00059386

NOT TO BE ISSUED
OUT OF THE LIBRARY.

BOMBAY BRANCH
OF THE
ROYAL ASIATIC SOCIETY.
TOWN HALL, BOMBAY.

Digitized with financial assistance from
Observer Research Foundation
on 17 May, 2019

O
180
Tom/Ope
59386

00059386

SECVNDVS TOMVS

OPERVM VENERABI-
lis Bedæ presbyteri, Philoſophica, necnon eo-
rum quæ ad artes excellentiores præcipuè fa-
ciunt, raras quaſdam & ſubtiles expli-
cationes continens: eorundem
Index, uerſa pagella
apparet.

16 -VII-

BASILEAE, M. D. LXIII.

Bibliothecæ, & Conuentus S. [illegible]
Cremonæ.

E
a
5

SECVNDI TOMI
ELENCHVS.

De natura rerum, liber. *pagina* 1

De temporum ratione, liber. 51

De ſex ætatibus mundi, ſiue Chronicon, libellus. 174

De temporibus, liber. 205

Sententiæ ex *Ariſtotele.* 213

Sententiæ ex Cicerone. 259

Prouerbiorum liber. 284

De ſubſtantijs. 301

Περὶ διδάξεων, *ſiue elemẽtorum philoſophiæ libri* IIII. 311

De Paſchæ celebratione, ſiue de æquinoctio uernali, liber. 343

De diuinatione mortis & uitæ, epiſtola. 348

De arca Noe 350

De linguis gentium. *ibidem*

Sibyllina oracula. 351

59386

De rerum natura, liber.

VENERABILIS BEDAE presbyteri Angloſaxonis, de Rerum natura, Liber.

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

PRAEFATIO.

NAturas rerum uarias labentis & æui,
Perſtrinxi titulis, tempora lata citis.
Beda Dei famulus, tu fixa obſecro perennem,
Qui legis aſtra, ſuper mente tuere diem.

GLOSSAE SVPER PRAEFATIONEM BEDAE PRESbyteri, De natura rerum: incerti autoris.

GLoſſa Græca interpretatione, linguæ ſortitur nomen. Hanc philoſophi aduerbium dicunt, quæ uocem illam, de cuius proprietate requiritur, uno & ſingulari uerbo deſignat. Quid enim illud ſit, in uno uerbo poſitum declarat: ut conticeſcere, eſt tacere. item, Latus haurit apertum. Haurit, percutit. item cum terminum dicimus finem, aut populatas interpretamur eſſe uaſtatas: & omnino, cum unius uerbi rem uerbo uno manifeſtamus.

VERSVS BEDAE PRESBYTERI.

Nominatus uerſus ab eo quòd fluat, ſeſeq; ipſe circueat. Verſus propriè dicitur à uertendo, quia cõuerti poteſt: id eſt, ut id quod habet in fine, habeat in medio. & econtrà, ut eſt: Cornua uelatarum, uertimus antemnarum, cornua uelatarum. Vel ideo dicitur uerſus, quia à fine manus ſcribentis, ad initium conuertitur. Arma uirumq; cano, Troiæ qui primus ab oris.

Naturas rerum uarias labentis & æui.] *Quicquid eſt ſiue uiſibile, ſiue inuiſibile, ſenſibile ſeu intelligibile, creãs ſiue creatum, natura dicitur. Ergo generale nomen eſt natura, omnium rerum: & earum quæ ſunt, & earum quæ non ſunt. Illa autẽ non eſſe dicuntur, quæ nec ſentiri nec intelligi poſſunt: ſed quod ita ſunt, ut omnem cognitionem corporis & mentis tranſcendãt. Duobus nanq; modis natura dicitur. Deus itaque natura dicitur, quod cuncta naſci faciat. Omnis etiam creatura, natura uocatur, eo quòd naſcatur. Rerum: id eſt, cauſarum creatarum, uiſibilium ſcilicet & inuiſibilium. Varias: id eſt, diuerſas & multiplices, ac diſsimiles, ueluti in mundo habentur. Labentis: id eſt, decurrentis & deficientis. Aeui: αἰών Græcè, Latinè ſeculum. hinc, æuum dicitur ſeculum. Perſtrinxi: id eſt, breuiter ſcripſi. Perſtringere, propriè eſt, ſtrictim narrando abbreuiare. Titulus. Titulus autem dicitur à Titane, id eſt, ſole: quia ſicut ſol ſua præſentia mundum illuminat, ita & titulus ſequentem paginam illuſtrat. Nam ſi titulum frontis eraſeris, muta pagina remanebit: ut ait quidam, Titulum frontis erade, ut muta ſit pagina. Tempora lata: id eſt, ampla. Citis: id eſt, breuibus. Titulis, id eſt, præfatiunculis ita inchoantibus: De quadriſario Dei opere, &c. Beda: ſubauditur, Ego. Dei famulus: id eſt ſeruus. Qui legis: ſcilicet meum librum. Per apoſtrophem alloquitur Lectorem. Obſecro: ſcilicet te ô Lector. Tuere: id eſt, contemplare. Perennẽ diem: id eſt, perpetuam lucem, Deum uidelicet, qui eſt dies æternus ante omnem diem & omni ſole lucidior. Mente, id eſt, intellectus ratione & diſcretione. Fixa: ſcilicet illa mente. Super aſtra: id eſt, ſuper cœlos, ubi aſtra ſunt: de quibus in hoc opuſculo Deo auxiliante, diſputabimus.*

SCHOLIA SVPER PRAEFATIONEM BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

NAturas rerum.] *Diſtichon hoc in exemplari ſcripto & ſatis ueteri uſq; ad tetraſtichon productum fuit, adiectis his duobus: Beda dei famulus, tu fixa obſecro perennem, Qui legis iſta ſuper mente tuere diem. Quæ ab alio quopiam adiectæ uidentur: fuit enim Beda uerſificator tolerabilis, ut planum fecit in opere quod hexametris uerſibus compoſuit de uita Gutberti.*

De quadrifario Dei opere. Caput I.

OPERATIO diuina, quæ ſecula creauit & [a] gubernat, quadriformi ratione diſtinguitur. Primò, quòd hæc in uerbi Dei [b] diſpenſatione non facta, ſed [c] æterna ſunt: qui nos, Apoſtolo teſte, ante tempora ſecularia prædeſtinauit in regnum. Secundò, quòd in materia informi pariter elementa mundi facta ſint, ubi qui uiuit in æternum creauit omnia ſimul. Tertiò, quòd eadem materies, ſecundum cauſas ſimul creatas, non iam ſimul, ſed diſtinctione ſex primorũ dierum in cœleſtem, terreſtremq; creaturam formatur. Quartò, quòd ex eiuſdem creaturæ ſeminibus, & primordialibus cauſis totius ſeculi tempus naturali curſu peragitur, ubi [d] pater uſq; nunc operatur & filius, ubi etiam coruos paſcit, & lilia ueſtit Deus.

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYTERI, DE natura rerum: authore Bridaferto Rameſienſi. Cap. I.

OPeratio diuina quæ ſecula creauit & gubernat. *a. Duobus modis dicitur Deus gubernare ſecula, uel cõſeruando facta, uel per ſucceſsiones reparando.*

b Diſpenſatio & conſilium Dei, & ars, ipſe Deus eſt: quia in eo præter ſeipſum, nihil eſſe poteſt.

c Proinde omnia quæ ab ipſo facta ſunt per diſpoſitionem, æterna ſunt: ſicut & ille æternus eſt, & tunc Deus ſunt. Vt enim beatus Auguſtinus dicit: Aliter ſunt ea quæ ſub eo facta ſunt, aliter ea quæ in Deo ſunt, Deus uidelicet in diſpoſitione exiſtendo, unde omnia quæ ſunt, Deus ſunt.

d Quis explicet uerbis, quomodo Deus & quietus operetur, & operans quieſcat: in eo quod Deus die ſeptimo requieuit: ipſum Dominum & ſaluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum, qui hæc loquebatur & dicebat, Pater meus uſq; modo operatur, & ego operor: magnum ſacramentum ſignificauit, quia & Dominus Ieſus utiq; Deus. Ipſe eſt enim uerbum Domini, quia in principio erat uerbum, & non qualecunq; uerbum: ſed Deus erat uerbum, & omnia per ipſum facta. Operatus eſt pater lucem, ſed dixit ut fieret lux. Si dixit, uerbo operatus eſt. Verbum eius ego eram, ego ſum. Per me factus eſt mundus, in illis operibus: per me regitur mundus, in iſtis operibus. Pater meus & tunc operatus eſt, cum fecit mundum, & uſq; nunc operatur cum regit. Operatur ergo Deus non noua creando, ſed creata gubernando. Fuerunt quidem in præſentia Dei, antequam fuiſſent creata: ſed æterna ſunt, ante omne uidelicet tempus, & ante aliquam creationem. Ante mundi creationem quidem tempus fuit, ſed non tale quale nunc eſt: quia nulla tunc erat uiciſsitudo diei & noctis.

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: incerti authoris. Cap. I.

OPeratio diuina quæ ſecula creauit & gubernat.] *Duobus modis dicitur Deus gubernare ſecula, uel conſeruando facta, uel per ſucceſsiones reparando. Quadriformi ratione, id eſt, quadripartito intellectu. In uerbi, id eſt, filij Dei diſpenſatione, id eſt, diſpoſitione & prouidentia. Non facta, id eſt, non temporalia ſunt. Fuerunt quidem in præſentia Dei antequam fuiſſent creata: ſed æterna ſunt, ante omne uidelicet tempus, & ante aliquam creationem. Ante mundi creationem tempus quidem fuit, ſed non tale quale nunc eſt: quia nulla uiciſsitudo diei & noctis. Ante ſecularia tempora: id eſt, ante conſtitutionem mundi. Informi materia, id eſt, confuſa, ubi cœlum & terra necdum habebant formas & ſpecies ſuas. Elementa mundi, id eſt, terra & aqua, ignis & aer.*

SCHOLIA SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago. Cap. I.

OPeratio diuina.] *Orditur Beda à mundi generatione, iam enim in confeſſo eſt mundum eſſe à deo creatum, ut primo Geneſeos ſcriptum eſt: In principio creauit deus cœlum & terram. Verum in theologicis diſceptationibus quæri ſolet, de temporis duratione, id eſt, quantum temporis Deus occupatus in producendo fuerit. nam ex Geneſeos principio modo momentaneum fuiſſe intelligitur, id eſt, facta eſſe omnia uno temporis momento, modo creationis, duratio dicitur fuiſſe ἑξάμερος. ne igitur uideatur pugna eſſe in ſacris, enumerat hic Beda quatuor ſpecies operationis, quibus mundus dicitur eſſe factus. Prima quidem eſt quam Deus ab æterno (ut ſic dicam) concepit. Nam theologi aiunt hæreticum eſſe ſtatuere in Deo nouum aliquod faciendi conſilium, ſi enim quod optimum eſt poſterius concepiſſet, neſciuiſſe eum id ante, aut noluiſſe ſequeretur, quorum in Deum neutrum cadere poteſt, aut optima quæ ſint non uidere, aut nolle facere, itaq; à principio ſeculorum, id eſt, ab æterno creatio mundi in mente diuina fuit: de hoc conceptu loquitur Iohannes in exordio Euangelij ſui: In principio erat uerbum &c. & Apoſtolus ad Epheſios: Qui nos ante tempora prædeſtinauit in regnum. Secunda creatio qua Deus (cum iamiam orbis naſciturus erat) uno momento ex nihilo creauit materiam informem, id eſt ſyluam quandam omnium rerum, quæ poſtea per formarum applicationem formaretur: hanc informem materiam, in qua adhuc nullius rei, nec arboris nec hominis ſpecies fuit, Gentiles philoſophi negabant eſſe factam, ſed fuiſſe ab æterno putabant: uocabantq; ſyluam huiuſmodi Chaos, quod rerum omnium confuſam materiam ſignificat. De hac creatione ſic ſcriptum eſt: Qui uiuit in æternum creauit omnia ſimul, id eſt, rerum omnium materiam. Tertia creatio eſt, qua Deus ex illo Chao formas & facies rerum inchoabat atq; produxit, ut cœli, terrarum, marium, arborum, animalium, quæ operatio temporalis fuit, & atteſtante ſcriptura, ſex dierum. Quarta operatio, qua Deus quotidie mundum conſeruat, uiuificat & gubernat: falſa enim quorundam philoſophorum ſententia eſt, exiſtimantium hunc temere & nulla poteſtate Dei conſeruari & regi: ex hac operatione animalia alia ex alijs naſcuntur, terra ex ſe producit arbores, ſemina in agris condita cum fœnore redeunt: producit igitur Deus quotidie nouas eiuſdem generis res, de hac conſcriptum eſt in Pſalmo XLVI. Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus fœnum, & herbam: & qui dat iumentis eſcam ſuam & pullis coruorum inuocantibus ſe. Prima igitur creatio facta eſt ab æterno: ſecunda momento: tertia, ſpatio ſex dierum: quarta eſt quotidiana durans uſq; ad conſummationem ſeculi. Diſputantur hæ quæſtiones paſsim à ſacris interpretibus & à B. Auguſtino libro IX. de ciuitate Dei, à Petro Lombardo II. Senten. diſtinct. XII. à D. Thoma & alijs.*

Ante tēpora ſecularia.] *Tempus ſeculare quod ex cœli ac ſtellarum circumactu obſeruatur, aliud eſt tempus ante ſeculare, ſine ulla permutatione ſempiterna duratio, id uocant Philoſophi à ſempiternitate αἰῶνα: uide Ariſtotelem de cœlo, uolumine primo, capite nono.*

DE MVNDI FORMATIONE. CAP. II.

IN[a] ipſo quidem principio conditionis facta ſunt[b] cœlum, terra, angeli, aer, & aqua de nihilo. Die autem primo [c] lux facta eſt, & ipſa de nihilo: ſecundo, [d] firmamentū in [e] medio aquarum: tertio, ſpecies maris & terræ, cum eis quæ terræ radicitus inhærent: quarto, luminaria cœli de lumine primo die facto: quinto, natatilia & uolatilia de aquis: ſexto, reliqua animalia de terra, & homo quidē carne de terra [f], anima uerò de nihilo creatus: qui in paradiſo, quàm Dominus à principio plantauerat, conſtituitur: ſeptimo Dominus requieuit, non à creaturæ [g] gubernatione, cum in ipſo uiuamus, moueamur & [h] ſimus, ſed à nouæ ſubſtantiæ creatione.

GLOS-

GLOSSAE IN CAPVT II. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Bridferto Rameſienſi.

a In ipſo quidem principio decimoquinto Calendarũ Aprilium, in prima parte arietis: quia aries triginta partes habet. In ...nim primis partibus ipſius, totus mundus factus eſt. Sed quæritur, qualis lux erat, antequam factus eſſet ſol. Sic dicunt: Sine ca... re erat, id eſt, blanda, pertingens ab oriente ad occaſum, ab aquilone ad auſtrum: quæ lux poſtea conuerſa eſt in lucem ſolis.

b Cœlum hîc ſpiritale intelligere debemus, quo continentur angeli, quod utiq; in principio factum eſt de nihilo ante omnem ...em. Hoc autem cœlum, quod eſt firmamentum, ſecundo die de aquis factum eſt: ſuperius autem cœlum ideo ſpiritale uocatur, quia ...irituales continet creaturas, de quo tantum legimus quod factum ſit, uel eſt.

c Lux quæ primo die facta eſt, non adeò clara erat, ſicut nunc iſta eſt: quia aquis omnia repleta erant, quamuis minus denſis ... ſubtiliſſimis: & ipſa lux de nihilo, id eſt, de nulla materia. Non enim ſecundum cauſam, ſed ſecundum materiã. Nam quod ex Deo ..., ex nihilo non eſt. Non enim materiam habuit Deus aliam, niſi ſe ipſum, & ideo ex nihilo eſſe non poſſunt.

d Firmamentum eſt, ubi ſigna uidemus. Suſtinet enim ſuperiores aquas, & eſt frigidæ naturæ: quia quantum diſtat ſol à ter... tantum diſtat firmamentum à ſole, & ideo glacialis naturæ eſt.

e In medio aquarum dicit, quia ex omni parte firmamenti aquæ ſurſum ſcilicet & deorſum. Has aquas ſuperiores multi di... nt cecidiſſe, ad diluuium faciendum. Sed Auguſtinus interrogat, quid erat factum de iſto aere. Nam quantum elongatur aer à ter... tantum elongatum fuit diluuium uſq; ad lunam, id eſt, centum uigintiquinq; milia ſtadiorum, atq; inde facilius intelligitur ſecun...m Auguſtinum de lumine, quod factum eſt in principio. Quod lumen non erat tantæ claritatis, ſicut poſt creationem ſolis & lu...: ſed ſpeciem auroræ habebat, ſicut ante ſolis ortum: quia dicit iſtum aerem conuerſum fuiſſe in aquam, & iterum poſt annum a... a conuerſa eſt in aerem. Nam aer & aqua ſimul fieri non poſſunt, nec habuit aer locum, in quo fuiſſet, quàmdiu diluuium erat: nulla aqua uel tempeſtas ſupra lunam poteſt fieri, ſed infra lunam fiunt ſemper.

f Quando angeli ... quoſdam. Beatus autem Auguſtinus & Hieronymus nihil temerè de a...na affirmare conati ſunt, ſed ingenioſe ſe ignorare dixerunt unde fiat, uel quando ad corpus ueniat, utrum tempore conceptionis, alio quolibet tempore. Philoſophi tamen παλιγγενεσίαν dicebant fieri, id eſt, iteratã generationẽ, illud ſentire uolentes, quòd alio in alium tranſiret, uel quod anima ex anima ueluti caro ex carne deſcendat. Horum nõnulli dicebant, eam præparatam eſſe, ...nq; in ipſa conceptione dari, uel alio quolibet tempore. Nos uerò ueraciter de nihilo eſſe credere debemus, quanquam tempus de...tationis illius ignoremus, hoc ſolum Deo relinquentes. Quæritur utrum anima una creata eſt in ſexto die, an multæ: ſed aperta ...æſtio eſt. Si enim unus homo creatus eſt, quare non & una anima? Et ſicut omnia corpora hominum ab illo uno homine deducta ...it, ut ſcriptura dicit, in quo omnes peccauimus: quare non & animæ deducuntur ſimiliter ab ipſa una anima? Ex hoc intelligitur ...am illud ſemen, quando immittitur animam habere. Anima noſtra ad imaginem Dei creata eſt, in qua non exigua noſtri portio, ... totius uniuerſitatis ſubſtantia eſt: quæ proculdubio libera eſt, & diffuſis cogitationibus atq; conſilijs huc atq; illuc uagatur, & ...nſiderando ſpectat omnia. Eſt igitur ad imaginem Dei, quæ non corporea æſtimatur, ſed mentis uigore abſentes uidet, trans ma... abit, tranſcurrit appetitu. Scrutatur occulta, huc atq; illuc uno momento ſenſus ſuos per totius orbis fines & mundi ſecreta cir...mfert: quæ Deo iungitur, Chriſto adhæret, deſcendit in infernum, atq; aſcendit. In hac enim anima totus homo es, ſine qua nihil es: ... terra, & in terram reſolueris. Aliter Hieronymus in loco ubi dicit, Puluis reuertitur in terram ſuam, unde ſumptus eſt, & ſpiri...s redeat ad Dominum. Satis irridendi ſunt, qui putant animas cum corporibus fieri, & non à Deo, ſed à corporum parentibus ge...rari. Cum enim reuertatur caro in terram, & ſpiritus redeat ad Dominum, qui dedit illum: manifeſtum eſt, Deum patrem anima...m eſſe, non homines.

g Creatoris potentia, atq; omnipotentis & omni tenentis uirtus, cauſa ſubſiſtendi omni creaturæ. Neq; enim ſicut conſtru...or ædium, cum fabricauerit, abſcedit, atq; illo ceſſante & abſcedente, ſtat opus eius: ita mundus ictu oculi ſtare poterit, ſi ei Deus ...gimen ſui ſubtraxerit.

h Non tanquam ſubſtantia eius, ſic in illo ſumus: ſed utiq; cum aliud ſimus quàm ipſe, non ob aliud in illo ſumus, niſi quod cõ...net & diſponit omnia. per quam diſpoſitionem in illo uiuimus, mouemur & ſumus. Vnde colligitur, quia ſi ſubtraxerit ſe, nec uiue...mus, nec mouebimur, nec erimus.

SCHOLIA IN CAPVT II. BEDAE PRESBYteri, De rerum natura: authore Ioanne Nouiomago.

In ipſo quidem.] Diſtributio creationis per ſenos dies, quam copioſiſsime explicuit Hexameron Baſilij Magni, cuius ſup...plementum ſcripſit frater eius Gregorius Nicænus, quod inſcribitur περὶ τῆς ἀνθρώπων γενέσεως. Et uerſum à Dionyſio Romano, cognomento Exiguo: hoc menſibus aliquot ab hinc typis antea non excuſum in lucem emiſimus.

Et homo, carne quidem de terra.] Homo natus eſt poſtremo reliquis rebus omnibus productis. cuius gratia (quod Theologi & philoſophi gentiles ſcripſerunt) omnia condita ſunt: eſtq; maximè ſecundum naturam, ut deſtinata operi ante opus pa...rentur: eſt enim, quod philoſophi dicunt, finis intentione primum, ſed productione poſtremum.

Qui in paradiſo quam Dominus à principio plantauerat, conſtituitur.] Natus eſt homo in agro Damaſceno, unde tranſlatus eſt in paradiſum. Ait autem Beda Dominum ante hominem condidiſſe paradiſum, qui horti erant uolu...ptatis, deſtinati humanis rebus: ubi autem paradiſus ſit, diſputatur à theologis per uarias ſententias: pleriq; autem diſcedunt in illam ſententiam, ut exiſtiment uniuerſum locum de paradiſo ænigmaticõs intelligendum, nec eſſe aliud quàm hunc mundum. Quemadmo...dum enim gentiles appellant mundum domicilium & templum quoddam deorum, ab inexplicabili pulchritudine ſummæ uenerati...onis opificium: ita in ſacris intelligendum locum uoluptatis hunc mundum, cuius abſoluta elegantia qua nihil ornatius excogitari po...teſt, in quo ornatu mens hominis naturæ uarietatem admirans, uoluptate expleri nequit. Nam fontem illum ex quo fluunt quatuor flumina, interpretantur Oceanum: unde, ut Homero etiam placuit, omnium amnium & fontium curſus ... & initium ſumit. Nam quomodo intelligi poſſit ex paradiſi fonte Nilum, & Euphratem & Gangem uenire, niſi per paradiſum intelligamus hunc mundũ,

ſontem illum mare, quod occultis meatibus ſubterraneis, longè lateq; infuſum omnibus fluminibus humorem ſuppeditat. Hæc quoniam obiter mihi in mentem ueniunt, ſic poſui, non ut certum in rebus extra meam profeſsionem poſitis, aliquid definiam, ſed ut alijs diſputandi eruditius ſuper hac quæſtione materia relinquatur.

Septimo Dominus quieuit non à creaturæ gubernatione.] *Vltimi diei deſcribitur actio, quem diem Iudæi ſabbatum uocant, ut quidam à ſabe, quod eorum lingua ſeptem ſonat: alij interpretantur quietem, quidam deducunt à Græco σέβειν, quod eſt ſacrificare. Ridiculi ſunt homines, qui hanc uacationem ad planetarum magiſterium retulerũt, quod uidelicet propterea ſabbato iuſsi ſunt feriari, quia Saturnus, qui tunc temporis eſt dominus, diem illum rebus agendis reddat ineptum. eſt enim ſidus inauſpicatum: quorum ſententia reprehenditur doctè à Pico Mirandulano in libris quos aduerſus aſtrologos ſcripſit.*

QVID SIT MVNDVS. CAPVT III.

MVndus eſt uniuerſitas omnis, quæ conſtat ex [a] cœlo & terra, quatuor [b] elementis in ſpeciem orbis [c] abſoluti globata: [c] igne, quo ſydera lucẽt: aere, quo cuncta uiuentia ſpirant: aquis, quę terram [d] cingendo & penetrando communiunt. Atq; ipſa terra, quæ mundi [e] media atq; ima, librata uolubili circa eam uniuerſitate pendet immobilis. Verum mundi nomine etiam cœlum à perfecta abſolutaq; elegantia uocatur. nam & apud Græcos ab ornatu [f] κόσμος appellatur.

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

Cœlũ tam pro ipſo, quàm omnibus quæ in eo ſunt: ſimiliter terrã pro ipſo elemẽto, & pro his quæ in ea continẽtur, poſuit.

Illa rotunditas abſoluta, id eſt, perfecta eſt, cui tantum in longitudine, quantum in latitudine, & quæ à ſuo centro undiq; æquali ſpatio diſtat. Abſoluta res dicitur, quæ nulla re pendet uel fulcitur. Vnde nos non ſumus abſoluti, quoniam terra fulcimur.

c *Deſcenſionis ordo eſt. Ignis enim ſuperior eſt, & ſuperiorem obtinet locum in omni creatura: poſt ignem aer, deinde aqua, poſt quam terra imum obtinet locum.*

d *Cingit enim aqua undiq; ſecus terram, & penetrat, ne terra quæ eſt ſicca, fatiſcat in puluerem. Sunt enim uenæ quædam in terris, per quas latenter manant aquæ, & flumina creſcunt: & ideo etiam mare redundare non poteſt, quia uenæ terrarũ, quæ euomunt, iterum abſorbent.*

e *Quæritur id quoq;, quod eſt medium, poteſt eſſe imum: aut id quod eſt imum, poteſt eſſe medium. Nam hoc uidetur in his uerbis. Ita ergo intelligitur: Medium eſt, quoties mundus ſic uoluitur, & ſic eſt circa terram, ut æquale ſit ſpacium ſemper à terra ad cœlum, ſiue ſub terra, ſiue ſupra terram: & ſemper neceſſe eſt ut media pars totius mundi ſit infra, & media ſit ſupra. Ima autẽ, quia in ordine quatuor elementorum, quibus conſtat mundus, ultimum obtinet locum: & quod excellentius eſt, melius eſt. Melior eſt enim ignis quàm aer, aer quàm aqua, aqua quàm terra: quia corpulentiora ſunt, quæ ſunt iuxta terram. Vnde & terra immobilis manens, una ſede ſemper hæret, complexa medium mundi locum.*

f *κόσμος uerbum Græcum eſt, quod nos Latini quaſi uſu habemus: à quo cœlum Græcè οὐρανὸς dicitur, quo nomine apud illos quoq; eſt, quando mundus uocatur. Multo magis enim debet dici ab ornatu, quod pulchrior eſt quàm ſint elementa, quæ mundi nomine uocantur.*

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESbyteri, De natura rerum: incerti authoris.

Mundus eſt uniuerſitas omnis, quæ conſtat ex cœlo & terra quatuor elementis, in ſpeciem orbis abſoluti globata.] *Quatuor ſunt principalia elementa: ignis, aer, aqua, terra, ex quibus nouiſsimum mediumq; elementum terra eſt. In circuitu terræ aqua, quæ eſt Oceanus: in circuitu aquæ, aer, unde cœlum uocatur aereum: in circuitu aeris æther, quod eſt ignis, unde cœlum uocatur æthereum. Quæ ſcilicet uniuerſitas, globata, id eſt, rotunda, coadunata. Cœlum tam pro ipſo, quàm pro omnibus quæ in eo ſunt: ſimiliter terram pro ipſo elemento, & pro his quæ in ea continentur, poſuit. In ſpeciem, id eſt, formam orbis, id eſt, rotunditatis alicuius. Illa rotunditas perfecta eſt, cui tantum eſt in longitudine, quantum in latitudine, & quæ à ſuo centro undiq; æquali ſpacio diſtat. Abſoluti ſcilicet orbis: id eſt, diſtincti & perfecti, propriam habet formam. Abſoluta res dicitur, quæ nulla re pendet uel fulcitur. Vnde & nos non ſumus abſoluti, quia terra fulcimur. Item globata: id eſt, coadunata ipſa uniuerſitas, igne ſcilicet & aeris uel ſole, quia ſole omnia illuminantur. Quæritur quomodo id quod eſt medium, poteſt eſſe imum: aut quod eſt imum, poteſt eſſe medium. nam hoc uidetur in his uerbis. Ita ergo intelligitur. Medium eſt, quia totus mundus ſic uoluitur, & ſic eſt circa terram, ut æquale ſpatium ſit ſemper à terra ad cœlum, ſiue ſub terra, ſiue ſupra terram: & ſemper neceſſe eſt ut media pars totius mundi ſit infra, & media ſupra: ima autem, quia in ordine quatuor elementorum, quibus conſtat mundus, ultimum obtinet locum. Et quod excellentius eſt, melius eſt. Melior eſt ignis quàm aer, aer quàm aqua, & aqua quàm terra: quia corpulentiora ſunt quæ ſunt iuxta terram. Vnde & terra immobilis manens, una ſede ſemper hæret, complexa medium mundi locum. Librata ſcilicet ipſa terra, id eſt, ſuſpenſa uel æquata: quia æqualis pars eſt ſemper per omnia à terris ad cœlum. Vniuerſitas ſcilicet elementorum uel firmamenti. Supremum & primum locum in elementis ignis tenet: ſecundum aer: tertium aqua: quartum & ultimum terra pendet immobilis, ſcilicet quia à nulla creatura ſuſtinetur.*

SCHOLIA SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Mundus eſt uniuerſitas, &c.] *Continet caput hoc mundi definitionem tum partium quæ in eo ſunt, enumerationem, poſtremò*

poſtremo nominis rationem. Definitio autem ex Ariſtotelis libro de mundo ad Alexandrum aſſumpta uidetur, ſic enim habet: κόσ-μος μὲν ἐστι σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς. hoc eſt: Mundus eſt compages ex cœlo & terra. Adiecit autem quod ſequitur atq; eis natu ris quæ intra hæc continentur, igne uidelicet, aere, & humore. Deinde illis quoq; quæ ex his per naturam ſunt compoſita. tradunt namq; phyſici omnia ex igne ſeu calido, ſpiritu, humore ac terreno coaleſcere, itaque quatuor illa elementa dicuntur: quemadmo-dum enim ex uiginti tribus elementis omnes dictiones & uoces continentur, ſic hæ quatuor ſimplices partes omnium rerum ſunt ma-teria, ob id mundi elementa recte dicuntur.

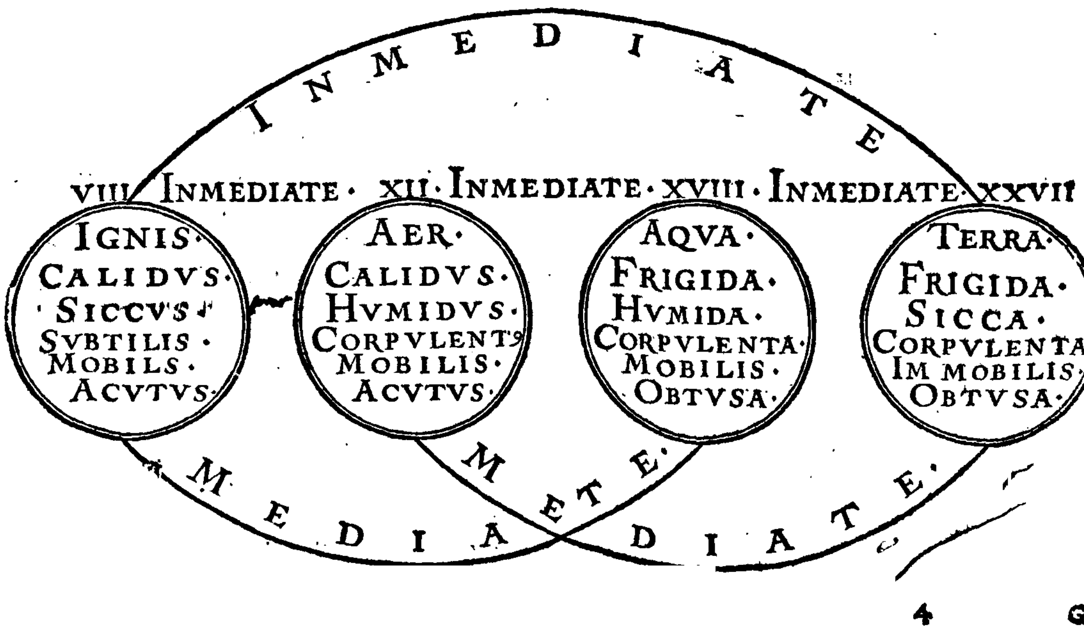
In ſpeciem orbis abſoluti globata.] Ad eundem modum Plinius capite ſecundo libri ſecundi de forma eius. Porro mundi figuram eſſe ſphæram non argumenta modo docent, ſed & hominum conſenſus orbem appellantium à rotunditate. Multis probationibus hoc conuincit Ariſtoteles libro ſecundo de cœlo.

Igne quo ſydera lucent.] Multi ac præclari authores crediderunt cœlum igneum eſſe, ſtellas ipſas ſempiternos ignes, quod ſplendeant, calorem rebus affundant, ac perpetuo motu cientur quæ ignium ſunt affectiones naturales, quapropter Anaxago-ras Glazomenius cœlum æthera dictum uoluit ab ardendo, αἴθω ardeo eſt. Sed Ariſtoteles hanc perſuaſionem uſq; contendit eſſe fal ſam, aſſerens in cœlo nihil eſſe elementare, huiuſmodi enim corrumpi poteſt per naturam, ſed habere eſſentiam incorruptibilem ac ſempiternam, diuerſam ab igneo, aerio, humido & terreno, quam quintam uocat Cicero naturam, hæc ex Ariſtotelis ſententia æther dicitur à ſempiterno curſu. Habet tamen hæc quæſtio in utramque partem multos & magnos ſcriptores, quod nobis curſim annotaſ ſe uiſum eſt eſſe ſatis.

Verũ mundi nomine etiam cœlum à perfecta abſolutaq; elegantia uocatur.] Cœlum ex Ariſtote lis ſententia plura ſignificat, uniuerſus nanque mundus cœlum dicitur, ueluti apud græcos κόσμος & οὐρανός. Sic apud Plinium capite primo: Mundus & hoc quod alio nomine cœlum appellare libuit cuius circumflexu omnia teguntur, alias ſignificat uniuerſum æthera, id eſt, totam compagem rerum cœleſtium, à Luna uidelicet uſq; ad ambitum mundi, hoc pleriq; ſecundum cœlum uocant & ſecundum mundum. Primus enim & mundus ſeu cœlum quatuor elementorum eſt comprehenſio, qui corruptibilis eſt & ſphæra acti uorum & paſſiuorum à philoſophis recentioribus dictus, Tertium cœlum continet res immortales ac diuinas quod à claritate diui-ni luminis ἐμπύρεον cognominatur. Ex hac diſtinctione quidam interpretantur locum Apoſtoli de raptu in tertium cœlum. Sig-nificat præterea cœlum cuiuſque planetæ ſuum orbem, ueluti apud Ciceronem luna infimum cœlorum obtinet. Poſtremo ſignificat peculiariter cœlum octauum à luna quod græci ἀπλανές, Latini firmamentum uocant, continet enim ſtellas fixas: hoc M. Varro quod celatum ſit ſtellatis ſignis ſcilicet, cœlum [illegible]trantur. Verum hic Bedæ locus inconcinnitate non caret, nam mundus & coſmos ab elegantia abſolutaq; pulchritudine ac ordine nomen habet. Cœlum quidem ut iam dictum eſt, & οὐρανός ut Plato ſcri-bit quod ſit ſuperiorum terminus, id eſt, ὅρος ἄνω, cui & Cleomedes aſſentitur in Meteoris. Mundi uerò nomen magno con-ſenſu ab ornatu nomen accepit, quem Ariſtoteles in ordine maxime ſitum eſſe exiſtimat. Vniuerſum ipſum commodius κόσμον in-quit, nominaueris, id eſt, compagem rerum compoſitam concinnoq; ordine digeſtam, quam ἀκοσμίαν, id eſt, congeriem confuſam ac inconditam. Alij ornatum quoque colligunt ex figura, & colore, & aſtrorum collucentium flammis. quos Plinius oculos mundi uocat: huc enim pertinet fabula Argus, quem Iuno occidit. Iunonem enim phyſici aera intelligunt, hic denſatus in nubes ſolem ac ſtel las è conſpectu noſtro aufert, hoc eſt, Argo centum oculos eruit.

DE ELEMENTIS. CAPVT IIII.

ELemẽta ſibimet ſicut natura, ſic etiam ſitu differunt. Terra enim ut grauiſsima, & quę ab alia natura ſufferri non poſsit, imum in creaturis obtinet locum. Aqua uerò quanto leuior terra, tanto eſt aere grauior. Qui ſi forte aquis in uaſe aliquo ſubdatur, ſtatim ad ſuperiora ut leuior euadit. Ignis quoq; materialiter accenſus, continuo naturalem ſui ſedem ſuper aera quærit: ſed ne illuc proueniat, in mollem aerem, cuius circumfuſione deprimitur, euaneſcit. Quæ tamen qua dam naturæ propinquitate ſibimet ita cõmiſcentur, ut terra quidem arida & frigida, frigidæ a-quæ: aqua uero frigida & humida, humido aeri: porrò aer humidus & calidus, calido igni: ignis quoq; calidus & aridus, terræ ſocietur aridæ. Vnde & ignem in terris, & in aere nubila terre-naq; corpora uidemus.

GLOSSAE IN CAPVT IIII. BEDAE PRESBY-
teri, De rerum natura: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Natura elementorum eſt ipſa qualitas, ut ignis calidus eſt & ſiccus: terra autem frigida & ſicca. Dicimus autem elementa, & elimenta, & hylementa. Elementa quaſi eleuamenta, eo quòd ex elementis omnia conſtent. Elimenta ab elimo, id eſt, formo: quia inde cuncta ſunt formata. Hylementa, ab hyle, id eſt, informi materia, de qua facta ſunt omnia in ſpecies ſuas. Elemẽta autem quatuor ſunt: cœlum, ignis, aqua & terra, quæ in omnibus ſibi mixta ſunt. Siquidem & in terra ignem reperies, qui ex lapidibus & ferro frequenter excutitur: & in cœlo cum ſit ignitum & micans fulgentibus ſtellis, polus aqua eſſe intelligi poteſt.*

b *De Syzygijs, id eſt, coniunctionibus elementorum pauca dicit. Omne nanq; corporeum quatuor ſæpè dictis conſtat elementis, quorum unumquodq; duas habet qualitates: unam propriam, alteram uerò alterius elementi, ſicut in terra frigiditas & ariditas. Ariditas ergo propria eſt terræ qualitas: frigiditas non propria terræ, ſed aquæ. ſic & de cæteris. Nam frigiditas propria eſt aquæ qualitas, humiditas uerò ab aere illi uenit. Sic aeris humiditas propria, at caliditas ex igne deſcendit. Similiter & ignis propria eſt caliditas, ſed ariditatem de terra ſumit. Sex igitur qualitatibus ſyzygiæ fiunt. Quarum quatuor dicuntur immediatæ & nexæ, non egentes medietate, qua coniungantur. Ignis enim caliditas, cum terrena frigiditate coniungitur in ſiccitate. Rurſus aquæ humiditas copulatur cum terrena ſiccitate in frigiditate. Caliditas uerò aeris cum frigiditate aquæ coniungitur in humiditate: aeris uerò humiditas cum ignea ſiccitate coniungitur in caliditate. Hæ ſunt quatuor quæ dicuntur immediatæ & nexæ. Reſtant duæ quæ dicuntur mediatæ & diſſonæ: quia non poſſunt ſibi coniungi ſine medio, obſtante qualitatum diuerſitate. Ignis enim calidus & ſiccus, cum aqua humida & frigida coniungi non poteſt ſine medio, id eſt, ſine terra. Rurſus aer humidus & calidus, cum terra quæ frigida eſt & ſicca, coniungi non poteſt ſine medio, id eſt, aqua, quæ locum tenet medietatis, & coniungit utrunq;.*

c *Nubila pro ſpiſſis accipe nubibus, quæ ſemper habent aquas. Inter nubila & nubes hoc intereſt, quod nubila dicimus ſpiſſas & denſiſſimas nubes, nubes uerò & ſpiſſas & raras.*

GLOSSAE IN CAPVT IIII. BEDAE PRES-
byteri, De natura rerum: incerti authoris.

Elementa ſibimet ſicut natura, ſic etiam ſitu differunt.] *Natura elementorum eſt ipſa qualitas: ut ignis calidus & ſiccus, terra ſicca & frigida. Elementa, & elimenta, & hylementa dicimus. Elementa quaſi eleuamenta, eo quòd ex elementis omnia conſtent. Elimenta ab elimo, id eſt, formo, quia inde cuncta ſunt formata. Hylementa ab hyle, id eſt, informi materia, de qua facta ſunt omnia in ſpecies. Situ, id eſt loco, uel poſitione & ordine locorum. Differt, id eſt, diſtat. Elementum ſecundum Iſidorum, Græcum eſt, & ſonat latinè materies. Hyle enim Græcè, latinè informis materies. Secundum Ambroſium uerò latinum nomen eſt, & deriuatur ab eo quod eſt elimo, id eſt, formo: & quod nos elementum dicimus, Græci* στοιχεῖον.

SCHOLIA IN CAPVT IIII. BEDAE PRESBY-
teri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Qui ſi forte aquis in uaſe.] *Gleba & quælibet terræ pars per aquam inferius cadit, quo ſigno conſtat terram aquis eſſe grauiorem, grauia enim ſunt quæ naturaliter deorſum cadunt.*

Ignis quoq; materialiter accenſus.] *Ignium plura ſunt genera, quæ hic obiter recenſebo. Primus eſt cœleſtis ille lucidus, cuncta fouens, ſeruans ac uiuificans. Secundus eſt qui lunæ ſtatim ſubiectus eſt, uſque ad loca nubium non lucens quidem: eſt enim ueluti aer torridus, qualis eſt in caldarijs, prunis ac flamma extinctis, qui quidem non lucet, niſi materiam ſortiatur, in quam caloris uim exerceat: hinc incenduntur ſub cœlo ignes repentini, quos alij uocant deciduos, alij uolantes. Tertius eſt, quo humanum genus ad uarios uſus & neceſſarios utitur: quartus, quem ſummo artificio natura rebus animalibus pariter in animatis afflauit, nihilianque ualoris eſt expers.*

Quæ tamen quadam naturæ propinquitate ſibimet ita commiſcentur.] *Elementa mundi quæ loco ac ſitu coniunguntur ſymbola ſunt, id eſt, altera qualitate conſentientia, ut aqua & terra frigiditate, cum aqua aer mobilitate ac humiditate, à ſymbola interuallo diſcreta ſunt, ut aqua ignis inter medio aere.*

DE FIRMAMENTO. CAPVT V.

Cœlum ſubtilis [a] igneæq; naturæ, [b] rotundumq;, & à [c] centro terræ æquis ſpacijs undique collectum. Vnde eſt & conuexum mediumq; quacunq; cernatur, inenarrabili celeritate quotidie circumagi ſapientes mundi dixerunt, ita ut rueret, ſi non [d] planetarum occurſu moderetur: [e] argumento ſiderum nitentes, quæ fixo ſemper curſu circumuolant, [f] ſeptentrionalibus breuiores gyros circa cardinem peragentibus: cuius uertices extremos, circa quos ſphæra cœli uoluitur, [g] polos nuncupant, glaciali rigore tabentes. Horum unus ad ſeptentrionalem plagam conſurgens [h] Boreas: alter deuexus in Auſtros, terræq; oppoſitus, auſtralis uocatur: quem interiora Auſtri ſcriptura ſancta nominat.

GLOSSAE IN CAPVT V. BEDAE PRESBY-
teri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Non in modum pilæ rotundum eſt cœlum, ſed à parte polorum in longitudine porrectum.*

b *Igneæ naturæ dixit, propter ſidera igneam naturam habentia, quæ in eo collocata ſunt.*

Quantum

c Quantum ab hoc loco terræ ad cœlum, tantum ex utraq; terræ parte ſpacium ad cœlum protenditur, & hoc eſt à centro terræ undiq; collectum. Nam terra in medio locum obtinet puncti, circa quam cœlum uertitur in modum circini, propterea nõ amplius quàm medietas eius uideri poteſt, quæ ſemper ſuper terram eſt.

d Planetæ contra mundum feruntur, & ideo mundus temperatur & retinetur.

e Argumentum eſt, quod rei dubiæ facit fidem: & dictum eſt argumentum, quaſi argutè inuentum. Argumento ſiderum in cœlo fixarum, uolubilitas cœli circa terram à ſapientibus deprehenſa eſt.

f Septentrionalia ſigna breuiores habent circulos, ſcilicet propter acutiorem polum, qui ibi eſt, & nunquam occidunt. At ubi cœlum ſpaciatur, & in maiorem rotunditatem dilatatur, maiores circulos agunt.

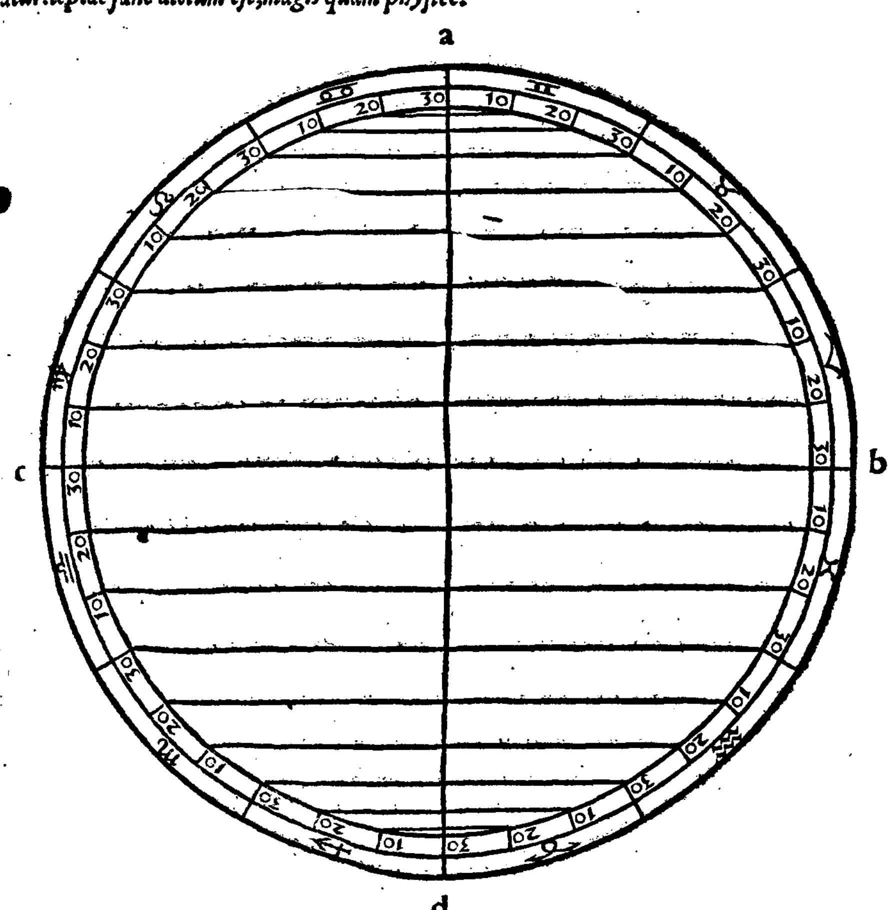
g Polus breuiſsima ſtella eſt in uertice ſeptentrionalis circuli, à qua tota illa pars polus uocatur: & ſicut ſidera ſeptentrionalis poli ſemper à nobis uidentur, quia ſuper nos ſunt: ita quoq; auſtralis poli nunquam nobis apparent, quia ſubtus terra ſunt.

h Boreus ſemper à nobis uidetur, nec unquam nobis occidit, aut ſub terris uadit. Trahit autem nomen polus, id eſt ſeptentrionalis borei, à uento boreas dicto, qui eſt flans à ſeptentrionali parte, qui etiam aquilonaris dicitur.

SCHOLIA IN CAPVT V. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Inenarrabili uelocitate quotidie circumagi.] *Hoc eſt ſpacio uiginti quatuor horarum. Celeritatis ratio ex partibus cœli deprehendi poteſt: nam ſol totus exoritur breui temporis momento, atqui uel tricies maior eſt toto terrarum ambitu, proinde ex hac collatione animaduertitur nihil ſub cœlo, neq; uentos, neq; auium uolatus, neq; miſsilium iactus tam perniciter rapi poſſe, ut cum illa incredibili uelocitate conferri queat. Quod autem ex Plinij authoritate, dicitur ſcriptores quamlibet grauiſsimi caſurum cœlum, id eſt, motus rationem egreſſurum, qui quadam ſucceſsione partium perficitur, niſi aduerſo curſu planetarum (qui fit à dextris partibus in ſiniſtras) temperatur: lepide ſane dictum eſt, magis quàm phyſice.*

Septentrionalibus breuiores gyros circa cardinẽ peragentibus.] *Ex mundi circumactu unaquæq; nota in cœlo circulum, qui animo tantum concipitur, deſcribit: mathematici enim ſingulos tranſitus punctorum, ſingulas aiunt efficere lineas. Sphæra itaq; circumacta ſuper cardine immobili, notæ quæ ſunt uicinæ utriuſq; cardinis extremitati, anguſtiores deſcribant circulorum ambitus: quæ uerò in medio ſphæræ, maximos circulos efficiunt, quod apud Euclidem demonſtratur in cõuerſionibus ſphæræ. ſit nanq; in ſubiecto ſchemate ſphæra a b c d, axis uerò quem circumuertitur a d: circumacta itaq; ſphæra ſuper linea a d, circuli qui deſcribuntur à partibus ſignorũ, quo ſunt uiciniores termino, a aut d, eo continuo euadũt auguſtiores, maximus uerò omnium is eſt, qui deſcribitur ex b uerſus c.*

Cuius uertices extremos, quos circa ſphæra cœli uoluitur, polos nuncupant.] *Extremitates axis Græci πόλυς uocant, Latini uertices, ut apud Ciceronem in Arato: Alter de cardine uertex, dicitur eſſe polus. & apud Vergilium libro primo Georgicorum:*

Hic uertex nobis ſemper ſublimis, at illum
Sub pedibus ſtyx atra uidet, maneſq; profundi.

Dicuntur autem Græcè & Latinè à uertendo: quòd circa has extremitates cœlum uertatur, puncto ipſo manente immobili. quare aſtra uicina polis anguſtos deſcribunt circulos: ueluti in orbe noſtro, Septentrio & Cynoſura totis noctibus ſine occaſu circa polum anguſto ambitu feruntur, & ſtella ipſa uicina polo, quam polarem uocant in extremitate Cynoſuræ, breuiſsimo circumactu tota nocte in eadem parte cœli ſine ulla inclinatione cernitur.

Glaciali rigore tabentes.] *Sol per medium ſphæræ uertitur: extrema igitur, quia ad hæc nunquam accedit loca, ſemper frigora occupant.*

DE VARIA ALTITVDINE COELI. CAP. VI.

NOn autem ita mundus hoc polo excelſiore ſe attollit, ut undiq; cernantur hæc * ſidera: uerùm eadem quibuſq; proximis ſublimiora creduntur, eademq; demerſa longinquis: utq; nunc ſub

limis

ſimis in deiectu poſitis uidetur hic uertex, ſic in illa terræ deuexitate transgreſsis illa ſe attollunt, reſidentibus quæ hic excelſa fuerant, opponente ſe contra medios uiſus [b] globo terrarum, adeò ut ſeptentriones, quæ nobis à uertice pendent, in quibuſdam Indiæ locis quindecim tantum in anno diebus appareant.

GLOSSAE IN CAPVT VI. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Sidera circa cardinem errantia uel rotantia, ſeptentrionalia uidelicet, id eſt arcturi, & alia: quia cœlum non ſe in erectam altitudinem eleuat, ſed parum aſcendit in modum cochleæ deuexæ: & inde fit, ut ſidera quæ nobis in ſeptentrione poſitis uidentur ſublimia, in uicinio auſtri conſtitutis, propter oppoſitionem terræ uideantur humilia.*

b *Globo terrarum dicit, quia terra ſphæroides, id eſt, rotunda eſt.*

SCHOLIA IN CAPVT VI. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Non autem ita mundus.] *Poli altitudo non in omnibus regionibus eadem permanet. nam ex quolibet loco uerſus ſeptentrionem digreſsis ſexaginta ſtadia, polus ſeptentrionalis una parte (quales ſunt in circulo maximo* CCCLX.) *ſublimior fit: ſi uerò ad auſtrum uergat hoc, idem polus una parte, per totidem ſtadia fit humilior, & quantum unus polorum fit ſublimior, tantum alter ex aduerſo ſub terra fit humilior: euenit igitur ut ſidera quæ ſub hoc cœlo nobis totis noctibus cernuntur, transgreſsis ad auſtrum aliqua noctis parte non cernantur, ueluti lyra Orphei in Germania non occidit: uerùm in Italiæ pleriſq; locis duabus horis ſub horizonte occultatur priuſquam emergat.*

In quibuſdam Indiæ locis XV. tantum in anno diebus appareant.] *Similia ſunt quæ habet Plinius de lunæ effluxionibus in Taprobanæ & alia pleraq;, quæ Beda in hoc opere pro confeſsis habet: uerùm ſi hæc ad certã ſphæræ & circini, cuius ratio indubitata eſt, deſcriptionem accommodentur, hoc certè de ſeptentrionibus conſiſtere nequit: ſed hæc iſto loco diſcutere non putauimus eſſe opportunum.*

DE COELO SVPERIORE. CAP. VII.

C[a]Oelum ſuperioris circuli proprio diſcretum termino, & [b] æqualibus undiq; ſpacijs collocatum, uirtutes continet angelicas: quæ ad nos exeuntes, [c] ætherea ſibi corpora ſumũt, ut poſſint hominibus etiam in edendo ſimilari, eademq; ibi reuerſæ deponunt. [d] Hoc Deus aquis glacialibus tẽperauit, ne inferiora [e] ſuccenderet elemẽta. De hinc inferius cœlũ non [f] uniformi, ſed multiplici motu ſolidauit, nuncupãs illud firmamentũ, propter ſuſtentationẽ ſuperiorũ aquarũ.

GLOSSAE IN CAPVT VII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Primum cœlum eſt ab aqua uſq; ad lunam, quod eſt aer: ſecundum à luna uſq; ad firmamentum, quod eſt æthereum: tertium & quartum à firmamento uſq; ad infinitum, quod eſt ſuperius cœlum. In his tamen ſeptem ſunt ſpacia circa æquinoctium, quia procul ſunt ipſa loca à polo, & ideo ibi non ſemper ut hic nobiſcum, ſed aliquando apparent.*

b *Sicut firmamentũ æquali ſpacio à terra undiq; elõgatur, ita illud ſuperius cœlũ, ubi angeli ſunt, ab inferiori æqualiter diſtat.*

c *Angelica uirtus ad nos deſtinata, quia ſubtilitas eius carnalibus non poteſt uideri aſpectibus: corpus ſibi aſſumit æthereum, nec ſolum æthereum, ſed etiam aereum. Dæmones uerò ex iſto aere corpus aſſumunt.*

d *Contra Auguſtinum loquitur. Auguſtinus enim dicit, quatuor elementa fieri intra firmamentum, & aqua ſemper iuxta terram locum ſuum tenet, ignis uerò ſuperiorem locum poſsidet. Ergo qua ratione cogimur dicere glatiales aquas fieri ſuper firmamentum, cum nulla terra ibi ſit: & eſt ſuperior illo locus, ubi ſolus ignis eſt? Ita ergo intelligitur quod dicitur aquæ, quæ ſuper cœlos ſunt, angelos ſignificare.*

e *Hac igitur ratione colligunt illud ſuperius cœlum igneum eſſe, quia ignis ſuperiorem locum in omnibus creaturis poſsidet. Si ergo illud cœlum ſuperius eſt, neceſſe eſt ut igneum fiat.*

f *Non uniformi dicit: quia non conuertuntur ſpecie eius in una parte, ſed in diuerſis partibus. Nam firmamentum in dexterã partem ab oriente ad occidentem ſemper uoluitur, contra quod ſol ſemper in partem ſiniſtram ad orientem uoluitur, ſicut planetæ reliquæ: diuerſo tamen modo curſus ſuos peragunt, quorum multiplici motu ſolidatur firmamentum, ne nimia celeritate ſui ſecundum philoſophos labatur. Firmamentum non propter ſtationem, ſed propter firmitatem, aut propter intranſgreſsibilem terminum ſuperiorum & inferiorum aquarum uocatum intelligere debemus.*

DE AQVIS COELESTIBVS. CAP. VIII.

AQuas ſuper [a] firmamentum poſitas, cœlis quidem ſpiritalibus humiliores, ſed tamen omni creatura corporali ſuperiores, quidam ad inundationem diluuij ſeruatas, alij uerò rectius ad [b] ignem ſiderum temperandum ſuſpenſas affirmant.

GLOSSAE IN CAPVT VIII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

Firmamentum in cryſtalli modum ex aquis congelatis factum eſt. Eſt tamen igneæ qualitatis propter ſidera in ſe collocata, quæ

quæ ignea ſunt. Sicut terrarum ponderibus & aer & aqua cedunt, ut ad terram perueniant: ſic aquarum ponderibus & ipſe aer cedit, ut uel ad terram uel ad aquam perueniat. Aeris quoq; particulam ſi quis in ſpatijs illis ſublimibus cœli poſſet demittere, pondere ſuo caderet, donec ad aeria ſubter ſpacia perueniret. Huiuſmodi argumentis colligunt philoſophi aquas ſuper æthereum cœlum eſſe non poſſe. quibus ita reſpondetur: Si poteſt aqua, ſicut uidemus, ad tantas guttarum minutias peruenire, ut ſuper iſtum aerem uaporaliter feratur, qui natura leuior eſt aquis: cur non poteſt & ſuper illud leuius cœlum minutioribus guttis, & leuioribus ferri uaporibus? Quomodo autem & qualeslibet aquæ ibi ſint, eſſe eas ibi minimè dubitamus. Maior eſt quippe ſcripturæ ſanctæ auctoritas, quàm omnis humani ingenij capacitas.

b Sidera tam igneæ naturæ ſunt, ut conſumerentur, niſi ab aquis temperarentur. Sicut conſumeretur iſta terra igne ſolis, niſi aqua interius & exterius fuiſſet in ea: ſic conſumeretur firmamentum eodem igne ſolis, & igne ſignorum, quæ in eo ſunt, niſi haberet aquas ſuper ſe.

GLOSSAE IN CAPVT VIII. BEDAE PRESbyteri, De natura rerum: incerti authoris.

Aquas ſuper firmamentum poſitas, cœlis quidem ſpiritualibus humiliores.] *De aquis quæ ſuper cœlos ſunt, hæc eſt beati Ambroſij ſententia: Aquas ſuper cœlos ſapientes mundi aiunt eſſe non poſſe, dicentes igneum eſſe cœlum, nec poſſe concordari cum eo naturam aquarum: addunt quoq; dicentes, rotundum, ac uolubilem atq; ardentem eſſe orbem cœli, & in illo uolubili circuitu aquas ſtare nequaquam poſſe. Nam neceſſe eſt ut defluant & labentur, cum de ſuperioribus ad inferiora orbis ille detorquetur: ac per hoc nequaquam eas ſtare poſſe aiunt, cum axis cœli concito ſe motu torquens eas uoluendo effunderet. Sed hi tandem inſanire deſinant, atq; confuſi cognoſcant: quia qui cuncta potuit creare ex nihilo, potuit & illam aquarum naturam glaciali ſoliditate ſtabilire in cœlo. Nam cum & ipſi dicant uolui cœli orbem, ſtellis ardentibus refulgentem: nonne diuina prouidentia proſpexit, ut intra orbem cœli, & ſupra orbem redundaret aqua, quæ illa feruentis axis incendia temperaret?*

SCHOLIA IN CAPVT VIII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Alij uerò rectius ad ignem ſiderum temperandum.] *Vide Iſidorum Hiſpalenſem epiſcopum in libro De natura rerum, ubi harum aquarum meminit. Nata eſt opinor diſputatio hæc ex cantico trium puerorum: Benedicite aquæ quæ ſuper cœlos ſunt. Datum eſt hinc negocium doctis indagandi harum aquarum qualitatem.*

DE CIRCVLIS MVNDI. CAP. IX.

QVinq;[a] circulis mundus diuiditur, quorum diſtinctionibus quędam partes temperie ſua incoluntur, quædam immanitate frigoris aut caloris exiſtunt inhabitabiles. Primus eſt ſeptētrionalis, frigore inhabitabilis, cuius[b] ſidera nobis nunquam occidunt. Secundus eſt ſolſtitialis, à parte ſigniferi[c] excelſiſsima, nobis ad ſeptentrionalem plagam uerſus temperatus, habitabilis. Tertius[d] æquinoctialis, medio ambitu ſigniferi orbis incedens, torridus,[e] inhabitabilis. Quartus[f] brumalis, à parte humilima ſigniferi ad auſtrinum polum uerſus, temperatus, habitabilis. Quintus[g] auſtralis, circa uerticem auſtrinum, qui terra tegitur, frigore inhabitabilis. Tres autem medij circuli[h] inæqualitates temporum diſtinguunt, cum ſol hunc ſolſtitio, illum æquinoctio, tertium bruma teneat. Extremi enim ſemper ſole caret. Vnde & à[i] Thyle inſula unius diei nauigatione ad aquilonem mare congelatum inuenitur.

GLOSSAE IN CAPVT IX. BEDAE PRESBYteri, De rerum natura: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Circuli de quibus hic loquitur, ſicut terram, ſic etiam cœlum continent.*

b *Non mirum quod ſidera, quæ ſuper nos ſunt, nunquam nobis occidunt: quia cum ſint eorum circuli breuiſſimi, eo quòd in anguſtiore cœli parte ſunt poſiti, eos ex omni parte uidemus, ſcilicet oriendo & occidendo.*

c *Cancer & capricornus tropica, id eſt, conuertibilia ſigna uocantur: ex quibus cancer excelſiſſima pars ſigniferi eſt. Conuertibilia autem dicuntur, quia conuertitur ſol uel ſuperius uel inferius. Eſt uerò eius domicilium in cancro, XV. Calend. Iulij, quando ipſe ſolſtitialem circulum percurrens, facit ſolſtitium XII. Calendarum ſupradicti menſis: in capricorno uerò XV. Cal. Ian. moratur, quando brumalem curſum explens, XII. Calend. ipſius menſis aliud facit ſolſtitium, à quo ſuperiores repetit curſus. Solſtitium autem dictum, quaſi ſolis ſtatium: non quia ibi ſol ſtet, ſed quia ibi finit curſum ſuum.*

d *Aequinoctialis circulus ideo uocatur, quoniam dum per eum ſol tranſit, ſemper fit æquinoctium. Menſe quidem Septembri, XII. Cal. Octob. in ſigno libræ: menſe uerò Martio, XII. Cal. Aprilis, in ſigno arietis. Siue æquinoctialis dicitur, eo quòd ibi ſit nox & dies æqualis omni mundo. Dum enim oritur ſol in medio mundo, omnes uident, ſimiliter dum occidit: non ſic quando ad nos uenit, uel quando auſtrales uadit, tunc enim uariantur dies noctesq;.*

e *Quia per totum illum circulum & per medium illius ſol diſcurrit, ideo nimio calore eſt inhabitabilis: in ſuperiori autem circulo ſolſtitiali iam dicto, ſol neque per medium neq; per totum currit, ſed ex una parte tantummodo illum tangit, atque ideo temperatus eſt.*

f *Brumalis dicitur à breuitate dierum, uel ab remeatu ſolis. Quantum enim ad nos pertinet, breue ſpacium eſt ab ortu hyemalis diei, uſq; ad occaſum. Bruma autem Græcè, edacitas Latinè: maximè enim in hyeme conſumũt homines, quicquid laboratũ eſt.*

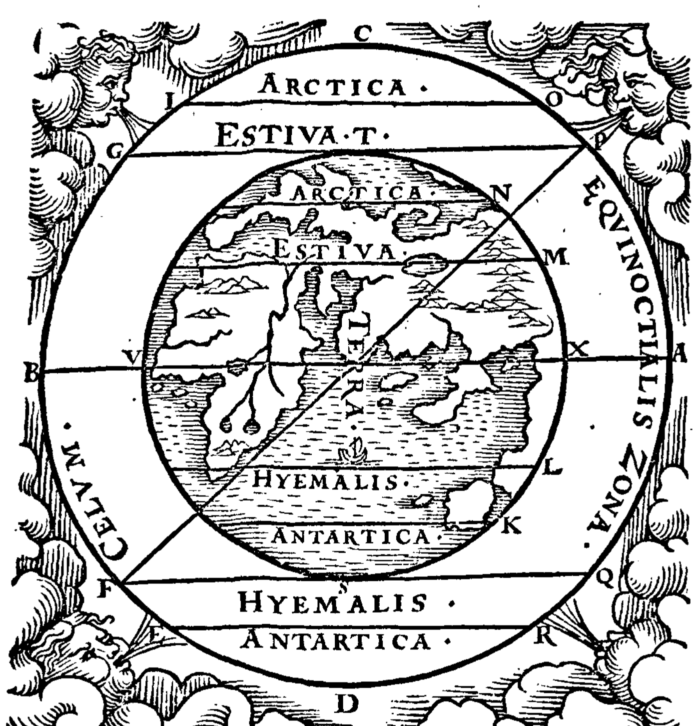
Quintus

g Quintus auſtralis circulus dicitur à uento, qui inde flat. Sicut autem notiſsimum ſignum eſt ſeptentrio in ſeptentrionali, ſic canopus in auſtrali: & ſicut nobis polus nunquam occidit, ſic nec Aegyptijs canopus.

h Inæqualia tempora dicit, quia aliud eſt calidum, aliud frigidum: aliud habet longos dies, aliud breues. uel ideo, quia quando ſol in ſolſtitiali circulo eſt, dies longi, noctesq; breues ſunt: quando autem in æquinoctiali, dies & noctes penè æquales. ſicut in duodecimo Calendarum Aprilium, & in duodecimo Calendarum octobrium, in his enim fiunt æquinoctia. Quando autem in brumali circulo noctes longæ, & dies breues fiunt, eo quòd longè à nobis ſit ſol: quod fit XII. Cal. Ian. ibi enim eſt brumale ſolſtitium.

i A Britannia uſq; ad Thyle nouiſsimam omnium inſularum, nouem dierum iter habetur, à qua unius diei nauigatione ad mare congeldatum peruenitur. Huius inſulæ habitatores dicit Plinius hyemi lacte ueſci, æſtate uerò inter ſua pecora herbas ore carpere.

SCHOLIA IN CAPVT IX. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Quinq; circulis mundus diuiditur.] Agitur hoc capite de circulis parallelis, quorum interuallis diſtinguuntur in cœlo ac terra quinq; zonæ, quarum paſsim ſcriptores meminerũt. Sunt uerò paralleli circuli, qui mundi circumactu deſcribuntur: nam alij ſunt in cœlo non paralleli, ut horizon, meridianus, coluri, quos motus cœli nõ efficit. Parallelorum itaq;, ſeu æquidiſtantium circulorum, tres ſunt qui deſcribuntur à ſole. Aequinoctialis, quem ſol deſcribit bis in anno, menſe Martio ac Decembri, in primis partibus Virginis & libræ: eſtq; hic circulus æquidiſtantium omnium maximus, ducitur enim per mediũ ſphæræ. Reliqui duo, Tropici dicuntur, Græci τροπὰς uocãt: horum unus deſcribitur die ſolſtitiali, ſole exiſtente in prima parte cancri, alter die brumali, dum ſol primam partem capricorni ingreſſus eſt. hi duo ſolis limites ſunt, extra quos ad extrema mundi longius non progreditur: duo reliqui ſunt, quorum hic continet aſtra ſemper apparentia, ille perpetuo ſub horizonte demerſa habet. Verùm hi duo poſtremi hoc à ſuperioribus differunt, quod horum magnitudo non in qualibet regione eſt eadem: abeuntibus enim ad ſeptentriones, continuò fiunt maiores, ut in Græcia deſcribitur à pede poſteriore urſæ maioris, at in Germania à ſtella quæ in Lyra maximè lucet. ſit autem in ſubiecto ſchemate a b c d, ſphæra, & eius axis a, b: conuerſa igitur ſphæra ſuper axe a, b, in media ſphæra deſcribitur parallelus ex c, uerſus d, æquinoctialis, deinde ab m, uerſus n, tropicus æſtiualis: ab k, uerſus l, tropicus alter, ſcilicet Capricorni, deinde ab e, uerſus f, circulus antarcticus ſidera continens, nunquam ſub noſtrum conſpectum uenientia: poſtremò ex g uerſus i, continens non occumbentia aſtra circulus arcticus. Spacium uerò comprehenſum inter lineam m, k, ac rurſus inter lineam n, l, per quod tranſuerſa ducitur linea m, l, torrida zona eſt. nam huic cœlo quòd in terris eſt ſubiectum, uehementia caloris ſolis ægrè habitatur. Similiter extremæ partes, uidelicet g, a, i, & e, b, f, inhabitabiles ex frigore: ad has nanq; partes radij ſolis non penetrant: præter has duæ ſunt habitabiles, quarum una noſtra eſt, uidelicet g, i, m, n, reliqua antichthonum ſcilicet, k, l, e, f.

DE PLAGIS MVNDI. CAP. X.

CLimata, id eſt, plagæ mundi ſunt quatuor.[a] Orientalis ab exortu ſolſtitiali ad brumalem: Auſtralis inde ad occaſum brumalem: Occidentalis ex hinc uſq; ad ſolſtitialem. Porrò ſeptentrionalis ab occaſu ſolſtitiali uſque ad ortum eiuſdem partis contingens. Ex quibus orientalem & occidentalem ianuas cœli nominant. Hæc in[b] medio tantum terræ poſitis habentur æqualia. Nam ſub aquilone degentibus brumalis dies breuior, & ſolſtitialis prolixior,[c] ortum occaſumq; dilatans, alias plagas anguſtat. Item apud auſtrales[d] utraq; præfata dies moderatior, ſupradictã diuerſitatem immutat, licet ubique ſolſtitiali exortui[e] brumalis occaſus ex eadem linea reſpondeat. Nam & cunctis exortibus ſolis eodem modo poſt ſex[f] ſemper menſes congruit occaſus.

GLOSSAE IN CAPVT X. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

Orientem ideo ianuam cœli uocant, quia in ea parte cœlum aperiri uidetur, oriente mane ſole. Hinc Vergilius:

Panditur interea domus omnipotentis Olympi.

Occidentem uerò ideo, quia in ea plaga quodammodo à mundo fit eius exitus, & intra cœli ſecreta receptio. Vel ideo ianuæ cœli dicuntur, quia ibi oriuntur omnia ſigna, & per occidentem uadunt. Ab auſtrali uerò parte uel ſeptentrionali, nullum ſignum oritur nec occidit: & ideo non ianuæ, ſed latera cœli dicuntur.

b In Ieruſalem, quæ eſt in Iudæa ciuitate, uel in Aſia conſtitutis, penè tantundem diei eſt tempore æſtatis, quantum & hyemis: quia cum ſint circa umbilicum, id eſt medietatem terræ, non ortus apud illos dilatatur, nec occaſus.

Ortum

c Ortum ſuum dilatat ſolſtitialis dies ab ortu brumali, uſq; ad ortum ſolſtitialem. Similiter occaſum dilatat ab occaſu brumali, uſq; ad occaſum ſolſtitialem, & hoc apud nos fit, qui in ſeptentrione ſumus, circa quos & oriens & occidens ſol apparet, ſed alias plagas anguſtat: hoc eſt, auſtralem & ſeptentrionalem. Nam quando nobis ſol æſtate media oritur, non ſtatim uidetur ab illis qui in meridie ſunt, uſq; quo ſuperiores ſui circuli partes petat. Similiter cum occidit, non ab illis uidetur: quia à ſeptentrione nobis uicino ubi occidit, longè illi ſunt. Septentrionalem plagam ſimiliter anguſtat, quia ortus citiſsimus, & occaſu tardiſsimo eam tenet: & quo occidit modo in ſeptentrione, eo etiam propè & oritur. Deniq; apud Britanniam inſulam ſeptentrionalem, decem & octo dies ſunt continui, ſingulis annis ſine nocte tempore æſtatis. Hinc Horatius diuitem lucis eam eſſe dicit: & Iuuenalis, Minima contentos nocte Britannos. In hyeme quoq; totidem noctes ſunt illis ſine die. Sic enim nobis uidetur ortus & occaſus ſolſtitialis, qui & æſtiualis diei, ut in ſeptentrionali fiant tantum, atq; ideo anguſtam partem cernimus ibi inter occaſum & ortum. Ab ortu autem æſtiualis diei uſq; ad brumalem ortum magnum ſpacium uidemus. Iterum ortus brumalis diei, & occaſus in auſtrali tantum parte cernuntur, & ideo anguſtat. Paruum enim ſpacium ibi eſt. Item à brumali occaſu uſq; ad æſtiualem occaſum magnum ſpacium cernitur eſſe, & ideo dixit, Ortum occaſumq; dilatans, & reliqua. Itaq; brumalis etiam dies ſolſtitij dilatat ortum, quia tardè oritur, & tres plagas continet ipſa nox. Similiter dilatat occaſum, quia citò occidit in eadem plaga, in qua oritur.

d Nam quod nobis longum eſt, illis breue eſt: & quod nobis breue eſt, illis longum eſt. Aeſtiuales enim dies nobis ſunt longi, brumales uerò breues. Econtrà, æſtiuales dies illis ſunt breues, brumales uerò longi: quamuis non eodem modo. Non enim ſic abbreuiatur illis noſter dies æſtiualis, ſicut nobis illorum brumalis: atq; ideo dixit, Moderatior. Sed hæc quamuis circulorum ratione fiãt, diuina tamen diſpoſitione fieri creduntur. Neq; enim auſtrales ſufferre poſſent ardorem ſolis, penè ſemper ſibi uicinum, ſi tam longi dies apud illos eſſent, quantum apud nos ſunt. nam etiam terra exureretur.

e Non dicit ſolem occaſum brumalem habere, quando ſolſtitiali parte oritur: quia nec unquam hoc contingit, ſed menſium tranſacto ſpacio in hunc occaſum labitur, ad quem linea à ſolſtitiali parte deducta peruenit. Ergo quod dicit, Licet ubiq; ſolſtitiali exortui brumalis occaſus ex eadem linea reſpondeat: tale eſt ac ſi diceret, Quamuis habeamus uarietatem in longitudine dierum & noctium, non habemus tamen in lineis. Nam ſemper ortus ſolſtitialis in una linea eſt, & occaſus brumalis.

f Sol nanq; per ſex menſes aſcendit, per alios ſex retrogradiens per eandem lineam, in occaſum recurrit. Illud igitur ſignum quod hodie occidit, poſt ſex menſes erit in ortu. Verbi gratia: Si cancer eſt hodie mane in ortu, poſt ſex in initio noctis erit in occaſu, & capricornus mane erit in ortu.

SCHOLIA IN CAPVT X. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Climata, id eſt plagæ mundi ſunt quatuor.] *Climata pro plagis impropriè accipit. Climata nanque in agris ſignificat, quod quoq; uerſum patet lx. pedes, in mundo autem climata ſunt ſpacia terrarum, quæ diſtinguunt duo paralleli diſtantes dimidiatis partibus horarum: huiuſmodi ſpacijs terrarũ globus eſt diuiſus ab æquinoctiali, ſub quo dies longiſsimus non eſt maior duodecim horis, uſq; ad eum locum ubi dies ſolſtitialis continet horas æquinoctiales XVI. cum igitur climata diſtent horarum ſemiſsibus, fit ut climata ſint octo. Plaga autem eſt finitore per quatuor limites diuiſo, unaquælibet eius pars, ſic enim à Plinio accipiuntur, alij uocant cœli cardines. Aſtrologi centra, & angulos uulgo appellamus: ſunt autem ex his meridies & ſeptentrio ſtabiles, ortus uero & occaſus, quia ſol propter flexum ſigniferi non ſemper ex eodem loco exoritur, uariant: fecerunt itaq; ſtudioſi exortus tres, & totidem occaſus, unum ſcilicet ex quo ſol oritur, dum primam partem cancri eſt ingreſſus, quod fit die ſolſtitiali, eſtq; hic propè ſeptentrionem: alius unde oritur ſol brumalis ſub nonas Decembres, qui eſt iuxta meridiem. Inter hos medius eſt, unde oritur diebus æquinoctialibus ſole exiſtente in primis partibus arietis & libræ: hic exortus uerus eſt. ſimiliter in occidua parte cœli totidem ſunt occaſus, quorum latitudo uerſus ſeptentrionem proficiſcenti creſcit, uerſus meridiem uerò decreſcit: quemadmodum ex ſphæricis manifeſtum eſt.*

Ex quibus orientalem & occidentalem.] *Quemadmodum enim mundus ab exortu aperitur, ſic ab occaſu clauditur, quapropter utraq; pars ianua eſt. In ſacris quoq; fit huiuſmodi ianuæ mentio, ut Pſalmo 77. Ianuas cœli aperuiſſe dicitur.*

DE STELLIS. CAP. XI.

S[a]Tellæ lumen à ſole mutuantes; cum mundo uerti, utpote in uno loco fixæ; & non ſtante mundo, uagæ ferri dicuntur: exceptis ijs quæ planetæ, id eſt errantes uocantur: easq; diei aduentu celari: nec unquam cœlo decidere; fulgor [b] plenilunij, & ſolis probat deliquium. Quamuis uideamus [c] igniculos ex æthere lapſos portari uentis, uagiq; lumen ſyderis imitari, trucibus cito coorientibus uentis.[d] Sidera autem alia ſunt in liquorem ſoluti humoris fœcunda alia concreti in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines. Alia flatus teporis, alia uaporis, alia roris, alia frigoris. Nec ſolum errantia, ut Saturnus, cuius tranſitus imbriferi fiunt, ſed & quædam fixa polo, cum errantium fuerint acceſſu uel radijs impulſa: ut [e] ſuculæ in fronte tauri, quas ob id Græci pluuio nomine hyadas appellant. Quin & [f] ſua ſponte quædam, ſtatisq; temporibus, ut [g] hœdorum exortus & [h] arcturi qui per idus ſeptembres cum procelloſa grandine ſurgit, & [i] nimboſus Orion, & [k] canicula, quæ nimirum feruens, XV. Calendas Auguſtas emergit.

GLOSSAE IN CAPVT XI. BEDAE PRESBYteri, De rerum natura: authore Brideferto Rameſienſi.

a ſtellæ omnes & luna à ſole lumen accipiunt. Licet enim igneæ ſint naturæ, & ex eadem luce factæ ſint, qua ſol: tamen quia tenuis & ſubtilis eorum ignis eſt, non tantæ uirtutis ſunt, ut perfectè poſsint ſine ſole lucere. Illuminantur itaq; radijs ſolis, qui maio

ris poteſtatis ignem habet. Exhibetur hoc autem in figura Chriſti & ſanctorum eius: qui quod uirtutis habent, ab ipſo accipiunt. Stellæ quoq; ſecundum myſticum intellectum ſancti uiri intelliguntur, de quibus dictum eſt: Qui numerat multitudinem ſtellarum. Sicut autem omnes ſtellæ à ſole illuminantur: ita ſancti à Chriſto gloria cœleſtis regni clarificantur. Et ſicut præ fulgore ſolis & ui maxima luminis eius obtunduntur: ita & ſplendor ſanctorum in comparatione gloriæ ſanctorum Chriſti quodammodo obſcuratur. Et quemadmodum ſtellæ ſibi differunt claritate: ita diuerſitas iuſtorum meritorum diſcretione.

b *Plenilunium Græcè* πανσέληνος *dicitur, quod eſt in luna XV. cuius fulgore circumpoſitæ ſibi ſtellæ obſcurantur. Simili etiam ratione probatur, ſolem in die ipſas ſtellas obſcurare: & hoc tunc maximè manifeſtatur, quando fit eclypſis ſolis, qui etiamſi media die fiat, uidentur ſtellæ in cœlo. Ad ſuperiora hoc pertinet loca, ubi dicitur ſtellas fixas eſſe in firmamento.*

c *Quamuis igniculos ex æthere uideamus labi, quod uulgus uidens putat cadere ſtellas à firmamento: ſed non ita fit, ſed dum uentus aera peruolat, ætherem etiam tangit, & inde ſcintillas in modum ſtellarum radiantes ſecum aufert.*

d *Stellæ & ſidera inter ſe differunt. Nam ſtella eſt quælibet ſingularis, à ſtando dicta, quia ſemper in cœlo fixa ſtat: ſidera uerò ſunt ſtellis plurimis facta, ut hyades & pleiades. Aſtra autem ſtellæ ſunt grandes, ut orion, bootes. Sed hæc nomina ſcriptores confundunt, dum & aſtra pro ſtellis, & ſtellas pro ſideribus ponunt.*

e *Suculæ ſtellæ dictæ, quaſi ſub oculis. Sunt enim in fronte tauri: uel à ſucco, quod ſuccũ miniſtrant. Vnde & hyadæ Græcè, id eſt, aquaticæ appellantur. Græcè enim* ὕδωρ, *aqua dicitur. Vel hyadæ dicuntur,* ἀπὸ τοῦ ὕειν, *id eſt, à ſucco. Hæ alio nomine Vergiliæ dicuntur, quod uerno tempore oriantur.*

f *Hactenus de planetis & de ſigniferis ſignis, per quæ planetæ currunt: nunc autem de ſignis, per quæ non currunt planetæ dicit: atq; ideo ſua ſponte dicit, uel nulla planetarum cogente.*

g *Hœduli in ſigno agitatoris ſunt, quando oriuntur. Agitator autem uel auriga ipſe eſt Erichthonius, ſignum eſt aquilonale, in cuius dorſo eſt una ſtella, quæ uocatur capra, & duos hœdos ante ſe agitat. de quo ortu uel quibus nunc loquitur. Vnumquodque enim ſignum quatuor ortus habet, id eſt matutinum, meridianum, ueſpertinum, & mediæ noctis. Ex quibus duo pleni ſunt, matutinus uidelicet & ueſpertinus. Sed modo de matutino ortu loquitur. Cum enim ſol oritur ab oriente mane, & ex illius latere oriuntur iſta, tunc pluuiæ uel grando & cætera fiunt.*

h *Non dicit de illo arcturo, qui quotidie cernitur. Arcturus ſtella eſt in præcordijs Bootis. Signum Bootis eſt, quod Græcè arctophylax, id eſt cuſtos planetarum dicitur. Nam Græcè phylax, cuſtos Latinè.*

i *Hucuſq; dixit de ſignis, quæ ſunt à ſeptentrionali parte ſigniferi: nunc autem de illis, quæ in auſtrali parte ſunt.*

k *Canicula eſt ſtella in ore canis, quæ menſe Iulio oriens, XV. Cal. Aug. nimio calore morbos excitat, & tempeſtates: quæ alio nomine uocatur lingua Syrij, id eſt canis. Vnde & illi dies caniculares dicuntur.*

SCHOLIA IN CAPVT XI. BEDAE, PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Stellæ lumen à ſole mutuantes.] *Plinius Iunior de laudibus Solis: Hic ſuum lumen cæteteris quoque ſyderibus fecerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens ut principi literarum Homero placuiſſe in uno eo uideo.*

Exceptis ijs quæ planetę, id eſt errantes uocãtur.] *Errantes nõ dicuntur quòd quieſcentibus orbibus, in quibus ſunt, uagi diſſolutiq; uagentur ſeu quòd nõ ſtabiles curſus neq; ſpacia certis interuallis definienti, ſed quod inter ſe & cũ illis intrantibus non paria locorũ interſtitia cuſtodiant, tũ quod iuxta ſigniferi inclinationẽ modò humiles ſint, alias ſublati ad uerticẽ mundi.*

Quamuis uideamus igniculos ex æthere lapſos.] *Sub cœlo ac ſupra nubes, ignes quidam ex motu repentini fiunt, quorum alij ad terram truduntur, alij in diuerſum directo motu aguntur, quos quidam uolantia ſydera appellant.*

Sydera autem alia ſunt in liquorem ſoluti humoris fœcunda.] *Hæc ad planetarum ac ſtellarum fixarum ſignificationes atq; effectiones pertinent, de quibus uide Pontanum lib. III. de rebus cœleſtibus.*

Vt ſuculæ in fronte tauri.] *Has ſtellas imperitè Romani ſuculas uocauêre, quaſi græcè dicantur* ὑάδες ἀπὸ τῶν ὑῶν, *hoc eſt per diminutionem à ſuibus, & non potius* ἀπὸ τοῦ ὕειν, *id eſt à pluendo. uide Aulum Gellium in noctibus Atticis.*

Vt hœdorum exortus & arcturi.] *Exortum intelliges heliacum, id eſt, dum à ſole recedunt. Sunt autem hœdi in humeris Heniochi. Arcturus ſeptentriones proximè ſequitur: de ſignificationibus, uide primum Georgicon.*

Nimboſus Orion & carnicula.] *Orion tempeſtuoſum ſidus eſt occumbens & oriens, eſt enim ſtellarum magnitudine ac multitudine maximum. uide Ariſtotelem lib. II.* μετεώρων. *Carnicula ſtella eſt fixarum omnium maxima in ore canis maioris, quam Græci uocant* σείριον *à ſiccitate, alij Canicula uolunt ſignificari canem minorem, quem Græci uocant* προκύονα. *Cicerò uertit antecanem in Arato. Antecanis* προκύων *Graio qui nomine fertur.*

DE CVRSV PLANETARVM. CAP. XII.

INter cœlum terraſq; ſeptem ſidera pendent, certis diſcreta ſpacijs, quæ uocantur errantia, cõtrarium mundo agentia curſum, id eſt, læuum, illo ſemper in dextra præcipiti. Et quamuis aſſidua conuerſione immenſæ celeritatis attollantur ab eo, rapianturq; in occaſus, aduerſo tamen ire motu per ſuos quæq; paſſus aduertuntur: nunc inferius, nunc ſuperius, propter obliquitatem ſigniferi uagantia. Radijs autem ſolis præpedita, anomala, uel retrogada, uel ſtationaria fiunt.

GLOSSAE IN CAPVT XII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Pythagoras ſagaciſsimus Græcorum philoſophus, ſpacium quo diſtat cœlum à terra, Geometrica menſura collegit, dicens à terra ad lunam ſpacium eſſe CXXV ſtadiorum: à luna ad ſolem duplum, inde ad firmamentum triplum. Quæ etiam ſpacia muſicis uoca*

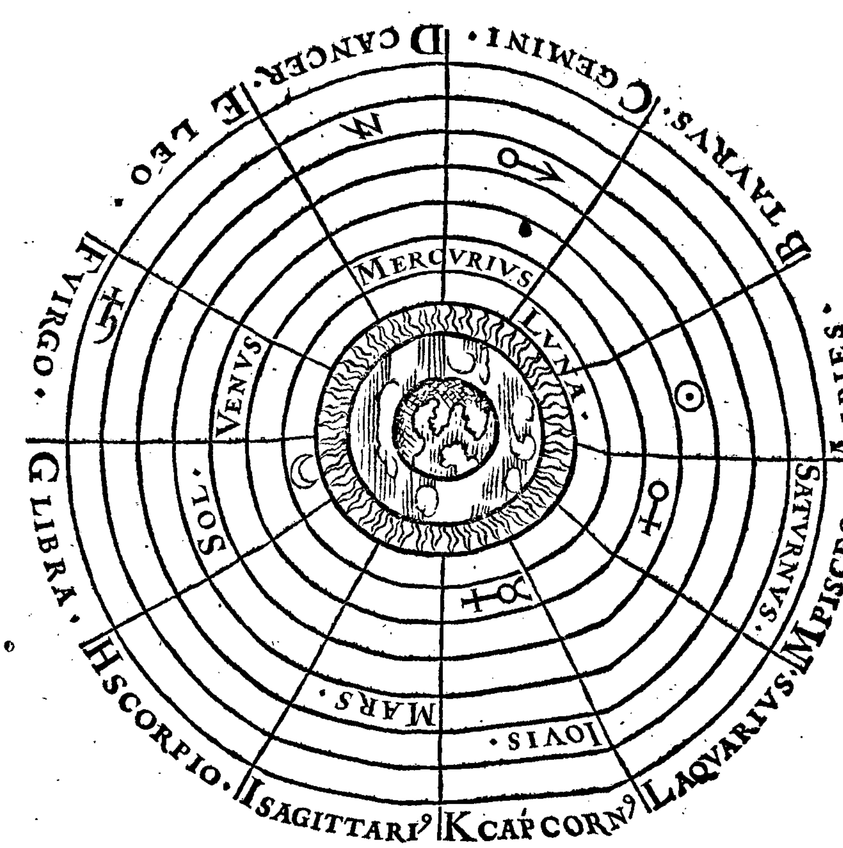
cis uocabulis appellauit: à terra ad lunam dicens tonum, inde ad Mercurium ſemitonium: à Ioue ad Saturnum ſemitonium, à Saturno ad firmamentum tria ſemitonia. Simul omnes toni ſex fiunt, quibus diapoſon harmonia perficitur. Tonus igitur habet miliaria XV D C X X V. *Semitonium uerò habet miliaria* V II. D CCCXII. *& ſemiſſem. A luna ad ſolem ſunt toni duo: id eſt, miliaria* XXX. *&* I. CCL. *Inde ad Saturnũ toni ſunt duo, id eſt, miliaria totidẽ. inde ad ſigniferũ toni duo, et ſemißis, id eſt,* X X X I X. L X I I: *& ſemißis. Sunt in ſumma, quæ cõtinentur in his ſeptẽ tonis, ſtadia* DCCCLXXV. *id eſt, miliaria* C I X. C C C L X X V.

* b *Cœlum in dextrum ab oriente in occidentem flectitur, planetæ uerò eregione ab occidente in orientem in læuum uoluuntur: quamuis agilitas cœleſtis ſphæræ tanta ſit, ut curſum præpediat planetarum, illaſq; curſu ſuo rapiat, atq; ideo uidentur nobis currere ad occidentem, cum tamen ſemper ferantur ad orientem. Nam nunquam curſum ſuum amittunt, licet ad curſum cœleſtis ſphæræ uideantur ferri. Illud autem quod dicit planetas in læuum ferri, & mundum in dexteram, uariè intelligitur. Primum enim ſic: Cum homo conuertit faciem ſuam ad ſolis occaſum, ſiniſtra pars illius de auſtrali parte erit, contra quam omnes planetæ currunt ab occaſu ad ortum. Vel etiam terra, quæ uocatur mundus, ſic fingitur, ſicut homo ſupinus, cuius caput ad orientem eſt, pedes uerò ad occaſum. Contra cuius ſiniſtram manum omnes planetæ currunt, uel etiam omne quod contrarium eſt, læuum dicitur. Quia ergo contra mundum currunt, ideo in læuum currere dicuntur.*

c *Tanta uirtus eſt ſolis, ut radijs illius reliqua errantia ſidera percuſſa, modò fiant anomala, modò retrograda, modò autem ſtationaria: id eſt, nunc inæqualiter currunt, nunc retrò aguntur, nunc uerò in loco uno conſiſtunt. Anomala autem dicũtur, quia tunc non poſſunt currere propter ſolem. Nam non dimittit eam radius ſolis per rectum iter in latitudine ſigniferi currere. Retrograda dicuntur, quando retro trahit ea radius ſolis. Verbi gratia: Si uideris aliquam planetam ante ſolem fieri, cogit eam radius ſolis, ut poſt ſolem cernatur. Stationaria uerò, quando radius ſolis ea in altum iactat. Nos enim qui ſumus in terra, quando aliquam planetam ſurſum ire cernimus, uidetur nobis quaſi ſtare in uno loco, cum ipſa non ſtet, ſed ſurſum aſcendat. Et hoc maximè in illis tribus fit, quæ ſunt ſuper ſolem, id eſt, in Saturno, in Ioue & Marte.*

SCHOLIA IN CAPVT XII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Contrarium mundo agentia curſum, id eſt, læuũ.] *Quæ ſint in cœlo dextræ & ſiniſtræ partes, copioſe diſputatur ab Ariſtotele lib. 2. de cœlo. Aſtrologi autem dextra reijciunt ad occaſum, læua ad exortum: uertunt nanq; pectus ad meridiem, ubi ſtellarum motus, quas illa profeßio obſeruat, celerrimus eſt, ad hunc modum planetæ à dextris ad ſiniſtra progrediuntur, qui motus eſt ſecundam naturã: facilè autem eſt hunc motum oculis deprehendere, primum in luna. Notetur quippe qualibet nocte luna in cœlo, & proximæ illi ſtella quæpiam fixa, poſtridiè uerò magno interuallo cœli luna eam ſtellam anteuertiſſe clarum fiet. Porrò quis ordo ſit planetarum, & quomodo ſigniferum ambiant, uideatur ex ſubiecto ſchemate.*

Sit Zodiacus circulus cui deſcriptæ ſunt A B C, *&c. uſq; ad* M *duodecimo loco poſitum. Sub hoc circulo ſeptem inferiora ſidera perpetuo motu, inæquali tamen ac diſpari inter ſe uoluuntur, ocyore quidem ambitu quæ ſunt centro uiciniora: de quo dicetur capite ſequenti.*

DE ORDINE EORVM. CAP. XIII.

SVmmum planetarum [a] Saturni ſidus eſt, natura gelidum, XXX. annis ſigniferum peragens. Deinde [b] Iouis, temperatum, annis XII. Tertium [c] Martis feruidum, annis II. Medius Sol [d] CCCLXV. diebus, & [e] quadrante. Infra Solem [f] Venus, quæ & lucifer & ueſper, CCCLXVIII diebus à ſole nunquam aſsiſtens partibus [g] ſex & quadraginta longius. Proximũ illi [h] Mercurij ſidus, nouem diebus ocyore ambitu, modo ante ſolis exortus, modo poſt occaſus ſplendens, nunquam ab eo XXII. partibus remotior. Nouiſſima luna XXVII. diebus, & tertia diei parte ſigniferum conficiens, dein morata in [i] coitu ſolis, biduo nõ comparere in cœlo. Saturni ſidus & Martis cũm plurimum diebus CLXX. Iouis XXXVI. aut cum minimũ denis detractis diebus. Veneris LXVIII. aut cum minimũ LII. Mercurij XIII. aut cũ plurimũ XVIII. [k] Occultãtur uero meantes cũ ſole in partibus nunquã amplius undenis: interdum & à ſeptenis partibus erumpũt

GLOSSAE IN CAP. XIII. BEDAE. PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

a Saturni ſidus ſuperiorem locum tenet omnibus planetis. Dicitur autem Saturnus à ſaturitate, eo quòd Italiam tempore fa mis ſuis opibus aluerat. Nam ſecundum fabulam à filio regno pulſus, uenit ad Italiam, & à Iano rege Italiæ ſuſceptus eſt, eiq; uſu frumenti oſtendit. Vel Saturnus appellatus eſt, quòd ſaturetur annis. Ex ſe enim natos comediſſe fingitur ſolitus: quia conſumit a tas temporũ ſpacia, anniſq; præteritis inſaturabiliter expletur. Cuius ſidus, uidelicet Saturni, XXX. annis peragit curſum ſuũ: no quod reliquis planetis tardior ſit, ſed quia uicinior eſt firmamento, ideo cunctis latiorem circulum peragens, plus ad eum explend moratur. Natura autem eſt gelidum, id eſt, frigidum, propter aquas ſupercœleſtes, quibus uicinus eſt. Vnde & ſenex depingitur, u quia eſt inter firmamenti temperamentum & calorem ætheris, ſicut luna ab aere frigiditatem habet, ab æthere calorem.

b Iouis ſtella temperatur frigore Saturni ſupra ſe poſiti, & calore Martis infra ſe conſtituti. Eſt autem uel nominatiuus, u genitiuus. Eius tamen nominatiuus eſt Iupiter: dictus Iupiter quaſi iuuans pater: hoc eſt, omnibus præſtans, uel quaſi iubarum pate quæ ſunt comæ uel radij ſolis. uel Iupiter, quaſi Zetos pater, id eſt, pater ignis. Nam ignis apud Græcos zetos, uel πῦρ dicitur.

c Mars dicitur quaſi mors, deus belli: quia eſt effector mortium. Vnde & apud Græcos ares, id eſt, uirtus appellatur.

d Medius ſol dicitur eſſe, quia in medio planetarum eſt, tres ſupra ſe, & tres infra ſe habens planetas. Dictus autem ſol e quòd exortus ſolus luceat, obſcuratis omnibus ſideribus. Et quia medius eſt in planetis, Meſe uocatur à chorda, quæ ſimiliter me dia in lyra Meſe uocatur.

e Quadrans eſt quarta pars uniuſcuiuſq; rei. Dies ergo cum ſua nocte uigintiquatuor horis conſtat, cuius quadrans, id eſ quarta pars ſex horæ ſunt: quod uerò remanet ſublato quadrante, dicitur dodrans, & eſt compoſitum. Nam dodrans dicitur, qu ſi dempto quadrante.

f Venus media nocte dicitur à uenuſtate ſui luminis, quæ lucifer mane uocatur: quia lucem fert ante ſolis ortum. ueſper ue dicitur, quia ueſpere apparet poſt ſolis occaſum. Habet ergo hoc proprium Venus, quod ſola ſtellarum umbram mittit.

g Hoc quod dicit Venerem nunquam abeſſe partibus ſex, & quadraginta longius: ſciendum quod pars dicitur hoc loco, qua tum ſol in die de quolibet ſigno excurrit. Ergo ante quadraginta & ſex dies poteſt uenire ſol ad locum illius ſigni, in quo Venus m dò eſt: ſed nunquam poteſt Venus tantum anteire ſolem, ut non poſt quadraginta & ſex dies ueniat contra illum locum ſol, un Venus modò egreſſa eſt. Nam Venus ſolem antecedit, utpote infra illum circulum ſuum tenens anguſtiorem. Verbigratia, ſi modò ſol in ariete, Venus in tauro, id eſt, in ſigno ſequenti: poſt quadraginta & ſex dies, & ſi non antea ſaltem, tunc ueniet ſol ad ta rum, ubi modò Venus eſt.

h Mercurius ſidus aliquando antecedit, aliquando ſubſequitur ſolem. Et quia non habet ubi ſpacietur, propter breuitate ſui circuli, ſemper uicinus eſt ſoli, ideo peruſtus depingitur. Vnde etiam nuncius fertur eſſe deorum.

i In coitu, id eſt, in commeatu. ac ſi diceret: Quando luna IX. uel XXX eſt, non apparet, quia contra ſolem eſt poſita, c ius claritate obſcuratur, & id uocant calculatores coitum.

k Iſtas occultationes biſariam intelligimus. Primum, quando unaquæq; planeta currit in regione alterius, ſicut Mars in reg ne Saturni. Diſcerni enim non poſſunt, quia ſic uidetur quaſi una ſtella. Altero modo in die occultantur: per tot enim dies in die ſe per oriuntur, & ſubtus terram per noctem circulos ſuos tenent, atq; ideo ab hominibus non uidentur. Dictum eſt ſuperius occult ri planetas, cum ſubtus terram per noctem circulos ſuos tenent: modo uerò rurſus occultari dicuntur, cum ſolem comitantes, illi claritate latent. Sed ipſa occultatio fit, quàmdiu inter XI. partes à ſole fuerint. Nam poſtquã XI. tranſierint, iam incipiunt uider

SCHOLIA IN CAPVT XIII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Occultantur uerò meantes cum ſole.] Hanc occultationem Aſtrologi uocant occaſum heliacum, id eſt ſolarem nam occaſus quemadmodum exortus duplex eſt, uerus ſcilicet & apparens: uerus eſt quem facit mundi circumactus, iuxta quem in tra quatuor & uiginti horas omne aſtrum ex non ſemper apparentibus ſimul oritur & occidit. Apparens autem eſt hæc ſideru occultatio, qui occaſus dicitur. Sol enim propter luminis maieſtatem aſtra omnia fixa obſcurat, quæ non quoquouerſum quindeci partibus, id eſt gradibus remota ſunt. Planetas uerò maiores, uiciniores octonis partibus, minores denis partibus radijs tegit. Dicu tur autem hæc ſidera, quàmdiu implicata radijs ſolis non cernuntur ab Aſtrologis hypauga. Fiunt huiuſmodi exortus & occaſus ſt larum inerrantium ſtatis temporibus: unde apud poetas & rei ruſticæ ſcriptores, temporum diſtinctio ab eis ſumitur, errant propter motus uarios, non faciunt certis diebus exortus & occaſus heliacos.

AD LECTOREM.

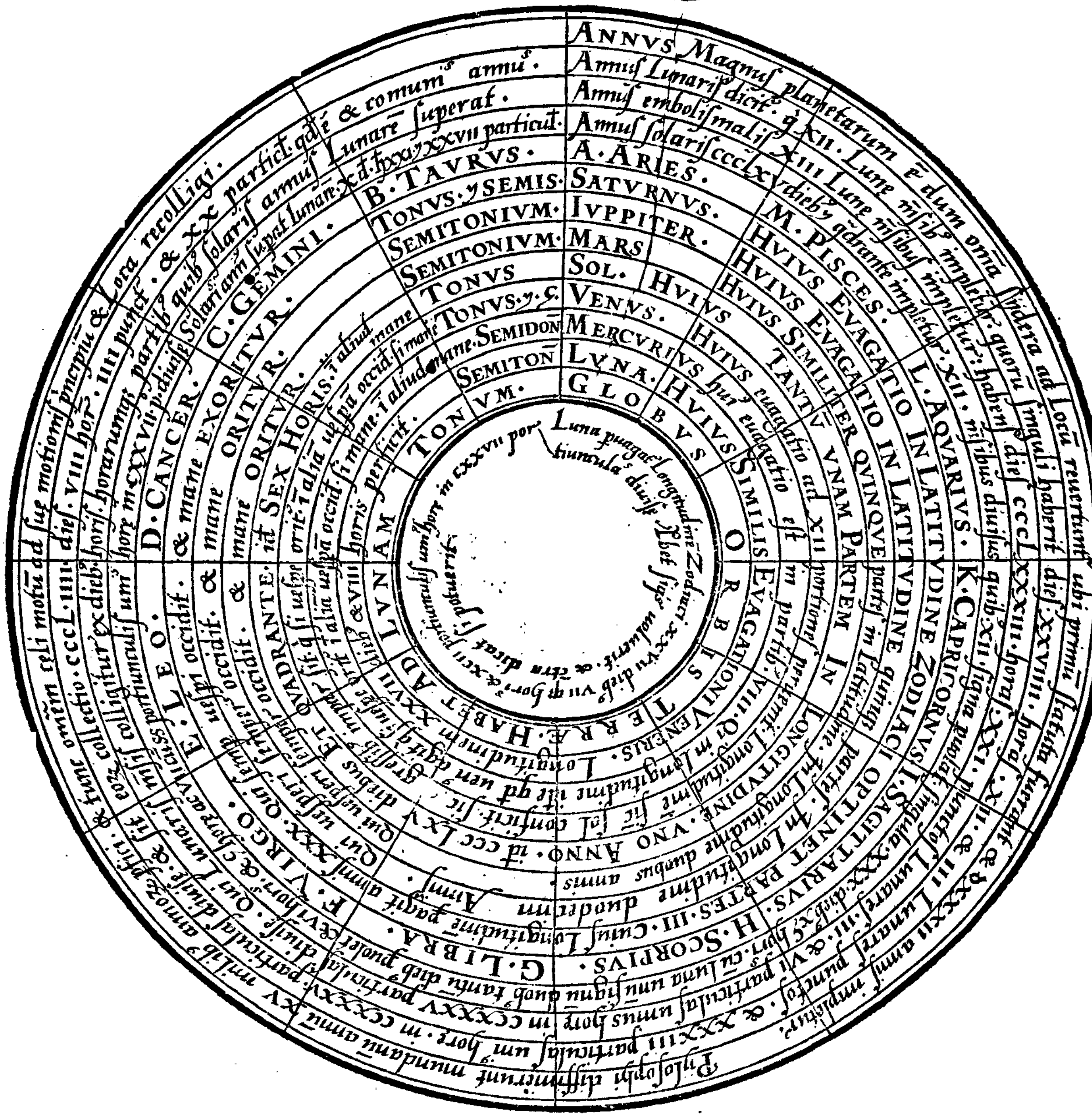
Sunt huius libri & ſequentis loca quædam uetuſtis commentarijs incerti autoris explicata, quæ quia in uetuſto exemplari capi tibus hiſce adſcripta fuerant, tum propter uetuſtatem exemplaris quæ ex ſe habet aliquid uenerationis, tum propter eruditione quoq; ad uerbum, quemadmodum ibi erant ſcripta huc tranſtuli, adſcripto titulo ueteris commentarij, ut noſtra ab illis eſſent diuiſ Quod igitur ſequitur, reſpicit figuram modo antegreſſam. Ad reliquas uerò eiuſdem authoris explicationes, charactere maior quàm in hiſce ſcholijs uſi ſumus.

VETVS COMMENTARIVS.

Secundum ordinem hic diſpoſiti in figura alphabeti, oriuntur XII. ſigna zodiaci, quorun ab Ariete retrorſum ordinem ſequuntur ſol & luna: & ob hoc dicuntur ὑπολυπικά, reliqu planetæ ante & retro poſſunt incedere.

ORD

ORDO, MOTVS ET MVSICA PLANETARVM.

QVADRATA FORMVLA.

Horum duodecim ſignorum ortus qualibet diei uel noctis hora liquidò deprehenditur, ſi à Calend. Octob. horæ dierum ac noctium uſq; ad eam quam ſibi quis propoſuit colligãtur. Quarum ſumma per uiginti quatuor metiatur, & quod excreuerit, diuidat ſicut quadrata inferius inſtruit formula.

Quoniam ab oriente ſigno quolibet ſemper ſeptimum occidit, & ab occidente ſemper ſeptimum oritur, utrunq; medium, id eſt, quartum dicitur eſſe centrum.

QVIBVS SIGNIS ORIENTIBVS QVAE OCCIDANT.

October.	Si unus aut duo remãſerint,	oritur	Libra.	Libra.	Horis 2. oriente,	occidit	Aries.
Nouemb.	Si 3. aut 4. remanſerint,		Scorpius.	Scorpius.	Horis 2. oriente,		Taurus.
Decemb.	Si 5. aut 6. remanſerint,		Sagittar.	Sagittar.	Horis 2. oriente,		Gemini.
Ianuarius.	Si 7. aut 8. remanſerint,		Capricor.	Capric.	Horis 2. oriente,		Cancer.
Februar.	Si 9. aut 10. remanſerint,		Aquarius.	Aquar.	Horis 2. oriente,		Leo.
Martius.	Si 11. aut 12. remanſerint,		Piſces.	Piſces.	Horis 2. oriente,		Virgo.
Aprilis.	Si 13. aut 14. remanſerint,		Aries.	Aries.	Horis 2. oriente,		Libra.
Maius.	Si 15. aut 16. remanſerint,		Taurus.	Taurus.	Horis 2. oriente,		Scorpius.
Iunius.	Si 17. aut 18. remanſerint,		Gemini.	Gemini.	Horis 2. oriente,		Sagittar.
Iulius.	Si 19. aut 20. remanſerint,		Cancer.	Cancer.	Horis 2. oriente,		Capricor.
Auguſtus.	Si 21. aut 22. remanſerint,		Leo.	Leo.	Horis 2. oriente,		Aquarius.
Septemb.	Si 23. aut 24. remanſerint,		Virgo.	Virgo.	Horis 2. oriente,		Piſces.

DE ABSIDIBVS EORVM. CAP. XIIII.

SVnt autem ſui cuiq;[a] planetarum circuli,quos Græci abſidas in ſtellis uocant,alijq; quàm mundo,quoniam terra à uerticibus duobus,quos appellauerunt polos,centrum cœli eſt,necnon & ſigniferi obliqui inter eos ſiti Omnia autem hæc conſtant[b] ratione circini ſemper indubitata. Ergo ab alio cuiq; centro[c] abſides ſuæ exurgunt:ideoq; diuerſos habent orbes,motuſq; diſsimiles. Quoniam interiores abſides neceſſe eſt breuiores eſſe:igitur à terræ centro abſides altiſsimæ ſunt,Saturno in ſcorpione,Ioui in Virgine,Marti in Leone,Soli in geminis,Veneri in ſagittario,Mercurio in Capricorno,medijs omnium partibus:& contrario ad[d] terræ centrum humilimæ atq; proximæ,ſicq;[e] fit ut tardius moueri uideantur,cũ altiſsimo ambitu feruntur:non quia acceleret tardent'ue naturales motus,qui certi ac[f] ſinguli ſunt illis,ſed quia[g] deductas à ſumma abſide lineas coartari ad centrum neceſſe eſt,ſicut in rotis radios:idemq; motus alias maior,alias minor centri propinquitate ſentitur. Motum autem augeri quàmdiu in uicinia ſunt terræ,cum abſcedant in altitudinem minui,[h] lunæ maximè ſublimitatibus approbatur. De quibus ſi plenius ſcire uelis,lege Plinium Secundum,ex quo & iſta nos excerpſimus.

GLOSSAE IN CAP. XIIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Brideſerto Rameſienſi.

a *Planetæ habent ſuos proprios circulos,præter quos mundus habet:& ideo alios,quia non ſolũ nomine differunt circuli mundi,ſicut paralleli & coluri,& ſignifer,& lacteus,& orizon. iſti enim æqualiter ſtant etiam poſitione.* Nanq; *circuli mundi, id eſt, ſphæra cœli,ſignifer,atq; alij æquis ſpacijs ſemper uoluuntur,ideoq; ſemper eſt illis terra centrum:hoc eſt, in medio. Planetæ uerò non ſemper rectum ordinem tenent,nec ſemper eodem modo uoluuntur,ſed ſunt errabundæ. Aliquando enim appropinquant terræ,aliquando elongantur à terra,ſicut in ſequentibus apparebit,atq; ideo alij circuli illis ſunt quàm mundo.*

b *Circulos mundi ratione circini dicit conſtare:quia unuſquiſq; habet ſuum centrum, & circulum ſuum ita æqualem, quaſi circino formatum,uel ratione circini:quamuis in poſitione diſsimiles ſint. Hac ratione colligitur circulos mundi,& circulos planetarum ſimilitudinem habere,& diſsimilitudinem. Similitudinem habent,quia omnes ratione circini conſtant: diſsimilitudinem autẽ, quia circuli planetarum non æqualiter appropinquant terræ,ſicut circuli mundi.*

c *Abſides Græco uocabulo circuli planetarum ideo uocantur,quia abſis Græcè, Latinè circulus. Vnde manſit ut hemicidia, quæ in quibuſdam eccleſijs fiunt,ubi continetur altare,abſides dicantur:& hinc abuſiuè nonnulli etiam appellant abſidas eccleſiæ, totum illud quod iuxta altare eſt. Hic autem abſidas græcus accuſatiuus. Quidam tamen dicunt abſiden eſſe latus, & inde uolunt eſſe dictum parapſiden,à paribus abſidis. Sed alij repugnant,dicentes abſiden Græcum nomen eſſe,& tertiæ declinationis: ideoq; non poſſe ablatiuũ facere abſidis. Hi ergo dicunt parapſiden uile uas,quaſi parabſiden,ab abſonus, quòd in eo omnes cibi adminiſtrẽtur.*

d *Dum Saturnus fuerit in ſcorpione,& Iupiter in uirgine,tunc ſunt altius à terra:ſimiliter cætera dum in his ſignis ſunt, altius ſunt à terræ centro. Quanto autem ſuperius leuantur ad cœlum,tanto inferius deprimuntur ad terram: & hoc eſt quod dicitur, Ad terræ centrum humillimæ atq; proximæ.*

e *Non tamen ita fit,ſed uno eodemq; motu immutabili citius breuiorem ſinum,tardiuſq; transfuſum diſcurrunt.*

f *Singuli,id eſt,indiuiſi. Nam in uno uarietas fieri non poteſt.*

g *Deductas:id eſt,procedẽtes à ſumma,id eſt,excellentiſsima parte circulorũ. Abſida enim propriè ædificij eſt latior cõchula.*

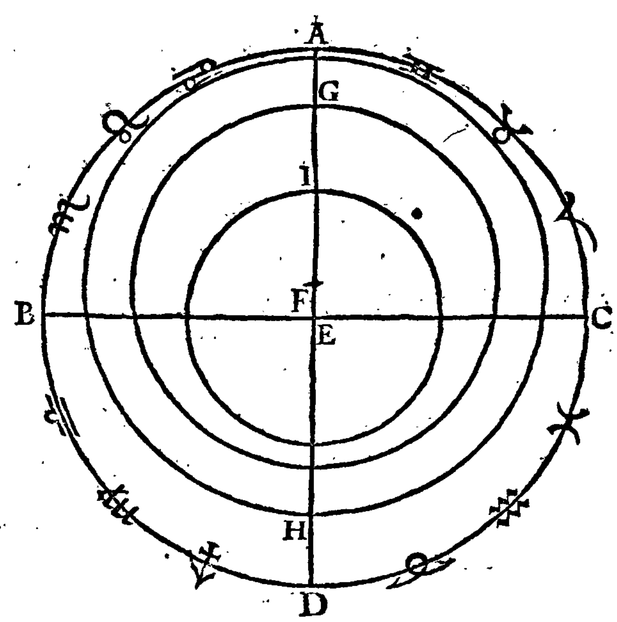
h *Quod ſuprà poſitum eſt,lunæ maximè ſublimitatibus dicit approbari:quia & in hoc alijs dignoſcitur ſignis, ſed non tam perſpicuè. Extra hoc enim quod luna in ſuperioribus ſignis oſtendit,in ſuo ipſo circulo etiam altiora aſcendit. Nam ſicut per latitudinem ſigniferi huc illucq; latè uagat:ſimiliter etiam ſuperius aſcendendo uagatur,ac propterea minuitur quodammodo motus, cũ ita euagando aſcendit. Quod ita comprobatur, cum nos computamus lunam aliquando primam, non poſſumus adhuc eam uidere: quid eam tunc detinet,niſi ipſe aſcenſus,qui fit euagando in ipſo ſuo circulo? Interdum etiam antequam primam computemus, ſolet uideri. Hoc quippe facit diſcurſus per inferiora ſui circuli.*

GLOSSAE IN CAP. XIIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti autoris.

Sunt autem ſui cuiq; planetarum circuli,quos Græci abſidas in ſtellis uocant.] *Abſides Græco uocabulo circuli planetarum uocantur. Sed quia lunæ circulus (nunc enim propinqua cœlo, nunc contigua montibus) cum in regionẽ umbræ uenit,eclipſin facit:tum autem in æthera ſcandit,ultra umbrã uadit:& ideo defectum non patitur,quia à ſole illuſtratur,ſicut in rotis radios idemq; motus. De formicis poteſt ſimilitudo fieri,ſi in rotæ radijs canales incidantur, & ipſæ per eas diſcurrentes. licet eodem motu & eadem uelocitate:non tamen cum una finierit curſum,uel non finierit,reliquæ ſimiliter faciunt. Motum autem augeri quàmdiu in uicino ſunt terræ:quia celerius peragunt curſum ſuum, quando iuxta terram ſunt. Lunæ ſcilicet, quæ tardior uidetur,ut potius aſcendere cœperit. Sublimitatibus:id eſt,aſcenſionibus. Maximè:ſcilicet quamuis & in alijs ſignis hoc dignoſcitur. Extra hoc quod luna in ſuperioribus ſignis aſcendit,in ſuo ipſo circulo etiam altiora aſcendit. Sicut per latitudinem ſigniferi huc illuc latè uagatur,ſimiliter etiam ſuperius aſcendendo euagatur,ac propterea minuitur quodammodo motus, cum ita euagando aſcendit. quod ita comprobatur. Cum nos enim computamus lunam aliquando primam, non poſſumus eam adhuc uidere: quid eam tunc detinet,niſi ipſe aſcenſus,qui fit euagando in ipſo ſuo circulo? Interdum etiam antequam primam computamus, ſolet uideri. hoc quippe facit diſcurſus per inferiora ſui circuli approbatus,qui tardior uidetur, ut potius aſcendere cœperit. Excerpſimus: id eſt, traximus.*

SCHOLIA IN CAP. XIIII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Sunt autem ſui cuiq; planetarum circuli, quos Græci abſidas in ſtellis uocant.] Suprà iam teſtati ſumus unumquemq; planetarum ſuum habere orbem, cui infixus mundi motu ac ſui orbis, hoc eſt proprio, curſus ſuos definiat, ut luna ſuum habet orbem, cuius initium eſt in confinio mundi elementaris & ætheris finis, ubi Mercurij ſphæra incipit. Aduertendum autem eſt, præcipuè ad intelligendum Plinij librum ſecundum, illius uniuſcuiuſq; planetæ ſphæram diuiſam eſſe in circulos ut minimũ tres, quorum ſupremus exteriore ambitu idem centrum habet cum mundo: interiore uero excentrus eſt, infimus contra interiorem circulum habet, mundo concentrum ſuperiorem excentrum. Communis horum circulorum eſt partium inæqualitas, ut ex lato paulatim in anguſtum deſinant inter quas medius orbis ſecundum circulum exteriorem & interiorem non habet idem centrum quod mundus, omnino enim eſt eccentrus tranſitu tamen æquali. Hic orbis in omnibus planetarum ſphæris aſtrum medio loco infixum habet, qui dum ipſe ſuo motu circumagitur, euenit ut planeta aliquando à terris ſit altior alias autem uicinior. Verbi gratia, luna eſt ſingulis menſibus ſemel in infima parte ſui cœli, deinde in media: poſtremo in ſumma, quæ res etiam uiſui manifeſta eſt: alias namq; maior alias minor apparet integra, proinde ut eſt in altiore aut humiliore loco orbis ſui. Dicitur autem abſis, ſupremi ſuperioris circuli curuatura, qua craßities in tenuitatem deſinit, ſumma abſis. nam ſemper à terra hæc curuatura eſt altißima, infimi uero circuli anguſtior pars abſis ima: terris enim hæc pars ſemper proxima eſt. abſis ſignificat huiuſmodi circuli curuaturam. recentiores enim peregrina uoce augem uocant abſidem ſummam, & augis oppoſitum imam, quod ut aſtrologiæ imperitis manifeſtum fieret, grãmicam apodixin hic ſubieci.

Sit cuiuslibet planetæ ceu ſolis, ſphæra a b c d e ſecta in partes tres, quarum ſuprema g h exteriore ambitu, ſcilicet a b c d idem centrum habet cum mundo e, interior autem g h, aliud centrum à terra remotum. ſcilicet f. Infima uerò pars i interius centrum habet e, quod eſt mundi centrum, exterius autẽ centrum f: at medius circulus G, orbitæ quidem in circuitu æqualis, iuxta exteriorem & interiorem circulum centrum habet f. Ex his tribus medius ſtellam ſibi fixam tranſuebit iuxta ſignorum ordinem, qui eſt ab ariete per ſigna ſequentia. Progrediente itaque hoc circulo ex a uerſus b, neceſſe eſt ſtellam huic orbi infixam, ſcilicet g, dum uicina ſit ♋ ſigno, à terris eſſe altiorem: uiciniorem autem, dum percurſo ſpacio a b, inde peruenit ad b.

Alijcq; quam mundo.] Ex Pliniana lectione hunc locum reſtituimus, unde ferè ad uerbum hoc caput deſumptum eſt, ſed librariorum incuria in multis locis deprauatum. Senſus autem huius periodi eſt iſte: eſſe peculiares circulos planetarũ, quorum ſuprema & ima non æquis interuallis diſtent à terra, & à polis mundi, quorum terra quidem eſt centrum, ſed non horum circulorum eccentrorum. Ergo his uerbis continetur definitio circulorum, quos aſtrologi deferentes uocant. quod ut clarius intelligatur, reſpice denuò ſchema ſuperius deſcriptum, in quo poli quidem ſunt, quos Plinius uertices uocat, unus a, alter b, & centrum e terra, quod cœli & ſigniferi eſt centrum, id eſt octaui orbis & omnium inferiorum ſphærarum, circulus uerò eccentrus g, aliud habet centrum, uidelicet f, & alios polos. Nam poli erunt, extremitates lineæ, quæ ducta per centrum f, eccentrum diuidet in quatuor æquales partes cum linea, a, d, quemadmodum linea c b exteriorem ambitum cum linea a d, quoq; diuiditur in IIII. partes, ueluti ſuprapoſitum ſchema declarat.

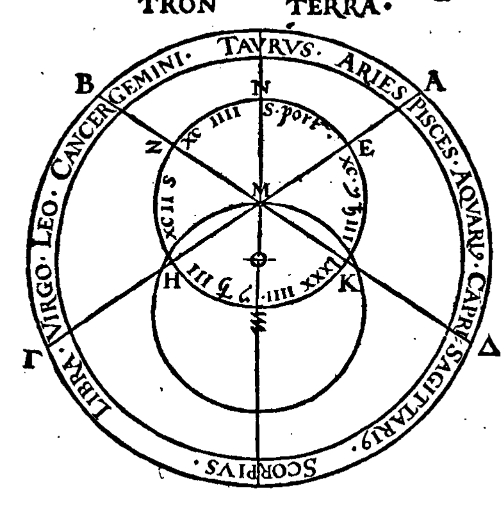
Omnia autem hæc conſtant ratione circini ſemper indubitata.] Reiectio diſputationis prolixioris, in demonſtrationes lineares. neq; enim hæc uerbis explicari poſſunt, quæ circini delineationibus, quarum ratio certa eſt & euidens, oculis ſpectanda ſubijciuntur: ueluti in geometria principia quæ dicuntur lemmata, ſæpe ante deſcriptionem ambigua apud huius diſciplinæ imperitos, adhibita deſcriptione per lineas, omnem dubitationem deponunt.

Ergo ab alio cuiq; centro abſides ſuæ exurgunt.] Planetarum abſides neq; omnes fiunt ſub eiuſdem partibus ſignorum, neq; ſub eiſdem perpetuo manet: ut ſolis, ætate Plinij in medijs partibus geminorum, noſtra ætate in ſecunda parte cancri. nã ex orbibus illis eccẽtricis craßitiei inæqualis ſecundũ ſignorũ ordinẽ ſuo motu incedunt ex a uerſus b uſq; ad c d: ita fit, ut ſumma abſis, quæ eſt ſub tenuitate illa orbis ſupremi, non ſit perpetuo ſub eijſdem partibus ſigniferi, quæ res demonſtrationibus erit manifeſta. Inuenimus enim in hũc locum, ueterem commentarium cum multis deſcriptionibus, qui ſane uetuſti cuiuſdam uidetur eſſe ſcriptoris, neſcio etiam num alicuius græci, etenim Græcis elementis res agitur: nos, ne exemplari & uetuſtati fieret fraus, ad literam ut inuenimus, ſubiecimus.

VETERIS COMMENTARII, DE QVO SVPRA mentio eſt habita, explicationes doctiſsimæ.

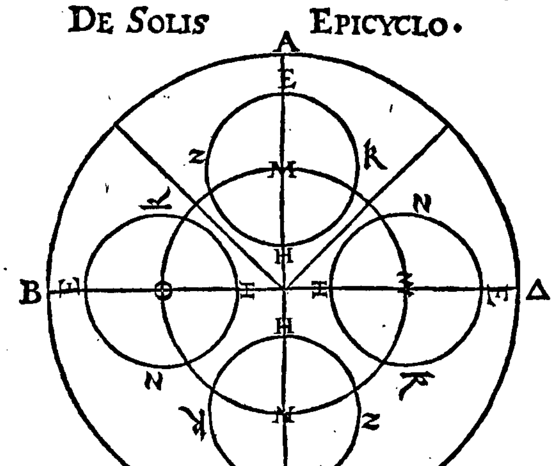
SEptem ſphæræ, in quibus ſeptem diſcurrunt planetæ aplani, id eſt cœlo, ſunt ſubiectæ, exteriore quoq;, quas interius continet ambiente: longeq; & à cœlo omnes, & à ſe ſingulæ receſſerũt. Conſtat ergo unaquæq; de uagis ꝗ licet in ſiderib. ſignorũ zodiaci, mixta ferri uideatur, nunquã tamẽ ut alicui hærẽs miſcetur ſed in illo ſigno dicitur, quod ſuper verticẽ uagæ habetur.

QVOD SOLARIS CIRCVLI SIT ECCEN TRON TERRA.

Alij ſphæris eccentris, id eſt, quæ terram intra ſe contineant quidem, ſed non ut punctum ſuum uebi planetas aſſerunt. Alij epicyclis potius, hoc eſt à terra ſeparatis, nec imminentibus ei globis. Sit igitur ſolſtitialis eccentrus circulus Θ X H K, & habeat punctum ſub E, Z ambitum immediatè ſcilicet, ubi eſt M, hoc igitur circulo in CCCLXV. *partes, & parte quarta unius portionis diuiſo: ad earundem partium exæquationem, E Z quidem ambitus* XCIIII. *portionibus continebitur Z H* XCII. *H K* LXXX. & IIII. & *horis* III. *K E* XC *partibus, & horis* III. *Neceſſe eſt itaq; ut cum ſol accedit ad E, nobis ex Θ, id eſt terra, quaſi ex puncto intuentibus, ſuper A, tunc ferri uideatur, cum illa regio non ſolſtitialis circuli, ſed zodiaci ſit multo altioris ſummitas, ad quam uiſus noſter non poteſt peruenire. Atq; ita per E Z, ambitum means æquabiliter, qui ambitus tribus circulis maior eſt, pluribus, ut neceſſe eſt diebus, maiorem ambitum conficiens, ubi ad Z peruenerit, ad B perueniſſe uidebitur. Rurſus Z H peragrato ambitu A B, ad Γ perueniſſe creditur. Eodem modo dum tranſit ab H in K, uidetur tranſire à Γ in A. Similiter dum K & E ambitum peragit à Δ in A tranſit, alienam ſcilicet zodiaci circuli ſummitatẽ. Quodſi ſolſtitialis eccentri & zodiaci circuli, duo puncta iungantur, id eſt M Θ, deinde per hæc exeat N X linea, quia E Z H K, medietas eſt M, æquales erunt lineæ N M X. Maior igitur eſt N M linea, quam H Θ: multo ergo maior N Θ, quàm Θ X. Cum ergo ſol per N feretur, A Θ, id eſt terra è longinquo minor & tardior nobis uidebitur: cum uerò per X, proximus terræ, maior putabitur & uelocior, quoniam illic in quinta & ſemis parte geminorum, hic in quinta ſemis parte ſagittarij creditur.*

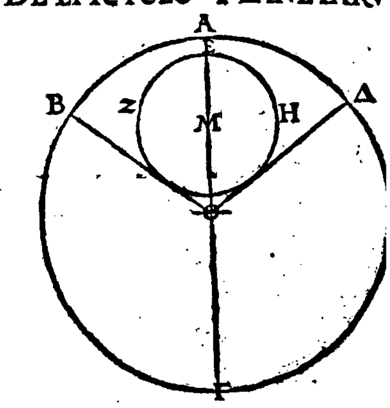
DE SOLIS EPICYCLO.

Si, ut quidam putant, per epicyclos globos ſol fertur, nihilominus, moderatis eum greſſibus, temperatiſq; conficere annuos curſus, expoſita epicyclorũ forma docebimus. Epicyclus enim dicitur globus, qui per aliquem circulum fertur. Sit igitur zodiacus circulus, quem limitant A B Γ Δ, ſolſtitialis, excludens zodiaci circuli punctum E Z H K, qui epicyclus intelligatur, habens proprium punctum M, & puncto quidem Θ: interuallo autem M, deſcribatur circulus M O N X. Epicyclus ergo rapiatur cum mundo ab oriente in occidentem raptatu quotidiano: feratur tamen naturaliter contra mundi curſum, et ſol in eodem epicyclo conſtitutus, iuxta totius mundi conuerſionem moueatur. Quapropter ſol ſuo epicyclo contrarium motum agens per deſcriptum M O N X circulum, anni ſpacio utiq; ſuum onficit curſum. Nam cum epicyclus ab M peruenerit ad O literam, quartam mundi partẽ, ibit, & tunc ſol ab E ad K pergit. Erit ergo ſol ubi & litera O: nobis tamen à terra, id eſt Θ ſpectantibus, directa uiſus acie, uidetur eſſe apud notã B. Sicq; fit, ut cũ rurſus epicylus pergit à litera O ad N, pergat ſol à K ad H, licet uideatur eſſe ubi eſt Γ. Rurſus idẽ epicyclus tranſit ab N in X, & ſol ab H in Z, cum nobis uideatur eſſe in Δ. Reſiduum demũ uadrantem idem epicyclus obeat à X in M, & ſol à Z repræſentatus in E: poſt annum ico ſuo uidebitur eſſe ubi eſt A, & putabitur zodiaci circuli tranſcurriſſe ſemitam. Qua ratione palã fit etiam ſecundum epicycli motum, ea quæ uidentur nobis aliter q̃ reapſe fiunt, uide. Tardior enim & minor uiſu uidetur ſol, cum uelut in geminis erit, maximus uerò & incitatiſſimus,

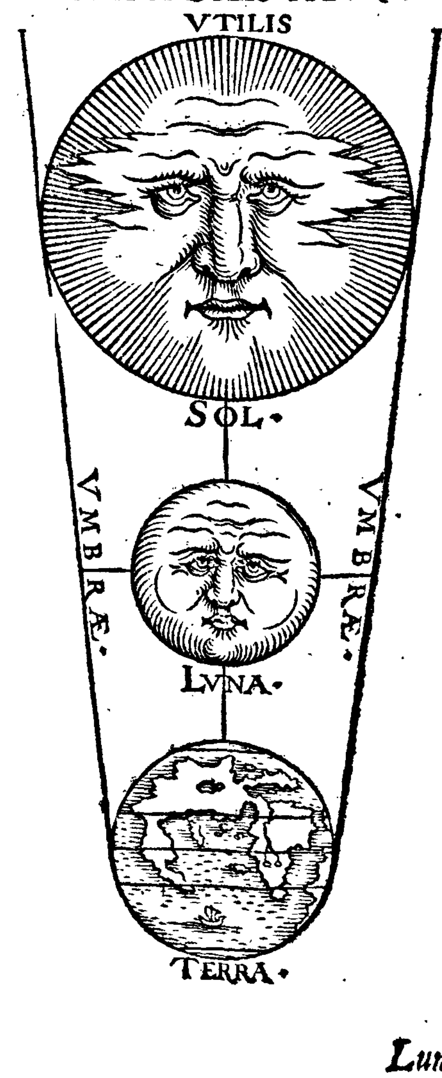
tiſsimus, cum uelut in ſagittario. Eſt in ſolis circuitu maximum interuallum à Θ ad E, id eſt à terra ad ſummum limitem ſolſtitialis epicycli, minimum uero ad eiuſdem infimum limitem. Sequitur, ut quoniam planetæ modò ſtant, modò progrediuntur, modò retrogradiantur per certa zodiaci ſigna quæ cauſa ſit, inueſtigari.

De epicyclo Planetarum

Sit zodiacus circulus A B Γ Δ, cuius punctus eſt Θ: epicyclus autē erraticæ cuiuslibet ſtellæ E Z H, cuius punctus ſit M litera, per quam uelut axem proprium feratur, idem epicyclus cum ſtella inſemet locata ab oriente in occidentem. Agantur etiam è regione Θ obliquæ duæ lineæ ſtringentes utrinq; extremos ambitus epicycli Θ Z B, & rurſus Θ H Δ, per quā M epicycli punctum, ducatur in altum linea Θ M A. Ergo ſtella cum erit in Z, putabitur eſſe in B: & cum fuerit in H, æſtimabitur eſſe in Δ: & cum de Z progreditur ad E, putatur de B progreſſa eſſe ad A, ad præcedentia ſcilicet ſigna. Cumq; enim multum ſpacij A Z, recedet tanquam in B, diu in eodem loco morari putatur. Sed mathematici mundum & ſtellas omnes uniformiter ſecundum naturam ſuam putant circumferri. Ergo ſtella cum erit in H, uidebitur eſſe penes Δ, & cum H E luſtrauerit ambitum Δ A, zodiaci orbis ambitum obiſſe credetur iuxta ſignorum ſequentium ordinem. Sic ſtationum, præceſsionum, & regradationum uiſa patefiunt. His patefactis ad cœtus, id eſt concurſiones errantium ueniamus.

De Eclypsi Solis figura utilis

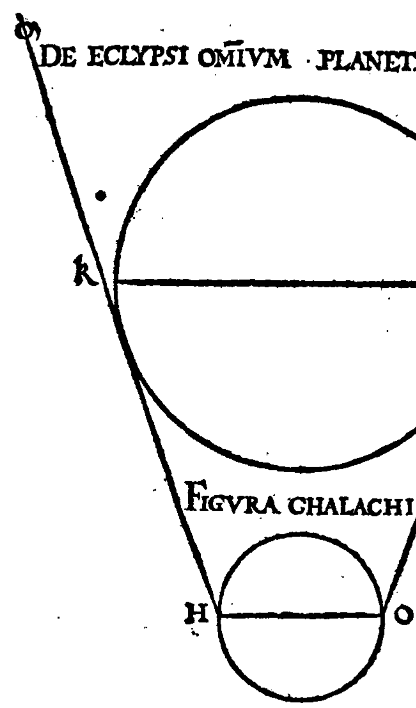
Sphæra quæ aplanes dicitur, ſubter ſe ſeptem habet ſphæras planetarum. Cumq; aliquis eorum nobis uiciniorum, obiectus fuerit uiſui noſtro, qui naturaliter in directum porrigitur, ne uideatur ſuperiorum, fit ipſius ſuperioris repentina obſcuratio, & poſt repentina effulſio. Denique nec luna, nec ulla alia ſtella inferior ſuperiori oppoſita, ad illam ſuperiorem uidendam uiſui noſtro eſt peruia. Nec mirum cum quidam planetarum non ſolum oppoſitione, ſed etiā uicinitate quoſdam obnubilent. Nam luna quæ omnibus eſt inferior, non ſtella, ſed terrena umbra diametro à ſole diſtans, obſcuratur: ita tamen utroſq; orbes epipedos, id eſt planos aduerſum ſe, tam ſolis, quā lunæ conſtituas, & ita directa poſitione, ut per centrum utriuſque linea (quæ diametros dicitur) tranſeat, nunc ſolem oculis noſtris, licet minor ſit, luna ſubtrahit, nunc lux lunæ obiectu terræ deficit, quæ ſi etiam dimidio momento declinet, ſed à diametro in aquilonem uel auſtrum nunquam patitur defectum. Cur uerò non fiat per totum orbem eclypſis ſolis uno diei momento, hinc ſumitur ratio. Quia luna utpote minor, illi obiecta, ſi huic climati lucem eius ſubtrahit, alteri nequit, ſicut manifeſtat pictura.

DE ECLYPSI LVNE

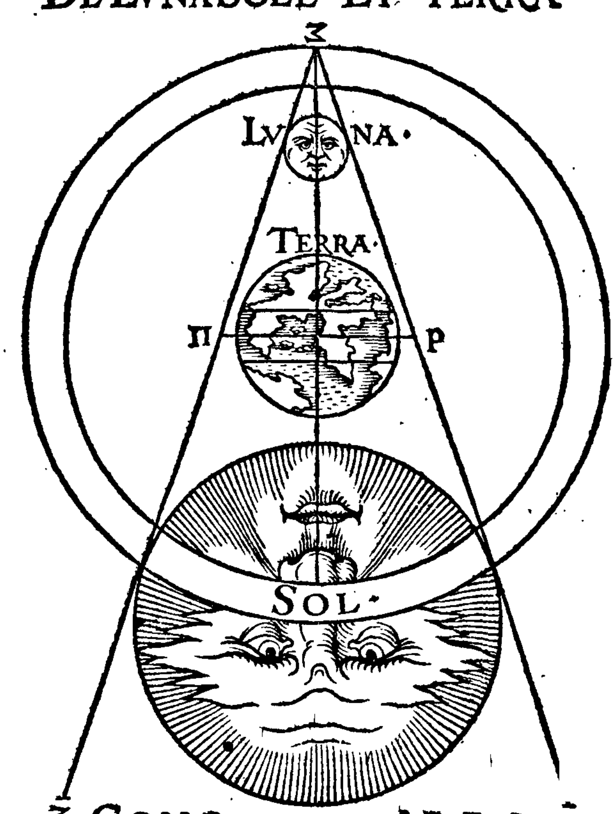

Lunę ut quibuſdam placet, minor eſt quàm terra, ut quibuſdam maior, ut quibuſdam æqualis. Sed cum ignis lucem præbens, æqualis erit corpori, ex quo emicant umbræ, ipſæ umbræ naſcentur in modum cylindri: utpote ſit lucem afferens A B: quod uerò illuminatur Γ Δ. Hæc quoque æqualia ſint & globoſa utraque, perſpicuum eſt radios unum A Γ, alterum B Δ indirectum, exaltatos iuxta ſe eſſe poſitos æquali diſtantia meritò, quia circuli A B, diametro uiſus æqualis eſt. Idem radij creſcant in altum, erit A Γ E, radius radio B Δ Z, diſtans æquali rigore, hoc eſt, ſine inclinatione, & quantumcunq; creſcant, nunquam eorũ cacumina contingent, E ſcilicet ac Z.

DE ECLYPSI OMNIVM PLANETARVM.

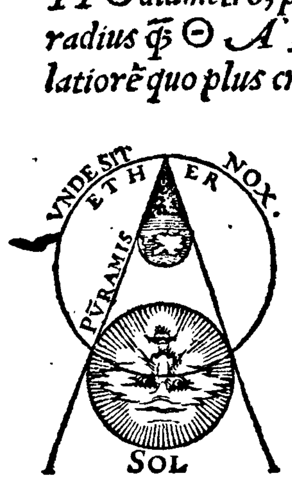

DE LVNA SOLE ET TERRA

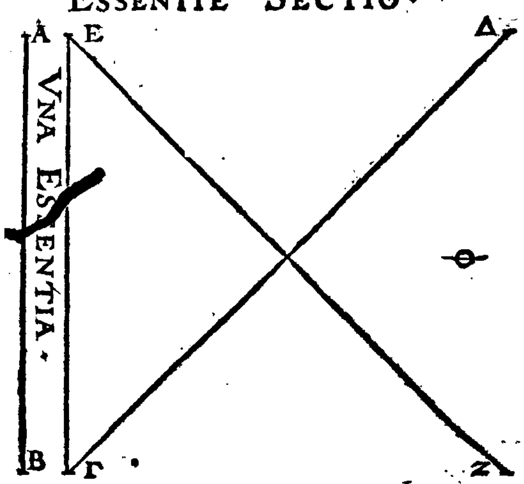
Sin quod illuminat minus, ut H Θ, quod illuminatur maius, ut K A, articuli Γ Δ, diametro: manifeſtum eſt umbrã orbis K A, quæ eſt K M & A N, in formam quidẽ effigiarij calathi, cuius ſpecies creſcet in immẽſum. Nam cum ſit maior K A, diametrus H Θ diametro, profectò tamen H K M, radius q̃; Θ A N, in immenſum porrecta, latiorẽ quo plus creſcũt, effigiãt opacitatẽ.

Sed oportet ſemper maiorem eſſe illuſtrantem globum his quæ illuminantur. Si itaq; lucem aduehens præſtabit magnitudine, ut X O, & ſit minus quod illuſtratur, ut Π P, utraq; autem globoſa in modum coni deſinens, naſcitur umbra in acumen radijsq́; porrectis X Π, & O P in altum, & contingentibus ſe inuicem apud notam C. Quod ſit ex eo quia Π P, diametros minor eſt diametro X O, proptereaq; umbræ ſpecies conoides erit. Quia igitur Hipparchus docet magnitudinem ſolis in DCCCLXXX. partibus, potiorem eſſe quàm terram: terram demum XXVII potiorem eſſe quàm lunam, multoq́; ſolem altiorem quàm luna ſit: apparet umbram terræ coni ſimilem effici. Quippe radijs ſolis X Π, & nunc O P anguſtant ſe iuxta diametrũ terræ, Π P, & dextra læuaq; omnia illuminant. Terra uerò obiecta lumini ſolis circumfluente

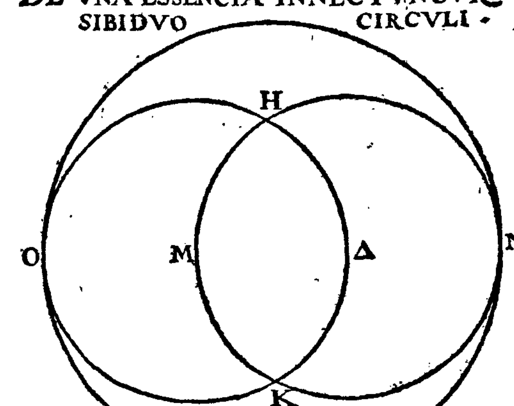
cumfluente ſe lumine, umbram efficit à diametri ſui latitudine in anguſtiam proueƈtam, & uſque ad finem ultimum anguſtiarum attenuatam. Quam cum inciderit noƈturna luna diametro à ſole diſtans, in tenebras conditur: porrò cum non per centrum ſolis & lunæ tranſit diametra linea, nullam patitur obſcurationẽ euadens terrenam umbram. Eſt autem centrum punƈtus medius circuli æqualiter undiq; differens, circumduƈtæ lineæ ſpacijs. Cumq; in eodem circulo ab una in alteram partem plures lineæ in tranſuerſum poſſint duci: nulla unquam dicitur diametrus, niſi illa ſola quæ circulum æqualiter diuidens recta, per medium centrum tranſit.

ESSENTIE SECTIO.

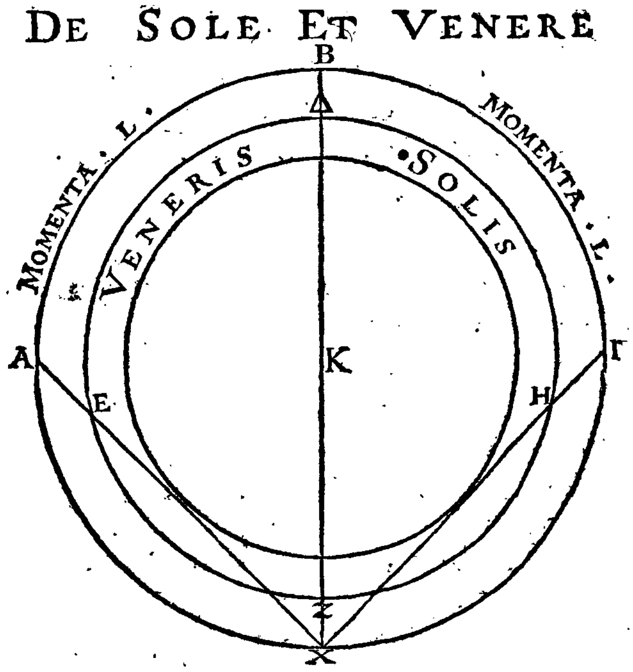
Eſſentiæ geminæ partes ſunt, quã Plato uocat ſeriem. Hanc enim non materiam neque corpus ſecuit, inquit, Deus, ut ſi quis A B reƈtam lineam in longo findat, & de ſegminibus duobus chi faciat Γ Δ E Z.

DE VNA ESSENCIA INNECTVNCVR SIBIDVO CIRCVLI.

Idipſum incuruet demum, & duos innexos ſibi inuicem circulos faciat H Θ K A & H M K N. Hosq; ipſos exteriore alio circulo, cuius motus conuerſio quidem ſemper & uniformis ſit, circumliget, ut eſt aplani, qui à dextra mundi parte oriente, uidelicet ſemper eodem modo agitur.

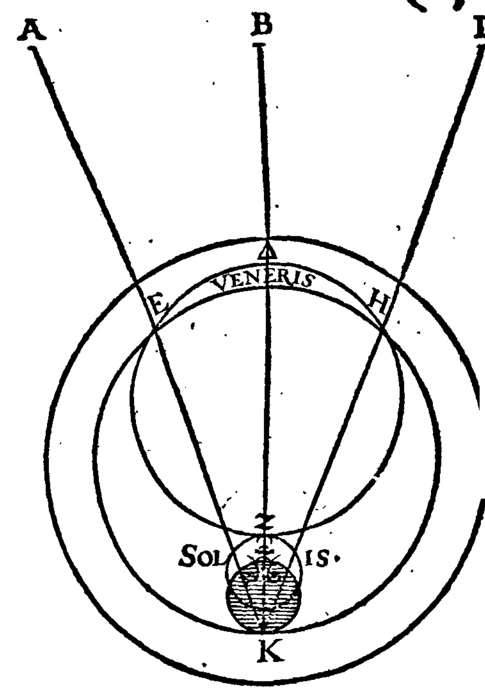
DE SOLE ET VENERE

Ad Solis & Veneris demonſtrationem, erit una linea direƈta ex terræ medietate, ſolem demonſtrans à litera X: duæ uerò aliæ dextera læuaq; nihilominus direƈtæ lineæ: à ſole quidem diſtantes L. momentis, à ſe autem inuicem C: dextera quidem à parte orientis per X & A, læua uerò ab occidente per X & Γ: zodiacus quoq; circulus ſit A B Γ, quæ ſingulæ diſtant à ſe momentis L. & cum ſol ſit in B, & per X B lineam, ſit punƈtus ſolis in litera K, hæc, id eſt X Γ, linea prius occidit & prius oritur quàm ſol: illa uerò alia X A, poſterius occidit & poſterius oritur. Neceſſe eſt igitur, ut litera A demonſtret heſperum poſt ſolis occaſum, Γ uerò luciferum ante ſolis ortum.

At uerò

ITĒ DE SOLE ET VENERE

At uerò Plato & alij, aliquanto quàm ſolis eſt, elatiorem Luciferi globum aſtruunt, qui limitatur A E Z H contingens, KA quidem lineam per E literam, K Γ uerò per H. Cum ergo fuerit in E, Lucifer uidebitur eſſe in A: & cum in H, putabitur eſſe in Γ: cum uero penes Δ, dubium non eſt, proximũ ſoli uideri excelſiorem, & cum in Z, proximum terræ humiliorem. Iam illud obſeruandum, quod ſiue ad orientem, ſiue ad occidentem Lucifer ſeceſſerit diebus ferè DLXXXIIII. *ad id in quo fuerat remeare pridem, & H Δ E quidem peragrat diebus* CCCC XLV. *ut maiorem ambitum, minorem uero depreſſioremq́; reliquis diebus* CXXXIII.

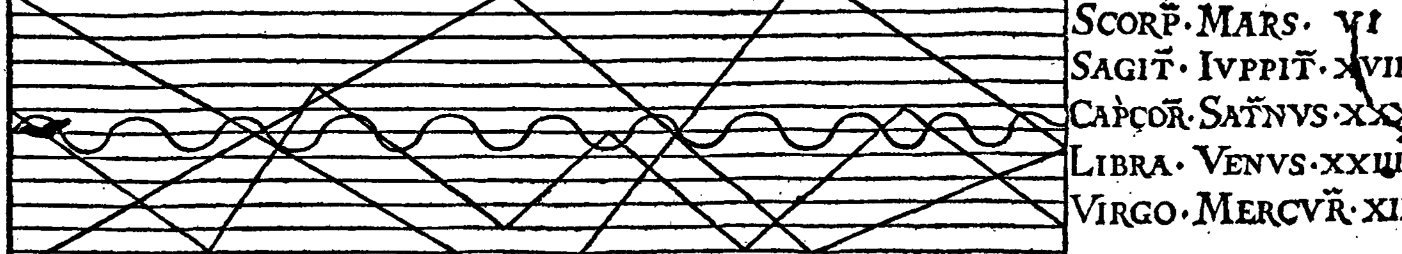
DE HELIACIS GYRIS.

Cum fixo cardine circini caſu uel etiam uoluntate noſtra oppreſſo aut relaxato circino, deſcribuntur circuli tales, ut poſtremitas circumductæ lineæ non ſolum perueniat ad exordium, ſed deflectens à competenti rigore, infra uel ſupra circumducta linea ſæpius arctiores laxioresq́ue circulos faciat, hoc genus circulorum ſpiram, uel acanthum, uel uolumē uocamus. Igitur quia planetas ſic aplanes rapit quotidiana uertigine, ut non patiatur eos in eundem locum, & uelut ſedem, ex qua progreſſi fuerant, repræſentari: recte dicuntur in ſpiram & uelut ſinuoſum acanthi uolumen rotari, ob inconſtantem atq; inæquabilem circumuectionem, ut ſi ſtella quælibet errans ſit in ſigno Arietis, quæ ad præcedentia ſigna Piſcem & Aquarium prouehatur. Contrà ſi remiſſior erit raptatio ab Ariete ad ſequentia ſigna Taurum, Geminos & Cancrum recedet, gyris deflectentibus ab exordio & conuenienti rigore.

HIC EST ZODIACVS, QVEM PLANETAE NVNQVAM niſi præfixo modo percurrunt, huius CCCLXV. paſſus ſunt longitudinis, & XII. latitudinis, ſicut & in inferiori rota conſpicis.

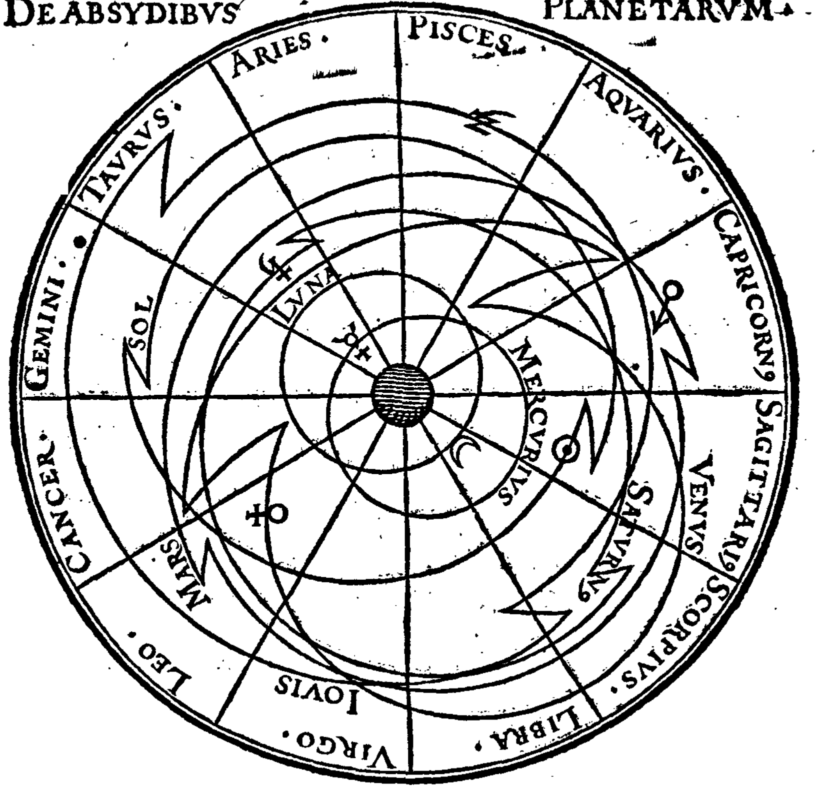
REGVLARE AD INVENIENDV̄ QVO SIGNO PLANETE SVNT.

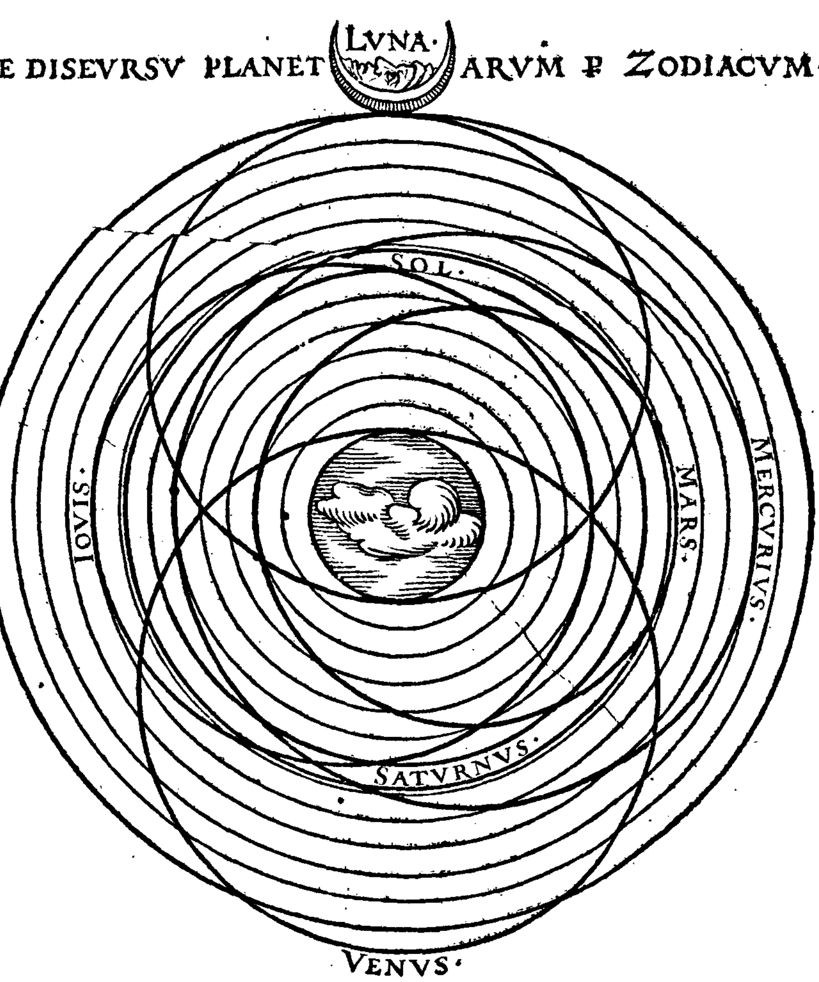
Quos quidem gyros Græci heliacos appellant, à ſole, cuius potentiæ cedunt planetæ. Superſunt

perſunt duæ rotæ, quarum altera oſtendit planetarum iniquos gyros poſt abſides; altera, quot partes teneant zodiaci uagantes.

DE ABSYDIBVS PLANETARVM.

DE DISCVRSV PLANETARVM P ZODIACVM.

QVARE MVTENT COLORES. CAP. XV.

SVus quidem cuiq; color eſt: Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus, Lucifero gaudens. Veſpero ſplendens,* Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli cum oritur ardens: poſtea dies. Sed colores ratio altitudinum temperat, ſiquidem earum ſimilitudinem trahunt, in quarum* ae

Bedæ tom.1.

ra Ve

ra Venere ſubeundo, tingitq; appropinquantes utrolibet alieni circuli meatus. Circulus frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, uentoſus in horrorem. Sol atq; commiſſuræ abſidum, extremæq; orbitæ [c] atram in obſcuritatem.

GLOSSAE IN CAPVT XV. BEDAE PRESBYteri, De rerum natura: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Mercurij ſtella flammiuoma eſt, ſicut dicit, quia eam pauci uiderunt.*

b *Vt ſi Iouis ſtella uenerit in aere Saturni, dubium eſt utrum Iouis an Saturni ſit. ſic & in reliquis planetis fit. Cum enim aſcendunt ad ſuperiores circulos, mutant colores: quia cum altiora ſui circuli petunt, inferiores partes petunt ſigni ſuperioris. Hoc ipſum autem & de eorum deſcenſu ſentiendum eſt.*

c *Solem dicit facere atram obſcuritatem, quia claritate illius reliquæ planetæ lumine priuantur. Commiſſuras quoq; abſidũ, quas Ioue planetæ concurrũt, ubi circuli eorũ cõueniunt, una ex illis obſcuratur, & quaſi una ſtella eſſe uidetur. Extremi etiã orbitates, id eſt, ſuperiores & nouiſſimas partes circulorũ: quia quo altiores ſunt, plus obſcurãtur. Itaq; hæc tria faciũt atrã obſcuritatẽ.*

SCHOLIA IN CAPVT XV. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Lucifero gaudens.] *Apud Plinium legitur candens, quomodo & hic legendum opinor.*

Veſpero ſplendens.] *Apud Plinium eſt, ueſperi refulgens.*

Poſtea refulgens.] *Sic quidem cum aliquo ſenſu legitur, apud Plinium autem: Poſtea radians.*

In quarum aerea Venere.] *Pro aerea ſuſpicor legendum aera. nam cœlo cuiuslibet planetæ accipitur, ut Iouis aer, & Saturni aer.*

Sol atq; commiſſuræ abſidum.] *Commiſſuræ ſunt κατεβιβάζων καὶ ἀναβιβάζων circuli, id eſt, caput & cauda draconis, in quibus fiunt lunæ ac ſolis eclypſes.*

DE ZODIACO CIRCVLO. CAPVT XVI.

Z[a]Odiacus uel ſignifer, eſt circulus obliquus, XII. ſignis conſtans, per quem errantes ſtellæ feruntur: nec aliud [b] habitatur in terris, quàm quod illi ſubiacet, reliqua polis [c] ſqualent. [d] Veneris tantum ſtella excedit eum binis partibus. Luna quoq; per totam latitudinem eius uagatur, ſed omnino non excedens eum. Ab ijs [e] Mercurij ſtella laxiſsime, ut tamen è (duodenis partibus) tot ſunt enim latitudinis non amplius octonas pererret: neque has æqualiter, ſed duas medio eius, ut ſupra quatuor, & infra duas: ſol deinde medio eius fertur inter duas partes flexuoſo draconum meatu inæqualis. Martis ſtella quatuor medijs, Iouis media, & ſupra eam duabus: Saturni, duabus ut ſol.

GLOSSAE IN CAPVT XVI. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Zodiacus Græcè, ſignifer latinè. Zoa enim animalia dicuntur, quod uitalem habeant animam, quæ ζωὴ Græco nomine uocatur. Vel zodiacus dictus à ſignis, eo q̃ ſigna animaliũ in eo eſſe uideãtur, quæ zodia dicũtur. dicitur uerò ita ſecundũ Macrobium.*

b *Habitatio hominum tantum ſub zodiaco eſt: quia non habitatur aliquid in mundo, niſi ſubter illo. Vnde Lucanus Aethiopiam dicit inhabitabilem eſſe, niſi ex porrecto pede tauri tangeretur. Zodiacus autem contingit tres zonas, ſolſtitialem uidelicet, æquinoctialem & brumalem: quarum duæ, id eſt ſolſtitialis & brumalis temperatione ſolis, qui per zodiacũ currit, inhabitantur.*

c *Duæ zonæ à polo uidelicet ſeptentrionali, uſq; ad zodiacum, & à polo auſtrali uſq; ad Zodiacum propter frigus inhabitabiles ſunt, & ideo ſqualent.*

d *Veneris ſtella zodiacum binis partibus ſic excedere, ut aut per duas partes contra aquilonarem partem eum excedere perhibetur, & per duas contra auſtralem, aut per unam contra aquilonem, & per unam contra auſtralem.*

e *Præter Venerem & lunam nulla alia planetarum tantum ſpacij occupat in zodiaco, quantum Mercurius. Solus enim ipſe alijs infra numerum octo partium in Zodiaco pererrantibus, per octo partes illius uagatur. Notandum autem, quòd illam ſuperiorem dicit, à qua luna curſus inchoans, latitudinem zodiaci errando percurrit: inferiorem uerò illam, ubi Venus curſum ſuum aggrediens, tam ſuperius quàm inferius binis eum partibus excedit.*

DE DVODECIM SIGNIS. CAP. XVII.

S[a]Igna XII. uel à cauſis annalibus, uel à Gentilium fabulis nomina ſumpſerunt. Nam Arietẽ Martio menſi propter [b] Hammonem Iouem tribuunt: unde & in eius ſimulachro Arietis cornua fingunt. [c] Taurum Aprili, propter eundem Iouem, quòd in bouem ſit fabuloſe conuerſus. [d] Caſtorem & Pollucem Maio, propter inſigne uirtutis. Porrò [e] Cancrum Iunio, quando ſol ad inferiora redit: quia cancer impulſus retro curſum dirigere ſoleat. [f] Leonem quem occidit Hercules, Iulio, propter uim feruoris adſignant. Virginem Auguſto, quòd tunc exhauſta caloribus tellus nihil pariat. [g] Libram Septembri, ob æquitatem diei & noctis. [h] Scorpium & ſagittarium

equinis cruribus deformatum, propter fulmina menſium ipſorum, October & Nouember accipiunt.[i] Capricornum Decembri, propter capram Iouis nutricem, cuius extrema piſci ſimilia pinguntur, quod huius menſis ultima pluuialia ſint. Aquarium Ianuario: Februario piſces ob menſes imbriferos tradunt. Singulis autem ſignis[k] XXX.[l] partes. Terræ uerò decades putantur, eo quòd ſol[m] XXX. diebus & decem ſemis horis illa percurrat, à[n] medio menſis, id eſt, XV. Calendarum die ſemper incipiens.

GLOSSAE IN CAP. XVII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Signa uocantur, uel ex annalibus rebus, quæ ſingulis annis naturaliter eueniunt: uel ex fabulis, quas gentiles monimentis ſcripturæ tradiderunt, aut ex utriſq;. Nam aries, taurus, gemini, ex fabula tantum: cancer & uirgo, ex utriſq;: piſces & ſcorpius, ex natura, cætera ex utriſque.*

b *Fabula talis eſt. Liber pater cum reuerteretur de Indico bello, cœpit populus ſiti periclitari. Qui cum inuocaſſet Iouem, ſtatim apparuit eis aries, ſtans in harena: quem perſequentes, ſubitò non comparuit, & in ipſo loco, in quo apparuerat, fontem repererunt: per quod intellexerunt eum Iouem fuiſſe, & Iouem Hammonem appellauerunt, quaſi arenarium, eo quòd in arena apparuerit. Hammonia nanq; Græcè, latinè arena. Propter hoc etiam eius ſimulacrum cornibus arietinis depingitur, uel ideo, quia reſponſa illius incerta & obſcuriſſima ſunt. Alij Martio menſi arietem illum tribuunt, unde Phryx mare tranſiuit.*

c *Taurus ideo Aprili tribuitur, quia Iupiter aliquando in tauru conuerſus eſt, ſcilicet propter quandam puellam nomine Europam, pro cuius amore in bouem conuerſus mare tranauit, eamq; ſuper dorſum ſuum ſecum attulit: uel propter illum taurum Agenoris, ad quem interficiendum miſſus eſt Hercules ab Ariſtæo rege.*

d *Caſtor & Pollux Græcè Dioſcori uocantur. Erant autem, ut fertur, amantiſſimi inter ſe fratres, in tantum ut neq; de principatu contenderent, neq; ullam rem ſine communi conſilio facerent. Ex Læda enim filia Theſei nati fuerant, fratres Helenæ, quam Paris rapuit, qui & Alexander dictus eſt, qui propter ſuam fortitudinem Maio deputantur, quando iam ſemina confortata erumpũt in folia: uel propterea quòd illo tempore bella fiant, eo quòd alter eorum fratris mortem ſua redemerit.*

e *Cancer animal eſt ſex pedum tangenti ſe, ex utraq; parte incedens. Congruit Iunio, quod ſuperiori curſu exacto inferiorem petat. Plinius dicit in Naturali hiſtoria, circa ſolſtitium æſtiuum, id eſt ſole illam partem ſigniferi tranſeunte, cancrum in ſcorpionẽ tranſire, & undas deſerere, & terram petere. Hinc probabile uidetur, ut illud ſignum, in quo ſol moratur, quando cancer in ſcorpionem uertitur, meritò cancri nomine appelletur. Sicut enim cancer aliqua cauſa impulſus retrograditur: ſic ſol cum ſuperiora ſigniferi, id eſt, octauam partem, uel ut alij, quartam partem conſcenderit, mox quaſi quodam modo repulſus ad auſterina redire uidetur.*

f *Leo feruidum eſt animal, & Iulio menſe feruida æſtas, & tunc terra acrius exſiccari dignoſcitur.*

g *Quia ſicut libra pondera æquantur, ita menſis iſtius tempore æquales ſunt noctes & dies.*

h *Scorpio à poſteriori parte percutit. Sagittarius etiam cum ſpiculo depingitur, & iſtis menſibus in Hiſpania & Italia fulmina cadunt. Sagittarius autem Chyron, filius Saturni & Phileræ ipſe eſt Centaurus. Coeunte nanq; Saturno cum Philera ad aduentũ Opis uxoris ſuæ conuertit ſe in equum: & inde natus eſt Centaurus, ſemihomo & ſemiequus.*

i *Capricorni prima pars in commemoratione Oleniæ nutricis Iouis, in ſimilitudine capræ depingitur: ultima autem pars in ſimilitudine piſcis, propter pluuialem qualitatem ipſius menſis. Sed & initium eius in glaciem uelut cornu duratur.*

k *Triginta enim lineæ ſunt in unoquoq; ſigno de duodecim ſignis. Multiplica triginta duodecies, fiunt CCCLX. dies: item multiplica decem horas duodecies, fiunt CXX. horæ. Partire per XXIIII. inde ueniunt quinq; dies. Iterum multiplica ſemis uel dimidium horæ duodecies, fiunt ſex horæ, quæ perficiunt quartam partem diei, unde fit biſſextus in quarto anno.*

l *Pars eſt quotidianus progreſſus per XXIIII. horas. Vna pars in cœlo, ſunt ſtadia XL. minor: maior uerò ſeptingenta.*

m *Quod dicit triginta, non eſt hoc uerum, ſed ueriſimile: nam in ſingulis ſignis uarijs & diuerſis ſpacijs moratur. Nam in geminis triginta ſpaciatur diebus: & econtrariò XXXI. diebus ſagittarium tranſit. ſimiliter & in cæteris ſignis uariè curſum ſuũ peragit. Hinc eſt quòd in nullo ſigno tali ſpacio, id eſt triginta dierum, & decem ſemis horarum moras facit: propterea uerò ueriſimile eſt, quomodo ſi quis totius anni circulum uel cumulum: id eſt, trecentos ſexaginta quinq; dies, & ſex horas in duodecim æquas partes ſecundum numerum ſignorum partitus fuerit, duodecimam partem inueniet, in triginta diebus & decem horis, & dimidia parte unius horæ.*

n *Sed menſe Ian. XV. Cal. Febr. incipit currere & introire per eorum ſigna. Vnumquodq; enim ſignum medietatem unius menſis, & alterius ſimiliter medietatem menſis occupat, à medio ſemper menſe incipiens.*

DE LACTEO CIRCVLO. CAP. XVIII.

LActeus[a] circulus eſt figura candidior per medium cœli uerticem, quem uulgo dicunt ex ſplendore ſolis in eo currentis ita fulgere: ſed fruſtra, cum ab illo nunquam, niſi in parte[b] ſagittarij & geminorum tangatur, in quibus candidum circulum ſignifer cingit.

GLOSSAE IN CAP. XVIII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

Lacteus circulus Græcè galactites. Huius amplitudinem tantam dicunt, quantam zodiaci. Hercules cum fuiſſet appoſitus dormienti Iunoni ad ſumendum lac diuinum: illa excitata intellexit non eſſe filium ſuum, & ſubtraxit ſe. Qua occaſione guttæ lactis diffuſæ per cœlum, lacteum circulum creauerunt. Macrobius ita: Lacteus circulus zodiacum obliquo circumflexionis ambiendo circumplectitur, ut eum qua duo ſigna tropica capricornus & cancer feruntur, interſecet. Sciendum tamen quia nõ in cancro & ſcor-

pione zodiacum interſecat,ſed in geminis & Sagittario tantum tangit.Item Macrobius Theodoſius in libris de Somno Scipionis dicit,Lacteum circulum lucere ultra cæteras partes cœleſtes,propter radios ſolares,primò quaſi ad ſuam ſedem naturalem ad ſigniferum uenientes,& inde repercuti,repercuſsiq; ad lacteum circulum peruenientes illum ſplendeſcere, atq; præ cæteris illum fulgere confirmat.Verbi gratia:Sicut radius ſolis ſuperueniens ad ſuperficiem aquæ in aliquo uaſe poſitæ repercuſſus, ad aliquam partem ibi plenius atq; ſplendidius fulget,quàm in ipſa aqua,ad quam primò peruenerat:ſic generaliter ſolares radij illuminant lacteum circulum,ad quem de ſignifero repercuſsi perueniunt,quam ipſum ſigniferum,ad quem primò de corpore ſolis egredientes uenire contendunt.Hinc eſt quòd idem lacteus circulus à philoſophis ſigniferi refulſio uocatur.

b *Et in hoc falſitas quorundam deprehenditur,qui dicunt in capricorno & cancro lacteum circulum interſecare zodiacum, ſicut paulò ſuperius oſtenſum eſt.*

SCHOLIA IN CAP. XVIII. BEDAE PRESBYteri,De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Lacteus circulus eſt figura.] *Deſcriptio circuli,quem Græci Galaxiam uocant à candore lacteo. Ariſtoteles primigenia dictione uocat γάλα,circulus eſt uulgo etiam notus.ſolus nanq; ex his quæ ſunt in ſphæra,ſenſu deprehenditur. Apud poetas uia eſt,per quam dij cœlum ſurſum ac deorſum ſcandunt.Recenſentur apud Ariſtotelem multæ opiniones de huius circuli eſſentia, de quibus definire aliquid non eſt huius loci:tantum ſubijciam per quæ ſidera ducatur.eſt enim hoc operæprecium ſcire,nec iniucundum.ducitur igitur in ſphæra à ſeptentrione meridiem uerſus per medium ſigniferum,principium ducẽs ab ſeptentrionibus,in quo reuertitur per ſigna & ſignorum partes,quæ ſequuntur per mediam Caſsiopeiam,per dextra Perſei, per ſiniſtra Erichthonij, & utrunq; eius pedes:deinde per cornua tauri,per omnes pedes geminorum,per dextram Orionis,per occiput Canis: deinde per mediam nauim Argo,per imos pedes centauri,per aram,per Scorpionis caudam atq; arcum Sagittarij,per aquilam & telum:hinc per cygnum & Cephei caput uſq; ad Caſsiopeiam,unde ſumus egreſsi.*

DE CVRSV ET MAGNITVDINE SOLIS. CAP. XIX.

SOlis ignem [a] dicunt [b] aqua nutriri, multoq; hunc luna [c] ampliorem:lunam uerò terra eſſe maiorem,unde & cunctis unius magnitudinis apparet.Quod enim nobis quaſi cubitalis uidetur,nimiæ celſitudinis diſtantia facit:alioqui maior oriens Indis,& maior Britannis apparet occidens:qui dum natura ſit igneus,motu quoq; nimio calorem adauget.Hic [d] curſu uariante dies & menſes,tempora diuidit & annos,aeris [e] temperiem accedendo uel recedendo pro temporũ ratione diſpenſat:ne ſi ſemper in iiſdem moraretur locis,alia [f] calor, alia frigus abſumeret.

GLOSSAE IN CAP. XIX. BEDAE PRESBYteri,De natura rerum: authore Brideſerto Rameſienſi.

a *Dicunt poetæ ſolem diurno curſu fatigatum,in Oceano mare mergi, ibiq; tota nocte morari,donec mane quaſi reparatus & refectus clarior appareat.Poſt pluuias etiam ſplendidius lumen emittere uidetur.*

b *Propterea infinitus oceanus ſub æquinoctiali circulo eſt poſitus naturaliter, ut ſolem ſemper in æquinoctiali circulo, aut proximè hinc inde currentem,aquarum copia enutriret & paſceret,nimiumq; feruorem compeſceret gelida aquarum natura.*

c *Corpus ſolis triplo quantitatem lunæ ſuperare dicunt,lunam uerò maiorem terra:unde à quibuſdam quæritur, quare terra obſcurare dicatur lunam,ſi triplo maior eſt,cum umbram ipſius incidit,uel etiam ad deuexiores partes illius deſcendit.Quod illa ratione contingit,quia affirmatur umbram triplo maiorem eſſe ſuo corpore.*

d *Dicunt etiam ſolem per ſe moueri,non cum mundo uergi.Si enim ſol in cœlo fixus maneret ſicut ſtellæ, omnes dies & noctes æquales eſſent.*

e *Cum enim ſol ad cancrum ab æquinoctiali parte conſcendit,æſtatem præſtat hominibus,qui ſunt inter ſolſtitialem & ſeptẽtrionalem plagam:cum autem ab eodem cancro in æquinoctialem libram deſcendit,autumnum facit. Cum uerò ad brumalem lineã recedit,hyems habetur,propterea quia calore demoto torpor inuadit.Rurſus cum à capricorno hyemali in æquinoctialem arietem ſurgit,uernum tempus arridet,apparens hinc denuò in cancro æſtas torrida renouatur.*

f *Verbi gratia: Si ſemper eſſet ſol in auſtro, terra eius calore exureretur, & Scythia frigore fathiſceret.Propterea enim Deus ſoli diuerſos curſus inſtituit,et loca et tẽpora,ne diũ ſemper in iiſdem moraretur locis,quotidiano uapore citius cõſumeretur.*

DE NATVRA ET SITV LVNAE. CAP. XX.

LVnam non minui,nec creſcere dicunt,ſed à [a] ſole illuſtratam,à parte quã habet ad eum,paulatim uel ab eo recedendo, uel ei appropinquando, nobis candidam partem reuoluere, uel atram.Et die quidem creſcente, [b] ſupinam cerni nouam lunam, utputa ſuperiorem ſoli, & ad aquilonia ſubeuntem:decreſcente uerò erectam & deiectam in auſtros, plenam autem ſoli ſemper aduerſam. [c] Sublimem humili ſoli,humilemq; ſublimi,quam lucere,dodrantis ſemuncias horarum,à ſecunda adiicientem uſq; ad plenum orbem,detrahentemq; in diminutionẽ, intra [d] tredecim autem partes ſolis ſemper occultam eſſe. Nouiſsimam uerò, primamq; lunam, [e] eadem die uel nocte nullo alio in ſigno quàm ariete conſpici. Si in acceſione erecta fuerit,in matutino exortu ſupina apparebit.Itẽ,ſi in aſcenſione ſupina in modũ nauis fuerit uiſa, in matutino ortu erecta cernetur.Habet ergo tres ſtatus:id eſt,ſupina,erecta,prona,aliquando uidetur.

GLOSSAE IN CAP. XX. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Luna, Martiano atteſtante, non per ſe ipſam, ſed à ſole illuminatur: ſicut ſpeculum nihil ſplendoris neq; imaginis à ſcipſo habet, accipit tamen lumen & imaginem per res ſibi extrinſecus oppoſitas. Quando autem luna à ſole recedit, illuſtratur paulatim ab eo, & tunc dicitur creſcere: quando uerò ei appropinquat poſt X V. lunam, obſcuratur paulatim, donec tota obnubiletur uicinitate ſolis: & tunc dicitur minui, cum tamen in ſuo corpore nunquam minuatur, nunquam creſcat.*

b *Quæritur, cur creſcente die luna noua ſupina uideatur, decreſcente autem die non prona, ſed erecta: cum debuerat, ut ſicut ſupina in lucis incremento, ſic prona in detrimento apparere. Ita tamen ſoluitur. Creſcente die naturaliter, luna ſuperior eſt ſole, & propterea ipſe ſol ſuperiorem lunam ſupra ſe poſitam illuminat, & ſupinam efficit. Dum autem dies decreſcit naturali poſitione, eiuſdem altitudinis ſol & noua luna eſſe deprehenduntur: ac per hoc non infra ſe poſitam lunam accendit, ſed ex latere ſuo poſitam & propterea eam facit erectam.*

c *Quando ſol auſtrales circulos, qui ſunt inferiores, circuit tempore hyemali, tunc luna ſeptentrionales circulos, qui altiores ſunt peragit, & tunc altior eſt ſole, ideo ſupinatur, cornua ſurſum habens in modum nauis: quia uidelicet ab inferiori ſui parte, quà ſolem reſpicit, accenditur. Rurſus migrante ſole ſeptentrionales circulos, luna petit auſtrales. Et quia inferior tunc ſole eſt, à ſuperiori ſui parte qua ſolem reſpicit, illuminatur, obuerſa habens terræ cornua, & ad aquilonares circulos. Verbi gratia, XII. Cal. April. adhuc dies creſcunt. Si fuerit luna in ariete accenſa, ſtatim in taurum citò tranſiens erit, quaſi ſol ſuperior, quantum ad ſigniferum. Dodrans uocatur illud, quod remanet de quacunq; re, dempto quadrante & quarta parte. Hora autem conſtat duodecim uncijs, & continet in ſe quadraginta momenta. De illis quadraginta momentis accipe triginta, quia dodrans eſt, & dimitte decem, quia quadrans eſt: iterum diuide illa quadraginta momenta per duodecim, ut inde inuenias præſcriptas ſemuncias. Dodrantem enim intellexiſti de prima diuiſione quaterna: quadraginta momenta per duodecim ter diuiſa, fiunt triginta ſex, & remanent quatuor. Ex illis triginta ſex, tria momenta accipe: quia duodecima illorum pars eſt, & de quatuor quæ remanſerunt, recipe tertiam partem unius momenti. Si enim deduxeris ad duodecim unum, partem illorum quadraginta momentorum tria momenta fiunt. Vnde & tertia pars unius momenti, quod eſt una uncia, quia pars duodecima illius numeri quadragenarij eſt. Iterum diuide illam unciam per medium, quod fit unum momentum, & dimidium & ſextans, id eſt, ſexta pars unius momenti. Hæc eſt ſemuncia, de qua dixit dodrantis ſemuncias auget luna quotidie uel minuit. Hoc ſpacium quod à plenilunio iuxta naturalem lunæ curſum ad liquidum & ad purũ expreſſum eſt, propter facilitatem calculandi, Beda in ſuo argumento quatuor punctorum nomen & menſuram appellare curauit. Si quis uerò uult dignoſcere, quanta differentia ſit inter dodrantes & ſemuncias, & ſpacium quatuor punctorum: ſciat talem eſſe differentiam, qualem inter triginta duo momenta, & triginta unũ & biſſe, id eſt, duabus partibus unius momenti. hæc autem differentia inuenitur in tertia unius momenti parte. Quatuor igitur puncti ſuperant dodrantem & ſemunciam, in tertia parte unius momenti. Nos in argumento quatuor punctos habemus propter facilitatem computandi: ſed iſta ratio eſt ad purũ & liquidũ cõprehenſa.*

d *Tredecim partes quotidie tranſit in zodiaco, ſed antequam extra tredecim partes perueniat, non uidetur antequam in coitu ſolis. Tunc non uidetur luna, quando uicina eſt ſoli, infra tredecim partes, hoc eſt, infra illud ſpacium, quod agit ſol in tredecim diebus: at mox ut in decimamquintam partem fuerit emerſa, uideri incipit. In hoc loco duplex ſenſus fieri poteſt. Nam quod dixit infra tredecim partes ſolis ſemper occultam eſſe, poteſt ſemper intelligi, ut luna noua nunquam apparere poßit, antequam tredecim partes uel à ſole recedat, uel etiam ex alio latere naſcitura, ſoli appropinquet. Intra tredecim ergo partes ſolis dum luna morata fuerit noua, in nullo ſigno apparebit, excepto ariete: mox autem ut longius à ſole receſſerit, terris apparebit. Vel ſic poteſt intelligi, intra tredecim partes ſolis occultam eſſe: id eſt, in omni die tredecim partes luna tranſcurrit. In uiginti enim & quatuor horis, luna tredecim partes ſigniferi peragit. Occultam ergo dixit, id eſt, à ſole quotidie elongatam, uſq; ad plenilunium per tredecim partes, uel ad ſolem recedat latere appropinquando, eundem numerum habebit.*

e *Quia aliquoties euenit, ut triginta uel uiginti nouem apparens in oriente, primo initio diei, & peragens curſum ſuum, ac ſoli tardius incedenti, appropinquans accendatur ab eo medialis, quacunq; hora diei, & ipſo die ueſpere appareat in occidente.*

ARGVMENTVM DE CVRSV LVNAE PER SIGNA. CAPVT XXI.

L[a]Vna zodiacum[b] tredecies in duodecim ſuis conficit menſibus,[c] duobus ſcilicet diebus, & ſex horis, & beſſe, id eſt, octo uncijs unius horæ, per ſingula ſigna decurrens. Si ergo uis ſcire, in quo ſigno luna uerſetur, ſume lunam quam uolueris cõputare, utpote XII. multiplica per IIII. fiunt XLVIII. Partire per nouem,[d] nouies quini, quadragies quinquies. Quinq; ergo ſignis ex quo luna nata eſt, exactis quæ haud dubie in eodem quo ſol eſt ſidere ſemper accenditur, in ſexto iam ſigno luna duodecima commoratur: quod ſignum remanſerit, ſex horas ſigni ſequentis noueris eſſe completas: ſi duo, duodecim: ſi tria, decem & octo: ſi quatuor, diem integrum: ſi octo, octies ſenas horas, id eſt, duos adiectos eſſe dies. Ex quibus tamen horis per[e] terna ſemper ſigna[f] binas ſubtrahere memento. Operoſum eſt enim in ſingulis ſignis horas minutatim diuidere per uncias. Vnde in præſenti quamuis ad nonas portiones tria remanſerint, nõ horas XVIII. ſed XVI. ſexti ſigni duodecima luna complebit. Et hæc quidem luna in prima uel media parte ſigni cuiuslibet nata, prompta eſt computatio: ſin autem alias, quod primo ſigno luna accenſa uel dempſerit, uel retinuerit partes, tot ſequentibus etiam detrahere uel adijcere recorderis, nouem horis in luna pro quinq; diebus in ſole computatis.

GLOSSAE IN CAP. XXI. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

Luna in unoquoq; menſe ſuo in uiginti & ſeptem diebus, & tertia parte diei circuit duodecim ſigna, & inſuper unũ. Hoc

argumento inuſitato deprehenditur luna xiij. circuire zodiacum melius, quàm in illo uſitatiſsimus. Quod poteſt probari, ſi xxx. lunam hoc argumento conſideraueris. Iſtud nanq; argumentum eſt uerius, quia ad liquidum hæc ratio comprehenditur. Illud uerò argumentum aliud, per triginta dies computat ſignum, quod non ita eſſe manifeſta ratio docet: quia ſcilicet ætas luna in xxix. diebus, & xij. horis completur. Nos tamen illo argumento xxx. dies damus, propter facilitatem computandi, & ideo iſtud argumentũ quia ſubtilius eſt, ideo uerius: quod probatur ita, quia trigeſimam lunam ſecundum hoc argumentum inuenies xiij. ſigna habere peracta, illo uerò alio non amplius quàm duodecim.

b *Quomodo tredecies? Quia poſtquam luna accenſa fuerit, in prima parte ſigni per uiginti ſeptem dies & octo horas currit duodecim ſigna, uſq; dum uenerit ad eam partem primi ſigni, ubi accenſa fuit: & per illud ſignum à quo cœpit, recurrat iterum per duos dies & quatuor horas. Hoc enim ſupereſt tantum de ſua ætate, antequam fiat impleta, & antequã inchoauerit alterum curſum ſignorum à capite. Tali ſiquidem modo peragit, quaſi xiij. ſigna in unoquoq; curſu ſuo.*

c *Multiplica illos duos dies duodecies, & reddũt xxiiij. dies. Multiplica ſex præfatas horas duodecies ſimiliter, & ſunt lxxij. horæ. Diuide per xxiiij. & fiunt ter xxiiij. & reddunt iij. dies. Superſunt in ſingulis ſignis adhuc biſſe unius horæ. Duodecim ergo biſſes, octo faciunt horas. Collige in unum, & fiunt uiginti ſeptem dies, & octo horæ. In quibus uiginti ſeptem diebus & octo horis, conficit luna totum illud ſignum, quo cœpit & quo deſinit, antequam incohauerit curſum ſuũ ſecundum. Hoc modo perluſtrat xiij. ſigna, per unumquenq; curſum ſuum, & ſic poteſt intelligi, quòd tredecies in anno ſuo: id eſt, in cccliiij. diebus peragit xij. ſigna.*

d *Quinquies ix. quadrans quinquis: id eſt, quadraginta quinq;, & reſtant adhuc de XLVIII. quadrantibus tres indiuiſi, poſt quadraginta quinq;, qui faciunt horas octodecim: quia unuſquiſq; de iſtis quadrantibus ſex horas habet in ſe. Et ſi diligenter per hanc computationem ad unumquenq; numerum, id eſt, ad unumquenq; quadrantem ſex horas multiplicaueris, inuenies in unoquoq; numero nouennali: id eſt, in nouem quadrantibus liiij. horas, quæ reddunt duos dies & ſex horas. Ideo per tot dies & horas, & biſſe unius horæ, currit luna unum ſignum: quia quod ſol agit diebus quinq;, hoc fatit luna in VIII. s. horis. Quod ita probatur. Sexies quini xxx. ſexta eius pars quinq; ſunt. Hoc ad ſolem pertinet, xxx. diebus unumquodq; ſignum perluſtrat. Econtrà luna duobus diebus & ſex horis perficit unumquodq; ſignum, quæ faciunt horas liiij. Tres remanſerunt poſt quadraginta quinq;, & ad unumquenq; ſex horæ multiplicantur, ſicut ſuprà dictum eſt.*

e *Bene uſq; ad terna ſigna dicit, quia biſſe quæ ſuperſunt in luna, non complent duas horas, niſi in tribus ſignis, quater ſi ponas octo uncias, faciunt duas horas: quia unaquæq; hora habet xij. uncias.*

f *Ideo auferre præcipit per terna ſigna binas horas, quia ubi ſigna per nouenos quadrantes comprehendit, non computauit biſſes eorundem ſignorum, qui faciunt horas duas in tribus ſignis: & licet non computauerimus, biſſes perficit. Propterea ſecundũ computationem noſtram, tot ſigna habet percurſa: id eſt, in quoto ſigno ſit luna elongata à ſole, ex quo fuit accenſa. Verbi gratia: Si fuerit luna accenſa in tertia uel quarta parte arietis, & eſt elongata à ſole tribus ſignis, ex quarto ſigno accipies tres partes, uel quatuor, & ſupplebis totum arietẽ. Vnde dicit: Quot partes dempſeris, tot adijcere recorderis. Si uerò in xx. parte, uel in alia qualibet poſt medietatem ſigni fuerit accenſa, non computabis illud ſignum, in quo fuit accenſa, ſed ſecundum ab illo. Et cum perueneris ad illud ſignum, ubi luna eſt, tot partes retrahe ab eo ſigno, quot retinuit luna: ex eo ſigno ubi fuit accenſa, ſi tamen poſt medietatem fuit accenſa: & propterea illud ſignum non computabis totum, ubi eſt luna.*

DE ECLYPSI SOLIS ET LVNAE. CAPVT XXII.

SOlem interuentu lunæ, lunamq́ terræ obiectu nobis perhibent occultari: ſed ſolis defectum non niſi nouiſsima, prima ue fieri luna, quod uocant[a] coitum: lunæ autem non niſi plena. Non poſſe autem totum ſolem adimi terris intercedente luna, ſi terra[b] maior eſſet quàm luna. Omnibus autem annis fieri utriuſq́ ſyderis defectus, ſtatis diebus horiſq́ ſub terra: nec tamen cum ſuperne fiant ubiq́ cerni, aliquando propter nubila, ſæpius globo terræ obſtante conuexitatibus mundi: & lunæ defectum aliquando quinto menſe à[c] priori, ſolis uerò ſeptimo fieri. Eundem bis in[d] triginta diebus ſuper terras occultari, ſed ab alijs hoc cerni: quondam in quindecim diebus utrunq́ ſidus defeciſſe ſemel iam mira ratione lunam in occaſu defeciſſe, utroq́ ſuper terras conſpicuo ſidere. Sed ne[e] ſingulis menſibus eclypſis fieret,[f] latitudo ſigniferi lunam ſuperius inferiuſ'ue tranſmittit.

GLOSSAE IN CAP. XXII. BEDAE PRESBYteri, De rerum natura: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Quando in media ſigniferi linea, per quam ſol ſemper currit, corpus lunæ poſitum fuerit, inter ſolem & terram, tunc lumẽ ſolis aufertur à terris. Non enim poteſt per corpus lunæ uenire ad eos, qui tunc ſub luna ſunt: & hoc eſt ſolis eclypſis. Sin autem illã lineam mediam aut hinc aut inde tranſitum fecerit, lumen à ſole accipiens, defectum ſolis non facit. Non enim inter ſolem & terram poſitam tunc, ſed ex lateris ſolis eſſe manifeſtum eſt. Deficere ſol abuſiuè dicitur, quia nullum detrimentum patitur: luna autem ueriſimili ratione deficit, quia aufertur ab ea per omnia lumen, non tamen niſi cum plena fuerit.*

b *Sed luna maior eſt quàm terra, ideo poteſt abſcondere lumen ſolis, ut non uideatur à terra. Martianus luna terram eſſe maiorem, certiſsimis approbat argumentis. Luna nanq; deficiente in auſtralibus mundi partibus, id eſt in Aegypto, in Aethiopia, umbra eius non amplius quàm quatuor obſcurat climata, id eſt, primum dema Diameroes, ſecundum Diaſennes, tertium Dialexandrias, quartum Diarrhodu. Sed Ptolemæi regis geometræ decimamoctauam partem totius terreni ambitus, in his quatuor climatibus contineri confirmant. Sed quia illa umbra minor ſit lunari corpore ſub triplo, luna enim umbram ſuam triplo ſuperat, ut nouenarius ternarium ſequitur, ut quia lunaris umbra decimamoctauam partem totius terræ tenuit, ipſa luna cuius umbra eſt, ſextam te-*

nere

ere eiuſdem terræ neceſſe ſit. Terra igitur ſexies maior eſt ipſa luna. Vmbram autem lunæ terram decies octies ſuperare manifeſtum eſt. Hinc eſt quòd umbra lunæ decimaoctaua pars ſit totius terræ. ipſa uerò luna ſexta terræ pars eſt.

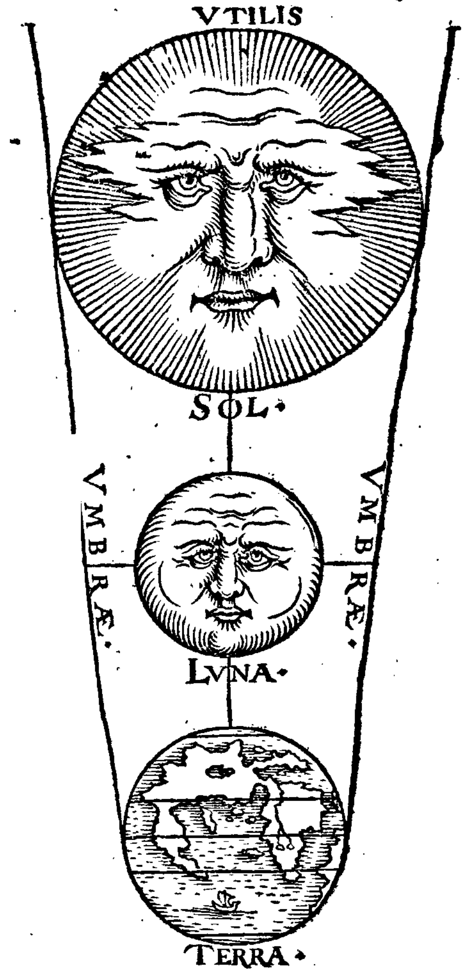
c A priori, id eſt, à Martio: uel ab illo, in quo fuerit defectus prius.

d Non eſt hoc miru͂. Defecit enim ſol in nouilunio: id eſt, prima luna, & luna in plenilunio. Poteſt ergo defectus utriuſq; inter quindecim dies euenire.

e Latitudo ſigniferi circuli duodecim partes, id eſt, duodecim uias habet, quas luna ſingulis menſibus perluſtrat. Quantum enim ſpacium graditur ſol per duodecim dies in longitudine ſigniferi, tantum ſpacium habet latitudo eiuſdem ſigniferi. Luna enim non poteſt pati defectum, niſi in ea linea fuerit ſuperius, in qua ſol inferius. Vnde fit ut diuerſæ lineæ latitudinis ſigniferi circuli, per quas luna egreditur, ſuccurrant ei ne patiatur defectum, etiam & diuerſa altitudo abſidum ſuccurrit ei in hoc: aliquando enim procul à terris eſt, aliquando prope. Et quando prope, ſi in una linea fuerint, tunc patitur defectum: & quando in illis ſignis fit, quæ altius nobis ſuper terram: id eſt, quæ ſunt altius ſuper uerticem, non patitur defectum. Quando uerò in illis, quæ ſunt nobis prop terræ: id eſt, quæ ſunt nobis auſtralia, tunc patitur.

f Si enim luna mediam ſigniferi lineam teneret ſicut ſol, in omni plenilunio eclypſin pati neceſſe eſſet. Poteſt enim ſuperius uel inferius ſole iter ſuum agere, ac per hoc latitudine ſigniferi liberatur, ne defectum patiatur.

DE ECLYPSI SOLIS FIGVRA VTILIS

SCHOLIA IN CAP. XXII. BEdæ presbyteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Solem interuentu lunæ.] Quæ faciunt ad exactiorem huius capitis explicationem, ſuprà expoſita ſunt in ueteri Commentario.

VBI NON SIT ET QVARE. CAPVT XXIII.

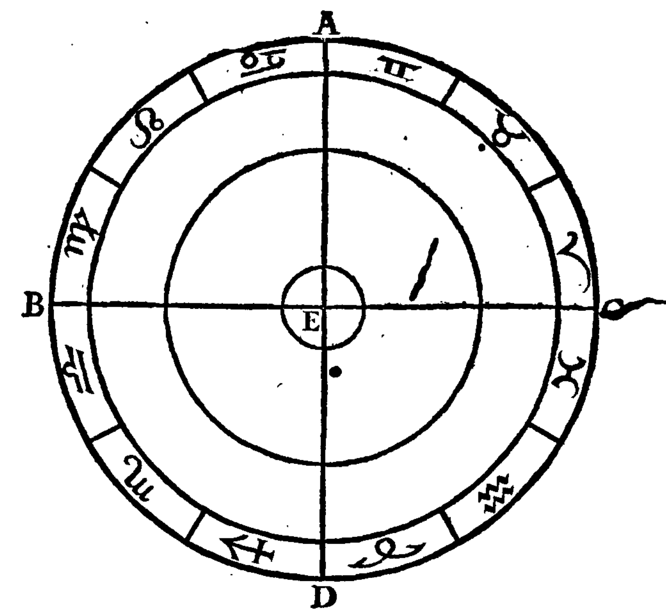
DEfectus ſolis & lunæ ueſpertinos orientis incolæ no͂ ſentiunt, nec matutinas ad occaſum habitantes, obſtante globo terrarum. Neq; enim nox aut dies quamuis eadem toto orbe ſimul eſt, oppoſitu globi noctem aut ambitu diem adſerente. Tempore enim Alexandri Magni luna defecit in Arabia hora noctis ſecunda, eademq; in Sicilia exoriens. Et ſolis defectum, qui fuit Ipſanio & Fonteio CONSS. II. Cal. Maij, Campania hora diei inter ſeptimam & octauam, Armenia inter decimam & undecimam ſenſit.

GLOSSAE IN CAP. XXIII. BEDAE PRESbyteri, De natura rerum: incerti autoris.

Defectus ſolis ac lunæ ueſpertinos, orientis incolæ non ſentiunt.] Defectus ſolis, qui fit apud nos ueſpertino tempore, orientis incolæ, id eſt, orientales non ſentiunt, ſed propter globum terræ. Iam enim tunc illis fit nox. Nec ſentiunt matutinos, ſcilicet defectus orientis, ad occaſum habitãtes ſicuti nos: quia tunc nox fit nobis adhuc. Obſtante, id eſt, obſiſtente. Quãuis eadem, id eſt, quamuis una eademq; ſit dies uel nox. Simul eſt, id eſt, neq; pariter ſit. Oppoſitu, id eſt, oppoſitione globi, id eſt, terræ. Toto orbe in noctem, ſcilicet illis. Aut ambitu, ſcilicet ſolis, id eſt, circuitu. Diem, ſcilicet nobis afferente, id eſt, adducente. Eadem, ſcilicet luna deficit in Sicilia. Exoriens, id eſt, dum oriretur initio noctis: quia quando illis ſecunda hora noctis aduenit, iſtis prima erit. Illi enim antè noctem habent quàm iſti: quia uiciniores ſunt orientali plagæ. Qui, ſcilicet defectus, fuit conſulibus, ſcilicet regnãtibus. Campania, ſcilicet ſenſit, id eſt, Italia. Armenia, ſcilicet ſenſit in oriente: quia quando ueſperaſcit in Indiæ partibus, media dies eſt in Campania.

SCHOLIA IN CAP. XXIII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Obſtante globo terrarum.] Eſto cœli ambitus maximus a b c d, horizon habitantium orientalem plagam: a b d, cœlum eorum conſpectum, inconſpectum uerò a c d & d quidem oriens b meridies, a occaſus: alius uero horizon (eorum qui occaſum uerſus partibus XC, hoc eſt, quadrante mundi à ſuperiore horizonte remotis) b c & cœlum conſpectum b a c, inferius autem cœlum ſeu non conſpectum b d c & b quidem oriens, a meridies, c uero occidens. Igitur eclypſis lunæ aut ſolis habitantibus orientem, fiat in exortu, hoc eſt, in d. manifeſtum eſt eam non poſſe uideri ab his quorum horizon eſt b c & b a c, cœlum conſpectu͂. Cum autem eclypſis fit iuxta b, hoc eſt, in meridie, his ſcilicet qui habitant uerſus orientem, cernitur eclypſis eadem his qui alterum horizontem habent in exortu, b enim in hoc horizonte erat exortus. Dum autem eclypſis uidetur in puncto a, qui horizontem habent a d, uident eam in occaſu, quorum uerò horizon eſt b c, his eſt in meridie, quare quæ eclypſis fit orientalibus gentibus in meridie & hora ſexta, ea fit occidentalibus in occaſu & hora duodecima. diſtant enim quadrante mundi hi horizontes, hoc eſt, ſenis

horis, totus nanq; mundus uigintiquatuor horarum ſpacia continet. Horum facilis erit intellectus ſi legantur, quæ copioſius dicemus libro ultimo de meridianis & longitudine cœli.

Neq; enim nox aut dies quamuis eadem.] *Nox quæ eſt umbra terræ, ſemper fit aduerſo ſole, quemadmodum igitur ſol mundum ambit ab exortu uerſus occaſum, ſic nox ab occaſu paulatim diſcedens, ſubterraneo meatu uerſus exortum ſequitur, quemadmodum plenius docebitur de poſitione & figura terræ.*

Et ſolis defectum qui fuit Ipſanio & Fonteio CONS.] *Apud Plinium legitur non Ipſanio, ſed Vipſanio: ſuſpicor lectionem apud Bedam eſſe deprauatam. Fuit autem pridie Calendas Maij, non tertio, ut apud Bedã legitur.*

DE COMETIS. CAP. XXIIII.

Cometæ in ſeptentrione.

COmetæ ſunt ſtellæ flammis crinitæ; repente naſcentes, regni mutationem, aut peſtilentiam, aut bella, aut uentos, æſtus'ue portendentes. Quarum aliæ mouentur errantium modo, aliæ immobiles hærẽt. Omnes fermè ſub ipſo ſeptentrione, aliqua eius parte non certa, ſed maximè in candida, quę lactei circuli nomen accepit. Breuiſsimum quo cernerentur ſpacium ſeptem dierum annotatum eſt, longiſsimũ LXXX. Spargũtur interdũ & errãtib. ſtellis cęteriſq; crines, ſed cometes nunq; in occaſura parte cœli eſt.

SCHOLIA IN CAP. XXIIII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Cometæ ſunt ſtellæ flammis crinitæ.] *κομήτης ἀπὸ τῆς κόμης dicitur, hoc eſt, à coma cometa dicitur, ſignificat enim coma latinè crinem ſeu cæſariem. Phyſicorum quidam putant fieri fortuito igne, & repentino incendio aeris, qui eſt ſupra nubes in confinio ætheris. etenim ille feruidus eſt à cœli ſuperioris motu, quo etiam in occaſum rapitur: alij putant eſſe ſidera in cœlo perpetua, ſed non uideri niſi iuſto ſpacio à ſole relicta, quemadmodum & Mercurio accidit & Veneri.*

Regni mutationem, aut peſtilentiam, aut bella, aut uentos portendentes.] *Corporum affectiones animorum motus ſæpè efficiunt, itaq; fit ut qualitatibus corporum, ex rerum cœleſtium & aeris influxu permotis, uoluntas & ſententia hominum in diuerſa conſilia agantur, ut cholera excitata (quod Marti tribuunt & Cometis: ſunt enim huius factionis) homines ira & furore exagitentur. Naturale eſt igitur ut alijs influentijs alia homines affectent, uelint, agant: cometæ autem qui proximè terras feruntur, ualidiſsimè corporibus influunt: nam cum ſiccitates efficiant hauſtis humoribus, naturaliter quorum ſunt prognoſtica, etiam cauſæ haberi poſsunt. Siccitates uerò ſequitur & ſterilitas & terræmotus, & peſtilentiæ lues, & inundationes & tẽpeſtates aeris, cæteraq; huiuſmodi.*

Quarum aliæ mouentur errantium modo, aliæ immobiles hærent.] *Sparguntur caudæ aliquando ſtellis aut fixis aut errantibus, quemadmodũ Ariſtoteles memoriæ prodidit ſua ætate eueniſſe, in ſtella quæ eſt in femore canis maioris: alia ſunt libera incendia in uago aere, quorum motus eſt tardior quàm mundi, propter aerem qui ſupra nubes leniter inſequitur motum cœli: huiuſmodi omnes ſunt infra cœlum, altiore tamen loco quàm ſunt uenti, imbres aut pluuiæ.*

Sub ipſo ſeptentrione.] *Ratio ſumitur à loci eius qualitate, iſtic enim ſol, à quo hæc regio remota eſt, horum ignium materiam diſſoluit neq; diſsipat.*

Sed comtes nunquam in occaſura cœli parte.] *Occaſuram partem opinor intelligi poſſe occaſum æquinoctialem. hic nanq; medius eſt ſub ſolis itinere, ubi rarum cometas uidere eſt. Vide Ariſtotelem libro primo τῶν μετεώρων. Operæprecium eſt, iſto loco annotare plura eſſe eorum genera, quorum diſcrimina ſumuntur à figuris & magnitudine. Cometa ipſe generaliter quidem ſumitur, interim tamen ſpecialiter, ut apud Ariſtotelem, pro eo, cuius crines quoquo uerſum ſparguntur rotunda ſpecie. Pogoniæ aliæ dicũtur quibus ex inferiore parte in ſpeciem barbæ iuba prominet: πώγων enim barba eſt. Aliæ ἀκοντίαι in iaculi ſimilitudinem forma tenuiore, ſed lòngiore diriguntur, à græco ἀκόντιον, quod iaculum ſignificat, & telum miſsile minus haſta. Aliæ breuiores ſunt & ad ſimilitudinem enſis faſtigiato mucrone: hos græci ξιφίας, ξίφος enim eſt enſis. ſunt enim hæ omnium pallidiſsimæ, & quodam gladij nitore ſine ullis radijs. Eſt etiam quem δισκέα græci uocant colore argenteo, à diſco quod notum eſt: alij pithetes dicuntur figura doliorum. πίθος enim dolium ſignificat, in his cauitas quædam apparet, quod exterior ora candida ſenſim in fumidam lucem euaneſcat. Eſt etiam ubi coma ad figurã cornu reflexum ſit, hos græci uocant κερατίας, à κέρας, quod cornu ſignificat. Sunt etiam quæ ab animalibus figuram & nomina recipiunt, ut Hippeus, ab equo, qui hippos dicitur: hic habet equinas iubas in orbem ſupra ſe reflexas. Tragi uel hirci etiam quidam dicuntur, ſpecie uillorum, & iuba quadam circundati. Fit etiam authore Plinio cometes candidus argenteo crine, ita refulgens, ut uix contueri liceat, ſpecieq; humana Dei effigiem in ſe oſtendens.*

DE AERE CAP. XXV.

AEr eſt omne quod inani ſimile uitalem hunc ſpiritum fundit, infra lunam, uolatus auium nubiumq;, & tempeſtatum capax. Vbi etiã poteſtates aereæ ſuperna ſede deturbatæ, cum tormento diem iudicij durius tunc damnandæ præſtolantur. Ex quo hominibus apparentes, aerea ſibi

ſibi corpora meritis ſimilia ſumunt. Nam ſupra lunam, quæ aeris ætherisq́ꝫ confinio currit, omnia pura ac diurnæ lucis ſunt plena, cuius uicinia tangere fertur Olympus. A nobis autẽ per noctem cernũtur ſidera, ut reliqua lumina è tenebris. Superior uerò & ſerenus aer cœlo, inferior autem, qui exhalationibus humidis corporaſcit, terræ deputatur: ubi ſunt ignis, grando, nix, glacies, & ſpiritus tempeſtatum, quæ Dominũ laudare de terra iubentur. Sed & ipſe aliquando cœlum uocatur: unde & Petrus ait cœlos in diluuio periſſe, cum aer turbulentus eſſet conuerſus in undas. Et cœli cœlorum dicuntur ſiderei cœli iſtorum aereorum, tanquam ſuperiores inferiorũ. *Aer pro cœlo.*

GLOSSAE IN CAP. XXV. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Bridefertò Rameſienſi.

a *Cum ergo cælum dicitur, etiam ipſe aer, ubi uenti, & nubes, & procellæ, & turbines fiunt: nemo exiſtimet haberi ibi dæmonia mala, ubi ſolem & lunam, & ſtellas Deus ordinauit. Non enim arbitrari debemus in ſidere ſtatuto cœlo habitare diabolum cum ſuis angelis, unde eos cecidiſſe credimus.*

SCHOLIA IN CAPVT XXV. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Aer eſt omne quod inani ſimile uitalem hunc ſpiritum fundit.] *Docent phyſici ſtatim ſub cœlo non eſſe aerem, ſed ignem: aeris enim regio ſupra nubes deſinit. Oſtendunt nanq; ignes nocturni, quorum alij è cœlo in terram excutiuntur, alij in directum feruntur ocyßime inſtar auium uolatus, mundi huius inferioris ſupremam partem, qua lunam attingit totam eſſe incenſam, tum quod calida ſuprema quæq; petunt: deinde quod uniuerſum illud à nubibus, uſq; ad ætheris confinium, unà cum mundo celerrimè ad occaſum rapiatur. Etenim motus diſſoluens materiam, incendium facit: quod itaq; eſt ſub luna, uolunt eſſe aerem ſupra naturam ſuam calefactum, ex motione ætheris. Verùm hic aer, neq; flamma eſt, neq; ulla materia quæ lucem præbere poteſt, ut pruna aut huiuſmodi aliquid. Flamma enim fit, dum ignis materiam nactus eſt, in quam caloris uim exerceat: ſed mane quiddam feruidũ ueluti in hypocauſtis, fornacibus, reliquisq; caldarijs, quibus ignis ſubijcitur: in quibus quidem flamma nulla, uerùm talis feruor, ut ſi ſtuppa aut ſimilis puluis in eum locum fortè incidat, ſtatim inflammetur. Itaq; interuallum hoc uſq; ad lunam non uno corpore ſeu elemento Deus impleuit, ut elementorum inter ſe eſſet rectus ordo, atq; conueniens proportio.*

Nam ſupra lunam omnia pura ac diurnæ lucis ſunt plena.] *Suprà oſtenſum eſt umbrã terræ, quæ uocatur nox, non altius quàm luna eſt, peruenire: forma enim eius umbræ pyramidis ſimilis eſt, cuius conus ſeu uertex intra cœlũ deſinit: adeò ſol omnia largißimo lumine colluſtrat, neque in cœlo ulla nox aut obſcuritas, ſed tantum apud mortales, ut noſtræ nos mortalitatis memores reddat.*

Cuius uicinia tangere fertur Olympus.] *Nota ſunt quæ de Olympo traduntur fabulis ſimiliora. Eſt autẽ mons, cuius hoc loco mentio fit, in Macedonia iuxta Lariſſam, alius non pari celebritate eſt in Phrygia. dicitur autem* ὄλυμπος, *ut Græci quaſi* ὅλος λαμπρός, *id eſt, totus lucidus. Eſt huius loci, quod à Græcis poëtis apponatur ei* ἀνύχιος, *quod nocte ſcilicet caret. ſole enim iamdudum ſub horizonte merſo, in uertice adhuc dies eſt, uſq; ad ſecundam noctis uigiliam, ac matutino tempore pàribus horis, prælucet uicinis campeſtribus.*

A nobis autem per noctem.] *Quemadmodum fieri poteſt, ut claro die ex profundis tenebris ceu puteis, cæterisq; ſimilis altitudinis cauernis, ſidera cernantur in lumine, circunfuſis uidelicet tenebris hebetato: pari modo nocte in cœlo intuemur ſtellas in regione quidem lucis, ſed tenebris circunfuſi. quod ſi ſupra lunæ globum conſiſteremus, præ ſolis lumine nulla in cœlo infra, aut ſupra ſtella cerneretur.*

DE VENTIS. CAPVT XXVI.

VEntus eſt aer commotus & agitatus, ſicut flabellò breui poteſt approbari, nec aliud intelligitur quàm flatus aeris: qui, ut Clemens ait, ex quibuſdam montibus excelſis, uelut compreſſus & coanguſtatus, ordinatione Dei cogitur & exprimitur in uẽtos, ad excitandos fluctus, æſtusq́ꝫ temperandos. Pro diuerſis autem partibus cœli nomina diuerſa ſortitur. *Clemẽs hic Alexandrinus fuit*

GLOSSAE IN CAP. XXVI. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Bridefertò Rameſienſi.

Sicut nihil aliud eſt unda, niſi commotio maris: ſic non aliud eſt uentus, niſi aer commotus.

GLOSSAE IN CAP. XXVI. BEDAE PRESbyteri, De natura rerum: incerti authoris.

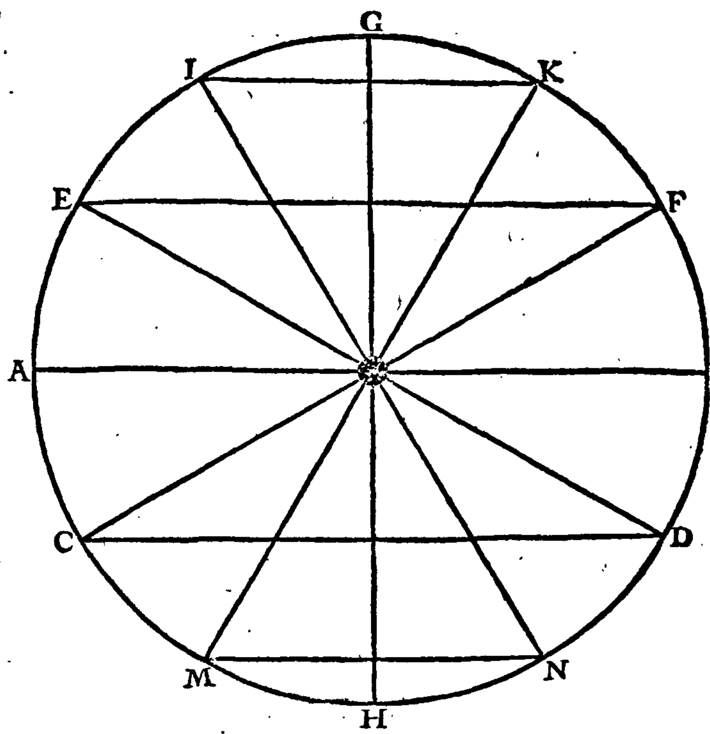
Ventus eſt aer commotus & agitatus, ſicut flabello breui poteſt approbari.] *Quidam autem aiunt uentos eſſe, eo quòd ex aquis aer, ex aere uenti naſcuntur. Clemens autem auctor dicit, eo quòd montes excelſi certis quibuſdam in locis habeantur, & ex his uelut compreſſus & coanguſtatus aer, ordinatione Dei cogatur & exprimatur in uentos: quorum ſpiramine & fructus germen cõcipiat, æſtiuusq; ardor temperiem ſumat, cum pleiades igniti ſolis ardoribus incanduerint. Venti autem interdum angelorum intelliguntur ſpiritus, qui à ſecretis Dei ad ſalutem humani generis per uniuerſum mittuntur mundum. Item nõnunquam uenti incentores ſpiritus poni ſolent, pro eo quòd malæ ſuggeſtionis flatu, ad terrena deſideria iniquorum corda ſuccendunt: ſecundum quod ſcriptum eſt, Tollet eum urens uentus.*

SCHOLIA IN CAP. XXVI. BEDAE PRESBY- teri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Ventus eſt aer commotus & agitatus, ſicut flabello breui poteſt approbari.] *Ventorum generationem tradit ex opinione Stoicorum. Putant enim Stoici, aerem, nubes, uentos, imbres, materia atq; ſubiecto eſſe eadem, ſed differre tantum pro diuerſis naturæ effectionibus. motum enim aerem & ueluti percuſſum aut concuſſum eſſe uentos, eundem conſtantem ſine motione craſſeſcere, atq; imbres efficere: cæterùm iſtud ut frigidum commentum, Ariſtoteles reprehendit. Reddenda nanq; erat ratio, quæ naturæ uis aerem hoc pacto undelibet impellat: ipſæ ne partes ueluti oriens aut ſeptentrio, hoc modo aerem trudunt, & ſi ſic fit, cur per interualla flatus excitentur, & non potius ſint perpetui. Sunt alij, putantes hos ſpiritus eſſe quaſi terræ anhelitum quemadmodum antra & caua terrarum, ſine flatu non ſunt. Ad eandem ſententiam inſerri poteſt commentum poetæ in primo Aeneidos in deſcriptione uentorum, ſic enim habet:*

—— Conuerſa cuſpide montem,
Impulit in latus, illi uelut agmine facto,
Qua data porta ruunt, ac terras murmure perflant.

Pro diuerſis autem partibus cœli, nomina diuerſa ſortitur.] *Ordo & nomina uentorum ex diuerſis partibus horizontis ſumuntur. ſunt enim notæ præcipuè 4. & in ſumma 12. quas ſcriptores communi conſenſu acceperunt. qui enim plures faciunt quàm 12. nauticam magis ſequuntur, quàm phyſicen, quamq; apud ueteres ne plures quidem quàm quatuor poſitos ſcimus: ſed ut tota hæc res clarè depræhendatur, deſcriptionibus agemus. Sit itaq; horizon circulus, qui mundi partem conſpectam ab inconſpecta diuidit, quem cernimus ſub aperto cœlo rotundo ambitu ſuper terram. Sit in hoc circulo nota, unde ſol die æquinoctiali exoritur A: hinc ducatur linea in aduerſam partem, cuius terminus eſt B, occaſus æquinoctialis: per hanc ducatur linea à dextris ad ſiniſtram, ſitq; dextra pars H, meridiem oſtendens, ſiniſtra G ſeptentrionem, ex his duobus limitibus inuicem ſeſe ſecantibus, in centro ad angulos normales, ſtatim 4. loca emergunt in horizonte præcipua: deinde ducatur alia linea ſiniſtrorſum ab F uerſus C, quorum F oſtendit exortum ſolſtitialem. Poſt orientis enim notā ſol æſtate oritur uerſus ſeptentrionem, C autem occaſum hybernum, hunc limitem ſecet alius ab D uerſus E, quorum D orientem hybernum, E uerò occidentem ex aduerſo oſtendit æſtiuum, fiunt itaq; ex quatuor his limitibus octo notæ: ſit inſuper alia nota media inter ſeptentrionem & exortum, hoc eſt, circuli arctici contactu K: ab hac per centrum circuli agatur linea in contrarium, ſitq; terminus M, hic eodem interuallo diſtabit à meridie uerſus exortum, quo prior ab oriente æquinoctiali uerſus ſeptentrionem: alia deinde linea medio loco inter ſeptentrionē & occaſum æſtiuum à puncto I in contrarium ſignum N. Manifeſtum eſt igitur ex tribus exortibus, & totidem occaſibus fieri ſex notas, quas ſignant tres dimetientes ſeu diametri, tum à meridie ſeptimam ab ſeptentrione octauam, quam oſtendit quarta diameter: tum à binis contactibus anguſtioris lineæ iuxta G, & alterius iuxta H adijci reliquos quatuor, ut in ſumma ſint duodecim notæ in horizonte ex ſolis determinatione partim, & ex contactu arctici & antarctici cum horizonte, quemadmodum adiectum ſchema demonſtrat. Quinq; ſunt in hoc circulo lineæ parallelæ, id eſt, æquidiſtantes I K, arcticum ſignificat ſequens exortum hybernum & æſtiuum: tertius exortum & occaſum uerum, hoc eſt æquinoctialem: quartus occaſum hybernum & æſtiuum: quintus antarcticum: ſextus nulli parallelus eſt: ſecat enim antedictas lineas. quomodo igitur in horizontis deſignatione ex parallelorum terminis fiant diametri, ex quibus uenti ſibi mutuo contrarij flant, ſuperius ex deſcriptione apparet.*

ORDO VENTORVM. CAP. XXVII.

VEntorum quatuor cardinales ſunt, quorum primus ſeptentrio, qui & Aparctias dicitur, flat rectus ab axe, faciens frigora & nubes: hinc dexter Circius, qui & Thraſcias, faciens niues & grandines: à ſiniſtris aquilo, qui & boreas, nubes conſtringens. Secundus cardinalis Subſolanus, qui Apeliotes, ab ortu intonans ſolis, temperatus: cuius à dextris Vulturnus, qui & Cæcias, cuncta deſiccans: à ſiniſtris Eurus, nubes generans. Tertius cardinalis Auſter, qui & Notus, humidus, calidus, atq; fulmineus: huic à dextris Euroauſter, calidus: à ſiniſtris Euronotus, temperatus, calidus. Venti auſtrales quia ex [a] humili flant, maiores in mari tempeſtates faciunt, quàm ſeptentrionales. Ideoq; poſt auſtros fiunt noxij præcipuè terræ motus. Quartus cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius, hyemem reſoluens, floresq; producēs: cui dexter Africus, qui & Libs, tempeſtuoſus, tonitrua generans, & fulmina: à ſiniſtris Corus, qui & Argeſtes, in Oriēte nubila, in India faciens ſerena. Sunt etiam alij [b] quidā peculiares quibuſq; gentibus uenti, nō ultra certū procedētes terminū, ut Athenienſibus Scyron, paulùm ab Argeſte deflexus. Narbonenſibus

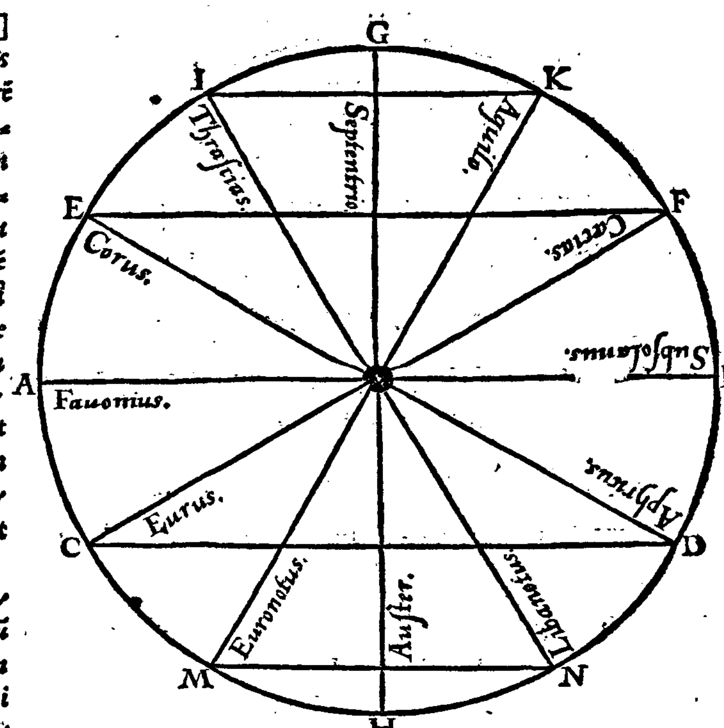
Circius,

Circius, qui nec ad Viennam quidem eiuſdem prouinciæ peruenit urbem. Duo ſunt autem extra hos, utiq; ſpiritus magis quàm uenti, aura & altanus. Aura enim eſt lenis motus aeris in terra: altanus in pelago.

GLOSSAE IN CAP. XXVII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

Flant enim ex humili: id eſt, ex ima parte mundi, quàm ſeptentrionales, qui ex alto ſpirant.
Feruntur hi uenti de uoraginibus montium emergi.

SCHOLIA IN CAP. XXVII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Ventorũ quatuor cardinales ſunt.] *Cardinales dicũtur, quo ex quatuor mundi præcipuis partibus, quas deſignant duo limites ſecantes finitorẽ in quatuor quadrantes, cum his quatuor reliqui omnes ſic agunt, ut eius factiones eſſe dicantur. quos enim dextra ſiniſtraq; habet ſeptentrio, ſeptentrionales dicuntur, quemadmodum in reliquis fit: quin & uernacula lingua quatuor duntaxat ſimplicibus utimur uẽtorũ nominibus. medios enim ab extremorũ compoſitione efferimus, ueteres quoq; nõ plures fecerũt. Vide Strabonem primo libro Coſmographiæ. Quomodo autem per horizontem collocentur, & à quibus partibus emergant, tum quos uicinos & contrarios habent ex antegreſſo ſchemate manifeſtum eſt. Quod quidem ſic diſponetur, ut eius exortus exortui in mundo reſpondeat, quo poſito facilè erit deprehendere quolibet momento, quis ſit uentus.*

Hinc à dextris Euroauſter.] *Euroauſter & Euronotus ſynonyma ſunt. νότος enim auſtrũ ſignificat. Impropriè itaq; Beda accipit Euronotum pro Phænicia, ſic enim græci hunc uocant, quem à ſiniſtris auſter. Græciæ nanq; ex ea mũdi parte flat, in qua Phœnicia eſt, id eſt, Iudæa: dextrum autem & ſiniſtrum accipienda ſunt, ſi pectore ſis auerſus ab eo uento, cui aliquis dicitur eſſe dexter aut ſiniſter.*

A ſiniſtris Corus qui & Argeſtis in oriente nubila.] *Suſpicor hunc locum eſſe deprauatum. India enim eſt in exortu. uide igitur legendum ne ſit, loco orientis occidens. Ariſtoteles nanq; author eſt, uentum eſſe niuoſum ac pluuium: quod haud dubiè de occidentalibus intelligendum eſt, ſi ſpectemus Indiæ ſitum.*

Narbonenſibus Circius.] *Vide præter Plinium, Gellium etiam libro ſecundo capite duodecimo. Marcus Cato hunc uentum non Circium appellat in libris Originum, ſed Certium.*

Altanus in pelago.] *Vitruuius libro primo de Architectura, altanum uocat eum qui proxime meridiem paululum inclinans ad occaſum, hoc eſt, medio loco in auſtrum & libanotum. nam uentos facit uigintiquatuor, nautas opinor ſecutus.*

DE TONITRVO. CAPVT XXVIII.

Tonitrua dicunt ex fragore nubium generari, cum ſpiritus uentorum earum ſinu concepti, ſeſe ibidem uerſando pererrãtes, & uirtutis ſuæ mobilitate in quamlibet partem uiolenter erumpentes, magno concrepant murmure, inſtar exilientium de ſtabulis quadrigarũ, uel ueſicæ: quæ licet parua magnum tamen ſonitum diſploſa emittit.

SCHOLIA IN CAP. XXVIII. BEDAE PRESBYteri, De rerum natura: authore Ioanne Nouiomago.

Tonitrua dicunt ex fragore nubium generari.] *Variæ ſunt de tonitru apud phyſicos opiniones: alij aiunt ignem ex cœlo in nubes lapſum ſtridorem efficere, ueluti candens ferrum dum mergitur. Ariſtoteles putat fieri ſpirituũ motione, qui ſe fortiore conatu è nubibus explicant. Beda hoc loco Lucretij opinionem recenſere uidetur, cuius uerſus adſcribam.*

Principio tonitru quatiuntur cœrula cœli
Propterea, quia concurrunt ſublime uolantes,
Aetherea nubes contra pugnantibus uentis.
Nec fit enim ſonitus cœli de parte ſerena.
Verùm ubicunq; magis denſo ſunt agmine nubes,

Tam

Tam magis hinc magno fremitus fit murmure ſæpè.
Præterea neq; tam condenſo corpore nubes
Eſſe queunt, quàm ſunt lapides ac tigna: neq; autem
Tam tenues, quàm ſunt nebulæ fumiq; uolantes.
Nam cadere abrupto deberent pondere preſſæ,
Vt lapides, aut ut fumus conſtare nequirent,
Nec cohibere niues gelidas, & grandinis imbres.
Dant etiam ſonitum patuli ſuper æquora mundi.
Hoc etiam pacto tonitru concuſſa uidentur.
Omnia ſæpè graui tremere & diuulſa repentè,
Maxima diſsiluiſſe capacis mœnia mundi.

Vel ueſicæ quæ licet parua ſit, magnum tamen ſonum diſploſa emittit.] *Eſt & hoc ſimile ex Lucretij phyſico ſumptum de tonitru, quo loco ſic habet:*

Cum ſubitò ualidi uenti collecta procella,
Nubibus intorſit ſeſe, concluſaq; ibidem
Turbine uerſanti magis, ac magis undiq; nubem,
Cogit uti fiat ſpiſſo caua corpore circum.
Poſt ubi commouit uis eius & impetus acer,
Tum per terricrepo ſonitu dat miſſa fragorem.
Nec mirum cum plena animæ ueſicula parua,
Sæpè ita dat pariter ſonitum diſploſa repentè.

DE FVLMINIBVS. CAPVT XXIX.

FVlmina nubium attritu naſci in modum ſilicum colliſorum, concurrente ſimul & tonitruo: ſed ſonitum tardius ad aures, quàm fulgorem ad [a] oculos penetrare. Nam omnium rerum colliſio ignem creat. Quidam dicunt, dum aer in ſe [b] uaporaliter aquam de imis, & ignem [c] caumaliter de ſuperioribus trahat, ipſis confligentibus horriſonos tonitruorum crepitus gigni: & ſi ignis uicerit, obeſſe fructibus: ſi aqua, prodeſſe. Ideo autem fulminis ignem uim habere maiorem ad penetrandum, quia [d] ſubtilioribus elementis factus eſt, quàm qui nobis in uſu eſt.

GLOSSAE IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Viſus cæteris ſenſibus acutior & ſubtilior eſt: quapropter licet ignis fulminibus, & ſonitus tonitrus ſimul fiant, ante tamen ignis uidetur, quàm tonitrus audiatur.*

b *Vapor eſt emanatio, uel exhalatio terræ, quando uidelicet aqua de imis terræ, ut modum in tenuiſsimis nebulis, exhalando ſurſum aſcendit.*

c *Cauma Græcè, calor Latinè. Zetos etiam Græcè, calor Latinè. Hinc zetæ dicuntur aſſæ balneæ: & zetarius dicitur, qui præeſt zetis, id eſt, balneis.*

d *Hinc apparet quòd ignis cœleſtis penetrabilior ſit, quàm ignis terreſtris, cuius effectus inuiſibilis eſt: ſed uidetur per calores & colores.*

GLOSSAE IN CAP. XXIX. BEDAE PRESbyteri, De natura rerum: incerti autoris.

Fulmina nubium attritu naſci in modum ſilicum colliſorum.] *Cum nubila inuicem in ſe fuerint colliſa, ilico fulmina emittuntur, dehinc ſequuntur tonitrua: quæ licet tardiora ſint ſonitu præcedente, concuſsi luminis claritate, pariter tamen cum fulgure emittuntur. Sed eorum ſonitus tardius penetrat aures, quàm oculos ſplendor fulguris, ad inſtar ſecuris arborem procul cedentis: cuius quidem ante cernis ictum, quàm ad aures perueniat ſonitus. Fit enim fulmen, nube, imbre & uento. Nam cum uentus in nubibus uehementer agitatus eſt, ſic incaleſcit ut accendatur: dehinc ut prædictum eſt, fulgura & tonitrua ſimul exprimuntur. ſed illud celerius uidetur, quod clarum eſt: hoc autem ad aures tardius peruenit. Poſt fulminis autem ictum uentorum erumpere uiolentiam, ſicq; furorem tempeſtatis, quem in nubibus concluſi agebant, exeuntes ad terras emittunt. Horatius:*

Feriuntq; ſuperos fulgura montes.

SCHOLIA IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Sed ſonitum tardius ad aures, quàm fulgorem ad oculos penetrare.] *Sonum cum igne fieri certũ eſt, colliſione enim facta, ſtatim incendium emicat: quod uerò cernatur citius fulgetrum, quàm tonitruum audiatur, non eſt alia ratio, niſi quòd lux ocyor eſt plaga. Lumen enim repentè & ſine ſucceſsione aerem illuſtrat, quemadmodum lucerna loco tenebroſo illata, ſtatim omnia plena fiunt luce, ad quæcũq; loca radius ignis peruenire poteſt: at ſonus qui fit aeris motione, tanquã lapide immiſſo in aquam ſtagnantem, quoq; uerſum à centro exeunt, innumerabiles circinationes paulatim ad terram peruenientes. uide Ariſtotelem libro ſecundo de Anima.*

Et ignem caumaliter de ſuperioribus trahat.] *Caumaliter aduerbium traxit à Græco καῦμα, quod calorem & æſtum ſignificat.*

Ideo autem fulminis ignem uim habere maiorem ad penetrandum.] *Plura ſunt fulminum genera: primum humidum quod non urit quidem, ſed infuſcat, id ab Ariſtotele pſoloen cognominatur. Sicca alia ſunt non urentia etiam, ſed diſſipantia. Tertium eſt quod à poetis, ut Ariſtoteles inquit, ἀργὴς dicitur. Plinius uidetur interpretari clarum: mirificæ naturæ, quod dolia exhaurit intactis operimentis, nec ullo ſigno alio relicto. Aurum, æs, argentum intus liquatur; ſacculis illis nullo modo ambuſtis: & Martia grauida, icta fulmine partu exanimato, ipſa uixit citra ullum aliud incommodum.*

VBI NON SINT, ET QVARE. CAPVT. XXX.

HYeme & æſtate rara fulmina dicunt: quia hyeme gelidus aer quicquid accipit ignei uaporis, extinguit. Aeſtate calidi uaporis raro tenuesq́ denſantur in nubes, ſine quibus non fulgurat. Quæ ratio [a] Scythiam Aegyptumq́ præmunit à fulmine: cui ſubiacet Italia, ubi mitiore hyeme & æſtate nimboſa ſemper quodammodo uernat uel autumnat.

GLOSSAE IN CAP. XXX. BEDAE PRESBYteri, De rerum natura: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Scythia frigidiſſima regio eſt, ibi ergo non fiunt fulmina propter frigus: ſicut nec in Aegypto, propter calorem.*

SCHOLIA IN CAP. XXX. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Hyeme & æſtate rara fulmina dicunt.] *Vniuerſa hæc ferè ad uerbum ex Plinio deſumpta ſunt.*

DE ARCV. CAPVT XXXI.

ARcus in aere quadricolor, ex ſole aduerſo [a] nubibusq́ formatur, dum radius ſolis immiſſus cauæ nubi, repulſa acie in ſolem refringitur, inſtar ceræ [b] imaginem anuli reddentis: qui de cœlo igneum, de aquis purpureum, de aere hyacinthinũ, de terra gramineum trahit colorẽ. Rarius aũt æſtate quàm hyeme, & rarò noctibus: nec niſi in plenilunio cernitur, utpote de luna refulgẽs.

GLOSSAE IN CAP. XXXI. BEDAE PRESbyteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Dum nubes è regione ſolis ſunt, formatur iris: ſciendum etiam quia de luna formatur, quando in plenilunio eſt.*
b *Imago enim anuli arcus eſt: quia ſicut imago in cera exprimitur cuiuslibet rei, ſic nubibus ſolis imago figuratur.*

GLOSSAE IN CAP. XXXI. BEDAE PRESbyteri, De natura rerum: incerti authoris.

Arcus in aere quadricolor ex ſole aduerſo, nubibusq́ formatur.] *Arcus, id eſt, iris. Eſt enim iris, ſolaris corporis impreſſio. Quadricolor, id eſt, quatuor colorum, nubibusq́; formatur. Nubes parua nobis uidetur, adeò tamen magna eſt, ut plerunq; ſolem nobis occultet, & radios ipſius in ipſam refringat. Repulſa, id eſt, repercuſſa acies illius radij. Cauæ nubi, id eſt, denſæ. Dum nubes è regione ſolis ſunt, formatur iris. Sciendum etiam, quia de luna formatur, quando in plenilunio eſt. In ſolem, id eſt, contra ſolem. Refringitur, id eſt, repercutitur. Inſtar, ad exemplum uel ad ſimilitudinem ceræ: Similis eſt nubes, ſicut cera imagi ginem anuli. Imago enim anuli arcus eſt: quia ſicut imago in cera exprimitur cuiuslibet rei, ſic nubibus ſolis imago figuratur. Qui, ſcilicet arcus. De cœlo igneum, id eſt, rubeum trahit colorem. De aquis, id eſt, de mari. Purpureum, id eſt, roſaceum. De aere hyacinthinum: ipſum in modum hyacinthi lapidis. De terra gramineum, id eſt, uiridem. Rarius autem æſtate, quàm hyeme, id eſt, formatur arcus in aere: quia maiores nubes fiunt in hyeme quàm in æſtate. Et rarò noctibus, ſcilicet formatur: quia de pleno orbe ſolis efficitur. Nec cernitur, ſcilicet in nocte, niſi in plenilunio, utpote de luna refulgens. Item: Sine ſole & nubibus nunquam apparet arcus, quia ex tepore radij ſolis, ſpecies eius formatur. Quadricolor enim eſt, & ex omnibus elementis in ſe rapit ſpecies. De cœlo enim trahit igneum colorem, de aquis purpureum, de aere album, de terris colligit nigrum. Hic autem arcus pro eo quòd à ſole reſplendet in nubibus, Chriſti gloriam indicat, in prophetis ac doctoribus refulgentem. Alij ex duobus coloribus eius, id eſt, aquoſo & igneo duo iudicia ſignificari dixerunt: [illegible]m per aquam, dum impij perierunt in diluuio: alterum, per quod poſtmodum peccatores cremandi ſunt in inferno. Item iris græcè, latinè dicitur arcus. Arcus in die pluuiæ paret, & eſt ſignum propitiationis, dicente Domino tempore diluuij ad Noe: Ponam arcum meum in nubibus, & recordabor fœderis mei, &c. In arcu uerò duo ſunt colores principales, uiridis ſcilicet, id eſt, aquoſus & rubeus: in quibus nimirum deſignatur apertè aqua baptiſmatis, & ſanguis redemptionis, uel gratia ſpiritus ſancti. Per hæc duo ab omnibus emundamur peccatis. De quibus duobus myſterijs tota eccleſia cingitur, & per hæc in nouitatem gratiæ Dei renouatur. Vel per duos colores poſſumus intelligere duo iudicia: unum, quod factum eſt per aquam: atq; aliud, quod faciendum eſt per ignem.*

SCHOLIA IN CAP. XXXI. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Arcus in aere quadricolor.] *Ariſtoteles in Meteoris lib. 3. trium duntaxat, quorũ rationẽ reddit, colorũ meminit.*

Et raro noctibus.] *Cernitur & nocturna iris,ſed raro. Ariſtoteles ætate ſua intra ſexaginta annos, ſemel noctu uiſam, nec unquam niſi luna decimaquinta dum plena eſt.*

DE NVBIBVS. CAPVT XXXII.

NVbes coacto guttatim aere conglobantur, qui fumali leuitate uapores aquarum de terra mariq; ſuſtollens, quandiu in minutiſsimis ſtillis conſiſtũt, ſua ui ſuſpendit in altum, qua uel ſolis igne decocti, uel aeris itinere mutati decreſcunt: ut marinam aquam humo, uel dulcem marinis herbis infundentes, in contrarium ſolemus transferre ſaporem.

GLOSSAE IN CAP. XXXII. BEDAE PRESbyteri, De natura rerum: incerti autoris.

Nubes coacto guttatim aere conglobantur.] *A nubibus ergo rapiuntur aquæ maris, & iterum ab ipſis redduntur in terris. Sed ut eſſe dulces poſsint, in pluuijs coquuntur igne ſolis. Alij autem dicunt, non tantummodo aquis maris nubes concreſcere, ſed etiam exhalatis terræ uaporibus, nebulas adoleſcere, quibus denſatis coactiſq; nubes altius ſurgere, atq; iiſdem labentibus pluuias effundere. Nubes autem apoſtoli ſignificantur atq; doctores. Pluuiæ ergo nubium, eloquia ſunt apoſtolorũ, quæ quaſi guttatim, id eſt, ſentialiter ueniunt, ſed abundantius doctrinæ fœcunditatem infundunt.*

SCHOLIA IN CAP. XXXII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Nubes coacto guttatim aere conglobantur qui fumali leuitate.] *Tradunt phyſici, loca per quæ imbres ſuſpenſæ feruntur, frigida eſſe per antiperiſtaſin: qua proprietate naturæ fit, ut hyberno tempore putei ac ſubterranea loca tepeant, æſtiuo autem frigida ſint. Igitur dum tepore ſolis continguntur maria, lacus & ſtagna, exhauriuntur uapores, & ui caloris tolluntur in ſublimitatem nubium: hi propter frigus denſantur in nubes, quæ humore nondum ſeſe conglomerante ſua ſe ui, & quadam inanitate iſtic ſeſe ſuſtinent. primum igitur propter humoris breuitatem non decidunt, ubi autem è nube congeſtus fit humor, propter pondus ſeſe ſuſtinere nequit, ſed denuò ad terram fertur.*

DE IMBRIBVS. CAPVT XXXIII.

IMbres ex nubium concreti guttulis, dum in maiores ſtillas coeunt, aeris amplius non ferente natura, nunc uento impellente, nunc ſole diſſoluente pluuialiter ad terras dilabuntur. Sed pluuias uocamus lentas & iuges: nimbos autem repentinos & præcipites.

SCHOLIA IN CAPVT XXXIII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Sed pluuias uocamus lentos & iuges.] *Pluuia generale nomen aquarum omnium cœleſtium eſt, ros enim ſublimi non fit, nec pluuia dicitur. Nimbi repentini ſunt, & præcipites, hos Ariſtoteles uocat λαβροτόρα: aliud genus eſt minutiſsimis guttis, denſis tamen atq; inſtar roris cadens, quod idẽ author ψεκάδα: imber aũt eſt moderatus, neq; rorulẽtus, neq; precept.*

DE GRANDINE. CAP. XXXIIII.

GRandinis lapilli ex ſtillis pluuiæ, frigoris & uenti uigore conglaciati, in aere coagulantur, ſed citius niue ſoluuntur, & interdiu ſæpius quàm noctu decidunt.

SCHOLIA IN CAP. XXXIIII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Grandinis lapilli ex ſtillis pluuiæ.] *Grando differt à niue, modo, loco, & tempore. etenim nix modicè cõcreta eſt flocci inſtar, aut toſti ſalis grando in ſolidam glaciem. Nix fit in nubibus, grando inferiore loco: pluuia nanq; inter cadendum propter repentinam mutationem calidi & frigidi congelatur antiperiſtaſi, unde montes niuoſi ſunt, ſed ſine grandine, inferiore loco enim fit: fit deniq; nix frigidis locis temporibusq;, at grando temperatis.*

Sed citius niue ſoluuntur.] *Quæcunque antiperiſtaſi fiunt, ſtatim redeunt ad naturam, quæ cauſa eſt, ut grando ſtatim ſoluatur.*

Et interdiu ſæpius quàm nocte decidunt.] *Noctes propter abſentiam ſolis frigidæ ſunt, at grandines fiunt, dum gelidus humor tepido aere excipitur.*

DE NIVE. CAP. XXXV.

NIues aquarum uapore, nec dum denſato in guttas, ſed gelu præripiente formantur, quas in alto mari non cadere perhibent.

GLOSSAE IN CAPVT XXXV. BEDAE PRESbyteri, De natura rerum: incerti authoris.

Niues aquarum uapore necdum denſato in guttas, ſed gelu præripiente formantur, quas in alto mari non cadere perhibent.] *Deniq; ait beatus Ambroſius, quòd plerunq; glacialibus uentorum flatibus rigentes aquæ ſolidantur in niuem, & rupto aere nix funditur. Simili quoq; ratione grandinum coagulatio fit. Aquæ enim nubium rigore, uentorumq́; ſtringuntur in glaciem, atq; dureſcunt. Dehinc glacies ipſa partim fragore uentorum comminuta in fragmine, partim ſolis uapore ſoluta, fruſtatim ad terram dilabitur. Quod autem rotunda uidetur, hoc ſolis calor facit, & mora refrenantis aeris, dum per longum ſpacium uſq; ad terras currunt. Figuraliter nanq; grando perfidiæ duritia eſt, torpore malitiæ frigida. Nix enim, homines increduli ſunt, frigidißimi atq; pigri, & ad infima torpore mentis depreßi. Item alio intellectu: Niues homines ſunt dilectione frigentes, qui etiam etſi exiſtant candidi puritate baptiſmatis, non feruent ſpiritu charitatis.*

SIGNA TEMPESTATVM VEL SERENITATIS. CAPVT XXXVI.

S[a]Ol in ortu ſuo maculoſus, uel ſub nube latens, pluuium diem[b] præſagit. Si rubeat, ſyncerum: ſi palleat, tempeſtuoſum: ſi concauus uidetur, ita ut in medio fulgens radios ad auſtrum & aquilonem emittat, tempeſtatem humidam & uentoſam: ſi pallidus in nigras nubes occidat, aquilonem uentum. Cœlum ſi ueſpere rubet, ſerenum diem: ſi mane, tempeſtuoſum ſignificat. Ab aquilone fulgur, & ab euro tonitrus tempeſtatem, & ab auſtro flatus æſtum portendit. Luna quarta ſi rubeat quaſi aurum, uentos oſtendit: ſi ſummo in corniculo maculis nigreſcit, pluuium menſis exordium: ſi in medio, plenilunium ſerenum. Item cum aqua in nocturna nauigatione ſcintillat ad remos, tempeſtas erit. Et cum [c]Delphini undis ſæpius exiliunt, quo illi feruntur, inde uentus exurget, & unde nubes diſcuſſæ cœlum aperiunt.

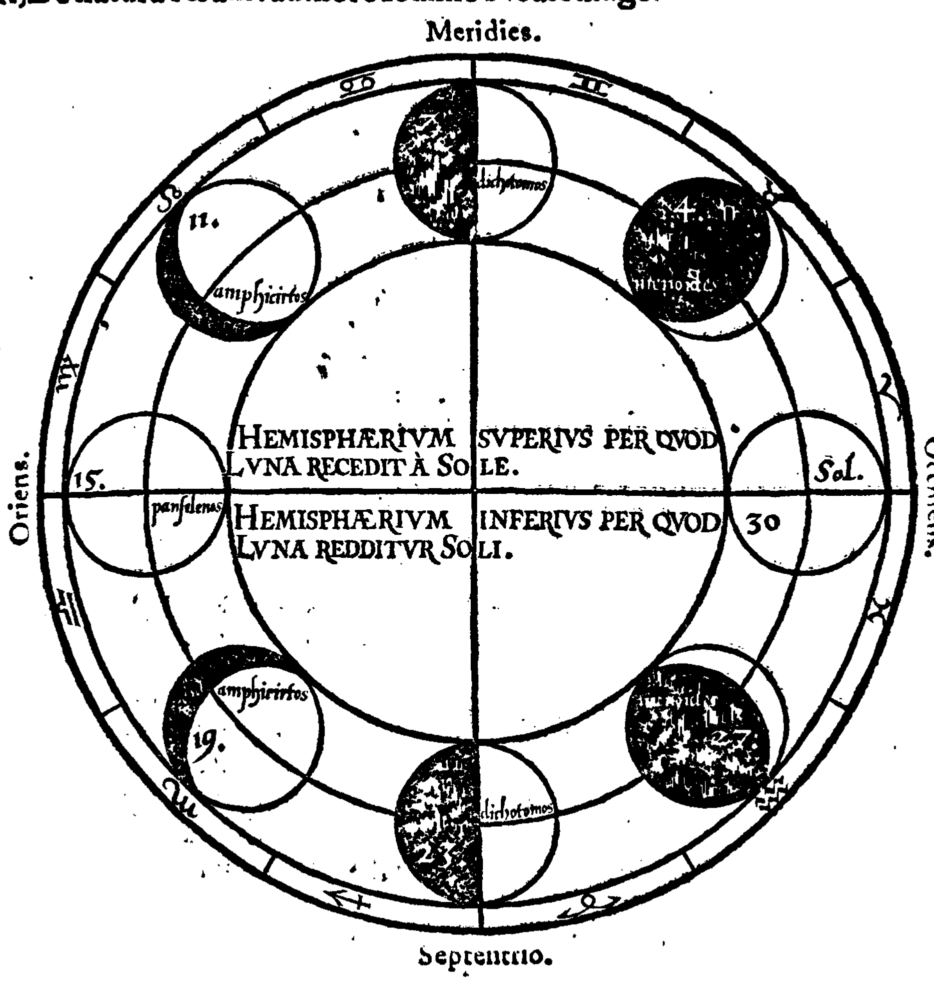
GLOSSAE IN CAP. XXXVI. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Brideferto Rameſienſi.

a *Prognoſticè loquitur. Prognoſtica enim dicuntur, rerum futurarum ſigna.*
b *Sagare, eſt acutè ſentire, ex quo ſagaces dicti ſunt canes.*
c *Delphini obuiam uentis pergunt, ne uenti eos in undis collectos ad litora allidant, & ad mortem conſumant.*

SCHOLIA IN CAP. XXXVI. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Sol in ortu ſuo maculoſus.] *Pertinent etiã ad rerum naturam, tempeſtatum per prognoſtica conſideratio, utilis in agris rem agẽtibus, quæ non à ſole ac luna rebusq́; cœleſtib. tantũ, quanquam ab his potißimum, ſumuntur: ſed ab animalibus, tũ etiam rebus uita carentibus. Purus oriens & non feruens, quemadmodum à Plinio ſcriptum eſt, ſerenum diem nunciat. Sol ſi pallidus, hybernã grandinem: ſi ſerenus occidit, ac rurſus pridie ſerenus oritur, præſagium indubitatæ ſerenitatis.*

Vel ſub nube latens.] *Præſertim ſi ueluti trabs ſuperiori è loco ſolis globo immineat, ac eadem mox condatur.*

Si rubeat ſincerũ.] *Si ante exortum nubes rubeſcunt, uenti erunt: ſi cum his nigræ copulentur, miſcentur uenti imbribus. ſi occidens, & rurſus mane oriens rubeat, pluuias præſagit: at ſi nubes circa occidentem rubeſcunt, ſerenum fore eum, qui ſequetur.*

Si pallidus in nigras nubes, aquilonem uentum.] *Si à ſolis exortu nubes dextra ac ſiniſtra diſpelluntur, præſagium eſt uentorum cum imbribus: aſpera uerò tempeſtas, ſi cum pluuia occidit.*

Luna quarta ſi rubeat.] *Quarta luna maximè in præſagijs obſeruatur, ſi ſplendens ac puro nitore fulſerit, ſerenitatē: ſi rubicunda, uentos: ſi nigra, pluuias. pari modo obſeruatur* διχότομος, ἀμφίκυρτος, πανσέληνος: *rurſus* ἀμφίκυρτος, *deinde* διχότομος, *hinc* μηνοειδής, *& postremò ſilens: id eſt, prima, quarta, ſeptima, undecima, decimaquinta, decimanona, uigeſimatertia, uigeſimaſeptima, & interlunium.*

DE PESTILENTIA. CAP. XXXVII.

PEſtilentia naſcitur ex aere uel ſiccitatis, uel caloris, uel pluuiarum intemperantia pro meritis hominum corrupto: qui ſpirando uel edendo perceptus luem mortemq; generat. Vnde ſæpius omne tempus æſtatis in procellas turbinesq; brumales uerti conſpicimus. Sed hæc cum ſuo tempore uenerint, tempeſtates: cum uerò alias, prodigia uel ſigna dicuntur.

SCHOLIA IN CAP. XXXVII. BEDAE PRESbyteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Peſtilentia naſcitur ex aere uel ſiccitatis, uel caloris, uel pluuiarum intēperantia.] *Peſtilētia unde naſcatur, quemadmodum & alij euentus rerum naturalium, etiam à phyſicis quæritur, quanquam tota hæc diſputatio ad medicos adijcienda ſit, exiſtimant multi uenenoſo halitu ex terra coorto, quem ſol dum uenenum ſeruet, in aera adducit, qui longe lateq; hoc ueneno infectus (inficitur enim unus omnium & facilimè & maxime) uiciſsim corpora non hominum modò, ſed & quadrupedum & auium etiam hoc afflatu inficit, itaq; ad ſolem quem aliàs tamen medicum faciunt poetæ, huius luis cauſam referunt, uocantq; Apollinem à græco* ἀπολλεῖν, *quod perdere ſignificat. Sunt de hac re non inelegantes nec iniucundi uerſiculi Lucretij poetæ in primis uetuſti, quos adſcribam, conueniunt enim cum hac ſententia Bedæ.*

E LIBRO SEXTO.

Nunc ratio quæ ſit morbis, aut unde repentè
Mortiferam poßit cladem conflare coorta
Morbida uis hominum generi pecudumq; cateruis,
Expediam, primum multarum ſemina rerum
Eſſe ſuprà docui, quæ ſint uitalia nobis:
Et contrà, quæ ſint morbo mortiq;, neceſſe eſt
Multa uolare: ea cum caſu ſunt fortè coorta,
Et perturbarunt cœlum, fit morbidus aer.
Atq; ea uis omnis morborum peſtilitasq;
Aut extrinſecus, ut nubis, nebulaq; ſupernè
Per cœlum ueniunt, aut ipſa ſæpè coorta
De terra ſurgunt, ubi putorem humida nacta eſt
Intempeſtiuis pluuijsq; & ſolibus icta.
Nonne uides etiam cœli nouitate & aquarum
Tentari, procul à patria quicunq; domoq;
Adueniunt, ideo quia longè diſcrepitant res.
Nam quid Britannis cœlum differre putamus,
Et quid in Aegypto eſt qua mundi claudicat axis,
Quid ni quod in Ponto eſt, differri & Gadibus, atq;
Vſq; ad nigra uirûm percoctaq; ſecla calore:
Quæ cum quatuor inter ſe diuerſa uidemus
Quatuor à uentis, & cœli partibus eſſe,
Tum color & facies hominum diſtare uidetur,
Largiter & morbi generatim ſecla tenere.

DE NATVRA AQVARVM DVPLICI. CAP. XXXVIII.

AQuarum duplici natura formantur & reformantur omnia quæ cernuntur in terra. Nam ſalſæ in mari conuenientes mortalibus fructus nutriunt in terris, & aere dulces aptius alendis fructibus, ſitiq; ſedandæ congruunt. Sed quæ harum naturalis ſit quæritur. Vtraq; autem deprehenditur, dum in alterutrum refundi, hæc per marinorum holerum cineres, illa per humum diffuſa queant. maris uerò* fructibus crebris terrarum ſpacia diſtinguūtur, ut & gentium terminos intercludant, & alternis opibus omnes prouincias per commercia ditent.

SCHOLIA IN CAP. XXXVIII. BEDAE PRESByteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Aquarum duplici natura formantur & reformantur omnia quæ generantur in terra.] *Sequlatur omi*

tur opinionem uetuſtiſsimã Thalis Mileſij, qui numeratur inter ſeptem ſapientes: hic ut Ariſtoteles loquitur, humorem πάντων ἀρχὴν eſſe ſcripſit rerum omnium quæ ſunt & quæ naſcuntur in cœlo & in terra, cum quo fabula conſentit Homeri de Oceano patre Iliados X. Hic igitur alijs omnibus ſub terra affunditur maribus, primum in ternis, ueluti à Plinio dictum eſt, Oceanum in terna maria allatrare: hic reliquis omnibus generibus aquarum materiam ſuppeditat: at res alit depoſita craßitie & auſteritate, dum per arenas colatur, hoc eſt, ut ita dicam cribratur, unde fit ut omnibus dulces aquas reddat. Sunt enim flumina dulcia, unde non modò agri & ſtirpes alantur, ſed animalibus quoq; potus ſit, quapropter græcè dicta ſunt ποταμοὶ à potando flumina, & apud poetas pocula, quod eandem rationem reſpicit.

Maris uero fructibus.] Maiores regiones maribus diſtinguuntur: minores fluminibus, ut qui ad extra regiones penetrat maria tranſmittit, unde literæ & ſtudia tranſmarina apud Hieronymum, pro Athenienſium & philoſophorum apud eos ſchola. Et apud prophetam ex ſpiritu Dei maria laudantur uſu nauigationis & commerciorum intra ſeſe. Vtrum uerò mare ſit & an naturaliter ſalſa, tum de fluuiorum origine, uide Ariſtotelem libro primo τῶν μετεωρῶν.

DE AESTV OCEANI. CAP. XXXIX.

AEſtus oceani lunam ſequitur, tanquam eius aſpiratione retrorſum trahatur, eiusq; impulſu retracto refundatur: qui quotidie bis adfluere & remeare, unius ſemper horæ dodrante & ſemiuncia tranſmiſſa uidetur, eiusq; omnis curſus in Lædones & Malinas, id eſt, in minores æſtus diuiditur & maiores. Sed Lædon à quinta & uiceſima luna inchoans, quot horis occurrit, tot & recurit. Malinas autẽ à XIII. & à XXVIII. incipiens, citior in acceſſu, ſed tardior in receſſu, ſeptẽ diebus & quindecim horis perſeuerat, in medio ſui ſemper lunam primam & decimam quintam oſtendens, & per æquinoctia uel ſolſtitia ſolito ualidius exæſtuans. Per octonos autem annos ad principia motus, & paria incrementa certiſsimo lunæ reuocantur ambitu: illa ſemper aquilonia tenente mitiores, quàm cum in auſtros digreſſa propiore niſu uim ſuam exercet.

VETVS COMMENTARIVS.

Iſta rota pertinet ad concordiam maris & lunæ, quæ ſi concordat maxima eſt, ut Beda docet in libro ſecundo de Temporũ ratione. Nam æſtus Oceani quotidie bis uenire & remeare perhibetur, in ortu ſcilicet & occaſu lunæ. Aſcenſus autem ipſi in lædonas & malinas diuiduntur, id eſt in minores ac maiores æſtus. Malina enim à maiore luna & lædona quaſi læſa dicitur unda. Qui accenſus quando incipiat, uel quantum temporis teneant, ſignatum eſt in figura. Nam interior rotula, trium partium mundi habet nomina. Spacium quod extra hanc eſt, aerjs terram undiq; cingentis, typum geſtat: unde & uentorum per aerem flantium nomina habet. Exterior ſanè rota ætates lunæ habet, à prima uſq; ad triceſimam. Subter hanc, quæ eſt linea circularis anguſtior, continens aquam, ſignificat Oceanum, qui totum orbem circuit. At infra hanc ducta linea, numerum continet dierum, quibus accedunt uel recedunt præfati æſtus. Vnde ſemper contra primum numerum eſt foris ſignatum quota luna incipiat, quisq; eorundem acceſſuum ad malinæ uel lædonæ exortum.

SCHOLIA IN CAP. XXXIX. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Superior commentarius recentioris eſt cuiuſdam, quàm illa antegreſſæ expoſitiones, quemadmodum facilè colligitur tum ex

 ſermonis

ſermonis habitu, tum ex tractatione lædon uel lædonæ & malinæ peregrinarum uocum, nos tamen ſchema & commentarium ut inuenimus in exemplari manuſcripto, excudendum dedimus. Quod uerò ad æſtus attinet, (eſt enim hoc propter Ptolemæi Coſmographica, atq; propter phyſica annotandum) non eſſe ubilibet, nec loca eadem ſemper obtinere æſtus. Eſt enim cauſa quædam ignea & occulta, qua undæ ſic impelluntur, maximè in faucibus litorum, quæ uſu longioris temporis ſic euaneſcunt, ueluti in arboribus & animalibus uitalis uegetatio paulatim emoritur. Hinc eſt quod quædam ueterum obſeruata pro falſis atque incompertis habeantur: quemadmodum Ptolemæus in litore Britannico, plures recenſet quàm hodie in his litoribus inueniuntur: tum quæ de memorabili illo æſtu inter Atticam & Eubœam (quem Euripum uocant Græci) longè aliter res deprehenditur nunc, atq; à ueteribus memoriæ mandatum eſt. In Ptolemæi tabulis, quia interpres Græcam dictionem non uertit (quod tamen commodè fieri potuiſſet) Græcæ dictionis ignarus, eo loci oppidum eius nominis poſitum arbitratur. Ariſtoteles autor eſt (quanquam à quibuſdam ſcribatur eum doloris impatientia uictum, quod in Euripo reciprocationis cauſam inuenire nequiret, in mare hoc præcipitem ſeſe dediſſe, adiecta cauſa mortis, quam ijs uerbis prodidit: Ariſtoteles Euripum capere nequiuit, at ipſe capiet Ariſtotelem) hanc reciprocationem uenire ex occultis flatibus, qui aere in cauitatibus horum locorum conſtricto, expellantur. Fieri enim putat maximè in locis anguſtis, & ubi litora ex aduerſo facto concurſu, fretum efficiunt. Nam in loci anguſtia motus primum & maximè deprehenditur, qui in uago pelago propter latitudinem in immenſum ſpargitur ac ſic euaneſcat. Vide Ariſtot. lib. 2. Meteorologiæ.

Et per æquinoctia uel ſolſtitia ſolito ualidius æſtuans.] *Et hoc naturale eſt, quandoquidem quod Ariſtoteles quoq; ſcriptum reliquit, hæ temporum permutationis aera commouent propter uiolenta ſidera, quæ ſunt in Ariete & Orione. uide rurſus Ariſtotelem libro ſecundo Meteoron.*

CVR MARE NON CRESCAT. CAP. XL.

QVod mare fluuiorum accurſu non augetur, dicunt naturaliter ſalſis uadis fluentũ dulce conſumi, uel uentis aut uapore ſolis abripi, ut in lacis lacuniſq; probamus, in breui momento deſiccatis, uel etiam occulto meatu in ſuos refluere fontes, & ſolito per ſuos amnes greſſu recurrere: marinis autem aquis dulces ſuperfundi, utpote leuiores: ipſas uerò ut grauioris naturæ, magis ſuſtinere ſuperfuſas.

GLOSSAE IN CAPVT XL. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: incerti authoris.

Quod mare fluuiorum accurſu non augetur, dicunt naturaliter ſalſis uadis fluentium dulce conſumi.] *Vtrum uentorum ſpiritu aquæ erigantur, an lunari curſu increſcant, an ſole trahente decreſcant: hoc Deo ſoli cognitum eſt, cuius & opus mundus, ſoliq; omnis mundi ratio nota eſt. Oceani autem magnitudo incomparabilis, & intranſmeabilis latitudo perhibetur. Mundi philoſophi aiunt, quòd poſt oceanum terra nulla ſit, ſed ſolo denſo aere nubili contineatur mare, ſicut & terra ſubterius. Salomon autem dicit: Ad locum autem unde exeunt flumina, reuertuntur. Vnde intelligitur, mare non creſcere, quod etiam per quoſdam occultos meatus aquæ reuolutæ in fontes ſuos refluant, & ſolito curſu ſuper ſuos amnes recurrant. Mare propterea factum eſt, ut omnium curſus fluminum recipiat. Cuius cum ſit altitudo diuerſa, indiſcreta eſt tamen dorſi eius æqualitas. Vnde & æquor appellatum creditur, quòd ſuperficies eius æqualitas ſit. Phyſici autem dicunt, mare altius eſſe terris.*

SCHOLIA IN CAPVT XL. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Salſis uadis fluentum dulce conſumi.] *Scilicet præ calore, quod idem & cineres efficiunt.*

Vapore ſolis abſumi.] *In hac ſententia eſt Ariſtoteles libro ſecundo Meteorologiæ.*

Lacis lacuniſq;.] *Id eſt lacubus, utroque enim modo dicitur. Eſt hoc uidere in paludibus, quæ hyberno imbre ſtagnantes, æſtate à ſole deſiccantur.*

Vel etiam occulto meatu in ſuos refluere fontes.] *Quemadmodum ſcriptum eſt in Eccleſiaſte: Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Ad locum enim unde exeunt flumina, reuertuntur, ut iterum fluant.*

CVR SIT AMARVM. CAP. XLI.

MAre idcirco dicunt ſalſum permanere, tot fluminibus ac pluuijs irrigatum, quòd exhauſto à ſole dulci tenuiq; liquore, quem facilimè trahit uis ignea, omnis aſperior craſsiorq; linquatur. Ideoq; ſummam æquorum aquam dulciorem eſſe profunda. Sed in dulcibus aquis lunæ alimentum eſſe, ſicut ſolis in mari.

SCHOLIA IN CAP. XLI. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Sed in dulcibus aquis lunæ alimentum eſſe, ſicut ſolis in mari.] *Ex eorum opinione loquitur, qui ſidera & ſtellas ignes arbitrantur, ac ali humoribus è terris ac maribus in ſublime raptis: quod exiſtimant pleriq; ex Homeri fabula originem duxiſſe. in Iliade enim recenſet Iouem cum reliquis dijs ad Aethiopas profectum epularum gratia. phyſicè intelligitur è loco nox, qua ſidera & ſol potiſſimum in Oceanum cadere uidentur. ſuper hac opinione uide apud Strabonem libro primo.*

DE RVBRO MARI. CAPVT XLII.

MAre rubrum nomen à roſeo colore trahit, quem tamen non naturaliter habet, ſed uicinis litoribus, quæ ſanguineo colore rubent, inficitur. Ideoq́ inde Minium, & alij colores pictu rarum, rubræq́ gemmæ leguntur. Scinditur autem in duos ſinus: quorum Perſicus Aquilonem, Arabicus petit occidentem, qui C X V. paſsibus diſtat ab Aegyptio mari.

SCHOLIA IN CAP. XLII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Mare rubrum à roſeo colore nomen accepit, quem tamen non naturaliter habet.] *Rubrum mare, hoc eſt ſinum Arabicum, Græci uocant* ἐρυθρὰν θάλασσαν*: ſeu quòd Erythras rex in his locis imperauerit, ſeu quòd aquas habeat rubras. rubrum enim Græci uocant* ἐρυθρὸν*: ſcriptorum alij de ratione nominis ambigunt, ut Pomponius Mela lib. 3. alij à rege nomen inditum uideri uolunt: in qua ſententia eſt Herodotus in Melpomene. Cum Pomponio quoq; ſentit Plinius. Vulgatior fama eſt (quam confirmant peregrini, qui ad ea uſq; loca per terram ſanctam penetrarunt) colorem quidem uideri rubrum: uerũ hunc eſſe ex harenæ & fundi rubedine, quæ per undas alioqui claras, minimeq́; infectas pelluceat. Vide multa de hoc mari apud Strabonẽ lib. 16. Magnorum animalium ac beluarum magis quàm alterius ferax: cuius rei ab Ariſtotele redditur ratio & in Problematis, & in libello de Longitudine & breuitate uitæ. Mare hoc in ſacris literis Iſraelitarũ reditu ex Aegypto in Iudæã nominatiſsimũ eſt.*

DE NILO. CAPVT XLIII.

NIlo flumine, quod inter ortum ſolis & Auſtrum enaſcitur, pro pluuijs utitur Aegyptus, propter ſolis calorem imbres & nubila reſpuens. Menſe enim Maio, dum oſtia eius, in quibus in mare influit, Zephyro flante, undis eiectis harenarum cumulo præſtruuntur, paulatim intumeſcens, ac retro propulſus, plana irrigat Aegypti: uento autem ceſſante, ruptiſq́ harenarum cumulis, ſuo redditur alueo. *Aegyptus imbribus caret.*

SCHOLIA IN CAP. XLIII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Nilo flumine.] *Hic fluuiorum omnium quos terra habet notos, eſt maximus. Ariſtoteles eum ex argenteo monte (quem Ptolemæus lib. 4. de Coſmographicis rebus montem lunæ appellat) primo* τῶν μετεώρων*, de fluuiorum origine naſci ſcribit, qui ultra Aethiopiam eſt, uerſus Praſſum promontorium: fluuius iuxtà eximius, ac naturæ maximè admirabilis. Seruius ſcribit hunc antedictum fuiſſe Melonem, deinde Nilum, quaſi* νέαν ἰλύα*. Origmem eius, quia nihil certi habuere ueteres, incertam fecerunt. unde eſt illud Lucani in decimo Pharſaliæ: Arcanum natura caput non prodidit ulli, Nec licuit populis paruum te Nile uidere.*

AQVIS TERRAM NECTI. CAPVT XLIIII.

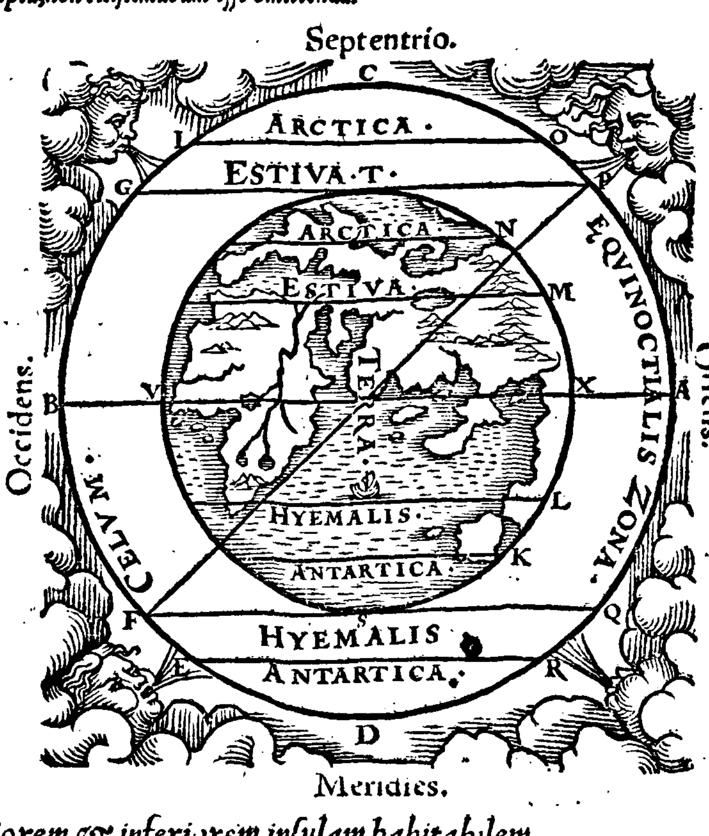
AQua creator orbem medio ambitu præcinxit, quæ ex omni parte in centrum terræ uergeret, ut interiora nitens decidere non poſſet: ut cum terra arida & ſicca conſtare per ſe ac ſine humore nequiret: nec rurſus ſtare aqua, niſi ſuſtinente terra, mutuo amplexu iungerentur, hac ſinus pandente, illa uerò permeante totam intra, extra, ſupra, infra, uenis ut uinculis diſcurrentibus, atq; etiam in ſummis iugis erumpente.

Quæ ſequuntur, ſic in ueteri commentario inuenimus, quæ quoniam erudita ſunt, & ab eruditis ſcriptoribus ſumpta, non exiſtimabam eſſe omittenda.

Refuſio Oceani per orbem quartæ partis totius terræ.

Zona terræ peruſta, quam undique ſurſum ac deorſum circunfluit Oceanus: qui à ſuis duabus extremitatibus, oriente ſcilicet & occidente, in ſeptentrionem & auſtrum refunditur: qua refuſione reumata, id eſt, ebullitiones maris fieri uidentur.

Omnis terra quæ colitur à nobis, parua quædam eſt inſula: quia & ſingulæ de quatuor habitationibus, paruæ quædam efficiuntur inſulæ, oceano bis eas ut uides ambiente, ex quo omnia maria orta pro adiacentibus regionibus ſumunt ſibi nomina. Nam ſi attendas ſuperficiem noſtræ inſulæ, alteram econtra deorſum potes intelligere: & rurſus trans zonam torridam, debes intelligere ſuperiorem & inferiorem inſulam habitabilem.

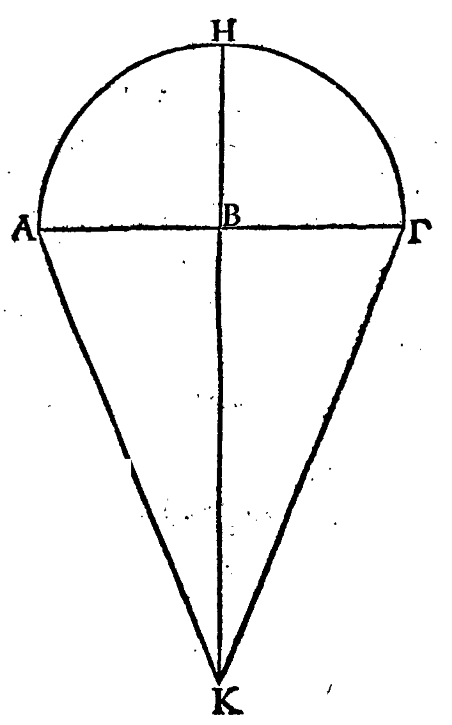
TERRAE POSITIO CAPVT XLV.

TErra fundata eſt ſuper ſtabilitatē ſuam: abyſſus ſicut pallium amictus eius. Sicut enim ignis ſedes non eſt niſi in ignibus, aquarum niſi in aquis, ſpiritus niſi in ſpiritu: ſic & terræ cohærētibus cunctis in ſe locus non eſt, natura cohibente, & quo cadat negante. Quæ in centro uel cardine mundi ſita, humillimum in creaturis, ac medium tanquam gratiſsima, locum tenet cum aqua, aer, & ignis ut leuitate naturæ, ita & ſitu ſe ad altiora præueniant.

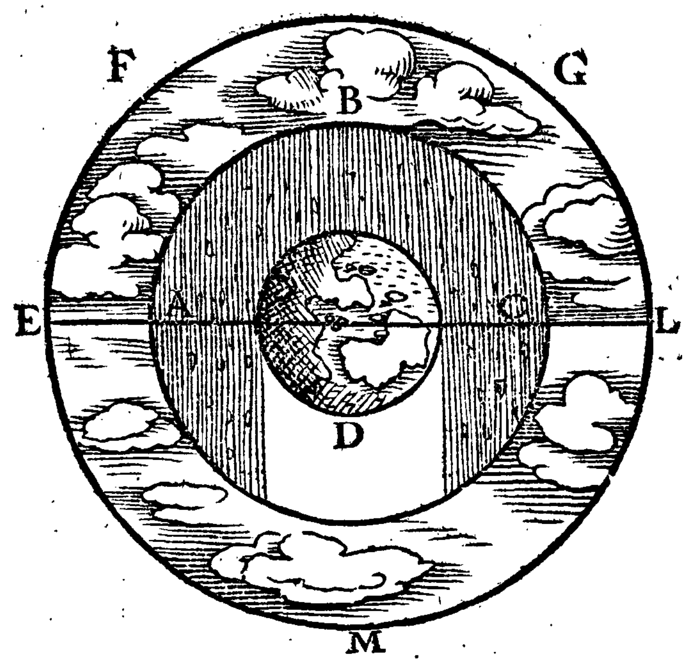
GLOSSAE IN CAP. XLV. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: incerti authoris.

Terra fundata eſt ſuper ſtabilitatem ſuam: abyſſus ſicut pallium amictus eius.] *Qualiter terra ſuper aerem fundata libratis creditur ſtare ponderibus, ſic dicit beatus* Ambroſius: *De terræ autem qualitate ſiue poſitione ſufficiat ſecundum ſcripturam* Iob. *Sciendum, quia ſuſpendit terram in nihilo.* Philoſophi *quoq; ſimiliter opinantur aere denſo terram ſuſtentari, & eſſe in modum ſpongiæ, atq; in medio aeris mole ſua immobilem pendere, ſicq; ut æquali motu hinc atq; inde ueluti alarum ſuffulta remigijs, ex omni parte librata propendeat: quia ſcribitur, Qui fundauit terram ſuper aquas. uel quomodo aer mollis & tenuis molem poſſit ſuſtentare terrenam, aut ſuper aquas ſtat tam immane pondus: quomodo non dimergitur, aut quomodo æquitatis libram teneat, ne in alteram partem propenſa incumbat. hoc nulli hominum mortalium ſcire fas eſt, nec nobis diſcutere atq; perſcrutari licet cuiquam tantā diuinæ artis excellentiam: dum conſtet eam lege maieſtatis* Dei *ac ſuper aquas ac ſuper nubes ſtabilem permanere. Quis enim, inquit Salomon, ſufficiat enarrare opera illius, aut quis inueſtigauit magnalia eius?* Ergo quod mortalium *naturæ ſecretum eſt, diuinæ potentiæ relinquendum eſt.*

Vetus commentarius qui ſequitur, oſtendit aquæ ſuperficiem eſſe ſphæricam, atq; terram ipſam eſſe globum.

Maris & totius aquæ, cum eſt in tranquillitate ſtabilis, forma apparet globoſa, quare ſi ponamus aquæ ſuperficiem planā & in directa linea poſitam, ut eſt A B Γ, & à puncto terræ, id eſt K, ducatur linea K B. Cōiungantur autem lineæ K A, & K Γ, *quæ ſingulæ tanto ſunt maiores media, id eſt K B, quātū eſt A B, ad H. Igitur trāquillæ aquæ per A H Γ. ubique curuatur.*

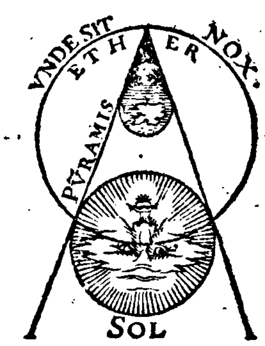

Sphæræ terræ adſcripta ſunt A B C D. circa hanc ſit aeris orbis, cui adſcripta ſunt E F G L M. Et utrunque orbem, id eſt terræ & aeris diuidat linea ducta ab E uſque ad L: erit ſuperior iſta, quia poſsidemus & illa ſub pedibus. Niſi ergo caderet omne pondus in terram, paruam nimis imbrium partem terra ſuſciperet ab A uſque C. Latera uerò aeris humorem ſuum in cœlum ducerent, reſtat ut ex omni parte aeris humor influat terris.

TERRAM GLOBO SIMILEM. CAP. XLVI.

ORbem terræ dicimus, nonꝙ abſoluti orbis ſit forma, in tanta montium camporumq́ diſparilitate, ſed cuius amplexus, ſi cuncta linearum comprehendantur ambitu, figuram abſoluti orbis efficiat. Inde enim fit, ut ſeptentrionalis plagæ ſidera nobis ſemper appareant, meridianæ nunquam: rurſusq́ hæc illis non cernantur, obſtante globo terrarum. Septentriones non cernit Troglodytice, & confinis Aegyptus, nec Canopum Italia: quamuis eiuſdem orbis penè dimidio maior pars ab oriente ad occaſum, quam à meridie ad ſeptentrionem habitetur: hic calore, illic rigore prohibente acceſſum.

SCHOLIA IN CAP. XLVI. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

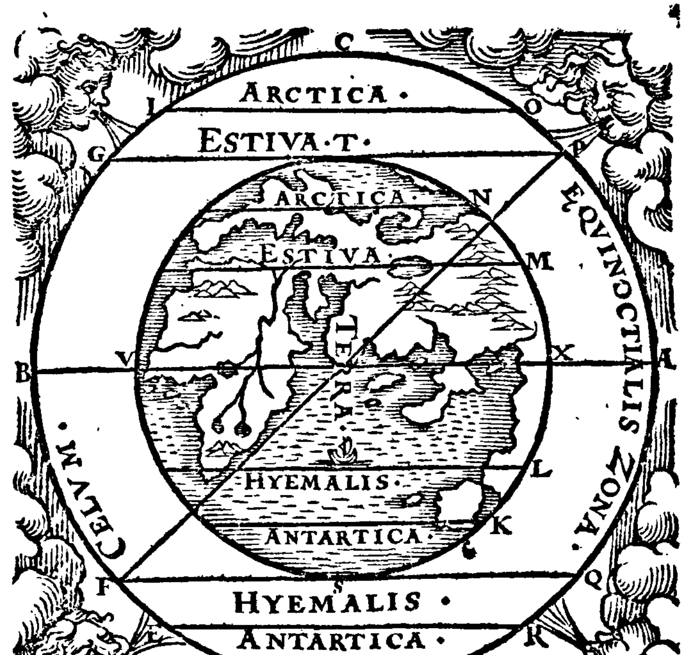

Septentriones nō cernit confinis Troglodytice, nec confinis Aegyptus.] *Troglodytæ græcè dicuntur, quod pro domibus antra habitent, ſic exigente caloris uehementia. Horū alij ſunt in Aſia, alij de quibus hoc loco mentio fit, in Africa interiore ultra Aegyptum in torrida zona, & ultra æquinoctialem circulum. uide deſcriptionem Ptolomæi.*

Nec Canopum Italia.] *Canopus Menelai nauclerus fuit, qui dum in Aegyptum nauigarent Græci, ad repetendam Helenam, ſubmerſus eſt in Nili oſtio, quod hinc Canopicum uocatur. Hic relatus eſt inter ſidera, ac conſtitutus in naui Argo, ſed hanc partem regiones ſeptentrionales non uident, idem de hac ſtella eſt apud Ariſtotelem & Plinium. Sed ſunt & alia argumenta, quibus efficitur terram eſſe globum: lunæ uidelicet eclypſis, quæ fit per menoeides figuras & ἀμφικύρτυς, unde conſtat umbram eius eſſe Pyramidem, quæ ex nulla alia materia prouenit, niſi globata, id quod uetus commentarius hoc ſchemate propoſuit.*

Hanc figuram in commentario ſequebatur ea, quam hic quoq; ſtatim adiecimus, in qua demonſtratur terram eiſdem circulis diſtingui, quibus cœlum: ſumptum autem eſt ex Macrobij commentario, ſuper Scipionis ſomnium.

QVOMODO QVINQVE ZONAE COELI SVperiacent quinque zonis terræ.

Orbis terræ eſt cui hic adſcriptæ ſunt literæ A B C D. Quomodo uerò ducantur lineæ inter literas, quæ in circuitu prædictarū ſunt uides. Nam ſpacia duo aduerſa ſibi, id eſt à C in I, ſeptentrionū, & à D in F, auſtralium intelliguntur pruina obriguiſſe perpetua. Siquidem id oſtendunt lineæ ab I in G, & ab F in E. Inter hos extremos cingulos & medium, ſunt duæ mortalibus conceſſæ, ab I ſcilicet in N, & ab F in L. Ab his quoq; ducuntur lineæ, oſtendentes zonas ab N in M, & ab L in K. Nam inter I & N æſtiua: inter L & F hyemalis conſtat, quæ utraq; altrinſecus frigoris & caloris temperie gaudent, quoniam ab N in L ſemper ſole rubet. In interiore quoq; rota, quæ hanc præcedit quinq; zonis terræ, ſuperiacent quinq; zonæ cœli, quæ omnes diſtinguuntur literis, ſicut hic prædictus terræ orbis. Eſt enim cœli ſphæra A B C D, & intra ſe claudit ſphæram terræ S X T V. His depictis conſtat ſingulas partes terræ à ſingulis cœli partibus ſuper uerticem ſuum poſitis qualitatem mutuari.

DE CIRCVLIS TERRAE. CAP. XLVII.

OCto circulis terra pro dierum uarietate diſtinguitur. Primus ab Indiæ parte Auſtrali, per rubri maris accolas, & Africæ maritima, ad columnas Herculis peruenit. Quo æquinoctij die medio gnomon VIII. pedum, umbrā IIII. pedes longam reddit. Dies uerò longiſsimus XIIII. æquinoctiales habet. Secundus ab occaſu Indiæ per Medos uadit & Perſas, Arabiā, Syriam, Cy-

prum,

prum, Cretam, Lylibeũ, & ſeptentrionalia Africæ contingens. Vmbilicus æquinoctio XXXV. pedum, umbram XXIII. pedes longam facit. Dies autem maxima XIIII. horarum eſt accedēte bis quinta parte unius horæ. Tertius oritur ab Indis Imao proximis, tendit per Caſpias portas, Taurũ, Pamphiliã, Rhodum, Cycladas, Syracuſas, Catinam, Gades: gnomonis cunctæ umbram XXXVIII. unciarum faciunt. Longiſsimus dies horarum XIIII. atq; dimidiæ, cum triceſima unius horæ. Quartus ab altero latere Imai per Epheſum, mare Cycladum, ſeptentrionali Siciliæ, Narbonenſis Galliæ exortiua, Africæ maritima tendit ad occaſum. Gnomoni XXI. pedum reſpondent umbræ XVI. pedum. Longiſsimus dies habet horas XIIII, & tertias duas unius horæ. Quinto circulo continentur ab introitu Caſpij maris Bactrij, Armenia, Macedonia, Tarentum, Thuſcum mare, Baleares, Hiſpania, Media: Gnomonis VI. Maximus dies horarum XV. Sextus amplectitur, Caſpias gentes, Caucaſum, Samothraciam, Illyrios, Campaniam, Hetruriam, Maſsiliam, Hiſpaniam, Terraconenſem mediã, & inde per Luſitaniam. Gnomoni pedes IX. umbræ VIII. Longiſsimus dies horarum XV. addita nona parte unius horæ. Septimus ab altera Caſpij maris ora incipit, uaditq; per Thraciæ auerſa, Venetiam, Cremonam, Rauennam, tranſalpinam Galliam, Pyrenæum, Celtiberiam. Gnomoni XXXV. umbræ XXXVI. Ampliſsima dies horarum XV. & quintarum partium horæ trium. Octauus à Tanai per Mæotim lacum, & Sarmatas, Dacos, partemq; Germaniæ Gallias ingreditur. Longiſsimus dies horarum XVI. eſt, His circulis antiqui duos præponunt, unum per inſulam Meroen, & Ptolemaidam rubri maris
XII. urbem, ubi longiſsimus dies horarum * XVI. eſt, dimidia hora amplior: alterum per Syenem Aegypti, qui eſt horarum XIII. Duosq; ſubijciunt, primum per Hyperboreos & Britanniam, horarũ XVII: alterũ Scyticũ, à Riphęis iugis in Tylen in quo dies continuãtur noctesq; per uices.

SCHOLIA IN CAP. XLVII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Poſt hoc caput inuenimus ſcriptũ quoddam expoſitionis loco additum, fragmentũ uidelicet ex ſecundo libro Ptolomæi περὶ μεγάλης πραγματείας, *nos operæprecium arbitrati ſumus, ſi totum illum commẽtarium adſcriberemus huic capiti: uniuerſam enim hanc diſtributionem abſolutè continet de climatis ac parallelis, qua recte intellecta ſtudioſi cum fructu in Coſmographia Pliniana præſertim uerſabuntur.*

CAPVT VI. EX SECVNDO LIBRO PTOLOMAEI DE magna operatione, quod Almageſtum inſcribitur.

Expoſitio proprietatum per ſingulos parallelos.

EOdem modo in cæteris quoq; parallelis uniuerſales propoſitasq; proprietates ſumentes, quarta parte unius æquinoctialis horæ declinationem exceſsibus adauctis, ſufficienter fecerimus, ſi poſuerimus uniuerſalem earum expoſitionem, antequam ad particularia deſcendamus.

Initium igitur à parallelo, qui ſub ipſo æquinoctiali eſt capiamus. Is diſſeparat proxime à totius quartæ noſtri orbis parte, illam quæ ad meridiem eſt, ſolusq; dies & noctes uniuerſas æquales inter ſe habet. Ibi enim ſolummodo omnes qui in ſphæra ſunt paralleli ad æquinoctialem circulum in duo æqualia diuiduntur, ita ut partes quæ ſuper terram ſunt & inter ſe ſimiles & æquales ſubterraneis partibus ſingulæ ſingulis ſint, quod in nulla prorſus declinatione accidit, ſolus tamen æquinoctialis rurſum ubiq; æqualiter ab horizonte diuiſus, dies qui per ipſum fiunt æquales ad ſenſum noctibus facit. De maximis enim ipſe quoq; circulus eſt, reliqui uerò quum in æqualiter & ſecundum noſtri orbis declinationem diuidantur. Auſtraliores quidem ipſo partes quæ ſuper terram ſunt minores ſubterraneis, & dies noctibus breuiores faciunt: Borealiores autem econtrà, maiores ſuper terram partes, longiores dies. Huius paralleli umbræ quoq; duplices ſunt. Sol enim bis ſuper uerticem habitantium ſub eo fit ſecundum æquinoctialis obliquiq; circulis partes. Quare tunc ſolũ in meridie Gnomones nullam umbram reddere poſſunt. Quum uerò ſol per borealem ſemicirculum feratur, tunc ad meridiem: quum aũt per auſtralem, tunc ad ſeptentrionem umbræ à gnomonibus redduntur. In his regionibus qualium partium Gnomon eſt 60. talium utraq; tam æſtiualis quàm hyemalis umbra 26.30. proxime eſt. Dicemus autem uniuerſaliter, niſi de illis umbris quæ in meridiebus fiunt. Non enim accipere poſſumus ueritatem meridiei, neq; in punctis æquinoctialibus neq; ſolſtitialibus. Sed tamen quando non acceperimus umbram in his temporibus apud horam meridiei, erit proximum ueritati neq; cauſaliter aliquis error ſenſibilis: ſupra uerticem uerò eorum qui ſub æquinoctiali habitant, illæ ſtellæ perueniunt, quæ in ipſo æquinoctiali uoluuntur, & omnes tam oriri quàm occidere uidentur. Nam ſphæræ poli cum in ipſo ſint horizonte nullum circulum æquatori parallelum aut ſemper apparentem, aut nunquam apparentem faciunt orbẽ meridiei ſecantem. Habitationes autem poſſe ſub æquinoctiali eſſe quaſi in regione nimium temperata, multi contendunt. Nam ſolem nec in punctis ſuper uerticem immorari: quoniam receſſus ſecundum latitudinem uelociter ab æquinoctialibus punctis deficit, unde temperatam reddi æſtatem, nec in ſolſtitijs multum à uertice diſtant, quare leuiſsimas hyemes fieri. Quæ uerò iſtæ ſint habitationes, uerìſimiliter dicere non

Sub æquatore eſt habitatio ſecundũ pleroſque noſtri temporis 1522.

poſſu

poſſumus. Nam ad hūc uſq; diem noſtri orbis homines minimè illo penetrarunt. Quare coniecturam magis quàm ueram hiſtoriam ea quæ de ipſis narrantur, quiſpiam extimabit. Sed de proprietatibus quidem paralleli qui ſub æquinoctiali eſt: hæc breuiter dicta ſint. De reliquis uerò à quibus & habitationes nonnulli æſtimant comprehendi, illa re in ſingulis repetantur, addemus φ ſuper uerticem in ſingulis illę ſtellæ fiunt, quæ arcu æquali eius circuli qui per polos æquinoctialis eſt, ab ipſo diſtant, æquali inquam arcui, quo ſuppoſitus quoq; parallelus ſimiliter diſtat, & φ ſemper ille apparet circulus qui polo æquinoctialis boreali polo & eleuatione poli ſpacio deſcribitur, à quo quę intercipiuntur ſtellæ omnes ſemper apparent: contrà uerò nunquā ille apparet circulus, qui polo auſtrali & eodem deſcribitur ſpacio, à quo quæ intercipiuntur ſtellæ nunquam apparent.

Secundus eſt parallelus, in quo maximus dies horarum eſt æquinoctialium 12.15. hic ab æquinoctiali gradibus 4. M. 15. diſtat, & deſcribitur per inſulam Taprobanem: hic etiam umbræ duplicis eſt. ſol enim bis ſuper uerticem illorum fit. Qui ſub eo habitant, & gnomones in meridiebus umbra tunc priuat, quando ab æſtiuali ſolſtitio in utraq; parte G. 79. M. 30. diſtat: ita dum per hos 159. gradus fertur ad auſtralia, dum uero per reliquos 201. ad borealia gnomonum umbræ protenduntur. Hic qualiū gnomon eſt 60. taliū eſt æquinoctialis umbra 4.25. Aeſtiualis 21.20. brumalis 32.

Tertius parallelus eſt, ubi maximus dies æquinoctialium eſt horarum 12. M. 30. Hic G. 8. M. 25. Ab æquatore diſtat & deſcribitur per ſinum Aualicum: umbræ duplicis hic quoq; eſt, ſol enim bis ſuper uerticem illorum fit, qui ſub eo habitant, & gnomonica etiam in meridiebus umbra tunc priuat: quando ab æſtiuali ſolſtitio in utraq; parte 69. partibus diſtat. Ita dū per hos 138. gradus fertur ad meridiem gnomonum umbræ protenduntur: dum uerò per reliquos 222. ad ſeptentrionē. Hic qualium gnomon eſt 60. talium æquinoctialis quidem umbra eſt 8.50. æſtiualis uero 16.50. brumalis autem 37.54.

Quartus parallelus, in quo maximus dies eſt horarum æquinoctialium 12.45. hic diſtat ab æquinoctiali gradibus 12.30. & deſcribitur per ſinum Adaliticum: hic quoq; duplicis umbræ eſt. bis enim ſol ſuper uerticem fit, & gnomonas in meridiebus umbra tunc priuat, quando ab æquinoctiali ſolſtitio in utraq; parte 57.50. gradibus diſtat. Ita dum per hos 115.40. gradus fertur ad meridiem, umbræ gnomonum protrahuntur: dum uerò per reliquos 244.20. ad ſeptentrionem, hic qualium gnomon eſt 60. talium æquinoctialis umbra 13.20. Aeſtiualis 12. brumalis 44 10.

Quintus parallelus, ſub quo maximus dies eſt horarum æquinoctialium 13. hic ab æquinoctiali G 16. M. 27. diſtat: & deſcribitur per Meroem inſulā. hic quoque umbræ duplicis eſt, & ſol bis ſuper uerticem fit gnomonasq; umbra in meridiebus tunc priuat, quando in utraq; parte ab æſtiuali ſolſtitio 45 gradibus diſtat, ita dum per hos 90. gradus fertur, gnomonum umbræ ad meridiem tendunt: dum uerò per reliquos 270. ad ſeptentrionem, hic qualium gnomon eſt 60. talium eſt æquinoctialis umbra 17.45. æſtiualis 7.45. brumalis 51.

Sextus eſt parallelus, ſub quo maximus dies eſt 13.15. horarum æquinoctialium, hic ab æquinoctiali 20.14. gradibus diſtat, & deſcribitur per Napata: & eſt etiā iſte duplicis umbræ. ſol enim bis ſuper uertices fit, & gnomonas in meridiebus umbra tunc priuat, quando ab æſtuali ſolſtitio ex utraq; parte 31. gradibus diſtat: ita dum per hos 62. gradus fertur gnomonum umbræ ad meridiem protrahuntur: dum uerò per reliquos 298. ad ſeptentrionem, hic qualium gnomon eſt 60. talium æquinoctialis umbra 22.10 æſtiualis 3.45. brumalis 58.10.

Septimus eſt parallelus, ubi maximus dies eſt horarū æquinoctialium 13.30. hic ab æquinoctiali 23.51. gradibus diſtat, & deſcribitur per Syenem, hic parallelus primus eorum eſt qui ſimplicis umbræ nominatur, nunquam enim ſub ipſo gnomonū in meridiebus umbræ ad auſtralia protenduntur, ſed in ipſo æſtiuali duntaxat ſolſtitio ſuper uerticem habitantiū ſub eo ſol fit, & gnomones tunc abſq; umbra eſſe cernuntur. tantum enim ab æquinoctiali diſtat, quantum æſtiuale tropicum punctum: reliquo uerò tempore uniuerſo ad ſeptentrionem umbram mittunt. hic qualium gnomō eſt 60. talium eſt æquinoctialis umbra 26.30 brumalis 65.50. æſtiuali uerò umbra gnomones carent. Omnes quoq; iſtos borealiores paralleli uſq; ad eum qui noſtrum orbem diſſeparat, habitabilesq; regiones terminat, ſimplicis umbræ ſunt. ſub ipſis enim meridiebus ſine umbra penitus gnomones cernuntur: nec ad meridiem eas, ſed ad ſeptentrionem ſemper mittunt, nunquam tamen ſol ſuper uertices in iſtis fit.

Octauus eſt parallelus, ſub quo maximus dies eſt 13.45. horarum æquinoctialium: hic ab æquinoctiali G. 27. M. 40. diſtat, & ſcribitur per Ptolemaidem, quæ in Thebaide eſt: quæq; Mercur. appellatur. hic qualiū gnomon eſt 60 taliū æſtiualis umbra 3.30. æquinoctialis 31.50 brumalis 70.10.

Nonus eſt parallelus, ubi maximus dies eſt 14. horarum æquinoctialium. hic ab æquinoctiali 30.22. gradibus diſtat, & ſcribitur per inferiorem Aegypti regionem: hic qualium Gnomon eſt 60. talium æſtiualis umbra 6.50. æquinoctialis 35.12 brumalis 83.15.

Decimus eſt parallelus in quo maximus dies eſt 14.15. horarum æquinoctialium: hic ab æquinoctiali 33.18. gradibus diſtat, & ſcribitur per medium Phœnicen. hic qualium gnomon eſt 60. talium æſtiualis umbra x. æquinoctialis 39.30. brumalis 93.5.

Vndecimus eſt parallelus ſub quo maximus dies eſt 14.30. horarum æquinoctialiū: hic 36. ab æquinoctiali gradibus diſtat, & ſcribitur per Rhodum, hic qualium gnomon eſt 60. talium eſt

æſtiualis umbra 12.55.æquinoctialis 43.50.brumalis 103.20.

Duodecimus eſt parallelus, in quo 14.45.maximus dies horarum æquinoctialium eſt:hic ab æquinoctiali 38 35.gradibus diſtat,& ſcribitur per Smyrnam:hic qualium quomodo eſt 60.taliũ æſtiualis umbra 15.20.æquinoctialis 47.50.brumalis 114.55.

Tertiusdecimus eſt parallelus, in quo maximus dies eſt horarum 15.æquinoctialium:hic ab æquinoctiali 40.56.gradibus diſtat,& ſcribitur per Helleſpontum.hic qualium gnomon eſt 60.talium æſtiualis umbra eſt 18.30.æquinoctialis 52.10.brumalis 127.50.

Quartusdecimus eſt parallelus, ubi maximus dies 15.15.æquinoctialium horarum:hic diſtat ab æquinoctiali gradibus 43.5.& ſcribitur per Maſsiliam.hic qualium gnomon eſt 60.talium eſt æſtiua umbra 20.50.æquinoctialis 55.55.brumalis 140.15.

Quintusdecimus eſt parallelus,ubi maximus dies 15.30.æquinoctialium horarum,diſtatq; ab æquinoctiali gradibus 45.1.& deſcribitur per medium Pontum:hic qualium gnomon eſt 60.talium æſtiualis umbra eſt 23.15.æquinoctialis uerò eorundem 60.brumalis 155.15.

Sextusdecimus eſt parallelus, ſub quo maximus dies 15.45.horarum æquinoctialium eſt:hic ab æquinoctiali 46.51.gradibus diſtat,& ſcribitur per Danubij amnis fontes,hic qualium gnomõ eſt 60.talium æſtiualis umbra eſt 25.30.æquinoctialis 63.55.brumalis 171.35.

Decimusſeptimus parallelus,ubicunq; maximus dies 16.horarum æquinoctialium eſt:hic ab æquinoctiali 48.23. gradibus diſtat,& ſcribitur per hoſtia Boryſthenis.hic qualium gnomon eſt 60.talium eſt æſtiualis umbra 27.30.æquinoctialis 67.50. brumalis 188.35.

Decimusoctauus eſt, ubicũq; maximus dies 16.15.horarum æquinoctialium eſt:hic ab æquinoctiali 50.gradibus diſtat,& ſcribitur per mediam Meotida paludem.hic qualium gnomon eſt 60.talium eſt æſtiualis umbra 29.55.æquinoctialis 71.20.brumalis 208.20.

Decimusnonus parallelus eſt,in quo maximus dies 16.horarũ M.30. æquinoctialium eſt:hic ab æquinoctiali 51.35.gradibus diſtat,& ſcribitur per auſtraliſsima Britaniç. hic qualium gnomõ eſt 60.talium æſtiualis umbra 31.25.æquinoctialis 75.25.brumalis 229.20.

Vigeſimus eſt parallelus,ſub quo 16.45.horarum æquinoctialium maximus dies eſt:hic ab æquinoctiali 52.50.gradibus diſtat;& ſcribitur per Rheni fluuij hoſtia:hic qualium gnomon eſt 60. talium æſtiua umbra 33.20.æquinoctialis 69.5.brumalis 253.10.

Vigeſimusprimus eſt parallelus,ubi maximus dies 17.horarum æquinoctialium eſt,iſte ab æquinoctiali 54.1. gradibus diſtat:& ſcribitur per Tanaidos fluuij hoſtia: hic qualium gnomon eſt 60.talium eſt æſtiualis umbra 34.55.æquinoctialis 82.35.brumalis 278.45.

Vigeſimusſecundus parallelus eſt, in quo maximus dies 17.15.horarum æquinoctialium eſt, iſte 55.gradibus diſtat ab æquinoctiali,& ſcribitur per Brigantium magnæ Britanniæ:hic qualiũ gnomon eſt 50.talium eſt æſtiualis umbra 36.15.æquinoctialis 85.20.brumalis 304.30.

Vigeſimustertius eſt parallelus,ubi maximus dies 17.30.horarum æquinoctialium eſt,iſte ab æquinoctiali 56.gradibus diſtat,& ſcribitur per mediam Britanniam magnam,hic qualium gnomon eſt 60.talium æſtiualis umbra eſt 37.20.æquinoctialis 88.50.brumalis 335.15.

Vigeſimusquartus parallelus eſt,ſub quo maximus dies 17.45.horarum æquinoctialium eſt: iſte ab æquinoctiali 57.gradibus diſtat,& ſcribitur per caturactoriũ Britanniæ,hic qualium gnomon eſt 60.talium æſtiualis umbra 39.20.æquinoctialis 92.25.brumalis, 372.40.

Vigeſimusquintus parallelus eſt,ubi maximus dies 18. æquinoctialium horarum eſt:iſte ab æquinoctiali 58.gradibus diſtat,ſcribitur per paruæ Britanniæ auſtralia.hic qualium gnomon eſt 60.talium eſt æſtiualis umbra 40.44.æquinoctialis 96.brumalis 419.5.

Vigeſimusſextus parallelus eſt,ubi maximus dies horarum eſt æquinoctialium horarum 18. M.30.Iſte ab æquinoctiali 59.30.gradibus diſtat,& ſcribitur per mediam Britanniam paruam.Nõ ſumus hic uſi incremento quartæ partis horæ unius,tum quoniam crebriores hic paralleli fiant, tum quoniam eleuationum differentia ne integri quidẽ unius gradus colligatur:& ad hæc quia non ſimiliter nobis in borealioribus ſcrutanda ſunt omnia,propterea & proportiones umbrarũ ad gnomones,ſuperfluum putauimus in ſeparatis reconditisq; locis apponere.

Vbi ergo dies maximus 19.horarum æquinoctialiũ eſt,ille parallelus 61.ab æquinoctiali gradibus diſtat,& ſcribitur per borealia paruæ Britanniæ.

Vbi autem maximus dies 19.30.æquinoctialium horarum eſt,ille parallelus 62.gradibus ab æquinoctiali diſtat, & ſcribitur per inſulas quas Ebudas nominant.

Vbi autem maximus dies 20.horarum æquinoctialium eſt:ille parallelus 63.gradibus diſtat ab æquinoctiali,& ſcribitur per Thylem inſulam.

Vbi uero maximus dies horarum 21.æquinoctialium eſt,ille parallelus 64.30.gradibus diſtat ab æquinoctiali,& ſcribitur per Scythicas gentes ignotas.

Vbi maximus dies horarum eſt æquinoctialium 22.ille parallelus 65.30.gradibus diſtat ab æquinoctiali.

Vbi maximus dies horarum eſt æquinoctialium 23.ille parallelus ab æquinoctiali 66.gradibus diſtat.

Vbi autem maximus dies 24.horarũ æquinoctialium eſt,ille parallelus diſtat ab æquinoctiali gradibus 68.40. Hic primus eorũ eſt qui periſcij, hoc eſt latinè circumbratiles appellantur: in æſtiua-

in æſtiuali tamen ſolſtitio duntaxat ſole non occidente, ad omnes horizontis partes Gnomonis umbræ uertuntur: hic æſtiualis tropicus parallelus ſemper, Brumalis uerò nunquã apparet, ambo enim permutatim horizontem tangunt. Obliquus autem circulus, qui per medium ſignorum eſt, quando uerum æquinoctiale punctum oritur, idem fit cum horizonte: ſi quis uerò contemplationis cauſa uniuerſaliora borealiorum declinationum accidentia quærat, is inueniet ubi eleuatio poli graduum 67. M. 15. ferè eſt, ibi nequaquam zodiaci gradus, ſiue orbis ſignorum partes ad utramque æſtiualis ſolſtitij partem occidere: ita ut dies maxima & umbrarum ad omnes horizontis partes circunductio, menſtrua fermè fiat. Hæc quoque facilè per iam expoſitam obliquationis tabulam intelliguntur. Nam quemcunque diſtare ab æquinoctiali gradibus parallelum inueniemus, qui uerbi gratia 15. gradib. ab utraque tropici parte intercipiat, quique tunc aut ſemper, aut nunquam apparet, cum intercepta eius circuli parte, qui per medium ſignorum eſt, tot profectò gradibus ab 90. unius ſcilicet quartæ partis, borealis poli eleuatio deficiet.

Vbi autem eleuatio poli 69. 30. graduum eſt, ibi 30. gradus ex utraque ſolſtitij æſtiualis parte ſolem non occidere quiſquam inueniet: ita ut duorum proxime menſium maximus dies, & Gnomones circumumbrales eodem tempore fiant.

Vbi eleuatio poli 73. 20. graduum eſt, ibi 45. gradus ex utraque ſolſtitij æſtiualis parte non occidere quiſpiam inueniet, ita ut maximus Gnomones periſcij ad trium menſium proxime ſpacium extendatur.

Vbi eleuatio 78. 20. graduum eſt, ibi ex utraque ſolſtitij æſtiualis parte 60. gradus non occidere quiſpiam inueniet: ita ut maximus dies & umbrarum circunductio ad menſium quatuor ſpacium procedat.

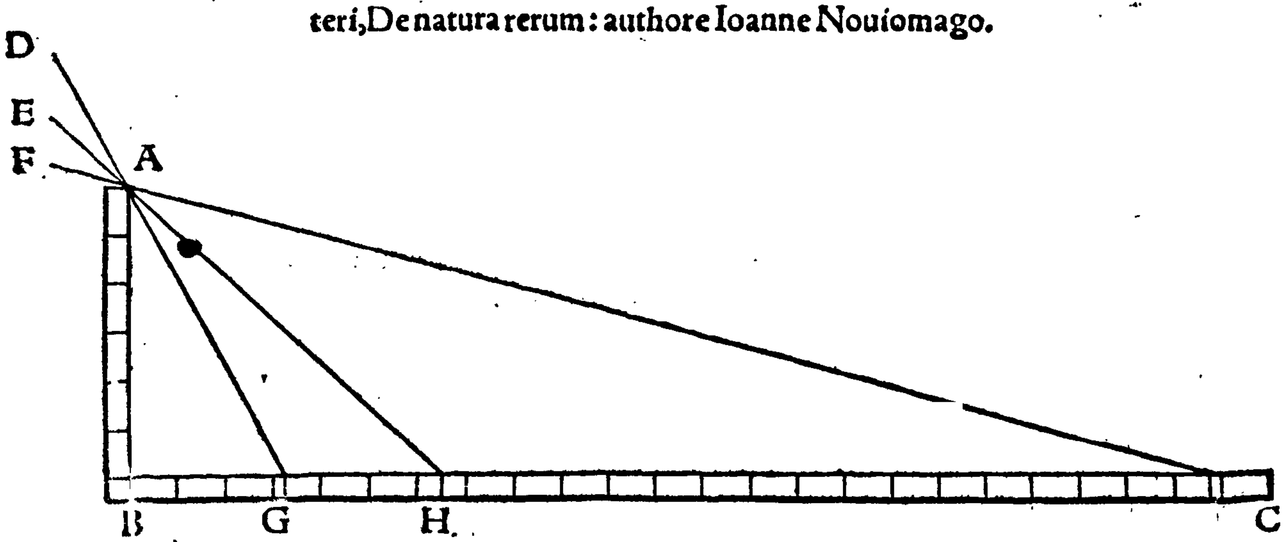
Vbi eleuatio poli 84. graduum eſt, ibi ex utraque ſolſtitij æſtiualis parte 75. gradus non occidere quiſpiam inueniet, ita ut quinque maximus dies menſium fermè fiat & Gnomonum umbræ eodem tempore circunducantur.

Vbi uero totius quartæ partis 90. gradibus borealis polus eleuatur ab horizonte, ibi borealior æquinoctiali, ſemicirculus ſigniferi: hoc eſt, circuli qui per medium ſignorum eſt medietas, nunquam ſub terra fit Auſtralior, nunquam ſuper terram: ita ut dies unus & nox una annui ſpacij ſint ſex proximè menſium, gnomones uerò ſemper periſcij ſint. Huius declinationis propria ſunt ut borealis polus ſuper uerticem ſit: & obliquus quidem tum ſemper tum nunquam apparẽtis ſitum accipiat, & borealis ſemiſphærium ſitum ſuper terram Auſtralis ſub terra ſemper efficiat, æquinoctialis uerò ſitum habeat horizontis.

GNOMICA DE IISDEM. CAPVT XLVIII.

VMbilici, quem gnomonem appellant, umbra in Aegypto meridiano tempore, æquinoctij die paulo plus quam dimidiam gnomonis menſuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deeſt umbræ. In oppido Ancona ſupereſt quinta triceſima. In parte Italiæ quæ Venetia appellatur, iiſdem horis umbra gnomoni par fit. Simili quidem modo eſt ſuper Alexandriam V. milibus ſtadiorum, ſolſtitij die medio nullam umbram iaci. Sicut & in India ſupra flumen Hypaſim: quod & apud Troglodytas XLV. ante & poſt ſolſtitium die fieri dicunt medijs XC. diebus in meridiem umbra ſita. Sed & in Meroe inſula Nili, V. milibus ſtadiorum à Syene bis in anno abſumi umbras, ſole duodecimam partem Tauri, & quartamdecimam Leonis obtinente.

SCHOLIA IN CAP. XLVIII. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Vmbilici quem gnomonem appellant.] *Gnomonica inueniuntur à radijs ſolis, ſtylo ad perpendiculum à planitie ſecundum rectum angulum erecto, qui dum eſt in lumine umbram neceſſario facit, quæ ratio ad horologiorum deſcriptionem & mundi inclinationem & coſmographiam ſanè neceſſaria eſt. Sit itaque in propoſito ſchemate umbilicus, id eſt, ſtylus erectus* A B, qui

qui ſplendente ſole facit umbram, humili quidem ſole longam, ſublimi breuem. Sit itaque ſol in D, radius à contactu umbilici ubi eſt A, deſcendit in G, efficiens umbram B G, dimidio breuiorem. ſtylus enim ſit pedum lx. umbra xxx. talis die æquinoctiali fit (ſolẽ ſemper intelliges in meridie) in Aegypto, eadem fit die ſolſtitiali apud Coloniam Agripinenſium. Eodem die in oppido Syene nulla fit umbra, in meridie enim erit ſol in A, radius uerò recta deſcendit in B, quæ ratio umbrarum, uergentibus ad meridiem & aquilonem continuo mutatur, ueluti Germaniæ pleriſq; locis hyberna umbra erit B C, ſol enim erit in F. Dum autem ſol eſt in E, fit umbra H B, duodecima parte longior, quam umbilicus, quod fit Coloniæ die æquinoctiali.

Duodecimam partem tauri & quartamdecimam leonis.] *Quemadmodum ex ſignorum partibus antiſijs conſtat, hoc ſic fieri nequit. Duodecima enim pars tauri antiſiam habet decimamoctauam leonis non quartamdecimam, ueluti inferius copioſius docebimus de antiſijs ſignorum. Legitur & apud Plinium aliter, ſed neq; hoc ad recentiorem partium diſtinctionẽ quadrat. Vide inferius de æquinoctio.*

DE TERRAE MOTV. CAPVT XLIX.

TErræ motum uento fieri dicunt, eius uiſceribus inſtar ſpongiæ cauernoſis incluſo, qui hanc horribili tremore percurrens, & euadere nitens, uario murmure concutit, & ſe tremendo uel dehiſcendo cogit effundere. Vnde caua terrarum his motibus ſubiacent, utpote uenti capacia: harenoſa autem & ſolida carent. Neq; enim fiunt, niſi cœlo mariq; tranquillo, & uento in uenas terræ condito. Et hoc eſt in terra tremor, quod in nube tonitruum: hocq; hiatus, quod fulmen. Fiunt ſimul cum terræmotu & inundationes maris, eodem uidelicet ſpiritu infuſi, uel reſidentis ſinu recepti.

GLOSSAE IN CAP. XLIX. BEDAE PRESbyteri, De natura rerum: incerti authoris.

Terræ motum uento fieri dicunt, eius uiſceribus inſtar ſpongiæ cauernoſis incluſæ.] *Terræ motus autem illic fieri ſolet, ubi caua terrarum ſunt, in quibus uenti ingrediuntur, & faciunt terræ motum. Nam ubi arenoſa eſt aut ſolidata, non ibi fit terræ motus. Huius autem terræ motatio pertinet ad iudicium, quando peccatores & terreni homines ſpiritu oris Dei concuſſi, commouebuntur. Item: Terræ commotatio, hominum terrenorum ad fidem eſt conuerſio. unde ſcriptum eſt: Pedes ſteterunt, & commota eſt terra, utiq; ad credendum.*

INCENDIVM AETHNAE. CAPVT L.

TEllus Siciliæ, quæ cauernoſa & ſulphure ac bitumine ſtrata, uentis pene tota & ignibus patet, ſpiritu introrſus cum igne concertante, multis ſæpe locis fumũ, uel uapores, uel flammas eructat, uel etiam uento acrius incumbẽte, harenarum lapidũue moles egerit. Inde montis Aethnæ ad exemplum gehennæ ignium tam diutinũ durat incendium, quod inſularum Aeolidum dicunt undis nutriri, dum aquarum concurſus ſpiritum ſecum in imum profundum rapiens, tamdiu ſuffocat, donec uenis terræ diffuſus fomenta ignis accendat. Hinc Scyllæi canes latrare finguntur, dũ procul nauigantes undarum fremore terrẽtur, quas ſorbente uoragine collidit æſtus.

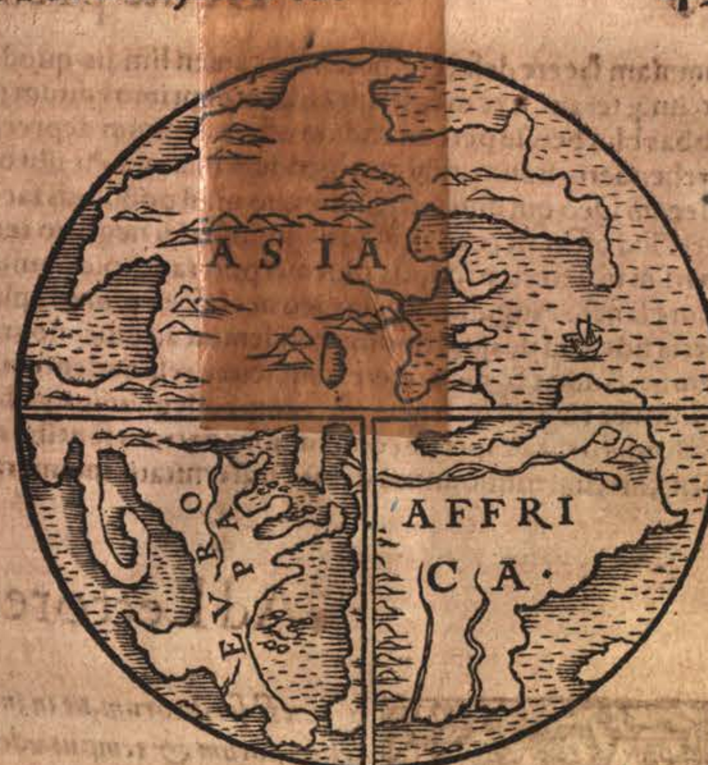
DIVISIO TERRAE. CAPVT LI.

TErrarum orbis uniuerſus, oceano cinctus, in tres diuiditur partes: Europam, Aſiam, Africam. Origo ab occaſu ſolis, & Gaditano freto, qua irrumpẽs oceanus Athlanticus in maria interiora effunditur: hinc intranti dextra Africa, læua eſt Europa. inter has Aſia magnitudine compar eſt alijs duabus. Termini ſunt amnes Tanais & Nilus. xv. paſſuũ in longitudine quas diximus fauces Oceani patent: v. in latitudine. Europa ergo ab occidente uſq; ad ſeptentrionẽ, Aſia uerò à ſeptentrione per orientem uſq; ad meridiem, atque inde Africa à meridie uſque ad occidentem extenditur.

GLOSSAE IN CAPVT LI. BEDAE PRESBYteri, De natura rerum: incerti authoris.

Terrarum orbis uniuerſus Oceano cinctus, in tres diuiditur partes, Europam, Aſiam, Africã.] *Terra, ut teſtatur Hyginus, mundi media regione collocata, omnibus partibus æquali deſinens interuallo, centrum obtinet. Oceanus autem regione circumductionis ſphæræ profuſus, propè totius orbis alluit fines. Itaq; & ſigna occidentia in eum cadere exiſtimantur. Regio autem terræ diuiditur triſarie: è quibus una pars Europa, altera Aſia, tertia Africa uocatur. Europam igitur ab Africa diuidit mare, ab extremis Oceani finibus, & Herculinis columnis. Aſiam autem & Libyam cum Aegypto diſterminat oſtium Nili fluminis, quæ Canopicon appellatur. Aſia autem, ut ait beatus Auguſtinus, à meridie per orientem uſque ad ſeptentrionem peruenit: Europa uerò à ſeptentrione uſque ad occidentem, atque inde Africa ab occidente uſque ad meridiem. Vnde uidentur orbem dimidium duæ tenere, Europa & Africa: alium uerò dimidium ſola Aſia. Sed ideo illæ duæ partes ſunt, quia inter utrunque ab oceano ingreditur, quicquid aquarum terras interluit, & hoc mare magnum nobis facit. Totius autem terræ menſuram geometrici, centum octuaginta milium ſtadiorum æſtimauerunt. Ambroſius in libro Hexameron: Cœlum legimus, cœlum accipiamus. Terram legimus,*

mus, terram intelligamus frugiferam. Quid mihi quærere quæ ſit eius menſura circuitus, quam geometræ centum octuaginta milium ſtadiorum æſtimauerunt? Libenter me fateor neſcire quod neſcio, imò neſcire, quod ſcire nihil proderit. Quemadmodum poſſumus comprehendere, quod impoßibile eſſe hominibus ſcriptura demonſtrat, dicente Domino: Quis menſus eſt manu aquas & cœlum palmo, & uniuerſam terram clauſa manu?

Marginibus ternis tellus hæc cingitur omnis,
Obliquatq; latus per cunctas linea partes,
Indorum terras, hinc Thetios æquora claudunt,
Quas primo Titan aſcendens lumine cernit:
Heſperios fines, immanis terminat Indus,
Ad Thylen ueniens, qui nocte dieq; relucet.

LIBRI DE NATVRA RERVM, FINIS.

VENERABILIS BEDAE presbyteri, Angloſaxonis, in librum De Temporum ratione, Præfatio.

DE natura rerum, & ratione temporum, duos quondam ſtricto ſermone libellos diſcentibus, ut rebar, neceſſarios compoſui. Quos cum fratribus quibuſdam dare atq; exponere cœpiſſem, dicebant eos breuius multo digeſtos eſſe quàm uellent, maximè ille De temporibus. Cuius propter rationem Paſchæ potius uidebatur uſus indigere: ſuadebantq; mihi, latius aliqua de temporum ſtatu, curſu, ac fine diſſerere. Quibus concitus parens, perſpectis patrum uenerabilium ſcriptis, prolixiorem de temporibus librum edidi, prout ipſo largiente potui, qui æternus permanens, tempora quando uoluit conſtituit, & qui nouit temporum fines: imò ipſe labentibus temporum curriculis, finem cum uoluerit imponet. In quo uidelicet opere, ne quem fortè offenderet, quod Hebraicam magis ueritatem, quàm LXX translatorum editionem in ſeculi præcedentis ſerie ſecutus ſim: & illam quoq; per omnia quoties diſcrepare uidebatur inſerui, ut legens quiſq; ſimul utrunq; conſpiciat, & quod amplius ſequendum putat eligat. Fixa autem mihi ſtat ſententia, quam à nullo prudentium redarguendam autumo, ut ſicut reuerendiſsimus eiuſdem Hebraicę ueritatis interpres obtrectatoribus ſui operis: non damno, inquit, non reprehendo LXX, ſed omnibus his Apoſtolos præfero: ita & ego confidenter profiteor, quia nō reprehendo ueteres Chronographos: qui tranſlationem LXX interpretum modò ſecuti eſſe, modò prout libuit probantur habuiſſe contemptui, ſicut etiam in proceſſu huiuſce opuſculi noſtri monſtrabitur, ſed omnibus his Hebraicæ ueritatis integram præfero puritatem, quam præeminentiſsimi doctorum, Hieronymus in libris Hebraicarum quæſtionum: Auguſtinus in libris De ciuitate Dei, Euſebius ipſe Chronographus in tertio hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro: ex uerbis Ioſephi hiſtorici, aduerſus Appionem Grammaticum ſcribentis, breuiorem temporum ſeriem, quàm in LXX. editione uulgò fertur continere comprobant: neq; hanc amplius ſequendam, etiam hi qui LXX. magnis diuiniſq; laudibus ad cœlos tollunt, dubitant: quorum quiſq; dicta perſpexerit, credo mox noſtro labori ca-

lumniam facere deſiſtet, ſi non hunc tamen liuidis quod abſit, contemplatur obtutibus. Verum utcunque ferant, hæc mea ſcripta legentes, primo editum pro captu meo libellum, tibi dilectiſsime abbas Hucbercte percurrendum offero: multum deprecans, ut ſi quid in eo tu uituperabile deprehenderis, ſtatim mihi corrigendum inſinues. At ubi ordinate ac rationabiliter actum uideris, mecum Deo qui donauit, & ſine quo nihil poſſumus facere deuotus gratias agas. Si quem ſane uel illud offendit, cur aliquid de huiuſmodi negocio tentare præſumpſerim, quare de his quæ ſparſim in ueterum ſcriptis inueniri poterant, ipſe nouum opus condere ſtuduerim, audiat, dicente ſancto Auguſtino: quia ideo neceſſe eſt plures à pluribus fieri libros diuerſo ſtylo, non diuerſa fide, etiã de quæſtionibus eiſdem, ut ad plurimos res ipſa perueniat: ad alios ſic, ad alios autem ſic. Audiat & me pro me ſimpliciter reſpondentem: cui diſplicet, uel ſuperfluum uidetur, quod hæc rogatu fratrum undecunque collegi, uniuſque libelli tenore concluſi, dimittat ea legenda: ſi quis uelit, & ipſe de communibus patrum fontibus, quæ ſibi ſuiſque ſufficere arbitretur hauriens, mecum nihilominus debita fraternitatis intemerata iura cuſtodiat.

Ad Lectorem.

MOS eſt ſcriptorum, ut in initijs librorum tria ponant: perſonam uidelicet, locum & tempus: ideoque hæc tria requirenda ſunt. Perſona dicitur, eo quod per ſe ſonat: id eſt per ſe ſonando ſe ipſam demonſtrat. Locus dicitur à locando, eo quod ibi aliquid collocetur. Eſt autem locus, ſitus uel poſitio: quia quicquid corporeum eſt, loco continetur, & non poteſt eſſe niſi in loco: id eſt, quicquid dextrum & læuum, ante & retro, ſupra & ſubtus habet, locale & corporeũ eſt. quod autem his caret, incorporeum & illocale, id eſt ſpirituale eſt. Quid ſit tempus, inuenies capitulo primo. Locus eſt, monaſterium beatorum apoſtolorum Petri & Pauli, quod eſt ad oſtium Viuri amnis, & iuxta amnem Tinam, in loco qui uocatur Ingiruum: quod etiam beatus pater Biſi, cognomento Benedictus, conſtruxit, cum cooperatore ac ſocio eiuſdem operis Ceolfrido, qui poſt ipſum Benedictum, ipſius monaſterij abbas per triginta annos extitit. Tempus magni Caroli, filij Pippini filij Anſigiſi, qui genuit Pippinũ patrem Caroli. Perſona BEDA, *qui ut ipſe in ſequentibus demonſtrat, gentis Anglorum indigena fuit. Eſt igitur quædam Oceani inſula, cui quondã Albion nomen fuit, & modo Britannia dicitur, inter ſeptentrionem & occidentem locata, Germaniæ, Galliæ, Hiſpaniæ, maximis Europæ partibus multo interuallo aduerſa. Hæc in præſenti iuxta numerum librorum, quibus lex diuina ſcripta eſt, quinque gentium linguis, unam eandemque ſummæ ueritatis & ueræ ſublimitatis ſcientiam ſcrutatur & confitetur, Anglorum uidelicet, Britorum, Scotorum, Pictorum & Latinorum, quæ meditatione ſcripturarum cæteris omnibus eſt facta communis. Interpretantur autem Angli ſecundum beatum Gregorium, quaſi angeli, ob pulchritudinem corporum. De quorũ ſcilicet Anglorum proſapia, Venerabilis Beda originem duxit: qui natus in territorio prædicti monaſterij, cum eſſet annorum ſeptem: cura propinquorum datus eſt educandus reuerendiſsimo abbati Benedicto, ac deinde Ceolfrido: cunctumque ex eo tempus uitæ in eiuſdem monaſterij habitatione peragens, omnem meditandis ſcripturis operam dedit, atque inter obſeruantiam diſciplinæ regularis, & quotidianam in eccleſia cantandi curam, ſemper aut diſcere aut docere, aut ſcribere dulce habuit. Decimonono autem uitæ ſuæ anno diaconatum: triceſimo gradum preſbyteratus: utrunque per miniſterium reuerendiſsimi epiſcopi Ioannis, iubẽte Ceolfrido abbate, ſuſcepit. Ex quo tempore accepti preſbyteratus uſque ad annũ ætatis ſuæ* LXI. *ſcripturam ſanctam ex opuſculis uenerabilium patrũ breuiter annotare, ſiue etiam ad formam ſenſus & interpretationis eorum ſuperadijcere curauit. In principium Geneſis uſque ad natiuitatem Iſaac, & eiectionem Iſmaelis, libros* IIII. *De tabernaculo & uaſis eius, ac ueſtibus ſacerdotum, libros* IIII. *De ædificatione templi allegoricæ, libros* II. *Item in Regum librum* XXX. *quæſtiones. In Prouerbia Salomonis, libros* III. *In Cantica canticorum, libros* VII. *In Ezram & Neemiam, libros* III. *In librum beati patris Tobiæ, explanationis allegoricæ de Chriſto & Eccleſia, librum* I. *Item capitula lectionum in Pentateuchũ*

Moyſi,

Moyſi, Ioſue, Iudicum. In libros Regum, & Verba dierum. In librum beati patris Iob. In parabolas, Eccleſiaſten. In Euangelium Matthæi, libros IIII. *In Euangelium Marci, libros* IIII. *In Euangelium Lucæ, libros* VI. *In Euangeliũ ſancti Ioannis. In Apoſtolum quæcunq; in opuſculis ſancti Auguſtini expoſita inuenit, cuncta per ordinem tranſcribere curauit. In Actus Apoſtolorum lib.* II. *In epiſtolas ſex canonicas, libros ſingulos. In Apocalypſin ſancti Ioannis, libros* III. *Item librum epiſtolarum ad diuerſos: quarum de ſex ætatibus ſeculi una eſt. De ratione biſſexti una. De æquinoctio iuxta Anatholium una. Vitam ſancti patris monachi ſimul & antiſtitis Cuthberti, & prius heroico metro, & poſtmodum plano ſermone deſcripſit. Hiſtoriam Eccleſiaſticam ſuæ inſulæ ac gentis, in libris quinque. Martyrologium de natalitijs ſanctorum diebus, in quo omnes quos inuenire potuit, non ſolum qua die, uerumetiam quo genere certaminis, uel ſub quo iudice mundum uicerint, diligenter annotare ſtuduit. Librum hymnorum diuerſo metro ſiue rhythmo. Librum de Orthographia, alphabeti ordine diſtinctum. Item librum de metrica arte, & huic adiectum alium de ſchematibus ſiue tropis libellum: hoc eſt, de figuris modiſq; locutionum, quibus ſcriptura ſancta contexta eſt. De natura rerum: & de temporibus libros ſingulos. Inter quæ omnia compoſuit hunc pulcherrimũ librum, anno uidelicet iuxta Dionyſium, ab incarnatione Domini* DCC. XXV. *quem titulauit De temporibus, ſiue de ratione temporum, ac poſtea nouem feliciter uixit annos, migrauitq; ad Chriſtum, pro cuius amore præſens contempſit ſeculum.*

De trimoda temporum ratione.
Caput primum.

TEMPORA igitur à temperando nomen accipiunt, ſiue quòd unumquodq; illorum ſpacium ſeparatim temperatum ſit: ſeu quòd momentis, horis, diebus, menſibus, annis, ſeculiſq; & ætatibus omnia mortalis uitæ curricula tẽperentur. De quibus ſingulis, prout Dominus dederit, expoſituri, primò Lectorem admonemus, trimoda ratione computum temporis eſſe diſcretum. Aut enim natura aut cõſuetudine, aut certè autoritate decurrit. Et ipſa quidem autoritate bifariè diuiſum: humana uidelicet, ut Olympiadas quatuor annorum, nundinas nouem dierum, indictiones XV. annorum ambitu celebrari. Diem quoq;, qui ex quadrantibus cõficitur, menſe Februario uel Auguſto intercalari Græci, Aegyptij, Romaniq; pro ſuo quiq; captu iuſſerunt. Diuina autem, ut ſeptima die ſabbatum agi, ſeptimo anno à rurali opere uacari, quinquageſimum annum iubileum uocari in lege Dominus præcepit. Nam etſi barbaræ gentes hebdomadas habere probentur, à populo tamẽ Dei mutuaſſe non latet. Conſuetudine uerò humana firmatum eſt, ut menſis XXX. diebus computetur, cum hoc nec ſolis, nec lunæ curſui conueniat. Siquidem lunam duodecim horis minus, ſalua ratione ſaltus: ſolem uerò decem horis & dimidia plus habere, qui ſolertius exquiſiere teſtantur. Porrò natura duce repertum eſt, ſolis annum CCCLXV. diebus, & quadrante confici: lunæ uerò annum, ſi communis ſit, CCCLIIII. Si emboliſmus, CCCLXXXIIII. diebus terminari, totumq; lunæ curſum decennouenali circulo comprehendi. Sed & errantia ſidera ſuis quæq; ſpacijs zodiaco circunferri, quæ natura non iuxta ethnicorum dementiam dea creatrix una de pluribus, ſed ab uno uero Deo creata eſt, quando ſideribus cœlo inditis præcepit, ut ſint in ſigna, & tempora, & dies & annos.

GLOSSAE IN CAPVT I. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Bridеferto Rameſienſi.

Tempora igitur à temperamento nomen accipiunt, ſiue quod unumquodq; illorum ſpacium ſeparatim temperatum ſit, &c.] *Vnumquodq; tempus ab altero temperatur, ſicuti dicit in poſt, ubi de temporibus loquitur: & omnes fructus in temporibus à frigore, calore, pluuia, temperamentum aſſumunt, & ab ipſo temperamento tempora uocantur. Illorum, ſcilicet temporum. Temperatum ſit, ſcilicet ab altero: ſecretum ab inuicem, ut uer. Nam aliam temperationem habet quàm æſtas, ſimiliter, &c. Et de menſibus ſimiliter poteſt intelligi. Secula dicta à Secu deo, à quo gentiles philoſophi ſecula eſſe putabant. Secus autem Græcum nomen eſt, & interpretatur forma. Secula nanq; generationibus conſtant, indeq; ſecula à ſequendo dicta: à uerbo ſcilicet ſequor, quia ſequuntur. Abeuntibus enim alijs, alij ſuccedunt. Annis ſiquidem quinquaginta, ſeculum terminari dicunt. Hinc eſt quòd ille Hebræus aure pertuſa, ſeruire iubetur in ſeculum: hoc eſt, uſq; ad annos quinquaginta. Aetas eſt tempus, quod de multis inſtruitur. Nam ætas pro uno anno, & pro ſeptem, & pro centum, & pro quouis tempore ponitur. Temperentur,*

tur,id eſt,diſponantur.Trimoda ratione diſcretum,id eſt,ſeparatum.Spacium uniuſcuiuſq; temporis,XCI. dies ſunt. Decurrit,ſcilicet temporis compotus.Biſariam,id eſt duobus modis. Humana,ſcilicet auctoritate:hoc eſt,quæ ab hominibus conſtituta eſt. Non ſolum diuina,uerumetiam humana auctoritate decurrit tempus:humana uidelicet,ut Olympiades. Olympus mons eſt in Græcia,iuxta quem ciuitas eſt Olympias,in honorem ſolis conſtructa.Ibi in fine quatuor annorum ludi agonum,& ſacra in honorem ſolis agebantur,quæ Olympiades dicebantur.Olympias apud Græcos ſpacium quatuor annorum, quando ſolis & Iouis Olympici fiebāt. Semper enim per quadriennium biſſextilem peragit curſum,quo etiam anno biſſextus apud Romanos fit. Vnde & luſtrum dicitur tempus quinquennij.Inchoante enim ſemper quinto anno agon agebatur,quando ſol oriens ab æquinoctiali puncto, primum à biſſexto incipit annum.Dicitur autem Olympias quaſi Ololampias,id eſt,tota illuminatio:& Olympus,quaſi hololampus,hoc eſt totus lucidus & ardens,propter uicinitatem uidelicet ſolis.Et quia nubes ſua excedit altitudine, pro cœlo frequenter apud auctores ponitur.Sic etiā holoſericas dicimus ueſtes,id eſt,totas ſericas:quia holos Græcè,totus dicitur latinè.Nundinas, id eſt,negotiationes à nonis uſq; ad idus.Inuenies in ante in decimotertio capitulo.Nundinæ ſunt paganorum,itemq; ruſticorū,quibus conueniunt negocijs proprijs uel mercibus prouiſuri.Sunt autem nundinæ,publicæ conuentiones & commercia,dictæ quaſi nouem dies, id eſt, nonas & idus.Eſt autem nundina Romanorum dea,à nono die naſcentium nuncupata,qui luſtricus dicitur.Eſt luſtricus dies, quo infantes luſtrantur,& nomen accipiunt:ſed is maribus nonus,octauus eſt fœminis.Indictiones dictæ ſunt à certo annorum indicio.Primo luſtro ſoluebatur æs,deinde argentum,deinde aurum.Eſt autem luſtrum pentereſin,id eſt,quinquennium,quod quinto anno dicitur condi à Romanis.Eſt autem quinquennale tempus:ideo uerò ſic uocatur,eo quòd cenſu per quinquennium in republica peracto,urbs Roma luſtrabatur.Quindecim annorum:quia hic numerus facilis eſt ad multiplicandum. Diem quoq;, ſcilicet biſſextilē. Quadrans eſt quarta pars diei. Sol nanq; ſigniferum circulum percurrit in CCCLXV. & quadrante. unde in quatuor annis perficit totum diem,qui naturaliter in XV.Calend. April.interponi debuiſſet, quia ibi in creatione mundi poſitus eſt, & cœpit currere.Nunc uerò in VI.Calend.Mart.ponitur biſſextus apud Romanos,& apud Aegyptios quarto Calend.Septemb.quia in auctoritate humana decurrit tempus.Quinquageſimum annum Iubileum uocari Dominus in lege præcepit. Iubileus annus uocatur à iubilando,quia eo anno tubis perſonabant.Iubileum,id eſt,remiſſibilem.Iubileus etiam dicitur remiſſionis annus,quia eo anno cuncta debita & omnis agriculturæ labor remittebatur: ſerui etiam empticij liberi remittebantur. Quinquageſimus etenim annus in lege iubileus,id eſt remiſſionis,ſiue iubilatione plenus appellari iuſſus eſt:in quo populus ab omni operatione quieſceret, omniū debita laxarentur,ſerui emptitij liberi redirent:annuſq; ipſe maioribus ſolennijs ac laudibus diuinis eminentior cæteris exiſteret. Meritò per hunc numerum illa ſummæ pacis tranquillitas indicatur,quando ſicut Apoſtolus ait:In uoce archangeli nouiſſima clangente tuba,reſurgentibus cunctis reuertetur ad omnes antiqua poſſeſſio carnis.Tunc reuertetur ad antiquam terram carnis ſuæ, in qua habitauit Abel,de qua eiectus eſt per Cain.Tunc Noe,Abraham,Iſaac & Iacob:ſed & omnes animæ mortalium recipient corpora ſua à quibus exierant,ut poſſideant ea in æternum:ubi ceſſantibus huius ſeculi laboribus & ærumnis,dimiſſis omnium culparum debitis,in ſola diuinæ uiſionis contemplatione cunctus electorum populus in æternum gaudebit, impleto illo deſiderabili Domini ac ſaluatoris noſtri mandato:Vacate & uidete,quoniam ego ſum Deus.Barbaræ gentes dicuntur à barba & rure. Conſuetudine uerò humana firmatum eſt,ut menſis triginta diebus computaretur:cum hoc nec ſolis nec lunæ curſui conueniat.Siquidem lunam duodecim horas minus,ſalua ratione ſaltus:ſolem uerò decem horas & dimidiam plus habere,qui ſolertius exquiſiere,teſtantur. Cū igitur in ante ad undecimum capitulum perueneris,inuenies ſatis ad quid iſtæ horæ ualeant.Et cum ad quadrageſimum ſecundum capitulum perueneris,uidebis apertius quid ſit ſaltus.Siquidem lunam duodecim horas minus, ſalua ratione ſaltus.Tunc ratio ſaltus lunæ,materies uidelicet,de qua ſaltus efficitur, ſaluatur,ſi ex illis duodecim horis,in quibus luna poſt uiginti nouem dies commoratur,nil ſubtrahimus,donec ad congruum diſputandi locum perueniant.Porrò natura duce repertum eſt ſolis annum,&c. Modò dicit de natura temporis.Quadrante,id eſt,ſex horis.Si communis ſit,id eſt,ex duodecim menſibus, CCCLIIII. ſcilicet diebus terminari.Si emboliſmus,id eſt ſupercreſcens,qui habet tredecim menſes.In unoquoq; menſe lunari creſcit ſaltus in quatuor momentis,& uncia unius momenti,& atomo.Nam una lunatio trigeſima eſt ſemper,altera undetrigeſima.Multiplica ergo ſexies triginta,& ſexies uiginti nouem,& inuenies CCCLIIII.totumq; lunæ diſcurſum. Totus lunæ curſus in nouendecim annis peragitur.Nam ad eadem loca ſignorum,in quibus nunc uerbi gratia accenſa eſt,ad eundem menſis diem,ad idem accenſionis momentum, ad eaſdem ſigniferi latitudines & altitudines,ad eandem coitus ſolis congruentiam non reuertetur priuſquam CCXXXV.coitus,id eſt menſes perficiet decennouenali circulo.Iſta enim luna quæ in præſenti appellatione eſt,nō erit in eadem appellatione uſq; ad nouendecim annos.Quod ita facillimè exempli cauſa probari poteſt.Ianuarius habet regulares nouem,ad ætatem lunæ inquirendam:ſi autem cum illis XXII.epactas iungimus,ſunt ſimul XXXI.remotis XXX.remanet unus. Prima fuit hoc anno luna in Calend.Ianuar.quæ nequaquam in prædictis Calendis iterum prima inuenitur,donec nouendecim anni expleti fuerint:quæ natura non iuxta ethnicorum dementiam dea creatrix una de pluribus,ſed ab uno Deo uero creata eſt.Natura dicta eſt ab eo, quod naſci aliquid faciat,quam dicunt ethnici creatricem eſſe omnium rerum:cum ipſa non ſit creatrix, ſed potius creata. Ethnicorum, id eſt gentilium.Vna de pluribus.Plures enim deæ fuerunt,ſicut Iuno,Minerua,Venus.Creata eſt,ſcilicet ipſa natura temporum.Inditis,id eſt,inſertis.Vt ſint in ſigna,id eſt,quæ ſignificant.Sæpe enim ex ſideribus cognoſcitur tempeſtas & ſerenitas. Signa non illa dicit,quæ obſeruare uanitatis eſt:ſed utiq; utilia,& uſibus huius uitæ neceſſaria,quæ uel nautæ obſeruant in gubernando, uel alij homines ad præuidendas aeris qualitates per æſtatem & hyemem,& autumnalem uernalemq; temperiem.Et nimirum hæc uocat tempora,quæ per ſidera fiunt:non ſpacia morarum,ſed uiciſſitudines affectionum cœli huius.

SCHOLIA IN CAPVT I. BEDAE PRESBYTEri,De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Tempora igitur à temperando nomen accipiunt.] M.Varro libro 5.de origine uerborum eandem ἐτυμολογιαν recipit.Tempus,inquit,eſſe aiunt interuallum mundi & motus.Id diuiſum in partes aliquot maximè ab ſolis & lunæ curſu:itaq; ab eorum tenore temperato tempus dictum.Eſt quoq; (ut id obiter indicem) in his Varronis monumentis temporis definitio,quam M.Cicero in libris de inuentione,dicit facilius intelligi quàm exprimi poſſe:eam diffinitionē Macrobius lib.1.Saturnaliū, & Rodolphus Agricola lib.1.explicatioribus uerbis poſuerunt,ut ſit tempus ex cœli cōuerſione &c.notus enim eſt utrobiq; locus.

Diem quoq; qui ex quadrantibus conficitur.] *Ex quadrantibus, id eſt, ſenis horis. nam ſolis curſus per ſigniferum perficitur diebus* CCCLXV. *& quarta diei parte, proinde annus cum curſu ſolis exire nequit, niſi ex quater ſenis horis, quarto quoq; anno dies unus ciuilis intercaletur, quod Romani faciunt ex inſtitutione Numæ Pompilij menſe Februario, qui ob id apud Ciceronem intercalaris dicitur: dicitur & dies ille intercalaris. Intercalatum autem fuit menſe februario, quia is omniū breuiſsimus eſt, ultimus non eſt factus, ne incertum habeatur Februarij ne ſit an ſequentis. Sexti uerò Calendas potius quàm alterius diei locum obtinuit, ut ex ſexti appellatione originem ſuam quæ ex ſenis horis fuit, indicaret. Biſſextus dictus, uel quod bis dicatur ſexto Kalendas Martij, priuſquam ad ſeptimum procederetur, ſeu quod à beſſe momenti dies ſit conſtitutus, ut Feſtus Pompeius, uerſa e literam in i: putant alij reliquum eſſe ſupplementum uocabuli nihil ſignificans, ut in poſtliminio & meditulio, liminium & tullium, ita in biſſexto bis.*

Conſuetudine humana firmatum eſt.] *De menſium & annorum ratione alibi dicetur.*

Sed & errantia ſidera.] *Tempus quo quiſq; planeta curſum in ſignifero conficit, eſt annus. nam annus circuitum ſignificat, unde annulus. ut Saturni annus* XXX. *uulgaribus conſtat, id eſt, ſolaribus annis, Iouis duodecim, Mars duobus. Dicuntur hi anni uertētes, ad differentiam illius magni anni, quē Platonem primū notaſſe ſcribitur: de quo eſt apud Ciceronē in ſexto de Repub.*

Quæ natura non iuxta ethnicorum dementiam.] *Reprehendit Beda obiter opinionem eorum qui naturam deam faciunt, quemadmodum Plato, Plinius ſecundus, &c. Non enim ipſa dea eſt, ſed à deo uis quædam ſyderibus indita, ut ſint nobis in ſigna & tempora, quemadmodum ſcriptum eſt Geneſis primo, ipſa autem ſidera anima, & proinde uoluntate carent: quare dij non ſunt, ſed dei inſtrumenta quibus mundum gubernat.*

DE MINVTISSIMIS TEMPORVM SPACIIS. CAPVT II.

HOra duodecima pars diei eſt: ſiquidem XII. horæ diem complent, Domino atteſtante, qui ait: Nonne duodecim ſunt horæ diei? ſi quis ambulauerit in die non offendet. Vbi quamuis allegoricè ſe diem, diſcipulos uerò qui à ſe illuſtrandi fuerant, horas appellauerit, ſolito tamen humanæ computationis ordine numerum definiuit horarum. Verum notandum eſt, quia ſi omnes anni dies duodenis horis ſupputentur, æſtiuos neceſſe eſt dies lōgioribus, brumales uerò breuioribus horis includi. Si uero omnes horas æquiparare, hoc eſt, æquinoctiales habere uolumus, brumali diei nihilominus pauciores, & æſtiuo neceſſe eſt plures tribuamus. Recipit autem hora IIII. punctos, X. minuta, XV. partes, XL. momenta, & in quibuſdam lunæ computis V. punctos. Non enim hæ diuiſiones temporum naturales, ſed uidentur eſſe condictiuæ. Nam calculatores cum neceſſe eſſet uel diem in XII. uel horam in IIII. aut X. aut XV. aut XL. aut in alias quaslibet minores, maioresue quid diſtribuere particulas, quæſiere ſibi uocabula, quibus id quod uolebant nuncupare, & alterutrum dinoſcere poſſent, horam uidelicet appellantes, quod certi temporis ora, id eſt, terminus ſit: ſicut & ueſtimentorum, fluuiorum, maris quoq; fines oras uocitare ſolemus. Punctos uero à paruo puncti tranſcenſu, qui fit in horologio. Minuta autem à minore interuallo uocantes. Partes à partitione circuli Zodiaci, quem tricenis diebus per menſes ſingulos finduht. Porrò momenta à motu ſiderum celerrimo nuncupantes, cum aliquid ſibi breuiſsimis in ſpacijs cedere atq; ſuccedere ſentitur. Minimum autem omnium, & quod nulla ratione diuidi queat tempus, atomum græcè, hoc eſt, indiuiſibile, ſiue inſectibile nominent: quod ob ſui puſillitatem grammaticis potius quàm calculatoribus uiſibile eſt: quibus cum uerſum per uerba, uerba per pedes, pedes per ſyllabas, ſyllabas per tempora diuidant, & longæ quidem duo tempora, unum breui tribuant, ultra in quod diuidant non habentibus, hoc atomum nuncupari complacuit. Attamen Mathematici in explorandis hominum genituris, ad atomum uſq; peruenire contendunt, dum Zodiacum circulum in XII. ſigna, ſigna ſingula in partes XXX. partes item ſingulas in punctos XII. punctos ſingulos in momenta XL. momenta ſingula in oſtenta LX. diſtribuunt, ut conſiderata diligentius poſitione ſtellarum, fatum eius qui naſcitur quaſi abſq; errore deprehendant. Quæ quia uana, & à noſtra fide aliena eſt obſeruatio, neglecta ea uideamus potius quod Apoſtolus ad celeritatem reſurrectionis intimandam huiuſmodi temporis uocabulo utitur, dicens: Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur, in atomo, in ictu oculi, in nouiſsima tuba. Nec prætereundum, quia etſi calculatores neceſſariò diſcernant, plurimi tamen ſcriptores indifferenter breuiſsimum illud temporis ſpacium, quo palpebra oculi noſtri moueri poteſt, quod in ictu pungentis tranſcurrit, quod ſecari & diuidi nequit, nunc momentum, nunc punctum, nunc atomum uocant.

Du- ræ i lio cen-

GLOSSAE IN CAPVT II. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Hora duodecima pars diei eſt: ſiquidem duodecim horæ diem complent, &c.] *Recipit autem hora quatuor punctos, decem minuta, quindecim partes, quadraginta momenta: & in quibuſdam lunæ compotis, quinq; punctos. Conſtat autem hora quatuor punctis: hoc eſt hora in ſole. Vnus punctus, quarta pars horæ eſt. In una hora quatuor puncti: in uno puncto, duo minuta: in uno minuto, quatuor momenta.* DLXIIII. *atomi, unum momentum faciunt. Attamen mathematici in explorandis hominum genituris, ad atomum uſq; peruenire contendunt. Matheſis, doctrina. Inde mathematicus, id eſt, doctrinalis. Mathematici, uani philoſophi, id eſt, genethliaci, qui de naturis & ſideribus diſputant. Mateſis ſine aſpiratione, uanitatem, id eſt uanam*

doctrinam ſignificat:cum aſpiratione,doctrinam ueram,& ſcientiam perfectam. Geniturꝭ,natiuitatibus, id eſt, quales ſint futuri, utrum boni an mali. Contendunt,certant in duodecim ſigna. Dicunt enim mathematici,quia ille qui naſcitur ſub ſigno piſcium, piſcator erit. Et reliqua quæ beatus Gregorius in homelia de Epiphania Domini ſapienter deſtruit.

In punctos duodecim.] Maiores ſunt iſti cæteris punctis prædictis,& his utuntur mathematici. Vnus enim ex his punctis continet unam horam in ſe.

In oſtenta LX.] Oſtentum eſt oſtenſio ſigni alicuius. Fatum,fortunatum euentum. Virgilius: Fatum quicquid dij fantur, aut bonum aut malum. Quæ obſeruatio ſcilicet Mathematicorum in ſtellis.

Omnes quidem reſurgemus.] Hieronymus, An iuxta quædam exemplaria,non omnes quidem dormiemus. Omnes immutabimur, ſcilicet in gloriam.

In atomo] Auguſtinus, In ſumma celeritate. Atomos Græcè,indiuiſibile interpretatur.

In ictu oculi.] Ictus oculi eſt celerrima radiorum ex pupillis emiſſio,in id ad quod tendunt. Tuba: id eſt, præconio aut ſigno. Subaudis,ideóq; ſine illa obſeruatioue mathematicorum debemus uti hoc ſicut & Apoſtolus.

Quia etſi calculatores neceſſariò diſcernant.] Calculatores uerò à calculo nomen acceperunt. Calculus dictus eſt à calculo lapide. Calci enim,ſunt lapilli quidam minutiſſimi,rotundi & lenes:qui ideo ita uocati ſunt, quia calcari ſine moleſtia queunt,quibus ueteres omnia numerabant. Antiqui enim ante inuentionē numeri neſcientes numerare,ex lapillis ſua tempora ſuoſq; dies numerabant:in proſperitate candidis,in aduerſitate nigris. Vnde Perſius: Hunc Macrine diem numera meliore lapillo:id eſt,candido. Diſcernant,ſcilicet atomum,ab alijs ſpacijs temporum. Momentum in oculo à motu palpebræ uſq; ad aliud momentum: id eſt, quàmdiu palpebræ quieſcunt. In una hora ſunt quatuor puncti,& faciunt decem minuta,id eſt,quadraginta momenta:quæ quadraginta momenta,quindecim partes reddunt. A principio ortus uniuſcuiuſq; ſigni,uſq; ad extremum,duæ horæ peraguntur. Viginti quatuor horæ ſunt inter diem & noctem,& duodecim ſigna ſunt in cœlo, & ideo unicuiq; ſigno duæ horæ pertinent in oriendo. Talis eſt ratio: Natura eſt ut ſol circueat totam terram in uigintiquatuor horis,& triginta partes ſunt:id eſt,triginta lineæ in unoquoq; ſigno,& per unamquamq; de illis uigintiquatuor horis,quindecim de illis lineis apparent in ortu uniuſcuiuſq; ſigni, quando ſe erigere inchoat ſupra terram ueniens ab imo. Aliter: Recipit autem hora,ſcilicet ſolis quatuor punctos:in quantum uerò ad lunam pertinet,recipit hora lunaris quinq; punctos.& hoc facit uelocitas lunæ. Punctus lunaris habet duo minuta,id eſt quintam partem unius horæ,punctus uerò ſolaris habet duo minuta & ſemis,partes tres & ſemis, & quartam partem partis, momenta decem. Minutum habet partem unam & ſemis,momenta quatuor. Pars habet momenta duo & biſſe:id eſt,duas tertias partes. Quindecim partes,ſcilicet in ortu ſigni. Motus cœli in quindecim partibus horam efficit,id eſt quindecim partes ſigniferi in una hora oriuntur uel occidunt,uel de loco ad locum mouentur. Vnaquæq; enim pars mouetur duobus momentis & biſſe unius momenti:id eſt,duabus tertijs partibus. Quod ſpacium duorum momentorum & biſſe unius momenti,quindecies ductum integram facit horam. Hac igitur ratione una hora quindecim partes habere dicitur. Nam trecenteſima ſexageſimaquinta portio ſigniferi pars appellatur. Et uigintiquatuor horæ,id eſt totus dies quibus ſol illam ſigniferi partem illuſtrat,& ſpacium illud quo illa pars ſigniferi de loco in locū mouetur,partes appellantur. Sed ſicut uariatur menſura horarum,pro longitudine dierum,ita etiam momentorum. Aliquando hora æquinoctialis eſt,id eſt,naturalis:aliquando maior uel minor: unde efficitur ut cuiuſcunq; longitudinis aut breuitatis hora fuerit, quadrageſima pars illius momentum appellatur. Recipit autem hora,ut iam dictum eſt, momenta quadraginta, oſtenta ſexaginta, uel ſecundum Mathematicos II.CCCC.atomos XXII.DLX. Et in quibuſdam lunæ computis,ſcilicet hora noctis recipit quinque punctos Non enim hæ diuiſiones,id eſt hora,punctus,minutum,pars,momentum,oſtentum,atomus,naturales, ſcilicet ſunt temporum:ſed uidentur eſſe condictiuæ,id eſt,factitiæ & nominatiuæ,& ab auctoribus inuentæ & nuncupatæ. Calculatores,id eſt,cōputatores:dicti à calculis,id eſt,lapillis,per quos numerando computabant. In duodecim ſcilicet horas, uel in quatuor ſcilicet punctos,aut in decem ſcilicet minuta,aut in quindecim ſcilicet partes,aut in quadraginta ſcilicet momenta,aut ſcilicet cum neceſſe eſſet in alias minores,ſcilicet ſicut oſtenta ſunt & atomi,maioreśue ſcilicet ſicut trientes,quadrantes & dodrantes. Anni in dies, & menſes,& hebdomadas,uel dies hebdomadæ.

Quid diſtribuere particulas.] Quid,id eſt aliquid,quibus ſcilicet uocabulis. Alterutrum,aduerbialiter,ſcilicet quid eſſet una pars,aut quid altera. Horam,id eſt terminum & finem. Hora,id eſt tempus oris,cum aſpiratione,cæterarum autem rerum ſine aſpirrtione ſcribitur. Punctos uerò,ſcilicet appellantes. Punctus eſt quarta pars horæ,ſcilicet in ſole,id tranſcenſus unius puncti. Punctus à pungendo eſt dictus,eo quòd quibuſdam punctionibus certæ deſignationis in horologijs deſignetur. Horologium, id eſt ſeries horarum,de puncto ſcilicet in punctum. Minuta,à minore interuallo,ſcilicet puncti. Nam minutū minus ſpacium eſt quàm punctus,decima ſcilicet pars horæ. Partes, ſcilicet uocantes, decimaquinta pars horæ, à partitione circuli, zodiaci. In unaquaq; die currit ſol unam partem zodiaci,id eſt,ſigniferi,per uigintiquatuor horas,in quantum ad illum attinet curſum, quem facit contra firmamentum:in quantum uerò ad illum,quem facit cum firmamento,eadem pars quam per uigintiquatuor horas in ſuo curſu peragit,quæ eſt decimaquinta pars dimidij ſigni. nam dimidium ſignum quindecim partes habet. Mouetur de loco ad locum, per decimamquintam partem unius horæ:id eſt,per duo momenta,& biſſe unius momenti. Et ideo rectè dixit Beda,quòd partes horarum,à partibus zodiaci circuli uocantur,dum eadem pars eſt horæ & pars ſigni,quamuis bino curſu intelligatur. Et quia diuerſæ ſignificationes frequenter inueniuntur,neceſſe eſt eas ſingillatim diſtingui. Aliquando enim duodecim ſigna,zodiaci appellantur partes ſiue particulæ. Et ſpaciū illud quod ſol perficit per horas uigintiquatuor,pars nominatur,uidelicet illa quæ eſt decimaquinta pars dimidij ſigni,& ipſa hora quindecim partes habere fertur. Partes à partitione zodiaci circuli.

RECAPITVLATIO HVIVS GLOSSAE.

Duos curſus facit ſol in cœlo:unum cum firmamento,alterum contra firmamentum. Nam quotidie unam partem graditur in cœlo,per uigintiquatuor horas. Iſtud ipſum tamen cœlum uoluitur circa terram per uigintiquatuor horas:hoc eſt,duodecim ſigna. Dimidium cœlum,id eſt,ſex ſigna,uoluitur per duodecim horas. Et ſi per duodecim horas uoluuntur ſex ſigna,per duas tantū horas uoluitur unum ſignum. Et ſi per duas horas uoluitur unum ſignum, dimidia pars unius ſigni uoluitur per unam horam, in qua continentur quindecim partes. Nam triginta partes ſiunt in integro ſigno,in dimidio autem ſigno quindecim partes. Inde decima-

quinta pars dimidij ſigni, hoc eſt una pars, mouetur de loco ad locum per decimamquintam partem unius horæ. Et ideò rectè dixit dominus Beda: quia curſus ſolis per unam partem, id eſt per uigintiquatuor horas conficitur. Motio tamen illius unius partis de loco ad locum cum cœlo per decimamquintam partem horæ fit. Et hic iterum quærendum eſt, utrum æquali ſpacio temporis uoluitur: illud ipſum cœlum circa terram per ſe, & cum ſole uoluitur. Ad hoc reſpondendum, quia inæqualiter uoluuntur. Nam ab ortu ſolis uſq; dum oriatur iterum, uigintiquatuor horæ ſunt: in reuolutione autem cœli, deeſt decimaquinta pars horæ. Verbi gratia: Oritur ſol hodie in prima parte arietis, primo mane: cras tamen orietur ſol in ſecunda parte arietis, & ante ſolem orietur prima pars arietis tota, in decimaquinta parte horæ: inde fit ut poſt quindecim dies, dimidium ſignum oriatur ante ſolem: poſt integrum autem annum, uoluitur totum cœlum ante ſolem. Inde fit, ut quàmdiu ſol trecenties ſexagies quinquies circuit terram, circueat cœlum per ſe trecenties ſexagies ſexies. Nam in una reuolutione ſuperat cœlum reuolutionem ſolis. Quem ſcilicet zodiacum, trigenis, id eſt, triginta diebus findunt, id eſt, diuidunt, ſcilicet calculatores.

Porrò momenta.] In initio motionis, momentum fit. Initium enim motionis, quo mouetur ſidus aliquod, momentum dicitur: non tota motio ſideris, uel cuiuſq; rei: ſed hoc eſt cum aliquid ſibi, id eſt ſideri cedere, ſcilicet à loco: id tranſire atq; ſuccedere, ſcilicet in loco, quod per foramen aliquod probatur, quando ſtella aliqua perſpicitur. Nam unum ſignum per duas horas mouetur. Vna ſtella uelociſſimè, id eſt, per unum momentum mouetur. Sentitur, ſcilicet à calculatoribus. Minimum omnium, ſcilicet temporum, atomus. In tempore taliter conſtat. Cum maiora ſpacia temporis, ſicuti eſt dies uel hora, per punctos uel cæteras minores partes diuidens, ad talem particulam perueneris: quæ ob ſui puſillitatem, id eſt, paruitatē nullam habeat moram talem, quæ ullo modo diuidi poſſit, ſicuti eſt ictus oculi, & ipſam ſcias eſſe atomum.

Quod ob ſui puſillitatem grammaticis potius, quàm calculatoribus uiſibile eſt.] Scilicet quia calculatores non habent, niſi quod diuidant. Grammatica, eſt ſcientia rectè loquendi, & origo & fundamentum liberalium literarum. Hæc in diſciplinis per literas communes inuenta eſt, ut hi iam qui didicerant literas, per eam rectè loquendi rationem ſciant. Grammatica autem à literis nomen accepit. Grammata enim Græci literas uocant. Ars uerò dicta, quòd artis præceptis, regulisq; conſiſtat. Attamen Mathematici in explorandis hominum genituris, & cætera quæ ſequuntur, iam ſuperius expoſita ſunt: hic tamen in ordine eſſe debuiſſent.

SCHOLIA IN CAPVT II. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Hora eſt duodecima pars diei.] Diffinit horam temporalem, quam nunc inæqualē uocant: alij etiam dicunt planetariam, ea eſt uniuſcuiuſq; diei naturalis: ſeu ut uulgo dicitur, artificialis, pars duodecima. Has æſtiuis diebus longiores eſſe facilè intelligitur, hybernis uerò breuiores, quia ſpacium temporis inter ſolis exortum & occaſum non ſemper æquale eſt: unde apud bonos ſcriptores horas ſolſtitiales, maximas intelligimus, brumales uerò minimas. Veluti apud Plautum hora æſtiua pro longa, huiuſmodi horis Romani & Iudæi pariter in temporis diuiſione ſunt uſi, quarum prima exordium cœpit exoriente ſidere ſolis, ſexta ſemper in meridie: unde apud Perſium in deſides iuuenes: Stertimus, quinta dum linea tangitur umbra: id eſt, ut nos iam numeramus, uſque ad horam undecimam. Sic & hymni quos eccleſia canit ad preces horarias, diſtributi ſunt, ut hora prima: Iam lucis orto ſidere. ad ſextam: Et ignibus meridiem: has horas ubiq;, ubi horarum mentio fit in ſacris Biblijs, oportet intelligere. ueluti in Euangelio, qui hora undecima uenerant, una hora uenerunt ante ſolis occaſum: & apud Ciceronem nona diei hora inſerere prouerbialiter. Sunt aliæ horæ æquinoctiales, quas æquales uocant, quibus ipſi non utebantur niſi ad clepſydram: nos autem ijs utimur nunc dato ſigno per rotarum ferrearum machinas, quæ ad temporales horas accommodari non poſſunt. Veteres pro his machinis ſolarijs ſunt uſi, quæ non pluribus quàm 22. lineis conſtabant. Vocantur autem æquinoctiales horæ, quòd colligantur à partibus circuli æquinoctialis tranſactis: ueluti dum æquinoctialis circuli ſemuncia una exorta eſt, hora quoque una præterijt, dum duodecim horæ quoq; lapſæ ſunt. Has neceſſe eſt contineri hybernis diebus pauciores, æſtiuis uerò plures. Hoc ob id pluribus egi, ne in ſacris uſum horarum æquinoctialium putemus. Locus quem citat Beda, eſt Ioannis 11.

Recipit autem hora quatuor punctos] Ampla ſolaria diuiſa habent linearum interualla tribus punctis, unde deprehenduntur horarum quadrantes: quemadmodum & in aſtrolabijs ponuntur ſingulæ horæ quadripartitæ: & quibuſdam machinis ferreis redditur ſignum ad ſingulos horarum quadrantes.

Decem minuta.] Intellige minuta uulgaria, non autem phyſica. Vulgaria minuta dicuntur quælibet portiones integri in partes quaslibet diuiſi: ut ſi aſſem diuidas in partes duodecim, quæq; duodecima pars minutum eſt, horum in diſciplinis rarior uſus. Phyſica autem minuta, ſunt partes quæ fiunt diuiſione alicuius facta per ſexaginta, ueluti triceſima pars ſigni, ſeu (ut recentiores loquuntur) gradus unus diuiditur in ſexaginta minuta prima, quorum quodlibet rurſus diuiditur in ſexaginta alia, quæ dicuntur minuta ſecunda: illa iterum in minuta tertia, quod fit uſq; ad denarium. Græci, unde hoc mutuati ſumus, ſic efferunt: πρῶτα λεπτὰ, λεπτὰ δεύτερα, λεπτὰ τρίτα, τέταρτα. Horum in mathematicis tantum eſt uſus, ob id annotaui.

Horam uidelicet appellantes.] Hora græca uox eſt: uocant autem horas Græci & has, quas nos deinde quatuor anni partes trimeſtres, uer, æſtatem, autumnum, & hyemem: & Homerus quatuor huius nominis deas celebrat, quæ cœlū claudunt atque recludunt. Scholiaſtes intelligit per figmentum hoc, partes anni iam dictas.

Partes à partitione circuli.] Hora inæqualis, quindecim habet partes, propterea quòd dum hora exigitur, exoriuntur quindecim partes æquinoctialis, ſeu quindecim gradus, id eſt, dimidium ſignum.

Partes item ſingulas in punctos duodecim.] Horum punctorum, neque etiam oſtentorum (ut uocat) apud alios ſcriptores nullam inueni obſeruationem.

DE DIE. CAPVT III.

Dies eſt aer ſole illuſtratus, nomen inde ſumens, quod tenebras à luce diſiungat ac diuidat. Nā cum in primordio creaturarum tenebræ eſſent ſuper faciem abyſſi, dixit Deus: Fiat lux, & facta

facta eſt lux: & uocauit Deus lucem diem. Quæ definitio bifarie diuiditur, hoc eſt, uulgariter & proprie. Vulgus enim omnem diem ſolis pręſentiam ſuper terras appellat. Proprie autem dies 24. horis, id eſt, circuitu ſolis totum orbem luſtrantis impletur: qui ſecum ſemper & ubiq; lumen diurnum circumferens, nõ minore aerum ſpacio noctu ſubter terras quàm ſupra terras interdiu creditur exaltari. Quod multorum quidem & noſtrorum, & ſecularium literarum teſtatur autoritas. Sed nos unius patris Auguſtini teſtimonium ponere ſat eſt. Dicit in libro quæſtionum Euãgelij ſecundo, 72. diſcipulorum ſummam figuraliter explanans: Sicut 24. horis totus orbis peragitur atq; luſtratur, ita myſterium illuſtrandi orbis per Euangelium trinitatis in 82. diſcipulis insinuatur. Vicies enim quaterni ſeptuagies terni dipondius eſt. Dicit idem in libro de Geneſi ad literam primo: An dicendum eſt, quod cum cito peractum eſſet hoc opus Dei, tamdiu ſtetit lux nõ ſuccedente nocte, donec diurnum ſpacium perageretur? & tandiu manſit nox luci ſuccedens, donec ſpaciũ nocturni temporis præteriret, & mane fieret diei ſequentis, uno primoq; tranſacto? Sed ſi hoc dixero, uereor ne ridear & ab ijs qui certiſsime cognouerunt, & ab ijs qui poſſunt facillime aduertere, quod eo tempore quo nox apud nos eſt, eas partes mũdi præſentia lucis illuſtret, per quas ſol ab occaſu in ortum redit: ac per hoc omnibus 24. horis non deeſſe per circuitum gyri totius alibi diem, alibi noctem. Et paulo poſt, commemorata Eccleſiaſtis ſententia de ſole: Auſtralis ergo pars, inquit, cum habet ſolem, nobis dies eſt: dum autem partem aquilonis circumiens peruehitur, nobis nox eſt: non tamen in aliam partem non eſt dies, ubi præſentia ſolis eſt: niſi forte poeticis figmentis cor inclinandum eſt, ut credamus ſolem mari ſe immergere, atq; inde lotum ex alia parte mane ſurgere. Quanquam ſi ita eſſet, abyſſus ipſa præſentia ſolis illuſtraretur, atq; ibi eſſet dies: poſſet enim & aquas illuminare, quando ab eis non poſsit extingui. Sed hoc monſtroſum eſt ſuſpicari. Ante uero ſolis creationem primitiuæ lucis circuitu, quod nunc per ſolem fit, agebatur: primo quidem ſecundoq; die aquas abyſsi, quæ omnem terram texerant: tertia uero aere uacuum ſua circumuagatione luſtrantis. Sunt etenim quidam patrum, qui in eo quod ſcriptum eſt: In principio creauit Deus cœlum & terram, terra autem erat inanis & uacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſsi: informem cœli, terræ & aquæ, omniumq; elementorum confuſionem putent eſſe deſignatam, ita ut nec aqua, nec terra, nec cœlum, ſed eorum omnium una, ut ita dixerim, ſeminaria ſit indicata materies. Ideoq; non inuenientes mundi locum, primæ lucis capacem, neceſſario cuncta quæ de ſeptem primis diebus legunt aliter, quàm conſuetudo noſtri ſeculi ſe tenet, altius perſcrutando dogmatizãt. Sed multo facilior eſt ſenſus, ſi iuxta traditiones patrum atq; catholicorum, cœli nomine circulus cœli ſuperioris intelligatur eſſe monſtratus. Terræ nomine tellus ipſa, ſuis quibuſq;, ut nunc eſt, finium ſpacijs incluſa: excepto quod nihil uirentium germinum, nihil uiuentium produxerat animantum. Abyſsi uocabulo infinita aquarũ diffuſio, omnem alluentium terram, in quarum medio poſtmodum firmamentum cœli eſſe factũ commemoratur. Deniq; ſanctus Clemens apoſtolorum diſcipulus, & Romanæ eccleſiæ tertius poſt Petrum epiſcopus, in ſexto hiſtoriarum ſuarum libro ita ſcribit: In principio fecit Deus cœlũ & terram, terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum, & ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquam. Qui ſpiritus Dei iuſſu Dei, quaſi ipſa conditoris manus lucem ſeparauit à tenebris, & poſt illud inuiſibile cœlum, iſtud uiſibile produxit: ut ſuperiora quidem habitacula faceret angelis, inferiora uero hominibus. Propter te ergo iuſſu Dei aqua, quæ erat ſuper faciem terræ receſſit, ut terra tibi produceret fructus. Conſentit huic Ambroſius Mediolanenſis antiſtes, in libro Hexameron ſecundo. Sed & Baſilius Cæſareæ Cappadociæ epiſcopus, qui in quarto eiuſdem operis libro: Congregentur, inquit, aquæ, ut appareat arida. Velamentũ ſubducitur, ut conſpicua fieret quæ interim non uidebatur. Hieronymus quoq; ſacræ hiſtoriæ doctiſsimus interpres, in expoſitione propheticæ ſententię, qua dictum eſt: Qui dicebas in corde tuo: In cœlum aſcendam, ſuper ſidera Dei exaltabo ſolium meum, meminit cœli ſuperioris, ita ſcribens: Vel antequam de cœlo corrueret, iſta dicebat, uel poſtquam de cœlo corruit. Si adhuc in cœlo poſitus, quomodo dicit, Aſcendam in cœlum? Sed quia legimus, Cœlum cœli Domino, cum eſſet in cœlo, id eſt, firmamento: in cœlum, ubi ſolium Domini eſt, cupiebat aſcendere, non humilitate, ſed ſuperbia. Sin autem poſtquam de cœlo corruit, iſta loquitur, uerba arrogantię debemus intelligere, qui nec præcipitatus quieſcat, ſed adhuc ſibi grandia repromittat, non ut inter aſtra, ſed ſuper aſtra Dei ſit. Quantum ergo nobis ueſtigia patrum ſequentibus conijcere datur, cum diceret Deus, Fiat lux, mox tenebræ quæ abyſſum texerant, abierunt, & lux ab oriente medias inter undas emergens, cunctam terræ ſuperficiem operuit latitudine ſui fulgoris, boreales auſtraleſq;, necnon & occiduas oras attingens: paulatimq; ſe completo diei unius ſpacio ſubducens, inferiora terræ gyrando ſubijt, atq; aurora procedente, diem ſecundum tertiumq; ſimili ordine compleuit: hoc tantum à ſolari luce differẽs, quod caloris fotu carebat: & quia ſidera nõdum erant, priſcis adhuc tenebris noctes illas relinquebant obſcuras. Quod ſi cui uidetur incredulum, meatus aquarum luminis eſſe capaces, uideat opera nautarũ, qui olei aſpergine perſpicuum ſibi profundum maris efficiunt, ut intelligat rerum conditorem Deum multo amplius ſui oris afflatu quantamlibet aquarum profunditatem illuſtrare potuiſſe: maxime cum tenuiores tunc aquæ fuiſſe credantur, priuſquam eas conditor in congregationem unam cogeret, ut apparere poſſet arida. Et diem quidem uulgarem Dominus ſententia quam & ſupra poſui, definiuit, dicens:

Clemẽtis liber hiſtoriarum.

Nautæ olei aſpergine profunda rimantur.

dicens: Nonne duodecim horæ ſunt diei? Moyſes autem proprium ita deſcripſit, Et factum eſt, inquiens, ueſpere & factum eſt mane dies unus. Quem Hebræi, & Chaldæi, & Perſæ ſequentes iuxta primæ conditionis ordinem diei curſum à mane ad mane deducunt: umbrarum uidelicet tempus luci ſupponentes. At contrà Aegyptij ab occaſu ad occaſum. Porrò Romani à medio noctis in medium: Vmbri & Athenienſes à meridie ad meridiem dies ſuos computare maluerunt. Diuina autem authoritas, quę in Geneſi dies à mane uſq; ad mane computandos eſſe decreuit, eadem in Euangelio totius diei tempus à ueſpere inchoari, & conſummari ſanxit in ueſperā: quia qui in exordio mundi prius lucem uocauit diem, deinde tenebras noctem, ipſe in fine ſeculorum primò noctem gloria ſuæ reſurrectionis illuſtrauit, ſic diem ſe diſcipulis oſtendendo conſecrauit: quos etiam ueſpera procedente conueſcendo, & ſe palpandum offerendo, ſpiritus quoq; ſancti gratiam tribuendo plenius ſuæ reſurrectionis fide confirmauit. Et quia tunc poſt creatam lucem factum eſt ueſpere & mane dies unus, nunc autem ueſpera ſabbati luceſcit in prima ſabbati, ipſa mutatio temporis nos quoque à paradiſi quondam lumine translatos in cōuallem lachrymarū, iam modò à peccatorum tenebris ad cœleſte gaudium transferendos eſſe deſignat. Neque enim aliter quàm nocte diei præpoſita poteſt explicari, quod Dominus in exemplum Ionæ tres dies & tres noctes in corde terræ fuerit: ubi ſynecdochicῶs, ſi diei paraſceues partem, qua ſepultus eſt, cum præterita nocte, pro nocte ac die accipies, hoc eſt pro toto die ſabbati noctem, & diem integram, & noctem Dominicam cum eodem die illuceſcente, ac per hoc incipiente partem pro toto: habes profectò triduum, & tres noctes. Merito autem quæritur, quare populus Iſrael, qui diei ordinem iuxta Moyſi traditionē à mane ſemper uſq; ad mane ſeruabat, feſta tamen omnia ſua, ſicut & nos hodie facimus, ueſpere incipiens, ueſpere conſummarit legislatore dicente: A ueſpera uſq; ad ueſperam celebrabitis ſabbata ueſtra.

GLOSSAE IN CAPVT III. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Dies eſt aer ſole illuſtratus, nomen inde ſumens, quòd tenebras diſiungat ac diuidat.] *Scilicet à luce. Dies dicitur à diſiungendo, eo quòd lucem diuidit à tenebris. Dies enim naturaliter eſt ſpacium temporis uigintiquatuor horarum, ab ortu ad ortum. Dies enim geminè appellari ſolet. Propriè à ſolis ortu, donec rurſus oriatur: abuſiuè, à ſolis ortu uſq; quo ueniat ad occaſum. Myſticè quoq; dies imaginem legis portat. Sicut enim diei claritas obſcura tenebrarum illuminat, ita & lex uiam uitæ demonſtrans, depellit tenebras errorum, lucem declarat uirtutum, & iniquorum peccata arguens, bonos ad meliora perducit. Dixit Deus: Fiat lux, & facta eſt lux. Si autem quæritur, quibus in locis iubente Deo facta ſit lux, cum abyſſus adhuc omnem terræ amplitudinem contegeret: patet profectò, quia in ſuperioribus eiuſdem terræ partibus, quas & nunc diurna ſolis lux illuſtrare conſueuit, tunc principalis lux emicuit. Non igitur totas mundi tenebras luce diſpulit infuſa, ſed ab una illum parte illuſtrans, aliam reliquit obſcuram. Et ſi rurſus quærit aliquis, quale potuerit eſſe lumen diurnum ante creationem ſiderum: non ab re eſt credi, quòd tale fuerit, quale uidemus quotidie mane, proximante ſcilicet ſolis ortu, & necdum terris apparente: quando lucet quidem obtuſis ſtellarum radijs dies, ſed minimè adhuc dicitur, ſol oriatur, refulget: unde nulla tunc eſſe diſcretio temporum poteſt, diei ſolum & noctis poterat. Item: Dixit Deus, Fiat lux, Et facta eſt lux, & uocauit Deus lucem diem. Remigius: Dixit Deus non uoce carnea, nec motu labiorum: ſed dixit, id eſt, uoluit. Velle enim eius, dicere eſt. Vnde ſcriptum eſt: Dixit, & facta ſunt. Vel etiam dixit, id eſt, filiū genuit, per quem omnia facta ſunt.*

Fiat lux.] *Lux dicitur à luendo, id eſt, purgando tenebras. Lux autem illa non eiuſmodi erat, quæ nunc eſt ſole ſuper terras poſito, ſed qualis eſſe ſolet, uel ante ſolis ortum, uel poſt eius occubitum. Et uidit Deus lucem quod eſſet bona, non quod tunc primum uiderit, in cuius præſentia ſemper hoc fuit: ſed uidit, id eſt, uideri à nobis uoluit lucem eſſe bonam. Sunt etenim quidam patrū, qui in eo quod ſcriptum eſt, In principio creauit Deus cœlum & terram, terra autem erat inanis & uacua. Beda in Geneſi: Non in principio temporis creauit Deus cœlum & terram. Deus enim fecit tempora, & ideo antequam faceret tempora, non erant tempora. Non enim poſſumus dicere, quando Deus nondum aliquid fecerat. Iccirco non in principio temporis fecit Deus cœlum & terram: ſed principium filius eſt accipiendus. Quod ergo dictum eſt, In principio creauit Deus cœlum & terram: materiam totius creaturæ oſtendit, rationalis & corporalis, angelorum & huiuſmodi. Vtrunq; igitur fecit Deus, materiam & formam: & uox & uerbum ſimul fit, quamuis uox prior ſit origine. Vnde ſcriptum eſt: Qui feciſti mundum de informi materia. Proinde duas res ante omnem diem & ante omne tempus condidit Deus, angelicam creaturam, & informem materiam: quamuis ſimul omnia facta ſint, ut Salomon ait, Qui uiuit in æternum, creauit omnia ſimul. ſed ut diximus, origo materiæ informis, antecedit formatam ſpeciem, ſicut uox uerbum. Itaq; non omnia ex nihilo fecit Deus, ſed quædam ex nihilo, quædam ex aliquo. De nihilo, mundum, & angelos & animam: ex aliquo hominem. Deniq; ſanctus Clemens Apoſtolorum diſcipulus, & Romanæ eccleſiæ tertius poſt Petrum epiſcopus, in ſexto hiſtoriarum ſuarum libro, ita ſcribit: In principio fecit Deus cœlum & terram, terra autem erat inuiſibilis & incompoſita: & tenebræ erant ſuper abyſſum, & ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Remigius: Plato tria dixit eſſe principia, Deum uidelicet, exemplar & materiam: & Deum non quaſi auctorem ex nihilo cuncta creaſſe, ſed quaſi opifici ei in rebus creandis, materiam adiutoriam præſtitiſſe. Ariſtoteles autem duo dixit eſſe principia, materiam ſcilicet & ſpeciem: tertium quiddam, neſcio quid uolēs dicere, operatorium appellauit. Quorum erroribus obuians Moyſes, utpote à Domino electus, ueritatem rei demonſtrauit: oſtendens Deum ex nihilo cuncta formaſſe, non quidem in tempore, ſed in initio temporis, dicens: In principio. Dum dicit, In principio, & ſubauditur temporis: patet proculdubio, tunc tempus cœpiſſe, quod ante minimè erat. Creauit Deus cœlum & terram. Cœlum non iſtud uiſibile firmamentum accipere debemus: ſed illud empyreum, id eſt, igneum: uel intellectuale cœlum, quod non ab ardore, ſed à ſplendore igneum dicitur, quod ſtatim repletum eſt angelicis ſpiritibus. de quibus in Iob dicitur: Cum me laudarent ſimul aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei.*

Terra

Terra autem erat inanis & uacua.] *Id eſt, inutilis, & infructuoſa & incompoſita. Omnia enim elementa commixta erant & confuſa, & totum hoc aeris ſpacium quod eſt à terra uſq; cœlum, plenum erat aquis: quæ tamen non erant eius qualitatis cuius nunc ſunt, ſed in modum nebulæ tenues, quam qualitatem adhuc ſupercœleſtes aquæ retinent.*

Et tenebræ erant ſuper abyſſum.] *Tenebræ à tenendo dictæ, quia tenent oculos ne uideant. Vtrunq; autē fecit Deus & lucem & tenebras: ſcilicet ut in luce operarentur homines, & in nocte requieſcerent. Ergo & tenebræ opus Dei ſunt. Vnde in hymno trium puerorum, in quo omnis creatura ad benedicendum Deum inuitatur, etiam tenebræ cum luce ponuntur.*

Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas.] *Sic mens uel ſapientia alicuius artificis ſuperfertur operi, quod facturus eſt, ut quomodo uult illud faciat: ita & ſpiritus ſanctus ſuperferebatur, præordinans & quaſi prædiſponens, quid qualiter facere uellet. Allegoricè quod dictum eſt, In principio creauit Deus cœlum & terram: nomine principij filium Dei nō incongruè poſſumus accipere, ſicut ipſe de ſe Iudæis dicit, Ego principium, qui & loquor uobis. Deus etenim pater principium eſt, ſed non de principio, quia à nullo: filius uerò principium, ſed de principio, quia à patre non factus nec creatus, ſed genitus eſt. Per quod principium Deus pater cœlum & terram creauit, id eſt, cœleſtes & terrenos. Per cœlum enim, cœleſtem uitam ducentes: per terram, terrenis negocijs inhiantes ſignātur. Qui utriq; per principiū creati ſunt: quia humanato Chriſto Ieſu patuit, qui eſſent cœleſtes, quiq; terreni.*

Terra uerò erat inanis & uacua.] *Id eſt, corpus humanum inane à meditatione cœleſti, uacuum à fructu bonæ operationis. Et tenebræ erant ſuper faciem abyßi, quia tenebræ infidelitatis & ignorantiæ abyſſum humani cordis operiebant. Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas, quia diuina præſcientia ſuper fluida & infructuoſa corda hominum ferebatur, præuidens & diſponens, quorum corda dignè poſſet inhabitare.*

Fiat lux.] *Lucis uocabulo, fides accipitur. Bene ergo lux prima die facta eſt: quia primo mandato legis, fides commendatur, cum dicitur: Audi Iſrael, Dominus Deus tuus unus. Auguſtinus, ubi de uera innocentia loquitur: Ordo temporum in æterna Dei ſapientia ſine tempore eſt, nec aliqua ſunt apud illum noua, qui fecit quæ futura ſunt: quapropter uoluntas Dei eſt prima & ſumma cauſa omnium corporalium ſpiritualiumq; motionum. Nihil enim fit uiſibiliter, quod non de inuiſibili atq; intelligibili ſummi imperatoris aula, aut iubeatur, aut permittatur ſecundum ineffabilem iuſtitiam. Item Auguſtinus in libro undecimo de Ciuitate Dei: Videndum eſt iſtis, qui Deum conditorem mundi conſentiunt, & tamen de mundi tempore quærunt: quid reſpondeamus, quid ipſi reſpondeant de mundi loco. Ita enim quæritur, cur potius tunc, & non antea factus ſit: quemadmodum quæri poteſt, cur hic potius ubi eſt & non alibi. Nam ſi infinita ſpacia temporis ante mundum cogitant, in quibus eis non uidetur Deus ab opere ceſſare potuiſſe: ſimiliter cogitent extra mundum infinita ſpacia locorum, in quibus ſi quiſquam dicat, non potuiſſe uacare omnipotentem, nónne cōſequens erit, ut innumerabiles mundos cum Epicuro ſomniare cogantur, ea tantum differentia, quod eos ille fortuitis motibus atomorum gigni aſſerit, & reſolui: iſti autem opere Dei factos dicturi ſunt, ſed eum per interminabilem immenſitatem locorū, extra mundum circumquaq; patentium uacare noluerunt, nec eoſdem mundos quod etiam de iſto ſentiunt, ulla cauſa poſſe diſſolui. Quod ſi cui uidetur incredulum meatus aquarum luminis eſſe capaces, uideat opera nautarum, qui olei aſpergine perſpicuum ſibi profundū maris efficiunt. Nec mirandum, nobis diuina operatione lucem in aquis poſſe reſplendere, cum & hominum operatione conſtet eas ſæpius illuſtrari: nautarum uidelicet, qui in profundo maris dimerſi, emiſſo ex ore oleo, perſpicuum ſibi hoc ac lucidum reddunt. Si enim homo talia per oleum ſui oris poteſt, quantam Deus per ſpiritum oris ſui lucem creare poſſe credendus eſt? Moyſes autem proprium ita deſcribit: Et factum eſt, inquiens, ueſpere, & factum eſt mane, dies unus. Sciendum eſt, quia ſicut habet dies ueſperum, ita & nox. Hoc tamen inter utrunq; diſtat: quia ueſper diei teneſceſcere conſueuit in noctem, ueſper autē noctis luceſcere in diem. Ambroſius: Quærunt aliqui cum prius ueſpere, poſtea mane ſcriptura memorauerit, ne fortè noctem priuſquam diem ſignificare uideatur: nec aduertunt quod primo præmiſerit diem dicendo, Et uocauit Deus lucem diem, & tenebras noctem: deinde quod ueſpere finis diei ſit, & mane finis noctis. Ergo ut prærogatiuam & priuatus natiuitatis diei daret, prius finem diei ſignificarat, poſt quem ſecutura nox eſſet, deinde poſtea finem noctis adiunxit. Beda: Factum eſt ueſpere occidente paulatim luce, poſt expletum ſpaciū diurnæ longitudinis, atq; inferiores mundi partes ſubeunte, quod nunc uſitato ſolis circuitu agi ſolet. Factum & mane redeunte eadem paulatim ſupra terras, atq; alium diem initiante, & huc uſq; dies expletus eſt unus, uiginti ſcilicet & quatuor horarum. Cuius cōmendatione uerbi ſcriptura uigilanter admonet, ut lucem quæ facta eſt, inferiora orbis occaſu ſuo luſtraſſe diſcamus. Nam ſi nō hoc faceret, ſed magis tota facto paulatim ueſpere periret, ac rurſum paulatim mane recreata reſurgeret: non iam in mane diei ſequentis, ſed potius in ueſpera primi unum diceret eſſe diem perfectum: unde ueſperam & mane, quàm noctem ac diem factam dicere maluit, ut inſinuaret tunc primariæ lucis actum eſſe circuitu, quod nunc circuitu ſolis die noctuq; geri conſtat, præter hoc ſolummodo, quod poſt creata ſidera nox quoq; ſua tametſi minore, quàm luce perfunditur, triduo autem illo primo tenebroſa prorſus & obſcura manebat. Decebat nanq; omnimodis, ut dies incipiens à luce in mane diei ſequentis eſſet protelatus, quatenus intimaretur opera eius, qui eſt lux uera, & in quo tenebræ non ſunt ullæ, à luce inchoare, & in lucem cuncta eſſe completa. Item beatus Auguſtinus in undecimo libro de Ciuitate Dei: Videmus quippe iſtos dies notos non habere ueſperam, niſi de ſolis occaſu, nec mane, niſi de ſolis ortu. Illi autem priores tres dies ſine ſole peracti ſunt, qui die quarto factus refertur, & primitus quidem lux uerbo Dei facta, atq; inter ipſam & tenebras Deus ſeparaſſe narratur: & eandem lucem diem uocaſſe, & tenebras noctem. Sed qualis illa ſit lux, & quo alternante motu, qualemq; ueſperam & mane fecerit, remotum eſt à ſenſibus noſtris: nec ita ut eſt intelligi à nobis poteſt, quod tamen ſine ulla hæſitatione credendum eſt. Quem Hebræi, Chaldæi, & Perſæ ſequentes, iuxta primæ conditionis ordinem diei curſum à mane uſq; ad mane deducunt, &c. Hebræi uocati ſunt ab Heber, qui pronepos fuit Sem. Caſdei, qui nunc Chaldæi uocati ſunt, à Caſech filio Nachor fratris Abrahæ cognominati ſunt. Perſæ à Perſeo rege ſunt uocati, qui è Græcia Aſiam tranſiens, ibi barbaras gentes graui diurnoq; bello perdomuit, nouißimè uictor nomen ſubiectæ genti dedit. Aegyptij ab Aegypto quodam rege ſuo uocati ſunt: interpretantur autem lingua Hebraica, Aegyptij affligentes, eo quòd afflixerunt Dei populum, priuſquam diuino auxilio liberarētur. Romani à Romuli nomine nuncupati, qui urbem Romam condidit, gentiq; & ciuitati nomen dedit. Hi antè à Saturno, Saturni, à Latino Latini nuncupati ſunt. Vmbri, Italiæ gens eſt. Cecropi Athenienſium regi, ſucceßit Granus, cuius filia Athis, nomen & regioni & genti dedit. Ex ea Attici cognominati, qui ſunt Athenienſes. Ipſa mutatio temporis nos quoq; à paradiſi quondam lumine tranſlatos, in conuallem lachrymarum, iam modò à peccatorum tenebris ad cœleſte gaudium transferendos eſſe deſignat. Hic de ueſpertina hora ſpecialiter loquitur, ad oſtendendam ipſam temporis mutationem, qua nunc à ueſpera ad ueſperam omnes dies computamus. In Euangelio ubi dicitur, Veſpera ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati, uenit Maria Magdalena, &c. de matutina hora*

intelligendum eſt, quando mane in die Dominica mulieres ad ſepulchrum uenerunt. Ibi enim fœminine profertur cum dicitur, Quæ luceſcit: quia hic & hæc ueſper dicitur. Veſpere ſabbati, & ueſpera ſabbati poteſt dici: quia ueſper ueſperis, & ueſpera ueſpere, idẽ eſt: id eſt, quando nox deficit, & dies ſequitur. Veſperum uerò ueſperi, eſt illud tempus, quo ſol ab hora nona deſcendit à centro, uſq; ad noctem. Antea enim nox ſequebatur diem, id eſt, à mane ad mane computabatur, eo quòd dies primus factus fuit quàm nox: nunc autem dies ſequitur noctem, id eſt, computatur à ueſpera ad ueſperam, quia antea poſt gaudiũ paradiſi, ſecuta eſt mors & tenebræ, nunc uerò poſt tenebras mortis & peccati, adueniẽte Chriſto, ſequitur cœleſte gaudium, ſicut lux poſt tenebras: & ideo dies inchoat ſemper ab occaſu ſolis, quamuis quidam aliter ſentiant, qui dicunt, à media nocte, ab ortu ſolis, ſiue à ſexta hora diei illum inchoare, quod nequaquam credendum ac ſequendum eſt. Haimo: In Domini nanq; reſurrectione, etiam ipſe ordo temporis mutatus eſt. Ab initio enim ſeculi uſq; ad Domini reſurrectionem, dies præcedebat, & ſequebatur nox: à Domini uerò reſurrectione nox præcedẽs ad ſequentem diem pertinet, quia qui in huius noctis ultima parte à morte reſurrexit, ipſam noctem lucidam atq; coruſcam reddidit, & quodammodo in diem cõmutauit: de qua ſcriptum eſt, Et nox illuminatio in delicijs meis. Et aptè quondam dies præcedebat noctem: quia primus homo à uera luce diſcedens, in tenebras erroris incidit. aptè etiam nunc dies noctem ſequitur: quia per Domini reſurrectionem de tenebris erroris liberati, ad ueram lucem conuerſi ſumus: ſicut ait Apoſtolus, Nox præceſſit, dies autem appropinquabit. Neq; enim aliter quàm nocte diei præpoſita, poteſt explicari, quod Dominus in exemplum Ionæ tres dies & tres noctes in corde terræ fuerit, &c. Nota eſt hiſtoria de Iona, quod cum fugeret à facie Domini in Tharſis, ceto ſorbente deuoratus eſt, & ibi fuit tribus diebus & tribus noctibus: hoc facto ſignificans mortem Domini, qui latuit in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Et quomodo Dominus dicitur tribus diebus & tribus noctibus iacuiſſe in ſepulchro, cum conſtet eum ibi non tot diebus & noctibus ex integro manſiſſe? Siquidem ſexta feria hora ſexta cruci affixus eſt, nona autem emiſit ſpiritum: ueſpere uerò poſt occaſum ſolis depoſitus eſt de cruce, & collectus in ſepulchrum, & non ibi iacuit niſi triginta ſex horis. Sed in hoc loco regula ſcripturæ attendenda eſt, quia frequenter à parte totum demonſtratur. Si enim accipiamus ſextam feriam cum nocte præcedente, & ſabbatum cum nocte præcedente, noctem autem Dominicam cum ſequenti die, ſecundum hanc rationem tres dies & noctes inuenitur manſiſſe Dominus in ſepulchro. Hinc Auguſtinus in libro de ſancta trinitute quarto: Ipſum autem triduum, non totum & plenum fuiſſe, ſcriptura teſtis eſt. Sed primus dies à parte extrema totus annumeratus eſt, dies uerò tertius à parte prima, & ipſe totus: medius autem inter eos, id eſt ſecundus dies abſolutè totus uigintiquatuor horis ſuis, duodecim in nocturnis, & duodecim in diurnis. A ueſpere autem ſepulturæ uſq; ad diluculum reſurrectionis, triginta ſex horæ ſunt, qui eſt quadratus ſenarius. Ionas interpretatur columba ſiue dolẽs. Columba pro gemitu, quando in uentre ceti triduo fuit: dolens autem uel propter triſtitiam, quam habuit de ſalute Niniuitarum, uel propter hederam ſubitò areſcentem, cuius umbraculo tegebatur contra ſolis ardorem. Ipſe eſt & Amathi Sareptanæ filius uiduæ, ut Iudæi affirmant, quem reſuſcitauit Helias, matre poſtea ad eum dicente: Nunc cognoui, quoniam uir Dei es tu, & uerbum Dei in ore tuo uerum eſt. Si uis ſcire quot atomos, & momenta, & minuta, & punctos, & horas habeat in die uel in hebdomada, necnõ & in menſe naturali, iſtam calculationem attende, & inuenies. Primitus ad horam incipiamus, DLXIIII. atomi, faciunt unum momentum, quatuor momenta faciunt unum minutum, duo minuta & dimidium faciunt unum punctum ſolarem, quatuor puncti faciũt unam horam ſolarem. Hora autem lunaris habet punctos quinq;, minuta decem, partes quindecim, momenta quadraginta, oſtenta ſexaginta. Punctus lunaris habet minuta duo, partes tres, momenta octo, oſtenta duodecim. Vnum minutum habet partem unam & dimidiam, momenta quatuor, oſtenta ſex. Vna pars habet momenta duo, & duas partes tertij momenti, oſtenta III. & tres partes unius momenti. Vnum momentum habet oſtentum unum & dimidium. Vna enim hora habet atomos XXII.DLX. oſtenta LX. momenta quadraginta, partes quindecim, minuta decem, punctos quatuor in ſole, in luna quinq;.

Dies quippe habet horas uigintiquatuor, punctos nonaginta ſex ſecundum ſolem: ſecundum lunam CXX. minuta CCXL. partes CCCLX. momenta DCCCCLX. oſtenta MCCCC. atomos DXLI.CCCCXL.

Hebdomada habet horas CLXVIII. punctos ſexingentos ſexaginta duos, minuta MDCLXXX. partes II.D.XX. momenta VI.DCC.XX. oſtenta X.XXX. atomos III.CCXC.DCCC.

Menſis XXX. dierum, habet horas DCCXX. punctos II.DCCC.LXXX. minuta VII.CC. momenta XXVIII.DCCC. oſtenta XLIII.CC. atomos XVI.CCXLIII.CC.

Si uis ſcire quot horæ ſunt in anno, multiplica CCC. per XXIIII. uices, fiunt VII.CC. Itẽ multiplica LX. per XXIIII. uices, fiunt M.CCCC.XL. Item multiplica quinq;, ipſos uidelicet qui CCCLX. ſuperant numerum, per uigintiquatuor uices, fiunt CXX. Hi autem id eſt VII.CC. & MCCCCXL. & CXX. in ſimul iuncti, VIII.DCC.LX. reddunt. Tot igitur horæ ſunt in anno communi, CCC.LXV. dies. ideo per uigintiquatuor multiplicari oportet, quia uigintiquatuor horæ ſunt in unoquoque die.

Si uis ſcire quot puncti ſunt in anno, duc VIII. per quater, fiunt XXXII. Item multiplica DCC. per quater, fiunt II.DCCC. Item multiplica ſexaginta per quatuor, fiunt ducenti quadraginta. Hunc autem totum numerum ſimul iunge, & inuenies XXXV.XL. Ideò autem horas totius anni per quatuor multiplicari conuenit, quia quatuor puncti unã horã ſolarẽ faciunt.

Si uis ſcire quot minuta ſunt in anno, multiplica bis ſupradictum numerum, fiunt LXX.LXXX. Adde etiam dimidiam partem ſupradictorum punctorum, id eſt XVII.D.XX. Hunc autẽ totum numerũ in ſimul coniunge, & habebis LXXXVII.DC. Ideo autem numerum punctorum bis multiplicari, & inſuper eorum dimidiam partem addere diximus: quia duo minuta & dimidium, unum punctum faciunt.

Si uis ſcire quot momenta ſunt in anno, multiplica quater ſupradictum numerum, hoc eſt LXXXVII.DC. fiunt CCCL.CCCC. Ideo autem numerum minutorum per quatuor multiplicari diximus, quia quatuor momenta unum minutum efficiunt. Sunt quoq; in anno oſtenta DXI.CCCLX. atomi CXCVII.DCCLX.DCCCC.LX. Hæc autem omnia ſi ita eſſe non credis, diligenter inquire.

SCHOLIA IN CAPVT III. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Dies eſt aer ſole illuſtratus.] Diem definiunt philoſophi hoc pacto: Dies eſt latio ſolis ſupra horizontem, ut Ariſto-

teles.

teles. Alij, quod idem ualet, ſpacium inter ſolis exortum & occaſum. Eſt autem definitio diei naturalis, quam literatorum uulgus artificialem appellat. Beda uulgarem uocat. Alius eſt dies ciuilis, quem nunc naturalem uocant: ſpacium quo ſol terram ſupra ac infra circumuoluitur, quod fit ſpacio horarum æquinoctialium, XXIIII.

Nomen inde ſumens quòd tenebras à luce diſiungat atq; diuidat.] *Diem Feſtus à Deo deducit: alij à dio, quod ſignificat lumẽ ſub cœlo diurnum: unde ſub dio dicimus extra tecta. Ego arbitror diem dici à Ioue, quem Græci dia uocãt. Nam ſolem etiam per Iouem intelligimus, ut teſtatum eſt uulgato Orphei uerſiculo:*

Εἷς ζεὺς, εἷς ἄδης, εἷς ἥλιος, εἷς διόνυσος.

Et Iuppiter, Dieſpiter quòd diei pater ſit, atq; lucis.

Niſi fortè poeticis figmentis.] *Inuenti ſunt etiam philoſophi, qui ſeriò diſputarent, ſolem dum occideret, meigi ac extingui humore: accendi autem rurſus, dum oriretur. Fuerunt in hac opinione Epicurei, quos & Lucretius ſequitur. Vide Strabonis primum de Geographia. Verùm ſolem tam expedito ſpacio infra terras ferri, ut ſupra, iam uulgo quoq; non eſt incognitum.*

Vmbri & Athenienſes.] *Memoria lapſum Bedam exiſtimo, dum paſsim conſtat Athenienſes diem ab occaſu ſolis incipere: qua de re lege apud Gellium & Macrobium plura.*

VBI PRIMVS DIES SECVLI SIT. CAPVT IIII.

QVo ſanè in loco primus ſeculi dies ſit, nonnulli quærentes, VIII. Calendarum Aprilium: alij
XII. Calendarum ſupraſcriptarum die magis adnotatum putarunt, uno utriq; hoc eſt, æqui
noctij argumento nitentes, quaſi rationi congruat, ut quia Deus æquis in principio partibus lu-
cem tenebraſq; diuiſerit, ibi præcipuè tunc caput mundi, ubi nunc æquinoctiũ fieri credatur: be-
ne quidẽ inquirentes, ſed non plenè ꝙ dicerent prouidentes, multo utiq; peritius acturi, ſi tẽpus
æquinoctij non primo diei quo lux, ſed quarto quo luminaria ſunt facta, potius adſignarẽt. ibi nã
que temporis initiũ ſtatuit, qui luminaribus conditis dixit, Vt ſint in ſigna, & tẽpora, & dies, &
annos. Nam præcedens triduum, ut omnibus uiſum eſt, abſq; ullis horarum dimenſionibus, ut-
pote necdum factis ſyderibus, æquali lance lumen tenebraſq; pendebat: & quarto demum mane
ſol à medio procedens orientis, horis umbratim ſuas per lineas currentibus, æquinoctium quod
annuatim ſeruaretur inchoauit: poſitus uidelicet cum primo terris oriretur in eo cœli loco, quẽ
philoſophi quartam partem Arietis appellant, eundemq; peracto annuo circuitu, poſt dies CCC
LXV. & ſex horis repetiturus, cuius argumento quadrantis efficitur, ut ipſe uernalis æquinoctij
punctus modò mane, modò meridie, modò ueſpere, modò medio noctis occurrat: luna econtra-
Obſeruandæ riò ueſpere pleniſsima. neq; enim quid imperfectum creator æquiſsimus inſtituit, ſtellis una ful-
Paſchæ ratio. gentibus, ac medio apparens orientis, quartam partem libræ, qua æquinoctium autumnale adſe
uerant, tenuit, initiumq; paſchale ſuo conſecrauit exortu. Neq; enim alia ſeruandæ paſchæ regu-
la eſt, quàm ut æquinoctium uernale plenilunio ſuccedente perficiatur: at ſi uel uno die plenitu-
do lunæ præceſſerit æquinoctium, iam non primi menſis, ſed ultimi luna putetur. Oportet enim,
ut ſicut tunc primo ſol poteſtatem diei, deinde luna cum ſtellis poteſtatem noctis accepit, ita &
nũc ad inſinuandum noſtræ redemptionis gaudium, primo dies noctem longitudine adæquet, ac
deinde luna pleniſsima eam luce perfundat, certi utiq; myſterij gratia: quia uidelicet ſol illi crea-
tus omnium illuminator aſtrorum, æternam ueramq; lucem ſignificat, quæ illuminat omnem ho
Sol Chriſtus, minem uenientem in hunc mundum. Luna autem & ſtellæ, quæ non proprio ut dicunt, ſed aduẽ
luna eccleſia. titio, & à ſole mutuato lumine fulgent, ipſum eccleſiæ corpus, & quoſq; uiritim ſanctos inſinuãt:
qui illuminari, non illuminare ualentes, cœleſtis gratiæ munus accipere ſciunt, dare neſciunt. At
qui in celebratione maximæ ſolemnitatis Chriſtus eccleſiæ debuit anteponi, quæ non niſi per il-
lum luceret. Nam ſi qui plenilunium paſchale ante æquinoctium fieri poſſe contenderit, oſten-
dat uel eccleſiam ſanctam priuſquam ſaluator in carne ueniret, extitiſſe perfectam: uel quemli-
bet fidelium ante prouentum gratiæ illius aliquid poſſe ſupernæ lucis habere. Neq; enim ſine ra
tione paſchalis obſeruantia temporis, qua mundi ſalutem & figurari & uenire decebat, ita diui
nitus eſt procurata, ut neq; prima die qua lux facta eſt: neq; ſecunda, qua firmamentum: neq; ter-
tia, qua arida apparuit: neq; mox quarta inchoante, qua ſol æquinoctialis tanquã è thalamo pro
Paſchæ exor- ceſsit, ſed ad ueſperam tandem oriente luna ſortiretur exordium. Expectata eſt enim hora, quæ il
dium. luminationem eccleſiæ olim in Chriſto uenturam deſignaret. Vt ſicut in myſterio ſacrificij cœle
ſtis nec uinum ſolum, nec aquam ſolam offerre licet: ne uidelicet ipſa oblatio uel Deo tantũ, uel
homini conueniat: ſed ſaguinẽ, qui torculari crucis expreſſus eſt, noſtræ fragilitatis aqua tẽpera-
mus: granũ quoq; frumenti, paſsionis mola contritum, aqua miſcemus, ut iuxta ꝙ Apoſtolus
ait, Adhærentes domino, unus cum eo ſpiritus effici ualeamus. Ita etiam in eiuſdem ſacrificij tẽ-
pore obſeruando, nec ſolis tantummodo curſum quæritemus, quaſi dominum quidem creden-
tes, ſed ultra noſtri curam ſublimatum, iuxta eos qui dicunt: nubes latibulum eius: nec noſtra cõ
ſiderat, & circa cardines cœli perambulat. Nec item lunæ ſolius plenũ captemus exortum, qua
ſi iuxta Pelagianos abſq; gratia ſuperna beati eſſe non queamus: uerum iuxta eum qui dixit: De-
us meus miſericordia eius præueniet me. In noſtra Paſchæ celebratione æquinoctialem ſolis ex
ortum, cuncta uidelicet tenebrarum offendicula deuincentis, plenilunio noſtræ deuotionis eue-
ſtigio ſequente, dedicemus. Hanc Moſaicę Paſchæ rationem die proprię reſurrectionis perfecit,

qui

qui non uenit ſoluere legẽ,ſed adimplere.De quibus ſingulis ſuo loco conſequentius,prout Dominus dederit,exponemus: nunc admonere contenti,XII. Calendarum Aprilium occurſũ æquinoctij,& ante triduum,hoc eſt,XV.Calendarum earundem primum ſeculi diem eſſe docendum:cuius ad indicium primitus ibi reor antiquos initium Zodiaci circuli uoluiſſe præfigere. Neq; enim illa die uel Romanorum,uel Græcorum,uel certè Aegyptiorum menſis annus'ue cuius hoc cauſa fieret,oritur:ſed nec ab his gentibus,quamuis ſe Græci iactitent, uerum ab antiquioribus Chaldæorum aſtrologia cœpit,à quibus Abraham patriarcha,ut Ioſephus teſtatur, edoctus, ut Deũ cœli ſyderũq; conuerſione cognouit, ipſam mox diſciplinam ueracius intellectam Aegyptiorum genti aduexit,cũ apud eos exularet.Nã & in libro beati Iob,qui non longe poſt Abraham extitit,mazaroth,id eſt,ſigna horoſcopi legimus.Igitur iuxta Zodiaci quidem diuiſionem XV.Calendarum Aprilium die,quando facta eſt lux,ſol Arietis ſignum ingreditur.Iuxta uero primæ ſuæ conditionis ordinem XII.Calendarum ſupra ſcriptarum initium ſui circuitus, & omnium ſimul temporum caput attollit,iuxta quod Anatholius Laodiciæ Antiſtes de æquinoctio ſcribens euidentur adſtruit:In qua inquit, die inuenitur ſol non ſolum conſcendiſſe primam Signiferi partem,uerumetiam quadrantem in ea die iam habere, id eſt,in prima,ex XII. partibus.Hæc autem particula prima ex duodecim uernale eſt æquinoctium,& ipſa eſt initium menſium,& caput circuli,& abſolutio curſus ſtellarum,quæ planetæ,id eſt uagæ dicuntur,ac finis duodecimæ particulæ,& totius circuli terminus. Vbi & uertiſsimè intellexit,& elegantiſsimè prompſit,non niſi in æquinoctio uernali,quantum ad naturã,caput eſſe Signiferi,& ibi XII. ſigna,quæ ab illo particulæ nuncupãtur,initium ibi habere & terminum, ibi quadrantem, quem bis ſextum dicimus,ibi ſaltum lunæ incipere ac finiri,ibi annũ magnum,hoc eſt,planetarũ curſum,exordium finemq; ſortiri.

Abı
logi

GLOSSAE IN CAP. IIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Ibi nanq; temporis initium ſtatuit,qui luminaribus conditis dixit:ut ſint in ſigna,& tempora,& dies & annos. Nam præcedẽs triduum,ut omnibus uiſum eſt,abſq; ullis horarum dimenſionibus,utpote necdum factis ſideribus,æquali lance lumen tenebraſq; pendebat.Priuſquam ſidera fierent,non erat quibus ordo temporum annotaretur indicijs:non erat unde meridiana hora dinoſceretur, antequam ſol medium cœli conſcenderet igneus orbem:non unde cæteræ diei noctiſq; ſignarentur horæ,donec aſtra polum, æquali inter ſe ſorte die noctuq; diuiderent.Nam totum illud triduum ſuperius, in deſerto curſus ſui proceſſu tranſierat, nullam penitus dimenſionem horarum habens:utputa,quia lumine primario adhuc generaliter omnia replente, nullumq; caput habente, quod nunc de ſole accipit,nuſquam radij ardentiores illuxerant,nulla ſub caute uel arbore quaſi remotior umbra frigebat. Vt ſint in ſigna, & tempora,& dies & annos:hoc uel propter terminum paſchalem dicitur,quia luna ſignum eſt paſchalis termini,qui non niſi in decimaquarta luna celebratur:uel quia ſidera ſigna ſunt nauigantibus per mare,uel iter agentibus per Libyam, ubi ueſtigium itineris ad motum uenti diſſipatur.Et quarto demum mane ſol à medio procedens orientis,horis umbratim ſuas per lineas currentibus,æquinoctium quod annuatim ſeruaretur,inchoauit.Illam enim uim per omnia ſol habuit primo creatus,quam nunc habere creditur. Ante creationem ſolis non erat tempus neq; hora:quia uidelicet non erat qui umbram faceret,per quam temporis uel horæ fieret determinatio. Aequinoctium.Sol æquinoctialis fuit creatus,nihil inæquale fecit Deus æquus.Cuius augmento quadrantis efficitur,ut ipſe uernalis æquinoctij punctus,modò mane,modò meridie.Prima poſitio ſolis in ariete,modò primo anno mane, meridie ſecundo anno,ueſpere tertio anno,medio noctis,quarto anno occurrat,ut ſubaudias iterum mane. Ita & nunc ad inſinuandum noſtræ redemptionis gaudium,primo dies,noctem longitudine adæquet.Primò dies,id eſt,prius antecedat Chriſtus,deinde ſequatur eccleſia. Licet enim nunc,propter Dominicæ reſurrectionis honorificentiam dies ſequatur noctem,tamen in æquinoctio ſecundum primæ conditionis ordinem nox ſequitur diem,& propter gratiam ſacramenti in ipſa nocte ſequenti fit adimpletio æquinoctij. Sacramentum autem cur hoc fiat,ſatis hic dominus Beda demonſtrat.Noctem ſcilicet ſequentem, quæ æquinoctio deputatur. Ac deinde luna pleniſsima eam luce perfundat,certi utiq; myſterij gratia.Solaris enim perfectio,quæ eſt in æquinoctio,antecedere debet,& deinde perfectio lunaris ſequi.Expectata eſt enim hora quæ illuminationem olim in Chriſto uenturam deſignaret,ut ſicut in myſterio ſacrificij cœleſtis,nec uinum ſolum nec aquam ſolam offerre licet,ſicut non conuenit primus dies, nec ſecundus, nec tertius, nec quartus, ubi ſol fuit procreatus eccleſiæ,antequam luna uenit in ueſpere creata:ſic nec uinum ſolum,nec aqua ſola debent offerri, antequam ſanguis uuæ cum aqua commiſceatur,& granum frumenti contritum cum aqua mixtum. Et ſicut non decet uinum offerre ſine aqua, nec aquam ſine uino:ſic non debet paſcha celebrari propter curſum æquinoctialem ſolis,antequam peruenerit decimaquarta luna. Expectata eſt ueſpertina hora,per quam intelligitur eccleſia à Chriſto illuminata.Per matutinam enim horam intelligitur Chriſtus illuminator eccleſiæ:& per ueſpertinam intelligitur eccleſia à Chriſto illuminata.Ita etiam in eiuſdem ſacrificij tempore obſeruando.In paſchali feſtiuitate utrunq; obſeruari debet,æquinoctium uidelicet uernale,& luna decimaquarta poſt æquinoctium. Si enim æquinoctij tantum fit obſeruatio,quaſi credulitatis noſtræ in Deum,fit tantum demonſtratio,illius prorſus à nobis ſublato regimine:ſi uerò decimæquartæ lunæ tantum obſeruatio quaſi nil ſalutis à Chriſto,ſed à ſeipſo humanum genus & habeat & habuerit. Cuius ad indicium primatus,ibi reor antiquos initium zodiaci circuli uoluiſſe præfigere.Cuius primatus,id eſt,primordij & dignitatis:ibi,id eſt, XV.Calend. April.initium temporum.Neq; enim illa die uel Romanorum,uel Græcorum,uel certè Aegyptiorũ menſis annus ue,cuius hoc cauſa fieret,oritur.In eo quippe die neq; annus neq; menſis Græcorum aut Aegyptiorum inchoatur, & nulla alia cauſa niſi primordij die in XV.Calend.April.initium zodiaci poſitum eſſe deprehenditur.A quibus Abraham patriarcha, ut Ioſephus teſtatur,edoctus.Refert Ioſephus duos filios Noe,Sem & Iaphet,inuentores fuiſſe omnium liberalium artium: tertium uerò,id eſt Cham,magicarum artium fuiſſe repertorem,ſicuti eſt aſtronomia,in qua mathematica,& ſimilia. Audientes autem à patre diluuium uenturum,per quod omnia aut igne aut aquis perire poterant,in duabus columnis ex latere & lapide factis,ipſas artes con

 ſcripſe-

ſcripſerunt,ne delerentur memoria,quæ ſapienter inuenerant:ſed tranſacto diluuio ſeruarentur,& ad notitiam hominum peruenirent:quarum lapidea columna fertur diluuium euaſiſſe,& hactenus in Syria permanere.Nam & in libro beati Iob, qui non longe poſt Abraham extitit,mazaroth,id eſt,ſigna horoſcopi legimus.non unius ſignificat naturam,ſed translatiuè dicitur de toto zodiaco.Horoſcopus horarum ſpeculator,ab hora & σκοπεῖν.Scopin,id eſt,uidere.Translatiuè tamen totum ſignificat ſigniferũ. Mazaroth,id eſt,duodecim ſigna,uel ſignum multarum ſtellarum,uel nomina duodecim ſignorum. Horoſcopi, id eſt,ſigniferi circuli. Iob filius Tharæ de Boſra,rex Idumæorum quartus poſt Eſau,ſucceſſor Balæ filij Beor,homo gentilis, fide ſtabilis, humilitate ſummus,hoſpitalitate præcipuus,in diſciplina manſuetus,in eleemoſynis largus,diues in cenſu. Extemplò factus egenus locuples,in liberis repentè orbatus,tentationi traditus:ſed contra tentationem fide religionis armatur,fit glorioſus in certamine: æquanimis in dolore,damna rerum pertulit,funera pignorum doluit,corporiſq; uulnera patienter excepit,& inter ſupplicia ſemper Deum glorificauit:mala ſuadentem inſuper patienter ſuſtinuit coniugem,uerba amicorum ſuperauit,pro tanta uirtute patientiæ duplici in finem ſubleuatur remuneratione,recipiens poſt rerum caſum multiplicem claritatem donorum. Poſt noctem enim triſtitiæ, diem genuit: poſt fœtores ulcerum,caſiæ fragrantiam edidit:poſt abiectionem,cornu in unctionem regni promeruit,& tibiam in accentu laudis aſſumpſit.Vixit autem poſt plagam centum ſeptuaginta annis, & fuerunt omnes dies uitæ eius ducenti quadraginta octo, & mortuus eſt,& ſepultus in regione ſua.Hunc Hebræi aſſerunt non fuiſſe de genere Eſau,ſed de Nachor fratris Abraham deſcendiſſe ſtirpe,& fuiſſe eum temporibus patriarcharum.Nachor enim genuit Hus,de cuius ſtirpe creditur generatus, ſecundum quod in exordio uoluminis eius notatur:Vir erat in terra Hus,nomine Iob.In libro Hebraicarum quæſtionum,ſic dicit ſanctus Hieronymus: Primogenitus Nachor fratris Abraham,de Melcha uxore eius,filia Aran natus eſt Hus,de cuius ſtirpe Iob deſcendit, ſicut ſcriptum eſt in exordio uoluminis eius:Vir fuit in terra Hus,Iob nomen eius.Malè igitur quidam æſtimabant,Iob de genere eſſe Eſau. Siquidem illud quod in fine libri ipſius habetur,eo quòd de Syro ſermone translatus ſit,& quartus ſit ab Eſau: & reliqua quæ ibi continentur,in Hebræis uoluminibus non habentur.Hæc autem particula prima ex duodecim, uernale eſt æquinoctium. Omnia enim iſta fiunt ſecundum naturam in ariete,in duodecimo Calend.April. Signa duodecim appellat partes,quorum primum eſt aries, ultimũ piſces.Initium menſium,ſcilicet anni,uel caput circuli,id eſt,zodiaci,uel anni.Naturaliter enim in primo ſigno, ubi ſol & luna fuit creata,id eſt,in ariete,eſt initium & finis menſium & annorum:& ibi curſus omnium planetarum deligatur, id eſt, ad unam concordiam uenit,ibiq; omnes circuli iuxta naturam finiuntur.Abſolutio Deus finis & terminus laboris,id eſt,operis.

SCHOLIA IN CAP. IIII. BEDAE PRESBYTEri,De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Quo ſanè in loco primus ſeculi dies.] *Diſputant Theologi quando mundus ſit creatus,in uerè ne an autummo? Qui dicunt in autummo mundũ creatũ,mouentur hac ratione, ne ſi in uere eſſet factus,inedia periſſent primi homines,nullis fructibus adhuc maturis.Probabilior ſententia,primum diem fuiſſe dum ſol arietis ſignum teneret.Diſputant de hac quæſtione etiam Aſtrologi:Vide Iouinianum Pontanum libro primo de rebus cœleſtibus.*

Mazaroth,id eſt,ſigna horoſcopi legimus.] *Horoſcopus eſt ea pars ſigni,quæ aliquo naſcente exoritur:ueluti naſcente Lucio,exoriebatur octaua pars tauri:eam igitur habet horoſcopum,quod & ſic efferunt Aſtrologi:Lucius horoſcopum habet in tauro.Homerus ut obſeruatum eſt,in ſagittario.Plato in aquario.Vrbs Roma in decimaquinta libræ.nam & ciuitates habent horoſcopum,hinc uerbum ὁροσκοπεῖν,pro quo nos utimur horoſcopare:ut naſcente Paride horoſcopabat Capricornus.*

DE NOCTE. CAPVT V.

NOx dicta,quòd noceat aſpectibus uel negotijs humanis:ſiue quod in ea fures latronesq; nocendi alijs occaſionem nanciſcantur.Eſt autem nox abſentia ſolis terrarum umbra conditi,donec ab occaſu redeat ad exortum,iuxta naturam eius & Poeta inquit:

—Ruit oceano nox,
Inuoluens umbra magna terramq; polumq;.

Et Salomon ſacris literis expreſsit:Qui paſcitur inter lilia donec aſpiret dies,& inclinentur umbræ.Eleganti utiq; ſenſu deceſsionem noctis inclinationem appellans umbrarum.Nam quoniã pro conditionibus plagarum,quibus ſolis curſus intenditur,& ſplendorem eius à nobis obiectio terrenæ molis includit,inumbratio illa,quæ noctis natura eſt ita erigitur,ut ad ſidera uſq; uideatur extendi,merito contraria uiciſsitudine,id eſt,lucis exortu umbras inclinari,noctem uidelicet deprimi pelliq; ſignauit:quam uidelicet umbrã noctis ad aeris uſq; & ætheris confinium philoſophi dicunt exaltari,& acuminatis inſtar pyramidum tenebris lunam,quæ infima planetarũ currit,aliquãdo contingi,atq; obſcurari,nullumq; aliud ſidus taliter eclypſim,id eſt,defectum ſui luminis pati,eo quod circa fines telluris ſolis ſplendor undiq; diffuſus,ea libere quæ tellure procul abſunt aſpiciat.Ideoq; ætheris quæ ultra lunam ſunt ſpacia,diurnæ lucis plena ſemper efficiat:uel ſuo uidelicet,uel ſyderum radiata fulgore.Et quemadmodum nocte cæca procul accenſas faces intuens,circumpoſita quæq; loca eodem lumine perfundi non dubitas,tametſi tenebris noctis obſtantibus,non amplius quàm ſolas facum flammas cernere præualeas,ita,inquiunt puriſsimum illud & proximum cœlo inane,diffuſis ubiq; ſyderum flammis,ſemper lucidum fit:ſed præpeditis aere craſsiore noſtris obtutibus,ſidera quidem ipſa luce radiantia apparent,uerũ reddita ex eis illuſtratio non apparet.Lunam uero aiunt,cum infimas ſui circuli abſidas plena petierit,nonnunquam umbra memorata fuſcari,donec paulatim centrum terræ tranſgreſſa,ruſſus à ſole cernatur.Verum ne hoc omni plenilunio patiatur,latitudinem ei ſigniferi,quæ XII.partiũ eſt,diuerſamq; abſidum altitudinem ſuccurrere.Nam quia in umbra facienda tria ſimul concurrere

rere neceſſe eſt, lucem, corpus, & obſcuratum locũ: & ubi lux corpori par eſt, ibi æqualis umbra iacitur: ubi lux corpore exilior, ibi umbra ſine termino augeſcit: ubi lux corpore maior, ibi umbra paulatim rareſcendo deficit, argumentantur ſolem terra eſſe maiorem, quamuis ob immenſam longinquitatem modicus uideatur: atq; ideo noctis umbram quia ſenſim decreſcat priuſquã ad æthera pertingat deficere. Meminit huius umbræ ac noctis & beatus Ambroſius in ſexto hexameron libro ita dicẽs: An non ille, id eſt, Moyſes, putauit dicendum, quantum de ſpacio aeris occupat umbra terræ, cum ſol recedit à nobis, diemq; obducit, inferiora axis illuminans? & quẽadmodum in regionem umbræ huius incidens lunæ globos eclypſim faciat? Eſt autem noctis umbra mortalibus ad requiem corporis data, ne operis auida continuato labore deficeret ac periret humanitas: & ut animantibus quibuſdam, quæ lucem ſolis ferre nequeunt: ipſis etiã beſtijs, quæ præſentiam uereantur humanam, diſcurſandi ubiq; ac uictum quæritandi copia ſuppeteret, iuxta quod in Dei laudibus Pſalmiſta decantat: Sol cognouit occaſum ſuum, poſuiſti tenebras & facta eſt nox, in ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſyluarum, &c. Quam mira prouiſio creatoris ita temperauit, ut ubi ob ſolis longinquitatem rigidior, ibi ad opera breuianda & fouenda ſit mẽbra prolixior: quia & hyeme quàm æſtate uniuerſo orbi longior: & in ipſa hyeme multo Scythis quàm Afris eſt productior: ſicut etiam æſtate multo longior in Scythia quàm in Africa dies flagrat. Nam ſi non tanto breuior, quanto ardentior Lybiam dies ureret, totam nimirum iam dudũ abſumeret. Noctis ſane partes ſunt VII. Crepuſculum, ueſperum, conticinium, intempeſtum, gallicinium, matutinum, diluculum. Crepuſculũ eſt dubia lux: nam creperum dubium dicimus: hoc eſt, inter lucem & tenebras. Veſperum, apparente ſtella eiuſdem nominis, de qua Poeta:

Ante diem clauſo componet Veſper olympo.

Conticinium, quando omnia conticeſcunt, id eſt, ſilent. Intempeſtum, media nox, quando omnibus ſopore quietis nihil operandi tempus eſt. Gallicinium, quando galli cantum leuant. Matutinum inter abſceſſum tenebrarum & auroræ aduentum. Diluculũ, quaſi iam incipiens parua lux diei: hæc & Aurora, pertingens uſq; ad ſolis exortum.

GLOSSAE IN CAPVT V. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Nox dicta quòd noceat aſpectibus uel negocijs humanis.] *Nox eſt obſcuritas mundi, latibulum malorũ, requies uiuorum. Eſt autem nox ſolis abſentia, terrarum umbra, conditis mortalibus ad requiem facta, ne opere diutino auida deficeret humanitas: & ubi rigidior, ibi ad opera minuenda, & membra fouenda prolixior. Sicut dies nonnunquam proſperitatem & ſcientiam diuinæ legis ſignificat, ita & nox in ſcripturis aliquando tribulationem perſecutionis, aliquando ignorantiam & cæcitatem morum ſecundum prophetæ dictum:* Nocti *aſsimilaui matrem tuam, factus eſt populus meus tanquam non habens ſcientiam, quaſi dixiſſet,* Non *habens lucem.*

Qui paſcitur inter lilia, donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ.] *Qui ſcilicet Chriſtus paſcitur inter lilia, ſcilicet fidei munditia & candore uirtutum. Aſpiret, id eſt, illuminet. Aliter. Qui paſcuntur in lilijs: hoc eſt, delectantur puriſsimis & nitidiſsimis ſenſibus ſcripturarum. Donec aſpiret dies: hoc eſt, dies illa donec ueniat æterna, quam deſiderabat Pſalmiſta, dicens: Melior eſt dies una in atrijs tuis ſuper milia. Et inclinentur umbræ: hoc eſt, tranſeant mœrores & perturbationes iſtius ſeculi. Donec aſpiret dies, id eſt, oriatur. Apparebit enim dies, id eſt, orietur: quando ille uerus ſol iuſtitiæ, id eſt, Chriſtus apparebit. Et tunc inclinabuntur umbræ: hoc eſt, omnia nubila mœroris, & tenebræ præſentis ſeculi pertranſibunt. Sed etſi ipſam literam uelimus aſpicere, pulchrè expreſsit ortum diei, & occaſum noctis. Nam nox nihil aliud eſt, niſi umbra terræ, quæ ſole ſub terras deſcendente conſurgit. Sole autem iterum aſcendente, inclinantur umbræ, id eſt, cadit nox. Paſcuntur ergo in lilijs, donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ: quia ſanctorum doctorum in præſenti tantum uita neceſſaria eſt prædicatio & doctrina. Nam in alia uita poſtquã apparuerit æterna dies, & finita fuerit nox præſentis ſeculi, non neceſſe erit doceri aliquem: quia omnes reuelata facie gloriam Domini contemplabuntur. Vnde & Dominus dicit per prophetam: Non docebit uir fratrem ſuum, dicens, Cognoſce Dominum, omnes enim cognoſcent me à minimo uſq; ad maximum. Beatus Ambroſius in libro Hexameron: Quæritur qualiter ſpacium aeris occupet umbram terræ, efficiens nobis noctem. Cum ſol recedit, diemq; à nobis abducit, tum inferiora axis ſeptentrionalis illuminat. Omne enim corpus facit umbram, & naturaliter umbra corpori adhæret, adeò ut etiam pictores corporum umbras, priuſquam pinxerint, nitantur exprimere, idq; aſſerant artis non intermittere uim naturæ. Ergo ſicut in die cùm à parte ſolis aliquod corpus hominis uel arboris occurrit, ex ea parte qua lumen repercutitur, umbra ſubſiſtit: ſic cum recedente die ſol ad eum locum peruenerit, ubi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis ſeparatur, ſic terræ obiectu à ſeptentrionali parte obumbratur aer, adeò ut noctem nobis faciat hæc ipſa umbra terrarum. Quam uidelicet umbram noctis ad aeris uſq; & ætheris confinium philoſophi dicunt ex illatri, & acuminatis inſtar pyramidum tenebris, lunam quæ infima planetarum currit, aliquando contingi. Et acuminatis tenebris, id eſt, acutiſsimis: ab acumino uerbo, & faſtigiatis. Inſtar, id eſt, ad ſimilitudinem pyramidum, id eſt, ſepulchrorum, quæ inferius ſpaciantur, & ſuperius acuminantur. Sic tenebræ & umbræ noctis inferius ſupra terram ſunt latæ & amplæ, ſuperius uerò anguſtæ & acutæ, à quibus luna dicitur aliquando tangi & obſcurari, ſi fuerit ſol ſub terra in centro, id eſt, in eadem parte cœli inferius, in qua luna ſuperius. Pyramis pyramidis, ſepulchrum inferius latum & amplum, ſuperius uerò anguſtum & ſtrictum ad ſimilitudinem pyr, id eſt, ignis. Antiqui enim talia faciebant ſepulchra, ſic enim tenebræ & umbræ, &c. Omnis ſtructura uel ædificium ſuperius acuminatum, pyramis uocatur ab igne. Ignis enim inferius ſpaciatur, & ſuperius acuminatur. Pyramis eſt, ut Iſidorus dicit, figura quæ in modũ ignis ab amplo in acumen conſurgit. Ignis enim apud Græcos pyr appellatur. Nullumq; aliud ſidus taliter eclypſin, hoc eſt defectum ſui luminis pati. Nullumq; aliud ſidus, id eſt, non ſic cætera errantia deficiunt, ſicut luna deficit. Ita enim ſol ecc-*

 lypſin

lypſin patitur,ut non deficiat eius ſplendor,ſed ut interiectu terræ luna non appareat.Stellæ quoq; errantes,non defectum ſui luminis habent:ſed cum aliæ ab alijs cælantur,deficere dicuntur, quos defectus philoſophi occultationes ſiderum appellant. Luna uerò eclypſin patitur,ut penitus lumine priuetur.Pati,ſcilicet dicunt philoſophi.Vndiq;,id eſt,ex omni parte diffuſus ſplendor ſolis. Sol enim multo maior eſt terra,& ideo ſiue in nocte ſiue in die,undiq; circa terram mittit ſuum ſplendorem. Nocte autem non poteſt propter umbram terræ,ipſa loca quæ prope ſunt terræ irradiare,irradiat tamen ſuperius ſpacia ætheris, quæ ultra lunam ſunt,& longè à terris.Verùm ne hoc omni plenilunio patiatur,latitudinem ei ſigniferi quæ duodecim partium eſt,diuerſamq; abſidarum altitudinem ſuccurrere.Huius uerſiculi gloſſam in ante capitulo uigeſimoſeptimo pleniter inuenies. Quæ ſcilicet latitudo duodecim partium, eſt duodecim ſignorum,diuerſarumq; abſidarum altitudinem.In altitudine abſidarum nõ patitur hoc luna, id eſt eclypſin, ſed quando propè terræ eſt.Succurrere,ſcilicet dicunt philoſophi.Abſides Græco uocabulo circuli planetarum uocantur. Sed quia lunæ circulus uariatur,nunc enim propinqua cœlo,nunc contigua montibus,cum in regionem umbræ uenit,eclypſin facit:cum autem in æthera ſcandit,ultra umbram euadit,& ideo defectum non patitur,quia illuſtratur à ſole.Nam quia in umbra facienda, tria ſimul concurrere neceſſe eſt,lucem,corpus,& obſcuratum locum.Sicut in umbra facienda tria ſunt:id eſt, ut ſit lux, corpus & locus:ſic tria umbrarum genera ſunt,id eſt,pyramides,chilindrides,turbonides.Nam neceſſe eſt ut lux maior ſit quàm corpus, aut minor aut æqualis.Si ergo maior fuerit lux quàm corpus,pyramides umbra uocatur, ſicut umbra terræ, id eſt nox. Maior enim ſol eſt,ut Macrobius & plures alij docent,quàm terra,octies.Si autem minor lux fuerit quàm corpus,uocatur turbonides:ſi uerò æqualis fuerit lux & corpus,chilindres uocatur. Chilindres eſt figura quadrata,habens ſemicirculum ſuperius, ita neceſſe eſt lucem, ſcilicet cuius abſentia fit umbra.Aliter enim corpus non poteſt facere umbram niſi in luce.Sol cognouit occaſum ſuum,uſq; beſtiæ ſyluæ. Remigius:Sol cognouit occaſum ſuum,id eſt,Chriſtus mortuus eſt,in cuius morte poſitæ ſunt tenebræ in toto mundo.

Poſuiſti tenebras,& facta eſt nox.] *Spiritualiter poſitis tenebris facta eſt nox, quia in paßione Chriſti infidelitas in cordibus apoſtolorum aſcendit.In ipſa nocte pertranſibunt omnes beſtiæ ſyluæ,id eſt,dæmones, inſtigando uel ad crucifigendum Iudæos,uel ad negandum apoſtolos.*

SCHOLIA IN CAPVT V. BEDAE PRESBYTE- ri,De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Nox dicta quod noceat.] *Sic & Varro libro quinto de Origine uerborũ,quod nocet noctem dictam eſſe ſcribit.Græcè dicitur νὺξ,quam Phyſici definiunt σκιὰν τῆς γῆς.Non eſt autem qualiſcunq; terræ umbra, ſed quæ naſcitur ex ſolis ſubterraneo meatu.Nam cum terra ſit globus,ut antè demonſtratum eſt:ſic & ſol globus,& maior quidem quàm terra,neceſſe eſt (quemadmodum ex optice conſtat) ab altera terræ parte quam ſol non aſpicit,umbram exire,quæ metæ aut pyramidi ſimilis eſt.Cum enim materia lucida rotunda eſt,& in eius radijs poſita alia materia craſſa ſeu opaca,omnino neceſſe eſt,priorem partem materiæ opacæ illuſtrari aduerſo lumine:alteram uero obſcuram longius manante umbra ad figuram pyramidis:ex quo facilè intelligitur,hanc umbram è regione ſemper contra ſolem eſſe poſitam,ac incipiente ſole ſe mergere uerſus occaſum,à parte exortiua tantum ſe in altum tollit umbra,quantum ſol ſub terras abit,dum autem dimidia noctis parte tranſacta eſt in hipogeio (ſic enim uocant Græci ſubterraneum eum locum,quem ſol occupat medio noctis) umbra terræ uerſus auſtrum proclinat ſublimis ſuper terram: unde & profunda & alta nox apud Poetas ex ratione phyſica intelligitur. Iſthæc ſi uoles clarius intelligere, reſpice figuras umbrarum quas appoſuimus libro primo.*

Lunam quæ infima planetarum currit aliquando contingi.] *Quomodo lunæ eclypſis fit,ſatis intellectũ iri exiſtimo ex ijs,quæ diximus in ſcholijs primi libri. Quòd autem alijs ſideribus lumẽ non auferatur per umbram terræ,cauſa eſt, quòd alia ſidera altiora ſunt,quàm umbra terræ poteſt peruenire:itaq; ſupra lunam,umbra deſinit in conum pyramidis,id eſt,in uerticem ſeu accutam extremitatem.Eſt enim ſolis orbis longe ac multo amplior quam terræ ſphæra,propterea ſic exigente ratione luminis,corporis umbra in immẽſam altitudinem nequit peruenire,& ſol radios ſuos non longe à terra iterũ cõponit: unde dicitur ſol omnia uidere,quemadmodum & Homeri noto uerſiculo celebratum eſt:ἠέλιος θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει.& cœlum idem ἀνύχιον uocat,id eſt,ſine nocte:in cœlum enim umbra terræ,quæ nox dicitur,peruenire non poteſt.*

Cum infimas ſui circuli abſidas plena petierit.] *Abſides quid ſint in planetarum orbibus,ex ſcholijs & figuris primo libro appoſitis facilè intelligitur:accepit autem Beda hoc loco abſides,pro circulorum commiſſuris,quas recentiores uocant caput & caudam draconis,Græci ἀναβιβάζοντα καὶ καταβιβάζοντα.*

Quam mira prouiſio creatoris ita temperauit.] *Somnus frigidis conciliatur:ergo ex re mortalium fuit,ut temporibus ac locis frigidis longior quies hominibus daretur.*

DE HEBDOMADA. CAPVT VI.

HEbdomada Græcè à ſeptenario numero nomen accepit,humana quidẽ conſuetudine ſeptenis ſolum acta diebus,ſed ſcripturæ ſacræ authoritate multis ſpeciebus inſignis,quæ tamen cunctæ,ni fallor,ad unum finem ſpectant:nos ſcilicet admonentes,poſt operum bonorum perfectionem in ſpiritus ſancti gratia perpetuam ſperare quietem.Prima ergo ſingularis illa hebdomada & à qua cæteræ formam capeſſunt,diuina eſt operatione ſublimis: quia Dominus ſex diebus mundi ornatum complens, ſeptima requieuit ab operibus ſuis, Vbi notandum,quod non ideo ſenarius numerus eſt perfectus,quia dominus in eo mundi opera perfecerit,ſed ſicut Auguſtinus ait:Ideo Dominus qui omnia ſimul creare ualebat,in eo dignatus eſt operari,quia numerus eſt ille perfectus,ut etiam per hũc opera ſua probaret eſſe perfecta,qui ſuis partibus primus impletur,id eſt,ſexta & tertia,dimidia,quæ ſunt unum,duo & tria,& ſimul ſex fiunt.Ad huius exemplum diuinæ hebdomadis ſecunda hominibus obſeruantia mandatur,dicente Domino:Sex diebus operaberis,facies omnia opera tua,ſeptimo autem die ſabbati Domini Dei tui nõ facies

omne

omne opus ſeruile in eo. Sex enim diebus fecit Deus cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt, & requieuit in die ſeptimo. Quæ populo Dei hebdomada ita cõputabatur antiquitus: prima ſabbati, uel una ſabbati ſiue ſabbatorũ: ſecũda ſabbati, tertia ſabbati, quarta ſabbati, quinta ſabbati, ſexta ſabbati, ſeptima ſabbati, uel ſabbatum. Non quod omnes ſabbatorum, hoc eſt, requietionum dies eſſe potuerint, ſed quod à requietionum die, quæ ſuo nomine & cultu ſingularis excellebat, prima, uel ſecunda, uel tertia, uel cæteræ ſuo quæq; cenſerentur ex ordine. Verum gentiles cum obſeruationem à populo Iſrael hebdomadis addiſcerent, mox hanc in laudem ſuorum deflexere deorum. Primam uidelicet diem Soli, ſecundã Lunæ, tertiam Marti, quartam Mercurio, quintam Ioui, ſextam Veneri, ſeptimam Saturno dicentes: eiſdem utiq; monſtris ſuos dies, quibus & errantia ſidera conſecrantes, tametſi diuerſo ordine putantes. Exiſtimabant enim ſe habere à Sole ſpiritum, à Luna corpus, à Marte feruorem, à Mercurio ſapientiam & uerbum, à Ioue temperantiam, à Venere uoluptatem, à Saturno tarditatem: credo quia Sol in medio Planetarum poſitus totum mundũ ſpiritus inſtar calefacere, & quaſi uiuificare uidetur, Eccleſiaſte atteſtante, qui de ipſo loquens, ait: Gyrãs gyrando uadit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur. Luna per humoris miniſterium cunctis incrementum corporibus ſuggerit. Martis ſtella, utpote Soli proxima, calore ſimul & natura eſt feruens. Mercurius perpetuo circa Solẽ diſcurrendo, quaſi inexhauſta ſapientiæ luce radiari putabatur. Iupiter frigore Saturni & ardore Martis, hinc inde temperatur. Venus luminis uenuſtate, quam ex ſolis uicinitate percipit ſuo cernentes allicit aſpectu. Saturnus eo tardior cæteris Planetis, quo & ſuperior incedit. Nam XXX. annis Signiferum complet, inde Iupiter XII. annis, tertius Mars II. annis, quartus Sol CCCLXV. diebus, & quadrante, infra Solem Venus, quæ & Lucifer & Veſper, CCCXLVIII. diebus à Sole nunquam abſiſtens partibus XLVI. longius. Proximum illi Mercurij ſidus IX. diebus, ocyore ambitu modò ante ſolis exortus, modò poſt occaſus ſplendens, nunquã ab eo XXII. partibus remotior. Nouiſsima luna XXVII. diebus & VIII. horis Signiferum conficiens. Hæc igitur erat ſtultitia Gentilium, falſa ratiocinatione ſubnixta, qui quaſi iure primam diem Soli, quia maximum eſt luminare: ſecundam Lunæ, quia ſecundum luminare eſt, ſe conſecrare putabant: dein ordinata alternatione tertiæ diei primam à ſole ſtellam, quartæ prima à luna, quintæ ſecundam à ſole, ſextæ ſecundam à luna, ſeptimæ tertiam à ſole præponebant. Ferias uerò habere clerũ primus Papa Syluester edocuit: cui Deo ſoli uacanti nunquam militiam uel negociationem liceat exercere mundanam, dicente Pſalmographo: Vacate & uidete, quoniam ego ſum Deus. Itemq; Apoſtolo: Nemo militans Deo implicat ſe negocijs ſecularibus. Et primum quidem diem, qua & lux in principio facta, & Chriſti eſt reſurrectio celebrata, dominicum nuncupauit: quod illi nomen iam primis Eccleſiæ temporibus fuiſſe inditum, teſtatur Ioannes, qui dicit in Apocalypſi: Fui in ſpiritu in die dominico. Deinde ſecundam feriam, tertiam feriam, quartam, quintam & ſextam de ſuo adnectens, ſabbatum ex uetere ſcriptura retinuit: nihil ueritus grammaticorum * ferulas, qui ſicut reg Calendas, Nonas, & Idus, ita etiam ferias plurali tantum numero proferendas eſſe decernunt. Tertia ſpecies hebdomadis in celebratione Pentecoſtes agitur: VII. uidelicet ſeptimanis dierũ & monade, hoc eſt, L. diebus impleta. Qua die & Moyſes ardentem conſcendens in montem, legem de cœlo accepit, & Chriſtus in linguis igneis ſpiritus ſancti gratiam de cœlo miſit. Quarta ſeptimi mẽſis erat hebdomada, qui ſolennitatibus præclaris penè totus expẽdebatur. Inter quas præcipuè dies propitiationis eminebat, qua ſola per annũ Põtifex derelicto foris populo, ſancta ſanctorum intrabat, annuis antea fructibus, hoc eſt, frumenti, uini, & olei ex ordine collectis: Significãs, Ieſum Pontificem magnum impleta diſpenſatione carnis, per propriũ ſanguinem cœleſtis regni ianuas ingreſſurum, ut appareat nunc uultui Dei pro nobis, qui foris adhuc poſiti, præſtolamur & diligimus aduentum eius. Vbi notandum, quia ſicut quidam immundi per legem prima, tertia, & ſeptima die iubebantur luſtrari, ſic & primus, tertius ac ſeptimus menſis ſuis quiq; ceremonijs extitere ſolennes. Quinta hebdomada ſeptimi anni, quo toto populus ab agricolandi opere legis imperio uacabat, dicente Domino: Sex annis ſeres agrum tuum, ſeptimo ceſſabis. Sexta, anni iubilei, hoc eſt, remiſsionis hebdomada eſt, quæ ſeptem hebdomadibus annorũ, hoc eſt, XLIX. annis texitur: qua expleta, hoc eſt, quinquageſimo demum anno incipiente, tubæ clarius reſonabant, & ad omnes, iuxta legem, poſſeſsio reuertebatur antiqua.

GLOSSAE IN CAPVT VI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Hebdomada Græcè à ſeptenario numero nomen accepit.] *Hebdomada Græcè, latinè ſeptimana, quod ſeptem habeat mane, id eſt, per ſeptem dies currat. Inter hebdomadam per b, & hepdomadam per p, hoc diſtat: quod hebdo eſt concipio, unde hebdo nadæ dicũtur conceptiones: hepta uerò per p, dicuntur ſeptem. Vnde hepdomada dicitur ſeptimana. Marcus Varro in libris, id eſt, de hebdomadibus ſeptenarij numeri, uirtutes uarias deſcribit. Marcus Varro, homo omnium acutiſsimus, & ſine ulla dubitatione doctiſsimus, 41. libros ſcripſit antiquitatum, inter quos ſex de temporibus compoſuit. De quo Terentianus elegantiſsimo uerſiculo breuiter ait: Vir doctiſsimus undecunq; Varro, qui tam multa legit, ut aliquid ei ſcribere uacaſſe miremur: tam multa ſcripſit, quàm multa uix quenquam legere potuiſſe credamus. Si uis audire, quid de eo beatus Auguſtinus dicit, lege librum de Ciuitate Dei ſextum. Is numerus, id eſt, ſeptenarius, ſeptentrionem maiorem minoremq; facit in cœlo: & uergilias, quas Græci pleiadas uocant,*

uocant,& ſtellas errantes.Ipſe quoq; zodiacus ſeptenario numero non caret.Nam in ſeptimo ſigno fit ſolſtitium à bruma, in ſeptimo bruma à ſolſtitio:in ſeptimo æquinoctium ab æquinoctio.Luna quoq; penè quater ſeptenis diebus integrum ſuum conficit curſum.Prima ergo ſingularis illa hebdomada,& à qua cæteræ formam capeſſunt,ſeptem dies tantum habuit.Vbi notandum,quòd non ideo ſenarius numerus eſt perfectus,quia Dominus in eo mundi opera perfecerit:ſed ſicut Auguſtinus ait,ſcilicet in libro de Ciuitate Dei undecimo.In eo,ſcilicet numero,id eſt,ſenario.Quia numerus ille eſt perfectus,id eſt,ſenarius.Par numerus eſt,qui diuidi æquis partibus poteſt:ut duo,quatuor,octo.Impar uerò numerus eſt,qui diuidi æquis partibus nequit, uno medio uel deficiente, uel ſuperante:ut,tria,quinq;,ſeptem,nouem.Perfectus autem numerus eſt,qui ſuis partibus adimpletur,ut ſenarius, qui non indiget adiunctione alterius ad perfectionem,ſed diuiſus non plus habet quàm perfectus,nec minus. Sic & uiginti octo faciunt intra centenarium,ſic intra millenarium CCCCXCVI.intra X.VIII.CXXVIII.Vt etiam per hũc,ſcilicet ſenarium. Qui,ſcilicet ſenarius.Suis,ſcilicet in partibus,primus impletur.Ideo primus,quia ſunt etiam alij perfecti,qui ſimiliter implentur ſuis partibus.Sexta, ſcilicet parte,id eſt unum.Tertia,ſcilicet parte,id eſt,duo.Et dimidia,ſcilicet parte,id eſt,tria.Ad huius exemplum diuinæ hebdomadis,ſecunda ſcilicet hebdomada,hominibus obſeruanda mandatur.Secunda hebdomada,quæ à prima formam accepit,ſeptem ſimiliter dies deinceps habuit.Verùm gentiles cum obſeruationem à populo Iſrael hebdomadis ediſcerent,mox hanc in laudem ſuorũ deflexere deorum.Pagani ex pagis Athenienſium dicti,ubi exorti ſunt.Ibi enim in locis agreſtibus & pagis gentiles lucos idoláq; ſtatuerunt,& à tali initio uocabulum pagani ſortiti ſunt.Gentiles ſunt,qui ſine lege ſunt,& nondum crediderunt. Dicti autem gentiles,quia ita ſunt ut fuerunt geniti:id eſt,ſicut in carne deſcenderunt,ſub peccato ſcilicet idolis ſeruientes,& necdum regenerati,proinde gentiles primitus nuncupabantur.Ipſi dicuntur Græcè ethnici. Ethnici enim ex Græco in Latinum, interpretantur gentiles. Ethnos enim Græcè,gens dicitur.Eiſdem utiq; monſtris ſuos dies,quibus & errantia ſidera conſecrantes.

Inter cœlum terramq; ſeptem ſidera pendent,certis diſcreta ſpacijs,quæ uocantur errantia,contrarium mundo agentia curſum: id eſt,læuum,illo ſemper in dextra præcipiti.Et quamuis aſsidua conuerſione immenſæ celeritatis attollantur ab eo, rapianturq; in occaſus,aduerſo tamen ire motu per ſuos quæq;,id eſt,inceſſus paſſus aduertuntur,nunc inferius, nunc ſuperius propter obliquitatẽ ſigniferi uagantia. Radijs autem ſolis præpedita,anomala uel retrograda,uel ſtationaria fiunt. Inter cœlum, id eſt, firmamentum. Terramq;,id eſt,in æthere,ſeptem ſidera.De planetis dicit.Pendent,ſcilicet quia non cohærent.Pendent dicit:quia non ſunt fixa in firmamento,ſicut cætera ſidera.Sol & luna,& quinq; planetæ,non ſunt in firmamento poſitæ,ſed in æthere pendent:quia ergo uicinæ ſunt firmamento,ideo in firmamento poſitæ dicuntur.Diſcreta,diſtincta.Diſtantia inter ſe,& diuiſa certis ſpacijs. Contrariũ curſum,id eſt,læuum:id eſt,ſiniſtrum agentia:quia contra mundum pergunt.Cœlum in dextrum ab oriente in occidentem flectitur, planetæ e regione ab occidente in orientem in læuum uoluuntur.Quamuis agilitas cœleſtis ſphæræ tanta ſit, ut curſum planetarum præpediat,illaſq; impetu ſuo rapiat:atq; ideo uidentur nobis currere ad occidentem,cum tamen ſemper ferantur ad orientem. Nam curſum ſuum nunquam amittunt,licet ad curſum ſphæræ cœleſtis uideantur ferri.Iſte locus uariè intelligitur.Primũ enim ſic: Cum enim homo conuertit faciem ad ſolis occaſum,ſiniſtra pars illius de auſtrali parte erit,contra quam partem omnes planetæ currunt ab occaſu ad ortum.Vel etiam terra,quæ uocatur mundus,ſcilicet fingitur:ſicut homo ſupinus, cuius caput ad orientem eſt, pedes uerò ad occaſum,contra cuius ſiniſtram manum omnes planetæ currunt.Vel etiam omne quod eſt contrarium, læuum dicitur: quia ergo contra mundum currunt,ideo dicuntur currere in læuum.Illo,ſcilicet mundo,qui ſemper in dexteram partem uoluitur.Præcipiti,id eſt,uolubili.Aſsidua,id eſt,continua.quia mundus in unaquaq; die circa terras aduoluitur cum ſua nocte uigintiquatuor horis.Item:Sol & luna cæteræq; planetarum ſtellæ,non ſunt fixa in cœlo,ut cætera ſidera:ſed in aere feruntur,quæ Græcè planetæ, latinè autem ſidera errantia nuncupantur:non quod ipſa errent,quæ curſus ſuos ſecundum diuini imperij diſpenſationem peragunt, ſed nos errare in ſui motus inueſtigatione faciant,cum interdum in auſtrum,interdum ſeptentrionem : plerunq;, ut quidam dicunt, contra mundum,nonnunquam cum mundo feruntur.Item:Sidera errantia,quæ ſunt ſeptem,non ſemper in eodem loco, ubi pridie fecerant ortum,faciunt uel occaſum:ſed modò ad infima zonæ brumalis deſcendunt, modò ad alta zonæ ſolſtitialis aſcendunt, modò mediam zonæ æquinoctialis lineam repetunt.Sic nimirum,ſic ſunt hæretici,qui lucem ueritatis promittentes,nunquam in eodem ſtatu docendi perdurant:ſed modò ſic,modò ſic doctrinam informantes,ipſi utiq; quàm ſit contemnenda lucis oſtentatio, quam pollicentur,inſinuant.Credo quia ſol in medio planetarum poſitus, totum mundum ſpiritus inſtar calefacere, & quaſi uiuificare uidetur, quarto circulo ſolis curſus eſt collocatus:qui proinde quia omnibus lucidior eſt,medius eſt conſtitutus,ut tam ſupernis quàm inferioribus lucem præſtet.Luna autem ideo proxima terris eſt poſita,ut nocte nobis lumen facilius exhibeat,Eccleſiaſte atteſtante,qui de ipſo loquens ait:Eccleſiaſtes autem appellatur,qui cœtum,id eſt eccleſiam congreget.Cohelet Hebraicè,Eccleſiaſtes Græcè, cõcionator latinè.Dictus autem concionator,eo quòd concionetur ad populum,id eſt,loquatur : & ſermo eius non ſpecialiter ad unum, ſed ad uniuerſos generaliter dirigatur,dicens omnia quæ in mundo cernimus, caduca & breuia eſſe, & ob hoc minimè appetenda. Gyrans gyrando uadit ſpiritus,& in circulos ſuos reuertitur.Huius uerſiculi gloſſam in ante capitulo uigeſimo ſexto pleniter inuenies.Martis ſtella,utputa ſoli proxima,calore ſimul & natura feruens. Mars,ares Græcè appellatur: ares autem,uirtus interpretatur.Mars quaſi magna uirtus uocatur.Mercurius quaſi mercatorum κύριος,id eſt,dominus. Inter mercatores enim ſermo abundat,ideo medius dicitur inter deos & homines.ſermo enim inter deos & homines fit.Credebant enim eum aliquando eſſe in cœlo,aliquando in terris. Venus pulchredine ſui aſpectus prouocat homines ad intuendum,quæ ſola planetarum, præter ſolem & lunam umbram facere dicitur. Venus dicitur ueſper & lucifer:Saturnus eſt à ſaturando dictus. quidam homo erat,ut dicunt, in Italia, qui cum diuitijs ſuis homines fame pereuntes ſaturaret,Saturnus appellatus eſt,& in diuinum raptus honorem. Iupiter ergo quaſi zetos pater,id eſt,pater fulminum dicitur.Hæc enim ſtella à circulo Saturni accipiens aquam,à Martis ſtella,quæ infra illum eſt, haurit ignem.Cum autem prægnans igne & aqua,efficitur inſtar humidi ligni,flamma decocti ſpargit fulmina in modum uagi ſideris apparentia.Septem planetæ ita ſunt in ordine,Saturnus,Iupiter,Mars,Sol,Venus,Mercurius,Luna.

Ferias uerò habere clerum,primus papa Sylueſter edocuit.] *Sic legitur in Leuitico cap.23.dicentẽ Dominum ad Moyſen:Hæ ſunt feriæ Domini ſanctæ,quas celebrare debebitis temporibus ſuis. Menſe ſeptimo,decimaquarta die menſis, ad ueſperam phaſæ Domini eſt:& decimaquinta die menſis huius,ſolennitas azymorum Domini eſt:ſeptem diebus azyma comedetis,dies primus erit uobis celeberrimus ſanctusq;,&c.*

Sabbatum ex ueteri ſcriptura retinuit,nihil ueritus grammaticorum ferulas,qui ſicut Calendas,Nonas & Idus,ita etiam ferias plurali tantum numero proferendas eſſe decernunt.] *Ferula*

geſtamen

geſtamen erat grammaticorum, ut ipſo etiam geſtamine monerent diſcipulos, feruentes & ardentes eſſe debere ad diſcendum: quia ferula igneæ naturæ eſt, percuſſus enim ea aliquis, potius calorem quàm dolorem ſentit.

Tertia ſpecies hebdomadis in celebratione Pentecoſtes agitur.] *Hic ſeptem dies pro uno die ponuntur, quia ſepties ſeptem, quadraginta nouem, addita monade fiunt L.*

Cum complerentur dies Pentecoſtes.] *Malè quidam codices habent Pentecoſte. nam Pentecoſte nominatiuo caſu, quinquageſima dicitur: Pentecoſtes genitiuo, quinquageſimæ: Pentecoſten accuſatiuo, quinquageſimam. Nulla autem ratio ſinit loquendi ut dicamus, Cum complerentur dies quinquageſimam: ſed, Cum complerentur dies quinquageſimæ. uel certè ſicut in Græco legitur numeri ſingularis, Et cum compleretur dies quinquageſimæ. At uerò in precibus eiuſdem diei dicendum, Et diem ſacratiſſimam Pentecoſten celebrantes, id eſt, quinquageſimam. A cuius uerbi conſuetudine putatur huius diei ſolennitas, à quibuſdam qui Græcam linguam neſciunt, etiam nominatiuo caſu pentecoſten appellari debere. Verùm notandum iuxta hiſtoriam, quod apud antiquos pentecoſtes, id eſt, quinquageſimæ, quo lex data erat, ab occiſione agni computabatur. Hic autem non à Domini paſſione, ſed ſicut beatus Auguſtinus exponit, ab eius reſurrectione dies quinquageſimæ, quo ſpiritus ſanctus eſt miſſus, computatur: qui redeunte ſigni ueteris exemplo, ipſe ſibi manifeſtiſſimè diem Domini cum ſuo conſecrauit aduentu, quo etiam temporis articulo uerum paſcha die Dominico monſtrauit eſſe celebrandum. Nam ſicut hic, ſic & illic in ignis uiſione Deus apparuit, dicente in Exodo: Totus autẽ mons Synai fumigabat, eo quòd deſcendiſſet Dominus ſuper eũ in igne. Hic ignis & ſonus, ſic & in monte utrunq; erat & ignis & ſonitus: ſic illic fumus, hic leguntur linguæ diuiſæ uelut ignis. Nam in ipſa datione legis & gratiæ apparet euidentiſſima ueteris & noui teſtamenti diſtantia. Ibi plebs longè ſtabat territa, hic fideles lætabantur ſpiritus ſancti gratia accepta: illic timor, hic amor: ibi à monte terruit, hic domum intrauit: ibi legem digito in lapide ſcripſit, hic ſpiritu ſancto ſuam gratiam in corde ſignauit. Lege in ante illam gloſſam, cuius initium eſt: Initium ſanè & cauſa feſtiuitatis, quæ etiam ſic finitur, ob reuerentiam reſurrectionis Dominicæ tradiderunt. Quarta ſeptimi menſis hebdomada. Quarta ſeptimi menſis hebdomada erat, id eſt, Septembris, qui ſeptimus eſt à Martio. Hic ponitur menſis pro una die. Septimus menſis pro ſeptenario ſui ordinis numero, hebdomada appellatur. Vel certè idem ſeptem menſes hebdomada appellantur, pro ſeptenarij numeri ratione, quæ per ſeptem dies primam fecit hebdomadam. Sciendum nanq; ſecundum Auguſtinum, pontificem omni die per annum intraſſe ſancta ſanctorum: ſed non obtuliſſe ſacrificium ſanguinis, niſi tantum hac una deſignata die. Qua etiam ex cauſa memoratur ſemel in anno introiiſſe: ſemel uidelicet offerendo ſacrificium ſanguinis, qua ſola per annum pontifex derelicto foris populo, intrabat in ſancta ſanctorum. Vna etenim tantummodo per annum ſolennitas erat, in qua pontifice ſancta ſanctorum intrante, nullum prorſus hominum intra fores templi remanere liceret: ſed omnes tempore oblationis iuberentur orare. Hæc autem erat ſtatuta ſolennitas paſchæ, ſeptimo menſe, decimo die menſis, quæ dies propitiationis ſiue expiationis uocabatur, quia uidelicet oblatis in altare holocauſti uictimis, ſanguis in ſancta ſanctorũ ad expiandum inferebatur. Quinta hebdomada ſeptimi anni, quo totus populus ab agricolandi opere legis imperio uacabat: Hic ponitur annus pro una die: quia iſti ſeptem anni pro ſeptenario tantum numero hebdomadis nomine cenſentur. Sexta anni iubilei, hoc eſt, remiſſionis hebdomada eſt: quæ ſeptem hebdomadibus annorum, hoc eſt, quadraginta nouem annis texitur. Hic ponuntur ſeptem anni pro una die. Anni iubilei, id eſt quinquageſimi: hoc eſt, remiſſionis. Quæ ſeptem hebdomadibus annorum texitur, id eſt, conficitur. Nanq; ſeptem anni ſepties mulplicati, quadraginta nouem explicant. Iſta ſexta hebdomada efficitur, ex hebdomada quintæ ſpeciei ſepties computata, & ideo dicitur ex ſeptem hebdomadibus annorum. In quinta enim hebdomada continentur ſeptem anni: in iſta ſunt ſeptem ſepties, id eſt, quadraginta nouem. Superius enim, hoc eſt in quinta, annus pro una die ponitur: hic ſeptem anni pro una die ponuntur, & in quantum ad ſeptem hebdomades, annus pro una die ponitur: in quantum uerò ad unam hebdomadam, ſeptem anni pro una die ponuntur. Qua, ſcilicet ſexta ſpecie hebdomadis expleta, tubæ clarius, ſcilicet quàm in alijs ſolennitatibus reſonabant. Eo enim tempore ueniebant omnes in ciuitatem, & reſonabant tubæ, & ſerui emptitij & ancillæ dimittebantur liberi, & agri & uineæ reuertebãtur ad priſtinum poſſeſſorem gratis. Lege in Leuitico cap. 25. ubi ſcriptum eſt, Sex annis ſeres agrum tuum, ibiq; de quinta & ſexta hebdomada. & de tubis ita ſcriptum inuenies: Numerabis quoq; tibi ſeptem hebdomadas annorum, id eſt, ſeptem ſepties, quæ ſimul faciunt quadraginta nouem: & clanges buccina menſe ſeptimo, decima die menſis, propitiationis tempore in uniuerſa terra ueſtra, ſanctificabisq; annum quinquageſimum, & uocabis remiſſionem cunctis habitatoribus terræ tuæ, ipſe eſt enim iubileus. Has igitur tubas Domino iubente, perſonabant ſacerdotes, quando coram Ioſue muri Hiericho funditus corruerunt. Quod myſticè in hac eccleſia completur, in qua per ſeptem dies, hoc eſt per omne tempus huius uitæ prædicatoribus tubam doctrinæ inſonantibus, omnis fortitudo infidelium ruit.*

SCHOLIA IN CAPVT VI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Hactenus Beda tractauit partes temporis, quas facit conuerſio mundi, id eſt, naturales: deinceps proſequitur tempora, quæ ſumũtur ex myſtico exemplo diuinæ operationis, quæ ſuprà dixit eſſe conſtituta ex authoritate Dei. Eſt autem hebdoma ſeu hebdomada Græca uox, ſignificans ſeptimanam, quam accipimus pro ſeptem dierum ſpacio, quæ temporis ratio neq; ex mundi ambitu, neq; ſtellarum curſu deprehenditur, ſed diuina præceptione introducta eſt: ut uidelicet per ſex dies homines operarentur prophana, ſeptimum autem uacatione rerum externarum Deo facerent ſacrum. Veluti cum ipſe ſex diebus mundum creaſſet, ſeptimo quieuit. Huius hebdomadæ prima eſt ſabbatum, reliqui ſex ex ordine ab antegreſſo ſabbato denominãtur: ut prima ſabbati, ſecunda ſabbati, & ſic deinceps: ut nos, dies lunæ, Martis, Mercurij, &c. quod gentilitium eſt. Eccleſia feriarum nomine reliquos dies appellat, quam cõſuetudinem Syluester Romanus pontifex introduxit primum.

Sed ſicut Auguſtinus ait: Dominus qui omnia ſimul, &c.] *De perfectione numeri ſenarij & ſeptenarij ex profeſſo agunt arithmetici, ut Boetius libro primo Arithmetices. Georgius Valla lib. 2. cap. 16. & 17. Vide Macrobium ſuper ſomnium Scipionis lib. 1. cap. 5. & 6. Porrò de ſeptenarij encomio, multa ſcripta ſunt à Chriſtianis & gentilibus: à Pythagora tum uirgo, tum Minerua, tum Ametor appellatur, quod eorum qui intra denarium ſunt, nullum gignat, nec à quoquam gignatur. Nam quatuor à binario gignitur, cum quo octonarium parit: ſex autem à dyade pariter gignitur, & gignit tria, trinarius uiciſſim ſex, & nouem, quinarius pariter decem: ſeptem uerò ſola unitate gignitur, neq; ullum alium parit, quando bis VII. efficiunt plura, quàm intra dena-*

tra dena-

tra denarium continentur: huius ſubtilitatis plurimis argumentis præponunt ſeptenarium. Vide etiam A. Gellium lib. 3. cap. 10.

Primam uidelicet diem ſoli.] *Gentiles ſeptimanæ diebus impoſuerunt nomina planetarum, cuius rei etiam ueſtigiũ ſeruat lingua Germanica: nam diem Dominicum à Sole, Sonntag: ſequentem à luna, Montag: tertij & quarti diei nomina Germanica, quid ſibi uelint, nondum inueni: quartus à tonitruis, Donners tag, intelligitur Iouis eſſe: ſequentis nomen à Venere corruptũ eſt: ſic tamen, ut origo remanſerit. Poſtremus eſt Saturs tag. Vulgò creditum eſt, primam diei horam, quæ eſt ab exortu ſolis, eſſe ſub dominio eius planetæ, unde dies nomen habet. Secundam ſub eo qui ſequitur terram, uerſus à cœlo, & ſic deinceps eo ordine quo cõſtituti ſunt in cœlo, qua ſerie exacta ad Saturnum redemit: ut, prima hora diei Dominici, eſt ſolis: ſecunda, Veneris: tertia, Mercurij: quarta, lunæ: quinta, Saturni: ſexta quæ eſt in meridie, Iouis. Sed hoc ratione caret, neq; à ueteribus aſtrologis traditum inuenio. Cur autem planetarum in dierum aßignatione non ſit ſeruatus ordo, pulchrè Beda reddit rationem phyſicam, ſumptam ex qualitate & ui ſiderum: qua de re uide plura apud Pontanum in commentarijs ſuper C. ſententias Ptolemæi, & lib. 4. de rebus cœleſtibus.*

Quæ Lucifer & ueſper.] *Quando ſolem matutino ortu præcedit, Lucifer dicitur, colore candenti: quando ſequitur, colore quidem refulgenti, uocatur heſperus: unde Græci heſpera uocant loca ad occidentem poſita, ab occaſu enim ſemper apparet heſperus noctis initio, quam partem iſtinc Latini uocant ueſperam. Deſumpſit autem hæc Beda ex 2. libro Plinij, cap. 8.*

Nunquam ab eo uiginti duabus partibus remotior.] *Apud Plinium legitur uiginti tribus, cum quo conſentiunt magis quæ tradunt recentiores: quare negligentia deſcribendi, commiſſum uitium eſſe arbitror, aut Bedam memoria lapſum.*

DE HEBDOMADIBVS LXX. PROPHETICIS. CAPVT VII.

Septima ſpecies hebdomadis eſt, qua Propheta Daniel utitur, more quidem legis ſeptenis annis ſingulas complectens hebdomadas, ſed noua ratione ipſos annos abbreuians, duodenis uidelicet menſibus lunæ ſingulos determinans. Emboliſmos uerò menſes, qui de annuis XI. Epactarum diebus adcreſcere ſolent, non lege patria tertio uel altero anno ſingulos adijciens, ſed ubi ad duodecimum numerum augeſcendo peruenirent, pro integro anno pariter inſerens. Hoc autem fecit non ueritatis cognitionem quærentibus inuidendo, ſed prophetiæ more ipſum quærentium exercendo ingenium: malens utiq; ſuas margaritas à filijs clauſas fructuoſo ſudore inueſtigari, quàm profuſas à porcis faſtidioſa deſpectione calcari. Verùm ut hæc apertius eluceſcant, ipſa iam angeli ad Prophetam dicta uideamus: Septuaginta, inquit, hebdomades abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper urbem ſanctam tuam, ut conſummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iuſtitia ſempiterna, & impleatur uiſio & prophetia, & ungatur ſanctus ſanctorum. Nulli dubium quin hæc uerba Chriſti incarnationem deſignent, qui tulit peccata mundi, legẽ & Prophetas impleuit, unctus eſt oleo lætitiæ præ participibus ſuis, & quod hebdomades LXX. per ſeptenos annos diſtinctæ CCCC. & XC. annos inſinuent. Sed notandum quod eaſdem hebdomadas non ſimpliciter adnotatas ſiue computatas, ſed adbreuiatas aſſerit: occulte uidelicet lectorem commonens, ut breuiores ſolito annos nouerit indicatos. Scito ergo, inquit, & animaduerte ab exitu ſermonis, ut iterum ædificetur Hieruſalem, uſq; ad Chriſtum ducem hebdomades VII. & hebdomades LXII. erunt, & rurſus ædificabitur platea & muri in anguſtia temporis. Eſdra narrante, didicimus: quod Neemias cum eſſet pincerna regis Artaxerxis, XX. anno regni eius, menſe Niſã impetrauerit ab eo reſtaurari muros Hieruſalem, templo multo ante Cyro permittente conſtructo: ipſũ quoq; opus ut dictum eſt, in anguſtia temporis perfecerit, adeo ſcilicet à finitimis gentibus impugnatus, ut ſtructores ſinguli gladio renes accincti una manu pugnaſſe, altera murum recuperaſſe narrentur. Ab hoc ergo tempore uſq; ad Chriſtum ducem hebdomadas LXX. computa, hoc eſt annos duodenorum menſium lunariũ CCCCXC. qui ſunt anni ſolares CCCCLXXV. Siquidem Perſæ à præfato XX. anno regis Artaxerxis, uſque ad mortem Darij regnauerunt annis CXVI. Exhinc Macedones uſq; ad interitum Cleopatræ annis CCC. Inde Romani uſq; ad XVII. Tiberij Cæſaris annum, monarchiam tenuerunt annis LIX. qui ſunt ſimul, ut diximus, anni CCCCLXXV. Et continentur circulis decẽnouenalibus XXV. decies nouies enim uiceni & quini fiunt CCCCLXXV. Et quia ſingulis circulis emboliſmi ſeptem adcreſcũt, multiplica XXV. per VII. fiunt CLXXV. qui ſunt emboliſmi menſes CCCCLXXV. annorum. Si ergo uis ſcire quot annos lunares facere poſſint, partire CLXXV. per XII. duodecies deni & quaterni CLXVIII. XIIII. ergo annos faciunt, & remanent menſes VII. hos iunge ad ſupra ſcriptos CCCCLXXV. fiunt ſimul CCCCLXXXIX: adde & menſes ſuperfluos VII. partemq; XVIII. anni imperij Tiberij, quo Dominus paſſus eſt, & inuenies à tempore præfinito ad eius uſq; paſſionem LXX. hebdomadas adbreuiatas, hoc eſt, annos lunares CCCCXC. Ad eius uerò baptiſmum, quando unctus eſt ſanctus ſanctorum, deſcẽdente ſuper eum ſpiritu ſancto ſicut columba, non ſolum hebdomades VII. & LXII. fuiſſe completas, ſed & partem iam ſeptuageſimæ hebdomadis inchoatam. Et poſt hebdomadas, inquit, LXII. occidetur Chriſtus, & non erit eius populus qui eum negaturus eſt. Non ſtatim poſt ſexaginta duas hebdomadas, ſed in fine ſeptuageſimæ hebdomadis occiſus eſt Chriſtus: quam ideo, quantũ conijcere poſſumus, ſegregauit à cæteris, quia de hac erat plura relaturus. Nam & Chriſtus in illa crucifixus, & à populo perfido non modò in paſſione, uerùm continuò, ex quo à Ioanne prædicari cœpit, negatus eſt. Quod autem ſequitur: Et ciuitatem & ſanctuarium diſſipabit populus cum duce uenturo, & finis eius uaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio: non ad ſe-

ptuaginta hebdomadas pertinet: prædictum enim fuerat, quod ipſæ hebdomades ad Chriſti uſq; ducatum pertingerent, ſed ſcriptura prædicto aduentu & paſsionis ipſius, quid etiam poſt hanc populo qui eum recipere nollet, eſſet eeuenturum oſtendit. Ducem enim uenturum Titũ dicit, qui quadrageſimo anno Dominicæ paſsionis ita cum populo Romano, & ciuitatem & ſanctuarium diſsipauit, ut non remaneret lapis ſuper lapidem. Verùm ijs per anticipationem prælibatis, mox ad exponendum hebdomadæ, quam omiſerat, redijt euentum. Confirmauit autem pactum multis hebdomas una. Hoc eſt in ipſa nouiſsima, in qua uel Ioannes Baptiſta, uel Dominus & Apoſtoli prædicando multos ad fidem conuerterunt. Et dimidio hebdomadis deficiet hoſtia, & ſacrificium. Dimidium hebdomadis huius, decimus quintus annus Tiberij Cæſaris erat, quando inchoato Chriſti baptiſmate, hoſtiarum purificatio fidelibus paulatim uileſcere cœpit. Item quod ſequitur: Et in templo erit abominatio deſolationis, & uſq; ad conſummationem & finem perſeuerabit deſolatio: ad ſequentia tempora reſpicit, cuius prophetiæ ueritatem, & hiſtoria ueterum, & noſtrorum hodie temporum teſtatur euentus. Totum ideo Prophetę teſtimoniũ ponentes, quantum facultas ſuppetebat, expoſuimus: quia hoc & à pleriſq; lectoribus ignorari, & ſpeciale genus hebdomadæ flagitare cognouimus. Falluntur autem qui putant Hebræos annis talibus uſos, alioqui tota ueteris inſtrumẽti ſeries uacillat, nec ullius ætas tanta, quanta ſcripta eſt debet intelligi, ſed ad lunæ curſum ſtringi. Et Gręcos quidem ueteres legimus CCCLIIII. diebus, annum ad lunæ curſum computantes, octauo ſemper anno nonaginta dies qui naſcãtur, ſi quadrans cum undecim diebus epactarum octies componatur, pariter intercalaſſe, in tres uidelicet menſes tricenarum dierum diſtributos. Iudæos autem nunquam, ſed altero uel tertio anno menſem lunæ tertiumdecimum, quem emboliſmum uocitamus, inſerere ſolitos, ſicut notiſsima decimaquarta lunæ paſchalis apertè ratio probat. Sciendum ſanè quod Africanus hebdomadarum curſum, quem nos in decimum ſeptimum uel decimum octauum Tyberij Cæſaris annum, quo Dominum paſſum credimus, iuxta Chronicam Euſebij perduximus, ab eodem quo nos incipiens exordio, decimoquinto eiuſdem Imperatoris anno, quo eum paſſum credit, putat eſſe cõpletum, ponens annos regni Perſarum CXV. Macedonum CCC. Romanorum LX. Sed diligẽs lector quod magis ſequendum putauerit, eligat.

Anni Hebræorum ad lunæ curſum nõ exiguntur.

GLOSSAE IN CAPVT VII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Septima ſpecies hebdomadis eſt, qua propheta Daniel utitur.] *De ſeptuaginta hebdomadibus abbreuiatis ſuper populum Dei, ut conſummetur præuaricatio totius mundi in paſsione Chriſti, cum tulerit peccatum mundi, & iuſtitiã adduxerit Euangelij, uaria patrum eſt expoſitio. Nanq; propheta Daniel tales conſcripſit hebdomadas. Qua, ſcilicet ſpecie, more legis ideo dicit: quia ſimiliter complectuntur in iſta ſingulæ hebdomadæ ſeptem annis, ſicuti in ſexta ſpecie faciunt. Legaliter, id eſt, per legem. Annis ſeptenis ſingulas, ſcilicet ex illis ſeptuaginta complectens, id eſt, colligens. Terminans, ſcilicet illas ſpecies. Sed noua ratione, ſcilicet quia antea non fuerat hoc factum, niſi à Daniele. Abbreuians, ſcilicet ſeptuaginta annos hebdomadarum tollendo emboliſmos. Ipſos annos abbreuians. Notandum eſt in hoc tenore hebdomadis, quod quamuis à Daniele ſpiritu prophetiæ illuminato computentur, quod communes, id eſt, lunares anni eſſent ab exitu ſermonis regis Artaxerxis, uſq; ad Chriſti paſsionem: non ſic tamen ab hominibus computabantur, ſed iuxta ſeriem temporum conſueto more, communium & emboliſmorum annorum computati ſunt. Aliter enim à propheta numerati ſunt, aliter ſecundum ſeriem temporum exacti ſunt. Propheta ergo Daniel nullum ibi poſuit emboliſmum, ſed omnes communes, ſcilicet quanquam Hebræi noſtro more computent, interponentes emboliſmos, ſicut & nos. Non ad hoc abbreuiauit illos annos, ut tolleret inde emboliſmos. Vbi enim emboliſmi menſes ad duodecimum numerum conuenirẽt, ait, & conueniebat, ibi curſus ſolis & lunæ. Pro integro anno pariter inſerens, ſcilicet illos menſes emboliſmos: ſed in hoc illos abbreuiauit, quia omnibus illis duodecim menſes tantum dedit. Minores enim annos noſtris, qui tredecim menſes in tertio uel ſecundo anno habent, intulit & plures. Ergo poſt triginta tres annos, ubi emboliſmi menſes ad duodecimum numerum conueniunt, deſignauit de illis duodecim emboliſmis integrum annum computare, & ſic in antea uſq; ad finem ſeptuaginta hebdomadarum, id eſt, uſq; ad quadringentos nonaginta annos. Vnde quia non computantur in hac computatione anni tredecim menſium, ſed duodecim tantum, fit ut plures anni intelligantur noſtris annis & minores. Et ſi aliquis ſecundum iſtam ſupputationem annos computaret, nulla ætas tanta intelligi potuiſſet, & non pauciores eſt computata. Hoc autem fecit, ſcilicet Daniel prophetiæ more: ſcilicet quæ obſcurè loqui conſueuit. Ipſum ingenium, id eſt, ut exerceret ſuum ingenium, qui hoc quæreret: occultè uidelicet lectorem commonens, ut breuiores ſolito annos nouerit indicatos. Non enim Daniel propheta in hac ſupputatione, ſicut iam ſuprà diximus, annos poſuit emboliſmos, ſed communes. Nam ſi ſolito more annos computaret, emboliſmos uidelicet communibus inſerens, quindecim anni minus à CCCCXC. inuenirentur.*

Scito ergo, inquit, & animaduerte ab exitu ſermonis, ut iterum ædificetur Hieruſalem uſque ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ erunt: & rurſus ædificabitur platea & muri in anguſtia temporis.] *Scito ergo & animaduerte, ſcilicet hoc quod dico tibi: quia ab exitu ſermonis Artaxerxis regis, quando dedit licentiam reædificandi muros Hieruſalem. Siue ab exitu ſermonis, id eſt, ex quo exijt ſermo reſponſionis regis Artaxerxis, ut ædificetur Hieruſalem: quod fuit anno uigeſimo regni eius, petente Neemia, qui fuit ipſius pincerna. Vſq; ad Chriſtum ducem, id eſt, filium Dei, ſcilicet, erunt hebdomades ſeptem, id eſt, ſeptem anni, qui habent annos quadraginta nouem. Et rurſus ædificabitur platea, ſcilicet & ita fuit, id eſt, reædificatio infra illas ſeptuaginta hebdomades. In anguſtia temporis, in ſpacio quinquaginta duorum dierum. A primo anno Cyri uſq; ad ſextum annum Darij, anni ſunt quadraginta nouem, id eſt, hebdomades ſeptem, in quibus totum opus templi conſummatum eſt. Non tamen de iſtis hebdomadibus dicit hic. Deniq; & Iudæi in*

Euangelio

Euangelio ex hac opinatione loquuntur ad Dominum: Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc, & tu tribus diebus excitabis illud? Quod aiunt, templum quadraginta ſex annis ædificatum eſt, non primam, ſed ſecundam illius ædificationem ſignificant, quando filij tranſmigrationis ſub principibus Zorobabel & Ieſu filio Naue, opus quod faciebant propter impugnationem gentium uicinarum, ante quadraginta ſex annos implere nequiuerunt. Tot enim ſunt anni à primo anno Cyri regis, qui libertatem dedit uolentibus Iudæis reuerti in patriam, uſq; ad ſextum annum Darij regis, ſub quo templi opus omne completum eſt. Anno autem ſecundo aduentus ſui, menſe ſecundo templi fundamenta iecerunt: anno incenſionis eius iuxta Aphricanum ſeptuageſimo ſecundo, ſed impediti à Samaritanis & alijs in circuitu nationibus, intermiſſum eſt opus uſq; ad annum Darij ſecundum. Porrò Ioſephus & alios tres annos addit, in quibus peribolus templi & quædam alia quæ remanſerant, perfecta ſunt: qui additi quadraginta ſex annis, faciunt quadraginta nouem annos. Aphricanus deniq; Chronicus non à prima indulgentia Cyri, quia amplius quàm ſeptuaginta hebdomadæ ſunt, & multo plus: ſed ex qua die locutus eſt angelus ad Daniel, has hebdomadas comprehendit, in quo non eſt [illegible]uendus. Debemus ergo credere magis has hebdomadas ſeptuaginta contineri ab exitu ſermonis Artaxerxis regis, quàm ex quo [l]ocutus eſt angelus ad Daniel. Euſebius uerò à ſexto anno Darij, qui poſt Cyrum & Cambyſen filium eius regnauit in Perſis, quando templi opera conſummata ſunt, uſq; ad Herodem & Cæſarem Auguſtum, id eſt, primum annum regni eius, & Cæſaris Auguſti decimũ numerat ſeptem & ſexaginta duo hebdomadas, quæ faciunt annos CCCCLXXXIII. quando Chriſtus, hoc eſt Hircanus pontifex nouiſſimus de genere Machabæorum ab Herode iugulatus eſt, & ceſſauit iuxta legem Dei pontificum ſucceſſio. Non ergo ad iſtum Chriſtum anni completi creduntur, licet hoc Euſebius dicat: ſed ad Chriſtum redemptorem mundi, hebdomades ſeptem & ſexaginta duo erunt. Hebdomades ſeptem quadraginta nouem anni: hebdomades LXII. CCCCXXXIII. Iunge ergo quadraginta nouem, & CCCCXXXIII. ad nouiſſimã hebdomadam, quæ ſimiliter ut cæteræ, ſeptem continet annos, fiunt anni CCCCXC. lunares, Euſebius Pamphilus dicit. Nec nos moueat, quod primum numerantur ſeptem hebdomades, & poſtea ſexaginta duo: & rurſum unaquæq; in duas partes diuiditur. Eſt enim hoc idioma, id eſt, proprietas ſermonis Hebraici, & antiquorum ſermonis Latini, ut ante minorem numerum ſupputent, & poſteà maiorem. Verbi gratia: Nos iuxta proprietatẽ linguæ noſtræ nunc dicimus, Abraham uixit annos centum ſeptuaginta quinq;: illi econtrariò loquuntur, Vixit Abraham annis quinq;, & ſeptuaginta, & centum. Nõ igitur ut legitur, ita impletur, ſed ut totum pariter ſupputatur, ita finem accipit. Lege expoſitionem uiſionis decimæ, & audi quid in ea beatus Hieronymus de iſto numero dicit. Adde & menſes ſuperfluos ſeptem, partemq; octaui decimi anni imperij Tyberij, quo Dominus paſſus eſt. Notandum in hoc loco, quod ſi terminus huius hebdomadis propheticæ à menſe Niſan, id eſt, à luna paſchali, in quo ſermo regis exiuit ut iterum ædificaretur Hieruſalem, uſq; in illum Niſan, in cuius decimaquinta luna paſſus eſt Chriſtus: & inter hos duos terminos non inueniuntur amplius quàm CCCCLXXXIX. anni, & menſes ſeptem: ideoq; deſunt quinq; menſes, ut impleatur ultimus annus, unde hi quinq; menſes adijciuntur. Si ex parte decimi ſeptimi anni, ergo non in numero hebdomadarum continentur, quia poſt Chriſti paſſionem ſunt: niſi fortè ita putandi ſunt anni huius hebdomadis, ut incipiant numerari à Calendis Ianuarijs, quæ præceſſerant Niſan exitu ſermonis, & finem habeant Calendis Ianuarijs, ante Niſan Dominicæ paſſionis: ut ſit illa pars quam adijci iubet, de decimoſeptimo anno Tyberij ab ipſis Calend. Ian. in quibus finitus eſt numerus annorum, uſq; ad ipſam Dominicam paſſionem. Sed ſi ita eſt, in eiuſdem quæſtionis reuoluimur difficultatem. Nihil enim intereſt, utrum ante annum poſt hebdomadas, quinq; menſes adijciantur, quia in uiſceribus eorum non inuenitur. Sunt autem quidam qui uolunt hanc quæſtionem ita ſolui, ut ſuppleantur quinq; menſes, ex biſſextilibus omnium annorum quadrantibus & emboliſmis menſibus. Si enim colliges emboliſmos omnium annorum menſes, & ſi omnes diuiſeris in æquas partes, ut altera pars eorum triginta habeat dies, altera uerò undetriginta, remanebit tibi multum. Sunt enim emboliſmi menſes omnium annorum centum ſeptuaginta quinq;. Dimidium enim eorum LXXXVIIs. ex quibus colligis totidem dierum numerum: id eſt ex ſingulis menſibus ſingulos dies, qui fiunt octuaginta octo dies. Item uide quadringentos ſeptuaginta quinq; annos, quot habeant biſſextiles dies. Quadringenti anni, centum biſſextiles dies habent, ſeptuaginta quinq; anni, octodecim dies, qui fiunt ſimul CXVIII. His adde ſupraſcriptos emboliſmorum dies octuaginta ſeptem, fiunt ſimul CCV. Hos diuide per menſes, id eſt, per triginta dies. Sexies triginta, centum octuaginta fiunt, & remanent uiginti quinq;, uel etiam uiginti octo. Si uolueris trahere tres dies ex ſex menſibus, tricenorum dierum. Sex ergo menſes faciunt & uiginti octo dies. Non ſolum autem quinq; menſes implere potes, ſed etiam quinquaginta octo dies tibi remanent; & in uiſceribus hebdomadarum totum annorum numerum inueniſti. Sed & hoc mihi ſimpliciter placet, ut numerus propheticæ hebdomadis nõ in integris annis, ſed in ſeptem menſibus finiatur. Et hoc maluit diuina prouidentia, ut ſeptenario menſium numero totius ſpacij perfectio indicaretur, in cuius fine gratia ſeptiformis ſpiritus mundo illuxit.

Confirmauit autem pactum multis hebdomadibus, una, &c.] *Confirmabit autem pactum, id eſt, conſtitutionem & legem Dei. Vna hebdomada, id eſt, ipſa nouiſſima, in qua Ioannes Baptiſta, uel Dominus & apoſtoli prædicando multos ad fidem conuerterunt. Multis hebdomadis, de illis ſexaginta nouem dicit, unde ultima remanſit, ſicut dixi. Et in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia: id eſt ſacrificia Iudæorum. quaſi dixiſſet: Antequam ſeptuageſima hebdomada finiatur, deficiet ſacrificium Iudæorum, quia quando cœpit Chriſtus prædicare ac baptizare, cœperunt uileſcere Iudæorum ſacrificia. Tribus igitur annis & ſex menſibus, iuxta Euangeliſtam Ioannem Chriſtus Euangelium prædicauit & confirmauit ueri Dei cultum multis, haud dubium quin apoſtolis & credentibus, quando poſt paſſionem Domini in dimidia rurſum hebdomada defecit hoſtia & ſacrificium. Totum ideo prophetæ teſtimonium ponentes, quantum facultas ſuppetebat, expoſuimus. Teſtimonium prophetæ, ſcilicet quod ab angelo audiuit flagitare, ſcilicet illos exponeremus annis talibus, id eſt, taliter abbreuiatis. Alioquin, ſcilicet ſi Hebræi tales annos habuiſſent, tota ueteris inſtrumenti ſeries uacillat. Nec ullius ætas tanta, ſcilicet quanta in ueteri teſtamento ſcripta eſt, intelligi potuiſſet, dum omnis ætas ſecundum maiores & minores annos eſt computata.*

Sciendum ſanè quod Aphricanus hebdomadarum curſum.] *Aphricanus, ſcriptor temporum hebdomadarum fuit. Idem quoq; Africanus ſcribit ad Ariſtiden quendam de ea quæ uidetur Euangeliorum diſſonantia, & cur Matthæi & Lucæ in generatione Chriſti feratur diuerſa conſcriptio: ubi oſtendit euidentiſſimam utriuſq; conſonantiam, ſicut in primo Eccleſiaſticæ hiſtoriæ libro, capitulo ſexto beatus Hieronymus docet. Chronica Græcè dicitur, quæ Latinè temporum ſeries appellatur: qualem apud Græcos Euſebius Cæſarienſis epiſcopus edidit, & Hieronymus presbyter in latinam linguam conuertit. Chronos enim Græcè, latinè tempus interpretatur.*

SCHOLIA IN CAP. VII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Septima ſepties hebdomadis.] *Prophetice Daniel prædixit tempus Dominicæ paſsionis per annorum hebdomadas, quas Beda luculenter ac doctè hoc capite explicat. Sudarunt etiam noſtra ætate quidam in eiuſdem libelli expoſitione. Porrò apud Danielem locus eſt notus.*

DE HEBDOMADA AETATVM SECVLI. CAPVT VIII.

Octaua ſpecies hebdomadis uniformis, & ſola ſine circuitu reuolutionis extans, ad figuram per omnia primæ hebdomadis labentibus huius ſeculi conficitur ætatibus. Prima enim die facta eſt lux, & prima ætate homo in paradiſi amœnitate locatur. Diuiſa luce à tenebris factũ eſt ueſperum, & ſeparatis Dei filijs à ſemine nequam, non longe poſt natis Gigantibus corrupta eſt omnis terra, donec Creator pœnitens ſe hominem feciſſe, mundum diluuio perdere diſponeret. Secunda die firmamentũ in medio libratur aquarum: ſecunda ætate arca in medio fertur aquarum hinc fonte abyſsi ſupportata, illinc cœli cataractis compluta quæ habuit ueſperam, quando filij Adam pedes ab Oriente mouentes, qui in conſtruenda ſuperbiæ turre conuenerant, linguarum diuiſione multati, & ab inuicem ſunt diſperſi. Tertia die aquis in congregationem unam coactis apparuit arida, ſyluis herbisq; decora: & tertia ætate firmatis in cultu dæmonum nationibus, Abraham patriarcha cognationẽ patriamq; deſerens, ſanctorumq; ſemine fœcundatur. Aduenit & ueſpera quando gens Hebræa malis coacta prementibus contra Dei uoluntatem regẽ ſibi petit, qui mox ordinatus primo Domini ſacerdotes Prophetasq; trucidat, poſtmodum ipſe cum tota gente gladio perijt Allophilorum. Quarto die cœlum luminaribus ornatur: quarta ætate gens illa cœleſti fide inclyta, regno Dauid & Solomonis glorioſa, templi etiam ſanctiſsimi altitudine totum nobilitatur in orbem. Sed accepit & ueſperam, quando crebreſcentibus peccatis regnum illud à Chaldæis diſsipatum, templum dirutum, & tota gens eſt Babyloniam translata. Quinta die piſces aueſq; aquis eductæ, hi patrijs manent undis, illæ aera terramq; peruolant: quinta ætate multiplicatus in Chaldæa populus Iſrael, pars cœleſtium deſideriorum pennis fulta Hieroſolimam petunt, pars uolatu deſtituta uirtutum inter Babyloniæ fluenta reſident. Succeſsit & ueſpera, quando imminente iam Saluatoris aduentu gens Iudæa propter ſcelerum magnitudinem Romanis tributaria facta, inſuper & alienigenis eſt regibus preſſa. Sexta die terra ſuis animantibus impletur, & homo primus ad imaginem Dei creatur, moxq; ex eius latere dormientis ſumpta coſta fœmina fabricatur: ſexta ætate præconãtibus prophetis filius Dei in carne, qui hominẽ ad imaginem Dei recrearet apparuit, qui obdormiens in cruce, ſanguinem & aquã de latere, unde ſibi eccleſiã conſecraret emanauit. Huius ætatis ueſpera cæteris obſcurior in Antichriſti eſt perſecutione uentura. Septima die cõſummatis operibus ſuis Deus requieuit, eamq; significans ſabbatum nuncupari præcepit, quæ ueſperam habuiſſe non legitur. Septima ætate iuſtorum animæ poſt optimos huius uitæ labores in alia uita perpetuo requieſcunt, quæ nulla unquam triſtitia maculabitur, ſed maior inſuper reſurrectionis gloria cumulabitur. Hęc ætas hominibus tunc cœpit, quando primus martyr Abel, corpore quidem tumulum, ſpiritu autem ſabbatum perpetuæ quietis intrauit. Perficietur autem, quando receptis ſancti corporibus in terra ſua duplicia poſsidebunt, lætitia ſempiterna erit eis, & ipſa eſt Octaua, pro qua VI. Pſalmus inſcribitur, credo quia in ſex huius ſeculi ætatibus pro ſeptima uel octaua illius ſeculi ætate eſt ſupplicandum. In qua quia iuſti gaudia, ſed reprobi ſunt ſuplicia percepturi, Pſalmus hic ingenti pauore incipit, currit, finitur: Domine ne in ira tua arguas me, &c.

GLOSSAE IN CAP. VIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Octaua ſpecies hebdomadis uniformis, & ſola ſine circuitu reuolutionis extans.] *Vniformis nõ uaria, quia non uariatur tempus in ea. Et ſola, ſcilicet quia omne tempus continetur in ea. Sine circuitu, quia non reuoluuntur tempora in ea. Vniformis dicitur, quia non habet niſi unam formam temporis. Non enim iteratur tempus in ea, ſed omne tempus continet in ſe. Ad figuram, id eſt, ad exemplum primæ hebdomadis, ſcilicet in qua creatus eſt mundus, & omnia quæ in eo ſunt.*

Non longè poſt natis gigantibus, corrupta eſt omnis terra, donec creator pœnitens ſe hominem feciſſe, mundum diluuio perdere diſponeret.] *Dicitur Deus pœnitens, ſicut ſcriptum eſt: Pœnitet me feciſſe hominem ſuper terram. Et rurſum: Pœnitet me, quod conſtituerim regem Saul in Iſrael. Quomodo eſt pœnitens, qui id quod ſemel fecerit, ſe feciſſe nequaquam dolet? Pœnitere dicitur, cui id quod fecit, diſplicet: & hæc contrà mutando aliquid aliud facit. Et quia ipſe immutabilis, id quod uoluerit, mutat, pœnitere dicitur: quamuis rem mutet, conſilium non mutat. Lege in moralibus ſancti Gregorij, librum uigeſimum, in quo hæc ſacra uerba continentur: Qui in conſtruendam ſuperbiæ turrim conuenerunt, linguarũ diuiſione mutati, & ab inuicem ſunt diſperſi. Haimo: Babylon ciuitas fuit, Chaldæorum metropolis, & potentiſsima, tantæq; magnitudinis, ſicut Herodotus narrat, & multi alij hiſtoriographi Græcorum, ut ab angulo in angulum extenderetur per quadrum ſedecim milia paſſuum, id eſt ſimul ſexaginta quatuor, qui faciunt leucas quadraginta duas, & duas partes unius: & eſt ædificata à*

regina, quæ dicta eſt Semiramis, in cuius medio eſt arx ſiue capitolium. Turris quam ædificauerunt filij Adam poſt diluuium, antequam diuiderentur per uniuerſum orbem, quæ terris dicitur tenere in altitudinem tria milia paſſuum, hoc eſt, leucas duas, paulatim de lato in anguſtas coarctata, ut pondus imminens facilius à lateribus ſuſtentetur. Et quia ibi confuſum eſt labium uniuerſæ terræ, uocatur Hebraicè Babel, græcè Babylon. Iſidorus: Linguarum diuerſitas exorta eſt in ædificatione turris poſt diluuium. Nam priuſquam ſuperbia turris illius in diuerſos ſignorum ſono, humanam diuideret ſocietatem, una omnium nationum lingua fuit, quæ Hebræa uocatur, qua patriarchæ & prophetæ uſi ſunt non ſolum in ſermonibus ſuis, uerumetiam in literis ſacris. Initio enim, quot gentes, tot linguæ fuerunt. Deinde plures gentes quàm linguæ, quia ex una lingua multæ ſunt gentes exortæ. Linguæ enim dictæ in hoc loco pro uerbis, quæ per linguam fiūt: genere locutionis illo, quo is qui efficit, per id quod efficitur, nominatur, ſicut os dici ſolet pro uerbis, & ſicut manus pro literis. Septima die conſummatis operibus ſuis Deus, requieuit, eamq; ſanctificans ſabbatum nuncupari præcepit. Auguſtinus in libro undecimo de Ciuitate Dei: Cum uerò in die ſeptimo requieſcit Deus ab omnibus operibus ſuis, & ſanctificat eum, nequaquam eſt accipiendum pueriliter, tanquam Deus laborauerit operando, qui dixit & facta ſunt: uerbo intelligibili & ſempiterno, nō ſonabili & tēporali, ſed requies Dei requiē ſignificat eorū, qui requieſcunt in Deo: ſicut lætitia domus lætitiā ſignificat eorum, qui lætātur in domo, etiamſi non eos domus ipſa, ſed alia res aliqua lætos facit. Similiter cum læta epiſtola dicitur, ſignificans eorum lætitiam, quos legentes efficit lætos. Conuenientiſſimè igitur cum Deum requieuiſſe prophetica narrat auctoritas, ſignificat eos qui in illo requieſcunt, & quos facit ipſe requieſcere. Hoc etiam hominibus quibus loquutur, & propter quos utiq; conſcripta eſt promittente prophetia, quod etiam ipſi poſt bona opera quæ in eis & per eos operatur Deus, ſi ad illum prius in iſta uita per fidem quodammodo acceſſerint, in illo habebunt requiem ſempiternam. De ſeptenarij porrò numeri perfectione iam ſuperius ſcriptum habemus.

Perficietur autem, quando receptis ſancti corporibus, in terra ſua duplicia poſsidebunt, lætitia ſempiterna erit eius.] *In terra ſua, hoc eſt in terra uiuentium & manſuetorum. Duplicia poſſidebūt, id eſt, in corpore & anima, cū perceperint immortalitatē & incorruptionē in corpore, & incōmutabilitatē in anima, & lætitia ſempiterna erit eis.*

ITEM VNDE SVPRA.

In ipſo quidem principio conditionis facta ſunt cœlum & terra, angeli, aer & aqua de nihilo. Die uero prima facta eſt lux, & ipſa de nihilo. Secundo, firmamentum in medio aquarum. Tertia, ſpecies maris & terræ, cum eis quæ terræ radicitus inhærēt. Quarta, luminaria cœli de lumine primo die facto. Quinto, natatilia & uolatilia de aquis. Sexto, reliqua animalia de terra: & homo carne quidem de terra, anima uerò de nihilo creatus, qui in paradiſo, quem Dominus à principio plantauerat, cōſtituitur. Septimo Dominus requieuit, non à creaturæ gubernatione, cum in ipſo uiuamus, moueamur & ſimus, ſed à nouæ ſubſtantiæ creatione.

HEPTAMERON. PRIMORDIA MVNDI.

Primus in orbe dies, lucis primordia ſumpſit:
Alter, ſplendifluis cœlum firmauit in horis.
Tertius, undiuagum mare dat cum germine terræ.
Quartus, habet phœbum lunamq; & ſidera cœli.
Quintus, plumigeras uolucres piſceſq; natantes.
Sextus, quadrupedis reptans, hominesq; ſagaces.
Septimus, eſt Domino requies his ritè peractis.

SCHOLIA IN CAP. VIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Octaua ſpecies.] *Vltima ſpecies hebdomadæ, eſt omnium ſeculorum ab initio temporum conſummatio, cuius ſeptimus dies requies eſt perennis, per infinita ſecula durans. Dicuntur autem huius ſeptimanæ partes, ætates mundi, quorum temporum rationem ſeptem primi dies creationis typicè expreſſerunt: quam rem Beda hiſtoriarum collatione & accomodatione luculenter agit.*

DE MENSIBVS. CAPVT IX.

MEnſes dicti à menſura, qua quiſq; eorum menſuratur. Sed melius à luna quæ Græco ſermone μήνη uocatur: nam & apud eos menſes uocātur μῆνες. Sed & apud Hebræos Hieronymo teſte, luna, quam ירח nomināt, menſibus nomen dedit: Vnde & Ieſus filius Syrach, qui utiq; Hebraice ſcripſit, de luna loquens ait: Menſis ſecundum nomen eſt eius. Antiqui enim menſes ſuos non à ſolis, ſed à lunæ curſu computare ſolebant: unde quoties in ſcriptura ſacra, ſiue in lege, ſeu ante legem quota die menſis quid factum dictum'ue ſit indicatur, non aliud quàm lunæ ætas ſignificatur, à qua ſemper Hebræi, quibus credita ſunt eloquia Dei, antiquo patrū more menſes obſeruare non ceſſant. Primum menſem nouorum, qui Paſchæ ceremonijs ſacratus eſt, Niſan appellantes, qui propter multiuagum lunæ diſcurſum, nunc in Martium menſem, nunc incidit in Aprilem, nunc aliquot dies Maij menſis occupat. Sed rectius Aprili deputatur: quia ſemper in ipſo uel incipit uel definit, uel totus includitur, ea duntaxat regula, cuius & ſupra meminimus, obſeruata, ut quæ XV. poſt æquinoctium luna extiterit, primū ſequentis anni menſem faciat: quæ uerò antea, nouiſsimum præcedentis, ſicq; per ordinem. Secundus eorum menſis Iar Maio: tertius Siuan Iunio: quartus Thamul Iulio: quintus Aab Auguſto: ſextus Elul Septembri: ſeptimus

Theſeri Octobri, quem propter collectionem frugum, & celeberrimas in ipſo feſtiuitates nouum annum appellant. Octauus Mareſuan, Nouembri. Nonus Caſleu, Decembri. Decimus Tebeth, Ianuario. Vndecimus Sabath, Februario. Duodecimus Adar, Martio ſimili ratione cõparatur. Quos uidelicet menſes propter lunæ circulum, qui XXIX. ſemis diebus conſtat, tricenis undetricenisq́ diebus alternantes, ſecundo demũ uel tertio anno exacto, menſem ſuperfluum, qui ex annis XI. Epactarum diebus confici ſolet, intercalant. Vnde nonnullo moueor ſcrupulo, quo modo maiores noſtri diem, qua lex data eſt, quæ eſt tertia menſis tertij, quinquageſimam ab agni occiſione computent, ponentes uidelicet primi menſis reſiduos dies numero X. & VII. quia tredecim priores fuerant ante Paſcha tranſacti, ſecundi XXX. tertij III. qui fiunt ſimul dies L. cum conſtet duos menſes lunares non LX. ſed LIX. diebus terminari. Ideoq́ ſi paſchalis mẽſis XXX. diebus computatus, XVII. ſui curſus dies poſt paſcha retinuerit, ſecundum iam menſem non XXX. ſed XXIX. diebus debere concludi, ac per hoc in ſumma temporis memorati non plus quã XLIX. dies inueniri: niſi forte putandum eſt ſynechdochicῶs, quæ eſt regula ſanctæ ſcripturæ frequentiſsima, à parte totum computari. Verum hæc utcunq́ acta, uel computata fuerint, claret tamen Hebræos ad lunæ curſum ſuos menſes obſeruare conſueſſe. Nec aliter in Geneſi recte ſentiendum, ubi Noe cum ſuis XVII. die ſecundi menſis arcam ingreſſus, & XXVII. eiuſdem menſis die poſt diluuium egreſſus aſſeritur, quam annum ſolis integrũ, hoc eſt, CCCLXV. dierum eſſe deſcriptum: quia uidelicet luna, quæ præſenti anno, uerbi gratia: per Nonas Maias ſeptimadecima exiſtit, anno ſequente uiceſimaſeptima pridie Non. Maias occurret. Notandum ſane, quod nimium falluntur, qui menſem definiendum, uel ab antiquis definitum autumant, quam diu luna Zodiacum circulum peragat, quæ nimirum, ſicut diligentior inquiſitio naturarũ edocuit, Zodiacum quidem XXVII. diebus, & VIII. horis, ſui uerò curſus ordinem XXIX. diebus, & XII. horis, ſalua ſui ſaltus ratione conficit. Ideoq́ rectius ita definiendũ, quod menſis lunæ ſit luminis lunaris circuitus, ac redintegratio de noua ad nouam. Solaris autẽ menſis digreſsio ſit ſolis per duodecimam partem Zodiaci, id eſt, ſigniferi circuli, quæ XXX. diebus & decem ſemis horis impletur, uiginti uidelicet duabus horis ac dimidia, lunari menſe productior, è quibus XI. Epactarum dies & quadrans annuatim ſubcreſcere ſolent: duodecies enim uiceni & bini CCLXIIII. faciunt, quas eſſe horas XI. dierum hinc facile patet, quia undecies uiceni & quaterni eandem ſummam conficiunt. Porrò duodecies ſemis ſex faciunt, quæ annuæ ſunt horæ quadrantis: ſiquidem luna XII. ſuos menſes XI. diebus, ut dictum eſt, & quadrante breuiores totidem ſolis menſibus agens, in iiſdem peragendis tredecies Zodiaci ambitum luſtrat. Sed in utroq́ menſe computando, conſuetudo, uel authoritas, uel certè compendium calculandi naturæ præualuit. nam non ſolum lunæ menſes, quod calculandi neceſsitas cogit, tricenis undetricenisq́ diebus ordinant, ſed & lunam ſuperfluam, quæ iuxta naturæ rationem in fine anni debuerat intercalari, pleriq́ ubilibet intercalant, & quod eſt grauius, tantum inter ſe calculatores diſsident, ut uno nonnunquam eodemq́ die hic quartamdecimam, ille quintamdecimam, alius ſextamdecimam adſeuerent lunam eſſe putandam, nec non & ſolis annuos menſes diſsimilima regula diuerſo quæq́ gens ordine metitur. Deniq́ Aegyptij, qui primi propter ocyorem lunæ diſcurſum, ne uidelicet error calculandi eius uelocitate gigneretur, ad ſolis curſum, cuius motus tardior facilius poterat comprehendi, ſuos menſes putare cœperunt, ſumpto ab autumni tempore primordio, tricenis hos produntur includere diebus, quorũ primus menſis Thoth, IIII. Cal. Septembrium: ſecundus Phaofi, IIII. Cal. Octob. tertius Athir, V. Cal. Nouemb. quartus Choeac, V. Cal. Decembrium: quintus Tybi, VI. Cal. Ianuariarũ: ſextus Mechir, VII. Cal. Februariarum: ſeptimus Phamenoth, V. Cal. Martiarum: octauus Pharmuthi, VI. Cal. Apriliũ: nonus Pacho, VI. Cal. Maiarum: decimus Pauni, VII. Cal. Iuniarum: undecimus Epiphi, VII. Calendarum Iuliarum: duodecimus Meſor, VIII. Cal. Auguſtarum die ſumit exordium: quem decimo Cal. Septembrium die terminantes, reſiduos quinq́ dies ἐπαγομένας, uel intercalares, ſiue additos uocant, quibus etiã quarto anno diem ſextum, qui ex quadrantibus confici ſolet adnectunt. Vnde fit ut eorum anni primi ab biſſexto tertio Cal. Septemb. cæteri uerò IIII. Cal. earundem die ſortiantur initium: ipſi autem biſſextiles anni IIII. cæteri V. Cal. memoratarum die terminentur. Porrò diſſonantia, quam biſſextilibus annis à tempore intercalati ab eis quadrantis dicimus oriri, non ante noſtræ tempus intercalationis, quæ fit ſexto Cal. die Martiarum, in computo lunæ, uel earundem feſtiuitate dierum poteſt cum noſtri anni curriculo recipere concordiam: ſed idem die feſtus eadem luna, uerbi gratia ſeptima, quæ apud nos ſecunda ſabbati, apud illos tertia ſabbati computantur, & cætera in hunc modum.

Aegyptij menſes ad ſolis curſum exegerũt.

GLOSSAE IN CAP. IX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Menſes dicti à menſura, qua quiſq́ eorum menſuratur: ſed melius à luna, quæ Græco ſermone Mene uocatur.] *Neo nouum, Mene Græcè dicitur luna, à quo nomen componitur neomenia, id eſt, exordium nouæ lunæ. Et à Mene quæ dicitur luna, uocatur menſis: apud illos, qui initium Calendarum non iuxta ſolis curſum & diuerſa menſium ſpacia, ſed iuxta circuitum lunæ incipiunt & terminant, ut Hebræi faciunt. Hieronymus: Neomenia menſis exordium eſt, quod nos ſecundum*

latinæ linguæ proprietatem Calendas poſſumus dicere. Verùm quia apud Hebræos menſis ſecundum lunæ curſum ſupputatur, & apud Græcos Mene luna dicitur, neomenia quaſi noua luna dicitur. Vnde & Ieſus filius Syrach, qui utiq; Hebraicè ſcripſit, de luna loquens ait: Menſis ſecundum nomen eſt eius. In libro Eccleſiaſtico ita ſcriptum habetur: Luna oſtenſio temporis, & ſignum æui. Menſis ſecundum nomen eius. Primum nomen lunæ, Mene. Secundum nomen lunæ menſis, id eſt, Iaret, qui & Maius dicitur. Duodecimus Adar, Martio ſimili ratione comparatur. Ideo dicit ſimili ratione: quia ipſa luna, quæ comparatur Maio, aliquando incipit in Aprilem, & finitur in Maio: aliquando inchoat in Maium, & extinguitur in Iunio: aliquando infra ipſum Maium incipit & deſinit, totaq; includitur. ſicq; de reliquis menſibus intelligendum eſt.

Vnde nonnullo moueor ſcrupulo.] *Vnde, ſcilicet quia taliter alternantes menſes lunares, id eſt, unus trigenis, alter undetrigenis. Nonnullo, id eſt, plurimo, maximo. Moueor, ſcilicet ego Beda. Scrupulo, id eſt, ambiguitate. Maiores noſtri, id eſt, Hebræi, qui ad lunam computant diem, qua lex data eſt, quæ eſt tertia menſis tertij. Iudæi immolauerunt in Aegypto agnum decimaquarta luna primi menſis, in æquinoctio uernali, quod fuit primum paſcha. Et Chriſtus immolatus eſt decimaquinta luna primi menſis, quod fuit ſecundum paſcha. Quintamdecimam lunam expectauit, ut primum paſcha, id eſt decimamquartam lunam, cum ſuis diſcipulis celebraret. Et Iudæi acceperunt legem in tertia luna tertij menſis, id eſt quadrageſimanona die, à decimaquarta luna primi menſis. Et apoſtoli acceperunt ſpiritum ſanctum in quadrageſimo nono die Dominicæ reſurrectionis. Et ideo apparet, quia non in una die, nec in una luna celebramus paſcha, & pentecoſten nos & illi, in proximo tamen celebramus. Quæ eſt tertia, ſcilicet menſis tertij, id eſt Iunij: ſcilicet ab illo ubi plenilunium eſt poſt æquinoctium, qui eſt ſemper menſis paſchalis. Quinquageſimam, ſcilicet ab agni occiſione, id eſt à decimaquarta Calend. Maij. Computent, ſcilicet Hebræi. Primi menſis, ſcilicet Paſchalis, id eſt Aprilis. Reſiduos dies, ſcilicet ab agni occiſione, id eſt paſcha. Iam ſuperius, id eſt, in octauo capite de die ab agni occiſione ſcripſimus, ſecundum iam menſem non trigeſimum, ſed undetrigeſimum debere concludi. Priſcianus in libro de figuris numerorum. Vndeuiginti dicimus pro nouendecim, id eſt unum deeſt de uiginti. Horatius in ſecundo Sermonum:*

Vnde octuaginta annos natus cui ſtragula ueſtis.

Vndeoctuaginta dicit, id eſt, ſeptuaginta nouem annos habens ætatis: hoc eſt, octuaginta unde unum. Duodeuiginti dicuntur, pro octodecim. Vndetriginta pro uiginti nouem, & his ſimilia.

Niſi fortè putandum eſt, ſynecdochicos, quæ eſt regula ſanctæ ſcripturæ frequentiſsima, à parte totum computari.] *Synecdochicôs aduerbialiter. Quæ, ſcilicet ſpecies eſt regula à parte totum, ſcilicet ut intelligantur per quadraginta nouem, quinquaginta. Synecdochicôs enim dicuntur eſſe, quinquaginta. Habent enim hunc morem ſcripturæ, ut à parte totum ponant, maximè in temporibus.*

Nec aliter in Geneſi ſentiendum eſt.] *Nec aliter, ſcilicet quamuis computent Hebræi ad lunam ſuos menſes. Vbi Noe cum ſuis, ſcilicet filijs & uxoribus. Ita legitur in Geneſi cap. 7. Anno ſexcenteſimo uitæ Noe, menſe ſecundo, rupti ſunt omnes fontes abyſſi magnæ, & in articulo diei illius ingreſſus eſt Noe cum ſuis in arca. Ac deinde: Menſe ſecundo, ſeptima & uigeſima die menſis, arefacta eſt terra, & Noe egreſſus eſt de arca. Sed dicit ſanctus Hieronymus in libro Hebraicarum quæſtionum: Ararat Armenia. Siquidem in montibus Ararat arca poſt diluuium ſediſſe perhibetur, & dicuntur ibidem uſq; hodie eius manere ueſtigia quia uidelicet luna, quæ præſenti anno (uerbi gratia) per nonas Maias decimaſeptima extitit, anno ſequenti uigeſimaſeptima, ſecunda Non. Maij occurret. Pridie nonas dicit, & non nonas: quia feriam quærit, non appellationem. In ipſa enim feria, in qua nonas Maias appellat hoc anno, appellabit in ſequenti anno, in eadem feria pridie nonas Maias. Feria enim manet, appellatio tamen de die in diem in unoquoq; finitur: unde fit ut iſta appellatio, quæ præſenti anno in prima feria eſt, in futuro anno ſit in ſecunda: ſi autē biſſextus fuerit, ſit etiam in tertia. Sic & ſolennitates & anniuerſaria de die in diem cum appellatione in anno mutantur. Hæc eſt enim cauſa quæ facit illam appellationem mutari. Annus ſolaris habet dies trecentos ſexaginta quinq;. Diuide illos per ſeptem, remanet unus, & in biſſextili anno remanent duo. Quæ una dies uel duo in biſſextili anno, dum ſeptenarium numerum tranſcendunt, faciunt illam mutationem. Et quamuis illa mutatio appellationis de die in diem ſit in anno, non tamen plures appellationes ſunt quàm feriæ quia etſi mutetur appellatio de feria in feriam, non tamen ſupercreſcit ſuper ferias. Quæ nimirum ſicut diligentior inquiſitio naturarum edocuit. Zodiacum quidem uiginti ſeptem diebus & octo horis, ſui uerò curſus ordinem uiginti nouem diebus & duodecim horis, ſalua ſui ſaltus ratione conficit. Lege in ſupra capite decimoſexto, quia meliorem gloſſam ſuper iſtum uerſiculum inuenire nō potui. Sed in utroq; menſe computando, conſuetudo uel auctoritas, uel certè compendium calculandi naturæ præualuit. Natura eſt ut menſis ſolaris habeat triginta dies, & decem horas & dimidiam: conſuetudo tamen, uel auctoritas uel compendium, ut triginta dies habeat. Natura etiam eſt, ut menſis lunaris habeat uiginti nouem dies, & dimidium: conſuetudo tamen uel auctoritas, uel compendium, ut uiginti nouem dies habeat, uel etiam triginta. Et quod eſt grauius, tantum inter ſe calculatores diſsident, id eſt, diſcordant, ut nonnunquam eodemq; die: hic, ſcilicet Anatholius decimamquartam: ille, id eſt, Dionyſius, decimamquintam: alius, id eſt, Victorius, decimamſextam: aſſeuerent lunam eſſe putandam, id eſt, computandam, ſcilicet propter inſertionem emboliſmi: quia ubi iſte facit emboliſmum, ille non facit. Vnde fit ut eorum anni primi à biſſexto, tertio Calendarum Septembrium. Quidam enim biſſextum & ſaltum lunæ diuerſè ponunt. Alij enim antè, ut Anatholius, Victorius, & alij poſt, ut nos. Illi autem qui quarto Calend. Septemb biſſextum faciunt, habent in quarto idus Decembr. decimamquartam lunam: & illi qui ſaltum, decimamſextam: & illi qui neutrū decimamquintam. Verbi gratia: Eſt nunc, ſcilicet apud nos ultimus decennoualis cycli annus, qui habet octodecim epactas, quas iunges regularibus decimoquarto Auguſti, & inuenies ſecundam lunam in Calend. Auguſti, quam facies aſcendere triceſimam, quarto Calend. Septemb. propter biſſextum qui ibi ponitur, tertio Calend. primam, ſecundo Calend. ſecundam. Calend. Septemb. tertiam, & ſic computando debes peruenire uſq; quartum Id. Decemb. & inuenies ibi in eadem die apud illum qui fecit biſſextum, decimamquartam lunam: & apud illum qui fecit ſaltum, decimamſextam: & apud illum qui neutrum fecit, quintamdecimam. Biſſextus enim unam ætatem minuit, & ſaltus unam in antea creſcit. Biſſextus enim creſcit lunam, & decreſcit ætatem. Saltus autem decreſcit lunam, & creſcit ætatem, & in ſequentibus menſibus uidetur illa ætas creſcere uel decreſcere. Porrò diſſonantia, quam biſſextilibus annis à tempore intercalati, ab eis quadrantis dicimus oriri: cauſa eius diſſonantiæ eſt intercalatio apud Græcos, quarto Calendarū Septembrium die. Semper enim abſq; biſſextilibus annis quartus, Calendarum Septembrium primus anni eorum dies eſt: in biſſextilibus autem annis ultimus eſt ille dies, id eſt, quarto Calend. Septemb. Nam dies quadrantis in eo intercalatur. Ideoq; ſolennitas, quæ à nobis celebratur, quarto Calend. Septemb. apud illos, id eſt, Aegyptios, tertio Calend. celebratur. Et à tempore ipſo intercalati ab eis qua-*

eis qua-

eis quadrantis, eadem diuerſitas perſeuerat uſq; ad tempus noſtræ intercalationis. Verbi gratia: Vna eademq; ſolennitas, quæ apud nos hodie celebratur, apud illos in craſtinum perueniet. Similiter & una eademq; ætas lunæ (uerbi gratia) ſeptima, quæ apud nos prima ſabbati, apud illos ſecunda ſabbati, ſeptima erit. Sed notandum, quòd non ſimul incipiunt, diuerſitas feſtiuitatum, & lunæ ætatum. Nam feſtiuitatum diuerſitas, à quarto Calend. ſemper incipit, ætatum autem diuerſitas lunæ, à luna Auguſti menſis oritur. Omnibus enim biſſextilibus annis apud illos triginta dies habet, apud nos autem undetriginta. Vnde fit diuerſitas inter nos & illos uſq; ſextum Calend. Martiarum, ætatum autem diuerſitas in luna Februarij menſis finem accipit: quæ apud nos in anno biſſextili triginta dies habet, apud illos undetriginta.

ITEM VNDE SVPRA.

Menſis lunaris incremento lunæ ſenioq; conficitur, dum uiginti nouem ſemis diebus paulò plus quàm zodiacum peragit: ſed facilitate computandi tricenis & undetricenis diebus lunæ menſes alternat, ſolaris autem menſis uigintiduabus horis eſt amplior: ex quibus undecim epactarum dies accreſcunt, quibus ſol lunæ curſum ſingulis annis exuperat. duodecies enim uiceni & bini, ducêtos ſexaginta quatuor faciunt: & undecies uiceni & quaterni, eundem numerum complent. Sed Hebræi menſes à luna naſcente, Romani à Calendis incipiunt, Aegyptij à quarto Calendarum Septembrium, uſq; in nonum Calendarum earundem in triginta diebus ſuos menſes putantes, reſiduos quinq; dies intercalares appellant. Qui primi ad ſolis curſum menſes terminare cœperunt, ne lunæ uelocior & dubius curſus impedimenti eis facceret calculandi. Pleriq; autem aſſerunt Cingium Sabinorum regem prius annum in menſes diuiſiſſe, idus Calendaſq;, & intercalares dies inſtituiſſe. In codicibus autem ſanctarum ſcripturarum duodecim menſes fuiſſe, anni etiam ante diluuium oſtendunt. Sic enim ibi legitur: Aqua autem minuebatur uſq; ad undecimum menſem. Vndecimo autem menſe prima die menſis, apparuerunt cacumina montium. Sic enim tunc dinumerabantur menſes, ſicut & nunc: ſed non quos Calendæ, ſed quos luna cœpta & finita concludit: Calendas autem dicimus à colendo dictas. apud antiquos enim ſemper menſium principia colebantur. Idus quoq; dictæ à diebus, & nonæ à nundinis. Menſes autem apud Latinos ex Calendis ſumunt principium, apud Hebræos ex lunæ naſcentis recurſu: apud Aegyptios autem principia menſium ante Calendas, quatuor, aut ſex, aut ſeptem, aut octo dies pronunciantur. Menſes dicti à menſura, ut ſuprà.

SCHOLIA IN CAP. IX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Menſes dicti à menſura.] *Hactenus hebdomadum uarietates, nunc menſium rationem explicat, utpote partes maiores. Sunt autem menſtrua tempora, partim natura inſtituta, partim arbitrio hominum. Nam Græcorum menſes ex interuallo temporis, quod eſt inter duo lunæ ſilentia, naturale tantum ex motu collectum, naturalis etiam menſis eſt, ſpacium quo ſol ſignum aliquod abſoluit, quod eſt dierum triginta, horarum decem & ſemis: ſed hic menſis difficilis eſt obſeruationis, quod quemadmodum in lunæ conuerſione, ita homines nulla manifeſta nota animaduertere poſſunt, ſolem è ſigno uno in aliud tranſitum feciſſe: propterea gentes raro talibus mēſibus utuntur. Vtuntur tamen ijs Macedones à ſignis cœleſtibus eos denominantes, ut κριὸς menſis eſt ſeu tempus, quo ſol eſt in ſigno arietis. Cuius primus dies eſt quinto Idus Martij, poſtremus tertio Idus Apriles. Sic ταῦρος δίδυμοι, id eſt, taurus gemini menſes ſunt ſolares. Latinorum autem menſes naturales non ſunt, conſtant enim arbitrario numero dierum: ut Ianuarius triginta & altero, Februarius duodetriginta, Aprilis triginta diebus, Epactæ autem emboliſmi biſſexti, aliæue intercalationes, etſi ex naturali motu ſiderum proueniunt, iudicio tamen hominum alijs & alijs menſibus ſunt interpoſiti uel appoſiti.*

Sed melius à luna.] *Menſes dicuntur quaſi menſa, id eſt, dimenſa tempora, ſeu à Græco μήνη, quod lunam ſignificat lingua Arcadum, & μὴν μηνὸς menſem: ipſum lunæ globū Athenienſes uocant σελήνη, quòd fulgorem recipiat. Priori origini, quòd ſcilicet menſis dicatur à luna, unde naturaliter prouenit, Varro aſſentitur. Sic & Germanicè uocamus menſem, ein monat, quæ uox modò ſignificat quatuor hebdomadas, quibus lunæ curſus per Zodiacum definitur, modò menſem Romanum, ut Auguſtus, der Augſt monat.*

Qui propter multiuagum.] *Anni lunares qui conſtant duodecim menſibus lunaribus, breuiores ſunt annis ſolaribus, ſcilicet uigintiduabus horis & dimidia. Hinc fit quod apud Græcos non ſemper initia menſiū noſtris reſpondēt, ut tamen eorum annus etiam cum ſolari anno exeat, quemadmodum noſter, facit intercalatio epactarum.*

Notandum ſanè.] *Confutat Beda craſſum errorem de menſe lunari, ne exiſtimetur eſſe ſpaciū, quo luna Zodiacum percurrit, quod fit diebus XXVII. & VII. horis, ſed tēpus eſt inter duos lunæ coitus, quod amplius eſt quàm integer zodiacus, ut ecce, dum luna totam ſigniferum tranſit, ſol interea ferè duodecimam partem ſigniferi promouit, ad quam priuſquam luna peruenit, lapſi ſunt dies duo & quatuor horæ, hi additi uigintiſeptem diebus & horis octo, efficiunt uigintinouem dies & ſemis, quod tempus eſt menſis lunaris. Viſum autē eſt hoc loco deſcribere menſes latinorum, & ordine ac è regione Græcorum, Hebræorumq;, ac aliarum nationum, quarum menſes in bonis authoribus cognoſcere oportet. Vbi primum adnotandum eſt, nullos menſes eſſe ſtabiles, præterquam Romanorum, & Aegyptiorum, hoc eſt, ut primus cuiuſque menſis dies: uerbi gratia Ianuarij, ſemper uenit uigeſimo die poſt brumam, primus Martij decimo diè, ante æquinoctium uernum, aliorum, Græcorum ſcilicet, Hebræorum & Arabum menſes non ſimiliter. Præterea Romani incipiunt annum à bruma. itaque Ianuarius primus eſt Romanorum menſium. Hebræi ab æquinoctio uerno: ergo primus menſis is eſt, cuius medium, id eſt, decimaquarta luna, proxima eſt poſt æquinoctium: alijs primum facit menſem ea decimaquarta luna, quæ lucet proximè poſt ſolſtitium: alij ab ea, quæ eſt in autumno, ut Aegyptij. Quæ omnia facilè deprehendes ex ſubiecta tabula, quam ex bonis autoribus ſedulò collegimus. Qui è regione ponuntur, eodem temporè eueniunt.*

	Romanorum.		Aegyptiorum.		Hebræorum.		Græcorum.		Britannorum.
1	Ianuarius.	5	Thibi.	12	Adar.	8	νυχίων	1	Giuli.
2	Februarius.	6	Mechir.	11	Sabath.	9	θαργιλίων	2	Solmonath.
3	Martius.	7	Phamenoth.	12	Tebeth.	10	δίστρος	3	Rhodmonath.
4	Aprilis.	8	Pharmuthi.	1	Niſan.	11	ξανθικὸς	4	Coſtur mōnath.
5	Maius.	9	Baccho.	2	Iar.	12	ἀρτεμίσιος	5	Trimilchi.
6	Iunius.	10	Pancri.	3	Siuan.	1	δέσιος	6	Lida.
7	Iulius.	11	Epiphi.	4	Thamul.	2	πάνεμος	7	Lida.
8	Auguſtus.	12	Meſor.	5	Aab.	3	λῶος	8	VVeid monath.
9	September.	1	Thoth.	6	Elul.	4	γορδιαῖος	9	Algemonath.
10	October.	2	Phaophi.	7	Thiſeri.	5	ὑπερβερεταῖος	10	Vuintyrſyltich.
11	Nouember.	3	Athur.	8	Mareſuan.	6	δῖος	11	Blothmonoth.
12	December.	4	Choeac.	9	Caſſeu.	7	ἐλαφηβολιών.	12	Giuli.

Ex Beda ſunt præcedentia.

SEQVVNTVR MENSES VARIARVM NATIONVM, ex Theodoro Gaza, Calonymo, & reliquis non pœnitendis authoribus.

Romanorum.	Athenienſium.	Achiuorum.	Macedonum.	Bithyniorum.	Cypriorum.
Ianuarius.	γαμηλιὼν	διδυμναῖος	αἰγοκέρως	Ireos.	Aphrodiſios.
Februarius.	ἐλαφηβολιὼν	περίτειος	ὑδροχόος	Ermos.	Apogonicos.
Martius.	μουνυχιὼν	δίστρος	ἰχθὺς	Metroos.	Aluicos.
Aprilis.	θαργηλιὼν	ξανθικὸς	κριὸς	Dionyſios.	Iunios.
Maius.	σκιροφοριὼν	θερμίσιος	ταῦρος	Heraclios.	Ceſarios.
Iunius.	ἑκατομβαιὼν	δέσιος	δίδυμοι	Dios.	Sebaſtos.
Iulius.	μεταγειτνιὼν	πάνεμος	καρκῖνος	Bendigeos.	Autocratoricos.
Auguſtus.	βοηδρομιὼν	λῶος	λέων	Stratigios.	Plethytatos.
September.	μαιμακτηριὼν	γορδιαῖος	παρθένος	Arios.	Diamarpſexoſios.
October.	πυανεψιὼν	αἰγοκέρως	ζυγὸς	Periepios.	Archiereus.
Nouember.	ἀνθεστηριὼν	ὑδροχόος	σκόρπιος	Aphrodiſios.	Eſthios.
December.	ποσειδαὼν	ἰχθὺς	τοξότης.	Dimetrios.	Romeos.

Aduertendum tamen eſt Græcorum menſium rationem, apud ſcriptores parum conſtare: nam Antheſterion Gazæ reſpondet Nouembri, Macrobio Aprili, ab alijs tribuitur Martio, ſic & in Gamelione uariant, ac alijs quibuſdam.

BARBARICORVM MENSIVM ENVMERATIO.

Germanorum.	Hebræorum.	Chaldæorum.	Alexandrinorum.
Herbſt monat.	Tiſrim p.	Tiſri.	Thoth.
Vuein monat.	Tiſrim ſe.	Mareſuan.	Phaophi.
Vuinter monat.	Remitz p.	Chiſleu.	Athir.
Chriſt monat.	Remitz ſe.	Teueth.	Chiach.
Ienner monat.	Sabath.	Senath.	Tybi.
Hornung monat.	Adar.	Adar.	Mechir.
Mertz.	Niſan.	Niſan.	Phamenoth.
April.	Idar.	Yiar.	Pharmuti.
Mey.	Haziram.	Siuan.	Pachon.
Brach monat.	Tamus.	Tamuz.	Pauni.
Heumonat.	Abh.	Ab.	Epiphi.
Augſt monat.	Eyul.	Elul.	Meſori.

Menſes Alexandrinorum eundem habent ordinem, & numerum dierum: quem Aegyptiorum menſes, quorum ſinguli cōſtant diebus triginta: poſtremus uerò triginta quinque: & quarto quoque triginta & ſex: horum primus eſt Thoth, cuius primus dies 4. Calendas Septēbres uenit.

DE MENSIBVS ROMANORVM. CAPVT X.

QVare autem Romani tam diuerſæ longitudinis habeant mēſes, hæc, ut in diſputatione Hori, & prætextati legimus, cauſa extitit. Romulus cum ingenio acri quidem, ſed agreſti, ſtatū proprij ordinaret imperij, initium menſis ex illo ſumebat die, quo nouam lunam contigiſſet uideri: quia uerò non continuò euenit, ut eo die ſemper appareat, ſed modò tardius, modò celerius ex certis cauſis uideri ſolet, contigit ut cum tardius apparuit, præcedenti menſi plures dies, aut cum celerius

celerius pauciores darentur,& ſingulis quibuſq; menſibus perpetuam numeri legem primus ca
ſus adduxit:ſic factum eſt,ut alij XXX.& I.alij * XXX.ſortirentur dies.Primum menſem Martij, XXIX.
cuius ſe filium credi uoluit,dicauit,eo quòd hoc menſe conſtet Iunonem Martem peperiſſe in
Phrygia,quem menſem anni primum aliquem fuiſſe,uel ex hoc maxime probatur,quod ex eo
ſeptimus,octauus, nonus & decimus inditum antiquitus à numero nomen uſq; hodie ſeruant.
Secundum menſẽ nominauit Aprilem,quaſi aperilem,eo quod in illo remotis nubibus,pruinis,
ac tempeſtatibus hybernis,cœlum,terra, & mare nautis,agricolis & horoſcopis aperiatur:arbo
res quoq; & herbæ in germen,ſed & animantia quæq; in prolem ſe aperire incipiant.Maium ter
tium, quartum Iunium poſuit,in honorem uidelicet maiorum ac iuniorum,in quos diuiſit po/
pulum,ut altera pars armis,altera conſilio rempublicam tueretur.Contendunt alij Maiam Mer
curij matrem,Maio nomen dediſſe:hinc maxime probantes,quia hoc menſe mercatores omnes
Maiæ pariter Mercurioq; ſacrificabant.Iunius menſis aut ex parte populi,ut diximus,nomina
tur,aut ut Cincius arbitrabatur,Iunonius apud latinos ante uocatus eſt:& hæc appellatio mẽſis
apud maiores diu permanſit,ſed poſt detritis quibuſdam literis ex Iunonio Iunius dictus eſt:nã
& ædes Iunoni Monetæ Calendis Iunijs dedicatæ ſunt.Iulius menſis nomẽ Quintilis,quod à nu
mero ſumpſerat,etiam poſt præpoſitos Martio duos menſes ſeruauit,ſed poſtea in honorem Iu/
lij Cæſaris dictatoris legem ferente Marco Antonio Marci filio conſule,Iulius uocatus eſt,quod
hoc menſe ad IIII.Idus Quintiles Iulius procreatus ſit.Auguſtus menſis Sextilis antea uocaba/
tur,donec honor Auguſto daretur ex ſenatuſconſulto, eo quod ipſe die primo huius menſis An/
tonium & Cleopatrã ſuperauerit,& imperium populi Romani firmauerit.September menſis,
October,Nouember & December, principalem ſui retinent appellationẽ,ſignificantes nomine
quoti ſint à uerno menſe. i. Martio,uel quod imbres in eis immineant. Hæc Romuli fuit annua
ordinata dimenſio,qui annum X.menſium,dierum uerò CCC.& IIII.habendum eſſe conſtituit.
Menſesq; ita diſpoſuit,ut IIII.ex ijs,Martius,Maius, Quintilis,October tricenos ſinguli,ſex ue
rò reliqui tricenos haberent dies,qui hodie quintanas habent nonas,cæteri ſeptimanas.Septi/
manas autem habentibus,ab Idibus reuertebantur Calendæ ad diem ſeptimumdecimum: uerũ
habentibus quintanas,ad octauumdecimum remeabat initiũ Calendarum : ſed cum hic nume/
rus neq; ſolis curſui,neq; rationibus lunæ conueniret,nonnunquam uſu ueniebat,ut frigus anni
æſtiuis menſibus,& contra calor hyemalibus proueniret.Quod ubi contigiſſet,tantum dierum
ſine ullo menſis nomine patiebantur abſumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cœli
habitus inſtanti menſi aptus inueniretur.Sed ſecutus Numa quinquaginta dies addit,ut in CCC
L.& IIII.dies,quibus XII.lunæ curſus confici credidit,annus extenderetur,atq; ijs L.diebus à ſe
additis,adiecit alios VI.retractos illis VI.menſibus,qui XXX.habebant dies.i.de ſingulis ſingu
los,factosq; L.& VI.dies,in duos nouos mẽſes pari ratione diuiſit,ac de duobus priorem Ianua/
rium nuncupauit,primumq; anni eſſe uoluit,tanquã bicipitis Dei menſem,reſpicientem ac pro
ſpicientem tranſacti anni finem,futuriq; principia.Quidam autumant Ianuarium nuncupatum
ex eo,quod limes & ianua ſit anni.Sed & omnes ingreſſus Iano Gentiles aſcribebant,& hinc ei
dem duas facies figurabant,unam qua interiora,aliam qua foris poſita uideretur aſpicere.Ac ſic
inſipientes dum eum de rege mortuo Deum immortalem facere cupiunt,monſtrum eſſe fece/
runt,utpote ignorantes eum de quo fructuoſe dicere poſſint:Dominus cuſtodiat introitum tuũ
& exitum tuum. Secundum Numa dicauit Februo,id eſt,Plutoni, qui luſtrationum potens cre
debatur:luſtrariq; eo menſe ciuitatem neceſſe erat,quo ſtatuit,ut * iura dijs manibus ſoluerẽtur. *iuſta, uel luſtra.*
Sed hanc luſtrandi conſuetudinem bene mutauit Chriſtiana religio,cum in menſe eodem die
ſanctæ Mariæ plebs uniuerſa cum ſacerdotibus ac miniſtris,hymnis modulatæ uocis per eccle
ſias,perq; congrua urbis loca procedit,datosq; à pontifice cuncti cereos in manibus geſtant ardẽ
tes,& augeſcente bona conſuetudine,idipſum in cæteris quoq; eiuſdem beatæ matris,& perpe/
tuæ uirginis feſtiuitatibus agere didicit,non utiq; in luſtrationem terreſtris imperij quinquennẽ,
ſed in perennem regni cœleſtis memoriam:quando iuxta parabolam uirginũ prudentium,om-
nes electi lucentibus bonorum actuum lampadibus,obuiam ſponſo ac regi ſuo ueniẽtes,mox cũ
eo ad nuptias ſupernæ ciuitatis intrabunt.Paulo poſt Numa in honorem imparis numeri unum
adiecit diem,quem Ianuario dedit,ut tam in anno,quàm in menſibus ſingulis,præter unum Fe/
bruarium impar numerus ſeruaretur, quaſi inferis & diminutio,& par numerus conueniret. Cũ
ergo Romani ex hac diſtributione Pompilij ad lunæ curſum,ſicut Græci,annum proprium com
putarent,neceſſario & intercalarem menſem inſtituerũt more Græcorum.Nam & Græci cum
animaduerterent temere ſe CCCLIIII.diebus ordinauiſſe annum,quoniam appareret de ſolis
curſu,qui CCCLXV.diebus & quadrante Zodiacum conficit, deeſſe anno ſuo XI.dies & qua/
drantem,intercalares ſtatuta ratione commẽtati ſunt,ita ut octauo quoq; anno XC.dies,ex qui
bus tres menſes tricenorum dierum computauerunt,intercalarent.Hunc ergo ordinem Roma/
nis quoq; imitari placuit,ſed fruſtra:quippe fugit eos diem unum,ſicut ſupra admonuimus,addi
tum à ſe ad Græcum numerum in honorem imparis numeri ea re per octennium conuenire nu/
merus atq; ordo non poterat,ſed qui exinde ſit error genitus,qualiterq; eidem ſit ſuccurſum, in
præfata Hori & Prætextati diſputatione,unde & iſta decerpſimus,qui ſcire uult inueniet. Tan/
dem Caius Iulius Cæſar imitatus Aegyptios,ad numerum ſolis annum,ſicut hodie ſeruatur in/

 ſtituit,

ſtituit,x.uidelicet dies obſeruationi ueteri ſuperadijciens, ut anni CCCLXV.dies,quibus ipſe Zodiacum luſtrat, efficerent. Et ne quadrans deeſſet,ſtatuit ut quarto quoq; anno ſacerdotes, qui curabant,menſibus ac diebus unum intercalarent diem,eo ſcilicet menſe ac loco,quo etiam apud ueteres menſis intercalabatur,id eſt,ante quinq; ultimos menſis Februarij dies. Idq; biſſextum cenſuit nominandum. Omni enim intercalationi menſis Februarius deputatus eſt,quoniam is ultimus anni erat,quod etiam ipſum ex Græcorum imitatione faciebãt:nam illi ultimo anni ſui menſi ſuperfluos interſerebant dies. Verum una re à Græcis differebant,nam illi confecto ultimo menſe,Romani non confecto Februario,ſed poſt uiceſimum & tertium diem eius intercalabant. Terminalibus ſcilicet iam peractis, deinde reliquos Februarij menſis dies, qui erant quinque poſt intercalationem ſubiungebant,credo ueteri religionis ſuæ more,ut Februarium omnimodo Martius ſequeretur.

GLOSSAE IN CAPVT X. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Romani auctoritate Romuli decem menſibus annum ordinatum,diebus uerò CCCIIII.agebant. Qui primum menſem genitori ſuo Marti dicauit:ſecundum ab apertione frugum nominauit Aprilem:tertium Maiæ matri Mercurij: quartum Iunoni ſacrauit. Quintili & Sextili,qui nunc à natiuitate Iulij Cæſaris & Auguſti triumpho nuncupatur, & cæteris ſequentibus à numero nomen impoſuit. Quorum initia Calend.appellauit,quia tunc Calata,id eſt,uocata in Capitolium plebe, dicto quinquies uel ſepties uerbo Calo,id eſt,uoco,quot dies ſupereſſent,ad nonas pronunciabatur. Nonas autem,quòd nono ante idus die confluerent in urbem,ſcituri quid eſſet eo menſe faciendum. Porrò idus diem qui medium diuidit menſem. Iduare enim Hetruſca lingua diuidere eſt. His Numa duos menſes adijciens,Ianuarium à Iano:Februarium à Februo deo illuſtrationum nominando,354.diebus,annum ad curſum lunæ diſpoſuit. Quem Iulius Cæſar undecim diebus adiectis,ſicut hodie ſeruatur,inſtituit.

Sed poſtea in honorem Iulij Cæſaris dictatoris legum ferente Marco Antonino.] *Omnes enim imperatores Romanorum Cæſares appellabantur,à primo Caio Cæſare,qui ob duas cauſas Cæſar eſt appellatus: uel quia cæſo uentre matris exijt,uel quia cum cæſarie capitis,id eſt,cum capillis eſt natus. Dictatores quinquennij temporis imperio utebantur. Plus enim erant honore quàm conſules,qui annuas poteſtates tenebant. Et dicti dictatores,quaſi principes & præceptores. unde & magiſtri populi nominabantur:unde & edicta dicuntur. Paulo pòſt Numa in honorem imparis numeri unum diem adiecit, quem Ianuario dedit,ut tam in anno quàm in menſibus ſingulis præter unum Februarium impar numerus ſeruaretur. Retraxit enim ſuperius à ſex menſibus,qui triginta dies habuerunt unũ diem,omnes illi ſex.i. Aprilis,Iunius,Auguſtus,September,Nouember,December,& inſuper Ianuarius,habent uiginti nouem dies,propter imparem numerum. Quatuor autem,id eſt, Martius,Maius, Quintilis & October,triginta unum diem apud Romulum habebant:& ideo impar numerus erat in omnibus præter Februarium. Siue aliter. Nam cum in quatuor menſibus triginta unum diem poneret,& in ſeptem,uiginti nouem,ſimul congregauit trecentos quinquaginta quinq;. Quippe fugit eos diem unum,ſicut ſuprà admonuimus,additum à ſe ad Græcum numerum in honorem imparis numeri. Fugit eos,id eſt,Romanos diem unum:id eſt,obliti ſunt diem unum. Vel diem unum dicit,pro dies unus. Græci autem ad lunæ curſum computabant annum,& 354.dies tantum habebant in ſuo anno,quibus addebant undecim dies epactarum,& quadrantem, ut ad ſolis curſum poſſent conuenire: & ſtatuerunt ut in octauo anno nonaginta dies intercalarent, ex quibus tres menſes fecerunt. Quos Romani uolentes imitari,non potuerunt. Nam cum ipſi iuxta diſtributionem Pompilij in quatuor menſibus 31. diem ponerent,& in ſeptem uiginti & nouem,& in uno, id eſt, Februario, uiginti octo, congregauerunt ſimul 355.dies. Et ideo ſi undecim dies,more Græcorum adderent:fugeret,id eſt,ſupercreſceret eos una dies de concordia Græcorum. Quapropter inuenerunt ut ad ſolis curſum more Aegyptiorum annum computarent,addentes ad prædictum numerum decem dies tantum & quadrantem, non undecim. Et etiam Græci nunc more noſtro iuxta ſolis curſum computant annum. Sed qui exinde ſit error genitus, qualiter eidem ſit ſuccurſum,in præfata chori & prætexati diſputatione,unde & iſta decerpſimus,qui ſcire uult,inueniet. Hæc igitur diſputatio,iam ſuperius eſt ſcripta,cuius initium eſt:Romani uerò auctore Romulo, decem menſium habuiſſe annum comprobantur. Qui annus, ſicut Macrobius oſtendit,incipiebat à menſe Martio,& conficiebatur diebus 304.*

SCHOLIA IN CAPVT X. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Quod ex eo ſeptimus,octauus,nonus & decimus.] *Hi menſes habẽt ex ordine nomẽ,ut September,October, Nouember,December. ber autem ad uocabuli formam & ſupplementum pertinet non ad ſignificationem:ueluti atrius in quinquatrius,& tullium in meditullio,ſic quintus & ſextus menſis etiam nominabantur temporibus Ciceronis ad huc quintilis,ſextilis,quibus non tam commodè ſubiungitur ſyllaba ber,propter aliam terminationem,ob id numerorum uocabula ſunt ibi aliter inflexa.*

Secundum nominant Aprilem quaſi aperilem.] *Hoc menſe aperitur annus ſpirante fauonio,qui aſperitatem hyemis diſcutit ſole exiſtente in tauro,quæ domus eſt Veneris. Quod propterea à doctis hominibus excogitatum eſt,ſeu inuentum potius (ne aſtrologos lædam) quia hoc menſe primùm copioſus omnia ex terra proueniunt,non ſolum ſtirpium genera,ſed & uermium ſcaturigines, quæq; alia ſunt ſub hyemem intermorientia:quin & omnia ferè animalia tunc magis tentantur gignendi cupiditate. Quæ naturæ uis (quam Ariſtoteles ait eſſe maxime ſecundum naturam,id eſt,ad naturæ conſeruationem) apud ueteres phyſicos Venus nominata eſt, quòd ut Cicero inquit,ad cunctas res ueniat. Quare & hic menſis à quibuſdã Aprilis,quaſi aphrilis dictus. ἀφρὸς enim Veneri apud Græcos nomen dedit:mira breuitate hæc omnia complexus eſt doctiſſimè doctiſſimus poeta unico uerſu: Candidus auratis aperit cum cornibus annum Taurus. quod utranq; etymologiam continet.*

Horoſcopis aperiatur.] *Quid hoc loco Beda uocet horoſcopos,fateor me neſcire. Nam ὡροσκόπος & horoſcopium ſignificat,id eſt,eam ſigniferi partem quæ naſcente quopiam ſuper horizontem emergit,& cœleſtium rerum temporumq; obſeruatorem,*

torem, quem ſi hoc loco accipere uoles, non uideo cur his annum aperiat Aprilis. Nam hybernæ noctes tam ſunt idoneæ, & quidẽ amplius quàm uernæ aut æſtiuæ.

DE CALENDIS, NONIS ET IDIBVS. CAPVT XI.

PRiſcis temporibus Pontifici Minori hæc prouidentia delegabatur, ut nouæ lunæ primum obſeruaret aſpectum, uiſumq́; regi ſacrificulo nunciaret. Itaq; ſacrificio à rege & Minore pontifice celebrato, idem pontifex calata, id eſt, uocata in Capitolium plebe, iuxta Curiam Calabram, quæ caſæ Romuli proxima eſt, quot numero dies à Cal. ad Nonas ſupereſſet, pronunciabat, & quintanas quidem dicto quinquies, uerbo καλῶ ſeptimanas repetito ſepties prædicabat. Verbũ autem καλῶ Græcum eſt, id eſt, uoco: & hunc diem qui ex his diebus, qui calarentur primus eſſet, placuit Calendas uocari, & hinc ipſi Curiæ ad quam uocabantur, Calabræ nomen datũ eſt, & Claſsi, quod omnis in eam uocaretur populus. Ideo autem Minor pontifex numerum dierũ, qui ad Nonas ſupereſſent, calando prodebat, quod poſt nouam lunam oportebat Nonarum die populares, qui in agris eſſent, confluere in urbem, accepturas cauſas feriarum à rege ſacrorum, ſciturosq́; quid eſſet eo menſe faciundum. Vnde quidam hinc Nonas exiſtimant dictas, quaſi nouæ initium obſeruationis, uel quod ab eo die ſemper ad idus nouẽ dies putarentur. Porrò Idus uocari placuit diem, qui diuidit diẽ. Iduare enim Hetruſca lingua diuidere eſt: unde uidua, quaſi ualde idua, id eſt, ualde diuiſa: aut uidua, id eſt, à uiro diuiſa. Nonnullis placet, Idus dictas uocabulo Græco, à ſpecie, quæ apud illos εἴδεα uocatur, quod ea die plenam ſpeciem luna demonſtret. Notandum autem quod in ſcriptura ſacra Calendas cum legimus, nihil aliud quàm nouæ ortum lunæ intelligere debemus. iuxta illud Numerorum: In Calendis autem, id eſt, in menſium exordijs offeretis holocauſta Domino. Quia nimirum Hebræi, ut ſuprà dictum eſt, non alia menſium exordia, quàm Neomenias, id eſt, nouilunia norunt.

GLOSSAE IN CAPVT XI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Priſcis temporibus pontifici minori hæc prouidentia delegabatur.] *Id eſt, tendebatur, committebatur, uel credebatur. Viſumq́;, ſcilicet eius lunæ ſidus, uel uiſum, id eſt, uiſionem & apparitionem. Regi ſacrificulo, id eſt, pontifici maiori: qui cauſa adulationis ita uocabatur à rege, id eſt, à ſeniore & maiore pontifice. Idem pontifex, id eſt, minor. Calabram, id eſt, uocatricem, quæ caſæ Romuli proxima eſt, quot numero dies à Calendis ad nonas ſupereſſent, pronunciabat, ſcilicet utrum quinq; dies an ſeptem. Curiæ Calabræ, nomen loci. Quintanas, ſcilicet nonas. Et hinc, id eſt, ex iſta re. Ipſi curiæ & claſſi, ſcilicet Calabræ: quia claſsis Græcè, latinè uocatio. Vocaretur, id eſt, calaretur. Feriarum, ſolennitatum. Scituros, id eſt, interrogaturos. Quaſi nouæ initiũ obſeruationis, id eſt, à noua obſeruatione ab eo die, id eſt, à nonis. Putarentur, ſcilicet com. diuidit, id eſt, ſeparat. Diuidere eſt, ſcilicet latina lingua. Valde diuiſas, ſcilicet à uiro. Idea Græcè, ſpecies uel forma latinè. Ea die, id eſt, in idibus. Calendas cum legimus, ſcilicet quamuis Hebræi non habeant Calend. tamen Romani per ſuum proprium uerbum nominant initia menſium eorum. Numerorum, libri Moyſi, qui liber Numeri dicitur.*

SCHOLIA IN CAPVT XI, BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Notandum quòd in ſcriptura ſacra Calendas cum legimus.] *Græcia non habet Calendas, ſed initia menſium ſunt apud eos νουμηνία: unde prouerbio cum uolumus rem ſignificare nunquam futuram, dicimus, ad Calendas Græcas.*

DE MENSIBVS GRAECORVM. CAPVT XII.

SEd & Greci & Aegyptij, de quibus ſuprà diximus, nullam in ſuis menſibus Calendarum, Nonarum, Iduum diſtinctionẽ obſeruant. Verùm ab incipiente cuiuſq; menſis exordio uſque ad terminum eius, creſcente ſimpliciter, & inenarrabiliter dierum concurrentium ordine computando perueniunt. Siquidem Græci (nam de Aegyptiorũ anno & menſibus ſuprà diſſeruimus) mutatis ex hoc tempore & correctis prædictarũ intercalationũ ambagibus, cunctis fixũ in duodecim menſibus anni uertentis ordinauere circulum, quorum plerique à Calendis Decembribus ſuum inchoantes annum, eodem quo Romani menſes ſuorum dierum numero perſtringunt: nil quidem de Romanorum, ut præfati ſumus, Calendis, Nonis, uel Idibus curantes, ſed à primo uſque ad extremum diem augeſcente paulatim numero, ſingulum quenq; menſem computantes. Vocatur autem apud eos ipſe December, ἰλαφηβολιὼν: Ianuarius, νυχίων: Februarius, θαργηλίων: Martius, δίστρος: Aprilis, ξανθικὸς: Maius, ἀρτεμίσιος: Iunius, δαίσιος: Iulius, πάνεμος: Auguſtus, λῷος: September, γορπιαῖος: October, ὑπερβερεταῖος: Nouember, δῖος. Quo illos ordine annum obſeruare, uel menſes, & nuper tranſmiſſus ad nos de Roma computus eorum annalis oſtendit, & Canones, qui dicuntur Apoſtolorum, idem antiquioribus literis edocuere, ubi duodecimus dies menſis ὑπερβερεταίου: IIII. Iduum Octobr. eſſe memoratur: quo utiq; colligitur,

utrunq;

utrunq; menſem pariter inciperẽ, qui uterq; diem duodecimum habere probatur eundem. Quibus etiam liber ſancti patris Anatholij, quem de Paſcha compoſuit, aſtipulatur, ubi ſcriptum eſt: Eſt ergo in primo anno initium primi menſis, quod eſt X. & IX. annorum circuli principium, ſecundum Aegyptios quidem menſis Phamenoth uigeſimoſexto die: ſecundum Macedones Diſtri menſis uigeſimo ſecundo: ſecundum Romanos uerò undecimo Calend. April. Hic enim uiceſimam ſecundam diem Diſtri menſis æquè uiceſimam ſecundam Martij fore commendans, indicat manifeſtè, quia ſimul uterq; menſis initium ſumit. Et ne quis dicat quod Anatholius in hac ſententia non ſcripſerit undecimo Calendas, ſed octauo Calendas Apriles, conuincet hoc non ita eſſe menſis Aegyptiorum Phamenoth, cuius uiceſima ſexta dies, non octauus Calendarũ, ſed undecimus Calendarum Aprilium dies eſt: utriq; autẽ, id eſt, & qui octauo Cal. & qui undecimo Cal. Apriles, in Anatholio legunt, uigeſimumſextum diem Aegyptij menſis in eadem ſententia habent annotatam, quæ abſq; ulla dubietate in undecimo Calẽ. April. deuenire probatur, iuxta quod ſuperius eorum annalem deſcribentes ſignauimus.

SCHOLIA IN CAP. XII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Sed & Græci & Aegyptij.] *De Græcorum menſibus ſcripſit Theodorus Gaza, quem uide, ſi uis plura de his cognoſcere. Quæ ratio ſit notandi dies tum apud Græcos, tum apud Latinos, diſce ex ſubiecta tabula: ubi nota, quemadmodum Latini diuidunt dies menſium in Calendas, Nonas & Idus: ſic Græci (ut eſt apud Pollucem primo ὀνομαστικῶν) 30. dies, & 3. denarios, quorum primus dicitur ἱσταμένου: ſecundus à naturali ordine: tertius λήγων, ſeu φθίνων: ſumpſimus autem Ianuarium & eum, qui huic apud Græcos reſpondet Gamelionem: uerior enim eſt hæc ſententia quàm eorum, qui dicunt eſſe Octobrem. Nam Ariſtoteles author eſt lib. 1. μετεωρῶν, menſe Gamelione ſolem eſſe in hybernis uerſionibus, quod eſt partim in Decembri, partim in Ianuario.*

γαμηλιῶνος			Ianuarij.	
α	νουμηνία		1	Calendæ.
β	δευτέρα		2	IIII.
γ	τρίτη			
δ	τετάρτη		3	III.
ε	πέμπτη		4	Prid.
		ἱσταμένου		
ς	ἕκτη		5	Nonas Iann.
ζ	ἑβδόμη		6	VIII.
η	ὀγδόη		7	VII.
θ	ἐννάτη		8	VI.
ι	δεκάτη		9	V.
ια	πρώτη		10	IIII.
ιβ	δευτέρα		11	III.
ιγ	τρίτη		12	Pridie.
ιδ	τετάρτη		13	Idus Ianuar.
ιε	πέμπτη	ἐπὶ δεκάτῃ	14	XIX.
ις	ἕκτη		15	XVIII.
ιζ	ἑβδόμη		16	XVII.
ιη	ὀγδόη		17	XVI.
ιθ	ἐννάτη		18	XV.
κ	εἰκάς		19	XIIII.
κα	δεκάτη		20	XIII.
κβ	ἐννάτη		21	XII.
κγ	ὀγδόη		22	XI.
κδ	ἑβδόμη		23	X.
		φθίνοντος		
κε	ἕκτη		24	IX.
κς	πέμπτη		25	VIII.
κζ	τετάρτη		26	VII.
κη	τρίτη		27	VI.
κθ	δευτέρα		28	V.
λ	ἕνη καὶ νέα.		29	IIII.
			30	III.
			31	Pridie Calendas Febr.

Dierum, Calendarum, Nonarum, Iduum, in omnibus menſibus non eſt par ratio, quam uarietatem complectuntur uerſus hi, quos pueri diſcere ſolemus:

Iulius, Aprilis, ſeptemq; nouemq; tricenos.
Vnum plus reliqui Februus tenet octo uicenos.
Maius ſex nonas, October, Iulius & Mars.
Quatuor at reliqui tenet Idus quilibet octo.

GLOSSAE

GLOSSAE IN CAP. XII. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Sed & Græci & Aegyptij, de quibus ſuprà diximus, nullam in ſuis menſibus Calendarum, nonarum, iduumque diſtinctionem obſeruant.] *Scilicet quia non habent nec Calendas, nec nonas, nec idus. Inerrabiliter, id eſt, ſine errore. Ordine, computando perueniunt. Dicunt enim prima dies Martis, ſecunda dies Martis, &c. Quibus etiam liber ſancti patris Anatolij, quem de Paſcha compoſuit, aſtipulatur, ubi ſcriptum eſt: Eſt ergo in primo anno, &c. Ipſe etiam liber aſfirmat, quia eodem numero & ordine dierum perſtringunt Græci ſuos menſes quo & nos. Aegyptij incipiunt Martium in quinto Calen. Mart. nos & Græci in Calendis. Aſtipulatur: aſtipulor, interrogo. Stipulari, interrogare. Iſidorus: Stipulatio, eſt ſponſio. unde & promiſſores ſtipulatores dicuntur. Dicta autem ſtipulatio, à ſtipula. Veteres enim quando aliquid ſibi promittebant, ſtipulam frangebant, quam iterum iungentes, ſponſiones ſuas agnoſcebant, ſiue quòd iuxta ludicrum firmum ſacramentum appellauerunt. Eſt ergo in primo anno initium primi menſis, quod eſt nouendecim annorum circuli principium. Principium decennouenalis cycli eſt in undecimo Calend. April. quia quando trigeſima eſt luna in undecimo Calend. April. tunc fit primus annus decennouenalis, & à prima luna primi menſis. In ipſo anno fit ibi, in craſtino tamen, id eſt, decimo Calend. April. Cuius uigeſimus ſextus, non octauo Calend. April. ſed undecimus Calend. April. dies eſt. Cuius, ſcilicet menſis uigeſimus ſextus dies, ſcilicet quæ eſt initium decennouenalis cycli. Sicut uigeſimus ſecundus dies apud Græcos, & apud Latinos uigeſimus ſextus dies, ſcilicet & ideo melius undecimo Calend. April. quia octauo Calend. non inuenitur in uigeſimoſexto die, ſed undecimo Calen. Quæ, ſcilicet uiceſimaſexta dies in undecimo Calend. April. ſcilicet non in octauo Calend. deuenire probatur. Viceſima ſexta dies Phamenoth, & uiceſima ſecunda Diſtri, Martijque & undecimo Calend. April. una dies eſt, & ibi ſemper eſt initium decennouenalis cycli. Ideo enim dixit omnia hæc prædicta, ut oſtendat quia Græci & Romani uno ordine perſtringunt ſuum annum & ſuos menſes: nõ tamen Aegyptij, qui in uigeſimo ſexto die habent illud initium eorum annalem, ſcilicet Aegyptiorum deſcribentes ſignauimus. Quinto enim Calend. Martij incipit Phamenoth apud illos, ſicut diximus ſuperius, & ideo uigeſimus ſextus dies fit in undecimo Calend. April. Iuxta quod ſuperius, ſcilicet in undecimo capitulo, eorum annalem deſcribentes ſignauimus. Inter hiſtoriam autem & annales hoc intereſt, quòd hiſtoria eſt eorum temporum quæ uidimus: annales uerò ſunt eorum temporum & annorum, quos ætas noſtra non uidit.*

DE MENSIBVS ANGLORVM. CAP. XIII.

ANtiqui enim Anglorum populi (neque enim mihi congruum uidetur, aliarum gentium annalem obſeruantiam dicere, & meæ reticere) iuxta curſum lunę ſuos menſes computauere: unde & à luna Hebræorum & Græcorum more nomen accipiunt. Siquidem apud eos luna Mona, menſis Monath appellatur. Primusque eorum menſis, quem Latini Ianuariũ uocant, dicitur Guili. Deinde Februarius, Sol monath: Martius, Rehd monat: Aprilis, Eoſtur monath: Maius, Trimilchi: Iunius, Lida: Iulius ſimiliter Lida: Auguſtus, Vueid monath: September, Halegmonath, October, Vuyntyr fyllith: Nouember, Bloth monath: December, Guili, eodẽ quo Ianuarius nomine uocatur. Incipiebant autem annum ab octauo Calendarum Ianuariarum die, ubi nunc natale Domini celebramus. Et ipſam noctem nunc nobis ſacroſanctã, tunc gentili uocabulo Moedrenech, id eſt, matrum noctem appellabant: ob cauſam ut ſuſpicamur ceremoniarum, quas in ea peruigiles agebant. Et quotieſcunque communis eſſet annus, ternos mẽſes lunares ſingulis anni temporibus dabant. Cum uerò Emboliſmus, hoc eſt, XIII. menſium lunarium annus occurreret, ſuperfluum menſem æſtati apponebant, ita ut tunc tres menſes Lida uocarentur, & ob id annus ille Trilidi cognominabatur, habens IIII. menſes æſtatis, ternos ut ſemper temporum cæterorum. Item principaliter annum totũ in duo tempora, hyemis uidelicet & æſtatis diſpartiebãt: ſex illos menſes quibus longiores noctibus dies ſunt æſtati tribuendo, ſex reliquos hyemi. Vnde & menſem, quo hyemalia tempora incipiebant, Vuynter fyllith appellabant, compoſito nouo nomine ab hyeme & plenilunio, quia uidelicet à plenilunio eiuſdem menſis hyems ſortiretur initium. Nec ab re eſt, ſi & cætera menſium eorum nomina quid ſignificent interpretari curemus. Menſes Guili à conuerſione ſolis in auctum diei, quia unus eorum præcedit, alius ſubſequitur, nomina accipiunt. Solmonath dici poteſt menſis placentarum, quas in eo Dijs ſuis offerebant: Rehdmonath à Dea illorum Rheda, cui in illo ſacrificabant, nominatur: Eoſturmonath, qui nunc Paſcalis menſis interpretatur, quondam à Dea illorum quæ Eoſtre uocabatur, & cui in illo feſta celebrabant, nomen habuit: à cuius nomine nunc Paſchle tempus cognominant, conſueto antiquæ obſeruationis uocabulo gaudia nouæ ſolennitatis uocantes. Trimilchi dicebatur quòd tribus uicibus in eo per diem pecora mulgebantur. Talis enim erat quondam ubertas Britanniæ, uel Germaniæ è qua in Britanniam natio intrauit Anglorum. Lida dicitur blandus, ſiue nauigabilis, quod in utroque mẽſe & blanda ſit ſerenitas aurarũ, & nauigari ſoleant æquora. Vuenden monath menſis zizaniorum quod ea tempeſtate maxime abundent. Haleg monath menſis ſacrorum. Vuintyr fyllyth ac ſi dicas compoſito nomine hyemeplenium. Bloth monath menſis immolationum, quod in eo pecora quæ occiſuri erant, Dijs ſuis uouerent. Gratias tibi bone Ieſu, qui nos ab his uanis auertens, tibi ſacrificia laudis offerre donaſti.

GLOSSAE IN CAP. XIII. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Antiqui autem Anglorum populi.] *Angli nomen eſt regionis, in qua primum cœperunt populi Angli eſſe. Lege hiſtoriam eccleſiaſticam gentis Anglorum: ibi enim in libro primo, cap. 15. qualiter prædicta gens anno ab incarnatione Domini 449. in Britanniam primo aduenit, per ordinem inuenies.*

SCHOLIA IN CAP. XIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Antiqui autem Anglorum populi.] *Britanni ex proximis littoribus, id eſt, Gallicanis & Germanicis eam inſulam occuparunt, quæ antea Albion à Romanis dicta fuit, ab albis montibus, qui adnauigantibus primum occurrunt: unde ex utroq; idiomate lingua quidem nata eſt ſimillima Germanicæ ſeu Batauicæ linguæ, quam gentem priori loco iſthic fuiſſe conſtat, de lingua cuius etiamnum ferè ſic utuntur, ſatis conſtat ex Beda.*

DE SIGNIS XII. MENSIVM. CAP. XIIII.

SInguli autē menſes ſua ſigna, in quibus ſolem recipiant, habent: Aprilis, Arietis: Maius, Tauri: Iunius, Geminorum: Iulius, Cancri: Auguſtus, Leonis: September, Virginis: October, Libræ: Nouember, Scorpionis: December, Sagittarij: Ianuarius, Capricorni: Februarius, Aquarij: Martius, Piſcium: ſicut quidam ueterum etiam uerſibus explicauit heroicis:

Reſpicis Apriles Aries Phrixæe Calendas.
Maius Agenorei miratur cornua Tauri.
Iunius æquatos cœlo uidet ire Laconas.
Solſtitio ardentis Cancri fert Iulius aſtrum.
Auguſtum menſem Leo feruidus igne perurit.
Sydere Virgo tuo Bacchum September opimat.
Aequat & October ſementis tempore Libram.
Scorpius hybernum præceps iubet ire Nouembrem.
Terminat Arcitenens medio ſua ſigna Decembri.
Principium Iani ſancit tropicus Capricornus.
Menſe Numæ in medio ſolidi ſtat ſidus Aquarij.
Procedunt duplices in Martia tempora Piſces.

Qui quod de uno Decembri ſpecialiter dixit, de cæteris utiq; generaliter intelligendum ſignauit: quia uidelicet ſingula quæq; ſignorum medio ſuo menſe terminentur, à medio priore ſumāt exortum. De quorum poſitione ſtrictim neſcientes cum inſtruemus, obſecro ſcientibus oneri nō ſit. Vndiq; gyrum cœli rotundiſsimum per lineam Zodiaci circuli, quaſi per zonam quandam ampliſsimæ ſphæræ circundatam, diſtincti ordines gemmarum XII. ſeſe inuicem contingentium obſident: tantæ ſunt magnitudinis, ut non minore quàm duarum ſpacio horarum, uel oriri, uel occidere, uel de loco poſsint moueri: ſingulis tricenæ partes ob tricenos dies, quibus à ſole luſtrantur adſcribuntur, decem ſemis horæ quæ plus ſunt, quia plenam partem XXIIII. horarum non reddunt, ſimul computari negliguntur. Attamen & ipſæ duodecies circumactæ, ubi dies quinq; & quadrantem conſummauerint, iam quantum ad tricenas partes addiderint patebit, completusq; ſolis annus non CCC. ſolum & LX. diebus, ſed additis V. diebus, & quadrante perficietur. Primum igitur Arietis ſignum in illa cœli parte, quam in medio Martij menſis ſol tenet, oriri incipit, conſūmatur in illa, qua in medio Aprilis ipſe circunfertur, ideoq; in octaua ſua parte iuxta quoſdam, ſed uerius iuxta Aegyptos, qui calculationibus præ omnibus gnari ſunt, in quarta ſua parte locum æquinoctij uernalis oſtendit. Secundum Tauri ab illa cœleſtis circuli parte, qua in medio Aprilis ſol circumfertur, ortus initium faciens, complet in ea, quam ipſe in Maij medio ſeruat. Tertium Geminorum à parte Signiferi, quam ſol in medio Maij: Quartum Cancri, ab ea quam in medio luſtrat Iunij, facit principium ortus, & ideo iuxta quoſdam in octaua ſua parte recipit ſolſtitium, iuxta uerò ſollicitiorem indaginem aliquot partibus prius inde deflexo ad inferiora ſitu Zodiaci, id eſt, ſigniferi circuli, Quintum Leonis ſignum à parte qua ſol in medio Iulij, Sextum Virginis, ab ea qua in medio Auguſti, Septimum Libræ, ab ea qua in medio Septembri circumagitur, inchoat oriri, quapropter & in octaua ſua parte iuxta uulgarē opinionem, ſed iuxta enucleatiorem ſententiam aliquanto prius locum autumnali præbet æquinoctio. Hinc uergente ad brumalem zonam Signifero. Octauum Scorpionis ſignū à parte, quam in medio Octobri, Nonum Sagittarij, ab ea quam in medio Nouembri, Decimum Capricorni, ab ea quam in medio Decembri ſol inhabitat, caput attollit, & propterea, ut uulgo creditur, in octaua ſua parte, ut uerò Aegyptus mater artium docet, aliquot partibus antea brumali ſolſtitio dedicat manſionē. Dein reuerſo ad altiora ſigniferi curſu circuli, Vndecimum Aquarij ſidus à parte ſolari mediantis Ianuarij, Duodecimum Piſcium ab eadem parte Februarij uerticem erigens, finitur in medio Martij, ubi Aries ſubſequens ortus ſui pandit initium: ſiquidem omnia ſigna, etſi non formæ figura, regionum tamen ſuarū coniunctione, & cōputandi ſibi ratione cohærent, de quibus Poeta:

Idcirco certis dimenſum partibus orbem,
Per duodena regit mundi ſol aureus aſtra.

Signifer autem lacteum circulum in Sagittario recipit, & Geminis. Multa hinc dici poterant, ſed hæc melius à colloquente, quàm à ſcribente fiunt. Sanè quia de planetarum quarum per ſigniferum circulum meatus eſt, ordine & tempore ſupra memorauimus: tantum nunc dicamus, quia ſol CCC.LXV. diebus & VI. horis, luna XXVII. diebus, & VIII. horis Zodiaci ambitum luſtrant:

ſtrant: ſingula uerò ſigna ſol tricenis diebus, & denis horis ac ſemiſſe: Luna autem binis diebus & ſenis horis, ac beſſe unius horæ perlabitur. Si autem quæris beſsis quid ſignificet, & in principio huius opuſculi de calculis diximus, & nunc breuiter repetimus. Tanto minus eſt biſsis ab integra hora, quantum VIII. à XII. XX. à XXX, X. à XV: tertia enim parte ſubtracta, quoties duæ ſolum remanent, ipſæ duæ partes beſsis ipſa tertia triens nuncupatur. Errant ergo qui lunam tricenis diebus tantum ſpacij cœleſtis, quantum CCCLX. ſolem percurrere dicunt, cum manifeſta ueritas prodat, quod & ſupra perſtrinximus, lunam XXVII. diebus & tertia diei parte tantum cõficere curſum, quantum CCCLXV. diebus, & quarta diei parte conſtat conficere ſolem, & quantum ſpacij in uno ſuo menſe lunam, tantum in tredecim ſuis ſolis explere circuitum.

GLOSSAE IN CAP. XIIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Singuli autem menſes ſua ſigna, in quibus ſolem recipiant, habẽt. Aprilis ſcilicet habet ſignũ arietis, &c.] *Quia uidelicet ſingula quæq; ſignorum medio ſuo menſe terminentur, à medio priore ſumant exordium.*

QVIBVS DIEBVS SOL QVODQVE ſignum ingrediatur.

XV. *Calend. April.*	*in Arietem.*	XV. *Calend. Octob.*	*in Libram.*
XV. *Calend. Maij.*	*in Taurum.*	XV. *Calend. Nouemb.*	*in Scorpionem.*
XV. *Calend. Iunij.*	*in Geminos.*	XV. *Calend. Decemb.*	*in Sagittarium.*
XV. *Calend. Iulij.*	*in Cancrum.*	XV. *Calend. Ianuar.*	*in Capricornum.*
XV. *Calend. Auguſt.*	*in Leonem.*	XVI. *Calend. Febr.*	*in Aquarium.*
XV. *Calend. Septemb.*	*in Virginem.*	XIIII. *Calend. Mart.*	*in Piſces.*

Has igitur terminationes ſecundum conſuetudinem & auctoritatem accipere potes: at uerò iuxta naturam, ita exordia ſignorum, & qualiter biſſextus accreſcat, intelligere debes.

DE BISSEXTI PRAEPARATIONE.

Primo igitur anno præparationis biſſexti, prima hora noctis, quæ diem decimumquintum Calendarum Aprilium præcedit, intrat ſol in arietem: & exit de ariete ſecundo puncto undecimæ horæ noctis, quæ præcedit diem XV. *Calend. Maij.*

Et intrat in taurum tertio puncto horæ undecimæ noctis, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. Maij: & exit de tauro hora nona diei plena, quod eſt decimoſexto Calend. Iunij.

Et intrat in geminos decima hora diei inchoante, quod eſt decimoſexto Calend. Iunij: & exit de geminis ſecundo puncto horæ octauæ noctis, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. Iulij.

Et intrat in cancrum tertio puncto horæ octauæ noctis, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. Iulij: & exit de cancro, hora ſexta diei plena, quod eſt XVI. *Calend. Auguſti.*

Et intrat in leonem hora diei ſeptima inchoante, quod eſt decimoſexto Calend. Auguſti: & exit de leone ſecundo puncto, quintæ horæ noctis, quæ præcedit diem XVI. *Calend. Septemb.*

Et intrat in uirginem tertio puncto quintæ horæ noctis, quæ præcedit diem decimumſextum Calend. Septemb. & exit de uirgine hora tertia diei plena, quæ eſt XVI. *Calend. Octob.*

Et intrat in libram hora diei quarta inchoante, quod eſt XVI. *Calend. Octob. & exit de libra ſecundo puncto horæ ſecundæ, quæ præcedit diem* XVI. *Calend. Nouemb.*

Et intrat in ſcorpionem tertio puncto horæ ſecundæ noctis, quæ præcedit diem XVI. *Calend. Nouemb. & exit de ſcorpione hora duodecima plena noctis, quæ præcedit diem* XVI. *Calend. Decemb.*

Et intrat in ſagittarium hora diei prima inchoante, quod eſt XVI. *Calend. Decemb. & exit de ſagittario ſecundo puncto undecimæ horæ diei, quæ eſt* XVII. *Calend Ian.*

Et intrat in capricornum tertio puncto undecimæ horæ diei, quod eſt XVII. *Calend. Ian. & exit de capricorno hora nona plena noctis, quæ præcedit diem* XVII. *Calend. Febr.*

Et intrat in aquarium hora decima noctis inchoante, quæ præcedit diem XVII. *Calend. Febr. & exit de aquario ſecundo diei puncto horæ octauæ, quod eſt* XV. *Calend. Mart.*

Et intrat in piſces tertio puncto horæ diei octauæ, quod eſt XV. *Calend. Mart. & exit de piſcibus hora ſexta plena noctis, quæ præcedit diem decimumquintum Calendas Aprilis.*

DE SECVNDO ANNO PRAEPARAtionis biſſexti.

Anno ſecundo præparationis biſſexti, intrat ſol in arietem hora ſeptima inchoante noctis, quæ præcedit diem XV. *Calend. April. & exit de ariete ſecundo puncto quintæ horæ diei, quod eſt* XV. *Calend. Maij.*

Et intrat in taurum tertio puncto quintæ horæ, quæ eſt XV. *Calend. Maij: & exit de tauro hora tertia plena noctis, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. Iunij.*

Et intrat in geminos, hora quarta inchoante noctis ſupradictæ: & exit de geminis ſecundo puncto horæ diei ſecundæ, quod eſt decimoquinto Calend. Iulij.

Et intrat in cancrum tertio puncto horæ diei ſecundæ, quod eſt X V. Calend. Iulij: & exit de cancro hora diei duodecima plena, quod eſt X V. Calend. Auguſti.

Et intrat in leonem hora prima noctis inchoante, quæ præcedit X V. Calend. Auguſt. & exit de leone ſecundo puncto horæ [illegible] decimæ noctis, quæ præcedit diem X V. Calend. Septemb.

Et intrat in uirginem tertio puncto horæ undecimæ noctis, quæ præcedit diem decimumquintũ Calend. Septemb. & exit de uirgine nona hora diei plena, quod eſt X V I. Calend. Octob.

Et intrat in libram decima hora diei inchoante, quod eſt X V I. Calend. Octob. & exit de libra ſecundo puncto horæ octauæ noctis, quæ præcedit diem X V I. Calend. Nouemb.

Et intrat in ſcorpionem tertio puncto octauæ horæ noctis ſupradictæ: & exit de ſcorpione hora diei ſexta completa, quod eſt X V I. Calend. Decembr.

Et intrat in ſagittariũ hora ſeptima diei inchoante, quod eſt X V I. Calend. Decemb. & exit de ſagittario ſecundo puncto quintæ horæ noctis, quæ præcedit diem X V I. Calend. Ianuarij.

Et intrat in capricornum tertio puncto, quintæ horæ noctis ſupradictæ: & exit de capricorno tertia hora diei plena, quod eſt decimoſeptimo Calend. Febr.

Et intrat in aquarium quarta hora diei inchoante, quod eſt X V I I. Calend. Febr. & exit de aquario ſecundo puncto, ſecundæ horæ noctis, quæ præcedit diem X V I I. Calend. Febr.

Et intrat in piſces tertio puncto ſecundæ horæ noctis prædictæ: & exit de piſcibus duodecima hora noctis plena, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. April.

DE TERTIO ANNO PRAEPARA- tionis biſſexti.

Anno tertio præparationis biſſexti, in initio primæ horæ diei, quod eſt X V. Calend. April. intrat ſol in arietem: & exit de ariete ſecundo puncto horæ diei undecimæ, quod eſt X V. Calend. Maias.

Et intrat in taurum tertio puncto horæ diei undecimæ, quod eſt decimoquinto Calend. Maias: & exit de tauro hora nona plena, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. Iunij.

Et intrat in geminos inchoante hora decima noctis ſupradictæ: & exit de geminis ſecundo puncto horæ diei octauæ, quod eſt decimoquinto Calend. Iulij.

Et intrat in cancrum tertio puncto horæ octauæ, quod eſt X V. Calend. Iulij: & exit de cancro ſexta hora noctis, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. Auguſt.

Et intrat in leonem horæ ſeptima ſupradictæ noctis inchoante: & exit de leone ſecundo puncto horæ diei quintæ, quod eſt decimoquinto Calend. Septemb.

Et intrat in uirginem tertio puncto horæ diei quintæ, quod eſt X V I. Calend. Septemb. & exit de uirgine hora tertia noctis plena, quæ præcedit diem X V. Calend. Octob.

Et intrat in libram quarta hora prædictæ noctis inchoante: & exit de libra ſecundo puncto horæ diei ſecundæ, quod eſt X V I. Calend. Nouemb.

Et intrat in ſcorpionem tertio puncto horæ diei ſecundæ, quod eſt X V I. Calend. Nouemb. & exit de ſcorpione hora duodecima diei plena, quod eſt X V I. Calend. Decemb.

Et intrat in ſagittarium prima hora noctis inchoante, quæ præcedit diem decimumquintum Calend. Decemb. & exit de ſagittario ſecundo puncto undecimæ horæ noctis prædictæ, quæ præcedit diem X V I. Calend. Ian.

Et intrat in capricornum tertio puncto undecimæ horæ noctis prædictæ: & exit de capricorno nona hora diei plena, quod eſt X V I I. Calend. Febr.

Et intrat in aquarium decima hora diei inchoante, quod eſt X V I I. Calend. Febr. & exit de aquario ſecundo puncto octauæ horæ noctis, quæ præcedit diem X I I I I. Calend. Mart.

Et intrat in piſces tertio puncto horæ octauæ noctis ſupradictæ: & exit de piſcib. hor. V I. diei plena, quod eſt X V. Cal. April.

DE QVARTO ANNO PRAEPARA- tionis biſſexti.

Anno quarto præparationis biſſexti, intrat ſol in arietem hora diei ſeptima inchoante, quod eſt X V. Calend. April. & exit de ariete ſecundo puncto horæ noctis quintæ, quæ præcedit diem X I I I I. Calend. Maij.

Et intrat in taurum tertio puncto, horæ quintæ noctis prædictæ: & exit de tauro hora diei tertia plena, quod eſt X V. Cal. Iunij.

Et intrat in geminos hora diei quarta inchoante, quod eſt X V. Calend. Iunij: & exit de geminis ſecundo puncto horæ noctis ſecundæ, quæ præcedit diem X I I I I. Calend. Iulij.

Et intrat in cancrum tertio puncto horæ ſecundæ noctis ſupradictæ: & exit de cancro hora duodecima plena noctis, quæ præcedit diem X V. Calend. Auguſt.

Et intrat in leonem hora diei plena, quod eſt X V. Calend. Auguſt. & exit de leone ſecundo puncto horæ diei undecimæ, quod eſt X V I. Calend. Septemb.

Et intrat in uirginem tertio puncto horæ diei undecimæ, quod eſt X V I. Calend. Septemb. & exit de uirgine nona hora noctis plena, quæ præcedit diem X V. Calend. Octob.

Et intrat in libram decima hora noctis inchoante, quæ præcedit diem X V. Calend. Octobr. & exit de libra ſecundo puncto octauæ horæ diei, quod eſt X V I. Calend. Nouemb.

Et intrat in ſcorpionem tertio puncto octauæ horæ diei, quod eſt X V. Calend. Nouemb. & exit de ſcorpione ſexta hora noctis plena, quæ præcedit diem X V I. Calend. Decemb.

Et intrat in ſagittarium hora ſeptima ſupradictæ noctis inchoante: & exit de ſagittario ſecundo puncto quintæ horæ diei, quod eſt decimoſexto Calend. Ian.

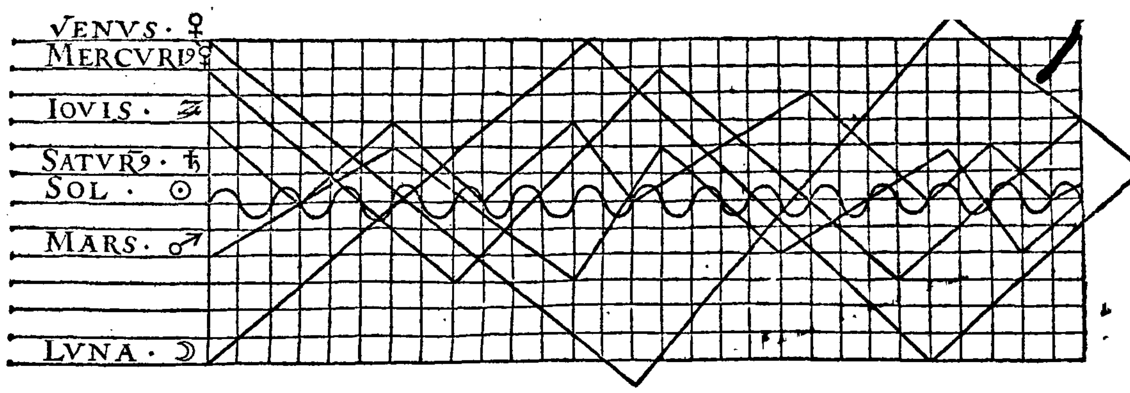
Et intrat in capricornum tertio puncto horæ diei quintæ, quod eſt XVI. *Calend. Ian. & exit de Capricorno hora noctis tertia plena, quæ præcedit diem* XVI. *Calend. Febr.*

Et intrat in aquarium inchoante hora noctis quarta ſupradictæ: & exit de aquario ſecundo puncto horæ diei ſecundæ, quod eſt decimoquarto Calend. Mart.

Et intrat in piſces tertio puncto horæ diei ſecundæ, quod eſt XIIII. *Calend. Mart. & exit de piſcibus duodecima hora diei plena, quod eſt* XV. *Calend. April.*

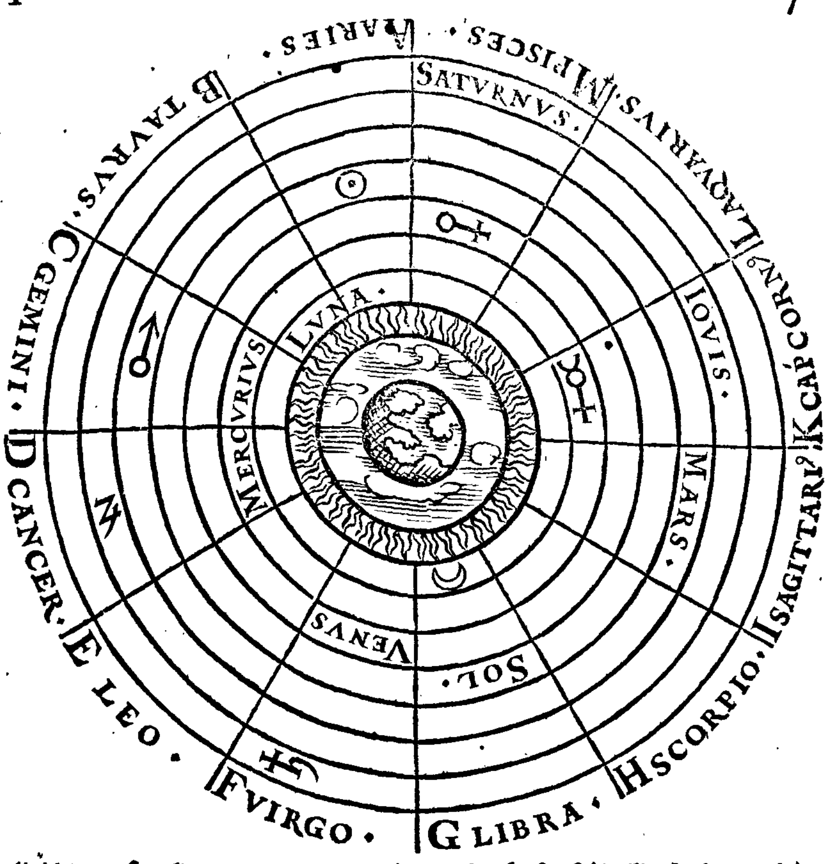
Sicq; ſol primo anno poſt biſſextum ſexta hora noctis, qua arietem intrauerat, exit de piſcibus: ſecundo uerò anno, duodecima hora eiuſdem noctis: tertio anno ſexta hora diei ſequentis: quarto autem anno duodecima hora ipſius diei, quod eſt XV. *Calend. April. Hæq; uiginti quatuor, id eſt nox cum die ſexto Calend. Mart. intercalari iubentur, ut iterum ſol biſſexto completo prima hora noctis, quæ præcedit decimoquinto Calend. April. arietem poßit ingredi. Signa duodecim uel à cauſis annalibus, uel à gentiliũ fabulis nomina ſumpſerunt. Nam arietem Martio menſi propter Hammonem Iouem tribuunt. unde & in eius ſimulachro arietis cornua fingunt. Taurum Aprili propter eundem Iouem, quod in bouem ſit fabuloſe conuerſus. Caſtorem & Pollucem Maio propter inſigne uirtutis. Porrò cancrum Iunio, quando ſol ad inferiora redit, quòd cancer impulſus retro curſus dirigere ſoleat. Leonem, quem occidit Hercules Iulio, propter uim feruoris aßignant. Virginem Auguſto, quia tunc exhauſta caloribus tellus nihil pariat. Libram Septembri, ob æqualitatem diei & noctis. Scorpium & ſagittarium equinis cruribus deformatum, propter fulmina menſium ipſorum, October & Nouember accipiunt. Capricornum December, propter capram Iouis nutricem, cuius extrema piſci ſimilia pinguntur, quod huius menſis ultima ſint pluuialia. Aquarium Ianuario, Februario piſces, ob menſes imbriferos tradunt. Singulis autẽ ſignis triginta partes, ternæ uerò decades putantur, eo quòd ſol triginta diebus & decem ſemis horis illa percurrat, à medio menſis ſemper incipiens, id eſt decimoquinto Calend. die. Signa duodecim, ſcilicet ſigniferi, uel à cauſis annalibus, id eſt, hiſtoricis, quæ per ſingulos annos eueniunt: uel à gentilium fabulis, id eſt, figmentis nomina ſumpſerunt, à quibus ſigna uocantur: uel ex annalibus, id eſt, ex rebus quæ ſingulis annis naturaliter fiunt, ſunt illis impoſita: uel ex fabulis, quas gentiles monimentis ſcripturæ tradiderunt, aut etiam ex utriſq;. Aries, Abraham: pro eo quod arietem Domino obtulit pro Iſaac filio ſuo. Taurus, Iacob: qui quaſi taurus cum angelo luctatus eſt in monte Bethel. Gemini, Adam & Eua: quòd uno corpore facti ſunt in paradiſo. Cancer, Iob propheta: quia cancrioſus fuit. Leo, Daniel: qui in lacu leonum fuit. Virgo, Maria: quia filium genuit, & uirgo permãſit. Libra, Iudas Scarioth: qui ad ſtateram precium Saluatoris penſauit. Scorpio, Pharao: quia per concupiſcentiam merſus eſt in mari. Sagittarius, Dauid, qui bell igerator fuit contra Goliath. Capricornus, Eſau: qui per cupiditatem uenationis, & per capram perdidit benedictionẽ. Aquarius, Ioannes baptiſta: quia in alueo Iordanis Saluatorem baptizauit. Piſces, Ionas propheta: quia in uentre ceti tribus diebus & tribus noctibus commorauit. Singulis autem ſignis triginta partes, ternæ uerò decades. Quod autem dicit triginta, non eſt hoc uerum, ſed ueriſimile. nam ſol in ſingulis ſignis uarijs & diuerſis ſpacijs moratur. Nam in geminis triginta duabus ſpaciatur diebus, & econtrariò 29. diebus ſagittarium tranſit. Similiter & in cæteris ſignis uariè curſum ſuum peragit. Hinc eſt quòd in nullo ſigno tali ſpacio, id eſt, triginta dierum, & decem ſemis horarum moras facit. Propterea uerò ueriſimile eſt, quoniam ſi quis totius anni circulum uel cumulum, id eſt, 365. dies, & ſex horas in duodecim æquas partes ſecundum numerum ſignorum partitus fuerit, duodecimam partẽ inueniet in triginta diebus, & decem horis, & dimidia parte unius horæ. Tantæ ſunt magnitudinis, ut non minore quàm duarum ſpacio horarum uel oriri uel occidere, uel de loco poßint mouere. Singulis tricenæ partes ob tricenos dies, quibus à ſole luſtrantur, aſcribuntur. Nullum enim ſignum poteſt moueri, niſi per duas horas. Et ideo quia in duabus horis mouetur unum ſignum, in uiginti quatuor horis mouentur duodecim ſigna, id eſt, totum firmamentum. A principio ortus uniuſcuiuſq; ſigni uſq; ad extremum, duæ horæ peraguntur, uiginti quatuor horæ inter diem & noctem, ideo ad unumquodq; ex duodecim ſignis duæ horæ pertinent, ſiue in oriendo, ſiue in occidendo. Zodiacus uel ſignifer, eſt circulus obliquus, duodecim ſignis conſtans, per quem errantes ſtellæ feruntur. Nec aliud habitatur in terris, quàm quod illi ſubiacet, reliqua à polis ſqualent. Veneris tantum ſtella excedit eum binis partibus: luna quoq; per totam latitudinem eius uagatur, ſed omnino non excedens eum. Ab his Mercurij ſtella laxißimè, ut tamen è duodenis partibus (tot ſunt enim latitudinis) non amplius octonas pererret. Neq; has æqualiter, ſed duas medio eius: & ſupra quatuor, infra duas. Sol inde medio fertur inter duas partes, flexuoſo draconum meatu inæqualis. Martis ſtella quatuor medijs, Iouis media, & ſuper eam duabus: Saturni duabus, ut ſol. Zodiacus græcè, latinè ſignifer. Zodia enim animalia dicuntur, quod uitalem habeant animam, quæ ζωὴ Græco nomine uocantur: uel zodiacus dictus à ſignis, eo quòd ſigna animalium in eo eſſe uideantur, quæ zodia dicuntur. dicitur uerò ita ſecundum Macrobium. Circulus obliquus, id eſt, tortuoſus. Cuius partes latitudinis ſunt duodecim, per quas diuerſis modis ſidera ſpaciantur. Per quem, ſcilicet zodiacum. Per cuius partes, quæ dicuntur errantes: feruntur autem multifariè. nam alia per tres partes, alia per quatuor, alia per quinq;, alia per octo, quædam per duodecim. Nec aliud, ſcilicet ſpacium habitatur in terris, ſcilicet ubi nos habitamus. Habitatio hominum ſub zodiaco tantum eſt, quia non habitatur aliquid in mundo, niſi ſubtus illo. Macrobius ita commemorat: Luna ferè nunquam in uno ſigno bis continuo naſcitur, niſi in geminis: ubi hoc nonnunquam euenit, quia dies in eo ſol duos ſupra triginta altitudine ſigni morante conſumit. rarißimè in alijs ſi circa primam ſigni partem à ſole procedit. Hoc autem iuxta naturam aliquatenus intelligi poteſt, tamen iuxta rectam & conſuetam calculandi conſuetudinem nequaquam accipiendum eſt. Multa hinc dici poterant, ſed à me de ſignifero & de duodecim ſignis planetarũ, id eſt ſolis & lunæ, &c. Meatus tranſitus, ſcilicet contra mundum, tantum nunc dicamus: quia ſol 365. diebus & ſex horis, id eſt, quadrante: luna uerò uiginti ſeptem diebus & octo horis. Zodiaci ambitum luſtrant, id eſt circueant. Singula uerò ſigna ſol trigenis diebus, & denis horis ac ſemiſſe, id eſt dimidia hora perlabitur, id eſt, percurrit. Accipe ergo triginta dies duodecies, & fiunt 360. dies: & accipe decem horas duodecies, & fiunt 120. horæ. duodecim ergo ſemiſſes, faciunt ſex horas. iſte eſt quadrans. Fiuntq; ſimul 365. dies, & ſex horæ, in circuitione ſolis per zodiacum. Luna autem binis, id eſt, duobus diebus: & ſenis, id eſt, ſex horis ac biſſe. Accipe autem duos dies duodecies, & fiunt uigintiquatuor dies. Et accipe ſex horas duodecies, & fiunt ſeptuaginta duæ horæ, id eſt tres dies. Accipe biſſe duodecies, & fiunt octo horæ. Fiunt ſimul in circuitione lunæ per zodiacum, uiginti ſeptem dies, & octo horæ. De duodecim bißibus fiunt octo horæ ita. Tolle enim de duodecim bißibus quatuor biſſes, & fac inde octo trientes, & da unicuiq; biſſe ex octo bißibus unum trientem, & erunt octo horæ integræ. Duo enim trientes, habent biſſe in ſe. Ac biſſe unius horæ, id eſt, duabus partibus unius horæ.*

Si diuiſeris aliquam rem in tres partes,tertia pars triens dicitur,duæ uerò partes biſſe dicuntur.ipſa tertia, ſcilicet pars,quæ remanet,triens nuncupatur.Tantum ſpacij cœleſtis.Maius enim ſpacium percurrit luna in triginta diebus,quã ſol in diebus 365.Qi antum 360.&c.Et tertia diei parte,id eſt,octo horis,quantum ſcilicet curſum 365.diebus,id eſt 12.menſibus:& quartæ diei parte,id eſt,ſex horis,quod eſt quadrans.Et,ſcilicet cum probet maniſeſta ueritas.Quantum ſpacij,id eſt,in 29.diebus,& 12.horis.tantum ſcilicet ſpacij,in 13.ſuis,ſcilicet menſibus.Illum curſum quem facit luna in circuitu ſuo,id eſt,in 27.diebus & octo horis,facit ſol in 12.ſuis menſibus.Et illum curſum quem facit luna in ſuo menſe,id eſt,in 29.diebus,& 12.horis,facit ſol in 13.menſibus.In duobus enim diebus & quatuor horis,eſt menſis lunæ maior ſuo circuitu,in quibus ad conſequendum ſolem peragit 28.partes.& ſextam partem partis in ſignifero.Tredecim enim partes peragit luna quotidie in zodiaco.Et ideo in illis duobus diebus 26.partes circuit,& in quatuor horis,quæ eſt ſexta pars diei,duas partes,& ſextam partem partis perlabitur.Fiunt ſimul 28.partes,& ſexta pars partis.Vnde 13.menſis ſynecdochicôs menſis appellatur.Non enim habet niſi 28.partes,& ſextam partem partis.Deeſt de triginta diebus ſolis unus dies & decem horæ,id eſt,quinq; partes diei.

Notandum ſanè,quòd nunquam de duodecim ſignis amplius quàm ſex ſimul cerni queant,ita ut ex his uno oriẽte alter occidat:ſicq; fit ut nouem per totam noctem ſuccedentia uideantur, reliquis tribus non apparentibus illud ubi ſol eſt, & quod ſolem uel ſequitur,uel præcedit.Macrobius:Zodiacum ita lacteus circulus obliquæ circumflexionis occurſu ambiendo complectitur,ut eum quo duo tropica ſigna capricornus & cancer feruntur,interſecet.Has ſolis portas phyſici uocauerunt, quia in utraq; obuiante ſolſtitio,ulterius ſolis inhibetur acceßio,& fit ei regreſſus ad zonæ uiam,cuius terminos nunquam relinquit. Item Macrobius in prima libri ſui parte:Solem,& lunam & ſtellas quinq; quibus ab errore nomen eſt,præter quod ſecum trahit ab ortu in occaſum diurna cœli conuerſio,ipſa ſuo motu in orientem ab occidente non ſolis literarum profanis,ſed multis quoq; doctrina initiatis abhorrere à fide,ac monſtro ſimile iudicatum eſt.Sed apud preßius intuentes ita uerum eſſe conſtabit,ut nõ ſolum mente concipi, ſed oculis quoq; ipſis poßit probari:tamen ut nobis de hoc ſit cum pertinaciter negante tractatus, age quiſq; tibi hoc liquere dißimulas ſimul omnia,quæ uel contentio ſibi fingit detractans fidem,uel quæ ipſa ueritas ſuggerit in diuiſionibus,membra mittamus.Has erraticas cũ luminibus duobus,aut infixas cœlo,aut alia ſidera nullum ſui motum noſtris oculis indicare:ſed ferri mundanæ conuerſionis impetu,aut moueri ſua quoq; acceßione dicemus.Rurſus ſi mouentur,aut cœli uiam ſequuntur ab ortu in occaſum, & communi & ſuo motu meantes:aut contrario receſſu in orientem ab occidentis parte uerſantur.Præter hæc ut opinor,nihil poteſt uel eſſe uel fingi.Nunc uideamus quid ex his uerum poterit probari.Si infixæ eſſent,nunquam ab eadem ſtatione diſcederent, ſed in ijſdem locis ſemper ut aliæ uiderentur.Ecce enim de infixis uergiliæ nec à ſui unquam ſe copulatione diſpergunt,nec hyadas,quæ uicinæ ſunt, deſerunt,aut orionis proximam regionem relinquunt.Septentrionum compago non ſoluitur.Anguis qui inter eos labitur, ſemel circũfuſum non mutat amplexum.hæ uerò modò in hac,modò in illa cœli regione uiſuntur, & ſæpè cum in unum locum duæ plures ue conuenerint,& à loco tamen in quo ſimul uiſæ ſunt,& à ſe poſtea ſeparantur:ex hoc eas non eſſe cœlo infixas, oculis quoq; approbantibus conſtat.Igitur mouentur,nec negare hoc quiſq; poterit,quod uiſus affirmat.Quærendum eſt ergo,utrum ab ortu ad occaſum,an in contrarium motu proprio reuoluantur.Sed & hoc quærentibus nobis,nõ ſolum maniſeſtißima ratio, ſed uiſus quoq; ipſe monſtrabit.Conſideremus enim ſignorum ordinem,quibus zodiacum diuiſum uel diſtinctum uidemus,& ab uno ſigno quolibet eius ordinis ſumamus exordium.Cum aries exoritur,poſt ipſum taurus emergit:hunc gemini ſequuntur, hos cancer,& per ordinẽ reliqua:Si iſta ergo in occidentẽ ab oriente procederent,non ab ariete in taurum,qui retro locatus, nec à tauro in geminos ſignum poſterius uoluerentur:ſed à geminis in taurum,& à tauro in arietẽ recta & mundanæ uolubilitatis conſona acceßione prodirent. Cũ uerò à primo in ſignum ſecundum,à ſecundo ad tertium,& inde ad reliqua quæ poſteriora ſunt reuoluantur,ſigna autem infixa cœlo feruntur:ſine dubio conſtat has ſtellas non cum cœlo,ſed cõtra cœlum moueri.Hoc ut plenè liqueat,aſtruamus de lunæ curſu, qui & claritate ſui & uelocitate notabilior eſt.Luna poſtquam à ſole diſcedens cœli marginem tenet,antecedenti ſuper occidens:tertia die tardius occidit,quàm ſecundo:& ita quotidie longius ab occaſu recedit,ut ſeptimo die circa ſolis occaſum in medio cœlo ipſa uideatur.Poſt alios uerò ſeptem,cum ille mergit,hæc oritur,adeò media parte menſis dimidium cœlum:id eſt,unum hemiſphærium ab occaſu in orientem recedendo metitur.Rurſus poſt alios ſeptem circa ſolis occaſum latentis hemiſphærij uerticẽ tenet: & huius rei indicium eſt,quod medio noctis exoritur.Poſtremò totidem diebus exemptis,ſolem denuò comprehendit, & uicinus uidetur ortus amborum,quàm diu ſoli ſuccedens:rurſus mouetur,& rurſus recedens paulatim ſemper in orientẽ regrediendo relinquat occaſum.Sol quoq; ipſe non aliter quàm ab occaſu in orientem mouetur:& licet tardius receſſum ſuum quàm luna conficiat, quippe qui tanto tempore ſignum unum emetiatur,quanto totum zodiacum luna diſcurrit,maniſeſta tamen & ſubiecta oculis motus ſui præſtat indicia.Hunc enim in ariete eſſe ponamus.Quod quia æquinoctiale ſignum eſt,pares horas ſomni & diei facit.In hoc ſigno cum occidit,libram,id eſt,ſcorpij chelas mox oriri uidemus: & apparet taurus uicinus occaſui. Nam uergilias & hyadas partes tauri clariores,non multo pòſt ſole mergente uidemus.Sequenti menſe ſol in ſignum poſterius,id eſt in taurum recedit:& ita fit ut neq; uergiliæ,neq; alia pars tauri illo menſe uideatur.Signum enim quod cum ſole oritur,& cum ſole occidit,ſemper occulitur, adeò ut & uicina aſtra ſole propinquante celentur.Item Macrobius:Quærendum eſt,cum zodiacus unus ſit,& his conſtet cœlo,ſideribus infixis,quemadmodum inferiorum ſphærarum ſtellæ in ſignis zodiaci meare dicantur.Nec longum eſt inuenire rationem, quæ in ipſo

ueſtibulo

ueſtibulo excubat quæſtionis. Verū eſt enim neq; ſolem lunámue, neq; de uagis ullam ita uiſionis zodiaci fieri, ut eorum ſideribus miſceantur: ſed in illo ſigno unaquæq; perhibetur, quod habuerit ſuper uerticem, in ea quæ illi ſubiecta eſt, circuli ſui regione diſcurrēs. Quia ſingularum ſphærarum circulos in 12. partes æqueùt zodiacū ratio diuiſit: & quæ in eam partē circuli ſui uenerit, quæ ſub parte zodiaci eſt arieti deputata, in ipſum arietem ueniſſe conceditur. Similiſq; obſeruatio in ſingulas partes migrātibus ſtellis tenetur. E. quia facilior ad intellectum per oculos uia eſt, id quod ſermo deſcripſit, uiſus aſsignet. Eſto zodiacus enim circulus, cui aſcriptū eſt A, inter hunc ſeptem alij orbes locentur, & zodiacus ab A per ordinem affixis notis, quibus aſcribentur literæ ſequētes in partes 12. diuidatur, ſitq; ſpacium quod inter A & B clauditur, arieti deputatum: quod inter B & C, tauro: quod inter C & D, geminis: cancro quod ſequitur, & reliquis per ordinem cætera. His conſtitutis, iam de ſingulis zodiaci notis & literis, ſingulæ deorſum lineæ per omnes circulos ad ultimum uſq; deducātur. Proculdubio per orbes ſingulos duodenas partes diuidet tranſitus linearum. In quocunq; igitur circulo, ſeu ſol in illo, ſeu luna, uel de uagis quæcunq; diſcurrat, cum ad ſpacium uenerit, quod inter lineas clauditur ab A & B, notis & literis defluentes, in ariete eſſe dicetur: quia illi conſtituta, ſpacium arietis in zodiaco deſignatum, ſupra uerticem ſicut deſcripſimus, habebit. Similiter in quamcunque migrauerit partem, in ſigno ſub quo fuerit, eſſe dicetur. Atq; hæc ipſa deſcriptio eodem compendio nos docebit, cur eundem zodiacum eademq; ſigna, aliæ tempore longiore, aliæ breuiore percurrant. Quoties enim plures orbes intra ſe locātur, ſicut maximus eſt ille qui primus eſt, & minimus qui locum ultimum tenet: ita de medijs, qui ſummo propior eſt, inferioribus maior: qui uicinior ultimo, breuior ſuperioribus habetur. Et inter has igitur ſeptem ſphæras gradum celeritatis ſuæ ſingulis ordo poſitionis adſcribit. Ideo ſtellæ quæ per ſpacia longiora diſcurrunt, ambitum ſuum tempore prolixiore conficiunt: quæ per anguſta, breuiore. Conſtat enim nullam inter eas celerius cæteris tardiús ue procedere: ſed cum ſit omnibus idem modus meandi, tantam eis diuerſitatem temporis ſola ſpaciorum diuerſitas facit. Nam ut de medijs nunc prætermittamus, ne eadem ſæpè repetantur, quòd eadem ſigna Saturnus annis triginta, luna diebus uiginti octo, ambit & permeat: ſola cauſa in quantitate eſt circulorum, quorum alter eſt maximus, alter eſt minimus. Ergo & cæterarum ſingulæ pro ſpacij ſui modo tempus meandi aut extendit aut contrahit. Hoc loco diligens rerum diſcuſſor inueniet quod requirat. Inſpectis enim zodiaci notis, quas monſtrat in præſidium fidei aduocata deſcriptio. Quis uerò inquiet, circi cœleſtis duodecim partes aut inuenit aut fecit, maximè cum nulla oculis ſubijciantur exordia ſingularum? Huic igitur tam neceſſariæ interrogationi, hiſtoria ipſa reſpondeat, factum referens quo à ueteribus & tentata eſt tam difficilis & effecta diuiſio. Aegyptiorū enim retro maiores, quos conſtat primos omnium cœlum ſcrutari & metiri auſos, poſtquā perpetuæ apud ſe ſerenitatis obſequio, cœlum ſemper ſuſpectu libero intuentes deprehenderunt uniuerſis uel ſtellis uel ſideribus infixis cœlo, ſolas cum ſole & luna quinq; ſtellas uagari, nec has tamen per omnes cœli partes paſsim ac ſine certa erroris ſui lege diſcurrere. nunquam enim ad ſeptentrionalē uerticem deuiare, nunquam ad auſtralis poli ima dimergi, ſed intra unius obliqui circi limitem omnes habere diſcurſus: nec omnes tamen ire pariter ac redire, ſed alias alijs ad eundem locum peruenire temporibus: rurſum ex his accedere, retro agi alias, uideriq; ſtare nonnunquam. Poſt quam hæc inquam, inter eas agi uiderunt, certas ſibi partes decreuerunt in ipſo circo conſtituere, & diuiſionibus annotare, ut certa eſſent locorum nomina, in quibus eas morari, uel de quibus exiſſe, ad quæ ue rurſus eſſe uenturas: & ſibi inuicem nunciarent, & ad poſteros noſcenda tranſmitterent. Duobus igitur uaſis æneis præparatis, quorum alteri fundus erat in modum clepſydræ foratus, illud quod erat integrum, uacuum ſubiecerunt pleno aquæ, altero ſuperpoſito, ſed meatu ante munito, & quamlibet de infixis unam clariſsimam, lucideq; notabilem obſeruauerunt orientem: quæ ubi primum cœpit emergere, mox munitione ſubducta, permiſerunt ſubiecto uaſi aquam ſuperioris influere. Fluxitq; in noctis ipſius, & ſecuti diei finem, atq; in id noctis ſecundæ, quamdiu eadem ſtella ad ortum rurſum reuertitur. Quæ ubi apparere uix cœpit, mox aqua quæ influebat, amota eſt. Cum igitur obſeruatæ ſtellæ itus ac reditus integram ſignificaret cœli conuerſionem, menſuram ſibi cœli in aquæ quæ de illo fluxit, ſuſcepta quantitate poſuerunt. Hac ergo in partes æquas 12. ſub fida dimenſione diuiſa, alia duo huius capacitatis procurata ſunt uaſa, ut ſingula tantum ſingulas de illis 12. partibus ferrent: totaq; rurſus aqua in uas ſuum priſtinum, foramine prius clauſo refuſa eſt, & de duobus illis capacitatis minoris alterum ſubiecerunt pleno, alterum iuxta expeditum paratumq; poſuerunt. His præparatis, nocte alia in illam iam cœli partem, per quam ſolem lunamq;, & quinq; uagas meare diuturna obſeruatione didicerant, quamq; poſtea zodiacum uocauerunt: aſcenſurum obſeruauerunt ſidus, cui poſtea nomen arietis addiderūt. huius incipiente ortu, ſtatim ſubiecto uaſi, ſuperpoſitæ aquæ fluxum dederunt. Quod ubi completum eſt, mox eo ſublato effuſoq;, alterum ſimile ſubiecerunt, certum ſignis obſeruantes, ac memoriter annotatis inter eius loci ſtellas, qui oriebantur cum primum uas eſſet impletum: intelligentes quod eo tempore, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cœli duodecima conſcendit. Ab illo ergo loco quo oriri incipiente aquæ, aqua in primum uas cœpit influere, uſq; ad locum qui oriebatur, cum primum uas impleretur, duodecimam partem cœli, id eſt, unum ſignū eſſe dixerunt. Item ſecundo uaſe impleto, ac mox retracto: illud ſimile quod olim effuſum parauerant, iterum ſubdiderūt: notato ſimiliter

loco qui emergebat, cum ſecundum uas eſſet impletum, & à fine primi ſigni uſq; ad locum, qui ad ſecundæ aquæ finem oriebatur, ſecundum ſignum annotatum eſt: atq; ita uiciſsim uaſa mutando, & per ſingulas influentis aquæ partes, ſingulos ſibi aſcendentiū cœlum partium limites annotando: ubi conſummata iam omni per duodecim partes aqua ad primi ſigni exordia peruentum eſt, ſine dubio iam diuiſas, certisq; ſibi obſeruationibus & indicijs annotatas duodecim cœli partes tantæ compotes machinationis habuerunt. Quod non nocte una, ſed duabus effectum eſt: quia omne cœlum una nocte non uoluitur, ſed per diem uenitur eius pars media, & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cœlum omne duarum ſibi proximarum noctium diuiſit inſpectio, ſed diuerſorum temporum nocturna dimenſio, utrūq; hæmiſphærium paribus æquè uicibus annotauit. Et has ipſas duodecim partes ſigna appellari maluerūt, certaq; ſingulis uocabula gratia ſignificationis adiecta ſunt. Et quia ſigna græco nomine zodia nuncupantur, circum ipſum ſignorū zodiacum quaſi ſigniferum uocauerunt. hucuſq; Macrobius. Fabula poetarum de duodecim ſignis ideo omiſi, quia fructum in eis inuenire minimè putaui: reſpuenda eſt enim lectio quæ plus nocitura eſt inſipientibus, quàm profutura ſapientibus. Fabulas poetæ à fando nominauerunt, quæ non ſunt res factæ, ſed tantum loquendo fictæ.

DESCRIPTIO POLI.

Duo ſunt extremi uertices mundi, quos appellant polos ſeptentrionis & auſtri: quorum alter à nobis ſemper uidetur, alter nunquam. In eo qui à nobis cernitur, tria ſunt ſigna conſtituta: duo ſcilicet arcturi, & ſerpens circum atq; inter illos in morem fluminis means. Helicen arcturus maior, cynoſura minor appellatur, quæ diuerſum quidem aſpiciunt. Nam dorſa eorum ſibimet mutuo auertuntur, auerſis huc atq; illuc pedibus. Serpens ergo cauda cingit helicen, cætero circuitu cynoſuram, ita tamen ut eaſdem medius interlabens ſeparet: cuius caput ad dextrum pedem eius qui in geniculo ſtat, uidetur extenſum. Ille uerò qui in geniculo ſtat, quē Herculem dicunt, dextro pede caput premit ſerpentis, capite ad auſtrum conuerſo, humeris ſuis coronæ tangit confinia. Ipſa uerò corona poſt tergum Herculis ſita, capiti ſerpentis quem ſerpentarius tenet, appropinquat. Serpentarius autem, qui à Græcis ophiuchus uocatur, ſub Hercule poſitus ad auſtrum, uerſis pedibus ſcorpionem calcat, ſerpente præcinctus, quem utraq; manu tenet: qui plurima longitudine protentus, uſq; ad coronam extenditur. Iuxta huius ſerpentis flexuoſa uolumina, nullo alio interueniente ſigno, bootes poſt tergum arcturi maioris uidetur, pedibus ad uirginem uerſis. nam uirgo ſub pedibus bootis eſt conſtituta. Contra guttur uerò & pedes anteriores urſæ maioris in commiſſura zodiaci atq; lactei circulorum, gemini ſunt locati, habentes à læuo latere agitatorem cum hœdulis duobus, qui contra caput helicis capite uerſo, pede dextro ſiniſtrum tauri cornu tangere uidetur. Iuxta geminos, quo zodiacus altiſsimè erigitur, contra uentrem urſæ maioris, cancer ſitus eſt, habens in dorſo aſellos albicante inter eos nubecula, quæ præſepium appellatur. At contra pedes eiuſdem urſæ poſteriores inter cancrum & uirginem, leo dicitur conſtitutus, bootē habens iuxta ſe: ſub pedibus uerò agitatoris taurus iacet, uno pede protento ad orionem, qui ſub illo eſt conſtitutus. Cepheus inter lyrā & caſſephiam medius expanſis brachijs, pedibus ad terga minoris urſæ porrectis: Caſſephia contra uolumen maximam ſeptentrionalis ſerpentis, inter agitatorem, Perſeum, Andromedam, Cepheumq; conſiſtit. In lacteo circulo, inter piſces, Caſſephiam atq; arietē, Andromeda eſt locata, cum triangulo quem poſt tergum habere dicitur, caput uerſum habēs ad aluum equi, qui equus ſuprà eſt poſitus. Aries in commiſſura zodiaci atq; æquinoctialis circuli ſub triangulo ſitus eſt, habens ſub ſe cetum ad auſtralem partē. At proximum huius ſigni piſces duo, quorum alter in aquilonē erectus, alter in auſtro pronus, caudis tamen uinculo quodam connexis colligati ſunt. Aquilonius ad Andromedam extenditur, auſtrinus ad aquarium: iuxta pedes uerò Andromedæ, à latere Caſſephiæ, Perſeus oſtenditur, Gorgonis caput manu ſiniſtra tenens, cuius ſub femore ſiniſtro, iuxta caudam tauri pleiades uidentur conſtitutæ. Lyra uerò inter læuum crus Herculis, & inter cygnum poſita eſt: ſed cygnus expanſis alis uolanti ſimilis, ad dexteram Cephei manum, dextram alam, ſiniſtram ad pedes equi porrigit. Inter piſces & equum, caudamq; capricorni, aquarius eſt collocatus, aquam urna fundens, quæ effuſio ad magnum piſcem uſq; decurrit. In parte autem humillima zodiaci, iuxta ſagittarium atq; aquilam, capricornus in commiſſura hyemalis circuli ac ſigniferi ſitus eſt: habēs poſt ſe ſagittarium, in commiſſura circulorum zodiaci atq; lactei ſub delphino conſtitutum. Eſt & ſagitta quædam ſola ſub cygno iuxta aquilam iacens. Supra capricorni uerò caput delphinus eſt poſitus poſt caudam ſerpentis, qui à ſerpentario tenetur: ſub ipſo autem ſerpentario ſcorpionem dicunt eſſe locatum, ita ut pedibus ſerpentarij tangatur: & habere ſub ſe ad auſtralem plagam centaurum beſtiam, manu quaſi ad aram ferentem. Hæc ara à quibuſdam ſacrarium uocatur, & eſt contra ſummitatem caudæ ſcorpionis ad auſtrum poſita. Brachia uerò ſcorpionis locum obtinent, quem libram dicunt, eo quod in eo ſol æquinoctium faciat autumnale. Hydra quoq; iacet in circulo æquinoctiali nimia longitudine protenta, capite cancro, medietate leoni, cauda uirgini ſubiecta, coruum atq; urnam in dorſo geſtans. At ſub pectore tauri, Orion gladio accinctus conſpicitur, lepori qui ſub pedibus eius eſt ſuperpoſitus. Habet enim poſt ueſtigia ſua canem, quem Syrium, quenq; caniculam appellant collocatum, cancri ſigno ſubiectum: ante quem ſub geminis anticanem cognoſcere potes. Poſt caudam uerò Syrij ad auſtrum nauis, quam Argo dicunt, uidetur effulgere: at ſub pede ſiniſtro Orionis, fluuius quem Eridanum uocant, flexuoſo curſu ſuper labitur uſq; ad cetum. Cetus autem ſubiacet arieti, à piſcibus longiſsimo tractu porrectus. Poſt cuius caudam longo quidem interuallo ſub aquario & capricorno in auſtrum porrectus, piſcis magnus conſpicitur: ultimus eorum quæ uideri poſsint ſignorum, effuſionem urnæ aquarij, qui ad ipſum uſq; decurrit, accipiens.

ITEM DE EODEM.

Ad boreæ partes arctoi uertuntur, & anguis.
Poſt has arctophilax, pariterq; corona genuq;
Prolapſus, lyra, auis, Cepheus, & Caſſephia.
Auriga & Perſeus, deltoton, & Andromedæ aſtrum.
Pegaſus & Delphin, telumq;, aquila, anguitenensq;:
Signifer inde ſubeſt, bis ſex hinc ſidera complent.
Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, uirgo
Libra, ſcorpius, arcitenens, capricornusq; & urnam.
Qui tenet & piſces, poſt ſunt in partibus auſtri.

Orion

Orion procyon, lepus, ardens Syrius, Argo,
Hydrus, chiron, thuribulum quoq́; piſcis & ingens
Hinc ſequitur piſtrix, ſimul Eridaniq́; fluenta.
Hi bis ſex uerſus ſignant cœli regiones,
Fiſtula quos finxit, Priſciani docta magiſtri.

DE MANSIONIBVS PLANETARVM.

Ordo planetarum, non ordine fit feriarum:
Cinthia, Mercurius, Venus & Sol, Mars, Iouis & Thez.
Piſces & chiron Iouis eſt nepa Martis & Ammon.
Taurus item chelæ, regionis erunt Ericinæ.
Cancer erit lunæ, leo ſolis pro regione:
Manſio Mercurio modo ſunt gemini, modo uirgo,
Seßio Saturno ſtat in urna uel capricorno.

DE ORTV ET OCCASV XII. SIGNORVM.

Exoriens chelas aries demergit in ima.
Scorpion aurati ſubmergunt cornua tauri.
Hinc ſubit arcitenens geminis ſurgentibus æquor:
Cum cancer ſurgit, capricornus mergitur undis.
Portitor urceoli formidat ſigna leonis.
Virgo fugat piſces, redit & uictoria uictis. Item:
Mergitur ammonis, libra, tauri ſcorpius ortu.
At geminos fugit arcitenens, cancrum capricornus:
Hinc leo pellit aquas fundentem, uirgoq́; piſces. Item:
Libra quod eſt ammon, nepa, bos, geminos fuge chiron:
Egan cancer agis, urna leo, uirgoq́; piſces.

Luna zodiacum tredecies in duodecim ſuis conficit menſibus, duobus ſcilicet diebus, & ſex horis, & biſſe, id eſt, octo uncijs unius horæ, per ſingula ſigna decurrens. Si ergo uis ſcire in quo ſigno luna uerſetur, ſume lunam quam uolueris computare, utputa duodecim multiplica per quatuor, fiunt quadraginta octo. partire per nouem. nouies quini, quadrais quinquis. Quinq; ergo ſignis, ex quo luna nata eſt exactis, quæ haud dubiè in eodem quo ſol eſt ſidere, ſemper accenditur. In ſexto iam ſigno luna XII. commoratur. Quod ſi unum remanſerit, ſex horas ſigni ſequentis noueris eſſe completas: ſi duo, duodecim: ſi tria, octodecim: ſi quatuor, diem integrum: ſi octo, octies ſenas horas, id eſt, duos adiectos eſſe dies. Ex quibus tamen horis, per terna ſemper ſigna binas ſubtrahere memento. Operoſum eſt enim in ſingulis ſignis, horas minutatim diuidere per uncias. Vnde in præſenti quamuis ad nonas portiones tria remanſerint, non horas tamen octodecim, ſed ſexdecim, ſexti ſigni luna duodecima complebit. Et hæc quidem luna in prima uel media parte ſigni, cuiuslibet nata, prompta eſt computatio. Sin autem alias, quot primo ſigno luna accenſa uel dempſerit uel retinuerit partes, tot ſequentibus etiam retrahere uel adijcere recorderis, nouem horis in luna, pro quinq; diebus in ſole computatis. Luna zodiacum, id eſt, circulum. Luna in unoquoq; menſe ſuo, id eſt, in uiginti & nouem diebus, & duodecim horis, circuit duodecim ſigna, & unum penè inſuper. Hoc argumento inuſitato deprehenditur luna XIII. circuire zodiacum melius quàm in illo alio uſitatiſsimo, quod poteſt probari, ſi trigeſimam lunam hoc argumento conſideraueris. Iſtud nanq; argumentum eſt uerius, quia ad liquidum hæc ratio comprehenditur. Illud ergo aliud argumentum per triginta dies computat ſignum, quod non ita eſſe manifeſta ratio docet: quia ſcilicet ætas lunæ in uiginti nouem diebus, & duodecim horis completur. Nos tamen illo argumẽto triginta dies damus, propter facilitatem computandi. Et ideo iſtud argumentum quia ſubtilius eſt, ideo uerius, quod probatur ita: quia trigeſimam lunam ſecundum hoc argumentum inuenies tredecim ſigna habere peracta: illo uerò alio non amplius quàm duodecim. Tredecies in duodecim ſuis conficit menſibus. Quomodo tredecies? Quia poſtquam luna accenſa fuerit in prima parte ſigni per uigintiſeptem dies & octo horas, currit duodecim ſigna, uſq; dum uenerit ad eam primam partem ſigni, ubi accenſa fuit: & per illud ſignum, à quo cœpit, recurrat iterum duos dies & quatuor horas, duobus ſcilicet diebus & ſex horis & biſſe, id eſt, octo uncijs unius horæ per ſingula ſigna decurrens. Multiplica illos duos dies XII. & inuenies uigintiquatuor dies: multiplica ſex præfatas horas duodecies ſimiliter, & fiunt ſeptuaginta duæ horæ. Diuide per uiginti quatuor, fiunt ter uiginti quatuor, & reddunt tres dies. Superſunt adhuc in ſingulis ſignis biſſe unius horæ. Duodecim ergo biſſes, octo faciunt horas. Collige in unum, & fiunt uiginti ſeptem dies, & octo horæ, in quibus uiginti ſeptem diebus & octo horis, conficit luna totum zodiacum: ſed tamen adhuc deſunt ei de ſuo curſu duo dies, & quatuor horæ, antequam peracta ſint, & in illis duobus diebus & quatuor horis recurrit per illud ſignum, quo cœpit & quo deſinit, antequam inchoauerit ſuum curſum ſecundum. Hoc modo perluſtrat quaſi tredecim ſigna, per unumquenq; curſum ſuum, & ſic poteſt intelligi, quod tredecies in anno ſuo, id eſt, in CCCLIIII. diebus peragit duodecim ſigna. Fiunt quadraginta octo, ſcilicet quadrantes: quia quatuor quadrantes faciunt diem. Partire per nouem. Quinquies nouem, quadrais quinquis, id eſt, quadraginta quinq;, & reſtant adhuc de quadraginta octo quadrantibus, tres indiuiſi, poſt quadraginta quinq;, qui faciunt horas octodecim: quia unuſquiſq; de iſtis quadrantibus, ſex horas habet in ſe. Et ſi diligenter per hanc computationem, ad unumquenq; numerum, id eſt, ad unumquenq; quadrãtem, ſex horas multiplicaueris: inuenies in unoquoq; numero nouenali, id eſt, in nouem quadrantibus LIIII. horas, quæ reddunt duos dies, & ſex horas. Ideo per tot dies & horas, & biſſe unius horæ, currit luna unum ſignum. Quinq; ergo ſignis, id eſt, dum luna perluſtrauerit quinque ſigna, ſecundum eundem numerum nouenalem: tres remanſerunt poſt quadraginta quinq;, & ad unumquemq; ſex horæ multiplicantur, ſicut ſuprà dictum eſt. Signi ſequentis, id eſt, ſexti. Noueris, ſcilicet ô calculator. In eodem ſidere, id eſt, ſigno.

Quod ſi unum, uel quadrans, uel punctus.] *Quoddam genus eſt punctorum, in quo continet unuſquiſq; punctus*

ctus ſex horas,id eſt,quarta pars diei. Vel quadrans dicitur illud genus,quia partem quartam diei recipit in ſe. Niſi enim in ipſo loco ubi dicit,Partire per nouem,ſcilicet quadrantes:unumquenq; quadrantem pro ſex horis computaueris, non poteris intelligere: quomodo luna quinq; ſigna percurrit,per eundem,id eſt,nouenalem numerum,per terna ſemper ſigna. Bene uſq; ad terna ſigna dicit:quia biſſe quæ ſuperſunt in luna,non complent duas horas niſi in tribus ſignis : quia ter ſi ponas octo uncias, faciunt duas horas, quia unaquæq; hora habet duodecim uncias.

Subtrahere memento.] Ideo auferre præcipit per terna ſigna,binas horas:quia ubi ſigna per nouenos quadrantes cōprehendit,non computauit biſſes eorundem ſignorum,qui faciunt horas duas in tribus ſignis : & licet non computauerimus biſſes, tamen ipſa luna ſuos biſſes perfecit.

Propterea ſecundum computationē noſtram,tot ſigna habet percurſa.] Computatio, id eſt,in quoto ſigno ſit luna elōgata à ſole,ex quo fuit accenſa:ſin aūt alias,ſcilicet in ſecūda uel in tertia,uel in qualibet ſigni parte nata fuerit.

Quot primo ſigno.] Verbi gratia. Si fuerit luna accenſa in tertia uel quarta parte arietis, & eſt elongata à ſole tribus ſignis,ex quarto ſigno accipies tres partes uel quatuor, & ſupplebis totum arietē. Vnde & dicitur:Quot partes dempſeris,tot adijcere recorderis. Si uerò in XX. parte uel in alia qualibet poſt medietatem ſigni fuerit accenſa,non computabis illud ſignum in quo fuit accenſa,ſed ſecundum ab illo. Et cum perueneris ad illud ſignum ubi luna eſt,tot partes retrahe ab eo ſigno , quot retinuit luna ex eo ſigno,ubi fuit accenſa,ſi tamen poſt medietatem fuit accenſa. Et propterea illud ſignum non computabis totū ubi eſt luna:quia eadem luna in eo ſigno ubi fuit accenſa,decem partes ſibi retinuit. Et hoc eſt quod dicit,quot retinuerit, ſcilicet ex primo ſigno : tot retrahere,ſcilicet ſequentibus ſignis recorderis. Demere eſt quot lineæ receſſæ ſint à ſigno,antequam accenſa ſit luna, ſi tamen ante medietatem ſigni fuerit accenſa:ſi uerò poſt medietatem ſigni fuerit accenſa,hoc intelligitur retinere. Item: Quot partes dempſerit luna accenſa in primo ſigno,tot adijcere recorderis de ſequenti ſigno. Hoc autem fit ſi in anteriori parte ſigni fuerit luna accenſa,id eſt,ante medietatem:ſi uerò poſt medietatem fuerit accenſa,quot retinuerit partes de nouiſſima parte ſigni ubi fuit accenſa, tot retrahere recorderis de ſequenti ſigno. Verbi gratia : Si duodecim lineas retinuit de ſigno in quo fuit accenſa,totidem retrahe de ſequentis ſigni extremitate.

RECAPITVLATIO.

Luna zodiacum tredecies.] Nam tredecim menſes lunares,qui habent ſolummodò uiginti & ſeptem dies , & octo horas,abſq; dubitatione in zodiaco reperiuntur,computatis ſemper uiginti nouem diebus in una luna,& triginta in alia. Et ex his duobus diebus & quatuor horis,qui poſt uiginti ſeptem dies,& octo horas per ſingulos menſes tibi remanſerint, decimum tertium perficies, licet unus deſit dies.

Partire per nouem.] In his enim nouem quadrantibus decurrit unumquodq; ſignum luna : & ſi ſolummodo nouem in luna inueneris,integrum ſignum peractum habebis:& ſi bis nouem,duo:ſi ter,tria,& reliqua , dempto ſemper biſſe. Nouies enim ſex, LIIII. fiunt. Et per tot horas diſcurrit unumquodq; ſignum & biſſe. Nam & hoc quod unaquæq; pars ex quatuor multiplicatis,ſex horas habet,ipſe in ſubſequentibus demonſtrat dicens:Si unus remanſerit ſex horas,&c.

Quinq; ergo ſignis ex quo luna nata eſt exactis.] Caue hic quod in alio loco in argumento dixit,lunam à ſole quatuor punctis elongari:hic uerò non inter ſolem & lunam metitur,ſed à loco incenſionis lunæ , uſq; ad punctum cuiuslibet ſigni in quo currit:id eſt de ſigno quando accenſa eſt,uſq; ad ſignum in quo eſt,ſemper retrahe binas horas de reſiduis horis:quæ remanſerint poſt nouenos quadrantes,ſcilicet per terna ſemper ſigna.

Quot primo ſigno luna accenſa uel dempſerit uel retinuerit partes.] Verbi gratia. Præſens luna nata fuit in quinta parte arietis,& uiginti quinq; partes poſtea retinuit,per quas cucurrit. Quinq; dempſit,quas non tetigit. Ac deinde ſi probare uolueris hodie nona luna in quo ſigno eſt,multiplica nouem per quatuor,fiunt triginta ſex,ſcilicet quadrantes. Multiplica ſeptem ex his,ſcilicet quadrantibus,per ſex,propter ſex horas,quæ in unoquoq; quadrante ſunt, & tres horas ſume de uigeſimo nono quadrāte,& habebis quadraginta quinq; horas:& da arieti,quia tot horas per eum cucurrit , computatis ſemper nouem horis in curſu lunæ,pro quinq; partibus,id eſt,diebus ſolis. Quod hic etiam bene conuenit. nam quinquies nouem XLV. & quinquies quinque XXV. Tot enim partes ſolis ſemper,per tot horas luna diſcurrit. Accipe de quinq; uiginti ſeptem quadrantes, & da nouem tauro,nouem iterum geminis,& ſimiliter nouem cancro. Et adhuc habes quadrantem & dimidium , qui reddunt nouem horas,ex quibus duæ tribus ſignis peractis dabuntur,& ſic reſtant ſeptem horæ. Ergo noua luna VII. horas in leone erit. Luna accenſa uel dempſerit,ſcilicet de primo ſigno in capite. Tot retrahere,ſcilicet de fine ſequentis ſigni, & adijcere ad primum ſignū recorderis. Vel retinuerit,ſcilicet de primo ſigno in fine,tot retrahere ſimiliter de fine ſubſequentis ſigni,& adijcere ad primum ſignū recorderis. Nouem horis in luna,pro quinq; diebus in ſole computatis:quia quod ſol agit quinq; diebus,hoc facit luna in nouem horis. Quod ita probatur. Sexies quini, XXX. ſexta eius pars ſunt V. Hoc ad ſolem pertinet. Triginta diebus unumquodq; ſignum perluſtrat. Econtra luna duobus diebus & ſex horis perficit unumquodq; ſignum,quæ faciunt horas LIIII.

RECAPITVLATIO.

Luna zodiacum tredecies,&c.] Zodiacus ſignifer. Zoa græcè,animal latinè. Inde zodiacus dicitur à zois,id eſt,animalibus,quorum imagines ibi depictæ ſunt.

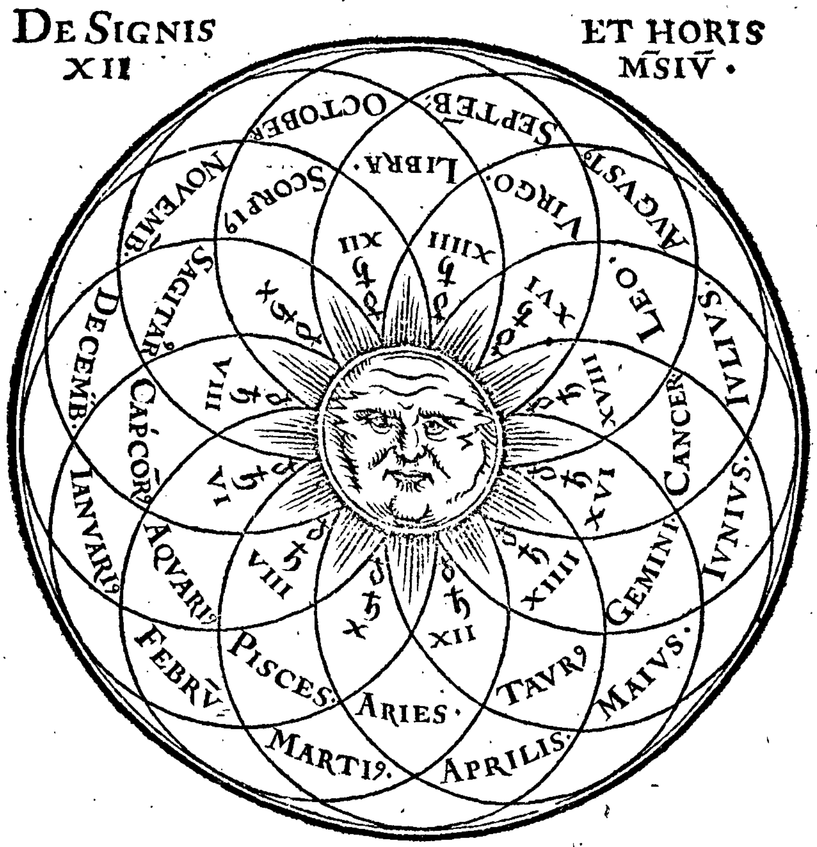
Duobus diebus & ſex horis,ac biſſe,&c.] Si diligenter quæſieris,inuenies lunam in unoquoq; ſigno duobus diebus & ſex horis,ac biſſe unius horæ,inſuper etiam duodecimam partem unius horæ immorari. Et ſi cogitas cur ipſam particulam prætermiſit,dico quia perito calculatori hanc minimè latuiſſe præſciuit,& ideo faſtidium locutionis amiſit. Quæ quidem ratio ita probari poteſt. Quemadmodum nouem horæ in luna,& quinq; dies in ſole,& ſicut nouem quadrantes in luna, & triginta dies in ſole:ita quoq; uiginti ſeptem dies in luna, & CCCLX. in ſole,omnino concordant. Et reſtant adhuc de curſu ſolis dies quinq;,& de curſu lunæ octo horæ & duodecim particulæ,ex quibus nona hora conficitur. Sicq; curſus ſolis & lunæ,per zodiacum concordare probatur. In hoc loco nouem quadrantes,& duo dies & ſex horæ æqualem habent numerum.

Operoſum eſt enim,in ſingulis ſignis , &c.] Laborioſum eſt enim unicuiq; ſigno ſtatim poſt nouem quadrantes,octo tribuere uncias. Et ideo breuitatis cauſa prætermittuntur,uſq; dum tribus ſignis peractis,duæ horæ,id eſt,tres biſſæ , reſtituantur. Et hæc quidem luna in prima uel media parte ſigni cuiuslibet nata,prompta eſt computatio:quia quanto minus reſtaurare oportet,tanto facilior eſt computatio.

Sin autem alias quod primo ſigno, &c.] *Id eſt, ſi alio loco accenſa fuerit quàm in prima uel media ſigni parte. Dempſerit, ſcilicet in capite ſigni, uel retinuerit, ſcilicet de fine ſigni, tot ſequentibus ſcilicet ſignis retrahere uel adijcere: ſcilicet ad il[...] ſignum, in quo primo fuit luna recorderis. Hanc igitur reſtaurationem taliter agere debes. Si uis unum diem reſtaurare, tribue illi nouem punctos: ſi duos, octodecim: ſi tres, uiginti ſeptem: ſi quatuor, triginta ſex: ſi quinq;, quadraginta quinq;, qui faciunt [...] horas. Et hoc eſt quod dicitur, Nouem horis in luna pro quinq; diebus in ſole computatis. Poteſt etiam id ipſum ita facere: ſi unum diem reſtaurare geſtis, da illi duas horas, ex quibus ſemper decimam recide partem. Si quinque, tribue illis decem horas: abiecta decima parte, nouem horæ itidem reſtant.*

SCHOLIA IN CAP. XIIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

DE SIGNIS XII ET HORIS MSIV.

Singuli autem menſes ſua ſigna.] *Diſtributio ſignorum eſt per ſingulos menſes, quod tamen haud commodè fieri poteſt: non enim initia menſium* Romanorum *(de his enim agitur) reſpondent menſium principijs: in medijs enim menſibus ſol ferè nouum aliquod ſignum ingreditur, ueluti* XI. *Ianuarij aquarium, quæ tamen ratio firma non eſt. Nam olim ut apparet, ipſis menſium Calendis in aliud ſignum tranſitus fuit: nec deſunt qui opinantur Chriſtum natũ eſſe nocte brumali, quæ totius anni longiſſima eſt: ea tum fuit* VIII. *Calendas Ianuarij. Noſtra ætate uerò bruma fit pridie Idus Decembris, id eſt,* XIII. *diebus citius: quod propterea accidit, quia annus ſolaris breuior eſt aliquanto quàm computatur. Conſtat enim diebus* CCCLXV. *& quadrante non integro, qui quoniam propter intercalandi commoditatem ſumitur integer, neceſſe eſt tardius annum exire quàm ſol ſigniferum permenſus eſt, quæ temporis redundantia remedium nondum inuenit intercalationis, ſeu potius ademptionis. Tolleretur autem (ſi id liberet eccleſiæ ſeu* Romano Pontifici, *cui primum poteſtas intercalandi data eſt) ad hunc modum: Primum, dies qui ſunt à duodecima die Decembris, quo bruma eſt, uſq; ad Calendas Ianuarias, Decembri detraherentur ſcilicet undeuiginti: conſtaretq; eo tantum anno Decẽber duodecim diebus: præterea centeſimodecimo quoq; anno non intercalaretur, intercalatio enim plus temporis addit, quàm ſolis circuitus requirit, quod niſi detractatione tolli nõ poteſt. Hoc pacto contingeret, ut conſtanter toto æuo ſol Capricorni ſidus ingrediatur Calendis Ianuarij, quod annis quingentis ante Chriſtum natum fuit: ſi modò tam diu intercalatum eſt. Appoſui hic, non quidem quòd ego tempora in ordinem aliũ redigi cupiam, ſed ut lectori conſtaret, quæ ratio ſit, quòd bruma iam propius eueniat Calendis Decembribus, quàm dum ſeruator noſter naſceretur: quodq; aliquando futurum ſit durante longo ſeculorum ordine, ut eodẽ tempore December eueniret, quo nunc habemus Nouembrem.*

Sicut quidam ueterum etiam uerſibus explicauit.] *Apud quem ex ueteribus poetis hi uerſus habeantur, non memini me legiſſe, apparet cuiuſdam recentioris quàm eſt Manilius, apud quem ſimiles leguntur, ſed non ijdem. Solent autem olim in Calendarijs (ut uocant) hi uerſiculi ſingulis menſibus diſtribui, ueluti iam prænotantur uerſibus parum ſobrijs & nihil eruditis. Prioris generis uidi uetuſtiſſimum quendam codicem ſacrarum cantionum & lectionum, paſſim aureis literis ſcriptum cum eiſdem uerſibus in titulis menſium, quem Coloniæ nobis oſtendit in æde diui Gereonis D. Andreas Barduiccenſis eiuſdem loci canonicus.*

Aries Phrixæe Calendas.] *Phrixeus arietis cœleſtis epitheton ab euentu, quòd Phrixũ & Hellem per mare (quod ab ea poſtea Helleſpontus dictum eſt) tranſtulerit. Vide poeticon aſtronomicon Iulij Higini.*

Maius Agenorei.] *Agenoreum taurum uocat à Venere, cuius domus eſt in hoc ſigno. Agenoream enim ueteres acceperunt deam quæ ad agendum excitaret: hæc non alia eſt quàm Venus, quæ cuncta uiuentia ad gignendum excitat.*

Iunius æquatos cœlo uidet ire Laconas.] *Aequatos Lacones, Geminos intellige, Caſtorem uidelicet & Pollucẽ, quos Iupiter propter imperij moderationem, qua ſimul uſi ſunt in Lacedæmonios, inter nobilia aſtra collocauit.*

Solſtitio ardentis.] *Sol in prima parte Cancri ſolſtitium efficit, quo tempore umbra propè abſumuntur, & æſtus propter aſtri ſublimitatem ſupra modum augentur: propterea ardentem appellauit.*

Leo feruidus.] *Sol in hoc ſigno, dies caniculares mortalium corporibus feruore intolerabiles reddit.*

Aequat & October.] *Reſpicit æquinoctium, quod fit autumno in prima parte libræ.*

Scorpius hybernum præceps.] *Præcipitem ſcorpium intelligimus, propter ſubita dierum decrementa, quæ ſub hoc ſidere celerrima ſunt.*

Principium Iani ſancit Tropicus Capricornus.] *Capricornus ſignum eſt tropicum, quemadmodum & cancer. Nam ut in illo ſolſtitium fit: ita in hoc bruma, qui dies ſunt in auctum lucis & tenebrarum poſtremi. Quod autem dicatur habere Ianuarij principium, ad noſtram ætatem non quadrat, ſed ſic fuit, quemadmodũ ſupra oſtendimus duobus abhinc annorũ milibus.*

Solidi ſtat ſidus aquari.] *Cur ſolidi, cum à Lucano leuis dicatur, ab alijs citus, ab alijs præceps? Reſpicit hic diei tardũ incrementum, quod tum uix dum aduertitur: & aſtrologi fixa uocant ſigna quæ ſequuntur ſtatim tropica, qualis eſt aquarius: qui ſecus eum uocant, reſpiciunt temporis moram, quo totus exoritur, quod fit intra horam, dum alia quædam plus quàm duas horas cõficiant, priuſquam integra oriantur, propter flexum ſigniferi. Per Numæ menſem Februarium intellige. Hunc enim anno adiecit ante à Romulo inſtituto, ueluti & Ianuarium.*

Duarum horarum ſpacio.] *Intellige horas inæquales ſeu temporales, non æquinoctiales, alioqui falſum eſſe facile cõſtat ex his, quæ traduntur de exortu & occaſu ſiderum inæquali.*

Decem ſemis horæ.] *Intellige, quibus ſol longius in unoquoq; ſigno commoratur quàm triginta diebus.*

Primum igitur arietis ſignum.] *Obſcurius paulò Beda indicat, in quibus cœli partibus ſeu ſignis quolibet menſe ſit ſol, uel quod idem eſt, quod ſignum quouis menſe cum ſole oriatur, quod ut quolibet menſe & cuiuſq; menſis die exactè ſciatur noſtra ætate, adſcripſi ad finem tabulam dierum, & partium ſignorum, ad annum ſalutis M.D.XL. exacte computatam.*

Et ideo iuxta quoſdã in octaua ſui parte.] *Ad hunc modum Plinius tradit libro 2. naturalis hiſtoriæ cap. XIX. Sol autem ipſe quatuor, inquit, differentias habet, bis æquata nocte diei, uere & autumno, in centrum incidens terræ, in octauis partibus arietis & libræ, bis permutatis ſpacijs in auctum diei, bruma octaua in parte capricorni: noctis uerò ſolſtitio totidem in partibus cancri. Sed dubitet quiſpiam, cum obliqui circuli ratio ſit immutabilis, nec alio loco poßint fieri æquinoctia, quã ubi ſignifri & æquinoctialis ſunt ſectiones, & harum ſectionum una, prima ſit pars arietis, altera uerò libræ pars ſeu gradus primus ſine ulla mutatione: quomodo igitur intelligemus æquinoctia fieri in octauis partibus, cum ipſa ſectio circulorum ſigniferi & æquatoris efficiat primas partes libræ & arietis. Reſpondeo ad hunc modum, Aegyptij, ſeu ut eſt apud Plinium Anaximander Mileſius, cum primum deprehenderent & ſigniferi obliquitatem, atq; in eo ſolis æquinoctia uel ſolſtitia, reſpexerunt iuxta ea loca uicina aſtra, quibus tum arietis & tauri nomina indebantur, notaruntq; horum aſteriſmorum in cœlo tractus & longitudines, ut unum quenq; locum manifeſta nota deprehenderent. Deinde totum illud aſtrum diuidentes in partes 30. certa parte imaginis locum æquinoctij aut ſolſtitij ſignabant: ut uerbi gratia, quo loco tunc æquinoctium fuit, ibidem pars octaua eius aſteriſmi, qui aries in cœlo dicitur, reperiebatur. Verùm cum ſtellæ fixæ ad motum nonæ ſphæræ paulatim contra cœlum mouerentur in exortum, nõ poterat hæc ratio ſtabilis eſſe. Quapropter uniuerſum circulum ſolis, ſequentes diuiſerunt in 12. ſpacia æqualia, quæ dicũtur Græcè dodecamoria, quorum unumquodq; diuidebatur in 30. partes, quæ nunc gradus dicuntur, omiſſa computatione quæ per partes aſteriſmi fiebat. Aſteriſmorum enim omnium magnitudo non eſt æqualis, hoc modo exiſtimo intelligendum eſſe locum Plinij, & quemlibet alium ubi eſt æquinoctia aliter euenire, quam in primis partibus arietis & libræ. Hoc ſi quis uolet clarius accipere, ſumat Aſtrolabium quod ſuperioribus annis edidimus, notet in eo primam partem cancri, non quidem eius aſtri, ſed dodecamorij illius, quod quartum eſt à ſectione æquinoctialis: ad eam partem poſtquam ſol peruenit, dicitur eſſe in prima parte dodecamorij quidem, non tamẽ in prima parte cancri. i. eius aſtri: ſed circa ſecundam partem geminorum, quæ eſt in altera ſtellarum, quæ priorem pedem geminorum deformant: unde ipſa cancri imago plurium partium interuallo digreſſa eſt. Propterea (ut finem faciam) quando ſolem dicimus eſſe in leone ſeu alio quolibet ſigno, non aſtrum, ſed dodecamorion intelligere debemus ab ariete quartum. Horum unumquodq; ſol ſpacio tricenorum dierum & decem horarum percurrit, de quibus poetæ locus intelligendus eſt, quem hic Beda citat ex I. Georgicôn.*

Vt uerò Aegyptus mater artium docet.] *Ariſtoteles quoq; author eſt, abſtruſarum artium primam inuentionẽ eſſe Aegyptiorum ſacerdotũ, quibus interdictum fuit prophanis rebus operã dare. Vide principiũ Metaphyſices apud Ariſtotelem.*

HAEC TABVLA INTEGRVM ANNALEM COMPLECTITVR, IN QVO MENSES AC MENSIVM SINgulorum dies ordine ponuntur: è regione numerus partium ſeu graduum in ſignifero, qui ſingulis diebus reſpondent. Tertius numerus eſt minutorum, quæ λεπτὰ πρῶτα alibi declarauimus.

Ianuarius.

	Di.	Gra.	Mi.p.	
Circun.	1.	20.	34.	Capricornus.
	2.	21.	36.	capricorn.
	3.	22.	37.	capric.
	4.	23.	38.	capric.
	5.	24.	39.	capric.
	6.	25.	41.	capric.
	7.	26.	42.	capric.
	8.	27.	43.	capric.
	9.	28.	44.	capric.
	10.	29.	45.	capric.
	11.	0.	47.	Aquarius.
	12.	1.	48.	aqua.
	13.	2.	49.	aqua.
	14.	3.	50.	aqua.
	15.	4.	51.	aqua.
	16.	5.	52.	aqua.
	17.	6.	53.	aqua.
	18.	7.	54.	aqua.
	19.	8.	55.	aqua.
	20.	9.	56.	aqua.
Agne.	21.	10.	57.	aqua.
	22.	11.	58.	aqua.
	23.	12.	59.	aqua.
	24.	14.	0.	aqua.
Pau.	25.	15	1.	aqua.
	26.	16.	2.	aqua.
	27.	17.	2.	aqua.
	28.	18.	3.	aqua.
	29.	19.	4.	aqua.
	30.	20.	5.	aqua.
	31.	21.	5.	aqua.

Februarius.

	Di.	Gra.	Mi.p.	
	1.	22.	6.	aqua.
Puri.	2.	23.	6.	aqua.
Blaſii.	3.	24.	7.	aqua.
	4	25.	7.	aqua.
Agat.	5.	26.	8.	aqua.
	6.	27.	8.	aqua.
	7.	28.	9.	aqua.
	8.	29.	9.	aqua.
	9.	0.	9.	Piſces.
	10.	1.	10.	piſces.
	11.	2.	10.	piſc.
	12.	3.	10.	piſc.
	13.	4.	11.	piſ.
Valent.	14.	5.	11.	piſ.
	15.	6.	11.	piſ.
	16.	7.	11.	piſ.
	17.	8.	11.	piſ.
	18.	9.	11.	piſ.
	19.	10.	11.	piſ.
	20.	11.	11.	piſ.
	21.	12.	11.	piſ.
Pet.	22.	13.	11.	piſ.
	23.	14.	11.	piſ.
Matt.	24.	15.	10.	piſ.
	25.	16.	10.	piſ.
	26.	17.	10.	piſ.
	27.	18.	9.	piſ.
	28.	19.	9.	piſ.
	29.	20.	8.	piſ.

Martius.

	Di.	Gra.	Mi.p.	
	1.	21.	8.	Piſces.
	2.	22.	7.	piſ.
	3.	23.	7.	piſ.
	4	24.	6.	piſ.
	5.	25.	6.	piſ.
	6.	26.	5.	piſ.
	7.	27.	5.	piſ.
	8.	28.	4.	piſ.
	9.	29.	3.	piſ.
	10.	0.	2.	Aries.
	11.	1.	1.	ari.
Greg.	12.	2.	1.	ari.
	13.	3.	0.	ari.
	14.	3.	59.	ari.
	15.	4.	58.	ari.
	16.	5.	57.	ari.
Ger.	17.	6.	55.	ari.
	18.	7.	54.	ari.
	19.	8.	53.	ari.
	20.	9.	52.	ari.
Bene.	21.	10.	51.	ari.
	22.	11.	49.	ari.
	23.	12.	48.	ari.
	24.	13.	47.	ari.
Mari.	25.	14.	45.	ari.
	26.	15.	44.	ari.
	27.	16.	43.	ari.
	28.	17.	41.	ari.
	29.	18.	40.	ari.
	30.	19.	38.	ari.
	31.	20.	37.	ari.

Aprilis.

	Di.	Gra.	Mi.p.	
	1.	21.	35.	Aries.
	2.	22.	34.	ari.
	3.	23.	32.	ari.
Amb.	4.	24.	30.	ari.
	5.	25.	29.	ari.
	6.	26.	27.	ari.
	7.	27.	25.	ari.
	8.	28.	23.	ari.
	9.	29.	21.	ari.
	10.	0.	20.	Taurus.
	11.	1.	18.	taur.
	12.	2.	16.	taur.
	13.	3.	14.	taur.
Tyb.	14.	4.	12.	taur.
	15.	5.	9.	taur.
	16.	6.	7.	taur.
	17.	7.	5.	taur.
	18.	8.	3.	taur.
	19.	9.	1.	taur.
	20.	9.	58.	taur.
	21.	10.	56.	taur.
	22.	11.	54.	taur.
	23.	12.	52.	taur.
	24.	13.	49.	taur.
Marci	25.	14.	47.	taur.
	26.	15.	44.	taur.
	27.	16.	42.	taur.
	28.	15.	40.	taur.
	29.	18.	37.	taur.
Quir.	30.	19.	35.	taur.

Maius.

	Di.	Gra.	Mi.p.	
Philip.	1.	20.	32.	Taurus.
	2.	21.	30.	taur.
Cru.	3.	22.	27.	taur.
	4.	23.	24.	taur.
	5.	24.	22.	taur.
	6.	25.	10.	taur.
	7.	26.	17.	taur.
	8.	27.	14.	taur.
	9.	28.	12.	taur.
	10.	29.	9.	taur.
	11.	0.	6.	Gemini.
	12.	1.	4.	gemi.
Serua.	13.	2.	1.	gemi.
	14.	2.	58.	gemi.
	15.	3.	55.	gemi.
	16.	4.	52.	gemi.
	17.	5.	50.	gemi.
	18.	6.	47.	gemi.
	19.	7.	44.	gemi.
	20.	8.	41.	gemi.
	21.	9.	38.	gemi.
	22.	10.	35.	gemi.
	23.	11.	32.	gemi.
	24.	12.	29.	gemi.
Vrba.	25.	13.	27.	gemi.
	26.	14.	24.	gemi.
	27.	15.	21.	gemi.
	28.	16.	18.	gemi.
	29.	17.	15.	gemi.
	30.	18.	12.	gemi.
	31.	19.	9.	gemi.

Iunius.

	Di.	Gra.	Mi.p.	
	1.	20.	6.	Gemi.
	2.	21.	3.	gemi.
Eraſ.	3.	22.	0.	gemi.
	4.	22.	57.	gemi.
Bonif.	5.	23.	54.	gemi.
	6.	24.	51.	gemi.
	7.	25.	48.	gemi.
	8.	26.	45.	gemi.
	9.	27.	42.	gemi.
	10.	28.	39.	gemi.
	11.	29.	36.	gemini.
	12	0.	33.	Cancer.
	13.	1.	30.	cancer.
	14.	2.	27.	canc.
Viti.	15.	3.	24.	canc.
	16.	4.	21.	canc.
	17.	5.	18.	canc.
	18.	6.	15.	canc.
	19.	7.	12.	canc.
	20.	8.	9.	canc.
	21.	9.	6.	canc.
	22.	10.	3.	canc.
	23.	11.	0.	canc.
Ioã.ba.	24.	11.	57.	canc.
	25.	12.	54.	canc.
	26.	13.	51.	canc.
	27.	14.	49.	canc.
	28.	15.	46.	canc.
Pe.Pau.	29.	16.	43.	canc.
	30.	17.	40.	canc.

Iulius.

	Di.	Gra.	Mi.p.	
ui.M.	1.	18.	37.	Cancer.
	2.	19.	34.	can.
	3.	20.	31.	can.
	4.	21.	28.	can.
	5.	22.	25.	can.
	6.	23.	22.	can.
	7.	24.	19.	can.
	8.	25.	16.	can.
	9.	26.	13.	can.
	10.	27.	11.	can.
	11.	28.	8.	can.
	12.	29.	5.	can.
Marg.	13.	0.	2.	Leo
	14.	1.	0.	leo
	15.	1.	57.	leo
	16.	2.	54.	leo
	17.	3.	52.	leo
	18.	4.	49.	leo
	19.	5.	46.	leo
	20.	6.	44.	leo
	21.	7.	41.	leo
Magd.	22.	8.	38.	leo
	23.	9.	36.	leo
	24.	10.	33.	leo
Iacob.	25.	11	31.	leo
Annæ	26.	12.	28.	leo
	27.	13.	26.	leo
	28.	14.	23.	leo
Paul.	29.	15.	21.	leo
	30.	16.	18.	leo
	31.	17.	16.	leo

Auguſtus.

	Di.	Gra.	Mi.p.	
Pet.	1.	18.	14.	Leo
	2.	19.	11.	leo
	3.	20.	9.	leo
	4.	21.	7.	leo
	5.	22.	4.	leo
	6.	23.	2.	leo
	7.	24.	0.	leo
	8.	24.	58.	leo
	9.	25.	55.	leo
Laur.	10.	26.	53.	leo
	11.	27.	51.	leo
	12.	28.	40.	leo
	13.	29.	47.	leo
	14.	0.	45.	Virgo
Aſ.Mar.	15.	1.	43.	uirgo
	16.	2.	41.	uirgo
	17.	3.	39.	uirgo
	18.	4.	37.	uirgo
	19.	5.	35.	uirgo
Bern.	20.	6.	34.	uirgo
	21.	7.	32.	uirgo
	22.	8.	30.	uirgo
	23.	9.	29.	uirgo
Bart.	24.	10.	27.	uirgo
	25.	11.	26.	uirgo
	26.	12.	24.	uirgo
	27.	13.	22.	uirgo
	28.	14.	21.	uirgo
	29.	15.	20.	uirgo
	30	16.	18.	uirgo
	31.	17.	17.	uirgo

September.

	Di.	Gra.	Mi.p.	
Egid.	1.	18.	15.	Virgo
	2.	19.	14.	uirgo
	3.	20.	13.	uirgo
	4	21.	11.	uirgo
	5.	22.	10.	uirgo
	6.	23.	9.	uirgo
	7.	24.	8.	uirgo
nat.Ma.	8.	25.	7.	uirgo
	9.	26.	5.	uirgo
	10.	27.	4.	uirgo
	11.	28.	3.	uirgo
	12.	29.	2.	uirgo
Mater.	13.	0.	1.	Libra
Exalt.†.	14.	1.	0.	lib.
	15.	1.	59.	lib.
	16.	2.	59.	lib.
Lam.	17.	3.	58.	lib.
	18.	4.	57.	lib.
	19.	5.	56.	lib.
	20.	6.	56.	lib.
Mat.	21.	7.	55.	lib.
	22.	8.	55.	lib.
	23.	9.	54.	lib.
	24.	10.	54.	lib.
	25.	11.	53.	lib.
	26.	12.	53.	lib.
	27.	13.	52.	lib.
	28.	14.	52.	lib.
Mich.	29.	15.	51.	lib.
	30.	16.	51.	lib.

October.

	Di.	Gra.	Mi.p.	
Remi.	1.	17.	51.	Libra
	2.	18.	51.	lib.
	3.	19.	50.	lib.
	4.	20.	50.	lib.
	5.	21.	50.	lib.
	6.	22.	50.	lib.
	7.	22.	50.	lib.
	8.	24.	50.	lib.
Dion.	9.	25.	50.	lib.
Gere.	10.	26.	50.	lib.
	11.	27.	51.	lib.
	12.	28.	51.	lib.
	13.	29.	51.	lib.
	14.	0.	51.	Scorp.
Mau.	15.	1.	51.	ſcor.
	16.	2.	52.	ſcor.
	17.	3.	52.	ſcor.
	18.	4.	52.	ſcor.
	19.	5.	53.	ſcor.
	20.	6.	53.	ſcor.
Vrſu.	21.	7.	54.	ſcor.
	22.	8.	55.	ſcor.
Seue.	23.	9.	55.	ſcor.
	24.	10.	56.	ſcor.
	25.	11.	56.	ſcor.
	26.	12.	57.	ſcor.
	27.	13.	58.	ſcor.
Simo.	28.	14.	59.	ſcor.
	29.	15.	59.	ſcor.
	30.	17.	0.	ſcor.
	31.	18.	1.	ſcor.

Nouember.

	Di.	Gra.	Mi.p.	
Oīm ſ.	1.	19.	2.	Scorp
	2.	20.	2.	ſcor.
	3.	21.	3.	ſcor.
	4.	22.	4.	ſcor.
	5.	23.	5.	ſcor.
	6.	24.	6.	ſcor.
	7.	25.	7.	ſcor.
	8.	26.	8.	ſcor.
	9.	27.	9.	ſcor.
	10.	28.	10.	ſcor.
Mart.	11.	29.	11.	ſcor.
Cuni.	12.	0.	12.	Sagit
	13.	1.	14.	ſagit.
	14.	2.	15.	ſagit.
	15.	3.	16.	ſagit.
	16.	4.	17.	ſagit.
	17.	5.	18.	ſagit.
	18.	6.	20.	ſagit.
	19.	7.	21.	ſagit.
	20.	8.	22.	ſagit.
pſ.M.	21.	9.	23.	ſagit.
Cecil.	22.	10.	25.	ſagit.
	23.	11.	26.	ſagit.
	24.	12.	27.	ſagit.
Cata.	25.	13.	28.	ſagit.
	26.	14.	30.	ſagit.
	27.	15.	31.	ſagit.
	28.	16.	32.	ſagit.
	29.	17.	34.	ſagit.
Andr.	30.	18.	35.	ſagit.

December.

	Di.	Gra.	Mi.p.	
	1.	19.	36.	Sagit.
	2.	20.	38.	ſagit.
	3.	21.	39.	ſagit.
Barb.	4.	22.	41.	ſagit.
	5.	23.	42.	ſagit.
Nico.	6.	24.	44.	ſagit.
	7.	25.	45.	ſagit.
Cō.b.	8.	26.	47.	ſagit.
	9.	27.	48.	ſagit.
	10.	28.	50.	ſagit.
	11.	29.	51.	ſagit.
	12	0.	53.	Aquar.
Luciæ	13.	1.	54.	aquar.
	14.	2.	56.	aquar.
	15.	3.	57.	aquar.
	16.	4.	59.	aquar.
	17.	6.	0.	aquar.
	18.	7.	2.	aquar.
	19.	8.	3.	aquar.
	20.	9.	4.	aquar.
Tho.	21.	10.	6.	aquar.
	22.	11.	7.	aquar.
	23.	12.	9.	aquar.
	24.	13.	10.	aquar.
Nat.D.	25.	14.	12.	aquar.
Steph.	26.	15.	13.	aquar.
Ioan.	27.	16.	14.	aquar.
Inno.	28.	17.	16.	aquar.
	29.	18.	17.	aquar.
	30.	19.	18.	aquar.
	31.	20.	19.	aquar.

DE LVNAE CVRSV PER SIGNA. CAPVT XV.

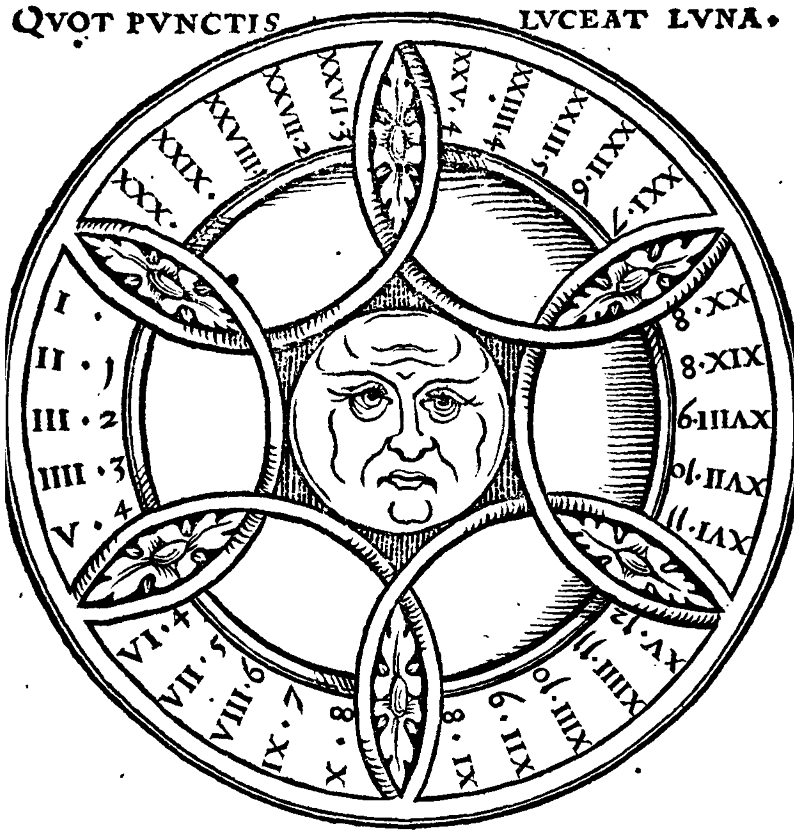
LVna quotidie quatuor punctis, ſiue creſcens à ſole longius abit, ſeu decreſcens ſoli uicinior, quàm pridie fuerat redditur: ſingula autem ſigna decem punctos habent, id eſt, duas horas, ſicut & ſuperius admonuimus quinque puncti horam faciunt. Et ideo ſi uis ſcire in quo ſigno luna eſt, ſume lunam quam uolueris, utputa quintam, multiplica per quatuor, fiunt uiginti: partire per decem bis deni uies, duobus ergo ſignis quinta luna ſemper à ſole diſtat. Item ſume octauā lunam, multiplica per quatuor fiunt trigintaduo, partire per decem, ter deni tries, & remanent duo. tribus ergo ſignis & duobus punctis, octaua luna ſemper à ſole dirimitur. Duos autem punctos ſex partes intellige, id eſt, quantum ſol in Zodiaco ſex dieb. conficit itineris: punctus ſiquidem habet tres partes, quia ſignum quodq; decem punctos, triginta autem habet partes. Item ſume nonamdecimam lunam, multiplica per quatuor, fiunt ſeptuagintaſex: partire per decem, ſepties deni ſeptais, & remanēt ſex: ſeptem ergo ſignis & hora una, quod eſt dimidiū ſigni ac puncto, id eſt, tribus partibus, nonadecima ſemper in itinere quo cœperat à ſole digreſſa eſt. Et ne ſuſpicio tibi forte argumenti fallentis incidat, quære ad diametrum cœli, quod quintamdecimam lunam tenere nemo eſt qui dubitet, multiplica quindecim per quatuor, fiunt ſexaginta: partire per decem, ſexies deni ſexais: ſex enim ſignis duodecim luna ſemper .i. dimidio ſphæræ cœleſtis à ſole diſcernitur, ſiue ante, ſeu retro reſpexeris. Deniq; orbem lunæ quoties pleniſsimus eſt, contra ſolem cernis oppoſitum, humilem uidelicet ſole ſublimi, & ſublimem humili: quia nimirum cum ſole æſtiuum tenente circulum plena eſt, ipſa tenet brumalem cum ſole deuexo in brumalem plena eſt, ipſam ſolſtitiali ſcandere circulo nox longiſsima prodit: at cum iſte æquinoctium in plenilunio, tum illa alterum ſeruat, & quot partibus ſol æquinoctium, uel ſolſtitium, quod nuperrime luſtrauerat tranſiit, totidem partibus luna plena, uel æquinoctium, uel ſolſtitium, quod cōtra eſt, patet eſſe tranſgreſſa. Quod ſi quis ſignorum neſcius, lunares tamen curſus agnoſcendi cupidus eſt, nouerit & ipſe ſolem quotidie partem unam Zodiaci ſui complere: neq; enim aliud partes Zodiaci, quàm quotidianos ſolis in cœlo debemus ſentire progreſſus: lunam uerò quotidie XIII. partes eiuſdem Zodiaci conficere, id eſt, punctos quatuor, & unam partem. Et quia illa XIII. partes complente ſol unam complet, inde fieri, ut ſicut ſupra docuimus, non plus quotidiano progreſſu à ſole, quàm quaternis punctis, hoc eſt, duodenis partibus elongetur. Ponat ergo lunam ubilibet computare uoluerit, utpote in Cal. Ianuarias primam: hæc ubi prima noctem dieq; tranſegerit, illum cœli locum tenet, quem ſol XIII. menſis eiuſdem die completo. Vbi ſecunda eſt, multiplica duo per quatuor, fiunt octo. Item ut de punctis ad partes peruenias, multiplica VIII. per III. fiunt XXIIII. Illam ergo cœli partem tenet luna II. in IIII. Nonas Ianuarias, quam ſol uigintiquatuor ab hinc die confecto. Vbi tertia eſt, multiplica III. per quatuor, fiunt XII. partire per decem decies aſſe decus, & remanent duo puncti, id eſt, VI. partes: illam ergo cœli partē tenet luna III. quam ſol mēſe toto & diebus VI. poſt tertium Nonas Ianuarias exactis, id eſt, VI. poſt tertium Nonas Februarias die conſummato. Vbi quarta eſt, multiplica hæc per IIII. fiunt XVI. partire per decem decies aſſe decus, & remanent VI. puncti, id eſt, partes X. & VIII. Illam igitur cœli partem tenet luna quarta, quam ſol menſe expleto ac X. & VIII. diebus poſt pridie Nonas Ianuarias. Vbi quinta eſt, multiplica V. per IIII. fiunt XX. partire per decem bis deni uies: duobus ergo menſibus expletis adueniet ſol partem cœli, quam luna quinta tenet, id eſt, die Nonarum Martiarum. Vbi octaua eſt VI. Idus Ianuarias, multiplica VIII. per IIII. fiunt XXXII. partire per decem ter deni tries, & remanent duo puncti, id eſt, VI. partes cœli, illam partem cœli tenet luna VIII. in VI. Iduum Ianuariarum die: quam ſol aditurus eſt poſt tres ab hinc menſes, & dies VI. id eſt, VI. die poſt VI. Idus Apriles. Vbi XIX, eſt XIIII. Calēdas Februarias, multiplica per IIII. fiunt LXXVI. partire per decem ſepties deni ſeptais, & remanent VI. multiplica hæc per III. fiunt X. & VIII. Illam partem cœli circunuolat luna XIX. in XIIII. Cal. Februarias, quā ſol poſt VII. ab hinc menſes ac dies X. & VIII. id eſt, XVIII. die poſt XIIII. Calend. Septēb. qui eſt VIII. Iduum Septemb. dies. Et ne ſcrupulus tibi forte argumenti fallentis incidat, proba ad diametrum anni, quod XV. tenere lunam rarus qui neſciat, multiplica XV. per IIII. fiunt LX. partire per decem ſexies ſeni ſexais: VI. enim menſibus exactis, id eſt, medio circuitus anni confecto itinere, ſol ingredietur partem cœli, qua luna XV. circunfertur. Et quia tunc XV. Ian. dies eſt, nimirum illam partem ſol XV. die Iulij menſis adibit. Et ut ad ſummum ueniamus, ſume XXX. lunam, quæ tunc fit III. Cal. Feb. multiplica per IIII. fiunt CXX. partire per decem: duodecies deni centum uies, illa cœli parte luna XXX. currit, quam XII. menſibus exactis, id eſt, toto anni circulo tranſacto eſt ſol obtenturus. Ipſa eſt enim pars eadem, in qua & nunc conuerſatus lunam ſuo receperat in coitu.

GLOSSAE IN CAP. XV. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Luna quotidie quatuor punctis ſiue creſcens à ſole longius abit, ſeu decreſcens ſoli uicinior,

ıàm pridie fuerat, redditur. Singula autem ſigna decem punctos habent, id eſt, duas horas, ſic
ı& ſuperius admonuimus, &c.

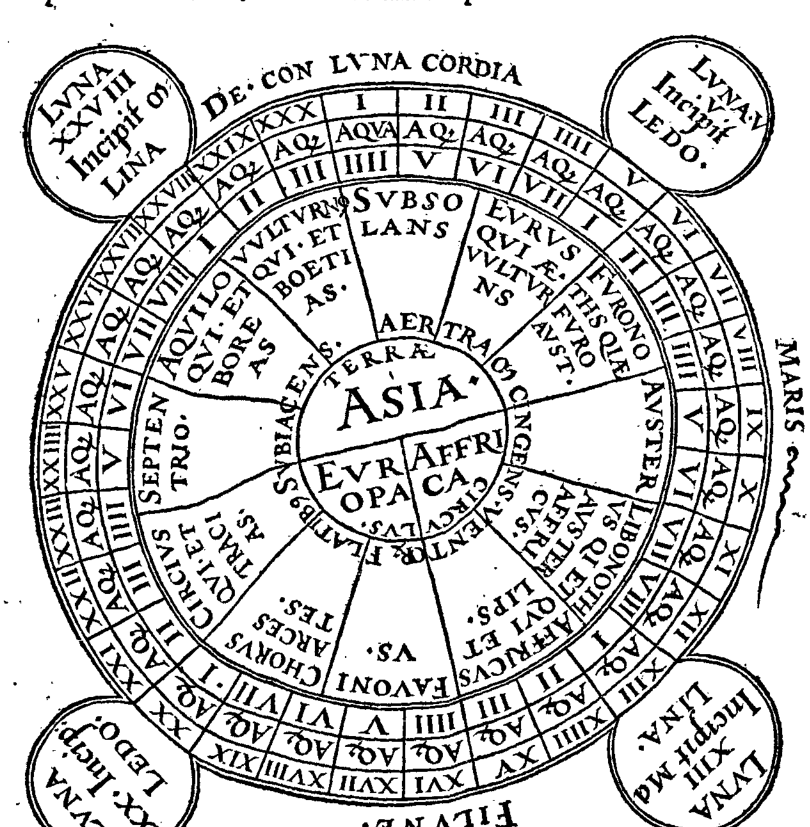
QVOT PVNCTIS LVCEAT LVNA.

Luna quotidie quatuor punctis à ſole e-
longatur, uſq; ad plenum orbem: & iterum
eodem ſpacio ad ſolem quotidie redeundo ap
propinquat. Quos quatuor punctos, dodran
tem & ſemunciam Plinius ſecundus in Natu
rali hiſtoria ſolet appellare. Sed quia hoc ſpa
cium temporis, quo luna creſcere aut decre-
ſcere perhibetur, quantæ & qualis menſuræ
ſit, non facilè patet, apertis numerorum exē-
plis aperire debemus. Horam igitur quartam
notiſsimas portiones habere, omnis calcula-
tor dubitare non debet. Diuiditur aliquando
in quatuor punctos, aliquando in quinq;, ali
quando in decem minuta, frequentiſsimè in
quadraginta momenta: dum autem minutiſsi
mè, in ſexaginta oſtenta. Hæ tamen omnes
partitiones inuentæ ſunt ab auctoribus ad in
ueniendos umbrarū tranſitus in horologio.
Partito nanq; horologio in uiginti quatuor
ſpacia, iuxta numerum uiginti quatuor hora
rum, quibus ſol uniuerſum luſtrat mundum:
addiderunt ſingularum horarum diuiſiones,
ut facillimè inuenirent horarum tranſitū per
motum ipſius umbræ in ſpacijs horologij.
Dum ergo tranſiret umbra per quartā par-
m unius ſpacij, quod horam ſignificat in horologio, punctum uocabant: ipſe uerò punctus continet decem momenta. Addiderunt
iam alterum punctum, dum umbra per quintam partem horæ tranſcurrit, propter lunæ diſcurſum, qui punctus octo momenta col
git, ex quibus punctis luna quotidie quatuor peragit, quinto in ipſo remanente. Octo enim momenta, quinquies multiplicata, ho-
m unam perficiunt. Momentum uerò eſt quadrageſima pars unius horæ. Ita enim uoluerunt aſtrologi minutiſsimum ſiderum mo-
m per umbras intelligere, ut quadrageſimam partem unius horæ ſentirent, dum umbram per quadrageſimam partem in horolo-
o ipſius ſpacij, quod unam horam ſignificat, ſignifer tranſiret. Nec hoc ſufficerat eis, ſed & minora addidere ſpacia, quæ uocantur
tenta. Vnum enim momentum, oſtentum ſemis comprehendit. Maxima ergo ſpacia diuiſionum unius horæ, puncta dicuntur: mi-
ma uerò, oſtenta uel atomi. Sed ut prædiximus, punctorum duæ ſunt menſuræ: una quidem quartam partem unius horæ, id eſt, de
m momenta: altera uerò quintam continet, habens in ſe octo momenta. Minutum uerò eſt maxima pars unius horæ: oſtentum ue-
ò LX. pars horæ eſt, habens in ſe CCCLXXVI. atomos. Vna uerò hora habet in ſe XXII. *atomos, & DLX. Ex his tamen*
artitionibus prædictis, duas tantum ad hanc præſentem quæſtionem, id eſt, ad lunæ diſcurſum pertinere non dubium eſt, quinariā
ilicet & quadrageſimam. Quinaria nanq; ad ſolius lunæ curſum pertinet, cæteris partitionibus & ſolis & lunæ diſcurſibus attri-
utis. Quod ergo Plinius Secundus refert, lunam dodrantes & ſemuncias horarum, aut oriri, aut occidere tardius quotidie, quam
ridiè fuerat in ortu aut in occaſu: tanti ſpacium temporis tenet, hoc eſt XXX. & unum momenta, & biſſe unius momenti. Do-
rans quippe in omni menſura tres quartas partes continet. Si ergo hora una quadraginta habet momenta, ſequitur ut dodrans u-
ius horæ triginta momenta contineat. Dum autem una hora in duodecim uncias ad ſimilitudinem aſsis diuiditur, duodecima eius
ars, quæ uncia uocari poteſt, in tribus momentis ac tertia unius momenti parte inuenitur. Cuius unciæ dimidium eſt momentum,
num & dimidium momenti, & ſexta pars unius momenti. Igitur prædictum ſpacium, id eſt, dodrans & ſemuncia, XXXI. momē
a, & duas tertias partes, id eſt, beſſem ſiue biſſen intra ſe colligit. Bes nanq;, ut Priſcianus docet, pro des ponitur. Des uerò nomen
ompoſitum eſt, d dempto, ſcilicet uerò triens à nomine, quod eſt triens una litera quidem aſſumpta. Hinc eſt des compoſitum, dem-
to triente, pro quo nomine ponimus bes. Sed prædictum ſpacium quod à Plinio ſecundo iuxta naturalem lunæ curſum expreſſum
ſt, pro facilitate calculandi, Beda quatuor punctorum nomen & menſuram appellare curauit. Si quis uerò uult dinoſcere quanta
ifferentia ſit inter dodrantis & ſemunciæ ſpacium, & quatuor punctorum, ſciat talem eſſe differentiam, qualem inter triginta duo
omenta, & triginta unum, & biſſe unius momenti. Hæc autem differentia inuenitur in tertia parte unius momenti. Quatuor igi-
ur puncti ſuperant dodrantem & ſemunciam, in tertia parte unius momenti: dodrantis uerò & ſemunciæ ratio atq; menſura, ex
uodenario numero facilè comprehenditur. Sit enim exempli cauſa, duodenarius numerus quaſi uncia una: diuiditur illa uncia in
res partes: tertia pars quaternarius eſt. Quaternarius enim ter ductus, in duodenarium creſcit. Cuius tertiæ partis, id eſt, quaterna
ij dimidium, binarius eſt: qui binarius, duodenarij ſexta. Hinc oſtenditur, quod in omni menſura dimidium tertiæ, ſexta totius pa-
nuenitur. Item eiuſdem duodenarij numeri dodrans, nouem ſunt. Tantum enim in una hora dodrans tenet, quantum in duodenario
nouem. Alio modo: Hora quadraginta momenta habet, & unumquodq; momentum quatuor habet trientes. Duodecima pars ipſo-
rum quadraginta momentorum, uncia uocatur. De triginta ſex momentis accipe tria momenta, quia duodecima pars illorum eſt, &
de quatuor momentis accipe unum trientem, id eſt, duodecimam partem illorum, & iunge ipſum trientē cum tribus ſupradictis mo-
mentis, & erit tibi uncia. Et medietas unius unciæ, id eſt, momentum & dimidium, & medietas trientis, quæ uocatur ſextans, id eſt,
ſexta pars momenti, ſemuncia uocatur. Ergo hora quadrageſima, ut diximus, habet momenta, & unumquodq; momentum tres tri-
entes. Quadraginta enim ter, ſiue ter quadraginta, CXX. ſunt. Et ideo unum eſt, triens unius momenti, & centeſima uiceſima pars
unius horæ. Prima igitur luna poſt ſolis occaſum lucens, moratur ſuper terram, ſpacio dodrantis & ſemuncia unius horæ. Luna ſe-

cunda

cunda poſt ſolis occaſum moratur ſuper terram, lucendo hora & dimidia, & una uncia. Tertia lucens poſt ſolis occaſum, moratur ſpacio duarum horarum, & tertiæ partis unius horæ, & ſemunciæ: quarta, tribus horis & duabus uncijs: quinta, quatuor horis, excepta ſemuncia: ſexta, quatuor horis & dodrante: ſeptima, quinq; horis & dimidia, & ſemuncia: octaua, ſex horis, & tertia parte unius horæ: nona, lucet ſeptem horis, & una uncia & dimidia: decima, lucet octo horis, excepta una uncia: undecima, lucet octo horis, & biſſe unius horæ, & ſemuncia: duodecima, lucet nouem horis, & dimidia: tertiadecima, lucet decem horis, & quadrante & ſemuncia: quartadecima, lucet undecim horis, & uncia: quintadecima lucet undecim horis, & decuncem & ſemunciam, id eſt, duodecim horis præter unam unciam & ſemunciam. Si uerò hæc computatio ſecundum Bedam, quatuor punctis quotidie ſuccreſcat decimaquinta luna, duodecim ſuper terram horis lucere inuenitur: ac per hoc apparet quantum diſtat inter Plinij ſecundi ſupputationem, quæ per dodrantes & ſemuncias cumulatur, & Bedæ quæ per quatuor punctos. Inuenitur enim una uncia & ſemiſſe unius unciæ differentia. Plinium tamen ſecundum naturalem curſum eſſe ſecutum, dubitare non debemus: Bedam uerò facilitatem computandi elegiſſe. Si igitur agnoſcere cupis, quantum unaquæq; luna ſecundum Plinij ſecundi computationem, à prima uſq; ad decimamquintam in nocte lucet, multiplica eius ætatem quater. Et cum perſpexeris quot punctos ipſe quaternarius reddiderit numerus, tũc ex ipſis punctis tot tertias partes momenti ſubtrahe, quot dies ætas lunæ habuerit. Verbi gratia. Si fuerit V. quinq; tertias partes momenti, id eſt momentum unum, & biſſe unius momenti ſubtrahe: & ſi fuerit X. decem tertias partes momenti, id eſt, tria momenta & tertiam partem unius momenti ſubtrahe. Si fuerit XV. quindecim tertias partes momenti, id eſt, quinq; momenta ſubtrahe. Ipſa uerò quinq; momenta, unam unciam & dimidiam reddunt hoc modo: Tria momenta, & tertia pars unius momenti, unciam faciũt. Vnum igitur momentum & dimidium, & ſexta pars unius momenti, dimidiam unciam complent.

Hæc igitur ratio quam ſuperius de curſu lunæ oſtendimus, per omnia acceſsibus atq; receſsibus maris conuenire manifeſtũ eſt. Maris enim receſſus atq; acceſſus, malina etiam & lædon naturali ſequentia lunarem curſum obſeruãt. Hinc eſt ut ſicut luna per ſigna curſum ſuum peragit, & circa terram quotidiano ambitu reuoluitur: ita maris acceſſus quotidianus & receſſus, eiuſdẽ ſpacijs tardius temporis aut ad terram accedit, aut à terra recedit. Et ſicut luna, ut prædiximus, dodrante & ſemuncia: uel quatuor punctis tardius (uerbi gratia) hodie quàm heri orta eſt, aut poſt ſolis occaſum ſupra terras moratur: ſimiliter acceſſus maris aut receſſus eodẽ ſpacio tardius hodie quàm heri fuerat, comprehenditur. Sicut enim animal ad ſe trahit ſpiritum, ſic luna mare. Qui, ſcilicet æſtus oceani quotidie bis affluere: & ſcilicet bis remeare, id eſt, bis accedere. Inter diem & noctem unius ſemper horæ dodrante, ſcilicet tranſmiſſo & ſemuncia, id eſt, momenta triginta: unumq; momentũ, & dimidium, & ſexta pars momenti. Tranſmiſſa, id eſt, tranſacta, ad ſimilitudinem lunæ uidetur. Eiuſq;, ſcilicet oceani. Omnes curſus, id eſt, cõtractus.

In lædones.] *Latinus ſermo, id eſt, læſa unda. Reſtringitur enim & repercutitur unda, quia non dimittitur tantum ire per terras, quantum malina. Malina, quaſi maior luna dicta, quod in ea & ipſa luna & æſtus maris plus ferueat, quàm in lædone. Lædon enim dicta quaſi læſa unda, quod in ea minus & luna & æſtus oceani ferueſcat. Malina & lædon lunarem menſem inter ſe diuidunt in quatuor partes æquales. Illa nanq; malina, in qua prima luna inuenitur, ſeptem diebus & nouem horis perſeuerat, & à uigeſima octaua inchoat, & uſq; ad quintam lunam extenditur. Sequitur lædon à quinta uſq; duodecimam permanens, ſeptem ſimiliter diebus & nouem horis perdurat. Hinc, id eſt decimatertia luna, malina ſecunda inchoat, in qua plenilunium oſtenditur, in decimanona luna terminatur: eodem dierum numero, & horarum permanere perhibetur, id eſt, in ſeptem diebus & nouem horis. Iterum Lædon à uigeſima luna incipiens, uigeſima ſeptima finitur, prædicto numero ſeptem dierum, & horarum nouem, curſum ſuum peragit. Habes ut puto, lunarem menſem, inter malinas & lædones in æquas partes diuiſum. Aeſtus, id eſt, occurſiones. Sed lædon, id eſt, minor æſtus inchoans, id eſt, dum inchoat à quinta & uigeſima luna. duæ enim ſunt lædones. Quot horis, id eſt, ſeptem accurrit, tot & recurrit, ſcilicet retrorſum. Lædon incipit à quinta luna, & permanet uſque in XI. & XII. horis, ex duodecima luna: quia in unaquaq; lædone & malina, ſeptem dies, & duodecim horæ continentur.*

Luna quotidie quatuor punctis ſiue creſcens longius à ſole abit, ſeu decreſcens ſoli uicinior quàm pridie fuerat, redditur, &c.] *Cum enim luna quatuor punctis tantum, id eſt, duodecim partibus quotidie à ſole elongetur, & cum ſingula ſigna decem punctos, id eſt, triginta partes habeant, neceſſe eſt ut unumquodq; eorum ſignorum non minus quàm in duobus diebus & dimidio percurrat. Quatuor enim punctos tantum, id eſt duodecim partes in elongatione ſua à ſole quotidie facit, & ideo in quantum pertinet ad illam elongationem, in duobus diebus & dimidia, decem punctos, id eſt, unum ſignum percurrit: in quantum uerò ad ſuum iter pertinet, quo quotidie tredecim partes in ſignifero peragit, unumquodq; ſignum binis diebus & ſenis horis, & biſſe unius horæ perlabitur. Et ideo illud iter quod facit in ſuo integro itinere, per uiginti ſeptem dies & octo*

 horas,

horas,non poteſt facere in elongatione ſua à ſole,niſi per triginta dies. Decem *punctos habent,id eſt,duas horas.* Nūc *de æquinoctialibus horis dicit.* In *duabus enim horis mouetur unum ſignum,cum totum ſigniferum in uiginti quatuor moueatur, ſicut ſuperius admonuimus,ſcilicet in 14.capitulo,ubi dixit:*Non *poſſunt oriri,occidere,uel de loco in locum moueri,niſi in ſpacio duorum horarū.* Horam *faciunt,ſcilicet ſecundum lunæ computum.* Deniq; *orbem lunæ quoties pleniſſimus eſt, contra ſolem cernis oppoſitum : humilem uidelicet ſoli ſublimi,& ſublimem humili.*

Deniq; orbem lunæ,id eſt,plenilunium.] *Si fuerit plenilunium in ſolſtitio æſtiuo,ubi ſol in quarta parte cancri fit,erit ipſa nocte luna plena in quarta parte capricorni,ubi ſolſtitium brumale fit.* Et *quamdiu ſol tenuerit æſtiuum circulum, ubi longiores dies fiunt,erit ſol ſublimis,& luna humilis.* Cum *autem ſol ad brumalem partem deflectitur ,fit luna plena ſublimis, & ſol humilis.tunc enim longiores noctes fiunt.* Et *ſi fuerit plenilunium in æquinoctio uernali, ubi ſol in quarta parte arietis fit , erit ipſa nocte plenilunium in quarta parte libræ,ubi æquinoctium autumnale fit.*

Et quot partibus tranſierit ſol æquinoctiū uel ſolſtitium,quod nuperrime luſtrauerat,tot partibus tranſiet ipſa nocte plenilunium in æquinoctio uel ſolſtitio.] *Verbi gratia:Si fuerit ſol in decima parte arietis,id eſt,in ſexta parte poſt æquinoctium uernale,quando ſublimis eſt ſol , humilis eſt luna : & quando ſublimis eſt luna, ſol humilis,quantum ſol elongauerit ab æſtiuo ſolſtitio,tantum luna* XV.*ab alio circulo cominus.*

Luna prima quot punctis lucet.

Luna	I.	IIII.
	II.	VIII.
	III.	XII.
	IIII.	XVI.
	V.	XX.
	VI.	XXIIII.
	VII.	XXVIII.
	VIII.	XXXII.
	IX.	XXXVI.
	X.	XL.
	XI.	XLIIII.
	XII.	XLVIII.
	XIII.	LII.
	XIIII.	LVI.
	XV.	LX.
	XVI.	56.
	XVII.	52.
	XVIII.	48.
	XIX.	44.
	XX.	40.
	XXI.	36.
	XXII.	32.
	XXIII.	28.
	XXIIII.	24.
	XXV.	20.
	XXVI.	16.
	XXVII.	12.
	XXVIII.	8.
	XXIX.	4.
	XXX.	

Luna prima quot partibus diſtat à ſole.

Luna	α	XII.	*Aries.*
	β	XXIIII.	*Aries.*
	γ	XXXVI.	*Taurus.*
	δ	XLVIII.	*Taurus.*
	ε	LX.	*Taurus.*
	ϛ	LXXII.	*Gemini.*
	ζ	LXXXIIII.	*Gemini.*
	η	XCVI.	*Cancer.*
	θ	CVIII.	*Cancer.*
	ι	CXX.	*Cancer.*
	ια	CXXXII.	*Leo.*
	ιβ	CXLIIII.	*Leo.*
	ιγ	CLVI.	*Virgo.*
	ιδ	CLXVIII.	*Virgo.*
	ιε	CLXXX.	*Virgo.*
	ιϛ	CXCII.	*Libra.*
	ιζ	CCIIII.	*Libra.*
	ιη	CCXVI.	*Scorpius.*
	ιθ	CCXXVIII.	*Scorpius.*
	κ	CCXL.	*Scorpius.*
	κα	CCLII.	*Sagittarius.*
	κβ	CCLXIIII.	*Sagittarius.*
	κγ	CCLXXVI.	*Capricornus.*
	κδ	CCLXXXVIII.	*Capricornus.*
	κε	CCC.	*Capricornus.*
	κϛ	CCCXII.	*Aquarius.*
	κζ	CCCXXIIII.	*Aquarius.*
	κη	CCCXXXVI.	*Piſces.*
	κθ	CCCXLVIII.	*Piſces.*
		CCCLX.	*Piſces.*

Sume trigeſimam lunam,quæ tunc fit tertio Calend. *Febr.multiplica per quatuor, fiunt* CXX. Partire *per decem.* Duodecies *deni,cenuies:id eſt,centum uiginti.* Illa *cœli parte,ſcilicet in illa parte ubi in coitu ſunt ſol & luna.* Illam *enim partem coitus, ſemper trigeſima luna tenet.* Quam *partem,id eſt,illum punctum cœli,ubi nunc eſt ſimul cum trigeſima luna , non poteſt ſol obtinere, niſi tranſactis duodecim menſibus,id eſt,toto anni circulo.* Lunam *trigeſimam,ſcilicet* Ianuarij *uel cuiuſcunq; menſis currit.* Quam *duodecim menſibus exactis,id eſt,toto anni circulo tranſmiſſo,id eſt,*CCCLX.*diebus expletis.* Quinq; *autem dies & quadrantem non comprehendit,dum dixit unumquodq; ſignum habere decem punctos tantum,id eſt triginta partes.* Et *quamuis hic non computentur,complet tamen ſol etiam in ipſis annum ſuum,& habet unumquodq; ſignum triginta partes,& præter hoc decem horas & ſemis.* Ipſa *eſt enim pars eadem,in qua & nunc conuerſatus,lunam ſuo receperat in coitu.* Ipſa *eſt enim pars eadem,id eſt,trigeſima.* Quod *enim dicit,* Ipſa *eſt pars eadem,ad trigeſimam partem illarum triginta partium pertinet,quas luna à prima uſq; ad trigeſimā*

ad con-

ad conſequendum ſolem in ſignifero peragit. Luna enim in uiginti nouem diebus & dimidia ad coitum uenit, & ideo conſuete dicimus in triginta diebus ad coitum uenire: non tamen naturaliter, ſed in uiginti nouem diebus & dimidia naturaliter ad coitum uenit. In qua & nunc conuerſatus, ſcilicet ſol pro conuerſans, lunam ſuo receperat in coitu. in fine enim trigeſimæ lunæ, & in capite primæ, ſunt ſol & luna in uno coitu ſemper.

SCHOLIA IN CAPVT XV. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Partire per decem, ter deni tries.] *Paſſim in his formis multiplicationū poſtrema uox numeri, quæ id quod ex multiplicatione prouenit explicat, corrupta eſt: quod ſiue Britannico idiomate ſiue librariorum incuria cōmiſſum ſit, ſiue quod ſupra dixit, ſic à pueris proferri ſolere, neſcio: uerùm quia conſtanter hoc factum inuenimus, quid uoculæ illæ ſignificent, è regione poſui in margine. Notandum autem eſt, quod in his computationibus loquendi forma ea utitur, quam uſurpant arithmetici in diuidendo, nam quotientem (ſic enim uocant denominantem) multiplicant per diuiſorem: ueluti ſi quadraginta diuidam per V. V. inquam cōtinent quadraginta decies, deinde quinquies X. efficiunt quadraginta, ſupereſt igitur nihil: hac enim forma explorant an aliquid ſuperſit facta diſtributione.*

DE LVNAE DISCVRSV, SI QVI SIGNA IGNORANT. CAP. XVI.

QVæ ut manifeſtiora cuilibet etiam tardioris ingenij reddantur, per ſingulas lunæ ætates quātum ea diſtet à ſole diſtinctius adnotare curauimus. Prima ergo luna ubi ſuam perfecerit ætatem, elongatur à ſole ſpacio dierum XII. ſecunda ſpacio dierum XXIIII. tertia ſpacio menſis unius, & dierum ſex: quarta ſpacio menſis unius, & dierum decem & octo: quinta ſpacio menſium duorū, ſexta ſpacio menſium II. & dierum duodecim, ſeptima ſpacio menſium II. & dierum XXIIII. octaua, ſpacio menſium trium, & dierum ſex. nona ſpacio menſium III. & dierum XVIII. decima ſpacio menſium quatuor, undecima ſpacio menſium quatuor, & dierum duodecim: duodecima ſpacio menſium quatuor, & dierum uigintiquatuor: tertiadecima ſpacio menſium V. & dierum ſex. quartadecima ſpacio menſium V. & dierum XVIII. quintadecima ſpacio menſium VI. decimaſexta ſpacio menſium VI. & dierum duodecim, decimaſeptima ſpacio menſium ſex, & dierum uigintiquatuor, decimaoctaua ſpacio menſium ſeptem, & dierum ſex, decima nona ſpacio menſium VII. & dierum XVIII. uigeſima ſpacio menſium octo: uigeſima prima ſpacio mēſium octo, & dierū duodecim, uigeſimaſecunda ſpacio menſium octo, & dierum uigintiquatuor: uigeſimatertia ſpacio menſiū IX. & dierū ſex: uigeſimaquarta ſpacio menſium nouem, & dierū decem & octo: uigeſimaquinta ſpacio menſium X. uigeſimaſexta ſpacio menſium X. & dierum duodecim: uigeſimaſeptima ſpacio menſium X. & dierum uigintiquatuor: uigeſimaoctaua ſpacio menſium undecim, & dierum VI. uigeſimanona ſpacio menſium undecim, & dierum XVIII. triceſima ſpacio menſium duodecim.

GLOSSAE IN CAP. XVI. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Quæ ut manifeſtiora cuilibet etiam tardioris ingenij reddantur.] *Quæ ſcilicet prædicta ut manifeſtiora cuilibet, id eſt, cuicunq;. Quantum, ſcilicet deſiderium. Ea, ſcilicet luna. Diſtinctius, id eſt, apertius.*

Prima ergo luna, ubi ſuam perfecerit ætatem.] *Diuide lunam primam in quatuor punctos, & quatuor punctos in tres partes, & fiunt duodecim. Duodecim enim partibus diſtat luna prima à ſole. Elongatur à ſole ſpacio, id eſt, in quatuor punctos, dierum duodecim: id eſt, tantum elongatur à ſole curſu ſuo per unum diem, quantum ſpacij ſol peragit infra duodecim dies. Iter elongationis eius à ſole quæritur hic, non ſuum iter integrum duodecim partes facit quotidie in elongatione ſua à ſole, & tredecim in ſuo integro itinere. Et ideo illud iter quod facit in ſuo integro itinere, per uiginti ſeptem dies & octo horas, non poteſt facere in elongatione ſua à ſole, niſi per triginta dies, minus enim iter quæritur in elongatione quàm in progreſſione. Secunda, ſcilicet luna: ſpacio dierum uiginti quatuor, id eſt, octo punctos. Tertia, ſpacio menſis unius, id eſt, decem punctis, & dierum ſex, id eſt, duobus punctis. Triginta ſpacio menſium duodecim, id eſt, centum uiginti punctos. Illud enim iter facit luna in triginta diebus, quod facit ſol in uno anno, id eſt, in CCCLX. diebus. Quinq; enim dies & quadrantem, qui ex decem ſemis horis quæ ſuperſunt, unicuiq; menſi efficiuntur, non computant auctores, quia longum erat eis computare. in quibus tamen & ſi non computentur, perficit ſol curſum ſuum, id eſt, ſuum annum luna. Et ſicut diximus illud iter quod facit ſol in CCCLXV. diebus, & ſex horis, percurrit ſecun[illegible] iſtam computationem in triginta diebus, etiam naturaliter in uiginti nouem diebus & dimidia. Triginta enim dierum tantum [illegible] putantur iſti menſes, dum unumquodq; ſignum in eis triginta partes & decem punctos habeat. Triginta enim partes, id eſt de[illegible] puncti, triginta dies tantum faciunt. Et ideo in duodecim menſibus ſecundum iſtam computationem, non fiunt niſi CCCLX. [illegible]. Naturaliter tamen unuſquiſq; menſis habet triginta dies, & decem ſemis horas: & ideo naturaliter duodecim menſes, habent [illegible]CCLXV. dies, & ſex horas. Currit autem in uigintiquatuor horis luna tredecim partes, & octo horis, & quatuor momenta & atomum. Luna quotidie, ni fallor, tranſit per zodiacum tredecim dies & octo horas, ac biſſe unius horæ, & inſuper tertiam partem unius minuti, & reſtat adhuc de CCCLXV. diebus, & quadrante unum minutum. Vicies ſepties tredecim, CCCLI. diem reddunt. Vicies ſepties octo horæ, nouem dies reddunt. Ipſæ octo horæ in quibus luna poſt uiginti ſeptem dies moratur, tres dies & octo horas capiunt. Reſtant de CCCLXV. diebus, horæ uiginti duæ, id eſt, minuta CCXX. Da unicuiq; de uiginti ſeptem die-*

 bus

bus, octo minuta, reſtant ſolummodo quatuor minuta. Lege gloſſam ſuperius ſcriptam, de duobus ſupradictis argumentis, id eſt, de 18. & 17. cuius initium eſt: Si noſſe deſideras quot partibus diſtat luna à ſole, multiplica ætatem eius quotacunq; fuerit quater, &c. uſq; in decimaquinta parte geminorum moratur eo die luna. Et in capitulo 21. cuius initium eſt: In quo ſigno luna moretur quotidie, uel quot partibus à ſole per ſingulos dies elongetur, uſq; quod inter defectam & renaſcentem ſit lunam: quia de his duobus argumentis ſubtiliſſimè loquitur.

DE. EODEM SI QVI COMPVTARE NON DIDICERVNT. CAP. XVII.

SI quis uerò etiam calculandi minus idoneus, lunaris tamẽ circuitus exiſtit curioſus, & huic ad capacitatem ingenioli ſui commodamus argumentum, quo id quod quærit inueniat: ſiquidẽ totam annalis circuitus ſeriem, quæ duodecim menſibus continetur, alphabetis diſiunximus, ita duntaxat, ut primus & ſecundus ordo uicenos & ſeptenos dies, tertius autem uno amplius complectatur: illo uidelicet qui de tertio repetitis VIII. horis ſuperfluis accreſcit. Et ut diebus quos ſignare uolebamus literæ ſufficerent, non ſingulis has diebus, ſed alternis appoſuimus, atq; ideo non ultra o literam alphabetum tangere opus erat. Præpoſuimus eidem operi paginam regularem, quæ X. & IX. alphabeta huiuſmodi à diuerſis literis inchoantia, totidem annorum circuli docennouenalis caperet, ſimul & menſium ſingulorum ſignorumq; uocabula duodecim, quæ hoc ordine diſpoſita eſt, iuxta numerum dierum, quibus luna Zodiacum peruolat, XXVII. lineas habet in longitudine: nominibus ſignorum ante, nominibus uerò menſium retro adnotatas, ut qui ſignorum imperitus eſt, ex menſium tamen notitia poſſit inuenire quod quærit, X. uerò & IX. habet in latitudine lineas, quæ ordinem decennoualis circuli ſupra adnotato annorũ numero præmonſtret. Cum igitur anno quolibet diem quemlibet quo in ſigno, uel cuius menſis in partibus lunam habeat, ſcire uolueris, aperto codice nota literam, quæ eidem ſit præpoſita diei, & recurrens ad regularem paginam, in qua literarum eſt diſtincta congeries, eodemq; ſtatim anno ex titulo frontis inuento, illam quam quærebas literam eiuſdem diei inuenies, atq; ante ac retro inſpiciens, quod ſignum, quem ue menſem è regione habeat adnotabis. Ponamus aliquod quod ad cætera, lector conualeſcat exemplum. Quæris, ubi ſit luna, uerbi gratia: In Cal. Aprilis anno VI. circuli decennouenalis: aperi codicem, quære diem Calendarum memoratarum, inuenies è literam præſcriptam, recurre ad paginam regularem, uidebis annum VI. perſpecto eius alphabeto e literam reperies, circumfer oculos ad latera, hinc geminorum extrema, illinc Iunij menſis initia deprehendes eſſe notata. Et ſiue eruditus, ſiue ſimplex es lector, palam te quod cupiebas inueſtigaſſe lætaberis. Inſuper & toto illo anno quibuſcunq; diebus e literam uideris adſcriptam, ſiue creſcentem, ſeu decreſcentem, in iiſdem cœli partibus lunam noueris eſſe conuerſatam. Non enim in hoc argumento, in detrimento an cremento ſuæ lucis, in aduerſo an in coitu ſolis ſit poſita luna requiris, ſed & ſi hoc ſcire deſideras, aderit argumentum uetuſta Aegyptiorum obſeruatione traditum.

GLOSSAE IN CAP. XVII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Siquidem totam annalis circuitus ſeriem, quæ duodecim menſibus continetur, alphabetis diſtinximus, ita duntaxat, ut primus & ſecundus ordo uicenos & ſeptenos dies, tertius autem uno amplius complectatur, illo uidelicet qui de tertio repetitis octo horis ſuperfluis accreſcit.

Luna moratur in unoquoq; ſigno duobus diebus, & ſex horis & biſſe, id eſt, duas tertias partes unius horæ. Biſſe ergo repetitæ duodecies, efficiuntur octo horæ in anno, ex quibus octo horis per tres annos creſcit dies unus. Sed tamen ille dies non inuenitur in pagina regulari, quamuis in annali inueniatur locus uacuus inter o & a in tertio loco. De ſex uerò horis creſcit dies in quarto ſigno, & propterea quartum ſignum multiplicatur ſemper ter. Has, ſcilicet literas. Sed alternis appoſuimus, id eſt, interualla fecimus ibi, unam ſcilicet in ea relinquendo uacuam. Plures enim dies ſunt in circuitu lunæ in alphabetis, quia non ſingulis diebus appoſuimus eidem operi, id eſt, annali libello. Quot enim literas capit, tot etiam annos comprehendit.

DE PAGINA REGVLARI.

Quare non inuenitur locus uacuus inter o & a tertia uice in pagina regulari, ſicut inuenitur in annali ſerie? Ideo non inuenitur, quia uiginti ſeptem diebus & octo horis luna zodiacum percurrit, & litera uniuſcuiuſq; diei, uel locus uacuus in pagina regulari eſt, & idem alphabetum tredecies computatur in uno anno. Et ſi locus uacuus fuiſſet, uiginti octo dies inuenirentur in unoquoq; circuitu, & hinc maximus creuiſſet error, ſi inter o & a locus fuiſſet uacuus. Item quæritur, quomodo in pagina regulari inuenitur illud ſidus, quod per locum uacuum inter o & a ſignificatur in annali ſerie in tertio circuitu, cum nullus locus uacuus in illa pagina inuenitur? Ad hoc breuiter reſpondere poſſumus, quòd inter o & a illud ſidus cognoſcitur ſimilitudine biſſexti, cui nullus locus eſt uacuus in annali ſerie, ſed inſeritur inter duos dies ſolares: id eſt inter ſeptimum & ſextum Calend. Mart. in loco VI. Calend. Mart. Item quæritur, quare quartum ſidus in alphabeto ſemper ter ſcriptum inuenitur in pagina regulari? Et ad hoc reſpondere poſſumus, quod ideo ter ſcribitur unum ſidus, propter integrum diem, qui de ſex horis quater repetitis, unicuique ſideri naſcitur. Illi igitur ſideri in quo tunc luna moratur, ille dies deputatur: id eſt, quarto ſemper ſideri. Item quæritur, utrum

tres dies computantur in aliquo ſigno,quod ter ſcriptum non eſt in pagina regulari. Computatur utiq; in tertio circuitu lunari,ubi eſt locus uacuus inter o & a,in annali ſerie. Item quæritur,utrum computantur quatuor dies in ſigno? Vtiq; computantur, quando ter ſcribitur unum ſignum propter ſex horas ſupraſcriptas. Et illi ſideri computatur ille dies,qui naſcitur de biſſe, id eſt, de octo horis tertio repetitis. Scrutare ſeptimum & octauum annum,& decimumſextum,& decimumſeptimum & decimumoctauum. Item quæritur,quare unum alphabetum tredecies in annali ſerie ſcribitur in uno anno,ſed tredecim uicibus non iteratur unum alphabetum? Sic etiam illud ſoluitur,quod propter numerum ſolarium dierum,quibus ſol ſigniferum circuit,unum alphabetum tredecies iterat in annali ſerie:hoc eſt,in CCCLXV. diebus & quadrante. Viginti ſeptem uerò diebus & octo horis, ſicut ſuprà diximus, ſigniferum circumuolat, ideo non eſt neceſſe,ut idem alphabetum iteretur ad ſignificandos eoſdem dies, ut eadem ſigna monſtrentur. Item quæritur,quare non ab a inchoat alphabetum uniuſcuiuſq; anni in pagina regulari? Sic ſoluitur: Si ab a ſemper inchoaſſet, arietis ſidus ſignificaretur ſemper,& illo ſidere in quo luna moratur in primo anno decennouenalis circuli, quando eſt nona luna in Calend. Ianuarij,ſub eodem ſidere ponitur a,id eſt,ſub ariete:& in eodem ſidere,in quo luna moratur in ſecundo anno ſupradicti circuli,quando eſt uigeſima luna in Calend. Ian. id eſt uirginis ſigno,ſub quo inſcribitur a. ſic & reliqua. Item quæritur,quare aries inſcribitur in fine anni,& in principio eiuſdem? Hoc item ideo agitur,quia in extrema parte arietis luna peruolat, quando eſt nona luna in Calend. Ian. Item repetitis octo horis,quia luna moratur in unoquoq; ſigno duobus diebus & ſex horis,& biſſe,id eſt duabus partibus unius horæ. Biſſe ergo repetitis duodecies,efficiuntur octo horæ in anno. Ex quibus octo horis per tres annos creſcit unus dies. Sed tamen illa dies non inuenitur in pagina regulari,quamuis in annali inuenitur locus uacuus inter o & a in tertio loco. De ſex uerò horis creſcit dies in quarto ſigno,& propterea quartum ſignum multiplicatur ſemper ter. itemq;: Si uis inuenire in quo loco debent triplicari ſigna,dicito: quia zodiacum circulum uiginti ſeptem diebus, & octo horis perluſtrat. Qui ternarius, quarta pars eſt duodenarij. Omiſſis,id eſt,octo horis, quæ per ternos annos increſcendo, diem integrum efficiunt, propterea in quarto loco triplicari debent ſigna.

SCHOLIA IN CAP. XVII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Incipit Beda hoc loco aperire uſum tabularum, quæ in principio operis ſumma diligentia poſitæ ſunt, & primum ſextæ quam ſignauimus,nota F: dedimus autem operam,ut exemplar uetuſtiſſimum,ac accuratiſſimè in his tabellis pictum, ad literam imitaremur,niſi quo loco ex uetuſtate conſumptis occurrendum fuit,ſeu ubi Græci characteres pro illo ſeculo malè erant ſcripti. Quod ſi ex hac Bedæ explicatione uſum deprehendere nequis,conſule ea quæ ibi breuiter appoſuimus ſingulis indicibus.

QVOTA SIT LVNA IN CALENDAS QVASQVE. CAPVT XVIII.

PRimo decennouenalis circuli anno, in quo nullæ ſunt Epactæ, in Calendas Ianuarias IX. eſt luna,in Calendas Februarias X. in Calendas Martias IX. in Calendas Apriles X. in Calendas Maias XI. in Calendas Iunias XII. in Calendas Iulias XIII. in Calendas Auguſtas XIIII. in Calendas Septembres XVI. in Calendas Octob. XVI. in Calēdas Nouembres XVIII. in Calendas Decembres XVIII. Hos tibi numeros pro regularibus ſingulorum mēſium ſume,quibus annuas addens Epactas,luna quota ſit per Calendas quaſq; ſine errore reperies. Si enim uis ſcire quota ſit luna in Calendas Ianuarias anno ſecundo circuli decennouenalis,tene IX. regulares, adde Epactas XI. fiunt XX. uiceſima eſt luna. Si uis ſcire quota eſt luna in Calendas Iunias anno tertio,tene regulares XII. adde Epactas anni illius XXII. fiunt XXXIIII. tolle XXX. remanent IIII, quarta eſt luna in Calendas memoratas. Quod ſi quis obiecerit uel huius, uel præcedentis argumenti alicubi ordinem uacillare,doceat ipſe in huiuſmodi quæſtionibus indagandis ueracius & compēdioſius argumentum,& nos libenter gratanterq; accipiemus. Hoc autem præcedens quod commemorauimus argumentum,& nonnullis ad tranſſcribendum iam dedimus,& in principijs huius noſtri opuſculi præfigendum eſſe cenſemus. Porrò præſens argumentū quod de luna Calendarum quærenda poſuimus,hoc tantum loco commemoraſſe & docuiſſe ſufficiat. Nam cognita quota ſit in Calendas luna,facile etiam cæteris cuiuſq; menſis diebus qua ſit ætate cantato ipſo menſe,& concurrentibus digitis apparebit. Sunt autem anni tres circuli decennouenalis,in quibus idem argumentum ſtabilitatem ſui tenoris conſeruare nequeat: octauus uidelicet,undecimus,& nonusdecimus,cui cauſam nutandi uaria facit ac diſperſa per annum emboliſmorum inſertio. Siquidem anno octauo luna Calendarum Maiarum iuxta rationem quidem argumenti XXVIII. computatur,ſed propter emboliſmum, qui in Martio menſe inſeritur, XXVII. probatur exiſtere. Itē in Calendas Iulias iuxta argumentum XXX. fieri potuit luna,ſed propter adiectionem diei,quem ſuperfluitas emboliſmi attulerat,fit XXIX. Item anno XI. quia luna emboliſmi pridie Nonas decembres accenditur,facit lunam in Calendas Martias uigeſimam eſſe & octauam: cum hanc ratio argumenti XXIX. tunc exiſtere doceat. Item anno XIX. quia luna emboliſmi tertio die Nonarum Martiarum incipit, cogit lunam in Calendas Maias XXVIII. computari cum XXIX. ſecundū argumenti calculationem canatur: quo etiam anno ratio ſaltus lunaris, de quo in ſequentibus dicemus,fidem eiuſdem argumenti impugnat. Si enim ipſum argumentum iuxta Aegyptos à Septembri menſe,ubi principium eſt anni eorum,inchoaueris, neceſſe eſt ut luna Iulij menſis eo anno XXIX. dies ut nunquam alias habeat,uno uidelicet ratione ſaltus amiſſo,& ob id luna Calendarum Auguſtarum tertia reddatur,quæ iuxta argumenti

59386

meriti regulam ſecunda computabatur. Si uerò, iuxta hoc quod nos ſupra docuimus, à Ianuario principium argumenti ſumere mauis, eodem ordine luna in Calendas Decembres VII. incurrit, quæ iuxta argumentum ſexta fieri debuiſſe putabatur: quia nimirum luna Nouembris menſis unam amittit diem, & pro XXX. conſuetis XXIX. ſolum diebus cogitur eſſe contenta. Quæ profectò omnia melius colloquendo, quàm ſcribendo docentur. Non autem tranſitorie commemorandum, quod hoc argumentum à Septembri quidam incipiunt, ponentes eidem Septembri regulares V. Octobri V. Nouembri VII. Decẽbri VII. & cætera ut ſupra nos poſuimus: quod ob authoritatem Aegyptiorum rationabiliter prorſus agunt, ut à quibus origo computandi ſumpta eſt, horum quoq; in computando anni principium imitentur. Verùm alijs aptius multo & expeditius uidetur, ut computatio omnis, quantum non neceſsitas rationis obſiſtat, à principio anni ſui etiã apud Romanos incipiat, & uſq; ad terminũ anni rato atq; intemerato ordine procurrat.

GLOSSAE IN CAP. XVIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Quota ſit luna in Calendas quaſq;.] *Quaſi diceret, quota ſit luna initians Calendas quaſq;. In quo, ſcilicet anno nullæ ſunt epactæ: quia non apponuntur, quoniam tunc hoc eſt in undecimo Calend. April. ubi eſt ſedes epactarum, trigeſima eſt luna. Vteris ergo illo anno luna quota ſit in Calendis uniuſcuiuſq; menſis: in cæteris uerò annis epactas habebis, & hos regulares, ſemperq; ad lunam quærendam in Calendis. Iſti enim regulares ſecundum Aegyptios apponuntur in Calend. Ian. id eſt, quando trigeſima eſt luna in undecimo Calend. April. unde epactæ accipiuntur. Ipſo enim anno nullæ ſunt epactæ, quia ultra triginta non aſcendit luna: ſed quot regulares habet unuſquiſq; menſis, totam lunam habebit ipſo anno. Epactæ autem accipiuntur ab undecimo Calend. April. quia eſt poſt duodecimum Calend. April. ubi ſol fuit creatus, & ubi æquinoctium uernale eſt, & terminus paſchalis. ideoq; inuenerunt auctores, ut inde ſumerentur epactæ ad lunam inueniendam. Quota enim fuerit luna in undecimo Calend. April. tot epactæ erunt in ipſo anno uſq; Calend. Septemb & qualiſcunq; epacta fuerit in Calend. Septemb. mutata, talis erit luna in undecimo Calend. April. in ſequenti tempore. Primo decennouenalis circuli anno, in quo nullæ ſunt epactæ in Calendis Ian. nona eſt luna: ſecundũ Romanos, inchoat. Hos tibi numeros, ſcilicet lunæ. Quibus, ſcilicet regularibus. Tolle triginta, remanent quatuor. Quare triginta? Quia ultra triginta non aſcendit ætas lunæ. Si autem iuxta hoc quod nos ſuprà docuimus, à Ianuario principium argumenti ſumere mauis, eodem ordine luna in Calend. Decemb. ſeptimo incurrit, quæ iuxta argumentum ſexto fieri debuiſſe putabatur. December habet regulares ſecundum Romanos octodecim, cum his adde more Romanorum epactas octodecim, fiunt ſimul triginta ſex: abiectis triginta, remanent ſex. Si uerò in ipſis Calend. Decemb. ſextam computaueris lunam, non occurret in Calend. Ian. nona, ſed octaua. ideoq; neceſſe eſt illam in Calend. Decemb. ſeptimam computare, quàm ſextam. Item anno undecimo, quia luna emboliſmi pridie Non. Decemb. accenditur, facit lunam in Calend. Mart. uigeſimam octauam eſſe, cùm hanc ratio argumenti uigeſimam nonam tunc exiſtere doceat. Luna quoq; hoc anno in Calend. Mart. ſecundum epactarum ſeriem uigeſima nona eſſe debuit, ſed propter emboliſmum uigeſima octaua occurrit, excepto biſſextili anno. Si enim hoc anno biſſextus fuerit, tunc in Calend. Mart. uigeſima nona ſecundum lectionem, & ſecundum anni illius calculationem proueniet. Quæ etiam Februarij eſt luna, & finitur ſexto non. Mart. trigeſima propter biſſextum, qui ſemper lunam Februarij trigeſimam computari cogit. Non autem tranſitoriè commemorandum, quod hoc argumentum à Septembrio quidam incipiant. Quamuis enim Aegyptij & Romani diuerſe ponant regulares, diuerſeq; annum incipiant, tamen eadem luna inuenitur & apud Aegyptios & apud Romanos, in Calend. Septemb. & in Calend. omnium menſium: id eſt, primo Aegyptiorum, & penultimo Romanorum, niſi tantum in decimonono anno ubi ſaltus fit. Illas enim epactas habent Aegyptij in Calend. Septemb. quas Romani habent in Calend. Ian. Illi enim à Septemb. incipiunt annum, ibiq; mutant epactas: & Romani ſimiliter à Ianuario inchoant annum, & ibi mutant epactas, & epactæ faciunt illam conuenientiam.*

SCHOLIA IN CAP. XVIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Hoc autem præcedens quod commemorauimus argumentum.] *Horum annalium fragmentum inuenimus apud Bedam circulorum decennouenalium, ab anno D.XXXII. ſolutis uſq; ad M.XXV. quem ipſe (ut ex hac temporis ratione conſtat) altius repetijt, & longius produxit. Verùm in exemplari ſcripto quod deerat, tum à principio tum à fine, uſq; ad M.DC. produximus ex aſtrorum computationibus, ut poſteris quoq; hæc computatio prodeſſe queat: atq; ad poſtremũ libri poſuimus, quo loco plura quæ ad hoc caput intelligendum rectius ualent, uide.*

QVAE SIT FERIA IN CALENDIS. CAPVT XIX.

SImile autem huic tradunt argumentum ad inueniẽdam diem Calendarum promptiſsimum, ita duntaxat, ut alijs utens regularibus: quod in hoc per Epactas facis, in illo facies per concurrentes ſeptem dies. Habet ergo regulares Ianuarius II. Februarius V. Martius V. Aprilis I. Maius III. Iunius VI. Iulius I. Auguſtus IIII. September VII. October II. Nouember V. December VII. Qui uidelicet regulares hoc ſpecialiter indicant, quota ſit feria per Calendas, eo anno quo ſeptẽ concurrentes adſcripti ſunt dies: cæteris uerò annis addes concurrentes quotquot in præſenti fuerint adnotati ad regulares menſium ſingulorum, & ita diem Calendarum ſine errore ſemper inuenies. Hoc tantum memor eſto, ut cum imminente anno biſſextili unus concurrentium intermittendus eſt dies, eo tamen numero quem intermiſſurus es, in Ianuario Februarioq; utaris:

ac in

ac in Calendis primum Martijs per illum qui circulo continetur ſolis computare incipias. Cum ergo diem Calendarum, uerbi gratia, Ianuariarum quærere uis, dicis Ianuarius II. adde concurrentes ſeptimanæ dies, qui fuerunt anno quo computas, utpote III. fiunt quinq; , quinta feria intrant Calendæ Ianuariæ. Item anno qui ſex habet concurrentes, ſume V. regulares menſis Martij, adde concurrentes ſex, fiunt undecim, tolle ſeptem, remanent quatuor, quarta feria ſunt Calendæ Martiæ.

GLOSSAE IN CAP. XIX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideſerto Rameſienſi.

Cæteris uerò annis addes concurrentes, quotquot in præſenti fuerint annotati ad regulares menſium ſingulorum. Quotquot, id eſt, numerum feriæ. In quota feria nonus dies, ante Calend. April. ſabbatum: quia non ſemper, ſed raro fit ut nonus dies ante Calend. April. adueniat in ſabbato. Cum concurrentem, quem Aegyptij inchoant à Calend. Mart. Romani inchoant duobus menſibus ante, id eſt, à Calend. Ian. & Febr. coniungentes eum concurrentem cum regularibus Ianuarij, qui ſunt duo ſecundum Romanos, & cum regularibus V. Febr. qui ſunt V. ſimiliter apud Romanos. Sed tamen memento, in omni biſſextili anno unum ſubtrahere ex eo numero, id eſt, de regularibus Ianuarij & Februarij. & tunc erunt Calen. apud eos ſicut & apud Aegyptios, in capite Ianuarij & Februarij, in alijs uerò non eſt opus.

ARGVMENTVM DE QVALIBET LVNA VEL FERIA. CAPVT XX.

EST etiam uetus argumentum, non modo de Calendarum, uerum & de quorumlibet inter Calendas dierum luna uel feria dinoſcenda repertum, aliquanto quidem grauius ad diſcendū, ſed maiorum tamen nobis authoritate cōtraditum, atq; ideo minoribus noſtra æque ſolertia tradendum. Si ergo uis ſcire, hoc uel illo die quota ſit luna, computa dies à principio menſis Ianuarij uſq; in diem de quo inquiris, & cum ſcieris, adde ætatem lunæ quæ fuit in Calendis Ianuarijs, partire omnia per LIX. & ſi amplius XXX. remanſerint, tolle triginta, & quod ſupereſt ipſa eſt luna diei quam quæris. Item ſi uis ſcire hoc uel illo die quota ſit feria, computa dies à Calendis Ianuarijs uſq; in diem de quo inquiris: & cum noueris, adde feriam quæ fuit die Calendarum Ianuariarum: & ſi biſſextilis annus eſt, etiam biſſexti diem poſtquam tranſierit augmentare memento: partire omnia per ſeptem, & quod remanet diem tibi ſeptimanæ quæ ſit ubicunq; quæris oſtendet. Quod ita ſolum ſine labore currit argumentum, ſi numerum menſium ſingulorum per Calendas, Nonas & Idus memoriter decantare conſueſcas.

Ianuarius in Calendas I. & Nonas V. in Idus XIII.
Februarius in Calendas XXXII. in Nonas XXXVI. in Idus XLIIII.
Martius in Calendas XL. in Nonas LXVI. in Idus LXXIIII.
Aprilis in Calendas XCI. in Nonas XCV. in Idus CIII.
Maius in Cal. CXXI. in Nonas CXXVII. in Idus CXXXV.
Iunius in Cal. CLII. in Nonas CLVI. in Idus CLXIIII.
Iulius in Cal. CLXXXII. in Nonas CLXXXVIII. in Idus CXCVI.
Auguſtus in Cal. CCXIII. in Nonas CCXVII. in Idus CCXXV.
September in Calendas CCXLIIII. in Nonas CCXLVIII. in Idus CCLVI.
October in Calendas CCLXXIIII. in Nonas CCLXXX. in Idus CCLXXXVIII.
Nouember in Calendas CCCV. in Nonas CCCIX. in Idus CCCXVII.
December in Cal. CCCXXXV. in Nonas CCCXXXIX. in Idus CCCXLVII.

Si ergo ſcire uis, uerbi gratia, anno quo per Calendas Ianuarias nona eſt luna, quota ſit luna in Calendas Maias, dicito. Maias in Calendas CXXI. tolle Calendas remanent CXX. adde IX. fiūt CXXIX. partire per LIX. quinquagies nouies bini centumdecusoctus: tolle CXVIII. remanent XI. undecima eſt luna in Calendas Maias. Si uis ſcire quota eſt luna in XV. Calendas Iunias, dicito, Iunius in Calendas CLII. tolle XV. Calendas Iunias, remanent CXXXVII. adde IX. fiunt CXLVI. partire per LIX. quinquagies nouies bini centumdecusoctus, tolle CXVIII. remanent XXVIII. uiceſimaoctaua eſt luna in XV. Calendas Iunias. Si uis ſcire quota eſt luna VII. Idus Decembres, dicito. December in Idus CCCXLVII. tolle VII. Idus remanent CCCXL, adde IX. fiunt CCCXLIX. partire per LIX. quinquagies nouies quini CCXCV. tolle CCXCV. remanent LIIII. tolle XXX. remanent XXIIII. uiceſimaquarta eſt luna die memorato. Iuuat huiuſce argumenti uſum, ſi calculator ultima quinquageſimæ nonæ partis diligentius memoriæ cōmendat: quinquagies nouies ſeni CCCLIIII. quinquagies nouies quini CCXCV. quinquagies nouies quaterni CCXXXVI. quinquagies nouies terni CLXXVII. quinquagies nouies bini CXVIII. quinquies nouies aſſis IX. Eodem ordine diem ſeptimanæ quocunq; uolueris tempore adiuncto Calendarum Ianuariarum die requiris. Si enim uis ſcire, uerbi gratia, anno quo Calendæ Ianuariæ quinta feria celebrantur, octauo Calendarum Octobrium die quota feria ſit, dicito: October in Calendas CCLXXIIII. tolle VIII. Calendas Octobres, remanent CCLXVI. adde quintam feriam quæ fuit in Calendis Ianuarijs, fiunt CCLXXI. partire per VII. ſepties triceni ducenti decus, ſepties octoni quinquagies ſexies, remanent V. quinta eſt feria octauo Calendas Octobres.

GLOSSAE

GLOSSAE IN CAP. XX. BEDAE PRESBYTE- ri, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Quod ita ſolum ſine labore currit argumentum, ſi numerum menſium ſingulorum per Calendas, Nonas & Idus memoriter decantare conſueſcas. Ianuarius in Calend. unum, in non. quinq;, in idibus tredecim. Si forte quæris unde hi dies procedant, id eſt, Ianuarius in Calend. unum, Februarius in Calend. 32. &c. quæ ſequuntur, dicito: Ianuar. in Calend. unum habet diem, qui etiam IIII. non. habet: iunge unum & quatuor, & erunt ſimul quinq;. In non. V. Habet enim VIII. idus. Quinq; & octo, ſunt ſimul tredecim. In idibus tredecim. Habet quoq; nouendecim Calendas poſt idus. Tredecim & nouendecim, ſunt ſimul triginta duo. Sic igitur totum huius lectionis numerum à capite uſq; ad finem facillime reperire potes.

SCHOLIA IN CAP. XX. BEDAE PRESBYTE- ri, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Eſt etiam uetus argumentum.] *Ad hoc caput, deinde ad id quod ſequitur, tum ad id quoq; quod præcedit, referendæ ſunt tabulæ, quas principio operis propoſuit, præſertim has quas literis maiuſculis ſignauimus,* A, B, G, I, V *&* X. *quemadmodum ibi etiam annotauimus.*

DE AETATE LVNAE SI QVIS COMPVTARE NON POTEST. CAP. XXI.

QVod ſi adeò quis deſes uel hebes eſt, ut abſq; omni labore computandi lunæ curſum ſcire uoluerit, innitatur alphabetis quæ in annali uidet libello iuxta curſum diſtincta lunarẽ, ubi duos lunæ circuitus, id eſt, quinquagenos & nouenos dies terna tenent alphabeta: & quamcunq; literam luna in hac ætate ſemel habet eandem per totum annum ſimili modo notatam in eadem ſemper ætate habere non deſinit: niſi forte, quod tamen rarò accidit, emboliſmorum hæc ratio immutet. Verbi gratia anno tertiò cycli decẽnouenalis, luna quæ triginta dies habitura eſt, ſemper ab a nudo incipit, ſecunda eſt in b, tertia in c, ſimiliter nudis, id eſt, nullo puncto adnotatis: & ſic ex ordine ſuam litera quæq; ſeruat ætatem lunæ. Item luna quæ undetriginta dies habitura eſt, ab L. ſubnotato incipiens, ſecunda ſemper in m, tertia in n, ſimili figura notatis: & ſic ex ordine recurrens luna ſuam cuiq; literæ reſtituit ætatem. Diſcernendi enim gratia primum de ternis alphabetum nudis utrinq; literis, ſecundum ſubnotatis, tertium ſupernotatis determinandum prouidit antiquitas.

QVOT HORIS LVNA LVCEAT. CAPVT XXII.

TRadunt quoq; argumentum ueteres, quo luna cuiuſq; ætatis quot horis luceat exploretur: quia enim prima luna inquiunt, quatuor punctos lucet, adijcitur hic numerus à ſecunda luna quotidie uſq; ad plenilunium, detrahiturq; dehinc parib. ſpacijs in diminutionem. Et ideo ſi noſſe uis luna ſecunda quot horas luceat, multiplica per quatuor duo, fiunt octo, partire per quinq;, quia quinq; puncti horam faciunt, quinquies aſſe quinquis, & remanent tres, horam ergo & tres punctos lucet luna ſecunda. Item multiplica tria, per quatuor, fiunt duodecim: partire per quinq;, quinquies bini decus, & remanent duo: duas horas, & totidem punctos tertia luna lucet. Item ubi ad decimam lunam perueneris, multiplica per quatuor, fiunt quadraginta: partire per quintam partem, quinquies octoni quadrais: octo horas lucet decima luna. Et ne argumentum dubium fore arbitreris, tene quindecim, inquiunt, & ubi pernox luna candet exquire, multiplica per quatuor, fiunt ſexaginta: partire per quinq;, quinquies duodeni ſexais duodecim horas, id eſt, noctem integrã decimaquinta luna perluſtrat. Item ſi noſſe uis, ſextadecima & ſeptimadecima, & cæteræ deinceps quot horis luceant lunæ, recole per ſingulas quanto minus ſint à triginta: & inde computandi crepidinem ſtrue. Verbi gratia: Si noſſe uis uigeſimaquinta quam diu luceat luna, dicito: quanto minus à triginta patebit, quia quinq;, multiplica per quatuor, quater quini uies: partire per quinq;, quinquies quaterni uies, quatuor ergo horis ſplendet uiceſimaquinta, quomodo & quinta luna. Et quidem hoc argumentum tempore æquinoctiali legitima fixum ſtatione perlabitur: uerum longiſsimis in bruma noctibus, uel item æſtate breuiſsimis, quarum alias duodecim horarum ſpacium longe tranſcendere, alias nequaquam ad hoc pertingere poſſe conſtat: qua ratione lunam duodecim horas lucere credamus: niſi forte putamus non æquinoctiales horas intelligẽdas, ſed ſingulas quaſq; noctes pro ſuæ menſura longitudinis, aut breuitatis in duodecim particulas, quas horas uocitemus æqua diſtributione findendas.

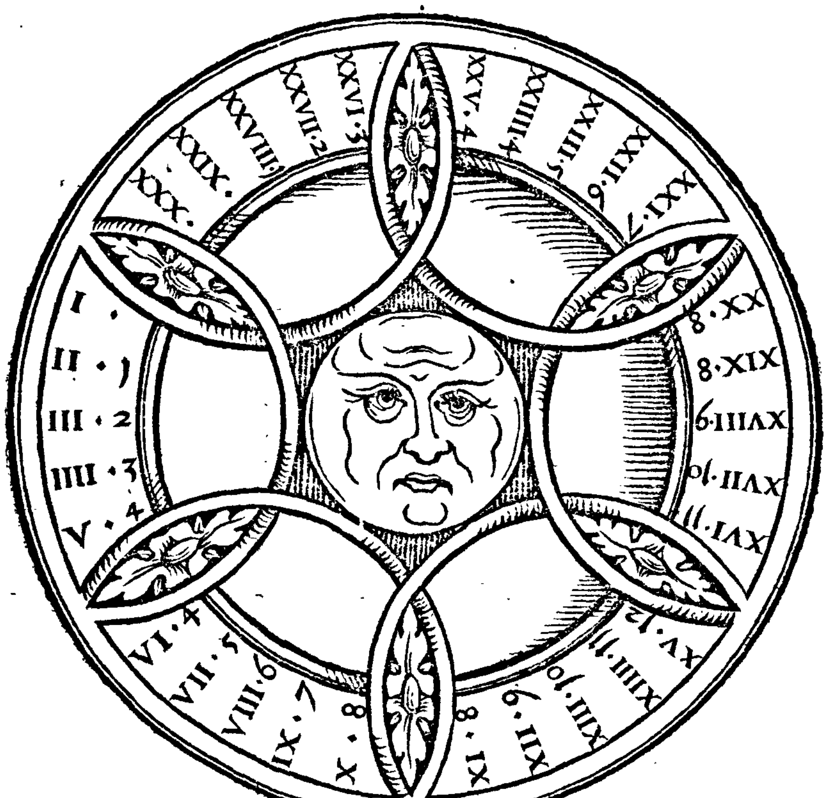
GLOSSAE IN CAPVT XXI. BEDAE PRESBY- teri, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Item ubi ad decimam lunam perueneris, multiplica per quatuor, fiunt quadraginta. Partire per quintam partem, Quinquies octoni, quadrais, octo horis lucet decima luna. Non de æquinoctialibus horis dixit, ſed de artificialibus. Huius argumenti gloſſa iam ſuperius ſcripta, cuius initium eſt: Si uis ſcire quot punctis uel horis luceat luna, primum conſidera, utrum in augmento ſit an in detrimento, & quæ ſic finitur, illud tempus interlunium dicitur.

VETVS COMMENTARIVS.

Huius paginæ quatuor ſunt figuræ: prima, quæ eſt rotunda, indicat quot punctis luceat luna: & quia luna à ſole lumen accipit, & ſemper prima luna, occidente ſole oritur.

QVOT PVNCTIS LVCEAT LVNA.

In ſecunda figura itē rotunda, duodecim ſigna exterius quaſi in zodiaco ordinantur. Cumq́; per ſingulos menſes ſingulorum ſignorum teneat primordia: exempli gratia ab uno eorū, id eſt, ariete cœpi, & quot formas à prima uſq; ad xv. *habeat, Græcis nominibus ſubnotaui: quæ de ficiēdo iterat, quoniā eiſdē momētis deficit, quibus creſcit. Quod deſignāt ætates lunæ ſub ſignis deſcriptæ. Sicq; fit ut ſemper appareat monoides uerſus occidentem, dichotomos ſuperior uerſus Septentrionem, panſelenos uerſus Orientem, dichotomos inferior, uerſus meridiem.*

Septentrio.

Oriens.

Occidens.

Meridies.

Deniq; CLXXX. partibus, id eſt, CLXXX. diebus elongatur à ſole, quod demonſtrat tertia figura inferior, parte altera longior. nam à prima paulatim XII. partibus progreſſa, CLXXX. partibus XV. è regione lunæ determinat. Taliq; modo XIIII. & XIII. & reliquæ contra ſe reliquis concordant: ut tandem XXIX. XII. partibus à ſole diſtet: ſicut & prima. Totius uerò lunaris circuitus ſumma deprehenditur in CCCLX. quod ibidem alius ordo denotat, licet deſit luna trigeſima.

15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	LVNA.
clxxx	cxcij	cciiij	ccxvj	ccxxviij	ccxl	cclij	cclxiiij	cclxxvj	cclxxxviij	ccc	cccxij	cccxxiiij	cccxxxvj	cccxlviij	Totius itineris ſupputatio.
clxxx	clxviij	clvj	cxliiij	cxxxij	cxx	cviij	xcvj	lxxxiiij	lxxij	lx	xlviij	xxxvj	xxiiij	xij	His adeſt & abeſt ſoli.
15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	LVNA.

In quarta figura ubi præparatio biſſexti colligitur, ſuperius anni præſcribūtur. Primus ſcilicet à biſſexto, ſecundus, tertius & quartus. Contra quos ſingulos ſunt XII. horæ deorſum poſitæ, quibus ſignatur qua earum ingrediatur ſol ſignum antepoſitū, eo uidelicet Calendario, quod ſupponitur unicuiq; ſigno. Deniq; horæ noctis arithmetico nempe (123.) diei horæ Scholaſtico quem uocant numero (I V X) notantur: & quibus tria puncta deſuper ſunt, ipſius horæ tertio puncto in ſignum notat ſolis ingreſſus, quibus nihil inchoante hora ſignum introijt. Triginta numerum per x literam hoc modo (x) effigiata, ſingulis horis ſubieci: & ad ultimum xs. quoniam ab hora, qua ingreditur XXX. diebus, & xs. horis, in unoquoq; ſigno ſol moratur.

Præparatio	biſſexti.	Primus dies.		Secundus dies.		Tertius dies.		Quartus dies.		horæ
Aries.	XV. Calend. April.	1 ∴	xxx	7 ∵	xxx	I ∵	xxx	VII ∴	xxx	xs
Taurus.	XV. Calend. Maij.	11	xxx	V	xxx	XI	xxx	5	xxx	xs
Gemini.	XVI. Calend. Iunij.	X ∵	xxx	4 ∵	xxx	10 ∵	xxx	IIII ∴	xxx	xs
Cancer.	XV. Calend. Iulij.	VIII	xxx	II	xxx	VIII	xxx	2	xxx	xs
Leo.	XVI. Calen. Auguſt.	VII. ∵	xxx	1 ∵	xxx	7 ∵	xxx	I ·	xx	xs
Virgo.	XVI. Cal. Septemb.	5	xxx	11	xxx	V	xxx	XI	xxx	xs
Libra.	XVI. Calen. Octob.	IIII ∵	xxx	X ∵	xxx	4 ∵	xxx	10 ∵	xxx	xs
Scorpius.	XVI. Cal. Nouemb.	2	xxx	8	xxx	II	xxx	VIII	xxx	xs
Sagittarius.	XVI. Calē. Decemb.	I ∵	xxx	VII ∵	xxx	1 ∵	xxx	7 ∵	xxx	xs
Capricornus	XVII. Calend. Ian.	XI	xxx	5	xxx	11	xxx	V	xxx	xs
Aquarius.	XVII. Calend. Febr.	10 ∵	xxx	IIII ∵	xxx	X ∵	xxx	4 ∵	xxx	xs
Piſces.	XV. Calend. Mart.	VIII	xxx	II	xxx	8	xxx	II	xxx	xs
Hinc fit biſ-	ſexti dies.	VI	xxx	VI	xxx	VI	xxx	VI	xxx	xs

QVANDO VEL QVARE LVNA VEL PRONA, VEL SVPINA, VEL VIDEATVR ERECTA. CAPVT XXIII.

SVnt qui auras explorare conati,dicant lunam nouam quoties ſupino cornu utroq; uideatur, tempeſtuoſum menſem:quoties erecto uno, ſerenum portendere. Quod longe aliter eſſe naturalis ratio prodit. Quid enim? nunquid credibile eſt lunæ ſtatum,qui fixus in æthere permanet,pro ſubiacentium mutatione flabrorum,uel nubium poſſe aliorſum quàm fuerat conuerti,& eam quaſi futuræ metu tempeſtatis aliquanto altius cornu,quàm naturæ ordo poſcebat attollere? Maximè cum non omnibus in terris idem fluctuantium poſſit exiſtere ſtatus aurarum: lunæ autem ſtatus idem,eademq; ſit pro uariante ſolis digreſſu conuerſio. Dicunt eam,ſicut & beatus Auguſtinus in expoſitione pſalmi decimi docet,non habere lumen proprium,ſed à ſole illuſtrari. Sed quando cum illo eſt,eam partem ad nos habere,qua non illuſtratur,& ideo nihil in ea lucis uideri:cum autem incipit ab illo recedere,illuſtrari ab ea etiam parte,quam habet ad terrã, & neceſſario incipere à cornibus,donec fiat quindecima contra ſolem. Tunc enim ſole occidente oritur,ut quiſquis occidentem ſolem obſeruauerit,cum eum cœperit non uidere, conuerſus ad oriẽtem lunam ſurgere uideat,atq; inde ex alia parte,cum ei cœperit propinquare,illam partem ad nos conuertere,qua non illuſtratur,donec ad cornua redeat,atq; inde omnino non appareat:quia tunc illa pars quæ illuſtratur,ſurſum eſt ad cœlum,ad terram autem illa,quam radiare ſol non poteſt. Cum ergo die creſcente ſol à meridianis plagis ad boreales paulatim partes aſcẽderit,neceſſe eſt luna,quæ eo tempore nata eſt,ocyori trãſitu ſolem ad borealia ſigna præcurrat: atq; ideo cum noua poſt occaſum ſolis uidetur, quæ ad ſeptentrionem ſolaris occaſus occaſura eſt,nimirum nõ iuxta,ſed ſupra ſolem ſita eſt,quo inferiora eius illuſtante,æqualia pene cornua protendere,& inſtar nauis ſupina ire uidetur. At reuerſo poſt ſolſtitium æſtiuum ad inferiora & auſtralia curſu ſolis,luna quoq; illis nata menſibus,ad inferiora curſum tendat neceſſe eſt:unde fit,ut quæ ad auſtralem partem ſolis,qui occiderat occaſura eſt:abſq; ulla dubietate cum primo poſt occaſum ſolis apparet,non iam ſupra illum,ſed iuxta illum ad meridiem poſita uidetur. Atq; ideo aquilonalia eius latera ſole aſpectante cernitur erecta progredi:ſemper enim luna auerſis à ſole cornibus,rotundam ſui partem pandit ad illum,cuius rationis ordine agitur,ut quo dies lõgior,eo ſit noua luna excelſior:& quo breuior atq; ad meridiẽ decliuior eſt dies, eo deiectior noua luna cernatur. Et inde uulgi creuit opinio,lunam cum ſupina & celſior incedit,turbines tempeſtatum:cum uerò erecta,& in auſtros deiectior,tranquillitatem deſignare:quia is nimirum ſtatus eſt anni uertentis, ut ſex menſibus,quibus decreſcit dies,multo clementior ſit aeris motus, quàm reliquis ſex. Eadem ratio eſt etiã lunæ decreſcentis,quare matutino in exortu nunc erecta, nunc ſupina appareat. Eadem cur interdiu ſæpe prona procedat:nimirum ſolis eam radijs ſuperiore ex loco tangentibus. Non ergo lunæ conuerſio,quæ naturalis eſt & fixa,poteſt futuri menſis portendere ſtatum. Sed qui curioſi ſunt huiuſmodi rerum, coloris uel eius,uel ſolis,uel cœli ipſius,aut ſtellarum,ſiue nubium mutatione,uel alijs quibuslibet indicijs ſæpe ſtatum aeris,qui ſit futurus explorant. Deniq; lunam quartã,ſi pura fuerit,neq; obtuſis cornibus,dare reliquis diebus uſq; ad exactum menſem indicium ſerenitatis exiſtimant,& cætera talia.

GLOSSAE IN CAP. XXIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Lunam non minui nec creſcere dicunt,ſed à ſole illuſtratam à parte quam habet ad eum,paulatim uel ab eo recedendo,uel ei propinquando,nobis candidam partem reuoluere uel atram. Et die quidem creſcente ſupinam cerni nouam lunam, utputa ſuperiorem ſoli,& ad aquilonia ſubeuntem:decreſcente uerò erectam & deiectam in auſtros, plenam autem ſoli ſemper aduerſam. Sublimem, humili ſole,humilemq; ſublimi. Quam lucere dodrantis ſemuncias horarum à ſecunda adijcientem uſq; ad plenum orbem,detrahentemq; in diminutionem. Intra tredecim autem partes,ſolis ſemper occultam eſſe:nouiſſimam uerò nouamq; lunam, eadem die uel nocte,nullo alio in ſigno quàm ariete conſpici. Si in accenſione erecta fuerit,in matutino exortu ſupina apparebit. Item ſi in accenſione ſupina in modũ nauis fuerit uiſa,in matutino exortu erecta cernetur. Habet ergo tres ſtatus,id eſt,ſupina,erecta,prona, aliquando uidetur. *Lunam non minui nec creſcere dicunt,ſcilicet ſapientes,ſed ſemper in una parte plena eſt. Luna,Martiano atteſtante,non per ſeipſam,ſed à ſole illuminatur:ſicut ſpeculum nihil ſplendoris neq; imaginis à ſe ipſo habet,accipit tamen lumen & imaginem per res ſibi extrinſecus oppoſitas. Quando autem ipſa luna à ſole recedit, illuſtratur à ſole paulatim ab eo, & tunc dicitur creſcere:quando uerò ei appropinquat poſt decimamquintam lunam, obſcuratur paulatim, donec tota obnubiletur uicinitate ſolis,& tunc dicitur minui,cum tamen in ſuo corpore nunquam minuatur,nunquam creſcat. Illuſtratam, ſcilicet eſſe dicunt,id eſt,illuminatam ad eum ſolem,id eſt,contra eum uerſam,uel ab eo ſole recedendo,ſcilicet partem candidam, uel ei propinquando, ſcilicet partem atram,id eſt,nigram nobis reuoluere,ſcilicet dicunt. In quantum enim propinquatur ſoli, in tantum aufertur nobis lumen illius. Et,ſcilicet dicunt,die creſcente,id eſt,dum creſcit dies. Quæritur cur creſcente die luna noua ſupina uideatur, decreſcente autẽ die non prona,ſed erecta:cum debuerat ſicut ſupina in lucis incremento,ſic prona in detrimento apparere. Ita tamen ſoluitur. Creſcente die naturaliter ſuperior eſt luna ſole,& propterea ipſe ſol ſuperiorem lunam ſupra ſe poſitam illuminat, & ſupinam efficit: dum autem dies decreſcit,naturali poſitione eiuſdem altitudinis ſol & noua luna eſſe deprehenduntur, ac per hoc non infra ſe poſitam lunam accendit,ſed ex latere ſuo poſitam,& propterea eam facit erectam. Cernunt à nobis nouam,id eſt,primam lunam, utpote ſupe-*

te ſuperiorem ſoli. Hoc non ratione zonarum, ſed ratione ſigniferi deprehenditur. Quando ſol auſtrales circulos, qui ſunt inferiores, circuit tempore hyemali, tunc luna ſeptentrionales circulos qui altiores ſunt, peragit, & tunc altior eſt ſole, ideo ſupina eſt, cornua ſurſum habens in modum nauis: quia uidelicet ab inferiore ſui parte qua ſolem reſpicit, accenditur. Rurſus migrante ſole ſeptẽtrionales circulos, luna petit auſtrales: & quia inferior tunc ſole eſt, à ſuperiore ſui parte qua ſolem reſpicit, illuminatur, obuerſa habens terræ cornua prona, & ad aquilonares circulos. Verbi gratia: Duodecimo Calend. April. adhuc dies creſcunt. Si fuerit in ariete luna accenſa, ſtatim in taurum citò tranſiens, erit quaſi ſol ſuperior quantum ad ſigniferum. Subeuntem, id eſt, aſcendentem, ſcilicet illam lunam. Decreſcente, ſcilicet die erectam, ſcilicet dicunt ex latere. & deiectam, id eſt humilem in auſtros, id eſt, in meridiẽ. Plenam, ſcilicet dicunt lunam. Soli aduerſam, id eſt, eregionè poſitam, id eſt, contra ſolem. Sublimem, ſcilicet lunam in aquilone. Humili ſole, ſcilicet in auſtros. Humilemq́;, ſcilicet lunam: ſublimi, ſcilicet ſole. Quam, ſcilicet lunam, dicunt dodrantes ſemuncias. Quid ſit dodrans, ſemuncia, iam ſuperius uerißimè eſt expoſitum. Adijcientem, ſcilicet ipſas dodrantis ſemuncias à ſecunda luna. Ideo dicit à ſecunda luna, quia prima luna in coitu ſolis fit. Vſq; ad plenum orbem, id eſt ad decimamquintam. Intra tredecim, ſcilicet dicũt partes, id eſt, dies. Tredecim quotidie tranſit in zodiaco, ſed antequam extra tredecim partes perueniat, non uidetur. Vnaquæq; hora continet in ſe quadraginta momenta. De illis quadraginta momentis, accipe triginta, quia dodrans eſt, & dimitte decem, quia quadrans eſt. Iterum diuide illa quadraginta momenta per duodecim, ut inde inuenias præſcriptas ſemuncias. Dodrantem enim intellexiſti de prima diuiſione quaterna, quæ quadraginta momenta per duodecim ter diuiſa, fiunt triginta ſex, & quatuor remanent. Eductis ex duodecim, ter tria momenta accipe, quia duodecima pars illorum eſt, & de quatuor quæ remanſerunt, recipe tertiã partem unius momenti. Si enim ad unum duxeris duodecimam partem illorum quadraginta momentorum, tria momenta fiunt inde, & tertia pars unius momenti, quod eſt in una uncia: quia duodecima pars illius numeri quadragenarij eſt. Iterum diuide illam unciã per medium, quod fit unum momentum & dimidium, & ſextans, id eſt, ſexta pars unius momenti. Hæc eſt ſemuncia, de qua dixit, dodrantis ſemuncias auget luna quotidie uel minuit. Semper occultam eſſe, id eſt, tunc non apparet luna, quando uicina eſt ſoli infra partes tredecim, hoc eſt infra illud ſpacium, quod agit ſol diebus tredecim.

At mox ut in decimamquintam partem fuerit emerſa, uideri incipit.] In hoc loco duplex ſenſus fieri poteſt. Nam quod dixit, intra tredecim autem partes ſolis ſemper occultam eſſe, poteſt ſic intelligi, ut noua luna nunquam apparere poßit, antequam tredecim partes uel à ſole recedat, uel etiam ex alio latere natura ſoli appropinquet. Intra tredecim ergo partes ſolis, dum luna noua morata fuerit, in nullo ſigno apparebit, excepto ariete. Mox autem ut longius à ſole receſſerit, terris apparebit. Nullo alio in ſigno, id eſt, in nullo ſigno, niſi tantum in ariete. Mane ante ſolem ultima luna apparere poteſt, & in eadem die poſt occaſum ſolis noua apparere. Conſpici, ſcilicet quamuis ſit in alijs, tamen non uidetur: quia aliquotiens euenit, ut trigeſima luna, uel uigeſima nona apparens in oriente primo initio diei, & peragens curſum ſuum, ac ſoli tardius incedenti appropinquans accendatur ab eo media uel quacunq; hora diei, & ipſo die ueſpere appareat in occidente.

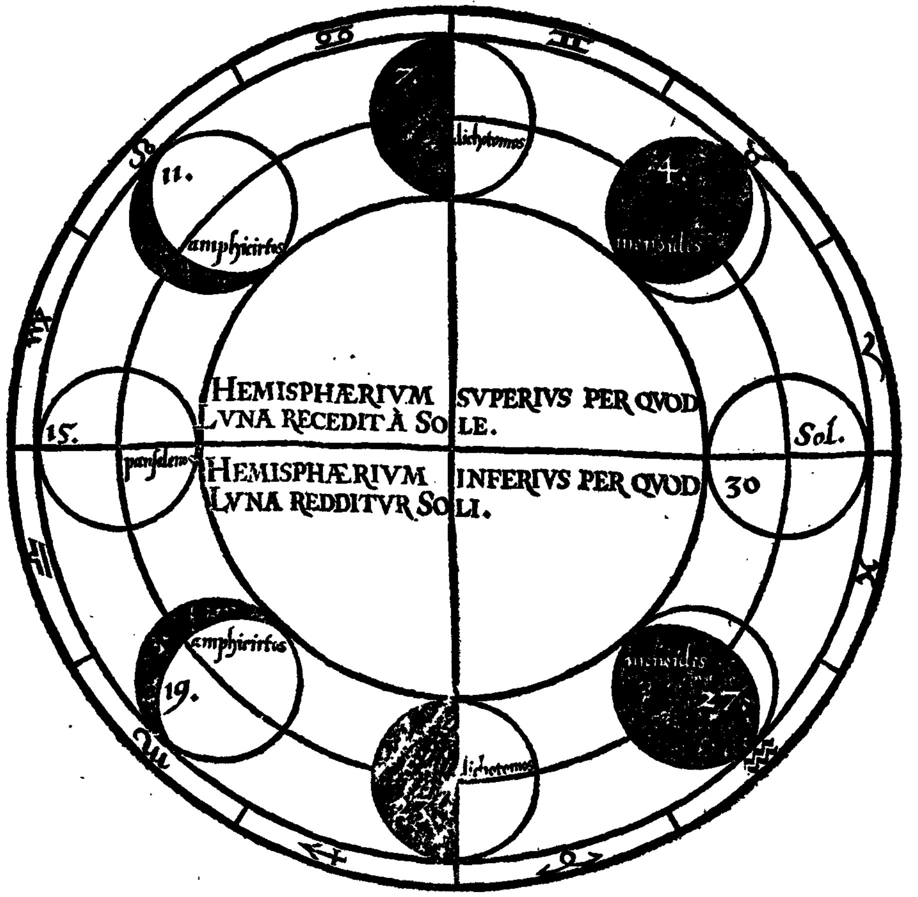
Quid enim? Nunquid credibile eſt lunæ ſtatum, qui fixus in æthere permanet, pro ſubiacentium mutatione flabrorum, uel nubium poſſe aliorſum quàm fuerat conuerti? Cur fixus, cum ſit una planetarum ſeptem? Sed fixa dicitur natura immobilis, ac per hoc uentorum ui non ualet turbari: quippe cum non in aere ſit, ſed in æthere: in æthere enim nulla eſt tempeſtas.

Lunam per alios ortus & o. caſus, ait Higinus, neceſſe eſt moueri, non ſtare: idq́; facilius eſt, quàm de ſole licet intelligere: quæ cũ à ſole accipiat lumen, & ita nobis lucere uideatur, non eſt dubium eam moueri potius quàm ſtare. Terris autem uicina luna, breuiori orbe conuertitur, & iter quod ſol in CCCLXV. diebus, & ſex horis peragit, iſta per uiginti ſeptem dies & octo horas percurrit. Cum autem incipit ab illo recedere, illuſtrari ab ea etiam parte quam habet ad terram, & neceſſariò incipere à cornibus, donec fiat XV. contra ſolem, tunc enim ſole occidente oritur. Prima luna apparet ſolum modò ueſpere in occidente, ſole deſcendente ad inferiora. Quamuis enim in omnibus partibus cœli fiat ſæpè prima in oriente, & meridie, & in alijs locis, tamen non uidetur neq; computatur prima, niſi in occidente propter ſplendorem ſolis, & propter primam conditionem, quia alijs in locis ſimul ſunt ſuper terram. Plena autem ueſpere in oriente, & mane in occidente neceſſariò uidetur: quia plena in ſex ſignis ſemper diſtat à ſole, & plena luna fit nocte ſuper terram, & die ſub terra. Prima autem fit nocte cum ſole ſub terra, & die cum ſole ſupra terram. Corpus ſolis triplo quantitatem lunæ ſuperare dicunt philoſophi: lunam uerò triplo maiorem terra. Quod autem æqualis uniusq; magnitudinis luna cum ſole cernitur, ex eo fieri ſcimus, quòd ille multo longinquior à terris atq; altior quàm luna incedat, ideoq́; magnitudo eius quanta ſit, nequaquam à nobis qui in terris degimus, ualeat dinoſci. Omnia enim longius poſita, ſolent breuiora uideri. Atque ideo cum noua poſt occaſum ſolis uidetur, quæ ad ſeptentrionem ſolaris occaſus occaſura eſt, nimirum non iuxta, ſed ſupra ſolem ſita eſt. Tria ſunt genera incenſionis lunæ: ſubincenſio, media incenſio, ſuperincenſio. Subincenſio eſt, quando luna deſubtus accenditur à ſole per ſexaginta dies, & uiginti horas, circa undecimum diem Calendarum Ianuariarum: quia tunc luna altior eſt quàm ſol. Media incenſio eſt, quando luna à ſole accenditur, æqualiter per triginta dies, & decem horas, circa undecimum diem Calendarum Octobrium, quia tunc æquales ſunt ſol & luna in altitudine. Superincenſio eſt, quando luna deſuper accenditur, per ſexaginta dies & uiginti horas, circa undecimum diem Calendarum Iuliarum, quia tunc altior eſt ſol quàm luna.

Illud certè manifeſtum eſt, & cuiuis aduertenti facile cognitu eſt quod luna non augeatur ad oculos noſtros, niſi à ſole recedendo: neq; minuatur, niſi ad ſolem ex parte alia appropinquando. Ab illo ergo accipit lumen, & cum ſub illo eſt, ſemper exigua eſt: cum uerò ab illo longius abſceſſerit, fit ampla, ſuoq́; ambitu plena. Si enim ſuo lumine uteretur, neceſſe erat ſemper eam eſſe æqualem, nec die trigeſima exilem fieri. Et ſi ſuo lumine uteretur, huius nunquam eclipſis fieret. Cæterum quantum ad intellectum pertinet myſticum, luna huius mundi ſpeciem tenet: quia ſicut iſta menſtruis completionibus deficit, ita mundus ad completionem temporum currens, quotidianis defectibus cadit. Luna uerò in ſacro eloquio, humanæ fragilitatis defectum ſignificat: quæ dum menſtruis horis creſcit, noſtræ calamitatis mutabilitatem exprimit, qui creſcimus naſcendo, decreſcimus moriendo: augemur in proſperis, minuimur in aduerſis. Nonnunquam uerò eadem luna etiam eccleſia accipitur, pro eo quòd ſicut iſta à ſole, ſic eccleſia à Chriſto illuminatur. Sicut enim luna deficit atq; creſcit, ita eccleſia defectus habet & ortus. Frequenter enim defectibus ſuis creuit, & his meruit ampliari, dum perſecutionibus minuitur, & confeſſorum martyrio coronatur. Item ſicut luna larga eſt roris, & dux humentium ſubſtantiarum: ita eccleſia baptiſmi & prædicationum imbribus irrigatur. Et quemadmodum luna creſcente, creſcunt & omnes fructus, atq; ea minuente minuuntur: non aliter intelligimus & eccleſiam, in cuius incremento proficimus cum ipſa. Cum uerò perſecutionem patitur & minuitur, & nos cum illa patimur & minuimur. Item ſicut luna ſeptem formas habet, ſic tot meritorum gratias ec-

cleſia

cleſia. Eodem conſtat numero etiam diſtributio charismatum, quæ per ſpiritum ſanctum totius eccleſiæ fidelibus conferuntur. Septima autem & ſemis, & uigeſima ſecunda & ſemis in ſui orbe media eſt, cæteræ uerò proportionales ſunt. Ambroſius in libro Hexameron: Nanq; luna luminis imminutionem habet, non corporis, quando per uices menſtruas deponere uidetur ſuum lumen, ut mutuetur à ſole: quod facilè puro aere atq; perſpicuo, quando nulla eum obducta nubila caligantem facit, colligi poteſt. Orbis enim integer manet lunæ, etſi non ſimiliter totus ut pars eius effulgeat. Et qualis uideri ſolet eum, plenus eſt luminis, talis eſt magnitudine ſemper, umbram quandam lumine ſuo uiduatus apparet: & inde cornua eius refulgent, quia corpus eſt, in orbem diffunditur, & uelut deficiente portionis luce inſinuatur.

Deniq; multi philoſophorum ſolem abeſſe à luna undeuiginti partes, quantas lunã ipſam à terra. Pythagoras ſagaciſſimus Græcorum philoſophus, ſpacium quo diſtat cœlum à terra, geometrica menſura collegit, dicens, A terra ad lunã ſpacium eſſe CXXV. ſtadiorum, à luna ad ſolem duplum, inde ad firmamentum triplum. Quæ etiam ſpacia Muſicis uocabulis appellauit: à terra ad lunã, dicens tonum, inde ad Mercurium, hemitonium, à Ioue ad Saturnum hemitonium, à Saturno ad firmamentum tria hemitonia. Simul omnes toni ſeptem ſunt, quibus diapaſon harmonia perficitur. Tonus habet miliaria XV. DCXXV. hemitonium uerò habet miliaria VII. DCCC. XII & ſemiſſem.

SCHOLIA IN CAP. XXIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Sunt qui auras explorare conati.] Reddit Beda hoc capite rationem, quare lunæ creſcentis cornua aliquando ſupina cœlum ſpectent, aliâs prona ad terram deiecta ſint: tum quod ea res tempeſtatum indicium non ſit niſi ex accidente: fit enim ratione ſtabili ex diuerſitate loci, unde lumen haurit. Primùm conſtat lunam non lucere ſuo, ſed alieno lumine, ſ. ſolis qui cunctis aſtris lucem fœnerat, deinde globum, qui dimidiata parte ſemper lucet, (uel ut Cleomedes probat paulò plus propter ſolis magnitudinem, cuius radij aliquanto amplius quàm hemiſphærium circumfulgent, ut etiam docent optici) neceſſe eſt lunam ea parte lucere qua ſolem ſpectat, atq; hæc ſic poſita ſæpe eſt, ut paululum ab illo diſtat: nequit igitur illa pars quæ contra ſolem eſt poſita, terræ eſſe aduerſa. Hinc eſt quòd diuerſis interuallis ſolis & lunæ, alia nobis ſchematiſmi apparent. Verum quòd cornua aliquando ſpectent cœlum, (quod contingit diebus decreſcentibus) cauſa eſt ex ſolis tum etiam ex lunæ ſitu. Nam cum ſol poſt conuerſionem dierum ad humiliores ſigniferi partes deſcendat, ſequitur & lunam è ſublimi lucem à ſole haurire, quòd dum fit, eſt ambitus lucis pronus: extremitates autem quæ cornua dicuntur, ſunt ſupinæ. Dum uerò dies rurſus creſcunt, luna ex humiliore loco ſolem ſupra ſe poſitum habet, unde tunc contrario modo euenit, quod facilè patebit, ſi cui in ſphæra aut aſtrolabio id experiri liceat.

QVA RATIONE LVNA, CVM SIT SITV INFERIOR, SVPERIOR SOLE ALIQVOTIES VIDEATVR. CAPVT XXIIII.

NEc mirari opus eſt, cum lunam per auſtralia ſigna currẽtem, multo inferius ac uicinius terræ quàm ſolem, cum ijſdem moratur in partibus, circuire uiderimus: quia uidelicet multo infe-

rius non ſolum Sole,ſed & Venere ac Mercurio,quæ infimæ ſtellarũ ſunt,luna inconfinio aeris huius turbulenti,& puri decurrit ætheris.Deniq; multi philoſophorum ſolem abeſſe à luna undeuiginti partes,quantas lunam ipſam à terra prodiderunt.Pythagoras uerò uir ſagacis animi, à terra ad lunam CXXVI.milia ſtadiorum eſſe collegit,ad ſolem ab ea duplum,inde ad duodecim ſigna triplicatum.Sed merito quærere ac mirari ſollicitus quiſq; poteſt,quare luna in ſolſtitiali circulo decurrens,tanto altior æſtiuo ſole currere,quanto breuiores uideatur facere umbras. Vnde paucis intimandum eſt,quod hunc lunæ progreſſum ultra ſolem in utraq; cœli plaga,& auſtrali uidelicet & ſeptentrionali,Signiferi gignat latitudo,porro in auſtrali ipſa quoq; lunæ eiuſdem deiectio iuuet. Siquidem Signifer idem CCC.quidem LXV.partibus & quadrãte per cœli ambitum longus,ſed XII.eſt partibus latus:harum duas tantum medias ſol,luna omnes peruagari conſueuit.Quæ cum auſtrales illius deuenit in locos, aliquanto humilior hyberno ſole apparet,non ſolum quia uicinior eſt terræ,ſed etiam quia quinq; ferè partibus aliquoties,ſiue etiam ſex ſolaris curſus terminos in meridiem tranſijt:& quanto amplius interiora auſtri penetrat,tanto deiectior noſtris,qui eam ab aquilone ſpeculamur patet obtutibus.At cum ſolſtitiali graditur in circulo,aliquanto ſæpè elatior ſole uidetur æſtiuo:quia cũ propinquior ſit terræ quàm ſol,quinq; etiam,uel ſex partibus aliquando ſolis terminos ad aquilonem tranſcendit,& idcirco noſtris obtutibus,qui in terra poſiti utrunq; ſidus de inferioribus aſpectamus,tanto eminentior cœli culmina petere uidetur,quanto magis boreales ſeſe recipit in partes. Quod hoc probabitur exemplo:Intrabis noctu in aliquam domum prægrandem,certè eccleſiam longitudine,latitudine, & altitudine præſtantem,& innumera lucernarum ardentium copia,pro illius cuius natalis eſt martyris honore repletam:inter quas duæ maximæ ac mirãdi operis pharis ſuis quæque ſuſpenſæ ad laquearia catenis,ſed quæ tibi ex ijs intranti uicinior,ipſa quoq; eſt ſubiacenti pauimento uicinior,tanta autem uaſtitas domus,tanta eſt longe diſtantium celſitudo pharorũ, ut magis nocturno uiſu lucem comasq; flammarum,quàm ipſa ignium ualeas uaſa dinoſcere:nimirum ubi pharis appropinquare incipiens,recto intuitu oculos ad pharos,& per pharos ad cõtrapoſita laqueariorum uel parietes loca ſuſtuleris,illa tibi altior,quæ uicinior eſt pharus apparebit:& quanto acceſſeris,tãto tibi quæ ſubmerſior eſt uidebitur eſſe ſuſpenſior,donec perſpecta certius ueritate,cuncta ut ſunt poſita cognoſcas.Ita ergo & nos infra duo magna cœli luminaria ſiti,quia utrunq; habemus ad meridiem,quo hoc quod inferius eſt in ſeptentrionem ſe ſubrigendo magis magiſq; nobis appropiat,eo nobis oculos ad illa & per illa dirigentibns ad cœlũ, uidetur eſſe illud ſublimius,quod deiectius incedere manifeſta ratione patebit.

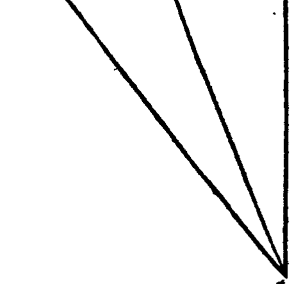
SCHOLIA IN CAP. XXIIII. BEDAE PRESBYTERI,De temporum ratione : authore Ioanne Nouiomago.

Nec mirari opus eſt.] *Docet hoc capite Beda ex ratione optica,lunam (quæ longe terris eſt uicinior atq; ſol) aliquando uideri ſole altiorem à terris:quod cum non ſit reuera,facit tamen loci qualitas & uidendi ratio,ut ſic neceſſe ſit uideri,quemadmodum ex ipſis diſciplinæ penetralibus docebimus paulo pòſt.*

Deniq; multi philoſophorum.] *Hæc ad uerbum ſumpta ex ſecũdo libro Plinij naturalis hiſtoriæ,capite 21.integro. Aduertendum autem eſt,ex duabus his opinionibus de ſiderum interuallis,ueriorem eſſe Pythagoricam, cum qua etſi plus quadrat recentior aſtrologia,multum tamen ab hac Pythagorica ſententia abeſt.Scribit enim Alphraganus,quem nunc plurimum ſequuntur,lunã eſſe à terra C.IX,MXXXVII.M.Paſſ.Quod eſt hinc uſq; ad ſolem,complectitur III,M.DXXXM.IXC.LXIIIM.paſſ. id eſt,decies ter centena octingenta millia noningenta ſexaginta tria milia paſſ.quod nec ad Pythagoram,nec ad aliam ullam opinionem quadrat:nam interuallum lunæ & ſolis tricies amplius eſt,quàm à terra uſq; ad lunam.*

Siquidẽ ſignifer idem CCC.quidem LXV.partibus & quadrante per cœli ambitum longus.] *Partes hoc loco intelliges non ut uulgo nunc gradus,ſed quantum ſpacij ſol quotidie in ſignifero peragit,alioqui ſemper partes intelligimus triceſimam ſigni dodecamorij portionem.*

Harum duas tantum medias ſol.] *Ex Plinio hæc quoq; ſumpta ſunt de catholicis ſiderum,ſed iſtic legitur Martis ſtella quatuor medias,Iouis mediam & ſuper eam duas,Saturni duas ut ſol.Verum iam ſatis conſtat ſolem per mediam ſigniferi partem incedere,quam eclypticam uocant,ſine aliqua inclinatione ad ſeptentriones uel ad meridiem:legendum igitur eſt ſecus forte ad hunc modum:At Sol nullas,ſeu alia quædam ſolis euagatio intelligenda eſt,quæ fit per abſides ſurſum & deorſum:utcunq; res habet,Beda non rectè hunc locum ſuo themati accommodat.*

Pharis ſuis quæq; ſuſpenſæ.] *Pharos uocat Coronides illas,in quibus lucernarũ ambitus ab imo uſq; ad faſtigium ſic ſunt diſpoſiti,ut continuo ſuperiores anguſtiores inferioribus Pyramidis ſeu turris formam oſtendant,quales ſuſpenduntur ex laquearibus ſacrarum ædium,ſeu quales ſuccenduntur in ſacris funebribus:probat autem ex uidendi ratione,quod magnitudinum,quæ æque ſublimes ſunt,hæ quæ propiores ſunt faſtigio,appareant altiores.Veluti in ædificiorum contignationibus,quæ pars remotior eſt ab aſpectu humilior ea eſſe uidetur,quæ propior,ſublimior:quemadmodum Euclides quoq; docet in opticis.Sit uerbi gratia in ſubiecto ſchemate oculus B.ſub ipſo F D.plano poſitus,à quo exeũtes radij,unus quidem B D.alter B C. tertius B F.humillima omnium,quæ ex puncto B.ad ipſum planum eminẽs ſcilicet D F.eſt linea B F.atq; etiam linea B C.humilior eſt linea,B D.linea enim D C.ſpectatur per geminos radios qui ſunt B D.& B C.atq; ipſum C F.ſpectatur per radios B C.& B F.quare D C.neceſſe eſt humilius ſpectari quàm C F.*

DE MA-

DE MAGNITVDINE, VEL DEFECTV SOLIS ET LVNAE. CAPVT XXV.

DE magnitudine, uel defectu ſolis, ſiue lunæ, Plinius ſecundus in opere pulcherrimo naturalis hiſtoriæ ita deſcribit: Manifeſtum eſt ſolem interuentu lunæ occultari, lunamq; terræ obiectu, ac uices reddi, eoſdem ſolis radios luna interpoſitu ſuo auferente terræ, terraq; lunæ. Hac ſubeunte repentinas obduci tenebras, rurſumq; illius umbra ſidus hebetari. Neq; enim aliud eſſe noctem, quàm terræ umbram. Stati autem, atq; non menſtrui ſunt utriq; defectus, propter obliquitatem Signiferi, lunæq; multiuagos, ut dictum eſt, flexus, non ſemper in ſcrupulis partium cõgruente ſiderum motu. Hæc ratio mortales animos ſubducit in cœlum, ac uelut inde contemplãtibus, trium maximarum rerum naturæ partium magnitudinem detegit: non poſſet quippe totus ſol adimi terris intercedente luna, ſi terra maior eſſet quàm luna. Certior ex utroq; uaſtitas ſolis aperitur, ut non ſit neceſſe amplitudinem eius oculorum argumentis, atq; coniectura animi ſcrutari immenſum eſſe, qui arborum in limitibus porrectarum in quotlibet paſſuum milia umbras paribus iaciat interuallis, tanquam toto ſpacio medius. Et paulo pòſt: Certum eſt, inquit, ſolis defectum, non niſi nouiſsima, prima'ue fieri luna, quod uocant coitum, lunæ autem non niſi plena ſemperq; citrà quàm proxime fuerit: omnibus autem annis fieri utriuſq; ſideris defectus, ſtatutis diebus horiſq; ſub terra: nec tamen cum ſuperne fiant ubiq; cerni, aliquando propter nebulam, ſæpius globo terræ obſtante conuexitatibus mundi intra ducentos annos Hipparchi ſagacitate compertum eſt. Sed ne gentilis tantum uiri dictis uideamur conſummare capitulum, etiam eccleſiæ doctores quid de hoc ſenſerint quæramus. Beatus Hieronymus interpretans euangelij ſententiam, qua dictum eſt in Domini paſsione tenebras factas ſuper terram: Qui ſcripſerunt, inquit, contra euangelia, ſuſpicantur deliquium ſolis, quod ueris æſtatiſq; temporibus accidere ſolet, diſcipulos Chriſti ob imperitiam ſuper reſurrectione Domini interpretatos, cum defectus ſolis nunquam niſi ortu lunæ fieri ſoleat: nulli autem dubium eſt, paſchæ tempore lunam fuiſſe pleniſsimam.

GLOSSAE IN CAP. XXV. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Solem interuentu lunæ, lunamq; terræ obiectu nobis perhibent occultari, ſed ſolis defectum non niſi nouiſsima primáue fieri luna, quod uocant coitum: lunæ autem non niſi plena. Non poſſe *uerò totum ſolem adimi terris intercedente luna, ſi terra maior eſſet quàm luna.* Omnibus *autem annis fieri utriuſq; ſideris defectus, ſtatutis diebus horiſq; ſub terra.* Nec *tamen cum ſupernè fiant, ubiq; cerni: aliquando propter nubila, ſæpius globo terræ obſtante conuexitatibus mundi.* Et *lunæ defectum aliquando quinto menſe à priori, ſolis uerò ſeptimo.* Eundem *bis in triginta diebus ſuper terras occultari, ſed ab alijs hoc cerni, quondam in quindecim diebus utrunq; ſidus defeciſſe ſemel.* Iam *mira ratione lunam in occaſu defeciſſe, utroq; ſuper terras conſpicuo ſidere: ſed ne ſingulis menſibus eclypſis fieret, latitudo ſigniferi lunam ſuperius inferius ue tranſmittit.*

Solem interuentu lunæ.] *Quando in media ſigniferi linea, per quam ſol ſemper currit, corpus lunæ inter ſolem & terram poſitum fuerit, tunc lumen ſolis aufertur à terris.* Non *enim poteſt per corpus lunæ uenire ad eos, qui tunc ſub luna ſunt, & hoc eſt ſolis eclypſis.* Sin *autem circa illam lineam mediam aut hinc aut inde tranſitum fecerit, lumen à ſole accipiens defectum ſolis non facit: non enim inter ſolem & terram poſitam tunc, ſed ex latere ſolis eſſe manifeſtum eſt.* Interuentu *lunæ, id eſt, interpoſitione, non tamen ut perdat lumen ſuum ſicut luna, lunamq;, id eſt, luna oppoſita inter ſolem & terram.* terræ *obiectu, id eſt, obiectione terræ inter ſolem & lunam.* Sol *enim fit tunc ſub terra, luna uerò ſupra.* uel *terræ obiectu, id eſt, umbra terræ altiora luna petente poſt ſolis occaſum.* Nam *ſol umbram terræ in ſuam lineam mittit.* Nobis, *id eſt, ab hominibus perhibent occultari.* Deficere *ſol abuſiuè dicitur, quia nullum detrimentum patitur: luna autem uериſimili ratione deficit, quia aufertur per omnia ab ea lumen, non tamen niſi cum plena fuerit.* Sed, *ſcilicet perhibent ſolis defectum.* Nouiſsima, *id eſt, trigeſima, uel uigeſima nona, uel prima.* Et *hoc non omnibus agit menſibus, ſed quando totum ſui.* Lunæ *autem, ſcilicet coitum, id eſt, defectum dicunt, non fieri niſi plena, id eſt, niſi plenilunio.* Non poſſe, *ſcilicet perhibent adimi, id eſt, ſubtrahi, uel abſcondi terris, ſcilicet ab intercedente luna, id eſt, interueniente, id eſt, dum interponitur luna.* Si *terra maior eſſet quàm luna.* Sed *luna maior eſt quàm terra, ideo poteſt abſcondere lumen ſolis, ut non uideatur in terra.* Martianus *luna terram eſſe maiorem incertis ſic approbat argumentis: luna nanq; deficiente in auſtralibus mundi partibus, id eſt, in* Aegypto *&* Aethiopia*, umbra eius non amplius quàm quatuor obſcurat climata, id eſt, primum clima diameroes, ſecundum diaſenes, tertium dialexandrias, quartum diarrhodu.* Sed Ptolemæi *regis geometræ decimam octauam partem totius terræ ambitus in his quatuor climatibus contineri confirmant: ſed quia illa umbra minor ſit lunari corpore ſub triplo (luna enim umbram ſuam triplo ſuperat, ut nouenarius ternarium) ſequitur ut quia lunaris umbra decimamoctauam partem totius terræ tenuit, ipſa luna cuius umbra eſt, ſextam eiuſdem terræ tenere neceſſe ſit.* Terra *igitur ſexies maior eſt ipſa luna, umbram autem eius lunam terræ decies & octies ſuperare manifeſtum eſt.* Hinc *eſt quòd umbra lunæ decima & octaua pars ſit totius terræ: ipſa uerò luna ſexta terræ pars eſt.* Fieri *perhibent utriuſq; ſideris, ſcilicet ſolis & lunæ defectus.* Statutis, *id eſt, prædictis diebus & horis ſub terra, non ſurſum, ſed ſubter.* Nec *tamen ubiq;, id eſt, ex omnibus terræ partibus cerni, ſcilicet poſſunt uel perhibent, cum ſupernè fiant, ſcilicet illi defectus.* Supernè *aduerbialiter, id eſt ſurſum, id eſt ſupra terram: quia aliquando fiunt ſub terra.* Propter *nubila, ſcilicet, nõ poſſunt cerni: quia quando tegitur nubibus, & ſi fiat ipſe defectus, non uidetur à nobis.* De *luna, ſed non de ſole dicit.* Globo *terræ ſæpius obſtante, ſcilicet perhibent non ubiq; cerni.* Conuexitatibus, *id eſt, obliquitatibus: & eſt datiuus caſus, quia obſto tibi dicimus: & lunæ defectum, ſcilicet perhibent aliquando, ſcilicet fieri.* A *priore, id eſt, à* Martio, *uel ab illo in quo fuerit defectus.* Solis *uerò, ſcilicet defectum.* ſeptimo, *ſcilicet menſe à priori, id eſt,* Septembri. Eundem, *ſcilicet ſolis & lunæ defectum, bis in triginta diebus ſu-*

per terras occultari,ſcilicet perhibent,id eſt,defeciſſe.Non eſt hoc mirum.Deficit enim ſol in nouilunio,id eſt, in prima luna, & luna in plenilunio.Poteſt ergo defectus utriuſq; intra XV.dies euenire.Semel,ſcilicet perhibent lunam in occaſu defeciſſe,utroq; ſidere ſuper terras,ſole uidelicet in occidente iam poſito,ſed adhuc conſpicuo:luna uerò in orientali parte conſtituta. Latitudo ſigniferi circuli duodecim partes,id eſt,duodecim uias habet,quas luna ſingulis menſibus perluſtrat. Quantũ enim ſpacium graditur ſol per duodecim dies in longitudine ſigniferi,tantum ſpacium habet latitudo eiuſdem ſigniferi. Luna enim non poteſt pati defectum, niſi in ea linea fuerit ſuperius,in qua ſol inferius:unde fit ut diuerſæ lineæ latitudinis ſigniferi circuli, per quas luna egreditur, ſuccurrant ei,ne patiatur defectũ,etiam & diuerſa altitudo abſidarum ſuccurrit ei in hoc. Aliquando enim procul eſt à terris, aliquando prope.Et quando prope,ſi in una linea fuerint,tunc patitur defectum:& quando in illis ſignis fit, quæ nobis altius ſuper terram,id eſt,quæ ſunt altius ſupra uerticem,non patitur defectum:quando uerò in illis quæ ſunt nobis prope terræ,id eſt, quæ ſunt nobis auſtralia,tunc patitur.Lunam ſuperius inferius ue tranſmittit,id eſt,transfert.Si enim luna mediam ſigniferi lineã ſemper teneret ſicut ſol,neceſſe eſſet in omni plenilunio eclypſin pati:ſed quia ſol mediam ſemper lineam ſequitur,luna uerò per totam latitudinẽ ſigniferi uagatur,nõ in omni plenilunio eclypſin pati neceſſe eſt.Poteſt enim ſuperius uel inferius ſole iter ſuũ agere,ac per hoc latitudine ſigniferi liberatur,ne defectũ patiatur.Cum igitur ſol ſuperius & luna inferius in unam lineam conueniunt, ſuperior pars lunæ clara eſt,inferior uerò quam habet ad terras,interim obſcura fit.Sciendum deniq;,quia deliquium ſolis tunc naturale eſt,quando luna prima uel XXX.fit:quia uidelicet tunc lunare corpus opponitur ſolari,& ſolem obſcurũ reddit.Si autẽ alio tempore eclypſis prouenit ſolis,non eſt naturale,ſed ſignum eſt alicuius rei:ſicut in paßione Domini,quando luna non prima neq; XXX.fuit, ſed XV.extitit. Et ne ipſa ſolis obſcuritas repentina & ſubita diceretur,non ſolum una hora,ſed etiam tribus horis protelata eſt, id eſt à ſexta hora uſq; ad horã nonã.Credendum uerò eſt,quod ſicut tunc ſol ſuper terras obſcuritatem paſſus eſt,ita etiam luna ſub terris radios lucis ſuæ abſtraxit,impleta prophetia Iohelis dicentis:Sol conuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem. Subtraxit autẽ ſol radios ſuos,ne uel morientem dominum ſuum in cruce uideret:ſiue etiam ut Iudæi miniſtri iniquitatis,lumine illius non fruerentur.Lunæ uerò defectus naturaliter fit,quando eſt XIIII.uel XV.quia tunc incidere in umbram terræ ſolet,& obſcurari:ſi uerò eueniet eclypſis illius,quando nona uel octaua,ſiue alia quælibet,iam ſignũ aliquod prætendit. Solis ignem dicunt aqua nutriri,multoq; hunc luna ampliorẽ,lunã uerò terra eſſe maiorẽ:unde & cunctis unius magnitudinis apparet. Quod enim nobis quaſi cubitalis uidetur,nimiæ celſitudinis diſtantia facit. Alioquin maior Indis oriens,& Britannis appareret occidens:qui dũ natura ſit igneus, motu quoq; nimio calorẽ adauget.Hic curſu uariante,dies & menſes,tempora diuidit & annos,aeriſq; temperiẽ accedendo uel recedendo,pro temporum ratione diſpenſat:ne ſi ſemper in iiſdem moraretur locis,alia calor,alia frigus abſumeret.

Solis ignem dicunt poetæ,&c.] *Corpus ſolis triplo quantitatẽ lunæ ſuperare dicunt,lunã uerò triplo maiorẽ terra. Vnde à quibuſdã quæritur,quare terra dicatur obſcurare lunã,ſi triplo maior eſt,cum in umbrã ipſius incidit,uel etiam ad diuexiores partes illius deſcendit. Quod illa ratione cõtingit,quia affirmatur umbra triplo maior eſſe ſuo corpore. Ampliorẽ, id eſt maiorem.Circulus enim ſolaris duodecies maior eſt lunari,cum quod illa uno menſe,ille XII.currat. Vnius magnitudinis.Tantæ enim magnitudinis eſt ſol,ut cuncta ſuo lumine luſtret & compleat.Alioquin,ſcilicet ſi non eſſet tantæ altitudinis,maior Indis oriẽs, quia Indi prope illum ſunt in ortu,& Britones in occaſu.Occidens,ſcilicet maior.Motu nimio,id eſt,uolubilitate & curſu citißimo. Calorem adauget,quia omnis motus calorẽ habet.Hic,ſcilicet ſol curſu uariante in æſtiuo tempore longiores,in hyberno breuiores,dies & menſes & tempora diuidit.Dicunt etiam ſolem per ſe moueri,nõ cum mundo uergi.Si enim ſol in cœlo fixus maneret ſicut ſtellæ,omnes dies & noctes æquales eſſent.aeriſq; temperiem,id eſt caloris uel frigoris.Accedendo,ſcilicet æſtate ad ſeptentrionem.uel recedendo,ſcilicet hyeme à nobis ad auſtrũ.Cum enim ſol ad cancrũ ab æquinoctiali parte cõſcendit, æſtatẽ præſtat hominibus,qui ſunt inter ſolſtitialem & ſeptentrionalẽ plagam.Cum autem ſol ab eodem cancro in æquinoctialem librã deſcendit, autumnũ facit: cum uerò ad brumalem recedit,hyems habetur,propterea quia calore dimoto torpor inuadit. Rurſum cum à capricorno hyemali, in æquinoctialem arietem ſurgit,uernum tempus arridet:pergens ergo hinc denuò in cancrum,æſtas torrida renouatur. Diſpenſat, diſponit & ordinat. Moraretur locis. Verbi gratia:Si ſemper ſol eſſet in auſtro,terra illius calore exureretur, & Scythia frigore fatiſceret.Propterea enim Deus ſoli diuerſos curſus conſtituit,& tempora & loca,ne ſi ſemper in his demoraretur locis, quotidiano uapore huius,mundus conſumeretur.Alia,ſcilicet loca frigus abſumeret, id eſt conſumeret. De quantitate ſolis & lunæ beatus Ambroſius in libro hexameron ita teſtatur:Solis radius nulli propinquior, nulli longinquior eſt, ſimiliter & lunæ globus æqualis eſt omnibus.Similis eſt ſol & Indis & Britannis,eodem momento ab utriſq; uidetur cum oritur: nec cum uergit in occaſum, minor apparet orientalibus,nec occidentalibus inferior quàm orientalibus exiſtimatur Quantũ diſtat,inquit,oriens ab occaſu,tantũ hæc ſibi inuicem diſtant:ſed ſol à nullo diſtat,nulli præſentior,nulliq; remotior eſt.Neq; moueat quenquã,quòd tanquã cubitalis in orbe ſuo uidetur cũ oritur:ſed conſiderare oportet quantũ interſit ſpacij inter ſolem & terrã,quod aſpectus noſtri infirmitas,& quædã ægritudo uix ualet intendere.Hunc autem ampliorem aliquot partibus,quã terram ſapientes eſſe deſcribunt. Lunã aũt minorẽ eſſe dicunt antiqui quàm ſolem.Omnia enim quæ nobis proxima ſunt,maiora uidentur:longinquitate autẽ locorũ,uiſus langueſcit. Lunam igitur uidemus prope eſſe nobis,nec eam maiorem aſpectui noſtro quàm ſolem.Ideoq; cum ſol ſuperior ſit à luna,& tamen à nobis maior uidetur,iam ſi prope nos acceſſerit,multo maiorem futurũ. Item Ambroſius:Quid eſt ſol? Oculus mundi,iocunditas diei, cœli pulchritudo,naturæ gratia,præſtantia creaturæ.Sed quando hunc uides,auctorem eius conſidera:quando hunc miraris,lauda ipſius creatorem.Si tam gratus eſt ſol conſors & particeps creaturæ, quàm bonus eſt ſol ille iuſtitiæ? Si tam uelox iſte, ut rapidis curſibus in die & nocte luſtret omnia:quantus ille qui ubiq; ſemper eſt,& maieſtate ſua complet omnia? Si admirabilis eſt, qui iubetur exire:quàm ſupra admirationẽ,qui dicit ſoli,& non exoritur ut legimus? Sol autem dicitur eo quòd ſolus appareat, obſcuratis fulgore ſuo cunctis ſideribus Luna dicta quaſi lucina,ablata media ſyllaba.de qua Virgilius:Caſta faue Lucina. Sumpſit autẽ nomen per deriuationem à ſolis luce,eo quòd ab eo lumen accipiat,acceptumq; reddat.Et quid eſt ſol? Splendor cœli,honor diei,& diſtributor horarum.Et quid luna? Claritas noctis.Item Ambroſius:Igneus eſt enim ſol.Ignis autem & illuminat & exurit. Quidam autem dicunt ſolis ignem aqua nutriri,& ex contrario elemento,uirtutem luminis & uaporis accipere.Vnde frequenter ſolem uidemus madidum atq; rorantem:in quo euidens datur indicium,quod elementum aquarum ad temperiem ſui ſumpſerit. Ex ipſo ſunt enim horæ,ex ipſo dies cum aſcenderit,ex ipſo etiam nox cum occiderit,ex ipſo menſes & anni numerantur, ex ipſo uicißitudines temporum fiunt.& cum ſit ipſe miniſter bonus gratus ad uicißitudines temporum moderandas, tamen ubi ſecundum uoluntatem Dei noſtri correptio mortalibus datur,incandeſcit acrius,& urit mundum uehementioribus flammis,& perturbatur aer, & plaga*

hominum,

hominum & corruptio terris indicitur, & lues animantibus & peſtilens per omnia mortalibus annus indicitur. Hæc quantum ad naturam eius pertinet. At uerò iuxta ſpiritualem intelligentiam, ſol Chriſtus eſt. ſicut & in Malachia ſcribitur: Vobis autem qui creditis, orietur ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius. Meritò autem Chriſtus ſol intelligitur dictus, quia ortus occidit ſecundum carnē, & ſecundum ſpiritum de occaſu rurſus exortus eſt. Item ſol illuminat & exurit, & opaco tempore confouet ſanos, febricitantes uerò flagrantia geminati caloris incendit, ita & Chriſtus credentes fide ſpiritu uegetante illuminat, & negantes ſe æterni ignis ardore torrebit. Haimo: Non enim ſine cauſa Chriſtus ſoli comparatur. Sol quippe habet ortum & occaſum. Vnde Salomon: Oritur ſol, & occidit, & ad locum ſuum reuertitur: ibiq; renaſcens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Sol enim ortus eſt, quandò Chriſtus natus eſt. Venit ad occaſum, quando pro nobis mortuus eſt. Sicq; redijt ad ortum, quia eius humanitas ex paßione mortis, ad gloriam reſurrectionis rediſſe probatur. Ibiq; renaſcens gyrat per meridiem, quia reſurgens à mortuis, calore fidei & ſpiritus ſancti corda diſcipulorum illuſtrauit. Iure enim illi meridies uocantur, in quibus ſol iuſtitiæ, ampliorem ſpiritus calorem fudit. Per meridiem quoq; gyrans ad aquilonem flectitur, quia ad colligendam gentilitatem apoſtolorum prædicatione perducitur: in qua frigidus ille uentus dominabatur, qui in ſuperbiam elatus prius dixiſſe perhibetur, Ponam ſedem meam ad aquilonem. Quodq; ſubditur, Luſtrans uniuerſa pergit ſpiritus: ad hoc pertinet, quia totus mundus prædicatione plenus eſſe oſtenditur. Vnde eſt, Vox tonitrui tui in rota, illuxerunt coruſcationes tuæ, &c. Et ad circulos ſuos reuertitur, quia poſt aggregationem gentium, illuminabitur etiam multitudo Iudæorum: & cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Iſrael ſaluus fiet.

Solem ſapientes dicunt altius currere, lunam autem proximam eſſe terræ. Hæc ergo dum deorſum ad idem ſignum uel lineam, qua ſol utitur peruenerit, obijcit ſe ſoli, & tenebras totius orbis efficit, quod tamen in menſtruo contingit. Nam tunc linea in eadē parte ſigni eſt, qua ſol utitur, ideoq; fit illi proxima, & oppoſitione ſui obſcurari ab oculis noſtris lumen eius uidetur: ueluti ſi aliquis oculis manum expanſam opponat, quanto magis id fecerit, eo minus ille uidere poterit: quanto autem procul diſceſſerit, eo magis illi omnia potuerint apparere. Simili itaq; ratione cum ad ſolis locum uel lineam luna peruenerit, tunc proxima eius uidetur eſſe, & radius eius ita coram oculis noſtris obdurare, ut lumen non poßit eijcere. Cum autem luna ab eo loco diſceſſerit, tunc ſol lumen iacit, & ad oculos noſtros tranſmittit. Quapropter ita ſoli obijcitur luna, ſicut lunæ opponitur terra, quæ utraq; lumina cum ad terras non perueniunt, defeciſſe dicuntur: cæterùm doctores noſtri, myſticè huius eclypſis myſterium in Chriſto dixerunt eſſe completum. Tunc enim interrupto æterni fœderis curſu inſolito turbata ordine ſuo elementa perdiderunt, cum ſacrilegum factum coniurationis ſol ille uerus horreſcens, inſertis in populo Iudaico eorum tenebris paululum ſemetipſum per mortem abſcondit, ac de cruce poſitus, ſeſe in ſepulchro abditus obſcurauit, donec tertio die auguſtiorem ſolito huic mundo idem gentibus claritatis ſuæ potentiam præſentaret, ac ſicut ſol in uirtute ſua refulgens, tenebras perditi ſeculi illuminaret. Huius eclypſis ratio diu obſcura fuit, ſed à Mileſio quodam philoſopho expoſita eſt. Miletos, ciuitas eſt uel inſula, de qua fuit Mileſius.

Non deficit luna, ſed obumbratur: nec diminutionem ſentit corporis, ſed obiectu obumbrantis terræ, caſum patitur luminis. Patitur autem hoc circa plenilunium, id eſt uel decimaquarta, uel decimaquinta, uel decimaſexta luna. Conſtat ergo lunam ex ſolis radijs lumen accipere, & dum obiectu terræ ſolem non aſpexerit, tunc lumen amittere. Figuraliter autem per lunæ defectum eccleſiæ percußiones intelliguntur, quando martyrum cædibus & effuſione ſanguinis, tanquam illo defectu & obſcuritate quaſi cruentam faciem luna uideatur oſtendere, ut à nomine Chriſtiano non terreamur infirmi. Sed ſicut iſta poſt defectum perſpicua illuſtratione clareſcit, adeò ut nihil detrimenti ſenſiſſe uideatur: ita eccleſia poſtquam per martyrum confeßionem ſuum pro Chriſto ſanguinem fuderit, maiore fidei claritate refulget, atq; inſigniore lumine decorata, ſemetipſam latius in toto orbe diffundit.

De magnitudine uel defectu ſolis & lunæ, Plinius ſecundus in opere pulcherrimo Naturalis hiſtoriæ, ita deſcripſit: Manifeſtum eſt ſolem interuentu lunæ occultari, lunamq; terræ obiectu ac uices reddi, eoſdem ſolis radios luna interpoſitu ſuo auferente, terraq; lunæ hac ſubeunte repentinas obduci tenebras, rurſumq; illius umbra ſidus hebetari. Neque aliud eſſe noctem, quàm terræ umbram. Statuti autem atq; non menſtrui ſunt utrique defectus, propter obliquitatem ſigniferi, lunæq; multiuagos, ut dictum eſt, flexus, non ſemper in ſcrupulis partium congruente motu. In ſcrupulis, id eſt, in momentis partium, hoc eſt dierum. In ſcrupulis, hoc eſt in poſitionibus ipſis, uel lineis. Partium, locorum. Non congruente ſiderum motu, per ipſas lineas, per eaſdem horas, per eoſdem dies, per eandem appellationem anni, & menſis & hebdomadæ. In quotlibet paſſuum milia umbras paribus iaciat interuallis, tanquam toto ſpacio medius. Interuallis, hoc eſt, quia cum arbores unius magnitudinis, quotlibet milibus ſtadiorum à ſeſe diſtantes, eiuſdem quantitatis habeant umbras, manifeſtum eſt ſolem omnibus medium eſſe. Non enim omnibus eædem eſſent umbræ, niſi utriſque eſſet ſol medius: non poſſet quippe totus ſol adimi terris intercedente luna, ſi terra maior eſſet quàm luna. Hipparchus in eo opere quod ſcribitur de ſeceßibus atque interuallis ſolis & lunæ, docet magnitudinem ſolis mille octingentis & octuaginta partibus potiorem eſſe quàm terram: terram demum uiginti ſeptem partibus potiorem eſſe quàm luna ſit.

Martianus dicit lunam minorem eſſe quàm terram, ut iam in præſenti capitulo ſuperius ſcriptum eſt: alius econtrà dicit lunam eſſe maiorem quàm terram. Si quis uerò hanc diſſenſionem diligenter uult diſcutere, ponat circinum in medio terræ, & in circuitu eius ex omni parte uſque ad finem, ac deinde in luna ſimili modo faciat: & ſtatim cum ſic fecerit, ex menſura circini, quis horum uerius dicat, agnouerit. Certum eſt, inquit, ſolis defectum non niſi nouißima prima ue fieri luna, quod uocant coitum: lunæ autem, non niſi plena ſemperq; citra quàm proximè fuerit. Omnibus autem annis fieri utriuſque ſideris defectus, ſtatutis diebus horiſq; ſub terra: nec tamen cum ſupernè fiunt, ubique cerni: aliquando propter nebulas, ſæpius globo terræ obſtante, cōuexationibus mun[di], intra ducentos annos Hipparchi ſagacitate compertum eſt. Defectus utriuſque, ſolis ſcilicet & lunæ, primo Romani generis in [u]ulgum extulit Sulpitius Gallus, qui conſul cum Macello fuit. Apud Græcos autem inueſtigauit primus omnium Hipparchus. Nec mi[r]andum eſt, ſi in alijs nationibus hunc defectum alij compererunt, ſic fecit ſupradictus Mileſius.

Beatus Hieronymus interpretans Euangelij ſententiam, in qua dictum eſt in Domini paßione tenebras factas, ſic dicit ſanctus Hieronymus, ubi iſtum uerſum exponit: A ſexta autem hora tenebræ factæ ſunt ſuper uniuerſam terram uſque ad horam nonam. Qui ſcripſerunt contra Euangelia, ſuſpicantur deliquium ſolis, quod certis ſtatutiſq; temporibus accidere ſolet, diſcipulos Chriſti ob imperitiam ſuper reſurrectionem Domini interpretatos, cum defectus ſolis nunquam niſi ortu lunæ fieri ſoleat. Nulli autem dubium eſt, paſchæ tempore lunam fuiſſe plenißimam. Et ne fortè uideretur umbra terræ, uel orbis lunæ ſoli oppoſitus, breues & ferrugineas feciſſe tenebras: trium horarum ſpacium ponitur, ut omnis cauſantium occaſio tolleretur. Et factum reor, ut complea-

tur prophetia dicens: Occumbet ſol meridie, & contenebricabitur ſuper terram in die lux. Et alio loco: Occubuit ſol, cum adhuc media eſſet dies. Videturq́; mihi clariſsimum lumen mundi, hoc eſt luminare maius retraxiſſe radios ſuos, ne aut pendentem uideret Dominum, aut impios blaſphemantes ſua luce tueretur. Macrobius in prima libri ſui parte ita commemorat.

Phyſici hoc maximè conſequi in omni circa magnitudinem ſolis inquiſitione uoluerunt, quanto maior poſsit eſſe quàm terra. Et Eratoſthenes in libris Dimenſionum ſic ait: Menſura terræ ſepties & uicies multiplicata, menſuram ſolis efficiet. Poſsidonius multo multoq́; ſæpius, & uterq; lunaris defectus argumentum pro ſe aduocat. Ita cum ſolem uolunt terra maiorem probare, teſtimonio lunæ deficientis utuntur: cum defectum lunæ conantur aſſerere, probationem de ſolis magnitudine mutuantur. Et ſic euenit, ut dum utrunque de altero aſtruitur, neutrum probabiliter aſtruatur, ſemper in medio uiciſsim nutante mutuo teſtimonio. Quid enim per rem adhuc probandam probetur? Sed Aegyptij nihil ad coniecturam loquentes, ſequeſtrato ac libero argumento, nec in patrocinium ſibi lunæ defectum uocante, quanta menſura ſol terra maior ſit, probare uoluerunt, ut tum demum per magnitudinem eius oſtenderent, cur luna deficiat.

Hoc autem nequaquam dubitabatur non poſſe aliter deprehendi, niſi menſura & terræ & ſolis inuenta, ut fieret ex collatione diſcretio, & terrena quidem dimenſio oculis rationem iuuantibus de facili conſtabat. Solis uerò menſuram, aliter niſi per menſuram cœli, per quod diſcurrit, inuenire non poſſe uiderunt. Ergo primum metiendum ſibi cœlum, illud iter ſolis conſtituerunt, ut per eum poſſent modum ſolis agnoſcere: ſed quæſo ſi qui unquam tam ocioſus, tamq́; ab omni erit ſerio [Series ſeriei, eſt ordo temporum uel alicuius rei. Seriæ uerò ſunt ollæ, in quibus muſtum temporibus multis ſeruabant antiqui. Vnde Terentius: Repleui omnia dolia, omnes ſerias. Hoc ſerium, & hæc ſeria, eſt honeſtas, uel res familiaris: ſiue cauta & utilis. Vnde Prudentius: Seria ludicra, uerba iocos.] feriatus, ut hæc quoque in manus ſumat, ne talem ueterum promiſsionem quaſi inſaniæ proximam aut horreſcat aut irrideat? Etenim ad rem quæ natura incomprehenſibilis uidebatur, uiam ſibi fecit ingenium, & per terram qui cœli modus ſit, repererunt. Vt autem liquere poſsit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda ſunt, ut ſit rerum ſequentium aditus inſtructior. In omni orbe uel ſphæra, medietas centrum uocatur, nihilq́; aliud eſt centron, niſi punctum quo ſphæræ aut orbis medium certiſsima obſeruatione diſtinguitur.

Item ducta linea de quocunque loco circuli, qui deſignat ambitum in quacunque eiuſdem circuli ſummitate, orbis partem aliquam diuidat neceſſe eſt: ſed non omnimodo medietas eſt orbis, quam ſeparat iſta diuiſio. Illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium diuidit, quæ à ſummo in ſummum ita ducitur, ut neceſſe ſit eam tranſire per centrum. Et hæc linea quæ orbem ſic æqualiter diuidit, diametros nuncupatur. Item omnis diametros cuiuſcunq; orbis triplicata, cum adiectione ſeptimæ partis ſuæ, menſuram facit circuli quo orbis includitur, id eſt, ſi uncias ſeptem teneat, triplicabis ſepties, & faciunt uiginti unum. His adijcies ſeptimam partem, hoc eſt unum, & pronunciabis in uiginti & duabus uncijs huius circuli eſſe menſuram, cuius diametros ſeptem uncijs extenditur. Hæc omnia geometricis euidentiſsimisq́; rationibus probare poſſemus, niſi & neminem de ipſis dubitare arbitraremur, & caueremus iuſto prolixius uolumen extendere.

Sciendum & hoc, quod umbra terræ quam ſol poſt occaſum in inferiori hæmiſphærio currens ſurſum cogit emitti, ex qua ſuper terram fit obſcuritas, quæ nox uocatur, ſexagies in altum multiplicatur ab ea menſura quam terræ diametros habet. Et hac longitudine ad ipſum circulum, per quem ſol currit erecta, excluſione luminis tenebras in terram refundit. Prodendum eſt igitur quanta diametros terræ ſit, ut conſtet quid poſsit ſexagies multiplicata colligere. Vnde his prælibatis, ad tractatum quas promiſit oratio, reuertatur.

Euidentiſsimis & indubitabilibus dimenſionibus conſtitit uniuerſæ terræ ambitum, quæ ubicunque uel inhabitabilis iacet, habere ſtadiorum milia ducenta quinquaginta duo. Cum ergo tantum ambitus teneat, ſine dubio LXXX ſtadiorum, uel non multo amplius diametros habet, ſecundum triplicationem cum ſeptimæ partis adiectione, quam ſuperius de diametro & circulo regulariter diximus: & quia ad efficiendam terrenæ umbræ longitudinem, non ambitus terræ, ſed diametri menſura multiplicanda eſt. Ipſa enim eſt, quam ſurſum excreſcere ſexagies, multiplicanda tibi erunt LXXX. quæ terræ diametros habet: quæ faciunt quadragies octies centena milia ſtadiorum eſſe à terra uſq; ad ſolis curſum, quo umbram terræ diximus peruenire. Terra autem in medio cœleſtis circuli, per quem ſol currit, ut centrum locata eſt. Ergo menſura terrenæ umbræ medietatem diametri cœleſtis efficiet. Et ſi ab altera quoque parte terræ par uſque ad eundem circulum menſura tendatur, integra circuli per quem ſol currit, diametros inuenitur.

Duplicatis igitur illis quadragies octies centenis milibus, erit integra diametros cœleſtis circuli, nonagies ſexies centenis milibus ſtadiorum. Et inuenta diametros, facilè menſuram nobis ipſius quoq; ambitus prodit. Hanc enim ſummam quæ diametrum fecit, debes ter multiplicare, adiecta parte ſeptima, ut ſæpè iam dictum eſt: & ita inuenies totius circuli per quem ſol currit ambitum, habere ſtadiorum trecenties centena milia, & inſuper CLXX. His dictis quibus menſura, quam terræ, uel ambitus uel diametros habet: ſed & circuli modus, per quem ſol currit, uel diametri eius oſtenditur: nunc quam ſolis eſſe menſuram, uel quemadmodum illi prudentiſsimi deprehenderint, indicemus. Nam ſicut ex terrena umbra potuit circuli, per quem ſol meat deprehendi magnitudo: ita per ipſum circulum menſura ſolis inuenta eſt, in hunc modum procedenti inquiſitionis ingenio.

Aequinoctiali die ante ſolis ortum æqualiter locatum eſt ſaxeum uas, in hemiſphærij ſpeciem cauta ambitione curuatum, infrà per lineas deſignato duodecimo horarum diei numero, quas ſtyli prominentis umbra cum tranſitu ſolis prætereundo diſtinguit. Hoc eſt autem (ut ſcimus) huiuſmodi uaſis officium, ut tanto tempore à priore eius extremitate ad alteram uſque ſtyli umbra percurrat, quanto ſol medietatem cœli ab ortu in occaſum, unius ſcilicet hemiſphærij conuerſione metitur. nam totius cœli integra conuerſio diem noctemq́; concludit. Et ideo conſtat, quantum ſol in circulo ſuo, tantum in hoc uaſe umbram meare.

Huic igitur æquabiliter collocato, circa tempus ſolis ortui propinquantis inhæſit diligens obſeruantis obtutus. Et cum ad primum ſolis radium, quem de ſe emiſit, prima ſummitas orbis emergens umbra de ſtyli decidens ſummitate, primam curui labri eminentiam contigit, locus ipſe qui umbræ primitias excepit, notæ impreſsione ſignatus eſt: obſeruatumq́; quamdiu ſuper terram, ita ſolis orbis integer appareret, ut ima eius ſummitas adhuc orizonti uideretur inſidere. & mox locus, ad quem umbra tunc in uaſe migrauerat, annotatus eſt. A dimenſione itaque inter ambas umbrarum notas, quæ integrum ſolis orbem, id eſt, diametrum notæ de duabus eius ſummitatibus metiuntur, pars nona reperta eſt eius ſpacij, quod à ſummo uaſis labro, uſq; ad horæ primæ lineam continetur.

continetur. Et ex hoc conſtitit, quod in curſu ſolis unam temporis æquinoctialis horam faciat repetitus nouies orbis eius acceſſus.

Et quia conuerſio cœleſtis hemiſphærij peractis horis duodecim, diem condit, nouies autem duodeni, efficiunt centum & octo, ſine dubio ſolis diametros centeſima octaua pars hemiſphærij æquinoctialis eſt. Ergo totius æquinoctialis circuli ducenteſima ſextadecima pars eſt. Ipſum autem circulum habere ſtadiorum trecenties centena milia, & inſuper CLXX. antè latis probatum eſt. Ergo ſi eius ſummæ ducenteſimam decimamſextam cōſideraueris partem, menſuram diametri ſolis inuenies. Eſt autem pars ipſa ferè in CXL. milibus. Diametrum igitur ſolis CXL. ferè milium ſtadiorum eſſe dicenda eſt. unde penè duplex quam terræ diametros inuenitur. Conſtat autem geometricæ rationis examine, cum de duobus orbibus altera diametros duplo alteram uincit, illum orbem cuius diametros dupla eſt, orbe altero octies eſſe maiorem. Ergo ex his dicendum eſt, ſolem octies terra eſſe maiorem. Hæc de ſolis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus.

SCHOLIA IN CAP. XXV. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

De magnitudine uel defectu ſolis.] *Quoniam huius capitis omnia ferè deſumpta ſunt ex libro ſecundo Plinij hiſtoriæ naturalis, capite X. & XI. explicare hæc, puto non magis ad Bedam pertinere quàm ad Plinium: ob id ſi Dominus uitam dederit, aliâs per commodiorem occaſionem hæc tractabimus exactius.*

Non poſſet quippe totus ſol.] *Si hæc germana lectio eſt apud Plinium, quemadmodum codices paſſim habent, eſt in magno errore (à quo tamen alij eum defendunt) quod terram luna minorem eſſe crediderit. Quòd ſi pro conditionali particula ſi, niſi legas, uerum habebit, ſed aptũ propoſito: proinde ſi mutare aliquid nobis conceſſerimus, uide ſic ne legi poſſet. Non poſſet quippe totus orbis lunæ terris adimi intercedente umbra, ſi maior eſſet luna quàm terra, ſed nihil hic definio, forte alios ſequitur ſuo iudicio non interpoſito, quò authori quem ueneratur habeatur maior authoritas.*

Niſi ortu lunæ.] *Ortum lunæ, intellige lunæ ſilentium ſeu coitum, alioqui ſenſus non conſtat.*

DE EFFECTIVA LVNAE POTENTIA. CAPVT XXVI.

DE effectiua lunæ potentia, beatus antiſtes Ambroſius in libro quarto Hexameron ita commemorat: Similia de lunæ ratione conueniunt, quæ de conſorte eius ac fratre memorauimus: ſiquidem in id ſe induit miniſterium in quod & frater, ut illuminet tenebras, foueat ſemina, augeat fructibus. Habet etiam pleraq; à fratre diſtincta, ut quem tota die calor humorem terræ ſiccauerit, eundem exiguæ noctis tempore ros reponat. Nam & ipſa luna larga roris adſeritur. Deniq; cum ſerenior nox eſt, & luna pernox, tunc largior ros fertur arua perfundere, & pleriq; ſub aere quieſcentes, quo magis ſub lumine fuiſſent lunæ, eo plus humoris ſe capite collegiſſe ſenſerunt. Vnde & in Canticis dicit Chriſtus ad eccleſiam: Quoniam caput meum repletum eſt rore, & crines mei guttis noctis. Tum deinde minuitur & augetur, ut minor ſit cum reſurgit noua, & cum ſit imminuta cumuletur. in quo grande myſterium eſt. Nam & defectui eius compatiuntur elemẽta, & proceſſu eius quæ fuerint exinanita cumulantur, ut animantium cerebra maritimorum humida: ſiquidem pleniores oſtreæ reperiri ferãtur, multaq; alia, cum globus lunaris adoleſcit. De arborum quoq; internis idem allegant, qui hoc uſu proprio compererunt. Hæc beati Ambroſii uerba etiam architectorum omnium ars, & quotidianus uſus adfirmat, qui obſeruandum præcipue docent, ut à quintadecima luna uſq; ad uiceſimam & ſecundam arbores præcidantur, ex quibus uel liburnæ texendæ, uel publica quæq; ſunt opera faciẽda. His enim tantum octo diebus cæſa materies immunis ſeruatur à carie, reliquis autem diebus præciſa, etiam in eodem anno, interna uermium labe exeſa in puluerem uertitur. Qui hoc quoq; obſeruant, ut poſt ſolſtitium æſtiuũ, id eſt, poſt menſem Iulium, & Auguſtum, uſq; ad Calendas Ianuarias materias cædant. His nanque menſibus areſcente humore, ſicciora, & ideo fortiora ſunt ligna. Sed & lapis Selenites in Perſide potentiæ lunaris effectum mirifice demonſtrat, qui lunæ continens imaginem, fulgore cãdido niueoq; trãslucet, atq; iuxta curſum aſtri ipſius uel augeri diebus ſingulis perhibetur, uel minui. His conſentanea Baſilius Cæſareæ Cappadociæ reuerendiſsimus Antiſtes in ſexto Hexameron libro ſcribit, dicens: Opinor autem quod & animalibus creandis, cæteriſq; omnibus quæ terra producit, non parua confertur ex lunæ mutatione formatio: modò enim laxiora eorũ corpora uidentur & uacua, cum ſeneſcit: modò integra & repleta, cum creſcit: quoniam humorem quendam cum calore permixtum interius his latenter infundit. Quod ita eſſe demonſtrant hi, qui ſub dio dormientes lucente luna, poſtquam ſurrexerint, inueniunt capita ſua largiſsimo rore madentia. Sed & recentes carnes ſi ſub luna iacuerint, fluida mox putredine corrumpuntur. Idemq; ſignificat pecorinum cerebrum, uel etiam uiſcera marinorum animalium, quæ ſunt humectiora, necnon arborum medullæ. Et paulo poſt: Sed aeris motus iiſdem ipſis commutationibus continetur, ſicut lunæ nouitas atteſtatur, quæ ex longa plerunq; ſerenitate ſubito nubiũ glomerationes & perturbationes exuſcitat. Euriporum quoq; meatus refluus hoc indicat, uel etiã reciprocatio Syrtium, quæ uicinæ habentur oceano, quas pro lunæ ſchematibus concitari locorum accolæ prodiderunt: euripi etiam in utraq; parte ſoliti ſunt propria leniter fluenta conuertere reliquo omni tempore: cum uerò luna naſcitur, nullo modo poſſunt quieſcere, ſed uehementi feruore ſemper exæſtuant, donec luna rurſus appareat, ſedationẽ cõmotis turbinibus allatura.

GLOSSAE IN CAP. XXVI. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

De effectiua lunæ potentia beatus antiſtes Ambroſius in libro quarto Hexameron, ita commemorat: Similia de lunæ ratione cõueniunt, quæ de conſorte ac fratre eius memorauimus. Beatus dicitur quaſi bene auctus, ſcilicet ab habendo quod uelit, & nihil patiendo quod nolit. Ille autem uerè beatus, qui & habet omnia, quæ uult bona, & nihil uult mali. ex his enim duobus beatus homo efficitur. Antiſtes, quaſi ante ſtans, id eſt ante aram: unde quidam anteſtis dicere uolunt. Melius tamen dicitur à uerbo antiſto antiſtas, quod ſignificat emineo, & ſuperexcello, eo quòd uniuerſum populum dignitate & honore ſuperemineat. Conſors dicitur ſol lunæ, quia compartiuntur totum mundum æqualiter.

Quoniam caput meum repletum eſt rore, & crines mei guttis noctium.] *Caput Chriſti Deus eſt pater, cincinni uerò ſunt intimæ ſanctorum cogitationes, quæ non laxæ & diſſolutæ fluunt, ſed uinculo timoris & amoris Dei colligantur. Ros uerò & guttæ noctium, hoc loco tenebroſas & infidelitate frigidas mentes ſignificant. Caput ergo ſponſi plenum eſt rore, cum ſeculares quiq; à Dei charitate torpeſcunt: & iuxta quod Dominus dicit, Abundante iniquitate refrigeſcet charitas multorum. Et cum tales ſanctos Dei cœleſtia meditantes perſequuntur & odiunt, quaſi cincinni ſpõnſi pleni ſunt guttis noctium. Nam & defectui eius cõpatiuntur elementa, & proceſſu eius quæ fuerint exinanita, cumulantur, ut animantiũ cerebra maritimorũ humida.*

Siquidem pleniores oſtreæ reperiri feruntur, multaq; alia, cum globus lunaris adoleſcit.] *Oſtreæ ſunt piſciculi cochleis circumdati, qui in mari tantum inueniuntur: qui etiam cum crudi ab hominibus comeduntur, ſanitatem corporum præſtant.*

Euriporum quoq; meatus refluus hoc indicat, uel etiam reciprocatio ſyrtium, quæ uicinæ habentur oceano, quas pro lunæ ſchematibus concitari locorum accolæ prodiderunt.] *Syrtes ſunt arenoſa in mari magno loca, multum terribilia & metuenda, eo quòd ad ſe omnia trahere atq; diripere ſoleant, & appropinquanti uadoſo mari hæreant. Hæ autem ad mare Aegyptium uicinæ ſunt, & pariter admiſcentur. Euripus ductus fontium interpretatur. Euripi ſunt meatus aquarum, qui magis ebulliunt & æſtuant naſcente luna.*

SCHOLIA IN CAP. XXVI. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Qui hoc quoq; ſeruant.] *Architecti præcipiunt materiam eſſe cædendam à primo autumno ad id tempus, quod eſt antequam incipiant flare fauonij. Vide Vitruuium de Architectura, lib 2. capite nono.*

Sed & lapis Selenites.] *Hic habet nomen à luna, quam Attici σελήνην uocant. Naſcitur authore Plinio in Arabia, cuius uerba adſcribam ex fine ultimi libri: Selenites ex candido translucet colore, melleo fulgore, imaginem lunæ continens, redditq; eam in dies ſingulos creſcentis minuentisq; numero, naſciq; putatur in Arabia. Multa quoq; de hac gemma apud Marſilium Ficinũ, in libello de Vita cœlitus comparanda ſcripta ſunt. Meminit quoq; eiuſdem Dioſcorides, cap. 995. Item Albertus Magnus libro ſecundo de Metallis.*

Euriporum quoq; meatus.] *Euripum accipit pro quolibet æſtu maris. Euripus peculiare nomen illius nobiliſsimi æſtus, qui eſt inter Atticam & Eubœam, in quam quidam ſe præcipitem dediſſe Ariſtotelem ſcribunt, eſtq; eius æſtus maximè mira natura, ut paſsim conſtat apud hiſtoricos & phyſicos.*

DE CONCORDIA MARIS ET LVNAE. CAPVT XXVII.

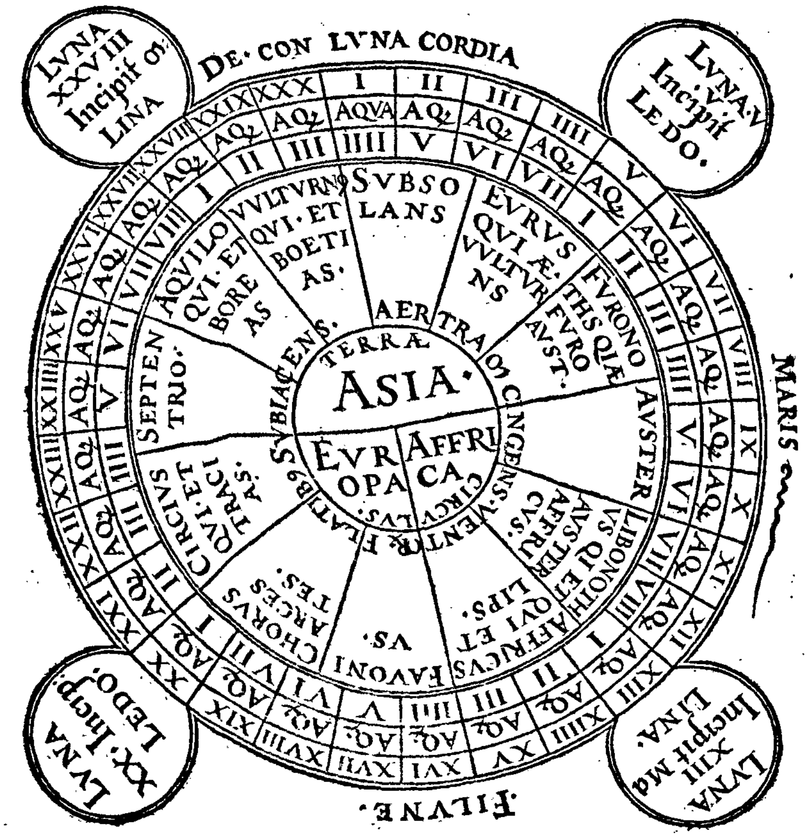
MAxime autem præ omnibus admiranda tanta oceani cum lunæ curſu ſocietas, qui ad omnem eius ortum omnemq; occaſum ipſe quoq; emiſſo ſui feruoris, quod Græci ῥεῦμα uocãt, impetu litora late contegat, eodemq; reuocato detegat, ac dulces fluminum occurſus ſalſis abunde commiſceat ſimul & accumulet undis. nec mora prætereunte luna recedens & ipſe, natiuæ has dulcedini menſuræq; relinquat, tanquam lunæ quibuſdam aſpirationibus inuitus protrahatur, & iterum eiuſdem ui ceſſante in menſuram propriã refundatur. Sicut enim luna, iuxta quod & ſupra docuimus, IIII. punctorum ſpacio quotidie tardius oriri, tardius occidere quam pridie orta eſt uel occiderat ſolet, ita etiam maris æſtus uterq;, ſiue diurnus ſit, ſiue nocturnus, ſeu matutinus, ſiue ueſpertinus eiuſdem penè temporis interuallo tardius quotidie uenire, tardius redire non deſinit. Punctus autem quinta pars horæ eſt, quinq; enim puncti horam faciunt. Vnde fit, ut quia luna in duobus ſuis menſibus, id eſt, diebus LIX. quinquagies & ſepties terræ orbem circuit, æſtus oceani per tempus idem geminato hoc numero, id eſt, CXIIII. uicibus exundet ſuperiora, & tot æque uicibus ſuum relabatur in alueum: quia luna in XXIX. diebus uicies octies terræ ambitum luſtrat: & in XII. horis, quæ ad naturalis uſq; menſis plenitudinẽ ſuperſunt, dimidium terræ circuit orbem: ut quæ, uerbi gratia, præterito menſe ſuper terram meridie, nunc media nocte ſub terra ſolem accendenda conſequatur, per tantũdem temporis geminatis æſtus ſui uicibus, quinquagies ſepties.

> —Maria alta tumeſcant,
> Obicibus ruptis, rurſusq; in ſeipſa reſidunt.

Quia luna in dimidio menſis ſpacio, hoc eſt, XV. noctibus ac diebus quater decies terram circumlabitur, inſuper & dimidium terræ ſemel. Vnde fit ut oriẽtem plena ueſpere teneat, quæ pridem noua ueſpere occidentem tenuerat. Mare per id temporis uicies nouies adfluit ſimul & re-

meat;

meat:& ſicut luna per dies xv.ut diximus,naturali curſus ſui tarditate de occidente in orientem ueſpertina refunditur:& quæ matutina hodie orientem tenebat,poſt dies xv.matutina in occidente uidebitur,ita etiam æſtus oceani nunc ueſpertinus poſt dies xv.fit matutinus,ac contrà matutinus,quotidiano detractus impedimento ueſpertinus adſurgit.Et quoniam luna per annum,id eſt,menſes xii,ſuos qui ſunt dies cccliiii,duodecim uicibus minus,hoc eſt,trecenties quadragies & bis terræ ambit orbem,æſtus oceani tempore eodem dclxxxiiii.uicibus & ipſe terras adluit ac reſilit.Imitatur autem lunæ curſum mare non ſolum communi acceſſu & receſſu,ſed etiam quodam ſui ſtatus profectu defectuq; perenni,ita ut non tardior ſolum quàm pridie,uerum etiam maior minorue quotidie redeat æſtus.

Et creſcentes quidem Malinas,decreſcentes autem placuit appellare Ledones:qui alternante per ſeptenos octonosue dies ſucceſſu,menſem inter ſe quenq; quadriformi ſuæ mutationis uarietate diſpertiunt. Sæpe quidem æqua uterq; ſorte ſeptenis diebus ac dimidio curſum conſummantes:ſæpe uel uentis impellentibus,aut repellentibus,uel alia qualibet accedente ſiue naturali ui cogente tardius citiusue uenientes,aut minus ampliusue ſolito feruentes,ita ut aliquoties ordine turbato Malina plures ſibi æſtus hoc menſe,pauciores uindicet in alio:unde uterq; motus nunc ueſpertino naſci,nunc matutino conſueuit in æſtu.Et ſiquidem æſtu ueſpertino uel nouilunio,uel plenilunio inſtante Malinam naſci cõtigerit,idem æſtus quotidie per vii.Malinæ dies ſubſequentes fit maior & uiolentior æſtu matutino.Similiter matutino ſi fuerit Malina orta ſub æſtu,matutinus iã maiori per dies contegit æquore terras.Porro ueſpertinis finibus quos matutinus æſtus cœperat contentus,ulterius curſum extendere negligit:quamuis quibuſdam in menſibus uterq; æſtus in diſſimili per omnia cremento proficit. Quanto autem plus æſtus maior littora terraſq; contexerit,& fluuios ac freta compleuerit,tanto latius recedens eadem littora maris exhaurire atq; enudare conſueuit. Vnde uideat qui poteſt,an uerum ſit quod Philippo teſte ferunt quidam atq; confirmant,illam immenſam maris oceani effuſionem per omnium regionum ac patriarum fluuios ituram,uno puncto temporis fieri. Scimus enim nos qui diuerſum Britannici maris littus incolimus,quod ubi hoc æquor æſtuare cœperit,ipſa hora aliud incipiat ab æſtu deferuere: & hinc uidetur quibuſdam,quia recedens aliunde aliorſum unda recurrat,iterumq; relictis quos adierat finibus,priores feſtina repetat,ideoq; ſe ad tempus maior Malina his littoribus abiens amplius abducat,ut alibi adueniens amplius exundare ſufficiat:quod ex lunæ curſu poteſt facilime deprehendi. Verbi gratia,hoc mare,poſita circa brumalem ſolis ortum,uel ſolſtitialem eius occaſum luna,cuiuſcunq; ætatis,ſiue ſuper terram,ſeu ſub terra ſit,æſtum ſolet attollere:at poſita circa brumalem ſolis occubitum,uel ſolſtitialis eius exortum,reflectere.Porro alijs in partibus ab ea cœli plaga receſſum maris luna,qua hic ſignat acceſſum:non ſolum autem, ſed & in uno eodemq; littore quo ad Boream mei habitant,multo me citius æſtum maris omne: qui uero ad auſtrum,multo ſerius accipere pariter & refundere ſolent,ſeruante quibuſq; in regionibus luna ſemper regulã ſocietatis ad mare quamcunq; ſemel acceperit.Ergo Malinam quin

que

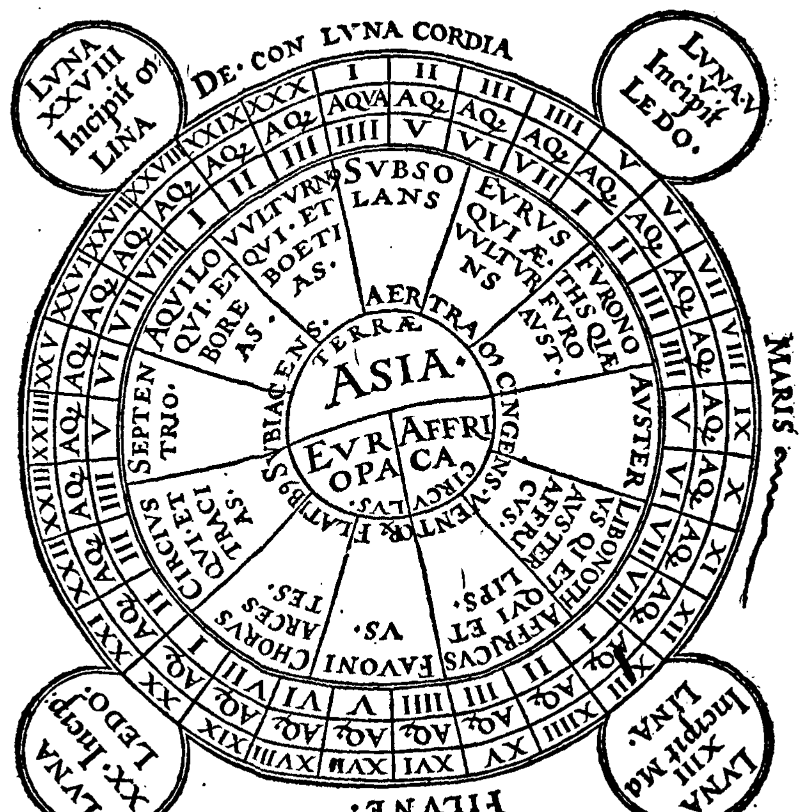
que fere ante nouam ſiue plenam lunam diebus: Lædonem totidem ante diuiduam ſæpius inci-pere comperimus, & circa æquinoctia duo maiores ſolito æſtus adſurgere, inanes uerò bruma, & magis ſolſtitio, ſemperq; luna in Aquilonia, & à terris longius recedente mitiores, quàm cum in Auſtro digreſſa proprie niſu uim ſuã exercet, æſtus adfluere naturalis ratio cogit. Per denos autem & nouenos annos iuxta lunaris circuli ordinem, etiam maris curſus ad principia motus, & paria incrementa recurrit.

GLOSSAE IN CAP. XXVII. BEDAE PRESBYTE-ri, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Nec mora, prætereunte luna, recedens & ipſe natiuæ hæc dulcedini menſuræq; relinquat, tanquam lunæ quibuſdam aſpirationibus inuitus protrahatur: & iterum eiuſdem ui ceſſante, in menſuram propriam refundatur. Aeſtus oceani lunam ſequitur, tanquam eius aſpiratione retrorſum trahatur, eiuſq; impulſu retracto refundatur. Qui quotidie bis affluere & remeare unius ſemper horæ dodrante & ſemuncia tranſmiſſa uidetur, eiuſq; omnis curſus in lædones & malinas, id eſt, in minores æſtus diuiditur & maiores. Sed lædona quinta & uigeſima luna inchoans, quot horis accurrit, tot & recurrit: malina autem à XIII. & uigeſima octaua incipiens, citior in acceſſu, ſed tardior in receſſu. Septem diebus & duodecim horis perſeuerat, in medio ſui ſemper lunam primam & decimamquintam oſtendens, & per æquinoctialis ſolſtitia ſolito ualidius exæſtuans. Per octonos autem annos, ad principia motus & paria incrementa, certiſsimo lunæ reuocantur ambitu.

Illa ſemper aquilonia tenente mitiores: quàm cum in auſtro digreſſa propiore niſu uim ſuam exercet. Maris enim acceſſus atq; receſſus, malina etiam & lædon naturali conſequentia, &c.] *Hæc igitur gloſſa iam ſuperius in 15. cap. eſt ſcripta, quia hic & ibi ſatis conuenit.*

ITEM DE CONCORDIA MARIS ET LVNAE.

Sicut luna per dies duodecim naturali curſus ſui tarditate de occidente in orientem ueſpertina refunditur, ita etiam æſtus oceani nunc ueſpertinus per dies quindecim fit matutinus, aut matutinus quotidiano detractus impedimento, ueſpertinus aſſurgit. Et ſicut luna quatuor punctorum ſpacio quotidie tardius oriri, tardius occidere quàm pridiè orta eſt uel occiderat ſolet: ita etiam maris æſtus ſiue diurnus ſit & ueſpertinus, ſeu matutinus & ueſpertinus, eiuſdem penè temporis interuallo, tardius quotidie uenire, tardius redire non deſinit. Quæſtio, quare luna in quinquaginta nouem diebus, quinquagies nouies non circuit terræ orbem. quæ ſic ſoluitur. Duos curſus facit luna: unum cum firmamento, quod uoluitur circa terram in uiginti quatuor horis, alterum contra firmamentum. Firmamentum enim in quinquaginta nouem diebus, quinquagies nouies terræ circuit orbem: luna autem quia unum curſum non ceſſat facere contra firmamentum, neceſſe eſt ut in uno ſuo menſe unum, in duobus uerò menſibus duos expleat contrà firmamentum curſus: unde fit ut in duobus ſuis menſibus à quinquaginta nouem diebus, non amplius quàm quinquies ſepties terræ ambiat orbem.

SCHOLIA

SCHOLIA IN CAP. XXVII. BEDÆ PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Maximè autem præ omnibus admiranda natura Oceani.] *Sunt & horum pleraque ex Plinij capite 97. lib. 2. Diſtinguit autem Beda æſtum maris in duas ſpecies, quarum una Malinam uocat à maiore luna, corruptis uocibus: tunc enim accidit. aliam Lædonem ſeu Lædonam (nam utrunq; inuenio apud Bedam) quaſi læſam undam. Verùm hæc uocabula alibi non legi.*

DE AEQVINOCTIIS ET SOLSTITIIS. CAPVT XXVIII.

DE æquinoctijs, quod octauo Calendarum Aprilium, & octauo Calendarum Octobrium: &
de ſolſtitijs, quod octauo Calendarum Iuliarum, & octauo Calēdarum Ianuariarum die ſint
notanda, multorum late & ſapientium ſeculi, & Chriſtianorum ſententia claret. Deniq; Plinius
ſecundus, idem orator & philoſophus, in libro ſecūdo Naturalis hiſtoriæ: Sol autem, inquit, ipſe
quatuor differentias habet: bis æquata nocte diei, uere & autumno in centrum incidens terræ,
octauis in partibus Arietis ac Libræ: bis permutatis ſpacijs in auctum diei bruma octaua in par
te Capricorni: noctis uerò ſolſtitio totidem in partibus Cancri. Inæqualitatis cauſa obliquitas
Signiferi eſt, cum pars æqua mundi ſuper ſubterq; terras omnibus fiat momentis. Sed quæ recta
in exortu ſuo conſurgunt ſigna, longiore tractu tenent lucem: quæ uerò obliqua, ocyore tranſe
unt ſpacio. Sed & Hippocrates ἀρχίατρος Antigono regi ſcribens, per anni ſpacium qualiter ad
præcauendas imbecillitates ſe obſeruare deberet, ita dicit: Itaq; exordiū incipiamus à ſolſtitio,
id eſt, VIII. Calendas Ianuarias, ex qua die humor corporibus creſcit uſq; ad æquinoctium uer-
num, qui ſunt dies XC. Hoc tempus auget hominis phlegma, ex quo frequenter naſcitur homi-
nibus catarrus, & diſtillatio uuæ, & punctio laterum, caligo, & tinnitus aurium, & odorari nihil
poſſunt. Tali igitur tempore utere calidis & laſeratis, & optimis cibis piper habentibus & ſina-
pi, raro lana, caput uero ſine intermiſsione purga: uino indulge, Veneri non parcas dies XLV.
proxime. Sequentes autem ſunt ex ſupra dicto die uſq; ad æquinoctium uernum dies XC. ex ſu-
pradicto die VIII. Calendas Aprilis uſq; ad VIII. Idus Maias ſunt dies XLV. His diebus augen
tur hominibus humores dulces, id eſt, ſanguis. Vtere bene olentibus cibis & acerrimis. Item ex
die octauo Idus Maias uſq; in diem octauum Calendas Iulias XLV. His diebus creſcit bilis ama-
ra, id eſt, cholera rubea. Vtere cibis dulcibus uino indulge, Veneri parce, ieiunia minime exe-
quere. Item incipit tempus æſtiuum ex die octauo Calendas Iulias, ipſo momento incrementa
fellis rubei amittuntur, & cholera nigra adcreſcit, quod eſſe conſtat uſq; ad æquinoctium autum
ni, id eſt, uſq; ad tempora frigoris. Vtere cibis dulcibus * cunctis, & bene olentibus, & frigidiori *conditis*
bus, & qui uentrem molliant per dies XC. Ab æquinoctio autem autumni, quod eſt ex die VIII.
Calendarum Octobrium uſq; in diem octauum Calendarū Ianuariarum, deſinit nigri fellis ama
ritudo, & humoris craſsitudo augetur. Vtere cibis calidis & acerrimis omnibus, & abſtine Ve-
nere, & minus lauabis. Ex die ſuprà ſcripto uſq; in occaſum uergiliarum, hoc eſt, in diem ſextum
Idus Februarias ſunt dies XLVI. in occaſum Pleiadum. De hac hora hominibus ſanguis adcre-
ſcit. Cōuenit ergo comedere lætiſsimos cibos, & indulgere uino & Veneri: dies ſunt ij hyberni
XLVII. Hæc quidem Gentiles, quibus non diſsimilia de tempore etiam perplures eccleſiæ tradi
dere magiſtri, dicentes: VIII. Calendas Aprilis in æquinoctio uerno Dominum conceptum &
paſſum, eundem in ſolſtitio brumali VIII. Calendas Ianuarias natum. Item beatum præcurſorē
& baptiſtam Domini VIII. Calendas Octobres in æquinoctio autumnali conceptum, & in æſti-
uo ſolſtitio VIII. Calendas Iulias natum: addita inſuper expoſitione, quod autorem lucis æternæ
cum cremento lucis tēporariæ concipi ſimul & naſci deceret. Pœnitentiæ uerò præconem, quē
oportebat minui, cum inchoata minoratione lucis generari pariter & concipi. Verum quia ſic
ut in ratione paſchali didicimus æquinoctium uernale duodecimo Calendarum Aprilium die
cunctorum Orientalium ſententijs, & maximè Aegyptiorum, quos calculandi eſſe peritiſsimos *Aegyptij arithmeticæ peritiſsimi.*
conſtat, ſpecialiter adnotatur: cæteros quoq; tres temporum articulos putamus aliquanto
priuſquàm uulgaria ſcripta continent eſſe notandos. Vt enim de æquinoctio uerno, quod caput
eſſe memoratarum quatuor mutationum annalium mūdi origo docet, breuiter loquamur, regu
la tenet eccleſiaſticæ obſeruationis, à Nicæno confirmata Concilio, ut Paſchæ dies ab XI. Calen
das Apriles uſq; in VII. Calendas Maias inquiratur. Item catholicæ inſtitutionis regula præci-
pit, ut ante uernalis æquinoctij tranſgreſſum Paſcha non celebretur. Qui igitur VIII. Calendarū
Aprilium die putat æquinoctium, neceſſe eſt idem aut ante æquinoctium Paſcha celebrari licitū
dicat, aut ante octauum Calendarum Aprilium diem Paſcha celebrari licitum neget. Ipſum quo
que Paſcha, quod Dominus pridie quàm pateretur, cum diſcipulis fecit aut IX. Calendarum A-
prilium die non fuiſſe, aut ante æquinoctium fuiſſe confirmet: non enim noſtri tantum temporis,
ſed etiam legalis & Moſaica decernit inſtitutio, non ante tranſcenſum huius æquinoctij diem fe
ſti paſchalis eſſe celebrandum, ſicut atteſtante Anatholio euidenter docet Philo & Ioſephus, ſic
ut eorum antiquiores AGATHOBOLVS, & ab eo eruditus ARISTOBOLVS ex Panea-
de, qui unus ex illis LXX. Senioribus fuit, qui miſsi fuerunt à Pontificibus ad Ptolemæum regē,

Hebræorum libros interpretari in Græcum ſermonem: quiq; multa ex traditionibus Moſi proponenti Regi percunctantiq; reſponderunt. Ipſi ergo cum quæſtiones Exodi exponerent, dixerunt Paſcha non prius eſſe immolandum, quàm æquinoctium uernale tranſiret. Vnde nos neceſſe eſt ob conſeruãda m ueritatis regulã, dicamus aperte, & Paſcha ante æquinoctiun. tenebriſq; deuictas non immolandum, & hoc æquinoctium duodecimo Calendarum Aprilium diei ueraciter adſcribendum, ſicut non ſolum authoritate paterna, ſed & horologica conſideratione docemur: ſed & cætera tria temporum huiuſmodi confinia ſimili ratione aliquot diebus ante octauũ Calendarum ſequentium eſſe notanda.

GLOSSAE IN CAP. XXVIII. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Brideſerto Rameſienſi.

Solſtitia & æquinoctia bina putantur, octauo Calend. Ian. & Iulij, Aprilisq; & Octob. VIII. ſcilicet in partibus capricorni & cancri, arietis & libræ. Sed æquinoctialis dies omni mundo æqualis eſt. Vario autem lucis incremẽto in Meroe longiſsimus dies duodecim horas æquinoctiales, & octo partes unius horæ colligit: Alexandriæ uerò quatuordecim horas, in Italia duodecim, in Britannia ſeptendecim, ubi æſtate lucidæ noctes, haud dubiè teſtantur, id quod cogit ratio credi, ſolſtitij diebus accedente ſole propius uertice mundi anguſto lucis ambitu ſubiecta terræ continuos dies habere ſenis menſibus noctesq; è diuerſo, ad brumam remoto: quod fieri in inſula Thylæ Pythias Maſsilienſis ſcribit, ſex dierum nauigatione in ſeptentrione à Britannia diſtante.

De æquinoctijs quod octauo Calend. April. & octauo Calend. Octob. & de ſolſtitijs quod octauo Calend. Iuliarum, & octauo Calend. Ianuariarum die ſint notanda, multorum latè & ſapientium ſeculi, & Chriſtianorum ſententia claret. Cum igitur ſol curſum ſuum indeſinenter peragit, & nunquam ſe in ſtabilitate figat, cur ſolſtitium dicitur? Solſtitium dicitur ſolis ſtatio, non quòd ſtetit aliquando ſine motu, ſed quòd terminos altitudinis uel humilitatis ponat, ut altitudinis ad aquilonem in cancro, deſcenſionis ad auſtrũ in capricorno, quos nunquam tranſcendit. Iſidorus in libro Etymologiarum ſexto. Canon autem Græcè, Latinè regula nuncupatur. Regula autem dicta, quòd rectè ducat, &c.

Non enim noſtri tantum temporis, ſed etiam legalis & Moſaica decernit inſtitutio, non ante tranſcenſum huius æquinoctij diem feſti paſchalis eſſe celebrandum, ſicut atteſtante Anatholio, euidenter docet Philo & Ioſephus. In ſeptimo libro Euſebij Cæſarienſis Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, quam beatus Hieronymus de Græco in latinum tranſtulit, cap. 28. ſic ſcriptum inuenimus: Multa quoq; opuſcula Anatholij magnificè compoſita, ad nos uſq; uenerunt, ex quibus dignum mihi uidetur de paſcha quid ſenſerit, ipſius uerbis proferre. Eſt ergo, inquit, in primo anno initium primi menſis Phaminoth XXVI. die ſecundum Macedones Diſtri menſis XXII. ſecundum Romanos uerò undecimo Calendas Aprilis. In qua die inuenitur ſol non ſolum conſcendiſſe primam partem, uerumetiam quadram iam in ea die habere, id eſt in prima ex duodecim partibus. Hæc autem particula à prima ex duodecim uernale eſt æquinoctium, & ipſa eſt initium menſium, & caput circuli, & abſolutio curſus ſtellarum: quæ planetæ, id eſt uagæ dicuntur, ac finis duodecimæ particulæ, & totius circuli terminus. Et ideo non parum delinquere dicimus eos, qui ante initium hoc noui anni paſcha putant eſſe celebrandum. Sed nec à nobis primis exordium ſumit hæc ratio. Antiquiſsimè fuiſſe Iudæis comprobata demonſtratur, & ante aduentum Chriſti obſeruata, ſicut euidenter edocet Philo & Ioſephus: ſed & horum antiquiores Agathobolus, & ab eo eruditus Ariſtobolus ex Planeada, qui unus ex illis ſeptuaginta ſenioribus fuit, qui miſsi fuerant à pontificibus ad Ptolomæum regem Hebræorum libros interpretari in Græcum ſermonem: quiq; multa ex traditionibus Moyſi proponenti regi percontantiq; reſponderunt. Ipſi ergo cum quæſtiones Exodi exponerent, dixerunt paſcha non prius eſſe immolandum, quàm æquinoctium uernale tranſiret: Ariſtobolus uerò etiam hoc addit, in die paſchæ non ſolum obſeruandum eſſe ut ſol æquinoctium uernale tranſcendat, uerum & luna. Cum enim duo ſint æquinoctia, inquit, ueris & autumni æquis ſpacijs dirempta, & decimaquarta luna menſis primi ſit ſtatuta ſolennitas poſt ueſperam, quando luna ſoli oppoſita è regione deprehenditur, ſicut etiam oculis probare licet: inuenitur utiq; uernalis æquinoctij partem ſol obtinens, luna uerò è contrario autumnalis. Legi in eorum libris & alia multa de his ualidiſsimis aſſertionibus expoſita, quæ euidenter oſtendunt, paſchæ ſolennitatem omni genere poſt æquinoctium celebrandum.

SCHOLIA IN CAP. XXVIII. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

De æquinoctijs quod octauo Calendarum Aprilium.] *Hactenus de menſibus & lunæ effectibus circunſtantijsq; reliquis dictum eſt, deinceps Beda proſequitur tempora quæ ex ſolis curſu colliguntur, quæ primum ſunt quatuor illa temporum diſcrimina, uer, æſtas, autumnus & hyems, quæ apud gentes aliquot anni fuerũt: ut enim luna menſem efficit, ita ſol annum uertentem curſu ſuo definit ac præcipuas anni partes. Eſt autem, ut hoc obiter annotem, uaria horum temporum diſcretio, ueris inquam, æſtatis & reliquorum. Nam uulgus & medici aliter uer definiunt, ac alio numero dierum, atq; Mathematici uel phyſici. Vulgus menſibus ternis diſtinguit, ut Martius, Aprilis, Maius, uer conſtituant. ſequentes tres æſtatem, & ſic reliqui, cum iuxta ſolis curſum ſerius hæc tempora habeant initia quam menſes. nam naturale initium ac uerum eſt ueris ab ingreſſu ſolis in arietis primam partem. æſtas à principio cancri uſq; ad initium libræ, & hinc ad primam Capricorni partem autumnus eſt, poſtremo hyems eſt per reliqua ſigniferi. Harum partium quæq; dierum eſt XCI. & horarum VII. Initia horum temporum & fines, cognoſces ſupra ex tabula de uero motu ſolis. Alij partes has faciunt inæquales, reſpicientes ſolis motum per circulum eccentrum, qui uelocior eſt per imi abſidis quadrantes, quemadmodum in ſcholijs ſuper primum librum docuimus, utunturq; hac diuiſione & ueteres alij, & M. Cato de re ruſtica, item Varro, ut uidelicet à bruma uſq; æquinoctium dies ſint 94. hinc uſq; ad ſolſtitium dies totidem & ſemis, à ſolſtitio uſq; ad æquinoctium uernum XCII. & ſemis, deinde ad brumam non amplius LXXXVIII. ſole ſcilicet currente per anguſtiorem eccẽtri ſui quadrantem, ueluti figura docet, quam poſuimus libro primo. Eadem diuiſione uideo ueteres medicos etiam uti.*

Sed & Hippocrates ἀρχιατρὸς Antigono regi ſcribens.] *Memoria Beda lapſus eſt, quòd hanc epiſtolam Hippocrati tribuat, cuius nihil putatur extare ad Antigonum, ſed tribuunt eam epiſtolam Paulo Aeginetæ, quæ eſt apud eum lib. primo*

primo medicinæ cap.C. Vnde hoc loco uerba ſubijcere placuit, quæ à Beda incurioſe admodum citantur: ſunt autem hæc interprete Iohanne Andernaco. Cæterum anni ſolſtitia in quibus hæc ſolent ingruere, ſilentio prætermittenda non ſunt, ſed quæ in ſingulis alimenta conueniant, paucis exequemur, auſpicati ab hyemali.

Solſtitium hyemale.

Solſtitium itaq; hyemale uſq; ad uernum æquinoctium, auget in hominibus diſtillationes humiditatesq́;, ac propterea calidioribus uti cibis, pleniori potu ac meraciore, atq; ex origano bibere oportet, necnon ueneri indulgere. Numerantur dies ad æquinoctium, nonaginta.

Aequinoctium uernum.

Hoc tempore pituita in hominibus creſcit, & dulcis ſanies ſanguinis uſq; ad uergiliarũ ortum, eoq; tunc maxime ſuccoſa acriaq; aſſumi debent: corpus exerceri, uenus tutiſſima eſt. Sunt autem ad uſq; uergiliarum ortum dies ſex & quadraginta.

Vergiliarum exortus.

Hoc tempore bilis atra augetur, amaraq; ſanies, uſq; ad æſtiuum ſolſtitium, dulcia tunc quæ aluum moueant, conueniunt, Venus utilis eſt: hinc ad ſolſtitium æſtiuum dies quinq; & quadraginta exiſtunt.

Solſtitium æſtiuum.

Hoc anni tempus atram bilem ad uſq; æquinoctium autumnale promouet, quapropter aqua frigida atq; odoratis omnibus utendum eſt, Venus pernicioſa, aut innocentius ſaltem quæ de ea præſcripſimus, adhibeto. Porro ſunt ad æquinoctium autumnale, dies tres & nonaginta.

Aequinoctium autumnale.

Hæc anni pars pituitæ copiam generat, tenuesq́; defluxiones, donec uergiliæ occidant. Conuenit enim tunc humores ex capite elicere, atq; acerrima, maximè ſuccoſa aſſumere, uomitu non ſolicitari, exerceri atq; concubitum uitare. Numerantur ad uergiliarum occaſum dies ſex & quadraginta.

Vergiliarum occaſus.

Hoc tempore pituita ad uſq; brumam in hominibus redundat, quamobrem acerbiſſima quæq;, uinum ſuauiſſimum, aſſumere oportet, pinguibus uti & exercitari. Sunt autem ad ſolſtitium hyemale dies quinq; & quadraginta.

In occaſum Pleiadum.] *Pleiades ſtellæ ſunt ſeptem ſuper tauri ceruices, at ſex tantũ uidentur, cuius rei cauſa ab Arato eſt reddita in Phænomenis: dicuntur autem græcè à pluralitate pleiades, latine à uere uergiliæ, quod tunc exoriantur cum ſole, id eſt, ut aſtronomi loquuntur & poetæ, occidunt. Fit autem illud quando ſol tauro uicinus redditur. Sed plura quæ ad huius capitis apertiorem intelligentiam faciunt, require ex ſcholijs & ſchematibus libri de natura rerum.*

DE DISPARI LONGITVDINE DIERVM ET VARIO STATV VMBRARVM. CAPVT XXIX.

EQuidem æquinoctialis dies omni mundo æqualis & una eſt: uerum ſolſtitialis & cæteri omnes diuerſæ longitudinis pro ratione climatum diſparium ſunt & umbrarum: quod & libri uel Chriſtianorũ, uel gentilium induſtria editi, & teſtes idonei, qui de utriſq; partibus, & borealibus ſcilicet & meridianis aduenere, luce clarius pandunt. Deniq; beatus Ambroſius in libro quarto Hexameron de temporibus & diſcurſu ſolis diſputans, ait inter cætera: Medio quoq; die minor umbra, quam uel in principio eſt diei, uel fine, & hoc apud nos in parte occidentis. Cæterum ſunt qui per duos totius anni dies ſine umbra fiunt in partibus meridianis, eò quod ſolẽ habentes ſuper uerticem ſuum, undiq; per circuitum illuminentur, unde & ἄσκιοι dicuntur græce. Pleriq; etiam ferunt ſic è regione ex alto ferri ſolem, ut per anguſtiam puteorum aquam, quæ in profundo eſt, uiderint refulgere. Eſſe autẽ dicuntur in meridiano, qui ἀμφίσκιοι uocatur, eo quod umbram ex utroq; latere tranſmittant. Et paulo poſt: Sunt enim in hoc quem nos incolimus orbe terrarum, circa meridiem poſiti, qui in auſtralem plagam uideantur umbram tranſmittere: hoc autem fieri dicitur ſummo æſtu, cum in Aquilonem ſol dirigitur. Cui paria ſcribit Baſilius, & ipſe in expoſitione Geneſeos. Sed & Plinius ſecularibus literis, ſed non contemnendis, hæc ipſa latius exequens ita ſcribit: Vaſaq; horoſcopij non eadem ſunt uſui in trecentis ſtadijs, aut ut longiſſime in quingentis, mutantibus ſemet umbris ſolis: itaq; umbilici, quem gnomonem appellant, umbra in Aegypto meridiano tempore, æquinoctij die, paulo plus quàm dimidiam gnomonis menſuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deeſt umbræ. In oppido Ancona ſuper eſt quinta triceſima. In parte Italiæ, quæ Venetia appellatur, iiſdem horis umbra gnomoni par fit. Simili modo tradunt in Syene oppido quod eſt ſupra Alexandriam V. milibus ſtadiorum ſolſtitij die medio nullam umbram iaci, puteumq; eius experimenti gratia factum, totum illuminari, ex quo apparet tum ſolem illi loco ſupra uerticem eſſe: quod & in India ſupra flumẽ Hypaſim fieri tempore eodem Oneſicritus ſcripſit: conſtatq; in Berenice urbe Troglodytarum, unde ſtadijs IIII. MDCCCXX. in eadem Ptolomaide oppido, quod in margine rubri maris ad primos elephantorum uenatus conditum eſt, hoc idem ante ſolſtitium quadragenis quinis diebus, totidemq; poſtea fieri, & poſt eos XC. dies in meridiem umbras iaci. Rurſus in Meroe inſula, quæ caput gentis Aethiopum, V. milibus ſtadiorum à Syene, in amne Nilo habitatur, bis anno abſumi umbras, ſole deuiceſimam Tauri partem, & quartamdecimam Leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum, mons eſt Malæus nomine, iuxta quem umbræ æſtate in auſtrum, hyeme ad ſeptemtrionem iaciuntur, XV. tantum noctibus ibi apparet Septemtrio. In India Patalis celeberrimo por

tu ſol dexter oritur, umbræ in meridiem cadunt: Septentrionem ibi Alexandro morante adnotatum, prima tãtum parte noctis aſpici. Oneſicritus dux eius ſcripſit, quibus in locis Indiæ umbræ non ſint, ſeptentrionem non conſpici, ex eo loca appellari Aſcia, nec horas dinumerari ibi. Et tota Troglodytice, umbras bis XLV. diebus in anno Eratoſthenes in contrarium cadere prodidit. Sic fit, ut uario lucis incremento in Meroe longiſsimus dies XII. horas æquinoctiales, & VIII. partes unius horæ colligat. Alexandriæ uerò XIIII. horas: in Italia XV. in Britannia XVII, ubi æſtate lucidæ noctes haud dubie repromittunt, id quod cogit ratio credi, ſolſtitij diebus accedente ſole propius uerticem mũdi, anguſto lucis ambitu ſubiecta terræ continuos dies habere ſenis menſibus, noctesq́; e diuerſo ad brumam remoto. Quod fieri in Inſula Thyle Pythias Maſsilienſis ſcribit. VI. dierum nauigatione in ſeptentrionem à Britannia diſtante. Hæc de longitudine diſpari ſolſtitialium dierum Plinius intexendo, etiam brumalium dierum quæ ſit in partibus longitudo ſubintelligendum reliquit. Sed & noctis utroq; tempore quæ ſit menſura, æque clarum reddidit, quia neceſſe eſt cuiuſcunq; ſint longitudinis dies, ſimul & nox XXIIII. horarum ſpacium compleant. Sed notandum quod Thyle aliter ſcripſit Solinus: Thyle, inquit, ultima, in qua æſtiuo ſolſtitio, ſole de cancri ſidere faciente tranſitum, nox nulla: brumali ſolſtitio perinde nullus dies. Quod Plinius quoq; in libro ſeptimo non prætermiſit. Vltima, inquiens, omnium quæ memorantur Thyle, in qua ſolſtitio nullas eſſe noctes indicauimus, Cancri ſignum ſole tranſeunte, nullosq́; contrà per brumam dies. Hoc quidam ſenis menſibus fieri arbitrantur.

GLOSSAE IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

In parte Italiæ quæ Venetia appellatur, iiſdem horis umbra gnomoni par fit. Quanto magis à ſole longius diſceditur, tanto ſol ipſi terræ uicinior apparet, & umbræ longiores excreſcunt. Deniq; in Italia, ſicut & antiqui ſcripſerunt, circa diem natalis Domini, nouem pedes in umbra ſtaturæ humanæ hora ſexta metiuntur. Ego autem in Gallia in loco qui Teotonis uilla dicitur, conſtitutus, ſtatus mei umbram metiens, nouendecim pedes & ſemis inueni. Sic quoq; contrario modo quanto propinquius meridiem uerſus ad ſolem acceditur, tanto ſemper umbræ breuiores uidentur, in tantum ut ſolſtitium æſtiuale reſpiciente ſole de medio cœli in Aegypto & Hieroſolymis, & in eorum ciuitate conſtitutis locis nullæ uideantur umbræ. In Arabia uerò hoc ipſo tempore ſol ſupra in medio cœli ad partem aquilonis cernitur, umbræq́; uerſa uice contra meridiem uidentur. Rurſus in Meroe inſula hæc quæ caput gentis Aethiopum Aſineæ ciuitas in amne Nilo habitatur.

Vmbilici, quem gnomonẽ appellant, umbra in Aegypto meridiano tempore æquinoctij, die paulo plus quàm dimidiã gnomonis menſuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deeſt ab umbra. In oppido Ancona ſupereſt quinta trigeſima. Simili modo quidem eſt ſuper Alexandriam quinq; milibus ſtadium ſolſtitij die medio nullam umbram iaci, ſicut & in India ſupra flumen Hypaſim. Quod & apud Troglodytas quadrageſimo quinto ante & poſt ſolſtitium die fieri dicunt, medijs nonaginta diebus in meridiem umbra iſta. Sed & in Meroe inſula Nili quinq; milibus ſtadium Aſineæ, bis in anno abſumi umbras, ſole duodecimam partem tauri, & decimamquartam leonis obtinente.

Meroe maxima eſt omnium inſularum, in qua eſt ciuitas Syenes, habens puteum quem olim philoſophi foderunt, uolentes probare utrum ſol ima illius penetraret: in quem deſcendentes, uiderunt radios ſolis ima illius meridiano tempore illuſtrantes, per quod deprehenderunt, ipſo tempore ſuper ipſum locum conſiſtere ſolem, XLV. ſcilicet die.

BREVIS RECAPITVLATIO.

Siquidem æquinoctialis dies omni mundo æqualis & una eſt, &c. & poſt pauca: Vaſaq́; horoſcopi non eadem ſunt uſui in trecentis ſtadijs, aut ut longiſsimè in quingẽtis mutantibus ſemet umbris ſolis.] *Vaſa horoſcopi, id eſt machina quædam in uaſis ex aquis conchaq́; quo certam horam ſcire poßint, id eſt, ſimilia non ſunt in unaquaq; regione. Scopon græcè, intentio latinè. horoſcopus compoſitum nomen eſt ex horologio & ſcopon. Horoſcopum eſt horologica intentio. Non eadem ſunt uſui, id eſt, non æqualia ſunt. Eratoſthenes geometra ſubtilißimus per interualla locorum, uaſa horoſcopi poſuit, atq; una die in omnibus umbram meridiani temporis obſeruare notariq; fecit, quantæ eſſet longitudinis: & ſic comperit quòd ultra quingenta ſtadia, ad unius longitudinis gnomon umbra non reſpondit. Stadium græca eſt menſura. Et dicitur ſtadium à ſtando, eo quòd ibi Hercules uno anhelitu currens CXXV. paſſus ſteterit. Qua menſura græci metiebantur loca, in quibus ludos exercebant, ibiq́; ludentes ſpaciando, & ludicra exercendo deambulabant.*

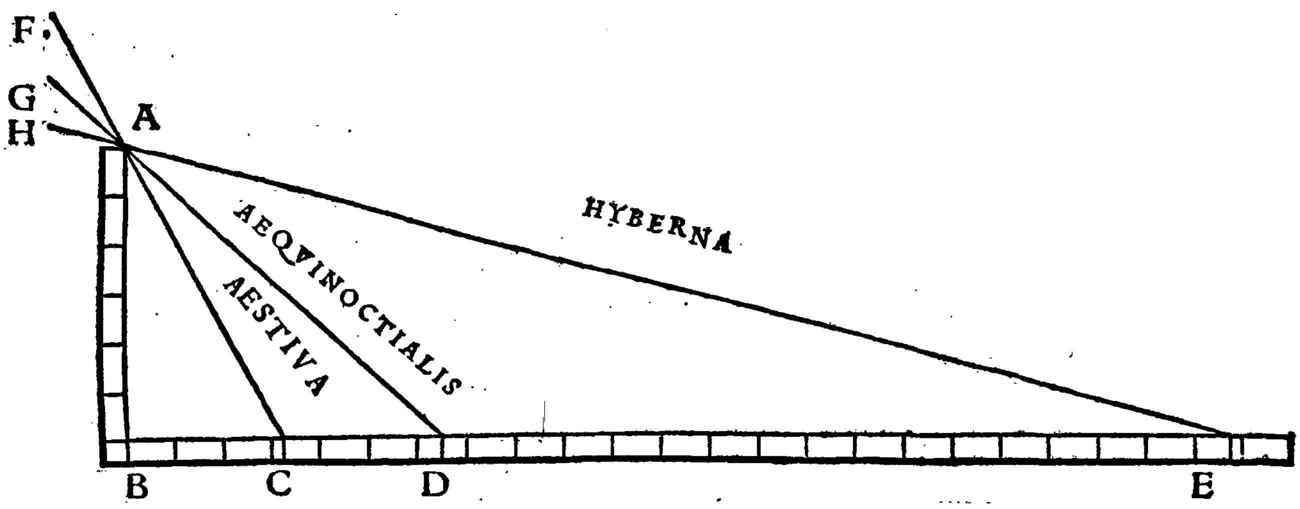
SCHOLIA IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Equidem æquinoctialis dies.] *Aequinoctialis dies quem ſol facit ſub æquinoctiali circulo currens, qui ex eo nomen habet, quòd noctes diebus æquat: quemadmodum & æquidialis eadem ratione, quod dies faciat noctibus pares. Quemadmodum & apud græcos ἰσημέρινος & ἰσονύκτιος dicitur. Dicitur & æquator, propterea quòd hic circulus in ſphæra ſic ordinatur ut à polis æquidiſtans, uniuerſam diuidat in partes duas æquales. Hic cum medio ſpacio ſit inter ſeptentriones & auſtros, neceſſe eſt omnibus gentibus tantundem lucis fieri, ſole exiſtente ſub hoc circulo: ut conſtat ex ſphæræ conuerſionibus apud Euclidem. Cum uerò ſol eſt in partibus ſigniferi, quæ ad auſtrum uergunt, lux nobis eſt breuior, longior uerò nox: quemadmodum contrà fit, quando idẽ ſidus eſt in his partibus cœli, quæ citra æquinoctialem, iuxta uerticem noſtrum ſunt. Ex hac diuerſa ſolis ſublimitate, ſequitur & umbrarum diuerſitas. Nam humili ſole, quemadmodum fit dum terris uicinior eſt prolixæ ſunt corporum umbræ, & ſublimi breues,*

uelut

ueluti in meridie: quæ res probationis non eget. Verùm ſciendum eſt, ſcriptores quandoque de umbrarum ratione loquuntur, ſemper in telligendas eſſe umbras meridianas: reliquæ enim negliguntur, niſi umbrarum incrementa tradantur per ſingulas diei horas, ut fit apud ſcriptores rerum ruſticarum. Et nos quoq; in hoc loco tale ſchema ſubijciemus, quod reperimus in exemplari ſcripto. Verùm umbrarum ratio, quæ gnomonica dicitur, in coſmographia meridianas umbras intelligit: ut Germania ſemper habet umbras dextras, id eſt, uerſus ſeptentriones iacentes. Septentrio nanq; apud poetas dextra pars mundi eſt, uertunt enim faciem ad occaſum. Atque in ipſo meridie ſol exiſtens, non ſemper eandem habet ſublimitatem, nam hyberno tempore humilis eſt etiam in meridie, æſtate uerò ſublimis, & ſingulis diebus aliam habet meridianæ lucis altitudinem. hinc igitur umbrarum uarietas oritur: atqui eruditi homines toto anno tres duntaxat umbras obſeruant, brumalem, æquinoctialem, & æſtiuam, idq; diuerſis in regionibus: nam cum die quolibet ſol meridianus altior ſit Romæ, quam eodem die Coloniæ, aut in Britannia, efficitur, ut eodem tempore umbra gnomonis, id eſt, magnitudinis, uerbi gratia, decem pedum ad perpendiculum erectæ, breuiores ſint umbræ, quàm Coloniæ: Coloniæ breuiores, quàm in Britannia. Hanc gnomonicam rationem Coſmographi tradunt, ut iſtinc regionum ad cœli partes poſſimus ſitus deprehendere. Alia eſt umbrarum ratio per ſingulos dies & horas, unde in agris homines, tempora & momenta deprehendunt: eam tradunt qui ſcripſerunt de re ruſtica. Subieci ſchema unde deprehendere facile poſſis umbrarum rationem. Eſt autem accõmodatum ad ſitum Coloniæ Agrippinæ.

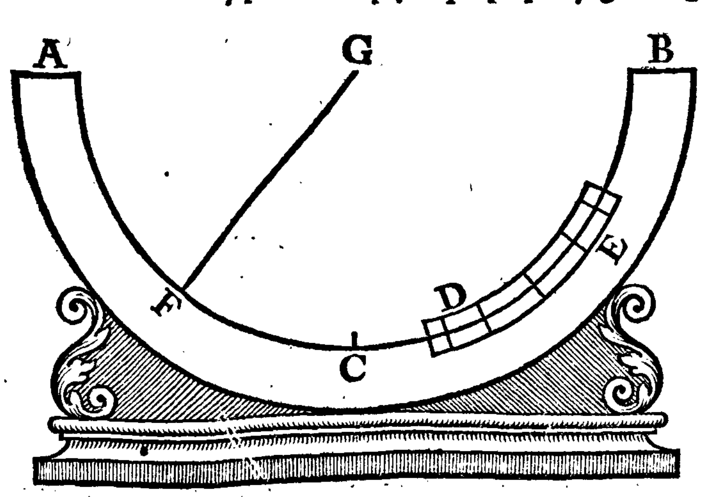
VMBRAE GNOMONVM, QVALES SVNT COLONIAE AGRIPPINAE.

Gnomon eſt A B. diuiſus per pedes LX. ſol æſtiuus H. umbra à contactu gnomonis æſtiua B C. pedum XXXI. cum triente. Sol [æ]quinoctialis G. umbra gnomonis B D. pedum LXXV. & ſemis, hybernus ſol F. umbra gnomonis B E. pedum CCXXIX. cum beſ[se]. In alijs diuerſa ratio eſt: nam ſi propius ad meridiem inclinant, quia ibi ſol ſublimior eſt meridianus, umbræ ſunt breuiores, ſi ad [se]ptentriones relicto ſole creſcunt ſtatim.

Vnde & ἄσκιοι dicuntur græce.] Vmbrarum uarietas quatuor facit locorum diſcrimina. Aσκια enim loca ſunt, [q]uibus ſol aliquando fit in uertice. i. ubi ſol ſupra ambulantium capita directè ex perpendiculo pendet, quod dum fit, umbras mani[fe]ſtum eſt abſumi, & magnitudines erectas circumquaq; colluſtrari ſole. Horum locorum in Europa eſt nihil, in Aſia tantum Indiæ [m]aritima, in Aphrica omnia interiora. Eſt autem talium locorum initium ubi circulus ſolſtitialis eſt in uertice, finis ubi circulus bru[m]alis. Inter hos fines media loca bis ſingulis annis ſolem habent in uertice, in partibus ſcilicet antiſijs (ſic enim græci uocant, quæ [h]abent eandem ſublimitatem ſuper locorum faſtigia) extrema ſemel tantũ, alia ſolſtitio ut Syene, alia die brumali, ut ultima Aphri[ca]e. Secũda ſunt amphiſcia quæ umbras habent dextras & ſiniſtras, ut Arabia cognomento Felix, & omnia quæ iam diximus ſubeſ[se] torridæ zonæ: eadem enim loca & aſcia ſunt, & amphiſcia, ſed diuerſa ratione. Tertia ſunt heteroſcia quæ dextras habent, aut [si]niſtras tantum: ut omnia, quorum uerticem ſol non ſuperat: tale eſt, quicquid inter æſtus & frigora medijs ſpacijs commodè habi[ta]tur. Περίσκια ſunt, qui ſolem habent diebus aliquot ſeu etiam menſibus, noctibus nullis interpoſitis, ſuper finitorem omnem cœli [re]gionem ambientem: quemadmodum loca ad extremũ ſeptentrionem poſita, quæ propter frigoris magnitudinem ægrè habitãtur.

VAS HO- ROSCOPVM.

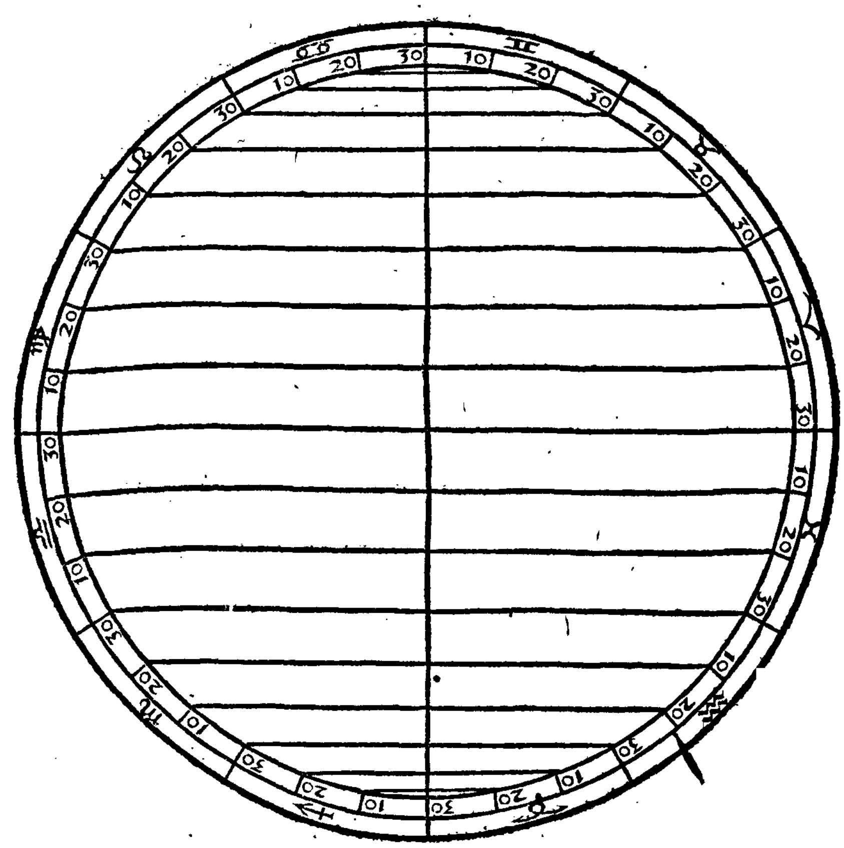
Vaſaq; horoſcopi.] Apud Plinium non horoſcopij, ſed appoſitiue legitur uaſa horoſcopa. Sunt autem uaſa horoſcopa, quæ

quæ ad formam hemiſphærij excauata, iuxta circinationem intus ſphæræ imaginem continent, accõmodata ad temporum ac cœleſtium curſuũ obſeruationem: cuius inuentionem Vitruuius refert acceptam Ariſtarcho Samio, uocans Scaphen & hemiſphærium. Huiuſmodi fuit, quod memor ſum me annis aliquot ab hinc (cum primum operam huius à me requireret) magnifico ac integerrimo uiro D. Rheinardo Comiti à VVeſtenburch, maiori eccleſiæ Colonienſis Decano, inſtauraſſe: habet enim harum rerum ut ſingularem intelligentiam, ita & magnam uoluptatem. Ego formam (ut potui) eius in plano deſcripſi.

Intelligendum eſt A b eſſe labrum ſeu orificium planum ſuperius materiæ excauatæ, f g ſtylum erectum, cuius extremitas g, oſtendit polum arcticum, f antarcticum, c centrũ interioris cauati, cui reſpondet punctus ſubterraneus quod nadir uocant, d e ſigniferum, per parallela ſignorum in interiora cauatura deſcriptum, adhibito ad id quadrante indicis uice.

In Syene.] *Eſt enim ſita ſub tropico Cap. in ingreſſu torridæ zonæ. Vide Plin. Mel. Strab. & Solinum.*

Rurſus in Meroe inſula, quæ eſt caput, &c.] *Sunt iſthæc omnia ex Plinio libro ſecundo, capite ſeptuageſimo primo, ſecundo & tertio: quid autem ſit abſumi umbras, quibusq; locis accidat id, & quare, ſuperius aperuimus. Verùm quod ait umbras abſumi ſole exiſtente in duodeuiceſima parte tauri, deinde rurſus in quartadecima parte leonis: intelligendæ ſunt iam, non ut ſupra imaginum partes dodecamorij: antiſios enim eſt pars decimaoctaua tauri, decimæquartæ leonis, quod cuiuſmodi ſit, non grauabor explicare. Intelligendum eſt itaq; ex aſtrologia, eſſe ſigna & partes ſibi mutuo reſpondentia. Quemadmodum & menſes pari ratione ſunt antiſij, in umbrarum & dierum ratione: ut gemini, cancer, ſunt antiſia ſeu æqualia ſigna: nam quantum dies poſt primã cancri partem decreſcunt, tantundem undeuiceſima creuerunt. Sunt itaq; (ut cœpi) antiſia, gemini, cancer, taurus, leo, item aries & uirgo, item piſces & libra, deinde aquarius & ſcorpio, poſtremò capricornus & ſagittarius. Hæc ſigna habent lucis & umbrarum eundem modum, hoc pacto tamen, ut prioris finis cum ſequentis principio conferendus ſit, & media ſignorum inter ſe conueniant. Verbi gratia: taurus & leo (ut diximus) antiſia ſunt hoc modo, ut ultima tauri, & ſecunda leonis, æquales ſint: proinde cum ſol in duodeuiceſima parte umbras abſumit ſemel, facit id ſecundo in parte antiſia: atque illa erit, quemadmodum conſtat ex his quæ iam diximus, leonis decimaquarta pars, hæ enim in ſphæra ſunt æquè ſublimes: quæ res ut clarius intelligi queat, figuram ſubieci, in qua ſpectabitur, quæ partes quibus erunt antiſiæ.*

In India gente Oretum mons eſt, &c.] *Adhuc ex Plinio citantur, ſed confuſè ſatis, opus igitur fuerit ex ipſo fonte hæc cognoſcere. Quòd autem ſtatim ſequitur, Septentrionem ibi tantum quindecim diebus cerni, ex ijs quoq; locis unus eſt, qui non ad Plinij ſententiam referendi ſunt, ſed eorum, quorum authoritatem magis quàm fidem ſequitur: nec enim adduci poſſum, ut exiſtimem Plinium tam deliraſſe, qui id ex conuerſione ſphæræ non uiderit eſſe falſum. Proinde exiſtimo rectius legendum eſſe, appoſita negatione Non, expuncta particula Tantum: nam reliquis nationibus ſemptentriones ſemper ſuper horizontem perdurant: neq; ullus eſt dies, quin aliqua parte noctis cernantur, præterquam in torrida zona, ubi oriuntur cum ſole menſe Auguſto, quibus diebus uideri nequeunt. Verùm huius generis plurima loca deprehendunt paßim ſtudioſi, quæ ſi mutare liceret pro arbitrio legentium, nõ eſſet unquam in hoc authore caſtigandi finis.*

Septentrionem ibi Alexandro morante, adnotatum prima tantum noctis parte aſpici.] *Vide in hunc locum commentarios Ziegleri, ſuper ſecundum librum Plinij, capite ſeptuageſimo tertio. Sequentia uſq; ad finem capitis, ſunt ex eodem Plinij loco.*

Quod fieri in inſula Thyle Pythias Maſsilienſis ſcribit.] *Verior eſt Strabonis ſententia, & Plinij alibi, ſeptimo uidelicet libro, de Thyle: non enim polum in uertice habet, quod neceſſarium foret, ſi aut nox aut dies ſemeſtris eſſet. Eſt locus apud Strabonem cap. 35.*

CAVSA

CAVSA INAEQVALITATIS DIERVM EORVNDEM. CAPVT XXX.

CAuſa autem inæqualitatis eorũdem dierum terræ rotunditas eſt:neq; enim fruſtra & in ſcripturæ diuinæ,& in communium literarum paginis orbis terræ uocatur. Eſt enim reuera orbis idem in medio totius mundi poſitus,non in latitudinis ſolum gyro,quaſi inſtar ſcuti rotundus, ſed inſtar potius pilæ undiq; uerſum æquali rotunditate perſimilis:neq; autẽ in tantæ mole magnitudinis,quamuis enormem montium ualliumq; diſtantiam,quantum in pila ludrica unum digitum,tantum addere uel demere crediderim. Talis ergo ſchematis terra mortalibus ad inhabitandum data,ſolis circuitus in hoc mundo lucentis certa ratione conſtitutionis Dei, alibi diem exhibet,alibi noctem relinquit. Et quia ſicut Eccleſiaſtes ait, Oritur ſol,& occidit,& in locum ſuum reuertitur,ibiq; renaſcens gyrat per meridiem,& flectitur ad aquilonem,neceſſe eſt circumiens orientalibus quibuſq; prius quàm occidẽtalibus ſub eadem linea poſitis mane meridiem ueſperam adducat, eiuſdem tamen longitudinis dies utriſq; toto anno,ſicut & noctes faciat. Item neceſſe eſt omnibus ſub aquilonis & auſtri plaga contra inuicem & eadem linea poſitis,per totum annum uertentis circuitum,uno eodemq; temporis puncto

Sol medium cœli conſcendat igneus orbem.

Nec tamen eodem utriſq; puncto uel hora oriatur,aut occidat, ſed cum plagam auſtri circũiens hyberno tempore peruehitur,eos qui meridianum terræ latus inhabitant, ante oriens adit, ſed ſerius dimittit occidens,quàm nos, qui ad ſeptentrionem poſiti, globo terrarum obſtante, tardius eius ortum,ſed citius ſortimur occaſum. At contrà idem in æſtiuo degens circulo multo nobis qui ſub eodem habitamus ante ortus apparet:multo diutius uidetur occaſurus,quàm eis qui in meridiano terræ ſinu conuerſati,& prius illum eiuſdem terræ obtectu cernere uetantur, & poſt ocyus amittere coguntur. Ideoq; illi breuiores nobis dies æſtate,longiores habent in hyeme. Quod non de ſolari gyro tantummodo, ſed de ſtellarum quoq; omniũ,ſub diuerſis poli plagis currentium poteſt ſitu cognoſci:eadem quippe facit terræ rotunditas,ut nonnulla etiam clariſsima auſtralis ſidera climatis nobis nunquam pareant,contrà noſtra ſeptentrionalia illis non parua ex parte celentur. Deniq; ipſos Septentriones,qui nobis ſupra uerticem aſcẽdunt,neq; occidunt unquam,non cernit Troglodytice,& confinis Aegyptus. Porro ipſorum ſidus per maximum,& Dei quondam nomine cultum,non ſolum nos Britanni,ſed nec Italia quidem poteſt uidere Canopum: non quia lux ſtellarum longinquioribus paulatim minorando ſubtrahitur & deficit,ſed quia terræ moles appoſita ſpacium precludit aſpectandi. Quæ cuncta de monte quolibet pergrandi undiq; circumhabitato ualent facilime probari.

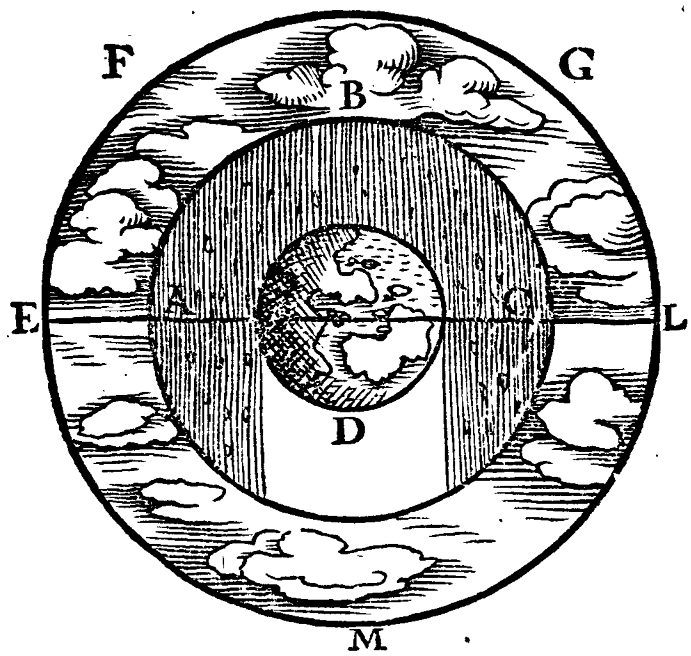
GLOSSAE IN CAP. XXX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Cœlum ſuperioris circuli proprio diſcretum termino, & æqualibus undiq; ſpacijs collocatum,uirtutes continet angelicas, quæ ad nos exeuntes,ætheria ſibi corpora ſumunt,ut poßint hominibus etiam in edendo ſimilari, eademq; ibi reuerſæ deponunt. Hoc Deus aquis glatialibus temperauit,ne inferiora ſuccenderentur elementa. Dehinc inferius cœlum non uniformi,ſed multiplici ſolidauit,nuncupans eum firmamentum propter ſuſtentationem ſuperiorum aquarum.

Cœlum ſubtilis igneæq; naturæ,rotundumq;,& à centro terræ æquis ſpacijs undiq; collectum. Vnde & cõuexum mediumq; quacunq; cernatur,inenarrabili celeritate quotidie circumagi ſapientes mundi dixerunt,ita ut rueret,ſi non planetarum occurſu moderaretur:argumento ſiderum nitentes,quæ fixo ſemper curſu circumuolant,ſeptentrionalibus breuiores gyros circa cardinem peragentibus. Cuius uertices extremos, quos circa ſphæra cœli uoluitur,polos nuncupant, glaciali rigore tabentes. horum unus ad ſeptentrionalem plagam conſurgens boreus, alter deuexus in auſtros,terræq; oppoſitus, auſtralis uocatur, quem interiora auſtri ſcriptura ſancta nominat.

Cœlum,id eſt,firmamentum ſubtilis naturæ, utpote ex aquis & igneæ naturæ, id eſt, qualitatis, propter ſidera igneam naturam habentia,quæ in eo collocata ſunt. Rotundumq;, *ſcilicet eſt.* Rotundum *non in modum pilæ , ſed à parte polorum in longitudine porrectum,& à centro,id eſt,à medio puncto,uel medietate terræ.* Vndique, *id eſt,decliuum collectum illud cœlum. quantum eſt ab hoc loco terræ ad cœlum, tantum ex utraque parte terræ ſpacium ad cœlum protenditur.* Eſt enim orbis terræ in medio totius mundi, *id eſt cœli poſitus,non in latitudinis ſolum gyro,quaſi inſtar ſcuti rotundus:ſed inſtar potius pilæ undiquaque uerſum, id eſt diuexum,æquali rotunditate perſimilis.* Neq; *enim in tantæ mole magnitudinis quamuis enormem, id eſt grandem montium ualliumq; diſtantiam,quantum in pila ludicra, unum digitum addere uel demere crediderim.* Omnia *enim elementa ſupra terram ſunt,& quaſi ab ea ſuſtinentur,terra autem à nullo ſuſtinetur elemento,quia terra humillimum tenet locum.Pſalmiſta dicit :* Extendens *cœlum ſicut pellem.* Ad *literam:* Extendit Deus *cœlum ſicut pellem,quia ſicut pellis animantium totum corpus tegit, ſic cœlũ totam terram ſupra & infra circumdat.* Vnde,*ſcilicet quia rotundum eſt & conuexum,propter inclinatiorem partem auſtrini poli.* Conuexum,*id eſt,curuum in modum cameræ.* Mediumq;,*ſcilicet eſt.* Medium *eſt ipſum cœlum quacunq; cernatur, ſicut circinus in quacunq; ſui parte conſideretur,medius eſt.* Ipſum *quoq; cœlum medium omnibus uidetur,quia medietas illius ſuper terrã eſt ſemper.* Et *uidetur etiam conuexum,id eſt,inclinatum.* In *quacunq; enim parte terræ ſtetur,medium putatur in cœlum eſſe.* Quacunq;,*id eſt in quamcunq; partem.* Et *ubicunq; cernatur ipſum cœlum,ſemper medietas eius uidetur.* Circumagi,*ſcilicet ipſum cœlum, id eſt circumferri.* Sapientes,*id eſt philoſophi.* Rueret,*id eſt caderet.* Planetarum. Planetæ *enim contra mundum feruntur, ideo mundus temperatur & retinetur.* Moderaretur,*id eſt tardaretur,uel tẽperaretur.* Argumento *uel oſtenſione,id eſt exploratione.* Quid *ſit & quare dicatur argumentum,iam ſuprà ſcriptum eſt.*

Eſt enim reuera orbis idem in medio totius mundi poſitus, non in latitudinis ſolum gyro, quaſi inſtar ſcuti rotundus, ſed inſtar potius pilæ undiq; uerſum æquali rotunditate perſimilis. Macrobius in prima libri ſui parte ita commemorat: Cœlum enim ab omni parte terræ æquabiliter diſtat. Et ut à noſtra habitatione, ita & à lateribus & à parte quæ ad nos habetur, inferior pari altitudinis immenſitate ſuſpicitur. Niſi ergo omnia pondera ferrentur in terram, imbres qui extra latera terræ defluunt, non in terram, ſed in cœlum caderent. Quod uilitatem ioci ſcurrilis excedit. Eſto enim ſphæra terræ, cui aſcripta ſunt, A B C D. Circa hanc ſit aeris orbis, cui aſcripta ſunt, E F G L M. & utrunq; orbem, id eſt terræ & aeris, diuidat linea ducta ab E uſq; ad L. erit ſuperior iſta quam poßidemus, & illa ſub pedibus. Niſi ergo caderet omne pondus in terram, paruam nimis imbrium partem terra ſuſciperet ab A uſq; ad C. Latera uerò aeris, id eſt ab F, uſq; ad E, & à G uſq; ad L, humorem ſuum in aerem cœlumq; deijcerent. De inferiori autem hemiſphærio pluuia in exteriora, & ideo naturæ ignota deflueret, ſicut oſtendit ſubiecta deſcriptio.

De cœli autem nomine ſic dicit ſanctus Ambroſius in libris quos ſcripſit de creatione mundi: Cœlum Græco uocabulo οὐρανὸς dicitur. Apud Latinos autem propterea cœlum appellatur, quia impreſſa ſtellarum lumina ueluti ſigna habens, tanquam cælatum dicitur, ſicut argentum quod ſignis eminentibus refulgens cælatum uocatur. Huius enim eſſe ſubtilem naturam etiam ſcriptura demonſtrat, dicens, quod firmauerit cœlum ſicut fumũ. Partes autem eius, eous, axis, clima, cardines, conuexa, poli, hemiſphæria. Eous eſt, quo cœlum continetur. unde & Ennius: Vix ſolum compleuere Eoum, cum terroribus cœli. Axis, eſt ſeptentrionalis linea recta, quæ per mediam pilam ſphæræ tendit: & dicta axis, quod in ea ſphæra ut rota uoluitur, uel quia ibi plauſtrum eſt. Clima, cardo uel pars cœli. Climata cœli, id eſt, plagæ uel partes: quatuor ſunt, ex quibus prima pars orientalis eſt, unde aliquæ ſtellæ oriuntur. ſecunda occidentalis, ubi nobis aliquæ ſtellæ occidunt. tertia ſeptentrionalis, ubi ſol peruenit in diebus maioribus. quarta auſtralis, ubi ſol peruenit noctibus maioribus. Oriens autem ab ortu ſolis eſt nuncupatus: occidens, quod diem faciat occidere atq; interire. abſcondit enim lumen mundo, & tenebras ſuperinducit. Septentrio autem à ſeptem ſtellis axis uocatur, quæq; in ipſo reuolutæ rotantur. Hic propriè & uertex dicitur, eo quòd uertitur. Meridies autem uocata, uel quia ibi ſol facit medium diem, quaſi medidies: uel quia tunc purius micat æther. merum enim purum dicitur, cardines cæli extremæ partes ſunt axis, & dicti cardines eo, quòd per eos uertitur cœlum, uel quia ſicut cor uoluuntur. Gregorius papa: Dic rogo ſi noſti gyros cœli, terræ cardines, quarum abyſſus ubi finiuntur, ubi ſuſpenſi ſunt. Scimus autem, quia quod ex nihilo factum eſt, pendet in nihili. Sed ſi eſt aliquid quod dicitur nihilum, iam nihilum non eſt. Si autem nihili eſt nihilum, nuſquam mundi moles dependet, nec eſt ubi ſit quod creatum eſt ut ſit. Quomodo ergo nuſquam eſt, quod nouimus quia eſt? Conuexa autem cœli extrema eius ſunt, à curuitate dicta. ut eſt illud:

Conuexum quoties claudit nox humida cœlum.

Conuexum enim curuum eſt, quaſi conuerſum ſeu inclinatum, & admodum circumflexum. Poli ſunt circuli, qui currunt per axem. Horum alter eſt ſeptentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturq; boreus: alter auſtralis, qui nunquam uidetur, & auſtronotus dicitur. & dicti poli, quòd ſint axium cycli, ex uſu plauſtorum à poliendo ſcilicet nominati. Sed polus boreus uidetur ſemper, auſtronotus nunquam: quia dextra cœli altiora ſunt, preſſa auſtri. Sphæra eſt æqualis rotunditas undiq; ita.

Sphæra cœli ſpecies eſt quædam in rotundum formata, cuius centrum terra eſt, ex omnibus partibus concluſa. Hanc ſphærã nec principium habere dicunt, nec terminum, pro eo quòd rotunditate ſui quaſi circulus unde incipiat, uel ubi deſinat, non facilè cõprehenditur. Aequaliter enim ex omni parte fertur eſſe collecta, & ad omnia ſimiliter reſpiciens, atq; à centro terræ ſpacijs æquis diſtincta: ipſaq; ſui æqualitate ita ſtabilis, ut eam in nullam partem declinare undiq; æqualitas collecta permittat, ac nullo fulcimento ſub uecta ſuſtentetur. Hemiſphæria dimidia pars ſphæræ eſt. Hemiſphærion ſuper terram eſt ea pars cœli, quæ à nobis tota uidetur: hemiſphærion ſub terra eſt, quæ uideri non poteſt, quamdiu ſub terra fuerit.

Sphæræ motus duobus axibus uoluitur, quorum unus eſt ſeptentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturq; boreus: alter auſtralis, qui nunquam uidetur, & auſtronotus dicitur. His duobus polis moueri ſphæram cœli dicunt, & cum motu eius ſidera fixa in ea ab oriente uſq; in occidentem circuire, ſeptentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

Sphæra cœli ab oriente & occidente ſemel in die & nocte uertitur uiginti quatuor horarum ſpacijs, quibus curſum ſuum ſuper terras & ſub terras ſua uolubilitate concludit. Hæc igitur ſuper aquas eſſe poſita fertur, ut in ipſis uoluatur, eiusq; incendium temperent. Si fortè aliquis requirit, qualiter cœlum tam magnam reuolutionem in uiginti quatuor horis agere poßit, uideat quomodo Aba

cuc in

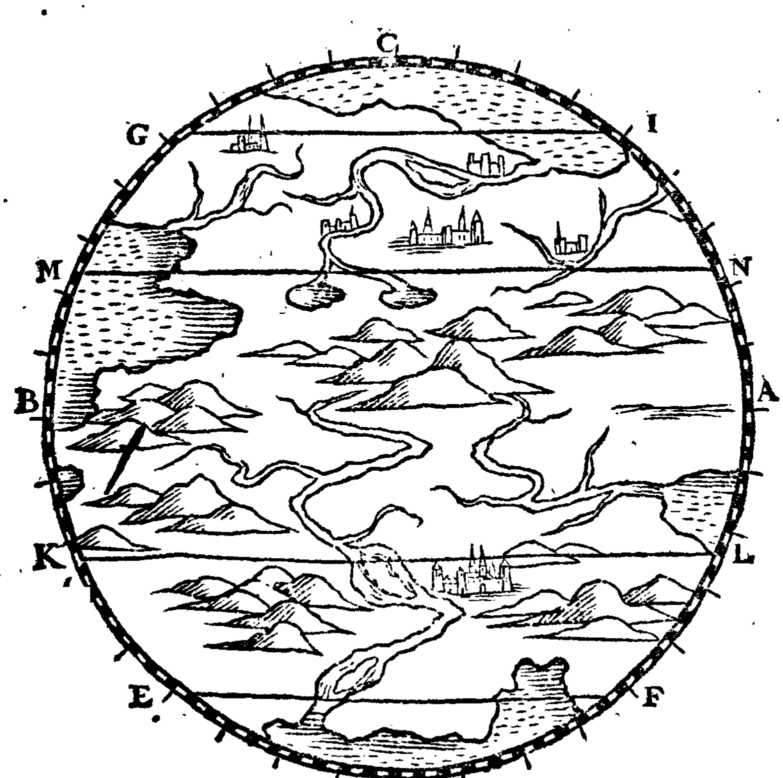
ſic in puncto horæ tanta terrarum ſpacia bis tranſmeare potuit. Cœlum igitur qua magnitudine uel qua materia conſtet, incertum tenemus: ſcimus tamen quia incredibili celeritate uoluitur. Tanta celeritate ſphæra cœli dicitur currere, ut niſi aduerſus eius præcipitem curſum aſtra currerent, quæ eam remorarent, mundi ruinam faceret. Vnde & Lucanus locutus eſt:

Sideribus quæ ſola fuga moderantur Olympi,
Occurruntq́; polo diuerſa potentia curſu.

Nam tantus illic ſonus eſt, tantæq; dulcedinis, ut beatus Iſidorus ait, ut ſi humanæ aures ualerent illum audire, ab oriente in occidentem tranſirent, ſequentes motum ſphæræ cœleſtis. Cuius perfectionem ſphæræ uel circuli multis argumentationibus tractans Plato, rationabile fabricatoris mundi opus inſinuat: primò quod ex linearum quinq; angulis zodiacus ductus ex una linea conſtat: ſecundò, quòd ſine initio eſt, & ſine fine: tertiò, quod à puncto efficitur. Denuò quod motum ex ſe habeat, deinde quod careat iudicio angulorum, & quod in ſe ſtellarum figuras omnes includat, & quod motum inenarrabilem habeat: ſi quidem ſex alij motus errabiles ſint ante, à tergo, dextra læuaq́;, ſurſum deorſumq́;, poſtremum & quod neceſsitate efficiatur, ut hæc linea ultra circulum duci non poſsit.

Cœlum ſpiritualiter eccleſia eſt, quæ in huius uitæ nocte ſanctorum uirtutibus quaſi claritate ſiderum fulget. Pluraliter autem cœli nomine, ſancti omnes uel angeli intelliguntur. Siquidem cœlos etiam prophetas & apoſtolos accipere debemus, qui pluunt uerbis, coruſcant miraculis, & de quibus dictum eſt: Cœli enarrant gloriam Dei: utiq; quia ipſi aduentum & mortem, ipſi quoq; reſurrectionem Chriſti uelut gloriam mundo annunciauerunt. Beatus Ambroſius in libro Hexameron ſic eloquitur dicens: Legimus in Dauid, Laudate eum cœli cœlorum. Vtrum enim unum ſit cœlum an plures, contentio eſt: dum alij qui multos aſſerunt, alij præter unum eſſe negant. Philoſophi autem mundi, ſeptem cœlos, id eſt, planetas globorum conſono motu introduxerunt, quorum orbibus connexa memorant omnia, quos ſibi innexos & uelut inſertos uerſari retro, & econtrariò cæteris motibus ferri arbitrantur. Siquidem & in Eccleſiaſticis libris & cœli cœlorum leguntur, & apoſtolus Paulus uſq; ad tertium cœlum fuiſſe ſe raptum intelligit: ſed de numero eorum nihil ſibi præſumat humana temeritas. Fecit autem eos deos, non informes uel confuſos, ſed ratione quadam ordine ſuo diſtinctos, nam ſuperioris circuli cœlum diſcretum termino, æqualibus undiq; ſpacijs collocatum extendit, atq; in eo uirtutes ſpiritualium creaturarum conſtituit. Cuius quidem cœli naturam artifex mundi aquis temperauit, ne conflagratio ſuperioris ignis inferiora elementa ſuccenderet. Dehinc cœlum inferioris cœli non uniformi, ſed multiplici motu ſolidauit, nuncupans eum firmamẽtum, propter ſuſtentationem ſolidarum ſuperiorum aquarum. Iulianus Pomerius uir ſanæ prudentiæ, primum cœlum dicit eſſe aerium, à quo & aues cœli uocantur. Secundum ſidereum, ubi cõtinentur duodecim ſigna cæteraq; aſtra præter ſeptem planetas, quod & firmamentum appellatur. Tertium intelligit ſpirituale ſiue mentale, ubi angeli & animæ ſanctorum in contemplatione Dei ſunt poſitæ, contemplantes ſuper ſe Deum omnipotentem: qui omni creaturæ præſidet, ut præſidendo omnia ſuſtineat, ſuſtinendo circuit, circundando impleat.

MACROBIVS IN SECVNDA LIBRI SVI PARTE ITA COMMEMORAT.

Quia animo facilius illabitur concepta ratio quàm ſermone deſcriptio: eſto orbis terræ cui aſcripta ſunt A B C D, & circa A aſcribantur N & L, circa B autem M & K: & circa C, G & L, & circa D, E & F, & ducantur lineæ rectæ à ſignis ad ſigna: id eſt, à G in L, ab M in N, à K in L, ab E in F. Spacia igitur duo aduerſa ſibi, id eſt à C uſq; ad lineam quæ in L ducta eſt, alterum à D uſq; ad lineam quæ in F ducta eſt, intelligantur pruina obriguiſſe perpetua. Eſt enim ſuperior ſeptentrionalis, inferior auſtralis extremitas: medium uerò ab N uſq; in L zona ſit torrida. Reſtat ut cingulis ab I uſq; ad N de ſubiecto calore, & ſuperiore frigore temperetur. rurſus zona quæ eſt inter L & F, accipiat de ſuperiore calore, & ſubdito rigore temperiem. Et licet ſint

hæ duæ

hæ duæ zonæ temperatæ, non tamen ambæ hominibus nostri generis indultæ ſunt, ſed ſola ſuperior quæ eſt ab I *uſq; ad* N, *incolitur ab omni quale ſcire poſſumus hominum genere, Romani Græci ue ſint, uel barbari cuiuſq; uationis. Illa uerò ab* L *uſq; ad* F, *ſola ratione intelligitur, quod propter ſimilem temperiem, ſimiliter incolatur: ſed à quibus, neq; licuit unquam nobis, nec licebit agnoſcere. interiecta enim torrida utriq; hominum generi, commercium ad ſe denegat commeandi. Manifeſta eſt igitur cauſa, cur hæc zona flāmis ſit ſemper obnoxia, quippe quam ſol totius ætheriæ flammæ, & fons & adminiſtrator nunquam relinquat. Ergo ambæ partes ultimæ, id eſt ſeptentrionalis & auſtralis, ad quas nunquam ſolis calor accedit, neceſſariò perpetua premuntur pruina. duas uerò ut diximus, temperat hinc atq; illinc, uicina caloris & frigoris. Deniq; in hac ipſa zona quam incolimus, quæ tota dicitur temperata, partes tamen quæ peruſto cingulo uicinæ ſunt, cæteris calidiores ſunt, ut eſt Aethiopia, Arabia, Aegyptus, & Libya, in qua calor ita circumfuſi aeris corpus extenuat, ut aut nunquam aut rarò cogatur in nubes, & ideo nullus penè apud illos uſus eſt imbriū: rurſuſq; ad fines frigidos preßius accedunt. Adeò premuntur pruina, ut non facilè explicetur quanta ſit illic frigidæ nimietatis iniuria: loca uerò quæ in medio temperata ſunt, quoniam ab utraq; nimietate longè recedunt, ueram tenent ſalutaremq; temperiem.*

SCHOLIA IN CAP. XXX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Cauſa autem inæqualitatis.] *Adhibita ſphæra facilis eſt huius intellectus: demōſtratur enim ex terræ rotunditate fieri (iam enim conſtat eſſe globum) & quod ſol gentibus ad orientem poſitis, citius oriatur, tardius ad occidentem. Quemadmodum Iudæis ante fit dies, quàm nobis, nobis citius quàm Hiſpanis, tum etiam quod pro climatum diuerſitate, dies hyberni & æſtiui, alibi ſint breuiores & longiores, quorum prius illud, uulgò etiam notum eſt: poſterius uerò docetur ex mundi inclinatione. Nam proficiſcentibus ad meridiem, continuò ſidera quædam uidentur uerſus auſtrum oriri, quemadmodum Canopus inſignis ſtella in temone Argonauis, nuſquam in Italia conſpicitur: Rhodi tantum emicat ex inferiore parte mundi ſuper horizontem, Alexandriæ iuſto tempore perdurat ſupra finitorem. Ex eo fit ut hybernos dies, gens meridionalis habeat quàm nos longiores. Nam & illis ſidera quædam decem horis ſuper terram feruntur, quæ nobis uixdum octo. Aeſtiuos autem illi habent breuiores: quod enim citra æquatorem eſt arctois, diutius ſuper horizontem manet, quemadmodum docetur apud Euclidem in ſphæræ conuerſionibus, ſeu phænomena inſcriptis. Ad hanc rem Coſmographi indicandam excogitarunt duo genera circulorum, alios qui per polos ducti dicuntur meridiani, à ſeptentrione uerſus auſtrum: quorum officium eſt diſtinguere horarum diſcrimina, ac orientales ab occidentalibus: alij ſunt in ſphæra circuli παράλληλοι, qui diuidunt meridianos prædictos, diſtinguuntq; climata, ac dierum temporumq; inæqualitatem, de quibus dicetur capite ſequenti.*

Sed nec Italia quidem.] *De Canopo uide caput ſeptuageſimum ſecundi libri C. Plinij, unde hæc deſumpta ſunt, qui locus tamen iſtic non caret menda.*

QVIBVS IN LOCIS PARES SINT VMBRAE VEL DIES. CAPVT XXXI.

ET quia ſupra diſtantiam dierum ſolſtitialium inter eos, qui ad meridiem & ſeptentrionem abinuicem ſunt remoti, Plinij ſecundi dictis oſtendimus: uidetur oportunum & eadem nunc latius, & conſonantiam quoq; dierum inter eos, qui in quacunq; mundi parte ſub eadem ab oriēte in occidentem ducente linea commorantur, eiuſdem declarare ſermonibus. Igitur in ſexto Naturalis hiſtoriæ libro de his ſcribens: Plura ſunt, inquit, ſegmenta mundi, quæ noſtri circulos appellauere, Græci παραλλήλους: principium habet Indiæ pars uerſa ad auſtrum, patet uſq; Arabiā, & rubri maris accolas continentur Gedroſi, Carmani, Perſæ, Elymæi, Parthi, Siænæ, Aria, Suſiane, Meſopotamia, Seleucia, cognominata Babylonia, Arabia ad petras uſq;, Syria cœle, Peluſium Aegypti: inferiorq; ora quæ Cora uocatur, Alexandria Africæ maritima, Cyrenaica oppida omnia, Tapſus, Hadrumetum, Clupea, Carthago, Vtica, utraq; Hippo. Numidia, Mauritania utraq;, Atlanticum mare, columnæ Herculis. In hoc cœli circumplexu æquinoctij die media umbilicus, quem gnomonem uocant, ſeptem pedes longus, umbram non amplius quatuor pedes longam reddit. Noctes uerò dieſq; longiſsima ſpacia quatuordecim horas æquinoctiales habent, breuiſsima è contrario decem. Sequens circulus incipit ab India uergente ad occaſum, uadit per Medos, Parthos, Perſepolin, citima Perſidis, Arabiam citeriorē, Iudæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumæam, Samariam, Hieroſolymam, Aſcalonem, Ioppen, Cæſaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botrin, Tripolin, Byblū, Antiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Ciliciæ maritima, Cypri auſtrina, auſtrinam Cretam, Lilybæum in Sicilia, ſeptentrionale Africæ & Numidiæ. Vmbilicus æquinoctio triginta quinq; pedum, umbram triginta tres pedes longam facit. Dies autem noxq; maxima quatuordecim horarum æquinoctialium eſt, accedente bis quinta parte unius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caſpias portas Mediæ proximas, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Iſſum, Cilicias portas, Solos, Tarſum, Cyprum, Piſidiam, Pamphiliam, Siden, Lycaoniam, Lyciæ Patarum, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnaſum, Guidū, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Cythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Meſſanam, Peloponneſi Syracuſas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniæ auſtrina, Cartegiam, Gades. Gnomonis cunctæ umbram XXXVIII. unciarum faciunt. Longiſsimus dies eſt æquinoctialium horarum quatuordecim, atq; dimidiæ cum triceſima unius horæ. Quarto ſubiacent circulo, quæ ſunt ab altero latere Imai. Cappadociæ auſtrina, Galatia, Myſia, Sardis, Smyrna, Sipylus,

lus, Tmolus mons Lydiæ, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Epheſus, Miletus, Chios, Samos, Icareum mare, Cyclades ſeptentrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sycion, Achaia, Patræ, Iſthmus, Epirus, ſeptẽtrionalia Siciliæ, Narbonẽſis Galliæ exortiua, Hiſpaniæ maritima à Carthagine noua, & inde ad occaſum gnomoni XXI. pedum, reſpondẽt umbræ XVI. pedum. Longiſsimus dies habet æquinoctiales horas XIIII, & tertias duas unius horæ. Quinto continentur ſegmẽto ab introitu Caſpij maris, Bactria, Iberia, Armenia, Myſia, Phrygia, Helleſpontus, Troas, Tenedos, Abydos, Scepſis, Ilium, Ida mons, Cyricum, Lampſacum, Sinope, Amiſum, Heraclea in Põto, Paphlagonia, Lẽnus, Imbrus, Thaſſus, Caſſandria, Theſſalia, Macedonia, Lariſſa, Amphipolis, Theſſalonice, Pella, Edeſus, Berœa, Pharſalia, Cariſtũ, Eubœa, Bœotum, Chalcis, Delphi, Acarnania, Aetolia, Apollonia, Brunduſium, Tarentum, Thurij, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Thuſcum mare, Corſica, Baleares, Hiſpania media. Gnomoni VII. pedes, umbræ VI. Magnitudo diei ſumma, horarum æquinoctialium XV. Sexta comprehenſio, qua continetur urbs Roma, amplectitur Caſpias gentes, Caucaſum, ſeptentrionalia Armeniæ, Apollonia ſupra Rhyndacum, Nicomediam, Nicæam, Chalcedonem, Byzantium, Lyſimachiam, Cherroneſum, Melanenſium, Abderam, Samothraciam, Maroneam, Oenum, Beſsicam, Thraciam, Mediam, Pœoniam, Illyrios, Dyrrachium, Canuſium, Apuliæ extima, Campaniam, Hetruriam, Piſas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Maſsiliam, Narbonem, Tarraconem, Hiſpaniam, Tarraconenſem mediam, & inde per Luſitaniam. Gnomoni pedes IX, umbræ VIII. Longiſsima diei ſpacia, horarum æquinoctialium XV. addita nona parte unius horæ, aut ut Nigidio placuit quinta. Septima diuiſio ab altera Caſpij maris ora incipit, uadit ſuper Callatim, Boſphorum, Boryſthenem, Tomos, Thraciæ auerſa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicentiam, Patauium, Veronam, Cremonam, Rauennam, Anconam, Picenum, Marſos, Pelignos, Sabinos, Vmbriam, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniaq; ab Apennino, transq; alpes, Galliam Aquitaniam, Viẽnam, Piræneum, Celtiberiam. Vmbilico XXXV. pedum, umbræ XXXVI. Vt tamen in partem Venetiæ exæquetur umbra gnomoni, ampliſsima dies horarum æquinoctialium XV, & quintarum partium horarũ trium. Hactenus antiquorum exacta celebrauimus, Sequentium diligẽtiſsimi quod ſupereſt terrarum tribus aſsignauere ſegmentis. A Tanai per Mæotin lacum, & Sarmatas uſq; Boryſthenẽ, atq; ita per Dacos partemq; Germaniæ, Gallias oceani littora amplexi, quod eſſet horarũ XVI. Alterum per Hyperboreos & Britanniam, horarum XVI. Poſtremum Scythicum à Riphæis iugis in Thylen, in quo dies continuarentur, ut diximus, noctesq; per uices. Iidem & ante principia quæ fecimus, poſuere circulos duos. Primum per inſulam Meroen, & Ptolemaidem, in rubro mari ad elephantorum uenatus conditam, ubi longiſsimus dies XII. horarum eſſet, dimidia hora amplior. Secundum per Syenen Aegypti euntem, qui eſſet horarum XIII. Hæc de Plinij Secũdi ſcriptis excerpta, hunc in noſtris opuſculis habeant locum.

GLOSSAE IN CAP. XXXI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Octo circulis terra pro dierum uarietate diſtinguitur. Primus ab Indiæ parte auſtrali per rubri maris incolas, & Africæ maritima ad columnas Herculis peruenit. Quo æquinoctij die medio gnomen ſeptem pedum, umbram quatuor pedes longam reddit. Dies uerò longiſsimus quatuordecim horas æquinoctiales habet. Secundus, ab occaſu Indiæ per Medos uadit, & Perſas, Arabiam, Syriam, Cyprum, Cretam, Lilybæum, & ſeptentrionalia Africæ contingens. Vmbilicus æquinoctio trigintaquinque pedum, umbram uiginti tres pedes longam facit. Dies autem maxima quatuordecim horarum eſt, accedente bis quinta parte unius horæ. Tertius oritur ab Indis Imauo proximis, tendit per Caſpias partes, Taurum, Pamphiliam, Rhodum, Cycladas, Syracuſas, Catenam, Gades, gnomonis cunctæ umbram triginta octo unciarum faciunt. Longiſsimus dies horarum quatuordecim, atq; dimidiæ, cum trigeſima unius horæ. Quartus ab altero latere Imaui per Epheſum mare Cycladum ſeptentrionalia Siciliæ Narbonenſis Galliæ exortiua Africæ maritima tendit ad occaſum, gnomoni uiginti unum pedum, reſpondent umbræ ſex pedum. Longiſsimus dies habet horas quatuordecim, & tertias duas unius horæ. Quinto circulo continentur ab introitu Caſpij maris Bactrij, Armenia, Macedonia, Tarentum, Thuſcum mare, Baleares, Hiſpania media. gnomij ſeptem pedum, umbris ſex. Maximus dies horarum quindecim. Sextus amplectitur Caſpias gentes, Caucaſum, Samothraciam, Illyricos, Campaniam & Ruriam, Maſsiliam, Hiſpaniam Tarraconenſem mediam, & inde Peluſtanam, gnomoni, pedes nouem, umbræ octo. Longiſsimus dies horarum quindecim, addita nona parte unius horæ. Septimus ab altera Caſpij maris hora incipit, uaditq; per Thraciæ auerſa Venetiam, Cremonam, Rauennam, Tranſalpinam Galliam, Pyrenæum, Celtiberiam. Gnomini triginta quinque, umbræ triginta ſex. Ampliſsima dies horarum quindecim, & quintarum partium horæ trium. Octauus à Thanai per Mœotium lacum, & Sarmatas, Dacos, partemq; Germaniæ Gallias ingreditur. Longiſsimus dies horarum ſexdecim. His circulis antiqui duos præponunt: unum per inſulam Meroen, & Ptolemaidem rubri maris urbem, ubi longiſsimus dies duodecim horarum eſt, dimidia hora amplior: alterum per Sienẽ Aegypti, quem horarum tredecim duosq; ſubijciunt. Primum per Hyperboreas & Britanniam, horarum XVII. alterum Scythicum, à Riphæis iugis in Tilen, in quo dies continuantur, noctesq; per uices.

SCHOLIA IN CAP. XXXI. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Et quia ſupra diſtantiam dierum, &c.] *Agitur hoc capite de regionum latitudine, quam diſtinguunt lineæ parallelæ, quas æquidiſtantes uocamus. Latitudo autem eſt regionum diſtantia uerſus meridiem & ſeptentrionem, cuius initium ſumitur à medio torridæ zonæ, ſeu quod eſt idem ab æquinoctiali: ut ciuitas ſub æquatore poſita, quemadmodum* Iulia Aphricanum *oppidum, nullam habet latitudinem: quod iam hinc uerſus aquilonem uergit, incipit habere aliquot latitudinis partes.* Hanc *diſtinguũt circuli qui in polis pinguntur, ambientes polum ex quo circino ducuntur, diſtantes plerunq; ſpacio decem partium.* In *mappis autem (ſic enim uocant uulgò tabulas in quibus orbis eſt deſcriptus) diſtant quadrantibus horarum, id ubi dies maximus à proxima regione quadrante creuit, iſtic eſt alius parallelus: ſed poſt* Britanniam *propter nimis præcipitem inclinationem & ſphæræ, non amplius per quadrantes horarum computatur, quam uniuerſam μάθησιν libuit hoc loco ſubijcere, ex ſecundo libro* Ptolemæi *τῆς μεγάλης πραγματείας. Prius tamen eam ponemus, quam in ipſo* Beda *inuenimus de umbris.*

Concordia duodecim menſium per umbram, cuius gnomon erit humani corporis longitudo.

Ianuarius & December.					*Aprilis & September.*				
Hora	I.	& IX.	*Pedes*	XXIX.	*Hora*	I.	& XX.	*Pedes*	XXIII.
hora	II.	& X.	*pedes*	XIX.	*hora*	II.	& X.	*pedes*	XIII.
hora	III.	& IX.	*pedes*	XVII.	*hora*	III.	& IX.	*pedes*	XI.
hora	IIII.	& VIII.	*pedes*	XV.	*hora*	IIII.	& VIII.	*pedes*	IX.
hora	V.	& VII.	*pedes*	XIII.	*hora*	V.	& VI.	*pedes*	VII.
hora	VI.		*pedes*	XI.	*hora*	VI.		*pedes*	V.
Februarius & Nouember.					*Maius & Auguſtus.*				
Hora	I.	& XXI.	*Pedes*	XXVII.	*Hora*	I.	& XI.	*Pedes*	XXI.
hora	II.	& X.	*pedes*	XVIII.	*hora*	II.	& X.	*pedes*	XI.
hora	III.	& IX.	*pedes*	XV.	*hora*	III.	& IX.	*pedes*	IX.
hora	IIII.	& VIII.	*pedes*	XIII.	*hora*	IIII.	& VIII.	*pedes*	VII.
hora	V.	& VII.	*pedes*	XI.	*hora*	V.	& VII.	*pedes*	V.
hora	VI.		*pedes*	IX.	*hora*	VI.		*pedes*	III.
Martius & October.					*Iunius & Iulius.*				
Hora	I.	& XI.	*Pedes*	XXVII.	*Hora*	I.	& XI.	*Pedes*	XIX.
hora	II.	& X.	*pedes*	XVII.	*hora*	II.	& X.	*pedes*	IX.
hora	III.	& IX.	*pedes*	XIII.	*hora*	III.	& IX.	*pedes*	VII.
hora	IIII.	& VIII.	*pedes*	XI.	*hora*	IIII.	& VIII.	*pedes*	V.
hora	V.	& VII.	*pedes*	IX.	*hora*	V.	& VII.	*pedes*	III.
hora	VI.		*pedes*	VII.	*hora*	VI.		*pedes*	I.S.

VMBRARVM

Vmbrarum ratio gnomica, per quadrantem mundi ſeptentrionalem.

	Parallelorum ordo.	Horæ cum partibus.	Diſtantia ab æquatore.	VMBRA GNOMONIS: Aeſtiua.	Aequinoctialis.	Hyberna.	Loca per quæ ſcribuntur τῶν κλιμάτων.
Amphiſcij ſunt ſex.	1.	12.	0.	26. 30.	0.	26. 30.	Per Aphricam.
	2.	12. 15.	4. 15.	21. 20.	4. 25.	32.	Per Taprobanem.
	3.	12. 30.	8. 25.	16. 50.	8. 50.	37. 54.	Per ſinum Aualicum.
	4.	12. 45.	12. 30.	12.	13. 20.	44. 10.	Per Adulicum ſinum.
	5.	13.	16. 27.	7. 45.	17. 45.	51.	Per Meroen inſulam.
	6.	13. 15.	20. 14.	3. 45.	22. 10.	58. 10.	Per Napata.
	7.	13. 30.	23. 51.	0.	26. 30.	65. 50.	Per Syenen.
	8.	13. 45.	27. 40.	3. 30.	31. 50.	74. 10.	Per Ptolemaida.
	9.	14.	30. 22.	6. 50.	35. 12.	83. 15.	Per inferiorem Aegypti.
	10.	14. 15.	33. 18.	10.	39. 30.	93. 5.	Per Phœniciam.
	11.	14. 30.	36.	12. 55.	43. 50.	103. 20.	Per Rhodum.
Heteroſcij paralleli ſunt ſex & uiginti.	12.	14. 45.	38. 35.	15. 20.	47. 50.	114. 55.	Per Smyrnam.
	13.	15.	40. 56.	18. 30.	52. 10.	127. 50.	Per Helleſpontum.
	14.	15. 15.	43. 5.	20. 50.	55. 55.	140. 25.	Per Maßiliam.
	15.	15. 30.	45. 1.	23. 15.	60.	155. 15.	Per medium Pontum.
	16.	15. 45.	46. 51.	25. 30.	63. 55.	171. 35.	Per fontes Danubij.
	17.	16.	48. 32.	27. 30.	67. 50.	188. 35.	Per oſtia Boryſthenis.
	18.	16. 15.	50.	29. 55.	71. 20.	208. 20.	Per Mæotidem pal.
	19.	16. 30.	51. 35.	31. 25.	75. 25.	229. 20.	Per Agrippinam Colon.
	20.	16. 45.	52. 50.	33. 20.	79. 5.	253. 10.	Per oſtia Rheni.
	21.	17.	54. 1.	34. 55.	82. 35.	278. 45.	Per oſtia Tanais.
	22.	17. 15.	55.	36. 15.	85. 20.	304. 30.	Per Bullæum Brit.
	23.	17. 30.	56.	37. 20.	88. 50.	335. 15.	Per Ma. Britanniæ.
	24.	17. 45.	57.	39. 20.	92. 15.	372. 40.	Per Camaldunum Brit.
	25.	18.	58.	40. 44.	96.	419. 5.	Per Hyberniam.
	26.	18. 30.	59. 30.	Deficiunt hic rationes umbrarum, quòd ſpargantur in immenſum.			
	27.	19.	61.				Per ultima Hybern.
	28.	19. 30.	62.				Per Ebudas inſulas.
	29.	20.	63.				Per Thylem inſulam.
	30.	21.	64. 30.				Per Scythiam.
	31.	22.	65. 30.				Per ultima Scyth.
	32.	23.	66.				Per Gottiam.
Periſcij ſunt ſeptem.	33.	24.	67. 15. periſciorum primus.				Per Gottiam.
	34.	Menſis 1.	69.				Per Gottiam.
	35.	Menſes 2.	73.				Per Islandiam.
	36.	Menſes 3.	78.				Per Pilappos.
	37.	Menſes 4.	82.				Per mare Glaciale.
	38.	Menſes 5.	87.				Per mare Glaciale.
	39.	Dies ſemeſt.	90.				Per mare Gla. ſub polo.

DE QVINQVE CIRCVLIS MVNDI, ET SVBTERRANEO SIDERVM MEATV. CAP. XXXII.

SAne quoniam de temporibus loquentes, neceſſe habuimus aliquoties æquinoctialis, uel ſolſtitialis, uel brumalis meminiſſe circuli, uel zonæ, de ijs paulo latius dicendum putauimus. Solent enim philoſophi inæqualitates temporum, uel curſuum ſolis annuorum ijs diſtinguere uocabulis, ut æquinoctialem uocent zonam: uel circulum, illam cœli regionem, qua ſol circa æquinoctia: ſolſtitialem, qua circa ſolſtitium: brumalem, qua in hyeme mundum conſueuit ambire. Circuli autem, uel zonæ uocantur ex eo, quod circuitu ſolis efficiuntur, è quibus æquinoctialis, quæ media eſt zona, æquali ſpacio terras ſuper ſubtusq; circumflectitur: at ſolſtitialis tam parum ſpacij ſub terris, quàm brumalis agit ſuper terras. Itemq; brumalis, qui ſuper terras anguſtus eſt, tantam habet amplitudinem circuitus ſub terra, quantam ſolſtitialis ſupra terram: quia nimirum ſol in æquinoctio tantum ſpacij noctu ſub terris, quantum interdiu ſuper terras exigit, tanto

utiq; diſcrimine ſub Boreas partes occultus, quanto uiſus iter ſuum deflectens ad auſtros. Porro in bruma tantum ſub terræ inferiora longe lateq; circumfertur, quantum in ſolſtitia ſupra terram edita, longo latoq; circumlabitur flexu. Similiter æſtiuo, id eſt, ſolſtitiali decurrens in circulo, tã breuem ſub aquilonia terræ loca noctu facit digreſſum, quàm ſuper meridiana eius loca diebus hybernis breuem facit aſcenſum. Sicut enim quælibet anni uertentis nox illam habet longitudinem, quam ante VI. menſes habuit, & poſt VI. menſes habitura eſt dies: ita omni nocte ſol tantũ agit iter ſub terra, quantum ante VI. menſes egit, & poſt VI. menſes acturus eſt ſuper terram: & tantum nunc noctu ad aquilonem, quãtum tunc interdiu gyrans ad meridiem. Sed & ſtellæ omnes expleto VI. menſium curriculo, illam cœli plagam interdiu, quam noctu antea luſtrando circumeunt, eandem replicato totidem menſium tempore repetentes, ſolitis noctu tranſigunt excubijs, tanto latiorem quæque ſub terris, quanto anguſtiorem ſupra: itemq; tanto breuiorem ſubtus, quanto productiorem ſupra terras curſum peragentes. Vnde fit, ut in anno ſolari, Arcturus, Orion, & canis, ſed & lacteus circulus, cæteraq; militia cœli una uice plus terræ orbem, quàm ſol ipſe circumeat. Extra hos ſanè circulos ſolis tres, duos utrobiq; circulos, ſeptentrionalem poſuit & auſtralem: quorum ſeptentrionalis ſemper noſtris uiſibus apparens, non ſolis, ſed Arcturi, & quæ circa eum ſunt ſtellarum ambitu conficitur: & quia uicinitate caret ſolis, frigidus eſſe non ceſſat. Cui ſimilis eſt auſtralis, & ipſe ob longinquitatem ſolis gelidus, obq; terræ obiectum nobis ſemper abſconſus. De quo utroq; in Dei laude dicitur: Qui facit arcturum & Oriona, & Hyadas, & interiora Auſtri. Et alibi: Qui extendit aquilonẽ ſuper uacuũ. Meminit horum & Poeta.

Quinq; tenent cœlum zonæ, quarum una coruſco
Semper ſole rubens, & torrida ſemper ab igni.

Ipſa eſt æquinoctialis, quam quia ſemper ſol aut præſens, aut hinc uel inde uicinus illuſtrat, nimirum ſubiecta terrarum exuſta flammis & cremata, cominus uapore torrentur.

Quam circum extremæ dextra læuaq; trahuntur
Ceruleæ glacies concretæ, atq; imbribus atris.

Septentrionalem dicit & auſtralem, quibus ſubiecta omnia ob ſolis, molliorumq; ſiderum abſentiam, infeſta rigore, & gelu premuntur æterno, teſte ipſo mari congelato, quod ab inſula Thyle diei unius nauigatione diſtat ad Boream.

Has inter mediamq; duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ Diuum.

Solſtitialem & brumalem ſignificat, quæ uicina utrinq; feruentis & gelidarum ſunt ui temperatæ: ideoq; ambas dicunt habitabiles id eſt, habitationi habiles, & nec frigoris immanitate, nec caloris mortalium à ſe repellentes acceſſum: quamuis unam ſolummodo probare poſſunt habitatam. Neq; enim uel Antipodarum ullatenus eſt fabulis accomodandus aſſenſus, uel aliquis refert Hiſtoricus uidiſſe, uel audiſſe, uel legiſſe ſe, qui meridianas in partes ſolem tranſierunt hybernum, ita ut eo poſt tergum relicto trãſgreſsis Aethiopum feruoribus, temperatas ultra eós hinc calore, illinc rigore, atq; habitabiles mortalium repererint ſedes. Deniq; ſolertiſsimus naturalium inquiſitor Plinius Secundus qui non negat terram, etſi ſit figuræ pineæ nucis, nihilominus undique incoli, uide quid de ijs ſcribens zonis dicat. Circa, inquit, duæ tantum inter exuſtam & rigentes temperantur, eæq; ipſæ inter ſe non peruiæ propter incẽdium ſideris. Facillimum ſanè harum zonarum dant exemplum, qui gelidiſsimo hyemis rigore ad focum oblongo ſchemate factũ ſeſe calefaciunt, ubi ignis ipſe quaſi media zona, & proxima quæq; illi prorſus intangibilia ſunt ob ardorem: quæ uerò ſunt longius à flammis hinc uel inde remota communi frigore torpẽt. Porro quæ inter hæc utrinq; temperata ſunt, & ad calefaciendum accõmoda, ſiue ex una, ſiue ex utraq; ignis parte ſtare uoluerint, qui hunc ſibi algidæ noctis in tenebris ſub diuo ad lucẽ fotumq; pararũt. Qui ſi circumire ignis in modum ſolis poſſet, quinq; nimirũ circulos redderet: quia uerò ſtat, lineas quinq; facit, unam in medio feruidã, duas circũ gelidas, totidẽ inter has temperatas.

GLOSSAE IN CAP. XXXII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Quinque circulis mundus diuiditur, quorum diſtinctionibus quædam partes temperie ſua incoluntur, quædam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles exiſtunt. Primus eſt ſeptentrionalis, frigore inhabitabilis, cuius ſidera nobis nunquam occidunt. Secundus ſolſtitialis, à parte ſigniferi excelſiſsima nobis ad ſeptentrionalem uerſus, temperatus, habitabilis. Tertius æquinoctialis, medio ambitu ſigniferi orbis incedens, torridus, inhabitabilis. Quartus brumalis, à parte humillima ſigniferi ad auſtrinum polum uerſus, temperatus, habitabilis. Quintus auſtralis, circa uerticem auſtrinum, qui terra tegitur, frigore inhabitabilis. Tres autem medij circuli, inæqualitates temporum diſtinguunt, cum ſol hunc ſolſtitio, illum æquinoctio, tertium bruma teneat. Extremi enim ſemper ſole carent. Vnde & à Thyle inſula unius diei nauigatione ad aquilonem mare congelatum inuenitur.

ISIDORVS IN MINORI LIBELLO, QVEM ſcripſit ad Siſubotum regem.

Solent enim philoſophi inæqualitates temporum uel curſuum ſolis annuorum his diſtinguere uocabulis. Formatio mundi ita demonſtratur:

monſtratur: nam quemadmodum erigitur mundus in ſeptentrionalem plagam, ita declinatur in auſtralem. Caput autem quaſi facies orientalis regio eſt: ultima pars ſeptentrionalis. Nam partes eius quatuor ſunt. Prima pars mundi eſt oriens, ſecunda meridiana, tertia occidens, ultima uerò atq; extrema ſeptentrionalis. De qua Virgilius ſic ait: Quam circum extremæ dextra læuaq; trahuntur, Cæruleæ & glacie concretæ. Et Lucanus ſic ait: Mundi pars ima iacet, quam zona niualis, Perpetuæq; premunt hyemes.

ITEM DE QVINQVE CIRCVLIS MVNDI.

In diffinitione autem mundi circulos aiunt philoſophi quinq;, quos Græci parallelos, id eſt zonas uocant, in quibus orbis terræ. Has Virgilius in Georgicis oſtendit, dicens: Quinq; tenent cœlum zonæ. Quæ ideo zonæ uel circuli appellantur, eo quòd in circumductione ſphæræ exiſtunt. Sed fingamus eas in modum dexteræ noſtræ, ut pollex ſit circulus articos frigore inhabitabilis. Secundus circulus terinos, temperatus, habitabilis. Medius circulus hiſemerinos, torridus, inhabitabilis. Quartus circulus exemerinos, temperatus, habitabilis. Minimus circulus, antarticos, frigidus inhabitabilis. Horum primus ſeptentrionalis eſt, ſecundus ſolſtitialis, tertius æquinoctialis, quartus hyemalis, quintus auſtralis. de quibus Varro ita dicit:

Et quinq; ætherius zonis accingitur orbis,
Ac uaſtant imas hyemes mediamq; caloris:
Sic terræ extremas inter mediamq; coluntur,
Quam ſolis ualido nunquam ut auferat igne.

Quorum circulorum diuiſiones ideo zonæ uel circuli appellantur, eo quòd in circumductione ſphæræ exiſtunt.

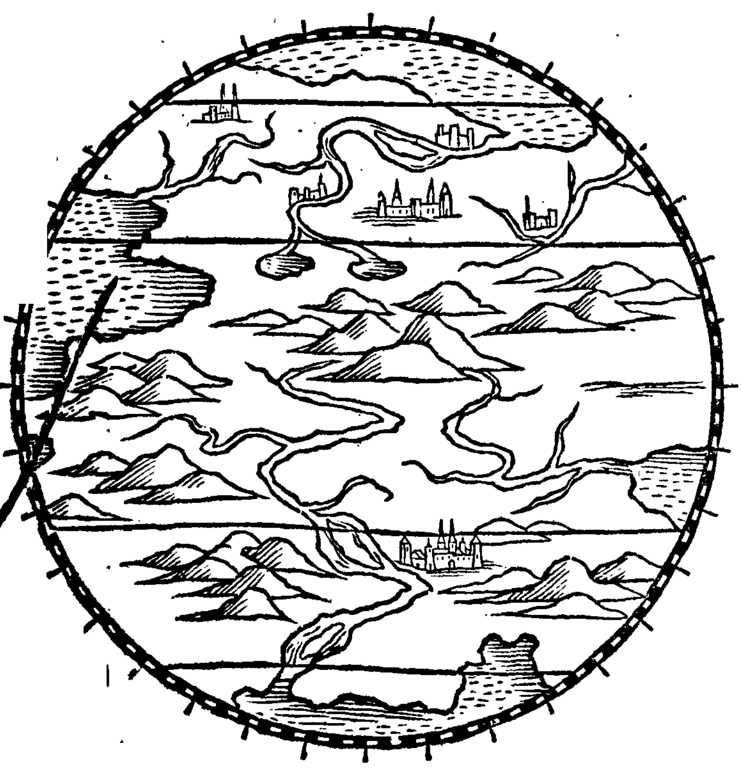
Sed ideo æquinoctialis circulus inhabitabilis eſt, quia ſol per medium cœlum currens, nimium his locis facit feruorem, ita ut nec fruges ibi naſcantur propter exuſtam terram, nec homines propter nimium ardorem, habitare permittantur. At contra ſeptentrionalis & auſtralis circuli ibi coniuncti ideo non habitantur, quia à curſu ſolis longè poſiti ſunt, nimioq; cœli frigore, uentorumq; gelidis flatibus contabeſcunt. Solſtitialis uerò circulus, qui in oriente inter ſeptentrionalem & æſtiuum eſt collocatus, uel iſte qui in occidente inter æſtiuum & auſtralem poſitus eſt, ideo temperati ſunt eo quòd ex uno circulo frigus, ex altero calorem habeant. De quibus Virgilius ait: Has inter mediamq; duæ mortalibus ægris, Munere conceſſæ diuûm. Sed qui proximi ſunt æſtiuo circulo, ipſi ſunt Aethiopes nimio calore peruſti.

ISIDORVS IN LIBRO ETYMOLOGIARVM tertio, capite uigeſimo ſecundo.

Arcticos appellatur, eo quòd intra eum arctorum ſigna incluſa proſpiciuntur, quæ magis in urſarum ſpeciem ficta, ſeptentriones appellantur. Terinus tropicus iccirco dicitur, quia in eo circuiens ſol aquilonis finibus æſtatem facit, & ultra eum circulum non tranſit, ſed ſtatim reuertitur, & inde tropicus appellatur. Himerinos uel hiſmerinos, à latinis ideo æquinoctialis appellatur, eo quòd ſol cum ad eum orbem peruenerit, æquinoctium facit. Himerinos enim latinè dicitur dies atq; nox, quo circulo dimidia ſphæræ pars conſtituta proſpicitur. Cimerinos tropicus ſiue exemerinos, propterea hyemalis ſiue brumalis à latinis appellatur, quod ſol cum ad eum circulum peruenerit, hyemem his qui ad aquilonem ſunt, facit, æſtatem autem his qui ad auſtri partes cõmorantur. Antarcticos uocatur, ex eo q cõtrarius ſit circulo, quẽ arcticũ nominamus. Quorũ circulorũ diuiſiones, talis demõſtrat figura.

Septentrionalis arcticus.
Frigore inhabitabilis.

Solſtitialis ſiue æſtiualis.
Terinos tropicus, temperatus, habitabilis.

Himerinos, ſiue hiſemerinos, æquinoctialis, torridus, inhabitabilis.

Solſtitialis ſiue hyemalis uel brumalis. Cimerinos ſiue exemerinos, tropicus, tẽperatus, habitabilis.

Antarcticus auſtralis, frigore inhabitabilis.

Qui facit arcturum & oriona & hyadas, & interiora auſtri. Græco quippe eloquio ὑετὸς pluuia uocatur. Et hyades nomẽ à pluuijs acceperunt, quia ortæ proculdubio imbres ferunt. Necnon & oriona, in ipſo pondere temporis hyemalis oriuntur, ſuoq; ortu tempeſtates excitant, & maria perturbant. Hæc nomina ſtellarum dum in ſcripturis legimus, uanis deliramentis poetarum aſſen-

ſum non præbeamus, qui falſis opinionibus uocabula iſta in aſtris ex hominum nominibus, uel aliarum creaturarum uocabulis impoſuerunt. Ita enim ſtellarum quarundam gentilium ſapientes nomina, ſicut & dierum indiderunt. Quod uerò eiſdem nominibus ſacra utitur ſcriptura, non eorum iccirco uanas approbat fabulas: ſed faciens ex rebus uiſibilibus inuiſibilium rerum figuras, ea nomina pro cognitione hominum ponit, quæ latè ſunt cognita, ut quicquid incognitum ſignificat, facilius per id quod eſt cognitum, humanis ſenſibus innoteſcat.

Qui extendit aquilonem ſuper uacuum.] *Gregorius. Aquilonis nomine in ſacro eloquio appellari diabolus ſolet, qui ut torporis frigore gentium corda conſtringeret, dixit: Sedebo in monte teſtamenti, in lateribus aquilonis. Qui ſuper uacuũ extenditur, quia illa corda poßidet, quæ diuini amoris gratia non replentur.*

Arcturus ille eſt quem latini ſeptentrionalem dicunt, qui ſeptem ſtellarum radijs fulgens in ſeipſo reuolutus rotatur: qui ideo plauſtrum uocatur, quia in modum uehiculi uoluitur, & modò tres ad ſumma leuat, modò quatuor inclinat. Hic autem in cœli axe conſtitutus, ſemper uerſatur, & nunquam mergitur: ſed dum in ſemetipſo uoluitur, nox finitur. Per arcturum hunc, id eſt ſeptentrionem, eccleſiam ſeptenaria uirtute fulgentem intelligimus. Nam ſicut in axe cœli arcturus ſemper inclinatur, rurſusq́; erigitur: ita eccleſia diuerſis quidem aduerſitatibus humiliatur, ſed mox conſurgens ſæpè & uirtutibus eleuatur: & ſicut ex tribus & quatuor ſeptenarius perficitur, ita eccleſia ex fide trinitatis & operationibus quatuor uirtutum principalium conſummatur: ex fide enim & operibus homo iuſtificatur. Neq; enim uel Antipodarum ullatenus eſt fabulis accommodandus aſſenſus, uel aliquis refert hiſtoricus uidiſſe, uel audiſſe, uel legiſſe ſe, qui meridianas in partes ſolem tranſierint hybernum: ita ut eo poſt tergum relicto, tranſgreßis Aethiopum feruoribus, temperatas ultra eos hinc calore, illinc rigore, atq; mortalium habitabiles repererint ſedes.

In libro de Ciuitate Dei decimoſexto, capite nono, ſic dicit, ſcilicet Auguſtinus: Quod uerò Antipodas eſſe fabulantur, id eſt homines à contraria parte terræ, ubi ſol oritur, quando occidit nobis aduerſa pedibus noſtris calcare ueſtigia, nulla ratione credendum eſt, neq; ulla hoc hiſtorica cognitione didiciſſe ſe affirmant: ſed quaſi ratiocinando coniectant, eo quòd intra conuexa cœli terra ſuſpenſa ſit, eundemq́; locum mundus habeat & infimum & medium. & ex hoc opinantur alteram partem terræ, quæ infra eſt, habitatione hominum carere non poſſe. Nec attendunt, etiamſi figura conglobata & rotunda mundus eſſe credatur, ſiue aliqua ratione monſtretur, non tamen eſſe conſequens, ut etiam ex illa parte ab aquarum congerie nuda ſit terra. Deinde etiamſi nuda ſit, neq; hoc ſtatim neceſſe eſt ut homines habeat, quomodo nullo modo ſcriptura iſta mentitur: quæ narratis præteritis facit fidem, eo quòd eius prædicta complentur. Nimisq; abſurdum eſt ut dicatur aliquos homines ex hac in illam partem oceani immenſitate traiecta nauigare, & peruenire potuiſſe, ut etiam illic ex illo uno primo homine genus inſtitueretur humanum.

SCHOLIA IN CAP. XXXII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Sanè quoniam de temporibus loquentes.] *Sunt quinq; circuli in ſphæra κεκλώτῃ, ſeu (ut recentiores uocãt) materiali παράλληλοι, de quibus, tametſi apud alios paßim ſit obuium, uolui tamen iſto loco, ut Beda uel à quolibet intelligatur, hos paucis exponere. Quinq; igitur pinguntur, non quidem quod non plures ſint, ſed quod plures ponere ſuperuacaneum eſt: horum à ſole deſcribuntur tres, duo reliqui à ſtellis. Intelligendum eſt enim, circumacta ſphæra, omnem notam deſcribere circulum: qui à ſole deſcribuntur ſunt, æquator, circulus brumalis, & circulus ſolſtitialis: facit enim ſol in tribus cœli partibus quatuor diſcrimina, diligenter ſtudioſis annotanda. Nam cum eſt à nobis uerſus auſtrum remotißimus, quod fit circa nonas* Decembres: *nec enim difficile eſt animaduertere, quam ſit tunc ſol procul (in meridie ſemper intelligo) à noſtro uertice digreſſus, eo inquam die circulum deſcribit ex mundi circumactu, à quo poſtridie iterum incipit aſcendere, ac uertere ſeſe ad nos: propterea circulus ille tropicus dicitur, quod ab eo loco ſol ſemper reuertitur. Græcis τροπὴ χειμέρινος dicitur, id eſt, uerſio hyberna: eum diem uocant latini brumam, quaſi ut* Nonius *annotauit βραχὺ ἦμαρ, id eſt, breuem diem. Propterea à noſtris circulus brumalis uocatur, & fit exiſtente ſole in prima parte capricorni, unde & circulus capricorni dicitur.* Deinde *poſt dies nonaginta, medium mundi obtinet, ubi deſcribit circulum æquinoctialem: quo die in qualibet regione dies & noctes ſunt pares. Poſt hanc metam quotidie ſol uicinior ſeptẽtrionibus redditur, uſq; ad ſolſtitiũ, quo die deſcribitur tertius parallelus, qui ſolſtitialis dicitur, græcè τροπὴ θέρινος, id eſt, uerſio æſtiua ſignificantius dicitur, Germanice quoq; eadem ratione, des ſommerſche ſon vuendte. Fit quoq; in prima cancri parte, unde & tropicus cancri ſeu circulus cancri dicitur. Vniuerſum id quod extremis circulis & medio continetur, torrida zona apud ſcriptores dicitur, regiones enim his cœli locis ſubiectæ perpetuo æſtu uexantur. Reſtant duo alij circuli paralleli circa polos mundi ducti, intra quos ſtellæ quæ continentur, nunquam occidunt, qui deſcribuntur non omnibus eodem modo: nam in Græcia deſcribitur à poſteriore pede urſæ maioris. Coloniæ à lyra ſeu fidicula. Sed alij hos circulos non à ſtellis, ſed à polis ſignifer ducunt qui in quolibet tractu ſunt pares: ſed hi qui deſcribuntur à ſtellis nunquam occidentibus, pro climatum diuerſitate uariant: abeuntibus enim ad auſtrum, fiunt anguſtiores, ad ſeptentrionem ampliores: dicuntur ab Ariſtotele hi circuli ſemper apparentes. Horum unus circa polum arcticum, ſeptentrionalis dicitur uel arcticus, alter qui huic ſub terra ad auſtrum reſpondet, antarcticus. Tractus, qui inter hos circulos & torridam zonam ſunt, dicuntur zonæ temperatæ, quarum una noſtra eſt, altera antichthonum: quæ ſub circulis polaribus iacent, ſunt intemperatè frigidæ. Docet autem hoc ſubiecta figura.*

Diuiſio eſt mundi per zonas, cui hoc loco adſcriptæ ſunt literæ A B C D. *Quomodo uerò ducãtur lineæ inter literas, uide: nam ſpacia duo aduerſa ſibi, id eſt à* C *in* I *ſeptentrionum, & à* D *in* F, *auſtralium intelliguntur prima obriguiſſe perpetua, ſiquidem id oſtendunt lineæ ab* I *in* G, *& ab* F *in* E, *inter hos extremos cingulos & medium ſunt duæ mortalibus conceſſæ, ab* I *ſcilicet in* N, *& ab* F *in* L, *ab his quoq; ducuntur lineæ oſtendentes zonas ab* N *in* M, *& ab* L *in* K. *Nam inter* I *&* N *æſtiua, inter* E *&* F *hyemalis conſtat, quæ utraq; altrinſecus & frigoris & caloris temperie gaudent: quoniam ab* N *in* L, *ſemper ſole rubet, & in altera quoq; minore, qui maiore continentur quinq; zonis, terræ ſuperiacent quinq; zonæ cœli, quæ diſtinguuntur literis* O P Q R, *quibus ſic diuiditur, atq; magnis orbis literis* A B C D. *Ex his igitur conſtat ſingulas terræ partes, à ſingulis cœli partibus ſuper uerticem ſuum poſitis qualitatem mutuari.*

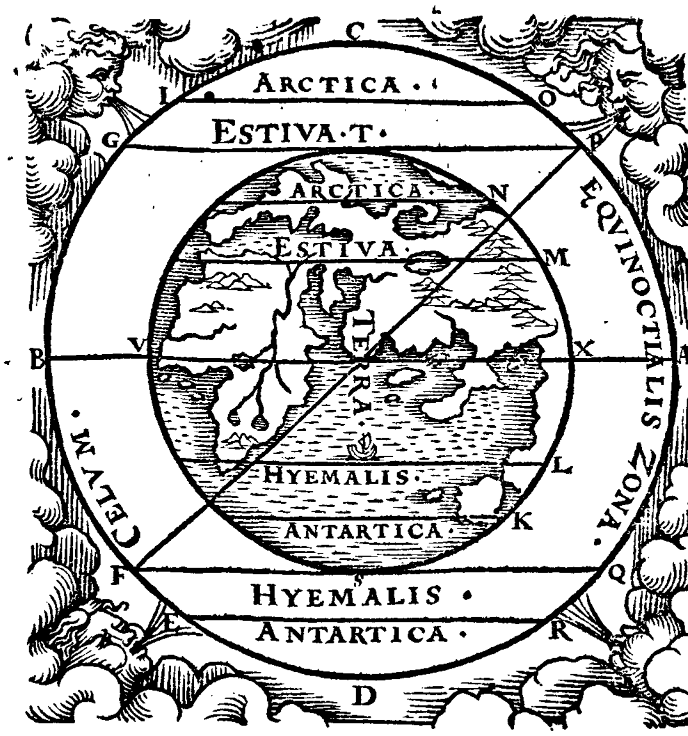
Vnde fit ut in anno ſolari arcturus Orion, &c.] *Singuli planetarum orbes contra cœlum ab occaſu in exortū mouentur, unde dum ipſi integrum cœli circulum abſoluunt, ſemel minus quàm ipſum firmamentum terram circumiuerunt. Itaque*

cum

cum Saturnus tricenis unum circuitum perdiderit, ſol ſingulis annis (quotidie enim it cõtra cœlum unam partem) luna uigintiſeptem diebus & triente ſemel minus quàm ipſum firmamentum circa mundum uerſa eſt: quod niſi eſſet in ſole, toto anno eiſdem horis, eadem nobis orirentur ſidera: ſed diuerſum obſeruamus. nã Orion aliquando media nocte, aliquãdo ueſperi, aliquando diluculo exoritur.

Arcturus.] *Arcturus, ſtella eſt primæ claritatis intra pedes Bootæ. Orion magnitudine (inquit Ariſtoteles) & multitudine ſtellarũ ſidus maximum eſt, uulgò quoq; notum, propter aſteriſmi claritatem. Canis inter Galaxiam & Orionis pedes eſt collocatus, cuius ea quæ in ore ponitur, canicula uocatur: ſyrius autẽ à græcis propter ſiccitatem, quæ eſt dum hoc aſtrum cũ ſole exoritur.*

Neq; enim Antipodarum.] *Antipodæ ſeu Antipodes (utroq; enim modo Latini poſſunt inflectere, teſte Priſciano) à Lactantio & Auguſtino negantur. Verum his à recentioribus ſatis eſt reſponſum. Si enim propterea putarint non eſſe, quòd ex aduerſo in altera parte cœli, eadem non ſit mundi figura, quæ apud nos, mundum negant eſſe rotundum, atqui hoc iam à multis ſatis eſt demonſtratum: ſi ob id, quòd in ea parte orbis crediderint non eſſe homines, ſed maria, aut inculta loca, nauigationibus id nunc deprehenſum eſt.*

DE QVATVOR TEMPORIBVS, ELEMENTIS, HVMORIBVS. CAPVT XXXIII.

TEmpora ſunt anni quatuor, quibus ſol per diuerſa cœli ſpacia diſcurrendo ſubiectũ temperat orbem: diuina utiq; procurante ſapientia, ut non ſemper eiſdem commoratus in locis, feruoris ariditate mundanum depopuletur ornatum, ſed paulatim per diuerſa commigrans, terrenis fructibus naſcendis maturandiſq; temperamenta cuſtodiat. A quo temperamento uidetur temporibus inditum nomen, uel certe quia quadam ſuæ ſimilitudine qualitatis ad inuicem contemperata uoluuntur, tempora rectè uocantur. Hyems enim, utpote longius ſole remoto, frigida eſt & humida. Ver, illo ſuper terras redeunte, humidum & calidum. Aeſtas, illo ſuperferuente, calida & ſicca. Autumnus, illo ad inferiora decedente, ſiccus & frigidus: ſicq; fit, ut amplexantibus ſingulis medio moderamine, quæ circa ſe ſunt, orbis inſtar ad inuicem cuncta concludantur. Quibus æquè qualitatibus diſparibus quidem per ſe, ſed alterutra adinuicem ſocietate connexis, ipſa quoq; mundi elementa conſtat eſſe diſtincta. Terra nanq; ſicca & frigida: aqua frigida & humida: aer humidus & calidus, ignis eſt calidus & ſiccus: ideoq; hæc autumno, illa hyemi: iſte ueri, ille comparatur æſtati. Sed & homo ipſe, qui à ſapientibus microcoſmos, id eſt, minor mundus appellatur, iiſdem per omnia qualitatibus habet temperatum corpus, imitantibus nimirum ſingulis iis, quibus conſtant humoribus, modum temporũ quibus maximè pollet. Sanguis ſiquidem qui uerè creſcit, humidus & calidus. Cholera rubea, quæ æſtate, calida & ſicca. Cholera nigra, quæ autumno, ſicca & frigida. Phlegmata, quæ hyeme, frigida ſunt & humida. Et quidẽ ſanguis in infantibus maximè uiget, in adoleſcentibus cholera rubea, melancholia in tranſgreſſoribus, id eſt, fel cum fece nigri ſanguinis admixtum, phlegmata dominantur in ſenibus. Item ſanguis eos, in quibus maximè pollet, facit hilares, lætos, miſericordes, multum ridentes & loquentes. Cholera uerò rubea, facit macilentos, multum tamen comedentes, ueloces, audaces, iracundos, agiles. Nigra bilis, ſtabiles, graues, compoſitos moribus, doloſoſq; facit. Phlegmata, tardos, ſomnolentos, obliuioſos generant. Horum autem principia temporum diuerſe ponunt diuerſi. Iſidorus nanq; Hiſpanienſis epiſcopus, hyemem IX. Calendarum decemb. Ver, VIII. Calend. Mart. Aeſtatem IX. Calendas Iunias, Autumnum X. Calendas Septembres habere dixit exortum. Græci autem & Romani, quorum in huiuſmodi diſciplinis potius, quàm Hiſpanorum authoritas ſequi cõſueuit, Hyemẽ VII. Id. Nouemb. Ver. VII. Id. Februa. Aeſtatem VII. Id. Maij. Autumnum VII. Id. Auguſti. inchoare decernunt, hyemis uidelicet & æſtatis initia, ueſpertino uel matutino Vergiliarum ortu occaſuq; ſignantes. Item ueris & autumni, cum Pleiades media ferè die uel nocte oriuntur & occidunt, ponentes ingreſſum. Deniq; & in libris Coſmographorum authẽticis ac nobiliſsimis, ita eadem tempora ad lineam diſtincta reperimus, adnotatu etiã ortu Vergiliarum VII. Id. Maij occaſu quoq; eorundem VII. Id. Nouemb. Et Plinius ſecundus in libro ſecũdo naturalis hiſtoriæ, eodem modo diſtinguenda iudicauit. Sed & homo eccleſiæ ſanctus Anatholius in opere ſuo paſchali, cum de æquinoctiis & ſolſtitiis, deq; horarũ ac momentorum incrementis ſubtiliſsime diſputaſſet, ita diſuptationem ſuam ſimul & ipſum libellum terminauit: Hoc autẽ non ignores, quod ipſa quatuor, quæ prædiximus temporum confinia, licet men

ſium ſequentium Calendis approximentur, unumquodque tamen medium temporum, id eſt, uerni & æſtatis, autumni & hyemis teneat, & non exinde temporum principia inchoentur, unde mēſium Calendæ initiantur, ſed ita unumquodque tempus inchoandum eſt, ut à prima die ueris tempus æquinoctiū diuidat, & æſtatis IX. Cal. Iul. & autumni VIII. Calēdas Octob. & hyemis VIII. Calendas Ian. ſimiliter diuidat. Vbi autem Dei populus in lege temporum faceret initia, teſtatur ſcriptura, quæ præcepit dicens: Obſerua menſem nouarum frugum, & uerni primum temporis, & facies Phaſe domino Deo tuo. Quē ſecuti eſſe Aegyptij uidētur, ex eo quod eruditiſſimus eorum Antiſtes Protereus ait: Illud etiam oportet attendere, quod errent nimium, qui primi mēſis initium lunaris curſus à XXV. die menſis Phamenoth, qui eſt XII. Calendas April. omnino eſſe conſtituunt, eo quod tunc initium uerni temporis, ab ijs qui hoc inuenire uoluerūt, cum omni diligentia præfixum eſſe uideatur. Vocatur autem uer, quod in eo cuncta uernent, hoc eſt uireſcant. Aeſtas ab æſtu, qui in ea maturādis fructibus datur. Autumnus, de autumnatione fructuū, qui in eo colliguntur. Porro hyems à doctoribus frigus interpretatur, & ſterilitas. Et hæc quidem noſtris partibus temporum uocabula congruunt. Verum Indos, ubi alia cœli facies, alij ſunt ortus ſiderum, binas æſtates in anno, binas habere perhibent meſſes, media inter illos hyeme Eteſiarum flatu, noſtra uerò brumali lenes ibi auras, & mare nauigabile narrant. Sed & Aegyptus noſtra hyeme media, maximè campos herbis floreos, & ſyluas fertur habere pomis onuſtas.

GLOSSAE IN CAP. XXXIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Tempora ſunt uices mutationum, quibus ſol accedendo uel recedendo anni temperat orbem. Hyems enim illo longius morante, frigidus eſt & humidus, uer illo redeunte humidum & calidum: æſtas illo ſuperferuente, calida & ſicca, autumnus illo decidente ſiccus & frigidus. Hæc antiqui ſexto die ante idus Februarias & Maias, Auguſtasq; & Nouembres inchoabant, ut ſolſtitia & æquinoctia in medio eſſent temporum. Vèr autem orienti comparatur, quia tunc ex terris omnia oriuntur. Aeſtas meridiano, eo quòd pars eius calore flagrantior ſit. Autumnus occiduo, eo quòd ob confinium caloris & frigoris graues morbos habeat. Hyems ſeptentrioni, eo quòd frigore torpeat.

Tempora ſunt anni quatuor, quibus ſol per diuerſa cœli ſpacia diſcurrendo, ſubiectum temperat orbem.] *Tempus iuxta Hebræos integer annus eſt. ſecundum illud in Daniele: Tempus & tempora, & dimidium temporis. Per tempus, annum ſignificat: per tempora, duos annos: per dimidium, menſes ſex. Iuxta latinos autem unius anni quatuor tempora aſcribuntur: hyemis, ueris, æſtatis atq; autumni. Iuxta allegoriam, hyems temporalis intelligitur tribulatio, quando tempeſtates & turbines ſeculi incumbunt. Aeſtas eſt fidei perſecutio, quando doctrina perfidiæ ariditate ſiccatur. Ver eſt nouitas fidei ſiue pax, quando poſt hyemis tribulationem, tranquillitas eccleſiæ redditur, quando menſis nouorum, id eſt paſcha agni celebratur: quando terra floribus, id eſt eccleſia ſanctorum cœtibus decoratur. Item ueris & autumni, cum pleiades media ferè die uel nocte oriuntur uel occidunt, ponentes ingreſſum. Pleiades ſunt multæ iuges ſtellæ, quas etiam botrum appellamus à multitudine ſtellarum. Nam & ipſæ ſeptem eſſe dicuntur, ſed amplius quàm ſex nullus conſpicere poteſt. Hæc ab oriente ſurgunt, & appropinquante diei claritate ſtellarum eius ordo diſtenditur. Pleiades autem à pluritate uocatæ ſunt, quia pluralitatem Græci ἀπὸ τοῦ πλείστου appellāt. Has latini uergilias appellauerunt, eo quòd poſt uer exoriuntur: & eo magis cæteris prædicantur, quod his orientibus æſtas ſignificatur: occidentibus uerò hyems oſtenditur, quòd alijs penitus non eſt traditum ſignis. His autem ſtellis ab eo quòd ſeptem ſunt, & ſplendidè micant, ſancti omnes ſeptiformis ſpiritus uirtute fulgentes ſignificantur: ab eo autem quòd ſibi uicinantur, ſed non ſe contingunt, charitate proximos, ſed tempore diuiſos Dei prædicatores oſtendunt.*

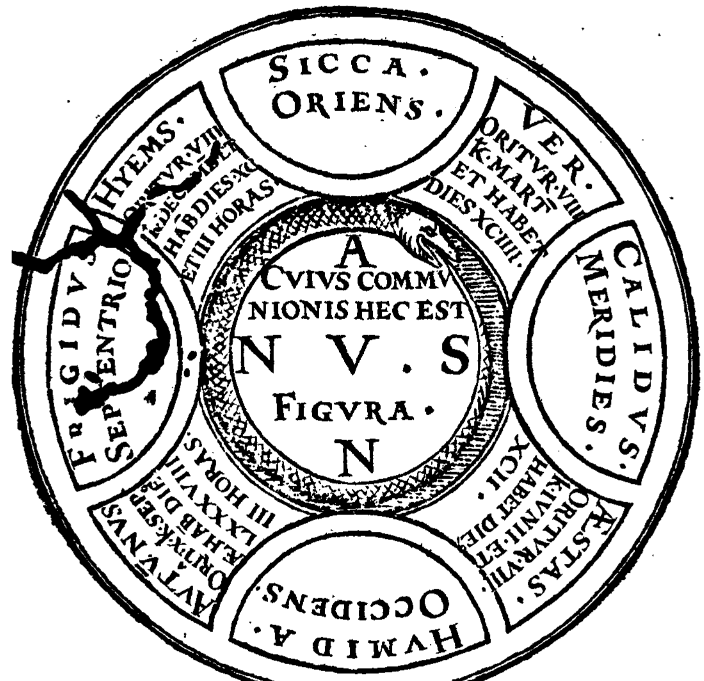
SCHOLIA IN CAP. XXXIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Horum autem temporum principia.] *Iam ſuprà meminimus, autores uariare in ratione horum temporum, plerique reſpiciunt eorum qualitates, quæ ſunt ex calido, frigido, humido & ſicco: quæ ubi naturæ primum mouet atq; excitat, manifeſtis operationibus inde ſubſequentibus, ſtatuuntur ex eo temporum diſcrimina: ſed quia omnibus annis pari ratione non accidit, diſtincta ſunt tempora exortibus ſtellarum fixarum. Habent autem ſingulæ partes qualitates elementares: ut uer, humidum & calidum, aeris naturam ſortitum eſt: æſtas, ſicca eſt & calida uelut ignis: autumnus, frigidus & ſiccus: hyems, frigida & humida, qualis & natura humoris eſt. Nam & hyems ab ὕειν dicitur, quod eſt pluere.*

Media inter illos hyeme Eteſiarum flatu.] *Eteſiæ, uenti ſunt quos anniuerſarios quidem uocant, qui flant poſt exortum canis ſpacio quadraginta dierum ex ſeptentrionibus, quorum flatus ualidiores ſunt in auſtrinis quàm in arctois regionibus. Vide libro ſecundo μετεωρῶν.*

Figuras quas hic ſubieci, ſic pictas inueni in exemplari ſcripto, quæ quia nonnihil ad hoc caput faciebant, uidebantur non eſſe omittendæ. Priori figuræ ſic fuit adſcriptum.

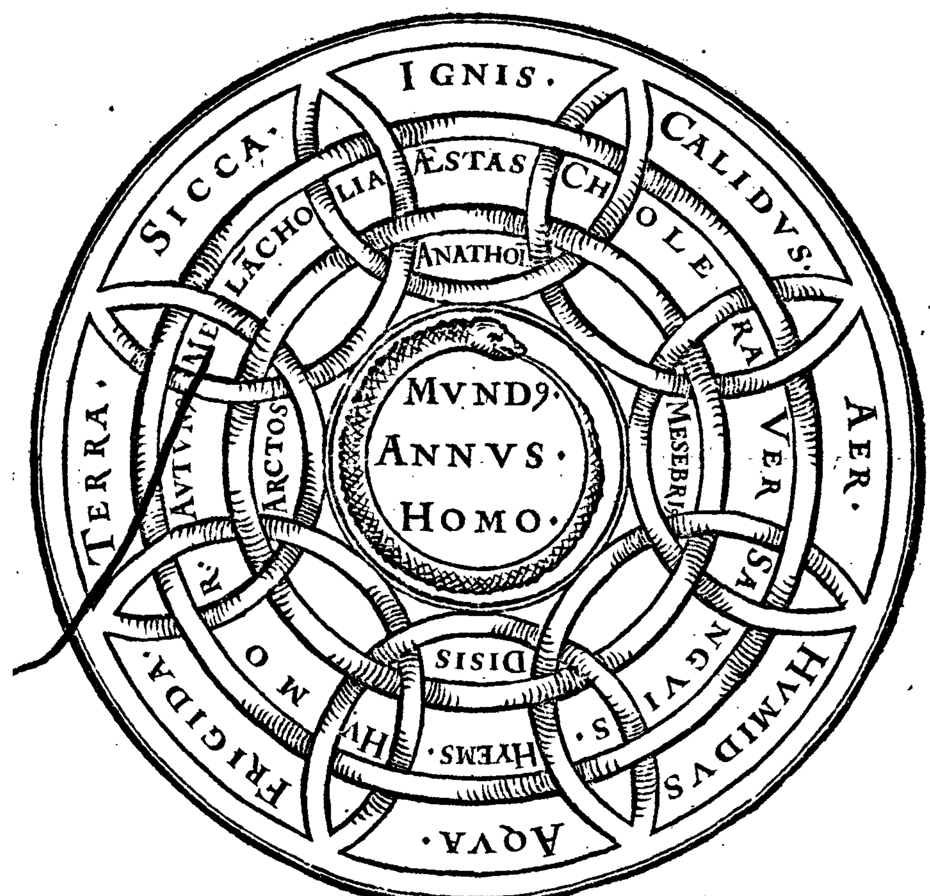
DE TEMPORIBVS AC PARTIBVS EIVS, ET QVALITATIBVS ANNI, SCHEMA.

s, ſignum ſemis ſignificat, quælibet enim dictio menſuræ, ſeu in partibus aſsis ſuam quendam characterem, de quibus & apud Bedam de partibus aſsis, & pleroſq; alios uetuſtiores grammaticos: ſed deſcriptorum inſcitia uel negligentia corruptæ ſunt. neq; enim cuiuſmodi apud Bedam ponuntur, reſpondent antiquitatibus ſculptis aut pictis.

Subieci hic alteram figuram, quam in codice uetuſtiſsimo ſic ad literam inueni, cui hoc adſcriptum fuit.

DE CONVENIENTIA COSMI, MICROCOSMI, ET ANNI.

DE ANNIS NATVRALIBVS. CAP. XXXIIII.

ANnus uel ab innouando cuncta quæ naturali ordine tranſierant, uel à circuitu temporis nomen accepit, quia ueteres am pro circum ponere ſolebant, ut Cato dicit in Originibus Oratorum, amterminum, id eſt, circumterminum: & ambire dicitur, pro circumire. Eſt autem annus lunaris, eſt & ſolaris, eſt & errãtium diſcretus ſtellarum, eſt & omnium Planetarum unus, quem Magnum ſpecialiter nuncupant. Sed lunaris annus quadriſarie accipitur: primus eſt nanq;, cum luna XXVII. diebus, & VIII. horis Zodiacum percurrens, ad id ſignum ex quo egreſſa eſt reuertitur. Secundus duobus diebus, & quatuor horis prolixior, qui conſuete menſis appellatur, cum ſolem, à quo noua digreſſa eſt, XXIX. diebus, & XII. horis exactis iam defecta repetit. Tertius, qui XII. menſibus huiuſmodi, id eſt, diebus CCCLIIII. expletur, & uocatur communis, eo quod duo ſæpiſsime tales pariter currant. Quartus qui ἐμβόλισμος græce dicitur, id eſt, ſuperaugmentum, & habet XIII. menſes, id eſt, dies CCCLXXXIIII. qui uterq; apud Hebreos à principio mẽſis paſchalis incipit, ibidemq; finitur. Apud Romanos uerò ab incipiente luna menſis Ianuarij ſumit initium, ibiq; terminatur. Item ſolis eſt annus, cũ ad eadẽ loca iterũ rediit, peractis CCCLXV. diebus, & VI. horis, id eſt, quadrante totius diei, quæ pars quater ducta cogit interponi diem unũ, quod Romani biſſextum uocant, ut ad eundem circuitum redeatur. Quartus ſolaris gyri annus biſſextilis eſt, cæteris tribus uno die prolixor, quo confecto ſol ad cuncta ſignorum loca eiſdem dierum noctiumq; quibus ante quadriennium reuertitur horis. Annus errantium ſtellarum eſt, quo illarum quæq; Zodiaci ambitum perluſtrat, de quo ſupra diximus. Annus magnus eſt, cum omnia ſimul errantia ſidera ad ſua quæq; loca, quæ ſimul habuere, recurrunt. De quo Ioſephus in primo Antiquitatũ libro, cap. 4. cum longæuitatem primorum hominum deſcriberet, ita meminit: Nullus autem ad uitam modernam, & annorũ breuitatem, quibus nunc uiuimus, uitam cõparans antiquorum, putet falſa quæ de illis ſunt dicta, & eo quod nunc uita tanto non ducatur tẽpore, credat neq; illos ad uitæ illius longitudinem perueniſſe. Illi nanq; cum eſſent religioſi, & ab ipſo Deo facti: cumq; eis pabula opportuniora ad maius tempus exiſterẽt præparata, tantorum annorum curriculis rite uiuebant: deinde propter uirtutes & glorioſas utilitates, quas iugiter perſcrutabantur, id eſt, Aſtrologiam, & Geometriam, Deus eis amplius uiuendi ſpacia condonauit, quæ nunc haud ediſcere potuiſſent, niſi ſexcentis uiuerent annis: per tot enim annorũ curricula magnus annus impletur. Annum autem ciuilem, id eſt, ſolarẽ, Hebræi ab æquinoctio uerno, à ſolſtitio Græci, Aegyptij ab autumno, à bruma incipiunt Romani.

GLOSSAE IN CAP. XXXIIII. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Brideſerto Rameſienſi.

Annus ab innouando cuncta quæ naturali ordine tranſierant, uel à circuitu temporis nomen accepit: quia ueteres pro circum, an ponere ſolebant, &c.] *Annus ſolaris uel ciuilis eſt, dum ſol* CCCLXV. *diebus & quadrante zodiacum peragit: quem* Romani *à bruma,* Hebræi *ab æquinoctio uerno,* Græci *à ſolſtitio,* Aegyptij *ab autumno inchoant. Annus communis lunaris, duodecim lunis, id eſt diebus* CCCLIIII. *embolisſmus* XIII. *lunis, & diebus* CCCLXXXIIII. *impletur, à luna paſchali ſumentes initium. Annus magnus eſt, dum omnia ſidera certis curſibus exactis ad locum ſuum reuertuntur, quem* DC. *annis ſolaribus* Ioſephus *dicit impleri. Deinde propter uirtutes & glorioſas utilitates, quas iugiter perſcrutabantur, id eſt aſtrologiam & geometriam* Deus *eis amplius ſpacia uiuendi condonauit. Geometria, eſt diſciplina magnitudinis & formarum. Nam geometria de terra & de menſura nuncupata eſt. Terra enim* Græcè *ge uocatur, Metra menſura. Aſtronomiam primi* Aegyptij *inuenerunt: aſtrologiam uerò & natiuitatis obſeruantiam* Chaldæi *primi docuerunt. Inter aſtronomiam autem & aſtrologiam aliquid differt. Aſtronomiæ ratio modis plurimis conſtat. Diffinit enim quid ſit mundus, quid cœlum, quid ſphæræ ſitus & curſus, quid axis cœli & poli, quid ſint climata cœli, quid curſus ſolis & lunæ, atq; aſtrorum: aſtrologia uerò partim naturalis, partim ſuperſtitioſa eſt. Naturalis dum exequitur ſolis & lunæ curſus, uel ſtellarum certas temporum ſtationes. Superſtitioſa enim eſt illa quam mathematici ſequuntur, qui in ſtellis augurantur, quiq; etiam duodecim cœli ſigna per ſingula animæ uel corporis membra diſponunt, ſiderumq; curſu natiuitates hominum & mores prædicare nituntur.*

SCHOLIA IN CAP. XXXIIII. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Annus ab innouando.] *Hactenus* Beda *per quandam præparationem ad anni temporis deſcriptionem, explicauit ſolis effecta quædam, ac alias circunſtantias: ab hoc autem capite uſq; ad principium annalium, cõgeſſit quædam de annorum uarietate. Annus enim poſtrema temporis erat pars, ex his quas in principio libri propoſuimus. Et ordo requirebat, ut priuſquam annales exponeret, redderet rationem annorum. Eſt autem annus (ut generaliter definiamus) certum temporis interuallum, quod fit, dum ſidus aliquod errans ſigniferum orbem ſuo motu per ſignorum ordinem integrè abſoluit. Vnde & annorum epitheton, apud ueteres quoq; ſumptum ex* Aſtrologia, *uertens annus, quod fiat planetæ cuiuslibet per zodiacum conuerſione, quo epitheto aliqui utuntur ſcriptores, ad exprimendam naturam anni, aliquando ad differentiam annorum, qui non ſtellarum motibus computantur, ſed arbitrio hominum. Vt uerè uertens annus ſolis, conſtat diebus* CCCLXV. *& quadrante: at uulgaris eſt quadrante minor, biſſextilis eſt ſemiſſe & quadrante maior: ſic & lunæ anni, aut ſunt uertẽtes, aut uulgares. i. quibus nos propter faciliorũ computationem aut detraximus, aut addidimus aliquid.*

Quia ueteres am pro circum.] *Sic &* F. Pompeius, *Am, inquit, præpoſitio loquelaris ſignificat circum, unde ſeruus amba-*

ambactus, id eſt, circumactus. Quin & Græci eodem reſpicientes annum uocant ἐνιαυτὸν, *quod in ſeſe redeat, quæ natura eſt ambitus & circuli.*

Quem magnum ſpecialiter nuncupant.] *Magnum annum uocant dum omnes ſiderum motus etiam tardiſsimi ſemel ſuos curſus cōficiunt. Hic uere uertens à Cicerone dicitur, in extenuatione humanæ uitæ, libro ſexto de Repub. in quo multa milia annorum uertentium cōtinentur. Sed de eo numero nondum ſatis conſtat: recentiores terminant LXIXM. annorum ſolarium: qua de re ſi pluſcula cognoſcere libet, uide Macrobium in ſomnium Scipionis. Dicuntur & ſolares anni magni reſpectu lunarium, ut apud poetam. Interea magnum ſol circunuertitur annum. ex quo uerſu & ratio uertentis anni conſtat.*

Emboliſmus.] *Id eſt, adiectitius: uide Macrobium, ſed ille menſes* ἐμβολισμοὺς *non annum uocat.*

Annus magnus eſt.] *Vocant & hunc annum Platonicum, mira enim fuerunt eius de hoc anno placita.*

DE DISPARIBVS ANTIQVORVM ANNIS. CAP. XXXV.

HAec de annis ſint dicta naturalibus, cæterum antiquos diuerſarum gentium populos diuerſe in obſeruatione annali à uero deuiaſſe etiam beatus Auguſtinus edocet: qui cū in duodecimo de ciuitate Dei libro contra eos ageret, qui etiam ſanctam ſcripturam putabant aliter primis ſeculi temporibus annos computaſſe, id eſt, tantæ breuitatis, ut unus annus noſter decem illos habuiſſe credatur, dicentes. Cum audierit quiſq; uel legerit nongētos annos quenq; uixiſſe, debet intelligere nonaginta: decem quippe illi anni unus eſt noſter, & decem noſtri centum illi fuerunt. Dicit inter alia. Vt autem aliter annum tunc fuiſſe computatam non ſit incredibile, adiiciunt quod apud pleroſq; ſcriptores hiſtoriæ reperitur, Aegyptios habuiſſe annum IIII. menſium, Acarnanas VI. menſium, Lauinios XIII. menſium. Plinius ſecundus cum commemoraſſet relatum fuiſſe in literas, quendam uixiſſe CLII. alium decem amplius, alios ducentorum annorum habuiſſe uitam, alios trecentorum annorum, alios quadringētorum, quoſdam ad quingentos, alios ad ſexcentos, nonnullos ad octingentos etiam perueniſſe, hæc omnia inſcitia temporum accidiſſe arbitratus eſt. Alij quippe, inquit, æſtate determinabāt annum, & alterum hyeme: alij quadripartitis temporibus, ſicut Arcades inquit, quorum anni trimeſtres fuerūt. Adiecit etiam aliquando Aegyptios, quorum paruos annos quaternorum menſium fuiſſe ſupradiximus, lunæ fine limitaſſe annum. Itaq; apud eos, inquit, in ſingula milia annorum uixiſſe produntur.

GLOSSAE IN CAP. XXXV. BEDAE PRESBYteri, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Qui etiam ſanctam ſcripturam putabant aliter primis ſeculi temporibus annos computaſſe, id eſt tantæ breuitatis, ut unus annus noſter decem illos habuiſſe credatur. Ideo hoc putabant, quia non credebant homines uiuere in primis ſeculi temporibus noningentos annos: nec etiam amplius quàm modò uiuunt. Iccirco æſtimabant ſanctam ſcripturam computaſſe ſpacium annorum aliter quàm nunc temporis, quod nullo modo credendum eſt. Itaq; apud eos, inquit, & ſingula milia annorum uixiſſe produntur. Poſt hæc igitur uerba paruo facto interuallo, beatus Auguſtinus ita ſubinfert: Quid dicam de Cainan, qui cum apud nos centum ſeptuaginta reperiatur, apud Hebræos ſeptuaginta legitur fuiſſe annorum, quando genuit Malaleel? Quis genuerat homo ſeptennis, ſi tūc anni ſeptuaginta nuncupabantur, qui ſeptem fuerunt? Sed cum hoc dixero, continuò referetur illud Iudæorum eſſe mendacium. Item poſt pauca: Nunc iam uideamus quo nam modo euidenter poſsit oſtendi, non tam breues, ut illi decem unus eſſet noſter: ſed tantæ prolixitatis annos, quantæ nunc habemus, quos utiq; circuitus conficit ſolis, illorum hominum uita prolixiſsima computatos. Sexcenteſimo nempe anno uitæ Noe, ſcriptum eſt, factum eſſe diluuium. Cum ergo ibi legitur: Et aqua diluuij facta eſt ſuper terram ſexcenteſimo anno in uita Noe, ſecundi menſis, decimoſeptimo die menſis: ſi annus ille minimus, quales decem faciunt unum noſtrum, triginta ſex habebat dies. tantillus quippe annus ſi antiquo more hoc nomen accepit, aut non habet menſes, aut menſis eius eſt triduū ut habeat duodecim menſes. Quomodo igitur hic dictum eſt ſexcenteſimo anno ſecundi menſis, decimoſeptimo die menſis, niſi quia tales quales nunc ſunt, etiam tunc erant menſes? Nam quo pacto aliter decimoſeptimo die menſis ſecundi, diceretur cœptum eſſe diluuium? Deinde poſtea in fine diluuij ita legitur: Et ſedit arca in menſe ſeptimo, ſeptima & uiceſima die menſis ſuper montes Ararat: aqua autem minuebatur, uſq; ad decimum menſem, decimo autem menſe prima die menſis, apparuerunt cacumina montium. Si igitur tales menſes erant, tales profectò & anni erant, quales nunc habemus. Menſes quippe illi triduani uiginti & ſeptem dies habere non poterant. Aut ſi pars trigeſima tridui tunc appellabatur dies, ut omnia proportione minuantur, ergo nec toto quatriduo noſtro factum eſt illud tam grande diluuium, quod memoratur factum quadraginta diebus & noctibus. Quis hanc abſurditatem & uanitatem ferat? Proinde remoueatur hic error, qui cōiectura falſa ita uult aſtruere ſcripturarum noſtrarum fidem, ut alibi deſtruat? Prorſus tantus etiam tunc dies fuit, quantus & nunc eſt, quem uiginti & quatuor horæ diurno curriculo nocturnoq; determinant. Tantus menſis quantus & nunc eſt, quem luna cœpta & finita concludit. Tantus annus quantus & nunc eſt, quem duodecim menſes lunares, additis propter curſum ſolarem quinq; diebus & quadrante conſummant: quanti anni ſexcenteſimi uitæ Noe, ſecundus erat menſis, eiusq; menſis decimus ſeptimus dies, quando cœpit eſſe diluuium, in quo dies quadraginta continuatæ ingentes pluuiæ memorantur. Qui dies non binas aut paulò amplius, ſcilicet quatuor minuta horas habent, ſed uicenas & quaternas die noctuq; tranſactas: ac per hoc tam magnos annos uixerunt illi antiqui, uſq; amplius quàm DCCCC. quantos poſtea uixit Abraham CLXX. & V. & poſt eum filius eius Iſaac CLXXX. & filius eius Iacob propè CL. & quantos interpoſita aliquanta ætate Moyſes CXX. & quantos etiam nunc uiuunt homines LXX. uel LXXX. uel nō multo amplius de quibus dictū eſt, & amplius eius labor & dolor.

SCHOLIA

SCHOLIA IN CAP. XXXV. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Plinius ſecundus cum commemoraſſet,&c.] *Locus eſt apud Plinium de ſpacijs uitæ longiſsimis, libro ſeptimo capite quadrageſimooctauo.*

Arcades inquit, quorum anni trimeſtres faciunt.] *Arcades primi mortalium putantur, primumq́; obſeruaſſe tempora ex lunæ curſu, unde fabula uulgatum eſt eos fuiſſe luna antiquiores. Eſt & lunæ ſpecies creſcentis (quæ μηνοειδὴς dicitur) etiamnum inſigne & Arcadiæ & Græciæ, quod ſibi uſurpat natio Turcarum.*

DE RATIONE BISSEXTI. CAP. XXXVI.

DE ratione biſſexti non noua nunc cudere, ſed quæ in epiſtola roganti amico quondã dixi, etiam ijs inſerere opuſculis placuit, ubi poſt præfationem cõgruam ita ſubiecit. Sicut, inquam, ſaltum lunæ quem dicunt, locus & hora citior incenſionis eius per X. & IX. annos efficit: ita ecõtrario biſſextum non alia cauſa, quam tarditas ſolaris curſus generat. Sunt enim nonnulli qui facilitate computandi abſq; labore comprehendant, quanta biſſexti creſcentis particula per ſingulos annos, uel menſes, uel etiam ſeptimanas, & dies inceſſantes adimpleatur. Nec tamen dicere nouerint, qualiter eadem particula creſcat, uel quæ ſit cauſa, quæ'ue ratio cremẽti ipſius, quid'ue naſceretur erroris infeſti, ſi non ipſe dies biſſexti ſuo iuxta morem neceſſarium intercalaretur in ordine. Biſſextus igitur ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur. Quadrantem namque ſolẽt appellare quartam partem cuiuslibet rei, uerbi gratia, pecuniæ, temporis, loci: & ideo quarta pars diei, qui XXIIII. horis cum ſua nocte completur, id eſt, horæ VI. quadrans conſuete uocatur. Quadrantis autem huiuſce per quadriennium in diem integrum colligendi, & in loco ſuo intercalandi hæc eſt ratio, quia ſol annuum cœli ambitum, id eſt, XII. ſigna circuli Zodiaci notiſsima, non in CCCLXV. diebus, ſed ſuperadditis VI. horis adimplere cognoſcitur: unde fit, ut ſi uerbi gratia, nunc æquinoctialem cœli locum mane oriens intrauerit, in hunc anno ſequente meridie, tertio ueſpere, quarto media nocte, quinto rurſus in exortu diei, utpote completo diei totius circuitu recurrat, ſicq; neceſſario diem ſuperfluum admoneat ubilibet interponendum, anniq; quarti plenitudini eſſe copulandum. Quem Aegyptij anno ſuo ſolenniter expleto, id eſt, IIII. Calendarum Septembrium, Romani autem VI. Calendarum Martiarum die, unde & biſſextum uocant, intercalare conſuerunt. Quod ſi quis calculatorum facere negligens CCC. ſolũ ac LXV. diebus omnes ſe annos agere debere putauerit, magnum ſibi mox inueniet annui circuitus occurriſſe diſpendium, ita ut poſt aliquot annorum uertentium curricula, æſtiuis menſibus uernum tempus, uernis brumale, brumalibus autumnale, autumnalibus æſtiuum ſe offendiſſe peruerſus cõputator horreſcat. Si cui ſane quæ de Signifero & cœli ambitu paucis diximus, forte habentur incognita, huic uulgari, & fortaſsis compendioſiori, ac manifeſtiori ratione ſatis facere curauimus, ut qui cœli ſignis intendere puerili in ſchola non didicit, ſaltem horologij lineis in terra, quæ neceſſaria quærit apprehendat. Et hic ergo ſciat, ſolem moralis ſuis & tarditate quotidiana quadrantis huius annui diſponente opere Creatoris eſſe miniſtrum, quem diligentior inquiſitio declarat, non ad eandem horologij lineam per CCCLXV. dies poſſe plene reduci, ſed ſi, uerbi gratia, præſenti anno in æquinoctio uernali, quod iuxta Aegyptios, qui calculatorum palmam tenent, XII. Calendarum Aprilium die ſolet uenire, à medio orientis ſurrexerit, eadem die poſt annum aliquanto inferius oriri, & tertio, quarto, quintoq; anno eandem diminutionem in tantum naturali ſui curſus augere temperantia, ut niſi dies biſſextilis antea iuxta morem intercaletur, iam XI. Calendarum Aprilium die facturus æquinoctium à medio ſurgat orientis, eandem nihilominus tarditatis ſuæ conſtantiam in cæteris quoq; per totum annum ſeruaturus exortibus ſimul & occaſibus.

GLOSSAE IN CAP. XXXVI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Quia ſol annuum cœli ambitum, id eſt duodecim ſigna circuli zodiaci notiſsima, non in CCCLXV. diebus, ſed ſuperadditis ſex horis, adimplere cognoſcitur. Si uis ſcire unde oritur biſſextus, ſcito quia ſol ſtat in unoquoq; ſigno triginta diebus & decem ſemis horis. Quapropter multiplica duodecies triginta, fiunt CCCLX. Iterum quia ſtat decem horis, multiplica duodecies decem, & fiunt CXX. horæ. Has igitur diuide per uiginti quatuor. Viginti quatuor horæ faciũt unũ diem. XL. & VIII. duos. XCVI. quatuor. CXX. quinq;. Ecce CCCLXV. dies. Iterum quia ſtat decem ſemis horis, multiplica duodecies ſemis, & fiunt ſex horæ. E quibus biſſextus annuatim ſubcreſcere ſolet. Primo igitur anno præparationis biſſexti, prima hora noctis quæ diem XV. Cal. April. præcedit, intrat ſol in arietem. Hæc igitur gloſſa iam ſuperius pleniter eſt ſcripta.

Biſſextus ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur, dum ſol ad id ſignum ex quo egreſſus eſt, non in CCCLXV. diebus, ſed quarta diei parte ſuperadiecta reuertitur. Verbi gratia, ſi nunc æquinoctialem cœli locum ſol oriens intrauerit, in hunc anno ſequente meridie, tertio ueſpere, quarto medio noctis, quinto rurſum in exortu recurrens: neceſſariò diem præmonet augendũ, ne ſi fortè non addatur per CCCLXV. annos æquinoctium uernale, ſolſtitiali die proueniat. Quem Aegyptij anno ſuo expleto, id eſt quarto Calend. Septemb. Romani ſexto Calend. Mart. unde & nomen accepit, interponunt. Breuiori autem & uulgari ratione,

biſſextum

biſſextum retardatio generat ſolis, non ad eandem lineam per CCCLXV. *dies plenè redeuntis, quem ſi uerbi gratia in æquinoctio uernali, quod iuxta Aegyptios* XII. *Calendarum Aprilium die prouenit, ſurgentem à medio orientis diligenter annotaueris: hunc anno ſequente die uidelicet eodem, aliquanto inferius oriri, & tertio, quarto, quintoq; anno eandem diminutionem in tantum augeri reperies, ut niſi diem ante ſuperadijcias, undecimo Calend. April. æquinoctium facturus ſol à medio ſurgat orientis, eandem ſcilicet tarditatem in cæteris quoq; ſeruaturus exortibus.*

SCHOLIA IN CAP. XXXVI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Sunt enim nonnulli qui facilitate computandi.] *Non eſt difficilis computandi hic modus, fit enim ſectione partium dodecamorij, præterea diſtributione minutorum in ſingulos dies, quibus annus ſolaris conſtat, quot minutis uidelicet ſol quotidie minu[illegible]at in [illegible]o, quam integram partem triceſimã dodecamorij portionem, de qua & ſuprà cõmeminimus. Sed hoc loco indicem ſubijcere libuit motuũ ſolis ac lunæ, quantum ſcilicet ſingulis temporũ momentis in ſignifero ſpacij conficiat.*

	Sig.	P.	MP.	MS.	Ter.	Quar.	Quin.	Sext.	Sept.
Sol qualibet hora	0.	0.	2.	27.	50.	49.	3.	10.	4.
Sol quolibet die	0.	0.	59.	8.	19.	37.	19.	13.	56.
Sol quolibet anno	11.	29.	45.	39.	22.	1.	59.	45.	40.
Sol anno & horis 6.	12.	0.	0.	26.	26.	56.	19.	34.	4.
Luna qualibet hora	0.	0.	32.	56.	27.	33.	7.	57.	41.
Luna quolibet die	0.	13.	10.	35.	1.	15.	11.	4.	35.
Luna diebus 27. & 8. horis	12.	0.	9.	17.	14.	15.	2.	45.	13.

In hac figura primus ordo oſtendit quot ſigna ſidus per id tempus in cœlo tranſeat: ſecundus partes triceſimas dodecamorij: tertius quot minuta prima: dicuntur autem minuta prima ſexageſimæ partes uniuſcuiuſq; partis triceſimæ ſeu gradus: quartus minuta ſecunda: quintus minuta tertia. Progrediuntur enim Mathematici in infinitum hac ſectione, quæ fit per minuti antegreßi ſexagenariam diuiſionem.

Conſtat ex hoc indice, per computationem additionis aliquanto plus intercalari, quàm ueris ſolis motus exigat: ob id contingit ſolſtitium, & brumam & æquinoctia citius uenire (quod ad computationem menſium attinet) ætate noſtra, quàm Ciceronis, aut Plinij: de qua re ſuperius plura ſunt dicta.

Quem Aegyptij anno ſuo ſolenniter expleto.] *Tametſi Aegyptij aliter intercalent quàm Romani, eadem tamen utrobiq; ratio. Vterq; enim diem intercalarem ultimo menſi apponunt, quia adiectione creſcere debent extremæ magnitudinũ partes. Romanis autem fuit primus Martius, antequam intercalabant, Sic Aegyptij circa autumnum exeunte anno.*

Saltem horologij lineis in terris.] *Horologium intelligendum eſt quale ſuperius deſcripſi, uas ſcilicet horoſcopũ, quam ſcaphen Vitruuius uocat: in alijs nanq; neſcio, quo pacto id deprehendi poßit.*

DE MENSVRA CREMENTI ET BISSEXTILIS. CAPVT XXXVII.

SEd & de menſura crementi biſſextilis ne te noſtra lateat ſententia, dicimus quadrantem eius diei, id eſt, ſex horas per annũ adcreſcere, horam autem per duos mẽſes, dimidium uerò horæ per unum menſem, ſolis dico naturalem. Porro quartam partem horæ, id eſt, punctum per medium mẽſis, quia ſolẽ nouimus Zodiacũ circulũ, id eſt, duodecim ſigna horoſcopi per CCCLXV. dies, & VI. horas ambire. Singula autem ſigna eiuſdem Zodiaci per XXX. dies, & X. horas, ac ſemiſſem naturali curſu peragere: dimidium uerò ſigni cuiuſq; per XV. dies V. horas & quadrantem unius horæ percurrere. Nec omnino putamus eorum ſuſcipiendam eſſe ſententiam, qui quaſi nocti nihil tribuentes, tres tantum horas per annum biſſexto adcreſcere confirmant. Quod ſi ita eſſet, non ante annorum VIII. circuitum dies, qui creuerat totus compleretur: diem nanq; totum, id eſt, cum ſua nocte XXIIII. habere horas, etiã uulgus ignobile nouit. Qui dum totus per quadriennium non negetur impleri, qua ratione quarta pars eius per ſingulos IIII. annorum negatur impleri? Verum ſi quis noſtram in hoc ſpernendam putat aſſertionem, legat beati Aurelij Auguſtini quartum de ſancta trinitate libellum, ubi de ſenarij numeri, in quo mundus factus eſt, perfectione diſſerens, etiam huius quadrantis mentionem facere, imo & eum certi myſterij gratia per omnipotentem conditoris ſapientiam prouiſum factumq; docere non omiſit. Vnum em, inquit, & duo & tria, ſex fiunt: qui numerus propterea perfectus dicitur, quia partibus ſuis comple-

completur. Habet enim eas tres, ſextam, tertiam & dimidiam, nec ulla pars alia, quæ dici poſsit quota ſit inuenitur in eo. Sexta ergo eius unum eſt, tertia duo, dimidia tria. Vna autem, & duo & tria conſummãt eundem ſenarium, cuius perfectionem nobis ſcriptura ſancta cõmendat in eo maximè, quod Deus VI. diebus fecit opera ſua, & ſexto die factus eſt homo ad imaginem Dei, & ſexta ætate generis humani, filius Dei uenit, & factus eſt filius hominis, ut nos reformaret ad imaginem Dei. Annus etiam unus, ſi XII. menſes integri conſiderentur, quos triceni dies complent, talem quippe menſem ueteres obſeruauerunt, quẽ circuitus lunaris oſtẽdit, ſenario numero pollet. Quod enim ualent ſex in primo ordine numerorũ, qui conſtat ex unis ut perueniatur ad X. hoc ualent LX. in ſecundo ordine, qui conſtat ex denis, ut perueniatur ad centum. Sexagenarius ergo numerus dierum, ſexta pars anni eſt. Et paulo poſt: Proinde, inquit, per ſenarium primi uerſus multiplicatur, tanquã ſenarius ſecundi uerſus, & fiunt ſexies ſexageni trecenti & ſexaginta dies, qui ſunt integri XII. menſes. Sed quoniam ſicut menſem circuitus lunæ oſtendit hominibus, ſic annus circuitu ſolis animaduerſus eſt: reſtant autem V. dies, & quadrans diei, ut ſol impleat curſum ſuum, annumq́ concludat: quatuor enim quadrantes faciunt unum diem, quem neceſſe eſt intercalare ex curſu quadriennio, quod biſſextum uocant, ne temporum ordo turbetur. Etiam ipſos V. dies & quadrantem ſi conſideremus ſenarius numerus in eis plurimum ualet: primo, quia ſicut fieri ſolet, ut à parte totum computetur, nõ ſunt iam dies quinq́, ſed potius ſex, ut quadrans ille accipiatur pro die. Inde quia in ipſis quinq́ diebus ſexta pars menſis eſt, ipſe autem quadrans VI. horas habet: totus enim dies, id eſt, cum ſua nocte XXIIII. horæ ſunt, quarum pars quarta, qui eſt quadrans diei, VI. horæ inueniuntur. Ita in anni curſu ſenarius numerus plurimum ualet. Hæc de tanti authoris excerpere dictis libuit, ut de natura biſſexti meæ puſillitatis ſenſum relegens, non ſolum hunc per ſenas horas annuatim creſcere, ſed & multiplicem eiuſdẽ ſenarij numeri perfectionem, qua & annus ipſe conſtat ex ore doctiſsimi Tractatoris intelligas.

GLOSSAE IN CAP. XXXVII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Senario numero pollet, &c.] *Sex enim particuli ſunt. Primus ordo numerorum eſt, ab uno uſq; ad decem: ſecundus, à decem uſq; ad centum: tertius, à centum uſq; ad mille: quartus, à mille uſq; ad decem milia: quintus, à decem milibus, uſq; ad centum milia: ſextus, à centum milibus, uſq; ad nongenta milia. Hoc ualent ſexaginta in ſecundo ordine. Sicuti ſenarius numerus continetur in ſex, in primo ordine numerorum, ſic & ſenarius numerus continetur in ſexaginta, in ſecundo ordine. Sexies enim unus, ſex. ſexies decem, ſexaginta.*

QVARE SEXTO CALENDAS MARTIAS INTERCALETVR. CAPVT XXXVIII.

OB hoc autem biſſexti diem in menſe Februario placuit intercalare Romanis, quia hic breuior cæteris, & extremus anni menſis erat. Verum ideo nondum expleto eo, quemadmodũ Aegyptij & Græci decurſo totius anni ſui curriculo facere uolebant, ne omnino diſciſſa lege ſua ueteri, initium Martij menſis à Februarij fine ſeiungerent. Ideo non ante ſextum Calendarum Martiarum diem, quia Deum Terminum colentes, Terminalia ſacra, quæ uiceſimotertio menſis eiuſdem die ſemel inſtituerant, in alium diem mutare prorſus non audebant: ſed ijs ritè celebratis, ſic tandem neceſſarios aliquandiu per plures, creſcente autem per ætates ſeculi peritia, unum quadrantis interponebant diem. Heu miſeri deſipientes, qui neſcientes eum, cuius regni non erit finis, qui dixit: Ego ſum principium, quod & loquor uobis, Terminum diuino cultu honorandum, & ei ſacra ac ſacrificia credebant agenda. Sed multo miſerius dementes, qui habẽtes promiſsionẽ regni cœleſtis, his potius, quæ termino ſunt obnoxia adhærere perituri, quàm ad æterna uolunt properare, ſine fine uicturi.

QVOD ET LVNA QVADRANTEM HABEAT. CAPVT XXXIX.

INter hæc autem meminiſſe debet calculator, ut lunam menſis Februarij cæteris annis XXIX. dierum, anno autem biſſextili computet XXX. ſiue illam ante intercalatum quadrantem, ſeu poſtmodum terminari contingat. Cuius adiectione diei efficitur, lunarem tunc annum, ſi communis ſit, CCCLV. ſi emboliſmus, CCCLXXXV. diebus compleri. Palàm nanq; apparet quadrãtem, de quo ſermo eſt, non ad ſolis tantummodo, ſed ad lunæ curſum æque pertinere: quia ſi lunæ quoq; quadrantem accõmodare negaueris, ſed biſſextili anno eiuſdem quantitatis menſem lunarem Februario, cuius & antea ſolebas aptaueris, ſit profectò ut & quartadecima luna paſchalis eiuſdem anni, pridie quàm debuerat adueniat. Ideoq́ paſchalis ratio uacillet, & totius mox anni curſus titubet, ſtatusq́ ille ſemper inuiolabilis circuli decennouenalis magis magisq́ turbatus euertatur. Quare oportet, ut ſicut dictante quadrantis ratione, quarto anno, quem biſſextilem dicimus in una eademq́ ſexta Calendarum Martiarum linea, uerbi gratia, tertiam quartãq́ ſolemus

ſolemus ponere feriam, ita etiam tunc ibidem lunam, uerbi gratia, tertiam ſimul ac quartam cōputare meminerimus. Hac ſemper induſtria peruigiles, ut cum lunā menſis Februarij tunc uno die plus quàm ſolebat habere fecerimus, in diebus tamen Calendarum Martiarum excepto ſolum undecimo circuli decennouenalis anno, ipſam quam & ante conſueuerat luna ſeruet ætatē. Nam & ideo maximè lunæ quadrantem dandum monemus, ne maior ſolito in Calendas Martias exiſtendo, ratum paſchalis obſeruantiæ curſum rectò à tramite deflectat. Quibus autem quātis'ue temporum particulis idem lunæ quadrans adcreſcat, maiore quæſitu indiget: nanq; cum ipſo quadrante etiam crebra emboliſmorum interruptio, & ſaltus quoque ratio, ne tota diſcurſus lunaris menſura ad purum dinoſci queat, obſiſtit.

GLOSSAE IN CAP. XXXIX. BEDAE PRESBYTERI De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Quare oportet, ut ſicut dictante quadrantis ratione quarto anno, quem biſſextilem dicimus, in una eademq; ſexta Calendarum Martiarum linea. Verbi gratia, tertiam quartamq; ſolemus ponere feriam, ita etiam tunc ibidem lunam: uerbi gratia, tertiam ſimul ac quartam computare meminerimus: hac ſemper induſtria peruigiles, ut cum lunam menſis Februarij, tunc uno die plus quàm ſolebat, habere fecerimus: in diebus tamen Calendarum Martiarum, excepto ſolum undecimo circuli decennouenalis anno, ipſam quam & antea conſueuerat luna ſeruet ætatem. Quiſquis iſtud argumentum legerit, & fortaſſe illam falſidicam gloſſam inuenerit, quæ unam ætatem lunæ bis in una luna, ſcilicet in ſexto Calend. Mart. hodie, & ſimiliter in ſexto Calend. Mart. craſtina die: id eſt, primā hodie, & primam craſtina die (turbato ordine computare docet) caueat ut nequaquam illam credat, ſed recto atq; ordinato tramite eam pronunciet, uidelicet hodie primam, cras ſecundam: uel ſi hodie ſecundam, craſtino tertiam: aut ſi hodie tertiam, mane autem quartam. Sic & de cæteris ætatibus ſuis à prima uſq; ad trigeſimam intelligendum eſt, quia aliter Februarius biſſextili anno triceſimā lunā habere non poteſt, & aliter decimaquarta luna in termino paſchali nō erit: ſed potius quod nefas eſt dicere, quintadecima.

DE SALTV LVNAE. CAPVT XL.

DE quo tamen ſaltu ueriſimile apparet, quod eum citior quàm uulgo putatur lunaris incenſionis locus & hora procreet. Nam quomodo fieri poſſet, ut per annos denos & nouenos unum neceſſe eſſet ſolito dierum lunæ numero auferri, ſi nō hoc uelocitas aliqua lunaris gyri paulatim toto circuli decennouenalis tempore procuraret? Quomodo econtra tarditate curſus ſolaris agi probatum eſt, ut unus per quadriennium eius curſui dies augeatur. Huius autem uelocitatis, &, ut ita dicam, anticipationis, tametſi ordo non facilè patet, menſura nequaquam latet. Conſtat enim quia diminutio illa, atq; ablatio diei unius, quæ quoquo modo agitur, per denos & nouenos annos tota cōficitur, hora per annos ſingulos, & uno puncto, & nonadecima parte unius puncti augetur. Dies nanq; XXIIII. habet horas, è quibus cum XIX. totidem annis circuli decennouenalis diſtribueris, remanent V. has per IIII. multiplica, quia uidelicet hora quatuor punctis conſtat, fiunt XX. da ſingulos annis ſingulis, & remanet unus: hunc diuide per XIX. & uidebis quod ad ſaltum lunæ complendum, ut diximus, annuatim, hora & punctus, & nonadecima pars puncti unius adcreſcit. Non ergo unis iiſdemq; uel articulis temporum, uel cœli climatibus lunæ celebratur accenſio, ſed ſemper aliquanto citius quàm præcedenti menſe prouenerat, ut ſit unde unus anno nonodecimo tranſiliatur dies. Diuerſis autem locis circuli decennouenalis, diuerſi quiq; calculatores hunc eundem lunæ ſaltum interponendum, id eſt, menſem lunarem, qui cæteris annis tricenos dies habere conſueuerat, unde triginta dierum eſſe faciendum putauere: & ratio quidem naturalis in promptu eſt, cuncta huiuſmodi crementa, uel detrimenta ſolis & lunæ in partibus æquinoctiorum, ubi primo creata ſunt, initium finemq; ſortiri: ſolis quidem in uerni, lunæ uerò in autumnalis loco æquinoctij. Deniq; Anatholius, qui ueriſsimè in æquinoctio uerno initium menſium, & caput circuli totius, terminumq; decernit, non ipſe hanc in capite uel fine ſui circuli decennouenalis, ſed decimoquarto eius anno, qui eſt ultimus ogdoadis, mutationē lunæ poſuit, faciens illam aſcendere in æquinoctio de octaua in uiceſimā. At contra Victorius tertio ad finem ogdoadis anno, hanc interſerendam cenſuit lunam Calendarum Ianuariarū, de quarta in ſextamdecimā conuertens. Porro Aegyptij, in quorum ſententiam catholica nunc conſentit eccleſia, eandem mutationem primo anno circuli decennouenalis adfigunt, facientes epactas lunæ annuas, quarum locus eſt in XI. Calendas Aprilis, de octauadecima in nullam facere ſaltum. Ideoq; annum eundem, ſi non biſſextus adſit, diebus trecentis quinquaginta tribus conſummantes. Quod etiam Dionyſius in epiſtola tangere uidetur, cum ait: A decimaquinta luna paſchalis feſti, anni, uerbi gratia, præcedentis, uſq; ad decimam quartam ſequentis, ſi communis annus eſt CCCLIIII. dies habebit: ſi emboliſmus, CCCLXXXIIII. Quod ſi unus dies plus minusue contigerit, euidens error eſt: excepto uidelicet anno primo ſæpe dicti decennouenalis cycli, quem à decimaquarta luna paſchæ ultimi, id eſt, nonidecimi anni uſq; ad quartamdecimā lunam eiuſdem primi numerare curamus. Propter quod idem ultimus Epactas, id eſt, adiectiones lunares XVIII. tunc retinens, primo anno non XI. ut in cæteris annis fieri ſolet, ſed XII. dies accōmodat. Et quia XXX. dierum fine uoluuntur, nulla epacta in principio ipſius cycli ponuntur. Secundus autē annus epactas XI. ſuſcipit. Et ideo ſicut diximus, à quintadecima luna paſchæ

primi cycli,uſq; ad finem eius in communibus & emboliſmis annis præfixos dies nos inuenire non dubium eſt.Huiuſmodi ergo cogit diuerſitas,ſex ſolum primos circuli decennouenalis annos æquali nobiſcum ætate lunam putare Victorium.Nam deinceps inſerta mutatione ſaltus, una ſemper die maiorem nobis eam uſq; dum etiam nos finito eam circulo toto inſerimus habere non ceſſat:qui profecto ſaltus non alibi aptius quàm XII.Calendarum Aprilium die uidetur anno reddendus,propter originem uidelicet quam præfati ſumus conditionis ſiderum,ut luna menſis Martij,quæ eo fit die uiceſima nona,de hinc uertatur in nonam.Sed ſunt qui hoc nobis in luna Nouembris menſis agendũ magis autument:quatenus huiuſmodi impedimentis cum præcedentis anni fine abſolutis,nouum de cætero annum libero poſsint computo ingredi,iuxta exemplum uidelicet Aegyptiorum,qui hoc in penultimo anni ſui menſe,qui eſt poſter Iulius facere perhibentur.Sed ſiue hic,ſiue illic,ſiue alibi feceris,neceſſe eſt ibidem ni fallor tres pariter mẽſes undetricenorum computare dierum.

GLOSSAE IN CAPVT. XL. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Saltum lunæ,locus & hora citior incenſionis eius per nouendecim annos efficit. Quamuis enim quidam ſingulas lunas uiginti nouem ſemis diebus computantes,incenſiones earum medio diei & medio noctis ſemper alternent: non in hoc tamen ueritatem naturæ,ſed calculandi facilitatem inquirunt.Nam ſi naturam quæras,luna primi menſis quæ nunc meridie, & ſecundi quæ in medio noctis accenditur,anno futuro,hora & decem momentis,& dimidio momenti,& nonadecima parte dimidij momenti,ante medium diei uel noctis illuſtratur.Hæc tamen diſtinctio,non ad certum emboliſmi uel communis anni terminum, ſed ad æquam diuiſionem nouendecim tendit annorum.Sicq; enim per nouendecim annos paulatim lunaris accenſio ſeſe præoccupando unius diei ſpacium amittens,ultimum decennouenalis cycli annum CCCLXXXIII.diebus facit computari.Quod ſi facere negligas, per XV.decennouenales cyclos XV.tibi luna,ubi prima putatur occurret.

Saltum lunæ,ſicut unus dies propter retardationem ſolis interponitur: ita unus dies propter uelocitatem lunæ prætermittitur, quem ſaltum lunæ calculatores uocant.Incenſionis eius,ſcilicet lunæ.Singulas lunas,id eſt,unamquamq; lunam XXIX. ſemis, id eſt duodecim horis.Computantes,ſcilicet illi.Incenſiones earum,ſcilicet lunarum.Computatores dicunt,uel media die, uel media nocte,ſemper accendi lunam,non obſeruantes in hoc ueritatem naturæ.Nam licet aliquando hoc fiat, non tamen ſemper media nocte uel media die accenditur.Si naturam,ſcilicet incenſionis lunæ quæras,luna in circuitu lunari primi menſis poſt ſaltum,id eſt Augusti, quæ nunc meridie accenditur. Secundi menſis poſt ſaltum,id eſt Septemb.luna,quæ nunc medio noctis accenditur.anno futuro, id eſt,ſecundo uel ſequente,hora una & decem momentis,quod eſt unus punctus, & decimanona parte unius puncti ante medium diei uel noctis illuſtratur,ſcilicet,ſic omni anno citius ac citius.Diſtinctio,id eſt,diuiſio communis anni terminum,ſcilicet pertinet, nouendecim tendit annorum,ſcilicet ſolarium,non communium uel emboliſmorum.

ITEM VNDE SVPRA.

Primo ſciendum eſt,quòd in toto decennouenali circulo unus dies ſaltus lunæ accreſcat, deinde quærendum eſt, quomodo paulatim per ſingulas lunationes augeſcendo ad integrum diem perueniat.Nam in decem & nouem annis CCXXXV.lunationes ſunt cum emboliſmis.Et ideo neceſſe eſt,ut præfatum diem in tot diuidas partes,quot in decennouenali cyclo ſunt lunationes. Hoc autem nullo compendioſius agere potes modo,quàm ſi horas diei uiginti quatuor diuidas per minuta.Vna hora decem minuta recipit.Multiplica ergo decem minuta uicies & quater,& habebis CCXL.minuta.Ex his CCXL.minutis, da ſupradictis CCXXXV. lunationibus totidem minuta,ſcilicet unicuiq; lunationi minutũ,& erunt quinq; minuta reſidua.Quæ uerò quinq; minuta faciunt medietatem unius horæ,id eſt,uiginti momenta.partire unumquodq; mom ẽtum per duodecim uncias, & inuenies CCXL.uncias. Vnciæ nanq; duodecim uicies multiplicatæ,præfatum complent numerum,& remanent adhuc de prædictis CCXL.uncijs, quinque.has quinq; iterum diuide per atomos ducentos triginta quinq;.Tot enim ſunt lunationes circuli decennouenalis,ſicut ſuprà annotauimus,& inuenies quod in unaquaq; lunatione iam dicti circuli,creſcit ſaltus lunæ minutum,& unciam unius momenti,& atomum.Præoccupando,præueniendo & præcedendo.Amittens,perdens.Vltimum decennouenalis cycli annum CCCLXXXIII. diebus facit computari,ſcilicet quartus,ratione ſaltus abſumitur.Quod ſi facere negligas,id eſt, ſi ſaltum non feceris per quindecim decennouenales cyclos,id eſt CCLXXXV.annos,cum debeas lunam computare primam,occurret XV.

ITEM VNDE SVPRA.

Si quis calculator ſubtilius de ſaltu lunæ inueſtigare uoluerit,ſcire debet quòd in uiginti & ſeptem diebus, & octo horis luna zodiacum circulum perluſtrat:ſed ut ad incenſionem eius uſq; perueniat,neceſſe eſt duos dies & quatuor horas addi, hoc eſt ut dies uiginti & nouem,& duodecim horas habeat.Sed antequam perficiat duodecimam horam,perdit ex ea quatuor momenta, unciam unam,& quingenteſimam ſexageſimam quartam partem momenti. ſiquidem momentum quingentis & ſexaginta quatuor atomis conſtat.Idcirco ſi hoc noſſe deſideras,collige per unumquenq; menſem lunarem,id eſt,de incenſione ad incenſionem, momenta quatuor,& duodecimam partem momenti,& atomum unum:quæ anticipant incenſionem lunæ, & inuenies in decem & nouem annis uiginti quatuor horas,id eſt,diem integrum,in quo ſaltus lunæ perficitur. Collige ſupradictos menſes per decem & nouem annos,ex quibus duodecim ſunt communes,quorum unuſquiſq; habet menſes duodecim,& dies CCCLIIII, & ſeptem ſunt emboliſmi,qui habent menſes tredecim,dies uerò CCCLXXXIIII.Quapropter multiplica momenta quatuor integra duodecies,id eſt per duodecim menſes in anno communi,fiunt momenta quadraginta & octo.Item quadraginta & octo duodecies ſecundum numerum communium annorum multiplicata,fiunt DLXXVI Similiter per tredecim lunares emboliſmi anni menſes,id eſt tredecies mul-

cies multiplicata quatuor momenta, & fiunt quinquaginta duo. Item quinquaginta duo ſepties, hoc eſt per ſeptem emboliſmares annos multiplicata, & CCCLXIIII. momenta. Quæ cum DLXXVI. ſupradictis iuncta ſimul, fiunt DCCXL. Quæ diuiſa per quadragenarium, quia hora quadraginta momentis conſtat, uiginti tres reddunt quadragenarios, id eſt horas uiginti tres, & inſuper unum uicenarium, qui eſt medietas uiginti quatuor, hoc momenta uiginti. Sicq; ex ſolis integris momentis, per decem & nouem annos, horæ XXIII. & ſemis uiceſimæ quartæ conficiuntur. Reſtat ut medietas horæ uiceſimæ quartæ, quæ remanſit, ex partibus momentorum atq; atomorum ſuppleatur. Sciendum ergo eſt, quòd in decem & nouem annis inter communes & emboliſmos, menſes CCXXXV. continentur lunares. Quot menſes, tot duodecimas partes momenti, tot deniq; atomos ſumere neceſſe eſt. Quæ partes per duodenarium diuiſæ, decies nouies duodenos, id eſt CCXXVIII. reddunt, quæ ſunt momenta decem & nouem: quia in anni circulo, qui CCCLIIII. conſtat diebus, per has partes integrum momentum efficitur: & reſtant adhuc partes ſeptem de CCXXXV. menſibus, quæ propter illos ſeptem emboliſmos accidunt annos. Habes itaq; momenta decem & nouem integra ad uigeſimam quartam horam, ex partibus momentorum collecta per decem & nouem annos. Hæc iunge ad ſuperiora uiginti, & habebis triginta nouem momenta, & adhuc deeſt unum momentum. Sume igitur illas ſeptem duodecimas partes, quas ſupereſſe prædiximus, & de ſex partibus fac dimidium momentum, & remanent ſeptem. Sume ergo atomos decem & nouem annorum per ſingulos menſes, id eſt, CCXXXV. & diuide per quadraginta ſeptem, quæ eſt duodecima pars momenti, & inuenies quinquies quadraginta ſeptem. Hos iunge ad ſeptimam partem ſupradictam, quæ remanſerat, fac dimidium momentum. Cui alterum dimidium ſuprà inuentum adde, & habes integrum momentum, quod habet atomos DLXIIII. Quod momentum ad ſupradicta triginta nouem momenta connectens, habebis quadraginta momenta, quæ faciunt horam integram diei. Hanc horam ad ſupradictas uiginti & tres horas adiunge, & habebis integrum diem uiginti quatuor horarum.

ITEM VNDE SVPRA.

Si uis ſcire quomodo dies lunæ, quæ dicitur ſaltus, præparatur & creſcit per decem & nouem annos, & quantũ de hoc augmento creſcit in unaquaq; lunatione: hoc eſt, in unoquoq; lunari menſe, per CCXXXV. (tot enim menſes lunares ſunt in cyclo decennouenali) multiplica ducenta triginta quinq; quater, ſiue quatuor ducẽties trigeſies quinquies, quia quatuor momenta in unoquoque menſe creſcunt, propterea omnes menſes ducentos triginta quinq; multiplicantur quater, qui faciunt noningenta quadraginta momenta. Hic autem totus numerus per quadraginta ſi partitus fuerit, reddit uiginti tres quadragenos, & uiginti momenta: hoc eſt uiginti tres horas & dimidiam. Illa autem altera dimidia hora, quæ deeſſe uidetur, ſi ſcire uolueris quomodo colligitur, & quomodo creſcit, ſine dubio ita intelligitur. Non ſolum enim quatuor momenta in unoquoq; menſe de hoc augmento lunari creſcunt, uerumetiam duodecima pars momenti inſuper & atomus, id eſt quingenteſima ſexageſima quarta pars momenti creſcit in omni menſe lunari, & ſic in duodecim menſibus unum momentum colligitur. Interim illos atomos dimitte, de quibus poſtea dicemus: & ita per decem & nouem annos quaſi fuiſſent omnes communes ſeptem emboliſmi interim deſerentes, creſcunt decem & nouem momenta. Vnum autem momentum, quod deeſſe cernitur, colligitur ex ſeptem menſibus emboliſmis, & atomo uniuſcuiuſq; menſis. Ex ſex enim menſibus emboliſmis, dimidium momentum colligitur, in quo ſunt atomi ducenti octuaginta duo. & aliud dimidium momentũ colligitur ex uno menſe emboliſmi, hoc eſt duodecima pars momenti, in qua parte ſunt atomi quadraginta ſeptem. Collige ergo atomum uniuſcuiuſq; menſis, qui ſunt ducenta triginta quinq;: mitte ſimul cum quadraginta ſeptem, fiunt ducenta octuaginta duo: hoc eſt, aliud dimidium momentum. Mitte ſimul CC. & CC. fiunt CCCC. Item octuaginta & octuaginta, centum ſexaginta. Duo & duo, quatuor: & ita ſimul DLXIIII. atomi, hoc eſt unum momentum. Quod ſuper decem & nouem additum, uiginti momenta efficit, hoc eſt altera dimidia hora. Mitte ſuper uiginti tres horas & dimidiam, fiunt uiginti quatuor. hoc eſt, unus dies naturalis, qui dicitur ſaltus lunæ.

RECAPITVLATIO HVIVS ARGVMENTI.

Nam quomodo fieri poſſet, ut per annos denos & nouenos unum neceſſe eſſet ſolito dierum lunari numero auferri, ſi non hoc uelocitas aliqua lunaris gyri paulatim toto circulo decennouenalis tempore procuraret? Aufertur enim lunæ una dies per nouem & decem annos, quia in fine decennouenalis cycli, III. Calend. Auguſt. ubi debuiſſet trigeſima eſſe, fit prima. hoc igitur ſecundũ Aegyptios, quorum ſententiam in hac ratione nos ſequimur. Similiter ſecundum quoſdam ſeptimo Calend. Decemb. ubi debuiſſet eſſe trigeſima, fit prima: & ubi prima, fit ſecunda: & ubi ſecunda, fit tertia: & reliqua uſq; ad finem anni.

Deniq; Anatholius qui ueriſsimo in æquinoctio uerno initium menſium, & caput circuli totius terminumq; decernit.] Anatholius autem non eo ordine facit cyclum ſuum quo nos. nam ubi apud nos eſt octauus annus, ſcilicet ogdoas, apud illum eſt decimus quartus annus cycli ſui. Ergo luna quæ fuit anno præterito, id eſt anno decimotertio, octaua, non adijcit XI. ſed XII. ut ſit ſaltus: & fit ſequenti anno, id eſt decimoquarto, in æquinoctio uiceſima: apud illum enim octauo Calend. April. æquinoctium eſt. Eſt ergo inter nos & illum una luna ſemper, quoniam ille à meridie ad meridiem computat lunam. Itaq; ſeptimo anno cycli noſtri eſt luna undecimo Calend. April. ſexta: decimo Calend. ſeptima: nono Calend. octaua: octauo Calend. nona, quam ille octauam facit: adijciensq; illi duodecim ſequenti anno, hoc eſt ogdoadis, eſt uigeſima. Et ideo dixit, De octaua in uiceſimam, dum apud nos eſt de nona in uiceſimam, qui non adhuc fecimus ſaltum. At contrà Victorius tertio ante finem ogdoadis anno, hanc interſerendam cenſuit lunam Calend. Ianuar. de quarta in decimamſextam conuertens. Contra, ſcilicet ſententiam Anatholij. Altero, ſcilicet anno. Calend. Ianuar. de quarta in decimamſextam conuertens, ſcilicet dum nos de quarta in quintam conuertimus lunam Calend. Ian. qui in fine decennouenalis facturi ſumus ſaltum, & ideo minorem ætatem lunæ habemus. Ille enim de quarta in decimamſextam conuertit, ut quæ fuerat quarta, in quinto anno in Calend. Ian. ſequenti, id eſt ſeptimo anno in iiſdem Calend. quæ debuerat computari decimaquinta, propter ſaltum computabitur decimaſexta. Et ideo dixit, De quarta in decimamſextã, dum apud nos eſt de quarta in decimamquintam, qui non fecimus adhuc ſaltum. Porrò Aegyptij, in quorum ſententia catholica nũc conſentit eccleſia, eandem mutationem primo anno circuli decennouenalis affigunt, facientes epactas lunæ annuas, quarum locus eſt in undecimo Calend. April. de decimaoctaua in nullam facere ſaltum. Eccleſia græcum eſt, quod in latinum uertitur conuocatio, pro

propter quod omnes ad ſe uocet. Catholica, uniuerſalis ſiue generalis interpretatur. Non enim ſicut conuenticula hæreticorum in aliquibus regionum partibus coarctatur, ſed per totum terrarum orbem dilatata diffunditur: pro peregrinatione autem præſenti eccleſia Syon dicitur, eo quòd ab huius peregrinationis longitudine poſita, promiſsionem rerum cœleſtium ſpeculetur, & idcirco Syon, id eſt, ſpeculationem accipit: pro futura uerò patriæ pace Hieruſalem uocatur, quia Hieruſalem pacis uiſio interpretatur. Item. De decima octaua in nullam facere ſaltum. In nullam, id eſt, trigeſimam. In fine enim decennouenalis cycli fit luna in Calend. Mart. per argumentum XXVII. computa illam, & inuenies in ipſo anno in undecimo Calend. April. lunam decimam octauam: adde ad XVIII. non undecim ſicut in cæteris annis, ſed duodecim propter ſaltum, & inuenies in primo decennouenalis circuli anno in undecimo Calend. April. lunam triceſimam. Et hoc eſt quod dicit, De XVIII. in nullam, id eſt in triceſimam. Annus lunaris eſt minor ſolari in undecim diebus, & ideo ut annus lunaris conueniat ad ſolarem, epactæ ſequentis anni ſupra epactas antecedentis anni in duodecim diebus. Et propterea aſcendunt in ipſo anno de decem & octo, in nullam, ſcilicet epactam, id eſt in triginta, duodecim additis. Semper enim quando ſaltus eſt, adduntur duodecim ætates lunæ, in alijs uerò annis undecim. Qui ſaltus naturaliter in ultimo anno decennouenalis circuli ponitur, & ideo Anatholius & Victorius non in congruo loco ponũt ſaltum, dum in alijs annis eum ponunt, ideoq; annum eundem, ſi non biſſextus aſsit, diebus CCCLIII conſummantes. Subaudis, ſi uerò biſſextus ipſo anno fuerit, tunc recipit ipſam lunam cauſa biſſexti, quam perdiderat cauſa ſaltus: quia in biſſextili anno una ætas lunæ creſcit, ſcilicet in menſe Februario, & habet ipſe annus dies CCCLV. Et in ipſo anno ubi ſaltus fit, una ætas lunæ decreſcit, & habet ipſe annus trecentos octuaginta tres dies: quartus uerò ratione ſaltus abſumitur. Qui profectò ſaltus non alibi aptius quàm duodecimo Calendarum Aprilium die, uidetur anno reddendus, ſcilicet iuxta naturam: tamen non ponitur ibi ſaltus, propter terminum paſchalem. Quem à decimaquarta luna paſchæ ultimi, id eſt, decem & nouem anni, uſq; ad decimamquartam eiuſdem primi numerare curamus. Ideo Dionyſius prædictum annum à decimaquarta luna, & non à decimaquinta inchoat, ne propter ſaltum lunæ unus eidem anno dies deeſſe uideatur. Sed tamen talis compoſitio, id eſt, ut unus dies pro duobus computetur, nil prodeſt: quia nullo modo CCCLIIII. ſed reuera CCCLIII. conſtat diebus. Non enim mouere hoc quempiam debet, quod dominus Beda ſaltum lunæ duodecimo Calendarum Aprilium die aptum eſſe dicit: quia ipſe quoq; ſtatim ſubinfert, Siue hic, ſcilicet duodecimo Calend. April. ſiue illic, ſcilicet in luna Nouembri, ſiue alibi, ſcilicet tertio Calend. Auguſt. ſicut Aegyptij, feceris, &c. iuxta exemplum uidelicet Aegyptiorum, qui hoc in penultimo anni ſui menſe, qui eſt noſter Iulius, facere perhibentur. Aegyptij enim in ſuo penultimo menſe, id eſt in Iulio, dum à Septembri annum incipiunt, ponunt ſaltum ſicut quidam in penultimo faciunt noſtro, id eſt in Nouembri. & ideo in decimonono anno, quando ſaltum faciunt, non aſcendit luna Iulij trigeſima: una luna uidelicet cauſa ſaltus amiſſa, ſed uigeſima nona: & ob id luna Calendarum Auguſtarum tertia redditur, quæ iuxta argumentum ſecunda computatur. Tertio Calend. Auguſt. apud Aegyptios ſaltus ponitur, id eſt, prima luna loco triceſimæ: inde uenit tertia luna in Calend. Auguſt. ipſo anno. Illi autem qui ſaltum ponunt in ſeptimo Calend. Decemb. id eſt primam lunam loco triceſimæ, computant ſeptimam lunam in Calend. Decemb. ipſo anno. Et ab Auguſto uſq; ad Decembrem diſcordant cum Aegyptijs, qui calculatorum tenent palmam, eo quòd ſimul tertio Calend. Auguſt. non faciunt ſaltum. poſt hæc autem ad unam concordiam. Sed tamen rectius Aegyptij, quàm illi terminant ſaltum, quia illi in Calend. Septemb. & Octob. necnon & Nouemb. diſcordant cum epactis: Aegyptij uerò in unis tantum, id eſt Calen. Auguſt. ut ſuprà dictũ eſt.

SCHOLIA IN CAPVT XL. BEDAE PRESBYTERI; De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Lunæ ſaltus hæc ratio eſt, quòd plus temporis per emboliſmos intercalatur in lunaribus temporibus, quàm ipſa requirit: uelocior enim eſt paulò, quàm computatur. Exiguum nanq; id quo citius ad ſolem redit, propter minutam ſectionem non poteſt facilè animaduerti: quæ temporis ſuperfluitas tollitur anno decimonono, à prima detractione. Eodem modo, ut ſuprà docuimus, plus intercalari in annis biſſextilibus, quàm omnino ſol requirit: unde fit ut bruma noſtra ætate ante idus Decembres proueniat, quæ fiebat Ciceronis temporibus iuxta Calendas Ianuarij: ſed hic temporis redundantia, ſaltu non tollitur propter tarditatem.

QVARE LVNA ALIQVOTIES MAIOR QVAM COMPVTATVR, APPAREAT. CAPVT XLI.

NOtandum ſanè, quod huius ratio ſaltus lunaris, longa ſui facit exundantia crementi lunam aliquoties maiorem quàm putatur uideri, adeo ut etiam die triceſima ueſperaſcente illã nõ gracilem in cœlo apparere cõtingat, & quãto circuli decẽnouenalis terminus amplius inſtat, tãto hoc crebrius patiatur: cauſa exiſtente perſpicua, quod ſaltus ille, de quo loquimur iam maxima tunc ſit ex parte perfectus. Sed in naturalis aſſertione ueritatis, quæ & Niceno Cõcilio probata firmatur, hæc eſt ſpecialiter regula tenenda, ut lunæ ætatem non iuxta quoſdam à meridiana uel dimidia poſt meridiem, ſed à ueſpertina potius hora mutare nouerimus: quia nimirum luna quæ ueſpere primum mundo exorta eſt, ueſpertinis ex eo ſemper horis neceſſe eſt aliam aliamq; ſumat ætatem, ſingulas quaſq; uicenis & quaternis explicans horis, ſicut è contrario ſol qui mane primo ortus eſt, teſte Geneſis ſcriptura, à mane uſq; ad mane diem compleuit unum. Quid enim rationis eſt, lunæ mutationem meridianis computari ab horis, cum nec impoſita tũc in cœlo, nec ſit regreſſa ſuper terram, ſed nec ulla legis ſolennia meridianis uel pomeridianis, ſed omnia ueſpertinis incipiant ſimul & conſummentur in horis? Niſi forte quia Adam peccans ad auram poſt meridiẽ increpatus à Domino, & de paradiſi gaudijs eſt pulſus, ad remuneratiõe cœleſtis uitæ, quam ſeculi huius ærũna mutauimus, mutatio lunaris, quæ crementis decrementiſq; perẽnibus labores noſtros imitatur, in ea ſpecialiter qua exulare cœpimus debuit hora notari: ut ex ipſa lunaris hora mutationis quotidie uerſiculi illius admoneremur: quia ſtultus ut luna mutatur:

mutatur: nam ſapiens cum ſole permanebit, ſuſpiraremusq́; ad illam ardentius uitam pace æterna beatiſsimam, quando erit lux lunæ ſicut lux ſolis, & lux ſolis ſeptempliciter ſicut lux VII. dierum. Verum quia ſicut ſcriptum eſt, à luna ſignum diei feſti, & quo modo prima lunæ lux à ueſpera mundum inradiauit, ita omnis dies feſtus in lege à ueſpera initiari, in ueſperam perfici debere præcipitur, congruentius ætas lunaris à ueſpertina hora quàm aliunde noua computabitur: eandemq́; ætatem quam ueſpere inchoat, ſequentem uſq; ſeruabit ad ueſperam. Et ſiquidem eam paulo ante ueſperam accendi à ſole contigerit, mox ſole occidente primam computari & eſſe neceſſe eſt: quia uidelicet illam temporis horam, qua primum terris fulgere cœpit, adijt. Sin autem poſt occubitum ſolis accendatur, non tamen primam priuſquam ueſperã uiderit, ſed triceſimam potius oportet æſtimare. Etiamſi XXIII. horas poſt occaſum ſolis accenſa ſuppleuerit, illam tamen quam occidente ſole habuerat, ne primæ conditionis ordo turbetur, uſq; ad alium eius occaſum retinere debebit ætatem. Nec mirum lunam cum tot horas noua tranſegerit manifeſtam in cœlo monſtrari, cum aliquoties etiam ſexta uel ſeptima poſt accenſionem appareat hora. Sæpe nanq; euenit, maximè poſita ea in Ariete, una eademq́; die illa mane ſimul & ueſpere cerni, motu uidelicet ac aſcenſionis circa meridiem facto. Quod ſi qui grauius huic inſiſtens quæſtioni, dixerit ſe nouam lunam eo anno quo ſaltus inſerendus eſt, hoc eſt, ultimo circuli decennouenalis biduo priuſquam prima caneretur multis cum teſtibus uidiſſe, id eſt, quarto Nonarum Aprilitũ die, cum eiuſdem anni XIIII. luna paſchalis in circulo memorato XV. Calendarum Maiarum ſit adnotata, ideoq; non niſi pridie Nonas Apriles eſſe prima ualeat, rationemq́; à nobis huius cauſæ exegerit, hic noſtra puſillitas, ne ſui fragilitate deficiat, ad paternæ, imo diuinæ authoritatis auxilium cõcurrat. Paternæ etenim authoritatis ſubſidio fulcimur, dum Nicænæ Synodi ſcita ſectamur, quæ quartasdecimas feſti paſchalis lunas tam firma ſtabilitate præfixit, ut decennouenalis earum circuitus nuſquam uacillare, nunquam fallere poſsit. In quo uidelicet circuitu, lunã paſchalem anni de quo agitur II. Nonas Aprilis fieri primam nulli calculantium in dubio eſt. Ideoq; hanc aliter definire nulli fidelium fas eſt. Quid enim? nunquid credendum eſt quia illam quam nos IIII. Nonas Aprilis nouam uidimus lunam, nemo uiderit de illis CCCXVIII. Pontificibus qui in Nicæno Concilio reſidebant? Nemo de minorum cœtu graduum, qui illorum conſilijs aderant & ſtatutis? Et non potius intelligendum, quia cum lunam anni illius paſchalem à pridie Nonas Aprilis incipere ſignabant, aliud maius periculum per hoc declinauerint, ne uidelicet ſi aliter decernerent, indiſſolubilis ille communium annorũ & emboliſmorum ſtatus ſolueretur, quem inuiolabiliter obſeruandum diuinæ legis authoritate Hebræis tradentibus agnouerant. Sed & ſpecialibus diuinæ authoritatis indicijs obſeruãtiam lunarem quam tenemus defendimus. Legimus nanq; ſcribente B. Cyrillo Alexandriæ Epiſcopo, quia Bachomius monachus inſignis factis apoſtolicæ gratiæ, fundatorq́; Aegypti cœnobiorum ediderit ad monaſteria quæ regebat literas, quas angelo dictante perceperat, ut non errorem incurrerent in ſolennitatis paſchalis ratione, ſcirentq́; lunã primi menſis in anno communi & emboliſmo. Legimus eodem referente Cyrillo, quia ſi non ſcripſiſſet Synodus Nicæna cyclum lunarem primi menſis, ſufficeret cyclus lapidis Silenitis in Perſide ad exemplum rationis paſchalis, cuius candor interior cum luna primi menſis creſcit & decreſcit. Legimus item ſcribente ſancto Paſchaſino Lylibæo Antiſtite ad beatiſsimum Papam Leonem, quia tempore Zoſimi Papæ cum eſſet ultimus circuli decennouenalis annus, & declinarent quidam decimo Calendarum Maiarum die Paſcha tenere, celebrantes octauo die Calendarum Aprilium, id eſt, pro emboliſmo communem tenentes annum, quæ eſſet paſchalis obſeruãtiæ ueritas multiplici miraculo ſupernæ uirtutis claruerit. Quædam, inquit, uiliſsima poſſeſsio Melthinas appellatur, in montibus arduis ac ſyluis denſiſsimis conſtituta, illic perparua atq; uili opere conſtructa eccleſia eſt, in cuius baptiſterio nocte ſacroſancta paſchali, baptizandi hora, cum nullus canalis, nulla ſit fiſtula, nec aqua omnino uicina, fons ex ſeſe repletur, paucisq́; qui fuerint conſecratis, cum deductorium nullum habeat, ut uenerat aqua, ex ſeſe diſcedit. Tunc ergo ſub ſanctæ memoriæ Papa Zoſimo uſq; ad lucem aqua non ueniente, non conſecrati qui baptizandi fuerant receſſerunt. Illa uerò nocte quę luceſcebat in diem Dominicam decimo die Calendarum Maiarum, fons ſacer hora competenti repletus eſt, euidenti ergo miraculo claruit, occidentalium partium fuiſſe errorem. Liquet itaq; quia uetus hæc de hac ætate lunari quæſtio eſt, etiam olim beati Papæ Leonis induſtria diligenter exquiſita, ipſa eſt quæ longam inter orientis & occidentis eccleſias grauemq́; controuerſiam fecit. Hæc & Hilarium papam poſt tot Nicæni concilij tempora nouum cyclum petere, & Victorium Paſchalem nouum condere perſuaſit. In huius certamine præfatus papa Leo, adnitente Proſpero uiro doctiſsimo ac diſertiſsimo uincere ſedulus, inſtans tandem unanimitate eorum, qui Nicænæ ſynodi decretis inuincibiliter adhærebant, laudabiliter uinci gaudebat. Vnde mihi meisq́; in eadem quęſtione nil melius agendum, nil dicendum reperio, quàm quod illum feciſſe comperio, qui nobis intantum ſcientia, merito, autoritate præcellit, certam uidelicet patrum reuerendiſsimorum ſententiam in eis quæ nobis dubia ſunt & incerta ſectari. Neq; enim putandum eſt, nos uel acutius antiquis diuerſitatem lunaris diſcurſus deprehendere, uel ſalubrius poſſe dinoſcere, quæ in eadem diuerſitate potiſsimum ſit uia ſequenda.

GLOSSAE IN CAPVT. XLI. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Brideſerto Rameſienſi.

Quid enim rationis eſt lunæ mutationem meridianis computare ab horis, cum nec impoſita tunc in cœlo, nec ſit egreſſa ſuper terram. Sed nec ulla legis ſolennia meridianis uel poſt meridianis, ſed omnia ueſpertinis incipiant, ſimul & conſumment ur in horis: niſi forte quia Adam peccans, ad auram poſt meridiem increpatus à Domino, *& de paradiſi eſt gaudijs pulſus: qua ſeculare cœpimus, debuit hora notari: ut dum dicimus lunæ initium in meridie, quæ defectiuam habet naturam, recolamus & nos eadem hora de paradiſo expulſos, & defectum inchoaſſe.* Gregorius. *Neq; enim Adam poſt culpam in diuinitatis ſubſtantia uidere* Dominū *potuit, ſed increpationis uerba per angelum audiuit.* De quo ſcriptum eſt: Cum audiſſet uocem Domini deambulantis *in paradiſo ad auram poſt meridiem, abſcondit ſe inter ligna paradiſi.* Quid eſt enim quòd poſt peccatum hominis, *in paradiſo* Dominus *non iam ſtat, ſed deambulat: niſi quòd lux feruentior abſceſſerat, & peccatricem animam culpæ ſuæ frigora conſtringebant?* Increpauit ergo *Adam deambulans, ut cæcis mentibus nequitiam ſuam non ſolum ſermonibus, ſed etiam rebus aperiret, quatenus peccator homo, & per uerba quod fecerat audiret, & per deambulationem amiſſo æternitatis ſtatu mutabilitatis ſuæ inconſtantiam cerneret: & per auram feruore charitatis expulſo, torporem ſuum animaduerteret: & per declinationem ſolis cognoſceret, quod ad tenebras propinquaret. Lege in moralibus librum uigeſimum nonum, in quo hæc ſacra uerba inueni.* Remigius: Plantauerat autem Dominus Deus *paradiſum uoluptatis à principio, id eſt, in initio remotis aquis à ſuperficie terræ, & in unum collectis.* Vbi autem nos habemus, *Paradiſum à principio: quidam codices habent,* Eden *ad ortum.* Ex *quo poſſumus conijcere, paradiſum in oriente ſitum.* In quacunq; *autem orbis parte ſit, ſcimus eum terrenum eſſe, & interiecto oceano & montibus oppoſitis, à noſtro orbe longe remotiſsimum. Eſt enim in altiſsimo loco ſitus pertingens uſq; lunarem circulum, unde & illuc aquæ diluuij minimè perueniſſe dicuntur.*

In quo poſuit hominem.] *Ex hoc quòd poſitus in paradiſum homo dicitur, datur intelligi, non ibi eum fuiſſe conditum, ſed in hac noſtra mortali terra, quia præuidit illum diuina præſcientia illic peccaturum, & ob hoc ab illa ſancta terra in hanc conuallem miſeriæ propellendum.* Allegoricè *autem paradiſus præſentem ſignificat eccleſiam, quæ rectè hortus deliciarum dicitur, dum nobis in ea ſpirituales deliciæ adminiſtrantur.* Lignum *uitæ in medio paradiſi,* Chriſtus *eſt in medio eccleſiæ. de quo per quendam ſapientem dicitur:* Lignum *uitæ eſt his qui apprehenderint eum.* Ipſe *eſt etiam fons, qui de patris ſubſtantia deſcendens, ad irrigandam ſuam ſanctam uenit eccleſiam. de quo per* Zachariam *dicitur:* Erit *fons patens domui* Dauid, *in ablutionem peccatoris & menſtruatæ.* Domus Dauid, *ſancta eſt eccleſia, cui, id eſt, ad cuius ſalutem patet fons, id eſt,* Chriſtus *in ablutionem peccatoris. Peccator eſt, qui malum quod mente cogitat, operibus exequitur.* Menſtruata *eſt, quæ alienam carnem non tangit, ſed propria fœdatur: ſignificat peccatricem animam, quæ malum quod cogitat, nequaquam effectu explet: unde non extrinſecus quaſi aliena carne deturbatur, ſed intrinſecus uelut propria carne ſuis cogitationibus inquinatur. Suſpiremus itaque ad illam ardentius uitam æterna pace beatiſsimam, quando erit lux lunæ ſicut lux ſolis, & lux ſolis ſeptempliciter, ſicut lux ſeptem dierum.* Eſaias: Et erit *lux lunæ ſicut lux ſolis, & lux ſolis ſeptempliciter, ſicut lux ſeptem dierum.* Quando *erit iſtud?* Tunc *cum fuerit cœlum nouum, & terra noua.* Omnia *quæ omnipotens* Deus *per ſpacia ſex dierum operatus eſt, propter hominem facta ſunt, in cuius lapſu omnia elementa detrimentum ſuſtinuerunt.* Nam *terra antea ſpinas & tribulos non proferebat. Aer iſte non tantæ craßitudinis erat, ſed purus erat. Sic ſol, & luna & ſidera detrimentum ſui luminis ſuſtinuerunt.* In *die autem iudicij, determinato illo examine, cum fuerint omnes reprobi, unà cum diabolo in inferno concluſi, ſuſtollet ſe* Dominus Ieſus *pariter cum corpore ſuo, quod ſunt omnes electi in cœlum: & tunc mutuabit ſibi luna ſplendorem ſolis, & ſol ſeptempliciter lucebit quàm modo, ſicut lux ſeptem dierum, hoc eſt multipliciter: & recipiet lumen & ſplendorem ſolis, quem amiſit peccante primo homine.* Dicit *etiam beatus* Iſidorus *in libro* Creaturarum, *quòd neque ſol neque luna ad occaſum uentura ſint poſtea, ſed in loco quo creata ſunt, ſine fine manebunt. iuxta illud* Abacuc: *Sol & luna ſteterunt in habitaculo ſuo: pro eo quod eſt, Stabunt.* Et *quare hoc?* Ne *claritate ſolis ſiue lunæ illi qui apud inferos erunt, perfruantur.* De *hoc etiam ſtatu dicit* Eſaias: Non *occidet tibi ultra ſol tuus, & luna tua non minuetur.* Item Eſaias: Et *erubeſcet luna, & confundetur ſol, cum regnauerit* Dominus *in* Syon *& in* Hieruſalem. Erubeſcet *luna, id eſt, tabeſcet in die iudicij, & confundetur ſol.* Nunquid *ita confundentur ut cadant de cœlo?* Non. Ipſe Dominus *ait: Sol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & uirtutes cœli mouebuntur.* Dicit *enim beatus* Auguſtinus, *quia neque ſol, neque luna, neque ſtellæ lumen ſuum amittent: ſed ad comparationem ueræ lucis quæ eſt* Chriſtus, *omnia ſidera & luminaria uidentur obſcurari.* Quem *enim ſplendorem præſtat lumen cerei, ſi poſitum fuerit in medio radio ſolis, aut quid luminis auget cernentibus illud?* Nullum. Iohel: *Sol conuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem.* Hoc *in paßione* Domini *partim factum, partim ante diem* Domini *magnum, id eſt, iudicij futurum creditur.* Tunc *enim ſol obtenebratus eſt, ſed luna in ſanguinem uerſa palàm hominibus apparere non potuit: quæ tunc, utputa in paſcha decimaquinta exiſtens, interdum fuerat mortalium uiſibus obiectu telluris occulta.* Aliter. *Sol conuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem, antequam ueniat dies* Domini *magnus & horribilis: hoc eſt, ſplendor quorundam fidelium ultima tribulatione deficiens obſcurabitur, & eccleſia martyrum ſanguine cruentabitur.* Sin *autem poſt occubitum ſolis accendatur, non tamen prima prius quàm ueſperam uiderit, ſed trigeſimam potius oportet æſtimari. ſi enim ante ueſperam accendatur luna, non propter hoc ante ueſperam computatur prima, ſed in ueſpere.* Similiter *ſi poſt ueſperam, id eſt, poſt occubitum ſolis accendatur, non computabitur propter hoc prima, donec ad aliam ueſperam uenerit, & ibi uideatur, id eſt ueſpere, ſcilicet propter primam conditionem.* Quod *ſi quis grauius huic inſiſtens quæſtioni, dixerit ſe nouam lunam eo anno, quo ſaltus inſerendus eſt. hoc eſt, ultimo circuli decennouenalis biduo, priuſquā prima caneretur, multis cum teſtibus uidiſſe, id eſt, quarto nonarum* Aprilium *die.* Ex *hoc autem probatur, quia naturaliter in ultimo cycli decennouenalis anno ponitur ſaltus, quod penè omnes lunæ ipſius anni uidentur biduo antequam dicentur primæ, quod in alijs annis nullo modo fit.* Et *hoc ſolitum eſt fieri in appropinquatione ſaltus: in elongatione uerò ſicuti uidetur, ita computatur.* Paternæ *etenim auctoritatis ſubſidio fulcimur, dum* Nicænæ *ſynodi ſcita ſectamur, quæ decimas quartas feſti paſchalis lunas tam firma ſtabilitate præfixit, ut decennouenalis earum circuitus nuſquam uacillare, nuſquam fallere poßit.* Nicæa, *ciuitas eſt metropolis* Bithyniæ, *in qua* Conſtantinus *imperator, ſicut decimus liber* Eccleſiaſticæ *hiſtoriæ narrat, congregauit ſynodum,* CCCXVIII. *epiſcoporum, ubi* Arrius *anathematizatus eſt.* Inde *dicitur* Nicæna *ſynodus, quæ in* Nicæa *facta eſt.* Synodus *autem ex græco interpretari poteſt, comitatus uel cœtus: cœtus uerò conuentus eſt uel congregatio, à coeundo, id eſt conueniendo in unum. unde & conuentum eſt nuncupatum, ſicut conuentus cœtus uel concilium, à ſocietate multorum in unum,* Scita *ſunt, quæ plebes tantum conſtituunt:*

& uo-

& inuocata ſcita, quòd ea plebs ſciat, uel quod ſciſcitatur & rogat ut fiat. Quid enim? Nunquid credendum eſt, quia illam quam nos quarto nonas Apriles nouam uidimus lunam, nemo uiderit de illis trecentis decem & octo pontificibus, qui in Niceno concilio reſidebant? Viderunt ergo illi accendi lunam in quarto Nonas Apriles, nec tamen primam dinumerauerunt eam, ne contrarietas communis & emboliſmi regulæ inde nutriretur. Tunc ergo ſub ſanctæ memoriæ papa Zoſimo, uſq; ad lucem aqua non ueniente, non conſecrati, qui baptizandi fuerant receſſerunt. Tunc idem octauo Calend. April. die, quando ipſi ſanctum paſcha celebrandum eſſe putabant. Baptiſmus græcè, latinè tinctio interpretatur. Quæ ideo tinctio dicitur, quia ibi homo ſpiritu gratiæ in melius immutatur, & longè aliud quàm erat efficitur. Nam ſicut aqua purgatur exterius corpus, ita latenter eius myſterium per ſpiritum ſanctum purificatur & animam, cuius ſanctificatio ita eſt: Inuocato enim Deo, deſcendit ſpiritus ſanctus de cœlis, & medicatis aquis ſanctificat eas de ſemetipſo, & accipiunt uim purgationis, ut in eis & caro & anima delictis immundata mundetur.

Laudabiliter uinci gaudebat.] *Gaudebat enim ſuperari ab orientalibus, qui ſecundum Niceni concilij definitionem faciebant, quamuis ſuis occidentalibus fauere uideretur.*

SCHOLIA IN CAPVT XLI. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Notandum ſanè.] *Facilè hoc liquet ex ſuperiori capite, uni nanq; menſi detrahitur, quod ſingulis (ſi fieri poſſet) oportuit. Subita igitur detractio fit, ut lunæ fulſio maiorem oſtendat ætatem, quàm computatur, facta unius diei detractione.*

Bachomius monachus inſignis.] *Huius Bachomij, ſeu ut alij ſcribunt, Pachubij libellum nuper nactus ſum à ſtudioſo quodam, qui dum mihi copiam faceret, propter antiquitatem & pietatem iudicaui dignum eſſe editione.*

DE CIRCVLO DECENNOVENALI. CAP. XLII.

DEcennouenalis circuli ordinem primus Euſebius Cæſareæ Palæſtinæ Epiſcopus, ob quartas decimas lunas feſti paſchalis, ipſumq; diem Paſchæ inueniendum compoſuit, eò quod luna cuiuslibet ætatis poſt tantum temporis ad eundē redeat anni ſolaris diem: non quod Aegyptus, uel cætera per orientem Chriſti eccleſia uerum eatenus lunæ curſum, uel diem neſcierit ritè inuenire paſchalem, ſed quia ea quæ ipſis temporibus annuatim cum labore inueſtigata, & per orbem mandata ſæpius in quæſtionem uenire ſolebant, facilius præfixa ſemel regula circulari ſemper obſeruari, & ſine ſcrupulo ambigendi poterant ediſci. Deniq; fertur antiquitus Alexandrinæ eccleſiæ antiſtiti delegatum, ut officioſe operam curamq; inueſtigationi computi paſchalis impenderet, quatenus Pontifici apoſtolicæ ſedis adnuncians, per eum diem Paſchæ ſolennem cæteros eccleſiarum principes agnoſcere faceret. Vnde beatiſsimus Papa Leo Martianum principem poſtulās, ut Alexandrino Antiſtiti delegaret, quatenus Paſchale ſancti Theophili, in quo VIII. Calendarum Maiarum die Paſcha uidetur affixum, diligenti perſcrutaretur examine, arbitratus ab eo non recte memoratum diem fuiſſe conſcriptum, inter alia hæc dicit. Studuerunt quidem ſancti patres occaſionem huius auferre, omnem hanc curam Alexandrino Antiſtiti delegantes, quoniam apud Aegyptios huius ſupputationis antiquitus tradita uidebatur eſſe peritia, per quem quotannis dies prædictæ ſolennitatis ſedi apoſtolicæ indicaretur: cuius ſcripti ad longinquiores eccleſias indicium generare percurreret. Verum ut huiuſmodi labor aliquādo quieſceret, compoſuit memoratus uir circulum nunc longe lateq; notiſsimum, quo decimasquartas lunas primi menſis ex ordine comprehendendo, diem Paſchæ, qui mox ſequenti dominica futurus erat, facilime cuilibet inueniendum relinqueret. Cuius circuli Proterius Alexandrinæ urbis Antiſtes, ad inquiſitionem ſancti Papæ Leonis, luculentiſsimam reddēs rationem, talis reſcripti ab eo meruit tenore prædicari. Lætificauerunt me literæ dilectionis tuæ, quas frater & coepiſcopus noſter Nectarius pio adportauit officio. Oportebat enim ut ab Alexandrinæ eccleſiæ Præſule talia ſcripta ad ſedem apoſtolicam mitterentur, quæ oſtenderent magiſterio beatiſsimi Petri apoſtoli hoc ab initio per beatum Marcum eius diſcipulum didiciſſe Aegyptios, quod conſtat credidiſſe Romanos.

GLOSSAE IN CAPVT XLII. BEDAE PRESBYTEri, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Cyclum decēnouenalem, propter quartas decimas lunas paſchales Nicena ſynodus inſtituit, eo quòd ad eundem anni ſolaris diē, unaquæque luna per decem & nouem annos, ducentis triginta quinque circumacta uicibus, inerrabili curſu redeat, qui diuiditur in ogdoadas & hendecadas: hoc eſt, in octo & undecim annos. Octo enim anni lunares, totidem annos ſolares duobus tantum diebus tranſcendunt, quorum altèr ad explementum accurrit hendecadis, alter ratione ſaltus abſumitur. Alioquin hendecas ſolaris uno die tranſcenderet lunam, licet quidam uiolenter hos dies, ex biſſextis octo annorum ſupplere nitantur, cum biſſextus ſoleat in menſe Februario ſoli ſuperfuſus, & lunæ futuro tempori nihil præiudicare, & ipſi nullam hendecadi biſſextum addant. Vt ergo apertius dicam, duo lunæ dies, qui ſuperſunt in ogdoade, duos qui deſunt in hendecade ſupplebunt.

Circulum decennouenalem.] *Cyclus lunaris & cyclus decennouenalis penè idem ſunt. nam decē & octo annis ambo implentur. Sed in hoc diſtant, quia per cyclū lunarē, qualis ſit luna in Cal. Ian. reperitur, ubi & initium eſt anni, & ubi ipſe circulus inchoatur: per cyclū uerò decennouenalē, quomodo paſcha debeat pronunciari, deprehenditur. Eius initiū 14. luna paſchali fit.*

Dicitur autem decennouenalis, quia decem & nouem expletur annis, eſtq́; compoſitum nomen, ex decem, & nouem, & anno. Eo quod, id eſt, propter eam inſtitutionem decennouenalem. ad eundem, ſcilicet terminum paſchalem, in quo ſemper ſit luna paſchalis XIIII. qui terminus ſemper à duodecimo Calend. April. uſq; in decimumquartum Calend. Maias.

Decennouenalis circuli ordinem Euſebius Cæſareæ Palæſtinæ epiſcopus ob quartas deci-mas lunas feſti Paſchalis, ipſumq́; diem Paſchæ inueniendum compoſuit.] *Quod autem ſuperius dominus Beda dicit, cyclum decennouenalem propter quartas decimas lunas paſchales à Nicena ſynodo inſtitutum fuiſſe: uerum dicit, & ſic intelligendum eſt. Multi autem prius in hoc multis modis laborauerunt, ſicut prædictus Euſebius, Hippolytus epiſcopus, Theophilus Alexandrinus, Proſper quoq; natione Aquitanus, atq; Victorius, necnon & Cyrillus Alexandrinæ urbis epiſcopus, qui multiplicatis eiuſdem feſtiuitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt. Poſtea uerò quicquid de hac re ipſa ſynodus firmius reperit, confirmare ſtuduit, ſicut liber decimus Eccleſiaſticæ hiſtoriæ in hunc modum refert. Igitur cum de his prout diuinarum legum reuerentia popoſcerat, decreuiſſent, ſed & de obſeruatione paſchæ antiquum canonem, per quem nulla de reliquo uarietas oriretur, eccleſiis tradidiſſent, omnibus ritè diſpoſitis eccleſiarum pax & fides, in orientis atq; occidentis partibus una atq; eadem ſeruabatur. Cyclus autem uocatur, eo quòd in orbem digeſtus ſit, & quaſi in circulo diſpoſitus, ordinem complectitur annorum ſine ulla uarietate, & ſine ulla arte.*

SCHOLIA IN CAPVT. XLII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Decennouenalis circuli Euſebius.] *Decennouenalis circulus ad lunæ computationem factus eſt, conſtans nouem numerorum ordinibus, quorum primus continet annos Domini: ſecundus, indictiones: tertius, epactas: quartus, concurrentes: quintus, cyclos lunares: ſextus, decimas quartas lunas: ſeptimus, dies Dominicos paſchæ: octauus, lunæ ætatem eiuſdem diei: nonus, ogdoadas & hendecadas, quorum deinceps Beda rationem reddet.*

DE EMBOLISMIS ET COMMVNIBVS ANNIS. CAPVT XLIII.

DIuiditur autem circulus idem in emboliſmos, annosq́; communes, quos Hebræorum quoq; priſcorum autoritate conſtat obſeruatos: communes quidem annos, id eſt, CCCLIIII. dierum XII. emboliſmus autem, id eſt, CCCLXXXIIII. dierum, continens VII. Primus nanq; & ſecundus communes: tertius eſt emboliſmus: quartus & quintus communes: ſextus emboliſmus: ſeptimus communis: octauus emboliſmus: nonus & decimus communes: undecimus emboliſmus: duodecimus & tertiuſdecimus communes: quartuſdecimus emboliſmus: quintuſdecimus & ſextuſdecimus communes: ſeptimuſdecimus emboliſmus: octauuſdecimus communis: nonuſdecimus emboliſmus. Qui utriq;, ſicut & ſuprà dictum eſt, ab exordio primi menſis, quem Hebræi Niſan uocant, hoc eſt, ab accenſione lunæ paſchalis initium ſumunt, cuius exordiũ menſis hac regula debet obſeruari, ut nunquam luna paſchæ XIIII. uernum præcedat æquinoctium, ſed uel in ipſo æquinoctio, hoc eſt XII. Calendarum Aprilium die, uel eo tranſgreſſo legitima procedat. Vnde fit, ut ab octauo Iduum Martiarum, uſq; in Nonarum Aprilium diem lunaris anni ſint quærenda primordia. Ipſa autem luna decimaquarta, cum primum XII. Calendas Aprilis, cum nouiſsimè XIIII. Calendas Maias occurrendo, diem feſti paſchalis ab XI. Calendas Aprilis, uſq; in VII. Calendas Maias faciat inquirendum. Emboliſmorum autem, ſicut Dionyſius ait, iſta ratio probatur exiſtere, quod annorum communium uidetur damna ſupplere, quatenus ad ſolare tempus lunaris exequetur excurſio. Quamuis enim ſolis annuũ cyclum per ſingulos menſes luna circumeat, tamen eius perfectionem duodecim ſuis menſibus implere non præualet. Deniq; in annis communibus ad rationem ſolaris anni undecim dies lunæ deeſſe cernuntur. In emboliſmis uerò decem & nouem diebus eundem annum uidetur ſolarem luna tranſcendere. Et Hebræi quidem, qui ſolos lunares in lege nouerant, & obſeruabant menſes, iuxta naturalem lunæ curſum tricenis, undetricenisq́; diebus communium annorum menſes duodenos explicabant, & tertio uel ſecundo ubi decebat anno, tertiumdecimum in fine anni menſem triginta dierum apponebant emboliſmum. Porrò Romani qui diſpares habent menſes, non unoquolibet in loco emboliſmos computando interponere uoluerunt, ſed potius ubilibet medijs anni temporibus uacuum congruumq; inter Calendas locum inuenire potuiſſent. Primam igitur emboliſmorum lunam quarto Nonas Decembris, ſecundam quarto Nonas Septembris, tertiã pridie Nonas Martias, quartam pridie Nonas Decembris, quintam quarto Nonas Nouembris, ſextam quarto Nonas Auguſti, ſeptimam tertio Nonas Martias, naſci dixerũt: ſolertiſsimè quantum potuerunt curantes, ut cuiuſcunq; ætatis luna in Calendas occurriſſet, ipſa eiuſdem menſis luna diceretur eſſe putanda. Quod tamen non uſquequaq; ualuerunt obtinere propter præfixum paſchalis lunæ curſum, cuius cum extrema nonnunquam in Calendas Maias incurrant, & ſecundum quoq; uel etiam tertium poſt Calendas diem teneant, non tantum Maij menſis, ſed potius Aprilis lunæ, ſicut ſemper eſſe dicenda eſt.

GLOSSAE

GLOSSAE IN CAP. XLIII. BEDAE PRESBYteri, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Diuiditur autem circulus idem in emboliſmos annosq́; communes, quos Hebræorum quoq; priſcorum auctoritate conſtat obſeruatos. Emblema, uarietas pauimenti, uel abundantia. Inde emboliſmus annus dicitur ſuperabundans. Emboliſmi autem anni & communes ſic inueniuntur. Si enim à decimaquarta luna paſchæ præcedentis, uſq; ad decimamquartam ſequentis CCCLXXXIIII. *dies fuerint, emboliſmus annus eſt: ſi uerò* CCCLIIII. *communis.* Deniq; *in annis communibus ad rationem ſolaris anni undecim dies lunæ deeſſe cernuntur: in emboliſmis uerò decem & nouem diebus eundem annum ſolarem uidetur tranſcendere. Annus autem lunaris minor eſt ſolare diebus undecim. Qui colliguntur per tres annos, & fiunt triginta tres dies, unde tertio anno emboliſmus fit: hoc eſt, augetur tunc annus lunæ triginta diebus, quomodo undecim ter ducti, triginta tres faciunt. Tres autem qui ſuperſunt, adiectis tribus trium annorum ſequentium qui ſuperſunt, etiam triginta ſex fiunt. Quos ſex, duobus annis adijce, qui habẽt uiginti duos dies, ex undecim bis ſolaris anni, & fiunt dies uiginti & octo. Propterea ſeptimum annum non ſequitur communis, quomodo adijciuntur ſtatim uiginti & octo dies, unde unus menſis fit: licet duo deſint dies, qui tamen ex hendecade ſolare complentur. Sciendum præterea eos errare, qui putant quòd annus ſolaris ſimul & communis uel emboliſmus incipiant.* Nam *in initio anni decennouenalis circuli in accenſione lunæ, menſis* Aprilis *finis eſt emboliſmi. Verbi gratia. Præſenti anno, qui eſt ſeptimus circuli decennouenalis, finis erit emboliſmi in accenſione lunæ* April. *quoniam anno præterito, id eſt ſexto decennouenalis ab accenſione lunæ Aprilis initium ſumpſit. Commemorandum quoq; quod luna emboliſmi nullius menſis eſt.* Porrò Romani *qui diſpares habent menſes, non uno quolibet in loco emboliſmis computando interponere uoluerunt, ſed potius ubilibet medijs anni temporibus uacuum congruumq́; inter* Calend. *locum inuenire potuiſſent. Primam igitur emboliſmorum lunam, quarto* Non. Decemb. *tertiã, pridie* Non. Mart. *quartam pridie* Non. Decemb. *quintam, quarto* Non. Nouemb. *ſextam, quarto* Non. Auguſt. *ſeptimam, tertio* Non. Mart. *naſci dixerunt.*

ARGVMENTVM DE SEPTEM LVNAtionibus emboliſmorum.

In primo igitur anno emboliſmi, hoc eſt in ogdoade tertio, ſunt epactæ uiginti duæ, & ideo eſt luna in Calend. Septembr. & Octob. *uigeſima ſeptima: in* Calend. Nouemb. & Decemb. *uigeſima nona. Ipſa autem luna quæ uigeſima nona eſt, in* Calend. Decemb. *& extinguitur illic, ſua luna eſt. Illa uerò luna, quæ in quarto* Non. Decemb. *incipit, & terminatur trigeſima, ſecundo* Calend. Ian. *emboliſmi eſt: quæ autem in* Calend. Ian. *eſt prima, luna ipſius eſt, quam & ipſam trigeſimam terminare debes. Ecce inueniſti lunam emboliſmi in primo anno emboliſmi, ſecundo* Calend. Ian. *trigeſimam.*

DE SECVNDO ANNO EMBOLISMI, hoc eſt, in ogdoade quinto.

In ſecundo anno emboliſmi, id eſt in ogdoade ſexto, ſunt epactæ uiginti quinq;, luna uerò in Calend. Septemb. *trigeſima: & extinguitur illic, quia luna ipſius eſt. Illa autem luna quæ initiatur prima in quarto* Non. Septemb. *& finitur trigeſimo in* Calend. Octob. *emboliſmi eſt: & illa quæ incipit prima in ſexto* Non. Octob. *& in tertio* Calend. Nouemb. *finitur, uigeſima nona luna* Octob. *eſt. In* Calend. Nouemb. & Decemb. *fit luna ſecunda, in* Calend. Ian. *quarta, ſicut ordo eſt.*

DE TERTIO ANNO EMBOLISMI, HOC eſt in ogdoade octauo.

In tertio anno emboliſmi, id eſt in ultimo anno ogdoadis, ſunt epactæ ſeptendecim, luna uerò in Calend. Septemb. & Octob. *uigeſima ſecunda. In* Calend. Nouemb. & Decemb. *uigeſima quarta. In* Calend. Ianuar. *uigeſima ſexta. In* Calend. Februar. *uigeſima ſeptima. In* Calend. Mart. *uigeſima ſexta. In* Calend. April. & Maij, *uigeſima ſeptima. In* Calend. Iunij & Iulij, *uigeſima nona. In* Calend. Auguſti, *prima. In* Calend. Septemb. *tertia. Quare facis unam ætatem lunæ in* Calend. April. & *in* Calend. Maij, *quia nuſquam ſic in calculo reperitur? Ideo quippe, quia luna quæ ſecundo nonas* Mart. *incipit, & uigeſima ſeptima eſt in* Calend. April. *in quarto non.* April. *uigeſima octaua. In tertio non.* April. *uigeſima nona. In ſecundo non.* April. *trigeſima, emboliſmi eſt, & extinguitur illic. Et illa quæ initiatur prima in* Non. April. *ipſa eſt* Paſchalis, *& euenit decimaquarta, decimoquarto* Calend. Maij, *& terminatur uigeſima nona,* V. *non.* Maij. *Luna uerò quæ eſt prima in quarto* Non. Maij, *& finitur trigeſimo, in* IIII. Non. Iunij, *luna* Maij *eſt. Luna enim quæ initiatur prima, tertio* Non. Iunij, *finiturq́; uigeſimo nono in* Calend. Iulij, *luna* Iunij *eſt. Luna nanq; quæ incipit ſexto* Non. Iulij, *terminaturq́; trigeſimo: ſecundo* Cal. Auguſti, *luna* Iulij *eſt. Poſtea autem fit luna in* Calend. Auguſt. *prima,* Septemb. *tertia, ſicut ordo eſt. Nam ſi non feciſſes unam ætatem lunæ in* Calend. April. & *in* Calend. Maij, *eueniſſet tibi in ipſo anno in termino paſchali, qui eſt decimoquarto* Calend. Maij, *non* XIIII, *ſed* XV. & *fuiſſet error in paſcha, & in ætatibus lunæ.*

DE QVARTO ANNO EMBOLISmi, in hendecade primo.

In primo igitur anno emboliſmi in hendecade, ſunt epactæ uiginti, & idcirco eſt luna in Calend. Septemb. & Octobr. *uigeſima quinta. In* Calend. Nouemb. & Decemb. *decimaſeptima. Illa autem luna quæ pridie* Non. Decemb. *incipit prima, & extinguitur, tertio* Non. Ian. *trigeſima, emboliſmi eſt. Illa uerò quæ tertio* Non. Ian. *incipit, & extinguitur trigeſima in* Calend. Febr. Ianuarij *eſt. Et illa quæ quarto* Non. Febr. *prima incipiens, & finitur ſexto* Non. Mart. XXIX. Februarij *eſt. Et ſi biſſextus ipſo fuerit anno, tunc ipſa luna* Februarij *trigeſima computatur, ſicut & in alijs biſſextilibus annis.* Porrò *luna* Mart. V. Non. *ipſius incipit, & finitur trigeſimo, in* Calen. April. *Illa enim quæ quarto* Non. April. *incipit, & finitur uigeſimo nono, ſecundo* Cal. Maij, *luna* April. *eſt:*

quæ autem in Calend. Maij euenit prima, ipſius luna eſt. Cæteræ uerò ordinem ſuum ſequuntur. Huius igitur emboliſmi lunam, quã nos ſecundo Non. Decemb. ideo dico, ut quicunq; utrumq; legerit, utrumq; firmum eſſe ſciat.

DE QVINTO ANNO EMBOLISmi, in hendecade ſexto.

In ipſo autem anno ſunt epactæ uiginti tres. Luna enim in Calend. Septemb. & Octob. uigeſima octaua. In Calend. Nouembr. & Decemb. trigeſima. Illa autem luna quæ in Calen. Nouemb. trigeſimo terminatur, luna ipſius Nouemb. eſt: & illa quæ quarto Non. Nouemb. incipit, & in Calend. Decemb. trigeſimo finitur, emboliſmi eſt. Quæ uerò prima quarto Non. Decemb. inchoat, finiturq; XXIX. tertio Calend. Ian. ipſa eſt Decemb. In Calend. Ian. II. in Calend. Feb. III. cæteræ uerò ordinem ſuum ſequuntur.

DE SEXTO ANNO EMBOLISmi, in hendecade nono.

In ipſo enim anno ſunt epactæ uiginti ſex. nullatenus tamen lunam emboliſmi per ipſas epactas reperies, niſi ad epactam anni communi ſuperioris reuertaris. Nam in anno communi præterito, fuerunt epactæ quindecim. Ideo autem luna in Calend. Auguſt. uigeſimo nono, ibiq; terminatur, quia luna ipſius eſt. Illa uerò quæ quarto Non. Auguſt. inchoat prima, finiturq; trigeſimo in ſecundo Calend. Septemb. emboliſmi eſt. In Calend. igitur Septembr. & Octobr. per epactas uiginti ſex, fit luna prima: cæteræ uerò deinceps ordinem ſuum ſequuntur.

DE SEPTIMO ANNO EMBOLISMI, QVI EST ultimus cycli decennouenalis.

Sunt nanq; epactæ in ultimo emboliſmo hendecadis octodecim. In Calend. Septemb. & Octob. luna uigeſima tertia. In Calend. Nouemb. & Decemb. uigeſima quinta. In Calend. Ian. uigeſima ſeptima. In Calend. Feb. uigeſima octaua. In Calend. Mart. uigeſima ſeptima. In Calend. April. uigeſima octaua. & in Calend. Maij trigeſima. In Calend. Iulij prima. In Calend. Auguſt. tertia, propter ſaltum. In Calend. Septemb. quinta. Ideo nanq; facimus unam ætatem lunæ in Calend. April. & Maij, quia luna quæ tertio Non. Mart. incipit, & in Calend. April. eſt uigeſima nona. In quarto Non. April. uigeſima nona. In tertio Non. April. trigeſima emboliſmi eſt. Illa enim luna quæ ſecundo Non. April. initiatur prima, & extenditur uſq; in ſexto Non. Maij, uigeſima nona April. eſt: & ipſa eſt paſchalis, & euenit decimoquarto in decimoſexto Calend. Maij. Et niſi ita feciſſes, eueniſſet tibi in termino paſchali luna decima quinta, & fuiſſet error in paſcha & in ætatibus lunæ. Luna uerò quæ initiatur in quinto Non. Maij, & finitur trigeſimo. In Calen. Iunij, luna Maij eſt. Iunij quoq; luna, quarto Non. ipſius initium ſumpſit, finiturq; in Calend. Iulij uigeſimo nono. Quæ ergo in Calend. Iulij eſt prima, & extinguitur uigeſimo nono, quarto Calend. Auguſt. luna Iulij eſt. Et quamuis tertio Calend. Auguſt. trigeſima terminari debuiſſet, unum, id eſt trigeſimum amittit diem, propter rationem ſaltus, & computatur luna Auguſt. in Calend. ipſius III. cum hanc ratio argumenti ſecundã exiſtere doceat. Quæ etiam XXIX. VI. Cal. Sept. finitur. & cæteræ ordinẽ ſuũ ſequũtur.

DE OGDOADE ET HENDECADE. CAPVT XLIIII.

EST & alia præfati circuli diuiſio, qua in ogdoadem & hendecadem id eſt in VIII. & in XI. diſtinguitur annos, eò quod octauo & undecimo anno luna paſchalis ſupremas ſuæ natiuitatis metas ſubeat, & utrunq; eorum ſolito emboliſmis more unus communis præcedat annus: uel certe quia antiquis uiſum eſt VIII. annos ſolares totidem lunaribus annis dierum numero æquari, quod ab eruditioribus æuo ſequente doctoribus expertum eſt, niſi annis XI. adiectis, nequaquã fieri poſſe, ad indicium utriuſq; obſeruationis ogdoadibus eſt & hẽdecadibus tota lunæ digeſta conuerſio. Nam & Græci quondam, quos & antiquiſſimi Romanorum perhibentur imitati, cũ ad lunæ curſum adhuc annos computarent, VIII. annis communibus pari ratione confectis, emboliſmos trium menſium pariter intercalabant. Si enim octies undecim, & quartam partem uolueris ſupputare, XC. dies, hoc eſt, tres menſes effices. Verumetiam nunc ſunt qui ſolis octo annos totidem annis lunaribus, itemq; ſolis XI. totidem putant annis lunaribus dierum æqualitate componi. Vbi primo dicendum, quod abſq; ulla contradictione eſt: Si octoni anni utriuſq; ſideris aliquando longitudine concordant, ſemper idem facere habebunt, neq; ullum undenorum annorum æqualitas locum inueniet. Si autem uel ſemel XI. anni amborum ſimul incipiunt, ſimulq; terminantur, ſemper ipſum facturi ſunt, nec erit quando octonorum concordia redire poſſit annorum. Deinde numerus ipſe pulſandus, uidendumq; quia octo anni ſolares habent dies, exceptis biſſextis, IIMDCCCCXX. octies enim treceteni ſexageni & quini, faciũt IIMDCCCCXX. At lunares anni totidem uide quot habeant dies, octies trecenteni quinquageni & quaterni, faciunt IIMDCCCXXXII. adde XC. trium mẽſium emboliſmorũ dies, fiunt IIMDCCCCXXII. Sed duo qui minus habentur in ogdoade ſolari duorum biſſextorum ſperant adiectione ſupplenda. Videamus & hendecadem utriuſq; ſideris, ſi fortè ibi ſol biſſextile quærat auxilium. Vtrunq; enim tẽpus neceſſe eſt una regula cõplectatur, undecies treceni ſexageni & quini, fiũt IIIIMXXV. Item undecies trecenteni quinquageni & quaterni, fiunt IIIMDCCCXCIIII. Adde emboliſmorum menſium dies CXX. fiunt IIIIMXIIII. Tolle unum ſaltus diem, remanent IIIIMXIII.

Vide

Vide igitur ſi hic opus habeat hendecas ſolis ſubſidio biſſextili, ut additis uidelicet duobus uel tribus diebus, lunarem compenſare ſufficiat hendecadem. Non utiq; eget quadrantili iuuamine ad æquiparandam lunæ hendecadem, quam duobus inſuper diebus exuperare probatur, ſed ſuis potius ſuperabundat diebus, quod minus eſt in ogdoade ſolis adimplet. Liquidoq; patet in horum concordatione temporum nihil præiudicare biſſextos, ſed quotquot in circulo decennouenali incurrerint, omnes utroq; ſideri, iuxta quod ſuprà docuimus, æqualiter eſſe proficuos. Denique ut rei ipſius euiſceremus interna, primo anno circulo decẽnouenalis nullæ ſunt epactæ, quia in XI. Calendas Apriles lunæ finitus eſt curſus. Item nono eiuſdem circuli anno, id eſt, poſt dies, IIMDCCCCXXII. nono Calendarum Aprilium die trigeſima eſt luna, quod etiam epactarum quæ tunc XXVIII. ſunt, ordo manifeſte teſtatur. Quid ergo opus erit ad completionem lunaris ogdoadis duos ſolaris curſus ſuperadijcere dies. i. decimum & nonum Calendarum Aprilium, ſi hoc duo biſſextiles poterant perficere dies? Non ergo duos dies, qui in ogdoade ſolis à lunari ogdoade minus ſunt, duorum intercalatione biſſextorum, ſed duorum magis qui in hendecade eius à lunari plus ſunt adiectione ſupplentur. Nec nocet quod ſaltum lunæ, quem quidam in ogdoadis initio ponunt, in hendecade ponendum memorauimus. Vbicũq; enim interpoſueris, eodẽ propoſita quæſtio fine ſoluetur, & habet circulus decẽnouenalis mẽſes ſolares CCXXVIII. lunares CCXXXV. dies exceptis biſſextis VIMDCCCCXXXV. decies nouies enim duodeni CCXXVIII, adde VII. fiunt CCXXXV. Item decies nouies trecenteni ſexageni & quini VIMDCCCCXXXV: Decies nouies trecenteni quinquageni & quaterni VIMDCCXXVI, adde emboliſmorũ VII. mẽſium dies CCX. fiunt VIMDCCCCXXXVI. ſubtrahe unum ſaltus lunaris diem, & uno eodemq; dierum numero ſolis & lunæ curſum decennouenalem cyclum includere probabis. Item ogdoas ſolis habet menſes XCVI. lunæ autem XCIX. hendecas uerò ſolis menſes habet CXXXII. lunæ autem CXXXVI. De numero dierum ſuprà dictum eſt.

GLOSSAE IN CAP. XLIIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Eſt & alia præfati circuli diuiſio, qua in ogdoadem & hendecadem, id eſt in octo & undecim diſtinguitur annos, eo quòd octauo & undecimo anno luna paſchalis ſupremas ſuæ natiuitatis metas ſubeat. Supremas, id eſt inferiores, id eſt decimoquarto Calend. Maij. Metas, id eſt fines. Subeat, intrat. Vltra illum terminum non aſcendit luna paſchalis, qui eſt octauo & undecimo anno, qui eſt ultimus decennouenalis cycli: ibi enim tenet ultimum terminum ſuæ natiuitatis. In octauo enim anno in Non. April. prima luna paſchalis, & decimoquarto Calend. Maias, fit decimaquarta. In undecimo uerò anno fit prima ſecundo Non. April. & decimaquarta in decimoquinto die Calendarum Maiarum. Octies CCC ſexageni & quini, faciunt IIMDCCCCXX. Ogdoas ſolis habet dies IIMDCCCCXX. Ogdoas autem lunæ habet dies IIMDCCCCXXII. Hendecas ſolis habet dies IIIIMXV. Hendecas autem lunæ habet dies IIIIMXIIII. Tolle unum ſaltus diem, & remanent IIIIMXIII. Habet enim plus hendecas ſolaris hendecade lunari in duobus diebus. Quos duos dies quibus abundat hendecas ſolaris ſuper hendecadem lunarem, tribuit ogdoadi ſolari, qui minor eſt ogdoade lunari in duobus diebus. Et ſic tandem lunæ curſus & ſolis, ad unam concordiam ueniunt in fine hendecadis: adde emboliſmorum dies CXX. fiunt IIIIMXIIII. Tolle unum ſaltus diem, remanent IIIIMXIII. Centum, uiginti & unus dies creſcunt in hendecade ex undecim annuis diebus, & inſuper unus, id eſt, centum uiginti duo. Quia in decimonono anno non tantum undecim ut in cæteris annis, ſed duodecim dies accreſcunt, propter ſaltum. quod ita probari poteſt. nam hendecas ſolis habet dies IIIIMXV. Diuide illos per CCCLIIII. id eſt per lunares annos. Vndecies CCCLIIII. fiunt IIIMDCCCXCIIII. Ex his ſubtrahe unum, eo quod ultimus in cyclo decennouenali lunaris annus CCCLIII. conſtat, remanent IIIM. DCCCXCIII. Et adhuc reſtant ex hendecade ſolare, centum uiginti duo dies, è quibus quatuor emboliſmos, & inſuper duos dies, quorum auxilio ogdoas ſolaris indiget ſuppleri. Non dubium eſt, liquidoq; patet in horum concordatione temporum nil præiudicare biſſextos, ſed quotquot in cyclo decennouenali incurrerint, omnes utroq; ſidere, iuxta quod docuimus, æqualiter eſſe proficuos. In octo annis, id eſt in ogdoade, fiunt duo biſſexti: in undecim uerò, id eſt in hendecade, fiunt duo biſſexti, & octodecim horæ de quinto, ſcilicet biſſexto. In ſolari uerò cyclo, id eſt in uiginti & octo annis, ſeptem biſſexti fiunt. Primo anno circuli decennouenalis, nullæ ſunt epactæ: quia in undecimo Calend. April. lunæ finitus eſt curſus. Triceſima eſt ibi luna, & ideo finitus eſt curſus eius: quia ſemper in undecimo Calend. April. finitur curſus lunæ, ſi trigeſima luna inueniatur ibi. Item nono eiuſdem circuli anno, id eſt poſt dies IIMDCCCCXXII. nono Calend. April. die, trigeſima eſt luna, quod etiam epactarum quæ tunc uiginti octo ſunt, ordo maniſeſtè teſtatur. Si æqualitas dierum ſolaris curſus & lunaris eſſet in fine ogdoadis, ſicuti eſt in fine hendecadis, eſſet ibi luna trigeſima in undecimo Calend. April. ſicuti eſt in fine hendecadis. Nunc autem, quia ogdoas lunaris ſuperat duobus diebus ogdoadem ſolarem, eſt ibi luna trigeſima in nono Calend. April. non in undecimo Calend. April. Et eſt neceſſe addere ogdoadem ſolarem decimũ & nonum Calend. April. diem, qui fiunt poſt XI. Calend. ut conueniat ſolaris curſus ad lunarem. Decimus & nonus Calend. April. dies adduntur ad lunas, quæ creſcunt ſuper ogdoadem ſolarem.

BREVIS RECAPITVLATIO.

Claret enim, duos dies plus habere ogdoadem lunarem, quàm ſolarem: & hendecas lunaris duobus diebus minor eſt hendecade ſolari, ſicut ogdoas ſolaris minor eſt duobus diebus ogdoade lunari. Sume ergo duos dies de ogdoade lunari, ſuoq; hendecadi tribue, & tunc inuenies ogdoades & hendecades utriuſq; ſideris per omnia æquales.

DE ANNIS DOMINICAE INCARNATIONIS. CAPVT XLV.

PRimo decennouenalis circuli verſu temporũ ordo prægigitur, quē Græci calculatores a Diocletiani principis annis obſeruauere. Sed Dionyſius uenerabilis abbas Romanæ urbis, & utriuſq; linguæ, græcæ uidelicet ac latinæ non ignobili præditus ſciētia paſchales ſcribēs circulos, noluit ei, ſicut ipſe teſtatur, memoriam impij & perſecutoris innectere, ſed magis elegit ab incarnatiōne domini noſtri Ieſu Chriſti annorũ tempora prænotare, quatenus exordiũ ſpei noſtræ notius nobis exiſteret, & cauſa reparationis humanæ, id eſt, paſsio redemptoris noſtri euidentius eluceret Qui in primo ſuo circulo quingenteſimum triceſimum ſecũdum dominicæ incarnationis annum in capite ponendo, maniſeſte docuit ſecundum ſui circuli annum ipſum eſſe, quo eiuſdē ſacroſanctæ incarnationis myſteriũ cœpit. Quia enim lunaris circulus decennouenalis eſt, ſolaris autem XX. & VIII. conficitur annis, multiplicatis per ſe inuicem ambobus, ſumma DXXX. & II. colligitur annorum. Qua tãdem replicata, totus ſolaris lunariſq; recurſus ordo in ſe ſua per ueſtigia reuoluitur, eandemq; decennouenalis lunariſq; cycli annum, eaſdem epactas lunæ, ſolis quoq; dies concurrentes, eandem quartamdecimam lunam, eundem dominicæ Paſchæ diem ac lunam ipſius ex ordine reſtituens. Quod etiam Victorius, quamuis alterius inſtitutionis paſchalem condens, deſcripto tot annorum circulo maniſeſte probauit. Quia ergo ſecundo anno circuli quem primum Dionyſius ſcripſit, quingenteſimus triceſimus tertius ab incarnatione Domini completus eſt annus, ipſe eſt nimirum iuxta concurſus ſiderum ille, in quo incarnari dignatus eſt: quia hic ſecundus annus decennouenalis octauusdecimus eſt cycli lunaris, XI. habēs epactas, V. concurrentes ſeptimanæ dies, lunam paſchæ decimamquartam VIII. Calendas Apriles, omnia tunc fuere ſimilima, & ſi eſſet qui tunc Paſcha more nunc eccleſiis uſitato die dominica faceret, ipſa nimirum dies quo modo hic adnotatum eſt VI. Calendas Apriles ueniret, ac lunã haberet decimamſextã. Deniq; Dionyſius ipſe nobis quodãmodo tacite quę dicimus in paſchalibus quę ſcripſit argumentis oſtendit, ubi ad inueniendum quotus ſit annus circuli decennouenalis, ſumere annos Domini, & priuſquam hos per X. & IX. partiamur unum præcipit adijcere, ſignificans illo incarnato unum circuli decennouenalis annum iam fuiſſe completum. Item ad ſciendum quotus ſit annus cycli lunaris, ſumere monet annos Domini, & ſubtrahere ſemper duo, ac ſic per X. & IX. partiri, ut uidelicet duobus qui reliqui tunc erant, annis ſublatis, cæteros calculatos per nonamdecimam partem diuidens, quod reliquum foret teneret. Porro ad inueſtigãdum quot ſint epactæ lunares, annos Domini rite ſumere, diuidere, multiplicare. Item diuidere, ſed nullo dempto uel addito iubet: quia nimirum ſecundo decennouenalis cycli anno, incipientes epactæ ad inueniendum ſuũ ſtatum, addi quid uel demi de annis Domini qui ſecũ inchoauerant, minime poſcebant. Item ſi uelimus ſcire adiectiones ſolis, id eſt, cõcurrentes ſeptimanæ dies, ſumere annos Domini iubet, & addita quarta parte, IIII. inſuper regulares ſemper adijcere docet, ac ſic tandem per VII. partiri, quia nimirum V. erant concurrentes anno quo natus eſt Dominus, ut & computandi fixa ſeries procurrere poſſet, neceſſe habeat cõputator IIII. quæ præceſſerunt annectere. His igitur ita ſe habentibus, annum paſsionis dominicæ diligenter inquirere nec ignota quærendi uia eſt, ſi nõ computus errat alicubi. Habet enim, ni fallor, eccleſiæ fides, Dominum in carne paulo plus quàm XXXIII. annis uſq; ad ſua tempora paſsionis uixiſſe, quia uidelicet XXX. annorum fuerit baptizatus, ſicut euangeliſta Lucas teſtatur, & tres ſemis annos poſt baptiſma prædicauerit, ſicut Iohannes in Euangelio ſuo non ſolum commemorato redeuntis Paſchæ tempore perdocet, ſed & idem in Apocalypſi ſua. Daniel quoq; in ſuis uiſionibus prophetice deſignat. Sancta ſiquidem Romana & Apoſtolica eccleſia hanc ſe fidem tenere & ipſis teſtatur indiculis, quæ ſuis in cereis annuatim ſcribere ſolet, ubi tempus dominicæ paſsionis in memoriam populis reuocans, numerum annorum triginta ſemper & tribus annis minorē quàm ab eius incarnatione Dionyſius ponat, adnotat. Deniq; anno ab eius incarnatione iuxta Dionyſium ſeptingenteſimo primo, Indictione quartadecima, fratres noſtri qui tunc fuere Romæ, hoc modo ſe in natali Domini in cereis ſanctæ Mariæ ſcriptum uidiſſe, & inde deſcripſiſſe referebãt: A paſsione Domini noſtri Ieſu Chriſti anni ſunt DCLXVIII. Quoniam igitur, ut ſupra memorauimus, DXXXII. annis circulus paſchalis circũagitur. His adde XXXIII. uel potius XXXIIII. ut illum ipſum quo paſſus eſt Dominus attingere paſsis annum, fiunt DLXVI. Ipſe eſt ergo annus dominicæ paſsionis & reſurrectionis à mortuis. Quia ſicut quingenteſimus triceſimus tertius primo, ita quingenteſimus ſexageſimusſextus triceſimoquarto per uniuerſos ſolis & lunæ cõcordat diſcurſus. Et ideo circulis beati Dionyſij apertis, ſi quingenteſimum ſexageſimumſextũ ab incarnatione Domini contingens annum, quartamdecimam lunam in eo IX. Calendarum Aprilium quinta feria repereris, & diem Paſchæ dominicum VI. Calendarum Aprilium luna decimaſeptima, age Deo gratias, quia quod quærebas, ſicuti ipſe promiſit, te inuenire donauit. Nã quod Dominus XV. luna feria ſexta crucem aſcenderit, & una ſabbatorum, id eſt, die dominica reſurrexerit à mortuis, nulli licet dubitare catholico, ne Legi, quæ per agnum Paſchalem decima quarta die primi menſis ad ueſperam immolari præcipit, pariter & Euangelio, quod Dominum eadem ueſpera tentum à Iudæis, & mane ſexta feria crucifixum ac ſepultum, prima ſabbati reſurrexiſſe

rexiſſe perhibet, uideatur incredulus. Quod autem VIII. Calēdarum Aprilium crucifixus, VI. Calendarum earundem die reſurrexerit, multorum latè Doctorum eccleſiaſticorum cōſtat ſententia uulgatum. Quamuis Theophilus Cæſarienſis, antiquus uidelicet uicinusq; apoſtolicorū temporum Doctor, in epiſtola ſynodica, quam aduerſus eos qui decimaquarta luna cum Iudæis Paſcha celebrabant, unà cum cæteris Palæſtinę epiſcopis ſcripſit, ita dicit. Et impium non eſt, ut paſsio dominica tanti ſacramenti myſterium foras limitem excludatur. Paſſus nanq; dominus ab XI. Calendas Apriles, qua nocte à Iudæis eſt traditus, & ab VIII. Calēdas Apriles reſurrexit. Quomodo tres dies foras terminum excludentur? Conſtitutumq; eſt in illa ſynodo, ut ab XI. Calendas Apriles uſq; in VIII. Calendas Maias Paſcha debeat obſeruari, ut in eodem libro ſuperius ſcriptum eſt. Nam Galli quacunq; die VIII. Calē. Aprilis fuiſſet, quando Chriſti reſurrectio fuiſſe tradebatur, paſcha ſemper celebrabāt. Sin uerò annū qualē quærebas, in loco quē putabas inuenire non poteris, uel Chronographorum incuriæ, uel tuæ potius tarditati culpam adſcribe, tantum diligentiſsime cauens, ne Chronicorum ſcripta defenſando intemerabile legis uel Euangelij teſtimonium uidearis impugnare, dicendo dominum ſaluatorem uel XV. uel XVI. imperij Tyberij Cæſaris, uel XXIX. aut XXX. ſuæ ætatis anno ſacroſanctum crucis ſubiſſe myſterium, cum Euangelia manifeſtè ſignificent, XV. anno Tyberij Præcurſorem Domini prædicare cœpiſſe, ipſumq; mox inter alios baptizaſſe Ieſum, incipientem iam fieri quaſi XXX. annorum.

GLOSSAE IN CAPVT XLV. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Primo decennouenalis circuli uerſu, temporum ordo præfigitur, quem Græci calculatores à Diocletiani *principis annis obſeruauere.* Et *poſt pauca: Quia enim lunaris circulus decennouenalis eſt, ſolaris autem uiginti octo conficitur annis, multiplicatis per ſe inuicem ambobus, ſumma quingentorum triginta duorum colligitur annorum. Iſta enim luna, quæ in præſenti appellatione eſt, non erit in eadem appellatione uſq; ad decem & nouem annos, & ideo circulus decimanona luna eſt.* Solaris *autem annus uiginti octo annis conficitur, quia non ante poteſt conſummari, quàm biſſextus cunctos ſeptimanæ dies contingat.* His *igitur ita ſe habentibus, annum paſsionis* Dominicæ *diligenter inquire.* Nec *ignota quærendi uia eſt, ſi non computus errat alicubi.* Nec *ignota quærendi uia eſt, ſcilicet, ſed nota, quærendi annos à paſsione* Domini, *ſi non computus errat alicubi.* Errat *tamē, & ideo ignota eſt uia quærendi annos à paſsione* Domini: *quia ſi cœperis ab ipſo anno numerare, ubi* Dionyſius *incarnationem* Domini *eſſe putauit, non inuenies per ipſum in trigeſimo quarto anno, decimamquartam lunam: & nono* Calend. April. *in quinta feria, & diem paſchæ* Dominicum, *& lunam decimamſeptimam in ſexto* Calend. April. Habet *enim ni fallor eccleſiæ fides,* Dominum *in carne paulò plus quàm triginta & tres annos uſq; ad ſuæ tempora paſsionis uixiſſe: quia uidelicet triginta annorum fuerit baptizatus, ſicut euangeliſta* Lucas *teſtatur: & III. ſemis annos poſt baptiſmum prædicauerit, ſicut non ſolum euangelio ſuo* Ioannes *commemorato redeuntis paſchæ tempore perdocet, ſed & idem in* Apocalypſi *ſua,* Daniel *quoq; in ſuis uiſionibus propheticè deſignat.* Triginta *annorum fuerit baptizatus, ſicut* Euangeliſta Lucas *teſtatur, ſcilicet capite tertio, ubi dicit:* Et *ipſe* Ieſus *erat incipiens quaſi annorum triginta, ut putabatur filius* Ioſeph. Dominus *& ſaluator noſter* Ieſus Chriſtus *triginta annorum erat, quando ad* Ioannem *baptizandus aduenit, tunc etenim initium* Euangelicæ *prædicationis inſtituit.* Refert *autem eum diuina ſcriptura omne doctrinæ ſuæ tempus exegiſſe ſub pontificibus* Anna *&* Caipha: *quomodo ſcilicet* Annæ *pontificatus tempore incipiente, docere cœpit, eiusq; ad initium* Caiphæ *pertenderit, in quibus ſpacijs nec toti quatuor concluduntur anni.* Et *tres ſemis annos poſt baptiſmum prædicauerit, ſicut non ſolum in* Euangelio *ſuo* Ioānes *commemorato redeuntis paſchæ tempore perdocet, ſcilicet cap. 18. ubi dicit:* Cohors, *& tribunus & miniſtri* Iudæorum *comprehenderunt* Ieſum, *& ligauerunt eum, & adduxerunt ad* Annam *primum: erat enim ſocer* Caiphæ, *qui erat pontifex anni illius.* Sed *& idem in* Apocalypſi *ſua, ſcilicet 12. ubi dicit,* Et *mulier fugit in ſolitudinem, ubi habebat locum paratum à* Deo, *ut ibi paſcant eam diebus* MCCLX. Et *paulo pòſt:* Et *datæ ſunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ, ut uolaret in deſertum, ubi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis à facie ſerpentis.* Si *huius uerſiculi expoſitionem te audire delectat, ad tractatum* Haimonis *recurre, qui inter cætera ſic dicit:* Nam *ſicut* Antichriſtus *mille* CCLX. *diebus regnabit, ita &* Chriſtus *mille* CCLX. *diebus, id eſt tribus annis & dimidio prædicauit.* Ideoq; *totum præſens tempus poſſumus accipere per hunc numerum, à quo diuina prædicatio cœpit, in quo & per nouiſsimos prædicatores terminabitur.* Daniel *quoq; in ſuis uiſionibus prophetice deſignat, ſcilicet cap. 9. ubi dicit,* Et *tradentur in manus eius uſq; ad tempus, & tempora, & dimidium temporis.* Tempus *in loco hoc annum ſignificat.* Tempora *iuxta* Hebraici *ſermonis proprietatem, qui & ipſi dualem habent numerum, duos annos præfigurant.* Dimidium *autem temporis ſex menſes, quibus ſancti poteſtati* Antichriſti *permittendi ſunt, ut damnentur* Iudæi, *qui non credentes ueritati ſuſceperunt mendacium. de quo tempore & Saluator in* Euangelio *loquitur:* Niſi *abbreuiati eſſent dies illi, nequaquam ſalua eſſet omnis caro.* Et *ipſis teſtatur indiculis, quæ ſuis in cereis annuatim ſcribere ſolet, ſcilicet quia triginta tres anni ſunt minus à paſsione, annuatim in uigilia paſchæ.* Numerum *annorum, ſcilicet* Domini, *triginta ſemper & tribus annis minorem, ſcilicet à paſsione* Domini. Septingenteſimo, *indictione decimaquarta.* In *tempore* Bedæ *fuit hoc.* In *cereis, ſanctæ* Mariæ *ſcriptum uidiſſe, & inde deſcripſiſſe referebant.* A *paſsione* Domini *noſtri* Ieſu Chriſti, *anni ſunt* DCLXVIII. Dum *in ſeptingenteſimo primo anno fuerunt ibi, & uiderunt annos à paſsione* Domini DCLXVIII. *ſcriptos in cereis ſanctæ* Mariæ, *apparet, quia triginta & tres anni minus ſunt à paſsione.* Triginta *tres à natiuitate uſq; ad paſsionem* Domini. Ipſe *eſt ergo annus* Dominicæ *paſsionis & reſurrectionis à mortuis, id eſt,* DLXVI. *quia ſicut quingentis triginta tribus primo: ita* DLXVI. *triceſimo quarto, ſcilicet à natiuitate* Domini, *quo fuit paſſus & reſurrexit, per uniuerſos ſolis & lunæ concordat diſcurſus.* Sicut *fuit concurſus ſiderum in trigeſimo tertio uel in trigeſimo quarto poſt reuolutionem: id eſt, poſt primum circulum* Dionyſii *finitus erit, ſcilicet concurſus ſiderum.* Sicut DXXXIII. *concordat primo ſcilicet anno natiuitatis* Domini: *ita quingenteſimus ſexageſimus ſextus ſcilicet annus* Domini, *concordat trigeſimo quarto à principio* Dionyſii *poſt primum circulum finitum.* Et *diem paſchæ* Dominicum *ſexto* Calend. April. *luna decimaſeptima, ſcilicet ipſius diei.* Ita *fuerunt omnia iſta ipſo anno, quando paſſus fuit* Dominus. Age Deo *gratias, quia*

quod quærebas, ſicut ipſe promiſit te inuenire donauit. Ironicè dicit hoc, *dum nullo modo inuenitur.* Ironia, *eſt ſententia, per pronunciationem contrarium habens intellectum.* Et *ironia eſt ſpecies, quæ laudando aliquem deridet, ut* Helias *dicebat: Clamate uoce maiore,* Deus *enim* Baal, *& forſitan loquitur, & in diuerſorio eſt, aut dormit ut excitetur.* Hanc *enim niſi grauitas pronunciationis adiuuerit, confiteri uidebitur, quod negare contendit.* Nam *quod* Dominus *decimaquinta luna feria ſexta crucem aſcenderit, & una ſabbatorum, id eſt* Dominica, *reſurrexerit à mortuis, nulli licet dubitare catholico.* Vnam *ſabbatorum, primam ſabbati intelligere debemus, id eſt, primam diem poſt ſabbatum, quam ob honorem & reuerētiam* Dominicæ *reſurrectionis,* Dominicam *nominamus.* Sicut *enim nos prima feria, ſecunda feria, tertia feria, & cæteros per ordinem dicimus: ſic* Iudæi *prima ſabbati, ſecunda ſabbati, tertia ſabbati nominabant.*

Quamuis Theophilus Cæſarienſis, antiquus uidelicet, uicinusq; apoſtolicorum temporũ doctor, in epiſtola Synodica, &c.] *Synodica, ſcilicet quam fecit in ſynodo aduerſus eos qui decimaquarta luna cum* Iudæis *paſcha celebrabant.* Illam *igitur epiſtolam hic ponere nolui, quia magis irriſionem præſtat inſipientibus, quàm ædificationem ſapientibus, eo quòd* Dominum *noſtrum* Ieſum *Chriſtum undecimo* Calend. April. *fuiſſe paſſum, & octauo* Calend. *eum reſurrexiſſe pronunciat, quod nimis abſurdum eſt.* Et *impium non eſt, ut paſſio* Dominica *tantum ſacramenti myſterium, foras limitem excludatur, ſcilicet multum eſt impium.* Interrogatiuè *legendum.* Theophilus *dicit* Dominum *undecimo* Calend. April. *fuiſſe paſſum, & octauo* Calend. *reſurrexiſſe: ſed non eſt uerum, quia non iacuit quatuor dies in ſepulchro.* Et *miror quare aliquis tam abſurdam rem ad memoriam reduxiſſet.* Beatus Auguſtinus *in libro de ſancta trinitate* 4. *dicit eum octauo* Cal. April. *fuiſſe conceptum, quo & paſſum.* Et *beatus* Hieronymus *in martyrologio teſtatur, dicens:* Octauo Cal. April. Hieroſolyma Dominus *crucifixus eſt, & ſexto* Calend. April. Hieroſolyma *reſurrectio* Domini *noſtri* Ieſu *Chriſti celebrata eſt.* Quomodo *tres dies foras terminum excludentur?* Videntur *enim* Theophilo *excludi tres dies* Dominicæ *paſſionis ab occidentalibus, qui octauo* Cal. April. *die dicunt Chriſtum fuiſſe paſſum.* Si *octauo* Cal. April. *celebretur paſſio, quomodo tres dies, id eſt,* XI. X. *&* IX. *foras terminum excludentur?* Contra *nos hoc dicit, qui octauo* Cal. April. *celebramus* Dominicam *paſſionem.* Conſtitutumq; *eſt in illa ſynodo, ut ab undecimo* Cal. April. *uſq; in* XI. Cal. Maias *paſcha debeat obſeruari. ſcilicet dum apud nos ab* XI. Cal. April. *uſq; in* VII. Cal. Maij *obſeruatur.*

Nam Galli quacunq; die octauo Calend. April. fuiſſent, quando Chriſti reſurrectio tradebatur, paſcha ſemper celebrabant.] *Non enim ad diem* Dominicum, *neq; ad regulam decimæquartæ lunæ attendebant, ſed in quacunq; die octauo* Cal. April. *fuiſſent, paſcha celebrabant.* Quem *ritum ſancti patres in* Nicæa *ſynodo prohibuerunt, conſtituentes non ſolum lunam paſchalem, & menſem inquirere, ſed etiam & diem reſurrectionis* Dominicæ *obſeruare.* Sin *uerò annũ qualem quærebas, ſcilicet à paſſione, id eſt,* DLXVI. *in loco quem putabas inuenire non poteris: uel chronographorum, id eſt, temporum ſcriptorum incuriæ, id eſt, negligentiæ, uel tuæ potius tarditati culpam aſcribe: dicendo* Dominum *ſaluatorem uel decimo quinto, uel decimoſexto imperij* Tiberij Cæſaris, *uel uigeſimo nono, aut trigeſimo ſuæ ætatis anno, ſacroſanctum crucis ſubijſſe myſterium.* Non *enim in decimoquinto anno* Tiberij Cæſaris, *uel trigeſimo ſuæ ætatis anno fuit crucifixus, ſed baptizatus.*

DE INDICTIONIBVS. CAPVT XLVI.

SEcundus ordo circuli decẽnouenalis complectitur Indictiones, XV. annorum circuitu in ſua ſemper ueſtigia reduces, quas antiqua Romanorum induſtria comperimus ad cauendum errorem, qui de temporibus forte oboriri poterat inſtitutas. Dum enim, uerbi gratia, quilibet Imperator medio anni tempore uita uel regno decederet, poterat euenire ut eũdem annum unus hiſtoricus eiuſdem regis adſcriberet temporibus, eo quod eius partem regnaret: alter uerò hiſtoricus eundem ſucceſſori illius potius attitulandum putaret, eo quod & hic partem æque eius haberet in regno. Verũ ne per huiuſcemodi diſſonantiã error temporibus inoleſceret, ſtatuerũt Indictiões, quibus uterq; ſcriptor, imo etiã uulgus omne temporũ curſum facilime ſeruaret: quas pro facilitate quoq; calculãdi XV. eſſe uoluerũt, ut planiſsimo numero, & ad multiplicandũ prõptiſsimo compendioſius tranſacti temporis ſtatus in memoriam poſsit reduci. Quidam autem putant, quia quondam in republica poſt cenſum quinto anno peractum Vrbs Roma luſtrabatur, ad indicium ternæ luſtrationis & cenſus Indictiones eſſe conditas. Incipiunt autem Indictiones ab VIII. Calendas Octobris, ibidemq; terminantur.

GLOSSAE IN CAP. XLVI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideſerto Rameſienſi.

Secundus ordo circuli decennouenalis, complectitur indictiones XV. annorum circuitu, in ſua ſemper ueſtigia reduces.] *Id eſt, reuertentes: quia reducuntur poſt quindecim annorum circuitum.* Induſtria, *id eſt, diligentia, prudentia.*

Quidam autem putant, quia in re quondam publica.] *Res publica quaſi popolica, eo quod ad omnem populum pertinet.* Indicere, *eſt præcipere.* Inde *indicium, uel edictum, imperiale præceptum.* Indicere, *eſt generale præceptum tributariorum, quod generaliter omnibus per uniuerſum orbem imperabatur.* Peragebatur *autem indictio per quindecim annos, & primo quinquennio nummus indicebatur aureus, ſecundo argenteus, tertio luſtro ſoluebatur æneus.*

ARGVMENTVM INVENIENDI QVOTA SIT INDICTIO. CAPVT XLVII.

HOc autem argumento quota ſit anno quocunq; cõputare uolueris Indictio reperies: ſume annos ab incarnatione Domini quotquot fuerint in præſenti; uerbi gratia, DCCXXV. addẽ

ſemper

ſemper tria, quia quarta Indictione ſecundũ Dionyſium natus eſt Dominus, fiunt DCCXXVIII. hæc partire per XV. quindecies quadrageni, ſexcenti, quindecies octoni centumuies, remanent octo: octaua eſt Indictio. Si uerò nihil remanſerit, decimaquinta eſt.

DE EPACTIS LVNARIBVS. CAPVT XLVIII.

Tertia præfati circuli linea continet epactas lunares, quæ ad curſum ſolis annuatim undenis diebus accreſcere ſolent, inde epactæ græco uocabulo, id eſt, adiectiones dictæ, quod per annos ſingulos XI. dierum, ut diximus, accumulentur augmento. Vel certè quia ad inueniendas quotæ ſint lunas Calendarum XI. per totum adijciuntur annum, ut ſuprà docuimus: epactæ iure, id eſt, adiectiones uocantur, & quidem per totum anni uertentis orbem ſuos quæq; dies habet adiectiones lunares, XI. Nam, uerbi gratia, ſi hodie cum ſcribo quinta eſt luna, iſto ipſo die poſt annum decimaſexta erit luna, poſt duos annos uigeſimaſeptima: poſt tres, octaua: nec eadẽ huc quæ nunc eſt priuſquam XXIX. annorum peracto circulo redit. Sad proprie quæ in circulo decennouenali annotatæ ſunt epactæ, lunam quota ſit in XI. Calendas Apriles, ubi paſchalis eſt feſti principium ſignant: hanc præfixam ſui curſus regulam ſemper obſeruantes, ut quoties minorem XV. numerum habent, paſchalem lunam præferant: quoties autem maiorem, in ſequentẽ lunam paſcha quærendum præmonſtrent. Quia nimirum lunæ paſchalis plenitudo non æquinoctium præire, ſed ſicut in principio creaturarum ordinatum eſt, ſequi potius debet, quando primũ ortus eſt ſol inchoatione diei uernum tenens æquinoctium, deinde orta eſt luna in inchoatione noctis autumnalis æquinoctij tenens ipſa particulam. Vnde multum errare conſtat eos, qui lunæ paſchalis initium à tertio Nonarum Martiarum die quærendum definiunt: quia uidelicet ibi nata luna ante tempus æquinoctij plenilunium oſtendit. Ideoq; ſolennitati paſchali inhabilis eſt, in qua, ſicut diximus, primum ſolem primitiuæ creationis ſtatum, ac deinde lunam neceſſe eſt cõſcendere, ut & hic per æquinoctij tranſgreſſum longitudinem noctis ſuperet, & illa per plenilunium totam eius quantulacunq; eſt longitudinem illuſtret. Quod ad Chriſti & eccleſiæ ſacramẽtum reſpicere, nemo eſt ferè qui ambigat: de quo & in primordijs huiuſce opuſculi aliquã perſtrinximus, & nunc paucis replicemus. Quia ſicut luna & ſtellæ non à ſe ipſis, ut perhibent, ſed à ſole habent ut luceant, ſic & eccleſia, ſanctiq; omnes nõ ſuæ merito uirtutis, ſed gratia largitoris habent bonum quo uiuunt. Et ſicut non noſtri uigore arbitrij fortitudinem noſtram, ſed illo nos ſuſcipiente, illius miſericordia preueniente cuſtodimus, nec ſufficientes ſumus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt, ita etiam in tempore quo noſtræ redemptionis inſignia celebramus, ſolaris perfectio ſplendoris quæ illuminat, lunarem quæ illuminatur antecedere debet.

GLOSSAE IN CAP. XLVIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Nam uerbi gratia, hodie cum ſcribo, ſi quinta eſt luna eſt luna, iſto ipſo die poſt annum decimaſexta erit luna, poſt duos annos uigeſima ſeptima, poſt tres octaua. Huius igitur uerſiculi gloſſa iam ſuperius eſt ſcripta, cuius initium eſt: *Si uis ſcire qualis luna fuerit in tranſacto anno in unoquoq; datarum.* Hodie, *quaſi hoc die.* Quotidie, *non cotodie, ut ſit quot diebus.* Cras, *quod eſt poſtea.* Extremum *eſt pridie, & dictum extremum ab eo, quòd iam dies ipſe ſit à nobis extraneus, & prætereundo alienus.* Pridie *autem, quaſi priori die.* Perendie, *id eſt, per ante diem, uel in anteceſſum, id eſt prius.* Hanc *præfixam ſui curſus regulam ſemper obſeruantes, ut quoties minorem decimumſextum numerum, habent paſchalem lunam, præferant. Si enim maiorem numerum habuerint epactæ,* XV. *in* XI. *Calend. April. non oſtendunt illæ epactæ lunam paſchalem.* Per *epactas igitur in hoc loco ætatem lunæ intellige.* Talis *eſt ratio: Si decimaquinta fuerit luna in undecimo Calend. April. decimaquarta luna paſchalis non debet præire æquinoctium, ſed ſequi, aut aliquando in ipſo æquinoctio* XIIII. *fieri.* Vnde *multum errare conſtat eos, qui lunæ paſchalis initium à tertio nonarũ Martiarum die quærendum definiunt: quia uidelicet ibi nata luna ante tempus æquinoctij plenilunium oſtendit.* Prima *igitur ætas lunæ, quæ fuit in initio mundi, ſic fuit: decimoquarto uerò Calend. April. quaſi octauo idus Martij fuiſſet nata: propterea errant, qui lunæ paſchalis initium à tertio nonarum Martiarum die requirunt.*

Quia ſicut luna & ſtellæ non à ſeipſis ut perhibent, ſed à ſole habent ut luceant: ſic & eccleſia ſanctiq; omnes non ſuæ merito uirtutis, ſed gratia largitoris habent bonum quo uiuunt.] *Stellæ lumen à ſole mutuantes cum mundo uerti, utputa uno loco fixæ, & non ſtante mundo uagæ ferri dicuntur, exceptis his quæ planetæ, id eſt errantes uocantur, easq; diei aduentu celari, nec unquam cœlo decidere, fulgor plenilunij & ſolis probat deliquium: quãuis uideamus igniculos ex æthere lapſos portari uentis, uagiq; lumen ſideris imitari trucibus orientibus uentis. Sidera autem alia ſunt in liquorem ſoluti humoris fœcunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines: alia flatus teporis, alia uaporis, alia roris, alia frigoris. Nec ſolum errantia, ut Saturnus, cuius tranſitus imbriferi fiunt: ſed & quædam fixa polo cum errantium fuerint acceſſu, uel radijs impulſa, ut ſuculæ in fronte tauri, quas ob id Græci pluuio nomine hyadas appellant. Quin & ſua ſponte quædam ſtatutisq; temporibus, ut hœdorum exortus, & arcturi, qui per idus Septemb. cum procelloſa grandine ſurgit: & nimboſus orion, & canicula, quæ nimium feruens* XV. *Calend. Auguſt. emergit.*

Stellæ lumen à ſole, ſcilicet ſicut ſancti à Chriſto mutuantes, id eſt, accipientes. Stellæ omnes & luna, à ſole lumen accipiunt. Licet enim ſint igneæ naturæ, & licet ex eadem luce ſint factæ qua & ſol: tamẽ nõ tantæ uirtutis ſunt, ut poſsint per ſe lucere ſine ſole. Illuminatur enim cũcta radijs ſolis, quod exhibetur nobis in figura Chriſti ſanctorũq; illius: qui quod uirtutis habẽt, ab ipſo accipiũt.

Stellæ non habere proprium lumen, ſed à ſole illuminari dicuntur: nec eas unquam de cœlo abſcedere, ſed ueniente ſole celari. Omnia enim ſidera obſcurantur ſole oriente, & nō cadunt. Nam dum ſol ortus ſui ſigna præmiſerit, omnis ſtellarum ignis ſub eius luminis fulgore euaneſcit, ita ut præter ſolis ignem nullius ſideris ſplendor uideatur. Hinc etiam & ſol appellatur, eo quod ſolus appareat obſcuratis cunctis ſideribus. Nec mirum hoc de ſole, cum etiam plena luna & tota nocte fulgente, pleraq; aſtra non luceant. Eſſe autem per diem ſtellas in cœlo, probat ſolis deliquium: quod quando ſol obiecto orbe lunæ fuerit obſcuratus, clari[illegible]ra in cœlo aſtra uidentur. Stellæ dictæ à ſtando, quia fixæ ſtant ſemper in cœlo. Stellæ immobiles ſunt, & cum cœlo perpetuo motu feruntur. Feruntur quæ cœlo fixæ ſunt, & cum cœlo uoluuntur: mouentur uerò quædam, ſicut planetæ, id eſt erraticæ, quæ curſus ſuos uagos certa diffinitione conficiunt. Stellæ, & ſidera & aſtra inter ſe differunt. Nam ſtella, eſt quælibet ſingularis: ſidera uerò ſunt ſtellis plurimis facta, ut hyades, pleiades. Aſtra autem ſtellæ grandes, ut orion, bootes. Sed hæc nomina ſcriptores confundunt, dum & aſtra pro ſtellis, & ſtellas pro ſideribus ponunt. Stellæ autem ſecundum myſticum intellectum ſancti uiri intelliguntur, de quibus dictum eſt: Qui numerant multitudinem ſtellarum. Sicut enim omnes ſtellæ à ſole illuminantur, ita ſancti à Chriſto gloria cœleſtis regni clarificantur. Et ſicut præ fulgore ſolis & ui maxima luminis eius ſidera obtunduntur: ita & omnis ſplendor ſanctorum in comparatione gloriæ Chriſti quodammodo obſcuratur. Et quemadmodum ſtellæ ſibi differunt claritate, ita iuſtorum diuerſitas meritorum diſcretione.

QVOMODO ERRENT QVIDAM IN PRIMI MENSIS INITIO. CAPVT XLIX.

SEd error eorum qui aliter ſapiunt, uide an ipſis ſaltem qui huiuſmodi condunt lege iniquas, & ſcribentes iniuſtitiam ſcribunt, ratus ac ueritate uideatur eſſe ſuffultus. Victorius qui illorum circulos ſcripſit, dicit in prologo eiuſdem operis inter alia ſic: Latini nanq; à III. Nonarum Martiarum uſq; ad IIII. Nonas Aprilis, diebus ſcilicet XXIX. obſeruandum maxime cenſuerunt, ut quocunq; eorum die luna fuerit nata efficiat primi mēſis initium, cuius luna decimaquarta ſi feria ſexta prouenerit, ſubſequens dominicus, id eſt, luna decimaſexta feſtiuitati paſchali ſine ambiguo deputetur. Sin autem die ſabbati plenilunium eſſe contigerit, & conſequenti dominico luna decimaquinta reperiri, eadem hebdomada tranſmiſſa, in alterum diem dominicum, id eſt, lunam uigeſimam ſecundam transferri debere Paſcha dixerunt: ne minus eiuſdem dominici peragendo myſterio deſtinarent quàm ſextamdecimam, nec amplius quàm uigeſimamſecundam lunam aliquando reciperent, eligentes potius in lunam uigeſimamſecundum diem feſti paſchalis extendi, quàm dominicam paſsionem ante lunam quartamdecimam ullatenus inchoari. Quartasdecimas porro lunas menſis eiuſdem à XV. Calendarum Aprilium, uſq; in XVI. Calendas Maias adſerunt eſſe ſeruandas. Item in fine eiuſdē prologi. Cum uerò contigerit, inquit, lunam uiceſimamſeptimam ſabbato, uel maxime die Calendarum Ianuariarum prouenire abſq; biſſexto, nouerit Sanctitas ueſtra, quod Paſcha XIII. Calendas Apriles ſecundum Latinos haud unquam celebrandum, etiamſi luna conueniat, penitus inuenitur. Aut VIII. Calendas Maias ſecundum Aegyptios, quod aliquoties obſeruandum eſt, reperiri non poſſe. Videamus ergo Latinos ſuos quomodo commendet Victorius. Dicit eos maxime cenſuiſſe à III. Nonas Martias natam lunam efficere primi menſis initium, & decimaſexta luna die dominico Paſcha celebrandū. Et iterum dicit, nunquam XIII. Calendas Apriles, etiamſi luna conueniat, Paſcha celebrandum ſecundum Latinos, ſed magis ſecundum Aegyptios VIII. Calendas Maias. Conſtat autem lunā III. Nonas Martias natam, XIII. Calendas Apriles eſſe ſextamdecimam. Obſecro te ſancte frater Victori, ſi III. Nonas Martias nata luna facit primi menſis initium, quid rationis eſt, ut non in eo Paſcha celebremus, ſed potius alium differamus in mēſem? cum lex toties imperet, ut omnes qui poſsint in primo menſe Paſcha faciant, Soli autem qui in uia fuerint & immundi ſecundo hoc menſe celebrent? Quid eſt, rogo, quod addis, abſq; biſſexto? An forte quia quando Calendæ Ianuariæ ſabbato ſunt, tertiadecima Calendarum Aprilium dies in dominicum occurrit, ſi biſſextilis annus non eſt, ſi autem biſſextus interceſſerit, eadem dies ſecunda feria prouenit, docere uis cum ſecunda feria fuerit XIII. Calendas Aprilis in luna decimaſexta, ſequenti dominica VII. Calendas Apriles luna uigeſimaſecūda Paſcha rite celebrari? Cum uerò eadē dies XIII. Calendas Aprilis lunam decimamſextam dominica die habuerit, non poſſe in ea Paſcha celebrari: quia necdum æquinoctium tranſierit? Sed nec in ſequenti dominica, quia luna ſuperadulta, hoc eſt, uigeſimatertia illam incidat in diem, atq; hac cogente neceſsitate in ſecundi tempora menſis Paſchæ differenda ſolennia? Mirus calculandi præceptor, qui principaliter doceas, lunā III. Nonas Martias natam efficere primi menſis initium. Et rurſum ratione ipſa ſuperatus compelleris fateri, niſi interueniente biſſexto nullatenus lunam hac die natam, ſed potius eam quæ poſt XXIX. dies fuerit accenſa, paſchalibus feſtis congruam. Si uerò adfuerit biſſextus, tunc effici lunam ſequentis anni primam, quæ abſq; illo fieri poterat extrema tranſacti. Et quid eſt quod ais: etiamſi luna conueniat, XIII. Calendas Aprilis nunquam Paſcha celebrandum penitus inueniri? Quomodo enim poteſt luna conuenire paſchalibus ſolennijs, ubi nunquam paſchalia ſunt celebranda ſolennia? Et ſi nunquam XIII. Calendarum Aprilium Paſcha celebrandum, etiamſi ſextadecima prouenerit, errant profecto Latini, qui lunam paſchalem à III. Nonas Martias inchoare decernunt: in qua decimoſexto & decimoſeptimo eo quod æquinoctium non tranſierit, non licet paſcha fieri, Et merito illorum contempta obſeruatione, cum Aegyptijs potius eo

anno

anno in octauo Calendas Maij Paſcha differendum ſuades. Si autem magis obſeruandum quod Aegyptij docent autumas, quare non illorum per omnia ſcientiam ſectaris? Verum quia hoc facere non uis, ſed inter utroſq; medius incedens, magis Latinorum quos uituperas, quàm Aegyptiorum quos præfers, calculum tuis legendum ſequendumq; contradis, nos Aegyptiam calculandi diſciplinam, quæ & tuo iudicio, & uniuerſalis eccleſiæ conſenſu uerior apparet, omnibus ſequendam nouimus, initium uidelicet primi menſis ab octauo Iduum Martiarum uſq; in Nonarum Aprilium diem. Quartasdecimas uero lunas Paſchæ, à duodecimo Calendarum Aprilium uſq; in decimamquartū Calendas Maias. Porro diē Paſchæ dominicum ab undecimo Calendarum Aprilium uſq; in ſeptimū Calendarum Maiarum: & hoc in luna decimaquinta uſq; ad uigeſimamprimam eſſe quærendum. Verum ne nos amatores Victorij temere illum aggreſſos eſſe lacerēt, legant librum doctiſsimi & ſanctiſsimi uiri, Victoris uidelicet Capuani Epiſcopi de Paſcha, quod quindecimo Calendas Maias putabatur celebrari debere, Indictione autem decima tertia nouies Proconſule Baſilio, & quanti à prudentibus, & catholicis eccleſiæ Doctoribus æſtimatus ſit ſuus magiſter inuenient, cuius principium libri eſt. Cum paſchalis ueneranda ſolennitas, qua nam die potiſsimum proueniret per anni præſentis Indictionem tertiamdecimam à nobis ſolicite quæreretur, & iuxta patrum uenerabilium conſtituta octauo Calendarum Maiarū diceremus reſurrectionem Domini procul dubio celebrandam. Aliquibus minime rationabilis uiſa eſt noſtra reſponſio, eo quod Victorius quidam in circulo Paſchali quem edidit aliter diem dominicæ reſurrectionis adfixerit, licet & hunc deſignauerit quem nos celebrandū pariter profitemur. Et in proceſſu operis. Sed nunc, inquam, ordo expetit, ut cyclorum quos Victorius edidit patefaciam euidēter errores, dum neſcit legitimum diem definire Paſchalem, ut cum in præteritis oſtenſus hoc modo fuerit deliquiſſe, in præſentibus ac futuris & authoritate careat, & occaſionem prauæ perſuaſionis amittat.

GLOSSAE IN CAPVT XLIX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Quam Dominicam paßionem, id eſt, ſextam feriam ante lunam decimamquartam. Quam Dominicam, ſcilicet diem ante lunam decimamquintam, id eſt, in lunam decimamquintam.

Initium uidelicet primi menſis ab octauo iduum Martiarū, uſq; in Nonarū Apriliū diē: quartas decimas uerò lunas paſchæ à XII. Cal. April. uſq; in XIIII. Cal. Maij.] *Conſtat igitur quòd primo anno decennouenalis cycli, quando nulla epacta in capite ponitur, in Calen. Mart. luna nona, & in octauo idus Martij decimaſexta occurrit. Hanc deduc trigeſimam, & incipe primam, & Non. April. occurrit decimaquarta, qui eſt terminus primus decennouenalis. Iterum eiſdem XVI. quos anno priori in octauo idus Mart. habuiſti, adde XI. occurrit eodem die XXVII. Hanc cum trigeſimam deduxeris, occurrit ſequens decimaquarta luna octauo Calend. April. qui eſt terminus ſecundus. Sicq; lunationibus ſingulis uſq; decimumnonum annum, eodem die octauo idus ſcilicet Martij, addendo ſemper XI. ad præcedentem eiuſdem diei lunæ ætatē, anni præcedentis quotalibet infra trigeſimam fuerit, deduc eam trigeſimam, & deduc ſequentem uſq; XIIII. & ubicunq; decimaquarta fuerit, ibi ſine ulla ambiguitate terminus paſchalis erit. Porrò ſi eodem die XXX. inciderit, quod tamen nō niſi ſemel per decem & nouem annos fit, deduc more ſolito ſequentem, & ubi XIIII. occurrerit, ibi & terminus erit. Prima uerò cum octauo idus occurrerit eadem proculdubio paſchalis erit. Et hoc certißimè caue, ne prius natam lunam quam octauo idus Mart. deputes paſchalem, ſed quotacunq; eodem die occurrerit, aut trigeſimam eodem die teneas, aut triginta deducas, & ſequentem quolibet loco XIIII. occurrerit, paſchalem eſſe non dubites. Iſte ordo & hæc ratio nunquā ex eodem die quo ſtatuta fuit, turbari ab ullo potuit, aut poterit: ſed potius ille concuſſus erit, qui eam concutere niſus fuerit. Expleto igitur anno decimonono, ſtatutoq; eiuſdem anni termino nouißimo, ſi iterum probare uolueris quod hæc ratio ratione conſtet, & hæc auctoritas digna auctoritate ſubſiſtat: adde de eodem ſæpè dicto die octauo idus Mart. præcedentis lunæ ætati non undecim ut prius, ſed propter ſaltum lunæ duodecim: & iterum occurret tibi luna, ſicut in principio eodem die decimaſexta, atq; ita ſequentia eodem quo prius ordine cuncta proueniant. Verùm ne nos amatores Victorij, temerè illum aggreſſos lacerent, legant librum doctißimi & ſanctißimi uiri Victoris, uidelicet Capuani epiſcopi de paſcha, quod XV. Calend. Maij putabatur celebrari debere, indictione decimatertia, nouies poſt conſulatum Baſilij. Gregorius. Fertur apud ueteres mos fuiſſe, ut quiſquis conſul exiſteret, iuxta ordinem temporū honoris ſui locum teneret, ut ſi quis poſterius ad conſulatum ueniens, conſul non ſemel, ſed bis fortaſſe aut tertio fieret, etiam illos laude & honore tranſcenderet, qui nō plus quàm ſemel conſules extitiſſent. Conſules appellati à conſulendo, ſicut reges à regendo, & ſicut leges à legendo, eo quòd conſulerent, hoc eſt prouiderent reipublicæ. Nam cum Romani regum ſuperbam dominationem non ferrent, imperia annua, binosq; conſules ſibi fecerunt. Nam factum regium non beneuolentia conſulentis, ſed ſuperbia dominantis erat. Hinc igitur conſules appellati, uel à conſulendo ciuibus, uel à regendo cuncta conſilio: quos tamen ideo mutandos per annos ſingulos elegerunt, ut ne inſolens diu maneret, & moderatior citò ſuccurreret. Inde enim duo pares, quorum unus rem ciuilem, alter enim rem militarem miniſtrabant. Regnauerunt enim annis quadringentis ſexaginta ſeptem. Proconſules ſubiecti erant conſulibus, & dicti proconſules, eo quòd uice conſulis fungerentur: ſicut procurator curatoris, id eſt, actoris. Exconſules autem dicti, qui iam à conſulatu exierunt ſiue diſceſſerunt, peracto uicis ſuæ anno. Si ergo aliquis ex conſulibus ſuo tempore bene rempublicam adminiſtraret, licet deponeretur de ipſo conſulatu, ad eiuſdem tamen dignitatis officium adminiſtrandum decreto ſenatus reducebatur. Vnde ſuprà lectum eſt nouies poſt conſulatum Baſilij.*

ARGVMENTVM QVOT SINT EPACTAE LVNARES. CAPVT L.

SI autē uis cognoſcere per annos ſingulos quot ſint epactæ, ſume annos Domini quot fuerint, utputa in præſenti octaua Indictione DCCXXV. hos partire per XIX. decies nouies triceni. DLXX. decies nouies octoni, cenquinquais dipondius, remanent III, hos itē multiplica per XI. fiunt XXXIII. tolle XXX. remanent III. Tres ſunt epactæ, id eſt, adiectiones lunares.

DE EPACTIS SOLIS. CAPVT LI.

QVarto decennouenalis circuli tramite deſignantur epactæ ſolis, id eſt, concurrentes ſeptimanæ dies unius ſemper ternos per annos, duorum autem per annum biſſextilem uſq; ad ſeptimum numerum adiectione creſcētes, quarum circulus habet annos quater ſeptenos. id eſt, XXVIII, quia nimirū non ante poteſt cōſummari, quā biſſextus, qui quarto redire ſolet anno cūctos ſeptimanæ dies contingat, dominicam uidelicet, ſextam feriam, quartam feriam, ſecundam feriam, ſabbatum, quintam feriam, tertiam feriam: hoc etenim illos ordine percurrit. Cumq; ſuas quæq; anni dies habeat concurrentes, hæ quæ in circulo adfixæ concurrentes ſunt, ſpecialiter quæ ſit nono Calendarum Aprilium feria deſignant, uidelicet ut propius feſtiuitatis Paſchalis exordio poſitæ, facilime diem epactarum, uel decimæquartæ lunæ quota ſit feria pandant, ac per hoc ad Paſchalis inuentionem diei dominici planum faciant iter. Contingit autem eadem concurrentium annua dies, quod calculatorem meminiſſe iuuat, etiā II. Calendas Aprilis, VII. Idus Aprilis, XVIII. Calendarum Maiarum, & XI. Calēdarum earundem. Cuius circuli talis eſt curſus, ut quæcunq; biſſextili anno ſunt concurrentes, ipſæ & ante quinquennium fuerint, & poſt annos VI. futuræ ſint. Quæ primo poſt biſſextum anno ſunt, eædem & ante annos XI. trāſierint, & poſt VI. redeant. Quæ ſecūdo poſt biſſextum, eædem & ante annos VI. tranſierint, & poſt XI. remeent. Quæ tertio poſt biſſextum, ipſæ & ante VI. annos præterierint, & poſt V. reuertantur. Et huius ordo diſcretionis cunctos annorum uertentium complectitur dies. Notandū ſane quod huius gyri ſolaris, qui XXVIII. annis peragitur, cauſa facit decennouenales circulos XXVIII. debere compleri, priuſquam idem per omnia paſchalis obſeruantiæ curſus in ſeipſum redeat, ut omnis nimirum huius circuli annus caput circuli decennouenalis inſtituat. Itemq; annus quiſq; circuli decennouenalis huius caput adæquatur, ac per hoc tota paſchalis obſeruantiæ ſeries nō minus quingentis trigintaduobus annis explicetur.

GLOSSAE IN CAPVT LI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Quarto decennouenalis circuli tramite, deſignantur epactæ ſolis, id eſt, concurrentes ſeptimanæ dies.] *Concurrentes, hoc eſt, nonus dies Calend. April. Quoniam ſi diuidas annum in ſeptem, remanet unus dies, qui turbat, ut non ſemper in iiſdem diebus fiant Calendæ, & alij dies: quia uerbi gratia, ſi prima feria fuerint Calendæ Ianuarij, ſequenti anno non in prima, ſed in ſecunda erunt: tertio autem anno in tertia feria erunt. Quarto igitur anno non in quarta, ſed in quinta, propter biſſextum. Circulus ſolaris ideo uſq; ad* XXVIII. *annos extenditur, ut ſingulis ferijs biſſextus proueniat.*

ARGVMENTVM QVOT SINT EPACTAE SOLIS, ET QVANDO BISSEXTI ANNVS. CAPVT LII.

QVoniam uerò communis atq; indiſcretus epactarum, id eſt, adiectionum ſolis, cum biſſexto curſus eſt, amborum pariter qui ſit ſtatus argumento condiſce. Si ergo uis ſcire quando biſſextus dies ſit, ſume annos domini DCCXXV. partire hos per IIII, & ſi nil remanſerit biſſextus eſt: ſi uerò unum, aut duo, uel tria remanēt, primus, aut ſecundus, aut tertius eſt annus à biſſexto, utputa quater centeni, CCCC. quater octogeni, CCCXX. quater eſſe quarta, remanet unum, quia primus eſt annus à biſſexto. Si uis noſſe adiectiones ſolis, id eſt, concurrentes ſeptimanæ dies, ſume annos ab incarnatione domini quot fuerint, utputa DCCXXV. per indictionem octauam, & annorum qui fuerint quartam partem ſemper adijce, id eſt, nunc CLXXXI. qui fiunt ſimul DCCCCVI. his adde IIII. fiunt DCCCCX. Hos partire per VII. ſepties centeni DCC. ſepties triceni CCX. & nō remanet aliquid, quia VII. ſunt epactę ſolis, id eſt, concurrentes ſeptimanæ dies.

DE REDITV ET COMPVTV ARTICVLARI VTRARVNQVE EPACTARVM. CAP. LIII.

VErūm quia facilimè diem Paſchæ, uel cæteros temporum recurſus comprehendit, qui ſolis & lunæ circulum memoriter tenet, excepto eo quod eoſdem circulos per decem & nouem, & per uiginti octo multiplicandos partiendoſq; nouit, omnis calculator meminiſſe debet, eaſdē

concur-

concurrentes ſolis triceſimo ab hinc anno, quas & proximo ſecuturas, eaſdem ſexageſimo quas & quarto, eaſdem nonageſimo, quas & ſexto, eaſdem centeſimo uigeſimo, quas & octauo, eaſdē centeſimo quinquageſimo, quas & decimo: & cæteras in hunc modum eſſe redituras. Quocunque enim numerō annorum tranſacto concurrentes ſcire deſideras, eundem numerum uide quoties habeat XXX. & triceſima parte geminata concordiam uertentium cognoſces annorum. Verbi gratia, trecenti decies habent XXX. & propterea eædē concurrētes CCC. anno quæ XX. ſunt futuræ, ſi quid reſidui fuerit & hoc adijcies. Eodem modo etiam in præterita tempora concurrentium ordo reſpicit. Item quia circulus lunaris decennouenalis eſt præſentis anni epactæ uiceſimo anno redeunt, ſequentis ab hinc quadrageſimo, tertij ſexageſimo, quarti octuageſimo, quinti centeſimo, ſexti centeſimo uigeſimo, ſeptimi centeſimo quadrageſimo, octaui centeſimo ſexageſimo, noni centeſimo octuageſimo, decimi ducenteſimo, & cæteræ ſimiliter. Quod & de luna decimaquarta Paſchæ, cæteriſque quæ decennouenali circulo includuntur æque ſentiendum eſt. Poterit diligens calculator hoc modo etiam prolixiores ſibi temporum ſequētium annotare recurſus, quibus ſemper meminerit etiam præteriti æui congruere ſtatum. Memoratu autem dignum uidetur, quia quidam ob compendium calculandi utriuſque ordinem circuli, & ſolaris uidelicet & lunaris transferunt in articulos: nam quia manus humana articulos habet adiunctis unguibus X. & IX. ſingulis his ſingulos aptātes annos, lunarem curſum in læua manu, intrinſecus à radice pollicis incipiunt, & in ungue minimi digitī intrinſecus eundem conſummant. Itē quia manus binæ articulos, exceptis unguibus, habent XXVIII. ijs ſingulos annos ſingulis aptant, inchoantes à minimo læuæ digito, & in dexteræ pollice complentes: non ut in lunari cyclo ſingulos ex ordine digitos expedientes ad numerum, ſed ob rationē quadrantis per quaternos tranſuerſim digitos quadriennium omne ſignantes, ita ut minimorum bis terni articuli digitorum totidem biſſextiles contineant annos. Item proximorum à minimis bis terni articuli digitorum proximos à bis ternis biſſextis annos totidem explicent, ſecundi ſimiliter ſecundos, & tertij digiti tertios totidem annos æqua ratione complectantur. Porro ſeptimus biſſextilis cum tribus ſe ſequentibus annis bis binos ſibi pollicum uindicet articulos. Hoc ſiue alio quiſque ſibi calculator ordinare uoluerit modo, nihilominus circulum utriuſque ſideris libenter capient manus. Sed innumera huiuſce diſciplinæ, ſicut & cæterarum artium, melius uiuæ uocis alloquio quàm ſtili ſignantis traduntur officio.

GLOSSAE IN CAP. LIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Verbi gratia, trecenti decies habent XXX. *Et propterea eædem concurrentes trecenteſimo anno, quæ uigeſimo ſunt futuræ. Verbi gratia, decem trigeſima pars eſt trecentorum annorum: gemina decem, fiunt uiginti. Et ideo concurrentes, quæ erunt uigeſimo anno futuro, fuerunt in trecenteſimo anno retro. Si quid reſiduum fuerit, ſcilicet poſt tricenarias partes, id eſt poſt* XXX. *Talis eſt ſenſus. Si remanſerit aliquid ultra triginta. Exempli cauſa. Diuide centum per triginta, remanent decem. Geminatres. Quare? Quia ter triginta habuiſti, fiunt ſex, hos iunge ad reſiduum numerum, qui poſt tricenariam diuiſionem remanſit, id eſt ad decem, fiunt ſexdecim. In hoc apparet quòd illæ concurrentes, quæ erunt in decimoſexto anno, ſimiliter fuerunt in centeſimo retro. Quod & de luna decimaquarta paſchæ, cæteriſque quæ decennouenali circulo includuntur, æquè ſentiendum eſt. Quod ſi à præſenti poſt aliquot annos: uerbi gratia, poſt centum paſcha ſcire uelis, epactas tantum & concurrentes ſolis dies inuenire ſufficit. Partire autē centum per decem & nouem, & remanent quinque. illas ergo epactas ſcito centeſimo, quas quinto anno futuras. Eodem modo centū per uiginti octo diuidens, eas centeſimo, quæ ſunt decimoſexto anno, concurrentes ſolis inuenies.*

Hæc ſiue hoc ſiue alio quiſque calculator ſibi ordinare uoluerit modo.] *Si enim id ipſum alio modo uis agere, pone in prima feria primum concurrentem cum biſſexto: in ſecunda ſecundum, in tertia tertium, in quarta quartum, in ſexta ſextum cum biſſexto: & ſic deinceps uſque in finem. Hoc tantum caue, ut in quarto ſemper loco unum intermittas, quatenus biſſextus cunctos ſeptimanæ dies contingat.*

DE CYCLO LVNARI. CAP. LIIII.

QVinta circuli decennouenalis, regione lunaris cyclus includitur, à quarto eas incipiens, & tertio completur in anno, qui propriè Romanorum eſt: & ad menſem Ianuarium pertinēs: nam ſicut annus quiſque decennouenalis circuli propter legalem Hebræorum obſeruationem à paſchali menſe inchoat, ibidemque finitur: ita & hic Romanorum inſtitutione à luna Ianuarij mēſis inchoat, atque ibi definit, ſicut ille, ſic & iſte, primum & ſecundum communes annos, tertium habet emboliſmum, quartum & quintum communes, ſextum emboliſmum, ſeptimum communem, octauum emboliſmum. Hendecas quoque cycli lunaris inſtar decennouenalis circuli VII. annos communes, & IIII. habet emboliſmos. Et habent communes anni mēſes lunares XII. id eſt, dies trecētos quinquaginta tres. Emboliſmi autem menſes tredecim, dies uidelicet trecentos octuaginta quatuor, præter unum duntaxat ſeptimumdecimum cycli huius annum, qui eſt decennouenalis primus, in quo unus dies ratione ſaltus lunaris intercipitur. Quod ut manifeſtius fiat, ſingulorum ex ordine curſum uideamus annorum, & quod Dionyſius in menſe paſchali, nos in Ianuario facere curemus.

Anno lunari primo, decennouenali quarto, à Calend. Ianuar. uſq; in 13. Calendas Ianuarias, quia communis eſt, fiunt dies 353.

Anno lunari 2. decennouenali 5. à 12. Calendas Ianuarias uſq; 5. Idus Decembris, quia commu nis eſt, fiunt dies 354.

Anno lunari 3. decennouenali 6. à 4. Idus Decembris, uſq; in 5. Calendas Ianuarias, quia em bolismus eſt, fiunt dies 384.

Anno lunari 4 decennouenali 7. à 4. Calendas Ianuarias, uſq; in 16. Calendas Ianuarias, quia communis eſt, fiunt dies 354.

Anno lunari 5. decennouenali 8. à 15. Calendas Ianuarias, uſq; in 8. Idus Decembris, quia com munis eſt, fiunt dies 354.

Anno lunari 6. decennouenali 9. à 7. Idus Decembris, uſq; in 8. Calendas Ianuarias, quia em bolismus eſt, fiunt dies 384.

Anno lunari 7. decennouenali 10. à 7. Calendas Ianuarias, uſq; in 19. Calendas Ianuarias, quia communis eſt, fiunt dies 354.

Anno lunari 8. decennouenali 11. à 18. Calendas Ianuarias uſq; in 4. Nonas Ianuarias quia em bolismus eſt, fiunt dies 384.

Anno lunari 9. decennouenali 12. à 3. Nonas Ianuarias, uſq; in 11. Calendas Ianuarias, quia com muniseſt, fiunt dies 354.

Anno lunari 10. decennouenali 13. à 10. Calendas Ianuarias, uſq; in 3. Idus Decembris, quia cõ munis eſt, fiunt dies 354.

Anno lunari 11. decennouenali 14. à 2. Idus Decembris, uſq; in 3. Calendas Ianuarias, quia em bolismus eſt, fiunt dies 384.

Anno lunari 12. decennouenali 15. à 2. Calẽdas Ianuarias, uſq; in 14. Calendas Ianuarias, quia communis eſt, fiunt dies 354.

Anno lunari 13 decennouenali 16. à 13. Calendas Ianuarias, uſq; in 6. Idus Decembris, quia cõ munis eſt, fiunt dies 354.

Anno lunari 14. decennouenali 17. à 5. Idus Decembris, uſq; in 6. Calend. Ianuarias, quia em bolismus eſt, fiunt dies 384.

Anno lunari 15. decennouenali 18. à 5. Calendas Ianuarias, uſq; in 17. Calendas Ianuarias, quia communis eſt, fiunt dies 354.

Anno lunari 16. decennouenali 19. à 16. Calendas Ianuarias, uſq; in Nonas Decembris, quia communis eſt, fiunt dies 354.

Anno lunari 17. decennouenali 1. à Nonis Decembris uſq; in 10. Calendas Ianuarias, quia em bolismus eſt, fiunt dies 384.

Anno lunari 18. decennouenali 2. à 9. Calendas Ianuarias, uſq; in 2. Idus Decembris, quia cõ munis eſt, fiunt dies 354.

Anno lunari 19. decennouenali 3. ab Idibus Decembris, uſq; in 2. Calendas Ianuarias, quia em bolismus eſt, fiunt dies 384.

Idcirco autem ſeptimidecimi lunaris anni computus ab ipſo quo prior explicitus eſt annus die incipit, & non à ſe ſequente ut cæterorum, ne propter ſaltum lunæ, quem dicunt, unus eidem anno dies deeſſe uideatur. Quod ipſum Dionyſius decennouenalem cyclum huiuſmodi ordine percurrens edocuit, ab eodẽ die quo ultimi concluſit anni metas primi inchoando principium.

GLOSSAE IN CAP. LIIII. BEDAE PRESBYTE ri, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Quinta circuli decennouenalis regione lunaris cyclus includitur, à quarto eius incipiens, & tertio completur in anno.] *Qui tertius eſt ſecundum ſolem, quartus autem ſecundum lunam. Nam primus annus ſecundum ſolem, ſecundus eſt ſecundum lunam: reſtant tamen duo menſes adhuc de anno lunari. Primus annus eſt cycli lunaris, prima luna in Calend. Ianuarij, tertius annus eſt decennouenalis uſq; ad decimamquartam lunam paſchæ, & incipit quartus decennouenalis à decimaquinta luna paſchæ, manente eodem primo anno lunari, uſq; ad Calend. Ian.*

Et quod Dionyſius in menſe Paſchali, nos in Ianuario facere curemus.] *Hunc igitur ordinem Dionyſius ita proſequitur.*

Anno decennouenali primo, lunari decimoſeptimo, à decimoquinto Calend. Maij, uſq; nonas Aprilis, quia communis annus eſt, fiunt dies 354.

Anno decennouenali ſecundo, lunari decimo octauo, ab octauo idus April. uſq; in octauo Calendas April. quia communis eſt, fiunt dies 354.

Anno decẽnouenali tertio, lunari decimonono, à ſeptimo Calendas April. uſq; in idus April. quia embolismus eſt, fiunt dies 384.

Anno decennouenali quarto, lunari primo à decimo octauo Calendas Maij, uſque in quartum non. April. quia communis eſt, fiunt dies 354.

Anno decennouenali quinto, lunari ſecundo, à tertio Nonas April. uſque in undecimum Calendas April. quia communis eſt, fiunt dies 354.

Anno decennouenali 6. lunari 3. à 10. Calend. April. uſq; in 4. Idus April. quia embolismus eſt, fiunt dies 384.

Anno

Anno decennouenali ſeptimo, lunari 4. à tertio idus April. uſq; in tertiũ Calend. April. quia communis eſt, fiunt dies 354.
Anno decennouenali 8. lunari 5. à 2. Calend. April. uſq; in 14. Calend. Maij, quia emboliſmus eſt, fiunt dies 354.
Anno decennouenali 9. lunari 6. à 13. Calend. Maij, uſq; in 7. idus April. quia communis eſt, fiunt dies 354.
Anno decennouenali 10. lunari 7. à 6. idus April. uſq; in 6. Calend. April. quia communis eſt, fiunt dies 354.
Anno decennouenali 11. lunari 8. à 5. Calend. April. uſq; in 7. Calend. Maij, quia emboliſmus eſt, fiunt dies 384.
Anno decennouenali 12. lunari 9. à 6. Calend. Maij, uſq; in 2. Non. April. quia communis eſt, fiunt dies 354.
Anno decennouenali 13. lunari 10. à Non. April. uſq; in 9. Calend. April. quia communis eſt, fiunt dies 354.
Anno decennouenali 14. lunari 11. ab 8. Calend. April. uſq; in 2. idus April. quia emboliſmus eſt, fiunt dies 384.
Anno decennouenali 15. lunari 12. ab idus April. uſq; in Caleud. April. quia communis eſt, fiunt dies 354.
Anno decennouenali 16. lunari 13. à 4. Non. April. uſq; in 12. Calend. April. quia communis eſt, fiunt dies 354.
Anno decennouenali 17. lunari 14. ab 11. Calend. April. uſq; in 5. idus April. quia emboliſmus eſt, fiunt dies 384.
Anno decennouenali 18. lunari 15. à 4. idus April. uſq; in 4. Calend. April. quia communis eſt, fiunt dies 354.
Anno decennouenali 19. lunari 16. à 3. Calend. April. uſq; in 15. Calend. Maij, quia emboliſmus eſt, fiunt dies 384.

ARGVMENTVM DE EO, QVOTA SIT LVNA IN CALENDIS IANVARIIS. CAPVT LV.

POteſt qui uult à cyclo lunari facere argumentum, ad inueniendum quota ſit luna Calendarũ Ianuariarum. Sume enim cyclum lunæ quemlibet, utputa quintum, multiplica per XI. fiunt LV. adde unum ſemper regularem, fiunt LVI. partire per XXX. remanent XXVI. uigeſimaſexta eſt luna in Cal. Ian. anno quinto cycli lunaris. Itẽ ſume octo, multiplica per XI. fiũt LXXXVIII. adde unum regularem & partire per XXX. remanent XXIX. uiceſimanona eſt luna in Calendas ſupraſcriptas anno cycli lunaris octauo. Tantum memor eſto, ſeptimodecimo, octauodecimo, & nonodecimo cycli memorati anno non unum, ut in reliquis, ſed duos adijcere regulares, & lunam Cal. Ian. ſine errore reperies.

ARGVMENTVM QVOTVS SIT ANNVS CYCLI LVNARIS, VEL DECENNOVENALIS. CAP. LVI.

IPſe autem cyclus lunæ ſi uis noſſe quotũ agat annum, ſume annos domini, utputa DCCXXV. & ſubtrahe ſemper duo, remanent DCCXXIII. hos partire per X. & LX. remanet unum, primus annus eſt cycli lunaris. Quoties autem nihil remanet, nonusdecimus eſt. Et quia decennouenalis circulus communem cum lunari uiam quamuis ocyor currit, ſi uis ſcire & eius quotus ſit annus, ſume annos Domini, utputa DCCXXV. & unum ſemper adijce, fiunt DCCXXVI. hos partire per X. & IX. remanent IIII. quartus eſt annus cycli decennouenalis. Quod ſi nihil remanſerit, ultimus eſt.

DE XIIII. LVNA PASCHAE. CAPVT LVII.

SExtus ſæpe dicti circuli locus, amplectitur lunas XIIII. primi menſis, quæ paſchalis dominicæ diem ſingulis annis abſq; omni ambiguitate demonſtrent: nam quæ poſt XIIII. lunam dominica dies occurrit, ipſa eſt paſchalis dominicæ reſurrectionis dies. Quæ quidem decimaquarta luna primum in æquinoctio, id eſt, duodecimo Calendarum Aprilium, ultimum uiceſimonono ab hinc die, id eſt, XIIII. Cal. Maiarum ſuum ueſpere proceſſum terris oſtendit, quibus terminis per annos denos & nouenos legali tempore paſchalis obſeruantiæ diſcurſus conſtat eſſe comprenenſos: & ſi fieri poſſet, ut eadem omnibus anni ſabbati die luna decimaquarta contigiſſet, nil noſtræ paſchalis obſeruantiæ tempus à legali diſcreparet. Nam & ipſi iuxta legis edicta ſemper decimaquarta luna primi menſis ad ueſperam immolantes, & commedentes agni immaculati carnem, ſanguinemq; illius ad repellendum exterminatorem noſtris poſtibus aſpergentes, id eſt, aquam baptiſmi, & paſchalium celebrantes ſolennia miſſarum, ſpiritalem ſuperaremus Aegyptum atq; illuceſcente mane in luna decimaquinta eiuſdem menſis primum azymorum diem intraremus, ſeptemq; dies eiuſdem celebritatis legitimos à mane quintidecimi diei uſq; in ueſperum uiceſimi primi menſis, ipſius, id eſt, à dominico paſchæ uſq; in dominicũ octauarum paſchæ debita cum ueneratione compleremus. Sed quomodo lunæ dies eadem diuerſas ſeptimanæ de uoluitur inferias, inde fit, ut qui propter reſurrectionem noſtri redemptoris in dominicum diem paſchæ initium reſeruare docemur, aliquoties noſtra feſtiuitas ſeptimo poſt legalium azymorũ exordium die ſumat ingreſſum: non tamen unquam contingat, ut non noſtra ſolennitas paſchalis aliquem legalium paſchæ dierum, ſæpe autem omnes intra ſe complectatur. At contra hi qui dominicum paſchæ diem à decimaſexta luna, uſq; ad uigeſimam ſecundã celebrandum æſtimãt, duplici miſeria laborant, quia & legitimum paſchæ principium nunquam habent, & crebro euenit, ut nullum dierum, qui in lege præſcripti ſunt, in ſua paſchali obſeruatione conſequantur: dũ & ueſperam quartidecimi diei, quo paſcha initiari ſtatutum eſt, & mane quintidecimi, quo ſeptima azymorum dierum ſolennitas inchoari pręcepta, à ſua prorſus feſtiuitate repudiant. Atq; inſuper in huius pœnam peccati uiceſimum ſecundum diem, qui in tota paſchali inſtitutione per Moyſen nec ſemel appellatus inuenitur, frequenter in ſui paſchæ principium ſanciri præcipiũt.

Sunt

Sunt qui in alteram partem à uia ueritatis,ſed non minore labantur errore,cum ſcriptura præcipiat uia regia gradiendum, & neq; ad dexteram, neq; ad ſiniſtram ab ea diuertendum. Qui à tertiadecima luna uſq; uigeſimam dominicum paſchæ obſeruandum decernendo, præoccupāt ſæpius initium paſchæ legalis,dum quod ipſa in decimaquarta luna fieri ſtatuit,illi in decimamtertiam conuertunt:& quod de uigeſima ſtatuit,ſanctam eam & celeberrimam conſecrans,qua ſi hæc ad paſcha minime pertineat,funditus contemnunt. Quos inter alios fidei & actionis catholicæ defenſores, etiam beatus Theophilus Alexandrinæ antiſtes eccleſiæ manifeſta ratione deuincit,ſcribens imperatori Theodoſio maiori. Sed quia accidere,inquit,interdum ſolet,ut occaſione decimæquartæ lunæ menſis primi nonnulli in errorem cadant,ſi decimaquarta ipſa luna in dominicum diem ueniat:quo facto,neceſſe eſt iam ieiunium ſolui ſabbati die,quando decimatertia luna uenire monſtratur,& incipimus legi contraria facere. Conuenit itaq; diligenter aduertere,ut quoties decimaquarta luna in dominicum incurrit diem,in ſequemtem ſeptimanā paſchalem diem potius differamus,duplici hoc modo. Primum quidem,ne decimatertia luna inuenta in ſabbati die ſoluamus ieiunium,quod conſequens nō eſt,quod nec ipſa lex præcipit,maxime cum & lumen ipſius lunæ imperfectum adhuc in proprio globo eſſe uideatur. Deinde,ne dominica die luna decimaquarta conſtituta ieiunare cogamur,indecentem rem illicitamq; facientes:hoc enim Manichæorum ſectę conſuetudo poſſedit. Quoniam igitur nec decimaquarta luna ueniente in dominicum diem ieiunare debemus,neq; conſequens eſt,ut ſi in ſabbati die decimatertia eueniat ſoluamus ieiunium,neceſſario aſſerimus hoc in ſeptimanam ſequentem deberi differri,ſicuti paulo ſuperius comprehendi:non tamen ex hac dilatione præuaricatione aliqua circa paſchalem calculum perpetrata:quemadmodum enim decimus numerus complectitur nonum,ſic & quoties decimaquarta luna in dominicū incurrerit diem,eo quod in eo ieiunare non liceat,in proximam ſeptimanam differri neceſſe eſt diem Paſchæ:nulla enim ex hoc imminutio fieri paſchæ uidetur,quia ipſi ſequentes dies complectuntur & reliquos.

ARGVMENTVM INVENIENDI EAM. CAPVT LVIII.

OPortet autem calculatorem quenq; peritum decimasquartas lunas primi menſis,ſicut & epactas lunæ annuas retinere memoriter. Sed & ſi quis has quoq; argumento inuenire deſiderat,uideat quot ſint epactæ lunares anni cuiuſcunq; computare uoluerit,& ſiquidem XIIII. aut XV. ſunt,XI. Calendarum Aprilium uel XII. Calendarum earundem die decimamquartam lunam uenire cognoſcat:quia nimirum XI. Calēdarum ſupraſcriptarum,ſicut ſæpe dictum eſt,prorius eſt omnium locus epactarum. Sin autem pauciores ſunt epactæ, dimittat eas creſcere per dies uſq; dum quartumdecimum impleant numerum,& ibi ſe lunam paſchæ decimamquartam habere non dubitet. Porro plures quindenario numero ſi habuerit epactas,& has uſq; ad triceſimum numerum,id eſt,ipſius terminum mēſis per dies creſcere ſinat,& ſic à noua luna inchoans, atq; uſq; ad decimamquartam ex ordine percurrens,diem uotis paſchalibus aptum rite reperiet. Sed & hoc notandum quia decimaquarta luna ſi communis eſt annus XI. diebus prius:ſi uerò emboliſmus, XIX. tardius quàm præcedente anno tranſierat ſemper redire conſueuit,excepto uno duntaxat primo circuli decennouenalis anno,in quo propter rationem ſaltus lunaris XII. diebus annotinum curſum præcurrere ſolet.

GLOSSAE IN CAP. LVIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideſerto Rameſienſi.

Oportet autem calculatorem quenq; peritum decimasquartas lunas primi menſis,ſicut & epactas lunæ annuas retinere memoriter. Sed & ſi quis hos quoq; argumento inuenire deſiderat, uideat quot epactæ lunares,anni cuiuſcunq; computare uoluerit.] *Si uis inuenire terminum paſchalem, uide epactam ad ipſum terminum paſchæ reſpicientem:quam ſi minorem quàm quindecim inueneris, perfice ei eundem numerum* XV. *computando ab undecimo Calend. April. & in quo Calendario idem numerus completus fuerit, proculdubio ibi terminus erit. Quando autem* XV. *inueneris epactam,duodecimo Calend. April. habebis terminum paſchalem: ſi uerò epacta maior fuerit, quàm* XV. *perfice eundem numerum quadrageſimum quartum,computando ſimiliter ab undecimo Cal. April. & in quo Calendario ipſe numerus fuerit perfectus,ibi erit terminus. Quando autem nulla fuerit epacta, ab undecimo Calend. April. ſemper computandum eſt,donec decimusquintus numerus expleatur,uidelicet uſq; ad Non. April.*

DE DIE DOMINICO PASCHAE. CAP. LIX.

SEptimo decēnouenalis circuli titulo dies Paſchæ Dominicus cōprehenditur,qui de Dominica noſtri Saluatoris reſurrectione à mortuis exordiū cœpit:nā cū in ueteri teſtamento tribus argumentorū indicijs paſchale tempus ſit obſeruari præceptū,uidelicet ut poſt æquinoctium,ut mēſe primo,ut tertia eius ſeptimana, id eſt,à ueſpera decimæquartę lunę,quod eſt initiū decimæquintæ,uſq; in ueſperū,id eſt,terminū uigeſimæprimæ celebretur, quarta in eiuſdē obſeruatione

regula

regula eſt nobis à tempore dominicæ reſurrectionis impoſita, ut cum æquinoctio tranſcenſo lunam primi menſis decimamquartam ueſpere ortum facere uiderimus, non ſtatim ad faciendum Paſcha proſiliamus, ſed dominicum diem quo ipſe Paſcha, id eſt, tranſitum de morte ad uitam, de corruptione ad incorruptionem, de pœna ad gloriam reſurgendo facere dignatus eſt, expectantes, in ipſo tandem congrua Paſchæ ſolennia celebremus. Quod ſi quis obiecerit, non æquinoctij memoriam, ſed tantum primi menſis & tertiæ in eo ſeptimanæ poſuiſſe legiferum. Sciat, quia etſi æquinoctium nominatim non exprimit, hoc tamē ipſo quod à plenilunio primi menſis Paſcha faciendum præcipit, æquinoctij tranſcenſum plenaria ratione depromit: quoniam abſq; ulla dubietate conſtat, eam quæ prima tranſito æquinoctio plenum ſuum globum oſtenderit, primi mēſis exiſtere lunam. Quoties ergo diem dominicum mox aduentante decimaquinta luna habemus, nil noſtrum tempus paſchale à legali diſſonat, quamuis alijs ſacramentorum generibus eiuſdem paſchæ ſolennia colimus. Quoties uerò ſecūdo, uel tertio, uel quarto, uel quinto, uel ſexto, uel ſeptimo, ab hinc die idem dominicus occurrerit, ne ſic quidem legē aut prophetas ſoluimus, ſed euangelicæ potius gratiæ ſacramentis adimplemus: quia enim & ſaluator noſter, ſicut Theophilus cuius ſupra memini, uenerabilis Alexandriæ epiſcopus ſcribit, decimaquarta quidem eſt traditus luna, hoc eſt, quinta poſt ſabbatum: decimaquinta autem crucifixus die tertia reſurrexit, hoc eſt, decimaſeptima luna, quæ tunc in dominica die uidetur inuenta, ſicuti & ex euangeliorum obſeruatione comperimus. Habemus ergo ſolatium quo recte facere Paſcha poſsimus, etiam ſi dilatio fuerit conſecuta propter incurrentem neceſsitatem, ut ſi decimaquarta primi menſis in ſabbato euenerit luna, aut ſi in alijs ante ſabbatum diebus ſeptimanæ ſequentis acciderit, ſine dubitatione paſcha celebremus. Si uerò in dominicum inciderit, omni modo in ſeptimanam ſequentem, ut ſæpius dictum eſt, differamus, propter eas quas præfati ſumus cauſas. His ergo demonſtratis atq; patefactis, hoc etiam conſiderandum eſt, quod & lex frequenter cauſa neceſsitatis eos qui conſtrictione temporis quadam non potuerunt in primo menſe paſcha celebrare, ſecundo idem facere præcipit: melius enim eſt in neceſsitate poſitos ſuperiora quàm inferiora ſectari: quoniam inferiora à ſuperioribus continentur, ſuperiora autem ab inferiori numero non includūtur. Illud iterum quod iam poſuimus declarantes, quod decimus numerus nonum intra ſe contineat, nonus autem decimum continere non poſsit. Quod ſi lex ad ſecundum menſem trāſire nos præcipit, ſi non poſsimus ſanctum paſcha primo menſe celebrare propter quaſdam neceſsitates, non intelligo cur nō ſi decimaquarta in dominicum diem incurrerit luna, in ſeptimanam ſequentem rationabiliter dilationem Paſchæ facere debeamus, manente & primo menſe & decimaquinta luna in qua Saluator crucifixus eſt, manente etiam & ſeptimadecima quando poſt triduum reſurrexit. Vbi autem primum dominicus reſurrectionis Chriſti dies fuerit, uarie refertur: & quidem, ut ſupra memorauimus, quidam VIII. Calendarum Aprilium, ſed alij VI. nōnulli V. Calendarum earundem die fuiſſe adſeuerant. Vbi notandum, quia ſi octaua Calendarū memoratarum, ut antiquiores ſcripſere, reſurrectio domini facta eſt, quintus profecto circuli decennouenalis tunc agebatur annus, habens cōcurrentes VII. & lunam decimam quartam, ſicut ſemper XI. Calēdarum Aprilium. Si autem VI. Calendarum Aprilium dominus reſurrexit, tertius decimus circuli præfati annus extitit, V. habens concurrentes, & lunam decimamquartam, ut ſemper nono Calendarum Aprilium. Porro ſi quinto Calendarū ſupraſcriptarum reſurrectio celebrata eſt Chriſti, ſecūdus circuli decennouenalis exiſtens annus concurrentes habebat quartā & lunam decimamquartam: ſicut ſemper octauo Calendarum Aprilium, quæ cunctæ decimæ ſeptimæ lunæ, in qua die dominica prima ſacroſanctæ reſurrectionis ſunt acta myſteria, curſu pāduntur indubio: tantum diligentiſsime cauendum, ne hanc decimaſexta luna, ut quidam patratam confirmando, non ſolum ineuitabile noſtræ calculationis diſpendium, ſed & grauiſsimum catholicæ fidei incurramus periculum.

GLOSSAE IN CAPUT LIX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Septimo decennouenalis circuli titulo dies paſchæ Dominicus comprehenditur, qui de Dominica noſtri Saluatoris reſurrectione à mortuis exordiū cœpit.] *Quia enim Saluator noſter, ſicut Theophilus, cuius ſuprà memini, uenerabilis* Alexandriæ *epiſcopus ſcribit, decimaquarta quidem eſt traditus luna: hoc eſt, quinta poſt ſabbatum: decimaquinta autem crucifixus, die tertia reſurrexit: hoc eſt decimaſeptima luna, quæ tunc in* Dominica *die uidetur inuenta, ſicuti & euangeliorum obſeruatione comperimus.* Matthæus *ita dicit,* Prima *autem azymorum, acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes: Vbi uis paremus tibi comedere paſcha?* At Ieſus *dixit: Ite in ciuitatem ad quendam, &c.* Marcus *dicit,* Et *prima die azymorum, quando paſcha immolabant, dicunt ei diſcipuli: Quo uis eamus & paremus tibi ut manduces paſcha?* Et *mittit duos ex diſcipulis ſuis, &c.* Hieronymus: *Prima azymorum decimaquarta die menſis primi eſt, quando agnus immolatur, & luna pleniſsima eſt, & fermentū abijcitur.* Beda *primum diem azymorum* XIIII. *diem primi menſis appellat, quando fermento abiecto immolare, id eſt agnū occidere ſolebant ad ueſperam. Quod exponens* Apoſtolus *ait:* Etenim *paſcha noſtrū immolatus eſt Chriſtus. Qui licet die ſequenti, hoc eſt decimaquinta luna ſit crucifixus: hac tamen nocte, qua agnus immolabatur, & carnis ſanguinisq; ſuis diſcipulis tradidit myſteria celebranda, & à Iudæis tentus & ligatus, ipſius immolationis, hoc eſt, paſsionis ſuæ ſacrauit exordium. Item* Marcus *dicit:* Et *cum iam ſero eſſet factum (quia erat* Paraſceue, *quod eſt ante ſabbatum) uenit Ioſeph ab* Arimathia,

nobilis

nobilis decurio: qui & ipſe erat expectans regnum Dei, & audacter introijt ad Pilatum, & petijt corpus Ieſu. Et Lucas dicit: Et ecce uir nomine Ioſeph, qui erat decurio, uir bonus & iuſtus. Hic non conſenſerat conſilio & actibus eorum, ab Arimathia ciuitate Iudææ, qui expectabat & ipſe regnum Dei. Hic acceſsit ad Pilatum, & petijt corpus Ieſu, & depoſitum inuoluit ſindone, & poſuit eũ in monumento exciſo, in quo nondum quiſquam poſitus fuerut. Et dies erat Paraſceue, & ſabbatum illuceſcebat. His igitur dictis apparet, quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus decimaquarta luna fuit traditus, decimaquinta crucifixus, decima ſexta iacuit in ſepulchro, & decima ſeptima reſurrexit à mortuis. Quicquid adhuc de præſenti capitulo ad exponendum reſtat, ſcilicet de æquinoctio, & de menſe primo, necnon & tertia ſeptimana decimæquartæ lunæ, in ante ſufficienter inuenies.

Primo menſe decimaquarta die menſis comedetis azyma. Fermentum Græco uocabulo dicitur zyma: inde latinè uocatur azymus panis, ſine zyma, id eſt ſine fermento: a ſine: zyma, fermentum.

DE LVNA IPSIVS DIEI. CAP. LX.

VLtima ſæpè memorati circuli meta panduntur lunæ Dominici paſchæ propter uariantem eiuſdem Dominici occurſum ſeptem dierum ambitu incluſæ, id eſt, à decimoquinto uſq; ad uigeſimum primum: qui pro certo dies creberrima legis ſunt adnotatione præfixi, dicente Domino: Primo menſe decimaquarta die menſis comedetis azyma, uſq; ad diem uigeſimum primũ eiuſdem menſis ad ueſperam: ſeptem diebus fermentatum nõ inuenietur in domibus ueſtris. Cuius primi menſis ſeptemq; eius dierum azymorum nunc regula talis eſt, ut quæ poſt æquinoctiũ decimaquinta luna occurrerit, primi menſis intelligatur, & hæc quemcunq; ſeptem dierum uſq; ad uiceſimum primum Dominicum acceperit, paſchalis feſti gaudijs aptũ porrigat. Quod ideo toties repeto, quia fuere quidam qui Dominicum paſchæ diem, uerbi gratia, ſeptimo Calendarum Aprilium die, luna uiceſima notantes, dicerent: Et quid peccare nos oſtenditis in conſtituendo tempore paſchæ, cum nullus unquam calculator uetuerit ſeptimo Calendas Apriles paſcha celebrari? omnibus æquè confitentibus tunc æquinoctium eſſe tranſcenſum, nullus negauerit lunam uigeſimam Dominico paſchali aptam? Quibus reſpondendum, quia & ſeptimo Calendas Apriles, ubi luna congruerit, & luna uigeſima, ubi dies opportunus arriſerit, Dominicũ paſcha ritè actitabitur. Sed quia luna, quæ ſeptimo Calendas Apriles die XX. eſt, plenilunium ante æquinoctium habuit, non licet luna exiſtente uiceſima ſeptima Calendas Apriles Dominicum paſchæ diem celebrari. Quæ uerò in æquinoctio, uel poſt æquinoctium plena eſt, mox ubi Dominicus aderit dies, paſcha legitimum dabit. Idem error, eadem eſt reſponſio, cum memorati calculatores undecimo Calendas Apriles, luna decima ſexta: decimo Calẽdas Apriles, luna decimaſeptima: nono Calendas Apriles, luna decima octaua: octauo Calendas Apriles, luna decimanona: ſeptimo Calendas Apriles, luna uigeſima: ſexto Calendas Apriles, luna uigeſima prima: quinto Calendas Apriles, luna uigeſima ſecunda, paſcha faciendum decernunt. Quod eo ſæpius anno faciunt, cum in Calendas Ianuarias uigeſimam quintam habuerint lunam. Cum uerò hanc ibi uigeſimam ſeptimam habuerint, tunc longius à ueritate deuiant: quia nimirum primo menſis deputant lunam, quę tertio Nonas Martias nata, triduo ferè ante æquinoctium plena exiſtere monſtratur. Et quia luna decimaquinta, decimaſexta, & decimaſeptima diem paſchæ Dominicum facere non ualet, eo quòd has ætates decimoquarto, decimotertio, & duodecimo Calend. April. die tenuerit, profectò nec reliquas ſuas ætates quamuis æquinoctium ſequẽtes, eiuſdem Dominicæ reſurrectionis conuenientes, poteſt habere ſolennijs.

QVID INTER PASCHA ET AZYMA DISTET. CAPVT LXI.

ET quoniam de paſchæ obſeruatione aliquanta perſtrinximus, etiam hoc intimare placuit, quod iuxta legis ſcripturam alia paſchæ, alia ſolennitas eſt azymorum. Vna quippe dies paſchæ, id eſt, tranſitus eſt, quartadecima uidelicet primi menſis, in quo ueſperaſcẽte agnus immolari iuſſus eſt: & mox ſequenti nocte tranſiuit Dominus Aegyptiorum primogenita percutiens, & ſignatas agni ſanguine domus filiorum Iſrael liberans: ſequentes uerò dies ſeptem, id eſt, à decimoquinto uſq; ad uigeſimum primum menſis eiuſdem, azymorum propriè uocantur: ſcriptũ nanq; eſt in Exodo, ubi agnus immolari decimoquarto die primi mẽſis ad ueſperam mandatur: Et comedetis feſtinantes, eſt enim paſcha id eſt, tranſitus Domini. Et: Tranſibo per terram Aegypti nocte illa, percutiamq; omne primogenitum in terra Aegypti. Et paulo pòſt: Et cum dixerint uobis filij ueſtri: Quę eſt iſta religio? dicetis: Victima tranſitus Domini eſt, quando tranſiuit ſuper domos filiorum Iſrael in Aegypto, percutiens Aegyptios, & domus noſtras liberans. Item in Leuitico: Menſe primo, inquit, decimoquarto die menſis ad ueſperam, phaſe Domini eſt, & decimoquinto die mẽſis huius ſolennitas eſt azymorum Domini: ſeptem diebus azyma comedetis, dies primus erit uobis celeberrimus ſanctusq;. Omne opus ſeruile non facietis in eo, ſed offeretis ſacrificium in igne Domino ſeptem diebus. Et ne nos quiſpiam uerba legis aliter quàm ueritas habet, intellexiſſe autumet, uideat doctiſsimus legalium literarum, & ſacerdos, quid de ijs ſentiat Ioſephus. Scribit in libro Antiquitatum in hunc modum: Decimaquarta luna primi menſis agnus immolatur, decimaquinta autem ſuccedit feſtiuitas azymorum, quæ ſeptem diebus ce-

bus celebratur. Secunda uerò azymorū die, quæ eſt ſextadecima, frugum primitias quas metūt, offerunt. Quem legalium morem ſacrorum etiam nunc eccleſiæ conſuetudo non ignobiliter imitatur, unam uidelicet noctem tranſitus dominici, id eſt, reſurrectionis eius à mortuis,* quam pios triumphando fideles ſaluare dignatus eſt, principaliter obſeruans, in cuius exortum ſanguis, ipſius uidelicet agni immaculati, populum eius fonte regenerationis ablutum mundat ab omni peccato. Ac deinde alios ſeptem dies in memoriam eiuſdem dominicæ reſurrectionis congrua feſtiuitate ſubiungens. Verum quia ipſa quoq; dies paſchæ à fermento caſtigari præcipitur, hāc euangelij ſcriptura aliquando primam azymorum cognominat. Et primo, inquiens, die azymorum quando paſcha immolabant dicunt ei diſcipuli: Quo uis eamus & paremus tibi ut manduces Paſcha? Item die XV. menſis primi, à qua VII. dies azymorum inchoant, propter uiciniam paſchæ nomine uocat illius cum dicit: Et ipſi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, ſed manducarent paſcha: non quia legi contraria eſt euangelica ſcriptura, ſed quia ſacramentum quod decebat hac nobis ſocietate uocabulorū uiuacius inculcare curauit. Salua enim ſubtiliore diſcuſsione, poſſumus intelligere quod myſtica paſchæ ſolennia ſinguli noſtrum in die baptiſmatis egerint: ſpiritalem uidelicet exterminatorem ſigno precioſi ſanguinis euadendo, ſpiritales tranſeundo tenebras, toto autem uitæ proficientes tempore, quod deinceps in hac peregrinatione gerimus, ſeptem dies azymorum celebremus: quibus ſicut Apoſtolus edocet, non in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & ueritatis epulari debemus. Et quia nos in baptiſmo, ut de poteſtate ſatanæ in partem ſortis ſanctorum tranſire queamus, ſynceritatem ac ueritatem neceſſe eſt tenere, itemq; toto noſtræ peregrinationis tempore, quod ſeptenario dierum numero uoluitur, quotidiano profectu ad meliora trāſire præcipimur, quaſi & in paſcha azymis ueſci, & in diebus azymorum paſcha ſpiritaliter agere cognoſcimur.

qua

TYPICA PASCHAE INTERPRETATIO. CAPVT LXII.

NAm ſicut tota paſchalium obſeruantia ceremoniarum, ita etiam tempus quo agi præcepta eſt totū myſterio ſacro redolet. In primis nanq; æquinoctiū tranſgredi in dominicæ paſchæ celebratione iuxta legis decreta curamus, ut uidelicet ſolennitas, in qua mediator Dei & hominum deſtructa poteſtate tenebrarum mundo lucis iter aperuit, etiam temporis ordine foris quid intus habeat oſtendat. Et quæ nobis æternæ beatitudinis lumen promittit, tunc maxime celebretur, cum ſolis lumen annuo proficiens incremento, primam ſumit de noctis umbra uictoriam. Deinde menſem primum anni, qui & Nouorum uocatur, in quo paſcha celebremus attēdimus. Ipſe autem eſt menſis, in quo mundus iſte formatus, & homo eſt primus in paradiſi ſede locatus. Quia per huius myſteria ſolennitatis primam nos ſtolam recepturos, primum ſupernæ beatitudinis regnum, à quo in longinquam regionem diſceſsimus, nos repetituros eſſe ſperamus. De cuius gloria regni beatus apoſtolus Petrus: Cœlos autem nouos, inquit, & terram nouam, & promiſſa ipſius expectamus, in quibus iuſtitia habitat. Sed & Iohannes in Apocalypſi ſua: Et dixit qui ſedebat in throno. Ecce noua facio omnia. Deinde etiam tertiam menſis eiuſdem ſeptimanā in paſcha obſeruamus, quod reſurrectionis dominicæ gaudijs aptiſsime congruit. Quia & eadē ſacroſancta eius reſurrectio tertia die facta eſt, & tertio tempore ſeculi, id eſt, cum gratiæ cœleſtis aduētu tota eius in carne diſpenſatio, quæ per reſurrectionis conſummata eſt gloriam, mundo apparuit. Prima ſeculi nanq; tempora lege naturali per patres, media lege literali per prophetas, extrema chariſmate ſpiritali per ſeipſum ueniens illuſtrare dignatus eſt. Sed & ipſa tunc lunæ conuerſio pulcherrimum nobis ſacramenti cœleſtis ſpectaculum præbet: nanq; luna, quæ rotundi facta ſchematis, à ſole lumen: ut ſuprà diximus, accipit: ideoq; ſemper ex dimidio orbe, quē ad ſolem habet, lucida eſt: ex altero autem dimidio ſemper obſcura, à prima uſq; ad XV. lucis crementum ad terras, defectum uerò habet ad cœlos. A XV. autem uſq; ad nouiſsimam crementum eiuſdem ſuę lucis à terrenis auerſum, paulatim ad cœleſtia reuertitur. Quia nimirum eius cōuerſio rectè paſchalis gaudij myſteria ſignat, quibus omnem mentis noſtræ gloriam à uiſibilibus auertere delicijs, caducisq; fauoribus, atq; ad ſolam cœleſtis gratiæ lucem ſuſpendere contemplādo docemur. Vel ſi utranq; eius conuerſionem in bonum delectat interpretari, poſſumus intelligere, quòd creſcens ad oculos humanos lumen lunæ uirtutum gratiam, quibus apparens in carne Dominus mundo illuxit, inſinuet, de quibus dicitur: Et Ieſus proficiebat ſapientia & ætate, & gratia apud Deum & homines. Recreſcens uerò ad cœlos, reſurrectionis aſcenſionisq; illius gloriam deſignet, quæ in ſe quidem ipſa mox perfecta prouenit, ſed in animo fidelium quibuſdam lucis ſuæ profectibus uſq; ad finem ſeculi creſcere non deſinit. Reſurgens enim Dominus à mortuis primo ſingulis ac binis, ac deinde pluribus, modò ſeptem, modò undecim, modò duodecim, modò plus quàm quingentis fratribus ſimul, ad ultimū diſcipulis omnibus apparuit: quibus uidentibus aſcenſurus in cœlum, præcepit eos ſuæ diſpenſationis eſſe teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & uſq; ad ultimum terrę. Et bene luna cum noſtros creſcit ad oculos, paulatim à ſole recedit: cum uerò ad cœlos, paribus ad eum ſpacijs redit. Hoc enim eſt quod ipſe dixit: Exiui à patre, & ueni in mundum, iterum relinquo mundum & uado ad patrem. Et quod de

ipſo pſalmus: A ſummo cœlo egreſsio eius, & occurſus eius uſq; ad ſummum eius. Quia ergo lu-
na eo ſuæ lucis incremento, quod exiens à ſole ad noſtros reuoluit obtutus, domini ſaluatoris in-
carne, uſq; ad tempora paſsionis doctrinam uirtutesq; ſignificat, eo autem quod ad ſolem rediẽs
paulatim ad inuiſibilem nobis cœli faciem recolligit, reſurrectionis illius ac poſterioris gloriæ
miracula demonſtrat, merito à decimaquinta paſchalis uoti gaudijs apta prædicatur. His quidẽ
paſchalis temporis à legis obſeruatione ſumptis indicijs, hæredes noui teſtamenti etiam diem
dominicam, quam ſcriptura unam ſiue primam ſabbati cognominat, adnectimus: nec immerito,
quæ & conditione primitiuæ lucis excellens, & triumpho dominicæ reſurrectionis inſignis, &
noſtra quoq; nobis reſerrectione manet ſemper exoptabilis. Septem quoq; dies lunæ, id eſt, à XV.
uſq; ad XXI. per quos eadem dominica naturali ordine diſcurrit, uniuerſitatem eccleſiæ, quæ per
totum mundum paſchalibus eſt redempta myſterijs, aperte denuntiant. Nam & ſeptenario ſæpe
numero uniuerſitatem deſignare ſcriptura cõſueuit. Vnde quod ait Propheta: Septies in die lau
dem dixi tibi: nil melius intelligitur, quàm quod alibi ait: Semper laus eius in ore meo. Et ſpeci-
aliter totam catholicæ eccleſiæ perfectionem eo figurari Iohannes teſtatur, qui ad ſeptem Aſiæ
ſcribens eccleſias, uniuerſalis per orbem eccleſiæ myſteria patefecit. Vnde & per omnia quæ ſin
gulis ſeptem ſcribit hortamẽta, hunc uerſiculum intexere curauit: Qui habet aures audiat quid
ſpiritus dicat eccleſiis: quod unicuilibet dixerat, hoc omnibus ſe dixiſſe palam probãs eccleſiis.
Nec minus etiam moralem nobis commendant paſchalia tempora ſenſum. In nomine quidem
paſchæ, ut de uitijs ad uirtutes tranſitum quotidie faciamus ſpiritalem. In menſe autem nouorũ,
in quo adulti fructus aduentu ſuo pronunciant ueterum ceſſationem, ut exuentes ueterẽ homi-
4. nem cum actibus eius, renouemur ſpiritu mentis noſtræ, & induamus nouum hominem qui, &
cætera. Et ut uegetati diuerſarum uarietate uirtutum, earumq; folijs uelut amœnæ arboris ad-
umbratione uelati, tanquam lætæ atq; fructiferæ ſegetes pullulemus in plenilunio, ut perfectũ
ſplendorem fidei & ſenſus gerentes, à peccati tenebris ſegregemur. In reuerſa eadem luce luna-
ri ad cœlos, quod à quintadecima luna fieri incipit, ut quanto magni ſumus humiliemur in omni
bus, dicẽtes cum Apoſtolo ſinguli: Gratia autem Dei ſum id quod ſum. Quæ profecto gratia mu
neris ſuperni, quia tertio tempore ſeculi manifeſtius effuſa eſt, pulcherrima figurarũ conſequen
tia tertia lunæ habdomade, lumen ipſius quod eatenus ad terras creuerat, ad cœleſtia iam cre-
ſcere inchoat, pulchre hanc in paſcha obſeruare præcipimur, ut gratiæ quam accipimus nunquã
obliti, per ſingulos gradus ſpiritalis tranſitus largitori illius obediendo uicem rependere memi-
nerimus: uel certe increſcente ad homines luna, uitæ nobis actiuæ, in reuerſa uerò ad cœlos ſpe-
culatiuæ typus oſtenditur. Vel in hac nobis conuerſione dilectio proximi, in illa noſtri ſignatur
authoris. Aut huc conuerſus lucis eius profectus, ut bona foris operemur admonet, porro illuc,
ut eadem bona opera ſolo ſupernæ mercedis intuitu geramus. Huc, ut luceat lux noſtra corã ho-
minibus, & uideant bona noſtra opera, illuc, ut glorificent patrem noſtrum qui in cœlis eſt. In una
ſabbati, quę noui teſtamenti propria ſolennitas eſt, inſtruimur, ut ſpe futuræ noſtræ in Chriſto re
ſurrectionis patienter in præſenti omnia aduerſa pro Chriſto, & ipſam mortis toleremus iniuri
am, audientes ab Apoſtolo: Quia ſi ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis habitat in nobis,
qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora noſtra, per inhabitãtem ſpiritum
eius in nobis. Cuius ſpiritus quia ſeptiformis eſt gratia, poteſt eadem VII. dierũ lunarium nume
ro, quo præfata una ſabbati, id eſt, dies dominica circunfertur intimata, non inconuenienter in-
telligi. Verum de myſterio temporis paſchæ, ſi quis plenius ſcire uult, legat beati Aurelij Augu-
ſtini ad Ianuarium epiſtolam de ratione paſchali.

GLOSSAE IN CAPVT LXII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideferto Rameſienſi.

Nam ſicut tota paſchalium obſeruantia ceremoniarum, ita etiam tempus quo agi præcepta eſt totum, myſteria ſacra redolet. Et poſt pauca: Deinde menſem primum anni, qui & nouorum uocatur, in quo paſcha celebremus, attendimus, &c.] *In libro Deuteronomij, capite 16. ſic dicit beatus Moyſes ad populum Iſraeliticum: Obſerua menſem nouarum frugum, & uerni primum temporis, ut facias phaſe Domino Deo tuo: quoniã in iſto menſe eduxit te Dominus Deus tuus de Aegypto nocte, immolabisq; phaſe Domino Deo tuo, de ouibus & bobus in loco quẽ elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen eius ibi. Menſem nouarum frugum, appellat primum menſem Hebræorum, qui apud eos appellatur Niſan: apud Græcos uerò ξανθικὸς, & apud Latinos Aprilis. Ideo autem menſis nouarum frugum dicitur, quia in eo manipuli ſpicarum, hoc eſt primitiæ meſsis à meſſore per ſacerdotem Domino offerebantur: ſicut in Leuitico legitur, Dominum præcepiſſe filijs Iſrael, Cum ingreſsi, inquit, fueritis terram, quam ego dabo uobis, & meſſueritis ſegetem, feretis manipulos ſpicarũ primitias meſsis ueſtræ ad ſacerdotem: qui eleuabit faſciculum coram Domino, ut acceptabile ſit pro uobis. Ideo quoq; facere phaſe, hoc eſt paſcha à Domino iubentur, ut redemptionem eorum de Agypto feſtiuitate congrua celebrent. Sic & nos per hoc exemplum inſtruimur, ut qui per gratiam Dei de ſpirituali Aegypto liberati ſumus, nouum hominem induti, deinceps in nouitate uitæ ambulemus, conſecrantes Deo primitias bonorum operum, ac religioſæ uitæ gratum munus illi ſemper exhibentes: ſimusq; ſemper memores, unde & appellata ſit ipſa ſolennitas paſchæ, quod nos tranſitum poſſumus uocare: ſcilicet ut de peioribus ad meliora pergẽtes, tenebroſam Aegyptum derelinquamus, & ad terram promiſsionis feliciter peruenire contendamus.*

Ideo autem paſcha non ad eundem redit anni diem, ſicut tempus Dominicæ natiuitatis, quod ibi natiuitatis ipſius memoria tan

tum

tum ſolennis habeatur: hic uerò uitæ uenturæ, & myſteria celebrentur, & munera capiantur. Vnde & nomen ipſum paſchæ, tranſitum de morte ad uitam ſignificans, congruum quoq; myſterijs tempus inquirit. Primò, ut æquinoctio tranſcenſo, tenebræ mortis à uera luce uincantur; deinde ut primo menſe anni, qui dicitur menſis nouorum, uitæ nouæ gaudia celebrentur: tertio, ut reſurrectio die tertio facta, & tertio tempore ſeculi, id eſt ſub gratia manifeſtata, cum iam ante legem & ſub lege in prophetico lateret ænigmate, in tertia lunæ ſeptimana ueneretur: cum & ipſa tunc lunæ conuerſio mentis gloriam de terrenis ad cœleſtem doceat mutari conſtuitum, atq; ad ultimum, ut dies Dominica conditione lucis inſignis, & triumpho Chriſti ueneranda: noſtra quoque reſurrectione nobis exoptabilis in memoriam reuocetur.

DE CIRCVLO MAGNO PASCHAE. CAP. LXIII.

CIrculus paſchæ magnus eſt, qui multiplicato per inuicem ſolari ac lunari cyclo, DXXXII. conficitur annis. Siue enim decies nouies uiceni & octoni, ſeu uicies & octies deni ac noueni multiplicentur, DXXXII. numerum complent. Vnde fit, ut idem circulus magnus decennouenalis, lunæ circulos XXVIII. Solis autem, qui uicenis octoniſq; conſummari ſolent annis, X. & IX. habeat circulos: biſſextos decies nouies ſeptenos, id eſt, CXXXIII. Emboliſmos CXCV. mēſes ſolares, uicies octies, CCXXVIII. id eſt, VIM. CCCLXXXIIII. Menſes autem lunares, uicies octies CCXXXV. id eſt, VIM. DLXXX. dies: exceptis biſſextis, uicies octies VIM. DCCCCXXXV. id eſt, CXCIIII M. CLXXX. appoſitis autem biſſextis CXCIIII M. CCCXIII. Qui ubi memoratam ex ordine mēſium dierumq; ſummam compleuerit, mox in ſeipſum reuolutus, cuncta quæ ad ſolis uel lunæ curſum pertinent, eodem quo præterierant ſemper tenore reſtaurat: tantum anni dominicæ incarnationis ſuo certo tramite proficiunt in maius, & Indictiones quoquo ferantur in ordine, nil ſiderum curſum, atq; ideo nihil paſchalis calculi ordinem mouēt. Quod ut apertius clareſcat, placuit eundē plenario ordine circulum præſenti opuſculo præponere, ſumpto exordio à quingenteſimo triceſimoſecundo dominicæ incarnationis anno, ubi primum Dionyſius circulum cœpit, & perducto opere uſq; ad milleſimum ſexageſimum tertium eiuſdem ſacroſanctæ incarnationis annum: quatenus legentes quiq; non ſolum præſentem uel futurum proſpicere, ſed & præteritum omnem paſchalis ſtatum temporis inenarrabili poſſent intuitu reſpicere, atq; ad dilucidationem priſcæ lectionis annos omnes, qui aliquando in quæſtionem uenerant, quando uel quales fuerint euidentius agnoſcant.

SCHOLIA IN CAP. LXIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Placuit eundem.] *Hos circulos quotquot ex Beda & Dionyſio reliquos inuenimus, ſubiecimus libro huic ad finem: perfecimus autem ut eſſent ab initio incarnationis dominicæ, uſq; ad annum DC. quo exacto non deerunt & alij ſtudioſi, qui eundem ad ſuam quoq; ætatem & longiorem producent.*

DE SEX HVIVS SECVLI AETATIBVS. CAPVT LXIIII.

DE ſex huius mundi ætatibus, ac ſeptima uel octaua quietis, uitæq; cœleſtis, & ſuprà in comparatione primę hebdomadis, in qua mundus ornatus eſt, aliquanta perſtrinximus, & nunc in comparatione æui unius hominis, μικρόκοσμος Græcè à philoſophis, hoc eſt, minor mundus ſolet nuncupari, de eiſdem aliquanto latius exponemus.

Prima eſt ergo mundi huius ætas, ab Adam uſq; ad Noe, continens annos iuxta Hebraicam ueritatem, IM. DCLVI. iuxta Septuaginta interpretes IIM. CCXLII. generationes iuxta utranq; editionem numero X. Quæ uniuerſali eſt deleta diluuio: ſicut primā cuiuſq; hominis obliuio demergere conſueuit ætatem: quotus enim quiſq; eſt qui ſuam recordetur infantiam.

Secunda ætas à Noe uſq; ad Abraham, generationes iuxta Hebraicam autoritatem complexa X. annos autem CCXCII. Porrò iuxta Septuaginta interpretes annos IM. LXXII. generationes uerò XI. Hæc quaſi pueritia fuit generis populi Dei, & ideo in lingua inuenta eſt, id eſt, Hebræa. A pueritia nanque incipit homo noſſe loqui poſt infantiam, quæ hinc appellata eſt, quòd fari non poteſt.

Tertia ab Abraham uſq; ad Dauid, generationes iuxta utranq; autoritatē quatuordecim, annos uerò DCCCCXLII. complectens. Hæc uelut quædam adoleſcentia fuit populi Dei, à qua ætate quia incipit homo poſſe generare, propterea Matthæus euangeliſta generationū ex Abraham ſumpſit exordiū, qui etiam pater gentium conſtitutus eſt, quando mutatum nomē accepit.

Quarta à Dauid uſq; ad tranſmigrationem Babylonis, annos habens iuxta Hebraicam ueritatem CCCCLXXIII. iuxta Septuaginta translationē XII. amplius generationes iuxta utroſque codices XVII. Quas tamen Euangeliſta Matthæus certi myſterij gratia quatuordecim ponit. A qua uelut iuuenili ætate in populo Dei regum tempora cœperunt. Hæc nanq; in hominibus ætas apta gubernando ſolet exiſtere regno.

Quinta quaſi ſenilis ætas, à tranſmigratione Babylonis, uſq; in aduentum Domini ſaluatoris in carnem, generationibus & ipſa XIIII. Porrò annis DLXXXIX. extenta, in qua ut graui ſenectute feſſa, malis crebrioribus plebs Hebræa quaſſatur.

Sexta, quæ nunc agitur ætas, nulla generationum uel temporum ſerie certa eſt, ſed ut ætas decrepita ipſa totius ſeculi morte conſummanda. Has ærumnoſas, plenasq́ laboribus mundi ætates quiq; felici morte uicerunt: ſeptima iam ſabbati perennis ætate ſuſcepti, octauam beatę reſurrectionis ætatem, in qua ſemper cum Domino regnent, expectant.

DE CVRSV AETATVM EARVNDEM. CAPVT LXV.

Prima ætas. PRima igitur ætate ſeculi naſcentis prima huius die, fecit Deus lucem quam appellauit diē. Secunda firmamentū cœli in medio librauit aquarum, ipſis aquis ac terra, cum cœlo ſuperiore, ac uirtutibus quæ in eo conditorem laudarent, ante horum ſex dierum exordium creatis. Tertia die congregatis in ſuum locum aquis, quæ cuncta cōtexerant, aridam iuſsit apparere. Quarta ſidera in firmamento cœli poſuit, quæ nunc, quantum æquinoctij coniectura colligimus, duodecimus Calendarum Aprilium uocatur. Quinta, natatilia & uolatilia creauit animantia. Sexta animalia terreſtria, & ipſum hominem formauit Adam, de cuius latere dormientis, matrem omnium uiuentium produxit Euam, quæ nunc quantum mihi uidetur eſſe credibile, decima Calendarum Aprilium dies appellatur. Vnde meritò creditur, ſi non uerior ſententia uincit, quod beatus Theophilus cum cæteris, non ſolùm Palæſtinæ, ſed & permultis aliarum regionum epiſcopis de paſcha diſputans ſcripſit, eodem decimo Calend. April. die Dominū fuiſſe crucifixū. Decebat enim una eademq́; non ſolum hebdomadis, ſed & menſis die, ſecundum Adam pro generis humani ſalute uiuifica morte ſopitum, de productis è latere ſuo ſacramentis cœleſtibus ſponſam ſibi ſanctificare eccleſiam: qua uidelicet die primū Adā, patrē uidelicet humani generis ipſe creauerat, eiq́; de latere coſtā tollēs ędificauit mulierē, cuius adiutorio genus ꝓpagaret humanū.

DE RELIQVIIS SEXTAE AETATIS. CAPVT LXVI.

HAec de curſu præteriti ſeculi ex hebraica ueritate prout potuimus elucubrare curauimus, æquum rati ut ſicut græci LXX. translatorum editione utentes, de ea ſibi ſuisq́; temporum libros condidere, ita & nos qui per beati interpretis Hieronymi induſtriam puro hebraicæ ueritatis fonte potamur, temporū quoq; rationem iuxta hanc ſcire queamus. Quod ſi q laborem hūc noſtrum culpauerint eſſe ſuperfluum, accipiant hi quicunq; ſunt iuſtum ſalua charitate reſponſum, quod præfatus Hieronymus priſcæ * coſmographiæ calumniatoribus reddit, ut ſi diſplicet non legant. *chronographiæ.* Cæterum cunctis in commune ſuademus, ut ſiue quis ex hebraica ueritate, quæ ad nos per memoratum interpretem pura perueniſſe etiam hoſtibus Iudæis in profeſſo eſt: ſiue ex LXX. Interpretum translatione quæ uel minus ſollicite primo edita eſt, ut multi adſtruunt, uel poſt à Gentilibus corrupta ut beato Auguſtino uidetur: ſeu certe ex utriſq; commixto opere codicibus, ut ſibi uiſum fuerit temporum curſum notauerit: & ſiue prolixiora, ſeu breuiora tranſacti ſeculi tempora ſignauerit, aut ſignata repererit, nullatenus tamen ex hoc longiora uel breuiora quæ reſtant ſeculi tempora putet, memor ſemper dominicæ ſententiæ: Quia de die ultima & hora nemo ſcit, neq; angeli cœlorum niſi pater ſolus. Neq; enim ullatenus ſunt audiendi, qui ſuſpicantur huius ſeculi ſtatum ſex milibus annorum ab initio fuiſſe definitum, & ne contra ſententiam domini uenire uideantur, addunt, incertum mortalibus quoto anno ſextæ millenariæ partis uenturus ſit dies iudicij: cuius tamen aduentus maxime circa terminum ſexti millenarij debeat ſperari. A quibus ſi quæris, ubi hæc putanda uel credenda legerint? Mox ſtomachantes, quia aliud quid reſpondere non habent. An non legiſti, inquiunt, in Geneſi, quia ſex diebus mundum fecerit Deus? Vnde merito credi debet eum plus minus ſex milibus annorum eſſe ſtaturum. Et quod eſt grauius, fuere qui propter ſeptimum diem, in quo requieuit Deus ab operibus ſuis, ſperarent poſt ſex annorū milia ſanctorū laboris in hac uita mortali, ſeptimo mille annorū curriculo eos poſt reſurrectionē in hac ipſa uita immortales in delicijs & multa beatitudine regnaturos eſſe cum Chriſto. Verum his, quia hæretica ſunt & friuola, funditus omiſsis, intelligamus ſyncere & catholice ſex illos dies, in quibus mundi huius ornatum perfecit Deus: & ſeptimum, in quo ab omni opere ſuo requieuit, quem ob id perpetuæ quietis benedictione ſanctificauit, nō ſex annorum milia ſeculi laborantis, & ſeptimum regni beatorum in terra cum Chriſto, ſed ſex potius ætates ſignificare mundi labentis, in quibus ſancti laborant in hac uita pro Chriſto, & ſeptimam perpetuæ quietis in alia uita, quam ſolutæ à corporibus percipiunt animæ ſanctæ cum Chriſto. Quod animarum ſabbatum tunc inchoaſſe recte creditur, cum primus Chriſti martyr carne occiſus à fratre, mox anima eſt æternam translatus in requiem. Tunc autem perficietur, cum in die reſurrectionis animæ etiā corpora incorrupta receperint. Et quia nulla ætatum quinque præteritarum mille annis acta reperitur, ſed aliæ plures annos, aliæ pauciores habuere, neq; ulla alteri ſimilem habuit ſummam annorum, reſtat ut pari modo hæc quoq; quæ nunc agitur, incertum mortalibus habeat ſuæ longitudinis ſtatum: ſoli autem illi cognitum, qui ſeruos ſuos, accinctis lumbis, lucernisq́; ardentibus uigilare præcepit, ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum, quando reuertatur à nuptijs.

DE TRINA OPINIONE FIDELIVM, QVANDO VENIAT DOMINVS. CAPVT LXVII.

CVius quidem aduentus horam merito ſancti omnes diligunt, & citius adeſſe deſiderant: ſed periculoſe ſatis agunt, ſi qui hanc prope an lõge ſit putare uel prædicare præſumunt. Vnde pulcherrime beatus Auguſtinus remoto illo ſeruo nequam qui dicit in corde ſuo: moram facit dominus meus uenire: iſte quippe proculdubio domini ſui odit aduentum, dat exemplum de tribus ſeruis optimis, aduentum domini ſui ſitienter deſiderantibus, uigilanter expectantibus, fideliter amantibus, quorum unus dicit: uigilemus & oremus, quia citius uenturus eſt dominus. Alter dicit, Vigilemus & oremus, quia breuis & incerta eſt iſta uita, quamuis tardius uenturus ſit dominus. Tertius dicit, Vigilemus & oremus, quia & breuis atque incerta eſt iſta uita, & neſcimus tempus quando uenturus ſit dominus. Proinde ſi hoc factũ fuerit quod prædixerat primus, gaudebunt cum illo ſecundus & tertius. Si autem factum non fuerit, metuendum eſt ne perturbẽtur qui illi crediderant, & incipiant aduentum domini non tardũ putare, ſed nullum. Qui autem credunt quod dicit ſecundus, tardius eſſe dominum uenturum, ſi falſum fuerit inuentum, citius domino ueniente, nullo modo qui ei crediderãt turbabũtur in fide, ſed inopinato gaudio perfruentur. Quapropter qui dicit dominum citius eſſe uenturum, optabilius loquitur, ſed periculoſe fallitur. Qui autem dicit dominum tardius eſſe uenturum, & tamen credit, ſperat, amat eius aduentum, profecto de tarditate eius etiam ſi fallitur, feliciter fallitur. Habebit enim maiorem patientiam, ſi hoc ita erit, maiorem lætitiam ſi non erit: ac per hoc ab eis qui diligunt manifeſtationẽ domini ille auditur ſuauius, iſti creditur tutius. Qui autem quid horum ſit uerum ignorare ſe confitetur, illud optat, hoc toleret, in nullo eorum errat, quia nihil eorum aut infirmat aut negat.

DE TEMPORIBVS ANTICHRISTI. CAPVT LXVIII.

DVo ſane certiſsima necdum inſtãtis diei iudicij habemus indicia, fidem uidelicet Iſraeliticæ gentis, & regnum, perſecutionemque Antichriſti, quam uidelicet perſecutionem trium ſemis annorum futuram fides eccleſiæ tenet. Sed ne hæc improuiſa ueniens, omnes paſsim quos imparatos inuenerit inuoluat, Enoch & Heliam maximos prophetas & doctores ante huius exortũ uenturos in mundum, qui Iſraeliticam plebem ad fidei conuertant gratiam, atque ad preſſuram tãti turbinis in parte electorum inſuperabilem reddant. Qui cum ipſi primo tres ſemis annos prædicauerint, & ſicut de uno eorum Helia propheta Malachias prædixit, conuerterint corda patrum in filios, id eſt, antiquorum fidem dilectionemque ſanctorum in eorum qui tunc uicturi ſunt mente plantauerint, tunc excandeſcens illa horrenda perſecutio, ipſos imprimis martyrij uirtute coronet: deinde cæteros fideles corripiens, uel martyres Chriſti glorioſiſsimos, uel damnatos apoſtatas faciat. Quod ſignificare uidetur apoſtolus Iohannes, ita ſcribens in Apocalypſi: Atrium autem quod eſt foris templum eijce foras, & ne metieris illud, quoniam datum eſt gentibus, & ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus XLII. id eſt, eos, qui nominetenus fideles ſola exteriora diligunt, ab electorum ſorte ſeparatos oſtende: quia & ipſi ad perſequendam eccleſiam conuertentur nouiſsima illa perſecutione trium ſemis annorum. Et dabo, inquit, duobus teſtibus meis, & prophetabunt diebus MCCLX. amicti ſaccis, id eſt, arctiſsimis continentiæ & preſſurarum laboribus accincti prædicabunt. Et paulopoſt: Et cum finierint, inquit, teſtimonium ſuum, beſtia quæ aſcendit de abyſſo faciet aduerſus illos bellum, & uincet eos, & occidet illos, & cætera. Quibus miniſtros eiuſdem beſtiæ, id eſt, Antichriſti, de occiſione horum duorum teſtium, id eſt, martyrum, læturos, eiſdemque etiam mortuis inſultaturos eſſe commemorat idem alio loco: Et uidi, inquit, de mari beſtiam aſcendentem, & dedit illi draco uirtutem ſuam, & poteſtatem magnam, id eſt, uidi hominem ſæuiſsimi ingenij de tumultuoſa impiorum ſtirpe progenitum, cui mox nato, & per magicas artes à peſsimis imbuto magiſtris, adiungens ſe diabolus, totã uirtutis ſuæ potentiam, per quam magice cæteris omnibus maiora patraret, indiuiduus comes attulit. Et data eſt, inquit, illi poteſtas facere menſes XLII. id eſt, annos tres & dimidium. Percuſſo autem illo perditionis filio, ſiue ab ipſo domino, ſiue à Michaele archangelo, ut quidam docent, & æterna ultione damnato, non continuo dies iudicij ſecuturus eſſe credendus eſt: alioqui ſcire poſſent homines illius æui tempus iudicij, ſi poſt tres ſemis annos inchoatæ perſecutionis Antichriſti confeſtim ſequeretur. Nunc autem quia ante conſummatum tempus perſecutionis illius dies iudicij non ueniat, ſcire omnibus licet. Poſt quantum uerò tempus conſummatæ eiuſdem perſecutionis uenturus ſit, nemini prorſus ſcire conceditur. Denique Daniel propheta, qui regnum Antichriſti MCCXC. diebus futurum deſcribit, ita concludit: Beatus qui expectat & peruenit ad dies MCCCXXXV. Quod Hieronymus ita exponit: Beatus, inquit, qui interfecto Antichriſto ſupra MCCXC. dies, id eſt, tres ſemis annos, dies quadraginta quinque præſtolatur, quibus eſt Dominus atque Saluator in ſua maieſtate uenturus. Quare autem poſt interfectionem Antichriſti quadraginta quinque dierum ſilentium ſit, diuinæ ſcientiæ eſt, niſi forte dicamus: Dilatio regni ſanctorum patientiæ probatio eſt.

DE DIE IVDICII. CAPVT LXIX.

ADueniet autem dies Domini ſicut fur, quia ſicut ipſe teſtatur, neſcimus quando ueniat Dominus, ſero, an media nocte, an gallicātu, an mane in quo cœli, inquit, magno impetu tranſient, elementa uerò à calore ſoluentur. Qui autem ſint cœli qui tranſient, paulò ſuperius docet idem apoſtolus Petrus dicens: Cœli erant prius, & terra de aqua, & per aquam conſiſtens uerbo Dei, per quæ ille tunc mundus perijt. Cœli autem qui nunc ſunt & terra, eodem uerbo repoſiti ſunt, igni reſeruati in die iudicij. Non ergo firmamentum cœli, in quo ſidera fixa circumeunt, nō cœlum æthereum, hoc eſt, inane illud maximum à cœlo ſidereo uſq; ad aera turbulentum, in quo puro & quieto, diurnæq; lucis ſemper pleno, errantia ſeptem ſidera uaga ferri credūtur. Sed cœlum hoc aereum, id eſt, terræ proximum, à quo aues cœli, quod in eo uolent, appellantur, quod aqua quondam diluuij deletis terreſtribus tranſcendendo perdidit, hoc ignis extremi iudicij eiuſdem menſuræ ſpacio procreſcens occupando diſperdet. Nec ſola hæc beati Petri ſententia, qua illos dicit cœlos igne iudicij perdendos, qui aqua diluuij perierant, teſtatur ſidereum cœlum igne illo quamuis maximo non eſſe tangendum, ſed etiam Domini ſermo qui dicit: Statim autem poſt tribulationem dierum illorum ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cœlo. Neq; enim ſol obſcurari, luna ſuo lumine priuari, ſtellæ poterant cadere de cœlo, ſi cœlum ipſum, locus uidelicet eorum, igne uoratum tranſibit. Nunc autem cœlum quidem aereum igne marceſcet, ſidereum manebit illæſum. Porrò ſidera obſcurabuntur non ſuo lumine uacuata, ſed maioris ui luminis ad aduentum ſuperni iudicis, ne uideantur obtecta, quod in hac uita lunam ſtellasq; omnes à potiore lumine ſolis interdiu pati cunctis in promptu eſt. Cum autem peracto iudicio fuerit cœlum nouum, & terra noua, id eſt, non alia pro alijs, ſed hæc ipſa per ignem innouata, & quaſi quadam reſurrectionis uirtute glorificata claruerint, tūc, ut Eſaias prędixit, erit lux lunæ ſicut lux ſolis, & lux ſolis ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dierum. Quod autem Ioannes in Apocalypſi cum dixiſſet: Vidi cœlum nouum, & terram nouam: primum enim cœlum, & prima terra abierunt: adiunxit, atq; ait: Et mare iam non eſt, utrum maximo illo ardore ſiccetur mare, an & ipſum uertatur in melius non facilè patet. Cœlum quippe nouum, & terram nouam: non autem, & mare nouum uſpiam legimus futurum. Nam & typicè poteſt intelligi quod dictum eſt: & mare iam non eſt, quia iam tunc non erit hoc ſeculum uita mortalium turbulentum, quod ſępiſsimè in ſcripturis maris nomine figuratur. Vbi autem ipſum extremi & uniuerſalis iudicij ſit diſcrimen habendum, inter multos ſæpè quæritur. Conſtat nanq;, quia cum deſcendente ad iudicium Domino, in ictu oculi fuerit omnium reſurrectio celebrata mortuorum, ſancti confeſtim rapiantur obuiam illi in aera. Hoc enim Apoſtolus intelligitur indicare, cum ait: Quoniam ipſe Dominus in iuſſu & in uoce archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cœlo, & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi: deinde nos qui uiuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Domino in aera. Vtrum autem & reprobi tunc ſublimius à terra leuentur obuiam iudici uenturo, an meritis peccatorum ita prægrauentur: ut quamuis immortalia corpora habentes, ad altiora nequeant eleuari: & præſidente ad iudicandum Domino, ſancti in ſublimi à dextris eius. Ipſi autem in inferioribus adſiſtant à ſiniſtris, tunc potius apparebit. Si uerò tunc ignis ille maximus & altiſsimus uniuerſæ terræ ſuperficiem operit, & reſuſcitati à mortuis, iniuſti nequeunt in ſublime raptari: conſtat eos utpote in terra poſitos igni circumdatos iudicis expectare ſententiam: ſed an illo urantur qui non per illum caſtigandi, ſed æterno potius ſunt igne damnandi, quis præiudicare audeat? Nanq; aliquos electorum eo purgari à leuioribus quibuſdam admiſsis. Et beatus Auguſtinus in libro de Ciuitate Dei uigeſimo, ex prophetarum dictis intelligit. Et ſanctus Papa Gregorius in Homelijs Euangelij exponens illud Pſalmographi: Ignis in cōſpectu eius ardebit, & in circuitu eius tempeſtas ualida: diſtrictionem quippe inquit tantæ iuſtitiæ, tempeſtas ignisq; comitantur, quia tempeſtas examinat, quos ignis exurat. Satis autem clarum eſt, quia raptis ad uocem tubæ obuiam Domino in aera perfectis ſeruis illius conflagratio mundana non noceat: ſi trium puerorum mortalia adhuc corpora circumpoſitus camini ignis tangere nequiuit. Verùm in his omnibus utilius eſt cuiq; caſtum ſe diſtricti iudicis præbere conſpectibus, quàm de iudicij illius modo loco'ue diſcutere. Sanè quod Apoſtolus cum dixiſſet: Rapiemur cum illis in nubibus obuiam Domino in aera, ſubdit dicens: Et ſic ſemper cum Domino erimus. nō ſic accipiendum eſt, tanquam in aere nos dixerit ſemper cum Domino eſſe manſuros: quia nec ipſe ibi utiq; manebit, quia ueniens tranſiturus eſt. Venienti quippe ibitur obuiam, non manenti, ſed ita cum Domino erimus: id eſt, ſic erimus habentes corpora ſempiterna ubicunq; cum illo fuerimus.

DE SEPTIMA ET OCTAVA AETATE SECVLI FVTVRI. CAPVT LXX.

ET hæc eſt octaua illa ætas ſemper amanda, ſperanda, ſuſpiranda fidelibus, quando eorum animas Chriſtus incorruptibilium corporum munere donatas, ad perceptionem regni cœleſtis, contemplationemq; diuinæ ſuæ maieſtatis inducat: non auferens gloriam quam exutę corporibus, à ſuæ quoq; egreſsionis tēpore beata in requie perceperant, ſed maiore illas gloria etiā

corpo-

corporum redditorum accumulans: in cuius continuatæ, & non interruptæ beatitudinis typum, Moſes cum ſex illos dies primos, quibus factus eſt mundus, à luce & mane inchoatos, ad ueſperū terminatos, dixiſſet: in ſeptimo, quo requieuit Deus ab operibus ſuis, ſolius mane, non autem & ueſpere fecit mentionem. Sed cuncta quæ de eo commemoranda putauit, æternæ requiei & benedictionis luce concluſit. Quia ſicut & ſupra meminimus, cunctæ huius ſeculi ætates ſex, in quibus iuſti Domino cooperante bonis operibus inſiſtunt, ita ſunt ſuperna ordinatione diſpoſitæ, ut in primordijs ſuis ſingulæ aliquid lætarum rerum habentes, non paruis ærumnarum tenebris, preſſurarumq; conſumantur. Requies uerò animarum, quam pro bonis operibus in futuro ſeculo percipiunt, nulla unquam curæ alicuius anxietate turbata deficiet, ſed ubi tempus iudicij & reſurrectionis aduenerit, glorioſiore perpetuæ beatitudinis perfectione cōplebitur. Comparatur ijs ætatibus ſacratiſsimum Dominicæ paſsionis, ſepulturæ, & reſurrectionis tempus. Legimus enim ſcribente Euangeliſta Iohanne, quia Chriſtus ante ſex dies paſchæ uenit Bethaniam, ubi deuotæ mulieris officio Iudas offenſus, prodidit eum ſacerdotum principibus. In craſtinum autē ipſe ueniens in aſino Hieroſolymam cum turba Deo laudes canentium, per continuos quinq; dies inſidioſis eorum quæſtionibus appetitus, ſexta demum die crucifixus eſt: ſeptima requieuit in ſepulchro, octaua autem, id eſt, una ſabbati, reſurrexit à mortuis. Quia præteritis quinq; mundi huius ætatibus, ſancti nūquam reproborum inſidias & odia pati ceſſarunt. At in ſexta, quam Dominus ſua incarnatione confirmare in fide, ſua paſsione redimere ab inferis, ſua reſurrectione & aſcenſione ad ſpem & dilectionem regni cœleſtis aſcēdere dignatus eſt, eximior beatorum martyrum uirtus atrociora ab infidelibus perſecutiouum bella tolerauit. Sed hæc tanto fortius uicere, quanto certius nouere pro illo ſe pati, qui ſecum paſſo prius latroni, ſed tunc confeſſori, promiſit: hodie mecum eris in paradiſo. Quæ beatiſsima paradiſi requies, quia non aliū finem quàm glorificæ reſurrectionis habet initium, hoc ſignificare uolens euangeliſta Matthæus, cum Dominum ſexta feria paſſum, & ſabbato ſepultum eſſe ſcripſiſſet, dicturus de reſurrectione ſic incipit: Veſpere autem ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati, uenit Maria Magdalene & altera Maria uidere ſepulchrum. Veſperam quippe ſabbati, quo Dominus in ſepulchro quieuit, non in nocte tenebreſcere, ſed luceſcere dicit in una ſabbati, quia uidelicet idem eius ſepulchrum non corruptione ſuſcepti corporis attaminandum, ſed ſicut Iſaias ait. Et erit ſepulchrum eius glorioſum, cito reſurrectionis erat uirtute ſublimandum: quia noſtrarum quoq; requies poſt exuta corpora animarum non aliquibus angorum eſt obſcuranda tenebris, ſed ſolis ueræ & perpetuæ lucis ſuſcipienda & accumulanda in fine muneribus. Hæc eſt magna illa & ſingularis octaua, pro qua ſextus & undecimus Pſalmi ſcribuntur: cuius & uerba dierum ita recordantur. Porro Matathias & Heliphalu & alij Leuitarum in citharis pro octaua canebant Epinicion, id eſt, uictori Domino in perpetuum uenturæ Ogdoadis, atq; iudicij laudes canebant. Epinicion quippe triumphum, palmamq; ſignificat. Vel de reſurrectionis Chriſti myſterio prophetabāt, quæ merito ſingularis & magna uocatur octaua, quia omnis labentis ſeculi dies octaua ita eſt poſt ſeptimum ſabbati octaua, ut ipſa ſit etiam prima ſeptimanæ ſequentis. Quomodo autem prima totius ſeculi dies ita fuit prima, ut non haberet aliquos VII. præcedentes quibus eſſet octaua, & ideo ſingulariter prima eſt, ita ſingulariter nō ſolum magna, ſed & octaua eſt dies futuræ reſurrectionis, quia ſic poſt ſeptimā ſabbati proximi uentura eſt octaua, ut non aliquos habeat dies ſequentes, quibus poſsit fieri prima, ſed ipſa una maneat cœleſti luce perennis. Vnde bene propheta uiſionem huius diei ſitiens, unam eam uocat dicens: Quia melior eſt dies una in atrijs tuis ſuper milia. Cum ergo octauam in ſcripturis legimus, ſciamus myſtice & diem & ætatem poſſe intelligi, quia & dominus octaua die, id eſt, poſt ſeptimam ſabbati reſurrexit à mortuis. Et nos non ſolum poſt ſeptem uolubilis huius ſeculi dies, ſed etiam poſt ſæpe memoratas ſeptem ætates in octaua ætate ſimul & die reſurgemus. Quæ uitæ dies in ſe quidem ipſa manſit ſemper, manet & manebit æterna, ſed nobis tunc incipiet, cum ad eam uidendam meruerimus intrare, ubi quo actu occupentur ſancti, perfecta ſpiritus & carnis immortalitate renouati, teſtatur Pſalmiſta, qui Deo per laudem amoris canit: Beati qui habitant in domo tua domine, in ſeculum ſeculi laudabunt te. Quo uiſu delectentur, idem conſequenter exponit: etenim benedictionem dabit, qui legem dedit, ambulabunt de uirtute in uirtutem, uidebitur Deus deorum in Sion. Quales ad hanc uenire poſsint, ipſe qui eſt uia, ueritas & uita teſtatur Dominus: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum uidebunt. Ergo noſter libellus de uolubili ac fluctiuago temporum lapſu deſcriptus, opportunum de æterna ſtabilitate, ac ſtabili æternitate habeat finem. Quem rogo ſi qui lectione dignum rati fuerint, me ſuis in precibus Domino commendent, piaq; apud Deum & proximos, quantum ualent, agant induſtria, ut poſt temporales cœleſtium actionum ſudores, æternam cuncti cœleſtium præmiorum mereamur accipere palmam.

DE TEMPORVM RATIONE, FINIS.

VENERABILIS BEDAE presbyteri, Angloſaxonis, de ſex ætatibus mundi, ſiue Chronicon, libellus.

De ſex huius mundi ætatibus, ac ſeptima uel octaua quietis, uitæq; cœleſtis, & ſuprà in comparatione primæ hebdomadis, in qua mundus ornatus eſt, aliquanta perſtrinximus, & nunc in comparatione æui unius hominis, μικρόκοσμος Græcè à philoſophis, hoc eſt, minor mundus ſolet nuncupari, de eiſdem aliquanto latius exponemus. *minor*

Prima eſt ergo mundi huius ætas, ab Adam uſq; ad Noe, continẽs annos iuxta Hebraicam ueritatem, IM.DCLVI. iuxta Septuaginta interpretes IIM.CCXLII. generationes iuxta utranq; editionem numero X. Quæ uniuerſali eſt deleta diluuio: ſicut primam cuiuſq; hominis obliuio demergere conſueuit ętatem: quotus enim quiſque eſt qui ſuam recordetur infantiam.

Secunda ætas à Noe uſq; ad Abraham, generationes iuxta Hebraicam autoritatem complexa X. annos autem CCXCII. Porrò iuxta Septuaginta interpretes annos IM.LXXII. generationes uerò XI. Hæc quaſi pueritia fuit generis populi Dei, & ideo in lingua inuenta eſt, id eſt, Hebræa. A pueritia nanque incipit homo noſſe loqui poſt infantiam, quæ hinc appellata eſt, quòd fari non poteſt.

Tertia ab Abraham uſq; ad Dauid, generationes iuxta utranq; autoritatẽ quatuordecim, annos uerò DCCCCXLII. complectens. Hæc uelut quædam adoleſcentia fuit populi Dei, à qua ætate quia incipit homo poſſe generare, propterea Matthæus euangeliſta generationũ ex Abraham ſumpſit exordiũ, qui etiam pater gentium conſtitutus eſt, quando mutatum nomẽ accepit.

Quarta à Dauid uſq; ad tranſmigrationem Babylonis, annos habens iuxta Hebraicam ueritatem CCCCLXXIII. iuxta Septuaginta tranſlationẽ XII. amplius generationes iuxta utroſque codices XVII. Quas tamen Euangeliſta Matthæus certi myſterij gratia quatuordecim ponit. A qua uelut iuuenili ætate in populo Dei regum tempora cœperunt. Hæc nanq; in hominibus ætas apta gubernando ſolet exiſtere regno.

Quinta quaſi ſenilis ætas, à tranſmigratione Babylonis, uſq; in aduentum Domini ſaluatoris in carnem, generationibus & ipſa XIIII. Porrò annis DLXXXIX. extenta, in qua ut graui ſenectute feſſa, malis crebrioribus plebs Hebræa quaſſatur.

Sexta, quæ nunc agitur ætas, nulla generationum uel temporum ſerie certa eſt, ſed ut ætas decrepita ipſa totius ſeculi morte conſummanda. Has ærumnoſas, plenasq; laboribus mundi ætates quiq; felici morte uicerunt: ſeptima iam ſabbati perennis ætate ſuſcepti, octauam beatę reſurrectionis ætatem, in qua ſemper cum Domino regnent, expectant.

Prima ætas. Prima igitur ætate ſeculi naſcentis, prima huius die, fecit Deus lucem quam appellauit diẽ. Secunda firmamentum cœli in medio librauit aquarum, ipſis aquis ac terra, cum cœlo ſuperiore, ac uirtutibus quæ in eo conditorem laudarent, ante horum ſex dierum exordium creatis. Tertia die congregatis in ſuum locum aquis, quæ cuncta cõtexerant, aridam iuſsit apparere. Quarta ſidera in firmamento cœli poſuit, quæ nunc, quantum æquinoctij coniectura colligimus, duodecimus Calendarum Aprilium uocatur. Quinta, natatilia & uolatilia creauit animantia. Sexta animalia terreſtria, & ipſum hominem formauit Adam, de cuius latere dormientis, matrem omnium uiuentium produxit Euam, quæ nunc quantum mihi uidetur eſſe credibile, decima Calendarum Aprilium dies appellatur. Vnde meritò creditur, ſi non uerior ſententia uincit, quod beatus Theophilus cum cæteris, non ſolùm Palæſtinæ, ſed & permultis aliarum regionum epiſcopis de paſcha diſputans ſcripſit, eodem decimo Calend. April. die Dominũ fuiſſe crucifixũ. Decebat enim una eademq; non ſolum hebdomadis, ſed & menſis die, ſecundum Adam pro generis humani ſalute uiuifica morte ſopitum, de productis è latere ſuo ſacramentis cœleſtibus ſponſam ſibi ſanctificare eccleſiam: qua uidelicet die primũ Adã, patrẽ uidelicet humani generis ipſe creauerat, eiq; de latere coſtã tollẽs ędificauit mulierẽ, cuius adiutorio genus ꝓpagaret humanũ.

Anno mundi. Adam annorum centum & triginta, genuit Seth, cui ſuperuixit annis DCCC. Verum Septua *Anno mundi.*
130. ginta interpretes ante natum Seth poſuere annos CCXXX. poſtea DCC. Seth interpretatur re- 130.
ſurrectio, ſignificans reſurrectionem Chriſti à mortuis, cuius mortem illatam à Iudæis ſignificat Abel, qui dicitur luctus, à fratre Cain occiſus.
235. Seth annorum CV. genuit Enos, cui ſuperuixit annis DCCCVII. Porrò Septuaginta ante na- 235.
DCCVII. tum Enos annos CCV. poſtea poſuere †DCCVI. Enos interpretatur homo, de quo bene dicitur:

Iſte

Anno mundi. Iſte cœpit inuocare nomẽ Domini: quia hominũ eſt propriũ, ut ſuæ fragilitatis memores inuocẽt cõditoris auxilium, eorũ duntaxat qui in fide Chriſti uiuentes filij reſurrectionis eſſe lætantur. Anno mundi.

325. Enos annorum XC. genuit Cainan, cui ſuperuixit annis DCCCXV. Sed LXX. ante natum Cainan CXC. annos, poſtea DCCXV. poſuere. 325.

395. Cainan annorum LXX. genuit Malaleel, poſt cuius ortum uixit annis DCCCXL. LXX. ante natum Malaleel CLXX. poſtea dixere DCCXL. 395.

460. Malaleel annorum LXV, genuit Iareth, cui ſuperuixit annis DCCCXXX. LXX. ante natum Iareth CLXV. poſtea poſuere DCCXXX. 460.

622. Iareth annorum CLXII. genuit Enoch, cui ſuperuixit annis DCCC. In hac generatione nuſquã utriq; codices diſcrepant. Hunc Enoch nonnulla diuinæ ſcripſiſſe, Iuda Apoſtolo atteſtante comperimus. Sed ut beatus Auguſtinus dicit: Nõ fruſtra nõ ſunt in eo canone ſcripturarũ, q ſeruabatur in templo Hebræi populi ſuccedentium diligentia ſacerdotum, niſi quia ob antiquitatem ſuſpectæ fidei iudicata ſunt, nec utrũ hæc eſſent quæ ille ſcripſiſſet poterat inueniri. Vnde illa quæ ſub eius nomine proferuntur, & continent illas de gigantibus fabulas, quod non habuerint homines patres, recte à prudentibus iudicantur non ipſius eſſe credenda. 622.

687. Enoch annorum LXV. genuit Mathuſalam, poſt cuius ortum uixit trecentis annis & ambulauit cum Deo. Septuaginta ante natum Mathuſalam poſuere CLXV. annos, poſtea CC. Et bene in ſeptima generatione Enoch, qui interpretatur dedicatio, tulit à mortalibus Deus: quia ciuitas electorum in ſex huius ſeculi pro Deo laborans ætatibus, in ſeptima ſabbati futuri gloriam dedicationis expectat. At quia reprobi ſola præſenti ſunt felicitate contenti, Cain ciuitatem quã ſtatuit non in ſeptimana generatione, ſed in primogenito Enoch filio conſecrat. 687.

884. Mathuſalam annorum CLXXXVII. genuit Lamech, cui ſuperuixit annis DCCLXXXII. id eſt, uſq; ad diluuium. LXX. ante natum Lamech CLXVII. ponunt annos, poſtea DCCC. & II. Qui numerus, ut lector facilime uidebit, iuxta Hebraicam ueritatem XX. annis, iuxta ipſorum uerò authoritatem XIIII. annis diluuij tempora trãſit. De qua famoſiſsima quæſtione doctiſsimi patres, Hieronymus in libro quæſtionum Hebraicarum, Auguſtinus in libro de ciuitate Dei quintodecimo pleniſsime diſputant. 874.

1056. Lamech annorum CLXXXII. genuit Noe, cui ſuperuixit annis DXCV. LXX. ante natũ Noe ponunt annos CLXXXVIII. & poſtea DLXV. In hac ſola generatione ſumma uniuerſitatis diſcrepat, quia XXIIII. annis plus uixiſſe Lamech in Hebræis, quàm in LXX. tranſlatorum codicibus inuenitur. 1056.

1656. Noe anno DC. uenit diluuium menſe ſecundo, XVII. die menſis. Sane de differentia annorum inter Hebræam & LXX. interpretum authoritatem, ne quis nos laceret nouas mouiſſe quæſtionis, legat præfatorum patrum memorata opuſcula, & intelliget hanc iam olim notiſsimam fuiſſe diſtantiam, cuius originem diſtantiæ cum beatus Auguſtinus ſolertiſsime quæſiſſet, dixit in libro ſupraſcripto capitulo XIII. inter alia ſic: Credibilius ergo quis dixerit, cum primo de bibliotheca Ptolemæi deſcribi iſta cœperũt, tunc aliquid tale fieri potuiſſe in codice uno, ſed primitus inde deſcripto, unde iam latius emanaret, ubi potuit quidem accidere etiam ſcriptoris error. Et hoc in illa quæſtione de uita Mathuſalæ non abſurdum eſt ſuſpicari. Et poſt aliquanta: Recte fieri, inquit, nullo modo dubitauerim, ut cum diuerſum aliquid in utriſq; codicibus inuenitur: quãdoquidem ad fidem rerum geſtarum utrunq; eſſe non poteſt uerum, ei linguæ potius credatur, unde eſt in aliam per interpretes facta tranſlatio. 1656.

Secunda ſeculi ætate prima huius die, quæ eſt uiceſimaſeptima menſis ſecundi, egreſſus eſt Noe de arca, in qua pauci, id eſt, VIII. animæ ſaluæ factæ ſunt per aquam. Quod commemorans in epiſtola beatus apoſtolus Petrus mirifice ſtatim exponere curauit, cum ſubiũxit, quod & nos nunc ſimilis formæ ſaluos fecit baptiſma, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum, per reſurrectionem Ieſu Chriſti qui eſt in dextera Dei. In aqua diluuij baptiſmum, in arca & ijs quæ continebat, eccleſiam & fideles illius, in octonario animarum numero, myſterium dominicæ reſurrectionis in cuius fide baptizamur, docens eſſe figuratum. Secunda ætas

1658. Sem C. annorum genuit Arphaxad biennium poſt diluuium. Ab Arphaxad Chaldæos originem duxiſſe Hieronymus ſcribit. Superuixit autem Sem nato Arphaxad D. annis, id eſt, uſq; ad quinquageſimum annum natiuitatis Iacob. 1658.

1693. Arphaxad annorum XXXV. genuit Sale. Hic LXX. interpretes una generatione plus quã Hebraica ueritas poſuere, dicentes quod Aphraxad cum eſſet annorum CXXXV. genuerit Cainan. Qui cum CXXX. annorum fuerit, ipſe genuerit Sale. Quorum tranſlationem euangeliſta Lucas hoc in loco uidetur eſſe ſecutus. Verum Chronographi Græcorum cum generationem ſeriem ad authoritatem hebraicam caſtigaſſent, ablata una generatione Cainan, nec tamen numerum annorum in generationibus, quas cum eis habuere communes, ad eorum authoritatem caſtigare curaſſent, propriam ſecuti authoritatem dederunt huic ætati annorum ſummmam minorem quidem LXX. tranſlatorum editione annis CXXX. ſed hebraica ueritate annis DC. & L. maiorem, id eſt, annis DCCCC. & XLII. Vixit autem Arphaxad poſt natum Sale annos CCC. & III. cui tamen LXX. poſt natum Cainan ſcribunt annos †CCCXXX. & Cainan poſt natũ Sale CCCCXXXVIII. 1693. CCCCXXX.

Sale

Anno mundi. Sale annorum XXX. genuit Heber, cui ſuperuixit annis CCCCIII. LXX. ante natum Heber Anno mundi.
1723. poſuere annos CXXX. poſtea trecentos & triginta. Ab hoc Heber Hebræorum nomen & 1723.
genus oritur.

1757. Heber annorum XXXIIII. genuit Phalech, cui ſuperuixit annis CCCCXXX. LXX. ante na 1757.
tum Phalech annos poſuere CXXXIIII, poſtea CCLX. Phalech interpretatur diuiſio, cui propterea tale nomen impoſuere parentes, quia tempore natiuitatis ipſius terra per linguarum cõfuſionem diuiſa eſt. Cuius diuiſionis Arnobius rhetor in expoſitione pſalmi CIIII. ita meminit: Sem primogenito Noe pars facta eſt à Perſida & Bactris uſq; in Indiam longe & uſq; Rhinocoruras. Quæ ſpacia terrarum habent linguas ſermone barbarico XX. & VII. In quibus linguis Gẽtes ſunt patriarum CCCC. & VI. non diuerſarum linguarum, ſed ut dixi, diuerſarum patriarum. Verbi gratia, cum una lingua latina ſit, ſub una lingua diuerſæ ſunt patriæ Brutiorum, Lucanorum, Apulorum, Calabrorum, Picentum, Thuſcorum. Et ijs atq; huiuſmodi ſimilia ſi dicamus.

Cham uerò ſecundus filius Noe à Rhinocoruris uſq; Gadira habens linguas ſermone Punico à parte Garamantum, latino à parte Boreæ, Barbarico à parte Meridiani Aethiopum & Aegyptiorum, ac barbaris interioribus uario ſermone XX. duabus linguis in patrijs CCCXC. & IIII. Iapheth autem tertius, à Media uſq; Gadira ad Boream. Habet autem Iapheth flumen Tigridẽ, qui diuidit Mediã & Babyloniam in patrijs ducentis, ſermone uario, in linguis XX. & III. Fiunt ergo omnes ſimul linguæ LXXII. patriæ autem generationum M. quæ in tripartito ſeculo hoc ordine ſitæ ſunt. Habet, ut diximus, Iapheth flumen Tigridem, qui diuidit Mediam & Babyloniã, Sem autem Euphraten, Cham uerò Geon, qui uocatur Nilus.

1787. Phalech annorũ XXX. genuit Reu, cui ſuperuixit annis CCIX. LXX. ante natũ Reu CXXX. 1787.
annos ponunt, poſtea CCIX. His temporibus primum templa conſtructa, & quidam principes gentium tanquam dij ſunt adorati.

1819. Reu annorum XXXII. genuit Seruch, cui ſuperuixit annis CCVII. LXX. ante natũ Seruch 1819.
CXXXII. annos ponunt, poſtea CCVII. Scytharum regnum dicitur exortum, ubi primus regnauit Tanaus.

1849. Seruch annorum XXX. genuit Nachor, cui ſuperuixit annis CC. LXX. ante natum Nachor 1849.
ponunt annos centumtriginta, poſtea CC. Aegyptiorum imperium dicitur inchoare, primo eis
Vizoues. regnante * Zoues.

1878. Nachor annorum XXIX. genuit Thare, cui ſuperuixit annis CXIX. LXX. ante natum Tha- 1878.
re ponũt annos LXXIX. poſtea CXXIX. Aſſyriorum Sicyoniorumq; regnum naſcitur: his primum Belo, illis Aegialo regnante.

1948. Thare annorum LXX. genuit Abraham, cui ſuperuixit annis CXXXV. Hactenus ſecunda ſe 1948.
culi ætas protenditur, cuius tota ſerie recenſita beatus Auguſtinus in libro de ciuitate Dei XVI. capitulo decimo, hoc modo concluſit. Fiunt itaque anni à diluuio uſq; ad Abraham MLXXII. ſecundũ uulgatam editionẽ, hoc eſt, interpretum LXX. In hebræis autem codicibus longe pauciores annos perhibent inueniri, de quibus rationem aut nullam aut difficillimam reddunt.

Tertia ætas. Tertia mundi ætas à natiuitate cœpit Abraham patriarchæ, qui LXXV. annorum cum eſſet, 2023.
2023. relicta gente patria, ad imperium Dei uenit in terram Chanaan, accipiens promiſſionem naſcituri de ſuo ſemine Saluatoris, in quo benedicerentur omnes gentes, ſimul & ſeipſum in gentem magnam eſſe futurum, quarum una ſpiritalis, altera eſt promiſſio carnalis. His temporibus Ninus & Semiramis Aſſyrijs regnant.

2034. Abraham annorum LXXXVI. genuit Iſmael, à quo Iſmaelitæ: genuit autem Iſmael XII. du- 2034.
ces, & uixit annos CXXXVII.

2048. Idem Abraham annorum C. genuit Iſaac, qui primus & ſolus in toto teſtamenti ueteris ſerie 2048.
legitur octaua die circunciſus. Quod non ſine magno myſterio priuilegium eſt filio promiſſionis donatum.

2108. Iſaac annorum LX. genuit Eſau & Iacob Patriarchas Idumeæ & Iſraeliticæ gentis, poſt quo- 2108.
rum ortum uixit annos CXX. His temporibus primus apud Argos regnauit Inachus annis L. cuius filia Io, quam Aegyptij mutato nomine Iſidem colunt.

2238. Iacob annorum CXXX. deſcendit in Aegyptum in animabus LXX. Huius temporibus Mem 2238.
phis in Aegypto ab Ape Argiuorum rege condita. Sparta quoq; à Sparto filio Phoronæi regis Argiuorum conditur.

Habitatio filiorum Iſrael qua manſerunt in Aegypto fuit CCCCXXX. annorum, quibus exple 2453.
tis eadem die egreſſus eſt omnis exercitus domini de terra Aegypti, ut ſcriptura teſtatur Exodi:
Exodi 12. quorum tamen ſummam annorum chronographi à ſeptuageſimoquinto anno natiuitatis Abraham, quando terram repromiſſionis intrauit computant, ſequentes editionem LXX. interpretũ, quæ dicit: Habitatio autem filiorum Iſrael qua habitauerunt in Aegypto & in terra Chanaan, ipſi & patres eorum, anni CCCCXXX. Quam neceſſario ſequendam & ipſa habraica ueritas oſtendit, quæ narrat Chaath filium Leui, quem natum eſſe conſtat in terra Chanaan, uixiſſe annos CXXXIII. & filium eius Amram patrem Moſis annos CXXXVII. & ipſum Moſen octuaginta fuiſſe annorum, tempore egreſſionis de Aegypto. Quia nimirum horum ſummam

anno-

Anno mundi. annorum conſtat CCCC.& XXX. implere non poſſe. Annuit autem horum tranſlationi & Apo Anno mundi.
ſtolus cum ait: Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius, non dicit, & ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in uno, & ſemini tuo qui eſt Chriſtus. Hoc autem dico teſtamentum confirmatũ à Deo, quæ poſt CCCC.& XXX. annos facta eſt lex, non irritum facit ad euacuandas promiſſiones patrum.

2453. Moſes annis XL. eductum ex Aegypto regit populum Iſrael in deſerto, quorum primo anno tabernaculum domino conſtruit, & VII. menſibus opus perficiẽs, menſe primo anni ſecundi prima die menſis erexit. Huculque ut Euſebius commemorat, quinque libri Moſis continent geſta annorum III M. DCCXXX. ſecundum LXX. Seniorum interpretationem. Quot uerò annos huius temporis hebraica ueritas contineat, Ioſephus in primo contra Appionem grãmaticum libro ita cõmemorat: Neque igitur innumera apud nos habẽtur uolumina inter ſe inuicem diſcordantia, ſed II. tantum & XX. ſunt libri, qui omnium temporum ſeriem continent, qui & iuſte creduntur diuinitus inſpirati. Ex quibus quinque ſunt Moſi, continentes leges uitæ, & ſucceſſionis humanæ proſapiam, uſque ad ipſius Moſi terminum pertendẽtes. Qui paulo minus ad tria millia annorum continentiam gerunt. 2493.

2493. Ioſue annis XXVI. regit populum Iſrael, ut Ioſephus docet: nam ſcriptura ſancta quot fuerint anni ducatus illius tacet. Quare uerò Euſebius in Chronicis XXVII. poſuerit, infra dicemus. Primo autem ſui ducatus anno, Ioſue primo menſe decima die menſis populum patefacto Iordanis alueo in terram repromiſſionis induxit, quo uidelicet anno, ut in Chronicis præfati Euſebij reperimus, principium erat quinquageſimi primi Iubilei ſecundum Hebræos, id eſt, IIMD. anni erant ab initio mundi completi, ſingulis Iubileorum ordinibus per quinquagenos annos deputatis. At uerò hanc temporis huius eſſe ſummam noſtra inquiſitio nequaquam inuenire ualuit, cõſtat enim quia MDCLVI. ad diluuium uſque fuere anni. Inde ad Abraham CCXCII. qui LXXV. erat annorum quando promiſſionem Dei accepit. Promiſſionis anni CCCCXXX. ducatus Moſi anni XL. qui profecto numerus non IIMD. ſed VII. minus, id eſt, IIMCCCCXCIII. ut prænotauimus, annos implet. 2519.

2519. Othoniel annis XL. de tribu Iuda primus Iſraeli Iudex Domino iubente conſtituitur. Huius temporibus primis filij Iſrael ſeruiere Chuſan Raſathaim regi Meſopotamiæ VIII. annis. 2559.

2559. Aoth annis LXXX. filius Gera, filij Gemini, qui utraque manu utebatur pro dextera, cuius in principijs ſeruiuit Iſrael Eglon regi Moab annis XVIII. donec cum ipſe percuſſo Eglon liberauit. Hoc tempore Cyrene ciuitas condita eſt in Libya. 2639.

2639. Debbora annis XL. propheteſſa de tribu Ephraim, cum Barach de tribu Neptalim, cuius in initio ducatus oppreſſit filios Iſrael Iabin rex Chanaan XX. annis, qui regnauit in Aſor. Sed occiſo ab Iſrael principe militiæ eius Siſara, humiliatus tandem ac deletus eſt. Hoc tempore Miletus condita. 2689.

2689. Gedeon annis XL. ex tribu Manaſſe. Sub quo ſeruiuit Iſrael Madianitis & Amalechitis VII. annis, ſed Gedeon pugnante liberatus eſt. Tyrus condita eſt ante templum Hieroſolymorum annis CCXL. ut ſcribit Ioſephus. 2719.

2719. Abimelech annis tribus, filius Gedeonis, qui regnabat in Sichem. Hercules Ilium uaſtat. 2722.

2722. Thola annis XXIII. filius Phoa patrui Abimelech, uir de Iſſachar, qui habitabat in Sanir montis Ephraim. Bellum Lapitharũ & Centaurorũ, quos ſcribit Palephatus primo de incredibilibus libro nobiles fuiſſe equites Theſſalorũ. In Troia poſt Laomedontẽ regnauit Priamus. 2745.

2745. Iair annis XXII. ex tribu Manaſſe. Hercules agonem olympiacum conſtituit, à quo uſque ad primam Olympiadem ſupputantur anni CCCCXXX. 2767.

2767. Iepte Galaadites annis ſex. Philiſtini & Ammonitæ deprimunt Iſrael, ex quibus Ammonitæ debellantur ab Iepte, qui in libro Iudicum ab ætate Moſis uſque ad ſemetipſum ait ſupputari annos trecentos. 2773.

2773. Abeſan de Bethleem annis ſeptem. Agamemnon imperat Mycenis annis XXXV. cuius anno XV. Troia capitur. 2780.

2780. Achialon Zabulonites annis X. Hic cum annis decem ſuis in LXX. Interpretibus non habetur, pro quorum damno ſupplendo Euſebius Ioſue filio Nun, Samueli & Sauli, quorum annos ſcriptura non dicit, plures annos quàm in Ioſepho legebat adnotauit, quatenus ab egreſſu Iſrael ex Aegypto uſque ad ædificationem templi CCCLXXX. annorum ſummam quam ſcriptura prædicat haberet. 2790.

2790. Labdon de tribu Ephraim annis VIII. Huius anno tertio Troia capta eſt, completis à primo anno Cecropis, qui primus apud Atticam regnauit, annis CCCLXXV. A quadrageſimo autem & tertio regni Nini Aſſyriorum regis annis DCCCXXXV. Mortuo Labdon ſeruiuit Iſrael Philiſtæis annis XL. 2798.

2798. Samſon de tribu Dan annis XX. Hactenus liber Iudicum tempora ſignat, habens annos CCXCIX. Iudices autem XII. Latinis, qui poſtea Romani nuncupati ſunt, poſt tertium annum captiuitatis Troiæ, ſiue ut quidam uolunt octauũ, regnauit Aeneas annis tribus, poſt quem Aſcanius annis XXXVIII. Ante Aeneam Ianus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus in Italia regnarũt annis circiter CL. Aſcanius Aeneæ filius Albam urbem condidit. 2818.

Heli

Anno mundi. Heli ſacerdos annis quadraginta.In Hebræorum libro quadraginta anni inueniuntur.In Se- Anno mundi.
2858. ptuaginta autem interpretatione uiginti.Hectoris filij Ilium receperunt, expulſis Antenoris po 2818.
ſteris,Heleno ſibi ſubſidium ferente.Latinorum tertius Syluius Aeneę filius,regnat annis uigin
ti nouem:qui quod poſt mortem patris editus,ruri fuerat educatus,& Syluij,& Poſthumi nomẽ
accepit:à quo omnes Albanorum reges Syluij uocati ſunt. Reges Sicyonij defecerunt, qui ab
Aegealeo uſq; ad Zeuxippum regnauerunt annis noningentis ſexaginta duobus. Poſt quos ſa
cerdotes Carni conſtituti ſunt.

2870. Samuel annis duodecim,ut docet Ioſephus.In ſcriptura enim ſacra quàm diu præfuerit, mi- 2858.
nimè patet.Ab hoc tempora Prophetarum incipiunt. Latinorum quartus Aeneas Syluius, re-
gnauit annis XXXI.

2890. Saul primus Hebræorum rex annis XX. Et huius quia in Canonica ſcriptura non habetur, 2870.
de antiquitatum Ioſephi tempus regni notauimus.In Lacedæmone regnauit primus Euriſtheus
annis XLII.Corinthi primus Alethis annis XXXV.

Quarta ætas. Quarta mundi ætas non ſolum cum inchoato Iudææ gentis imperio,ſed & cum innouata pro
miſsione,quæ patribus olim data eſt,imperij Chriſtiani ſumit exordium, iurante domino Da-
uid ueritate,de fructu uentris eius ſedere ſuper ſedem eius.

2930. Dauid primus ex tribu Iuda rex,annis XL.Latinorum quintus Latinus Syluius annis L. E- 2890.
pheſus condita ab Andronico.Carthago condita eſt,ut quidam uolunt,à Charcedone Tyrio:ut
uerò alij, à Didone filia eius annno CXLIII. poſt Troianum excidium.

2970. Solomon filius Dauid annis quadraginta. Qui quarto regni ſui anno, menſe ſecundo templũ 2930.
Domino ædificare cœpit in Hieruſalem,collectis ab egreſſu Iſraelis ex Aegypto annis CCCC.
LXXX.ut Regum quoq; liber teſtimonio eſt:quod in figuram uniuerſi temporis,quo in hoc ſe-
culo Chriſti ædificatur eccleſia, quæ in futuro perficitur,ſeptem annis perfecit,& ſeptimo octa-
ui anni menſe dedicauit.Latinorum ſextus Alba Syluius,Syluij Aeneæ filius,regnauit annis tri
ginta nouem.Regina Saba uenit audire ſapientiam Solomonis.

2987. Roboam filius Solomonis annis XVII.Hieroboã de tribu Ephraim, ſeparauit decem tribus 2970.
à domo Dauid & à Domino,in figuram hæreticorum,qui ſuos ſequaces à Chriſto & eccleſia ſe-
gregant.Huius quinto anno Seſac rex Aegypti ueniens Hieroſolymam,templum ſpoliauit.La
tinorum ſeptimus Aegyptus Syluius,Albæ ſuperioris regis filius regnauit annis XXIIII. Sa-
mus condita, & Smyrna in urbis modum ampliata.

2990. Abia filius Roboam annis III.Hic pugnantẽ contra ſe Hieroboam ſuperauit, occiſis de exer 2987.
citu eius millibus quingentis,eo quod ſperaſſet in Domino.

3031. Aſa filius Abia annis XLI.Ab hoc conductus Benedab rex Syriæ Damaſci contra Iſrael,per 2990.
cuſsit omnem terram Neptalim.Latinorum octauus Capys Syluius Aegypti ſuperioris regis fi
lius,regnat annis XXVIII. Aſa idola deſtruit, templum mundat, egredientem contra ſe Zara
Aethiopem cum ſuo ſternit exercitu.Ambri rex Iſrael emit montes Samarię à Somer duobus ta
lentis argenti,& ædificat eam. Ahiel de Bethel Hiericho inſtaurat.

3056. Ioſaphat filius Aſa annis XXV.Helias Thesbites tres ſemis annos pluuiam cõtinuit pro- 3031.
pter peccata Achab & populi Iſrael,& inter cætera magnalia Heliſæum filium Sophath,qui e-
Capetus. rat de Abel in aula,pro ſe unxit prophetam.Latinorum nonus † Carpentus Syluius, ſuperioris
regis Capys filius,regnauit annis XIII. Poſt quem filius eius Tiberinus Syluius annis VIII. à
quo & fluuius appellatus eſt Tyberis,qui prius Albula dicebatur. Poſt quem Agrippa Syluius
filius eius annis XL.Ioſaphat fecit rectum coram Domino.

3064. Ioram filius Ioſaphat annis octo.Helias curru igneo rapitur quaſi uſq; in cœlum, & Heliſeus 3056.
hæres prophetiæ derelictus,primo miraculo aquas Hiericho ſanat. In diebus Ioram receſsit E-
dom ne eſſet ſub Iuda,& conſtituit ſibi regem. Ambulauit autem Ioram in uijs domus Achab,fi-
lia quippe Achab erat uxor eius.

3065. Azarias filius Ioram anno uno.Ionadab filius Rechab clarus habetur. Azariam cũ filio ſuo 3064.
Ioas & nepote Amaſia ob enormitatem ſcelerum,& quia nec patrem filium'ue quiſpiam eorũ
bonum habebat,Euangeliſta Matthæus à domini Saluatoris genealogia ſecludit.

3071. Athalia mater Azariæ annis VI.quæ uidẽs interfectum ab Hieu rege Iſrael filium ſuum Aza- 3065.
riam,interfecit omnem ſtirpem regiam domus Ioram, præter ſolum Ioas filium Azariæ, quem
Ioſabeth ſoror Azariæ uxor Ioadæ Pontificis ſurata eſt de medio filiorum regis,cum interficerẽ
tur.In LXX.interpretibus VII.annis regnaſſe Athalia narratur.

3111. Ioas filius Azariæ annis XL.Iſte bono principio,& fine uſus peſsimo, in principijs ſui regni 3071.
templum innouat,in extremis inter cætera facinora Zachariam quoq; filiũ Ioadæ,tutoris quon
dam ac regnificatoris ſui,inter templum & altare lapidari præcepit. Quem ob meritorum grati
am Dominus in Euangelio filium Barachiæ,id eſt, benedicti Domini cognominat.Latinorum
XII. Aremulus Syluius Agrippæ ſuperioris regis filius regnauit annis XIX. qui præſidium Al-
banorum inter montes, ubi nunc Roma eſt poſuit.Huius filius fuit Iulius,proauus Iulij Proculi,
qui cum Romulo Romam commigrans fundauit Iuliam gentem.

3140. Amaſias filius Ioas annis XXIX.Heliſæus Propheta defunctus ſepelitur in Samaria.Azahel 3111.
rex Syriæ adflixit Iſrael.Latinorum XIII. Auentinus Syluius Aremuli ſuperioris regis maior fi-
lius,

Anno mundi. llus, regnauit annis XXXVII. atq; in eo monte qui nunc pars urbis eſt mortuus & ſepultus, æ/ternum loco uocabulum dedit. *Anno mundi.*

3140. Azarias qui & Ozias, filius Amaſiæ annis LII. Aſſyriorum XXXVI. Thonos concoleros, qui uocatur græce Sardanapalus, Tharſum atq; Anchialem condidit, & in prælio uictus ab Arbace Medo ſemet incendio concremauit. Vſq; ad id tempus reges fuiſſe Aſſyriorum hiſtoria refert, & fiunt ſimul anni MCXCVII. Omnes autem anni Aſſyriorum à primo anno Nini ſupputantur. MCCXL. Latinorū XIIII. Procas Syluius Auetini ſuperioris regis filius regnauit annis XXIII. Poſt quem XV. Amulius Syluius annis XLIIII. Arbaces Medus Aſſyriorum imperio deſtru/cto regnum in Medos tranſtulit, ubi primus ipſe regnauit annis XXVIII. Macedonum regnū inchoat, primum habens regem Caranum annis uigintiocto. Lacedæmoniorum reges defici/unt, Lydorum incipiunt. 3192.

3192. Ioatham filius Oziæ annis XVI. Olympias prima ab Elienſibus conſtituitur poſt annos Tro ianæ captiuitatis CCCCV. Remus & Romulus generantur Marte & Ilia. Ioathan inter cætera uirtutum bonarum opera portam domus Domini ſublimiſsimam ædificauit, quæ in Actibus a/poſtolorum Specioſa uocatur. Omnes ſiquidem portæ templi in terra fuerunt, excepta Specio/ſa quæ pendebat, quæ ab Hebræis porta uocabatur Ioathan. 3208.

3208. Achaz filius Ioathan annis XVI. Ab hoc conductus Theglath Phalaſar rex Aſſyriorum Ra ſin regem Syriæ interfecit, & habitatores Damaſci tranſtulit Cyrenen. Roma condita in mon/te Palatino XI. Calendas Maij à geminis Remo & Romulo filijs Rheæ Syluiæ, quæ erat filia Nu mitoris fratris regis Amulij, uirgo ueſtalis, ſed conſtuprata. Conſualibus ludis Sabinæ raptæ an no ab urbe condita tertio. Remus raſtro paſtorali à Fabio Romuli duce occiſus eſt. 3224.

3224. Ezechias filius Achaz annis XXIX. Huius anno VI. Salmanaſar rex Aſſyriorum capta Sama ria tranſtulit Iſrael in Aſſyrios, cuius regnum à primo Hieroboam ſteterat annis CCLX. Mor/tuo Romulo, qui XXXVIII. regnauit annis, per quinos dies Senatores rempublicam rexerunt, atq; ita unus expletus eſt annus. Poſt quos Numa Pompilius annis XLI. qui Capitolium à fun/damentis ædificauit. 3253.

3253. Manaſſes filius Ezechiæ annis LV. Hic ob ſcelera ſua catenatus, & compeditus in Babyloni am ducitur, ſed ob pœnitentiam & preces reſtituitur in regnum. Romanorum tertius Tullus Hoſtilius regnauit annis XXXII. Qui primus regum Romanorum purpura & faſcibus uſus eſt, & adiecto monte Cælio urbem ampliauit. 3308.

3308. Amon filius Manaſſe annis II. In Hebraica ueritate II. annis: in LXX. legitur regnaſſe XII. Hiſtrus ciuitas in Ponto condita. Amon à ſeruis ſuis interficitur. 3310.

3310. Ioſias filius Amon annis XXXI. Hic mundata Iudæa & Hieruſalem, templo etiam innoua/to, poſt abiectas idololatriæ ſordes Paſcha Domino celeberrimum facit XXVIII. anno regni ſui, & cum Nechaone Aegyptiorum rege congreſſus occiditur in campo Mageddo, quæ nunc Ma ximianopolis uocatur. Romanorum quartus Ancus Martius Numæ ex filia nepos, regnauit an nis XXIII. Qui Auentinum montem & Ianiculum Vrbi addidit, & ſupra mare ſextodecimo ab urbe miliario Hoſtiam cōdidit. Poſt quem Tarquinius Priſcus annis XXXVII. Qui circum Ro mæ ædificauit, numerum Senatorum auxit, Romanos ludos inſtituit, muros & cloacas ædifica uit, Capitolium extruxit. In Hebræo XXXI. annis regnaſſe Ioſias legitur. In LXX. Interpreti/bus. XXXII. Sed & Euſebius inter regnum eius & Ioachim alium de ſuo adiecit annum, propter menſes bis ternos, quibus Ioachaz, uel Ioachim regnauerat. Verum quid ueritas habeat Hiere mias pandit, qui ſe à decimotertio anno Ioſiæ uſq; ad annum quartum Ioachim XXIII. annis pro phetaſſe perhibet, & Nabuchodonoſor quarto anno Ioachim regnare cœpiſſe. Nonodecimo autem regni eius anno Hieroſolymam fuiſſe deſtructam. 3341.

3341. Ioachim filius Ioſiæ annis XI. Poſt Ioſiam regnauit Ioachaz filius eius tribus menſibus: quē Nechao uinctum ducens in Aegyptum, Ioachim conſtituit regem. Huius anno tertio Nabucho donoſor capta Hieruſalem, & plurimis captiuatis, in quibus erant Daniel, Ananias, Azarias, & Miſael, partem uaſorum templi Babyloniam transfert. A quarto Ioachim anno ſcriptura Re/gnum Nabuchodonoſor computat, quia ex eo non ſolum Chaldæis & Iudæis, ſed & Aſſyrijs, Aegyptijs, Moabitis, alijſq; innumeris gentibus incipit regnare. Ioachim qui & Iechonias filius Ioachim, menſib. tribus, & diebus X. Hic circundata à Chaldæis Hieruſalē exijt ad regē Babylo/nis & mater eius, & ductus eſt in Babylonē cū populo ſuo anno VIII. regni Nabuchodonoſor. 3352.

3352. Sedechias qui & Mathias filius Ioſiæ annis XI. Huius anno XI. Regis autē Babylonis XIX. Iudæa captiuata in Babyloniam, & templum domini incenſum eſt, anno ex quo fundari cœpit CCCCXXX. Qui autem reliqui fuerant Iudæi transfugerunt in Aegyptum, qua poſt annos V. percuſſa à Chaldæis, in Babyloniam ſunt & ipſi tranſmigrati. 3363.

Quinta mundi ætas ab exterminio cœpit regni Iudaici. Quod iuxta prophetam Hieremiæ LXX. annis permanſit. *Quinta ætas.*

3377. Anno XIIII. poſtquam percuſſa eſt ciuitas, qui eſt uiceſimus quintus annus tranſmigratio/nis regis Ioachim, cum quo & Ezechiel captiuatus eſt, ipſe Ezechiel in uiſionibus Dei adductus in terram Iſrael, uidit renouationem ciuitatis ac templi, cæremoniarumq; eius. Romanorum ſe/xtus Seruius regnauit annis XXXIIII. qui tres montes Vrbi addidit, Quirinalem, Aeſquilinū, 3377.

Anno mundi. Viminalem. Foſſas circum muros duxit. Cenſus Romanorum ciuium primus inſtituit. Anno mundi.
3389. Anno XXVI. poſt euerſionem Hieroſolymorum, qui eſt annus XXXVII. tranſmigrationis 3389.
regis Ioachim, ſubleuauit Euilmerodach rex Babylonis anno quo regnare cœperat caput Ioa-
chim regis Iudæ de carcere, & poſuit thronum eius ſuper thronum regum qui erāt cum eo in Ba
Hiere. 25. bylone. Meminit huius temporis adhuc futuri propheta Hieremias ita ſcribens: Ecce ego mit-
tam & adſumam uniuerſas cognatiões Aquilonis, ait Dominus, & ad Nabuchodonoſor regem
Babylonis ſeruum meum, & adducam eos ſuper terram iſtam, & ſuper habitatores eius, & ſuper
omnes nationes, quæ in circuitu illius ſunt, & interficiam eos, & ponam eos in ſtuporem, & in ſi
bilum, & in ſolitudines ſempiternas, & ſeruient omnes gentes iſtæ regi Babylonis LXX. annis.
Cumq; impleti fuerint anni LXX. uiſitabo ſuper regem Babylonis, & ſuper gentem illam, dicit
Dominus, iniquitatem eorum, & ſuper terram Chaldæorum, & ponam illam in ſolitudines ſem
piternas. Et alibi ſcribens ad tranſmigrationem, quam tranſduxerat Nabuchodonoſor de Hie-
ruſalem in Babylonem cum Iechonia rege: Cum cœperint, inquit, impleri in Babylone LXX. an
ni, uiſitabo uos, & ſuſcitabo ſuper uos uerbum meum bonum, & reducam uos ad locum iſtum,
ait Dominus. Rurſus eiuſdem temporis iam præteriti uerba dierum ita recordantur: Si quis eua
ſerat gladium, ductus in Babylonem ſeruiuit regi & filijs eius donec imperaret rex Perſarum, &
compleretur ſermo Domini ex ore Hieremiæ, & celebraret terra ſabbata ſua. Cunctis enim die
bus deſolationis egit ſabbatum, uſq; dum complerentur LXX. anni. Anno autem primo Cyri re
gis Perſarum, ad complendum ſermonem Domini, quem locutus fuerat per os Hieremiæ, ſuſci-
tauit Dominus ſpiritum Cyri regis Perſarum, & cætera. Quibus uerbis oſtenditur, quia uaſtata
Chaldæi Iudæa, non ut Aſſyrij in Samariam alios miſere colonos, ſed deſertam reliquere terrā,
donec ipſi poſt annos LXX. in eam rediere Iudei. Conſentit his Ioſephus in decimo Antiquitatū
libro, ſcribens templum & Hieruſalem, & omnem Iudæam LXX. annis permanſiſſe deſolatam:
qui rurſum enūmerando reges Babylonis (ſi tamē ipſe ſic ſcripſit, & non codex fallit mendoſus)
C. fere annos ab euerſa Hieruſalem uſq; ad euerſionem regni Chaldæorum facit colligi. Scribit
enim, poſt Nabuchodonoſor, qui teſte ſcriptura ſacra, XXV. poſt euerſam Hieruſalem uixit an-
nis, Euilmerodach filium eius regnaſſe annis XVIII. Poſt quem Egeſar filium eius XL. cui ſucceſ
ſiſſe filium eius Laboſordoch menſibus IX. Hoc defuncto ad Balthaſar, qui Naboan nuncupatur,
tranſiſſe imperium. Qui cum iam XVIII. regnauerit annis, captam à Cyro Perſarum, & Dario
Medorum rege Babyloniam exequitur. Darius autem Aſtyagis filius, qui Babyloniorum de-
ſtruxit imperium cum Cyro cognato ſuo, agebat annum ſexageſimum & ſecundum, cum Baby
lon fuiſſet inuaſa, qui tamen alio nomine uocabatur à Græcis, quiq; Danielem Prophetam ſumēs
ad ſe in Mediam duxit, & omni eum honore celebrauit. Huius Darij Daniel ipſe ita meminit:
In anno primo Darij filij Aſueri de ſemine Medorum, qui imperauit ſuper regnum Chaldæorū.
Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus eſt ſermo Domini ad Hieremi-
am prophetam, ut complerentur deſolationis Hieruſalem LXX anni. EVSEBIVS in tempo
rum libro, XXX. annos ab euerſione Hieruſalem uſq; ad initium Cyri regis Perſarum. Iulius au-
tem Africanus LXX. computat. Porro Hieronymus in expoſitione Prophetæ Danielis ita dicit:
Tradunt Hebræi huiuſcemodi fabulam uſq; ad ſeptuageſimum annum, quo Hieremias captiui-
tatem populi Iudæorum dixerat eſſe ſoluendam. De quo & Zacharias in principio uoluminis
ſui loquitur: Irritam putans Dei pollicitationem Balthaſar, falſumq; promiſſum, uerſus in gaudi
um fecit grande conuiuium, inſultans quadammodo ſpei Iudæorum, & uaſis templi Dei. Sed ſta
tim ultio conſecuta eſt.
3423. Perſarum primus Cyrus regnauit annis XXX. Hic ut impleretur uerbum Domini ex ore Hie 3394.
remiæ, primo ſui regni anno laxata Hebræorum captiuitate, quinquaginta ferme hominum mil
lia regredi fecit in Iudæam, reſtituens eis uaſa templi Domini aurea & argentea VMCCCC. Qui
congregati in Hieruſalem menſe ſeptimo ædificauerunt altare, & à primo die menſis eiuſdem
cœperunt offerre holocauſtum Domino. Anno autem ſecundo aduentus ſui menſe ſecundo tem
pli fundamenta iecerunt, anno incenſionis eius iuxta Africanum LXXII. iuxta autem Chroni-
ca EVSEBII XXXII. Sed impediētibus Samaritis, intermiſſum eſt opus uſq; ad annum Da
rij ſecundum, qui etiam in regno Aſueri & Artaxerxis ſcripſerunt accuſationem aduerſum Iudæ
os. Et reſcripſit Artaxerxes ne ædificaretur Hieruſalem. Romanorum ſeptimus Tarquinius re-
gnauit annis trigintaquinque, qui cauſa Tarquinij iunioris filij ſui, qui Lucretiam corruperat,
à regno expulſus eſt.
3431. Cambyſes Cyri filius annis VIII. Hic deuicta Aegypto cunctam eius religionem abomina- 3423.
tus, ceremonias eius & templa depoſuit. Babylonem in Aegypto ædificauit. Hunc aiunt ab He
bræis Secundum Nabuchodonoſor uocari, ſub quo Iudith hiſtoria conſcribitur.
3432. Fratres Magi menſibus ſeptē Ieſus ſacerdos magnus & princeps gentis, Zorobabel, Aggeus, 3431.
Zacharias, & Malachias prophetæ clareſcūt. Pythagoras phyſicus philoſophus clarus habetur.
3468. Darius annis XXXVI. Inter Dariū & Cambyſen regnaſſe duos fratres Magos in libris Chro 3434.
nicorum Euſebij reperimus. Verum Hieronymus in expoſitione Danielis ſcribit poſt Camby-
ſen Smerden magnū regnaſſe, qui Pantapthen, inquit, filiam Cambyſis duxit uxorem, qui cum
à ſeptem Magis fuiſſet occiſus, & in locum eius Darius ſuſcepiſſet imperium, eadem Pantapthes

nupſit

Anno mundi. nupſit Dario,& ex ea Xerxen filium genuit. Secundo anno Darij ſeptuageſimus captiuitatis Anno mundi.
Hieruſalem annus impletur, ut uult Euſebius, teſtem adhibēs Zachariam prophetam, apud quē
ſecundo Darij anno loquitur angelus: Domine exercituum uſq; quo tu non mifereberis Hieruſa
lem & urbium Iuda quibus iratus es? iſte ſuptuageſimus annus eſt. Item quarto Darij regis an-
no dicit idem Propheta: Cum ieiunaretis & plangeretis per hos LXX. annos: nunquid ieiuni-
um ieiunaſtis mihi? Sexto Darij anno templi ædificatio completur, die tertia menſis Adar, qui
eſt quadrageſimusſextus annus, ex quo eius ſub Cyro fundamenta ſunt iacta. Vnde in euange-
lio dicunt Iudæi: Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum hoc. Cœperunt autem ædi-
ficare anno ſecundo Darij, menſe ſexto, die uiceſimaquarta: & anno ſexto, ut dictum eſt, menſe
duodecimo, die tertia compleuerunt. Ex quo apparet opus templi & antea non parua ex parte
peractum: annos autem LXX. à deſtructione illius uſq; ad perfectam reſtaurandi licentiam eſſe
computandos. Pulſis urbe regibus, qui imperauerunt annis CCXLIII. uix uſq; ad decimumquin
tum lapidem Roma tenebat imperium. Romæ poſt exactos Reges primum conſules à Bruto eſ
ſe cœperunt. Deinde Tribuni plebis ac Dictatores: & rurſum Conſules rempublicam obtinue-
runt per annos ferme CCCCLXIIII. uſq; ad Iulium Cæſarem, qui primus ſingulare arripuit impē
IIII. rium Olympiade CLXXX*III.
3468. Xerxes filius Darij annis XX. Hic Aegyptum quæ à Dario diſceſſerat capit, & aduerſus Græ 3488.
ciam pugnaturus, ſeptingenta milia armatorum de regno, & trecenta de auxilijs, roſtratas etiā
naues mille ducentas, onerarias autem tria millia numero habuiſſe narratur.* Attamen uictus Et
3488. patriam refugit. Herodotus hiſtoriarum ſcriptor, Zeuxis pictor agnoſcitur.* Artabanus menſi
bus VII. Socrates naſcitur.
3489. * Artaxerxes, qui & Longimanus, id eſt, μακρόχειρ, annis XL. 3489.
3496. * Huius anno VII. prima die menſis primi Eſdras ſacerdos & Scriba legis Dei aſcendit de Ba
bylone cum epiſtolis regis, & in prima menſis quinti uenit in Hieruſalem cum uiris MDCC. Et
inter alia ſtrenue geſta caſtigauit filios tranſmigrationis ab uxoribus alienigenis. Eiuſdem an-
no uiceſimo Neemias pincerna de Suſis caſtro adueniens, murum Hieruſalem LII. diebus reſti-
tuit, & ducatum genti XII. annis præbuit. Huc uſq; diuina ſcriptura temporum ſeriem continet.
Quæ autem poſt hæc apud Iudæos ſunt digeſta, de libro Machabæorum & Ioſephi atq; Africa-
ni ſcriptis exhibētur, qui deinceps uniuerſam hiſtoriam uſq; ad Romana tēpora proſecuti ſunt.
Et quidem Africanus in quinto temporum uolumine huius temporis ita meminit: Manſit itaq; *Africani de*
imperfectum opus uſq; ad Neemiam & uiceſimum annum regis Artaxerxis, quo tempore regni *temp. 5. uo*
Perſarum C. & XV. anni fuerunt euoluti: Captiuitatis autem Hieruſalem centeſimus octogeſi- *lumina.*
mus & quintus annus erat. Et tunc primum Artaxerxes iuſsit muros extrui Hieruſalem, cui ope
ri præfuit Neemias, & ædificata eſt platea, & muri circundati. Et ex illo tempore ſi numerare ue
lis, LXX. annorum hebdomadas uſq; ad Chriſtum poteris inuenire. Xerxes menſes II. Poſt quē
Sogdianus menſes VII. Plato naſcitur. Hippocrates medicus inſignis habetur.
3529. Darius cognomento Nothus annis XIX. Aegyptus receſsit à Perſis. Reuerſis de captiuitate 3548.
Iudæis, non reges, ſed Pontifices præfuerunt uſq; ad Ariſtobolum, qui cum dignitate Pontificis
etiam regale ſibi cœpit uſurpare uocabulum.
3548. Artaxerxes, qui cognominatus eſt Mnemon, Darij & Pariſatidis filius, annis XL. Sub hoc re 3588.
ge uidetur Heſter hiſtoria completa. Ipſe quippe eſt qui ab Hebræis Aſuerus, & à LXX. Inter-
pretibus Artaxerxes uocatur. Athenienſes XXIIII. literis uti cœperunt, cum antea XVI. tantū
literas haberent. Carthaginenſium bellum famoſum. Galli Senones duce Brenno Romam inua
ſerunt, excepto Capitolio, & incenſam VI. menſibus uaſtauerunt. Tribuni militares pro Conſu
libus eſſe cœperunt. Ariſtoteles auditor eſt Platonis, octauumdecimum ætatis annum gerens.
3588. Artaxerxes, qui & Ochus, annis XXVI. Iſte Aegyptum ſuo iunxit imperio, Nectanabo re- 3594.
ge in Aethiopiam pulſo, in quo Aegyptiorum regnum deſtructum eſt. Demoſthenes orator
omnium rumore celebratur. Romani Gallos ſuperant. Plato moritur. Poſt quem academiam
Speuſippus tenuit.
3614. Arſes Ochi filius annis IIII. Iudæorum Pontifex maximus Iaddus clarus habetur, cuius fra- 3618.
ter Manaſſes templum in monte Gaziri conſtruit. Speuſippus moritur: cui ſuccedit Xenocra-
tes. Quarto Ochi anno Alexander Philippi & Olympiadis filius, uiceſimum ætatis annum ge-
rens Macedonibus regnare incipit.
3618. Darius Arſami filius annis VI. Alexander aduerſum Illyricos & Thraces feliciter dimicās, 3624.
ſubuerſis Thebis in Perſas arma corripuit, & apud Granicum flumen regijs ducibus oppreſsis,
urbem Sardis capit. Idem capta Tyro Iudæam inuadit, à qua fauorabiliter exceptus Deo uicti-
mas immolat, & pontificem templi Iaddum honoribus plurimis proſequitur, Andromacho lo-
corum cuſtode dimiſſo. Septimo regni ſui anno Alexandriam in Aegypto condidit. Nec mora
Babylonem obtinuit, interfecto Dario, in quo Perſarum regnum deſtructum eſt, quod ſteterat an
nis CCXXXI. Quo tempore etiam Latini à Romanis perdomiti ſunt.
3624. Alexāder poſt mortem Darij annis V. regnauit: nam antea VII. Alexander Hircanos & Mar 3629.
dos capit, reuertensq; in Hammone condidit Paretonium. Idem Indicum uſq; Oceanum uicto-
rijs potius quàm bellis peruenit, ac Babylonē reuerſus XXXII. uitæ, regni autem ſui XII. anno

Anno mundi. ueneni hauſtu perijt. Poſt quem translato in multos imperio, Aegyptum Ptolemeus Lagi filius Anno mundi
tenuit. Macedonas Philippus, qui & Arideus, frater Alexandri. Syriam & Babylonem, & om-
nia regna orientis Seleucus Nicanor. Aſiæ regnauit Antigonus. Qui apud Danielem per qua-
tuor hirci, qui Arietem contereret, cornua deſignantur.
3669. Aegypto primus regnauit Ptolemæus Lagi filius annis XL. Appius Claudius Cæcus Romæ 3619.
clarus habetur, qui aquam Claudiam induxit, & uiam Appiam ſtrauit. Ptolemæus Hieroſoly-
mis & Iudæa in ditionem ſuam dolo redactis, plurimos captiuorum in Aegyptum tranſtulit. Iu-
dæorum pontifex maximus Onias Iaddi filius clarus habetur. Tertiodecimo Ptolemæi anno
Syriæ & Babyloni, & ſuperioribus locis regnare incipit Seleucus Nicanor, à quo tempore Ma
chabæorum Hebræa hiſtoria Græcorum ſupputat regnum, à quo & Edeſſeni ſua tempora com-
putant. Seleucus Seleuciam, Laodiciam, Antiochiam, Apamiam, Edeſſam, Beroeam & Pellam
urbes condidit. Iudæorum põtifex maximus religioſiſsimus ac pijſsimus Simon Oniæ filius cla
rus habetur. Poſt quem Eleazarus frater eius ſuſcepit templi miniſterium, filio eius Onia paruo
admodum derelicto. Seleucus in eas urbes quas extruxerat Iudæos transfert, ius eius ciuium, &
municipalem ordinem cum Græcis æquali honore concedens.
3707. Ptolemæus Philadelphus annis XXXVIII. Soſtratus Cnidius Pharum in Alexandria con- 3669.
ſtruxit. Ptolemæus Iudæos qui in Aegypto erant liberos eſſe permiſit, & Eleazaro pontifici mul
ta Hieroſolymam & in templi donaria uaſa tranſmittens, LXX. Interpretes petit, qui ſcripturã
ſanctam in græcum uerterent eloquium. Aratus agnoſcitur. Iudæorum pontificatum poſt Elea-
zarum auunculus eius Manaſſes accepit. Tantæ autem potentiæ fuiſſe narratur Ptolemæus iſte
enim Philadelphus, ut Ptolemæum patrem uinceret. Narrant * autem hiſtoriæ, habuiſſe eum peditum
CC. millia, equitum XX. millia, curruum duo millia, elephantos, quos primus adduxit ex Aethi
opia, quadringentos, & cætera his ſimilia.
3733. Ptolemęus Euergetes frater ſuperioris regis annis XXVI. Qui inde Euergetes ab Aegy- 3707.
ptijs eſt uocatus, quia capta Syria & Cilicia, & propemodũ uniuerſa Aſia, inter innumera argen
ti põdera ac uaſa præcioſa quæ cepit, etiam Deos eorum quos Cambyſes capta Aegypto in Per
ſas portauerat, retulit. Iudæorum pontifex Onias Simonis Iuſti filius clarus habetur, cuius item
filius Simon non minore gloria fulget, ſub quo Ieſus filius Syrach ſapientiæ librum componens,
quem uocant Panareton, etiam Simonis in eo fecit mentionem.
3750. Ptolemæus Philopator filius Euergetis annis XVII. Anthiochus rex Syriæ uicto Philopato- 3733.
re Iudæam ſibi ſociat. Iudæorum pontifex maximus Onias filius Simonis inſignis habetur, ad
quem Lacedæmoniorum rex Arius legatos mittit.
3774. Ptolemæus Epiphanes filius Philopatoris, annis XXIIII. Secundus liber Machabæorum 3750.
apud Iudæos huius temporis geſta continet. Onias ſacerdos adſumptis Iudæorum plurimis fu-
git in Aegyptum, & à Ptolemæo honorifice ſuſceptus, accepit eam regionem quæ Helíopoleos
uocabatur, & concedente rege templum extruxit in Aegypto ſimile templi Iudæorum, quod
permanſit uſq; ad imperium Veſpaſiani annis CCL. Sub occaſione igitur Oniæ pontificis infini
ta examina Iudæorum in Aegyptum confugerunt, eo tempore & Cyreneorum multitudine re-
pleta eſt. Hæc autem uel Oniæ uel cæteris fuit cauſa Aegyptum petendi, quia pugnantibus con
tra ſe magno Antiocho & ducibus Ptolemæi, poſita in medio Iudæa in contraria ſtudia ſcinde-
batur, alijs Anthiocho, alijs Ptolemæo fauentibus.
3809. Ptolemæus Philometor annis XXXV. Ariſtobolus natione Iudæus, Perjpateticus philoſo- 3774.
phus agnoſcitur, qui ad Philometorem Ptolemæum explanationum in Moſen commentarios
ſcripſit. Antiochus Epiphanes, qui poſt Seleucum cognomento Philopatorem annis XI. regna-
uit in Syria, Iudæorum legem impugnans, omniaq; ſordibus idolorum complens, in templo Io-
uis olympij ſimulacrum ponit. Sed & in Samaria ſuper uerticem montis Garizi Iouis Peregrini
delubrum ædificat, ipſis Samaritanis ut id faceret precantibus. Verum Mathathias ſacerdos le-
ges patrias uindicat, aduerſus Anthiochi duces arma corripiens, quo mortuo ducatum Iudæorũ
ſuſcepit filius eius Iudas Machabæus, anno CXLVI. regni Græcorum: uiceſimo autẽ Ptolemæi,
Olympiade CLV. Qui mox Antiochi duces de Iudæa expellens, & templum ab idolorum ima-
ginibus emundans, patrias leges poſt triennium ſuis ciuibus reddidit. Vnde poſt ſeceſſum Oniæ
ſacerdotis in Aegyptum, de quo ſupra diximus, & mortem Alchimi, qui effugato Onia Pontifi
catum indignus euadere tentabat, omnium fauore Iudæorum Machabeo ſacerdotium decerni
tur, quod poſt mortem eius frater Ionathas fortius, XIX. annos ſumma miniſtrauit induſtria.
3838. Ptolemæus Euergetes annis XXIX. Ionathas dux Iudæorum & pontifex cum Romanis & 3809.
Spartiatis amicitias facit. quo à Triphone interfecto, in ſacerdotium frater Simon aſſumitur,
anno regni Euergetis VII. quod VIII. annis ſtrennue gerens filio Iohanni reliquit. Hic aduer-
ſus Hircanos bellum gerens Hircani nomen accepit, & à Romanis ius amicitiæ poſtulans, de-
creto ſenatus inter amicos relatus eſt. Samariã, quæ noſtro tẽpore Sebaſte uocatur, obſidiõe ca
ptã ſolo coæquauit, quã poſtea Herodes inſtaurãs Sebaſten in honorẽ Auguſti appellari uoluit.
3855. Ptolemæus Phyſcon, qui & Soter, annis XVII. Cicero Arpini naſcitur matre Heluia, patre 3838.
equeſtris ordinis ex regio Volſcorum genere, Hircano in pontificatum quem ipſe XXVI. annis
tenuit, Ariſtobolus annũ unũ ſuccedit, qui rex pariter & põtifex primus apud Iudæos diademã
tis

Anno mundi. tis ſumpſit inſigne poſt 484. annos Babylonicæ captiuitatis, poſt quē regnauit Iannæus, cogno- Anno mundi.
mēto Alexander, annis XXVII. qui pontificatū quoq; adminiſtrans, crudeliſſime ciuib. præfuit.
3855. Ptolemæus qui & Alexāder, annis X. Huius anno VII. Syria in Romanā ditionē ceſſit, capto 3865.
Philippo & Gabino. Expulſus de regno Ptolemæus Phiſcō p matrē Cleopatrā in Cyprū ſecedit.
3865. Ptolemæus, qui à matre fuerat eiectus annis VIII. regreſſus de fuga regnū obtinuit, quia Ale- 3873.
xandrū qui ante eum fuerat, ob interfectionē matris ciues pepulerāt. Sylla Athenienſes uaſtat.
3873. * Ptolemæus Dionyſius annis XXX. Ab huius anno quinto Alexandra uxor Alexandri pon- 3903.
ficis poſt mortem eius regnauit Iudæis annis IX. ex quo tempore Iudæos rerum confuſio & ua
riæ clades oppreſſerunt. Poſt cuius mortem Ariſtobolus & Hyrcanus filij eius contra ſe de im-
perio dimicantes, occaſionem præbuere Romanis ut Iudæam inuaderent. Itaq; Pompeius Hie-
roſolymam ueniens, capta urbe, & templo reſerato uſq; ad ſancta ſanctorum accedit, Ariſtobolū
uinctum ſecum abducit, pontificatum confirmat Hircano, deinde Antipatrum Herodis Aſcalo
nitæ filium procuratorem Palæſtinæ facit, manſitq; in Pontificatu Hircanus annis XXXIIII.
Virgilius Maro in pago qui Andes dicitur, haud procul à Mantua naſcitur, Pompeio & Craſſo
Conſulibus. Pompeius captis Hieroſolymis tributarios Iudæos facit. Virgilius Cremonæ ſtudi
is eruditur. Cæſar Germanos & Gallos capit, & Britannos quoq;, quibus ante eum ne nomē qui
dem Romanorum cognitum fuerat, uictos obſidibus acceptis ſtipendiarios fecit.
3903. Cleopatra ſoror Ptolemæi annis XXII. Orto enim bello ciuili inter Cæſarem & Pompeium, 3905.
uictus Pompeius Alexandriam petit, ibiq; ab ipſo à quo ſperabat auxilia Ptolemæo percuſſus in
terijt: mox Cæſari ubi Alexandriam uenit, ipſe quoq; Ptolemæus parare uoluit inſidias, unde bel
lo ei inlato, uictus in illo perijt. Cæſar Alexandria potitus regnū Cleopatræ dedit, cum qua con-
ſuetudinem ſtupri habuerat: cuius tertio regni anno ipſe primus Romanorū ſingulare obtinuit
imperiū, à quo Cæſares Romanorū principes appellati. Cleopatra regio comitatu urbē ingreſſa.
3905. Cæſar ab inſolentiam morum coniurātibus in eum LX. uel amplius Senatoribus equitibusq; 3910.
Romanis in curia confoſſus interijt, poſt annos * V. & VI. menſes quàm regnare cœperat. Caſsi- IIII.
us Iudæa capta templum ſpoliat.
3910. Octauianus Cæſa Auguſtus Romanorum ſecundus, regnauit annis LVI. & mēſibus VI. à quo 3966.
Auguſti appellari reges Romanorum, quorum XV. uiuente Cleopatra, XL. & unum poſtea ui-
xit annos. Vndecimo Auguſti anno deficiente in Iudæa pontificatuum principatu, Herodes nil
ad eum pertinens, utpote Antipatri Aſcalonitæ & matris Cypridis Arabicæ filius, à Romanis Iu
dæorum ſuſcepit principatum, quem tenuit annos XXXVI. qui ne ignobilis forte & à Iudæorū
ſemine argueretur extraneus, combuſsit libros omnes: quibus nobilitas gentis Iudææ in tem-
plo ſeruabatur adſcripta, ut deficientibus probamentis, & ipſe ad hanc pertinere putaretur. Inſu
per etiam ut ſuam ſobolem regio illorum generi commiſceret, proiecta Doſide fœmina Hieroſo
lymitana, quam priuatus acceperat uxorem, & nato ex ea filio Antipatro, ſociat ſibi Mariamnē
filiam Alexandri, neptem Ariſtoboli fratris Hyrcani, qui ante eum rex erat Iudæorum. Hæc quin
que ei genuit filios, quorum duos alexandrum & Ariſtobolum ipſe necauit in Samaria: nec mo
ra, poſt etiam matrem illorum, qua nil charius nouerat, ſimili ſcelere peremit. E quibus Ariſto-
bolus Herodem ex Beronice ſuſceperat filium, quem in Actibus Apoſtolorum ab angelo per-
cuſſum legimus. Tertio inter Auguſtum & Antonium orto bello, quod Antonius, qui Aſiam &
Orientem tenebat, repudiata ſorore Auguſti, Cleopatram duxiſſet uxorem. Antonius & Cleo-
patra uicti, ſemet interficiunt. A quo tempore quidam primum annum Auguſti monarchiæ ſup
putant. Hactenus qui uocabantur Lagidæ in Aegypto regnauerunt annis CCXCV.
3952. Anno Cæſaris Auguſti XLII. à morte uerò Cleopatræ & Antonij, quando & Aegyptus in Sexta ætas.
prouinciam uerſa eſt anno XXVII. Olympiadis CXCIIII. anno tertio: ab urbe autem condita an
no DCCLII. id eſt, eo anno, quo cōpreſsis cunctarū per orbē terræ gentiū motibus, firmiſsimā ue
riſsimamq; pacē ordinatione Dei Cæſar compoſuit, Ieſus Chriſtus filius Dei ſextam mundi æ-
tatem ſuo conſacrauit aduentu. Anno imperij Auguſti XLVII. Herodes morbo intercutis aquæ,
& ſcatentibus toto corpore uermibus miſerabiliter & digne moritur, pro quo ſubſtitutus ab Au
guſto filius eius Archelaus, regnauit annis IX. id eſt, uſq; ad ipſius Auguſti finem. Tunc enim nō
ferentibus ultra, ſed accuſantibus apud Auguſtum ferocitatem eius Iudæis, in Viennam urbem
Galliæ relegatur, & ad minuendam Iudaici regni potentiam, inſolentiamq; domandam, quatuor
fratres eius pro eo ſunt Tetrachæ creati, Herodes, Antipater, Lyſias & Philippus: quorū Philip-
pus & Herodes, qui Antipas prius nūcupabatur, etiā uiuēte Archelao Tetrarchæ fuerāt ordinati.
3966. Tiberius priuignus Auguſti, hoc eſt Liuiæ uxoris eius filius ex ſuperiore genitus coniuge re- 3989.
gnauit annis XXIII. Huius anno XII. Pilatus Iudææ procurator ab eodem dirigitur. Herodes
Tetrarcha, qui Iudæorum principatum tenet annis XXIIII. in honorem Tiberij & matris eius
Liuiæ Tiberiadem condidit & Libiadem.
3981. Anno XV. imperij Tiberij Dominus poſt baptiſmū, quod prædicauit Ioannes, mundo regnū 3981.
cœlorum annunciat, peractis à principio mundi ſecundum Hebræos annis, ut Euſebius in Chro
nicis ſuis ſignat, quatuor millibus: adnotādo quod XVI. Tiberij anno principiū fuerit LXXXI.
Iubilei, ſecundum Hebræos. Quare autem noſtra ſupputatio undeuiginti minus ponendos æſti
mauerit annos, facile qui ſuperiora libelli huius legerit, inueniet. Iuxta uerò Chronica eadem

Anno mundi. quæ ipſe Euſebius de uera æditione, ut ſibi uidebatur, compoſuit, anni ſunt VMCCXXVIII. Anno mundi.
3984. Anno XVIII. imperij Tiberij Dñs ſua paſsione mundũ redemit, & prædicantes ꝑ Iudææ regio 3984.
nes Apoſtoli, Iacobũ fratrẽ Domini Hieroſolymis ordinant epiſcopũ, ordinãt & ſeptẽ diaconos,
& lapidato Stephano, eccleſia per regiones Iudææ & Samariæ diſpergitur. Agrippa cognomẽto
Herodes, filius Ariſtoboli filij Herodis regis, accuſator Herodis Tetrarchæ Romã ꝓfectus, à Tibe
rio in uincula cõijcitur, ubi plurimos ſibi adſciuit ad amicitiã, & maximè Germanici filiũ Caiũ.
3993. Caius cognomento Caligula, regnauit annos IIII. & menſes X. dies VIII. Hic Herodem A- 3989.
grippam amicum ſuum uinculis liberatũ, regem Iudææ facit, qui permanet in regno annis VII.
id eſt, uſq; ad quartum Claudij annum: quo ab angelo percuſſo, ſuccesſit in regnum filius eius A-
grippa, & uſq; ad exterminium Iudæorum XXVI. annis perſeuerat. Herodes Tetrarcha & ipſe
Caij amicitiam petens, cogente Herodiade Romam uenit, ſed accuſatus ab Agrippa etiam Te-
trarchiam perdidit, fugiensq; in Hiſpaniam cum Herodiade, mœrore perijt. Pilatus qui ſenten-
tiam damnationis in Chriſtum dixerat, tantis irrogante Caio angoribus coarctatus eſt, ut ſua ſe
manu peremerit. Caius in deos ſe referens, Iudæorum loca ſancta ſordibus idolorum prophanat.
Matthæus in Iudæa prædicans Euangelium ſcripſit.
4007. Claudius annos XIIII. menſes VII. dies XXVIII. Petrus apoſtolus cum primus Antioche- 3993.
nam fundaſſet eccleſiam, Romam pergit, ibiq; XXV. annis cathedram tenet epiſcopalem, id eſt,
uſq; ad ultimum Neronis annum. Marcus Euangelium quod Romæ ſcripſerat, Aegypto Petro
mittente prædicat. Quarto Claudij anno fames grauiſsima, cuius Lucas meminit, facta eſt. Eodẽ
anno ipſe Britanniam adiens, quam neq; ante Iulium Cæſarem, neq; poſt eum quiſquam attinge
re auſus fuerat, ſine ullo prælio ac ſanguine intra paucisſimos dies plurimam inſulæ partem in di
tionem recepit. Orcadas etiam inſulas Romano adiecit imperio, ac ſexto quam profectus erat
menſe, Romam redijt. Nono regni ſui anno Iudæos tumultuãtes Roma expulit, quod & Lucas
refert. Sequenti anno fames maxima Romam corripit.
4021. Nero annos XIIII. menſes VII. dies XXVII. Huius ſecundo anno Feſtus Iudææ procurator 4007.
ſuccesſit Felici, à quo Paulus Romam uinctus mittitur, & biennium in libera manens cuſtodia:
poſt hæc ad prædicandum mittitur, necdum Nerone in tanta erumpente ſcelera, quanta de eo
narrant hiſtoriæ. Iacobus frater Domini cum XXX. annis Hieroſolymorum rexiſſet eccleſiam,
ſeptimo Neronis anno lapidatur à Iudæis uindicantibus in illo, quod Paulum interficere nequi-
uerunt. Feſto in magiſtratu Iudææ ſuccedit Albinus, Albino Florus. Cuius luxuriam & auaritiã
cæteraq; flagitia non ferentes Iudæi, contra Romanos rebellauerunt, aduerſum quos Veſpaſia-
Prima perſecutio. nus magiſter militiæ tranſmiſſus, plurimas urbes Iudææ cepit. Primus Nero ſuper omnia ſcelera
ſua etiam Chriſtianos perſequitur, quorum eximios Romæ, Petrum cruce, Paulum occidit gla-
dio. Hic in re militari nihil omnino auſus, Britanniam penè amiſit: nam duo ſub eo nobiliſsima
oppida illic capta atq; euerſa ſunt.
4031. Veſpaſianus annos IX. menſes XI. dies XXII. Hic apud Iudæam imperator ab exercitu ap- 4021.
pellatus, & bellum Tito filio commendans, Romam per Alexandriam proficiſcitur: qui Titus
ſecundo anno Iudææ regnum ſubuertit, templumq; ſolo ſtrauit, poſt annos primæ ædificationis
eius MLXXXIX. Conſummatum eſt hoc bellum annis IIII: duobus quidem Nerone uiuente,
& duobus alijs poſtea. Veſpaſianus inter alia magnorum operum in priuata adhuc uita in Ger-
maniam, ac deinde in Britanniam à Claudio miſſus, tricies & bis cum hoſte conflixit. Duas uali-
diſsimas gentes, XX. oppida, inſulam Vectam Britanniæ proximam, imperio Romano adiecit.
Coloſſus erigitur, habens altitudinis pedes CVII.
4033. Titus annos II. mẽſes II. uir omniũ uirtutũ genere mirabilis, adeò ut amor & delitiæ humani 4031.
generis diceretur. hic amphitheatrũ Romæ ædificat, & in dedicatiõe eius V. ferarũ millia occidit.
4049. Domitianus frater Titi iunior annos XVI. menſes V. Hic ſecundus poſt Neronem Chriſtia- 4033.
Secunda perſecutio. nos perſequitur: ſub quo Apoſtolus Ioannes in Pathmũ inſulam relegatus eſt. Et Flauia Domi-
cilla, Flauij Clementis conſulis ex ſorore neptis, in inſulam Pontianam ob fidei teſtimoniũ exi-
liatur. Qui & ipſum Ioannem fertur in feruentis olei dolium miſiſſe, ſed Ioannem tam immunẽ
rediſſe à pœnis, quàm à corruptione carnis manebat ſemper immunis.
4050. Nerua annum I. menſes IIII. dies VIII. Hic primo edicto ſuo cunctos exules reuocauit, un- 4049.
de & Ioannes Apoſtolus hac generali indulgentia liberatus, Epheſum redijt. Et quia concuſſam
ſe abſente per hæreticos uidit eccleſiæ fidem, confeſtim hanc deſcripta in Euangelio ſuo uerbi
Dei æternitate ſtabiliuit.
4068. Traianus annos XIX. menſes VI. dies XV. Ioannes apoſtolus ſexageſimo octauo anno poſt 4050.
Tertia perſecutio. paſsionem Domini, ætatis autem ſuæ nonageſimo octauo Epheſi placida morte quieuit. Traia-
no aduerſum Chriſtianos perſecutionem mouente, Simeon qui & Simon filius Cleophæ, Hiero
ſolymorum epiſcopus crucifigitur: & Ignatius Antiochiæ epiſcopus Romam perductus, beſtijs
traditur. Alexander quoq; Romanæ urbis epiſcopus martyrio coronatur, & ſeptimo ab urbe mi
liario uia Numentana ubi decollatus eſt, ſepelitur. Plinius Secundus Nouocomenſis orator &
hiſtoricus inſignis habetur, cuius plurima ingenij opera extant. Pantheum Romæ quod Domi-
tianus fecerat, fulmine concrematum: cui nomen inde datum eſt, quod omnium deorum ſit i-
pſa domus habitaculum. Iudæi per diuerſas terrarum partes ſeditionem mouentes, digna cæ-

Anno mundi. de ſternuntur. Traianus Romani imperij, quod poſt Auguſtum defenſum magis fuerat quàm Anno mundi.
nobiliter amplìatum, fines longe lateq; diffudit.

4069. Adrianus conſobrinæ Traiani filius annos XXI. Hic per Quadratum diſcipulum Apoſtolorum, & Ariſtidem Athenienſem, uirum fide ſapientiaq; plenum, & per Serenum Granium legatum, libris de Chriſtiana religione compoſitis inſtructus, præcepit per epiſtolam Chriſtianos ſine obiectu criminũ nõ damnari. Idẽ Iudæos ſecundo rebelles ultima cæde perdomuit, etiã introeundi eis Hieroſolymam licentia ablata, quam ipſe in optimum ſtatum murorum extructione reparauit, & Aeliam uocari de nomine ſuo præcepit. Idem eruditiſsimus in utraq; lingua bibliothecam Athenis, miri operis extruxit. Hieroſolymæ primus ex gentibus conſtituitur Epiſcopus Marcus, ceſſantibus his qui fuerant ex Iudæis, qui ſunt numero XV. & præfuerunt à paſsione Domini per annos fere C. & VII. 4090.

4090. Antoninus cognomento Pius, cum filijs ſuis Aurelio & Lucio annos XXII. menſes III. Iuſtinus philoſophus librum pro Chriſtiana religione compoſitum Antonino tradidit, benignumq; eum erga Chriſtianos homines fecit. Qui non longe poſt ſuſcitante perſecutionem Creſcente Cynico pro Chriſto ſanguinem fudit ſub Pio Romæ Epiſcopo. Hermes ſcripſit librum qui dicitur Paſtoris, in quo præceptum angeli continet, ut Paſcha die dominico celebraretur. Polycarpus Romam ueniens, multos ab hæretica labe caſtigauit, qui Valentini & Cerdonis fuerant nuper doctrina corrupti. 4112.

4112. M. Antoninus Verus cum fratre Lucio Aurelio Commodo annos XVIIII. menſem unum. 4131.
Hi primum æquo iure imperium adminiſtrauerunt, cum uſq; ad hoc tempus ſinguli Auguſti fuerint: bellum deinde contra Parthos admirabili uirtute & fœlicitate geſſerunt. Perſecutione orta in Aſia Polycarpus & Pionius fecere martyriũ: in Gallia quoq; plurimi glorioſe pro Chriſto ſanguinem fudere. Nec multo poſt uindex ſcelerum lues multas late prouincias, Italiam maxime Romamq; uaſtauit. Defuncto Commodo fratre, Antoninus Commodum filium ſuum conſortẽ regni facit. Antonino Imperatori Melito Aſianus Sardẽſis Epiſcopus Apologeticũ pro Chriſtianis tradidit. Lucius Britãniæ rex miſſa ad Eleutheriũ Romæ Epiſcopũ epiſtola, ut Chriſtianus efficiatur impetrat: Apollinaris Aſianus Hierapoli, & Dionyſius Corinthi clari habẽtur Epiſcopi. Quarta perſecutio.

4131. L. Antoninus Commodus poſt mortem patris regnauit annos XIII. Hic aduerſum Germanos bellum fœliciter geſsit, cæterum ipſe per omnia luxuriæ & obſcœnitati mancipatus nihil paternæ uirtutis & pietatis ſimile geſsit. Irenæus Epiſcopus Lugdunenſis inſignis habetur. Commodus Imperator Coloſsi capite ſublato ſuæ imaginis caput ei iuſsit imponi. 4145.

4144. Aelius Pertinax menſes VI. Hic Iuliani iuriſperiti ſcelere occiditur in palatio, quem menſe ſeptimo poſtquam cœperat imperare Seuerus apud pontem Miluium bello uictum interfecit. Victor decimustertius Romæ Epiſcopus datis late libellis conſtituit Paſcha die dominico celebrari, ſicut & prædeceſſor eius Eleutherius à XV. luna primi menſis, uſq; in XXI. Cuius decretis fauens Theophilus Cæſareæ Palæſtinæ Epiſcopus, ſcripſit aduerſus eos qui decimaquarta luna cum Iudæis Paſcha celebrant, cum cæteris qui in eodem Concilio aderant Epiſcopis Synodicam, & ualde utilem epiſtolam. 4145.

4145. Seuerus Pertinax annos XVIII. Clemẽs Alexãdrinæ eccleſiæ breſbyter, & Panthenus Stoicus philoſophus in diſputatione dogmatis noſtri diſertiſsimi habentur. Narciſſus Hieroſolymorum Epiſcopus, & Theophilus Cæſarienſis, Polycarpus quoq; & Bachylus Aſianæ prouinciæ Epiſcopi inſignes habentur. Perſecutione in Chriſtianos facta plurimi per diuerſas prouincias, inter quos & Leonides pater Origenis martyrio coronati ſunt. Clodio Albino, qui ſe in Gallia Cæſarem fecerat, apud Lugdunum interfecto, Seuerus in Britannias bellum transfert, ubi ut receptas prouincias ab incurſione barbarica faceret ſecuriores, magnam foſſam firmiſsimumq; uallum crebris inſuper turribus communitum per CXXXII. millia paſſuum à mari uſq; ad mare duxit, & Eboraci obijt. Perpetua & Fœlicitas apud Carthaginem Africæ in caſtris beſtijs deputatæ pro Chriſto Nonis Martijs. 4163. Quinta perſecutio.

4163. Antoninus cognomento Caracalla Seueri filius annos VII. Alexander Epiſcopus Cappadociæ, cum deſiderio locorum ſanctorum Hieroſolymam ueniſſet, uiuente adhuc Narciſſo eiuſdem urbis Epiſcopo, perſenilis ætatis uiro, & ipſe ibi ordinatur Epiſcopus, Domino ut id fieri deberet per reuelationem monente. Tertullianus Afer Centurionis Proconſularis filius omnium eccleſiarum ſermone celebratur. 4170.

4170. Macrinus annũ unum. Abgarus uir ſanctus regnauit Edeſſæ, ut uult Africanus. Macrinus cũ filio Diadumeno, cum quo imperium inuaſit, apud Archilaidem militari tumultu occiditur. 4171.

4171. M. Aurelius Antoninus annos IIII. In Palæſtina Nicopolis quæ prius Emmaus uocabatur urbs condita eſt, legationis induſtriam pro ea ſuſcipiente Iulio Africano ſcriptore temporum. Hæc eſt Emmaus, quam dominus poſt reſurrectionem ſuo ingreſſu, ſicut Lucas narrat, ſanctificare dignatus eſt. Hippolytus epiſcopus multorum conditor opuſculorum temporum canonem quem ſcripſit hucuſq; perduxit: qui etiam ſedecennalem Paſchæ circulum reperiens, Euſebio, qui ſuper eodem paſcha decennouenalem circulum compoſuit, occaſionem dedit. 4175.

4175. Aurelius Alexander annis XIII. Hic in Mammeam matrem ſuam unice pius fuit, & ob id omnibus amabilis. Vrbanus Romæ epiſcopus multos nobilium ad fidem Chriſti & martyrium 4188.

Anno mundi. perduxit. Origenes Alexandriæ, imò toto orbe clarus habetur. Deniq; Mammea mater Alexan Anno mundi.
dri eum audire curauit, & Antiochiam accitum ſummo honore habuit.
4191. Maximinus annis III. Hic aduerſus eccleſiarum ſacerdotes & clericos, id eſt doctores, perſe- 4188.
Sexta perſecutio. cutionem exercet, maximè propter Chriſtianam Alexandri cui ſucceſſerat, & Mammeę matris
eius familiam: uel præcipuè propter Origenem presbyterum. Pontianus & Antherus Romanę
urbis epiſcopi martyrio coronati, & in cemiterio Calixti ſunt ſepulti.
4197. Gordianus annis VI. Iulius Africanus inter ſcriptores eccleſiaſticos nobilis habetur: qui in 4191.
Chronicis quæ cōſcripſit, refert ſe Alexandriam properare, Heraclię opinione celeberrima pro
uocatū, quē & in diuinis, & in philoſophicis ſtudijs, atq; omni Græcorū doctrina inſtructiſſimū
fama loqueretur. Origenes in Cæſarea Palæſtinæ Theodorum cognomento Gregoriū, & Athe
nodorū adoleſcentulos fratres, Ponti poſtea nobiliſſimos epiſcopos diuina philoſophia imbuit.
4204. Philippus cum Philippo filio annis VII. Hic primus imperatorum omnium Chriſtianus fuit, 4197.
ac poſt tertium imperij eius annum milleſimus à conditione Romæ annus expletus eſt, ita ma-
gnificis ludis auguſtiſſimus omnium præteritorum, hic natalis annus à Chriſtiano imperatore
celebratus eſt. Origenes aduerſus quendam Celſum Epicureum philoſophum, qui contra nos
libros conſcripſerat, octo uoluminibus reſpondit: qui ut breuiter dicam, tam ſcribendi ſedulus fu
it, ut Hieronymus quodam loco, V. librorum eius milia ſe legiſſe meminerit.
4205. Decius anno I. menſibus III. Hic cum Philippos patrem & filium interfeciſſet, ob odium eo- 4204.
Septima perſecutio. rum in Chriſtianos perſecutionem mouet, in qua Fabianus in urbe Roma martyrio coronatus,
ſedem ſui epiſcopatus Cornelio dereliquit, qui & ipſe martyrio coronatus eſt. Alexander Hie-
roſolymorum epiſcopus apud Cæſaream Paleſtinæ & Antiochiæ Babylas interficiuntur. Hæc
perſecutio, ut Dionyſius Alexandriæ epiſcopus refert, non ex præcepto imperatoris ſumpſit ex
ordium, ſed anno, inquit, integro principalia præuenit edicta miniſter dæmonum, qui dicebatur
in ciuitate noſtra diuinus, ſuperſtitioſum contra nos exagitans uulgus.
4207. Gallus cum Voluſiano filio annis II. menſibus IIII. Huius imperij Dionyſius Alexandrię An 4205.
tiſtes ita meminit: At ne Gallus quidem malum Decij aut uidere potuit, aut cauere, ſed in eun-
dem lapidem offenſionis impegit: cuius cum regnum floreret initio, & cuncta ei ex ſententia ce-
derent, ſanctos uiros qui pro pace regni eius Deo ſummo ſupplicabant perſecutus eſt, cum qui-
bus & proſperitatem ſuam fugauit & pacem. Origenes LXX. ætatis anno non ad integrum im
pleto defunctus, & in urbe Tyri ſepultus eſt. Cornelius Romæ epiſcopus rogatus à quadam ma-
trona Lucina, corpora apoſtolorum de catacumbis leuauit noctu, & poſuit Pauli quidem uia Ho
ſtienſi, ubi decollatus eſt: Petri autem iuxta locum ubi crucifixus eſt, inter corpora ſanctorum e-
aureo piſcoporū in tēplū Apollinis, in mōte * Aurelio, in Vaticano Palatij Neroniani, III. Cal. Iul.
4222. Valerianus cum filio Gallieno annis XV. Hic in Chriſtianos perſecutione commota ſtatim 4207.
Octaua perſecutio. à Sapore Perſarum rege capitur, ibiq; luminibus orbatus ſeruitute miſerabili conſeneſcit. Vnde
Gallienus tam claro Dei iudicio territus pacem noſtris reddidit, ſed ob meritum tamen uel pro-
prię libidinis, uel paternæ theomachiæ innumera à Barbaris adſurgentibus Romani regni detri
menta ſuſtinuit. Hac perſecutione Cyprianus Carthaginenſis epiſcopus, cuius doctiſſima extāt
opuſcula, martyrio coronatur: cuius uitæ & paſſionis uolumen egregium reliquit Pontius Dia
conus eius, qui uſq; ad diem paſſionis eius cum ipſo exilium ſuſtinuit. Theodorus, cuius ſupra
meminimus, cognomento Gregorius, Neocæſariæ Ponti epiſcopus, magna uirtutum gloria cla
ret. E quibus unum eſt, quod ut eccleſiæ faciendæ locus ſufficeret, montem precibus mouit. Ste-
phanus & Xiſtus Romæ epiſcopus martyrium paſſi.
4224. Claudius anno I. menſibus IX. Iſte Gothos iam per annos XV. Illyricum Macedoniamq; ua- 4222.
ſtātes, ſuperat: ob quę in curia clypeus ei aureus, & in Capitolio ſtatua aurea collocata eſt. Mar
cion diſertiſſimus Antiochenæ presbyter eccleſiæ, quippe qui in eadē urbe rhetoricā docuerat,
aduerſus Paulū de Samoſata, qui Antiochiæ epiſcopus, dogmatizabat Chriſtū communis natu
ræ hominem tantum fuiſſe, accipientibus notarijs diſputauit, qui dialogus uſq; hodie extat.
4229. Aurelianus annos V. menſes VI. Hic cum aduerſum nos perſecutionem mouiſſet, fulmen an- 4224.
Nona perſecutio. te eum magno pauore circumſtantium ruit: ac non multo poſt à militibus occiſus eſt itineris me-
dio, quod inter Conſtantinopolim & Heracliam eſt, ſtratæ ueteris locus Cenofrurium appella-
tur. Eutychianus Romæ epiſcopus martyrio coronatus, in cemiterio Caliſti ſepelitur, qui & ipſe
CCCXIII. martyres manu ſua ſepeliuit.
4230. Tacitus menſes ſex. Quo apud Pontum occiſo, obtinuit Florianus imperium diebus LXXX 4229.
VIII. & ſic apud Tharſum interficitur. Anatholius natione Alexandrinus, Laodiceæ Syriæ epi-
ſcopus, philoſophorum diſciplinis eruditus, plurimo ſermone celebratur. Cuius ingenij magni-
tudo de libro quem ſuper paſcha compoſuit, & de decem libris arithmeticæ inſtitutionis poteſt
apertiſſimè cognoſci. Inſana Manichæorum hæreſis his temporibus oritur.
4236. Probus annis ſex, menſes IIII. Hic Gallias iamdudum à barbaris occupatas, permulta & gra 4230.
uia prælia, deletis tandem hoſtibus ad perfectum liberauit. Secundo huius anno, ut in Chroni-
cis Euſebij legimus, iuxta Antiochenos CCCXXV. annus fuit: iuxta Tyrios CCCCII. iuxta Lao-
dicenos CCCXXIIII. iuxta Edeſſenos DLXXXVIII. iuxta Aſcalonitas CCCLXXX. ſecundū
Hebræos initium LXXXVI. Iubilei, quod ſignificat annos IIIIMCCL. Archelaus Meſopota-

miæ

Anno mundi. miæ epiſcopus,librum diſputationis ſuæ quam habuit aduerſus Manichæum exeuntem de Per- Anno mundi.
ſide,Syro ſermone compoſuit,qui translatus à Græcis habetur à multis.
4236. Carus cum filijs Carino & Numeriano annis II. Caius Romanæ eccleſiæ fulget epiſcopus, 4238.
qui à Diocletiano martyrium paſſus eſt.Phierius presbyter Alexandriæ, ſub Theone epiſcopo
florentiſsime populos docuit,& tantam ſermonis diuerſorumq; tractatuum, qui uſq; hodie ex-
tant,inuenit elegantiam, ut Origenes iunior uocaretur:uir miræ parſimoniæ,& uoluntariæ pau
pertatis appetitor,qui poſt perſecutionem omni tempore uitæ Romæ uerſatus eſt.
4238. Diocletianus cum Herculio Maximiano annis XX. Carauſius ſumpta purpura Britannias 4257.
occupauit.Narſeus rex Perſarum Orienti bellum intulit. Quinquegentiani Africam uaſtaue-
runt.Aegyptũ Achilleus obtinuit.Ob quod Conſtantius & Galerius Maximinus Cæſares aſſu
muntur in regnum.Conſtantius priuignam Herculij Theodoram accepit,ex qua poſtea VI.libe
ros Conſtantini fratres habuit Galerius filiam Diocletiani Valeriam.Poſt X. annos per Aſcle
piodotum Præfectum prætorio Britanniæ receptæ,XIX.anno Diocletiani ipſe in oriente Maxi Decima perſecutio.
mianus,Herculius in occidente uaſtari eccleſias,affligi,interficiq; Chriſtianos præcipiunt.Se-
cundo autem perſecutionis anno Diocletianus Nicomediæ, Maximianus Mediolani purpurã
depoſuerunt. Attamen cœpta ſemel perſecutio uſq; ad ſeptimum Conſtantini annum feruere
non ceſſat. Conſtantius XVI.imperij anno, ſummæ manſuetudinis & ciuilitatis uir,in Britan-
nia diem obijt Eboraci.Hęc perſecutio tam crudelis & crebra flagrabat,ut intra unum menſem
XVII. millia martyrũ pro Chriſto paſſa inueniatur.Nam & oceani limbũ trãſgreſſa,Albanũ,Aa
rõ,& Iuliũ Britanniæ,cũ alijs plurib.uiris ac fœminis felici cruore dãnauit.Paſſus eſt hac Pãphi-
lus presbyter, Euſebij Cæſarięſis epiſcopi neceſſarius,cuius uitã ipſe tribus libris cõprehendit.
4258. Tertio anno perſecutionis,quo & Conſtãtius obijt, Maximinus & Seuerus à Galerio Maxi 4259.
miano Cęſares facti, è quibus Maximinus maleficia & ſtupra ſua Chriſtianorũ perſecutionibus
accumulat.Paſſus eſt ea tempeſtate Petrus Alexandriæ epiſcopus,cum pluribus Aegypti epiſco
pis.Lucianus quoq; uir moribus,& continentia,& eruditione præcipuus,Antiochenus presby-
ter paſſus eſt,& Timotheus Romæ X.Calendas Iulias.
4259. Conſtantinus Conſtantij ex concubina Helena filius,in Britannia creatus imperator regna- 4288.
uit annis XXX.& menſibus X.Ab anno perſecutionis quarto Maxentius Herculij Maximiani
filius Romæ Auguſtus appellatur.Licinius Conſtantiæ ſororis Conſtantini uir,Carnunti Impe
rator creatur. Conſtantinus de perſecutore Chriſtianus efficitur.In Nicæno Concilio fides ca-
tholica exponitur,anno poſt Alexandrum DCXXXVI.die menſis ſecundum græcos Deſii no-
nodecimo,quod eſt X. Calendarum Iuliarum, Conſulatu Paulini & Iuliani V V C C. Conſtanti-
nus fecit Romæ,ubi baptizatus eſt,baſilicam beati Iohannis Baptiſtæ,quæ appellata eſt Con-
ſtantiniana.Item baſilicam beato Petro in templo Apollinis:necnon & beato Paulo corpus utri
uſq; ære Cyprio circundans quinq; pedes groſſo.Item baſilicam in palatio Soſoriano,uel potius
Seſſoriano, quæ cognominatur Hieruſalem, ubi de ligno crucis domini poſuit.Item baſilicam
ſanctæ martyris Agnes,ex rogatu filiæ ſuæ:& baptiſteriũ in eodem loco,ubi & baptizata eſt ſo
ror eius Conſtantia cum filia Auguſta. Item baſilicam beato Laurentio martyri uia Tiburtina
in agro Verano.Item baſilicam uia Labicana inter duas lauros beato Petro & Marcellino mar
tyribus: & Mauſoleum,ubi matrem ſuam poſuit in ſarcophago purpureo.Item Baſilicam in ci-
uitate Hoſtia iuxta portum urbis Romæ, beatorum apoſtolorum Petri & Pauli,& Ioannis Ba-
ptiſtæ.Item baſilicam in ciuitate Albanenſi ſancti Ioannis Baptiſtæ. Item baſilicam in urbe Nea
poli.Idem Conſtantinus Depranam Bithyniæ ciuitatem in honorem martyris Luciani ibi con-
diti inſtaurans,ex uocabulo matris ſuæ Helenopolim nuncupauit.Idem urbem nominis ſui ſta-
tuens in Thracia ſedem Romani imperij,& totius caput orientis eſſe uoluit.Idem ſtatuit citra ul
lam hominum cædem Paganorum templa claudi.
4289. Conſtantius cum Conſtantino & Conſtante fratribus,annos XXIIII.menſes V.dies XIII.Ia 4313.
cobus Niſibenus epiſcopus cognoſcitur,ad cuius preces ſępe urbs diſcrimine liberata eſt.Impie
tas Arrianorũ Conſtãtij regis fulta præſidio,exilijs,carceribus,& uarijs afflictionũ modis primũ
Athanaſium,deinde omnes non ſuæ partis epiſcopos perſecuta eſt.Maximinus Treuirorum epi
ſcopus clarus habetur,à quo Athanaſius Alexandriæ epiſcopus, cum à Conſtantio quæreretur
ad pœnam,honorifice ſuſceptus eſt.Antonius monachus CV.ætatis anno in eremo moritur.Re
liquiæ apoſtoli Timothæi Conſtantinopolim inuectæ.Conſtantio Romã ingreſſo, oſſa Andreæ
apoſtoli & Lucæ Euangeliſtæ,à Conſtantinopolitanis miro fauore ſuſcepta. Hilarius Pictauien
ſis epiſcopus,qui pulſus ab Arrianis in Phrigia exulauerat,cum apud Conſtantinopolim librum
pro ſe Conſtantio porrexiſſet,ad Gallias redit.
4313. Iulianus annos II.menſes VIII.Iulianus ad idolorum cultum cõuerſus, Chriſtianos proſequi 4315.
tur.Pagani apud Sebaſten Palæſtinæ urbem ſepulchrum Ioannis baptiſtæ inuadunt, oſſa diſper
gunt,eadem rurſum collecta & cremata,latius diſpergunt. Sed Dei prouidentia affuere quidam
ex Hieroſolymis monachi,qui mixti colligentibus quæcũq; ipſi poterant ablata, ad patrẽ ſuum
Philippum pertulere.Ille confeſtim hæc (ſupra ſe enim ducebat tantum theſaurum proprijs ſer-
uare uigilijs) ad pontificem maximum, tunc Athanaſium per Iulianum diaconum ſuum mittit.
Quæ ille ſuſcepta paucis arbitris, ſub cauato ſacrarij pariete incluſa prophetico ſpiritu profutu-
ra ge-

Anno mundi. ra generationi poſteræ conſeruauit: cuius præſagium ſub Theodoſio principe per Theophilũ Anno mundi.
eiuſdem urbis epiſcopum completur, qui deſtructo Serapis ſepulchro, ſancti Iohannis ibidem
conſecrauit eccleſiam.

4316. Iouianus menſibus VIII. Synodus Antiochiæ à Melitio & ſuis facta, in qua ὁμοουσίῳ καὶ ὁμουσίῳ 4315.
reiecto, medium inter hæc ὁμοιούσιον Macedonianum dogma uindicauerunt. Iouianus lapſu Con
ſtantij prædeceſſoris admonitus, honorificis & officioſiſsimis literis Athanaſium requirit, ab
ipſo formam fidei & eccleſiarum diſponendarum ſuſcepit modum. Sed eius pia lætaq́ principia
mors immatura corrupit.

4327. Valentinianus cum fratre Valente annis XI. Apollinaris Laodicenus epiſcopus multimoda 4316.
noſtræ religionis ſcripta componit, qui poſtea à fide deuians hæreſim ſui nominis inſtituit. Da-
maſus Romæ epiſcopus fecit Baſilicam iuxta theatrum ſancto Laurentio, & aliam in Catacum
bas, ubi iacuerunt corpora ſancta apoſtolorum Petri & Pauli. In quo loco platomam ipſam ubi
iacuerunt corpora ſancta, uerſibus adornauit. Valens ab Eudoxio Arianorum epiſcopo bapti-
zatus, noſtros perſequitur. Gratianus Valentiniani filius tertio eius anno Ambianis imperator
factus eſt. Conſtantinopoli apoſtolorum martyrium dedicatur. Poſt Auxentij ſeram mortẽ Me
diolani Ambroſio epiſcopo conſtituto, omnis ad fidem rectam Italia conuertitur. Hilarius epi
ſcopus Pictauis moritur.

4331. Valens cum Gratiano & Valentiniano, Valentiniani fratris ſui filijs, annis IIII. Valens le- 4327.
ge data, ut monachi militarent, nolentes fuſtibus iuſsit interfici. Gens Hunorum diu inacceſsis
recluſa montibus, repentina rabie percita, exarſit in Gothos, eoſq́ ſparſim conturbatos ab anti-
quis ſedibus expulit. Gothi tranſito Danubio, fugientes à Valente ſine armorum depoſitione ſu-
ſcepti mox per auaritiam Maximi ducis fame ad rebellandum coacti ſunt, uictoq́ Valentis ex-
ercitu per Traciam ſeſe miſcentes ſimul omnia cædibus, incendijs, rapiniſq́ fuderunt.

4337. Gratianus cum fratre Valentiniano annis VI. Theodoſius à Gratiano imperator creatus, ma 4331.
ximas illas Scythias gentes, hoc eſt, Alanos, Hunos & Gothos magnis multiſq́ prælijs uincit:
cuius concordiam non ferentes Ariani, poſt XL. annos eccleſias quas ui tenuere, reliquerunt.
Synodus CL. Patrum congregatur urbe Auguſta aduerſus Macedonium ſub Damaſo Romæ e-
piſcopo. Theodoſius Arcadium filium ſuum conſortem facit imperij, à ſecundo Gratiani anno
ipſo ſexies & Theodoſio COSS. Theophilus paſchalem computum ſcribit. Maximus, uir qui-
dem ſtrenuus & probus, atq́ Auguſto dignus, niſi contra ſacramenti fidem per tyrannidem e-
merſiſſet, in Britannia inuitus propemodum ab exercitu imperator creatus, in Galliam tranſiit,
ibiq́ Gratianum Auguſtum dolis circunuentum apud Lugdunum occidit, fratremq́ eius Va-
lentinianum Italia expulit: qui tamen iuſtiſsimam cum matre ſua Iuſtina pœnam luit exilij, quæ
& ipſum Ariana polluit hæreſis, & eminentiſsimam catholicæ fidei arcem Ambroſium perfida
obſidione uexauit, nec prius quàm prolatis beatorum Geruaſij & Protaſij martyrum Deo reue-
lante reliquijs incorruptis, nefanda cœpta deſeruit.

4348. Theodoſius, qui Gratiano uiuente VI annis iam orientem regebat, poſt mortem eius regnat 4337.
annis XI. ipſe & Valentinianus, quem Italia expulſum benigne ſuſceperat. Maximum tyrannũ
tertio ab Aquileia lapide interficiunt: qui quoniam Britanniam omni pene armata iuuentute,
copijſq́ militaribus ſpoliauerat, quæ tyrannidis eius ueſtigia ſecutæ in Gallias, nunquam ultra
domum rediere. Videntes tranſmarinæ gentes ſæuiſsimæ, Scotorum à Circio, Pictorum ab A-
quilone deſtitutam milite ac defenſore inſulam, adueniunt, & uaſtatam direptamq́ eam multos
per annos opprimunt. Hieronymus ſacræ interpres hiſtoriæ librum, quem de illuſtribus eccleſiæ
uiris ſcribit, uſq́ ad decimumquartum totius imperij Theodoſii annum perduxit.

4361. Arcadius filius Theodoſii cum fratre Honorio annis XIII. Corpora ſanctorum Abacuc & 4348.
Michææ prophetarum diuina reuelatione produntur. Gothi Italiam, Vandali atq́ Alani Galli
as aggrediuntur. Innocentius Romæ epiſcopus dedicauit Baſilicam Geruaſii & Protaſii marty
rum beatiſsimorum, ex deuotione teſtamenti cuiuſdam illuſtris fœminæ Veſtinæ. Pelagius Bri
to Dei gratiam impugnat.

4376. Honorius cum Theodoſio minore, fratris ſui filio, annis XV. Halaricus rex Gothorũ Romã 4361.
inuaſit, partemq́ eius cremauit incendio, IX. Cal. Septembres, anno conditionis eius milleſimo
Sic tertio Lucianus. centeſimo ſexageſimoquarto, ac * ſexto die quàm ingreſſus fuerat, deprædata urbe egreſſus eſt.
Lucianus presbyter, cui reuelat Deus ſeptimo Honorij principis anno, locum ſepulchri & reli-
quiarum beati protomartyris Stephani, & Gamalielis ac Nicodemi, qui in euangelio & in Acti
bus apoſtolorum leguntur, ſcripſit ipſam reuelationem græco ſermone ad omnium eccleſiarum
perſonam. Quam reuelationem Auitus presbyter, homo Hiſpanus genere, in latinum uertit elo
quium, & adiecta epiſtola ſua per Oroſium presbyterum occidentalibus dedit. Qui etiam Oro-
ſius ad loca ſancta perueniens, quo eum Auguſtinus ad Hieronymum pro diſcenda animæ rati-
one miſerat, reliquias beati Stephani accepit, & patriam reuerſus primus intulit occidenti. Bri
tanni Scotorum Pictorumq́ infeſtationem non ferentes Romam mittunt, & ſui ſubiectione pro
miſſa contra hoſtem auxilia flagitant, quibus ſtatim miſſa legio magnam barbarorum multitu-
ob dinem ſternit, cæteros Britanniæ finibus pellit, ac domum reuertura præcepit ſocijs * ad ar-
cendos hoſtes murum trans inſulam inter duo maria ſtatuere, qui abſque artifice magiſtro
magis

nno mundi. magis ceſpite quàm lapide factus nil operantibus profuit. Nam mox ut diſceſſere Romani, aduectus nauibus prior hoſtis, quaſi maturam ſegetem obuia quæq; ſibi cędit, calcat, deuorat. Iterum petiti auxilia Romani aduolant, & cæſum hoſtem trans maria fugant, coniunctisq; ſibi Britannis murum, non terra ut ante * puluereum, ſed ſaxo ſolidum inter ciuitates, quæ ibidem ob metum hoſtium fuerant factæ, à mari uſq; ad mare collocant. Sed & in litore meridiano maris, quia & inde hoſtis timebatur, turres per interualla ad proſpectum maris ſtatuunt, ſic ualedicunt ſocijs tanquam ultra non reuerſuri. Bonifacius Romæ epiſcopus, fecit oratorium in cœmiterio ſanctæ Felicitatis, & ornauit ſepulchrum eius, & ſancti Syluani. Hieronymus presbyter obijt duodecimo Honorij anno, pridie Calend. Octob. anno ætatis ſuæ 91. Anno mundi. puluere

4376. Theodoſius minor Arcadij filius annis uiginti & ſex. Valentinianus iunior Conſtantij filius Rauennæ imperator creatur. Placidia mater eius Auguſta nuncupatur. Effera gens Vandalorum, Alanorum, & Gothorum, ab Hiſpanis ad Africam tranſiens, omnia ferro, flamma, rapinis, ſimul & Ariana impietate fœdauit. Sed beatus Auguſtinus Hipponenſis epiſcopus, & omnium doctor eximius eccleſiarum, ne ciuitatis ſuæ ruinam uideret, tertio obſidionis eius menſe migrauit ad Dominum, quinto Calendas Septembres, cum uixiſſet annis ſeptuaginta ſex: in clericatu autem uel epiſcopatu annos fermè quadraginta compleſſet, quo tempore Vandali capta Carthagine, Siciliam quoq; deleuerunt. Cuius captiuitatis Paſchaſinus Lilybitanus antiſtes in epiſtola, quam de ratione paſchali papæ Leoni ſcripſit, meminit. Ad Scotos in Chriſtum credentes, ordinatus à papa Celeſtino, Palladius primus epiſcopus mittitur. Anno Theodoſii octauo, recedente à Britannia Romano exercitu, cognita Scoti & Picti reditus denegatione, redeunt ipſi, & totam ab Aquilone inſulam pro indigenis murotenus capeſſunt. Nec mora, cæſis, captis, fugatis cuſtodibus muri, & ipſo interrupto etiam intra illum crudelis prædo graſſatur. Mittitur epiſtola lachrymis ærumnisq; referta ad Romanę poteſtatis uirum, Aetium ter conſulem, uiceſimo tertio Theodoſii principis anno, petens auxilium, nec impetrat. Interea fames dira ac famoſiſſima profugos infeſtat: qua coacti quidam hoſtibus dedere manus. Alij de montibus, ſpeluncis ac ſaltibus ſtrenuè repugnabant ac ſtrages hoſtibus dabant. Reuertuntur Scoti domum, poſt non multum tempus reuerſuri. Picti extremam inſulæ partem tum primū & deinceps inhabitaturi detinent. Famam præfatam magna frugum opulentia, opulentiam luxuria & negligentia, negligentiam lues acerrima, & acrior mox hoſtium nouorum, id eſt, Anglorum, plaga ſecuta eſt: quos illi unanimo conſilio cum rege ſuo Vvertigerno quaſi defenſores patriæ ad ſe inuitandos elegerunt: ſed exceptos mox impugnatores atq; expugnatores ſenſerunt. Xiſtus Romæ epiſcopus, fecit baſilicam ſanctæ Mariæ matris Domini, quæ ab antiquis Liberi cognominabatur. Eudoxia uxor Theodoſii principis ab Hieroſolymis remeauit, beatiſsimi Stephani primi martyris reliquias, quæ in baſilica ſancti Laurentij poſitæ uenerantur, ſecum deferens. Bleda & Attila fratres, multarumq; gentium reges Illyricum Thraciamq; depopulati ſunt. 4402.

4402. Martianus & Valentinianus annis ſeptem. Gens Anglorum ſiue Saxonum Britanniam tribus longis nauibus aduehitur, quibus dum iter proſperatum domi fama referret, mittitur exercitus fortior, qui * iunctus prioribus, primo hoſtes quos petebat, abegit: deinde in ſocios arma uertēs, totam propè inſulam ab orientali eius plaga, uſq; ad occidentalem igni uel enſe ſubegit, conficta occaſione, quod pro ſe militantibus, Britones minus ſufficienter ſtipendia darent. Ioannes Baptiſta caput ſuum duobus monachis orientalibus, qui ob orationem uenerant Hieroſolymam, iuxta Herodis quondam regis habitaculum reuelat, quod deinceps Emiſam Phœniciæ urbem perlatum, & digno honore cultum eſt. Hæreſis Pelagiana Britannorum turbat fidem, qui à Gallicanis epiſcopis auxilium quærentes, Germanum Altiodorenſis eccleſiæ epiſcopum, & Lupum Trecaſenum æquè Apoſtolicæ gratiæ antiſtitem, fidei defenſores accipiunt: confirmāt antiſtites fidem uerbo ueritatis ſimul & miraculorum ſignis. Sed & bellum Saxonum Pictorumq; aduerſus Britones eo tempore iunctis uiribus ſuſceptum diuina uirtute retundūt. Cum Germanus ipſe dux belli factus, nō tubæ clangore alleluia totius exercitus uoce ad ſidera leuato, hoſtes in fugam uertit immanes: qui deinceps ad Rauennam perueniens, & ſumma reuerentia à Valentiniano & Placida ſuſceptus, migrauit ad Chriſtum: corpus honorifico agmine comitantibus uirtutum operibus Altiodorum defertur. Aetius Patricius magna occidentalis reipublicæ ſalus, & regi quondam Attilæ terror, à Valentiniano occiditur, cum quo Heſperium cecidit regnum, neq; hactenus ualuit releuari. 4409. iunctis

4409. Leo annos decem & ſeptem. Hic pro Tomo Chalcedonenſe per uniuerſum orbem ſingulis orthodoxorum epiſcopis ſingulas conſonantesq; miſit epiſtolas, quid de eodem Tomo ſentirent, reſcribi ſibi poſtulans. Quorum adeò conſonantia de uera Chriſti incarnatione ſuſcepit omnium reſcripta, ac ſi uno tempore unoq; dictante fuiſſent uniuerſa conſcripta. Theodoretus epiſcopus ciuitatis, quæ à Cyro Perſarum rege condita, Cyriæ nomen habuit, ſcribit de uera incarnatione domini ſaluatoris aduerſus Eutychen & Dioſcorum Alexandriæ epiſcopum, qui humanam in Chriſto carnem negant. Scripſit & hiſtoriam eccleſiaſticam à fine librorum Euſebij uſq; ad ſuum tempus, id eſt, uſq; ad imperium Leonis huius, ſub quo & mortuus eſt. Victorius iubente papa Hilario ſcripſit paſchalem circulum DXXXII. annorum. 4426.

4426. Zenon annos XVII. Corpus Barnabæ apoſtoli, & euangelium Matthæi eius ſtylo ſcriptum 4443.

ipſo

Anno mundi. ipſo reuelante reperitur,*Odoacer rex Gothorum Romam obtinuit,quam ex eo tempore diu *Anno mundi.*
Odouacer legit Caſsiodorus ſenator.
tius eorum reges tenuere. Mortuo Theodorico Triarij filio alius Theodoricus cognomēto Valamer Gothorum ſuſcepit regnum, qui utranq; Macedoniam Theſſaliamq; depopulatus eſt, & plurima regiæ ciuitatis loca igne ſuccendens, Italiam quoq; infeſtus occupauit. Honoricus rex Vandalorum Arianus in Africa exulatis diffugatisq;,plus quàm CCCXXXIIII. Epiſcopis catholicis eccleſias eorum clauſit,plebem uarijs affecit ſupplicijs,& quidem innumeris,manus abſcindens linguas præcidit,nec tamen loquelam catholicæ confeſsionis eripere potuit. Britones duce Ambroſio Aureliano uiro modeſto,qui ſolus forte Romanæ gentis Saxonum cædi ſuper fuerat,occiſis in eadem parentibus purpura indutis, uictricem eorum gentem prouocantes ad prælium, uincunt,& ex eo tempore nunc hi,nunc illi palmam habuere,donec aduena potentior tota per longum potiretur inſula.

4471. Anaſtaſius annos XXVIII. Thraſamundus Vandalorum rex catholicas eccleſias clauſit,& 4443.
CCXX. Epiſcopos exilio Sardiniam miſit. Symmachus papa inter multa eccleſiarū opera,quæ uel à fundamentis creauit, uel priſca renouauit, ad beatum Petrum,& beatum Paulum,& beatum Laurentium pauperibus habitacula conſtruxit, & omni anno per Africam uel Sardiniam epiſcopis qui in exilio erant pecunias & ueſtes miniſtrabat. Anaſtaſius,quia hæreſi fauens Eutychetis catholicos inſecutus eſt,diuino fulmine perijt.

4480. Iuſtinus ſenior annos IX. Ioannes Romanæ eccleſiæ pontifex Conſtantinopolim ueniēs, ad 4471.
portam quæ uocatur Aurea,populorum turbis ei occurrentibus,in conſpectu omnium roganti cæco lumen reddidit, qui dum rediens Rauennam ueniſſet, Theodoricus eum cum comitibus carceris afflictione peremit,inuidia ductus,quia catholicæ pietatis defenſor Iuſtinus eum honorifice ſuſcepiſſet,quo anno,id eſt, Conſulatu Probi iunioris & Symmachum Patritium Rauennæ occiderat,& ipſe anno ſequente ibidem ſubita morte perijt,ſuccedente in regnum Athalarico nepote eius. Hildericus Vandalorum rex, Epiſcopos ab exilio reuerti,& eccleſias inſtaurare præcepit,poſt annos LXXIIII. hæreticæ prophanationis. Benedictus abbas uirtutum gloria claruit,quas beatus papa Gregorius in libro dialogorum ſcripſit.

4518. Iuſtinianus Iuſtini ex ſorore nepos,annos XXXVIII. Bilizarius Patritius à Iuſtiniano in Afri- 4480.
cam miſſus, Vandalorum gentem deleuit. Carthago quoq; anno exceſsionis ſuæ XCVII. recepta eſt,pulſis deuictiſq; Vandalis & * Geliſmero rege eorum capto Conſtantinopolim miſſo.
Geiſmero.
Corpus ſancti Antonij monachi diuina reuelatione repertum Alexandriam defertur,& in eccleſia beati Baptiſtæ Iohannis humatur. Dionyſius paſchales ſcribit circulos,incipiens ab anno dominicæ incarnationis DXXXII. qui eſt annus Diocletiani CCXLVIII. poſt Conſulatum Lāpadij & Oreſtis,quo anno Codex Iuſtinianus orbi promulgatus eſt. Victor quoq; Capuanus epiſcopus librum de paſcha ſcribens, Victorij arguit errores.

4529. Iuſtinus minor,annos XI. Narſis Patritius Totilam Gothorum regem in Italia ſuperauit & oc 4518.
cidit,qui deinde per inuidiam Romanorum,pro quibus multa contra Gothos laborauerat,accuſatus apud Iuſtinum & coniugem eius Sophiam,quod ſeruitio premeret Italiam,ſeceſsit Neapolim Campaniæ,& ſcripſit genti Longobardorum,ut uenirent & poſsiderent Italiam. Iohannes Romanæ eccleſiæ Pontifex,eccleſiam apoſtolorū Philippi & Iacobi,quam prædeceſſor eius Pelagius ceperat, fecit & dedicauit.

4536. Tiberius Conſtantinus annos VII. Gregorius tunc Apocriſiarius,in Conſtantinopoli,poſt 4529.
Romanus epiſcopus,libros expoſitionis in Iob condit,& Eutychium eiuſdem urbis epiſcopum in fide noſtræ reſurrectionis erraſſe Tiberio præſente conuicit:ita ut ipſe Auguſtus librum eius quem de reſurrectione ſcripſit,ſuis quoq; catholicis allegationibus deſtruens,deliberaret flammis cremari debuiſſe. Docebat enim idem Eutychius corpus noſtrum in illa reſurrectionis gloria impalpabile,& uentis aereq; ſubtilius eſſe futurum,contra illud dominicum: Palpate & uidete,quia ſpiritus carnem & oſſa non habet,ſicut me uidetis habere. Gens Londobardorum comitante fame & mortalitate omnem inuadit Italiam,ipſamq; Romanam uaſtatrix obſidet urbem, quibus tempore illo rex præerat Albuinus.

4557. Mauritius annos XXI. Hirminigildus Leuigildi Gothorum regis filius,ob fidei catholicæ cō 4536.
feſsionē inexpugnabilē,à patre Ariano regni priuatus inſulis, & in carcerē ac uincula iniectus, ad extremum nocte ſancta dominicæ reſurrectionis ſecuri in capite percuſſus,regnum cœleſte pro terreno rex & martyr intrauit. Cuius frater Richardus mox ut regnum poſt patrem accepit, omnem Gothorum cui præerat gentem inſtante Leandro Hiſpalitano epiſcopo,qui & Hirmigildum docuerat,catholicam conuertit ad fidem. Gregorius Romanæ eccleſiæ pontifex & doctor eximius,anno Mauricij imperij decimotertio,indictione decimatertia,Synodum epiſcoporum XXIIII. ad corpus beati apoſtoli Petri congregans, de neceſſarijs eccleſiæ decernit. Idem miſsis Britanniam Melito,Auguſtino, & Iohanne,& alijs pluribus cum eis monachis timentibus Deum,ad Chriſtum Anglos conuertit. Et quidem Edilbertus mox ad Chriſti gratiam conuerſus cum gente Canthuariorum cui præerat,proximiſq; prouincijs,etiam epiſcopum doctoremq; ſuum Auguſtinum,ſed & cæteros ſacros antiſtites epiſcopali ſede donabat. Porro gentes Anglorum ab aquilone Vmbri fluminis ſub regibus Aelle & Aedilfrido ſitæ nec dum uerbum uitæ audierant. Grægorius XVIII. anno Mauricij,indictione IIII. ſcribens Auguſtino,Londini

quoq;

Anno mundi. ꝗꝗ; & Eboraci epiſcopos, accepto à ſede apoſtolica pallio Metropolitanos eſſe debere decernit. Anno mundi.

4557. Phocas annos VIII. Huius ſecundo anno, Indictione VIII. Gregorius papa migrauit ad domi 4565.
num. Hic rogante papa Bonifacio ſtatuit ſedem Romanæ & apoſtolicæ eccleſiæ caput eſſe om/
nium eccleſiarum, quia eccleſia Conſtantinopolitana primam ſe omnium eccleſiarum ſcribebat.
Idem alio papa Bonifacio petente, iuſsit in ueteri Fano quod Pantheum uocabatur, ablatis ido/
lolatriæ ſordibus eccleſiam beatæ ſemper uirginis Mariæ & omniũ martyrũ fieri: ut ubi quondã
omnium non deorum, ſed dæmoniorum cultus agebatur, ibi deinceps omnium fieret memoria
ſanctorum. Perſæ aduerſus rempublicam grauiſsima bella gerentes, multas Romanorum pro/
uincias & ipſam Hieroſolymam auferunt, & deſtruentes eccleſias, ſancta * quæꝗ; prophanan/ quoꝗ;
tes, inter ornamenta locorum uel ſanctorum uel communium quæ abſtulere, etiam uexillum
dominicæ crucis abducunt.

4565. Heraclius annos XXV. Anaſtaſius Perſa monachus nobile pro Chriſto martyriũ patitur, qui 4591.
natus in Perſide magicas à patre puer artes diſcebat, ſed ubi à captiuis Chriſtianis Chriſti nomẽ
acceperat, in eum mox animo toto cõuerſus relicta Perſide, Chalcedoniam Hierapolimq; Chri-
ſtum quærens, ac deinde Heroſolymam petit, ubi accepta baptiſmatis gratia, quarto ab eadem
urbem [illegible]ario monaſteriũ abbatis Anaſtaſii intrauit, ubi VII. annos regulariter uiuens, dum Cæ
ſaream Paleſtinæ [illegible]ationis gratia ueniſſet, captus à Perſis, & multa diu uerbera inter carceres
& uincula Marzab[illegible]na iudice perpeſſus eſt: tandem mittitur Perſidem ad regem eorum Choſro
nem, à quo tertio per interualla temporis uerberatus, ad extremum una ſuſpenſus manu per tres
horas diei, ſic decollatus cum aliјs LXX. martyrium compleuit. Mox tunica eius indutus quidã
dæmoniacus, curatus eſt. Interea ſuperueniens cum exercitu Heraclius princeps, ſuperatis Per
ſis, Chriſtianos qui erant captiuati reduxit gaudentes. Reliquiæ beati martyris Anaſtaſii primo
monaſterium ſuum, deinde Romam aduectæ, uenerantur in monaſterio beati Pauli apoſtoli,
quod dicitur ad aquas Saluias. Anno Heraclij regni XVI. Indictione XV. Aeduuius excellentiſ-
ſimus rex Anglorum in Britannia tranſumbranæ gentis ad aquilonem, prædicante Paulino epi
ſcopo, quem miſerat de Cantia uenerabilis archiepiſcopus Iuſtus, uerbum ſalutis cum ſua gente
ſuſcepit, anno regni ſui XI. aduentus autem Anglorum in Britannium plus minus an. CLXXX.
eiq; Paulino ſedem epiſcopatus Eboraci * donauit, cui profecto rei in auſpitium uenturæ fidei & tradidit
regni cœleſtis, poteſtas quoq; terreni creuerat regni, ita ut uniuerſos Britanniæ fines, quod ne/
mo Anglorum ante eum, qua uel ipſorum uel Britonum gentes habitabant ſub ditione accipe/
ret. Eo tempore exortum apud Scotos in obſeruatione paſchæ errorem quartadecimanorum.
Honorius papa per epiſtolam redarguit, ſed & Iohannes qui ſucceſſori eius Seuerino ſucceſ/
ſit, cum adhuc eſſet electus in Põtificatum, pro eodem paſcha eis ſimul & pro Pelagiana hæreſi,
quæ apud eos reuiuiſcebat, ſcripſit.

4591. Heraclonas cum matre ſua Martina annis II. Cyrus Alexandriæ, Sergius & Pyrrhus regiæ ur 4593.
bis epiſcopi, Acephalorum hæreſim inſtaurantes, unam operationem in Chriſto diuinitatis &
humanitatis, unam uoluntatem dogmatizant. E quibus Pyrrhus iјs temporibus, id eſt, ſub Theo
doro papa Romam ueniens ex Africa, ficta, ut poſt apparuit, pœnitentia obtulit eidem papæ,
præſente cuncto clero & populo, libellum cum ſua ſubſcriptione, in quo condemnarentur om/
nia quę à ſe uel à deceſſoribus ſuis ſcripta uel acta ſunt aduerſus catholicã fidẽ. Vnde & benigne
ſuſceptus eſt ab eo quaſi regiæ Pontifex ciuitatis. Sed quia reuerſus domum repetiјt, & errorem
domeſticum, memoratus papa Theodorus aduocatis cunctis ſacerdotibus & clero in eccleſiam
beati Petri apoſtolorum principis, condemnauit eum ſub uinculo anathematis.

4593. Conſtantinus filius Heraclij menſibus VI. Pyrrhi ſucceſſor Paulus non tantum ueſana doctri 4594.
na, ſicut deceſſores eius, ſed & aperta perſecutione catholicos cruciat, Apocriſiarios ſanctæ ec/
cleſiæ, Romanæ, qui ad eius correctionẽ miſsi fuerant, partim carceribus, partim exiliјs, partim
uerberibus afficiens. Sed & altare eorum in domo Placidiæ ſacratum, in uenerabili oraculo ſub
uertens diripuit, prohibens eos ibidem miſſas celebrare. Vnde & ipſe ſicut præceſſores illius ab
apoſtolica ſede iuſta depoſitionis ultione damnatus eſt.

4594. Conſtantinus filius Conſtantini annis uiginti & octo. Hic deceptus à Paulo, ſicut Heraclius 4622.
auus eius à Sergio eiuſdem regiæ ciuitatis epiſcopo, expoſuit typum aduerſus catholicam fi/
dem, nec unam nec duas uoluntates aut operationes in Chriſto definiens eſſe confitendas,
quaſi nihil uelle uel operari credendus ſit Chriſtus. Vnde Martinus Papa congregata Ro/
mæ Synodo centum & quinque epiſcoporum, damnauit ſub anathemate præfatos Cyrum, Ser/
gium, Pyrrhum & Paulum hæreticos. Et poſt hæc miſſus ab imperatore Theodorus Hexar/
chus, tulit Martinum Papam de eccleſia Conſtantiniana, perduxitq; Conſtantinopolim, qui
poſt hæc relegatus Cerſonam ibidem uitam finiuit, multis in eodem loco uirtutum ſignis uſq;
hodie refulgens. Facta eſt autem Synodus præfata anno IX. imperij Conſtãtini, menſe Octobri,
Indictione VIII. Conſtantinus princeps Vitaliano Papa nuper ordinato, miſit beato Petro apo
ſtolo euangelia aurea gemmis albis mirę magnitudinis in circuitu ornata, ipſe poſt aliquot an/
nos, id eſt, per indictionem ſextam ueniens Romam, obtulit ſuper altare ipſius pallium auro te/
xtile, toto exercitu cum cereis eccleſiam intrante. Sequente anno facta eſt eclypſis ſolis quam
noſtra ætas meminit, quaſi decima hora diei, V. Nonas Maias. Theodorus Archiepiſcopus, &

Anno mundi. Hadrianus abbas, uir æque doctiſsimus, à Vitaliano miſsi Britanniam plurimas eccleſias Anglo Anno mundi.
rum doctrinæ eccleſiaſticæ fruge fœcundauerunt. Conſtantinus poſt plurimas & inauditas de
prædationes prouincijs factas occiſus in balneo perijt, indictione XII. Nec longo poſt tempore
etiam Vitalianus Papa cœleſtia regna petijt.

4639. Conſtantinus filius Conſtantini ſuperioris regis annis XVII. Saraceni Siciliam inuadunt, & 4622.
præda nimia ſecum ablata, mox Alexandriam redeũt. Agatho Papa ex rogatu Conſtantini He
raclij & Tiberij principum pijſsimorum, miſit in regiam urbem legatos ſuos, in quibus erat Io/
hannes Romanæ eccleſiæ tunc Diaconus, non longe poſt epiſcopus, pro adunatione facienda
ſanctarum Dei eccleſiarum. Qui benigniſsime ſuſcepti à reuerentiſsimo fidei catholicæ defenſo
re Conſtantino, iuſsi ſunt remiſsis diſputationibus philoſophicis pacifico colloquio de fide ue/
ra perquirere, datis eis de bibliotheca Conſtantinopolitana cunctis antiquorum patrum quos
petebant libellis. Adfuerunt autem & Epiſcopi CL. præſidente Georgio Patriarcha regiæ urbis,
& Antiochiæ Macario. Et conuicti ſunt, qui unam uoluntatem & operationem aſtruebant in
Chriſto falſaſſe patrum catholicorum dicta perplurima, Finito autem conflictu Georgius cor/
rectus eſt. Macarius uerò cum ſuis ſequacibus, ſimul & prædeceſſoribus Cyro, Sergio, Hono/
rio, Pyrrho, Paulo & Petro anathematizatus, & in locum eius Theophanius abbas de Sicilia An
tiochiæ epiſcopus factus. Tantaq; gratia legatos catholicæ pacis comitata eſt, ut Iohannes Por/
tuenſis epiſcopus, qui erat unus ex ipſis, dominica octauarum Paſchæ miſſas publice in eccleſia
ſanctæ Sophiæ coram principe & patriarcha latine celebraret. Hæc eſt ſexta Synodus uniuerſa
lis Conſtantinopoli celebrata, & græco ſermone conſcripta, temporibus papæ Agathonis, exe
quente ac reſidente pijſsimo principe Conſtantino intra palatium ſuum, ſimulq; legatis apoſto
licæ ſedis & epiſcopis CL. reſidentibus. Prima enim uniuerſalis Synodus in Nicæa congregata
eſt contra Arium, CCCXVIII. patrum, temporibus Iulij papæ ſub Conſtantino principe. Secun/
da in Conſtantinopoli CL. patrum, contra Macedonium & Eudoxium, temporibus Damaſi Pa/
pæ & Gratiani principis, quando Nectarius eidem urbi eſt ordinatus epiſcopus. Tertia in Ephe
ſo CC. patrum contra Neſtorium Auguſtæ urbis epiſcopum, ſub Theodoſio magno principe &
papa Cœleſtino. Quarta in Chalcedone, patrum DCXXX. ſub Leone papa, temporibus Mar/
tiani principis, contra Eutychen nefandiſsimorum præſulem monachorum. Quinta item Con/
ſtantinopoli, temporibus Vigilij papæ, ſub Iuſtiniano principe, contra Thodorum & omnes hæ
reticos. Sexta hæc de qua in præſenti diximus. Sancta & perpetua uirgo Chriſti Edilthruda filia
annæ regis Anglorum, & primo alteri uiro permagnifico, & poſt Ecfrido regi coniunx data poſt
quam duodecim annos thorũ incorrupta ſeruauit maritalem, poſt reginã ſumpto uelamine ſa/
cro uirgo ſanctimonialis efficitur. Nec mora etiam uirginum mater & nutrix pia ſanctarum, ac/
Eylege. cepto in conſtruendũ monaſteriũ loco, quem * Aeilge uocant, cuius merita uiuacia teſtatur etiã
mortua caro, quæ poſt XVI. annos ſepulturæ cum ueſte qua inuoluta eſt, incorrupta reperitur.

4649. Iuſtinianus minor filius Conſtantini annos X. Hic conſtituit pacem cum Saracenis decennio 4639.
terra mariq;. Sed & prouincia Africa ſubiugata eſt Romano imperio, quæ fuerat tanta à Sarace
nis, ipſa quoq; Carthagine ab eis capta & deſtructa. Hic beatæ memoriæ Pontificem Romanæ
eccleſiæ Sergium, quia erraticæ ſuæ Synodo, quam Conſtantinopoli fecerat, fauere & ſubſcribe
re noluiſſet, miſſo & Zacharia Protoſpatario ſuo iuſsit Conſtantinopolim deportari. Sed præ/
uenit militia Rauennatæ urbis, uicinarumq; partium iuſſa principis nefanda, & eundem Zacha
riam contumelijs & iniurijs ab urbe Roma repulit. Idem papa Sergius ordinauit uenerabilem
uirum Vuilibrordum cognomine Clementem Freſonum gẽti Epiſcopum, in qua uſq; hodie pro
æterna patria peregrinus (eſt enim de Britãnia gentis Anglorum) innumera quotidie diabolo
detrimenta & Chriſtianæ fidei facit augmenta. Iuſtinianus ob culpam perfidiæ regni gloria pri
uatus exul in Pontum ſecedit.

4652. Leo annos III. Papa Sergius in ſacrario beati Petri apoſtoli capſam argenteam, quæ in angu 4649.
lo obſcuriſsimo diutiſsime iacuerat, & in ea crucem diuerſis ac precioſis lapidibus adornatam,
domino reuelante reperit, de qua tractis IIII. Petallis, quibus gemmæ incluſæ erant, miræ ma/
gnitudinis portionem ligni ſalutiferi dominicæ crucis interius repoſitam inſpexit, quæ ex tem/
pore illo annis omnibus in Baſilica Saluatoris, quæ appellatur Conſtantiniana, die exaltationis
eius ab omni oſculatur atq; adoratur populo. Reuerentiſsimus eccleſiæ Lindisfarnẽſis in Britan
nia, ex anachorita antiſtes Cuthbertus, totam ab infantia uſq; ad ſenium uitam miraculorum ſi-
gnis inclytam duxit: cuius dum XI. annos maneret corpus humatum incorruptum, poſt hæc qua
ſi eadem hora defuncti ſimul cũ ueſte qua tegebatur inuentũ eſt ſicut in libro de eius uita ac uirtu
tibus, & proſa nuper & hexametris uerſibus ſcripto, ante aliquot annos ipſi ſignauimus.

4659. Tiberius annos VII. Synodus Aquileiæ facta ob imperitiam fidei, quintum uniuerſale Conci 4652.
lium ſuſcipere diffidit, donec ſalutaribus beati Papæ Sergij monitis inſtructa, & ipſa huic cum cæ
teris Chriſti eccleſiis adnuere conſentit. Giſulphus dux gentis Longobardorum Beneuenti Cã
paniam igne, gladio & captiuitate uaſtauit, cumq; non eſſet qui eius impetui reſiſteret, apoſtoli
cus Papa Iohannes qui Sergio ſucceſſerat miſsis ad eum ſacerdotibus, ac donarijs perpluriṁis,
uniuerſos redemit captiuos, atq; hoſtes domum redire fecit. Cui ſucceſsit alius Iohannes, qui
inter multa operum illuſtrium fecit Oratorium ſanctæ Dei genitrici, opere pulcherrimo,

Anno mundi. intra eccleſiam beati apoſtoli Petri. Hereberchtus rex Longobardorum multas cortas & patri- Anno mundi.
monia alpium Cottiarum, quæ quondam ad ius pertinebant Apoſtolicæ ſedis, ſed à Longobar-
dis multo tempore fuerant ablata, reſtituit iuri eiuſdem ſedis, & hanc donationem aureis ſcri-
ptam literis Romam direxit.

4659. Iuſtinianus ſecundo cum Tiberio filio annos VI. Hic auxilio Trebellii regis Vulgarorum re- 4665.
gnum recipiens, occidit eos qui ſe expulerant Patritios, & Leonem qui locum eius uſurpauerat,
necnon & ſucceſſorem eius Tiberium, qui eum de regno eiectum, toto quo ipſe regnabat tem-
pore in eadem ciuitate in cuſtodia tenuerat. Callinicũ uerò Patriarcham, erutis oculis miſit Ro-
mam, & dedit epiſcopatum Cyro, qui erat abbas in Ponto, eumq; alebat exulem. Hic Conſtanti
num Papam ad ſe uenire iubens, honorificè ſuſcepit, ac remiſit, ita ut eum die Dominica miſſas
ſibi facere iubens, communionem de manu eius acceperit: quem proſtratus in terra pro ſuis pec
catis intercedere rogans, cuncta eccleſiæ priuilegia renouauit. Qui cum exercitum mitteret in
Pontum, multum prohibente Papa Apoſtolico ad comprehendendum Philippicum, quem ibi
relegauerat, conuerſus omnis exercitus ad partem Philippici, fecit eum ibidem imperatorem,
reuerſusq; cum eo Conſtantinopolim, pugnauit contra Iuſtinianum, ad duodecimum ab urbe
miliarium, & uicto atq; occiſo Iuſtiniano, regnum ſuſcepit Philippicus.

4665. Philippicus anno uno, menſibus ſex. Hic eiecit Cyrum de pontificatu, eumq; ad gubernandũ 4667.
abbatis iure monaſterium ſuum Pontum redire præcepit. Idem Conſtantino Papæ miſit literas
praui dogmatis, quas ille cum Apoſtolicæ ſedis concilio reſpuit: & huius rei cauſa fecit picturas
in porticu ſancti Petri, quæ acta ſex ſanctarum Synodorum uniuerſalium cõtinerent. Nam & hu
iuſmodi picturas cum haberetur in urbe regia, Philippicus iuſſerat auferri, ſtatuitq; populus Ro
manus, ne hæretici imperatoris nomen, aut chartas, aut figuram ſolidi ſuſciperent: unde nec e-
ius effigies in eccleſiam introducta eſt, nec nomen ad miſſarum ſolennia prolatum.

4667. Anaſtaſius annis III. Hic Philippicum captum oculis priuauit, nec occidit. Idem literas Con 4670.
ſtantino papæ Romam per Scholaſticum patritium & Hexarchum Italiæ direxit, quibus ſe fau
torem catholicæ fidei, & ſancti Sexti Concilii prædicatorem eſſe docuit. Liudbrandus rex Lon-
gobardorum donationem patrimonii alpium Cottiarum, quam Herebechtus rex fecerat: & ille
repetierat admonitione uenerabilis Papæ Gregorii confirmauit. Ecberchtus uir ſanctus de gen-
te Anglorũ, & ſacerdotium monachica uita etiam pro cœleſti patria peregrinus exornans, plu-
rimas Scoticæ gentis prouincias ad canonicam paſchalis temporis obſeruantiam, à qua diutius
aberrauerant, pia prædicatione conuertit, anno ab incarnatione Domini DCCXVI.

4670. Theodoſius anno uno. Hic electus in imperatorem, Anaſtaſium apud Nicæam ciuitatem gra 4671.
ui prælio uicit, datoq; ſibi ſacramento, clericum fieri ac presbyterum fecit ordinari. Ipſe uerò ut
regnum accepit, cum eſſet catholicus, mox in regia urbe imaginem illam uenerandam, in qua
ſanctæ ſex Synodi erant depictæ, & à Philippico fuerant deiectæ, priſtino in loco erexit. Tybe-
ris fluuius alueum ſuum egreſſus, multa Romanæ fecit exitia ciuitati: ita ut in uia lata ad unam
& ſemis ſtaturam excreſceret, atq; à porta ſancti Petri uſque ad pontem *Moluium aquæ deſcen Miluium.
dentes coniungerent. Manſit autem diebus ſeptem, donec agentibus lætanias crebras ciuibus,
octauo demum die reuertit. His temporibus multi Anglorum gentis nobiles & ignobiles, uiri
& fœminæ, duces & priuati, diuini amoris inſtinctu de Britannia Romam uenire conſueuerãt:
inter quos etiam reuerendiſsimus abbas meus Ceolfridus annos natus ſeptuaginta quatuor,
cum eſſet presbyter annis quadraginta ſeptem. Abbas autem XXXV. ubi Lingonas peruenit, i-
bi defunctus, atq; in eccleſia beatorum geminorum martyrum ſepultus eſt, qui inter alia dona-
ria, quæ adferre diſpoſuerat, miſit eccleſiæ ſancti Petri Pandecten, à beato Hieronymo in latinũ
ex Hebræo uel Græco fonte translatum.

4671. Leo annis nouem. Saraceni cum immenſo exercitu Conſtantinopolim uenientes, triennio ci 4680.
uitatem obſident, donec ciuibus multa inſtantia ad Deum clamantibus, plurimi eorum fame, fri
gore, peſtilentia perirent, ac ſic pertæſi obſidionis abſcederent, qui inde regreſsi Vulgarorũ gen
tem, quæ eſt ſuper Danubium bello aggrediuntur: & ab hac quoq; uicti refugiunt, ac naues repe
tunt ſuas. Quibus cum altum peterent, ingruente ſubita tẽpeſtate, plurimi etiam merſis ſiue con
4680. fractis per littora nauibus ſunt necati. Liudbrandus audiens quod Saraceni depopulata Sardi-
nia etiam loca fœdarent illa, ubi oſſa ſancti Auguſtini epiſcopi propter uaſtationem Barbarorũ
olim translata, & honorificè fuerant condita, miſit: & dato magno precio accepit, & tranſtulit
ea in Ticinis, ibiq; cum debito tanto patri honore recondidit.

Huic annorum numero conſentiunt Chronica Hermanni Contracti, qui tot annos mundi cõ
tineri dicit Bedæ libro maiori de Temporibus, ſiue de Ratione temporum.

SCHOLIA IN CHRONICON, SEV LIBRVM DE SEX
mundi ætatibus, quem Beda Angloſaxo cognomento Venerabilis, Bri-
tannus presbyter, ad ſua uſq; tempora breuiter eſt comple-
xus, authore Ioanne Nouiomago.

EXACTAM temporum rationem, ut ferè ſolet rerum à noſtra memoria remotarum, non
credo uſquam ad unguem extare, neque facile eſt de his pronunciare: præſertim cum pluri
mi atq; uetuſti ſcriptores ambigant, pauci inter ſe conueniant: ſeu ex eo quòd regum aliorum ue

magiſtratuum & dignitatum per quas computatum eſt, quorundam obſcurior fama fuerit: ſeu (quod citius crediderim) propter doctorum hominum, qui ſuæ ætatis res obſeruarent ordine annorum, indigentiam. Propterea qui longo temporum interuallo præteriti temporis acta reſpexerunt, neceſſe habuerunt coniecturis quiſq; ſuis, hanc rem indagare, ubi dum alias alij ſequuntur, fit ut pro hac uarietate non omnes inter ſe conueniant. Sic Euſebius, Oroſius & Beda, ab Adam uſq; ad Caroli imperium, ſub quo nos ſumus, quod nunc ad XXXVII. annum tenuit, anno à Chriſto nato MDXXXVI. adiectis annis poſtea actis, fluxerint anni VIM.DCCXXXIIII. ſecundum Hebræos, & Ioannem Picum VM.XLIII. ſecundum primos eccleſiæ patres VIIM.XXXV. ſecundum Alphonſum regem Hiſpaniæ VIIIM.DXX. uerùm recẽtiores Bedæ opinionem ut plurimum ſequuntur. Præterea admonendum & illud duximus, quod in ordine imperatorum nonnunquam omittuntur hi, quorum plures ſimul uix annum unum aut alterum expleuerunt: nonnunquam quos alij omittunt ex eadem cauſa, hic recenſet. Eſt & nominum uarietas pro illa multiplici forma nominum apud grammaticos annotata, quæ Lectorem facilè turbare poſſet, ut Merentium apud alios dictum, Beda Conſtantinum uocat: & qui apud Bedam Heraclonas, alijs Heraclion dictus eſt: pari modo Philippus & Philippicus. Tum & illud ſciendum eſt, quod Leo ille poſtremus imperatorum apud Bedam, hic nouem annos habet, intellige dum Beda hæc ſcriberet, nondum expleto imperio: imperauit enim annos uiginti quatuor.

QVAE SEQVVNTVR, DECERPSIMVS EX OPTIMIS QVIBVSQVE SCRIPTORIBVS, NARRATIO*ne quantum potuimus, accommodata ad Bedæ breuitatem, ſeruato ordine temporũ, uſq; ad Pium IIII. Pontificem maximum, & Ferdinandum Imperatorem. Bene uale, & noſtram quantulamcunque opellam boni conſule.*

CONSTANTINVS huius nominis quintus, Leonis ſuperioris filius annis tribus & triginta imperat, paternæ crudelitatis utiq; imitator, ſub quo monarchia Imperij Romani primum ac deinceps continenter inclinari ab orientalibus principibus, & ad occidentales transferri cœpit. Nam poſteaquam Conſtantinus omni ſcelere imbutus, tyrannus & ſacrilegus, Chriſtianos paſſim perſequitur, ac diuorum imagines è templis eijci aboleriq; iubet, Stephanus Romæ pontifex maximus, omnes titulos ac dignitates Francorum regibus cõceſſit, atq; Pipinum Caroli patrem (qui poſtea Magni à rebus egregiè geſtis cognomen accepit) ſuoſq; qui ab ea ſtirpe deſcenderet, reges authoritate Romanæ eccleſiæ inſtituit, orientalibus uerò ac cæteris eam imperij dignitatem abrogauit. Eodem tempore defuncto Stephano pontifice Maximò, Conſtantinus imperator Conſtantinum ex plebe in pontificatum ſuſtulit, Romani & ipſi uiciſſim coorta diſcordia, Philippum eligunt. Verùm paulo pòſt rebus compoſitis, & ambo ſe pontificatu abdicare ſunt coacti, quẽ inijt Stephanus natione Siculus. Mortuo Pipino circiter XXVI. annis imperij Conſtantini, Carolus filius cognomine Magnus, ſucceſſit in regnum Gallorum, regnauitq; annis XLVII. qui ſuperato ac expulſo Himoldo rege Aquitaniæ ac Saxonum gente, & ea quæ Vueſtphaliæ nomen habet, ſumma difficultate ac triginta duorum annorum bello ad fidem Chriſtianam adducta, feliciter contra Hunnos, Hiſpanos, Britannos, & alias quaſdam in Italia nationes pugnauit. Deinde Hadriani põtificis rogatu in Italia Longobardos uicit, totaq; Italia expulit, qui eã circa CCIIII. propè annos occuparunt. Hinc bellum aduerſus Saxones redintegrat.

Leo Conſtantini filius in oriente annis V. imperat, qua tempeſtate imperium continuò id occupantibus Barbaris ad occaſum tendit, ad Gallos maximè Romanis ſpectantibus, Carolus Magnus nobiles aliquot Hiſpaniæ urbes uaſtat, eò quod fidem Chriſtianam recuſarent.

Conſtantinus proximi Leonis filius, cum matre Hyrene imperat annis duodeuiginti, ſed nihilo maiore gloria quàm pater. At Carolus Magnus ſuperatis Hunnis Pannoniam ac reliquas uicinas regiones uaſtantibus, onuſtum magnis ſpolijs, exercitum in Italiam reduxit, ut reliquias Hunnorum, qui Græcorum præſidio iſtuc redierant, deleret. Ad Menapios in Galliam reuertitur, & Aquiſgrani, quo loco propter aquas calidas plurimum eſt uſus, ædem ſacram uirgini Matri conſtituit, multiſq; donarijs Roma Rauennaq; aduectis inſigne reddidit. Conſtantinus matre Hyrene per uim eiecta, nobiles aliquot, quaſi cum matre conſpiraſſent, trucidat. Deinde Iyrene Conſtantinum filium captum oculis priuat, ac ſola regnat annis quatuor, uſq; ad Caroli imperium. Verùm duo proximi, Leo & Conſtantinus, inter imperatores à multis non numerantur: uel propter nominum ſimilitudinem, ſeu quod geſta eorum intra famam nec gloriæ nec opinionis alicuius fuere, ſeu quod à temporibus Caroli Magni imperatores orientales in Chronicis prætermiſſi ſunt, imperio tranſlato ad Gallos, non deſierunt tamen continuo poſt Carolum Magnum

Magnum imperatores in oriente.Nam proximo Conſtātino ſucceſsit Nicephorus annis VIII. Hinc Stauratus anno I.cui ſucceſsit Michael annis II.poſt quē Leo Bardi filius annis octo,deinde Michael alter annis IX.deinde Theophilus annis XV.deinde Michael & Theodorus ſimul annis II.Deinde Baſilius XVII.Deinde Leo XVII.deinde Conſtantinus cum Alexandro. Poſtremo plures,quorū ultimus cōputatur uſq; ad Othonē tertium. Verùm hos multi prætermiſerunt,quòd imperij à Carolo M.potior pars & celebrior ad Gallos,deinde uniuerſum ad Germanos translatum ſit.Rectius igitur numeratur poſt Conſtantinum Hirenæ filium Carolus, quàm alij.Quod ob id appoſui,ne turbet quenquam,ſi fortè plures numerēt ab hoc Conſtantino uſq; ad Othones quàm nos poſuimus:hic enim ordo ad temporum rationem magis eſt idoneus.

Carolus Magnus poſtquam triginta tres annos à morte Pipini patris,Gallos,Hiſpanos,Germanos,Britannos,reliquaſq; gentes (quas partim armis, partim humanitate, partim uirtute ad ſe traxit) imperio tenuiſſet,à Leone Pont.Max.eius nominis tertio,quem per iniuriam à Romanis eiectum, in priſtinam dignitatem reſtituit, Auguſti nomen acceptum renouauit, ac aſſumpto imperio in Italia primus occidentalium regum imperauit Romæ annis XIIII.Deinde finis belli quod aduerſus Saxones per tres & triginta annos geſſit,in quo uicti tandem fidem Chriſtianam accipiunt.Ab hoc principe primum inſtitutum eſt,ut imperatores à Romano pontifice imperij inſignia accipiant.Ipſe tradito imperio filio Lodouuico,regno Gallicano Bernhardo ex filio nepoti Aquiſgrani moritur,dum uixiſſet ſumma cum laude & gloria annos LXXII.

Ludouuicus Caroli filius cognomine Pius,cum filio imperauit annos XXVII. Bernhardum ex fratre nepotem affectantem regnum Mediolani oppreſsit,filium uerò Lotharium Italiæ imperare iubet,qui patre adhuc uiuente & id agente,à pontifice Paſchaſio coronatus, inſignia imperatoris accepit.Pater interea Aquitanos & Dalmatas parantes defectionem ſub iugum egit. Deinde à filio Carolo in uincula coniectus aliquot annis,ac inde rurſus liberatus, uno anno poſt Moguntiaci moritur. Eodem anno prodigioſa grando ac glacies è cœlo delapſa, magna frugum & pecorum calamitate fuit.Saraceni Romam diripiunt, omnia prophanantes, ac hoſtiliter diuorum reliquias diſsipantes.

Ludouuicus per fraudem ſuorū imperio pellitur, atq; à Lothario filio in cuſtodiā traditur: ſed mox concordia facta,reſtituitur Ludouuicus imperio. Lotharius ad Italiæ gubernationē redit. Pater moritur,relictis Lothario,Carolo & Ludouuico filijs, qui de regni ſucceſsione diſsidētes, milia aliquot hominū perdiderunt.Qua de cauſa diminutis ut fit uiribus ac bonis intercedentibus,conuenit ut Lotharius imperium,Carolus Galliam,Ludouuicus Germaniam obtineret.

Lotharius annis aliquot patris ſocius in imperio,deinde ſolus annis decem, deinde cum filio Ludouuico quinq;.Imperij inſigne accepit à Sergio, qui primum nomen commutauit, quod ei ante fuit,os porci.Aphri Italiam ac Romam diripiunt. Andulphus Britanniæ rex ſtudioſus eccleſiæ Romanæ,eam inſulam Romano pontifici uectigalem reddidit, ut quotannis ſingulæ domus ſingulos nummos argenteos penderent.

Lotharius ſenex filijs regnum diuiſit,Ludouuicum imperatorem relinquens, Prumiæ monaſticam profitetur,ac paulo pòſt obijt.Quo tempore Ioannes Anglicus pontificatum rexit,quem fama eſt fœminam fuiſſe,atq; è familiari grauidam peperiſſe.

Ludouuicus Lotharij filius, annis uno & uiginti. Cum Carolo Caluo fratre apud Heluetios propter imperij ſucceſsionem diſsidet: ſed mox ſublata diſſenſione, Ludouuico laboranti propter Saracenorum in Italiam eruptionem,cum exercitu auxilij gratia rogatus,ſubuenit Lotharius frater,ſed ſtatim improuiſa morte perijt Placentiæ. Andaliſius dux Beneuentorum iunctis ſibi Campanis,Lucanis & Samnitibus imperium oppugnat, ſed tandem uictus profugit in Sardiniam.In Vocontiorum agris tribus diebus ſanguine pluit,annonæ defectu, deinde Galli Ciſalpini premuntur.Beneuentani adiunctis uicinis populis,iterum rebellarunt, atque paulo pòſt ſuperati, imperio ſeſe ſubdiderunt.

Carolus Caluus filius Ludouuici Pij imperat annis ſex, qui non ſine largitionis ſuſpicione, qua Romanos & Pontificem Iohannem corruperat,imperium obtinuit,pugnat aduerſus nepotes Ludouuici regis Germanorum filios. Sarracenis Sicilia aufertur,Imperator in Galliam proficiſcens in Alpibus ueneno ſublatus, relicto Ludouuico Balbo filio, quem uiuus ſibi imperij ſocium acciuerat.

Ludouuicus cognomento Balbus rex Gallorum Caroli Calui filius,à Iohanne Pontifice imperij titulis inſignitur:ſed electione hac facta Romani non acquieuerunt, quin Carolum cognomento Craſſum imperatorem deſignant.Qui ambo imperij nomen tenuerunt biennium: at ſublato per uenenum Ludouuico,alter ſolus regnat annis XII.

Carolus Craſſus,ſeu ut alij Groſſus Lodouuici regis Germanorum filius,annis XII.Cepit eā Galliæ partem,quam Normanni habitant,qui unà cum Cimbris uniuerſam ferè Galliam igne & ferro depopulantur,fames ingens per Italiam. Gerit deinde bella aliquot in Pannonia, poſt quæ ſic animo & corpore eſt debilitatus,ut imperio abdicato, ac in priuatū ſeſe redigens modū, ab Arnulpho patruele Germanorum rege aleretur.Remigius Antiſiodorenſis ſcriptor claret.

Arnulphus filius Caroli Magni II.& nepos Caroli Calui, rex Germaniæ regnat poſt Carolum proximum annis XII.Formoſum Romanum pontificem ab æmulis iniuria magna affectū, ad pri-

ad priſtinam dignitatem reduxit:à quo deinde imperij titulis inſignitus. Stephanus pontifex antecesſori ſuo intenſus, contra conceſsiones eius concilium conuocat, & coram cadauer Formoſi omni dedecore affectum, in Tyberim proijcitur. Saraceni iterum Siciliam occuparunt. Arnulphus poſtquam Moguntiacos debellaſſet, Nortmannos in Aquitania bello aggreditur, in quo interijt phthiriaſi. Mortuo Arnulpho imperatore, dolentibus plurimum Romanis atq; uniuerſis Italiæ populis, quod ad Germanos imperium translatum eſſet, Tranſalpini imperatores nulli à Romanis pontificibus imperij dignitate inſigniũtur uſq; ad Othonem. Per id tempus Berengarij duo, Rudolphus, Hugo regnum in Italia occuparunt.

Ludouuicus Arnulphi filius à Germanis imperator creatur, qui regnauit annis ſex: quo tempore Berengarius à Longobardis creatus, in Italia imperat: itaq; hic finis Imperij Gallicani eſſe cœpit, quod circiter annos c. & xx. durauit.

Conradus in Germania imperium tenuit annis VII. Interea apud Romanos Berengarius alter. Pannonij uicinas regiones multum depopulantur, & Saraceni Aphricani Apuliam occupant. At Pontifex Iohannes auxilio Alberici, qui in agro Pyceno dominabatur adiutus, eos iterum Italia exterminat: ultimus hic fuit è progenie Caroli Magni.

Henricus comes apud Saxones Othonis filius, annis regnauit XVIII. qui magna dïſsidia excitauit regni cupiditate quæ poſt ſexaginta annos uixdum tolluntur, à tempore ſcilicet Ludouuici uſq; ad Othonem primum. Interea Hugo regnum occupat in Italia: hic regnum Francorum initium habet monarchiæ Gallicanæ, quorum primus fuit Rodolphus dux Burgundionum. Pānonij duce Alberico, Hetruriam deprędantur Lotharius Hugonis filius imperium accipit poſt patrem, & tenet annis II Hac tempeſtate ſol diebus aliquot ſanguine manare eſt uiſus, maxima peſte ac morborum graſſatione ſubſecuta.

Otho primus Henrici ſuperioris filius ex Saxonum ducibus primum Germaniæ, deinde & Italiæ regnum tenuit annis XXX. Hic primus fuit ex Germanis Imperator agnitus, coronatus Aquiſgrani ab Hildiberto Moguntinenſi Epiſcopo. Hinc Imperium ad Germanos translatum computatur, Pannones ſeu Hungari Germaniæ ſuperiorem regionem occupantes, exterminantur tribus eorum ducibus ex arboribus ſuſpenſis. Berengarius tyrannidem in Italia exercens, ab Othone rogatu Romanorum regno deijcitur. Apud Ticinum uxorem eius captam redimit, ac ſibi eam coniugem ſociat, nomine Adalindam. Iohanne Pontifice in omnem luxum diſſoluto, Otho à Romanæ eccleſiæ patribus euocatus Germania ut corruptos Pontificis mores emendaret, Romam proficiſcitur: in qua urbe ampliſsimis honoribus ueneratus, Imperij titulos & dignitates ſuſcepit. Pontifex uerò ad honeſtam uitam ſæpius exhortatus, cum de eius emendatione tandem eſſet deſperatum, præſente Othone Pontificatu ſeſe abdicare cogitur. Poſtea diſcordiæ ingentes de Pontifice delegendo ſunt ortæ, alium plebe, alium patribus creantibus Pontificem. Imperator in terra obijt Viennæ apud Pannones.

Otho alter ſuperioris Othonis filius imperat annis XVI. paternæ uirtutis & ſtemmatis imitator, Iohannem pontificem captum & in exilium miſſum reſtituit. Qui reuerſus diuerſæ factionis principes grauiter punit, atq; ob remunerationem collati beneficij Othonẽ filium Othonis huiuſce Auguſtum appellat: ipſe imperatorem Nicephoram Conſtantinopolitanum à Græcis pulſum reſtituit, uxorẽ accipit ſororem Nicephoræ. Mox Græcos magna ſtrage Italiã inuadentes ſuperat. Moritur deinde Romæ, ac in Baſilica B. Petri ampliſsimo funerali honore ſepelitur.

Otho III. Othonis ſecundi filius imperat annis XIX. & ipſe paternæ gloriæ illuſtrator & imitator. Coronatur à Gregorio Pontifice anno imperij ſui XI. Carolo filio Lotharij rege Gallorum mortuo, ſucceſsit Hugo cognomento Caputius ex genere comitum Pariſienſium: & finem habuerunt reges Gallorum ex genere Caroli magni eius nominis. Hugoni ſucceſsit filius Robertus annis XXXIIII. Varia ſub hac tempeſtate uiſa ſunt in cœlo prodigia, imbribus quoq; miſta grana tritici & minuti aliquot piſciculi miſti ciciderunt. Moritur deinde Imperator in Italia, corpus Aquiſgranum perlatum ſepelitur.

Henricus dux Boariorum per principum Germanorum electionem primus creatus imperat annis XIX. ſub quo primum inſtitutum eſt, ut non liberorum ſucceſsione imperium per manus hæreditario iure traderetur, ſed Germaniæ proceres una cum duce Bohemorum imperatores deligendi poteſtatem haberent, quod etiamnum obſeruatur. Arduinum Cimbrorum ducem imperium uſurpantem Henricus ſuperat: deinde à Benedicto imperij inſignia accepit. Sub quo Pōtifice maximũ fuit in eccleſia ſchiſma: hinc Saracenos iterũ Italia pellit, diocœſes inſtituit Pabmburchi Argentorati Machdeburgi Hylleſhemi, & apud Marcomannos, uir inprimis religioſus, cum coniuge Cunegunde continenter eum quidam uixiſſe ſcribunt. Vniuerſus propemodum orbis maxima peſtilentia uexatur. Pannones hac tempeſtate publice fidem Chriſtianam recipiunt. Heribertus Archiepiſcopus Colonienſis moritur, cui ſuccedit Peligrinus ſeu Peregrinus. Antegreſſo terræmotu Henricus Pabmburchi moritur, ſepultus in æde diui Petri à ſe inſtituta. Vacat dehinc imperium annis II. quod Zeno Sueuus affectans repudiatur: quare electionem biennio prorogant, quamuis Conradum Henricus ſucceſſorem ſibi reliquiſſet.

Conradus è Sueuorum ducibus Imperator electus, imperat annis XV. à Iohanne Pontifice inſignia accepit, Romæ Gallorum proceribus ante ſuperatis: qui ſimul, ut eum impedirent coniurarant. Venetos præterea & Longobardos paſsim Italiam deprędantes repreſsit, Francis re-

gnat

gnat Henricus Roberti ſuperioris filius. Piligrino Epiſcopo Colonięſi mortuo ſuccedit Herimãnus. Bello cõtra Pãnones & Dalmatas fœliciter geſto, Spirę diē obijt Imperator. Sub hęc tēpora maxima in cœlo & terra uiſa ſunt prodigia, ſubſecuta immani peſte, maximaq́ꝫ fame per Galliã.

Henricus Conradi ſuperioris filius magna uirtutum laude cumulatus, imperat annos ſex. Romam profectus imperialium inſignium gratia maximas contentiones ſuſtulit: quæ fuere, uno tēpore tribus Pontificibus inter ſe de Pontificatu contendentibus. Concilium deinde Vercillenſe, in quo Berengarius noui cuiuſdam erroris de S. euchariſtia author, reuocare hæreticum dogma compellitur. Hinc apud Florentiam ſynodus celebratur, in qua Epiſcopi aliquot propter Simoniam incontinentiamq́ꝫ damnantur.

Henricus alter Henrici ſuperioris filius annis L. imperat uaria ac ancipite fortuna: Qui cum patre defuncto adhuc puer eſſet, propter patris uirtutem à Germaniæ ducibus Imperator deſignatus, ſub matris tutela adhuc regnare cœpit, paternæ gloriæ & uirtutis nequaquam imitator: nam ſtatim cum adhuc minor annis XX. matris conſilium negligeret, flagitioſis aliquot coętaneis eum ſeducentibus ad omnem luxum laſciuiamq́ꝫ ac tyrannidem eſt conuerſus. Hinc Saxones primum aduerſus eum bella mouent magna, multis utriſq́ꝫ & nobiliſsimis quibuſq́ꝫ uiris pereuntibus. Deinde propter alieni iuris uſurpationem tantam in ſe excitat inuidiam, ut Gregorius Pontifex eius nominis ſeptimus, Henrico Imperatori imperij dignitatem abrogaret, principibusq́ꝫ Germanis nouum Imperatorem eligendi poteſtatem fecit, qui Rodulphum Saxonũ ducem Imperatorem elegerunt: aduerſus quem & pontificem longa bella geſsit. Verum dum Rodulphus à ſuis forte ictus moritur, publice acta pœnitentia Imperator Pontifici ac eccleſiæ reconciliatur. Sed nõ multo poſt Pontificem denuo oppugnat. Poſtremo à filio captus interijt poſt uarias fortunas. Fuit hac tēpeſtate ingens fames & peſtis, cometæ quoq́ꝫ in cœlo uiſi, Ciſterſienſis religio cœpit. Et Godefridus à Billion, magnæ famæ dux Hieroſolymam capit, quo mortuo Hieroſolymis regnat Balduinus frater Godefridi annis XVIII.

Henricus proximi Henrici filius capto patre imperiũ aſſumpſit, ac tenuit annis XX. patre nihilo præſtantior. Nam profectus Romam ubi benigne & ſummo honore urbis receptus eſſet, Paſchalem Pontificem & uniuerſos eccleſiæ prælatos per fraudem intercepit, ac eorum bona deprędatur. Poſtea cũ aduerſantibus patribus inaugurationem imperij obtinere nequiret, Mauritium ſuæ partis Archiepiſcopum eius officij gratia euocauit. In Francia poſt Philippum regnat Ludouuicus annis XX. Hieroſolymis Balduino ſuccedit Balduinus alter, rex III. ex noſtris. In agro Flaminiano & Aemiliano menſe Iunio ſanguine pluit. Secuta eſt hyems aſperrima, in qua & fruges & plurimæ quadrupedes necnon & homines periere.

Lotharius ſecundus eius nominis filius Gerhardi ducis Saxonum, imperauit annis XI. bonũ uirum ac Imperatorem agens: quippe qui ſic imperium adminiſtrauit, ut facile laudem apud omnes inueniret. Innocentium Pontificem propter Romanorum factiones qui Anacleto fauebant, ſua ſponte in Galliam digreſſum reſtituit. A quo & imperij authoritatem ſuſcipiens coronatus eſt. Bohemos defectionem molientes coercuit. Hieroſolymis regnat Fulco ſuperioris Balduini Gener annis XI. rex IIII. Maximus in Gallia æſtus, unde ſyluæ aliquot & nemora magnis incēdijs abſumpta ſunt. Imperator ex Italia in patriam reuertens Veronæ moritur.

Conradus Henrici Imperatoris V. ex filio nepos Sueuus, electus Confluentiæ in Germania, imperauit annis XIIII. exercitum duxit Conſtantinopolim, exceptus Emanuelis ſimulata amicitia & fide, ut euentus docuit. Nam cum ad profectionem quam parabat polliceretur ei commeatum ſeſe præſtiturum, cuncta ueneno infecit. Vnde exercitus ad ſummam calamitatem eſt adductus. Fulcone mortuo Hieroſolymam, ſuccedit Balduinus filius qui regnum tenuit annis XXIIII. Meſopotamij ad fidem Chriſti conuertuntur magno promiſcui ſexus numero.

Fridericus proximi Conradi frater, cognomento Barbaroſſa Sueuorũ rex, annis imperat XXXVII. Bohemos ad regni formam redegit. Cum Alexandro pontifice grauiſsimas (à cuius anteceſſore inſignia imperij accepit) inimicitias geſsit, à quo & excommunicatur. Mediolanum poſt decennouenalem obſidionem captum, magna ex parte ſubuertit, captum poſt ſeptemnalē obſidionem. Turcis Iconium ac armeniam armis ademit. Quo bello dum in Syriæ quodã flumine lauaretur, aqua ſuffocatus imprudēs interijt. Amaricus fratre Balduini Hieroſolymis regnat annis XII. Corpora triũ Magorũ Mediolanũ ante Perſiã aduecta, à Rodolpho Agrippinenſiũ Archiepiſcopo Coloniam transferuntur. Anno ſequenti Nonis Septemb. uiſi ſunt in cœli regione occidua tres ſoles duabus horis, & nocte quæ ſequentem diem eſt inſecuta, tres lunæ. Terrę motus inſecutus eſt, quo ciuitates aliquot in Syria ac Sicilia abſorptæ ſunt multæ labefactatæ. Petrus Lombardus author Sententiarum clarus habetur. Pariſienſis epiſcopus, & Petrus Comeſtor qui ſcripſit hiſtoriam eccleſiaſticam. Amarici ſuperioris filius Balduinus Hieroſolymis regnat annis VI. rex VII. Hic lepra infectus uxorem non duxit: quare cum finem uitæ ſuæ intellixiſſet: Sybillam ſororis ſuæ filium puerum adhuc ſub tutela Tripolitani comitis regnare iuſsit. Sybilla mater, quæ matrimonium repetijt, Guidonem maritum regnare curauit, inter quem & Tripolitanum pernicioſa diſſentio exoritur, in qua comes Saladino Aegyptiorum regi adhærens, maximum detrimentum noſtris comparauit. Ille enim per noſtrorum diſcordias uires adeptus, poſt maximam Chriſtianorum ſtragem Hieroſolymam capit. Quam urbem poſt Godefridum Chriſtiani reges per duodenonaginta annos cum magna gloria poſſederunt.

Henricus Frederici ſuperioris filius, imperat annis x. Coronatus Aquiſgrani. Siciliam hic cepit, in qua aliquandiu commoratus, moritur. Panormi hac tempeſtate pluit imbre lapideo, magnis coortis tempeſtatibus in agro Bononienſi.

Philippus Henrici proximi frater, ab Henrico imperator deſignatus, electoribus creantibus Othonem fratrem ducis Saxonum, quem Innocentius III. confirmauit. Quod ubi Philippus intellexit, collecto ualido exercitu, Othonem bello perſequitur, ac fugientem Coloniam Agrippinam, eum iſtinc longa ac graui obſidione tandem fugat. Colonia lõgo bello fatigata Philippũ Imperatorem agnoſcit, reliquis principibus (quod ad eam uim exercitus tunc parati non eſſent) permittentibus. Pace itaq; facta, imperat annis IX. Poſtremo tamen à Palatino comite oppugnatur, ac Bampergæ, ſeu ut alij Spiræ, interficitur. Galli una cum Venetis Conſtantinopolitanum regnum occupant: quorum primus Balduuinus imperium arripit, qui eccleſiam Cõſtãtinopolitanam & Romanã in unionem redigi curauit. Tartari ſub hac tempeſtate cum uxoribus ac filijs ab Indiæ montibus ac ſyluis egreſsi per uicinas regiones prædas (quibus aſſueti) agunt. deinde Parthos petunt, at pari terrore Mediam, Aſſyriam, Perſiam, Armeniamq; uaſtãtes, Sarmatas deinde peruadentes apud Meotim paludem circa ſeptentrionalis oceani littora ſedes firmant. Per hæc tempora Innocentius Decretales compoſuit, atq; iuſsit per eccleſiam obſeruari. Dominicus Calcagura Hiſpaniæ pago natus, & Franciſcus in Italia uitæ ſanctitate clari habentur. Veneti Cretam & Corinthum capiunt.

Otho Saxonum dux ab principibus electoribus deſignatus Imperator, atq; ab Innocentio Põtifice Imperij inſignibus donatus, regnat annis III. Hic ſtatim cum Romanis diſsidens urbe pellitur, atq; præter fas plura oppida capit. Siciliam quoq; ſuæ ditioni ſubiecit: quapropter pontifex Innocentius cõuocato cõcilio Othonẽ excommunicat, & imperij titulo priuat. Itaq; Romani neque hunc neq; ſuperiorẽ inter imperatores numerant: hoc enim tẽpus ad interregnum referũt.

Fridericus huius nominis ſecundus, ab Honorico III. Imperator confirmatur, Imperatorum omnium (quos adhuc habuit Germania) potentiſsimus: tamen plus quàm principem decet elatior ac inſolentior. Pontificibus Romanis ſupra modum infeſtus, uir ad omnia (niſi nimium ſibi indulſiſſet) egregie idoneus, præſertim in re militari: in qua dubites, peritior ne fuerit an fortunatior, cum in utroq; genere parem gloriam ſit aſſecutus. Linguam Latinam, Græcam, Gallicam, Germanicam, Perſicam iuxta calluit. Liberalitate ac magnificentia nulli ſecundus. Ex nationibus omnibus ad res Sueuorum propenſior: ex his enim oriundus fuit. Priuſquam à Pontifice Romano & Aquiſgrani ex more imperij titulos nactus eſſet, humanior ac melior multis uiſus eſt. Verum poſt eam inaugurationem, inſanire cœpit aduerſus eccleſiam Romanam. Cum Honorio grauiſsimas geſsit inimicitias, atq; multos Romanæ eccleſiæ truculenter interfecit. Galliam uniuerſam Ciſalpinam depopulatur, præter Bononiam & Parmam. Cum autem diu Pontifices perſecutus, magnis calamitatibus Romanam eccleſiam affeciſſet, tandem ab Innocentio in conſilio Lugdunenſi damnatus, atq; imperij titulis priuatus eſt: quo peracto, imperium uacat annis XXVIII. Verum ille deiectus ab imperio, aduerſus Pontificis ſtudioſos rabie & crudelitate inſaniens, per uniuerſam Italiam magnas diſcordias diſſeminat, ac tandem ſub graui cenſura pontificis Tarenti in Apulia moritur. Conrado filio ſuperſtite, alterum enim ſuſpectum affectati regni longo carcere occidit. His temporibus Germaniæ principes de Imperatore deſignando contendentes, bifariam ſecantur, dum alia pars alium eligit: quorum neuter confirmatus, inter regnum adhuc annos aliquot prorogatur. Accurſius Florentinus in Italia, & Albertus cognomento Magnus Colonię apud Agrippinates, paulo poſt Thomas Aquinas ſuæ ætatis primi nominis & peracutus theologus clarent. Graue prælium inter Bohemos & Pannones. Ludouuico regi Gallorum in expeditione contra Saracenos morienti una cum filio, ſuccedit in regnum Philippus filius alter Ludouuici annis XV. Henricus, Conradus, Carolus, à Romanis, quod à Pontifice non eſſent confirmati, non numerantur inter Cæſares.

Rodulphus comes Hapsburchus annis XIX. Imperator eligitur poſt interregnum, pertęſis iam principibus Germanis multarum diſſenſionum: pręſertim cum id maxime cuperent eccleſiæ Romanæ proceres magnis calamitatibus affecti, ex hac decertatione ad obtinendum imperium. His igitur conditionibus Imperator creatur, ut ſine bellico apparatu eodem anno in Italiã ac Romam proficiſcatur, ac imperij authoritatem à Pontifice iuxta imperij fas ac conſuetudinem accipiat. Id quod ad hunc modum factum eſt: magnis diſcriminibus ac laboribus imperium retinet. Bohemiæ regem atroci prælio ſuperatum captum abducit: uerum aliquanto poſt eum ſibi generum facit. Synodus Lugdunẽſis celebratur, in qua de proceſsione ſpiritus ſancti cum Romana eccleſia Gręci cõuenere. Philippo regi Frãcorũ mortuo ſuccedit Philippus filius cognomine Pulcher annis XXIX. Fœmina quędã Romana parit puerũ, crinibus & unguibus ſimilẽ urſæ: quidam aiunt hãc fuiſſe Nicolai pontificis cõcubinã. Poſt Rodulphũ interregnũ fuit uno anno.

Adulphus comes à Nashau principibus Germaniæ Imperator decernitur, cũ magna inuidia Alberti Rodolphi ꝓximi Imperatoris filij: ſeu quod patri per electionẽ ſuo nõ eſſet ſuffectus, ſeu quod inferiori loco natus ac minore populorum ac fortunarum frequentia infirmior, contemptior haberetur. Orto bello inter hunc & Albertum, cum quo principes alij aliquot egerunt in prælio. Superatus militum indigentia occiditur, anno ab electione ſexto apud Vuormaciam.

Albertus

Albertus filius Rodulphi imperatoris Auſtriæ dux, regnat annis decem. Hic cum ſuperato Adulpho electus audiret ſe imperatorem non magna concordia principum (apud quos eius rei poteſtas eſſet) creatum, fecit eis poteſtatem iterum eligendi, ne armis magis quàm principum conſilio imperium arripuiſſe diceretur. Poſtea igitur conſentientibus electoribus imperator fit, uir ad rem militarem gerendam planè factus. Bonifacius pontifex primum inſtituit Iubileum. Magna ſeditio in Gallia coorta infimæ conditionis hominum: & ſuperiores facti Francorum copias ſuperant & crudeliſsimè interficiunt. Franciſcus Petrarcha clarus habetur. Albertus naui deſcendens, à nepote interficitur.

Henricus Francofurdiæ electus imperat annis V. Ad Italiam profectus Mediolani coronatur. Hinc Romam pergens, per contentionem coronatur. Hinc ad Florentinos conuerſus, ad ædem Saluianam ſub ipſis penè urbis mœnibus caſtra ponit. Deinde Piſis comparato exercitu, Robertum Apuliæ regem bello petit. In qua expeditione moritur ueneno, ut quidam uolunt, quod ei porrigeret (curantibus Florentinis) monachus quidam Dominicanus. Rhodus nobilis inſula in mari Carpathio, in Chriſtianorum poteſtatem uenit. Apparuerunt hac tempeſtate noctibus plures lunæ. fax ardens per cœlum ferriuiſa eſt. Interregnum factum anno uno propter cõtẽtionẽ de Imperatore diligẽdo, in qua alij Ludouicũ, alij Fredericum elegerũt: quamobrẽ inter eos pugnatũ eſt annis VIII. ſed Ludouuicus tãdẽ ſuperior regnauit ſolus annis XXIIII.

Ludouuicus dux Boariorũ ſeu Bauarorũ, in uniuerſum imperat annis XXXII. ſolus XXIIII. Cum Frederico in armis annis VIII. Contemptor ſedis Romanæ: ob id Iohannes Pontifex ei eccleſiæ communione interdixit, & uarijs multiſq; cenſuris publice condemnauit. Ludouuicus tamen magnis uiribus in Italiam ire perrexit, ac Romam ueniens contra phas & Pontificis uoluntatem, à Scarra Columnenſi ſolennitate aut ceremonijs conſuetis obſeruatis coronatur, & ſua ſententia Pontificatum Iohanni abrogat, & Petrum Corbonenſem ordinis Minorum Pontificem creat. A quo iterum ſibi coronam imponi iubet, & ſibi mutuo falſæ dignitatis falſi ſunt authores. Hunc Corbonenſem pontificem Piſani, apud quos eum imperator in Germaniam tranſiens reliquerat, capiunt: & ad Iohannem pontificem tũc Auinione agentem mittunt, apud quẽ ſeu temeritatem ſeu errorem confeſſus atq; mortem deprecatus, donec honeſto carcere triennio poſt interijt. Ludouuici Philippi regis filius regnat Frãcis annis duobus & menſibus tribus. Huic ſuccedit Iohannes filius eius puer, diebus XX, poſt quem Philippus Ludouuici frater annis quindecim. Deinde regnat Carolus filius Philippi annis ſex. Auinione moritur Ioannes põtifex, anno ætatis ſuæ XC. qui reliquit decies centena XXV M. nec legitur alijs temporibus Romana eccleſia fuiſſe locupletior. Chriſtiani Turcas ſuperant, & Smyrnam capiunt.

Carolus Bohemus Iohannis Lutzenburchi filius imperat annis XXXII. Imperij competitores ſtrenuos habuit, Eduardum Britannicum & Guntherum Suuartſenburgum, Romæ ſolenni celebratione inunctus ab Innocentio X. ſumma tranquillitate Imperij inſignia accipit. Pragam ciuitatem unam omnium maxime coluit ac ſtudijs celebrem reddidit, circa imperij res indiligẽtior paulo. Hic author fuit tabularum Imperialium, quam bullam auream uocant, in qua continentur ceremoniæ, quibus utuntur principes electores ad regem ac Imperatorem Romanum creandum. Statuit quoq;, ne quiſquam ad electionem Imperatoris admitteretur, qui non eſſet literarum atq; linguarum peritus, ut quiret legatis amicis ſimul atq; hoſtibus, quemadmodum Mitridates faciebat, ipſe reſpondere. Idem decies centena milia obtulit principibus Germaniæ, ut unanimiter regem facerent filium ſuum Vinciſlaum, qui regnauit cum patre annis octo. Sub hac tempeſtate regio cœli inter occidentem & Septentriones magno incendio arſit, quod cum magno murmure atq; horribili ſpectaculo longe lateq; per uniuerſum cœlum eſt ſparſum, eiſdẽ noctibus ad quatuor mẽſes flagrante cometa. ſubſecuta peſtis per totum orbem longe funeſtiſſima. Vrbanus pontifex uir natura inquietus, ſex ſimul cardinales Nuceriæ necat. Patribus indigne eam crudelitatẽ ferentibus, electus fuit alius Pontifex nomine Clemens: itaq; duobus aſſumptis Pontificibus principium ſchiſmatis, quod durauit ad nouem & triginta annos.

Vinciſlaus proximi Caroli filius imperium tenuit annis XXII. Hic à patre degenerat, nihil Imperatore dignum egit, niſi quod monachum quendam Bombardarũ inuentorem capite punit, ad luxum & laſciuiam compoſitus. Qui dum negligentia ſua res Imperij delabi ſinit, primum ab Bohemis carcere cuſtoditur, quo ſeſe paucis menſibus liberat, paulopoſt iterum à fratre Sigiſmundo Hungarorum rege captus, Alberto Auſtriæ duci cuſtodiendus traditur Viennæ in Palatio: ſed & hinc cuſtodum negligentia elapſus, rurſus regnum arripit. Cæterum cum ab innata ſua prauitate non decedit, electores facta ſibi à Pontifice copia, Imperium ei ſolenniter abrogant, atq; Rubertum Palatinum inuitum regem deligunt, quem ciuitates imperiales præter Norenbergam agnoſcunt: hi enim iureiurando obſtricti erant Vinciſlao, quo tamen poſtea ſoluuntur, datis denis milibus aureorum ſolidorum Vinciſlao. Hac tempeſtate Huſsitarum rabies modicis initijs ad ſummam inſaniam maxima hominum clade peruenit.

Rupertus Imperator Vinciſlao imperio publice abrogato annis decem imperat. Tamburlanus apud Tartaros humili loco & obſcuris parentibus ortus, primum præfectus militibus, deinde dux ſuorum factus maximis crudeliſsimiſq; cędibus nulli ætati aut ſexui parcens, plurima oppida Sarmatiæ, Aſiæ, Iudææ, Aegypti expugnat, iram Dei in terras eſſe ſe miſſam prædicans.

tulit. Pontifices duo eodem tempore, qui deponuntur Piſis per concilium aſſumpto Iohanne Cretenſi ad Pontificatũ Pariſiis necantur per plebis ſeditionẽ ſtudentes, & clerus ad duo milia.

Sigiſmundus Caroli IIII. filius alter, Hungariæ atq; Bohemiæ rex, Francfurdiæ Imperator deſignatur à principibus electoribus: uaria fortuna annis imperat XXVII. Conſtantienſe conciliũ celebratur per triennium ingenti principum ac prælatorum frequentia. Iohannes pontificatu ſeſe abdicauit. Similiter & Gregorius, qui ante Piſanum concilium pontifex factus fuerat, Benedictus uerò qui ſeſe conſtanter authoritate concilij pontificem affirmabat, damnatur. Huſsitarum hæreſis per id temporis in Germania, furoribus ac cędibus hominum ſupra quam credi poſſit per uicinas regiones acta debachatur, primo authore Iohanne Hus, qui aduerſus decretum Romanæ eccleſiæ Euchariſtiæ ſacramentum populum ſub utraq; ſpecie ſummere iuſsit, quo ſublato per concilium, aduerſus clerum ſumma ui armantur Huſsitarum partes: deinde in omnes, qui eorum dogma recipere nollent, primum proxima quæq;, deinde uicinarum regionum oppida plurima cędibus & incendijs crudeliſsime depopulati ſunt. Aduerſus hos ſemel atq; iterum infeliciter pugnatum: tandem auxilio eorum qui in Bohemia hæreticum dogma non aſſumpſerãt, ſuperãtur. In hac hæreſi extirpãda, multa hominũ milia utrinq; ceciderũt. Cometa magnus ſub finẽ imperij Sigiſmũdi apparuit, Leodięſes ciuili diſcordia & magnis ſeditionibus æſtuant.

Albertus mortuo Sigiſmundo qui & Hungariæ regnum obtinuit, rex primum eligitur, ſic poſcente bello Turcarum, qui magnis uiribus in Hungaros eruperant. Paulopoſt imperator factus, intra biennium morbo ex itinere (dum aduerſus Turcas proficiſcitur) contracto, non procul à Vienna moritur in pago. Iudæis recuſantibus fidem Chriſti ſuſcipere, utraq; Pannonia interdicitur. Florentiæ concilium factum, in quo Græci, Armenij, Indi, Græcorum imperator, de ſancto ſpiritu iterum cum Romana eccleſia unitatem redintegrarunt, clari in hoc concilio habentur Ambroſius Camaldulenſis, & Nicolaus Euboicus uterq; Latine & Græce perdoctus, & omnibus bonis diſciplinis ornatus.

Fredericus Auſtriæ dux poſt Albertum imperat annis LIIII. magna uirtute multiſq; ingenij dotibus locupletatus, religioſus in primis, & æquus erga omnes, Hieroſolymam religionis cauſa profectus ſacra loca deoſculatus incolumis reuerſus eſt. Coniugem habuit Leonoram regis Portugallorum filiam, forma ac probitate iuxta laudatam, liberos ex ea ſuſtulit Chriſtophorum, morte immatura abſumptum, Maximilianum & Margaretam. Principum conuentus in Germania ab eo primum ſunt inſtituti. Multa bella partim ab eo, partim ſub eo geſta ſunt, imperauit enim diutiſsime. Bellum aduerſus Turcas geritur, in quo ſupra XXXM. Turcarum perierunt, ex noſtris rex Hungarorum ipſe Ladislaus, Cardinalis Iulius Cæſarinus, & ipſe dux belli à Romano Pontifice emiſſus. Conſtantinopolis Romanæ ſedis ſemper æmula, à Mahometo imperatore Turcarum obſeſſa, & per dies L. ſummis uiribus oppugnata, & tandem crudeliſsimis cædibus expugnata. Conſtantini imperatoris caput è longo ſtipite ſupra mœnia collocatum, extra omnem humanitatem atq; miſericordiam in quoslibet eſt ſæuitum. Heluetij aduerſus gentem peregrinam quandam, quam Delphinas filius Ludouuici regis Gallorum eduxit, uario marte pugnatum eſt: bellum renouatur inter Hungaros & Turcas, ingenti numero utrunq; cadente. Turca iterum à Rodo magna tamen noſtrorum clade pellitur. Frederico mortuo in Lintz, Maximilianus eius filius ſuccedit, qui cum patre imperauit ſeptem annis.

Maximilianus poſt mortem patris annis imperat XXVI. Mariam filiam Burgundionum ducis coniugem habuit, ex qua ſuſtulit binos liberos, Philippum huiuſce noſtri imperatoris Caroli V. patrem, & Margaretam, quæ ex equo delapſa mortua eſt. Vir ingenio admodum placido, ingeniorum bonorum liberalis cultor, prudens ac exquiſiti conſilij, parcus humani ſanguinis, ingenio nihil feroci, ſed cunctantiore paulo: bella tamen aduerſus Venetos diu geſsit. Franciſcus à Sickingen genere militari ortus, ciuitates aliquot obſedit, regni (ut creditum fuit) auidus, ſuperatur à principe Palatino, Treuirẽſi & Heſſo, ictus bombarda interijt in caſtro ſuo ab ſuperioribus obſeſſus Nanſtal. In Dalmatiæ & Pannoniæ finibus magna ruſticorum aduerſus principes & magiſtratus eruptio. Eraſmus Roterodamus literarum decus primum in Germania, deinde per uniuerſum orbem clarus habetur, moritur Baſileæ anno domini MDXXXVI. Paulo pontifice Romæ imperante. Martinus Lutherus Saxo monachus Auguſtinenſis aduerſus indulgentias Roma miſſas, pauca quædam mouens, mox liberius Romano pontifici ſeſe opponit, deinde paulatim plura & maiora ab eccleſia dogmata diu obſeruata reprehẽdit, nũc per uniuerſam Europã pene nõ incognitus, magna in eccleſia diſſenſiõe. Velit Deus ut per ſpiritũ eius cõcordiæ ac unitatis largitorẽ poſt has diſſenſiões aliquãdo in fidei ac religiõis unitatẽ redigamur.

Carolus huius nominis V. Hiſpaniæ ac Siciliæ rex, &c. Maximiliani ex filio nepos, Francfurdiæ electus ac huc uſq; (qui annus eſt à Chriſto nato mileſimus quingẽteſimus trigeſimuſſextus) annis imperauit XXVI. à Leone pontifice Imperator declaratus, poſtea Aquiſgrani ſolẽni principum conuentu inunctus: uir magna animi fortitudine ac ingenij dotibus cumulatus, quem Deus diu imperio ſuo ſeruet. Bellum geſsit in Gallia Ciſalpina maximum ac diuturnum, in quo Franciſcus Gallorum rex ſuperatus àc captus, dein datis obſidibus filijs rex ipſe dimittitur, ac datis pacis conditionibus, regi ſororem ſuam Imperator ſociat uxorẽ. Anno MDXXI. Turcarũ imperator Solimon aduerſus Rodum inſulam bellum redintegrat, in qua ciuitatem eiuſdem nominis

poſt

poſt grauiſsimam oppugnationem,magna multitudine hominũ utrinq; cadentiũ tandẽ uincit.

Ferdinandus rex Bohemorum ac Hungarorum, Archidux Auſtriæ,anno MDXXXI. Coloniæ præſentibus principibus electoribus,ac fratre Carolo,rex Romanorum eſt creatus. Bellum geſsit in Pannonia aduerſus Ioãnem comitem à Vueida,qui Turcarum imperatori adhæſit, quo bello oppida atq; caſtra munitiſsima aliquot cepit.

Ruſticorum magna eruptio primum apud Pannoniam ac Dalmatiam, deinde per totam fere Germaniam omnia crudeliſsime concurſu indies maiore facto ex hominum colluuie, multis terror incuſſus, donec principibus mutuo ſibi auxilia præſtantibus, immiſſo exercitu ualido, obruerentur.

Imperatoris exercitus Italiam obſidens annis aliquot, duce Borbonio (quem nuper Franciſcus Gallorum rex à ſe ob diſſenſionem dimiſerat) Romam capit,atque omnia inſolenter deprædatur,cruciatibus,cædibus paſsim inhumaniter graſſans,captus ipſe Pontifex hoc bello, à quo tamen poſtea Carolus imperij inſignia accepit.

CATALOGVS CAESARVM ATQVE IMPERATORVM ROMANI IMPERII, EX

Euſebio, Hieronymo, Proſpero, Palmerio, diligenter deſumptus.

	Anni Domini.	Numerus Imperatorum.	Nomina.	Anni imperij.	Menſes.
Ante Chriſtũ.	48.	1.	*Iulius Cæſar*	5.	7.
	42.	2.	*Octauianus Auguſtus*	56.	7.
	16.	3.	*Tiberius Auguſtus*	23.	0.
Poſt Chriſtũ.	39.	4.	*Caius Caligula*	3.	10.
	43.	5.	*Claudius*	13.	9.
	57.	6.	*Nero*	14.	7.
	71.	7.	*Galba*	0.	7.
	71.	8.	*Otho*	0.	3.
	71.	9.	*Vitellius*	0.	7.
	72.	10.	*Veſpaſianus*	9.	11.
	82.	11.	*Titus*	2.	8.
	84.	12.	*Domitianus*	15.	5.
	100.	13.	*Nerua*	1.	4.
	101.	14.	*Traianus*	19.	6.
	120.	15.	*Hadrianus*	21.	0.
	141.	16.	*Antoninus Pius*	23.	3.
	164.	17.	*M.Antoninus*	19.	1.
	183.	18.	*Commodus*	13.	0.
	195.	19.	*Aelius Pertinax*	0.	6.
	195.	20.	*Seuerus*	18.	0.
	214.	21.	*Antoninus Caracalla*	6.	0.
	220.	22.	*Macrinus*	1.	0.
	221.	23.	*M.Aurel.Ant.*	4.	0.
	225.	24.	*Alexander*	13.	0.
	238.	25.	*Maximinus*	3.	0.
	241.	26.	*Gordianus*	6.	0.
	247.	27.	*Philippus*	7.	0.
	254.	28.	*Decius*	1.	3.
	255.	29.	*Gallus cum filio*	2.	4.
	257.	30.	*Valer.& Gali.*	15.	0.
	270.	31.	*Claudius II.*	1.	9.
	274.	32.	*Aurelianus*	5.	6.
	279.	33.	*Tacitus*	0.	6.
	280.	34.	*Probus*	6.	4.
	286.	35.	*Caius cum filio*	8.	0.
	288.	36.	*Diocletianus*	20.	0.
	308.	37.	*Galerius*	2.	0.
	311.	38.	*Conſtantinus*	30.	10.
	341.	39.	*Conſtantinus II. Conſtantius Conſtans*	24	5.
	365.	40.	*Iulianus*	2.	8.
	366.	41.	*Iouianus*	0.	8.
	367.	42.	*Valentinianus*	12.	5.
	377.	43.	*Valens*	4.	0.
	382.	44.	*Gratianus*	6.	0.
	388.	45.	*Theodoſius*	11.	0.
	398.	46.	*Arcadius*	13.	0.
	411.	47.	*Honorius*	16.	0.
	427.	48.	*Theodoſius II.*	30.	0.
	453.	49.	*Martianus*	7.	0.
	460.	50.	*Leo*	16.	0.
	476.	51.	*Zeno*	17.	0.
	493.	52.	*Anaſtaſius*	26.	0.
	718.	53.	*Theodoſius III.*	1.	0.
	719.	54.	*Leo II.*	24.	0.
	743.	55.	*Conſtantinus III.*	35.	0.
	778.	56.	*Leo III.*	5.	0.
	783.	57.	*Conſtantinus IIII.*	18.	0.
	802.	58.	*Carolus Magnus*	14.	0.
	816.	59.	*Ludouuicus*	25.	0.
	841.	60.	*Lotharius*	15.	0.
	856.	61.	*Ludouuicus II.*	21	0.
	877.	62.	*Carol.II.Cal.*	6.	0.
	883.	63.	*Carolus III.Craſſ.*	12.	0.
	895.	64.	*Arnulphus*	12.	0.
	907.	65.	*Ludouuicus III.*	6.	0.
	913.	66.	*Conradus*	7.	0.

920.

Anni Domini.	Numerus Imperatorum.	Nomina.	Anni Imperij.	Menſes.	Anni Domini.	Numerus Imperatorum.	Nomina.	Anni Imperij.	Menſes.
920.	67.	Henricus	18.	0.	1273.	83.	Rodolphus	19.	0.
938.	68.	Otho II.	30	0.	1292.	84.	Interregnum	1.	0.
968.	69.	Otho III.	16.	0.	1293.	85.	Adulphus	6.	0.
985.	70.	Otho IIII.	19.	0.	1299.	86.	Albertus	10.	0.
1004.	71.	Henricus II.	19.	0.	1309.	87.	Henricus VII.	5.	5.
1023.		Interregnum.	2.	0.	1314.	88.	Interregnum	1.	0.
1025.	72.	Conradus II.	15.	0.	1315.	89.	Ludouuicus III.	33.	0.
1040.	73.	Henricus III.	18.	6.	1348.	90.	Carolus IIII.	32.	0.
1058.	74.	Henricus IIII.	50.	0.	1380.	91.	Vincklaus	22.	0.
1108.	75.	Henricus V.	20.	0.	1402.	92.	Robertus	10.	0.
1128.	76.	Lotharius II.	11.	0.	1412.	93.	Sigiſmundus	27.	0.
1139.	77.	Conradus III.	14.	0.	1440.	94.	Albertus II.	2.	0.
1153.	78.	Fredericus	37.	0.	1442.	95.	Fredericus III.	54.	0.
1190.	79	Henricus VI.	10.	0.	1494.	96.	Maximilianus	26.	0.
1200.	80.	Philippus II.	9.	0.	1520.	97.	Carolus V. ſolus 11. cum fra		
1209.	81.	Otho V.	3.	0.	1531.	98.	tre annos 27. abdicauit		
1212.	82.	Fredericus II.	33.	0.			anno 1558.		
1245.		Interregnum	28.	0.	1558.	99.	Ferdinãdus q̃diu deus uolet.		

CATALOGVS OMNIVM SVMMORVM PONTIFICVM, EX EVSEBIO, HIERONYMO, PROſpero, & Palmerio deſumptus: cum annorum ac menſium additione uſq; ad Pium IIII.

Anni Domini.	Numerus Pontificum.	Nomina.	Anni Põtificij.	Menſes.	Anni Domini.	Numerus Pontificum.	Nomina.	Anni Põtificij.	Menſes.
44.	1.	Petrus	25.	0.	264.	23.	Sixtus II.	2.	9.
71.	2.	Linus	11.	0.	266.	24.	Dionyſius	6.	2.
83.	3.	Anacletus	12.	0.	272.	25.	Felix	4.	3.
95.	4.	Clemens	9.	0.	276.	26.	Eutychianus	8.	10.
102.	5.	Euariſtus	9.		284.	27.	Caius	11.	4.
103.	6.	Alexander	10.		295.	28.	Marcellinus	9.	4.
122.	7.	Sixtus	10.		304.	29.	Marcellus	5.	6.
131.	8.	Trophorus	11.		309.	30.	Euſebius	0.	2.
142.	9.	Hyginus	4.		309.	31.	Melchiades	6.	
147.	10.	Pius	12.		315.	32.	Sylueſter	21.	
159.	11.	Anicetus	9.	4.	336.	33.	Marcus	2.	8.
177.	12.	Eleutherius	21.	6.	338.	34.	Iulius	16.	4.
198.	13.	Victor	10.	3.	354.	35.	Liberius	16.	7.
208.	14.	Zepherinus	9.		370.	36.	Felix II.	1.	4.
217.	15.	Calixtus	5.	2.	371.	37.	Damaſus	18.	2.
222.	16.	Vrbanus	8.	2.	389.	38.	Siricius	16.	0.
230.	17.	Pontianus	9.	5.	405.	39.	Anaſtaſius	3.	[illegible]
290.	18.	Antherus	3.	1.	408.	40.	Innocentius	15.	[illegible]
242.	19.	Fabianus	13.	11.	424.	41.	Zoſimus	1.	9.
255.	20.	Cornelius	3.		425.	42.	Bonifacius	3.	9.
258.	21.	Lucius	3.	2.	428.	43.	Celeſtinus	9.	0.
261.	22.	Stephanus	3.	3.	436.	44.	Sixtus III.	8.	0.

Anni Domini.	Numerus Pontificum.	Nomina.	Anni Pōtificij.	Menſes.
444.	45.	Leo	21.	1.
465.	46.	Hilarius	6.	3.
471.	47.	Sulpitius	15.	
486.	48.	Felix III.	9.	
495.	49.	Gelaſius	4.	8.
500.	50.	Anaſtaſius II.	2.	
502.	51.	Symmachus	15.	8.
518.	52.	Hormiſda	9.	
527.	53.	Ioannes	2.	8.
530.	54.	Felix IIII.	4.	3.
534.	55.	Bonifacius II.	2.	
536.	56.	Ioannes II.	2.	4.
538.	57.	Agapitus	1.	
539.	58.	Liberius II.	1.	3.
540.	59.	Vigilius	18.	6.
558.	60.	Pelagius	5.	
563.	61.	Ioannes III.	13.	
576.	62.	Benedictus	4.	
580.	63.	Pelagius II.	11.	
591.	64.	Gregorius	14.	
605.	65.	Sabinus Thuſcus	2.	
607.	66.	Bonifacius III.		8.
608.	67.	Bonifacius IIII. Marſ.	7.	
615.	68.	Deuſdedit Rom.	3.	
618.	69.	Bonifacius V. Camp.	5.	
623.	70.	Honorius Camp.	13.	
636.	71.	Seuerinus	2.	
638.	72.	Bonifacius VI.	4.	
642.	73.	Ioannes IIII. Dalma.	1.	2.
643.	74.	Theodorus Græcus	6.	0.
649.	75.	Martinus Luſcus	6.	0.
655.	76.	Eugenius Rom.	3.	0.
658.	77.	Vitellianus Camp.	15.	0.
673.	78.	Adeodatus	4.	2.
677.	79.	Donus	3.	0.
680.	80.	Agatho	4.	0.
684.	81.	Leo II.	1.	0.
685.	82.	Benedictus II.	1.	0.
686.	83.	Ioannes V.	1.	0.
687.	84.	Cono	0.	2.
688.	85.	Sergius	10.	0.
689.	86.	Leo III.	3.	0.
701.	87.	Ioannes VI.	3.	3.
704.	88.	Ioannes VII.	3.	0.
707.	89.	Zoſimus II.	diebus	20.
707.	90.	Conſtantinus	7.	0.
714.	91.	Gregorius II.	17.	0.
731.	92.	Gregorius III. Rom.	10.	8.
742.	93.	Zacharias Græcus	10.	3.
7[illegible].	94.	Stephanus II.	5.	0.
757	95.	Paulus Rom.	10.	0.
76[illegible].	96.	Conſtant. II. Rom.	1.	0.
[illegible]8.	97.	Stephanus III. Sic.	4.	3.
772.	98.	Hadrianus	24.	0.
796.	99.	Leo IIII. Rom.	20.	2.
816.	100.	Stephanus IIII. Rom.	0.	9.

Anni Domini.	Numerus Pontificum.	Nomina.	Anni Pōtificij.	Menſes.
817.	101.	Paſchalis Rom.	7.	0.
824.	102.	Eugenius II. Rom.	3.	0.
827.	103.	Valentinus Rom.	diebus	4.
827.	104.	Gregorius IIII. Rom.	16.	0.
843.	105.	Sergius II. Rom.	3.	0.
846.	106.	Leo V. Romanus	8.	0.
854.	107.	Ioannes Angli. fœm.	2.	3.
856.	108.	Benedictus III.	3.	0.
859.	109.	Nicolaus Rom.	10.	0.
869.	110.	Hadrianus II. Rom.	5.	0.
874.	111.	Ioannes VIII.	10.	0.
884.	112.	Martinus II.	2.	0.
886.	113.	Hadrianus III.	1.	3.
887.	114.	Stephanus V.	6.	0.
893.	115.	Formoſus	6.	
899.	116.	Bonifacius VI.	diebus	15.
899.	117.	Stephanus VI.	1.	3.
900.	118.	Romanus		4.
900.	119.	Theodoſius II.	diebus	20.
900.	120.	Ioannes IX.	1.	3.
902.	121.	Benedictus IIII.	3.	2.
905.	122.	Leo V.	diebus	40.
905.	123.	Chriſtophorus		7.
906.	124.	Sergius III. Rom.	7.	[illegible]
914.	125.	Anaſta. III. Rom.	2.	2.
916.	126.	Lando. Rom.	0.	7.
916.	127.	Ioannes X. Rom.	13.	3.
930.	128.	Leo VI. Rom.	0.	7.
931.	129.	Stephanus VII. Rom.	2.	2.
933.	130.	Ioannes XI. Rom.	5.	0.
938.	131.	Leo VII. Rom.	3.	0.
941.	132.	Stephanus VIII. Germ.	3.	0.
944.	133.	Martinus III. Rom.	3.	0.
947.	134.	Agap. II. Rom.	7.	4.
954.	135.	Ioannes XII. Rom.	8.	7.
963.	136.	Benedictus V.	0.	3.
963.	136.	Leo VIII. Rom.	1.	5.
965.	138.	Ioannes XIII.	8.	0.
973.	139.	Benedictus VI.	1.	7.
975.	140.	Donus II.	1.	6.
975.	141.	Bonifacius VII.	0.	2.
976.	142.	Benedictus VII.	8.	0.
984.	143.	Ioannes XIIII.	0.	8.
984.	144.	Ioannes XV.	0.	4.
985.	145.	Ioannes XVI.	10.	5.
995.	146.	Gregorius V.	1.	8.
996.	147.	Ioannes XVII.	1.	0.
997.	148.	Sylueſter II.	4.	0.
1002.	149.	Ioannes XVIII.	0.	5.
1002.	150.	Ioannes XIX.	5.	8.
1007.	151.	Sergius IIII.	3.	
1010.	152.	Benedictus VIII.	11.	10.
1022.	153.	Ioannes XX.	11.	0.
1033.	154.	Benedictus IX.	13.	3.
1046.	155.	Sylueſter III.	0.	2.
1046.	156.	Gregorius VI.	2.	0.

Anni Domini.	Numerus Pontificum.	Nomina.	Anni Pōtificij.	Menſes.
1948.	157.	Clemens II.	1.	0.
1049.	158.	Damaſus II.	0.	1.
1049.	159.	Leo IX.	5.	6.
1054.	160.	Victor II.	2.	8.
1059.	161.	Stephanus IX.	0.	10.
1059.	162.	Benedictus X.	0.	9.
1060.	163.	Nicolaus II.	3.	0.
1063.	164.	Alexander II.	11.	8.
1074.	165.	Gregorius VII.	12.	0.
1086.	166.	Victor III.	2.	9.
1089.	167.	Vrbanus II.	12.	4.
1100.	168.	Paſchalis II.	18.	5.
1118.	169.	Gelaſinus II.	1.	
1119.	170.	Caliſtus II.	6.	0.
1125.	171.	Honorius II.	5.	2.
1130.	171.	Innocentius II.	12.	8.
1144.	172.	Celeſtinus II.	0.	5.
1144.	173.	Lucius II.	0.	11.
1145.	174.	Eugenius III.	8.	7.
1153.	175.	Anaſtaſius IIII.	1.	5.
1155.	176.	Hadrianus IIII.	4.	10.
1160.	177.	Alexander III.	22.	0.
1182.	178.	Lucius III. Thuſc.	4.	2.
1186.	179.	Vrbanus IIII. Longob.	2.	0.
1188.	180.	Gregorius VIII.		2.
1188.	181.	Clemens III. Rom.	3.	5.
1192.	182.	Celeſtinus III.	6.	8.
1199.	183.	Innocentius III. Cāp.	17.	0.
1216.	184.	Honorius III. Rom.	10.	2.
1227.	185.	Gregorius IX.	14.	0.
1241.	186.	Celeſtinus IIII.	dies	17.
1248.		Vacat	1.	9.
1243.	187.	Innocentius IIII.	11.	3.
1254.		Vacat II.	2.	0.
1256.	188.	Alexand. IIII. Camp.	6.	6.
1262.	189.	Vrbanus IIII. Gallus	3.	1.
1265.		Vacat III.	0.	5.
1266.	190.	Clemens IIII.	3.	9.
1270.		Vacat IIII.	2.	0.
1272.	191.	Gregorius X.	4.	0.
1276.	192.	Innocentius V.	0.	6.
1276.	193.	Hadrianus V.	0.	1.
1276.	194.	Ioannes XXI.	0.	8.
1277.		Vacat V.	0.	6.
1277.	195.	Nicolaus III.	3.	9.
1283.	196.	Martinus IIII.	4.	2.
1287.	197.	Honor. IIII. Rom.	1.	0.
1288.		Vacat VI.	0.	10.
1289.	198.	Nicol. IIII. Longo.	4.	1.
1292.		Vacat VII.	2.	3.
1294.	199.	Celeſtinus V.	0.	5.
1294.	200.	Bonifacius VIII.	8.	9.
1304.	201.	Benedictus XI.	0.	9.
1305.		Vacat VIII.	2.	0.
1306.	202.	Clemens V.	8.	5.
1315.		Vacat IX.	2.	3.
1317.	203.	Ioannes XXII.	18.	4.
1335.	204.	Benedictus XII.	7.	0.
1342.	205.	Clemens VI.	12.	0.
1354.	206.	Innocentius IX.	10.	0.
1364.	207.	Vrbanus V.	8.	0.
1372.	208.	Gregorius XI.	7.	5.
1380.	209.	Vrbanus VI.	11.	8.
1391.	210.	Bonifacius IX.	14.	9.
1406.	211.	Innocentius VII.	2.	0.
1408.	212.	Gregorius XII.	2.	7.
1411.	213.	Alexander V.		11.
1412.	214.	Ioannes XXIII.	5.	10.
1417.		Vacat X.	2.	6.
1419.	215.	Martinus V. Rom.	13.	3.
1433.	216.	Eugen. IIII. Venetus.	16.	0.
1448.	217.	Nicolaus V.	8.	0.
1456.	218.	Calixtus III.	3.	5.
1459.	219.	Pius II. Senenſis.	6.	0.
1465.	220.	Paulus II. Venetus.	7.	1.
1472.	221.	Sixtus IIII. minor.	13.	0.
1485.	222.	Innocentius VIII.	7.	11.
1493.	223.	Alexander VI. Hiſpan.	11.	0.
1503.	224.	Pius III.	diebus	27.
1503.	225.	Iulius II. Ligur.	10.	0.
1513.	226.	Leo X. Florentinus	9.	0.
1522.	227.	Hadrianus VI. Bata.	1.	7.
1523.	228.	Clemens VII.	11.	0.
1534.	229.	Paulus III. Rom.	11.	1.
1549.	230.	Iulius III.		
1554.	231.	Marcellus II.	dies	21.
1554.	232.	Paulus IIII.	4.	2.
1558.	233.	Pius IIII.		

LIBRI DE SEX AETATIBVS MVNDI, FINIS.

VENE-

VENERABILIS BEDAE Presbyteri, Angloſaxonis, de Temporibus, Liber.

ARGVMENTVM IN LIBRVM BEDAE DE TEMPORIBVS.

*S*VPERIORE *libro de mundo & præcipuis eius partibus, breuibus ac perſpicuis rudimentis, in Coſmographia lector inſtitutus eſt, quandoquidem ad temporũ ac hiſtoriarũ cognitionem quibus hoc argumentum eſt deſtinatum, ea diſciplina paraſceue eſt. Hoc autem uolumine quod de temporibus inſcribitur, temporum partes, ſpecies & diſcrimina curſim tantum exponit, præcedente enim idem argumentum copioſius tractat. Ordinis enim fuit & quidem ſecundum naturam, ut poſteaquam temporis cauſam unde proueniat, id eſt, mundum, explicaſſet, nunc de effectibus & conſequentibus oratio inſtitueretur, quæ quia præcedenti libro fuſius traduntur, explicationem locorum difficilium illi argumento reſeruauimus.*

TEMPORIS DIVISIO. CAPVT I.

TEMPORA momentis, horis, diebus menſibus, annis, ſeculis & ætatibus diuiduntur. Momentum eſt minimum atq; anguſtiſsimum tempus, à motu ſiderum dictum. eſt enim extremitas horæ in breuibus interuallis, cum aliquid ſibi cedit atq; ſuccedit. Hora græcum nomen eſt, & tamen latinum ſonat: ora enim finis eſt temporis, ſicut & oræ ſunt fines maris, fluuiorum, ueſtimentorum. Conſtat autem hora quatuor punctis, decem minutis, quindecim partibus, XL. momentis. Et notandum propter errorẽ cauendũ, quod computus partim natura, partim authoritate uel conſuetudine, nitatur: natura, ut annum communem duodecim menſes lunares habere: conſuetudine, ut menſes triginta diebus computari: authoritate, ut hebdomadam ſeptem ferijs conſtare.

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: incerti authoris. Cap. I.

TEmpora dicuntur à temperamento, quòd ſe inuicem temperent calore & frigore: momentis, horis, diebus, menſibus, annis, ſeculis, ætatibus. Seculis, ſcilicet unius hominis. Seculum ſecundum quoſdam ſunt ducenti & uiginti anni: ſed Seruius dicit, uniuſcuiuſque hominis ætatem uel uitam ſecundum poſſe dici. Beatus Ieronymus ſic dicit in libro Hebraicarum quæſtionum: Non igitur humana uita, ut multi errant, in centum uiginti annis contracta eſt, ſiquidem inuenimus quòd poſt diluuium Abraham uixerit annos centum ſeptuaginta quinq;, & cæteri amplius ducentis & trecentis annis.

Sol cedit.] *Sol curſum ſuum agendo & cedit & ſuccedit ſibi. Cedit quidem, dum ab uno in alterum ſui circuli tranſit locum: ſuccedit autem, dum eiuſdem ſemper partes quaſi ſeſe ſequendo recurrit. Vel cedit, dum prima pars eſt, uenit ultima. Siue cedit in aſcendendo uſq; ad meridiem: ſuccedit in deſcendendo uſq; ad occaſum.*

Breuibus interuallis.] *Breue interuallum eſt de momento ad aliud momentum.*

Cum aliquid.] *Id eſt, aliquod ſidus, ubi ſoli cedit ab hominibus: id eſt, cum locum dat atq; ſuccedit aliquod ſidus hominibus, non ut tranſeat, ſed tantum ſe moueat.*

SCHOLIA IN CAPVT I. BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: authore Ioanne Nouiomago.

HOra græcum nomen eſt.] *ὥρα aſpiratur, latinè uerò ora, quæ non tempus ſignificat, ſed ſpacij cuiuſq; aut magnitudinis extremitatem ut locorum regionum ueſtium etiam, leuem habet: non igitur idem eſt, ſpiritu nanq; diſtinguitur Græcum & Latinum. Horas autem Græci uocant quatuor anni trimeſtria ſpacia nota uulgo uer, æſtatem, autumnum & hyemem, quas partes author eſt Euſtathius Homerum intelligere in Iliade, ubi quatuor deas horas introducit, quarum duæ cœlum aperiant, reliquæ claudant. Aperitur autem cœlum, ut tradunt & phyſici, & probat Ariſtoteles lib. 2. de Generatione & corruptione, à bruma uſq; ad ſolſtitium, quod tempus eſt generationis: clauditur uiciſſim à ſolſtitio uſq; ad brumam, quod tempus uocant corruptionis. Toto enim hoc tempore ſol decedit: ſed uulgatiore ſignificatione temporis momentum quoddam ſignificat diei ciuilis partem uiceſimamquartam ſcriptores æquinoctiales uocant, & ſunt toto anno æquales, quæ dum fiunt, oritur mundi ſemuncia, id eſt, uiceſimaquarta pars alias diei naturalis, quæ à nocte diſtinguitur, partem ſignificat duodecimam, hæ ſunt inæquales. æſtate nanq; longæ ſunt huius generis horæ, hyberna itaq; nox quia prolixa eſt, nocturnas habet longiores horas.*

DE DIE. CAPVT II.

Dies uulgaris eſt ſolis præſentia ſuper terras,qui proprie XXIIII.horis impletur.Hunc Hebræi,Chaldæi & Perſæ inter duos ſolis exortus: Aegyptij inter duos occaſus numerãt:Romani à medio noctis in medium.Vmbri & Athenienſes à meridie computant ad meridiem.Moſes autẽ à mane uſq; ad mane unũ diẽ appellat:ſed Domino ſurgente ueſpera ſabbati,luceſcebat in primam ſabbati,ut homo de luce lapſus in tenebras,deinceps à tenebris rediret ad lucem.

SCHOLIA IN CAPVT II. BEDAE BRESBYTEri,De temporibus:authore Ioanne Nouiomago.

Dies uulgaris eſt ſolis.] *Diem hunc uulgo artificialem improprie nominant:alij,ut iam ſumus ſæpius teſtati,naturalem:nomen certe habet à Ioue,quem Græci Δία uocant.intelligunt autem phyſici Iouis nomine ſolem,ueluti ex notiſſimo Orphei & Ennij uerſiculo conſtat,atqui ſol eſt author diei.*

Hũc Chaldæi & Perſæ inter duos ſolis exortus.] *De uario dierũ initio uide Gelliũ,& Cælij lectiões antiquas.*

DE NOCTE. CAPVT III.

Nox,eſt ſolis abſentia terrarum umbra conditi,mortalibus ad requiem facta, ne opere diutino auida deficeret humanitas:ubi rigidior, ibi & ad opera minuenda membra fouenda prolixior. Cuius partes ſunt ſeptem: Crepuſculum, id eſt,dubia lux inter lucem & tenebras. nam creperum,dubium dicimus. Veſperum,apparente ſtella huius nominis.Conticinium,quando omnia ſilent.Intempeſtum,quod eſt medium & inactuoſum noctis tempus.Gallicinium,quando gallus reſonat. Matutinum,inter abſceſſum noctis,& auroræ aduentum:& diluculum,quaſi iam incipiens parua diei lux,hæc & Aurora,ſolem præcedens.

SCHOLIA IN CAPVT III. BEDAE BRESBYTEri,De temporibus:authore Ioanne Nouiomago.

Nox eſt ſolis abſentia.] *Nox è græca dictione eſt literæ unius mutatione.Græcè enim νὺξ noctem ſignificat,hunc Ariſtoteles definit primo libro τῶν μετεωρῶν, σκιὰν τῆς γῆς,id eſt, umbram terræ.neceſſe nanq;,ut ex phyſica atq; optice conſtat, corpore in lumine poſito umbram fieri in aduerſa lucis regione.Itaq; dum ſol infra finitorem (quem Græci horizonta uocant) decurrit,neceſſe eſt umbram terræ latè per aera aſpergi cœlo,non autem penetrare uſq; ad ultimum cœlorum,ut docent Aſtrologi & phyſici.eſt aũt umbra hic,quod ad figuram attinet,metæ ſimilis ſeu pyramidæ,de qua re uide ſchemata quædam ſuperius deſcripta, ubi hæc ipſa copioſius.*

Mortalibus ad requiem facta.] *Nox rebus agendis inepta eſt,ob id quidam à nocendo dictam ſcribunt,faciunt poetæ hanc Terræ prolem (cuius ratio deprehenditur ex his quæ modo diximus) hæc ſtatim genuit ὕπνον καὶ θάνατον,id eſt,Somnum & Mortem germanos fratres:tum quia nox ſomnũ conciliet,qui dimidium uitæ hominibus aufert,hoc eſt ſemimortuos reddere,lepidè itaq; excogitatum mortem fratrem eſſe ſomnum,ut apud Senecam in tragœdia:Diræ frater languidæ mortis.*

Vbi nox rigidior.] *Frigidis ſomnus producitur,calidis autem conciliatur.uide Ariſtotelem in libello de Somno & uigilia.Itaq; natura prouiſum eſt,ut hybernæ noctes æſtiuis ſint longiores & eo quidem magis,quo regio ipſa ſeptentrionibus extra ſolis uiam propius ſubiecta eſt,ueluti Britannia noctem brumalem habet horarum XVII.Germania XVI.Italia uerò XV.Hybernia autem XXIIII. Porrò Thyle, quæ terrarum ultima eſt,menſibus pluribus unà nox durat,ſed uiciſſim in his ſolſtitiales dies totidem horas perdurant,itaq; lucis & tenebrarũ ratio in omnibus regionibus æqualis eſt,facta inter ſeſe collatione æqualiũ & inæqualiũ.*

Apparente ſtella huius nominis.] *Hæc Veneris ſtella eſt,quæ dum ſolem ſequitur,& ſub noctem in occaſura cœli parte cernitur,ueſper & heſperus,& ueſperugo dicitur:ſi uerò idem ſidus mane ſolem anteuertat,lucifer & Græcè phoſphoros dicitur.omnium ſtellarum quæ in cœlo ſunt maxima ac luculentiſſima.umbram enim reddit tanto luna minorem, quantum ipſa ſolis umbra uincitur.*

DE HEBDOMADA. CAPVT IIII.

Hebdomada ſeptem diebus conſtat,octauus autem dies idem primus eſt,ad quem reditur, eoq; rurſus hebdomada orditur.His nomina gentilitas à Planetis indidit,habere ſe credentes à Sole ſpiritum,à Luna corpus,à Marte ſanguinem,à Mercurio ingenium & linguam,à Ioue temperantiam,à Venere uoluptatem,à Saturno tarditatem.Sed Syluester Ferias appellare conſtituit,primum diem Dominicum nuncupans,imitatus Hebræos,qui primam ſabbati,ſecundam ſabbati,& ſic cæteros à numero nominant: apud quos hebdomada totidem etiã annis peragitur:qui hebdomadam quoq; hebdomadarum in diebus ſimiliter habebant & annis,quinquageſimum diem Pentecoſten,annum uerò Iubileum,id eſt,libertatem uocantes.

SCHOLIA IN CAPVT IIII. BEDAE BRESBYTEri,De temporibus:authore Ioanne Nouiomago.

Ἑβδομὰ ſeu ἑβδομὰς & hebdomada (tot enim modis dicitur) tempus eſt ſeptem dierum,unde & nomen habet etiam apud Latinos.nam ſeptimanam uocamus. Quos non ex conuerſione aſtrorum,unde reliqua ferè colliguntur, ſed autoritate Dei (qui ſex diebus,

diebus, ut antè dictum eſt, mundi creationem compleuit, & ſeptimo quieuit) primum Iudæi ordinarunt, quorum ſex uacationibus rerum prophanarum tribuerunt, ſeptimum religioni & quieti, unde ſabbatum dictum eſt. Quod indè gentiles & Chriſtiani, diuerſa tamen ratione ſunt imitati, & primum quidem à ſabbato diem, primam ſabbati, deinde ſequentem ſecundam ſabbati: & ita deinceps, pro quibus eccleſia utitur feriarum ordine. Nam religio uetuit hos dies gentilitijs dijs inſcribere, quales ſint, dies Veneris, Martis, &c. De cuius facti ratione alibi eſt dictum copioſius.

His nominibus gentilitas à planetis indidit.] *De affectionibus corporalibus, quas poetæ largiuntur naſcentibus, ſi ſcire cupis exactè, lege Pontani de rebus cœleſtibus librum quartum.*

DE MENSE. CAPVT V.

MEnſis lunaris incremento lunæ ſenioq́ʒ conficitur, dum XXIX. & ſemis diebus paulò plus quàm Zodiacum peragit: ſed facilitas computandi trigenis & undetrigenis diebus lunæ menſes alternat. Solaris aũt menſis XXII. horis eſt amplior, ex quibus XI. epactarum dies accreſcũt, quibus ſol lunę curſum ſingulis annis exuperat. Duodecies enim uiceni & bini CCCLXIIII. faciunt, & undecies uiceni & quaterni eundem numerum complent. Sed Hebræi menſes à luna naſcente, Romani à Calendis incipiunt, Aegyptij à quarto die Calendarum Septembrium, uſq́ʒ in nonum Calendarum earundem, XXX. diebus ſuos menſes putantes: reſiduos uerò dies intercalares appellant. Qui primi ad ſolis curſum menſes terminare cœperunt, ne lunæ uelocior & dubius curſus impedimentum calculandi eis faceret.

SCHOLIA IN CAPVT V. BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: authore Ioanne Nouiomago.

Dum XXIX. diebus & ſemis paulò plus quàm Zodiacum peragit.] *Rectè dictum, Paulò plus. Nam hoc dierum numero ſigniferum integrum permetitur, & duodecimam eius ferè partem. Menſis enim eſt, non dum luna ad eandem partem ſigniferi, unde præcedente menſe exibat, reuertitur: ſed quod eſt inter duos eius à ſole ſynodos, Latini cœtus uocant. Præcedenti autem libro de menſibus noſtris & peregrinis plura diſſeruimus.*

DE MENSIBVS ROMANORVM. CAPVT VI.

ROmani authore Romulo X. menſibus annum ordinatum agebant, diebus CCCIIII. qui primum menſem genitori ſuo Marti dicauit: ſecundum ab apertione frugum nominauit Aprilem: tertium Maiæ matri Mercurij: quartum Iunoni ſacrauit: Quintili & Sextili, qui nunc à natiuitate Iulij Cæſaris, & Auguſti triumpho nuncupantur, & cæteris ſequentibus à numero nomẽ impoſuit: quorum initia Calendas appellauit, quia tunc calata, id eſt, uocata in Capitolium plebe, dicto quinquies uel ſepties uerbo calo, id eſt, uoco, quot dies ſupereſſent ad Nonas pronunciabatur. Nonas autem, quod nono ante Idus die confluerent in urbem, ſcitaturi quid eſſet eo menſe faciendum. Porrò Idus diem qui medium diuidit menſem: iduare enim Hetruſca lingua diuidere eſt. His Numa duos menſes adijciens, Ianuarium à Iano, Februarium à Februo deo luſtrationum nominando, CCCLIIII. diebus annum ad curſum lunæ diſpoſuit, quem Iulius Cæſar undecim diebus adiectis, ſicut hodie ſeruatur, inſtituit.

SCHOLIA IN CAPVT VI. BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: authore Ioanne Nouiomago.

Romani authore Romulo.] *Romulus quòd ſic prima gentis ſuæ conditio exegerit, diſciplinæ militaris ſtudioſior fuit, quàm rerum cœleſtium, quemadmodum peruulgato Ouidij uerſiculo inceſſitur: Scilicet arma magis quam ſidera Romule noras. Tractauit hoc argumentum copioſe Macrobius in Saturnalibus. Porrò Quintilis, Sextilis, September, October tantũ à numero dicũtur, nam propter uocabuli formam appoſitæ ſunt ſyllabæ tilis & ber, nihilo plus ſignificantes quàm in meditullio Tullius.*

Secundum ab apertione frugum Aprilem nominant.] *Alij malunt deducere à Venere, quæ Græcè Aphrodite nuncupatur, eſtq́ʒ hic menſis Veneris, quod & aſtrologi docent. Nam Taurus, in quem menſe Aprili ſol tranſitum facit, domicilium eſt Veneris.*

Iduare enim Hetruſca lingua diuidere eſt.] *Sic & Feſtus docet & Macrobius, unde adhuc manſerunt uiduus & uidua, quaſi diuiſi à coniugibus.*

DE SOLSTITIO ET AEQVINOCTIO. CAPVT VII.

SOlſtitia & æquinoctia bina putantur, VIII. Calend. Ianuarij & Iulij, Aprilisq́ʒ & Octobris, octauis ſcilicet partibus Capricorni & Cancri, Arietis & Libræ. Sed æquinoctialis dies omni mundo æqualis eſt. Vario autem lucis incremento in Meroe longiſsimus dies XII. horas æquinoctiales, & octo partes unius horæ colligit: Alexandriæ uerò XIIII. horas: in Italia XV. in Bri

tannia XVII. Vbi æſtate lucidæ noctes haud dubiè teſtantur, id quod cogit ratio credi: ſolſtitij diebus accedente ſole propius uerticem mundi, anguſto lucis ambitu ſubiecta terræ continuos dies habere ſenis menſibus, noctesq́; è diuerſo ad brumã remoto, quod fieri in inſula Thyle Pythias Maſſilienſis ſcribit, ſex dierum nauigatione in Septentriones à Britannia diſtante.

SCHOLIA IN CAP. VII. BEDAE PRESBYteri, De temporibus: authore Ioanne Nouiomago.

Octauo Calendas Ianuarij & Iulij.] *Ciceronis ætate alia fuit ratio ſolſtitiorum & æquinoctiorum: nunc enim propter motum firmamenti, ſeu noni orbis tardius proueniunt. Quod autem ſcribitur, temporum momenta prouenire in octauis partibus ſignorum, cum concordi ſententia omnium aſtrologorum, hæc eueniant in primis ſignorum partibus, referendum eſt ad ueterem partium computationem: aliter enim partiti ſunt ſigna ueteres, de qua re eruditè diſſeruit Zieglerus in Commentarijs ſuper ſecundum Plinij.*

Sed æquinoctialis dies omni mundo æqualis eſt.] *Extat huius rei demonſtratio in Phænomenis Euclidis de Conuerſionibus ſphærarum. Omnes enim in ſphæra circuli maximi ſecant ſeſe in duas partes æquales, ueluti Horizon & æquator: reliquos uerò circulos, quos ſol mundi ambitum deſcribit, inæqualiter Horizon diuidit præterquam ſub æquinoctiali. De dierum & noctium uario incremento libro ſuperiore actum demonſtrationibus aliquot: & rurſus libro de Natura rerum, de gnomonicis & rationibus umbrarum.*

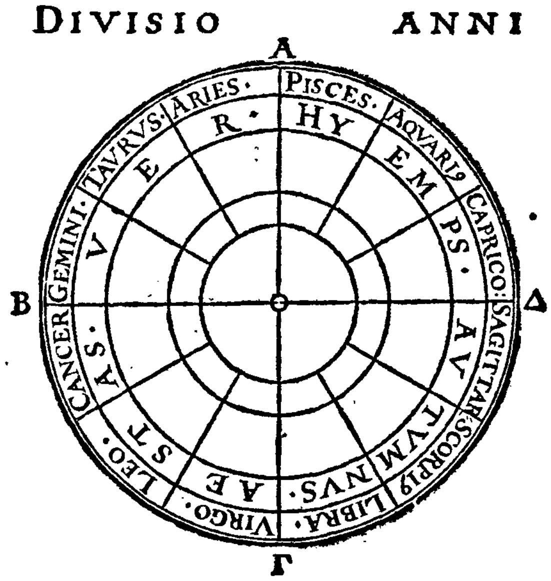
DE TEMPORIBVS. CAPVT VIII.

TEmpora ſunt uices mutationum, quibus ſol accedendo uel recedendo anni temperat orbem. Hyems enim illo longius morante, frigida eſt & humida: uer, illo redeunte, humidum & calidum: æſtas uerò, illo ſuperferuente, calida & ſicca: autumnus, illo decedente, ſiccus & frigidus. Hæc autem antiqui ſeptimo die ante Idus Februarias, & Maias, Auguſtasq́; & Nouembres inchoabant, ut ſolſtitia & æquinoctia in medio eſſent temporum. Ver autem orienti comparatur, quia tunc ex terris omnia oriuntur: æſtas meridiano, eo quòd pars eius calore fragrantia ſit: autumnus occiduo, eo quòd ob confiniũ caloris & frigoris graues morbos habeat: hyems ſeptentrioni, eo quòd frigore torpeat.

DE ANNIS. CAPVT IX.

ANnus ſolaris uel ciuilis eſt, dum ſol CCCLXV. diebus & quadrante Zodiacum peragit, quẽ Romani à bruma, Hebræi ab æquinoctio uerno, Græci à ſolſtitio, Aegyptij inchoant ab autumno. Annus lunaris communis XII. lunis, id eſt, diebus CCCLIIII. Emboliſmus tredecim lunis, & diebus trecentis octuaginta quatuor implẽtur, à luna paſchali ſumentes initium. Annus magnus eſt, dum omnia ſydera certis curſibus exactis ad locum ſuum reuertuntur, quem ſexcentis annis ſolaribus Ioſephus dicit impleri.

DIVISIO ANNI

Sit Zodiacus circulus A B Γ Δ, in cuius medio ſit Θ quaſi terra, per quam duæ lineæ diriguntur: utraq́; diametros intelligatur, ab A in Γ, & à B in Δ. Ergo ſol accedens ad A, facit unum æquinoctium: & ad Γ, autumnale, ad B autem conuerſionem æſtiuam, & Γ ad Δ hyemalem.

SCHOLIA IN CAPVT IX. BEDAE PRESBYTEri, De temporibus: authore Ioanne Nouiomago.

Annus ſolaris uel ciuilis.] *Ciuilis apponi ſolet diebus, non annis, ſunt enim dierum alij ciuiles, qui conſtant ſpacio diei & noctis uiginti quatuor horarum: alij naturales, qui ſunt inter ſolis exortum & occaſum, alias hi anni uertentes dicuntur, ut*

apud Ciceronem lib. 6 de repub. quòd fiant ſolis conuerſione per circulum zodiacum: unde & Græci eadem ſimilitudine ducti, annum ἐνιαυτὸν uocant, quòd ueluti in ſeipſum conuertatur, quæ natura eſt motus circularis. Verum de magno anno, quem etiam Platonicum uocant, uariæ ſunt dictionum ſententiæ.

DE BISSEXTO. CAPVT X.

BIſſextus ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur, dùm ſol ad id ſignum, ex quo egreſſus eſt, nō in CCCLXV. diebus, ſed quarta diei parte ſuperadiecta reuertitur. Verbi gratia: ſi nunc æquinoctialem cœli locum ſol oriens intrauerit, in hunc anno ſequenti meridie, tertio ueſpere, quarto medio noctis, quinto rurſum in exortu recurrens, neceſſario diem præmonet augendum: ne ſi forte non addatur, per CCCLXV. annos æquinoctium uernale brumali die proueniat. Quem Aegyptij anno ſuo expleto, id eſt, IIII. Calendarum Septembrium, Romani VI. Calendarum Martiarum, undē & nomen accepit, interponunt. Breuiori autem & uulgari ratione biſſextum retardatio generat ſolis, non ad eandem lineam per CCCLXV. dies plene redeuntis: quem ſi, uerbi gratia, in æquinoctio uernali, quod iuxta Aegyptios XII. Calendarum Aprilium die prouenit, ſurgentem à medio orientis diligenter adnotaueris, hunc anno ſequenti, die uidelicet eodem, aliquanto inferius oriri, & tertio, quarto, quintoq́ anno eandem diminutionem in tantum augeri reperies, ut niſi diem ante ſuperadijcias, XI. Calendas Aprilis æquinoctium facturus ſol è medio ſurgat oriētis, eādē ſcilicet tarditatē cæteris quoq́ ſeruaturus exortibus.

DE CIRCVLO DECENNOVENALI. CAPVT XI.

CYclum decēnouenalem propter XIIII. lunas paſchales Nicæna Synodus inſtituit, eo quod ad eundem anni ſolaris diem unaquæq́ luna per XIX. annos CCXXXV. circumacta uicibus, inerrabili curſu redeat, qui diuiditur in ogdoadas, & hendecadas, hoc eſt, in VIII. & XI. annos. Octo enim anni lunares totidem annos ſolares duobus tantum diebus tranſcendunt: quorum alter ad explementum occurrit hendecadis, alter ratione ſaltus abſumitur, alioqui hendecas ſolaris uno die tranſcenderet lunarem. Licet quidam uiolenter hos dies ex biſſextilis octo annorum ſupplere nitantur: cum biſſextus ſoleat in menſe Februario ſoli ſuperfuſus & lunæ, futuro tempori nihil præiudicare, & ipſi nullum hendecadi biſſextum addant. Vt ergo apertius dicam, duo lunæ dies, qui ſuperſunt in ogdoade, duos qui deſunt in hendecade complent.

DE SALTV LVNAE. CAPVT XII.

SAltum lunæ locus & hora citior incenſionis eius per XIX. annos efficit: quamuis enim quidam ſingulas lunas XXIX. ſemis diebus computantes, incenſiones earum medio diei, & medio noctis ſemper alternent, non in hoc tamen ueritatem naturæ, ſed calculandi facilitatem uel compendium inquirunt. Nam ſi naturam quæras lunæ primi menſis, quæ nunc in meridie: & ſecundi, quæ nunc in medio noctis accenditur, anno futuro hora, & uno puncto, & decem momentis, & nonadecima parte unius puncti ante medium diei uel noctis illuſtratur. Hæc tamen diſtinctio non ad certum emboliſmi, uel communis anni terminum, ſed ad æquam diuiſionem XIX. tendit annorum, ſicq́ per XIX. annos paulatim lunaris accenſio ſeſe præoccupando unius diei ſpaciū amittens, ultimū decēnouenalis cycli annum CCCLXXXIII. diebus facit cōputari. Quod ſi facere negligas, per XV. decēnouēales cyclos XV. tibi luna ubi prima putatur, occurret.

CONTINENTIA CIRCVLI EIVSDEM. CAPVT XIII.

CYclus idem paſchalis VIII. eſt lineis communitus. Primus ordo continet annos ab incarnatione domini, unius ſingulis annis augmento creſcentis. Secundus indictiones Romanorū, quæ in ſe ſemper XV. annorum curſu reuoluuntur. Tertius Epactas XI. lunares, quæ per ſingulos annos ſolares ad curſum lunæ ſuccreſcunt, & ad lunam Calēdarum quærendam ſemper adijciuntur poſitæ XI. Calendas Apriles. Quartus concurrentes ſeptimanæ dies, quæ poſitæ IX. Calendas Apriles, propter diſpendium biſſexti neceſſario XXVIII. annis implentur: quarum ratio cogit cyclos decennouenales XXVIII. deſcribi, ut ſingulæ concurrentes ſingulos cyclos inchoent, totaq́ ſumma paſchalis calculi DXXXII. annis explicetur. Quintus cyclum lunarem, quem tribus annis decennouenalis præcedit: XIX. annis etiam ipſe cōprehenſus. Sextus XIIII. lunas, quibus ueteres paſcha faciebant, quæ à duodecimo Calendas Apriles, uſque in XIIII. Calendas Maias uario diſcurſu uagantes, tempus incenſionis ab VIII. Idus Martias uſq́ in Nonas Apriles accipiunt: A XIIII. autem luna uſq́ ad XIIII. anni ſequentis dies ſunt CCCLIIII. ſi communis annus eſt. Si emboliſmus, CCCLXXXIIII. Septimo, dies dominicæ Paſchæ repetiuntur ab XI. Calendarum Apriliū uſq́ in VII. Calēdas Maias, ob rationē emboliſmorū licēter extēdi. Vltimo ordine luna feſti paſchalis à XV. uſq́ in XXI. propter diē dominicū uariata: *adimit enim ſaltus noctē, addit uero ætatē, quæ per omnē cyclū adoleuit. Sed in hoc nox adimitur,

auſert

quod

quod ante luna deficit, quod putatur, naturaliter uerò nox ipſa perſeuerat, quæ nox initium eſt futuri anni, & cycli incipientis exordium: propter quod idem ultimus annus Epactas XVIII. tunc retinens, primo anno non XI. ut in cæteris annis fieri ſolet, ſed XII. dies accommodat. Et quia XXX. dierum fine reuoluuntur, nulla Epacta in principio cycli ponitur.

SCHOLIA IN CAP. XIII. BEDAE PRESBYTEri, De temporibus: authore Ioanne Nouiomago.

Redditur hic ratio illorum indicum, qui libro ultimo ad finem ſunt adiecti, qui conſtant annis DXXXII. quibus exactis omnia redeunt eadem ut ſunt ab initio, quemadmodum alibi pluribus dictum eſt. Reduximus hos circulos in priſtinam dignitatem, erant enim in exemplaribus quæ hactenus fuere in uſu ſupra modum deprauati.

ARGVMENTA TITVLORVM PASCHALIVM. CAPVT XIIII.

SI noſſe uis quot ſunt anni ab incarnatione Domini, ſcito quot fuerint ordines Indictionum, utputa quinto anno Tyberij principis XLVI. hos per XV. multiplica, fiunt DCXC. Adde ſemper regulares XII. quia quarta Indictione ſecundum Dionyſium, Dominus natus eſt, & Indictionem anni cuius uolueris, utpote in præſenti ſeptimana, fiunt DCCIIII. Iſti ſunt anni natiuitatis Domini. Si uis ſcire quota ſit Indictio, ſume annos Domini, & adijce tria, partire per XV. & quod remanſerit, ipſa eſt indictio anni præſentis. Si uis ſcire quot ſint Epactæ lunares, partire annos Domini per XIX. & quod remanet, multiplica per XI. Item partire per triginta, & remanent Epactæ. Si uis ſcire concurrentes ſeptimanæ dies, ſume annos Domini, & eorundem quartam partem adijce. His quoque quatuor adde, quinque concurrentes fuerunt anno natiuitatis Domini, hos partire per ſeptem, & remanent Epactæ ſolis. Si uis ſcire quotus ſit annus circuli decennouenalis, ſume annos Domini, & unum adijciens, quia eiuſdem anno ſecundo natus eſt Dominus, partire per XIX. & quod remanet, ipſe eſt annus cycli decennouenalis. Si uis ſcire quotus cyclus lunaris eſt, ſume annos Domini, & duo ſubtrahens diuide per XIX. & quod remanſerit ipſe eſt annus circuli lunaris. Si uis noſſe biſſextilem annum, partire annos Domini per IIII. quãtum remanſerit, tot ſunt anni à biſſexto. His ergo ad certum inuentis, facile diem paſchæ lunamque reperies. Quod ſi à præſenti poſt aliquot annos, uerbi gratia poſt C. paſcha ſcire uelis, Epactas tamen, & concurrentes ſolis dies inuenire ſufficit, partire autem centum per XIX. remanent V. Illas ergo ſcito Epactas centeſimo quinto anno futuras. Eodẽ modo centũ per XXVIII. diuidens, eas centeſimo, quas XVI. anno concurrentes ſolis inuenies.

DE SACRAMENTO TEMPORIS PASCHALIS. CAPVT XV.

IDeo autem paſcha non ad eumdem redit anni diem, ſicut tempus Dominicæ natiuitatis, quod ibi natiuitatis ipſius memoria tantum ſolennis habeatur: hic uerò uitæ uenturæ & myſteria celebrentur, & munera capiantur: unde & nomen ipſum Paſchæ tranſitum de morte ad uitam ſignificans, congruum, quoque myſterijs tempus inquirit. Primò ut æquinoctio tranſcenſo, tenebræ mortis à uera luce uincantur. Deinde, ut primo menſe anni, qui dicitur menſis Nouorum, uitæ nouæ gaudia celebrentur. Tertiò, ut reſurrectio die tertio facta, & tertio tempore ſeculi, id eſt, ſub gratia manifeſta, cum iam ante legem, & ſub lege in prophetico lateret ænigmate, in tertia lunæ ſeptimana ueneretur, cum & ipſa tunc lunæ conuerſio mentis gloriam de terrenis ad cœleſtẽ doceat mutari contuitũ. Atque ad ultimũ, ut dies Dominica conditione lucis inſignis, & triumpho Chriſti ueneranda, noſtra quoque reſurrectione nobis optabilis in memoriam reuocetur.

DE MVNDI AETATIBVS. CAP. XVI.

SEx ætatibus mundi tempora diſtinguuntur. Prima ætas ab Adam uſque ad Noe continens generationes X. annos uerò M.DCLVI. Quæ tota perijt diluuio, ſicut infantiam mergere ſolet obliuio. Secunda à Noe uſque ad Abrahã generationes ſimilter complexa X. annos autẽ CCXCII. Quæ in lingua inuenta eſt, id eſt, Hebræa. A pueritia nanque homo incipit noſſe loqui poſt infantiam, quæ & nomen inde accepit, quod fari non poteſt, id eſt, loqui. Tertia ab Abraham uſque ad Dauid generationes XIIII. annos uerò DCCCXLIII. continens. Et quia ab adoleſcentia incipit homo poſſe generare, Matthæus generationum ex Abraham ſumpſit exordium, qui etiam pater gentium conſtitutus eſt. Quarta à Dauid uſque ad tranſmigrationem Babylonis generationibus æquè iuxta Matthæum XIIII. annis autem CCCCLXXIII. porrecta, à qua Regum tempora cœperunt. Iuuenilis enim dignitas regno eſt habilis. Quinta deinde uſque ad aduentum Saluatoris in carnem generationibus & ipſa XIIII. porrò annis DLXXXIX. extenta, in qua ut graui ſenectute feſſa malis crebrioribus plebs Hebræa quaſſatur. Sexta, quæ nunc agitur, nulla generationum uel temporum ſerie certa, ſed ut ætas decrepita ipſa totius ſeculi morte finienda.

CVRSVS

CVRSVS ET ORDO TEMPORVM. CAPVT XVII.

PRima ergo ætas cõtinet annos iuxta Hebræos M.DCLVI. Iuxta ſeptuaginta interpretes MII CCXLII. Adam annorũ CXXX. genuit Seth, qui pro Abel natus eſt. Seth annorũ CV. genuit Enos. Iſte incœpit inuocare nomen Domini. Enos annorũ XC. genuit Cainã. Cainan annorum LXX. genuit Malaleel, qui interpretatur plantatio Domini. Malaleel annorum LXV. genuit Iareth. Iareth annorum CLXII. genuit Enoch, qui eſt translatus à Deo. Enoch annorum LXV. genuit Mathuſalam. Concupiſcunt filij Dei filias hominum. Mathuſalam annorum CLXXXVII. genuit Lamech. Gigantes nati ſunt. Lamech annorum CLXXXII. genuit Noe, qui arcam ædificauit. Noe anno DC. uenit diluuium.

DE SECVNDA AETATE. CAP. XVIII.

SEcũda ętas cõtinet annos iuxta Hebręos CCVCII. Iuxta Septuaginta Interpretes DCCCCXLII. uel adiectio Cainan MLXXII. Sem anno II. poſt diluuium genuit Arphaxat, à quo Chaldæi. Arphaxat annorum XXXV. genuit Sale, à quo Samaritæ & Indi. Sale annorum XXX. genuit Heber, à quo Hebræi. Heber annorum XXXIIII. genuit Phalech. Turris ædificatur. Phalech annorum XXX. genuit Reu. Dij primum adorantur. Reu annorum XXXII. genuit Seruch. Regnum Scytharum inchoat. Seruch annorum XXX. genuit Nachor. Regnum Aegyptiorum naſcitur. Nachor annorum XXIX. genuit Thara. Regnum Aſſyriorum & Sicyoniorum exoritur. Thara annorum LXX. genuit Abraham. Semiramis condidit Babyloniam.

Chaldæi. Samaritæ. Indi. Hebræi.

DE TERTIA AETATE. CAP. XIX.

TErtia ætas continet annos DCCCCXLII. Abraham annorum LXXV. uenit in Chanaan. Abraham annorum C. genuit Iſaac. Nam primò genuit Iſmael, à quo Iſmaelitæ. Iſaac annorum LX. genuit Iacob. Regnum inchoat Argiuorum. Iacob annorum XC. genuit Ioſeph. Memphis in Aegypto condiur. Ioſeph CX. annos uixit. Græcia ſub Argo ſegetes habere cœpit. Hebræorum ſeruitus annorum CXLIIII. Cecrops Athenas condit. Moſes annis XL. rexit Iſrael. Lacedæmon conditur. Ioſue annis XXVI. Iudices à Moſe uſq; ad Samuel pręfuerunt annis CCCCV. Othoniel annis XL. Cadmus Thebarum rex Græcas literas inuenit. Aoth annis LXXX. Amphion muſicus claruit. Debbora annis XL. Primus Latinis regnat Picus. Gedeon annis XL. Orpheus Linusq; muſici claruerunt. Abimelech annis III. Iſte fratres ſuos ſeptuaginta interfecit. Thola annis XXIII. Priamus regnat in Troia. Iair annis XXII. Carmentis Latinas literas reperit. Iepthe annis VI. Hercules ſe flammis iniecit. Abeſſan annis VII. Bellum Troiæ decennale ſurrexit. Achialon annis X. Hic in LXX. Interpretibus non habetur. Labdon annis VIII. Aeneas uenit in Italiam. Samſon annis XX. Aſcanius Albam condidit. Heli annis XL. Regnum Sicyoniorum finitur. Samuel & Saul annis XXXII. Lacedæmoniorum regnum exoritur.

DE QVARTA AETATE. CAP. XX.

QVarta ætas continet annos iuxta Hebræos CCCCLXXIII. Translatores Septuaginta XII. adijciunt. Dauid annis XL. Carthago à Didone conditur. Solomon annis XL. Qui templũ ædificauit anno CCCCLXXX. egreſsionis ex Aegypto. Ex quo apparet Samuel & Saul XXXII. annis, non XL. præfuiſſe. Roboam annis XVII. Regnum Iſrael & Iuda diuiditur. Abia annis III. Pontifex Abimelech inſignis habetur. Aſa annis XLI. Hieu prophetes occiditur ab Aſa rege Iſrael. Ioſaphat annis XXV. Helias & Abdias Michæasq; prophetant. Ioram annis VIII. Edom defecit à regno Iudæ. Ochozias anno I. Helias rapitur. Ionadab filius Rechab ſacerdos claruit. Athalia annis VI. Ioas annis XL. Zacharias Ioadæ filius lapidatur. Amazias annis XXIX. Amos prophetat in Iſrael. Ozias annis LII. Aſſyriorum regnum in Medos transfertur, quod à Beli principio ſteterat, annis M.CCCV. Ioathan annis XVI. Ozee, Iohel, Eſaiasq; prophetant. Achaz annis XVI. Roma conditur, & Iſrael in Medos transfertur. Ezechias annis XXIX. Romulus centum Senatores conſtituit. Manaſſes annis LV. Numa duos menſes adiecit. Amon annis II. Tullius in republica cenſum egit. Ioſias annis XXXI. Thales phyſicus claruit. Ioachim annis XI. Huius anno tertio Nabuchodonoſor Iudæam cœpit. Sedechias annis XI. Templum Hieroſolymitanum incenſum eſt.

DE QVINTA AETATE. CAP. XXI.

QVinta ætas continet annos DLXXXIX. Hebræorum captiuitas annis LXX. Iudith hiſtoria conſcribitur. Darius annis XXXVI. Huius ſecundo anno templum Hieroſolymis extruitur. Primus aũt regni eius inter ſeptuaginta annos captiuitatis Iudaicæ concluditur. Xerxes an

nis

nis XX. Herodotus hiſtoriographus agnoſcitur. Artabanus menſib. VII. Socrates naſcitur. Artaxerxes annis XL. Eſdras legem, Neemias Hieroſolymam reſtaurat. Darius, qui & Nothus, annis XVIIII. Plato naſcitur. Artaxerxes annis LX. Heſter hiſtoria cōpletur. Artaxerxes, qui & Ochus, annis XXVI. Demoſthenes, & Ariſtoteles prædicātur. Xerxes Ochi filius annis IIII. Xenocrates claruit. Darius annis VI. Hucuſq; regnum Perſarum, dehinc Græcorum. Alexander annis V. Nam VII. eius anni cum Perſarum regibus ſupputantur. Ptolemæus Lagi filius annis XL. Machabæorum liber inchoat. Primus Philadelphus annis XXXIII. Septuaginta interpretes claruerunt. Euergetes annis XXVI. Ieſus ſapientiæ librum compoſuit. Philopater annis XVII. Machabæorum liber ſecundus inchoat. Epiphanes annis XXIIII. Romani Græcos obtinuerunt. Philometor annis XXXV. Hunc Antiochus ſuperans Iudæos oppreſsit. Euergetes annis XXIX. Brutus Hiſpaniam ſubegit. Soter annis XVII. Varro Ciceroq; naſcuntur. Alexander annis X. Syria per Gabinium ducem ſubijcitur Romanis. Ptolemæus Cleopatræ filius annis VIII. Saluſtius hiſtoriographus naſcitur. Dionyſius annis XXX. Pompeius Iudæam cepit. Cleopatra annis XXII. Hucuſq; regnum Græcorum, nunc Romanorum. Iulius Cæſar annis V. Ab hoc Cæſares appellati.

DE SEXTA AETATE. CAPVT XXII.

Sexta ætas continet annos præteritos DCCVIII. Octauianus annis LVI. Huius anno XLII. Dominus naſcitur, completis ab Adam annis IIIMDCCCCLII. Iuxta alios VMCXCIX. Tiberius annis XXIII. Huius anno XVIII. Dominus crucifigitur. Gaius annis quatuor. Matthęus Euangeliſta ſcribit. Claudius annis tredecim. Petrus Romam, Marcus Alexandriam petit. Nero annis quatuordecim. Petrus & Paulus cruci gladioq; traduntur. Veſpaſianus annis X. Huius ſecundo anno Hieroſolyma ſubuertitur. Titus annis II. Hic facundus & pius fuit. Domicianus annis XVI. Ioannes in Pathmon relegatur. Nerua anno I. Ioannes Apoſtolus Epheſum rediens Euangelium ſcripſit. Traianus annis XIX. Simon Hieroſolymorum epiſcopus crucifigitur, & requieſcit Ioannes Epheſi. Hadrianus annis XXI. Aquila interpres habetur. Antoninus Pius annis XXII menſibus quatuor. Valentinus & Marcion agnoſcuntur. Antoninus minor annis XIX. Cataphrygarum hæreſis exoritur. Commodus annis tribus. Theodotion interpres habetur. Aelius Pertinax anno I. Seuerus Pertinax annis octodecim. Symmachus interpres habetur. Antoninus Caracalla annis VII. Quinta æditio Hieroſolymis inuenitur. Marrianus anno I. Aurelius Antoninus annis quatuor. Sexta æditio Nicapoli reperitur. Alexander annis tredecim. Origenes Alexandriæ claruit. Maximinus annis tribus. Hic perſequitur Chriſtianos. Gordianus annis ſeptem. Fabianus Epiſcopus Romæ celebratur. Philippus annis ſeptem. Hic primus Chriſtianus imperator fuit. Decius anno uno. Antonius monachus claruit. Gallus & Voluſianus annis II. Nouatiana hæreſis exoritur. Valerianus annis XV. cum Galieno. Cyprianus martyrio coronatur. Claudius annis II. Paulus Samoſatæ hæreſim condidit. Aurelianus annis V. hic perſequitur Chriſtianos. Tacitus anno I. Probus annis VII. Manichæorum hæreſis exorta eſt. Carus annis II. Iſte de Perſis triumphauit. Diocletianus & Maximianus annis XX. Iſte perſequitur Chriſtianos. Maximinus Seuerusq; annis II. Conſtantinus annis XXXI. Nicæna ſynodus congregatur. Conſtantius & Conſtans annis XXIIII. Oſſa Andreæ & Lucæ Conſtantinopolim transferūtur. Iulianus annis II. Hic ex Chriſtiano paganus perſequitur Chriſtianos.
alias XI. Iouianus anno I. Hic cum omni exercitu Chriſtianus efficitur. Valentinianus annis *XIII. qui à Iuliano ob fidē Chriſti militia fuerat priuatus. Valens annis III. Gratianus annis VI. Ambroſius & Martinus epiſcopi clareſcunt. Valentinianus cum Theodoſio annis IX. Hieronymus in Bethleem prædicatur. Theodoſius annis III. cum Arcadio & Honorio. Anachorita Ioannes claruit. Arcadius annis XIII. cum fratre Honorio. Ioannes Chryſoſtomus & Auguſtinus epiſcopi prædicātur. Honorius annis XV. cum Theodoſio minore. Cyrillus Alexandrię claruit. Theodoſius minor annis XXVI. Epheſina ſynodus Neſtoriū condemnat. Martianus annis VII. Chalcedonenſe concilium geritur. Leo maior annis XVII. Aegyptus errore Dioſcori latrat. Zenon annis XVII. Corpus Barnabæ apoſtoli reperitur. Anaſtaſius annnis XXVI. Fulgentius epiſcopus prædicatur. Iuſtinus annis IX. Acephalorum hæreſis abdicatur. Iuſtinianus annis XXXIX. Huius VI. anno Dionyſius paſchales circulos inchoat. Iuſtinus minor annis XI. Armenij fidem Chriſti ſuſcipiunt. Tiberius annis VII. Herminigildus rex Gothorum martyrio coronatur. Mauritius annis XXI. Gregorius Romæ floruit epiſcopus. Phocas annis VIII. Saxones in Britannia fidem Chriſti ſuſcipiunt. Heraclius annis XXVI. Iudæi in Hiſpania Chriſtiani efficiuntur. Heracleonus cum matre ſua Martina annis II. Conſtantinus filius Heraclij menſibus VI. Conſtantinus filius Conſtantini annis XXVIII. Eclypſis ſolis facta eſt indictione ſeptima, quinto Nonas Maias. Conſtantinus filius Conſtantini ſuperioris annis XVII. Hic ſextam ſynodum compoſuit. Iuſtinianus filius Conſtantini annis X. Africa reſtaurata eſt imperio Romanorum. Leo annis III. Tyberius dehinc quintum egit annum. Reliquum ſextæ ætatis Deo ſoli patet.

LIBRI DE TEMPORIBVS, FINIS.

VENERABILIS BEDAE Presbyteri, authoritatum generalium aliquot Philoſophorum, tabula: cum Commentariolo incerti autoris.

A DEO dependet cœlum & tota natura, duodecimo Metaphyſicorū.] *Illa auctoritas ſic intelligitur, quod cœlum & tota natura dependent à Deo: & hoc quoad conſeruari & non in fieri uel produci. Et ſic illa auctoritas non eſt contra philoſophum in primo Phyſicorum, ubi ſic dicit: Omne quod fit, fit à ſubiecto præſuppoſito.*

Actus ſeparat & diſtinguit, 7. Metaphyſ. & 3. de Anima.] *Et intelligitur ſic, quod actus materialiter exiſtens ſeparat & diſtinguit modo, quamuis ſunt plures materiæ materialiter diſtinctæ in diſtinctis ſubiectis: tunc utiq; uidetur quod materia in ſe includit actum, quod eſt contra philoſophum in primo Phyſicorum: qui dicit, quia materia habet ſe purè paßiuè, & nullo modo actiuè. Reſpondetur, quòd materia bene ſeparat & diſtinguit per actus incluſos, quia materia ex ſui natura nullius eſt actiuitatis.*

Auctoritas arguendo ab eſſe ad poſſe, eſt bona conſequentia, & communis regula.] *Et intelligitur ſic: arguendo affirmatiuè, & ſine diſtributione & ſine dictione includendo negationem. Vnde non ſequitur, A eſt maximum corpus, quod eſt ergo A, eſt maximū corpus, quod poteſt eſſe conſequentia, nō ualet, quia antecedens poteſt eſſe uerū ſine conſequente.*

Album fit ex nigro, muſicus fit ex non. Primo Phyſicorum.] *Ibi dicitur quod ex debet dicere circunſtantiam ordinis. Sed quando dicitur lignum debet componi ex ſuis medietatibus, ibi Ly ex debet dicere circumſtantiam temporis.*

Album de per accidens eſt, quantum per philoſophum, in Prædicamentis.] *Ibi dicitur quod philoſophus uult quod ille terminus Album ponitur in Prædicamento quantitatis, de per accidens.*

Agente eodem modo exiſtente, & materia eadem erit idem effectus, 2. Metaphy.] *Intelligitur ſic, tam de agentibus principalibus quàm inſtrumentalibus, ita quod ſit omnino idem agens & idem paſſum eodem modo diſpoſitū, tunc non fiunt diuerſi effectus, ſed unus tantum.*

Appetitus materiæ, non eſt niſi motus materiæ ad formam. Commentator primo Phyſicorum.] *Reſpondetur quod commentator capit motum ualde largè ſiue proprie, uidelicet pro naturali inclinatione.*

Aliqua res naturalis diſtinguitur ab artificiali. 2. Phyſicorum in principio.] *Dicitur ibi, quod philoſophus loquitur ibi indefinite uel particulariter: & ſic illa eſt uera, uel dicitur quod ſolum uoluit quod res naturales differant ab artificialibus ratione & non re, quia eadem eſt res.*

Alchimiſtę dicūt quod ex ferro uel cupro poteſt fieri aurum per eorum artem.] *Vbi dicitur quod ex ferro uel cupro fit aurum uel argentum apparenter, & non autem exiſtenter. & ratio eſt, quia per nullam artem forma ſubſtantialis poteſt poni in eſſe ſpeciuoco alterius formæ.*

Ars ſimpliciter facit materiam, primo Phyſicorum.] *Dicitur quod intelligitur de materia ſecunda, non autem de materia prima: quia materia prima non eſt facta, quia eſt ingenerabilis & incorruptibilis, ut patet ibidem.*

Accidentis non eſt accidens. quarto Metaphyſ.] *Intelligitur ſic, accidentis non eſt accidens tanquā ſubiecti originalis: & ſic ſtat bene, quod albedo eſt in ſuperficie, quæ etiam eſt unum accidens, & linea habet rotunditatem & corruptibilitatem. Sed hoc non tanquam ſubiectum originale, quia originaliter eſt in ſubſtantia.*

Accidens diffinitur per ſubiectum ſuum, ſeptimo Metaphyſ.] *Et ſic album eſt ſubiectum, habens ſufficientem albedinem per ſui denominationem. Et intelligitur ſic de diffinitione deſcriptiua, non autem eſſentiali: quia oportet quod talis detur per uerum genus, & per differentiam eſſentialem. Et talis indicat quid eſt eſſe rei, ut patet primo Topicorum.*

Anima quantum ad partem intellectiuam, nullius corporis eſt actus. 2. de Anima.] *Reſpondetur ſecundum commentatorem, quod debet intelligi de intellectu diuino, & non humano.*

Actui repugnat accidere actum, per philoſophum in ſubſtantia orbis.] *Reſpondetur quod actus ſubſtantialis non poteſt recipere alium actum ſubſtantialem, ſed bene accidentalem.*

Arca non eſt lignum. 9. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus ponit modum loquendi uulgarium. Vel poteſt dici quod ipſe uult quod totum compoſitum non uerificatur de ſua materia. Et ideo uult quod arca non eſt lignum tanquam ſua materia, quia aliàs totum eſſet ſuæ partis, & è conuerſo. Vel poteſt dici, quod philoſophus uult quod materia non dicitur de toto cōpoſito in abſtracto, ſed bene in concreto: ut, arca eſt lignea.*

Actus ſunt ſuppoſitorum, 1. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus uult quod actus ſunt ſuppoſitorum denominatiuè, cum hoc tamen bene ſtat, quod non ſunt ſuppoſitorum effectiuè.*

A primis nanq; ſubſtantijs nulla erit prædicatio, per philoſophum in Prædicamentis.] *Reſpondetur quod intelligitur à primis ſubſtantijs, nulla erit prædicatio, quæ eſt ſuperioris de inferiori, quia primæ ſubſtantiæ non habēt inferius ſaltem eſſentialiter in prædicatione uera, directa & affirmatiua.*

Animal eſt animātibus planta, per autorem ſex principiorum dicitur.] *Quod intelligitur ſic: Animal eſt*

mal eſt perfectius animatum quàm planta. Vel dicitur quod animal plures habet potentias animæ quàm planta: quia animal hab. potentiam uegetatiuam & ſenſitiuam, planta autem caret ſenſitiua.

Anima uegetatiua eſt animalium prima, 1. & 2. de Anima.] Ibi dicitur quod philoſophus loquitur de communitate prioritatis, & uult quod in pluribus reperitur anima uegetatiua, quàm ſenſitiua uel intellectiua.

Actus actiuorum ſunt in patiente prædiſpoſito, in ſecundo de Anima.] Intelligitur ſic: Si aliquid actiuum uel agens debet actum agere, uel etiam producere aliquem effectum in ipſo patiente, tunc oportet ipſum patientem eſſe bene diſpoſitum ad illum actum ſuſcipiendum. Etiam eſt uera uniuerſaliter & hoc, ſi mutaretur numerus in numerum: ut ſic, Omnis actus actiuus eſt in patiente prædiſpoſito.

Ab inſufficiente nihil fit, 1. Phyſic.] Intelligitur ab inſufficiente nihil fit de ſolo, ſed cum addito ſuperiorum & inſufficienti bene aliquid fit.

Anima eſt abſtracta à corpore, per Commentatorem 3. de Anima.] Et uidetur quod non eſt ſubiectũ in libro de Anima, quia tunc non conſideratur ſecundum rationem adæquatam, ſecundum quam ponitur eſſe ſubiectum in libro de Anima. Quia inde anima conſideratur prout eſt principium operationum corporis animati, & prout illa principaliter ſe tenet ex parte animæ. Item notandum, quòd illa autoritas ſecundum Commentatorem, ſecundum unam uiam tenetur. Vel quod commentator non eſt locutus aſſertiuè. Aliter poteſt dici, Licet anima eſt abſtracta à materia ſecundnm eſſe, eſt tamen coniuncta materiæ ſecundũ operationem. Sed diceret aliquis, Anima etiam alia à corpore conſideratur, 2. Phyſic. & ſic uidetur quod non debet conſiderari in libro de Anima, quia ſunt diſtinctæ materiæ. Reſpondetur quod hoc non eſt ſecundum rationem adæquatam, ſecundum quam ponitur eſſe ſubiectum in libro de Anima, quia in Phyſicorum conſideratur, prout eſt principium mouendi & quieſcendi: ſed in libro de Anima conſideratur prout eſt principium operationum corporis animati, & prout illa principaliter ſe tenet ex parte animæ.

Accidentia magnam partem conferunt ad cognoſcendum, quod quid eſt, 1. de Anima.] Illa autoritas ſecundum Themiſtium de accidentibus per ſe proprijs intelligitur, quia dicit: Non enim cognoſco ignem per fumum, ſed per calorem. Etiam intelligitur de accidentibus communibus ſecundum ſe ſumptis, & ad inuicem combinatis: ut, Cognoſco Socratẽ, per illa accidentia ſimul ſumpta & combinata, ſcilicet habens ruffos crines, & eſt albus: nigrum caputium, blaueam tunicam.

Accidentia non cognoſcuntur demonſtratiuè, 1. Poſter.] Reſpondetur, quod hoc uerum eſt à priori, quamuis à poſteriori fieri poteſt, quia utiq; propria accidentia demonſtrantur de ſuis ſubiectis, & ſic faciunt demonſtrationem & cognitionem ſubeſſe. Sic de proprijs accidentibus dicitur, quod non immediatè notificant demonſtratiuè ſubſtantiam, ſed bene mediatè: quia ex pluribus accidẽtibus cõmunib. diſcernitur accidẽs propriũ, & ſic mediatè notificãt ſubſtantiã: ſecus eſt de accidẽte cõmuniũ.

A proportione minoris æqualitatis non fit actio.] Notandum quod duplex eſt proportio. Vna eſt proportio quantificatiua mediante, quæ unum extenſiuum quantum alteri proportionatur: alia eſt proportio actionis, & de illa intelligitur autoritas. Vnde corpus ad non corpus bene eſt proportio ſecunda, ſecundum aliquam uirtutem, ſicut inter corpus & animam.

Anima non habet aliquam operationem propriam, quam non communicet corpori, primo de Anima.] Intelligitur de anima intrinſeca, quæ eſt in corpore, ſicut quando eſt totum compoſitum, & ſic excluditur anima exuta à corpore.

Ars & ſcientia diſtinguuntur, 6. Ethic.] Et debet intelligi capiendo ſcientiam ſtrictè ſolum pro habitu ſpecifico, & etiam capiendo artem ſtrictè ſolum pro habitu practico. Sed capiendo illos æquè communiter tam pro habitu practico quàm ſpecifico, tunc non diſtinguuntur.

A maiori debet fieri denominatio, 6. Phyſic.] Intelligitur de qualitatibus poſitiuis, & maximè intenſiuis: non autem oportet de priuatiuis fieri denominationem, ſicut tenebræ denominatum tenebroſum. Et ualet tantum, ſicut à maiori, id eſt à digniori debet fieri denominatio.

Actus & potentia ſunt maximè oppoſita, per Commentatorem, primo de Anima.] Intelligitur ſic uno modo, quod ſint maximè oppoſita ſiue contraria, id eſt, communiſſimè oppoſita, quia dicit, quod circuunt omnia prædicamenta, & ſic non uult quod ſint contraria propriè dicta. Alio modo dicitur, quod per actum intelligit eſſentialem actualem: & per potentiam, eſſentialem potentionalem. Et uult quod actu eſſe & ſecundum potentiam eſſe, opponuntur: & hoc ſic eſt uerum, capiendo oppoſitionem largè.

Ab hoc quidem ente omnibus diuinatum eſt eſſe uiuere, primo de Cœlo.] Intelligitur quod philoſophus loquitur ibi particulariter: ut ſit ſenſus, Ab hoc ente, id eſt à primo ente: id eſt à Deo deriuatum eſt omnibus eſſe & uiuere. Alio modo dicitur, quod philoſophus loquitur uniuerſaliter de omnibus. Sed dicitur, ſi ſic tunc ſequeretur, quod materia prima & cœlum eſſent generata & deriuata à primo ente. Reſpondetur quod aliquid dicitur eſſe deriuatum dupliciter. Vno modo inchoatiuè, & ſic omnibus non eſt eſſe deriuatum uiuere naturaliter à primo ente, ſicut materia cœli & materia prima. Alio modo conſignificatiuè uel gubernatiuè, & ſic omnia alia à primo ente habent eſſe & uiuere. Et ſic materia prima & cœlum habent deriuatũ eſſe à primo ente, cum purum ens conſignificat & gubernat omnia mundi uiuentia.

Ad corruptionem ſubiecti ſequitur corruptio ſcientiæ, primo Poſteriorum.] Reſpondetur quod hoc intelligitur de ſubiecto inhæſionis, & non attributionis.

Animal eſt prius homine, per Porphyrium.] Intelligitur in ſuppoſitione materiali: ut, Ly animal eſt prius homine, id eſt, ille terminus animal eſt communior quàm homo.

Accidentis non eſt eſſe, ſed ineſſe, 7. Metaphyſ.] Intelligitur proprijſſimè capiendo eſſe, & non communiter, ut extendit ſe ad ineſſe.

Accidens non migrat de ſubiecto in ſubiectum, 7. Metaphyſ.] Intelligitur de ſubiecto inhæſionis, & nõ attributionis ſeu denominationis. Vel dicitur quod uerum eſt ſecundum numerum, non autem ſecundum ſpeciem.

Abſurdum eſt ſimul quærere & acquirere ſcientiam & modum ſciendi, 2. Metaphyſ. Illa autoritas dupliciter intelligitur: uno modo, ut in uerbis ſtat ſimpliciter, & ſic eſt uera ſine gloſſa. Alio modo, ſi per ſcientiam intelligitur Metaphyſica, & per modum ſciendi logicam, tunc ſenſus eſt: Abſurdum eſt ſimul acquirere Metaphyſicam & logicam, quia Metaphyſica præſupponit logicam: ergo logica debet præſciri.

Adagens

Ad agens uniforme ſequitur actus & effectus uniformis. primo de Cœlo.] *Intelligitur dummodo agens totale concurrit uniformiter, tunc talis effectus ſaltem principaliter intentus manet uniformis.*

Ab eodem non poſſunt produci diuerſa ſpecificè diſtincta. 2. de Generatione.] *Intelligitur, Ab eodem ente naturali non poſſunt procedere diuerſa & ſpecificè diſtincta.*

Aurum eſt incorruptibile, ſecundum alchimiſtas.] *Intelligitur ſic, aurum eſt incorruptibile, id eſt, ualde diuturnum inter omnia alia metalla, quia durat ultra ordinationem humanam.*

A uoluntate antiqua non procedit actio noua. Commentator 8. Phyſi.] *Intelligitur ſic, A uoluntate antiqua, id eſt, à Deo non procedit àctio noua, id eſt, in nouum uolitum: quia Deus non incipit aliquid de nouo uelle: quia quicquid Deus uoluit, ab æterno uoluit. uel ſic: A uoluntate antiqua non procedit actio noua ſibi ſimilis, quæ non proceſſit in ſpecie.*

Ad productionem effectus ſufficiunt duo, ſcilicet uoluntas & poteſtas. per Boetium in de Conſolatione Philo. proſa 2. libri 4.] *Intelligitur non abſolute, ſed limitatè referuntur uoluntas & potentia ad actionem, tunc authoritas habet ueritatem. Sed ſi referuntur ad actionem & ad tempus æternum, tunc non ſufficiunt niſi ſint uelata ad idem tempus. Vnde Grammatica, Ego uolo & poſſum legere, ergo lego abſolutè, non ualet. Sed bene ualet, Ego nunc & pro nunc poſſum legere, ergo nunc lego.*

A priuatione in habitum impoſsibile eſt regreſsio, per philoſophum in Prædicamentis.] *Intelligitur de illa priuatione, quæ priuat actum & potentiam ſimul: non autem de illa, quæ priuat ſolum actum, quia ibi bene eſt poßibilis regreßio.*

Anima quæ eſt intellectus, forſitan manet poſt ſuum conceptum. 2. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod ibi philoſophus loquitur dubitatiuè, ſed non aſſertiuè. Et ideo dicit, Forſitan: quæ dictio eſt nota dubitationis.*

Actio & paſsio ſunt actus diuerſarum potentiarum. 2. de Anima.] *Ibi dicitur quod diuerſarum potentiarum ſunt actus. potentiæ enim non diſtinguuntur per actus: ſed quia actio & paßio ſunt diuerſarum potentiarum, igitur ſunt diſtincta: quòd eſt contra philoſophum 3. Phyſi. qui dicit quod omnis actio eſt paßio: patet quia actio eſt actus potentiæ actiuæ, paßio uerò dicitur actus potentiæ paßiuæ. Ibi diciur quod auctoritas intelligitur particulariter, & non uniuerſaliter: quia actio & paßio ſunt idem materialiter, ſed differunt formaliter.*

Ab aſtracto ad concretum eſt bona conſequētia. 2. Topico.] *Ibi dicitur quod uerum eſt in prædicationibus quiditatis & eſſentialibus, non autem in accidentalibus, igitur, &c.*

A ſimuli cauſa in ſpecie non procedunt diuerſi effectus. per Commentatorem 9. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod Ly idem capitur multipliciter: ſcilicet idem in numero, idem in ſpecie, idem in genere: modò aliqua tamen bene procedunt ad eoſdem effectus in genere, ergò ſunt idem.*

Animal eſt ſubſtantia hominis & equi, ſecundum naturam communem. per Commentatorē primo Methaphyſ.] *Et ſi ſic tunc natura communis eſſet ponenda. Ibi dicitur quod Ly eſt capitur in actu ſignato, ſic quod ille terminus Animal ſignificat ſubſtantiam hominis & equi, ſecundum naturam communem: id eſt ſub ratione generis, uel ſub conceptu communi illi termini animali correſpondente.*

Aqua alit ignem. 3. de Anima.] *Vbi dicitur quod aqua non capitur pro humido ſimpliciter, ſed capitur pro humido pingui & ſubtili. quia hoc nutrit ignem, ſicut uidemus ad experientiam. ut butirum, oleum ſubtile, uinum combuſtum. Et ultra debet intelligi de nutritione impropriè dicta, quia nullum purum elementum nutrit.*

Accidentia dicuntur entia ad aliquid. primo Ethico.] *Intelligitur quod accidentia non habent eſſe per ſe, niſi in comparatione ad aliquid, & ad ſubiectum: quia accidens eſt menſura ſubſtantiæ.*

Accidentia aſsimulantur propagini, 1. Ethic.] *Intelligitur ſic, quod propago non eſt arbor, ſed aliquid arboris, à qua deriuatur arbor: ita accidentia non ſunt entia, ſed entis, id eſt, ſubſtantiæ, à qua propagantur & oriuntur.*

Accidentia non ſunt entia, ſed entis, primo Ethic. & 7. Metaphyſ.] *Intelligitur quod non ſunt entia propriè capiendo Ly ens, quæ ſunt in ſubiectis: ſed communiter capiendo Ly ens, bene ſunt entia.*

Animal conſtituitur ex corpore & anima tanquam à regente & recto. primo Polit.] *Intelligitur quod in animali anima habet ſe ut regens, & corpus habet ſe ut rectum: quia eſt inſtrumentum animæ.*

Animalia manſueta digniora ſunt alijs animalibus non manſuetis. primo Politi.] *Intelligitur in quantum animalia. nam manſueta participantur aliqualiter regimine: ſed ſi oppoſitum inuenitur, ſecus eſt.*

Abſtinentia cibi confert febricitanti ſanitatem. 5. Ethico.] *Reſpondetur ideo, quia abſtinentia eſt ſumma medicina. Et eſt communis regula medicorum & uulgarium.*

Actio & paſsio non continentur ſubinuicem. 6. Ethico.] *Intelligitur, quod unum non prædicatur de alio: quia illa prædicatio non eſt bona, actio eſt paßio.*

Ars imitatur naturam in quantum poteſt. 2. Phyſicorum.] *Item illa authoritas uera eſt, dummodo natura eſt fundamentum illius artis.*

Ars acquiſitiua, cibi eſt naturalis animalibus. primo Politicorū.] *Intelligitur quod natura eſt ſollicita ad prouidendum de cibis animalibus cum primo generat. Vel ſic, quando aliquis aliquid acquirit, illud quod natura acquirit, tale acquirere eſt naturale.*

Actiones principantes non ſunt bonæ de ſe. 7. Polit.] *Intelligitur quod non ſunt bonæ, niſi principans differat ab alijs in bonitate naturali & acquiſita, in tantum, quantum uir differt à muliere, ſeruus à domino.*

Actiones iuſticiæ neceſſariæ ſunt in ciuitate, ſed non eligibiles, ſecundum ſe. 7. Politi.] *Ibi dicitur, quod per actiones iuſticiæ intelliguntur ſententiæ & ſupplicia condemnatorū, & neceſſariæ ſunt in ciuitate: & tamen ſecundū ſe non ſiunt eligibiles, ſed ut eo melius ciuitas gubernetur & ſaluetur.*

Actiones quæ ſunt circa diuitias & honores, ſunt ſimpliciter eligibiles. 2. Phyſi.] *Ratio eſt, quia ſunt quædam diſpoſitiones ad bonum, & ad operationem bonarum, ut patet ſeptimo Politicorum.*

Animalia omnia alia ab homine ſola naturali intentione habent ſuas actiones, ut patet ibidē:

& quędam animalia parua habent ſuas actiones ex conſuetudine, ut canes: ſed homo inter animalia dirigit actiones ſuas in rationem.

Accuſans debet eſſe melior accuſato. ſecundo Politi.] *Ratio, quia officium accuſantis eſt oſtendere cauſas in aduerſario ſeu accuſato. Etiã ideo, quia accuſans habet ſe ut agẽs, accuſatus ut patiens, modò omne agens præſtantius eſt ſuo paſſo.*

Actus intellectus & appetitus ſunt adinuicem concordes. 4. Ethi.] *Reſpondetur, hoc eſt uerum de uirtutibus moralibus.*

Affirmatio & negatio ſunt in mente. 4. Ethi.] *Intelligitur ſic, quod in mente, id eſt, in intellectu practico ſunt affirmatio & negatio, ſed in appetitu eſt perſecutio & fuga.*

Agricolę magis appetunt lucrum quàm honores. ſexto Ethi.] *Intelligitur, quod delectabilius eſt eis laborare quàm principari & dominari.*

Agriculturæ poſſeſsio eſt maxime naturalis & iuſta. primo Oeconomicorum.] *Et hoc eſt duplici de cauſa. Prima eſt, quia ipſa non fit inhumaniter & beſtialiter, uel cum peccato & uiolenter, ſcilicet cum offenſione proximi. Alia cauſa, quia ab agricultura ſumitur nutrimentum tanquam à materia, & tale nutrimentum eſt naturale. Alia poteſt eſſe ratio, quia agricultura confert ſanitatem & ſuperfluos & malos humores expellit.*

Amatio generatur ex quadam conſuetudine. nono Ethicorum.] *Ratio eſt, ſecundum Albertum, quia amatio importat impetuoſam inclinationem amoris, & in ipſum appetitum, quia inclinatio cauſatur ex conſuetudine.*

Amicitia paternalis maior eſt quàm filialis. octauo Ethicorum.] *Ratio eſt, quia parentes magis cognoſcunt quàm filij qui ſunt ex eis procreati propter imperfectionem & cognitionẽ filiorũ quam habuerunt quando naſcebantur filij.*

Amicitia coniugalis nõ ſolum eſt propter creationem filiorum, ſed etiam propter uirtutem, octauo Ethicorum.] *Intelligitur quod amicitia coniugalis non eſt ſolum propter creationem filiorum. hoc eſt uerum, ſi ambæ ſunt uirtuoſæ.*

Amicus eſt alter ego: nono Ethicorum.] *Hoc eſt uerum, non quo ad eſſentiam, ſed ſic quod ea bona quæ ſibi homo uult & amico ſuo. Vel, ſecundum effectũ dilectionis repræſentat quandoq; alterũ: quia homo eſt condolens ſibi in aduerſis, gaudet in proſperis ſicut ſibi ipſi.*

Amicus debet ſe tenere ad amicum, ſicut genu ad tibiam. nono Ethicorum.] *Hoc eſt uerum, prout Ly ſicut importat aliqualem conſuetudinem.*

Amicorum omnia ſunt communia. nono Ethicorum, & ſecundo Polit.] *Hoc eſt uerum ex conſenſu & fauore, non autem ex iure. uel aliter: Amicorum omnia ſunt communia, id eſt, neceſſaria ſolum in neceſsitate, capiendo Ly omnia diſtributiuè, quod tantum ualet: quod quodlibet commune utile eſt commune illi qui eſt in neceſsitate poſitus, ſic quod unus non poteſt ei prohibere. Vel intelligitur de utili uictuali, quo ad eius ſufficientiam, non autem intelligendo, quoad alium uſum.*

Amore uenereo non eſt aliquem hominem poſsibile plures mulieres uehementer amare, 8. Ethicorum.] *Hoc eſt uerum de amore qui attenditur in coitu, ſed de uero amore dilectionis non habet ueritatem.*

Amor diuitiarum creſcit in infinitum primo Polit.] *Hoc eſt uerum, quo ad manifeſtationem actus: uel eſt uerum de amore inordinato, non autem ordinato.*

Appetitus ſenſitiuus obijcit rationem. decimo Polit.] *Verum eſt, quantum ad manifeſtationem actus, puta in quantum elicit actus, ſiue elicitur, ſecundum formam rationis non ultrà progrediendo, nec ultrà ſuſpiciendo.*

Animal uigilans ſemper laborat. ſeptimo Ethicorum.] *Intelligitur in aliqua operatione, non curando an talis operatio ſit magna uel parua, bona uel mala.*

Actus & operationes animalis circa animam ponimus. primo Ethicorum.] *Ibi uult quod pertinent ad operationes animæ effectiuæ.*

Ambobus exiſtentibus amicis ſanctum eſt præhonorare ueritatem. primo Ethicorum.] *Intelligitur de amicitia uera & ſpeciali.*

Accidens & ſuum ſubiectum ſunt idem numero. decimo Ethicorum.] *Intelligitur de accidente reali denominationis, & non inhæſionis.*

Album ſolum qualitatem ſignificat per philoſophum in Prædicamentis.] *Illa eſt uera in ſignificatione formali, non autem in ſignificatione materiali, quia ut ſic ſignificat ſubſtantiam connotare qualitatem.*

Accidentis non eſt diffinitio. ſeptimo Metaphyſ. & ſexto Topi.] *Hoc eſt uerum de diffinitione quiditatiua & eſſentiali propriè dicta, cum hoc tamen ſtat quod ad minus accidentis adhuc bene ſit diffinitio deſcriptiua.*

Auarus & iniuſtus ſunt circa bona, quæ ſunt ſimpliciter bóna. quinto Ethicorũ.] *Ibi dicitur quod bona exteriora ſimpliciter ſunt bona, quod tamen eſt falſum. Reſpondetur quod illa auctoritas uult quod bonum ſimpliciter, prout tantum ualet ſicut, ſecundum ſe, non eſt malum, quamuis ratione abuſionis ſit malum.*

Actio naturæ ſemper agit eodem modo. ſecundo Phyſ.] *Et ſic uidetur quod ſenſus nunquam decipiatur circa proprium ſenſibile, eo quod ſenſatio eſt operatio naturæ. Ibi dicitur quod philoſophus ponit differentiam inter operationem naturalem & fortuitam. Nam dicitur quod actio naturalis ſemper fit eodem modo: & illud dictum eſt intelligendum, quod natura agendo circa eandem ſpeciem cæteris paribus ſemper producit eundem effectum, ſed actio fortuita nunc fit ſic, nunc aliter.*

Aliqua anima nullius corporis eſt actus. ſecundo de Anima, tractatu primo.] *Intelligitur ſic uno modo, quod anima nullius corporis eſt actus, qui eſt eductus de potentia materiæ. & hoc ſic eſt uerum de potentia intellectiua. Vel nullius corporis eſt actus tanquam inſtrumentum proprium, quia intellectus non indiget inſtrumento proprio uel organo corporali, uel ſic nullius corporis eſt actus, ſecundum inhærentiam.*

Agens et patiens debent communicare in materia. ſecundo de Generatione] *Intelligitur de agente proprio & paciente proprio. Sed intellectus propriè non patitur, ſed impropriè, quia paſsione ſaluatiua.*

Ad principia non eſt ratio. per commentatorem, ſecundo Topi.] *Hoc debet intelligi de principijs immediatis, uel ad principia non eſt ratio approbatiua à priori, licet ibi bene ſit ratio à poſteriori.*

Albũ eſt in ligno per ſe,1. Poſte.] *Ibi dicitur quod non uult, quod illa ſit per ſe uera, lignum eſt albũ: ſed uult quod ibi ſit directa prædicatio. Vel hæc eſt per ſe denominatiua, Album eſt lignum, quia prædicatum denominat ſubiectũ accidentaliter.*

Album non eſt ſubſtantia, ſed quale. quarto Topi.] *Dicitur quod uerum eſt, quod album non ſit ſubſtantia, id eſt, terminus ſubſtantialis quo ad ſignificatum formale, ſed quo ad ſignificatum materiale.*

Animalia non eſt genus. per Boetium in Topi.] *Intelligitur quod ille terminus pluralis numeri Animalia, non eſt genus ad terminos ſingularis numeri, ſed bene ad terminos pluralis numeri.*

Ad idem non ſequuntur duo oppoſita. primo Priorum.] *Intelligitur quod ad idem contingens non ſequuntur duo oppoſita, ſed bene ad idem impoßibile. Et debet addi ad authoritatem copulatiuè uel coniunctim, quia ad unam propoſitionem bene ſequuntur duo oppoſita diſiunctiuè: ut bene ſequitur, Homo currit, ergo homo currit uel non currit.*

Anima eſt rationalis. per Anaſtaſium in Symbolo.] *Reſpondetur, pro intellectu Ly rationale capitur dupliciter. Vno modo prout eſt differentia conſtitutiua hominis, & ſic conuertitur cum illo termino Homo. Alio modo capitur prout non eſt differentia animalis, ſed pro rationali: & ſic anima non eſt rationalis, ſed rationalitas.*

A pluribus terminis ſimpliciter ſumptis ad plures terminos, ſecundum magis & minus communiter eſt bona conſequentia. ſecundo Topi.] *Ex illa auctoritate elicitur illa: Sicut ſimplex ad ſimplex, ſic magis ad magis, ſic proximum ad proximum. Et intelligitur ſic, quod debet argui à terminis ſimpliciter ſumptis ad terminos minus ſumptos, ſecundũ magis & minus, ſic quod antecedẽs & conſequẽs ſunt propoſitiones categoricæ. & ſic bene ſequitur, Iuſtus eſt uirtuoſus, ergo iuſtus eſt magis uirtuoſus & maximè, iuſtus eſt maximè uirtuoſus. Et illo modo ualet ſeptem conditionibus additis. Prima, quod termini ſimpliciter ſumpti ſunt totalia extrema conſequentis: propter hoc non ſequitur, Album eſt dulce, ergo magis album eſt magis dulce. Secunda conditio, quod utrunq; extremum ſit prædicabile, ſecundum magis & minus, ergo non ſequitur: Homo eſt animal, ergo magis homo eſt magis animal. Tertia conditio, quod in antecedente ſit prædicatio per ſe, ergo non ſequitur: Bibere eſt bonum, ergo magis bibere eſt magis bonũ. Quarta, quod ibi ſit prædicatio propriè paßionis de ſuo ſubiecto. Quinta, quod utrobiq; ſit prædicatio directa. Sexta, quod ſumatur conſtantia ſubiecti. Septima, quod præciſe ſit eadem copula in antecedente & conſequente, & prædicatum antecedentis reſtringetur per ſubiectum conſequentis, uel per aliquod ſibi proportionabile.*

Arguendo ab affirmatiua de prædicato finito ad negatiuam, de prædicato infinito ualet conſequentia. ſecundo περὶ ἑρμηνείας.] *Vt Socrates eſt albus, ergo nõ Socrates eſt non albus. Et intelligitur materialiter, formaliter non ualet, quia arguitur à non diſtributo ad diſtributum: ſed ſi argumentum debet ualere, ſecundum regulam, tunc ſemper à parte ſubiecti debet poni terminus ſingularis, uel terminus conſequentis reſtrictus ad unum ſuppoſitum. ergo conſequentia non ualet, Homo eſt albus, ergo homo nõ eſt nõ albus, quia oppoſitũ conſequẽtis nõ repugnat antecedenti: ſed ſtat in ueritate cũ antecedẽte.*

Arguendo de negatiuo prædicato finito ad affirmatiuam de prædicato infinito, ualet conſequentia, ſecundo περὶ ἑρμηνείας.] *Vt Socrates non eſt niger, ergo Socrates eſt non niger, illa regula ſolum tenet ueritatẽ, ſed magis tribus conditionibus ſaluis. Prima, quod arguatur in propoſitionibus de eſt, 3. adiacente. Secunda quod non arguatur à nõ diſtributo ad diſtributum, ergo non ſequitur: Omne animal non eſt aſinus, & omne animal eſt, ergo omne animal eſt non aſinus. Tertia, quòd ſemper in antecedente diſtribuatur prædicatum, ergo non ſequitur: Omne animal non eſt, ergo omne animal eſt non animal, quia prædicatum non diſtribuitur in antecedente.*

Arguendo ab affirmatiua de prædicato infinito, ad negatiuam de prædicato finito ualet conſequentia, 2. περὶ ἑρμηνείας.] *Vt, Homo eſt non iuſtus, ergo homo non eſt iuſtus. Illa regula tenet ueritatem ſaluis tribus caſibus. Primus, quando tam in affirmatiua quàm in negatiua prædicatum diſtribuatur pro qualibet differentia temporis: quia ſi hoc non fieret, ſtante illo caſu quod Socrates pro una medietate temporis alicuius horæ non ſit albus, & pro alia medietate eiuſdem temporis ſit albus, tunc arguendo ſic: Socrates eſt non albus, ergo Socrates non eſt albus: conſequentia non ualet, quia antecedens conuenit Socrati, & tamen ſibi non cõuenit conſequens: ſed ſi deberet ualere, oportet quod ſic arguatur ſecundum Marſi. Socrates eſt nõ albus pro qualibet parte temporis præſentis, ergo Socrates non eſt albus. Secunda conditio, quod ſolum totale prædicatum infinitetur, ergo non ſequitur: Hoc eſt prædicabile non eſſentialiter, ergo non eſt prædicabile eſſentialiter, quia ſtat quod idem ſit prædicabile eſſentialiter & accidentaliter reſpectu diuerſorum. Similiter patet per hoc quod omnes rationes authoris conſequentiarum, quod non ualent in nominibus adiectiuis: & ſimiliter in alijs, ut ibi habetur, quia ſemper deficit illa ſecunda conditio. Tertia conditio, quod arguatur in propoſitionibus categoricis de ineſſe, & non in modalibus: ergo non ſequitur, Socrates poteſt eſſe non albus, ergo Socrates non poteſt eſſe albus. Si autem negatio poſtponitur modo in ſecunda propoſitione, tunc bene ſequitur, ut ſic: Socrates poteſt eſſe non albus, ergo Socrates poteſt eſſe non albus, & ſic bene ualet.*

Arguendo à diuiſis ad coniuncta, eſt bona conſequentia, 2. περὶ ἑρμηνείας.] *Ibi ſciendum, quod per coniunctim ſiue per prædicatum, coniunctum debet intelligi, aggregatũ ex determinatione & determinabili, & prædicatum diuiſum eſt unum illorum. Illa regula habet ueritatem ſeruatis duabus conditionibus. Prima quod illa duo prædicata diuiſa, non ſint accidentia alicuius Ly. Vel quando unum de per accidens uidetur ineſſe alteri, tunc conſequentia non ualet, quia non ſequitur: Socrates eſt albus, & Socrates eſt monachus, ergo Socrates eſt albus monachus. Etiam non ſequitur, Socrates eſt magnus, & Socrates eſt monachus, ergo Socrates eſt magnus monachus: ſuppoſito quod ſit paruæ ſtaturæ, & magnus in ſcientia, quia antecedens poteſt eſſe uerum ſine conſequentè. Secunda conditio, quod unum prædicatum non includat aliud, ne committatur nugatio, quare non ſequitur: Socrates eſt homo, & Socrates eſt animal, ergo Socrates eſt homo animal.*

Arguendo à coniunctis ad diuiſa, eſt bona conſequentia etiam, 2. περὶ ἑρμηνείας.] *Et habet ueritatẽ ſeruatis quatuor conditionibus. Prima, quod prædicata accidentalia debent determinare idem in antecedente & conſequente: & quando hoc non eſt, tunc regula non ualet. Secunda conditio, quod unum prædicatum non ſit dictio diſtrahens reſpectu alterius: ergo non ſequitur, Socrates eſt albus ut carbo, ergo Socrates eſt albus. Tertia conditio, quando arguitur cum dictione ampliatiua, ſic quod ampliatio non uarietur: & ergo non ſequitur, Chymæra eſt ens ampliatum imaginabile, ergo Chymæra eſt ens, & Chymæra eſt ampliabilis: conſequens autem eſt una copulatiua, cuius una pars eſt falſa, ergo tota. Quarta, quando unum prædicatum eſt æquiuocum, tunc non ualet, quia non ſequitur: Hoc eſt canis latrabilis, ergo hoc eſt canis, & hoc eſt latrabilis: quia prima pars conſequentis eſt propoſitio plures.*

Anima eſt ſubſtantia in ſubiecto, actu exiſtens, per Commentatorem, 6. Metaphyſ.] *Ibi dicitur, quod uult per ſubiectum commentator, & per ſubſtantiam in actu intelligere ſubiectum organiſatum, quia omne animal requirit ſubiectum organiſatum. Vnde ſubiectum organiſatum eſt illud, quod habet partes diuerſimodè complexionatas, ad diuerſa officia exercendo deputatas.*

Aliud eſt magnitudo & magnitudinis, & caro & carnis eſſe, 3. de Anima.] *Illa auctoritas debet ſic intelligi, quod philoſophus uult oſtendere modum intelligendi ipſius intellectus, & ſic per magnitudinem & carnem intelligit uniuerſaliter intelligere, uel ſub ratione communis conceptus: ſed per Ly magnitudinis & carnis eſſe, intelligere debet ſingulariter, ſcilicet ſub conditionibus indiuiduantibus. uult ergo tantum, quod aliud eſt intelligendum uniuerſaliter, & aliud eſt intelligendū ſingulariter. Et hoc eſt uerum, & ponuntur duplicia exempla metaphyſicalia, ut magnitudinem & magnitudinis eſſe & naturalia: ut aquam eſſe aquam, modò cognitione ſenſitiua poſſumus cognoſcere aquæ eſſe ſimiliter magnitudinis. Sed per intellectum poſſumus ſolum cognoſcere magnitudinem, quæ eſt uniuerſaliter cognoſcere. Sed tamen philoſophus dicit, quod non eſt idem caro & carnis eſſe in quibuſdam, & in quibuſdam eſt idem, modò nequaquam eſt idem intelligere uniuerſaliter & ſingulariter. Reſpondetur quod philoſophus uult quod ipſe intellectus non ſolum cognoſcit uniuerſaliter, ſed etiam particulariter, ſed ſenſus cognoſcit ſingulariter ſolum. Et ergo ſenſitiua cognitio conuenit ſolum intellectui materiæ coniuncto, & ſic quando dicit Ariſtoteles, quòd in quibuſdam eſt idem caro & carnis eſſe, uult tantum quod ſint eiuſdem potentiæ ipſius intellectus.*

Accidentia non habent materiam, 7. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod uerum eſt de materia, ex qua quia illam non habent, ſed bene inquam habent, ſcilicet in qua ſunt ſubiectiuè.*

Actus & potentia circuunt omnia prædicamenta. per Commentatorem primo de Anima.] *Intelligitur uno modo ſic, quod in quolibet prædicamento ſunt termini uerificabiles de prima ſubſtantia, mediāte illo uerbo Eſt, uel poteſt. Vel ponuntur prædicabilia cum illis uerbis eſt, poteſt, & ſic eſt uera: quia uerum eſt dicere in genere ſubſtantiæ, Homo eſt uel poteſt eſſe animal, & ſic de alijs prædicamentis. Alio modo intelligitur ſic, quod in quolibet genere prædicamentali inuenitur aliquid, quod habet rationem actus, & quod habet rationem potentiæ. Sic iterum eſt uera, quia in quolibet genere reperiuntur genera & differentiæ, & ſic ibi ſunt actus & potentiæ, eo quod habent rationem materiæ. ut patet per Porphyr. & etiam reperitur forma uel differentia, quæ eſt actus, qui diſtinguit & ſeparat, ut patet per philoſophum 3. de Anima. Alio modo ſic, Actus & potentia in quolibet prædicamento reperiuntur, id eſt, termini magis & minus communes, & ſic magis commune habet ſe, ut potentia: minus commune, ut actus. Vel dicitur, quod tantum uult quod iſti termini Actus & potentia in communi non ſunt in aliquo prædicamento, ſed bene modo reſtricto.*

Anima componitur ex intellectu agente & poſsibili, 3. de Anima.] *Intelligitur ſic rectè, ſicut ſenſus ad intellectum concurrit quandoq; actiuè, quandoq; paſſiuè: ſic intellectus concurrit quandoq; actiuè, & tunc dicitur intellectus agens: quandoq; paſſiuè, & ſic dicitur intellectus patiens, ſcilicet quando recipit illas paſſiones ſiue ſpecies. Sed non debet intelligi ſecundum realem compoſitionem, ſed dicitur actus agens, quando actu format intellectum.*

Anima eſt corruptibilis, 3. de Anima.] *Intelligitur ſecundū eſſentiā, & non ſecundū quaſdam compoſitiones potētias inſtringibiles, de quib. dicitur 2. de Anima, quod anima eſt corruptibilis, & hoc eſt ſecundū quandā operationē inſtrumentalē.*

Anima prædicatur æquiuocè de animabus. per Commentatorem 3. de Anima.] *Intelligitur analogicè ſic, quod omnia per prius dicitur de anima intellectiua, & hoc prioritate dignitatis, & per poſterius de alijs animabus, ſcilicet ſenſitiua & nutritiua. Etiam poteſt intelligi de intelligentijs ſecundum analogiam perfectionis.*

Accidentia ſolum ſunt ſenſibilia, 2. de Anima.] *Intelligitur, quod ſolum ſunt ſenſibilia per ſe & directè, cum hoc tamen ſtat quod ſubſtantiæ per accidens, & indirectè ſunt ſenſibiles.*

Animal eſt animal propter ſenſum tactus, 2. de Anima.] *Intelligitur quod Ly propter non debet importare cauſam efficientem: ſed, ſecundo modo intelligitur, quod ſenſus tactus non eſt ſufficiens cauſa animalis, & hoc ſi quo ad cognitionem. Sed debet importare conuertibilitatem, ita quod omne quod eſt animal, habet ſenſum tactus, & econuerſo, omne quod habet ſenſum tactus eſt animal.*

Animal habens unum ſenſum, eſt imperfectiſsimum, 1. Metaph.] *Intelligitur quo ad totam ſpeciem, nō autem quo ad certum indiuiduum.*

Ablata anima aufertur & ſenſus, per philoſophum in Prædicamētis.] *Intelligitur ablata anima, &c. id eſt, diſpoſitio qualificatiua organi ſenſus.*

Anima eſt in corde, ſicut aranea in ſua tela, in de Senſu & ſenſato.] *Intelligitur quod anima ſedet in corde principaliter & originaliter, & minus principaliter in alijs membris. Sed Ly aranea non eſt in qualibet parte telæ, igitur anima non eſt in qualibet parte corporis. Reſpondetur quod philoſophus loquitur opinatiuè de illis, qui dixerunt animam tantum eſſe in corde, & dirigere ſuas operationes per omnia membra, ſic quod illæ operationes regerent tota membra. Sed illa opinio reprobatur per philoſophum ibidem, quia nullum agens inſtrumentale poteſt producere aliquam operationem, non coagente agente principali. Alij dicunt quòd intelligitur ſicut & prius.*

Anima eſt in corpore, ſicut monarcha in ciuitate bene diſpoſita, philoſophus in libro de Motibus naturalium.] *Intelligitur ad ſenſum improprium, quod Ly Sicut debet importare non omnimodam ſimilitudinem, ſed aliqualem & ſufficientem, ſic quod anima eſt regens ipſum corpus ſicut monarcha in ciuitate.*

Aliquid participat prius ſecundum magis, & aliquid ſecundum minus.] *Intelligitur ad ſenſum improprium ſic, quòd reliquum indiuiduum communicat primo enti ſecundum magis, id eſt, diutius quàm ad indiuiduum.*

Aliqua qualitas nō eſt actiua, 2. de Generatione.] *Intelligitur, nō quod aliqua qualitas, ſcilicet ſiccitas & humiditas nullo modo ſit actiua: ſed ſic, quod ſit minus actiua quàm alia, quia ſiccitas & humiditas, ſunt qualitates minus actiuæ quàm caliditas & frigiditas, quia illæ ſunt magis & minus.*

Aliud eſt uidere per uiſum, & aliud diſcernere, 2. de Ani.] *Ibi dicitur, quod philoſophus nō innuit duos ſenſus exteriores uiſus, ſed duos ſenſus uiſus: unū exteriorē, aliū interiorē: & per hoc ꝗ dicit, Aliud eſt per uiſum, diſcernere tāgit ſenſum interiorē, ſcilicet ſenſum cōmunē interiorē: ſed per hoc ꝗ dicit, aliud uidere, tāgit ſenſū uiſus exteriorē: et hoc uult philoſophus.*

Anima eſt ſpecies ſpecierum,3.de Anima.] *Intelligitur ſic, Anima eſt ſpecies ſpecierum, id eſt, forma formarũ, quia digniſſima forma in iſtis inferioribus eſt anima humana. uel ſic anima eſt forma omnium ſpecierum, id eſt, formarum intelligibilium. ſcilicet receptiuè, quia eſt recipiens ſpecies intelligibilium omnium rerum.*

Anima eſt locus,2.de Anima.] *Ibi dicendum eſt, quod locus dupliciter capitur. Vno modo propriè, & ſic ultima ſuperficies locati dicitur locus, ſic eſt pars integralis alicuius. Alio modo locus capitur pro continente, & ſic anima eſt locus ſpecierum, quia continet in ſe ſpecies, id eſt, ſcientias & uirtutes.*

Accidẽtis eſſe, eſt ineſſe,7.Metaphyſ.& 1.Phyſ.] *Intelligitur capiẽdo eſſe propriè, pro illo quod per ſe exiſtit.*

Ad philoſophum pertinet inuenire prima principia medicinæ ſcientiæ.ex de Senſu & ſenſato.] *Ibi dicitur, quod ubi philoſophus dimittit, ibi medicus incipit, & ergo neceſſarium eſt medicum eſſe philoſophum.*

Alimentum eſt contrarium alito,2.de Anima.] *Intelligitur ſic, quod capiendo contrarietatem impropriè, ſcilicet quod tantum ualet ſic diſſimile.*

Apes & canes ſunt prudentiora cæteris animalibus brutis,2.Metaphy.] *Intelligitur quod maiorem habent induſtriam quàm alia animalia bruta, quia poſſunt ſibi diſcernere conuenientiam, & fugere diſconuenientiam: & capiendo Ly Prudentiam propriè, pro ut eſt recta ratio rerum agibilium, ut eſt habitus intellectualis, tunc ſolum conuenit hominibus, & non apibus uel canibus.*

Anima ſenſitiua eſt in corpore extenſa,2.de Anima.] *Intelligitur quo ad organa uel ad diſpoſitiones requiſitas ad actum ſentiendi, ſic quod requirit organa extenſa.*

Aliqua animalia ſolum habẽt unum ſenſum, & aliqua tres,3.de Anima.] *Ibi dicitur, quod philoſophus eſt locutus de animalibus imperfectis.*

Arguendo à poſitiuo ad comparatiuum, eſt bona conſequentia,2.Topi.] *Intelligitur quod arguendo negatiuè & non affirmatiuè, & capiendo comparatiuum propriè, ut ſic Socrates non eſt albus, ergo Socrates non eſt albior.*

Aliqua eſt materia omnium liqueſactibilium,5.Metaphyſ.] *Ibi reſpondetur, quod materia non capitur proprie: ſed uult quod omnia liqueſactibilia conueniunt in materia aliqua, quia in humiditate.*

Anima ut prius uiuit uita animalis, quàm uita hominis. ut dicit philoſophus in de Animalibus.] *Intelligitur quod anima prius apparet exercere operationes animalis quàm hominis, & ex hoc non ſequitur, anima ſenſitiua ſit plus in homine quàm intellectiua.*

Ab uno ſimplici non poſſunt plura dependere,12.Metaphyſ.] *Intelligitur quod ab uno ſimplici immediatè & ſine ordine non poſſunt plura dependere, licet bene mediatè & cum ordine: & tali modo omnia à primo ente dependunt.*

Ad unitatem motus requiritur unitas diſpoſitionis,5.Phyſi.] *Intelligitur de diſpoſitione totali, uel de unitate ſpeciuoca, & non de unitate numerali.*

Ad res ſucceſsiuas non requiritur quòd partes eius ſunt ſimul in eodem tempore adæquatæ.] *Intelligitur capiendo adæquatè aduerbialiter & non nominaliter, ſcilicet prout eſt nomen adiectiuum.*

Aliquis motus eſt æternus,8.Phyſ.] *Intelligitur capiendo æternum impropriè, prout tantum ualet ſicut æternitas: & non communiter, prout extendit ſe ad perpetuum.*

Ad interrogationem factam per quid, de prima ſubſtantia conuenientius reſpondetur ſpecies quàm genus eſt. philoſophus in Prædicamentis.] *Intelligitur pro ut Ly Conuenientius non ualet in tantum, ſicut magis notius, quia tunc fit econuerſo: ſed uult, prout conuenientius ualet tantum, ſicut magis determinate.*

Actiuum & paſsiuum, ſecundum potentiam dicuntur ad aliquid,2.& 5.Metaphyſ.] *Intelligitur quod dicibilia importantia actionem & paſſionem, includunt terminos ratione, quorum ordinantur, ſecundum dici in Prædicamento ad aliquid, non autem ſecundum eſſe & propriè.*

A comparatiuo ad poſitiuum eſt bona conſequentia,2.Topi.] *Intelligitur, dummodo non ſuperuenit aliqua negatio uel dictio habens uim negationis, & quando tenetur propriè.*

Arguendo ab interpretatione ad interpretatum ualet conſequentia & econuerſio. per philoſophum in Topi.] *Ibi dicitur quod dictum philoſophi intelligitur negatiuè, non autem affirmatiuè. Etiam ualet illa conſequentia, capiendo ab interpretato ad interpretatum affirmatiuè: ut ſequitur bene, Ille eſt officialis, ergo ponitur loco epiſcopi.*

Anima non eſt alterabilis,7.Phyſi.] *Ibi dicitur, quod anima non alteratur alteratione corruptiua, ſed bene ſaluatiua ab ignorantia in ſcientias.*

Actus non parum diſtat à potentia, 1.de Anima, & 9. Metaphyſ.] *Ibi dicitur quod uerum eſt capiendo actũ pro actu potentiæ, & ſic omne illud dicitur in actu potentiæ, quod actualiter eſt, & uocatur actus obiectiualis, huic opponitur potentia obiectiua. Vnde potentia obiectiua uocatur illud quod non eſt, ſed poteſt eſſe: & ſic actus & potẽtia ſunt maximè oppoſita.*

Appetitus eſt ratione carentiæ,1.Phyſi.] *Intelligitur non reſpectu rei habendæ, ſed reſpectu rei habitæ, quæ fit per modum uoluptatis & determinationis ſine complacentia, & ſic materia prima appetit formam quam actu habet.*

Ad ſubſtantiam non fit motus,5.Phyſi.] *Et ratio eſt, quia ſubſtantiæ nihil eſt contrarium, ſed omnis motus fit de contrario in contrarium.*

Ab experientia ſingularium accipimus uniuerſalem ſcientiam,7.Phyſi.] *Intelligitur quod ex ueritate ſingularium infertur ueritas uniuerſalis.*

Anima intelligitur, quãdo uult: ſed non ſentit, quando uult, 2.de Anima.] *Et ratio eſt, quia obiectũ intellectus eſt in anima, & uult uera: ſenſus eſt extra animam ut ſingulare.*

Aquæ magnæ plus fluunt de nocte quàm de die, tertio Meteororum.] *Et hoc eſt ideo, propter abſentiam humoris ſolaris.*

Amor ſociorum melior eſt quàm amor pecuniarum,1. Rhetor.] *Intelligitur de fideli ſocio, & non de quolibet ſocio.*

Artifex eſt ſapientior experto, & architector manuali artifice,1.Metaphyſ.] *Ad ſapientem perti-*

net, omnia in uniuerſali ſcire, & difficilia, & habere ſcientiam quæ ſui ipſius tantum cauſa eſt, & non cauſa alterius.

Anima mouet corpus ad omnem differentiam poſitionis, ſcilicet ſurſum & deorſum, ante re/tro, dextro & ſiniſtro, 2. de Anima.] *Et hoc eſt uerum affirmatiuè.*

Audire fabulas, eſt impedimentum cognitione ueritatis, 2. Met.

Antiqui philoſophi acquiſitis uitæ neceſſarijs, primo ceperunt philoſophari, 1. Metaphyſ.

Anima eſt cauſa corporis uiuentis in triplici genere cauſæ, ſcilicet formalis, efficientis & fi/nalis, 2. de Anima.

Artifex, ſecundum poſſeſſum intendit ſe aſsimulare naturæ. commentator, 2. Metaphyſ.

Animalia audiantur magis dormiendo quàm uigilando. In de Somno & uigilia.

Animalia reſpirantur in humido. in de Morte & uita.

Apes habent regem, qui non exit niſi cum omnibus apibus. ibidem.] *Similiter uera.*

Anima infunditur corpori iuſſu dei. in libro de Proprietatibus elementorum.] *Similiter uera.*

A mulieribus non regitur ciuitas, 1. Polit.] *Simpliciter uera.*

Anima præcioſior eſt corpore in omni poſſeſsione, 7. Polit.

Ars ſeparat defectum naturæ. ibidem.

Amor, odium & proprium cōmodum, ſæpè faciunt iudicem non uidere uerum, 1. Rhetor. *Simpliciter uera.*

Amicus gaudet de bonis, & dolet de triſtibus ſui amici, 2. Rhetor.

A luxuriæ feruore ſtudent ſe diſcipuli alienare. per Boetium in Diſciplina ſcholarium.

B

BOnum eſt adulterari cum uxore tyranni tempore belli.] *Intelligitur ſic, utile ſeu expediens eſt tempore belli adulterari cum uxore tyranni, ut ipſa reuelet ſecreta: & ſic bonum non debet dici bonitatem moris, quia non eſt bonum morale, ſed malum, ſed importat utilitatem, ut dictum eſt.*

Bonum & malum ſunt contrariè oppoſita. per philoſophum in Prædicamentis.] *Intelligitur ſic prout bonum & malum ſunt differentiæ entis, non ſunt oppoſita contrariè, ſed contradictoriè: quod malum entis non eſt ens, ſed bonum entis eſt ens. Sed tunc ad philoſophum dicitur, quod loquitur de bonitate moris, & non de bonitate entis. Alio modo poteſt auctoritas intelligi ſic: Si unum contrariorum eſt in rerum natura, ſic etiam eſt reliquum. id eſt, ſi unum oppoſitorum non eſt determinatum à natura, modo natura determinat ſibi ens ſiue bonum entis, & abhortet non ens, ut patet.*

Bonum utile non eſt melius bono honeſto, per Senecam.] *Intelligitur de bono utili, inquantum non eſt bonum honeſtum, quia idem bene poteſt eſſe bonum utile & bonum honeſtum.*

Bonum connumeratum bono facit ipſum melius, 1. Ethi.] *Intelligitur ſic, ſi bonum infinitum cōnumeratur bono finito, facit ipſum melius, id eſt, nobilius: ſed ſi bonum finitum comparatur bono infinito, non facit ipſum melius, quia omnia bona cum primo motore & totum uniuerſum nō facit ipſum magis bonum quàm primus motor ſeorſum, eo quod eſt bonum infinitū.*

Bis tria non ſunt ſex. 5. Metaphyſ.] *Ibi notandum eſt, quàm illa propoſitio bis tria non ſunt ſex, eſt diſtinguenda. Nam Ly Bis dupliciter ſumitur. Vno modo capitur copulatiuè, ita quod coniunctio incluſa in Ly Bis, cauſat propoſitionem hypotheticam copulatiuam: & illo modo tantum ualet, Bis tria non ſunt ſex, & tria non ſunt ſex, & ſic eſt uera. & illo modo eam capit philoſophus. Alio modo capitur ut coniunctio incluſa in Ly Bis, ſcilicet ſit, & tunc tenetur copulatim, & facit propoſitionem categoricam de condicionato extremo: & tunc tantum ualet, Tria & tria non ſunt ſex, & ſic ipſa eſt falſa.*

Bonum animæ eſt optimum bonum, 7. Polit.] *Intelligitur comparatiuè ſcilicet, quod bonum quod eſt bonum hominis, eſt optimum reſpectu illorum duorum, ſcilicet boni utilis & boni delectabilis.*

Bonum reperitur in quolibet prædicamento. primo Topi.] *Intelligitur de bono entitatiuo, & non de bono morali, quia illud non reperitur in quolibet prædicamento.*

Brutum eſt animantius arbore. per authorem ſex principiorum.] *Intelligitur quod animal habet plures uirtutes uel potentias animæ quàm arbor.*

Bonum de quanto communius, de tanto diuinius, 1. Ethicorum, & ſecundo Topi.] *Verum eſt de bono eiuſdem ſpeciei. Etiam quando minus bonum includitur in maiori bono, propter eſſe monachum & eſſe uxoratum. quamuis enim uxoratum eſſe, communius eſt quàm eſſe monachatum, tamen quia dicitur, eſſe monachum non includitur in eſſe uxorato, ergo adhuc eſſe monachum eſt melius & diuinius. uel quando per communem uſum non derogatur habenti propter hoc, quamuis habere equum cum decem ſocijs, eſt communius quàm ſe ſolo habere: tamen non eſt diuinius, quia derogat habenti.*

Baſiliſcus ſolo uiſu interficit hominem. per commune dictum.] *Reſpondetur quod non eſt intelligendum, quod per actum per ſe & per ſpeciem uiſibilem interficit hominem: ſed eſt intelligendum ad iſtum ſenſum, quòd baſiliſci ſunt aquei & humidi, & maximè poroſi, & per eos fiunt euaporationes, quæ inficiunt aerem, & ille aer attractus ab homine interficit hominem. Et ſic ſimili modo dicitur de muliere menſtruoſa, quæ ſolo uiſu maculat ſpeculum.*

Bonum & malum ſunt in rebus, uerum & falſum ſunt in anima, 6. Meta. & 3. de Anima.] *Ibi dicitur, quod hoc eſt intelligendum excluſiuè ſic, quod uerum & falſum ſunt ſolum in anima: quia ſi non eſſet anima, nunquam eſſet ueritas nec falſitas, ſed bonum & malum ſunt in rebus & ratione ad actum ſunt in anima, quia ſi nulla eſſet anima, adhuc res eſſet bona uel mala: & ſic bonum & malum non ſunt in rebus, ſed etiam in anima.*

Bonum cum uoluntate eſt magis eligendum, quàm bonum ſine uoluntate.] *Intelligitur ad omnia finita bona cum uoluntate. Recta regula copulatiuè regulata, illa magis ſunt eligibiliora cum uoluntate, quàm bona ſine uoluntate.*

Bona ſine triſtitia ſunt eligibiliora bonis cum triſtitijs,3.Topic.] Intelligitur quod bona ſine triſtitia,& ſic dummodo præeminentia bonitatis non conuenit bonis cum triſtitijs. Dicitur notanter Bona, propter crapuloſe uiuere,& temperatè uiuere:quia crapuloſe uiuere,non eſt bonum:ergo non eſt plus eligendum quàm temperatè uiuere. Dicitur etiam, Dummodo præeminentia,quia temperatè uiuere ſine triſtitia non eſt eligendum,quàm facere iuſticiam cum triſtitia.Reſpondendum eſt,quod bonum cum triſtitia quærit bonitatis uim cum præeminentia ueri:ſed facere iuſtitiam,cum triſtitia eſt potentia.

Bonum ex circumſtantijs eſt eligibilius bono neceſſario,3.Topi.] Intelligitur quod bonum ex circumſtantijs,ut ſic eſt eligibilius bono neceſſario, ut bono naturæ naturatæ:ut ſic dicitur notanter Naturæ propter bonum moris,quod etiam eſt neceſſarium:tunc etiam additur,Naturæ naturatæ propter Deum, & additur ut ſic,quia ſtat idem eſſe bonum ex circumſtantijs,& bonum naturæ naturatæ.ut,Bonum uiuere eſt bonum ex circumſtantijs,& etiam eſt bonum naturæ.

Bonum ſimpliciter eſt eligibilius bono particulari,3. Topi.] Intelligitur de quocunq; eſt,uerum eſt dicere quod ſit bonum ſine addito.& ſic authoritas debet intelligi cum reduplicatione.

Bonum nobilius eſt eligibilius bono minus nobiliori,3. Topi.] Et ſic ſequitur quod latro nobilis eſſet melior ruſtico bono moraliter:ſimiliter etiam quod tyrannus eſſet eligibiliter comite bono moraliter.Reſpondetur quòd ſic intelligitur,quòd omne nobilius,ut ſic in eadem ſpecie nobilitatis eſt magis eligendum ſuo minus nobiliori,uel nobili cæteris paribus,ſcilicet dummodo alteri non ueniat una alia nobilitas aliam excedens.

Bonum proprium eſt magis eligendum quàm bonum commune,3.Topi.] Et ſic ſequeretur quòd proprium bonum eſt magis eligendum quàm ſummum bonum,quod tamen falſum eſt.Ibi ſciendum,quòd bonum eſt duplex.Quoddam eſt bonum commune,propter cuius communitatem derogatur habenti,& illud bonum commune non eſt melius bono proprio, ſed de quanto magis proprium,de tanto magis eſt eligendum,ut eſt equus uel tunica.Aliud eſt bonum propter communitatem,quod nullo derogatur,ut ſplendor ſolis uel candelæ in domo.Et hoc bonum de quanto communius,de tanto diuinius & melius.de illo intelligitur dictum philoſophi,primo Ethi.Sed de primo bono communi præſens authoritas intelligitur,& intelligitur cum ſpeciuocatione,ſcilicet dummodo cætera ſunt paria,& dummodo bono communi conuenit præeminentia.

Bonum in tempore quod magis ualet,eſt magis eligendum,3.Topi.] Et ſic oua plus ualent in hyeme, quàm in æſtatæ.quod tamen falſum eſt.Reſpondetur quod aliquid plus ualere alteri dupliciter intelligitur.Vno modo in ſua natura,& ſic omne animatum plus ualet quàm eſſe inanimatum.Alio modo intelligitur quo ad uſum noſtrum,& ſic tempore determinato oua plus ualent in æſtate quàm in hyeme,quia fortificant naturam plus uno tempore determinato quàm alio.

Bonum & ens conuertuntur,4.Meta.] Intelligitur de bonitate entis;& non de bonitate artis. de quo loquitur philoſophus primo Ethic.dicens quod in diuerſis artibus eſt aliud & aliud bonum,& ſic quælibet ars deſignat aliquid bonum: nec etiam autoritas intelligatur de bonitate moris,de qua loquitur in Ethic.quod bonus eſt honorandus ſecundum uirtutem. Etiam non debet bonum capi pro bonitate perfectionis,ita quod illud dicitur bonum, quod alterum perficit. Et de illo loquitur philoſophus, cum dicit,Tempus eſt quoddam bonum.Sequuntur nunc autoritates ſimpliciter ueræ.

Babylonia erat tantæ latitudinis,quod cum capta eſſet una pars ciuitatis, tertia die neſciebatur in alia parte,3.Polit.

Bonum uniuerſi conſiſtit in ordine,12.Metaph.] Quia omnia ordinem habent ad primum bonum.

Bonum uoluntarium eſt,quod ſimpliciter eſt bonum,2.Ethic.] Illa autoritas eſt ſimpliciter uera.

Benefactores plus amant beneficatos,quàm amentur ab eis,9.Ethic.

Bona fortuna eſt impetus naturaliter factus à Deo, mouente totam naturam. philoſophus in libro de Fortuna.

Bonam uitam ſcientia perfecta efficit. Seneca ad Lucillum diſcipulum ſuum.] Simpliciter uera.

Bonum ens nec accommodatur nec emitur,ſi uenalis eſſet,non haberet emptorem: ſed malũ ens quotidie emitur.ibidem epiſtola 4.] Simpliciter uera.

Beneficiorũ memoria ſeneſcere nõ debet,id eſt,perire.Seneca in de Beneficijs.] Simpliciter uera.

Beatitudo eſt præmium humanorum actuum, ſicut probitas ipſa eſt præmium, ita in alijs nequitia eſt ſupplicium,4.de Conſolatione.] Etiam ſimpliciter uera.

Bonitas Dei fuit cauſa factionis mundi & originis omniũ rerũ.Plato in Timæo.] Simpliciter uera.

Beata eſt reſpublica,cui princeps ſapiens dominatur, 1.de Conſolatione.] Simpliciter uera.

Bonum eſt laudari,ſed dignius eſt laudabile.Seneca in lib.de Morib.] Illa eſt ſimpliciter uera.

Bona conſuetudo excutere debet,quod mala introduxit.ibidem.

Bona domina eſt,quæ non fuit imperfecta, id eſt, maculata grauibus operationibus. in libro de Pomo & morte.

Bonus animus & rectus te facit parem Deo,& non pœna.Seneca ad Lucillum diſcipulum.

Bonum eſt pueros eſſe ſine uitio.ſeptimo Politicorum.

C.

CORporeum non eſt elementum,ex quibus componitur, ſeptimo Metaphyſ.] Intelligitur quod partes materiales non ſunt ſolum partes, ex quibus componitur ſolum compoſitum: ſed ultra hoc requiritur forma, dans eſſe & uiuere illis partibus,ut patet per philoſophum.

Collectiuum enim multorum in unam naturam,ſpecies eſt,& magis id quod genus eſt.Porphy.] Intelligitur ſic,quàm terminus ſpeciuocus communiter repræſentatiuus multorum,id eſt,plurimum in unam naturam ſub uno conceptu uel naturali ſimilitudine:& magis illud quod genus eſt,illud genus ſub conceptu communiori ſua ſignificata repræſentat quàm ſpecies, quia genus eſt ſuperius ad ſpeciem.

Circa compoſitionem & diuiſionem ueritas & falſitas propoſitionũ conſiſtit, 1.περὶ ἑρμηνείας.]

Intelligitur quod circa compoſitionem, id eſt, circa propoſitionem affirmatiuam & negatiuam, ibi eſt ueritas & falſitas, hoc tamen non eſt obiectiuè.

Corpora cœleſtia non habent materiam. per Commentatorem 1. Phyſic.] *Ibi dicitur quod philoſophus capit materiam propriè, ſcilicet quod cœlum non habet materiam eiuſdem rationis cum materia inferiorum, quia ſi ſic tunc cœlum eſſet generabile & corruptibile.*

Cœlum eſt corpus ſimpliciſsimum, primo Cœli.] *Vno modo cœlum eſt ſimpliciſsimum, id eſt, nullo modo compoſitum, & ſic ipſa eſt falſa. Alio modo intelligitur cœlum eſſe ſimpliciſsimum, quia non eſt compoſitum ex ſubſtantia & accidente, uel accidentibus corruptiuis: quia cœlum ſic non ſuſcipit peregrinas impreſsiones, ut patet 1. Meteor. & non ſuſcipit corruptiuas qualitates, licet ſaluatiuas, ſicut ſplendorem & ſolem, lunam uel ſtellas, quæ omnia cœlum capit.*

Carnis non eſt determinata quantitas in magnitudine & paruitate, 1. Phyſic.] *Ibi uidetur quod entia ſunt ad unum. Reſpondetur quod uult, quod entia naturalia ſunt determinata adinuicem qualibet ſpecie entium ſeparatorum, ad inuicem eſt danda quantitas ita parua, quod indiuiduum eiuſdem ſpeciei ſub illa quantitate non poteſt dare diuiſibilitatem, quæ eſt danda ad corruptionem: & hoc ſic, quod non poteſt permanere per notabile tempus.*

Cor eſt primum uiuens, & ultimum moriens. in de Morte & uita.] *Intelligitur quoad operationes uitales, quæ prius apparent in corde quàm in alijs membris.*

Cor, hepar, cerebrum, ſunt principia intrinſeca animalis, ut dicunt medici.] *Hoc uidetur contra philoſophum, qui dicit quod tantum tria ſunt principia rei naturalis, ſcilicet materia, forma, & priuatio. Ibi reſpondetur, quòd medici non propriè loquuntur de principijs ſimplicibus, ſed magis de principijs principatis, modò autoritas philoſophi intelligitur de principijs eſſentialibus & intrinſecis.*

Cuiuslibet tranſmutationis naturalis principia intrinſeca ſunt contraria. primo Phyſicorũ.] *Intelligitur ſic, quod cuiuslibet tranſmutationis naturalis principia diffinitiua ſunt contraria, largè capiendo contraria. Secundo modo ſic intelligitur cuiuslibet tranſmutationis naturalis, id eſt, ad exprimendum quid eſt tranſmutari, ſiue quid eſt tranſmutatio naturalis, oportet nos uti terminis contrarijs ſupponentibus pro principijs rei, quæ naturaliter tranſmutantur, uel ad exprimendum quid nominis huius, quod eſt tranſmutatio naturalis: tunc tranſmutatio naturalis eſt ſubiectum, habere uel recipere aliquam formã, quam prius non habuit. Modo utimur illis terminis habere formam, & non habere formam, ſupponentibus pro principijs rei quæ ſunt contraria, largè capiendo contrarietatem.*

Certiſsimum ſenſum tactus habet homo, 2. de Anima.] *Intelligitur dupliciter. Vno modo ſecundum facilitatem intelligendi, iudicandi & apprehendendi, & ſic aranea habet certiorem modum tangendi ſiue tactum, quàm homo. Alio modo quo ad modum diſcernendi differentias tangibilium, & ſic homo habet certiorem tactum: & non uult Ariſtoteles quod homo habet certiſsimum tactum per comparationem ad alios ſenſus exteriores, quia nos iudicamus certius per uiſum: ſed uult quod nos habemus certiſsimum tactum per comparationem ad alia animalia bruta, & hoc quoad modum diſcernendi.*

Color eſt proprium obiectum uiſus, 2. de Anima.] *Intelligitur dupliciter. Vno modo quicquid uidetur, hoc uidetur ratione, quo habet colores in ſe. Alio modo intelligitur, quod Ly Eſt capitur in actu ſignato, & ſic color eſt proprium obiectum uiſus, id eſt, color ſignificat proprium obiectum uiſus, & adæquatum. Vel dicitur quod philoſophus uoluit illam Propriũ obiectum uiſus eſt color, ſic quod Ly Color ſtat confuſe tantum, & ſic non oportet dari certum colorem.*

Cauſa materialis & efficiens nunquam coincidunt, 2. Phyſ.] *Verum eſt de materia propria dicta, quæ uocatur materia ex qua, ſed non de materia in qua, ſcilicet impropriè dicta.*

Conceptus non ſunt æquiuoci, 1. περὶ ἑρμηνείας.] *Intelligitur quod conceptus uerum non ſunt æquiuoci ad illa, quorum ſunt naturales ſimilitudines.*

Conuertibile non probat ſuum conuertibile. per communem regulam.] *Intelligitur de conuertibili ignotiori, ut ſunt exponentes unius expoſitæ.*

Circulariter diffinire eſt impoſsibile, 1. Poſter.] *Intelligitur de abſolutis in eodem genere diffiniendi, non eſt inconueniens ſaltem à priori uel à poſteriori ſecundum reſpectus & in diuerſis generibus diffiniendi.*

Contingit plura ſcire, unum ſolum uero intelligere, 3. Topi.] *Intelligitur ſic, Ad ſcientiam requiruntur obiecta ſcibilia. Sed intellectus fit quandoq; circa unum, quandoq; circa plura. uel aliter ſic, Contingit plura ſcire in habitu, & tamẽ non contingit plura ſimul intelligere in actu: quia ſtat quod aliquis ſit habituatus pluribus ſcientijs, & tamen unum ſolum intelligit actualiter. Aliter ſic, Contingit ſolum unum intelligere de ſe & determinatè: cum hoc tamen ſtat, quod intellectus intelligit plura indiſtincte ſiue confuſe. Aliter ſic, Gloſſatur ſecundum Lodouicum, id eſt, ſcientia ſolum eſt uniuerſalium, quia ſingularia non ſciuntur, ut patet 1. Poſter. ſed intellectus bene poteſt ſingulariter intelligere.*

Cuilibet innata eſt ſcientia & notitia, 1. Poſter.] *Intelligitur formaliter uel uirtualiter ſecundum ſuas cauſas, & eo quod intellectus à natura aſſentit uera.*

Cœlum eſt indiuiſibile & inalterabile, 1. Cœli.] *Intelligitur ſecundum ſeparationem: eſt tamen diuiſibile ſecundum aſsignationem partium, quia in cœlo diuerſæ poſſunt partes aſsignari. Et ſunt differentiæ poſitionum, & eſt alterabile alteratione ſaluationis.*

Ceſſante motu cœli, ceſſat motus inferiorum, 2. Cœli.] *Intelligitur ſic, ceſſantibus illis tribus, ſcilicet motu lunæ, & influentia, ceſſat motus inferiorum: quia ſtaret quod influentia in inferiora influeret ceſſante motu cœli, & hoc per ſuam influentiam, ſicut ſol per ſuum lumen, & planetæ per influentias, & tunc motus non omnino ceſſaret in iſtis inferioribus, eo modo quo iam dictum eſt.*

Contraria ambo debent eſſe poſitiua, 1. Metaph.] *Intelligitur de contrarijs propriè dictis, prout contrarietas diſtinguitur contra oppoſitionem priuatiuam.*

Cœlum eſt ligatũ inter generabilia & ingenerabilia, 1. Cœli.] *Reſpondetur quod philoſophus loquitur ſecundũ opinionẽ Platonis, & ponit eam aſſertiuè. Alio modo dicitur, quod philoſophus loquitur de medio continente, ſic q; ſub cœlo ſunt entia generabilia & ingenerabilia, extra cœlum ſunt entia optimam uitam ducentia, ut inquit Philoſophus ibidem.*

Cauſa finalis habet rationem optimi,3.Phyſ.] *Ibi dicitur quòd philoſophus loquitur in illa authoritate diuinæ gratiæ,cuius & non gratiæ quo.*

Cauſa eſt ad cuius eſſentiam ſiue eſſe ſequitur aliud,2.Phyſi.& per authorem cauſarum in de cauſis.] *Intelligitur de cauſa totali & ſufficiẽti,quia poſita tali cauſa,etiã ſtatim ſequitur effectus,ſed ſic nõ eſt de cauſa partiali.*

Corpus eſt genus ſupremum ad ſubſtantiam.per commentatorem,1.de Anima.] *Intelligitur ſic, quod corpus ſit genus generaliſsimum inter omnia genera ſubalterna,ſed non ſimpliciter.*

Cuius finis bonum eſt, ipſum quoq; bonum eſt,3.Topi.] *Intelligitur de bonitate morali & particulari,ut patet:ſic cuius finis particularis cum debitis circumſtantijs debitè perſecutis eſt bonus,ipſum quoq; moraliter eſt bonum. Alio modo intelligitur de fine uniuerſali,& de bonitate entis,& ſic iterum eſt uera.*

Circulũ demõſtrare eſt impoſsibile,1.Poſte.] *Intelligitur demõſtrando in eodẽ genere, ſed in diuerſis bene eſt poſsibile.*

Cauſa finalis & cauſa idem ſunt.per commentatorem,1.Metaphyſ.] *Ibi dicitur quod philoſophus capit cauſam propriiſsimè ſolum pro cauſa finali,quia talis eſt potiſsima cauſa,ſiue cauſa cauſarum,ut patet ibidem.*

Cœlum non ſuſcipit peregrinas impreſsiones,1.Meteor.] *Intelligitur quod cœlum non ſuſcipit corruptiuas qualitates,cum hoc tamen bene ſtat quod capit qualitates ſaluatiuas,ſicut ſunt lumen & motus,quia cœlum mouetur.*

Cauſa eſt præſtantior ſuo effectu.per authorem de cauſis,9.Metap.& 2.de Anima.] *Intelligitur de cauſis ſubordinatis,ſic quod ſubordinans præſtantior eſt ſubordinato ſuo. Vel ſic,quod omnis cauſa nobiliori modo habet ſe in cauſando,quàm effectus in prædicando:cum hoc tamen ſtat,quod aliquando dignitates uel bonitates poteſt conuenire cum effectu, quas tamen non habet cauſa.*

Caſus & fortuna ſunt poſteriores intellectu,2.Phyſi.] *Si hoc intelligitur de uirtute ſermonis,non eſt uerum: quia quandoq; caſus,fortuna & intellectus ſunt eædem res. Reſpondetur quod ſic debet intelligi,quod caſus & fortuna ſunt cauſæ per accidens:ſed intellectus & natura ſunt cauſæ per ſe,ſecundum prius & poſterius,non autem ſecundum rem.*

Cauſa & cauſatum ſunt ſimul,2.Phyſ.& 7.Metaphyſ.] *Intelligitur de cauſa in facto eſſe,& non in fieri:ſiue de cauſa actuali,& non potentionali.*

Corrupto ſubiecto corrumpitur & ſuum accidens.philoſophus in Prædicamentis.] *Sed diceres, ſi ſic tunc corrupto homine corrumpitur & fœlicitas hominis,ex quo fœlicitas eſt accidẽs hominis. Pro quo nota,quòd fœlicitas hominis habet duo ſubiecta. Vnum totale,& illud eſt homo. Aliud eſt partiale,& illud eſt anima. Aliter dicitur quod homo eſt ſubiectum denominationis felicitatis,quia homo denominatur felix à felicitate:ſed anima eſt ſubiectum inhæſionis felicitatis, modo primum corrumpitur, ſecundum uerum manet. Et ſic conceditur, quod accidens denominationis migrat de ſubiecto in ſubiectum, & hoc non eſt inconueniens,nec contra philoſophum, ſeptimo Metap. uel dicitur,quod corrumpitur ſubiectum totale,& adhuc tamen manet partiale quod eſt anima,ut dictum eſt.*

Cauſa efficiens eſt principium motus & quietis,2.Phyſ.] *Intelligitur,cauſa eſt principium motus,ſcilicet ſecundũ operationẽ:& eſt principiũ quietis,ſcilicet,ſecundum operis ceſſationẽ. Et ſic habetur,quod cauſa efficiens dicitur principiũ productionis per ſuam operationẽ,quia eſt cauſa efficiens in producendo. Ratio,quia uocatur principiũ quietis per ſui operis ceſſationẽ,quia quando cauſa efficiens ceſſat laborare,tunc etiam ceſſat tranſmutatio. patet de carpentario,qui eſt cauſa efficiens domus.*

Cuius effectus bonus, ipſum quoq; bonum.regula in Topi.] *Intelligitur cuius effectus particularis bonus eſt,ipſum efficiendo erit bonum efficientis,id eſt,agentis:& loquitur tam de bono entis,quàm de bono moris.*

Cuius corruptio uel obiectio per contrarium eſt magis fugienda,illud eſt magis eligendum,3. Topi.] *Et ſi ſic, tũc ſequeretur quod aer eſſet magis eligendus quàm domus:quia corruptio eius eſt magis fugienda. Reſpondetur quod corruptio capitur dupliciter. Vno modo pro infectione alicuius,ut aeris uel alterius rei. Secundo modo ſumitur propriè pro mutatione rei,quæ tunc dicitur de eſſe ad non eſſe,& illo modo ſcilicet ultimo capitur hic. Et diceres, Si ſic,tunc ſequeretur quod prodigalitas magis eſſet eligenda quàm parcitas. Ibi dicitur,quod intelligitur, Cuius bonum contrarium eſt bonum uel eligibile,modo parcitas non eſt bona,eo quòd eſt uicium.*

Cauſa finalis eſt gratia,cuius aliquid fit:& finis aliarũ,quæ eſt potiſsima cauſarum,2.Phyſi.] *Intelligitur ſic, Cauſa finalis eſt gratia,cuius aliquid fit,id eſt,propter quam aliquid fit,ſcilicet effectus. Tunc addit unam conditionem,& dicit,quòd cauſa finalis eſt potiſsima cauſarum,id eſt,optima,quia omnes aliæ cauſæ ordinantur ad ipſum tanquam ad finem. Sed diceres, Omnis cauſa debet eſſe principium:cauſa finalis non eſt huiuſmodi,ergo non eſt cauſa. Maior eſt philoſophi,quarto Meta. Reſpondetur,ſecundum commentatorem,quod cauſa finalis conſideratur dupliciter. uno modo uia generationis,& ſic non eſt principium,ſed ultimum. Alio modo conſideratur uia perfectionis,quia finis perfectior eſt omnibus quæ ſunt ordinata ad finem. Et ſic illo modo eſt principium.*

Cauſæ ſunt ſibi inuicem cauſæ,2.Phyſi.] *Intelligitur quod cauſæ poſſunt ad inuicẽ demonſtrari,non tamen in eodem genere cauſæ, ſed in diuerſis cauſis.*

Cuiuslibet ſyllogiſmi altera præmiſſarum debet eſſe uniuerſalis, 1.Priorũ.] *Verum eſt de ſyllogiſmo,de medio communi exiſtente in modo & in figura.*

Continua ſunt, quorum ultima ſunt ſimul,1.Cœli,& 3.Phyſ.] *Intelligitur de continuis quo ad deſinationẽ, quia continua quoad incœptionem,non habent ultima ſimul,& talia ultima ſecundum deſinationem dicuntur ultima,ſecundũ quid.*

Coloratum non eſt genus ad Ly album,2.Topi.] *Item Ly coloratum capitur dupliciter. Vno modo particulariter,& ſic capitur in prædicta authoritate:alio modo nominaliter,& ſic adhuc dupliciter. uno modo quo ad ſignificatum materiale ſolum,tunc etiam non eſt genus,quia tunc eſt prædicatio denominatiua ſiue accidẽtalis. Alio modo capitur quoad ſignificatũ formale,& ſic eſt unũ purũ ſyncategorema,& tale nõ prædicatur. Alio modo capitur pro utroq; ſimul,prout ambo ſignificata ſignificant ſub conceptu confuſo,& conſimiliter capitur Ly album:& ſic coloratũ prædicatur de Ly albo, tanq̃ genus de ſua ſpecie.*

Compoſitum intelligit,ſed non anima,1.de Anima.] *Vbi philoſophus uult,quod anima non intelligit,ſecundum corpus:& ſic uult quod non habet operationem propriè,quam non communicet corpori,id eſt, non habet intelligere per ſpecies abſtractas à rebus ſenſibilibus,ad quas non concurrit corpus tanquam inſtrumentum intelligendi.*

Corru-

Corruptibile & incorruptibile ſunt contraria,1. Metaphyſ.] *Hoc eſt uerum capiendo contrarietatem communiter,prout extendit ſe ad oppoſitionem priuatiuam.*

Contraria maximè diſtant.philoſophus in Prædicamentis.] *Verum eſt loquendo de graduali diſtantia,non autem perfectionali ſeu logicali.*

Cauſa finalis & agens coincidunt,2.Phyſi.] *Intelligitur uno modo,ſecundum aliquos,quod illa non ſit ſimpliciter uera,ſecundum autem alios dicitur quod cauſa finalis & agens coincidunt in cauſis per ſe:ſed in cauſis per accidens non oportet. Alio modo dicitur,quod cauſa finalis & agens idem ſunt ſine reduplicatione:ſed cum reduplicatione non oportet quod coincidunt.*

Contraria debent eſſe in eodem genere,7.Metaphyſ.] *Intelligitur quod debent eſſe in eodem genere prædicamentali,quia ſi non,tunc non eſſent contraria,ut patet ex eorum diffinitione.*

Contrarietas in omnibus prædicamentis eſt quæſita,in ſola qualitate reperta.per Boetium.] *Intelligitur capiendo contrarietatem ſtrictiſſimè:ſed capiendo contrarietatem largè,tunc etiam conuenit relationi,actioni & paſſioni: & intelligitur quod contrarietas per ſe conuenit qualitati,& per accidens relationi,paſſioni & etiam actioni,ſcilicet in ordine ad qualitatem.*

Corpora phyſica ſunt maximè in ſubſtantia,2.de Anima.] *Illa eſt intelligenda,quod corpora phyſica habent magis uel plus de entitate quàm aliæ ſubſtantiæ:ſed dicuntur maximè ſubſtantiæ,quia ſunt manifeſtæ ſubſtantiæ.Et plus apparent ſenſibus noſtris eſſe ſubſtantiæ,quàm aliæ quæ nõ ſunt phyſicæ ſcilicet artificialis:quia tales ſolũ ſunt ſubſtãtiæ propter materiam,phyſicæ autem ſubſtantiæ ſunt non ſolum propter materiam,ſed etiam ratione formæ.modo philoſophus ibidem dicit,Corpora naturalia ſunt principia artificialium.*

Cuius priuatio eſt peius ens,habitus eſt melior,2. Topi.] *Et ſic ſequeretur quòd anima uegetatiua eſſet melior quàm intellectiua,ut patet quia priuatio uegetatiua eſt peior. Probatur,quia ad priuationem animæ uegetatiuæ tolluntur omnia animalia tam homines quam alia animalia:ſed ad priuationem animæ uegetatiuæ tolluntur omnia uiuentia non ſolum homines,ſed etiam alia animalia.Reſpondetur quod illa authoritas non eſt uniuerſaliter uera,ſed intelligitur de illis,ubi unum non præſupponit alterum,modò potentia intellectiua præſupponit potentiam uegetatiuam.*

Contra negantem principia,non eſt amplius diſputandum,1.Phyſi.] *Intelligitur quod non eſt amplius diſputandum contra illum in illa ſcientia,cuius talia principia ſunt.Quare atiam dicit,quòd nullus artifex habet ſtabilire ſua propria principia,ſed Metaphyſicus habet ſtabilire omnia.*

Conſilium non eſt de præteritis, ſed de futuris,6.Ethi.] *Ratio quia quod factum eſt non poteſt eſſe non factum,quia facere genitum & non genitum hoc ſolo poſſe priuatur,ut patet per philoſophum ibidem.*

Communiora ſunt faciliora,1.Phyſi.] *Et dicens,Metaphyſicus deſiderat pura communiſſima,ergo erit faciliora, quod tamen uidetur falſum:ibi dicitur quod licet Metaphyſicus deſiderat pura certiſſima & communiſſima,tamen quia ſpecialiter tractat de ſubſtantijs ſeparatis,ſcilicet de Deo & intelligentijs:ideo dicitur difficilior,quia ſcientia capit ſuam denominationem à fine.patet per illud commune dictum:Omnia à fine ſunt denominanda.*

Cauſa & principium conuertuntur,5.Metaphyſ.] *Si ſic,ſequeretur concluſio talis,quod Deus habeat cauſam,quæ etiam habet principium.patet hoc,quia Deus habet cauſam finalem,quia habet opus,modo opus eſt finis operantis,ſecundo Cœli. Ibi dicitur quod Deus non habet cauſam finalem gratia cuius,ſed bene gratia quo.*

Circa idem uerſatur logica & Metaphyſica,4.Metaphyſ.] *Intelligitur quod tam logica quàm Metaphyſica ſunt ſcientiæ communes,quo ad applicationem.*

Cæcitas eſt priuatio actus & potentiæ.Ariſtoteles in Poſtprædicamentis.] *Intelligitur de potentijs inſtrumẽtalibus & non qualificatiuis,ſed de formali:quia eſt humor glacialis,quia ſtat aliquid habens oculos claros,& tamẽ ipſum nihil uidere,ut patet per experientiam.*

Contrariorum contrariæ ſunt cauſæ,2.de Generatione.] *Ibi dicitur,quod idem particulare non eſt cauſa oppoſitorum,& non intelligitur de agente uniuerſali,quia tale poteſt eſſe cauſa oppoſitorum,ut patet ſecundo Phyſi.& ſecundo Metaphyſ.in tractatu de Cauſis.*

Caro eſt organum tactus,2.de Anima.] *Reſpondetur quod per carnem ſentimus tanquã per mediũ. Dicitur etiã quod tactus eſt in carne tanquam in medio.uel dicitur quod tactus eſt infra carnem,& hoc etiam dicit philoſophus,2.de Anima.*

Cuius uſus malus,ipſum quoq; malum.regula Topi.] *Intelligitur,Cuius uſus per ſe eſt malus,ipſum quoque eſt malum.*

Conſilium non eſt de fine, ſed de his quæ ſunt ad finem,3.Ethi.

Conſulto oportet uelociter operari, conſiliaria autem tardè,6.Ethi.

Circa uoluptates & triſtitias eſt moralis uirtus, 2.Ethi.

Cognitio finis utilis eſt in arte,1.Ethi.

Coitus eſt deſtructio corporis,& abbreuiatio uitæ.Ariſtoteles in Secretis ſecretorum.

Cum illis cõuerſari debes,qui te meliorem facturi ſunt: illos autem dimitte,quos tu meliores facere poſſes. Sene.ad Lucillum diſ.

Cottidie moriuntur,cottidie enim dabitur aliqua pars uitæ.ibidem epiſtola.

Cogitatio tua nunquam recedat à uero,id eſt,à bono.Seneca in de Forma uitæ.

Conſilium oportet eſſe de his quæ poſſunt aliter habere,6.Ethi.

Cum conſideratione præmitte,& plenius quàm promiſeris præſta.ibidem.

Caſus eſt incombinatæ rei euentus, ex cauſis confluentibus in his quæ generantur. Boetius quinto de Conſolatione.

Conſuetudo eſt altera natura,7.Ethi.

Conſilium mulierum eſt inualidum, pium autem imperfectum,1.Polit.

Ciues ſunt ſocij unius ciuitatis,2.Polit.

Contu

Contumelia eſt cauſa iræ,5.Polit.] *Simpliciter uera.*

Compoſitum ex materia & forma,non dicitur unum,niſi quòd ſua forma eſt una. Commentator ſecundo de Anima.

Cæcus à natiuitate ſapientior eſt ſurdo & muto.in lib.de Senſu & ſenſato.] *Simpliciter uera.*

Caſtrati plus uiuunt quàm non caſtrati,& ideo propter paucitatem coitus plus uiuit mulus, quàm equus:& fœminæ plus quàm maſculi.in lib.de lõgitudine & breuitate uitæ.] *Simpliciter uera.*

Cum exuolatur rex apum, uolatu fert ſecum turbam apum, in octauo libro de Hiſtorijs animalium.] *Illa eſt uera.*

Ceruus eijcit cornua ſua,regratia eſt inuenire. Vnde dicitur in prouerbio, Ceruus eiecit cornua.ibidem.] *Simpliciter uera.*

D

De infinito habetur ſcientia, 3.Topi.] *Ibi dicitur,Verum eſt priuatiuè,& per propoſitiones negatiuas & conditionales,non autem poſitiuè & affirmatiuè & per propoſitiones categoricas.*

Deſcendentem à generaliſsimis ad ſpecialiſsima, neceſſe eſt ire per multitudinem. per Porphyrium.] *Ibi dicitur quod authoritas in ſenſu diuiſo eſt falſa,quia non eſt neceſſe ipſum deſcendentem ire per multitudinem: ſed debet concedi in ſenſu compoſito,ut neceſſe eſt deſcendentem ire per multitudinem à generaliſſimo ad ſpecialiſſima.*

Dans formam,dat omnia conſequentia formam,8.Phyſicorum.] *Intelligitur uno modo,Dans formam dat omnia conſequentia neceſſaria ad formam, modo ſcire & uirtutes non ſunt neceſſariæ ad formam:quia ſunt de bene eſſe ipſius formæ,eo quòd ſint formæ accidentales perficientes ipſum intellectum.Alio modo ſic intelligitur,& melius:Dans formã dat ſibi formaliter uel uirtualiter omnia conſequẽtia formam.nam ſic Deus dat ſcientiam uirtualiter,quia creauit formam intellectiuã,ſic quod habet naturalem inclinationem ad acquirendum ſcientiam.*

Deus eſt infinitus.ibidẽ.] *Intelligitur quod Deus eſt infinitus in uigore & perfectione,ſed nõ extẽſe ſiue in quãtitate.*

De multiplicibus ſeu æquiuocis non eſt ſcientia,2.Poſte.] *Vbi dicitur,quod ſecundum ſanctum Thomam de æquiuocis & multiplicibus in tota ſua communitate manentibus,non eſt ſcientia.Et ratio eſt,quia intellectus eſt uirtus immaterialis,ut patet tertio de Anima,& non poteſt ſimul & ſemel ad plura ſe diuertere,ſed capiendo aliquid æquiuocum in certa eius ſignificatione,tunc de eis bene poteſt haberi aliqua ſcientia.*

De ente per accidens non habetur ſcientia,6.Meta.] *Intelligitur quod de propoſitione per accidens, uera non habetur ſcientia,tanquam de ſcibili propinquo,ſed bene de re ſignificata per concluſionem.*

De corruptibilibus & poſsibilibus aliter ſe habentibus non eſt ſcientia, primo Poſter.] *Intelligitur quod de propoſitionibus ſingularibus categoricis nõ eſt ſcientia tanquam de ſcibili propinquo:cum hoc tamen ſtat,quod de talibus eſt ſcientia tanquam de rebus ſignificatis per propoſitiones,ſiue tanquam de ſcibili remotiſſimo.*

De ſubiecto ſcientiæ debent demonſtrari paſsiones principaliſsimæ in tali ſcientia conſideratæ,primo Poſterio.] *Verum eſt de illis paſſionibus,quæ ſunt de per ſe notæ de illo ſubiecto.*

Demonſtratio circularis eſt impoſsibilis.ibidem.] *Intelligitur in eodem genere demonſtrandi reſpectũ eiuſdem generis cauſæ, non de multis, ſcilicet demonſtrantibus ad eandem concluſionem,& ſecundum idem genus cauſæ pertinentibus.*

Diffinitum eſt notius ſuis partibus diffinientibus,primo Phyſ.] *Ibi dicitur quod philoſophus uult,quod facilius ſit habere cõceptus diffiniti,quàm conceptus diffinitionis,cum tamen ſtat quod conceptus diffinitiuus ſit notior conceptu diffinibili:unde ad habendum conceptum diffinitionis non ſufficit concipere conceptum generis uel differentiæ ut dicit Biridanus.Sed ad habendum conceptum diffiniti ſufficit habere conceptum ſpeciei.*

Decem prædicamenta ſunt decem rerum principia naturalium. Porphyrius.] *Intelligitur de principijs diffinitiuis ſupponentibus pro rebus naturalibus, & non loquitur de principijs eſſendi.*

Dicens ſpecies eſſe ſeparatas,rectè dicit,7.Metaphy.] *Et ſic uidetur quod ultima realia ſunt ponenda,ſi eſſent ſeparata à ſingularibus.Ibi dicitur quod philoſophus comparat ibi uniuerſale primo modo & ſecundo modo dictum ad inuicẽ, quia qui ponunt uniuerſalia realia eſſe à ſingularibus ſeparata,melius & notabilius dicunt,quàm illi qui dicunt ea eſſe coniuncta: & ſic non uult quod talia ſint ponenda,ſed uult quod Plato cum ſuis ſequentibus magis notabilius dixit.*

Deus & ſtudioſus poſſunt facere mala,& agere,4.Top.] *Pro quo ſciendum,quod ille terminus Deus uno modo capitur ſubſtantiuè,& illo modo capitur,duodecimo Metaphyſ.Vbi dicitur quod Deus eſt animal optimum & ſempiternũ, & ſic non capitur hic. Aliò modo capitur adiectiuè,& ſic idem eſt quod deificus & ſtudioſus,id eſt, uirtuoſus, & ſic tunc capitur in prædicta auctoritate, & primo Polit.*

Deus eſt anima mundi,primo Cœli,& ſimiliter uocat ibidem omnes intelligentias animas.] *Reſpondetur quod anima capitur ibi impropriè,ſecundum quandam ſimilitudinem,quæ talis eſt:quia ſicut anima propriè dicta regit & diſtinguit & mouet corpus,ſic etiam intelligentia facit ſuo orbi cui appropriabitur.*

Diſiunctum ex differentijs diuiſiuis alicuius generis conuertitur cum tali genere,ut uult Boe. in libro Diuiſionum.] *Verum eſt ſumptis illis differentijs in numero ſingulari,quia in numero plurali non habet ueritatẽ.*

Diffinitio eſt in prædicamento,2. Topi.] *Reſpondetur quod philoſophus loquitur ibi figuratiuè,ponendo totum pro parte,& uult quod diffinitio ponitur in prædicamento non ſecundum ſe totam,ſed ſolum ſecundum ſuas partes.*

Diuiſibile non eſt indiuiſibile,1. Cœli.] *Ibi dicitur quod nullum diuiſibile quantificatiuum ſeu extenſum eſt, uel poteſt eſſe indiuiſibile.*

Differentia ſumitur à forma.per Porphy.] *Dicitur quod forma debet in tantum ualere,ſicut conditio formalis ſeu perfectionalis.*

Diſciplina eſt quæ in ſola ſpeculatione conſiſtit, per Hugonem & ſanctum Thomam.] *Reſpondetur quod capit ſcientiam ſpe ulatiuam communiter pro ſcientijs, quorum obiecta non poſſunt facere ſpeculationem.*

Dialectica non eſt ſcientia, 12. Metaphyſ. & 1. Topic.] *Ibi dicitur quod uult quòd dialectica non eſt ſcientia ſpecialis, ſed eſt ſcientia communis.*

Duo habitus contrariæ non ſunt ſimul in eodem, 2. Poſterior.] *Ibi dicitur quod licet uerum ſit, quod non ſunt in codē actualiter, cum hoc tamen ſtat, quod unus actualiter, & alter potentionaliter ſiue habitudinaliter ſtant ſimul in eodem.*

Dicimus enim Deum eſſe animal optimum & ſempiternum, 12. Metaphyſ.] *Ibi dicitur quòd philoſophus loquitur ſecundum opinionem uulgarium, qui dixerunt, deos eſſe animalia, & poſuerunt plures deos uniuerſaliter. dicitur quod per Deum intelligitur corpus cœleſte: ut ſit ſenſus, Deus, id eſt, corpus cœleſte eſt animal optimum & ſempiternum.*

Dabilis eſt minimus ignis. per commentatorem, 7. Phyſ.] *Reſpondetur inter ignes actuales, & quod in certo ordine eſt dare minimum ignem, ſed reſpectiuè non eſt minimum ignem ſimpliciter dare.*

Diffinitum eſt notius diffinitione, 7. Topi.] *Intelligitur, ſecundum rationes utiles apprehenſas per intellectum, & intelligitur acquiſitione imperfecta, & quo ad nos: ſed de acquiſitione perfecta non eſt uerum, ut patet intuenti.*

Diffinitio totius conueniens parti, non eſt bona, 6. Topi.

Diuturniora ſunt meliora, 1. Ethi.] *Intelligitur uno modo ſic, Aliqua ſunt diuturniora ratione actus & potentiæ, & ſic conceditur quod illud quod eſt bonum & diuturnius, eſt melius. Si autem ratione materiæ, tunc eſt falſum, quia tunc lapis eſſet melior quàm homo: quia lapis diuiturnior eſt quàm homo. uel, ſecundum Rupertum intelligitur de illis quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, uel etiam dummodo minus diuturniori non ſit annexa melior conditio, propter quod non oportet materiam primam melioris eſſe conditionis & dignioris formæ ſubſtantiali.*

De diffinitionibus poteſt eſſe ſcientia, 12. Metaphyſ.] *Intelligitur, ſecundum rationes uniuerſales, & per intellectum apprehenſas.*

Deus nihil intelligit extra ſe, 12. Metaphyſ.] *Et ſic ſequeretur quod Deus non intelligat iſta inferiora. Reſpondetur quod Deus nihil intelligit extra ſe tanquam per aliquod quod eſt extra Deum, cum hoc tamen ſtat quod Deus intelligit extra ſe per ſuam nudam eſſentiam. Vel dicitur quod non intelligit extra ſe per medium & phantaſma, ſed aliterate & ſecundum ſuam ſimplicem eſſentiam. Sed diceres tamen, dicitur tertia de Anima; oportet quamcunq; intelligentem phantaſmata ſpeculari. Reſpondetur quod hoc intelligitur de intellectu humano ſiue dependente, & non de diuino.*

De partibus autem animæ dicimus 2. de Anima.] *Vbi uidetur uelle quod habeat partes. Reſpondetur quod philoſophus loquitur de partibus ſubiectiuis ſeu de potentijs animæ, quæ ſunt partes animæ, & hoc ſecundum rationem, & non ſecundum rem.*

De uacuo & infinito eſt ſcientia 3. Topi.] *Ibi dicitur quod de eis eſt ſcientia impropriè dicta, quæ eſt de neceſſarijs, & tanquam de propinquis.*

De rebus per accidens non habetur ſcientia, 7. Metaph.] *Ibi dicitur quod de per accidens uel contingenter ueris, de illis non habetur ſcientia per propoſitiones categoricas de ineſſe & de præſenti.*

Demonſtratio debet fieri ex puris ueris, immediatè neceſſarijs, prioribns notioribusq; cauſis concluſionis, 1. Poſter.] *Intelligitur de demonſtratione propter quid, quæ procedit ex propoſitionibus primis & immediatis: propter hoc non ſequitur, Demonſtratio non procedit ex primis immediatis, ergo non eſt bona.*

Duo accidentia non poſſunt eſſe in eodem ſubiecto, 12. Metaphyſ.] *Intelligitur quod duo accidentia naturalia & extenſa non poſſunt eſſe in eodem ſubiecto præciſe & adæquatè, & ſecundum eandem partem ſubiecti, licet tamen accidentia ſpiritualia poſſunt eſſe in eodem ſubiecto.*

Deus eſt ſubſtantia æterna, & actus ſimplex, mouens ſicut intelligibile, appetibile, cauſa agēs, & finalis totius uniuerſi, ſumma delectatio & optima, & omnimodo immutabilis, inalterabilis, impaſsibilis, intranſmutabilis, duodecimo Metaphyſ.] *Vbi philoſophus uult, quod omnia perfecta perfectionalia, nullam perfectionem includentia, omnia conueniunt Deo, & ſunt Deus. Nam quicquid conuenit Deo, eſt Deus. Et intelligitur ſic, Deus eſt ſubſtantia incorporea, capiendo Ly corpus quouis modo, ſcilicet tam pro corpore compoſito quàm ſubſtantiali: & æterna, id eſt, non habens principium neq; finem: & actus puriſſimus nullam potentiam includens, ſimplex, id eſt, non compoſitus, mouens ſibi omnia mobilia ſicut intelligibile & appetibile: & non ſunt ut ſenſibile, cauſa finalis, ſemper gubernans, totius uniuerſi, qui eſt finis ſecundum Commentatorem primo de Cœlo. primarius intentione dictus agens, id eſt cauſa actiua totius uniuerſi, & ſic de alijs particulis.*

Deus eſt ens quo melius excogitare non poteſt, 4. Phyſic.] *Ex illo habetur quod Deus eſt ens perfectiſſimum, & hoc eſt ſimpliciter uerum & optimum.*

De futuris contingentibus non eſt determinata ueritas, 1. περὶ ἑρμηνείας.] *Dicitur quod hoc eſt uerum de futuro contingente, cuius ueritas non dependet ex propoſitioue, quæ eſt de præſenti determinatè uera, modò ueritas illius propoſitionis, Homo mouebitur, dependet ex ueritate illius, de præſenti ſcilicet, Homo mouetur.*

Ditiores ſunt magis fideles communitati ad communiora, tertio Politicorum.] *Intelligitur quòd ut in plurimum ſunt magis fideles, non quo ad commune bonum procurandum, ſed magis ad conuentores. In illis enim magis creditur diuitibus quàm pauperibus.*

Diuitiæ ſunt uirtutes animæ, per Alanum.] *Ibi dicitur quod uerum eſt de diuitijs animæ, quæ ſunt ſcientiæ & uirtutes: ſed hoc non intelligitur de diuitijs corporalibus ſeu corporis, quia tales diuitiæ perturbant animam.*

Duo corpora non ſunt in eodem loco, 4. Phyſ. & 2. de Anima.] *Intelligitur de loco proprio, non autem communi: quia locus proprius eſt, qui continet ſolum locatum, ſicut eſt aer.*

Dimenſiones in materia prima ſunt perpetuæ. per Commentatorem.] *Ibi dicitur quod uelut perpetuæ ſunt dimenſiones ut prima materia, ſic quod Ly dimenſiones ſtat confuſe tantum, & ſic non oportet dare certum ſuppoſitum.*

Diſpoſito medio inter agens & patiens reſpectu agentis dicitur actio, & patientis paſsio. per

Com

Commentatorem,9. Metaphyſ.] *Intelligitur ſic, quod res quæ eſt actio in ordine ad agens, dicitur actio: & in ordine ad patiens, dicitur paſſio. cum hoc ſtat quod actio & paſſio non ſunt propriè ad aliquid. nam reciprocatio & denominatio non ſufficit ad hoc, quod aliquid ſit propriè in relatione, ſed ultra hoc requiritur quod talia dicibilia prædicentur de ſe inuicem mediante Ly Ad aliquid eſſentialiter: modo ſic, non eſt de Ly Agens & patiens.*

Diffinitio non debet dari per oppoſita,6. Topi.] *Ibi dicitur, uerum eſt inquantum ſunt oppoſita modo, licet actus & potentia ponuntur in diffinitione motus, tamen ibi non ponuntur oppoſita. Sed tunc opponuntur, quando actus ponitur pro actu, & potentia pro illo quod non eſt, ſed poteſt eſſe.*

Deus ſolum ſimplex eſt,6. Metaphyſ.] *Et uidetur quod forma ſubſtantialis nõ eſt ſimplex uirtute illius ſigni excluſiui ſolum. Reſpondetur quod ſimplex capitur dupliciter. Vno modo ut priuat compoſitionem partium inter ſe, & non aliunde: & ſic anima intellectiua dicitur ſimplex, ex quo non eſt compoſita ex partibus, ſed tamen æquè bene eſt componibilis cum materia. Alio modo ſimplex, ut unum ſolum priuat inter ſe compoſitionem partium. Sed extra compoſitionem partium aliunde, id eſt, quod non ſit cum altero compoſito, & ſic ſolus Deus eſt ſimplex: quia non eſt compoſitus, nec tamen aliquo modo componibilis. Et de illo Ly Simplex capitur in præſenti authoritate.*

De æqui pollentibus idem eſt iudicium. regula communis.] *Intelligitur quo ad ſequelam, ſcilicet ab uno ad alium eſt bona conſequentia, non autem oportet quo ad omnia: quia quo ad modum ſignificandi, non oportet, ut patet de Ly Homo & Riſibile, quia Ly Homo ſignificat ſua ſignificata abſolutè, ſed Ly Riſibile connotat.*

Deus & anima nihil faciunt fruſtra,3. Cœli, & 3. de Anima.] *Intelligitur quod uerum eſt, ſecundum totam ſpeciem, uel ut in pluribus indiuiduis: ſed natura bene facit aliquid fruſtra, ſecũdum unum indiuiduum, ut producendo unum hominem cum ſex uel octo digitis.*

Dubitare de ſingulis non eſt inutile. per philoſophum in Prædicamentis.] *Intelligitur dubitare per rationes de ſingulis non per ſe manifeſtis, & ſufficienter determinatis hoc non eſt inutile.*

Dimittere ſenſum, & ſequi rationem, debilitas eſt intellectus.] *Intelligitur, ſi aliquis certè nouerit ſenſus, & tamen propter modicam rationem quam habet per intellectum. aliter diffinit per intellectum, hoc eſt bene debilitas intellectus, quam male indicat.*

De ratione materiæ eſt abijcere formam, & aliam requirere,1. Phyſ.] *Hoc intelligitur de ratione inferiorum generabilium & corruptibilium.*

Diuerſæ operationes arguunt diuerſas formas. per commentatorem,12. Metaphyſ.] *Intelligitur diuerſis ſuppoſitis, non autem in eodem ſuppoſito.*

Deus non intelligit ſimplicia. per Auicennam.] *Intelligitur quod Deus non intelligit eodem modo per ſpecies, ſicut nos intelligimus.*

Deus eſt innominabilis aliquo nomine. per commentatorem de cauſis.] *Intelligitur Deus eſt innominabilis aliquo nomine perfecto, omnem perfectionem importans ſeu exprimens, quã homo in eo cognoſcere poteſt, propter quod multa nomina attribuuntur Deo, ut eſt ſapientia, prudentia, ſaluator & conſimilia.*

De natura contrariorũ eſt ſe mutuo expellere,1. Metaphyſ.] *Intelligitur quod contraria non poſſunt eſſe in eodem ſubiecto inhæſiuè & formaliter, ſed bene apprehenſiuè & contentiuè, quia ab eodem continentur.*

De quanto aliquis eſt maioris paſsibilitatis, de tanto eſt minoris poſſe.] *Intelligitur de poſſe actiuo, ſtat tamen cum hoc quod ſint inuicem potentiæ paſſiuæ, ut eſt materia prima: ſicut patet primo Phyſ.*

Diaphanum eſt inuiſibile,2. de Anima.] *Intelligitur quod uix et difficulter eſt uiſibile. Et ratio eſt, quia non uidetur per ſpeciem propriam: ſed per ſpeciem extrinſecam, uel per colorem.*

Diuiſio debet dari per oppoſita. ſecundum Boetium.] *Intelligitur quo ad ſpecies mediatas, non autem intelligitur quo ad ſpecies immediatas.*

Denarius eſt menſura omnium rerum, quia eſt fideiuſſor in qualibet re, qua indigemus in omni neceſsitate,5. Ethi.

Deterius ſemper eſt gratia melioris,7. Polit.

Duplex eſt ius, ſcilicet legale & naturale. naturale eſt, quod habet eandem potentiam apud omnes homines: legale uerò eſt, quod eſt ſtatutum ex lege.

Difficile eſt reſiſtere conſuetudini, quia aſsimulatur naturæ: facilius eſt tamen tranſmutare conſuetudinem,7. Ethi.

Delectationes beſtiæ prauæ ſunt ex natura, ſed prauorum hominum eſt conſuetudo. ibidem.

Delectatio conſeruat operantem in opere ſuo,10. Ethi.

Duplex eſt uita, ſcilicet contemplatiua & politica, inter quas contemplatiua eſt melior: quia ipſa eſt diuina, alia humana. ibidem.

De exemplo non requiritur uerificatio, ſed manifeſtatio. Commentator,2. de Anima.

Deceptio & ignorantia plus propriè ſunt animalibus quàm ſcientia,2. de Anima.

Duplex eſt appetitus, ſcilicet intellectiuus, & ille dicitur uoluntas. Alius eſt ſenſitiuus, & ille dicitur concupiſcibilis,3. de Anima.

Dentes equorum cum ſeneſcunt, albeſcũt. in libro de Hiſtorijs animalium.

Dentes canum iuuenum ſunt albi & acuti, ſenum uerò obtuſi & nigri. ibidem.

Deſiderium dubium uadit ad infinitum,1. Polit.

Doctrina naturaliter procedit ab homine ſecundum operationem, quam habet doctrina ad diſcipulum. in primo lib. Poet. Ariſt.

Dirige ſemper cogitationes tuas in bonum. in libro de Regimine principum.

Diſcipulus debet eſſe docilis, attẽticus & beneuolus. Docilis cum ingenio, attenticus in ex-

ercitio:beneuolus animo ad audiendum. in Boetio de Diſciplina ſcholarium.

Diſculus eſt ille, qui diſcurrit per uicos, tabernas & per plateas meretricum, per cellulas, publica ſpectacula, per choreas & campos. ibidem.

Deus eſt ſummum bonum ſuper omnem ſubſtantiam, omnemq́ naturam, quem cuncta petunt, cum ipſe ſit plenæ perfectionis, & minus ſocietatis indignus. Plato in Timæo.

Dociles nos natura edidit, & rationem nobis dedit imperfectam, quæ tamen perfici poteſt. Seneca ad Lucillum.

Diſciplina bonos mores facit, & ergo illud ſapiat unuſquiſq́ quod dedit. Seneca de Morib.

Diuitijs utendum, ſed non eſt eis abutendum. Seneca de Mor.

De dubijs non diffinies, ſed ſuſpenſam teneas ſententiam. Seneca de Formali uita.

Deũ amabis, ſed illũ in hoc imitaberis, ut nobis omnibus prodeſſe, & nulli nocere poſsit. ibidẽ.

Deus malum facere non poteſt, ſed nihil quod Deus facere non poteſt. ergo malum nihil eſt. uerum eſt poſitiuè. Boetius, 3. de Conſolatione.

Diuina prouidentia rebus generandis non imponit neceſsitatem, quia ſi omnia euenirent ex neceſsitate, præmia bonorum, & pœna malorum periret. ibidem.

Dabo egenti, non ut ego ipſe egeam: ſuccurro perituro, non ut ego ipſe peream Seneca in de Beneficijs.

E

EAdem ſunt principia eſſendi & cognoſcendi. ſecundo Metaphyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus uult quòd principia ſunt eadem in eadem demonſtratione propter quid generis: quia ſicut res habet eſſe in demonſtratione per ſuam rationem propter quid, ſic etiam habet cognoſci, ut patet ex quid nominis demonſtrationis propter quid. Vel intelligitur de principijs intrinſecis & eſſentialibus.*

Ex eo quod res eſt uel non eſt, oratio uera uel falſa dicitur. per philoſophum in Prædicamentis.] *Intelligitur quod omnis propoſitio affirmatiua de præſenti de ineſſe categorica de terminis non ampliatiuis. quod ſi ita eſt, ſicut per eam ſignificatur, ſecundum eius ſignificationem totalem & propoſitionalem, tunc illa dicitur uera: ſi autem non, tunc dicitur eſſe falſa.*

Ex duobus entibus in actu non fit unum tertium, 7. Metaphyſ.] *Intelligitur quod quorum quodlibet eſt in actu formali, tunc ex eis fit unum tertium: cum hoc tamen ſtat, quod ex duplicibus entibus, quorum unum eſt in actu, & aliud in potentia, fit unum tertium, ſicut ex materia & forma fit unum compoſitum. Vel intelligitur de heterogenijs, quia duæ guttæ diuerſæ faciunt unum tertium per ſe, ſcilicet aquam.*

Ex puero fit uir, 2. Metaphyſ.] *Intelligitur quod Ly Ex dicit circumſtantiam ordinis: alij tamen dicunt, quod Ly Ex debet importare circumſtantiam cauſæ efficientis.*

Entia uolunt male diſponi, 2. Metaphyſ.] *Ex illa auctoritate ſequeretur, quod omnia entia totius mundi ſeu uniuerſi ſunt bene & optimè diſpoſita. Sed diceret quis tunc, Quid de monſtris dicendum, ibi licet monſtrum, ſecundum ſe non ſit bene diſpoſitum, tamen in ordine ad decorem uniuerſi eſt diſpoſitum bene, & ex tali relucet decor uniuerſi.*

Ens & unum conuertuntur, 4. Metaphyſ.] *Verum eſt capiendo Ly Ens participialiter, & unum aggregatiuè: non autem uerum eſt, capiendo Ly ens nominaliter.*

Effectus gerit ſimilitudinem ſuæ cauſæ. per authorem de cauſis.] *Intelligitur de cauſis particularibus: ſed non de uniuerſalibus, ut eſt Deus & intelligentia, de quibus non oportet.*

Entia metaphyſicalia ſunt abſtracta à ſenſibus, 2 Phyſ. & 6. Metaphyſ.] *Ibi dicitur quod Ariſtoteles non uult, quod ſunt realiter diſtincta, ſed quo ad modum conſiderandi: ſic quod Metaphyſicus conſiderat de illis quæ non habent reſpectum ad modum, uel quo ad materiam, uel quo ad qualitates ſenſibiles. Et per hoc conſideratio Metaphyſici differt à conſideratione phyſici.*

Ex ente & ente non ſit ens per ſe, niſi ſecundum accidens, 2. Phyſ.] *Intelligitur ſic quod ex ente & ex ente non fit ens per ſe uniuerſaliter, uel in quantum eſt ens, id eſt, abſolutè. Vel intelligitur ſic, quod ex ente & ente non fit ens. & hoc eſt uerum, quòd ambo entia ſunt entia in actu formali.*

Eſſentiæ prædicamẽtorum ſunt impermixtæ. per Themiſtium, ſecundo de Anima.] *Intelligitur quòd terminus unus prædicamenti non prædicatur eſſentialiter de termino alterius prædicamenti, cum hoc tamen ſtat quod prædicatur de tali termino accidentaliter: ut, Homo eſt albus.*

Efficiens & materia non coincidunt, 2. Phyſ.] *Intelligitur de materiali cauſa ex qua, efficienti: ſed non prohibet quòd materia in qua ut ſubiectum ſcientiæ & cauſa efficiens, ſcilicet intellectus poſſunt coincidere.*

Eadem numero ſunt, quorum materia eſt una, 5. Metaphyſ.] *Ibi dicitur quod illi termini ſunt idem numero, qui ſupponunt pro eodem, & quorum idem eſt ſignificatum materiale. Alio modo intelligitur, Eadem numero ſunt quorum idem eſt ſignificatum materiale.*

Ex nihilo nihil fit, 1. Phyſ.] *Intelligitur, quod philoſo. uult illud, Nihil fit ex nõ ente realiter. & hoc eſt uerũ phyſicè.*

Aeterni non eſt aliqua cauſa, 8. Phyſ.] *Intelligitur primo modo ſic, quod æterni non eſt cauſa aliqua, à qua eſt producta tanquam ex materia. Alio modo intelligitur, æterni nõ eſt cauſa, &c. uidelicet affirmatiuè & conſignificatiuè, & ſic eſt falſa.*

Entia, non mota, ſunt phyſicæ conſiderationis, 2. Topi.] *Intelligitur ſic, Entia quæ non conſiderantur ſub ratione motus, uel tanquam cauſæ ad effectus, uel tanquam principia ad principiata, iſta non ſunt phyſicæ conſiderationis, modo anima reducitur ad ens mobile tanquam ad cauſam efficientem.*

Aeternum eſt quod non habet principium neq; finem.] *Intelligitur de principio diuinationis, habet tamen principium conſeruationis dependentiæ.*

Ex non quanto, fit non quantum, 2. Cœli.] *Verum eſt, quod ex non quanto non fit quantum continuum, licet bene diſcretum: & licet tres concluſiones grammaticæ ſcientiæ non ſunt quantitas continua, quia ſimplices qualitates in anima: ſunt tamen quantitas diſcreta, quia numerus.*

Ex uno nihil ſequitur, ſecundo Priorum.] *Intelligitur quod ex una propoſitione nihil ſequitur ſyllogiſticè, ſed ex una bene ſequitur enthymematicè.*

Eadem ſunt principia compoſitionis & reſolutionis, 1. de Generatione.] *Intelligitur de reſolutione ſeparatiua, quæ eſt partium aliquarum à ſe inuicem ſeparatio. Vel intelligitur de reſolutione reali, & non logicali.*

Eadem eſt ratio partis & totius.] *Intelligitur in naturalibus & non in artificialibus, & licet propoſitio ſit ſubiectum Petri Hiſpani, non tamen ex hoc ſequitur quod ſit ſubiectum ſecundi uel tertij tractatus.*

Eiuſdem effectus non ſunt diuerſæ cauſę. per autorem de Cauſis.] *Intelligitur ſic, quod eiuſdem effectus non ſunt diuerſæ cauſæ ſubordinatæ: ergo etiam non ſequitur, Intellectus infert, ergo non præmiſſæ, quia præmiſſæ & intellectus ſunt cauſæ ſubordinatæ tanquam ad efficiens & ad inſtrumentum.*

Ens nec eſt uniuocum, nec æquiuocum, 4. Meta.] *Intelligitur quod ens non eſt æquiuocum à caſu, ſed bene à conſilio, ſeu per analogiam: quia per prius dicitur de ſubſtantia, & per poſterius de accidente.*

Entis diuerſæ ſunt ſpecies, 1. Phyſ.] *Intelligitur capiendo ſpecies pro terminis minus communibus.*

Aequale eſt de eſſe quãtitatis, 1. Cœli, & in Prædicam.] *Intelligitur de quantitate finita, non autẽ infinita.*

Ex uero nil niſi uerum, 2. Priorum.] *Intelligitur quod in conſequentia bona & formali, ex antecedente uerò nil aliud ſequitur niſi uerum.*

Aeterno nihil eſt prius, octauo Phyſicorum.] *Hoc eſt uerum ſecundum tempus, cum hoc tamen ſtat quod aliquid ſit prius ſecundum naturam.*

Eædem differentiæ non ſunt diuiſiuæ inferioris & ſuperioris. in Prædicamentis.] *Intelligitur de differentijs eſſentialibus, ſed non accidentalibus, ut quantitas diuiditur in finitum & infinitum.*

Aeterna non ſunt in tempore, 4. Phyſicorum.] *Intelligitur commenſuratiuè, adæquatè commenſuratio temporis non conuenit æternis.*

Ea quæ ſcimus, ſunt minima, quæ ignoramus. per Themiſtium.] *Verum eſt, quod ea quæ ſcimus determinatè & in ſpeciali, & non in uniuerſali ſeu confuſo modo: quia in uniuerſali ſcimus omne ens per iſtam propoſitionem, Omne ens uel eſt, uel non eſt.*

Excellens ſenſibile corrumpit ſenſum, 2. de Anima.] *Et ſi ſic, tunc unum illorum non eſt alterum, quorum unum contingit pati corruptiue, & aliud non. Sed ſenſum contingit pati corruptiue ex autoritate, intellectum uero non: ergo ſenſus & intellectus ſunt idem. Ibi dicitur quod ſic intelligitur, quòd excellens ſenſibile corrumpit ſenſum, quoad diſpoſitionem, non autẽ quoad eſſentiam: & ſic ſenſus materiam, ſed nõ materiam ſenſus corrumpit propter appellationẽ. Similiter in 2. Ethic. dicitur, quod ſenſus contrariatur rationi: & ſic iterum ſequitur, quod ſenſus & ratio non ſunt idem. Ibi dicitur quod hoc demonſtratiuum ſic intelligitur, quod ſenſus, id eſt, iudicium potentiæ ſenſitiuæ contrariatur rationi in iudicio rationis, & ſic illa autoritas eſt uera.*

Embryo primò uiuit uita uegetatiua, & poſtea ſenſitiua.] *Intelligitur quod prius apparent in embryone operationes potentiæ uegetatiuæ quàm potentiæ ſenſitiuæ.*

Eligibilius eſt bonum circumſtantionatum quàm neceſſariorum, & ſine circunſtantia. philoſophus in Ethicis.] *Intelligitur de bono naturæ naturatæ, & non de bono naturæ naturantis: quia primum eſt bonum ſimpliciter, & ſummum bonum eſt maximè eligendum.*

Eſuries eſt calidi & ſicci, & ſitis eſt frigidi & humidi, 2. de Anima.] *Intelligitur ſic: Eſuries eſt appetitus calidi & ſicci nutritiui ad confortandum calorem naturalem, ſed ſitis eſt appetitus frigidi & humidi, & hoc ad reſtaurandum humidum radicale, in quod agit calor naturalis.*

Echo differt ſpecie à ſono primario. per Commentatorem 2. de Anima.] *Intelligitur quod echo & ſonus differunt ſpecie ſecundum rationem ſpeciuocam, cum hoc tamen ſtat quod ſit unus & idem ſonus in re: uel dicitur quod differunt ſecundum apparentiam auditus.*

Aeternaliter nunquam fuit nec ſtat aliqua fruſtra potentia.] *Verum eſt de potentia obiectiua, non autẽ ſubiectiua: uel ſi fuerit potentia ad corruptionem ſui, & non alterius.*

Ex non homine fit homo, 1. Phyſ.] *Intelligitur quod ex non debet dicere circumſtantiam cauſæ materialis, ſed circumſtantiam temporis, id eſt, poſt non hominem fit homo.*

Eiuſdem rei non debent eſſe plura principia, 1. Cœli, & 1. Phyſic.] *Intelligitur in eodem genere cauſandi, non autem in diuerſis, quia prima cauſa eſt cauſa omnium in genere cauſæ efficientis ſeu conſeruantis, & etiam forma: uel anima eſt cauſa in genere cauſæ formalis.*

Ens eſt prius Deo. philoſophus in Prædicamentis.] *Intelligitur quod ens eſt prius quoad ſequelam, non autem quoad naturam eſſendi.*

Effectus non eſt cauſa, 5. Metaph.] *Intelligitur cum reduplicatione, quod effectus ut ſic non eſt cauſa.*

Eiuſdem non ſunt plures actus. Commentator de ſubſtantia orbis.] *Verum eſt inter ſe ſpeciuoci, & eſſentialiter diſtincti.*

Aeternæ ſunt ſpecies rerum.] *Intelligitur ſic formaliter uel uirtualiter ſecundum eſt, uel ſecundum eius cauſas.*

Ea quæ uolumus agere ad amicos, ſunt eligibiliora quàm ad quoſcunq; alios, 3. Topic.] *Intelligitur de uera amicitia, id eſt de illa quæ fit propter bonum honeſtum: & ſic illa amicitia amaſiæ non eſt uera amicitia, eo quòd non fit propter bonum honeſtum.*

Ex non ente nihil ſequitur. in Prædicamentis.] *Intelligitur dupliciter. Vno modo capiendo Ly Ens*

participaliter,tunc autoritas in ſe eſt uera. Alio modo capiendo Ly Non ens improprie, pro non uera ſiue pro falſa, & ſic ex non-ente bene ſequitur aliquid.

Ex æqualitate ſcitorum arguitur æqualitas ſcientiarum, per communem animi conceptionem.] *Reſpondetur quod hoc ſimpliciter non eſt uerum. Sed intelligitur ex præciſe æqualitate ſcitorum & modorum ſciendi æquè perfecte arguitur æqualitas ſcientiarum, & ergo illa conſequentia non ualet: Intellectus humanus ſcit tot ſicut Deus, ergo eſt ſciens ſicut Deus.*

Ens extra animam diuiditur in decem prædicamenta, 5. Metaphyſic.] *Vbi uidetur uelle, quod nullum ens in anima ſit in prædicamento, & per conſequens uidetur quod grammatica, logica, rhetorica, non ſunt in prædicamento. dicitur quod nullum ens in anima eſt, quod exiſtit niſi obiectiuè & imaginariè; cum hoc tamen ſtat quod ens eſt in anima exiſtens inhæſiuè, ut ſcientia.*

Ens & uerum conuertuntur ſimpliciter falſum, & non ens conuertuntur, 6. Metaphy.] *Dicitur quod uerum eſt, prout ſunt paßiones entis: ſed non tenet ueritatem, prout ſunt paßiones propoſitionis.*

F

FOrma humana introducitur ſicut qualitas in alteratione. per Commentatorem 1. Phyſicorũ.] *Intelligitur conditionaliter ad hunc ſenſum, Si forma hominis ſuſcipit participationem cum qualitate, id eſt, ſi paßiuè introducitur, tunc habet ſe rectè ſicut qualitas in alteratione: ſi uerò non tunc contingit oppoſitũ, & tũc forma nõ introducitur ſucceßiuè.*

Flamma eſt magis ignis quàm carbo. per Philoſophum in Topicis.] *Intelligitur quod flamma plus lucet quàm carbo, non autem quoad eſſentiam eſt perfectior ſeu magis ignis, ſed quoad lucem eſt perfectior.*

Finis eſt principium in intentione, & ultimum in executione, 1. Phyſ.] *Intelligitur de agentibus à propoſito & cum deliberatione, non autem in agentibus merè naturaliter, ſeu in actione naturæ.*

Formæ eſt agere, materiæ uerò pati, 1. de Generatione.] *Verum eſt principalißimè, non autem ſubiectiuè, quia ſolius compoſiti eſt agere ſubiectiuè.*

Famam quam omnes homines famant, non de toto deperditur, 7. Ethic. & in de Somno & uigilia.] *Dicitur illud quod plures famant, præſtat fidem. Et dicit Commentator ibidem, quod aliquod dictum famoſum, ſecundum ſe totum eſſe falſum, eſt impoßibile. Et intelligitur de ſapientibus omnimode fide dignis, ſi plures ſapientes dicerent & famarent, illud præſtaret fidem.*

Formæ non eſt forma, ſeptimo Metaphyſicorum. per autorem ſex principiorum.] *Intelligitur quod formæ non eſt forma eſſentialiter & compoſitiuè, ſic quod una forma non componit aliam eſſentialiter, ſed bene accidentaliter, ſicut ſcientiæ ſunt formæ ipſius animæ.*

Forma eſt ſimplex & indiuiſibilis. per autorem ſex princi.] *Intelligitur quod forma eſt ſimplex, id eſt, nõ componitur ex partibus diuerſarum rationum diuiſibilium: & intelligitur quod non eſt in partes diuerſarum rationum diuiſibilis.*

Finis eſt melior ordinatis in finem.] *Intelligitur de fine gratia cuius, & non de fine gratia quo, quia ſi ſic ſequeretur quod finis eſſet melior Deo, quod non eſt dicendum.*

Felicitas humana eſt quid optimum, delectabiliſsimum, eligibiliſsimũ, 1. Ethic.] *Intelligitur quòd felicitas humana inter operationes humanas eſt quid optimum, inter operationes humanas ergo eſt quid optimum, quia conſequẽs uerum capiendo ſuperlatiuum aſſertiuè.*

Falſum eſt non ens, 5. & 6. Metaph.] *Intelligitur capiendo non ens impropriè, ſcilicet pro non uero.*

Fruſtra eſt potentia, quæ non reducitur ad actum, 1. Cœli. 3. de Anima.] *Intelligitur de potentia rei quæ tenet ſe ex parte rei, & modo ſignificandi.*

Forma eſt infinita & immanifeſta, 2. Phyſic.] *Intelligitur quod forma eſt immanifeſta, quoad ſuos effectus, ſiue quoad ſuas operationes.*

Fortuna eſt cauſa felicitatis, 2. Phyſ.] *Intelligitur de felicitate ſubiectiua, quæ eſt intellectus, non autem obiectiua: uel dicitur quod philoſophus capit felicitatem impropriè, ſcilicet pro ſucceſſu proſpero.*

Finis mouet cauſam efficientem, 2. Phyſ.] *Ibi dicitur quod philoſophus uult quòd finis & cauſa diſtinguuntur realiter, licet modò Deus mouet propter aliquem finem, tamen finis non mouet eum, quia eſt immutabilis.*

Finis eſt eligibilior ijs quæ ſunt ad finem, 3. Topic.] *Intelligitur omnis finis, qui per ſe eſt bonus gratia cuius, ut ſic eſt eligibilior ordinatis ad finem ſeu in ipſa primaria intentione: & ſecundum dictum rectæ rationis dicitur per ſe, propter finem per accidens. Dicitur bonus, propter malum finem: dicitur gratia cuius, propter finem gratia quo. Dicitur ut ſic, quia idem agens, eſt finis gratia ſui ipſius, & ſic tunc licet idem non ſit eligibilius ſeipſo, tamen idem gratia cuius eſt eligibilius ſeipſo: ut agens dicitur ordinatũ in ſeipſum, quia non oportet quod omnis finis gratia cuius ſit melior ordinatus in aliũ finẽ, & maximè ſi alius finis ſit melior illo. Dicitur ſecundum dictam rectæ rationis, quia ſecundum peruerſam rationẽ auarus ordinat primã cauſam in pecuniã.*

Forma eſt prior materia, ſeptimo Metaphyſicorum.] *Et ſi ſic tunc ſequeretur, quòd forma eſſet ingenerabilis & incorruptibilis, quod eſt falſum, & contra philoſophum primo Phyſicorum, eo quòd forma eſt generata. dicitur quod philoſophus uult quod forma eſt prior, id eſt dignior quàm materia.*

Forma eſt quæ dat eſſe, 1. Polit.] *Intelligitur quod forma ſubſtantialis quæ non eſt intrinſeca & eſſentialis rei naturalis, illa dat eſſe formale rei, id eſt media. Dicitur forma ſubſtantialis, propter formam accidentalem: dicitur rei naturalis, propter rem inde pendentem, quæ eſt Deus. Dicitur cauſa intrinſeca, propter extrinſecas, ut ſunt corpora ſupercœleſtia: dicitur eſſentialis, propter qualitates primas, quæ ſunt cauſæ qualitatis accidentales, ſicut ſunt caliditas & frigiditas, humiditas, ſiccitas. Dicitur, quæ dat eſſe rei, ſcilicet formale propter materiam, quæ eſt de eſſe entitatiuo.*

Fortuna eſt cauſa per accidens eorũ quæ fiunt propter hoc extra, ſemper & frequenter in non habentibus propoſitum, ſecundo Phyſic.] *Intelligitur quòd fortuna eſt cauſa propter effectum fortuitum, qui effectus non eſt cauſa, & per conſequens non eſt fortuna. Dicitur per accidens cauſa, id eſt, indeterminata, ad denotandũ quod fortuitus*

effectus non procedit ex cauſis determinatis. Et ideo dicit philoſophus quod fortuna eſt cauſa indeterminata & immanifeſta. Dicitur eorum quæ fiunt, &c. id eſt, reſpectu effectuum non intentorum: & dicitur hoc idem propter effectus intentos, qui non ſunt fortuna. Et ſunt duplices effectus, qui ueniunt præter intentionem. Quidam primò ſunt ocioſi, & ſunt illi qui non ſunt alicuius bonitatis uel maliciæ, ut fractio barbæ & huiuſmodi. Alij ſunt præter intentionem per oppoſitum, uidelicet non ocioſi, & in talibus debet fieri fortuna. Tunc dicitur etiam ſemper & frequenter, id eſt, quod fortuna habet fieri in effectibus contingentibus ut raro. Et dicit Albertus Magnus, Si aliquem euntem ad forum contingeret ſemper inuenire aurum, hoc non diceretur fortuna, nec fieri à fortuna. Et nota quod aliquid dicitur fieri extra ſemper & frequenter dupliciter. Vno modo ex raritate temporis, ut eclypſis ſolis. Alio modo ex cauſis, quia raro eueniunt ex determinatis cauſis, & de illo intelligitur authoritas: & ſic patet quod eclypſis ſolis non dicitur fortuna, quia non fit ex raritate cauſæ, ſed ex raritate temporis. Dicitur in agentibus à propoſito, ad denotandum quod fortuna ſolum habet fieri in agentibus ex deliberatione: propter hoc caſus non eſt fortuna, quia fit in non habentibus propoſitum. Et ex illo patet quod infantes & animalia bruta non habent aliquam fortunam.

Forma recipit materiam primò uniuerſalem, & deinde minus uniuerſalem, 10. Metaphyſ.] Intelligitur quod forma primò recipit materiam uniuerſalem, id eſt, elementarem ſeu confuſam, & deinde minus confuſam ſeu mixtam, & ſic authoritas eſt uera.

Forma eſt quodammodo priuatio, 2. Phyſ.] Intelligitur quod duplex eſt forma, ſcilicet poſitiua & priuatiua, modo priuatio bene poteſt eſſe forma priuatiua, ſed nunquam compoſitiua ſiue poſitiua.

Forma non eſt ſeparabilis à materia, 12. Metaphyſ.] Intelligitur quod accidentalis forma non eſt ſeparabilis à materia ſic, quod ipſa per ſe exiſtat, quia talis forma accidentalis eſt accidens. Et licet poteſt ſeparari à materia, non tamen poteſt permanere per ſe, cum accidens non poteſt ſtare ſine ſubiecto: non autem intelligitur de forma ſubſtantiali ſiue eſſentiali.

Formæ ſubſtantiales elementorum ſuſcipiunt magis & minus. per commentatorem, 1. Cœli.] Intelligitur de formis accidentalibus, uel dicitur, quod commentator fuit locutus impropriè, non autem aſſertiuè.

Figura eſt, quæ termino uel terminis clauditur, 1. Metaphyſ. & primo Euclidis.] Intelligitur per ſe ad excludendum ſubſtantiã, quæ termino uel terminis clauditur per accidẽs, ſcilicet mediãte magnitudine, ut patet primo Meteor.

Finiti ad infinitum nulla eſt proportio, 1. Cœli.] Intelligitur determinatè, licet bene indeterminatè, tamen hoc non eſt inconueniens.

Falſum ſemper eſt in compoſitione, 3. de Anima.] Intelligitur ſic, ſecundum Egidium, quod falſum ad intellectum componentem ſpectat.

Finitum & infinitum ſoli quantitati conueniunt, 3. Phyſ.] Intelligitur de quantitate propriè dicta & extenſa, non autem de quantitate communiter dicta, ſecundum uigorem, potentiam & dominationem.

Forma eſt tota quiditas hominis, 7. Metaphyſ.] Intelligitur quod forma eſt perfecta quiditas hominis, & quiditas formalis perfectior eſt quàm quiditas materialis.

Forma eſt magis ſubſtantia quàm materia, 1. Phyſ.] Intelligitur prout Ly Magis dicit perfectionem & non prout dicit intentionem.

Fit autem quodlibet à quolibet. ibidem.] Ibi dicitur quod philoſophus uon loquitur aſſertiuè, ſed tanquam receptum ab antiquis, quia Anaxagoras dicit, quòd formæ latitarent in materia: uel dicitur quod philoſophus uult iam, quod quodlibet ens naturale, quod fit uel quod aptum natum eſt fieri à quolibet alio, id eſt, à materia, quia eadem eſt materia in omnibus generabilibus & corruptibilibus.

Forma eſt quoddam diuinum, optimum & appetibile, 1. Phyſ.] Intelligitur ſic, quod forma eſt principium intrinſecum & eſſentiale exiſtens, & quoddam diuinum, ſecundum aſsimulationem, quia aſsimulatur primo enti, & capiendo Ly diuinum non eſſentialiter, quia ut ſic ſolus Deus eſt diuinus.

Phantaſia eſt uirtus actiua, 2. de Anima.] Id eſt uirtus reſeruatiua plurimum phantaſmorum, potens ſe reflectere ſuper illa quotiesſcunq; uult.

Forma ſimplex, nullius eſt ſubiectum, ſecundum Boet.] Intelligitur de forma ſimplici ſimpliciter prima, ſicut eſt Deus qui nullius eſt ſubiectum.

Forma eſt compoſitione contingens, ſimplici & inuariabili eſſentia ſubſiſtens. author ſex princi.] Intelligitur de forma non diuiſibili in partes diuerſarum rationum, quia quælibet pars formæ eſt forma: quia ſicut quælibet pars quantitatis eſt quantitas, ita quælibet pars qualitatis eſt qualitas.

Fortuna eſt infinita & immanifeſta, 3. Phyſ.] Intelligitur ſic, quod eſt infinita, id eſt, certa quia nõ certè cognoſcimus unde euenit effectus fortuitus: quia dicitur, 2. Phyſi. quod infinita uni accidunt, & ergo infinitæ ſunt cauſæ effectus fortuiti.

Forma corporeitatis nunquam ſeparatur à materia. per Commentatorem, 1. Phyſi.] Et ſic tunc materia prima eſſet ens in actu formali ſubſtantiali, quod eſt falſum, & contra philoſophum, primo Phyſi. Reſpondetur quod commentator, primo Phyſi. dicit, quod forma corporeitatis nunquam ſeparatur à materia, uult quod corporeitas ſit una forma incluſa in eſſentia materiæ: & uult quod materia nunquam ſtat, niſi ſit corporea uel dimenſionata, ſecundum conſuetudinem naturæ, quia perpetuæ ſunt dimenſiones in materia prima.

G

GEnerare ſibi ſimile eſt naturaliſsimum operum in uiuentibus, 2. de Anima.] Reſpondetur quod generare ſibi ſimile inter operationes potentiæ uegetatiuæ eſt perfectior, & hoc quo ad illas operationes, quæ ſunt nutritio & augmentatio. Et uult philoſophus finaliter, quod uiuens eſt in nobiliori & perfectiori ſtatu, quando eſt in potentia propria, quo ad generare ſibi ſimile, quàm quando ſolum eſt in potentia ad generandum: & ſic dicitur, quod generare ſibi ſimile non eſt prædicatum, dicens perfectionem diſtinctam à ſua eſſentia, & ergo non conuenit Deo, nec Deo eſt attribuenda.

Generationis non eſt generatio,2.de Genera.] *Intelligitur quòd generatio terminata non eſt generatio alterius generationis terminatiuæ,habẽs partem poſt partem,quia una forma non eſt ſubiectum alterius formæ:cum hoc tamen ſtat bene,quod generationis,id eſt,formæ ſubſtantialis ſit generatio productiua.*

Genus eſt,quod prædicatur de pluribus ſpecie differentibus in eo quod quid.per Porphy.] *Intelligitur ſic,quod genus in prædicamento ſupponit pro pluribus,ſic quod Ly Pluribus capitur poſitiuè & non comparatiuè,in eo quod quid,id eſt,affirmatiuè & eſſentialiter,uel aptè reſpondetur ad interrogationem factam per quid.*

Gaudent uniuerſalia,quæ ſi ſunt,monſtra ſunt.ibidem.] *Reſpondetur quod Porphyrius loquitur ironicè & ſubſannatiuè contra Platonem,qui pònit uniuerſalia realia,diſtincta à ſingularibus,ut equum communem & hominem communem,à quibus ſingularia haberent eſſe.*

Generatio & corruptio ſunt motus contrarij,5.Phyſ.] *Hoc intelligitur de generatione & corruptione rei permanentis, & non ſucceſſiuè:& licet motus,ſecundum unam eius partem corrumpitur,& ſecundum aliam generetur,tamen hoc non eſt inconueniens,cum ſit res ſucceſſiua.*

Genus eſt materia ſpeciei.Porphy.] *Intelligitur ſimilitudinariè,non autem propriè:quia ſicut materia prima eſt indifferens inferre quamcunq; formam,ſic etiam ipſum genus eſt indifferens ad quamcunq; ſpeciem.*

Genus infinitatum eſt ſpecies,4.Topi.] *Intelligitur quod genus infinitatum eſt terminus minus communis,ſicut Ly ens ſumptum cum negatione infinitatum,eſt terminus communis.Et ratio eſt,quia de quanto terminus finitus fuit generabilior, ſi fuerit infinitatus, erit ſpecialior.*

Generans non congregat inter diuerſa.per commentatorem,12.Metaphyſ.] *Dicendum eſt,quod uerum eſt,quorum quodlibet ens eſt ens in actu.*

Generans & generatum debent eſſe eiuſdem ſpeciei,7.Metaphyſ.] *Intelligitur de generatione uniuoca & particulari,non autem de generatione uniuerſali & æquiuoca.*

Generare eſt generans,1.Phyſi.] *Reſpondetur quod generare capitur dupliciter.Vno modo concretiuè,& ſic generatio eſt generans:alio modo abſtractiuè,& ſic non eſt uerum.*

Generatio unius,eſt corruptio alterius,1.de Generatione.] *Intelligitur quod ad generationem unius ſequitur corruptio alterius,quia quando generatur cadauer,corrumpitur ipſum animal: & ſic etiam habet ueritatem de generatione elementorum.Et debet addi ad minus,quia quandoq; ad generationem unius ſequitur generatio multorum,ut patet in diuiſione anguillæ,& talis generatio multorum poteſt fieri artificialiter:& ergo debet dici,quod authoritas principaliter habet intelligi de generatione naturali,& non artificiali.*

Graue mouetur in medio ratione medij,ſicut homo in naui.per commentatorem,1.Cœli.] *Ibi dicitur,quod philoſophus uult rectè,ſicut homo mouetur in naui non per ſe,ſed ad modum nauis:ſicut etiam graue ſimplex exiſtens in medio non mouetur,niſi medium mouebitur cum eo.*

Graue exiſtens,ſurſum mouetur,deorſum à grauante ſuam grauitatem,uel à remanente prohibens etiam.ibidem.] *Reſpondetur quod tantum uult,quod ſi aliquid,ſecundum naturam ſuam eſſet graue & quieſceret uiolenter ſurſum,& tale debet incipere deorſum moueri:tunc neceſſarium eſt uel erit remanere prohibens,ſcilicet grauitatem ſic, quod illud graue poſt quietem non poſſit inchoare ſuum motum,niſi per aliquod grauans grauitatem & remanens prohibens,& ſic illa auctoritas eſt uera.*

Generatio ſubſtantialis non habet ens in actu,1.de Generatione.] *Reſpondetur quod uult nihil,quod prohibet ultimam formam habere ens in actu,ſed primæ formæ repugnat.*

Generans non facit formam ſiue ſubſtantiam,7.Metaphyſ.] *Intelligitur quod non facit formam nec ſubiectum capiendo generare per ſe,ſcilicet pro illo quod ſolitariè generat,prout eſt de non eſſe ad eſſe productum.*

Generatio eſt productio à non eſſe ad eſſe,4.Phyſ.] *Intelligitur à non eſſe completè ad completum.*

Generatio fit propter formam,& non propter materiam,2.Phyſ.] *Et ratio eſt,quia forma eſt magis natura quàm materia,id eſt,perfectior quàm materia.*

Grammatica debet eſſe prior in acquiſitione ſcientiarũ. ſecundum Iſidorum in libro Etymologiarum.] *Intelligitur de grammatica poſitiua,& talis non eſt ſcientia,capiendo ſcientiarum propriè,& non intelligitur de grammatica regulari ſeu doctrinali quia illam præcedit logica, ut inquit Petrus Hiſpanus in tractatu ſuo.*

Grammaticę fructuoſitas nullo modo eſt admittenda,quia per eam cuiuslibet ſcientiæ redditur commentabilis paſsio.Boetius in libro de Diſciplina ſcholarium.

Gratioſi medici incipiũt cõſideratione ſuã ab his quæ demõſtrat naturalis. in de Senſu & ſenſato.

Gentes diuerſificantur duplicibus modis.Vno modo naturaliter,ſecundum uirtutes eorum, & etiam ſecundum eius propriam naturam ſuis regionibus.Secundo ſecundum leges ſuas,ſecundum quas receperunt finem à natiuitate,ſcilicet de primo principio ab angelis & reſurrectione.commentator in libro de Somno & uigilia.

Gallus uociferat poſt prælium & uictoriam.in libro quarto de Hiſtorijs animalium.

Gemelli inueniuntur in ouis, in quibus ſunt duo uitelli, 6.libro de Hiſtorijs animalium.

Genitorẽ difficile eſt totius uniuerſi inuenire,quã inuentũ digno prophetari.Plato in Timęo.

Gratiſsima ſunt beneficia,quæ ſunt parata faciliter occurrentia,in quibus nulla mora fuit niſi in accipientis uerecundia.Seneca in de Beneficijs.

H

HOmo eſt maximus intellectus,9.Ethic.] *Intelligitur quod intellectus eſt nobilior & principalior pars hominis.Vel dicitur,quod ille homo magis propriè dicitur homo,qui uiuit ſecundum rationem & intellectum,quàm ille homo qui uiuit*

uiuit ſecundum ſenſum,&c. quia dicit Commentator de uniuerſali contra uos qui uiuunt ſecudum ſenſum, Væ uobis qui de numero beſtiarum computati eſtis, diuinum & optimum ignorantes, quod in uobis eſt.

Homo eſt ſua anima, ut dicit Vuilhelm. Pariſienſis.] *Intelligitur quod homo denominatur ab intellectu ſiue ab anima tanquam à parte nobiliori & principaliori.*

Hiſtoriam de anima in primis ponimus, 1 de Anima.] *Primò eſt ponenda inter ſcientias naturales, non autem inter ſcientias mathematicales. & hiſtoria non capitur hic in authoritate communiter pro traditione notatoria ſolum, ſed capitur propriè pro ſcientia uel pro traditione ſcientifica.*

Homines ut in plurimum attingunt ueritatem, 1. Rhetor.] *Verum eſt in factis particularibus, non autem uniuerſalibus.*

Hoc eſt ens in anima, ergo hoc eſt ens. conſequentia non ualet, 1. Elenc.] *Intelligitur ſic ſi aliquid opinatur eſſe in anima, non ſequitur ergo quod hoc ſit ens extra animam: quia non ſequitur in ſimili, Hoc eſt homo, ſecundum opinionem, ergo hoc eſt homo. conſequentia non ualet ex eo quod eſſe hominem, ſecundum opinionem, eſt eſſe hominem ſecundum quid.*

Habitus eſt perfectior priuatione, 2. Cœli.] *Inteligitur cum reduplicatione, ut ſic omnis habitus ut eſt perfectior priuatione.*

Homo albus eſt ens per accidens, 5. Metaphyſ.] *Vbi uidetur quod illi termini non ſunt ponibiles in prædicamentis, quod tamen falſum eſt: quia nullum ens per accidens eſt ponibile in prædicamento, duodecimo Metaphy. Reſpondetur quod philoſophus, quinto Metaphyſ. uult, quod hæc ſit per accidens uera, Homo eſt albus, & non uult quod ſit ibi per accidens.*

Homo et unus homo conuertuntur, 1. Elench.] *Intelligitur ſic, unus homo ſimpliciter & homo, conuertuntur.*

Hoc melius eſt, quod diuturnius manet, 3. Topi.] *Intelligitur de ijs quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, & hoc perfectione actuali.*

Homo ſolitarius, aut Deus eſt, aut beſtia, 1. Polit.] *Intelligitur, homo ſolitarius aut deificè aut beſtialiter uiuit: & hoc eſt uerum de quocunq; homine, in quocunq; ſtatu.*

Homo beſtialis centies mileſies peior eſt beſtia, 7. Ethi.] *Intelligitur quod homo uiuens ut beſtia, ſecundum ſenſum & non rationem, eſt centies mileſies peior aſino uel aliquo alio animali irrationali.*

Homo & aſinus non poſſunt habere eandem diffinitionem, ſecundo Priorũ.] *Reſpondetur quod Ariſtoteles uult idem, quod ſpecies diſparatæ non poſſunt habere eandem diffinitionem propinquam, ſed bene remotam: ut illam, Subſtantia animata, corpea, ſenſitiua.*

Homo eſt quodammodo finis omnium, 2. Phyſ.] *Reſpondetur quòd philoſophus uult, quòd homo eſt finis omnium ſiue animalium, quia omnia animalia ſunt in morte præter homines. Aliter dicitur, quod Ariſtoteles uult illam, Omnis homo eſt finis, prout Ly homo ſtat confuſe tantum: aliter dicitur, quòd homo eſt finis omnium ſcilicet artium, quia omnes artes ſunt inuentæ propter hominem.*

Homo generat hominem, & ſol, ſecundo Phyſicorum.] *Intelligitur ad hominis generationem concurrit uirtus ſolis, & uirtus hominis.*

Homo eſt certiſsimum omnium animalium. in libro de Reſpiratione.

Homo in comparatione ad animalia alia habet paruum os in ſua quantitate, ſecundo libro de Hiſtorijs animalium.

Homines ualde pingues rarò generant. in libro de Generatione animalium.

Honor maior eſt in honorato quàm in honorante, 1. Ethi.

Homo ſemper indiget aliqua delectatione, quaſi quadam recreatione propter multos labores, qui ſibi occurrunt, 7. Ethi.

Homines unius gentis naturaliter ſunt magis amici quàm alterius, 8. Ethi.

Homo ſapiens ſiue felix indiget aliqualiter rebus exterioribus, quia natura non eſt ſufficiens per ſe ſpeculari, ſed oportet quod habeat corpus ſanum, cibum bonum & reliquum famulatum: non tamen indiget multis rebus, quia non oportet felicem uel philoſophum eſſe dominum terræ & maris, decimo Ethic.

Homo ſecundum intellectum operis, & habens curam optimè diſpoſitus eſt, & ideo amantiſsimus eſſe uidetur, decimo Ethic.

Homo ſapiens, maximè eſt felix. ibidem.

Homo naturaliter eſt animal politicum, 1. Politicorum.

Honeſtum & magnum genus uindictæ eſt, ignoſcere. Seneca de Formulá uitæ.

Humiditas cibi ueniens ad cerebrum, infrigidata facit hominibus rheuma. in libro de Senſu & ſenſato.

I

IMpoſsibile eſt continuum eſſe compoſitum ex indiuiſibilibus, 6. Phyſi. & 1. Cœli.] *Intelligitur impoſsibile eſt continuum componi ex indiuiſibilibus tanquam ex partibus integralibus modo: quamuis eſt quoddam continuum compoſitum ex indiuiſibilibus, ſcilicet ex materia & forma: hoc eſt tamen ex partibus eſſentialibus, & non integralibus.*

Infinitum, ſecundum quod infinitum, eſt ignotum, 1. Phyſ.] *Intelligitur quod ſi infinitum eſſet in magnitudine uel multitudine, ipſum, ſecundum quod tale, eſſet nobis ignotum.*

Innata eſt nobis uia cognoſcendi & procedēdi è notioribus nobis ad notiora naturæ, 1. Phyſicorum.] *Intelligitur ſecundum ſanctum Thomam ſic, quod à natiuitate nobis ineſt una potentia cognoſcitiua, in qua inchoamur ad hoc procedendum, uidelicet à notioribus nobis ad notiora naturæ. Vel ſic, quod naturalis ordo dicendi eſt, quod addiſcamus minus nota pro notioribus.*

Indiuidua ſunt infinita.per Porphyr.] *Intelligitur ſecundum ſanctum Thomam ſic, quòd non ſimul & ſemel in actu ſecundum continuam generationem & corruptionem ſunt infinita.*

Ignis per appoſitionem combuſtibilium creſcit in infinitum,2.de Anima.] *Ibi dicitur quod Ariſtoteles per ignem intelligit calorem naturalem,niſi intelligentiæ primo impediant. Alio modo dicitur,quod uerum eſt,ſi infinita combuſtibilia apponerentur,quæ non poſſunt apponi. Tertio intelligitur ſic,quantum eſt de per ſe & per appoſitionem combuſtibiliũ, niſi natura communis impediret:uel dicitur,quod augmentaretur ultra modum.*

In unoquoque prædicamento ſunt quædam generaliſsima,& ſpecialiſsima quædam. per Porphyr.] *Intelligitur quod in unoquoq; prædicamento ſunt generaliſſima,non ſic, quòd quodlibet prædicamentum haberet plura generaliſſima,ſed referendo ſingula ſingulis.*

In parte enim animæ non eſt alteratio,1.Phyſ.] *Intelligitur quòd in parte animæ non eſt alteratio corruptiua, licet ibi ſit alteratio ſaluatiua:& quando ipſe intellectus alteratur de ignorantia in ſcientiam,de malo ad bonum.*

Intellectus ſcit ſingula,3.de Anima.] *Notandum quod intellectus ſcientiæ ſcit ſingula, dupliciter intelligitur. Vno modo realiter,& ſic eſt falſa. Alio modo intelligitur receptiuè ſic,quod poteſt recipere ſpecies omnium ſenſibilium: & ſic intelligitur præſens autoritas. Nam ſicut pupilla eſt quoddam omnium colorum receptiua,ſic anima eſt ſpecies omnium intelligibiliũ, quia poteſt in ſe recipere ſpecies omnium intelligibilium.*

Intellectus eſt phantaſma,3.de Anima.] *Intelligitur ſecundum Egidium,quod Ariſtoteles eſt ibi locutus ſecundũ opinionem antiquorum,qui dixerunt quod intellectus eſſet uirtus organica.*

Intellectus infinita intelligibilia cognoſcit.ibidem.] *Reſpondetur quod intellectus in propoſitione uniuerſali,infinita intelligibilia cognoſcit:uel dicitur quod Ariſtoteles loquitur de cognitione confuſa & generali, non autem de diſcreta & determinata.*

Infinita relinquenda ſunt ab arte.per Porphy.] *Et etiã allegatur,quod infinitorum nõ eſt ſcientia. Reſpondetur quòd uno modo intelligitur de infinitis ſecundum illam rationem,ſecundum quam ſunt infinita, & ſic de eis non habetur ſcientia. Alio modo ſic,Infinitorum ſingularium non eſt ſcientia,neq; diffinitiua,neq; demonſtratiua:quia termini ſingulares nõ ſunt diffinibiles manſiuè:ſiue diffinitione,quæ eſt ſtabilis manſiuè.& hoc eſt uerum tanquam diffinibile propinquum.*

Intelligere eſt pati,3.de Anima.] *Intelligitur de intellectione acquiſita per phantaſmata, non autem per nudã eſſentiam. Et illo modo Deus intelligit,quia omnia intelligit per ſuam nudam eſſentiam.*

Iuſtitia per ſe eſt in genere,iuſtum autem per accidens,4.Top.] *Intelligitur quòd iuſtitia eſt per ſe in genere morali,iuſtum autem per accidens:& philoſophus non loquitur de genere prædicamentali.*

Iſta eſt propoſitio affirmatiua,Socratem contingit non eſſe,2.περὶ ἑρμηνείας.] *Intelligitur ſic,quod illa propoſitio habet affirmatiuam ueram,hoc eſt de modo,eſt tamen negatiua de dicto.*

In omni conſequentia bona & formali,oppoſitũ conſequentis repugnat antecedenti.eſt conſequentis regula logicorum.] *Intelligitur de oppoſito contradictorio,uel etiam aliquando de oppoſito contrario : non autem ſemper habet ueritatem de ſubcontrarijs. Vel dicitur quod oppoſitum conſequentis repugnat antecedenti, quoad ſtare ſimul in ueritate,ut patet intuenti.*

Idem non ſequitur ad utrumlibet contradictoriorum.] *Intelligitur quod ad idem contingens non ſequuntur duo contradictoria copulatiuè adinuicem.*

In omni eſſe quod mouetur,neceſſe eſt imaginari materiam,12.Metaph.] *Reſpondetur quod materia capitur hic impropriè pro ſubiecto motus,& non capitur pro altera parte totius compoſiti.*

Impoſsibile eſt eſſe unum principium rei naturalis,1.Phyſ.] *Intelligitur excluſiuè ſic, quod ſit tantum unum principium, & non plura.*

In perpetuis non eſt ponenda pluralitas indiuiduorum ſub eadem ſpecie,12.Metaph.] *Et ſic ſequeretur,quod tantum unus eſſet intellectus in omnibus indiuiduis ſpeciei humanæ. Reſpondetur quod intelligitur de perpetuis materialibus,cum hoc tamen ſtat quod plures ſunt intellectus humani perpetui,quia in quolibet ſuppoſito eſt unus intellectus:ſed intellectus non eſt materialis,ſic etiam materia prima eſt perpetua,ut patet 1.Phyſ. Et in quolibet ſuppoſito eſt alia & alia materia prima,ſecundum numerum,& non ſecundum ſpeciem.*

In perpetuis non differt eſſe à poſſe,2.Phyſ.] *Ibi notandum quod in perpetuis duplex eſt poſſe. Vnum intrinſecum,& illud reſpicit quiditatem & eſſentiam æternam,& tale non differt ab eſſe. Aliud eſt poſſe extrinſecum,& illud reſpicit operationes intrinſecas æterni.& tale differt ab eſſe eſſentiali,& non accidentali:& ſic quod eſt æternum,poteſt eſſe.*

In Deo ſunt omnia,12.Metaphyſ.] *Intelligitur cauſatiuè,ordinatiuè & conſeruatiuè,non autem inhæſiuè.*

Indiuidua ſubſtantiæ ſunt ſpecies,7.Metaphyſ.] *Intelligitur ſpeciuocatiuè,quia per terminos communes ſpeciuocant,ut magiſter.*

Idem accidens non eſt in diuerſis ſubiectis,4.Meta.& 1.Phyſi.] *Intelligitur uno modo ſic, quod unum ſimplex accidens non eſt in diuerſis ſubiectis,quorum unum non eſt pars alterius pro eadẽ parte, & pro eodem tẽpore. Alio modo ſic, unum & idem accidens non eſt in diuerſis ſubiectis,ſed bene in diuerſis ſubiectis eſſendi,in qua ſcientia eſt in homine denominatiuè: in anima inhæſiuè,in libro autem obiectiuè.*

Intellectus eſt ens in pura potentia,3.de Anima.] *Sciendum quod intellectus capitur dupliciter.uno modo,ſecundum ſe & abſolutè,& ſic eſt ens in pura potentia,& habet ſe tanquam tabula raſa,in qua nihil eſt depictum. Alio modo conſideratur ut habet in ſe aliquas ſpecies,& ſic poteſt eſſe in actu.*

Illud quod eſt nobis innatum,non poteſt tolli à nobis,2.Ethi.] *Reſpondetur quòd philoſophus intelligit ſic illud,Quod eſt nobis innatum poſitiuè,illud poteſt tolli:ſed bene quod eſt nobis innatum priuatiuè,hoc difficulter poteſt à nobis tolli.*

Impoſsibile eſt unum ſubiectum habere plures formas, per authorem.] *Inde ſubſtantia omnis intelligitur de formis ſubſtantialibus & totalibus,& non de accidentalibus nec partialibus.uel tenendo illam opinionem,quam tenet ſan*

ctus

ctus Thomas,quod plures formæ ſubſtantiales ſunt in eodem compoſito,tunc intelligitur authoritas ſic,quod impoßibile eſt in uno & eodem compoſito eſſe plures formas non ſubordinatas.Sed non tenendo illam opinionem,tunc authoritas ſimpliciter eſt uera.

Idem aptum eſt facere idem,2.de Gener.] *Intelligitur quod idem in quantum idem & eodem modo ſe habens reſpectum eiuſdem materiæ,eodem modo diſpoſitæ & mediante,eodem ſubiecto aptum natum eſt facere idem.*

In generatione ſubſtantiali nullum ſenſibile debet præexiſtere,2.de Generatione.] *Intelligitur quod non debet manere idem ſub iectum præexiſtens hoc aliquid ex actu formali & ſubſtantiali.*

In neutro genere cauſarum proceſſus eſt in infinitum, ſecundo Metaphyſicorum.] *Verum eſt, in eſſentialiter ſubordinatis.*

Intellectus non poteſt ſimul & ſemel plura intelligere,2.Metaphyſ.] *Verum eſt,diſtinctè & determinatè.poteſt tamen intelligere modo confuſo,ut patet in relatiuis:quia intellectus intelligendo pater intelligit filium.*

Idem non eſt in ſe ipſo,2.Phyſi.] *Intelligitur inhæſiuè uel interrogatiuè Sed idem bene eſt in ſe ipſo denominatiuè ſicut riſibile eſt in homine,quia denominat ipſum hominem ridentem:& ſic eſt idem in ſe ipſo.*

Impoſsibile eſt multitudinem eſſe actu infinitam,3.Phyſ.] *Intelligitur ſic quod impoßibile eſt entium ſeparatorum realiter abinuicem eſſe multitudinem infinitam actualiter,ſed non negatur quod de multitudine entium continuatorum ad inuicem,quia in continuo ſunt infinitæ partes.*

In dictis per accidens non eſt idem ipſum & eſſe ipſum,7.Metaphyſ.] *Ibi dicitur quod Ariſtoteles uult quod in prædicationibus accidentalibus non eſt idem ipſum,id eſt,ſignificatum materiale,pro quo terminus ſupponit & eſſe ipſum, id eſt,ſignificatum formale,quod terminus connotat.*

In ſomno perfecti animalis,ſenſitiua potentia quieſcit,& uegetatiua laborat.per philoſophũ in Somno & uigilia.] *Ibi dicitur,quod debet intelligi quod anima ſenſitiua in ſomno perfecti animalis quieſcit ab operationibus ſuis,quæ ſibi deberent conuenire,in quantũ eſt ſenſitiua:ſed non ceſſat ab his operationibus,quæ ſibi debentur ut uegetatiua.*

In mobilibus uelocitas ſequitur proportionem uirtutis mouentis,6.Phyſ.] *Ibi dicitur quod mouentia ſunt duplicia:quædam ſunt naturalia,& talia agunt ſecundum ultimum ſui poſſe,& de illis intelligitur authoritas.alia ſunt mouentia uoluntaria,& de illis non eſt opus modò, primum mouens eſt mouens uoluntarium & liberum, & ergo non oportet quod mouet primum mobile infinita uelocitate.*

In mathematicis non eſt bonum neq; finis,3.Metaphyſ.] *Intelligitur quod mathematica non docet qualiter ſe debet habere homo moraliter neq; finis, id eſt, non demonſtratur ſimpliciter neq; per cauſam finalem,ſed ſolum per cauſam materialem,uel dicitur quod mathematicus non conſiderat ea quæ ſunt ſub ratione boni,uel ſub ratione finis,ſed conſiderat ea ſub menſuræ ratione.*

Intellectus nullius corporis eſt actus,3.de Anima.] *Ibi dicunt aliqui quod intelligitur de intellectu diuino agente.Vel dicitur quod non eſt alicuius corporis actus tanquam ſui determinati organi.Tertiò dicitur quod intellectus nullius corporis eſt actus tanquam ſubiecti adæquati & determinati,quia non determinatur certo obiecto partiali & adæquato.*

Intellectus eſt phantaſia uel nõ phantaſia,uel ſic intelligere eſt phantaſmata uel ſine phantaſmate,1.de Anima.] *Ibi philoſophus loquitur notanter diſiunctiuè ſic phantaſia uel non phantaſia,& ſic ibi capitur communiter pro organo uel potentia uel pro operatione phantaſticæ uirtutis.Et uerificatur ita diſiunctiuè pro prima parte,ſed pro ſecunda neceſſe eſt quemlibet intelligentem phantaſmata ſpeculari.*

Intellectus eſt uerorum,3.de Anima.] *Et ſic ſequeretur quod non poſſumus intelligere falſa.ibi dicitur quod ibi philoſophus capit uerum pro uero entis,& non uero propoſitionis.*

Idem eſt ſcientia & una ſcientia,1.Elen.& 4.Metaphyſ.

Idem eſt locus unius totius terræ,& unius globi,4.Phyſ.] *Intelligitur de loco communi & proprio.*

Intellectus humanus non eſt ſeparatus à magnitudine,3.de Anima.] *Sciendum intellectum habere magnitudinem dupliciter intelligitur.Vno modo,ſecundum eius eſſentiam,ſic quod ipſe intellectus eſſentialiter ſit magnitudo,& ſic eſt falſa. Alio modo intelligitur inhæſiuè,& tunc intellectus habet magnitudinem tanquam ſubiectum inhæſionis cui inhæret.*

Idem non mouetur diuerſis motibus,4.Phyſ.] *Intelligitur de principalibus motibus,licet bene uno modo principaliter & alio modo inſtrumentaliter idem poßit moueri diuerſis motibus,ut patet in pedibus.*

Idem eſt locus partis & totius,2.Phyſi.] *Intelligitur de loco communi naturali,non autem proprio.*

Impoſsibile eſt idem eſſe in diuerſis locis,4.Phyſi.] *Intelligitur, ſecundum ſe totam ſimul & ſemel,& ſecundum quamlibet partem ſui eſſe in diuerſis locis proprijs,non communicantibus eſt impoßibile.*

Infinitum non poteſt pertranſiri, 6.Phyſ.] *Intelligitur de infinito in actu,non autem in potentia,quia aliquando poteſt pertranſiri unum ſpacium,quod eſt continuũ, & tunc pertranſitur infinitum,cum quodlibet continuũ ſit infinitũ diuiſibile.*

In magnitudine finita non eſt potentia infinita,4.Phyſ.] *Intelligitur quod non in magnitudine finita actiuè & inhæſiuè non eſt potentia infinita.Dicitur actiuè,quia in magnitudine finita bene eſt potentia paßiuè infinita.Dicitur inhæſiuè propter potentiam non inhæſiuam,quæ eſt Deus glorioſus.*

Infinita uni accidunt,2.Phyſi.] *Hoc intelligitur,ſecundum ſucceßionem,& non omnia ſimul.*

Impoſsibile eſt unum elementum eſſe,2.Cœli.] *Intelligitur excluſiuè ſic,quod impoßibile eſt tantum unum elementum eſſe ſic, quod etiam non eſſent plura elementa.*

Illud quod non determinat ſe ad unum oppoſitorum,non eſt in potentia ad reliquum.per unã maximam illa maxima abſolutè non eſt uera.] *Et ratio,quia nec in priuatiuè oppoſitis nec contrariè oppoſitis ualet,quia non ſequitur, Deus non determinat ſe ad Socratem. ergo eſt impotentia ad non Socratem.nam Deus ad nihil eſt impotentia.Sed hoc bene ſequitur,illud quod non determinat ſe ad unum oppoſitorum,& eſt impotentia ad alterum eorum:ergo ipſa eſt impotentia ad reliquum,& ſic authoritas eſt uera.*

Idem non reducit ſe ipſum de potentia ad actum,4.Metaphyſ.] *Intelligitur de potentia eſſendi uel generandi,ſic quod nihil reducit,id eſt,producit ſe uel generat ſe,cum hoc ſit impoßibile.*

Idem

Idem eſt ſubiectum motus & termini motus,5.Phyſ.] *Intelligitur ſic,Idem eſt ſubiectum motus,& termini motus in materia prima:& non intelligitur de termino propinquo ſubiecti motus.*

Intellectus patitur ab intelligibili,3.de Anima.] *Intelligitur de intellectu creato,qui reſpicit ſpecies ab intelligibili & de intelligibilibus per intellectionem ſuperadditam,modò intellectus primi motoris non reſpicit ſpecies,ut intelligat determinatione ſuperaddita.Ideo ſua intellectio eſt ſuamet eſſentia.*

Intellectus non eſt corpus nec uirtus in corpore. commentator,3.de Anima.] *Ibi expoſitores dicunt,quod commentator non tenetur quo ad illam partem aliter dicitur,quod intellectus non eſt uirtus in corpore,id eſt,non uirtus adducta de potentia merè ad actum.*

Intelligentia Dei eſt appetitus Dei,12.Metaphyſ.] *Intelligitur quod in Deo intelligentia Dei eſt prior natura quàm appetitus,id eſt,ratio ſecundum quam Deus dicitur intellectus,dicitur prior quàm ratio,ſecundũ quam dicitur appetitus.*

Impoſsibile eſt Deum eſſe ternum & unum.per commentatorem,12. Metaphyſicor.] *Ad illam authoritatem reſpondetur dupliciter.Vno modo,quod commentator ibi non tenetur,ex quo fuit paganus.Alio modo dicitur, quod loquitur de ratione naturali,quod non eſt cognoſcibile nec prædicabile,quod aliquid ſit ternum & unum.Sed diceres,Anima eſt terna & una,ergo Deus eſt ternus & unus. conſequentia tenet,quia neceſſarium ſequitur ad quodlibet.Reſpondetur uerum eſt naturaliter,non autem formaliter uel uniuerſaliter.*

Iuſticia eſt præclariſsima uirtutum,5.Ethi.] *Intelligitur de iuſticia perfecta,non autem imperfecta:quia iuſticia perfecta includit in ſe omnes uirtutes.*

Illud quod alitur,non patitur à nutrimento uel ab alimento,ſed econtrà,3.de Anima.] *Notandum quod illa authoritas dupliciter intelligitur.Vno modo,quod alimentum non patitur à nutrimento per ſe & primariè,cum hoc tamen bene ſtat quod patitur ſecundariè & per accidens:quia omne agens in agendo repatitur,ut habetur primo de Generatione. Alio modo reſpondetur,quod alimentum non patitur ab alimento,ſecundum ſui partem formalem;ſed bene patitur in quantum eſt corpus phyſicum ſubiectum qualitatibus primis,& ſic intendit Ariſtoteles.*

In quolibet genere latent æquiuocationes,7.Phyſ.] *Dicitur quod Ariſtoteles non uult, quòd genera eſſent æquiuoca propriè,ſed capit æquiuocationem ualde communiter,& intendit quod in quolibet genere ſunt ſpecies,quæ habent inter ſe diuerſas rationes ſpeciuocas,ſed non in ordine ad genus.Vel dicatur quod uult,quòd genera magis amplè ſignificant ſua ſignificata quàm ſpecies.*

In quibus contingit magis amicos participare,ſunt magis eligibiliora,quàm in quibus non,2. Topi.] *Et ſic ſequeretur quòd piſa amicorum eſſent magis eligibiliora quàm pulli aliorum.ſimiliter ſequeretur quod artes mechanicæ amicorum eſſent eligibiliores,quàm ſcientiæ liberales aliorum.Intelligitur ergo primo de bonis per ſe & honeſtis propter primam inſtantiam.Et hoc intelligitur,dummodo alijs bonis non conueniat præeminentia bonitatis propter ſecundam inſtantiam. Sed ſecundum alios intelligitur cum reſtrictione ſiue cum reduplicatione,ut omnia bona in quibus participant amici,ut ſic ſunt eligibiliora.& ſic,quamuis artes liberales abſolutè non ſunt eligibiliores,tamen in quantum eis participant amici,ſunt eligibiliores.Sic etiam dicitur de alia inſtantia.*

Illud quod per ſe eſt eligendum,eſt magis eligendum eligendo per accidens,5.Topi.] *Intelligitur reduplicatiuè ſic,illud quod per ſe eſt eligendum, eſt magis eligendum in quantum tale.*

Idiotæ utuntur ſophiſtria,1.Elencho.] *Reſpondetur quod philoſophus capit ſophiſtriam pro logicali naturali, prout eſt habitus,cum quo quis promptificatur ad diſcurrendum phyſicè.Et talis non eſt ſcientia Ariſtotelis uel doctrinalis,ſed eſt ſcientia naturalis ſeu quædam inclinatio naturæ.*

Illud quod malum eſt additum alteri,facit ipſum peius,3.Rhet.] *Ibi dicitur quod ſi illud malum de per ſe facit ipſum peius,cui additur,tunc ipſum etiam eſt malum.Et ſic ſcientia nõ facit hominem peiorem,licet homo quandoq; efficiatur peior propter ſcientiam.*

Intellectus eſt lumen quod à Deo infunditur,ibidem.] *Ibi dicitur,Intellectus capitur impropriè pro actu cognoſcitiuo.*

Illud eſt melius,cuius priuatio eſt peior,3.Topi.] *Illa authoritas non eſt ſimpliciter uera.nam datur inſtantia de ſentire & intelligere.Nam priuatio huius quod eſt ſentire,eſt peior quàm priuatio huius quod eſt intelligere.Et tamen in ueritate habitus huius quod eſt ſentire,eſt melior quàm habitus huius quod eſt intelligere:patet quia ad priuationem ſenſus ſequitur priuatio intellectus,eo quòd nihil intelligitur niſi quod prius fuit in ſenſu:& etiam priuatio materiæ primæ eſt peior quàm ipſius compoſiti,tamen ipſius non eſt melior habitus.Reſpondetur quod intelligitur ubi unum non includit aliud.*

Idem non opponitur pluribus,1.περὶ ἑρμηνείας.] *Verum eſt de eadem ſpecie oppoſitionis,uel eodem genere.*

Illud quod oſtenſiuè concluditur,per impoſsibile ſyllogiſatur,2.Priorum.] *Reſpondetur quod hoc eſt uerum,ſed non oportet quod fiat in eadem figura:& ſic poteſt dici quod propoſitio uniuerſalis poteſt ſyllogiſare oſtenſiuè & per impoſsibile,ſed non in eadam figura,quia in prima figura bene oſtenſiuè ſyllogiſatur,non autem per impoſsibile.*

Ignis non eſt uiſibilis.author ſphæræ.Intelligitur ſecundum Marſilium.] *Sic ignis in prima ſphæra non eſt uiſibilis,quia ut ſic eſt maximè perſpicuitatis & ſubtilitatis,ut patet,quia aſtra cœli per ipſum uidentur.Sed ignis eſt uiſibilis ſolum,prout eſt permixtus materia aerea,ſicut eſt ignis circa nos.*

Intellectus paſsibilis non eſt in potentia paſsiua,2. de Anima.] *Intelligitur reſpectu ſuarum ſpecierum, cum hoc tamen ſtat quod ſecundum ſe & abſolutè conſideratus eſt actus materiæ.*

Idem non eſt ſcitum & opinatum,2.Poſter.] *Hoc eſt uerum eodem modo, cum hoc tamẽ ſtat,quòd aliquid ſit uno modo ſcitum,alio modo opinatum.*

Iuſticia eſt habitus mediante,quo uolumus & operamur iuſta,4.Ethi.] *Intelligitur de iuſticia perfecta.Et ponitur ſolum in uoluntate,cum hoc tamen ſtat quod iuſticia imperfecta ſit in ſenſitiuo. Aliter poteſt intelligi,quod iuſticia principaliter ponitur in uoluntate:ſed ſecundariè in appetitu,& nõ oportet quod ſenſitiuus appetitus uelit ſecundum iſtã iuſticiã.*

Idem non agit in corruptionem ſui ipſius,2.Phyſ.] *In oppoſitum uidetur eſſe ſemen,quia forma ſeminis facit*

eſſe

eſſe corporis animatum:& quàm citò eſt corpus animatum,tam citò deſinit eſſe forma ſeminis,ergo ſemen agit ad ſui ipſius corruptionem.Reſpondetur quod authoritas intelligitur in ſui primaria actione & per ſe,cum hoc nihil prohibet,quod idem per accidẽs agere poteſt in ſui corruptionem:patet quia organiſatio corporis illa fit à forma ſeminis unà cum influentia corporis cœleſtis:& tamen quando illa fit,tunc deſinit eſſe forma ſeminis,& ſic ſemen agit de per accidens ad ſui corruptionem.

In nobis non eſt odoratus. Commentator,2.de Anima.] *Et uidetur quod nos deficimus in uno ſenſu.Reſpondetur quod uult odoratus,non eſt ita certus in nobis,ſecundum iudicium iudicandi,ſicut eſt in alijs animalibus.*

Illud quod eſt difficilis cognitionis ſpectat ad Metaphyſicam,1.Metaphyſ.] *Videtur quod conſiderare de ipſa anima pertineat ad ipſam Metaphyſicam.Reſpondetur ſcientiam de anima eſſe difficilem.Intelligitur dupliciter.Vno modo quo ad quidditatem animæ,& talis ſcientia eſt difficilis.Alio modo in ordine ad ſuas operationes,& ſic ſcientia de anima eſt de numero facilimorum,& primo modo ſpectat ad Metaphyſicum & phyſicum.*

Intellectus recipit indifferenter omnes formas ſubſtantiales. per commentatorem,3.de Anima.] *Intelligitur dupliciter.Vno modo ſic,quod intellectus recipit formaliter omnes formas materiales,& ſic eſt falſa.Alio modo intelligitur ſecundum ſpeciem,& tunc ſenſus eius eſt,quod intellectus recipit indifferenter ſpecies omnium rerum formarum materialium.*

In perpetuis non eſt potentia,9.Metaphyſ.] *Et uidetur non in pura potentia non eſt contra philoſophum, tertia de Anima.Reſpondetur quod intelligit dictum ſuum de potentia contradictionis ſic,quod in æternis ſiue in perpetuis non eſt potentia contradictionis.*

Intelligere non eſt motus, ſecundum ſanctum Thomam.] *Intelligitur ſic,intelligere non eſt motus,id eſt, actus imperfectus,in quantum eſt actus entis exiſtentis in actu formali.*

Indiuiſibile non poteſt eſſe æquale,1.Phyſ.] *Et uidetur quod intellectus non poteſt eſſe formatus ſcientijs & uirtutibus.Reſpondetur quod uerum eſt,quòd indiuiſibile non poteſt eſſe æquale qualitate corporali,ſicut eſt caliditas & frigiditas: ſed poteſt eſſe æquale qualitate ſpirituali,& hoc non eſt inconueniens.*

Indiuiſibile ad quodcunq; ſe diuertit,totaliter ſe diuertit,3.de Anima.] *Illa authoritas dupliciter intelligitur.Vno modo ſic,Indiuiſibile ad quodcunq; ſe diuertit,id eſt,quod indiuiſibile non eſt ſecundum unam partem in uno,& ſecundum aliam in alio:& ſic ſimpliciter eſt uera,quia indiuiſibile non habet partes.Alio modo ſic,Indiuiſibile quocunq; ſe diuertit, id eſt,ſecundum quamlibet partem ſe diuertit,& ſic tunc authoritas eſt falſa eo quòd præſupponit indiuiſibile habere partes,quod non eſt uerum.*

Idem corruptum in numero,non reuerti poteſt,2.de Generatione,& 2.de Anima.] *Vbi dicit,Animalia mortua ſurgere,non eſt poßibile.Intelligitur ſic,quando eſt facta ſeparatio formæ ſubſtantialis à corpore,tunc dicitur incorruptum non poteſt reuerti in numero ſub eadem materia in numero & pro ſtando uia numerali,tamen ad eſſe ſui bene poteſt.*

Illa quæ differunt numero & ſpecie,õn ſunt unum,2.de Anima.] *Intelligitur ſic,unum non eſt reliquum, & ſic eſt ſimpliciter uera.Alio modo intelligitur,quod non ſunt unum,id eſt,non ſunt unum tertium:& ſic eſt falſa,quia materia & forma differunt ſpecie & numero,& tamen ſunt unum tertium,ſcilicet compoſitum.*

Intelligentiæ non ſciuntur niſi per motum.] *Ibi dicitur quod propriè loquendo intelligentiæ non ſciuntur per motum,ſed capiendo ſcire generaliter,tunc bene ſcientur per motum.*

Intellectus diuinus ſpeculatur omnia.per Boetium,5.de Conſolatione.] *Et per conſequens uidetur, quod intellectus diuinus ſpeculetur phantaſmata.conſequẽs eſt falſum & contra philoſophũ,duodecimo Meta.ubi dicit:Intellectus diuinus eſt purè actiuus.Illa authoritas intelligitur dupliciter.Vno modo obiectiuè,alio modo inſtrumentaliter.Reſpondetur ergo, quod intellectus diuinus intelligit phantaſmata obiectiuè & non inſtrumentaliter,& hoc uult Boetius.*

Inter accidentia non eſt ordo,4.Metaphyſ.] *Et ſi ſic,ſequeretur quod Metaphyſica non eſſet prior alijs ſcientijs,eo quod anima eſt accidens,cuius oppoſitum patet in proœmio Meta.Pro quo notandum,quod aliqui dicunt,In quantum ſunt in ſubiecto,tunc non eſt ordo inter accidentia:ſed loquendo de accidentibus,in quantum in ſubiecto ſunt,tunc inter ea eſt ordo,eò quòd tunc unum dependet ab alio.*

Illud quod prædicatur de pluribus in quid,& in plus difficulter eſt abſoluere,quin ſit genus, 3.Metaphyſ.& 3.Topi.] *Intelligitur illud quod prædicatur de pluribus uniuocè,ſecundum unum nomen & eandem rationem difficulter eſt abſoluere quin ſit genus.*

Inter uiſibile debet cadere διαφανὲς,2.de Anima.] *Intelligitur,ſecũdum Egidium de uiſu exteriori, non autem de interiori,ſicut eſt ſenſus communis.*

Ignis eſt principium augmentationis.ibidem.] *Intelligitur ſic,Ignis,id eſt,calor naturalis eſt principium,ſcilicet inſtrumentale augmentationis.*

Illa eſt prædicatio immediata,in qua terminus unius prædicamenti prædicatur de termino alterius prædicamenti,1.Poſteri.] *Intelligitur quòd talis prædicatio non eſt eſſentialis,ſed accidentalis uel diſparata.*

Idem non reducit ſe de potentia ad actum,9.Meta.& 2.de Anima.] *Intelligitur quod idem non poteſt eſſe totale agens & totale patiens,uel ſic nullum idem reducit ſe de potentia eſſentiali ad actum eſſentialem:quia hoc eſt impoßibile,quando aliquid non eſſet & faceret ſe ipſum.Et intelligitur de uirtute propria,quia de uirtute aliena idem reducit ſe de potentia ad actum,ut patet de intellectu.*

Idem non eſt agens & patiens,9.Metaphyſ.] *Intelligitur reſpectu eiuſdem.*

Intellectus eſt potentia libera,3.de Anima.] *Intelligitur quo ad ſecundam & tertiam operationes,quæ ſunt diuidere uel componere,ſed quo ad primam operationem,ſcilicet quo ad ſimplicium apprehenſionem,tunc non eſt poßibile.*

Intellectus eſt denudatus ab omni eo quod intelligit,3.de Anima.] *Et ſic uidetur quod non poteſt intelligere ſe ipſum.Reſpondetur quod intelligitur,dummodo intelligit directè per ſpecies proprias & diſtinctas,& non dum intelligit per ſpecies reflexas reflexè,& alienas.& illo modo intelligit ſe ipſum.*

Intellectus & intelligibile debent eſſe proportionata.ibidem.] *Verum eſt,ſecundum quandam aßimulationem*

tionem,uel ſecundum rationem intelligibilis,non autem ſecundum rationem quantitatis.

Intellectus humanus habet materiam,12. Metaphyſ.] *Intelligitur ſecundum Thomam & Vuiridanum ſic,id eſt,habet in ſe quandam uirtutem receptiuam ſpecierum materialium. Vel ſic dicitur,quod per materiam intelligit aliquam operationem, per quam intellectus humanus differt ab intellectu diuino. & ſic dicit Albertus,quod omnis res ultra Deum habent materiam uel aliquid proportionabile materiæ.*

Intellectus eſt ſeparatus à corpore,3.de Anima.] *Intelligitur,id eſt,non eſt alligatus aliquo organo corporeo.*

Infinito nihil eſt magis,3.Phyſi.] *Intelligitur de infinito,quo ad extenſionem:quia illo modo nihil poteſt eſſe magis, quo ad quantitatem.*

Idem non eſt cauſa oppoſitorum,2.Phyſi.] *Intelligitur idem agens particulare,non eſt æquè primo cauſa oppoſitorum, ſpeciuocè diſtinctarum.dicitur particulare,propter agens uniuerſale,ut eſt Deus uel ſol. Dicitur æquè primo,quia idem bene poteſt eſſe cauſa unius per prius & alterius per poſterius,&c. Dicitur ſpeciuocè diſtinctarum,quia pater habens filium,eſt cauſa oppoſitorum,quia patris & filij:quia quicquid eſt cauſa cauſæ,eſt cauſa cauſati,ut patet ſecundo Phyſ. Sed loquendo de oppoſitis priuatiuè uel contradictoriè,tunc non eſt neceſſe ut addatur ſpeciuocè diſtinctarum.*

In multiplicibus uel æquiuocis diuiſio debet præcedere diffinitionem.Boeth. in libro Diuiſionum.] *Intelligitur,quando tale æquiuocum diuiditur in ſua æquiuocata:ſed quando non,tunc non eſt neceſſe.*

Idem non mouetur ſurſum & deorſum,6.Topi.] *Intelligitur non per ſe,ſed bene per accidens:quia idem bene poteſt moueri ſurſum & deorſum,ut patet de Anima,in manu & pede exiſtente.*

Ignis,aqua,terra,aer ſunt ex ſe idem,1.Meteor.] *Intelligitur ſecundũ ſuas partes,& non ſecundum ſuũ totũ.*

Intellectus eſt potentia irrationalis, uoluntas uerò rationalis,9.Metaphyſ.] *Intelligitur ſic,quod intellectus non eſt potentia libera,quia non poteſt intelligere uniuerſa:uoluntas eſt potentia libera,qua poteſt non uera aſſentire.*

In mathematica non eſt finis,3.Metaphyſ.] *Intelligitur quod demonſtratio mathematicalis non habet cauſam finalem,licet habet cauſam materialem.*

Ignis in ſua ſphæra corrũpitur,ut inquit Egidius.] *Et licet ſibi non poteſt implicari contrarium formaliter, eo quod aliqua non aſcendit,ſed tamen poteſt ſibi applicare uirtualiter,quia ignis poteſt conſiderari aliquo modo per conſtellationem frigidam :& ſi ſic,tunc deſcendit,quia graue mouetur deorſum,& ſic per talem modum corrumpitur ignis. Vnde ignis non eſt corruptibilis naturaliter loquendo,ſecundum ſe totum,ſed ſolum ſecundum partes,tamen per potẽtiam diuinam poteſt corrumpi.*

Intellectus ſequitur rem intelligendo,3.de Anima.] *Intelligitur de intelligendo aliquo ſimplici conceptu & non diſcurſiuo.*

Impoſsibile eſt indigentem bona operari,1.Ethi.

In infortunis uirtus relucet.ibidem.

In obſcuris oportet uti apertis teſtimonijs,2.Ethi.

In re frequenti cognoſcitur habitus,3.Ethi.

Iactator maxime eſt uituperandus,4.Ethi.

Iuuenis nõ poteſt eſſe ſapiẽs,quia prudẽtia requirit experientiã,quæ indiget tẽpore,6.Ethi.

Impoſsibile eſt prudentem non eſſe bonum.ibidem.

In infortunis refugiendum eſt ad amicos,8.Ethi.

In actibus humanis minus creditur ſermonibus quàm operibus,10.Ethi.

Impoſsibile eſt indigentem bene principari,& ſtudio uacare,2.Polit.

In ciuitate ſunt tres ſpecies: ſcilicet diuites,pauperes, mediocres,inter quos optimi ſunt mediocres,quia ſemper medium eſt optimum,2.Polit.

In magnis negotijs oportet unum ordinari ad unum opus,quia melior eſt cura quæ incenſa eſt circa unum quàm circa plus. quarto Polit.

Iuuenum coitus eſt malus & prauus ad puerorum procreationem,ſimiliter & ſenum. ſeptimo Politicorum.

Iuuenes cuſtodiendi ſunt,ut non dicant aut audiant aliquid turpe:quia ex dicere aut audire aliquid turpe,ſæpe facere contingit.idem ibidem.

Iuſtum eſt auxiliari pauperi,1.Rhetor.

Ira eſt appetitus cum triſtitia propter apparentiam ſui ipſius uel ſuorum,2.Rhetor.

Ira eſt factiua inimicitiæ & odij.ibidem.

Infirmi coeuntes & bellantes & amantes, ſcientes & uniuerſaliter aliquid deſiderantes, & non aſſequentes,illi de facili iraſcuntur,2.Rhetor.

In quolibet genere:id eſt,in qualibet congregatione eſt dare aliquid bonum:& licet in ea inueniuntur aliqua mala.in 2 libro Poetriæ Ariſtotelis.

Inferiora à ſuperioribus reguntur.in li. de Regimine principum.

Initium ſalutis,eſt noticia prima.ibidem.

Ille eſt beatiſsimus & ſecurus poſſeſſor ſui,qui ſine ſolicitudine expectat.ibidem.

Ille non tollit minus gratis,qui cum rogaſſet,accipit:quia optimum eſt præuenire deſiderium rogantis. Seneca de Beneficijs.

Ingratus eſt ille qui ſe beneficium accepiſſe negat,quod accepit.ibidem.

In dando beneficia eligendus eſt uir ſimplex & integer,memor & gratus,alicui abſtinens:id eſt,non auarus,ut Seneca de maximè beneuolis.ibidem.

In omni tractatu fieri decet,ut inter initia cõſideretur quid ſit de quo agatur. Plato in Timæo.

Illud quod eſt ſimplex,ſecundum ſe immobile,à nullo poteſt moueri.in libro de Moribus animalium.

malium. In oſsibus leonum & porcorū modica uel nulla eſt medulla. in 2. lib. de Hiſt. animalium.

In omnibus animalibus eſt appetitus coitus. in libro ſexto de Hiſtorijs animalium.

Inter animalia longiſsimę uitę eſt homo & elephas. in libro de Longitudine & breuitate uitę.

In bonis exterioribus non eſt felicitas, quia ipſe felix nullo bono exteriori indiget, 7. Politico.

Inter omnia animalia ſolus homo habet rationem, 7. Polit.

Intellectus nihil aliud eſt quàm humanum corpus diuini ſpiritus pars immenſa, 7. Polit.

In minimis rebus auxilium debet implorari. inuocandus enim eſt pater omnium rerum, quo prætermiſſo, nullum ritè fundatur exordium. Boeth. 3. de Conſolatione.

In plantis eſt una anima in actu, plures uerò in potentia, & ideo pars earum abſciſe uiuunt, ſecundo de Anima.

L

LVmen non eſt corpus, 2. de Anima.] *Intelligitur lumen non eſt corpus ſubſtantiale: ſed bene eſt corpus quantificatum concretiuè, uel lumen non eſt corpus reſolutum à corpore lucido, uel ſic lumen non eſt corpus extenſum ſeu extenſiue, ſiue extenſione propria.*

Lumen non eſt reflexio corporum, ſed corporis: & ibidem uerum eſt, non eſt lumine reflexio corporum reſolutorum atomalium ab alio corpore, ſicut dixit Empedocles.

Locus à coniugatis non ualet niſi in terminis quantificatiuis, per regulam topicalem: quia non ſequitur, Actio eſt paſsio, ergo agens eſt patiens: ſed bene ſequitur, Albedo eſt color, ergo album eſt coloratum.

Logica eſt ſcientia ſpeculatiua. per Commentatorem, 3. Metaphyſ.] *Intelligitur ſic quod logica utẽs eſt habitus, quo utimur in ſcientijs ſpeculatiuis, puta in ſcientia Metaphyſicali.*

Locus communis eſt, qui continet omnia, 4. Phyſ.] *Intelligitur qui continet omnia alia à ſe præter cœlum, quod continet omnia, non tamen ſe ipſum.*

Locus non eſt in loco. ibidem.] *Id eſt, Non eſt de ratione loci, quod ſit in locato per ſe, ſed bene per accidens.*

Locus eſt æqualis locato. ibidem.] *Verum eſt de loco proprio, non autem de loco communi.*

Loco termini deſcripti licet quandoq; uti deſcriptione, 7. Phyſ. & 7. Metaphyſ.] *Intelligitur quod loco deſcriptionis quiditatiuè licet uti termino diffinitiuo.*

Litera & ſyllaba carent ſenſu. Priſcianus primi minoris.] *Intelligitur carent ſenſu, id eſt, ſignificatione ultimata, non tamen ſic quod non eſſent ſenſu exteriori perceptibiles.*

Lapides ſunt maximè fortunati, ex quibus fiunt altaria, 3. Phyſ.] *Intelligitur ſimilitudinariè & metaphoricè, quia ſicut homines promoti ad dignitates & honores dicuntur fortunati, ſic etiam lapides quando ornantur pannis precioſis & alijs ornamentis, dicuntur fortunati. & hoc impropriè.*

Laus eſt ſermo elucidans neceſſarium uirtutum, 1. Rhet.

Litera eſt ſimpliciſsimum eorum, de quibus fit ſermo. in libro ſecundo poetriæ Ariſtoteles.

Logica eſt ſcientia, ueri falſiq; indagatrix. Boetius in de Diſciplina ſcholarium.

Locus medius, eſt locus principantis. in libro de Iuuentute & ſenectute.

Lupus guloſus comedit ſine maſticatione, & tantum uno tempore quod ſufficit ſibi ad tres dies. in 5. lib. de Hiſtorijs animalium.

Luna eſt inferior planeta ſine luna, Mercurius ſine Mercurio, Venus ſine Venere, ſol ſine ſole, Mars ſine Marte, Iupiter ſine Ioue, Saturnus ſine Saturno, omnia alia orbis ſtellarum. in libro de Proprietatibusq; elementorum.

Linguam habet animal ut communicet aliquid alteri, 3. de Anima.

Laus & gratiarum actio debentur danti, & non accipienti, 4. Ethi.

Lex prohibet ſe ipſum interficere, 5. Ethi.] *Item omnes illæ authoritates incipientes ab illa, Laus eſt ſermo, ſunt ſimpliciter ueræ.*

M

MAteria non eſt ens. primo Phyſ.] *Intelligitur ſic, materia prima non eſt ens in actu formali ſubſtantiali, cum hoc tamen ſtat bene, quod ſit ens deriuatum quo ad eſſe, ſic eſt in rerum natura.*

Motus & tempus ſunt infinita, 6. Topi.] *Intelligitur ſic quod capiẽdo Ly infinitum ſyncategorematicè, ſic quod Ly motus & tempus ſtant confuſe: tantum alio modo conceditur, ſecundum ſucceſſionem & potentiam, ſic quod motus, ſecundum ſucceſſionem eſt infinitus.*

Motis nobis mouentur omnia quæ in nobis ſunt, 6. Phyſ. & 2. Topi.] *Intelligitur per ſe uel per accidens inhæſiuè uel permanenter. Dicitur per ſe, propter animam: dicitur inhæſiuè, propter Deū. Dicitur permanenter propter motum, qui mouetur ſecundum ſucceſſionem.*

Materia nec eſt quid nec quale nec quantum, 7. Metaphyſ.] *Intelligitur materia prima ſecundum ſe, nec eſt quid, id eſt, hoc aliquid, quia hoc aliquid eſt ſubſtantia per ſe exiſtens: nec eſt quale, id eſt, ſecundum ſuam eſſentiam: non eſt qualis ſecundum aliquam qualitatem per ſe & propriè. nec eſt quantum, id eſt, non eſt quanta quantitate continua.*

Materia prima eſt mediū inter eſſe, & nō eſſe, 1. Phyſ.] *Sed hoc uidetur falſum, quia ſi ſic ſequeretur quod inter duo contradictoria eſſet dare medium. Reſpondetur quod ſic intelligitur, quod materia prima eſt mediū inter eſſe ſimpliciter, & inter non eſſe in actu formali ſubſtantiali: modo eſſe ſimpliciter, & non eſſe in actu formali ſubſtantiali non ſunt contradictoria, & per conſequens inſtantia non habet locum.*

Materia prima generatur per accidẽs. Cõmentator 1.Phyſ.] *Intelligitur per accidẽs, id eſt, ſecundũ qd.*

Materia prima in rei ueritate generatur, 1.Phyſ.] *Reſpondetur quod uerum eſt ſubiectiuè, ſic quod incipit eſſe ſubiectum formæ, non autem generatur terminatiuè.*

Menſura & menſurarum debent eſſe homogenia, 12. Metaphyſ.] *Intelligitur de illis quæ menſurantur de ſe inuicem, ſecundum certam proportionem, & non de illis quæ menſurantur de ſe inuicem, ſecundum diffinitionem in partes æquales.*

Malum entis deſtruit ſe ipſum. & uidetur uelle quòd malicia nominaliter ſit aliquid, quod eſt tamen contra philoſophum, 2. de Anima.] *Illa dupliciter intelligitur. Vno modo conditionaliter, ut ſic ſi malum entis eſſet, tunc deſtrueret ſe ipſum, id eſt, malũ entis ſignificat deſtructionem ſui ipſius. Alio modo ſic intelligitur, Malum entis deſtruit ſe ipſum, quia ad malum ſequetur deſtructio ſui ipſius entis, & ſic tunc idem deſtruit ſe ipſum: & hoc eſt uerum per accidens, non autem per ſe.*

Melius eſt pauperem ditari quàm philoſophari, 3. Topi.] *Intelligitur dupliciter. Vno modo indigentia, quo ad corpus, non autem quo ad animam melius eſt philoſophari. Alio modo ſic intelligitur, Melius eſt pauperem ditari quàm philoſophari, id eſt, intellectum ignarum ditari ſibi per alios primo & in principio, quod philoſophari, id eſt, ſtudere philoſophiam. Quia philoſophia non poteſt haberi ſine artibus & principaliter ſine logica, quia illa eſt uia & ſemita dirigens ad omnes ſciẽtias.*

Materia prima primò recipit formam uniuerſalem, deinde minus uniuerſalem. commentator, 12. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod ſic intelligitur, quòd materia prima primo recipit formas uniuerſales, id eſt, diſpoſitiones accidentales pro forma introducenda, & poſtea minus uniuerſalem, id eſt, formam mixti & compoſiti.*

Mouens debet eſſe ſimul cum motu, 7. Phyſ.] *Verum eſt de mouente naturali propinquo & immediato, hoc debet eſſe ſimul tempore cum motu, quia nunquam mouens eſt ſimul cum motu, ſecundum locum: quia ſi ſic, tunc ſequeretur quòd duo corpora eſſent ſimul in eodem loco, quod eſt impoſſibile.*

Materia remanet in re facta, priuatio uerò non, 1. Phyſ.] *Intelligitur quod materia remanet in re facta ſub illa materia: ſed priuatio forma adueniente non manet ſub illa ratione uel denominatione. Et eſt ſciendum quòd illa eſt falſa, materia eſt priuatio formæ: quia negatio incluſa in illo termino priuatio præcedit Ly formæ, & ſic diſtribuit eum. Et ſic tunc ſenſus eſt, Materia cuiuslibet formæ eſt priuatio, modo illa eſt falſa: & ergo omnes tales propoſitiones ſunt negandæ, Materia caret forma materia priuatur forma. Sed illæ ſunt cõcedendæ, Materia forma caret, & materia forma priuatur, ſic quod Ly forma ſtat determinatè.*

Motus in quantitate dicitur augmentatio uel diminutio, 5. Phyſ.] *Intelligitur quod motus eſt ad quantitatem propriè, quia neceſſe eſt uariare reſponſiones terminorum de prædicamento quantitatis propter ipſum motum.*

Materia prima nunquam eſt ſine morpheis paſſionibus.] *Intelligitur quod materia prima nunquam eſt ſine formis ſubſtantialibus ſiue accidentalibus, ut patet ſecundo de Anima.*

Materia prima non eſt, 1. Phyſ.] *Intelligitur materia prima non eſt in actu formali, quia materia prima non eſt forma cum hoc ſtat, tamen quod materia prima ſit in actu potentiæ uel eſſentiæ.*

Magis & minus non diuerſificant ſpeciam per unam maximam, 2. Topi.] *Intelligitur de ſpecie eſſentiali ſic, quod magis & minus non diuerſificant ſpeciem eſſentialem, ſed bene accidentalem.*

Medium componitur ex extremis, 5. Phyſ.] *Intelligitur de oppoſitione ſimilitudinaria, id eſt, quod medium in aliquo gerit ſimilitudinem unius extremi, & in alio alterius extremi.*

Minimo nõ poteſt dare minus, 1. Phyſ.] *Intelligitur in ſenſu cõpoſito, ut ſic non minimo poſſibile eſt dare minus.*

Materia prima non eſt in potentia ad formam. per commentatorem & philoſophum, 5. Metaphyſ.] *Intelligitur de potentia actiua & inſtrumentali, & non de potentia principali.*

Magnitudo & multitudo non ſunt accidentia quantiatis, 5. Metap.] *Intelligitur capiendo ea reſpectiuè, tunc non ſunt ſpecies quantitatis: ſed capiendo ea abſolutè, tunc ſunt ſpecies quantitatis.*

Mundus eſt æternus, 6. Phyſ. & 12. Metaphyſ.] *Intelligitur abſolutè, quia ſi ſic, tunc eſſet contra fidem: ſed uult Ariſtoteles, quod rationibus naturalibus non poteſt aliter oſtendi, niſi quod mundus ſit æternus.*

Minus bonum coniunctum alteri, facit ipſum magis bonum, 1, Ethi.] *Et ſic ſequeretur, quod corpus animatum eſſet nobilius ipſa anima. Intelligitur, dummodo unum bonum non includit aliud, propter Deum qui eſt infinitus.*

Manifeſtum eſt, quod Deus non habet genus nec qualitatem nec quantitatem. per Auicennam.] *Et uult quod ille terminus Deus non eſt ſubſtantia nec terminus ſubſtantialis. Vnde nota, ſubſtantia capitur dupliciter. Vno modo, ut nõ dicitur à ſubſtando, & illo modo nõ Deus habet genus. & hoc intẽdit Ariſtoteles. Alio modo ſubſtãtia dicitur à per ſe ſtare, uel à per ſe ſtando: & illo modo habet Deus genus, etiam Ly Deus eſt terminus ſubſtàtialis in prædicamento ſubſtantiæ ponibilis, ut ibidem Auicenna dicit, nono Metaphyſ. quod Deus non ſit contentus ſub genere, nec ſub diffinitione, nec ſub demonſtratione ſubſtantiæ, ſed eſt expers qualitatis & quantitatis & quiditatis, uel eſt aliquid ſibi ſimile, nec ſecum conueniendum. Et dicit beatus Auguſtinus, quòd Deus non eſt ſubſtantia, ut dicit Boetius, quod relictis extremis incidit in mediũ, id eſt, in ſubſtantias cõpoſitas. etiam Albertus Magnus dicit, Deus non eſt in genere ſubſtantiæ, niſi ſupra genus. & Themiſtius dicit, termini ſignificantes ſubſtantias ſiue eſſentias, ſimplices non ſunt in genere prædicamentali. Pro illis authoritatibus eſt ſciendum, quod Ly ſubſtantia poteſt eſſe impoſita ad ſignificandum dupliciter. Vno modo, ut ſolum ſignificat eſſentiam, quæ eſſet ſubiecta accidentibus. Et ſic dicitur à ſubſtando, & ſi Ly ſubſtantia illo modo eſſet impoſita, & caperetur pro generaliſſimo ſubſtantiæ, tunc ſtaret authoritas in ueritate. Alio modo poteſt eſſe impoſita non ſolum ut ſignificat rem ſubſiſtentem accidentibus, ſed indifferenter quamlibet rem per ſe exiſtentem, non curando an illa res accidentium ſit ſubiectum aut non: & ſi Ly ſubſtantia eſſet illo modo impoſita ad ſignificandum, & eſſet genus in prædicamento ſubſtantiæ, tunc authoritas non haberet ueritatem. Et reſpondetur quo ad omnes authoritates ſub diſtinctione, quia ſi Ly ſubſtantia capitur primo modo, tunc procedunt authoritates, & hoc idem intendunt: ſi autem ſecundo modo, tunc nõ ſunt contra illos tenentes, quod Deus ſit terminus prædicamentalis.*

Materia prima appetit formam, ſicut fœmina uirum, turpe bonum, 1. Phyſ.] *Intelligitur de appetitu materiali, & non animali. Vel ſic, Materia prima appetit formam, id eſt, perfici à forma.*

Motus

Motus eſt tempus,4.Phyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus uult quod illa non eſt prædicatio eſſentialis,ſed acciden talis:ut etiam* , Hic *homo eſt riſibilis.*

Materia prima nullius eſt actiuitatis,1. Phyſ.] *Intelligitur aſſertiuè,& per ſe:cum hoc tamen bene ſtat,quod ſit alicuius actiuitatis coactiuè,quia materia prima non agit per ſe,ſed bene coniuncta formis.*

Materia prima eſt ſine formis,1.de Generatione.] *Intelligitur quantum eſt de per ſe,tunc eſt ſine formis,id eſt,nullam certam formam determinat:cum hoc tamen ſtat,quod habeat formam in potentia.*

Materia non eſt in potentia ad formam generandam,1. Phyſ.] *Intelligitur de potentia inſtrumentali, non autem principali.*

Materiæ manente una potentiæ eius fiunt multæ. commentator ibidem.] *Intelligitur ſecundum Marſilium ſic,quod de materia prædicantur uerè plura prædicata potentionalia:uel dicatur quod loquitur de potentia inſtrumen tali,eo quod ſunt multæ diſpoſitiones accidentales habilitantes & diſponentes ipſam materiam ad formam recipiendam.*

Metaphyſicus & Dialecticus conſiderant circa unum ſubiectum reale:& ſic uidetur quod logica ſit ſcientia realis.] *Reſpondetur quod per* Dialecticam *non intelligit logicam docentem, ſed utentem quæ uerſatur circa omnem ſcientiam,eo quòd logica utens de per ſe,non habet aliquas concluſiones.*

Medium promouet ipſum motum,3.Cœli.in oppoſitum eſt philoſophus,4.Phyſ.] *Vbi dicit quod medium eſt reſiſtentia ſucceſsiua,& per conſequens eſt im pedimentum motus.*Reſpondetur *quod authoritas,tertio* Cœli *intelligitur ſcilicet,quando medium eſt ſubtile,& ſic per accidens promouet motum,ſcilicet ratione ueritatis & utilitatis : ſed de per ſe medium ſemper reſiſtit motui,eo quod in eſſe appetit eſſe indiuiſum.*

Menſura debet eſſe quid minimum,12.Metaphyſ.] *Reſpondetur quòd intelligitur quo ad ſufficientiam notifi cationis,id eſt,quod non debet deficere ad minimus in notificatione menſurati.*

Motus circularis cœli eſt prius motuum,8.Phyſ.] *Intelligitur,eſt prius motuum,id eſt,diuturnior motuum. Vel ſic eſt prius motuum,id eſt,perfectior motuum.*

Metaphyſica eſt de omnibus entibus mundi,1.Phyſ.] *Intelligitur quo ad quiditatem eorum ex quo Metaphyſica res conſiderat ſub ratione quiditatis.*

Metaphyſica eſt ſcientia nobiliſsima & difficillima.1. Metaphyſ.] *Intelligitur non excluſiuè ſic,quod ſolius* Metaphyſici *ſit conſiderare difficillima,ſed etiam alterius artificis: ſed uult quod principaliter ſolius* Metaphyſici *ſit conſiderare difficillima.*

Melius eſt habere animam habentē ſcientiā,quàm habitum corporis. Seneca ad Alexādrū.

Melius eſt mori quàm facere contra bonum uirtutis,3.Ethi.

Medicinæ fiunt per contraria,2.Ethi.

Malum eſt facere facilè,bonum autem difficilè.ibidem.

Medium in omnibus rebus eſt laudabile,2.Ethi.

Minus malum eſt eligibilius magis malo,5.Ethi.

Maximum bonorum exteriorum eſt honor,4.Ethi.

Maior amicitia exiſtens bonum utile,maximè uidetur fieri in ſenibus,quia tales non curant delectabile,ſed tantum utile,6.Ethi.

Matres plus amant filios quàm patres,quia certiores ſunt de eis,& plures labores habent circa eos,6.Ethi.

Maioribus datur honor,minoribus autem lucrum:quia honor eſt tributio uirtutis & beneficij, lucrum autem eſt auxilium indigentiæ,8.Ethi.

Magiſtris,dijs & parentibus nemo poteſt reddi æquiualens,9.Ethi.

Magis tenemur amicis largiri bona quàm extraneis.ibidem.

Melius eſt cum amicis,& præcipuè quàm cum extraneis & quibuſcunq; commorari.ibidem.

Multo grauius aliquis fert,ſi honore priuatur,quàm ſi bona ſua auferantur,2.Oecon.

Maſculinum genus dignius eſt fœminino,1.Polit.

Melius eſt iudicare ſecundum leges & literas,quàm ſecundum propriam ſententiam,2.Polit.

Multi ſerui quandoq; deterius ſeruiunt paucioribus.ibidem.

Melius eſt ciuitatem regi ab uno optimo uiro,quàm ab una optima lege,3.Polit.

Maximum fortunium eſt omnes ciues mediocrem ſubſtantiam habere,tanquam ſufficientē eis,quia per tales bene regitur ciuitas,4.Polit.

Minores ut fiant æquales,faciunt ſeditiones:æquales uerò,ut fiant minores,5.Polit.

Mors eſt receſſus animę à corpore.in libro de Pomo & morte.

Monſtro ſimilis eſt auaritia. Seneca in libro de Moribus.

Mihi crede,auarus non poteſt eſſe diues nec felix.ibidem.

Multum plus prodeſt,ſi pauca præcepta ſapientiæ teneas, & illa promptè & in uſu tibi ſint, quàm ſi multa diſceres,& illa non habeas in animo. Seneca de Beneficijs.

Mali puniti feliciores ſunt,quàm impuniti:quia pœna bona eſt ratione iuſtitiæ,Boet.quarto de Conſolatione.

Mancipiorum raro eſt clementia.Boetius in de Diſciplina ſchol.

Miſerum eſt eum eſſe magiſtrum,qui nunquam nouit ſe eſſe diſcipulum.ibidem.

Muſica ualet ad recreationem & ad delectationem,& ideo pueris bene ualet ſtudere in muſica, octauo Politicorum

Magnæ ciuitates ſunt plus,quàm paruæ,5.Polit.

Maſculi ſi non coeunt, ſunt longioris uitæ femellis: quia maſculus eſt calidior fœmina. in de Cauſa longitudinis & breuitatis uitæ.

Mutatio uocis, eſt ſignum motus ad coitum. in 4. libro de Hiſtorijs animalium.

Mulier maioris eſt pietatis & compaſsionis, quàm uir, ſed eſt maioris inuidię, & diligit lites, & de facili decipitur, 8. libro de Hiſtorijs animalium.

Menſtruũ in mulieribus ceſſat in quadrageſimo anno, in aliquibus autem manet uſq; ad quinquageſimum annum, & ideo uetulæ antiquæ ſunt barbatæ, 9. lib. de Hiſtorijs animalium.

Moderati ditati non minus agunt, 10. Ethic.] *Vnde dicit Salomon: moderati ditati ſunt felices.*

Meretrix eſt nonaria, inferni ianua, uia iniquitatis, ſcorpionis percuſsio, uiſcarius ſceleris, puteus interitus. Boetius in de Diſciplina ſcholarium.

Melior eſt iuſticia regnãtis, quàm felicitas tẽporis ipſius ſubditis. in de Regimine principũ.

Multo grauius eſt malè dediſſe beneficium, quàm non dediſſe. Seneca de Benefitijs.

N

Nihil agit ultra gradum ſuæ perfectionis, 7. Metaphyſ.] *Verum eſt, non concurrente aliquo agente nobiliori, ut præmiſſæ cauſant concluſionem, modo noticia concluſionum eſt perfectior noticia præmiſſarum, quia concluſio ratione demonſtrationis ſcitur demonſtratiuè: ſed premiſſæ ſciuntur per experientiam & authoritatem, ſed ad hoc concurrit agens nobilius, ſcilicet intellectus, & ſic non eſt inconueniens quòd præmiſſæ agunt ultra gradum ſuæ perfectionis.*

Non exiſtentibus primis ſubſtantijs impoſsibile eſt aliquid aliorum remanere. in Prædicamẽtis.] *Intelligitur in ſenſu compoſito, ut ſic impoßibile eſt non exiſtentibus primis ſubſtantijs aliquod aliorum remanere, & ſic tũc intelligitur dupliciter. Vno modo de rebus ſic impoßibile eſt, ſic non ſunt res ſignificatæ per ipſam ſubſtantiam actu uel aptitudine, non poteſt aliquid aliorum remanere. Alio modo intelligitur ad ſenſum logicalem. ut impoßibile eſt ſi duæ ſubſtantiæ, id eſt, ſi termini ſingulares ſignificantes res ſingulares ſubſtantiales non ſunt aptæ natæ pro aliquo ſupponere, quod termini communes ſubſtãtiales accidentales pro aliquo ſupponant.*

Neq; animal dicis eſſe hominem, per Porphy.] *Illa authoritas intelligitur, quod illa prædicatio, Homo eſt animal, non eſt directa, eo quod inferius prædicatur de ſuo ſuperiori.*

Nomina & uerba, ſecundum ſe dicta, ſimilia ſunt, 1. περὶ ἑρμηνείας.] *Intelligitur uno modo ſic, id eſt, uerba ſecundum ſe dicta, id eſt, materialiter capta, ſunt nomina. Sed illa gloſſa non ualet, quia non eſt de intentione philoſophi. Alio modo intelligitur ſic, Verba ſecundum ſe dicta, id eſt, ſolitariè ſumpta, ſunt ſimilia nominibus, quo ad hoc: quia rectè ſicut nomen ſolitariè ſumptum nec ſignificat uerè nec falſe. ſic etiam uerbum ſolitariè poſitum, nec ſignificat uerè nec falſe.*

Nomina & uerba tranſpoſita, idem ſignificant, 2. περὶ ἑρμηνείας.] *Illa authoritas habet duplicem ſenſum. Vnus eſt, quod ſolum propter tranſpoſitionem terminorum, ſcilicet nominum & uerborum, nomina & uerba non amittunt ſuas ſignificationes eſſentiales, licet bene accidentales, ut eſt caſus, numerus & figura. Sed alium ſenſum habet, quod propter tranſpoſitionem nominum & uerborum non mutatur ueritas propoſitioni, & ſi ille ſenſus debet eſſe uerus, tunc oportet quod ſeruentur proprietates logicales, ſcilicet ampliatio & reſtrictio.*

Non ens non intelligitur, 1. Phyſ.] *Intelligitur non ens non intelligitur per propoſitiones categoricas affirmatiuas, ſed cum hoc tamen bène ſtat, quod non ens intelligitur per propoſitiones categoricas negatiuas.*

Non eſt neceſſe res ferre ad diſputationem ſiue ad diſputandum, ſed utimur terminis pro rebus, 1. Elenc.] *Intelligitur de neceßitate condictionata, ut ſi deberemus diſputare de rebus per nomina, & non poſſumus res portare ad diſputationem, tunc oportet nos uti nominibus pro rebus.*

Nullum uiolentum eſt perpetuum, 1. Cœli.] *Intelligitur quod purè uiolentatur modo, quamuis anima intellectiua uiolentetur in ſeparatione à corpore, tamen illa non eſt pura uiolentatio, ſed eſt naturalis: quia propter indiſpoſitionẽ materiæ, quia ſicut anima coniungitur materiæ naturaliter bene prædiſpoſitæ, ita etiam anima ſeparatur naturaliter à materia, ipſa exiſtente indiſpoſita.*

Numerus eſt infinitus per appoſitionem unitatum, 3. Phyſ.] *Intelligitur quod numerus poteſt multiplicari in infinitum per appoſitionem unitatum.*

Natura & principium ſunt ſubiectum ſcientiæ naturalis. commentator 3. Phyſ.] *Et ſic ſequeretur, quod ens mobile non eſſet ſubiectum. in libris Phyſicorum intelligitur, quod ſcientia libri Phyſicorum eſt de natura & principijs naturalibus, cum hoc tamen ſtat quod ens mobile ſit ſubiectum in illo libro.*

Natura dirigitur ab agente infallibili. commentator 12. Metaphyſ.] *Verum eſt de natura, quæ eſt forma, non oportet autem de natura, quæ non eſt forma.*

Nihil eſt in intellectu, quin prius fuit in ſenſu, 1. Phyſicorum, & 2. de Anima.] *Intelligitur quod non oportet quòd omnis cognitio intellectiua alicuius rei dependet à ſenſu eiuſdem, quia de Deo & intelligentijs habemus noticiam intellectiuam, & tamen non ſunt ſenſibiles, ſed ſufficit quòd omnis noſtra cognitio intellectiua dependet à ſenſu illius uel alterius rei: modo dicitur quod noticia intellectiua de Deo cauſata, eſt ex noticia effectuum à nobis, per quam deuenitur immediatè in cognitionem ſubſtantiarum inſenſibilium, & hoc à poſteriori.*

Natura non deficit in neceſſarijs, nec ſuperabundat in ſuperfluis, 2. de Anima, & 1. Cœli.] *Intelligitur quo ad imperfectionem finis ultimatæ, tũc natura non deficit nec ſuperabundat, licet bene deficit & ſuperabundat in determinatione certi finis & determinati particularis. Alio modo intelligitur, quòd natura nec deficit nec ſuperabundat quo ad totam ſpeciem, licet bene ad partem ſpeciei, id eſt, indiuidui: uel dicatur quòd natura non deficit nec ſuperabundat in pluribus, ſed bene aliquando in paucis. Item ponendo caſum, quod tantum tres eſſent homines in mundo, & nati omnes in manibus ſeorſum cum ſex digitis, ibi eſt monſtrum, & tunc ſaluando quòd tota humanitas ſit monſtrum. eſt dicendum ad authoritatis ſolutionem, quo ad totam ſpeciẽ humanã actualem uel potentionalem, & ultra poteſt dici tota humanitas monſtrum actualiter, non autem potentionaliter.*

Nullũ complexũ eſt diffinibile,2. Topic.] *Intelligitur tanquã diffinibile propinquũ,licet bene ut remotũ.* Et *ratio eſt,quia omne diffinibile propinquum debet eſſe ſpecies:ſed nullum complexũ eſt ſpecies,ergo nullum complexũ eſt diffinibile.*

Nihil ſcitur demonſtratiuè & diffinitiuè,2.Poſteri.] *Intelligitur ſecundum ſe totam & adæquatam,cum hoc tamen ſtat quod una ſcientia ſciatur ſecundum unam partem formæ demonſtratiuæ,& ſecundum aliam partem diffinitur.Alio modo ſic,Nihil ſcitur demonſtratiuè,ſcilicet ut noticia ſimplicis concluſionis:cum hoc tamen ſtat,quod aggregatum ſcientiæ unius ſcibilis ſciatur demonſtratiuè & diffinitiuè.*

Non contingit ſenſum decipi circa proprium obiectum,2.de Anima.] *Intelligitur dummodo eſt bene diſpoſitum,& dummodo obiectum eſt bene appropriatum:quia ſi non tunc contingit ſenſum decipi,ut ſenſus uiſus circa carbonem, quæ apparet rubeus,& tamen eſt niger,hoc eſt ex eo quod medium non eſt bene diſpoſitum,quia nigrum uiſum per lucidum apparet eſſe rubeum:ſic nigredo carbonis iudicatur per lucidum ignis,ergo apparet eſſe rubeus.ſic etiam de uaporibus ſenſuum uiſus de mane per lucem ſolis.*

Nihil prohibet quandam animam ſeparare,ſic quod nullius corporis eſt actus,2.de Anima.] *Intelligitur per inhærentiam,eſt tamẽ actus per aßiſtentiam ſiue per appropriatam exiſtentiam,& ita eſt de intellectiua,quæ eſt anima cœli.Vel ſecundum alios ſic intelligitur,nihil prohibet animam eductam de potentia materiæ ſeparari,& ita eſt de potentia intellectiua uel forma humana.*

Nullum diuiſibile eſt indiuiſibile,2.Cœli.] *Et dicitur ibidem,quòd ex non quanto fit quantum:& ſic ſequeretur quod uulla ſcientia eſſet in anima,ex quo ſcientia eſt diuiſibilis.Reſpondetur quod uerum eſt quòd nullum diuiſibile quod eſt quantum continuum & extenſum,eſt indiuiſibile,cum hoc tamen ſtat,quod diuiſibile quod eſt quantum diſcretum ratione intenſionis uel aggregationis,eſt indiuiſibile:& ſcientia quæ eſt diuiſibilis,eſt in anima,quæ eſt indiuiſibilis.*

Nulla bona diffinitio debet dari per oppoſita,ut elicitur ex 5.Topi.] *Ratio,quia membra bonæ diffinitionis debent cõpetere diffinitio:ſed oppoſita nõ cõueniunt uni & idẽ.Reſpõdetur quod illa autoritas intelligitur de diffinitione quiditatiua,ſic quòd illa nõ debet dari per oppoſita copulatiuè:cum hoc tamen ſtat,quod aliqua poteſt dari per oppoſita diſiunctiuè.*

Nulla potentia ſtabit ęternaliter fruſtra,1.Cœli.] *Verum eſt ſi fuerit potentia obiectiua,non autem ſubiectiua: uel uerum eſt,ſi fuerit potentia ad corruptionem ſui,& non alterius.*

Naturalia ſunt generabilia & corruptibilia,1.Phyſ.& 7.Metaphyſ.] *Et ſic uidetur quòd materia prima ſit magis corruptibilis,quia propter unumquodq; tale,& ipſum magis tale:ſed propter materiam unumquodq; eſt corruptibile,ergo,&c.Reſpondetur,Verum eſt ſi utrunq; fuerit tale formaliter,& unum fuerit cauſa efficiens uel finalis alterius:modo materia prima non eſt corruptibilis formaliter,ſed tantum ſubiectiuè.*

Natura ſolum intendit ſpeciem & non indiuiduum.per Auicennam.] *Reſpondetur quod natura non indiuidualis,ſed communis,ſicut cœlum ſolum intendit ſpeciem ſemper continuare, & non indiuiduum.Alio modo dicatur,quòd Auicenna in iſta parte non tenetur,ex quo etiam ponit uniuerſalia realia.*

Nihil ſcitur niſi uerum,1.Poſte.] *Verum eſt tanquam diffinibile propinquum.*

Neceſſe eſt excellens diuidi in illud quod excellit,7.Phyſ.] *Intelligitur de excellenti quantificatiuo,modo Deus non eſt excellens quantificatiuum.*

Nullum indiuiſibile mouetur,6.Phyſ.] *Intelligitur per ſe & circumſcriptiuè de loco ad locum.*

Nulla forma eſt compoſita ex partibus diuerſarum rationum.per authorem ſex principiorum.] *Reſpondetur quod loquitur de forma ſimplici & non compoſita,nec eſt inconueniens quod aliqua forma ſit compoſita ex partibus diuerſarum rationum,ſicut forma aggregata ex pluribus.*

Neſcimus uerum ſine cauſa.ſecundo Metaphyſ.] *Intelligitur à priori.Vel ſic,Neſcimus uerum propter quid ſine cauſa, cum hoc tamen ſtat quod ſcimus uerum quod eſt.*

Non ſolum regratiandum eſt ijs qui bene dixerunt,ſed etiam ijs qui male dixerunt.ibidem, & ſecundo Elenchorum.] *Et ſic uidetur quod noticia erronea etiam ſit bona habenti eam,quod tamen eſt falſum,& contra Ariſtotelem,primo de Anima: ubi dicit, quod quælibet noticia in ſe non eſt bona ſimpliciter. Reſpondetur quod illa authoritas non eſt intelligenda,quod de erroribus antiquorum eſſet regratiandum:ſed pro labore & de inquiſitione ueritatis eſt eis regratiandum.& ergo ſubdit ibidem,quod iſti antiqui ſenſum neceſſarium exercitati ſunt.*

Nullum ens per accidens eſt concretum in genere,7.Metaphyſ.] *Et ſic ſequeretur quod termini concreti non eſſent ponibiles in prædicamento.Sciendum quòd termini concreti uno modo conſiderantur,quod non habent reſpectum ad ſignificatum ſuppoſitale uel materiale,ſed ſolum ſecundum rationem ſignificati formalis,& ſic eſt ens per accidens & unum purum nomen adiectiuum.Alio modo conſideratur quo ad ambo ſcilicet,quo ad rationem ſignificati formalis,& quo ad rationem ſiue ſignificatum ſuppoſitale,& adhuc dupliciter conſiderantur.Vno modo reſpectu ſuorum inferiorum,& ſic concretum eſt in genere,& non eſt ens per accidens.Alio modo conſiderantur in ordine,quo ad terminos ſubſtantiales, & ſic iterum eſt ens per accidens:quia de ſubiectis ſiue ſubſtantijs concreta ſunt uerificabilia accidentaliter,tunc negatur authoritas, ſed conceditur adhunc ſenſum,Nullum ens per accidens eſt in genere,reſpectu quorum eſt ens per accidens.*

Natura ſolum habet determinare de illo,quod eſt corpus uel paſsio corporis,3.de Anima.] *Et uidetur quod naturalis non habet determinare de intellectu humano.Reſpondetur quod naturalis ſolum habet determinare de corpore uel de paßione corporis,uel de eo quod dependet à corpore in operatione eius,& ens etiã habet determinari de intellectu.*

Nigredo eſt priuatio albedinis.in de Senſu & ſenſato.] *Reſpondetur, quod uult tantum quòd nigredo eſt quantitas minus perfecta quàm albedo*

Neceſſe eſt in demonſtratione credulitatẽ uel ſcientiã præmiſſarũ eſſe maioris credibilitatis ſcientiæ ſuæ cõcluſionis,1. Poſter.] *Intelligitur de neceßitate cõditionata,ut ſi debet haberi credulitas uel ſcientia cõcluſiõis per præmiſſas,tũc præmiſſæ debẽt eſſe magis ſcitæ,& declaratur per illud principiũ:Propter ꝙ unũquodq; tale,et ipſũ magis.*

Nihil dat,quod non habet,1.Elench.] *Intelligitur formaliter uel uirtualiter.Si primum,tunc eſt uerum ſimpliciter:ſi ſecundum,ſimpliciter eſt negandum.*

Non reminiſcamur poſt mortem,3.de Anima.] *Intelligitur de reminiſcentia propriè dicta,eo quòd illa reminiſcentia eſt dicta ſenſibilis:& ſecundum illam requiritur organum corporari,quod in morte corrumpitur corrupto ipſo corpore.*

Noticia primorum principiorum eſt nobis innata,1. Poſter.] *Et uidetur quod intellectus in principio ſuæ creationis non habet ſe tanquã tabula raſa,in qua nihil eſt depictũ,quod eſt contra Ariſtotelem tertio de Anima. Reſpondetur quod ſic intelligitur,quod anima naturaliter eſt inclinata ad eſſentiẽdũ notitia primis principijs,quia talis eſt euidẽs & manifeſta.*

Nec materia eſt,nec forma eſt,ſed totum compoſitum,7. Metaph.] *Intelligitur quòd materia non eſt nec forma ſuppoſitaliter,ſed totum compoſitum.*

Nihil ſcitur ſine cauſa,10.Metaphyſ.] *Intelligitur à priori & cognitione perfecta,cognitione autem imperfecta & à poſteriori aliquid bene ſcitur ſine cauſa,utputa Deus:quia æterni non eſt aliqua cauſa,ut patet 8. Phyſic. & ex qua ſit producta tanquam ex materia,cum hoc tamen ſtat quòd æterni eſt aliqua cauſa à poſteriori, quia cognoſcimus Deum per ſuos effectus.*

Nihil uidetur niſi color,2.de Anima] *Intelligitur ſic,capiendo Ly Color concretiuè pro colorato:ut ſit ſenſus,Nihil uidetur niſi coloratum,nihil nullo modo ſe habens.*

Nec uox nec litera docet,ſed uerus eſt doctor,qui mentem illuminat.per commentatorem,1. Phyſ.] *Intelligitur quod ipſa uox non docet principaliter,ſed ſolum inſtrumentaliter:ſed ille uerus doctor eſt,ſcilicet intellectus principalis,qui mentem illuminat.& etiam poteſt exponi de ſpiritu ſancto,ſiue de eius gratia.*

Numerus potentiarum multiplicatur in infinitum ſecundum numerum ſpecierum generabilium.per commentatorem,1.Phyſ.] *Intelligitur de potentijs inſtrumentalibus paſſiuis ſiue qualificatiuis diſpoſitionibus materiæ,diſponentibus materiam per formæ introductionem.*

Nihil eſt quod poteſt rationem entis ſubterfugere.per Auicennã.] *Intelligitur quod nihil eſt quin cõtinetur ſub Ly Ens,uel de quo non ſit uerum dicere,quod ſit ens.*

Nihil habetur de tempore niſi nunc,5.Phyſ.] *Intelligitur quod nullum tempus eſt totum ſimul & adæquatè, niſi nunc adhuc,tamen ſtat quod præſens ſit diuiſibile exiſtens in aliquo mobili quod mouetur.*

Numerus eſt diuiſibilis in ſuas unitates indiuiſibiles,5.Phyſ.] *Dicitur quod uult unitas,non eſt diuiſibilis in duas partes,quarum quælibet pars ſit tota:& talis habet ſe taliter ſicut unitas.*

Nullum bonum honeſtum recipit additionem,per Senecam.] *Intelligitur quod nullum bonum honeſtum recipit additionem per admixtionem ſui contrarij,ſcilicet maliciæ: cum hoc tamen ſtat,quod capiat additionem gradus ad gradus eiuſdem ſpeciei.*

Nihil eſt quod non generatur,5.Phyſ.] *Intelligitur ſic, quod nihil generatur ſubiectiuè, quod eſt in actu formali ſubſtantiali reſpectu formæ contrariæ. Alio modo ſic intelligitur,Nihil eſt res permanens,quæ generatur ſucceſſiuè & terminatiuè & minus completiuè,quando generatur. Dicitur res permanens,propter motum localem:dicitur quod generatur ſucceſſiue,propter animam humanam,quæ creando infunditur,& generatur ſubitaniè. Dicitur ſubiectiuè,propter materiam primam:dicitur minus completiuè generaliter,& participaliter.*

Non poteſt eſſe princeps ſine amicis,5.Ethi.] *Ratio,quia de quãto fortuna eſt maior,de tãto eſt minus ſecura.*

Negato uno contrariorum de aliquo,concedendum eſt & reliquum,per Petrum Hiſpanum.] *Notandum quod illa authoritas eſt uera ſaluis quatuor conditionibus. Prima eſt,quando ſubiectum eſt ſuſceptibile amborum contrariorum,tunc oportet quod ſi unum negatur de ſubiecto,quod reliquum deſignetur ineſſe ſubiecto:& ergo non ſequitur,Lignũ non eſt ægrum,ergo lignum eſt ſanum. Secunda conditio, quod contraria ſunt immutata,& ergo non ſequitur:Lignum non eſt album,ergo eſt album. Tertia,quando arguitur cũ conſtantia ſubiecti,tunc nõ ſequitur,Adam non eſt ſanus,ergo non eſt æger. Quarta,quod ſubiectum eodem modo habet ſe ad ampliationem & ſuppoſitionem: nam non ſequitur,Animal non eſt ægrum,ergo animal eſt ſanum.*

Nulla propoſitio eſt uera,niſi ubi idem prædicatur de ſe ipſo.] *Intelligitur de propoſitione de ineſſe & de terminis ſupponentibus,ut chymera eſt chymera,& de copula præſenti ampliatiua.*

Nulla potentia eſt ad præteritum,1. Cœli.] *Intelligitur uno modo ſic,Nulla potentia eſt quæ poteſt producere præteritum:& ſic eſt falſa,quia Deus poteſt deſtruere Socratem, & reproducere ut ex fide credimus. Alio modo intelligitur quod nulla potentia eſt ad præteritum, quod fuit præteritum: & hoc eſt uerũ,quia ſi uirgo perdidit uirginitatem, Deus non poteſt facere,quia modo perdidiſſet.*

Nos ſumus domini noſtrarum operationum à principio uſq; ad finem,3.Ethi.] *Intelligitur ſic,Nos ſumus domini,id eſt,liberi producti noſtrarum operationum.*

Nemo elegit iuuenes iudices.ibidem.] *Intelligitur ſic, Nullus elegit,ſecundum dictamen rectæ rationis iuuenes in moribus iudices ſiue rectores. Ratio eſt,quia tales non ſunt prudentes,ut patet ſexto Ethi.& intelligitur ibidem,quod prudentia requirit experientiam,experientia uerò tempus. iuuenes enim non habent tempus,ergo non poſſunt eſſe prudentes.*

Nullum accidens eſt pars ſubſtantiæ.commentator,2.de Anima.] *Intelligitur ſic, Nullum accidens eſt pars ſubſtantialis,ſed bene accidentalis.*

Nihil agit in ſeipſum, 1.de Generatione.] *Hoc eſt uerum corruptiuè tanquam totale agens & per ſe,cum hoc tamen ſtat quod aliquod agat in ſe ipſum ſaluatiuè,ut intellectus ſe ipſum intelligendo.*

Neq; eſt poſsibile materiam ſui ipſius appetere ſpeciem,id eſt, formam,1. Phyſ.] *Intelligitur ſic, quòd materia non appetit formam quam habet per modum deſiderij,quia ille appetitus fit propter carentiam:ſed appetit formam appetitu complacentiæ ſiue uoluptatis.*

Nullum ligneum eſt lignum,9.Metaphyſ. Sic etiam nullum ſubſtantiale eſt ſubſtantia.] *Reſpondetur quod non uult quòd omnes tales ſunt negandæ,ubi prædicatum eſt ſubſtantiale:ſed uult quod nullum materiale eſt materia,ex qua componitur,id eſt,materia in abſtracto non debet de compoſito uerificari:ſed bene in concreto,ut dicendo,Deus eſt naturalis,Domus eſt lignea: & non,Domus eſt lignum.*

Neceſſe eſt omne diuiſum prædicare de membris diuidentibus.per Boetium.] *Intelligitur de illis membris.*

membris, quæ habent ſe ut ſpecies uel differentiæ, & non de illis quæ habent ſe ut analogum in ſua analogatã.

Nobiliora ſunt quæ paucioribus indigent, 1. Cœli.] *Intelligitur ſic, Tale non habet aliquid ineſſe, per quod poteſt expellere iam indigentiam. uel dicitur quod ſimpliciter eſt falſa, quia ſic rex non eſſet nobilior ruſtico, ex quo pluribus indiget quàm ruſticus. uel dicatur quod intelligitur de minori indigentia ſupra ſe, & non infra ſe, & hoc propter Deum & regem.*

Nihil agit infra ſuam ſpeciem, 7. Meta. & 2. de Anima.] *Intelligitur uirtute propria, licet bene uirtute aliena aliquis agit infra ſuam ſpeciem, & hoc uirtute agentis nobilioris.*

Nihil eſt commune uniuoce ſuperioribus & inferioribus. in de Subſtantia orbis.] *Cuius oppoſitũ uidetur eſſe de lumine, quia uidetur ſeruire tam ſuperioribus quàm inferioribus: quia non ſolum luminoſum uidetur in inferioribus, ſed etiam in ſuperioribus. Reſpondetur, uniuocũ ſumitur dupliciter. Vno modo ut excludit analogũ & æquiuocũ, ſimul & illo modo autoritas eſt uera. Secundo capitur uniuocũ ut contra æquiuocum diſtinguitur, & ſic tunc eſt falſa. Nam tunc ualet tantũ q nihil eſt cõmune uniuocũ, q æquè primo cõuenit inferioribus & ſuperioribus: ſed improprie ibi eſt ſemper analogia cauſæ & cauſati.*

Nulla qualitas mixta eſt in ſimplici corpore. in de Senſu & ſenſato.] *Intelligitur ſic, quod nulla qualitas mixta æqualitatibus contrarijs eſt in corpore ſimplici, exiſtenti in ſua naturali diſpoſitione.*

Non bona ſunt eligibiliora, 3. Top.] *Ibi dicitur quod Ly Non debet capi infinitanter, & Ly Bona non debet capi tranſcendenter, prout diuiditur in bonum naturale, morale & intellectuale: ſed magis debet capi pro bono morali.*

Nulla ſubſtantia fit à caſu, 7. Meta.] *Intelligitur de ſubſtantia perfecta primaria, cum hoc tamen ſtat quod ſubſtantia imperfecta & ſecundaria debet fieri à caſu.*

Nihil differt ætate puer, & moribus puerilis, 1. Ethic.

Nullus eſt bonus uel malus per ſuperabundantiam. ibidem.

Non eſt omnino felix, qui ſpecie turpiſsimus eſt. ibidem.

Nullus eſt beatus nec bonus, niſi uolens, 3. Ethic.

Non parum differt, ſic uel ſic aſſueſci à iuuentute, imò multum, 3. Ethic.

Nullus uult uiuere ſine amicis, habens reliqua bona, 8. Ethic.

Nec lucifer nec ueſperus eſt ita mirabilis, ſicut iuſtitia, 5. Ethicorum.

Non facile eſt ex antiqua conſuetudine omnes transferre ad ſermones, 10. Ethic.

Natura non facit unum inſtrumentum, niſi ad unum opus, 1. Polit.

Nullum animalium à natura habet ſermonem, niſi homo, 1. Polit.

Natura facit omnia animalia propter hominem, 1. Polit.

Non idem eſt bonus uir, & bonus ciuis, 3. Polit.

Non contingit eum bene principare, qui nunquam ſub principe fuit. ibidem.

Non ſolum oportet politiã à principio inſtituere, ſed etiam oportet ipſum corrigere, 4. Polit.

Nobilitas & uirtus in paucis inueniuntur, quia nobiles & boni ſunt pauci, 5. Polit.

Nullus manum mittat ad impoſsibilia, 5. Polit.

Non de facili poteſt inuadi, qui eſt ſobrius, ſed qui eſt ebrius: nec qui eſt uigilãs, ſed qui eſt dormiẽs, quapropter principes ut nõ inuadi poſsint, ebrietatẽ & ſomnũ multũ debẽt euitare, 5. Polit.

Non facile eſt ciuitatem ſine legibus & conſuetudinibus permanere, 6. Polit.

Neceſſe eſt futurum principem ſubditum fuiſſe, 7. Polit.

Non poſsibile eſt politiam eſſe optimam ſine moderata abundantia. ibidem.

Non ſolũ erudiendi ſunt pueri in arte utili & neceſſaria, ſed etiã in artibus liberalib. 8. Polit.

Noli pœnitere de re pręterita, quia illud eſt ꝓpriũ debiliũ. Seneca in de Regimine principũ.

Nimia familiaritas contemptum parit. ibidem in libro ſecundo.

Nobiliſsimum animalium eſt homo. ibidem.

Non qui parum habet, pauper eſt, ſed qui plus cupit. Seneca ad Lucillum.

Nemo eſt dignus Deo, niſi qui opus Dei implet. Seneca ad Lucillum.

Non iubeo te ſemper inſiſtere libris aut pugillaminibus: dandum eſt interuallum animo, ita quod non reſoluatur, ſed ut magis acuatur, ibidem.

Nemo diues naſcitur. ibidem.

Nemo gloriari debet, niſi de ſuo. ibidem.

Natura modicè ſuſtentatur, & naturalia deſideria finita ſunt. ibidem.

Non refert quàm multos libros legas, ſed quàm bonos habeas. Seneca ad Lucillum.

Nulla uictoria maior eſt quàm uicia uincere. ibidem.

Nõ ex deformitate corporis denudatur animus, ſed ex pulchritudine animæ ornatur corpus. (ibidem.

Non poſſumus: facit hoc quòd nemo uitam ſuam reſpicit. ibidem epiſtola 89.

Non adſcribe tibi quod non es ut maior, ſed quod uideri uelis, eſto. Seneca de forma uitæ.

Nullum beneficium dandum eſt negligenter. Seneca de Beneficijs.

Non refert quid aut quantum detur, ſed quo animo detur: quia beneficium non in eo quod datur conſiſtit, ſed in ipſo dantis animo. ibidem.

Nulli uirtus præcluſa eſt, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat egenos & ſeruos, reges & exules: nec eligit dominum, nec ſeruum refutat, ſed nudo homine eſt contentus. Seneca de Beneficijs.

Non in beneficijs nec ingeniorum, nec in agrorum, nec in prædiorum poſſeſsionibus, nec in pulchritudine, nec in fama, nec in gloria beatitudo conſiſtit. Boetius de Conſolatione.

Nulla peſtis efficacior eſt ad nocendum, quàm familiaris inimicus, 3. de Conſolatione.

Nobilitas eſt laus,prouenniens ex meritis parentum.ibidem.

Nullum malum prætermiſſum,nullum bonum irremuneratum.ibidem.

Non eſt fas homini cunctas diuini operis machinas uel ingenio comprehendere, uel ſermone explicari. ibidem.

Nulla eſt rationalis creatura,quin ei ſit libertas arbitrij,5.ibidem.

Non eſt dignus dulcoris acumine,qui amaritudinis nequit repleri grauamine.Boetius in de Diſciplina ſcholarium.

Nulla eſt res magis nociua diſcipulo,quàm uita contumelioſa magiſtri.ibidem.

Non decet rem eſſe antiquiorem à primo genitore.Plato in Timæo.

Nihil eſt ortum ſub ſole,cuius cauſa legitima non præceſſerit.ibidem.

Nihil eſt ſimilius & gratius Deo,quàm perfecta anima.Bonus qui in tantũ cæteros homines excellit,in quantum ipſe à dijs immortalibus excellitur.Apuleius in libro de Deo Socratis.

Non eſt auium unius ſpeciei,ut ſe comedant,in 6.libro de Hiſtorijs animalium.

Nulla fœmina recipit coitum poſt imprægnationem,niſi mulus & equa,8.lib.de Hiſt.animal.

Nunquam oportet dominum eſſe ſine cuſtodia,ſic nec ciuitatem.in Oeconomicis.

Non eſt dignus ſcientia,qui ſcientiæ inſurgit præceptori.Boetius in de Diſciplina ſcholarium.

Nullus poteſt proprie ſibi ipſi materiam facere,5.Ethic.

Non te mouet dicẽtis autoritas,ne quis dicat:ſed quid dicatur,attẽde. Seneca de forma uitæ.

Non ſemper in actu ſis,ſed interdum animo tuo requiem dato:& ipſa requies ſit plena ſapientia,ſtudijs & bonis cogitationibus.ibidem.

Natura modicis minimiſq; contenta eſt,cuius ſatietatem ſi uolueris urgere ſuperfluis, aut iniucundum erit quod infuderis,aut noxium.Boetius 2.de Conſolatione phi.

Nec quæſtus ueſtimentorum,nec forma,nec auri multitudo tantum ualet ad mulieris uirtutẽ, quantũ modeſtia in quolibet opere,& deſideriũ honeſtæ atq; cõpoſitæ uitæ. in Oeconom.Ariſt.

Non debet homo ſanæ mentis ubicunq; & ad quamlibet mulierem accedere.ibidem.

Nihil ſit quod te à philoſophia remoueat,nec paupertas, nec indigentia alicuius rei. Seneca ad Lucillum.

Non iraſci in quibus oportet,inſipientis eſt,4.Ethic.

Niſi parentes exemplum probitatis uitæ dederint, incuſabilem adinuicem poſsint habere cauſam. in Oeconomicis.

O

OMne unũ eſt indiuiſibile,10.Meta.] *Intelligitur cũ reduplicatiõe,ut ſic:Omne unũ in quantũ tale eſt,indiuiſibile.*

Omne quod eſt,ideo eſt,quia unũ numero eſt.per Boetiũ.] *Intelligitur uno modo ſic, Omne quod eſt,ideo eſt,quia habet ſe extra animam modò uniuerſale,non habet ſe extra animam:ergo non oportet quod ſit unum numero, uel ſingula:quia uniuerſale eſt terminus intentionis.Alio modo dicitur,quod uniuerſale quo ad ſuum eſſe,eſt bene ſingulare, quo ad ſignificationem,ſed quo ad repræſentationem,dicitur cõmune ſiue ſingulare, & per conſequẽs nõ poteſt fieri inſtãtia de uniuerſali.*

Omnis cauſa eſt prior ſuo effectu.per Cõmẽt.in de Cauſis.] *Reſpõdetur q; prioritas eſt duplex,ſcilicet tẽporis et naturæ:modò autoritas debet intelligi de prioritate naturæ,et nõ tẽporis,et Ly Natura in tantũ debet ualere,ſicut naturaliter.*

Omnis conceptus naturalis ſumendus eſt à forma,7.Metaphyſ.] *Verum eſt de ſubſtantijs habentibus formam,ſi fuerint ſimplices & immateriales,ſicut Deus & angeli,tunc eorum conceptus eſſentialis ſumendus eſt à propria perfectione,& à propria eſſentia eius.*

Omnis effectus eſt in ſua cauſa.] *Illa autoritas ex ui ſermonis falſa eſt.Sed intelligitur ad hunc ſenſum,quod quælibet res quæ poteſt eſſe cauſa,poteſt de ſe producere aliquem effectum.*

Omne quod ineſt meliori & nobiliori,eſt magis eligendum,2.Top.] *Et ſic ſequeretur, Vltra modum bibere,& crapuloſe uiuere,& uicia eſſent magis eligenda,eo quòd inſunt melioribus & nobilioribus,ſcilicet hominibus. Dicitur q; ſic debet intelligi,Omne bonũ qd' eſt in nobiliori,ut ſic eſt magis eligendũ,q̃ illud qd' ineſt minus bono.& ut ſic dicitur primo bonũ propter primas inſtãtias,ſcilicet bibere ultra mẽſurã.Et ulterius dicitur,ex hoc debet intelligi de bono naturali,ut ſic omne illud qd' eſt in meliori bono,naturaliter eſt melius ſecundũ nos, uel quo ad nos in genere eligibiliũ moraliter,uel de bono intellectuali,ſic intelligitur:Omne illud qd' eſt intelligibile in meliori,eſt magis eligẽdũ ſimpliciter,uel quoad nos in genere eligibiliũ intelligibiliũ.*

Omne intelligere,eſt pati,3.de Anima.] *Intelligitur acquiſitè per phantaſiam,quia hoc eſt pati ſaluatiuè: nõ autem intelligitur de intellectione,quæ fit per nudam eſſentiam,quod dicitur propter Deum,qui per nudam eſſentiam intelligitur.*

Omne alterabile eſt corruptibile,1.de Generatione.] *Reſpondetur quòd loquitur ibi de alteratione, quæ alteratur corruptiuè,non autem de illa quæ alteratur ſaluatiuè.*

Omne proprium melioris,eſt magis & melius eligendum quàm peioris.] *Intelligitur capiendo Ly Melius pro bono propriè,& Ly Peius pro malo ſimpliciter.Vel capiendo Ly Melius pro bono ſimpliciter, & Ly peius pro minus malo,tunc etiam autoritas habet ueritatem.*

Omnis diffinitio quæ datur per negationẽ uel diſiunctionẽ eſt uituperãda,6.Ethic.] *Intelligitur de diffinitione eſſentiali & quiditatiua,cum hoc tamen ſtat quod diffinitio accidentalis ſiue deſcriptiua datur per diſiunctionem.*

Omnis qualitas habet denominare ſuum ſubiectum.in Prædicamentis.] *Intelligitur de illo ſubiecto, cui inhæret qualitas denominatiuè.*

Omne quod fit,fit à ſibi ſimili,7.Metaph.] *Intelligitur ſic, Omne quod fit generatione uniuoca & particulari, quod fit à ſibi ſimili.per hoc quod dicitur,Generatione uniuoca,excluduntur uermes & alia ſimilia animalia,quæ ſunt & generantur ex*

tur ex putrefactione uirtute ſolis.per hoc quod dicitur particulari,excluditur Deus,qui eſt cauſa uniuerſalis omnium rerum.

Omne principium debet eſſe propoſitio neceſſaria,1.Phyſ.] *Intelligitur de principio complexo, & non ſimiliter primo alicuius ſcientiæ,& non intelligitur de principio incomplexo.*

Operatio arguit formam,ſicut tranſmutatio materiam,1.Phyſ.] *Reſpondetur,uerum eſt loquendo particulariter,& non uniuerſaliter,quia non eſt uerum in eodem ſuppoſito:ſed habet ueritatem in diuerſis ſuppoſitis. Vnde aliqua ſuppoſita ſic ſe habent,quòd unum illorum poteſt in aliquam operationem,& alterum non poteſt in illam operationem, nec in ſibi ſimilem:per hoc arguimus huiuſmodi ſuppoſita eſſe diuerſarum ſpecierum,& habent formas & potentias diſtinctas ſecundum ſpeciem:ſed etiam ex diuerſitate operationum in eodem ſuppoſito apparentium non arguimus diuerſitatem formarum.*

Omnis ſubſtantia dignior eſt accidente,7.Metaphyſ.] *Verum eſt de dignitate eſſentiali, non autem accidentali,quia accidentale accidens eſt dignius ſubſtantia,ut patet in ſcientijs & uirtutibus,quæ accidentia ſunt digniora lignis & lapidibus, quæ tamen ſunt ſubſtantiæ.*

Omnis differentia debet ſumi à forma.per Porphy.] *Intelligitur,Omnis differentia debet ſumi à forma cōparando compoſitū ad compoſitum:ſed comparando ſimplex ad compoſitum, tunc debet ſumi materia,ut refert S.Thomas de Aquino.*

Omnis propoſitio in qua prædicatur uniuerſale,uniuerſaliter ſumptum,eſt falſa,2.Topic.& 1. περὶ ἑρμηνείας.] *Reſpondetur quod hoc intelligitur de propoſitionibus affirmatiuis propter illam,Nullus homo eſt aſinus. Secundo intelligitur,dummodo prædicatum non diſtribuitur mediante ſigno uniuerſali negatiuo propter illam, Aliquis homo eſt nullus aſinus.Tertio,dummodo tales termini in tali propoſitione poſiti,habent plura ſuppoſita actu propter illam, Omnis ſol eſt ſol. Quarto intelligitur,dummodo uniuerſale capitur uniuerſaliter diſtributiuè,propter illam tantum decem ſunt omnia prædicamēta. Quinto,dummodo totum ſignificatum diſtribuitur à tali ſigno uniuerſali,aut non propter illam,Ioannes eſt uidens omnem aſinū Sexto,dummodo talis non ſit una propoſitio modalis:& intelligitur,dummodo à parte ſubiecti non ponitur ſignum excluſiuum, faciens ſubiectum ſtare confuſe tantum,& prædicatum confuſe diſtributiuè,ut tantum, Animal eſt homo. Vbi prædicatum prædicatur uniuerſaliter ſumptum,& tamen eſt propoſitio uera.*

Omnia futura de neceſsitate euenient,1.περὶ ἑρμ.] *Intelligitur uno modo,ut Ly Neceßitate tenet ſe à parte ſubiecti,& tunc eſt uera,quia ualet illam,Quod eſt futurum,de neceßitate eueniet. Alio modo habet alium ſenſum, quia Ly Neceßitate determinat copulam,quia tunc ualet tantum: Omnia futura de neceßitate ſunt uenientia,& hoc eſt falſum.*

Omnis differentia debet connotare alteram partem rei.per Porphyr.] *Intelligitur de rebus eſſentialiter compoſitis,non autem ſimplicibus.*

Omne quod eſt quando eſt,neceſſe eſt eſſe: & omne quod non eſt quando non eſt, neceſſe eſt non eſſe,1.περὶ ἑρμ.] *Reſpondetur ſecundū Buridanū,quod illæ propoſitiones ſunt concedendæ in ſenſu cōpoſito, non autē in ſenſu diuiſo,ut ſic omne quod eſt,neceſſe eſt eſſe quando eſt. Sed dicit philoſophus,quod illa autoritas eſt multiplex,quia unum ſenſum habet,quando Ly Quando tenet ſe ad ſubiectum,ſic omne quod fit quando eſt,neceſſe eſt eſſe,& eſt falſa. Alium ſenſum habet, quādo Ly Quando tenet ſe ad prædicatū,ut ſic omne quod eſt neceſſe eſt eſſe,quando eſt,& ſic philoſophus cōcedit illā autoritatē.*

Oppoſitorum eadem eſt diſciplina,4.Metaph.] *Reſpondetur quod philoſophus uult propoſitiones oppoſitæ contrariæ & contradictoriæ pertinent ad eandem eſſentiam materialiter,quæ conſtituuntur ex iiſdem terminis.*

Omne prius poteſt eſſe ſine poſteriori.per autoritatem in de Cauſis.] *Intelligitur dummodo unum non dependet ab alio,non habet ueritatem.*

Obiecta mouent intellectum,3.de Anima.] *Reſpondetur quod obiecta per ſe immediatè,& per ſpecies intelligibiles mouet intellectum.*

Omne ens habet aliquam propriā operationē,4.Meteor.& 1.de Anima.] *Intelligitur de entibus,in actu formali exiſtentibus,propter materiā primā:& etiam intelligitur de ſuppoſitaliter diſtinctis, propter animam intellectiuam.*

Omne agens præſtantius eſt ſuo paſſo,2.de Anima.] *Illa autoritas ſimpliciter nō eſt uera,ſed ueritatem habet de agente principali,quia lapides agunt in intellectu. Secundo intelligitur ſic,quod agere eſt nobilior conditio quàm pati. Tertio,omne agens in quantum tale eſt,nobilius eſt paſſo. Quarto intelligitur de illo,quod agit effectiuè & non formaliter: & ſic albedo facit ſtutum album formaliter,ſed non effectiuè:non tamen ſequitur quod ſtutum ſit nobilius,ſed pictū facit ſtutū albū effectiuè.*

Omnis propoſitio in qua unum generaliſsimorū negatur de alio,eſt immediata,2.Poſter.] *Intelligitur ſi unū generaliſsimorū negatur de alio cū reduplicatione,ut ſic nulla ſubſtātia in quantū talis eſt,quātitas in quantū talis.*

Optimi eſt optimum facere,2.Cœli.] *Intelligitur quo ad eſſentialia,& ſic omnis res producta à Deo,producitur optimè quo ad eſſentialia & ſubſtantialia.*

Omnium tranſmutationem habentium ad ſe inuicem eadem eſt materia, 1.de Generatione.] *Intelligitur de identitate ſpeciuoca,ſcilicet quod in ſpecie eſt eadem materia omnium:& ſic uidetur ulterius,quod materia eſt in omnibus formis ſubiectiuè,in compoſitis uerò integratiuè,quæ eſt ultra partem.*

Omne totum eſt maius ſua parte.communis propoſitio.] *Illud principium intelligitur de partibus integralibus quantificatiuis,& non integralibus eſſentialibus,& hoc capiendo Ly Totum categorematicè.*

Omne totum ſupra tria ponimus,1.Cœli.] *Illam autoritatem circa illud ſophiſma,Omnis ſenex eſt. Albertus ſic gloſſat,& dicit,quod philoſophus tantum prætendit,quod huic ſigno Omnis in plurali numero non competenter additur ſignum diſtributiuum,niſi terminus cui additur,habeat tria ſuppoſita:& hoc eſt uerum, quando tantum unus homo currit uel duo, tunc non dicitur competenter,Omnes iſti currunt. Alij autem exponunt illam autoritatem ſic,Omne ſcilicet ens, & totum ſcilicet uniuerſum ponimus ſupra tria,id eſt,conſiſtit in tribus,ſcilicet materia,forma & toto compoſito: quia omne ens mundi, uel eſt materia, uel forma,uel totum compoſitum.*

Omnis effectus gerit ſimilitudinem ſui.] *Autor dicit in de Cauſis. Verum eſt de cauſa particulari,& non uniuerſali propter Deum.*

Omne agens naturaliter in agendo repatitur,& omne patiens in patiendo reagitur,1.de Generatione.] *Intelligitur ſic,Omne agens communicans cum paſſo in materia,& hoc dicitur propter Deum: & agens actione*

reali,

reali,propter agens ſpirituale.illa autoritas eſt uera ſaluis tribus conditionibus.Prima, quod tale agens non ſit minoris uirtutis in reſiſtendo,quàm patiens in re agendo,ut patet in ſcintilla ignis proiecta in mari.Secunda conditio,quod tale agẽs nõ ſit in tanta diſtãtia à paſſo,ad quantum paſſum pergere poteſt. Tertia cõditio, ꝙ uirtus agentis ſit ſine debilitatione extrinſeca,ſcilicet naturæ.

Omne determinatũ agens quocũq; alio agente habet aliquã operationẽ propriã, 4.Meteor.] *Reſpondetur,Verum eſt de ente,quod aptum eſt ad hoc quod à ſcipſo poteſt operari ſine omni alio:ſic autem non eſt de anima.*

Omne ens uel eſt ens in anima uel extra animam, 6.Metaphyſ.] *Reſpondetur quod hoc ſimpliciter non eſt uerum,quia datur inſtantia de anima,ex quo idem non eſt in ſeipſo neq; in ſeipſum. Sed philoſophus uult quod omne ens aliud ab anima,aut eſt in anima,aut extra animam.*

Omnis ſcientia eſt à poſteriori uel à priori.per commune dictum logicorum.] *Reſpondetur,Verũ eſt de notitia unius concluſionis,quia datur inſtantia de ſcientia,de anima quæ eſt partim à poſteriori,& partim à priori: in de Anima.aut proceditur ab actibus ad potentias.*

Omnis cauſa facit à priori cognoſcere ſuum effectum.per authorem in de Cauſis.] *Reſpondetur quod illa autoritas habet ueritatem in de cauſis per ſe,& non de cauſis ſecundum accidens.*

Obiectũ uoluntatis nõ eſt niſi bonũ, 3.Ethic.] *Reſpondetur,uerũ eſt de bono apparẽti, non aũt de bono exiſtẽti.*

Oppoſitio contradictoria maxima eſt oppoſitio, 1.Elench.] *Reſpondetur,uerum eſt de illis quæ ſunt contradictoriè oppoſita,quantum ad hoc quod ſunt ſibi inuicem incompaßibilia,ſcilicet quantum ad ueritatem & falſitatem.*

Omnis tranſmutatio eſt uelox uel tarda, 6.Phyſ.] *Intelligitur de tranſmutatione quæ diſtinguitur à ſuis terminis.Vel dicitur quod intelligitur de tranſmutatione ſucceßiua & temporali.*

Omnis ſcientia eſt de numero perpetuorũ impoſsibiliter, uniuerſaliter ſe habentiũ, 1.Poſte.] *Intelligitur ſic,omnis ſcientia de ſcibili propinquo debet eſſe perpetuarum propoſitionum,id eſt perpetuæ ueritatis.*

Oppoſita ſunt in eodem genere.per Porphyr.] *Eſt uerum potentionaliter ſiue in potentia, non autẽ in actu.*

Omne habens contrarium,ſuſcipit magis & minus.ex Prædicamentis.] *Intelligitur ſic, Omne habens contrarium in eodem ſubiecto & in diuerſis gradibus intentionis & remißionis,ſuſcipit magis & minus.*

Omnis ſcientia capit nobilitatem à ſuo ſubiecto.in Procœmio de anima.] *Reſpondetur,uerũ eſt,capit nobilitatem à ſubiecto ſignato,non autem ſigni.*

Omne intelligibile præcedit actum intelligendi,ſiue mouet ipſum.] *Intelligitur de intelligibili principali,ut ſunt res extra animam,quæ ipſum intelligibile naturaliter præcedunt:licet non in tempore,ſed intelligibile minus principale,ſcilicet de operatione ad intellectum non ualet.*

Omne quod corrumpitur,à ſuo contrario corrumpitur, 5.Ethic.] *Intelligitur, omne quod corrumpitur directè,formaliter & per ſe,à ſuo contrario corrumpitur.Dicitur notanter per ſe,& directè propter ſubſtantiam, quæ licet corrũpitur,non tamen per ſe,ſed per accidens: quia qualitas primò per ſe corrumpitur,ad quorum corruptionem conſequenter ſequitur corruptio ſubſtantiæ,& hoc per accidens corrumpitur.*

Omnis propoſitio per ſe eſt neceſſaria uel impoſsibilis.per Boetium in libro Poſteriorũ.] *Intelligitur,omnis propoſitio per ſe uera,eſt neceſſaria:& omnis propoſitio per ſe falſa,eſt impoßibilis.*

Oppoſita contraria habent fieri circa idem, 7.Metaph.] *Et ſic uidetur, quòd bonũ & malum habent fieri circa ipſum diabolum.Intelligitur,dummodo illud ſubiectum non eſt determinatum ad unum ſolum,ſiue ad alterum ſolum: quia tũc oppoſita contraria habent fieri circa idem,modo diabolus determinat ſe ſolum ad malum,& non ad bonum.*

Omne certius eligibilius eſt incerto, 3.Top.] *Intelligitur,Omne bonũ certius plus eſt eligendum,ꝙ minus bonũ incertũ,dummodo ambo ſunt eiuſdem ſpeciei,& dummodo minus certo bono non conuenit una conditio præterquã ſit prælectio.*

Omne perfectum eſt in tribus.per cõmentatorem 1.Cœli.] *Intelligitur uerior numerus,quem ponimus in numero plurali,eſt ternarius,& ergo de duobus non uerè dicitur, ꝙ ſit numerus. ſed de eis bene dicitur,quod ſint duo,ſcilicet entia.*

Omnis perfectio eſt in Deo.per commentatorem 5.Metaphyſ.] *Sed dicitur tamen generare ſibi ſimile,eſt perfectio:& generare ſibi ſimile,eſt in Deo,& per conſequens Deus per generare Deum,eſt ſibi ſimile.Reſpondetur quod ſolum intelligitur ordinatiuè ſic,quod perfectio Dei excellit omnem perfectionem creaturarum.*

Oportet animal conſiderare & inchoare à ſuperioribus uſq; ad indiuidua, 3.Top.] *Reſpondetur quod Ly uſq; debet capi excluſiuè:& ulterius dicitur,quod Ly indiuiduum debet capi pro minus.conſequenti.*

Omnis motus naturalis eſt in fine uelocior quàm in principio, 1.Cœli.] *Intelligitur,omnis motus naturalis in eodem medio æqualiter diſpoſito,cæteris paribus uno impetu ab eodem reproductus, eſt uelociter in fine quàm in principio.dicitur in eodem medio,quia ſtat quod aliquod mixtum in igne uelocius mouetur quàm in aere. Dicitur æqualiter diſpoſitus, quia ſi medium eſſet in principio ſubtilius,& in fine denſius,non oporteret motum eſſe in fine ueolciorem.*

Omnis quæſtio quærit inter oppoſita, 1.Meta.] *Illa autoritas ſimpliciter non eſt uera & uniuerſaliter, quia aliqua quæſtio quærit ſolum unũ oppoſitum:ſed eſt uera ad illum ſenſum,quod quæſtio ut problema propoſitionis quærit inter duo oppoſita,ut eſt iſta quæſtio, An mundus ſit æternus,an non.*

Omne quod in Deo eſt, eſt Deus met, 6.Metaph.] *Intelligitur, Omnia quæ ſunt in Deo formaliter & eſſentialiter,ſunt ipſe Deus met:non autem illa quæ ſunt in Deo effectiuè,& ſubordinatiuè & conſeruatiuè.*

Omnis noſtra cognitio procedit ex ſenſatis.per Linconienſem ſuprà 1.Poſter.] *Intelligitur mediatè uel immediatè,& etiam de illo intelligitur illud, Nihil eſt in intellectu,quin prius fuit in ſenſu.*

Omne medium eſt medium contrariorum, 6.Phyſ.] *Intelligitur de qualitatibus medijs & ſecundis. Vel ſic, Omne mediũ cõpoſitiuè uel ſucceßiuè eſt contrariorũ.uel ſic, Omne mediũ diuerſorũ uel cõmuniter dictorũ, eſt mediũ contrariorũ.*

Omnis qui dicit quodlibet,quodammodo dicit multa, 2.Top.] *Ex quo elicitur ſecunda regula,qui dicit unum antecedens,multas dicit conſequentias,ſupple formaliter uel uirtualiter:quia qui dicit, Homo uirtualiter eſt, dicit animal eſt, corpus eſt,ſubſtantia eſt,& ſic de ſingulis.*

Omne quod eſt ex prioribus,hoc eſt magis eligendum, 3.Topic.] *Si ſic, tunc dicitur, aqua eſſet nobilior*

lior anno, & materia nobilior forma, & ueſtis antiqua eſſet nobilior noua. Intelligitur ergo ſic, Omne quod eſt bonum ex prioribus ſecundum perfectionem, hoc eſt melius. ſed diceres, Priora ſunt nobiliora & meliora. Dicitur quod omne prius perfectione eſſentiali eſt melius ſuo poſteriori ſecundum ſe, & proprie. & dicitur ſecundum ſe, quia ſecundum uſum noſtrum non oportet quod florenus eſt prior & perfectior ſcientia, quia eſt ſubſtantia, ſcientia autem accidens. Dicitur perfectione eſſentiali propter materiam, quæ non eſt perfectior forma eſſentialiter. Dicitur etiam eſſentiale propter prioritatē naturæ, & aqua temporis, & ueſtis antiqua.

Omnis uoluptas eſt mala, 4. Ethic.] *Sciendum quod uoluptas eſt duplex, quia quædam eſt uoluptas corporis, & quædam animæ. uoluptas corporis eſt duplex, quia quædam eſt contra dictamen rectæ rationis, & illa ſemper eſt mala. Alia eſt ſubiecta rationum, & illa ſemper eſt bona. Voluptas animæ eſt duplex, quædam eſt appetitus rectæ regulatus ratione, & ille appetitus ſemper eſt bonus. Alia eſt ſecundum appetitum priuatum, & illa ſemper eſt mala, modò dicitur quod loquitur de uoluptate, quæ eſt contra dictamen rectæ rationis.*

Omne quod eſt propinquius bono, hoc eſt magis eligendum & melius, 3. Top.] *Et ſi ſic ſequeretur, quod camiſia eſſet melior tunica. Ad illam autoritatem dicatur quod duplex eſt propinquitas. quædam eſt localis, alia uerò perfectionis. modò autoritas intelligitur de autoritate perfectionis, quia alias inſtantia probaret uerum.*

Omne difficilius eſt magis eligendum, & nobilius minus difficiliori, 3. Top.] *Et ſi ſic, ſequitur quod diuitiæ eſſent nobiliores & meliores ſcientijs & uirtutibus. Similiter ars fabrilis eſſet eligibilior ſcientia grammaticali, & nigromantia eſſet eligibilior ſcientia logicali. Sciendum quod aliquid dicitur difficilius tribus modis. Vno modo in conſeruando, & ſic diuitiæ ſunt difficiliores ſcientijs. Alio modo in exercendo, & ſic ars fabrilis eſt difficilior grammatica, quia difficilius eſt fabricare, quàm orationem congruam facere. Tertio modo quoad oppoſitionem, & de iſta difficultate debet intelligi autoritas. Et etiam intelligitur de ijs quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, dummodo minus difficili non conuenit præeminentiæ bonitatis.*

Omne generabile eſt corruptibile, 1. Cœli.] *Reſpondetur, uerum eſt, omne quod generatur completiuè, eſt corruptibile, & hoc propter intellectum qui generatur intellectiuè, ergo non obſtat de intellectu ſimiliter de materia prima, quia talis generatur ſubiectiuè.*

Omnium rerum ſpecies ſtabiliuit creator creaturarum. per autorem 6. Principiorū.] *Intelligitur ſicut ſtat illud, idem approbat Algoriſmus dicens: Omnia quæ à primæua rerum origine proceſſerunt.*

Omne quod eſt, naturaliter bonum eſt, eligibilius eo quod non eſt naturaliter bonum. per Albertū.] *Intelligitur ſic, Omne quod eſt naturaliter bonū, ut ſic eſt magis eligēdū, eo quod nō eſt bonū moraliter per acquiſitionē.*

Omne unum eſt indiuiſibile, 12. Metaphyſ.] *Illa authoritas multipliciter intelligitur. Vno modo ſic, Vnitas eſt indiuiſibilis, id eſt, non eſt diuiſibilis in plura, quorum quodlibet eſt unum. & hoc eſt uerum, ſecundum quantitatem diſtinctam. ſecundo, Omne unū ut ſic eſt indiuiſibile, in quantum tale. Alij dicunt quod debet ſubintelligi, omnis res eſt una propter formam. Sed talis forma una, eſt ergo.*

Omni magno dato contingit dare maius. per regulam Metaphyſ.] *Intelligitur ſic, Contingit dare maius, id eſt, imaginari maius.*

Omnes partes diffinitionis ſunt formæ, dicit Orpheus in libro de Intentionibus circa diffinitionis primæ intentionis declarationem.] *Hoc tamen uidetur eſſe falſum, quia in diffinitione ponitur genus, quod habet rationem materiæ: & ergo ſi omnes partes diffinitionis eſſent formæ, tunc materia eſſet formæ. Reſpondetur quod ſic intelligitur, quod omnes partes diffinitionis ipſius accidentis aliquo modo habent naturam formæ.*

Omnis motus eſt de extremo in extremum per medium, 4. Phyſ.] *Intelligitur de motu qui fit naturaliter. nam motus qui fit in uacuo, non eſt naturalis, quia natura abhorret uacuum. Similiter dicitur quod motus qui fit per uacuum, non fit per uerum medium, ſed ſolum imaginariè, ergo authoritas habet ueritatem de motu, qui fit cum reſiſtentia medij.*

Omnium rerum naturalium exiſtentium idem eſt tempus, 4. Phyſicorum.] *Intelligitur commenſuratiuè, & non abſolutè.*

Omne quod mouetur, eſt diuiſibile, 6. Phyſ.] *Intelligitur omne quod mouetur per ſe de loco ad locum circumſcriptiuè & commenſuratiuè, eſt diuiſibile. Dicitur omne quod mouetur per ſe, propter animam intellectiuam, quæ licet mouetur ad motum corporis, tamen hoc non eſt per ſe, ſed per accidens. Dicitur circumſcripitiuè, quia licet angelus mouetur per ſe, non tamē de loco ad locum circumſcriptiuè. Sed dicitur tamen, Cœlum mouetur per ſe, & tamen non eſt diuiſibile, ut habetur primo Cœli. Reſpondetur, uerum eſt de diuiſione reali, diuiditur tamen ſecundum aſsignationem partium, ſcilicet orientis & occidentis.*

Omne quod mouetur localiter, deſcribit ſibi ſpacium æquale preciſe in eodem inſtanti. ex, 6. Phyſ.] *Et ſic uidetur, quod indiuiſibilia ſicut angeli eſſent diuiſibilia. Reſpondetur quod authoritas intelligitur de illo quod mouetur de loco ad locum circumſcriptiuè.*

Omne quod mouetur, eſt partim in termino à quo, & partim in termino ad quem, 6. Phyſ.] *Et ſic uidetur quod mobile nunquam fit in ſpacio ſibi æquali, quod eſt contra authorem uel authoritatem præcedentem. Reſpondetur quod ſic intelligitur, Omne quod mouetur interim quod mouetur, particulariter attingit terminum ad quem, & terminum à quo: id eſt, quod nec eſt perfectè nec completè in termino à quo, nec in termino ad quem.*

Omnes actus diſtincti ſic ſe habent, quod unus poteſt conſeruari ſine alio, 7. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod habet ueritatem, ubi unus non dependet in eſſe ab alio, quia actus Socratis & Dei ſunt actus diſtincti, & tamen unus non poteſt eſſe cum alio: ſic etiam ſcientia eſt in anima, ſimiliter operationes uitales ſunt diſtinctæ ab anima, & tamen unum poteſt conſeruari ſine alio, ut prius dictum eſt.*

Omne quod mouetur, mouetur ab alio, 7. Phyſ.] *Et ſic uidetur quod intellectus non poteſt moueri obiectiuè, quia anima non eſt ab intellectu. Reſpondetur quod impoſsibile eſt moueri ſe ipſum per ſe, ut habetur tertio de Anima, & cum hoc moueri: & ſic impoſsibile eſt rem aliquam eſſe agens totale, & mouens totale, quin ad minus concurrit Deus aut materia prima.*

Omnem intellectum oportet eſſe poſsibilem. per commentatorem, 3. de Anima.] *In oppoſitum eſt philoſophus ibidem in principio, ubi dicit quod intellectus ſit uirtus paſsiua. Reſpondetur quod commentator uult quod oportet intellectum eſſe impaſsibilem paſsione corruptiua, licet ſic paſsibilis paſsione ſaluatiua.*

Omne

Omne incorruptibile eſt nobilius corruptibili,1.Phyſ.] *Intelligitur ſic,ſi incorruptibile non eſt melior cõditio annexa quàm incorruptibile.*

Omnis finis eſt melior ordinato in finem,3.Topi.& 2.Phyſ.] *Intelligitur de fine gratia cuius,quia talis ſemper eſt melior ordinato in finem,ex quo talis finis eſt gratia cuius.*

Omne ens aut eſt ſubſtantia aut accidens,12.Metaphyſ.] *Intelligitur de ente ſimpliciter uno,& non aggregatiuo.Vel capiendo Ly Ens nominaliter,& non participialiter,quia exercitus unus eſt ens,id eſt,exiſtens,& tamen non eſt ſubſtantia,ſed plures ſubſtantiæ.*

Omnino illud quod fit,ab aliqua eius parte præexiſtit,7.Metaphy.] *Et per conſequens formaliter habet ſe in materia ante eius productionem:quod eſt contra philoſophum primo Phyſ.Intelligitur ergo ſic,omne quod fit completiuè ut compoſitum,habet partes præexiſtentes ut materiam & formam.*

Omne quod mouetur,habet partes integrales,6.Phyſ.] *Intelligitur de illo quod per ſe,& non de eo quod mouetur ſecundum accidens.*

Omnis motus eſt de contrario in contrarium,4.Phyſ.] *Intelligitur de motu naturali,& non uiolento.*

Omne ens in ſuo loco naturali quieſcit à motu,4.Phyſ.& 1.Cœli.] *Intelligitur quod omne ens in loco naturali quieſcit à motu locali,non autem eſt uerum de alijs motibus,ſicut de motu alterationis & augmentationis.*

Omne corpus eſt in loco,1.Phyſ.] *Clara eſt per ſe.*

P

PArticularia & ſingularia ſemper in multitudine ex cõtrario diuidunt illud quod unũ eſt.per Porphy.] *Reſpondetur quod ibi per particularia & ſingularia debet intelligi minus commune.ut ſit ſenſus, Particularia & ſingularia,id eſt,minus communia diuidunt,id eſt,in diuidendo contrahunt ex contrario illud quod unum eſt genus.*

Particularis in materia naturali æquipollet ſuo uniuerſali,1.περὶ ἑρμ.] *Intelligitur de particulari ſimpliciter dicta,& de prædicatione directa,cuius copula eſt de illo uerbo Sum de præſenti cum terminis non ampliatiuis, illa æquiualent in ueritate & falſitate ſuæ uniuerſali.*

Particularis negatiua non eſt conuertibilis,2.περὶ ἑρμ.] *Intelligitur quod particularis negatiua non eſt conuertibilis formaliter in aliam particularem negatiuam,de modo loquendi conſueto:cum hoc tamen ſtat,quod eſt conuertibilis in unam de modo loquendi inconſueto.*

Proprium de uno ſolo prædicatur.per Porphy.] *Intelligitur uno modo ſic, quod proprium ſub ea ratione qua ſtat,prædicatur de pluribus ſubiectis adæquatè.Alio modo dicitur quod Porphy. uult proprium prædicatur ſolum de primo ſubiecto conuertibiliter,licet bene de pluribus non conuertibiliter:quia riſibile prædicatur de homine conuertibiliter. Sed de animali & corpore prædicatur non conuertibiliter.*

Priuatio eſt forma materiæ.] *Intelligitur ſic,Priuatio eſt forma materiæ,& connotat carentiam formæ in materia.*

Priuatio per ſe non eſt ens,1.Poſt.] *Intelligitur quod materia exiſtens priuatio non eſt ens in actu formali per ſe, & per formam cuius eſt priuatio.*

Principia oportet ſemper manere,1.Phyſ.] *Dicendum quod ſic debet poni,Semper oportet manere principia, ſic quod Ly principia ſtabit confuſe,tantum ratione Ly Semper,& ſic eſt uera.*

Proprium eſt ſubſtantiæ in ſubiecto non eſſe.per philoſophum in Prædicamẽtis.] *Dicitur quod loquitur de terminis,& ſic capit hic eſſe in ſubiecto logicaliter,quod prædicatur denominatiuè.*

Plato non maledixit in eo quod ſermonem ſophiſticum ſub non ente locauit,6.Metaphyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus capit non ens impropriè pro ente,quod gerit ſimilitudinem alicuius:quod tamen non eſt.*

Penetratio dimenſionum non eſt poſsibilis,4.Meteor.] *Reſpondetur, quod duplices ſunt dimenſiones. quædam ſunt quarum una habet ſe per modum actus, & alia per modum potentiæ,ut albedo uel materia prima,tunc dicitur quod in talibus dimenſionibus penetratio eſt poſsibilis.Sic etiam eſt,quando duæ habent ſe per modum actus ad tertiam,quod habet ſe per modum potentiæ,ſicut albedo & dulcedo in lacte. Aliæ ſunt dimenſiones,quarum una non habet ſe per modum potentiæ,nec ambo habent ſe per modum potentiæ,& ſic penetratio dimenſionum eſt poſsibilis.*

Proceſſus in infinitum eſt prohibitus,2.Phyſ.] *Intelligitur in prædicatis eſſentialiter ſubordinatis,& prædicata eſſentialiter ſubordinata ſunt homo & alia res particularis,ſcilicet cœlum & Deus:& ſic intelligitur in ſurſum & deorſum, non autem in latus,& ſic eſt in differentijs à latere poſitis,ubi præceditur in infinitum,tenendo quod illæ differentiæ inter ſe ſunt genera & ſpecies,& ſic habet ueritatem.*

Potentia opponitur actui,9.Metaphyſ.& 1.de Anima.] *Dicitur quod intelligẽdum eſt de terminis ſic,quod ille terminus Potentia opponitur huic termino Actus.*

Principia non fiunt ex alterutris,1.Phyſ.] *Sic quod unum non fit ex reliquo,& hoc eſt uerum,prout Ly Ex non dicit circunſtantiam partis:ſed prout dicit circunſtantiam totius,ut forma illud principium fit ex materia, & habet pro ſubiecto materiam.*

Potentia accidit materiæ.per Commentatorem 1.Phyſ.] *Intelligitur quod ille terminus Potentia prædicatur accidentaliter de illo termino Materia,licet tamen potentia materiæ ſit in ipſamet potens.*

Politici eſt conſiderare de anima,1.Phyſ.] *Et ſic uidetur quòd non eſt ſciẽtia libri de Anima. Reſpondetur quod philoſophus primo Phyſ uult,quod politicus conſiderat practicè de anima, ſed in libro de Anima cõſideratur de anima ſpeculatiuè.*

Priuatio & materia differunt ſpeciuocè & ratione,1.Phyſicorum.] *Intelligitur quod iſti termini priuatio & materia habent diuerſas rationes,ſecundum quid nominis,cum hoc tamen ſtat quòd habent uel ſignificant eandem rem in numero,per quam non diſtinguuntur.*

Pueri beatificantur propter ſpem, 1.Ethicorum.] Intelligitur pueri beatificantur, id eſt, dicuntur beati propter ſpem futuræ beatitudinis uel felicitas, licet actu non ſunt tales. Sed diceres, Quare hoc eſt? reſpondetur ſecundum Euſtachium, quod ideo coniecturamus in eis futuram ſpem ex naturali diſpoſitione eorum: uel ideo, quia uidemus nos inclinari ad bona, & fugere mala: uel ideo, quia ſunt procreati ex bonis.

Præter uerum non eſt affirmatio uel negatio, 2.περὶ ἑρμηνείας.] Ratio, quia uerum habet ſe in propoſitione ſicut forma, modo nihil poteſt eſſe abſq; forma.

Propoſitio in toto eſt falſa, quæ nullum ſingularem habet ueram, 1Poſter.] Intelligitur ſic, In qua genus generaliſſimum unius prædicamenti prædicatur de genere generaliſſimo alterius prædicamenti cum reduplicatione in toto, eſt falſa, ex quo nullam habet ſingularem ueram.

Plura bona ſunt elegibiliora principioribus bonis, 3.Topi.] Intelligitur ſic, Plura bona poſſibilia ſunt bonis paucioribus, compoſſibilibus eligibiliora, dummodo unum illorum eligibilium non ſit propter aliud, & dummodo præeminentia bonitatis tenet ſe ex parte pluralitatis, & non ex parte materiæ. Dicitur, Dummodo unum illorum non ſit elegibile propter aliud tanquam propter finem, quia propterea ſanum fieri & ſanitas non ſunt eligibiliora ſanitate. Etiam dicit Rupertus, quod intelligitur, Dummodo iſta bona ſunt eiuſdem, propter hoc non ſequitur quod quatuor groſſi eſſent eligibiliores floreno, licet tamen ſint plura bona. Dicitur etiam, Dummodo illa bona ſunt compaſſibilia, propter hoc non ſequitur bonum eſſe monachum, & eſſe bonum coniugatum, eſſent eligibiliora ſimul quàm eſſe monachum ſolum. Similiter uiuere caſtè, & generare ſibi ſimile, debent eſſe eligibiliora, quia plura ſunt quàm uiuere caſtè ſolum: quod tamen eſt falſum, quia ſunt plura bona incompoſſibilia. Etiam intelligitur de bonis finitis propter Deum, qui eſt bonum infinitum.

Poſita propoſitione de diſiuncto prædicata cum altera pars ineſt determinatè ſubiecto, tunc oſtenſa una ineſſe oſtenditur, & reliqua non ineſſe, 2.Topi.] Intelligitur poſita propoſitione de diſiuncto prædicato in terminis ſupponentibus, ubi partes diſiuncti non ordinantur uel conuertuntur, tunc oſtenſa una parte ineſſe ſubiecto, oſtenditur & reliqua non ineſſe particulariter. Dicitur, Vbi partes diſiuncti non ordinantur, propter illud argumentum, Homo eſt animal uel corpus, ſed homo eſt animal, ergo homo non eſt corpus, quia illa conſequentia non ualet. Etiam dicitur, Nec conuertuntur propter illam conſequentiam, Homo eſt homo uel riſibile: ſed homo eſt homo, ergo homo non eſt riſibilis, quia conſequentia iterum non ualet. Similiter oportet, quod partes diſiuncti non repugnant propter illam, Homo eſt aſinus uel leo. Etiam dicitur, Oſtenditur & reliqua pars ineſſe particulariter, propter illud argumentnm: Omnis propoſitio eſt uera uel falſa, ſed omnis propoſitio eſt uera, ergo omnis propoſitio eſt falſa. Sed debet concludi particulariter, ut ſic ergo aliqua propoſitio eſt falſa.

Paſsiuis quidem intellectus corruptibilis, ex eo quod nihil intelligit, 3.de Anima.] Ille textus ſecundum commentatorem poteſt ſic intelligi, quod per intellectum paſſiuum intelligitur potentia cognitiua, quæ eſt educta de potentia materiæ, & nominant eum intellectum in ordine ad alios ſenſus propter excellentiam. Alij uerò dicunt, quod intellectus paſſiuus, id eſt, phantaſticus intellectus eſt corruptibilis, ſiue potentia phantaſtica eſt corruptibilis, quo ad corruptionem ſpecierum in phantaſmatibus poſt ſeparationem, quia tunc ipſa phantaſia corrumpitur, & ſic non intelligitur per ſpecies. Alio modo intelligitur hoc de intellectu, qui non eſt informatus ſpeciebus intelligibilibus, aptus tamen informari ad denominationem.

Poſsibili poſito ineſſe nullum ſequitur inconueniens.] Illa authoritas taliter intelligitur, ſi ſuſtineatur propoſitio poſſibilis tanquam uera, tunc adhuc nullum ſequitur inconueniens, & ſic eam intelligendo ſuper iſtam authoritatem fundantur omnes regulæ ſyllogiſticæ. Et ſecundum hoc ſic intelligitur poſſibili poſito ineſſe, &c. id eſt, ſi propoſitio poſſibilis uel diſpoſſibilis ponitur ineſſe, tunc ad illam de ineſſe nullum ſequitur inconueniens. Vel ſic, ſi propoſitio de poſſibile mutatur in ſuam de ineſſe, tunc ſua de ineſſe non erit impoſſibilis. Etiam ſic poteſt intelligi, Poſſibili poſito, id eſt, ponatur ita eſſe ſicut propoſitio poſſibilis ſignificat, tunc nullum ſequitur impoſſibile. Et pro ulteriori intellectu illius authoritatis eſt notandum adhuc, quod aliquæ propoſitiones poſſibiles ponuntur ineſſe requiruntur tres conditiones. Prima conditio, Si aliqua propoſitio uniuerſalis poſſibilis de poſſibili debeat poni ineſſe, non debet hoc fieri per uniuerſalem, ſed potius ſingularem: ut iſta, Omne producibile Deus poteſt producere. non debet ſic poni ineſſe producibile, Deus producit: ſed ſic, Hoc producibile Deus producit, & hoc producibile Deus producit, & ſic de alijs. Secunda conditio, Quando in propoſitione de poſſibili ſubiectum & prædicatum impugnant, tunc ponendo illam ineſſe & loco unius extremi debet poni pronomen demonſtratiuum: ut, Omne album poteſt eſſe nigrum, ponitur ſic ineſſe, Hoc eſt nigrum, demonſtrando per Ly Hoc illud quod prius fuit album. Tertia conditio eſt, Quando in propoſitione de poſſibili ponuntur aliquæ terminationes uel termini priuatiui, qui uel quæ in illa de ineſſe poſſunt facere aliquam repugnantiam, tunc ponendo illa ineſſe tales terminationes ſunt obmittendæ: ut, Socrates habens oculos poteſt eſſe ſine oculis, ponitur ſic ineſſe, Socrates eſt ſine oculis, ſicut illa: Socrates poteſt cras legere, non poteſt ſic poni ineſſe, Socrates legit cras, ſed ſicut Socrates legit.

Poſita forma ſubſtantiali ponitur etiam aliud, cuius eſt forma ſubſtantialis, 5. Metaphyſ.] Intelligitur ſic: Poſita forma ſubſtantiali actuali, & illo modo quæ eſt forma, ponitur illud cuius eſt forma, modo poſt mortem alicuius hominis forma illa non eſt forma eius actualis.

Propter unumquodq; tale, & ipſum magis tale, 1. Poſter.] Et confirmatur illud idem primo Metaphyſic. ubi philoſophus ſic dicit, Quicquid eſt cauſa aliorum ut ſunt, illud maximè eſt tale: ut ignis eſt cauſa caloris, & maximè eſt talis. Illa authoritas ut ſonat, uidetur eſſe falſa, quia in nullo genere cauſarum eſt uera, & primo de genere cauſæ efficientis: quia non ſequitur, Socrates eſt ebrius propter uinum, ergo uinum eſt magis ebrium. Et tamen arguitur hic per regulam in genere cauſæ efficientis, ergo non eſt uera. Secundò non ſequitur, Socrates eſt homo propter patrem ſuum, ergo pater ſuus eſt magis homo. Tertiò non ſequitur, Cœlum mouetur propter intelligentiam ſibi aſſiſtentem, igitur intelligentia magis mouetur: quia antecedens eſt uerum, & conſequens falſum, quia dicitur duodecimo Metaphyſ. Intelligentia mouet orbem, & tamen ipſa eſt immobilis, cum non eſt diuiſibilis neq; corpus. Quartò non ſequitur, Aer eſt calidus propter ſolem, igitur ſol eſt magis calidus: quia ſol non eſt calidus formaliter. ſimiliter non ſequitur, Iſta inferiora alterantur propter corpora cœleſtia, ergo corpora cœleſtia magis alterantur. patet, quia non ſunt alternabilia alternatione corruptiua, quia non ſunt receptiua peregrinam impreſſionem, & tamen arguitur ſemper per regulam in genere cauſæ efficientis. Deinde etiam probatur, quia illa authoritas non habet ueritatem in genere cauſæ formalis. Nam non ſequitur, Paries eſt albus propter albedinem, igitur albedo eſt magis alba: quia antecedens eſt uerum, & conſequens falſum. Secundò non ſequitur,

quitur, Homo eſt rationalis propter animam intellectiuam, igitur anima intellectiua eſt magis rationalis: quia antecedens eſt uerum, & conſequens falſum. Nam Ly Rationalis eſt differentia eſſentialis & ſubſtantialis hominis adæquatè & conuertibiliter ſupponens pro homine, & non pro alio ſimiliter, non habet ueritatem in genere cauſæ materialis: quia non ſequitur, Homo eſt corruptibilis propter materiam primam, igitur materia prima ſit magis corruptibilis, cum materia prima ſit magis incorruptibilis & ingenerabilis, quamuis eſt cauſa corruptionis compoſiti. Tertio modo nõ ſequitur in eodem genere cauſæ, Socrates eſt generabilis propter materiam appetentem aliam formam, igitur illa forma eſt magis generabilis. Vltimo arguitur de cauſa finali, ubi etiam præſens authoritas non habet ueritatem, quia non ſequitur: Clericus uadit Romam propter beneficium, igitur beneficium magis uadit Romam. Item non ſequitur, Intelligentia ſecunda mouet orbem finaliter propter primam intelligentiam, ergo prima intelligentia magis mouet orbem: quia antecedens eſt uerum, & conſequens falſum. Nam dicitur duodecimo Metaphyſ. Primum ens, id eſt, prima intelligentia non mouet, niſi ſicut animatum uel deſideratum. Pro ſolutione iſtarum obiectionum notandum, quia ad hoc quod iſta regula ſit uera uniuerſaliter, ſex requiruntur conditiones. Prima eſt, quando illud in quo fit comparatio, uniuocè conueniat utriq; comparatorum, & propter defectum illius conditionis non ſequitur, Socrates eſt ebrius propter uinum, ergo uinum eſt magis ebriũ. Secunda conditio eſt, quod illud in quo fit comparatio, ſuſcipiat magis & minus: ergo non ſequitur, Socrates eſt homo propter patrẽ, ergo pater eſt magis homo, &c. Tertia conditio, quod effectus talis uel tantus ſit propter talem cauſam uel cauſatam: & propter hoc non ſequitur, Paries eſt albus propter pictorem, ergo pictor eſt magis albus. Quarta conditio eſt, quod regula intelligatur in genere cauſæ particularis & non uniuerſalis, & præcipuè in genere cauſæ efficientis: propter hoc non ſequitur, Socrates eſt homo corruptibilis propter materiam, igitur materia plus eſt corruptibilis: tamen iſta inſtantia ſoluitur per primam conditionem, eo quod eſſe corruptibile non conuenit Socrati & materiæ uniuocè. Quinta conditio eſt, quod cauſa poſt productionem effectus non ſit remiſſa in eſſe tali uel tanto, ut ſi b poſt generacionem eſſet in ſua caliditate remiſſum ipſo a in ſua intenſione manente, conſtat quod quamuis a eſſet calidior propter b, non tamen eſſet calidius quàm a, imo minus calidum. Sexta conditio, quòd effectus talis uel tantus ſit, quod non propter aliquam cauſam particularem affirmatiuam. Vnde propter hoc non ſequitur, Socrates diligit Platonem propter equum ſuum, ſcilicet Platonis, ergo Socrates magis diligit equum ſuum, ſcilicet Platonis Nam in caſu in quo Socrates diligeret Platonem adhuc propter multas alias cauſas: antecedens eſt uerum, & conſequens falſum. Iſtis ſic notatis faciliter poteſt reſponderi ad obiectiones in oppoſitas factas.

Plantæ penitus ſunt ſimplices, 2. de Anima.] Intelligitur in organis ſuis ſunt ſimplices, quia non habent tantam diuerſitatem in ſuis organis, ſicut alia animalia habent in ſuis partibus.

Potentia ſenſitiua contrariatur intellectiuè, 1. Ethic.] Reſpondetur quòd philoſophus uult quod iudicia harum potentiarum ſunt contraria, quia iudicium unius non poteſt ſe ita alte oſtendere, ſicut iudicium alterius, etiam ſenſualitas repugnat ſemper rationi.

Principium ſenſitiuum eſt in corde, 2. de Anima.] Et ſic uidetur q; organũ ſenſus cõmunis ſit in corde, eo quòd eſt principium ſenſitiuum. Reſpondetur quod ſenſus communis, quæ eſt differentia ſenſibilium ſecundum proprias rationes cognoſcendi eſt in corde tanquam in organo, ſecundum philoſophos: quia eſt ſibi perfectum etiam, quia cor principiat omnes ſenſus, ſed ſecundum medicos reſidet in prima parte concauitatis anticipatis. Sed hoc eſt uerum, quantum ad receptionem & collectionẽ ſpecierum, non autem ad iudicium perfectum: quia quantum ad illud, habet locum in corpore, utiq; ſtat quod ſenſus communis reſidet in capite, ſed reſidet in corde, quantum ad perfectionem & iudicium.

Primus motus eſt in oriente, 4. Polit.] Reſpondetur uerum eſt antonomaticè, id eſt, per excellentiam, quia ibi relucent nobiliores effectus.

Poteſtas & uoluntas ſunt cauſa finalis in uoluntarijs ad effectum producendum, 4. de Conſolatione proſa ſecunda.] Intelligitur ſic, dummodo referuntur ad actionem certitudo, & dummodo ſunt relati ad idem tempus: & ergo non ſequitur, Ego ſum & poſſum legere, ergo lego, ſed bene ſequitur, Ego ſum & uolo legere, & poſſum legere, ergo nunc lego.

Principium & cauſa conuertuntur, 1. Metaphyſ.] Intelligitur de principio eſſendi, quod eſt quadruplex, ſcilicet ſecundum quatuor cauſas, ut efficientem, finalem, formalem & materialem: & capiendo principium ſic, tunc principium & cauſa conuertuntur.

Particularibus autem unus, communis uerò plures. per Porphy.] Intelligitur de particularibus & ſingularibus huius ſpeciei homo conuenit unus, id eſt, quodlibet indiuiduum huius ſpeciei homo ſignificat ſimpliciter unum hominem ſingularem, & communis plures homines communiter, & repræſentat omnes homines ſub conceptu communi.

Participatione ſpeciei plures homines ſunt unus homo. per Porphy.] Intelligitur ſecundum ſanctum Thomam realiter, Plures homines ſunt unus homo participatione ſpeciei, id eſt, ſunt unum in ſpecie. Et non ſequitur, Sunt unum in ſpecie, ergo ſunt unum, quia omne unum in ſpecie eſt eſſe unum ſecundum quid. alij ſic dicunt, Plures homines ſunt unus homo participatione ſpeciei, id eſt, continuè unam ſpeciem humanam, & ſic ſpecies humana eſt perpetua. Alio modo exponitur logicaliter, Plures homines ſunt unus homo, id eſt, plures homines ſignificant per illum terminum Homo participatione ſpeciei. Alio modo, id eſt, naturalis ſimilitudo hominis uel unus conceptus communis hominis pluribus hominibus conuenit.

Perpetuum eſt corruptibile.] Dicitur quod corruptibile dicit hic potentiam corrumpendi, illud non eſt corruptibile, quod poteſt corrumpi modo ſtat aliquid perpetuè manere, & tamen eſſe corruptibile: ut, Intellectus humanus eſt perpetuus, & tamen in æternum manet & manebit. Et tamen ſicut eum Deus produxit ex nihilo, ſic etiam poteſt redigere eum in nihilum. Sed quando dicitur, poßibili poſito ineſſe ſequitur impoßibile: dicitur quòd non debet ineſſe poni in propria forma. Sed ſic hoc non corrumpitur demõſtrando, id eſt, uel poteſt eſſe perpetuũ modò, licet talis anima poteſt corrũpi, tamẽ adhuc eſt illud quod eſt perpetuũ.

Plantæ ſunt omnia corpora ſimplicia, 2. de Anima, tractatu 10. cap. 1.] Dicitur quod plantæ ſunt omnino corpora ſimplicia, quod plantæ ſunt magis perfectè quàm corpora uiuentia, & non uult quod omnino ſunt ſimplices.

Potentia naturalis eſt irrationalis, 2. περὶ ἑρμηνείας. & 9. Metaphyſ.] Reſpondetur quod uult quòd bene ualet conſequentia cum ſpeciuocatione: ut, Potentia eſt, ergo ut ſic eſt irrationalis. & non ualet ſimpliciter ſine ſpeciuocatione, quia homo aliquando agit materiæ naturaliter, & aliquando ſecundum intellectum.

Q

QVæcunq; mouentia & non mota amplius non ſunt phyſicæ conſiderationis, 1. Phyſ.] *Et ſic uidetur quod de Deo ſit ſcientia, quia ipſe eſt immobilis, ut patet 8. Phyſ. Reſpondetur quod autoritas tantum uult, quod entia mouentia conſiderata non in ordine ad motum non ſunt Phyſicæ conſiderationis, ita quod Phyſicus non habet aliquid conſiderare de ijs niſi per attributionem ad motum, cuius motus natura eſt principium.*

Quælibet diffinitio ponibilis eſt in prædicamento, 1. Topi.] *Intelligitur quòd quælibet diffinitio ſecundum ſuas partes & reductiuè eſt ponibilis in prædicamento, non autem per ſe & propriè.*

Quæſtio quid non eſt non habet locum in ſimplicibus, 7. Metaphyſ.] *Intelligitur de diffinitione quiditatiua, ubi diffinitio connotat eſſentiam ipſius diffiniti: ſed quæſtio ſimplex bene poteſt habere differentiam, quæ ſumitur à differentia eſſentiali.*

Quantitati nihil eſt contrarium. ex Prædicamentis.] *Intelligitur de terminis, uel uerum eſt particulariter & non uniuerſaliter.*

Quot ſunt ſpecies entis, tot ſunt ſpecies motus, 1. Phyſ.] *Intelligitur quotquot terminos inferiores habet motus, tot habet etiam ens.*

Quod fit, non eſt quod ſit, 1. περὶ ἑρμηνείας.] *Intelligitur, ſi aliquod ens permanens fit ſucceſſiuè, tunc interim quod fit non eſt, id eſt, non habet eſſe completum, ſed fieri rei ſucceſſiuæ eſt eius eſſe.*

Quælibet propoſitio reduplicatiua, in qua reduplicatur prædicatum, eſt falſa & impoſſibilis, 1. Priorum.] *Reſpondetur uerum eſt, ut patet de illa, Homo eſt animal in quantum animal: illa eſt falſa & impoſſibilis, ut patet ibidem.*

Quæcunq; uni & idem ſunt, eadem illa inter ſe ſunt eadem, 1. Phyſ.] *Intelligitur, quæcunq; diuiſim ſumpta ſunt uni & eidem, eadem inter ſe ſunt eadem. & hoc etiam debet intelligi, Quæcũq; uni termino ſingulari ſunt eadem, inter ſe ſunt eadem, & ſic excluditur ſpecies.*

Quicquid poteſt cauſa prima cum ſecunda, hoc poteſt ſe ſolo. per authorem in de Cauſis.] *Intelligitur de cauſa ſimpliciter prima in genere cauſæ efficientis, & ſecundum potentiam eius abſolutam: ſed in genere cauſæ formalis ſiue materialis non oportet. potentia enim primæ cauſæ abſoluta eſt, quando agit ſine concurſu influentiarum.*

Quãdo aliqua duo ſunt idem in eſſentia, ſi unum per ſe eſt corruptibile, etiam & reliquũ, 4. Metaphyſ.] *Modo uidemus quòd materia & compoſitum ſunt eadem res in eſſentia, & ſic uidetur quod materia eſſet corruptibilis, & conſimiliter poteſt probari de forma intellectiua. Reſpondetur quòd uerum eſt, quando penitus ſunt idem & unum ſecundum eſſentiam. Sed materia ſimpliciter & forma ipſius compoſiti ſunt eſſentialia principia ipſius compoſiti, & partes eſſentiales quæ nõ poſſunt dici eſſe ſicut compoſitum.*

Quæcunq; differunt genere, differunt numero & ſpecie, 5. Metaphyſ.] *Intelligitur dupliciter. Vno modo ſic, Quæcunq; genere & numero differunt realiter, differunt numero & ſpecie realiter. Alio modo ſic intelligitur, Quæcũq; differunt genere prædicamentaliter, differunt numero & ſpecie prædicamentaliter. Vel dicitur quod illa authoritas intelligitur in genere ſubſtantiæ, & non in genere accidentium.*

Quantitas non eſt de uirtutibus actiuis & paſsiuis ad inuicem, 4. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus uult quod eſſe actiuum & paſſiuum non attribuitur quantitati, ſed bene attribuitur ſpeciebus qualitatis.*

Quid recipit eſſe poſt non eſſe eſt generabile, 4. Phyſ.] *Reſpondetur quod uerum eſt de illo quod recipit eſſe à forma, quia forma eſt quæ dat eſſe rei, ut patet per philoſophum primo Phyſ. Etiã uerũ eſt de eſſe formali, non autem entitatiuo.*

Quæſtio eſt dubitabilis propoſitio. per Boetiũ.] *Et ſic uidetur quod quæſtio ſit propoſitio, quod tamẽ eſt falſum. Reſpondetur quod quæſtio capitur uno modo pro ſigno interrogatiuo & oratione, cum qua interrogatur, & ſic quæſtio nõ eſt propoſita, & hoc uult Boetius. Secundo ſumitur pro oratione, cui ſignum interrogatiuum additur, & ſic quæſtio eſt propoſitio: & ſic illa oratio, Cœlum habet materiam in tali oratione poſita, Vtrum cœlum habet materiam, eſt propoſitio, & hoc uult Boetius.*

Quæcunq; differunt plus quàm numero, differunt ſpecie, 5. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus uult, quòd quæcunq; differunt plus quàm numero eſſentialiter, illa differunt ſpecie, & ſic non oportet quòd uir & mulier differunt ſpecie, ut Socrates albus & Plato niger differunt ſpecie, quæ ſolum differunt ſpecie accidentaliter.*

Qui non unum intelligit, nil intelligit, 4. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod intelligitur ſic, qui non unum intelligit ad minus, id eſt, nihil intelligit. Vel ſic capiẽdo Ly Nõ infinitàter, ut qui non unum intelligit, nihil intelligit. & hoc eſt uerũ.*

Qui in Dialectica ſolum terminos uniuerſalia dictos, & non res, illum non Dialecticum ſed Dialecticè hæreticum dicimus, quia uniuerſalia realia ſunt ponenda. per Anshelmum.] *Reſpondetur quod uult quod ille qui ponit ſolum uniuerſalia in ſignis, & non res, non facit uniuerſaliter intellectas per illa ſigna, illum dicimus Dialecticum hæreticum. Nam ille dicitur Dialecticè hæreticus, qui ponit aliquid falſum in Dialectica ſiue logica.*

Quicquid caret operatione, caret & eſſentia. per commentatorem, 9. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod illa authoritas uniuerſaliter non eſt uera, quia datur inſtantia de materia prima, ſed tamen communiter intelligitur de iſtis qui ſunt in actu formali, & non impotentia ſiue actu potentiæ.*

Quod non eſt, contingit ſcire, 1. Poſt.] *Verum eſt, quod uerum uel ueritatem entis, uel ueritatem propoſitionis nõ contingit ſcire tanquam ſcibile propinquum, ſed bene remotum.*

Quiditas rei, eſt forma rei, 7. Metaphyſ.] *Reſpondetur uerum eſt in ſimplicibus, non autem in compoſitis.*

Quæcunq; habent differentiam in eodem ſubiecto, differunt ſpeciuocè, 4. Metaphyſ.] *Si igitur illi gradus in alteratione propriè dicta acquirantur ſucceſſiuè, & habent differentiam eodem ſubiecto, & ergo differunt ſpeciuocè, ut uult authoritas: & ſic qualitas ſecundum quam fit alteratio, propriè dicta non eſſet ſimplex, ſed diuerſarum rationum. Reſpondetur quod uult, quòd qualitas intenſibilis & remiſſibilis exiſtens in eodem ſubiecto, non faciens unam qualitatem partialem, illæ differunt ſpecie. Sed ſi illæ qualitates facientes unam totalem qualitatem, tunc non oportet, uerbi gratia, albedo & nigredo ſunt in eo*

dem ſubiecto, & ſunt intenſibiles & remiſſibiles, & tunc in illo ſubiecto non faciunt unam qualitatem, ergo differunt ſpeciuocè.

Quicquid eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati. per authorem de Cauſis.] *Intelligitur quod quicquid eſt cauſa cauſæ, loquēdo de cauſa eſſentiali & poſitiua, hoc eſt cauſa cauſati. dicitur poſitiua propter uicia, quæ ſunt cauſata priuatiuè.*

Qui tollit à rebus proprias operationes, etiam tollit ab eis eſſentias. per commentatorem, 8. Meta.] *Intelligitur qui tollit operationes proprias à rebus, quæ ad actū & potentiā ſimul pertinēt, ille tollit ab eis ſuas eſſentias.*

Quicquid per ſuperabundantiam dicitur, uni ſoli rei conuenit, 7. Topi. Ergo ſequitur, quod ſuperlatiuus eſt propriè qualitatis.] *Reſpondetur uerum eſt, ſuperlatiuum exponendo affirmatiuè & non negatiuè, & tunc dicitur exponi affirmatiuè, quando ultima exponens eſt affirmatiua.*

Quicquid mouetur, hoc eſt diuiſibile, 6. Topi.] *Hoc ſimpliciter non eſt uerum, quia anima habet ſe in corpore tanquam nauta in naui: ſed nauta mouetur motu nauis, ergo anima mouetur motu corporis, & per conſequens eſt diuiſibilis, quia eſt mobilis. quod tamen eſt contra philoſophum. Reſpondetur quod ſic debet intelligi, quod mouetur per ſe, hoc eſt diuiſibile, modò anima non mouetur per ſe, ſed per accidens.*

Quæcunq; ſunt eiuſdem ſpeciei, quicquid uni conuenit, conuenit & reliquo. eſt communis animi conceptio.] *Intelligitur eſſentialiter uel de prædicatis eſſentialibus. Dicitur eſſentialiter propter partem plumbi paruam & magnam, quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, & tamen quicquid conuenit uni, conuenit & reliquo: quia portare magnam partem plumbi, non conuenit ſicut conuenit nobis portare paruam partem, ſimiliter in accidentibus proprijs uerum eſt. Nam ſicut Socrati conueuit eſſe ſuſceptibilem diſciplinæ, ſic & Platoni.*

Quandocunq; extremitates conuertuntur inter ſe incluſiuè, tunc neceſſe eſt extremitates cōuerti cum medio, 2. Topic.] *Reſpondetur, uerum eſt arguendo in primis quatuor modis primæ figuræ directè concludentibus propter argumentum in Darapti ut, Omnis homo eſt animal, & omnis homo eſt ſubſtantia animata, ſenſitiua: ergo ſubſtātia animata ſenſitiua eſt animal: ibi concluſione extremitates cōuertūtur, quia omnis ſubſtantia animata, ſenſitiua eſt animal, ergo etiam deberent conuerti cum medio, & per conſequens ſequeretur, quòd homo eſſet aſinus. ſed hoc non oportet, ex quo iſte ſyllogiſmus non eſt in aliquo modo primæ figuræ, ſed in tertia figura.*

Quandocunq; ſignum uniuerſale interimitur per ſignum excluſiuum, additum ad unam ſui partem: ſi tunc excluſiua eſt uera, uniuerſalis fuit uera, 2. Topi.] *Intelligitur dummodo tale ſignum uniuerſale affirmatiuum additur termino, habenti actu plura ſuppoſita: ſi tunc excluſiua eſt uera, ſua uniuerſalis fuit uera.*

Qui dicit animam gaudere uel triſtari, dicit eam texere & ædificare, 1. de Anima.] *Intelligitur, qui dicit ſe ſolo animam gaudere uel triſtari, dicit eam texere, ſic quod philoſophus uult, quod non ſolum conuenit animæ, ſed prout eſt coniuncta corpori. & dicit Egidius ibidem, Verum eſt ille minus propriè dicit, qui ſolum animam dicit gaudere uel triſtari: ſed magis propriè loquendo, tunc homo dicitur gaudere uel triſtari. & hoc eſt uerum.*

Quicquid poteſt in maius, poteſt in minus, 1. Cœli.] *Intelligitur per ſe & uirtute propria, & de illis quæ ſunt eiuſdem ſpeciei.*

Quod ſemel dictum eſt, amplius reſumi non poteſt. in libro Prædicamentorum.] *Verum eſt naturaliter & in numero, poteſt tamen idem reſumi ſuper naturaliter & in ſpecie.*

Quorum generationes ſunt bonæ, & quorum effectus ſunt boni, illa ſunt bona, 2. Topi.] *Intelligitur cuiuſcunq; generatio uel effectus uel generans particulare eſt bonum, illud eſt & erit bonum ex parte efficientis, ſi non erit impedimentum aliunde. Dicitur particulare, propter agens uniuerſale: dicitur eſt uel erit, propter effectus, qui producuntur ſucceſſiuè, quia illi non ſunt boni, ſed ſunt uel erunt boni. Dicitur in quantum eſt, ex parte efficientis, quia ſtat patrem eſſe bonum, & filium non, & hoc propria uoluntate. Dicitur ſi non eſt aliud impedimentum, quia quilibet effectus propter malū uiſum poteſt depriuari.*

Quorum corruptiones ſunt bonæ, ipſa corrupta ſunt mala.] *Intelligitur ſi corruptiones ſunt bonæ, tunc corrupta ſunt mala: & ſi corrupta ſunt mala, tunc corruptiones ſunt bonæ. & hoc eſt uerum de ijs quæ fuerunt bona uel mala. Alio modo intelligitur, quod corruptiones tales ſunt malæ omnino moraliter, quia non torquens eſt malus, ergo fur eſt bonus, quia illa corruptio furis non eſt omnino mala. Tertio intelligitur, quando corruptum non habet ſe ut cauſa corruptionis: & ergo non ſequitur, Interficere tyrannum eſt malum, ergo tyrannus eſt bonus, ex quo malitia eius eſt cauſa corruptionis.*

Quandocunq; aliqua duo ſunt coniuncta & ſi unum reperitur ſine aliquo, tunc eſt aliquod ſine reliquo, 8. Phyſ.] *Intelligitur ſic, Quandocunq; duo ſunt coniuncta ſecundum magis & minus, ſi tunc reperitur minus perfectum ſeorſum ſine magis perfecto, tūc etiam magis perfectum poteſt reperire ſine minus perfecto, ſed nō econuerſo: & ſic materia prima eſt minus perfecta quàm forma, tamen forma reperitur ſine materia, & non econuerſo.*

Quod non eſt, nulli accidit, 1. Phyſ.] *Intelligitur uno modo ſic, quod Ly Eſt dicit inhærentiam accidentalem, & illo modo ſubſtantia nulli accidit. Alio modo intelligitur ſic, ut Ly Accidit dicat denominationem uel prædicationem accidentalem, & ſic prædicta authoritas eſt falſa: ut, Album eſt ſubſtantia.*

Quod omni tempore eſt utilius, hoc eſt eligibilius, 3. Topi.] *Et ſic ſequeretur quòd fortitudo ſit intelligibilior temperantia uel iuſtitia, eo quòd fortitudo omni tempore eſt utilis. Reſpondetur quod fortitudo capitur dupliciter. Vno modo quo ad habitum, alio modo quo ad actum, & ſic fortitudo eſt operatio fortitudinis, & illo modo ſemper eſt utilis actualiter: quia ſi omnes eſſemus iuſti, fortitudine non indigeremus.*

Quicquid eſt in effectu, eſt in cauſa. communis propoſitio Metaphyſ.] *Et ſic ſequeretur quod omnis imperfectio eſſet in Deo, & præcipuè materia prima eſſet in Deo, cum ſit perfectiſſima. conſequens eſt falſum. Intelligitur ergo ſic, Quicquid eſt perfectionis in effectu, hoc etiam eſt in cauſa non formaliter, ſed uirtualiter uel reductiuè uirtualiter, ut prima cauſa quæ habet uirtutum producendi omnem effectum uel perfectionem ſupereminentem, quia prima cauſa ſupereminet omnem perfectionem ordinatam, quia omnis perfectio ultimatè ordinatur in primam cauſam.*

Quicquid in uno eſt ſubſtantia, in alio non poteſt eſſe accidens. per Auicennam.] *Et ſic ſequeretur, quod ſcientia quæ eſt in Deo ſubſtantia, non poteſt fieri in nobis accidens. Notandum quod aliquid in uno eſſe ſubſtantiam, & in alio non poſſe eſſe accidens, intelligitur dupliciter. Vno modo, quod ipſum capitur utrobiq; uniuocè, & ſic non eſt uerum. Alio*

modo

modo capitur æquiuocè, dicitur & ſic de Deo & de nobis. Ratio eſt, quia ſecundum philoſophum duodecimo Metaphyſ. Sapientia dicitur æquiuocè de Deo & creaturis, ex quo in uno eſt ſubſtantia, & in alio accidens.

Quantitas non eſt de genere actiuorum, 4. Phyſ.] *Intelligitur uno modo, quod quantitas ut quantitas non eſt de genere actiuorum, & ſic eſt uera: ſed quantitas ut ſubſtantia, bene eſt de genere actiuorum. Alio modo dicitur, quod quantitas ſecundum ſuam eſſentiam non eſt de genere actiuorum, licet bene ſecũdum ſuas diſpoſitiones: ſic ſimili modo dicitur, quod ſuperficies ſecundum ſe non eſt de genere, licet ſecundum diſpoſitiones corporis, cuius eſt ſuperficies.*

Quicunq; negat multitudinem idearum in mente diuina, eſt infidelis & hæreticus. per beatum Auguſtinum.] *Et ex hoc uidetur quod plures ſunt dij ponendi quod ſic intelligitur: Quicunq; negat multitudinem idearum, id eſt, multitudinem perſonarum in mẽte diuinitatis, eſt hæreticus. Nã talis multitudo eſt ipſe Deus met, qui eſt trinus & unus.*

R

RErum quædam ſunt uniuerſalia, & quædam ſingularia, 1. Phyſ.] *Intelligitur ſic de numero rerum, Quædam ſunt ſingulares, & quædam uniuerſales.*

Ridiculoſum eſt tentare ſeu demonſtrare naturam eſſe, quia hoc eſt per ſe notum, 2. Phyſ.] *Sed diceres, Tamen philoſophus diffinit naturam ibidem: conſtat autem quod quælibet diffinitio eſt demonſtrabilis de ſuo diffinito, & ſic uidetur quòd natura ſit demonſtrabilis. Intelligitur dupliciter. Vno modo, quod philoſophus non uult quod ſit ridiculoſum demonſtrare naturam eſſe, & hoc bene eſt uerum. Sed ridiculoſum eſt tentare demonſtrare naturam eſſe, & hoc bene eſt uerum, quia tentare importat difficultatem, modò non eſt difficile, imò eſt facile demonſtrare naturam eſſe. Alio modo dicitur, quod uult ridiculoſum eſt demonſtrare naturam eſſe, quo ad quæſtionem ſi eſt, quia hoc eſt notum de ſe. Sed quia ad alia genera quæſitiua, ſcilicet quid eſt, non importat difficultatem.*

Radices in plantis ſunt ſimiles ori in animalib. 2. de Anima.] *Ratio quia ſecundum philoſophum ibidem, tam radix quàm os recipit alimentum, per quod res in eſſe indiuiduali conſeruatur.*

Res naturales & artificiales ſunt diſtinctæ, 2. Phyſ.] *Intelligitur ſecundum denominationem ſic, quod denominatio artificialis eſt poſterior naturali, & ſic diſtinguuntur ſecundum rationem, non autem ſecundum rem.*

Relictis primis ſubſtantijs, Ariſtoteles agit de medijs. per Boetium.] *Intelligitur ſic, relictis primis ſubſtantijs tanquam extremis, id eſt, Deo, quia Deus non eſt in prædicamento, quia nec genus, nec ſpecies, nec differentia, ex quo eſt ſimplex, imò ſimpliciſſimus. igitur dicunt aliqui, quod non eſt limitabilis per poſitionem prædicamentalem. Similiter prima pars in authoritate datur intelligi, quia etiam non eſt in prædicamento: ideo Ariſtoteles agit de medijs, id eſt, de ſubſtantijs compoſitis, ita quod ſubſtantiæ compoſitæ ponuntur in Prædicamentis. forma etiam propriè non eſt in Prædicamento, quia eſt altera pars compoſiti, quæ per ſe non ſtat, ſed inhæret.*

Relatiua ſunt ſimul natura. in Prædicamentis.] *Intelligitur, relatiua conſequuntur ſe in conſequentia bona cum uerbo conformi, ſed non ſunt ſimul, quo ad tempus: quia ſtat unum procedere, aliud in tempore manere.*

S

SEmper enim diuiſio generis eſt in plures ſpecies. per Porphy.] *Intelligitur, quodlibet genus eſt ſemper diuiſibile diuiſione logicali, per differentias oppoſitas ſpeciuocas in plures ſpecies actuales, aptitudine in genere exiſtentes: & illarum ſpecierum ad minus debent eſſe duæ, cum hoc tamen ſtat quòd poſſunt eſſe plures.*

Sunt ergo ea quæ ſunt in uoce earum, quæ ſunt in anima paſſionum notæ, 1. περὶ ἑρμηνείας.] *Reſpondetur quod per ea quæ ſunt in uoce, intelligit ſigna uocalia, & per paſſiones in anima intelligit terminos mentales & conceptus, & tunc ſenſus authoritatis eſt, quod ſigna uocalia ſunt nota, id eſt, ſignum conceptiuum ſeu terminorum mentalium: tunc ex illa authoritate colligitur commune dictum, quod uoces ſignificant conceptus ad placitum ultimatè, licet conceptus quibus ſubordinantur, ſignificant naturaliter.*

Sola ſpecies habet proprium. per Porphy.] *Intelligitur quod proprium magis attribuitur ſpeciei quàm alteri, quia proprium influit ab eſſentia rei, id eſt, ſpiritu. Vel dicitur quod ipſe capit ſpeciem communiter pro quolibet ſubiecto cõmuni.*

Sophiſta plus appetit apparenter eſſe ſapiens & non exiſtenter quàm exiſtenter & non apparẽter, 1. Elenchorum.] *Intelligitur quod philoſophus uult tantum, quod propriũ ſophiſtice eſt apparere, & nõ exiſtere.*

Solius Metaphyſici eſt de quiditatibus omnium rerum conſiderare, 6. Metaphyſ.] *Reſpondetur uerum eſt abſolutè & immediatè modo, quamuis naturalis philoſophia conſiderat illos terminos Homo uel terra, formando illas concluſiones, Homo eſt corruptibilis, terra eſt ſphæra: tamen non conſiderat illos terminos abſolutè & immediatè ut Metaphyſicus, ſed per reſpectum ad motum formando de ipſis concluſiones.*

Si hoc uerbum Eſt, purum dixeris, ipſum quoq; nihil eſt, 1. περὶ ἑρμηνείας.] *Intelligitur ſi hoc uerbum Eſt purè dixeris, id eſt, ſolitariè, ipſum quoq; nihil eſt, id eſt, nec ſignificat uerè nec falſe. Alij autem habent aliam authoritatem ſic, Nec hoc uerbum Eſt purum dixeris: & tunc intelligitur ſic, non ita quod ſi hoc uerbum purum dixeris, quod ipſum nihil ſic ſignificet, imo aliquid ſignificat: quia ſignificat quandam compoſitionem, quam ſine extremis non eſt intelligere.*

Singularia ſunt ſenſui propinquiora, 1. Poſteriorum.] *Sed tamen dicitur ibidem, quod uniuerſalia ſunt notiora ſingularibus. Reſpondetur quod intelligitur de uniuerſalibus in cauſando, & de ſingularibus uagis. Item ſingulare uagum, eſt terminus ſignificans rem alteri rei æqualiter. per oppoſitum eſt de ſimpliciter ſignato. Sed ad philoſophũ primo Phyſ. Dicitur quod intellectus prius cognoſcit rem naturali ordine cognoſcendi, ſub conceptu magis uniuerſali: ſed ad ſecundam dicitur, quod intellectus cognoſcit primo ſub conceptu ſingulari magis uago, quia natura ſemper incipit à facilioribus, à quibus ſolius eſt uiuere inter pauciora indiuidua.*

Simile non agit in ſimile, 1. de Generatione.] *Intelligitur merè naturaliter & principaliter, cum hoc tamen ſtat quod unum ſimile agat in reliquum, ut patet de duabus negationibus mutuo ſe impedientibus: ut, Non nullus homo currit.*

Separatur autem hoc ab hoc, ſicut perpetuum à corruptibile, 2. de Anima.] *Intelligitur ſic, Poten-*

tia intellectiua ſeparatur ab alijs potentijs tanquam perpetuum à corruptibili. Alij autem dicunt, quòd philoſophus comparat ibi potentiam intellectiuam in homine ad animam ſenſitiuam in animali bruto, & uegetatiuam in plantis: & ſic eſt uerum, quod intellectus ſeparatur à uegetatiuo & ſenſitiuo, quia perpetuum à corruptibili, non tamen eſt uerum prout ille potētiæ ſunt in uno ſubiecto, ſcilicet in homine. Aliter dicitur, quòd philoſophus ibi uoluit animam intellectiuam eſſe perpetuam: ſed tamen hoc non eſt uerū mere naturaliter loquendo, quia ipſum formare perpetuum rationibus naturalibus non eſt oſtenſibile. Sed alij intelligunt ſic, Separatur autem hoc, id eſt, intellectus diuinus ab hoc, id eſt, intellectu humano tanquam perpetuum à corruptibili.

Senſus eſt quædam alteratio, 2. de Anima.] *Reſpondetur quod ſenſus ſiue ſenſatio eſt quædā alteratio ſaluatiua.*

Sola Metaphyſica eſt ſcientia communis, 1. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus ibi conſiderat ſcientiam eſſe communem ratione principiorum uel obiectorum, & ſic Metaphyſica communis eſt, quia conſiderat primò cōmuniora.*

Sophiſticus dialecticus & Metaphyſicus uerſantur circa idem: quia dicit commentator, Metaphyſicus & dialecticus conueniunt in ſubiecto.] *Reſpondetur quod uerum eſt, quia conueniunt in ſubiecto naturali, ſed tamen differunt in ſubiecto formali. Vnde Metaphyſica formaliter & de per ſe ſiue principaliter conſiderat ens, in quantum ens: ſed ſophiſticus ſiue dialecticus conſiderat ens rationis per ſe & principaliter, & ſic ex conſequenti ens conſiderat, & ſic conueniunt in ſubiecto naturali, & hoc modo eſt inconueniens, ut etiam patet de triuio.*

Sicut res habet eſſe, ita etiam habet cognoſci, 4. Metaphyſ.] *Intelligitur uno modo, Sicut res habet eſſe per cauſam, ſic etiam habet cognoſci per cauſam. Secundo ſic, Sicut res habet eſſe à Deo, ſic etiam habet cognoſci à Deo. & hoc eſt uerum. Sed tamen illud non conuertitur ſic, quòd res habeat tunc eſſe ſicut cognoſcitur modo uniuerſaliter, non tamen habet eſſe uniuerſaliter: quia omne quod eſt, ideo eſt, quia idem numero eſt, ut patet per Boetium.*

Sola ſpecies diffinitur per Boetium in libro Diffinitionum.] *Verum eſt, ſola ſpecies diffinitur tanquam diffinibile propinquum diffinitione quiditatiua & eſſentiali, licet tamen genus & indiuiduum poſſunt diffiniri tanquam diffinita remota: & nulla æquiuoca ſunt alicuius ſpeciei, & ergo nullum diffinitur.*

Solius ſubſtantiæ eſt diffinitio, 7. Meta. per Boetium.] *Reſpondetur, Solius ſubſtantiæ eſt diffinitio quiditatiua & eſſentialis, non tamen uoluit negare quin accidens poſſet diffiniri per additamentum ſuæ ſubſtantiæ.*

Subſtantia prior eſt accidente tempore, natura & diffinitione, 7. Metaphyſ.] *Intelligitur ſic quòd res melius ut prius cognoſcitur per prædicata ſubſtantialia & quiditatiua, & per conceptus quiditatiuos quam cognoſcatur per prædicata accidentalia ſiue denominatiua: quia illa res Homo perfectius & melius cognoſcitur per conceptum illius prædicati animal rationale, quàm per prædicatum, ſcilicet album uel nigrum.*

Senſus uiſus præ omnibus ſenſibus diligitur. in Procemijs Metaphyſ.] *Intelligitur reſpectu ſcientiæ, & ſecundum repræſentationes, quas ſciunt ſenſus ſecundum ſe, tunc ſenſus uiſus præ ominibus diligitur: quia plures differentias differentiarum nobis oſtendit etiam, quia clarius & remotius plures res ſunt ſenſibiles, cum minori difficultate nobis uiſus repræſentat.*

Secundum ſenſum tactus nos diſcernimus ſapientes ab inſipientibus, 2. de Anima.] *Et ſubditur ratio ibidem, quia molles quidem carnes aptæ mente dicimus, & ſic philoſophus non uult quod ſimus ſapientes ſecundum tactū: ſed uult quod ſecundum tactum dicimus diſpoſitos & aptos ad ſcientiam, & hoc eſt uerum ex mollicie ſanguinea, non autem flegmatica, quæ eſt in mulieribus.*

Similia ſunt quorum qualitas eſt una, 5. Metaphyſ.] *Et ſic ſequeretur quod terminus uocalis non ſignificaret terminum ſcriptum, ex eo quòd non eſt ſibi ſimilis, quia eorum qualitas non eſt una. Reſpondetur quod intelligitur de qualitate reali ſiue ſimilitudine reali, modo terminus uocalis & ſcriptus ſunt ſimiles in genere repræſentationis, & pro tanto unus ſignificat alium, & non in reali qualitate, & ſecundum ſanctum Thomam Ly Vna debet tantum ualere ſicut ſimiles.*

Scientia eſt de numero perpetuorum, 1. Poſter.] *Intelligitur de ſcientia ſtrictiſſimè capta, & de perpetuorum ueritate, non autem eſſentialiter.*

Sacerdotes in Aegypto acquiſitis uitæ neceſſarijs incœperunt philoſophari.] *Intelligitur ſacerdotes in Aegypto acquiſitis uitæ neceſſarijs, id eſt, in artibus liberalibus, quæ ſunt neceſſariæ ad uitam ſacerdotalem, incœperunt philoſophari, id eſt, in philoſophia ſtudere.*

Scientia diuiditur in utile & in inutile, 2. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus per ſcientiam utilem intelligit ſcientiam practicam, per inutilem intelligit ſpeculatiuam: & ſic cōmuniter uidetur, quod ſcientia de Anima non ſit utilis, quia eſt ſpeculatiua. Reſpondetur quod utile capitur dupliciter. Vno modo impropriè, ſcilicet pro practico, & inutile pro ſpeculatiuo. Nā ſciētiæ ſpeculatiuæ dicūtur inutiles quo ad operationes, quia nō poſſunt à nobis operari, & ita accipit philoſophus utile. Alio modo capitur propriè, & ſic utile eſt illud quod eſt ordinabile, uel ordinatur in aliquod bonū, & illo modo ſciētia de anima eſt utilis.*

Species rerum ſe habent ad numerum, 8. Metaphyſ.] *Intelligitur rectè, ſicut numerus denarius additur alteri numero, & tunc reſultat una noua ſpecies numeri, & addendo decem ad decem, erunt uiginti, & addendo unum ad tria, erunt quatuor, & ſic ſimili modo, quando uni ſpeciei additur aliquod eſſentiale, quod non eſt de eſſentia temporis, reſultat alia ſpecies.*

Subtiliter mentitur, qui dicit quaternarium eſſe binarium, 4. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod hoc eſt uerum de numero quaternario entium ſeparatorum, cum hoc tamen ſtat quod numerus quaternarius ad inuicem eſt binarius, & econuerſo, ut patet in continuis practicis.*

Subiecti non eſt demonſtratio, 1. Poſter.] *Intelligitur quod nulla ſcientia habet demonſtrare ſuum ſubiectum eſſe, ſed illud præſupponitur: quia de primo Poſteriorum in omni ſcientia, in qua eſt ſubiectum, debet præſupponi ſi eſt, & quid eſt. ſed quid ſit ſubiectum, poteſt inueſtigari.*

Senſus eſt ſingularium, intellectus uerò uniuerſalium, 3. de Anima.] *Reſpondetur quod intellectus ſolum intelligit uniuerſalia ſeu uniuerſaliter, ſic quod nulla alia potentia hoc facit: quia ſenſus eſt præſentium, intellectus uerò abſentium, & non eſt ſic uniuerſalium, quod intellectus non intelligit ſingularia.*

Subſtantia non eſt idem cum accidente, 1. Topi.] *Intelligitur accidentaliter, quia accidens & ſuum ſubiectum faciunt unum numero de per accidens, ut patet ſeptimo Metaphyſ.*

Sol eſt pater uirorum, 2. de Anima.] *Intelligitur quantum ad illuminationem huius. Ratio eſt, quia ſol generat hominem.*

hominem. nam dicitur ſecundo Phyſicorum, Homo generat hominem & ſol.

Sanatio eſt in prædicamento relationis, 6. Metaphyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus uult quod ſanatio connotat quendam reſpectum, propter quem per accidens & reductiuè eſt in prædicamento ad aliquid.*

Si infinita puncta concurrerent, lineam non facerent, 1. Cœli.] *Reſpondetur quod philoſophus loquitur de punctis indiuiſibilibus, ſic quod tantum uult: Si infinita puncta indiuiſibilia concurrerent, lineam non facerent.*

Separatio formæ à materia, eſt eius corruptio, 4. Phyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus loquitur ibi de forma, quæ eſt educta de potentijs materiæ, ut forma bruti.*

Solius incomplexi eſt definitio, 6. Top.] *Reſpondetur, uerum eſt de definito propinquo, non autem remoto.*

T

TVnc unũquodq; arbitramur ſcire, cũ cauſas eius cognoſcimus, 1. Phyſ.] *Intelligitur de cognitiõe propter quid, & de effectu naturali dicitur propter quid: propter cognitionẽ, quia eſt & dicitur de effectu naturali ,ppter Deũ.*

Tres ſunt ſpecies oppoſitionis, 1. περὶ ἑρμ.] *Reſpondetur quod philoſophus capit ibi oppoſitionem propriè, prout attribuitur propoſitionibus ratione ueritatis uel falſitatis.*

Tantum uni unum opponitur, 1. περὶ ἑρμ.] *Intelligitur in eadem ſpecie oppoſitionis, quia in diuerſis ſpeciebus eſt inconueniens, quia uni plura opponuntur.*

Tantum duo ſunt elementa. 5. Metaphyſ.] *Intelligitur, Tantum duo ſunt elementa uera & principia, ſcilicet materia & forma: & quatuor ſunt elementa uocata, ſcilicet aer, ignis, aqua & terra.*

Tale additum ſuo tali, facit ipſum magis tale, 1. Poſter.] *Intelligitur de qualitatibus poſitiuis & naturalibus ſic, quod tale additum ſuo tali, hoc eſt qualitas poſitiua addita qualitati poſitiuis ad idem ſubiectum, illud erit magis tale. Et dicitur poſitiuis, quia in priuatiuis non eſt uerum, ex quo una negatio addita alteri, eius uirtutem non fortificat, ſed magis interimit: etiam intelligitur de tali, quod eſt infinitum, quod notanter dicitur propter perfectionem Dei, quæ eſt infinita.*

Triplex eſt ſubſtantia, ſcilicet forma, materia, & totũ compoſitũ, 2. de Anima. & 8. Metaphy.] *Et ſic philoſophus uidetur uelle, quod materia & forma diſtinguuntur contra totũ compoſitũ: & uidetur eſſe contra eum 1. Phyſ. ubi dicit quod totũ eſt ſiue partes. Reſpondetur quod philoſophus diſtinguit materiã & formã, & totũ compoſitũ diuiſim ſumpta, & nõ coniuncta. Sed illa autoritas philoſ. 1. Phyſ. intelligitur quod totũ nihil aliud eſt, niſi ſuæ partes coniunctæ uel ſimul ſumptæ.*

Ternarius eſt prima multitudo, 1. Phyſ.] *Et ſic uidetur quod duo non ſunt multa. Reſpondetur quod philoſophus uult quod ternarius eſt prima multitudo, excedens alium numerum, & ſic eſt uerum.*

Talia ſunt ſubiecta, qualia permittuntur ab eorum prædicatis. per regulam Topicalem.] *Intelligitur ad hunc ſenſum, quando ſubiecta ſunt æquiuoca & prædicata ſecundæ intentionis, tunc ſubiecta ſumuntur pro talibus ſignificatis, pro quibus ſua prædicata æquè conueniunt: ut, Homo eſt ſpecies. Ly Homo eſt æquiuocum à conſilio, & Ly ſpecies eſt terminus ſecundæ intentionis, ergo Ly homo à parte ſubiecti accipitur pro talibus ſignificatis, pro quibus prædicatum ſibi conuenit. Sed quia illud prædicatum non conuenit ſibi pro conceptu naturali, ergo etiam non accipitur pro eo.*

Theoricæ finis eſt ueritas, practicæ uerò opus, 1. Metaphy.] *Reſpondetur quod philoſophus loquitur de operatione quæ fit ab extra, & licet logica & aliæ artes operantur ſpeculatione, id tamen eſt ab intra.*

Tunc unumquodq; eſt perfectum, cum tangit propriam uirtutem, 7. Phyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus uult, quòd unumquodq; maximè eſt perfectum, dum tangit debitum gradum, & extremũ perfectæ uirtutis ſibi cõuenietis.*

Tempus non eſt motus, 4. Phyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus uult, quòd illa non eſt prædicatio eſſentialis, Tempus eſt motus, ſed bene accidentalis & conuertibilis, quia propria paſſio prædicatur de ſuo ſubiecto.*

Tempus eſt ubiq;, 4. Phyſ.] *Intelligitur commenſuratiuè, quia omnis ſucceſſio menſuratur tempore.*

Tempus non eſt numerus, quo numeramus, 4. Phyſ.] *Verum eſt capiendo numerũ pro numero numerante principali, & etiam inſtrumentali intrinſeco, ſcilicet ratione animæ diſcretiuæ, licet ſit numerus extrinſecus, ſcilicet res cognita ſubiecta menſuræ, ſecundum quam anima uenit in cognitionem menſuræ minus notæ.*

Tempus eſt ſenſibile conſequentiæ, eo quòd tempus eſt motus: ſed motus eſt ſenſibile conſequens, ergo tempus, 2. de Anima.] *Nam duplex eſt eſſe temporis ſecundum commentatorem, ſcilicet formale & materiale. Formale eſt ratio diſcretiua animæ, ſed materiale eſt motus. modò author. eſt uera, quo ad eſſe materiale.*

Tactus eſt in carne, 2. de Anima.] *Sed tamen dicitur 2. de Anima, quod organum tactus ſit quidem neruus radicatus in corde per plures ramunculos, diffuſos per totum corpus, & medium eius eſt caro, ubi innuitur oppoſitum. Reſpondetur quod commentator gloſſans dictum per hoc, atteſtatur ibidem iuueniliter & pueriliter dixiſſe, & dicit quod corrigit ſe in 2. de Anima. Alij autem gloſſant, quod tactus ſit in carne, uel in ore, non autem uult quod organum tactus. Vel etiam dicitur quod autorias teneatur, & in tenore uerborum dicitur, quod tunc locutus eſt ſecundum uiam ſuorum magiſtrorum, ſed corrigit ſe 2. de Anima.*

Tantum quatuor ſunt prædicata, 1. Top.] *Scilicet genus, definitio, proprium & accidens. Reſpondetur quod uerum eſt de prædicatis eſſentialibus ſiue dialecticis.*

Totum compoſitum eſt primo, & de per ſe eſt generabile, 7. Meta.] *Intelligitur compoſitum totum eſt generabile completiuè & ſecundum totalitatem, non autem principaliter & per ſe, quia principaliter forma generatur.*

Totum eſt ſuæ partis ſimul, 1. Phyſ.] *Intelligitur ſic, prout Ly Simul non dicit ibi ſeparationem partium, uel nullius partis excluſionem: & ſic ualet in tantum, Totum eſt ſuæ partis, & nulla excluſiua: uel intelligitur coniunctim, & non diuiſim.*

Terra eſt res quieſcens. per commentatorem, qui dicit: Si omnes dij deſcenderent, nõ poſſunt mouere terrã.] *Intelligitur ſecundum ſe totam, licet moueatur ſecundum partes, quia quotidie alteratur ſecundũ eius partes.*

Terra eſt in aqua tanquam in loco proprio & naturali, 4. Phyſ.] *Reſpondetur quod philoſophus habet ibi modum loquendi uulgarium, ſecundum quem modum id dicitur eſſe in alio, cuius maior pars ſecundum ſe & quamlibet ſui ab alio circumdatur: & ſic terra eſt in aqua ſecundum ueritatem, tamen non habet unum locum proprium, qui eſſet aqua tantum, uel mare tantum.*

Totum ſapit naturam ſuarum partium.communis propoſitio.] Verum eſt,quo ad ſignificatum, non autem quo ad modum ſignificandi.

Totum & perfectum ſunt penitus idem,2.Phyſ.& 4.Metaphyſ.] Intelligitur quando totum capitur categorematicè, & non quando capitur ſyncategorematicè.

Tolle logica,& ablata eſt omnis ſcientia,& ſi aliquid remanet,eſt tanquam fabula.per Iſidorũ in lib.Etymologiarũ.] Reſpondetur quod non eſt in ſe fabula,ſed apparet habenti ſimile, & audienti tanquã fabula.

Termino ſingulari non conuenienter additur ſignum uniuerſale,5.Metaphyſ.] Intelligitur immadiatè.Sed tamen uidetur fore falſum,quia propriè dicimus, Omne ens quod eſt Socrates eſt riſibile.Reſpondetur quod duplex eſt terminus ſingularium,uidelicet ſingularis,ut Socrates & Plato.Alius eſt circumlocutus,ut ens quod eſt Socrates mouetur.Dicitur quod ſignum uniuerſale non poteſt propriè addi termino ſingulari in complexo,& hoc uult philoſophus.

V

VNius rei tantum una eſt natura.per commentatorem,1.Cæli.] Intelligitur quod natura productiua unius motus eſt,& nõ diuerſorum ſecundum ſpeciem diſtinctorum,licet unius rei ſunt plures naturæ,quarum una eſt productiua motus & forma,& alia ſubiectiua ut materia.

Vna & multa opponuntur,2.Metaphyſ.] Et ſic ſequeretur, quod termini de Prædicamento quantitatis contrariantur.Reſpondetur quod hic æquiuocatur oppoſitio pro qualibet repugnantia.

Vniuerſale eſt unum in multis,& unum de multis,1.Poſter.] Intelligitur ſic,Vniuerſale eſt unum in multis,ſicut inferius in ſuo ſuperiori uel ſignificatiuè:& ſic eſt uerum,& eſt unum de multis,id eſt,prædicatur de pluribus.

Vniuerſale nihil eſt,aut poſterius eſt ſuis ſingularibus,2.de Anima.] Intelligitur uniuerſale in eſſendo ſecundum imaginationem Platonis:nihil aut poſterius eſt,aut eſt conceptus communis poſterior rebus ſingularibus,à quibus cauſatur,& hoc eſt uerum,uel ſic uniuerſale,id eſt,conceptus uniuerſalis nihil eſt,aut poſterius eſt ſingularibus uagis:& quamuis illa expoſitio eſt uera,non tamen eſt de intentione Phyſici.

Vnius cauſæ tãtum unus eſt effectus,1.Poſte.] Intelligitur,Vnius cauſæ eodẽ modo ſe habentis, reſpectu eiuſdẽ cauſati,eſt unus effectus:quia cauſæ diuerſimode ſe habẽtis,aliquãdo ſunt plures effectus,ſcilicet unus mediatus alicuius immediatus.

Vniuerſale eſt ubiq;,1. Poſter.] Intelligitur de uniuerſali in cauſando, & tale eſt Deus glorioſus.ſimiliter dicitur quòd uniuerſale eſt ubi quod,id eſt,eſt aliqua res à quo poteſt fieri conceptus uniuerſalis,& hoc eſt uerum.

Vniuerſalia ſunt formæ repertæ in quiditatibus rerum, à quibus res ſunt illud quod ſunt,per Lintonienſem.] Intelligitur,uniuerſalia ſunt formæ,id eſt,modi intelligendi,uniuerſaliter intellectæ,repertæ in quiditatibus rerum,& in conceptibus quiditates rerum notificantes,à quibus modi eſſendi & res ſunt idem quod ſunt.

Vniuerſalia per ſe ſubſiſtunt,2.Metaphy.] Intelligitur quod Vniuerſale ille terminus ſignificat res per ſe ſubſiſtentes.Aliter dicitur,quod uniuerſalia per ſe ſubſiſtũt,id eſt,ex terminis communibus poſſunt conſtitui propoſitiones uniuerſales.

Verba quidem ſecundum ſe dicta nomina ſunt,1.περὶ ἑρμην.] Intelligitur ſic, Verba materialiter capta, ſunt nomina: & fortè non intendit hoc philoſophus, dicatur ergo aliter ſic,id eſt,uerba ſunt ſimilia nominibus,quo ad eſſe uerum uel falſum:quia rectè,ſicut nomina ſolitariè ſumpta,nec ſignificant uerum uel falſum,ſic nec uerba ſolitariè ſumpta.

Vbicũq; eſt ſenſus,ibi eſt appetitus,2.de Ani.] Intelligitur ſecũdũ Themiſt.de appetitu cõcupiſcibili,qui eſt appetitus delectabilis & cõueniẽs,& nõ intelligitur de appetitu iraſcibili & intellectuali,quia ſenſum uiſus plura animalia nõ habet.

Vbicunq; naturalis dimittit,medicus incipit.in de Senſu & ſenſato.] Per quam authoritatem Hugo de ſancto Victore uult probare, quod medicina non ſit ſpeculatiua.Sed tenendo communem uiam,ſcilicet quod ſit ſcientia ſpeculatiua,tumc poteſt dici quod authoritas intelligitur de medicina practica.

Vniuerſale eſt cauſa ſuorum ſingularium,1.Poſter.] Reſpondetur,quod philoſophus ibi loquitur ſecundum opinionem Platonis,qui dixit quod uniuerſale eſt quiditas ſingularium.

Vniuerſale eſt æternum & incorruptibile,1.Poſter.] Intelligitur,quod propoſitio uniuerſalis poſterioriſtica,eſt æternæ ueritatis:uel ſic,quod ex terminis uniuerſalibus poteſt cõnſtitui propoſitio æternæ ueritatis.

Vbi maximus intellectus,ibi minima fortuna,per Boet.] Et ratio autoritatis eſt,quia hominib.intelligentibus & magis ſapientibus,minus ueniunt effectus fortuitu,quàm in inſapientibus,eo quòd ſapientes ſemper agũt cũ deliberatione.

Verum & falſum præſupponunt congruum,1.Poſter.] Reſpondetur,Verum & falſum præſupponunt congruum ſimpliciter uel figuratiuè quo ad eſſe,ſic quod non poteſt eſſe uerum uel falſum,niſi ſit congruum , ſed non ſupponunt congruum quo ad cognoſcendum,quia aliquis cognoſcit ueritatem propoſitionis,& nullam ibi congruitatem ponit.

Vniuerſalia ſunt notiora ſingularibus,1.Phyſ.] Reſpondetur quod philoſophus loquitur ad hunc ſenſum, uidelicet quod uniuerſalia,id eſt magis confuſa,doctrinæ ſunt notiora ſingularibus,id eſt minus confuſa.

Viſus & illuminatio fiunt in inſtanti,ſimiliter & delectatio,2.de Anima,& 10.Ethic.] In oppoſitũ eſt philoſophus in libro Meteororum. Patet hac ratione,quia quando debet fieri illuminatio medij de nouo,oportet quod hoc fiat per applicationem lucidi ad medium,& per generationem noui lucidi & per priuationem obſtaculi, modo nullum prædictorum poteſt fieri in inſtanti.& ergo ad philoſophum dicitur,quòd lumen in quantũ eſt de ſe,tũc ſibi repugnat producere in inſtanti ſenſus nec uiſus nec delectatio.Vnde ſi per impoſsibile lucidũ mediũ applicaretur in inſtãti,utiq; lumẽ in inſtanti producitur ab eo:ſed quia lucidũ nõ poteſt ibidẽ per potẽtiã naturalẽ applicari,ideo per potẽtiã naturaliter illuminatio medij nõ poteſt fieri in inſtanti.

Vbicunq; datur primum,ibi datur ultimum,per animi conceptionem.] Reſpondetur ubicunq; datur ultimũ in eſſentialiter ſubordinatis,ibi datur primũ,ſed non oportet in accidẽtaliter ſubordinatis:& per conſequẽs non oportet quod ubi ſit danda ultima pars,quod ibi data ſit prima pars motus.Nam quicquid mouetur,mouebatur uel mouetur.

Vnum & idem ens eſt naturale & artificiale,2. Phyſ.] Intelligitur reſpectu diuerſorum, & ſic ſtat, quod anima ſit actus corporis,& etiam naturalis corporis:ergo etiam illa conſequentia non ualet,Et conſimilis anima eſt actus corporis artificialis,& ergo non eſt in actus corporis naturalis.

Virtutes ſunt fortiores in dextra parte, quàm in ſiniſtra parte per philoſophum in Problem.] *Et ſuper hoc problema fundatur ratio, quare anima incipit motum à parte dextera, & non ſiniſtra, & etiam agit ex illa parte. dicendum eſt quod dictum intelligendum eſt de uirtutibus motiuis, non autem cognitiuis.*

Virtus eſt habitus, quia habentem ſe perficit. & opus eius laudabile reddit, 2. Ethic.] *Ibi dicitur quod uirtus non reddit opus bonum principaliter, ſed diſpoſitiuè: quia diſponit uoluntatē ſemper ad bonū & delectabile reijcere, nihilominus uoluntas ex ſua potentia etiam poteſt elicere bonum, ſed non poteſt tam prouidere ſicut uirtus, & ita delectabiliter.*

Virtus conſiſtit in diuiſibili, 2. Top.] *Reſpondetur quod philoſophus loquitur de uirtute perfecta.*

Virtus habet generationē inſtantaneā, 7. Phyſ.] *Reſpondetur quod loquitur ibi de uirtute morali perfectiua, ſi ſaltē ſit aliqua talis: & uult q, illa quo aduocē intētionis & remiſsionis cōſiſtit in diuiſibili, ſic quod nō poteſt remitti uel intendi.*

Virtuoſus & felix non operantur odibilia & mala, 1. Ethic.] *Reſpondetur quod philoſophus non uult quod uirtuoſus nullo modo poßit operari mala & odibilia: ſed uult quod rarò ut de facili de tanto hoc facit, de quanto rarius & minus faciliter de tanto in uirtute & magis formatus & perfectus.*

Vnus eſt tantum princeps, 12. Metaph.] *Ibi dicitur quod nō ualet pluralitas principum, & ſubdit philoſophus: Sit ergo unus princeps ſit naturaliter, id eſt, unus eſt motor uel una cauſa prima. Sed ſecundum fidem ſic intelligitur, Vnus eſt tantū princeps, id eſt, unus eſt Deus ſingularis in eſſentia, & trinus in perſonis, à quo cunctis dominatum eſt eſſe, & uiuere his quidē clarius, his obſcurius, ut patuit in principio huius, ubi dicitur: Ab hoc quidem ente dependet cœlum & tota natura ab hoc ente, id eſt, à Deo qui Deus eſt, & præſentialiter eius nunc eſt, & in æuum, ſit benedictus in ſecula ſeculorum, Amen.*

SENTENTIARVM ARISTOTELIS, FINIS.

VENERABILIS BEDAE presbyteri, Angloſaxonis, ex ſelectiſsimis M. T. Ciceronis ſententiis, Liber.

PRAEFATIO.

NVNC *quoniam auctoritatum Ariſtotelis longitudo & magnitudo creuit, commodius eſt in ſecundo præſentis opuſculi tractatu de cæteris beatæ uitæ prouerbijs deinceps exponere, ne qua poßit animum defatigatio retardare. Non eſt enim temerè factum, eos addere flores, quibus imago uirtutis ante oculos locatur, quæ ſole ſtemmatis addunt æternitatem, ut ille dicit: Sola nobilitas atq; unica uirtus eſt, profectò uehemens & conſtans animi militia uirtus, quæ faſtidioſo aditu excitata, inuida ingenia ad ſe penetrare patitur: quo euenit ut & humili loco nati, ad ſummam dignitatem conſurgant, & generoſiſſimi homines in aliquod reuoluti dedecus acceptam à maioribus lucem, in tenebras conuertant. itaq; maturabitur, & quod negocio diminutum fuerit, èxæquabitur induſtria, ut pro ueſtro in nos officio, & pro noſtro uitæ ſtudio munus hoc accumulatißimè ueſtræ largiatur uoluntati.*

Itaq; inter Ariſtotelis Ciceronisq; libros, quos de Republica utrunq; conſtituiſſe conſtat, hoc intereſſe prima fronte perſpicitur, quod ille Rempublicam ordinauit, hic retulit: alter qualis eſſe deberet, alter qualis eſſet à maioribus inſtituta, diſſeruit. Ariſtotelis autem libros ſuperiori libro excerptos dedimus, nunc Ciceronis dare præſentis eſt intentio, quem præterire turpe & extremū dedecus eſſet. Nam ſtudij humanitatis maximus fuit cultor, qui ingenio ab adoleſcentia eruditus, & in dicendo plurimum exercitatus, facile & ſine labore cogitationes ſuas mandare literis poterat. Hac igitur felicitate ingenij, hoc naturæ munere, hac deniq; ſapientia & eruditione fretus, à pueritia ad exitum uitæ multa præſcripſit: inter quæ quædam ſtudiorum & doctrinæ ſunt opera, quæ adoleſcentiam agunt, ſenectutem oblectant: ſecundas res ornant, aduerſis profugium ac ſolatium præbent: delectant domi, non impediunt foris: pernoctant nobiſcum, reddunt nos ſimillimos dijs immortalibus, & ob excellentem illarum artem & uenuſtatem uidemur omnino non mori poſſe debere. itaq; primo de omni officio humano ex Officiorum libris Marci Tullij Ciceronis deleguntur auctoritates.

Ex libro

Ex libro primo Officiorum M. T. Ciceronis.

NVLLA enim uitæ pars neq; publicis, neq; priuatis, neq; forenſibus, neq; domeſticis in rebus, neq; ſi tecum agas quid, neq; ſi cum altero contrahas, uacare officio poteſt, in eoq; excolendo ſita eſt uitæ honeſtas omnis, & negligendo turpitudo.

Omnis enim quæ à ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet à definitione proficiſci, ut intelligatur quid ſit id de quo diſputatur.

Cum enim utilitas ad ſe rapere honeſtas econtra à ſe reuocare uidetur, fit ut diſtrahatur in deliberando animus, afferatq; ancipitem curam cogitandi.

Principio generi animantium omni eſt à natura tributum, ut ſe, uitam corpusq; ſuum tueatur, declinetq; ea quæ nocitura uideantur: omniaq; quæ ſint ad uiuendũ neceſſaria inquirat & paret, ut paſtum & latibula, & alia eiuſmodi generis.

Commune autem omnium animantium eſt coniunctionis appetitus procreandi cauſa, & cura quædam eorum eſt quæ procreata ſunt. Sed inter hominem & beluam hoc maximè intereſt, quod hæc tantum quantum ſenſu mouetur, ad id ſolum quod adeſt, quodq; præſens eſt ſe accommodat, paululum ad modum ſentiens prẹteritum aut futurum. Homo autem qui rationis eſt particeps, per quam conſequentia cernit, cauſas rerum uidet, earumq; progreſſus & quaſi anteceſſiones non ignorat, ſimilitudines comparat, rebusq; præſentibus adiungit atq; annectit futuras: facile totius uitæ curſum uidet, ad eamq; degendam præparat res neceſſarias.

His enim rebus quæ tractantur in uita, modum quendam & ordinem adhibentes, honeſtatem & decus conſeruabimus.

Omnes enim trahimur & ducimur ad cognitionis & ſcientiæ cupiditatem, in qua excellere pulcrum putamus: labi autem, errare, neſcire, decipi & malum & turpe dicimus.

Quod in rebus honeſtis & cognitione dignis operæ curæq; ponetur, id iure laudabitur.

Virtutis enim laus omnis in actione conſiſtit, à qua tamen fit intermiſsio. Sæpè multiq; dantur ad ſtudium reditus.

Omnis enim cogitatio motusq; animi aut in conſilijs capiendis de rebus honeſtis, & pertinẽtibus ad bene beateq; uiuendum, aut in ſtudijs ſcientiæ cognitionis uerſabitur.

Iuſtitia eſt, in qua uirtutis eſt ſplendor maximus, ex qua uiri boni nominantur: & huic coniuncta beneficentia, quàm eadem uel benignitatem uel liberalitatem appellari licet. Et iuſticiæ primum munus eſt, ut ne cui quis noceat niſi laceſsitus iniuria: deinde ut communibus pro communibus utatur, priuatis ut ſuis.

Præclarè ſcriptum eſt à Platone, Non nobis ſolum nati ſumus, ortusq; noſtri partem patria uẽdicat, partemq; amici.

Atq; ut placet Stoicis, ea quæ in terris giguntur, ad hominum uſum omnia creari, homines autem hominum cauſa eſſe procreatos, ut ipſi inter ſe alij alijs prodeſſe poſsint. In hoc naturam debemus ducem ſequi communes utilitates afferre in medium, commutatione officiorum dando, accipiendo: cum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines ſocietatem: fundamentum autem omnis iuſtitiæ eſt fides, id eſt, dictorum conuentorumq; conſtantia & ueritas.

Iniuſtitiæ duo ſunt genera: unum eorum qui inferunt, alterum eorum qui ab ijs quibus infertur, ſi poſſunt, non propulſant iniuriam. Nam qui iniuſtè impetum in quempiam facit aut ira aut per turbatione aliqua incitatus, is quaſi manus uidetur inferre ſocio: qui autem nõ defendit, nec obſiſtit ſi poteſt iniuriẹ, tam eſt in uicio quàm ſi aut parentes, aut amicos, aut patriam deſerat.

Expetuntur autem diuitiæ tum ad uſus uitæ neceſſarios, tum ad perfruendas uoluptates.

Delectant etiam magnifici apparatus, uitæq; cultus cum elegantia & copia: quibus rebus effectũ eſt, ut infinita pecuniæ cupiditas eſſet. Nec uero rei familiaris amplificatio nemini nocens uituperanda eſt, ſed fugienda ſemper iniuria eſt.

Maximè autem adducuntur pleriq;, ut eos iuſtitiæ capiat obliuio cum in imperiorum, honorum, gloriæ cupiditatem inciderint. Quod enim eſt apud Ennium, Nulla ſancta ſocietas nec fides regni eſt: id latius patet. Nam quicquid eiuſmodi eſt, in quo non poſſunt plures præcellere, in eo fit plerumq; tanta contentio, ut difficillimum ſit ſeruare ſanctam ſocietatem.

In omni iuſtitia permultum intereſt, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumq; breuis eſt & ad tempus, an conſulto & cogitata fiat iniuria. leuiora enim ſunt ea quæ repentinæ & motu aliquo accidunt, quàm ea quæ meditata & præparata inferuntur. hoc ipſum iam iuſtũ eſt quod rectè fit, ſi eſt uoluntarium.

Eſt enim difficilis cura rerum alienarum.

Aequitas enim per ſe lucet.

Nec

Nec promiſſa ſeruanda ſunt ea quæ ſunt ijs quibus promiſſa ſunt inutilia. Nec ſe plus tibi ea noceāt, quàm illi proſint cui promiſeris. contra officiū enim eſt, maius damnū anteponi minori.

In Repub. maximè conſeruanda ſunt iura belli. Nam cum ſunt duo genera decertandi: unum per diſceptationem, alterum per uim, cumqꝫ illud ſit proprium hominis, hoc beluarum, confugiendum eſt ad poſterius, ſi uti non licet ſuperiore. Quare ſuſcipienda quidem bella ſunt ob eam cauſam, ut ſine iniuria in pace uiuatur: parta autem uictoria conſeruandi ſunt hi, qui non crudeles in bello, neqꝫ immanes fuerunt.

Mea quidem ſententia paci, quę nihil habitura ſit inſidiarum, ſemper conſulendum putaui.

Et cum ijs quos ui deuiceris, conſulendum eſt, tum hi qui armis poſitis ad imperatoris fidem confugerint, quamuis murum aries percuſſerit recipiendi.

Etiā ſi quid ſingulis tēporibus ſacramēto adacti hoſti promiſerint, in eo ipſo fides ſeruāda eſt.

Meminerimus autem etiam aduerſus infimos iuſtitiam eſſe ſeruandam. eſt autem infima cōditio & fortuna ſeruorum. Cum autem duobus modis, id eſt aut ui aut fraude fiat iniuria: fraus quaſi uulpeculæ, uis leonis uidetur, utrunqꝫ ab homine alieniſsimum.

Totius autem iniuſtitiæ nulla capitalior, quàm eorum qui tum cum maximè fallunt, id agunt ut uiri boni eſſe uideantur.

Beneficentia ac liberalitate nihil eſt natura hominis accommodatius, ſed habet multas cautiones. Videndum eſt enim primum, ne obſit benignitas & ijs ipſis, quibus benignè uidebitur fieri & cæteris. deinde ne maior ſit benignitas quàm facultates: tum ut pro dignitate cuiqꝫ tribuatur. id eſt enim iuſtitiæ fundamentum, ad quam referenda ſunt omnia. Nam & qui gratificantur cuipiam, quod obſit illi cui prodeſſe uelle uideantur, non benefici neque liberales, ſed pernicioſi & aſſentatores iudicandi ſunt. Et qui alijs nocent ut in alios ſint liberales, in eadem ſunt iniuſtitia, ut ſi in ſuam rem alienam conuertant. Sunt autem multi quidem cupidi ſplendoris & gloriæ qui eripiunt alijs, quod alijs largiantur. hiqꝫ ſe arbitrantur beneficos in ſuos amicos uiſum iri, ſi locupletent eos quacunqꝫ ratione. Id autem tantum abeſt ab officio, ut magis officio poſsit eſſe contrarium. Videndum eſt igitur ut ea liberalitate utamur, quæ proſit amicis, nemini noceat. Qui benigniores eſſe uolunt quàm res patiatur, primum in eo peccāt, quòd iniurioſi ſunt in proximos. quas enim copias his ſuppeditari æquius eſt & relinqui, eas transferunt ad alienos. Ineſt autem in tali liberalitate cupiditas plerunqꝫ rapiendi & auferendi per iniuriam, ut ad largiendum ſuppeditent copiæ. Videre enim licet pleroſque non tam natura liberales, quàm quadam gloria ductos, multa facere ut benefici uideantur, quæ proficiſci ab oſtentatione magis quàm à uoluntate uidentur.

Talis autem ſimulatio uanitati eſt coniunctior, quàm aut liberalitati aut honeſtati.

Mores eius erunt ſpectandi, in quem beneficium conferetur, ut animus erga nos, & communitas ac ſocietas uitæ, & ad noſtras utilitates beneficia collata.

Nemo omnino eſt negligendus, in quo aliqua ſignificatio uirtutis apparet.

Primum illud eſt in officio, ut & plurimum deamemus, à quo plurimum diligimur. Sed beneuolentiam non adoleſcentulorum more, ardore quodam amoris, ſed ſtabilitate potius & conſtantia iudicemus.

Etenim ſi in eos quos ſperamus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre, quales in eos eſſe debemus qui iam profuerunt?

Multi enim faciunt multa temeritate quadam ſine iudicio, uel modo in omnes, uel repentino quodam quaſi uento impetu animi incitati: quæ beneficia ita æquè magna non ſunt habenda, atqꝫ ea quæ iudicio conſiderato conſtantiqꝫ delata ſunt. Sed in collocando beneficio, & in referenda gratia ſi cætera paria ſunt, hoc maximè officij eſt, ut quiſquis maximè opis indigeat, ita ei potiſsimum opitulari, quod contrà fit à pleriſqꝫ. à quo enim plurimum ſperant, etiamſi ille his nō eget, tamen ei potiſsimum inſeruiunt. Optimè autem ſocietas hominum coniunctioqꝫ ſeruabitur, ſi ut quiſqꝫ erit coniunctiſsimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur.

In Græcorum prouerbio eſt, Amicorum eſſe communia omnia.

Sanguinis autem coniunctio & beneuolentia deuincit homines charitate. magnum eſt enim eadem habere maiorum monumenta, eiuſdem uti ſacris, ſepulchra habere communia.

Sed omniū ſocietatum nulla præſtantior eſt, nulla firmior, quàm cum uiri boni moribus ſimiles ſunt familiaritate coniuncti. Nihil enim amabilius nec copulatius, quàm morum ſimilitudo bonorum. In his in quibus eadem ſtudia ſunt, eædem uoluntates, in his fit ut æquè quiſqꝫ altero delectetur ac ſeipſo. efficiturqꝫ id quod Pythagoras uult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus.

Eſt ea iocundiſsima amicitia, quam ſimilitudo morum coniugauit.

Sunt officia, quæ alijs magis quàm alijs debentur, ut uicinum citius adiuueris in fructibus percipiendis, quàm aut fratrem aut familiarem: at ſi lis in iudicio ſit, propinquum potius & amicum quàm uicinum defenderis.

Nemo qui fortitudinis gloriam conſecutus eſt, inſidijs aut malitia laudem adeptus eſt, itaque uiros fortes, magnanimos, eoſdem bonos & ſimplices ueritatis amicos, minimeqꝫ fallaces eſſe uolumus.

Sciētia quæ eſt remota à iuſtitia, calliditas potius quàm ſapientia eſt appellanda. Difficile eſt

cum

cum præſtare omnibus concupiueris ſeruare æquitatem, quæ eſt iuſtitiæ maximè propria.

Nullum enim tempus eſt quod iuſtitia uacare debeat: fortes igitur & magnanimi ſunt habendi, non qui faciunt, ſed qui propulſant iniuriam.

Etenim qui ex errore imperitæ multitudinis pendet, hic in magnis uiris non eſt habendus.

Vix inuenitur qui laboribus ſuſceptis, periculisq; aditis non quaſi mercedem rerum geſtarum deſideret gloriam.

Pecuniæ eſt fugienda cupiditas: nihil enim eſt tam anguſti animi, tamq; parui, quàm amare diuitias. Nihil honeſtius magnificentiusq; quàm pecuniam contemnere, ſi non habeas: ſi uerò habeas, ad munificentiam libertatemq; conferre.

Cauenda eſt etiam gloriæ cupiditas. eripit enim libertatem, pro qua magnanimis uiris omnis debet eſſe contentio. Nec uerò imperia expetenda, ac potius non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam.

In omnibus negotijs prius quàm aggrediare, adhibenda eſt præparatio diligens.

Parua enim ſunt foris arma, niſi ſit conſilium domi.

Bellum autem ita ſuſcipiatur, ut nihil aliud niſi pax quæſita uideatur: fortis uerò animi & conſtãtis eſt, nõ perturbari in rebus aſperis, nec tumultu animo uti ac cõſilio, nec à ratiõe diſcedere.

Temerè autem in acie uerſari, & manu cum hoſte confligere, immane quiddam & beluarum ſimile eſt. Sed cum tempus neceſsitasq; poſtulat, decertandum manu eſt, & mors ſeruituti turpitudiniq; anteponenda.

Fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis ſine cauſa, quo nihil poteſt eſſe ſtultius.

In tranquillo tempeſtatem aduerſam optare, dementis eſt: ſubuenire autem tempeſtati quouis animo, quauis ratione, ſapientis eſt.

Omnino qui reipub. præſunt, duo Platonis præcepta teneant: unum, ut utilitatem ciuium ſic tueantur, ut quicquid agant, ad eam referant, obliti commodorum ſuorum. Alterum, ut totũ corpus reipub. curent, ne dum partem aliquam tueantur, reliquas deſerant. Vt enim tutela, ſic procuratio reipub. ad eorum utilitatem, qui commiſsi ſunt, non ad eorum quibus commiſſa eſt, gerẽda eſt. Qui autem partem ciuium conſulunt, partem negligunt, rem pernicioſiſsimam in ciuitatem inducunt, ſeditionem atq; diſcordiam. Ex quo euenit ut alij populares, alij ſtudioſi optimi cuiuſq; uideantur, pauci uniuerſorum.

Miſerrima omnino eſt ambitio, honorumq; contentio. Nihil enim laudabilius, nihil magno & præclaro uiro dignius placabilitate atque clementia. Omnis autem animaduerſio & caſtigatio contumelia uacare debet: neq; ad eius qui punit aliquem, aut uerbis caſtigat, ſed ad reipublicæ utilitatem referri debet.

Cauendum eſt etiam ne maior pœna quàm culpa ſit, & ne iiſdem de cauſis alij plectantur, alij ne appellentur quidem. prohibenda autem maximè eſt ira in puniendo. Nunquam tantum iratus qui accedet ad pœnam, mediocritatem illam tenebit, quæ eſt inter nimium & parum.

Optandum eſt ut hi qui præſunt reipublicæ, legum ſimiles ſint, quæ ad puniendum non iracũdia, ſed æquitate ducuntur. Atq; etiam in rebus proſperis, & ad uotum noſtrum fluentibus, ſuperbiam magnopere & faſtigium arrogantiamq; fugiamus.

Nam ut aduerſas res, ſic ſecundas immoderatè ferre leuitatis eſt. præclaraq; eſt æquabilitas in omni uita, & idem ſemper uultus eademq; frons. Rectè præcipere uidentur, qui monent ut quanto ſuperiores ſumus, tanto ſubmiſsius nos geramus.

In ſecundiſsimis rebus maximè eſt utendum conſilio amicorum, iiſq; maior etiam quàm ante eſt tribuenda autoritas: his temporibus cauendũ eſt ne aſſentatoribus patefaciamus aures, neq; adulari nos ſinamus, in quo falli facilè eſt. Tales enim nos eſſe putamus, ut iure laudemur, ex quo naſcuntur innumerabilia peccata, cum homines inflati opinionibus turpiter irritentur, & in maximis uerſantur erroribus.

Nam negligere quid de ſe quiſq; ſentiat, nõ ſolùm arrogantis eſt, ſed etiam omnino diſſoluti.

Omnis autem actio uacare debet temeritate & negligentia, nec uerò agere aliquid cuius non poſsis cauſam probabilem reddere. Efficiendum eſt enim, ut appetitus obediant rationi, eamq; neque præcurrat propter temeritatem, nec propter pigritiam aut ignauiam deſerant: ſintq; tranquilli, atque omni perturbatione animi careant, ex quo eluceat omnis conſtantia, omniſq; moderatio.

Appetitus omnes contrahendi ſedandiq; ſunt, excitandaq; animaduerſio & diligentia, ut ne quid temerè ac fortuitu inconſideratè negligenterq; agamus. Neq; enim à natura ita generati ſumus, ut ad ludum & iocum facti eſſe uideamur: ſed ad ſeueritatem potius, & ad quædam ſtudia grauiora atq; maiora. Ludo autem & ioco uti illo quidem licet, ſed ſicut ſomno & quietibus cæteris, tum cum grauibus ſerijsq; rebus ſatisfecerimus. ipſumq; genus iocandi non profuſum nec immodeſtum, ſed ingenuum & facetum eſſe debet. Vt enim pueris non omnem ludendi licentiam damus, ſed eam quæ ab honeſtatis actionibus non ſit aliena: ſic in ipſo ioco aliquid probi ingenij lumen eluceat.

Ludendi etiam eſt quidam modus retinendus, ut ne nimis omnia profundamus, elatiq; uoluptate, in aliquam turpitudinem dilabamur.

Hominis

Hominis mens diſcendo alitur, & cogitando ſemper aliquid aut inquirit aut agit, uidendiq; & audiendi oblectatione ducitur.

Si quis eſt paulò ad uirtutem erectior, quamuis uoluptate capiatur, occultat & diſsimulat appetitum uoluptatis propter uerecundiam. Ex quo intelligitur corporis uoluptatem non ſatis eſſe dignam hominis præſtantia, eamq; contemni & reijci oportere: ſin ſit quiſpiam qui aliquid tribuat uoluptati, diligenter & tenendum eſſe eius fruendæ modum. Itaq; uictus cultusq; corporis ad ualetudinem referantur, & ad uires non ad uoluptatem. Atq; etiam ſi conſiderare uolumus quæ ſit in natura hominis excellentia & dignitas, facile intelligimus quàm ſit turpe diffluere luxuria, & delicatè ac molliter uiuere, quamq; honeſtum parcè, continenter, ſeuere, ſobriè.

Vt enim in corporibus magnæ diſsimilitudines ſunt. alios enim uidemus uelocitate ad curſum, alios uiribus ad luctandum ualere: itemq; in formis alijs dignitatē ineſſe: alijs uenuſtatem, ſic in annis exiſtunt etiam maiores uarietates.

Neq; enim attinet naturæ repugnare, neq; quicquam ſequi quod aſſequi non queas.

Ideoq;, ut aiunt, nihil decet inuita minerua, id eſt, aduerſante & repugnante natura.

Ad quas igitur res aptiſsimi erimus, in his potiſsimum elaborabimus. Sin aliquando neceſsitas nos ad ea detruſerit, quæ noſtri ingenij non erunt, omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea ſi non decorè, attamē minimè indecorè facere poſsimus. Nec tamen eſt enitendum, ut bona quæ nobis data non ſint ſequamur, quam ut uicia fugiamus.

Nam regna, imperia, nobilitates, honores, diuitiæ, opes & ea quæ ſunt his contraria, in caſu ſita, temporibus reguntur & gubernantur. Ipſi autem quam perſonam gerere uelimus, à noſtra uoluntate proficiſcitur. Itaq; ſe alij ad philoſophiam, alij ad ius ciuile, alij ad eloquentiam applicāt, ipſarumq; uirtutum in alia alius mauult excellere. Quorum uerò patres aut maiores aliqua gloria præſtiterunt, hi ſtudent plerumq; eodem in genere laudis excellere.

Inprimis autem conſtituendum eſt, qui nos & quales eſſe uelimus, & in quo genere uitæ, quæ deliberatio eſt omnium difficillima. Ineunte enim adoleſcentia, cum ineſt maxima imbecillitas conſilij, tum id ſibi quiſq; genus ætatis degendæ conſtituit, quod maximè adamauit. Itaq; ante implicatur aliquo certo genere curſuq; uiuendi, quàm potuit quod optimum eſſet iudicare. Plerunq; parentum præceptis imbuti ad eorum conſuetudinem moremq; deducimur. Alij multitudinis iudicio feruntur, quæq; maiori parti pulcherrima uidentur ea maximè exoptant.

Multo enim firmior eſt & conſtantior natura quàm fortuna.

Amicitiæ quæ minus delectant, & minus probatur, magis decere cenſent ſapientes ſenſum liluere, quàm repentè præcidere. Commutato autem genere utæ omni ratione curandum eſt, ut d bono conſilio feciſſe uideamur.

Eſt igitur adoleſcētis maiores natu reuereri, ex hiſq; deligere optimos & probatiſsimos, quo um conſilio atq; auctoritate nitatur.

Maximè autem hæc ætas à libidinibus eſt arcenda, exercendaq; in labore patientiaq; & ani ni & corporis, ut eorum in bellicis & ciuilibus officijs uigeat induſtria. Atq; etiam cum relaxa e animos, & dare ſe iocunditati uolent, caueant intemperantiam, meminerint uerecūdiæ: quod acilius erit, ſi in eiuſmodi quidem rebus maiores natu uelint intereſſe.

Senibus autem labores corporis minuendi, exercitationes animi etiam augendę uidentur. landa uerò eſt opera, ut & amicos & iuuentutē, & maximè rempub. conſilio & prudentia quàm plurimum adiuuent. Nihil autem cauendum magis eſt ſenectuti, quàm ne lāguori ſe deſidieq; de lant. Luxuria uerò cum omni ætati ſit turpiſsima, tum ſenectuti eſt fœdiſsima. Sin autem libidi num intemperantia acceſſerit, duplex malum eſt, quod & ipſa ſenectus dedecus concipit, & ado leſcentium facit impudentiorem intemperantiam.

Eſt igitur proprium munus magiſtratus, intelligere ſe gerere perſonam ciuitatis, debereq; eius dignitatem & decus ſuſtinere, leges ſeruare, iura diſtribuere, eaq; fidei ſuæ commiſſa meminiſſe.

Nihil autem eſt quod tam deceat, quàm in omni re gerenda, capiendoq; conſilio ſeruare conſtantiam.

Duo maximè ſunt fugienda, ne quid effœminatum aut molle, & ne quid durum aut ruſticum fiat.

Cum autem pulchritudinis duo genera ſint, quorum in altero uenuſtas ſit, in altero dignitas: uenuſtatem muliebrem dicere ſolemus, dignitatem uirilem. ergo & à forma remoueatur omnis, uiro non dignus ornatus, & huic ſimile uicium in geſtu motuq; caueatur. formæ autem dignitas coloris bonitate tuenda eſt, & color exercitationibus corporis. Adhibenda eſt præterea munditia non odioſa neq; exquiſita nimis, tantumq; effugiat agreſtem & inhumanam negligentiam. Eadem ratio eſt habenda ueſtitus, in quo ſicut in pleriſq; rebus mediocritas optima eſt. Cauendum eſt autem ne aut tarditatibus utamur in ingreſſu mollioribus, ut pomparum ferculis ſimiles eſſe uideamur: aut in feſtinationibus ſuſcipiamus nimias celeritates, quę cum fiunt, anhelitus mouentur, uultus mutatur, ora torquentur, ex quibus magna ſignificatio fit non adeſſe conſtantiam. Sed multo etiam magis elaborandum eſt, ne animi motus à natura recedant, quod aſſequ[illegible]ebimus ne in perturbationes atq; exanimationes incidamus, & ſi attenos animos

ad decoris conſeruationem tenebimus. Curandum eſt ut cogitatione ad res optimas utamur, appetitum rationi obedientem præbeamus.

In omni uita rectiſsime præcipitur, ut perturbationes fugiamus, id eſt, motus animi nimios rationi non obtemperantes.

Maxime curandũ eſt, ut eos quibus cũ ſermonem conferimus, & uereri & diligere uideamur.

Ira procul abſit, cum qua nihil recte fieri, nihil conſiderate poteſt. Magna autem parte clemẽti caſtigatione licet uti, grauitate tum adiũcta, ut ſeueritas adhibeatur, & contumelia repellatur. Quæ cũ aliqua perturbatione fiũt, ea nec cõſtãter fieri poſſunt neq; ab his qui aſſunt approbari.

De formæ etiam de ipſo prædicare falſa præſertim, & cum irriſione audientium imitari militem glorioſum.

Ornanda eſt enim dignitas domo, at non ex domo tota quærenda: nec domo dominus, ſed domino domus eſt honeſtanda.

Mediocritas ad omnem uſum cultumq; uita transferenda eſt. In omni autem actione ſuſcipienda tria ſunt tenenda. primum, ut appetitus rationi pareant, quo nihil eſt ad officia conſeruanda accõmodatius. Deinde ut animaduertatur quanta illa res ſit, quam efficere uelimus, ne ue maior minor ue cura & opera ſuſcipiatur, quam cauſa poſtulat. Tertium ut caueamus, ut ea quæ pertinet ad liberalem ſpeciem & dignitatem moderata ſint. horum trium tamen præſtantiſsimũ eſt appetitus obtemperare rationi.

Turpe enim ualdeq; uicioſum eſt in re ſeuera, conuiuio dignum aut delicatum aliquem inferre ſermonem.

Decet non ſolum manus, ſed etiam oculos abſtinentes habere.

Fit etiam neſcio quomodo, ut magis in alijs cernamus quàm in nobiſipſis ſi quid delinquitur. Sine uerecundia nihil rectum eſſe poteſt nihil honeſtum.

Omnium rerum ex quibus aliquid requiritur, nihil eſt agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius.

Studijs officijſq; ſcientiæ præponenda ſunt officia iuſtitiæ, quæ pertinent ad hominum utilitatem, qua nihil homini debet eſſe antiquius.

Magnitudo animi remota iuſticia humanaq; comitate & coniunctione feritas quædam fit, & immanitas. Omne officium quod ad coniunctionem hominum & ſocietatem tuendam ualet, anteponendum eſt illi officio, quod coniunctione & ſcientia continetur.

Cogitationem prudentiamq; ſequitur conſiderata actio. Ita fit ut agere conſiderate pluris ſit, quàm cogitare prudenter.

Prima officia dijs immortalibus, ſecũda patriæ tertia parentibus. Deinde gradatim reliquis debeantur. Et hæc ex primo libro officiorum M. T. C. Sequitur nunc ex ſecundo.

Ex libro ſecundo Officiorum M. T. Ciceronis.

QVID enim eſt per Deos optabilius ſapientia, quid præſtantius, quid melius, quid homine dignius. hanc igitur qui expetunt philoſophi nominantur, nec quicquam aliud eſt philoſophia, ſi interpretari uelis præter ſtudium ſapientiæ.

Qui parum perſpiciunt, hi ſæpe uerſutos homines & callidos admirantes, malitiam ſapientiam iudicant. quorum error eripiendus eſt, opinioq; omnis ad eam ſpeciem traducenda, ut honeſtis conſilijs iuſtiſq; factis, non fraude & malitia ſe intelligant, eaq; uelint conſequi poſſe.

Deos placatos pietas efficiet & ſanctitas.

Proprium hoc ſtatuo eſſe uirtutis, conciliare animos hominum, & ad ſuos uſus adiungere.

Secundæ res, honores, imperia, uictoriæ: quanquam fortuna ſint, tamen ſine hominum operibus & ſtudijs neutram in partem effici poſſunt.

Male enim ſe res habet, cum quod uirtute effici debet, id tentatur pecunia.

Atq; etiam ſubijciunt ſe homines imperio alterius & poteſtati de cauſis pluribus. ducuntur enim aut beneuolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis præſtantia, aut ſpe ſibi utile futurum, aut metu ne ui parere cogantur, aut ſpe largitionis promiſsionisq; capti aut poſtremo mercede conducti. Omnium autem rerum nec aptius eſt quicquam ad opes tuendas ac tenendas quàm diligi, nec alienius quàm timeri.

Malus enim cuſtos diuturnitatis metus, contraq; beniuolentia fidelis uel ad perpetuitatem.

Quod igitur latiſsime patet, neq; ad incolumitatem ſolum, ſed etiam ad opes, & potentiam ualet plurimum, id amplectamur, ut metus abſit, charitas retineatur: ita facillime quæ uolemus & priuatis in rebus & in repub. conſequimur. Etenim qui ſe metui uolunt à quibus metuitur, eoſdem metuant ipſi neceſſe eſt.

Nec uerò ulla uis imperij tanta eſt, quæ premente metu poſsit eſſe diuturna.

Certum igitur hoc ſit,idq; & primum & maxime neceſſarium familiaritates habere fidas amantium nos amicorum & mirantium noſtra.

Vehementer autem multitudinis amor commouetur ipſa fama & opinione liberalitatis,beneficentiæ,iuſtitiæ,fideiq;,omniumq; earum uirtutum quæ pertinent ad manſuetudinem morum ac facilitatem.

Fides autem ut adhibeatur,duabus rebus effici poteſt,ſi exiſtimabimur adepti coniunctam cum iuſtitia prudentiam. Nam & his fidem habemus,quos plus intelligere quàm nos arbitramur,quoſq; & futura proſpicere credimus. & cum res agat,in diſcrimenq; uentum ſit,experire rem,& conſilium ex tempore capere poſſe.Hanc enim utilem homines exiſtimant,ueramq; prudentiam: iuſtis autem & fidis hominibus,id eſt,bonis uiris ita fides habetur,ut nulla ſit in his fraudis iniuriæq; ſuſpicio.itaq; his ſalutem noſtram,his fortunam,his liberos rectiſsime cõmitti arbitramur.harum igitur duarum iuſtitia plus pollet ad fidem faciẽdam:quippe cum ea ſine prudentia ſatis habeat auctoritatis,prudentia ſine iuſtitia nihil ualet ad fidem faciendam.Quo enim quis uerſutior & callidior,hoc inuiſior & ſuſpectior probabitur detracta opinione probitatis.

Popularibus enim uerbis eſt agendum & uſitatis,cum loquimur de opinione populari.

Non enim omnes eos contemnunt,de quibus male exiſtimant.Contemnuntur autem hi qui nec ſibi nec alteri,ut dicitur,proſunt,in quibus nullus labor,nulla induſtria,nulla cura eſt.Admiratione autem afficiuntur hi qui anteire cæteros uirtute putantur,& cum omni carere decore,tum uerò his uitijs quibus alij non poſſunt facile obſiſtere.

Nemo iuſtus eſſe poteſt qui mortem,qui dolorem,qui exilium,qui egeſtatem timet,aut qui ea quæ ſunt his contraria,æquitati anteponit.

Maxime admiramur eum qui pecunia non mouetur,quod in quò uiro perſpectum ſit,hunc dignum ſpectatu arbitramur. Omnis ratio atq; inſtitutio uitæ hominum adiumenta deſiderat,in primiſq; ut habeat quibus cum familiares poſsit conferre ſermones,quod eſt difficile,niſi ſpeciem per te boni uiri feras.

Iuſtitiæ tanta uis eſt,ut ne illi quidem qui maleficio & ſcelere paſcuntur,poſsint ſine ulla particula iuſtitiæ uiuere.Nam qui eorum cuipiam qui unà latrocinantur,furatur aliquid,aut eripit, is ſibi ne in latrocinio quidem relinquit locum. Cum igitur tanta uis iuſtitiæ ſit,ut ea etiam latronum opes firmet atq; augeat,quantum eius uim inter leges & iudicia & inſtituta fore putamus?

Omni igitur ratione colenda & retinenda iuſtitia eſt,tum ipſa per ſe.nam aliter iuſtitia non eſſet,tamen propter amplificationem honoris & gloriæ.

Preclarè Socrates hanc uiam ad gloriam proximam & quaſi compendiariam dicebat eſſe,ſi quis id ageret,ut qualis haberi uellet,talis eſſet. Quod ſi qui ſimulatione & inani oſtentatione, & ficto non modo ſermone,ſed etiam uultu,ſtabilem ſe poſſe gloriam conſequi,uehementer errant. Vera enim gloria radices agit atque etiam propagatur,ficta omnia celeriter tanquam floſculi decidunt.

Nec ſimulatum quicquam poteſt eſſe diuturnum.Qui igitur adipiſci ueram gloriam uolet,iuſtitiæ fungatur officijs.

Si quis ab ineunte ætate habet cauſam celebritatis & nominis,aut à patre acceptam aut aliquo caſu aut fortuna,in hunc oculi omnium conijciuntur,atq; in eum quid agat,aut quemadmodum uiuat inquiritur,tanquam in clariſsima luce uerſetur,nullum eius dictum aut factum poteſt obſcurum eſſe. Quorum autem ætas prima propter humilitatem & obſcuritatem in hominum ignorantia uerſatur,hi ſimul ac iuuenes eſſe cœperint,magna ſpectare,& ad ea rectis ſtudijs debent contendere:quod eo firmiore animo facient,quia non modò non inuidetur illi ætati,uerum etiam fauetur.Vt reliquis in rebus multo maiora ſunt opera animi quã corporis,ſic eæ res quas ingenio ac ratione proſequimur,gratiores ſunt quam illæ quas uiribus.

Facillime autem & in optimam partem cognoſcuntur adoleſcentes,qui ſe ad claros,ſapientes uiros,bene conſulentes reipub.contulerunt,quibus cum ſi frequentes fuerint,opinionem afferunt populo,eorum fore ſe ſimiles quos ſibi ipſi delegerint ad imitandum.

Difficile dictu eſt quantopere conciliet animos comitas affabilitaſq; ſermonis.

Magna eſt admiratio copioſe ſapienterq; dicentis,quem qui audiunt,intelligere etiam & ſapere plus quàm cæteros arbitrantur.Si uerò ineſt in oratione mixta modeſtiæ grauitas,nihil admirabilius fieri poteſt,eoq; magis ſi ea ſunt in adoleſcente.

Hoc præceptum officij diligenter tenendum eſt,ne unquam innocentem iudicio capitis arceſſas.id enim ſine ſcelere nullo modo fieri poteſt.Nam quid eſt tam inhumanum quàm eloquentiam à natura ad ſalutem hominum & conſeruationem datam ad bonorum peſtem perniciemq; conuertere.Ne tamen ut hoc fugiendum,ita eſt habendum religioni nocentem,quandoq; & nepharium impiumq; defendere. Vult hoc multitudo,patitur conſuetudo,fert etiam humanitas.

Iudicis eſt ſemper in cauſis uerum ſequi,patroni uerò nonnunquam ueriſimile,etiam ſi minus ſit uerum defendere. Maxime autem & gloria paratur & gratia defenſionibus,eoq; maior, ſi quãdo accidit ut ei ſubueniatur,qui potentis alicuius opibus circumueniri urgeriq; uideatur.

Præclare in epiſtola quadam Alexandrum filium Philippus accuſat,quod largitione beneuolentiam Macedonum cõſectetur:Quod te malum,inquit,rationis in iſtam ſpem induxit,ut eos

tibi fideles fore putares, quos pecunia corrupiſſes? An tu id agis Macedones non te regem ſuũ ſed miniſtrum & præbitorem exiſtiment? Quid ſordidius regi, melius etiam, quàm largitionem corruptelam eſſe dixit. fit enim deterior qui accipit, atq; ad idem ſemper expectandũ paratior.

Nonnunquam tamen eſt largiendum, nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum. & ſæpe idoneis hominibus de re familiari impendendum eſt, ſed diligenter atque moderate. Multi enim & patrimonia effuderunt inconſulte largiendo. Quid autem eſt ſtultius, quàm quod libenter facias, curare ut id diutius facere non poſsis? Atq; etiam ſequuntur largitionem rapinæ. cùm enim dando egere cœperint, alienis bonis manus inferre coguntur. Ita cum beneuolentiæ comparandæ cauſa beneficij eſſe uelint, non tanta aſſequuntur ſtudia eorum quibus dederunt, quanta odia eorum quibus ademerũt. Quamobrem nec ita claudenda eſt res familiaris, ut eam benignitas aperire non poſsit: nec ita reſeranda, ut omnibus pateat. Modus adhibeatur, isq; ad facultates referatur. Omnino meminiſſe debemus id quod à noſtris hominibus ſæpiſsime uſurpatum eſt, iamq; in prouerbij conſuetudinem uenit, largitionem fundum non habere. uitanda tamen ſuſpicio auaritiæ eſt. Cauſa igitur largitionis eſt, ſi aut neceſſe eſt aut utile, in his autem ipſis mediocritatis regula optima eſt: propenſior autem benignitas eſſe debet in calamitoſos, niſi forte erunt digni calamitate.

Conueniet autem tum in dando munificum eſſe, tum in exigendo non acerbum: in omniq; re contrahenda, emendo, uendendo, conducendo, locando, uicinitatibus & confinijs æquum & facilem, multa multis de ſuo iure concedentem: à litibus uerò quantum liceat, & neſcio an & paulo plus quàm liceat abhorrentem. Eſt enim non modo liberale, paululum nonnunquam de ſuo iure decedere, ſed interdum etiam fructuoſum. Habenda autem ratio eſt rei familiaris: quã quod dilabi ſinere flagitioſum eſt: ſed ita, ut illiberalitatis auaritiæq; abſit ſuſpicio.

Recte à Theophraſto eſt laudata hoſpitalitas. Eſt enim, ut mihi quidem uidetur, ualde decorum patere domus hominum illuſtrium illuſtribus hoſpitibus. Eſt autem etiam uehementer utile ijs, qui honeſte multum poſſe uolunt, per hoſpites apud extraneos populos ualere opibus & gratia.

Nam in iure cauere, conſilio iuuare, atq; hoc ſcientiæ genere prodeſſe multis, uehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Itaq; cum multa præclara maiorum, tum eiſdem optime conſtituta iuris ciuilis ſummo ſemper in honore cognitio fuit atq; interpretatio.

Cum autem omnes non poſsint, ne multi quidem aut iuriſperiti eſſe aut diſerti, licet tamen opera prodeſſe multis, beneficia petentem, commendare iudicibus aut magiſtratibus, uigilantẽ pro re alterius, aut eos ipſos qui conſulunt aut defendunt rogando. quod qui faciunt, plurimum gratiæ conſequũtur, latiſsimeq; eorum manat induſtria. Iam illud non ſunt admonendi. eſt enim in promptu ut animaduertant cum iuuare alios uelint, ne quos offendant. Sæpe enim aut eos lædunt quos non debent, aut eos quos non expedit, ſi ſcientes, temeritatis: ſi imprudentes, negligentiæ eſt. Vtendum eſt etiam excuſatione aduerſus eos quos inuitus offendas, quacunq; poſsis. quare id quod feceris neceſſe fuerit, nec aliter facere potueris. Melius apud bonos quàm apud fortunatos beneficium collocari puto. danda tamen omnino opera eſt, ut omni genere ſatisfacere poſsimus. Sed ſi res in contentionem ueniet, nimirum Themiſtocles eſt autor adhibendus, qui cum conſuleretur, utrum bono uiro pauperi, an minus probato diuiti filiam collocaret: Ego uerò, inquit, malo uirum qui pecunia egeat, quàm pecunia quæ uiro. Sed corrupti mores deprauatiq; ſunt admiratione diuitiarum, quarum magnitudo quid ad unumquenque noſtrum pertinet, illum fortaſſe adiuuat qui habet, nec id quidem ſemper.

Extremum autem præceptum in beneficijs operaq; danda eſt, ne quid contra æquitatem contendas, ne quid pro iniuria. Fundamentum enim perpetuæ conſeruationis & famę, eſt iuſtitia, ſine qua nihil poteſt eſſe laudabile.

In primis uidendum erit ei qui rempub. adminiſtrabit, ut ſuum quiſq; teneat, neq; de bonis priuatorum publice diminutio fiat.

Hanc enim ob cauſam maxime, ut ſua tuerentur, reſpublica ciuitatesq; conſtitutæ ſunt. Nam & duce natura homines congregabantur. tamen ſpe cuſtodiæ ſuarum urbium præſidia quærebant.

Danda erit opera, ut omnes intelligant, ſi ſalui eſſe uelint, neceſsitati parendũ. Atq; etiam omnes qui rempublicam gubernabunt, conſulere debebunt ut earum rerum copia ſit, quæ ſunt neceſſariæ.

Caput autem eſt in omni procuratione negocij & muneris publici, ut auaritię pellatur etiam minima ſuſpicio. Nullum igitur uitiũ tetrius eſt, ut eo unde egreſſa eſt, reuertatur oratio, quàm auaritia, præſertim in principibus rempub. gubernantibus. habere enim quæſtui rempub. non modò turpe eſt, ſed ſceleratum & nepharium.

Nulla autem re conciliare facilius beneuolentiã multitudinis poſſunt hi qui reipub. præſunt, quàm abſtinentia & continentia.

Nam cui res erepta eſt, eſt inimicus: cui data eſt, etiamſi diſsimulat ſe accipere uoluiſſe, & maxime in pecunijs creditis, occultat ſuum gaudium, ne uideatur non fuiſſe ſoluendo. At uerò ille qui accipit iniuriam, & meminit & præ ſe fert ſuum dolorem.

Ea eſt

Ea eſt ſumma ratio & ſapientia boni ciuis, commoda ciuium non diuellere, atq; omnes æquitate eadem continere.

Qui Rempub. tuebuntur, in primis operam dabūt ut iuris & iudiciorum æquitate ſuum quiſque teneat, & neq; tenuiores propter humilitatem circumueniantur, neq; locupletibus ad ſua uel tenenda uel recuperanda obſit inuidia. Res autem familiaris quæri debet ijs rebus à quibus abeſt turpitudo, conſeruari autem diligentia & parſimonia, eiſdem etiam rebus augeri. Hæc ex ſecundo Officiorum.

Ex libro tertio Officiorum M.T. Ciceronis.

DVBITANDVM non eſt, quin nunquam poſsit utilitas cum honeſtate contendere.

Detrahere autem alteri ſui commodi cauſa, & ex hominis incommodo ſuum cōmodum augere, eſt magis contra naturam quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera cuncta quæ poſſunt aut corpori accidere aut rebus externis. Nam ut ſibi quiſq; malit quod ad uſum uitæ pertineat, quàm alteri acquirere, conceſſum eſt non repugnante natura. Illud quidem natura non patitur, ut aliorum ſpolijs noſtras facultates, copias opeſq; augeamus. Neq; hoc uerò ſolum natura, id eſt, iure gentium, ſed etiam legibus populorum, quibus in ſingulis ciuitatibus reſpub. continetur, eodem modo conſtitutum eſt, ut non liceat ſui commodi cauſa alteri nocere. Hoc enim ſpectant leges, hoc uoluit incolumen eſſe ciuium coniunctionem, quam qui dirimunt, eos morte, exilio, uinculis, damno coercent. atque hoc efficit multo magis ipſa naturæ ratio, quæ eſt lex diuina & humana: cui parere qui uelit (omnes autem parebunt qui ſecundum naturam uolunt uiuere) nunquam committet ut alienum appetat, & id quod alteri detraxerit, ſibi aſſumat. Etenim multo magis eſt ſecundum naturam excelſitas animi & magnitudo, itemq; communitas, iuſtitia, liberalitas quàm uoluptas, quàm auaritia, quàm diuitiæ. Quæ quidem contemnere & pro nihilo ducere, comparantem cum utilitate cōmuni, magni animi eſt & excelſi. Itemq; magis eſt ſecundum naturam pro omnibus gentibus (ſi fieri poſsit) conſeruandis aut iuuandis maximos labores moleſtiaſq; ſuſcipere, imitantes Herculem illum, quem hominum fama beneficiorum memor in cōcilio cœleſtium collocauit, quàm uiuere in ſolitudine non modò ſine ullis moleſtijs, ſed etiam in maximis uoluptatibus, abundantem omnibus copijs, ut etiam excellas pulchritudine & uiribus. Quocirca optimo quiſq; ſplendidiſsimoq; ingenio longè illa uita huic anteponitur. Ex quo efficitur, hominem naturæ obedientem homini nocere non poſſe.

Qui autem rationem ſuorum ciuium dicunt habendam, externorum negant, hi dirimunt cōmunem humani generis ſocietatem: qua ſublata beneficentia, liberalitas, bonitas, iuſtitia, funditus tollitur. quæ qui tollunt, etiam aduerſus deos immortales impij iudicandi ſunt.

Iuſtitia enim una uirtus omnium eſt, domina & regina uirtutum.

Suum cuiq; incommodum ferendum eſt potius quàm de alterius commodis detrahendum.

Nihil uerò utile, quod non idem honeſtum: nihil honeſtum, quod non idem utile: & ubi turpitudo, ibi utilitas eſſe non poteſt. ad honeſtatem enim nati ſumus.

Satis enim nobis (ſi modo in philoſophia aliquid profecimus) perſuaſum eſſe debet, ſi omnes deos hominesq; celare poſsimus, nihil tamen auare, nihil iniuſtè, nihil libidinoſe, nihil incontinenter eſſe faciendum.

Honeſta enim bonis uiris occulta quæruntur.

Nec noſtræ nobis utilitates obmittendæ ſunt, alijsq; tradendæ cū ijs ipſi egeamus: ſed ſuæ cuiq; utilitati quod ſine alterius iniuria fiat, ſeruiendum eſt.

Scitè enim Chryſippus, qui ſtadium (inquit) currit, eniti & contendere debet quàm maximè poſsit, ut uincat: ſupplantare eum qui cum certet, aut manu pellere nullo modo debet. Sic in uita ſibi quemq; petere quod pertineat ad uſum, non iniquum eſt: ſed alteri diripere, ius non eſt.

Neq; contra tempus, neq; contra iuſiurandum ac fidem, amici ſui cauſa uir bonus faciet. Nā ſi omnia facienda ſint quæ amici uelint, non amicitiæ tales, ſed coniurationes putandę ſunt. Nam cum id quod utile uidetur in amicitia, cum eo quod honeſtum eſt comparatur, iaceat utilitatis ſpecies, ualeat honeſtas. Cum autem in amicitia, quæ honeſta non ſunt poſtulant, religio & fides anteponatur iuſtitiæ.

Nihil ꝙ crudele, utile. eſt eī hominū naturæ, quā ſequi debemus, maximè inimica crudelitas.

Male etiam quę peregrinos urbibus uti prohibent, eoſq; exterminant. Nam eſſe pro ciue, qui ciuis non ſit, rectum eſſe non licere: uſu uerò urbis prohibere peregrinos, ſanè inhumanum eſt.

Ex omni uita ſimulatio diſsimulatioq; tollenda eſt. tollendum eſt igitur ex rebus contrahendis omne mendacium.

Ennius ait, nequicquam ſapientem ſapere, qui ſibi prodeſſe non quærit. Eſt autem ſapientis nihil contra mores, leges, inſtituta facere, habere rationem rei familiaris. neq; enim ſolum nobis

diuites eſſe uolumus,ſed liberis,propinquis, amicis,maximeq; reipub.Singulorum enim facul-tates & copiæ,diuitiæ ſunt ciuitatis.

Nec ulla pernicies uitæ maior inueniri poteſt,quàm in malicia ſimulatio intelligentiæ.Mihi quidem etiam ueræ hæreditates non honeſtę uidentur,ſi ſunt malicioſis officiorum blanditijs nō ueritate,ſed ſimulatione quæſitæ.atque in talibus rebus aliud utile interdum,aliud honeſtum uideri falſo ſolet.

Homo iuſtus,quem ſentimus bonum uirum,nihil cuiquam quod in ſe tranſeat,detrahet.hoc qui admiratur, is ſe quid ſit uir bonus,neſcire fateatur.At uerò ſi quis uoluerit animi ſui complicatam notionem euoluere,iam ſeipſum doceat eum bonum uirum eſſe,qui proſit quibus poſsit, & noceat nemini niſi laceſsitus iniuria.itaq; talis uir non modo facere,ſed nec cogitare quidem quicquam audebit,quod nō ualeat prædicare.Nec uero turpe eſt philoſopho,dubitare quæ nec ruſtici quidem dubitant.Cadit igitur in uirum bonum,mentiri emolumenti ſui cauſa,criminari, eripere,fallere,nihil profectò minus.Eſt ergo ulla res tanti,aut commodum ullum tam expeten-dum,ut uiri boni & ſplendorem & nomen amittas.Quid eſt quod afferre utilitas iſta poſsit,ſi boni uiri nomen arripuerit,& fidem iuſtitiamq; detraxerit. Quid enim intereſt, utrum ex homine conuertat ſe quis in beluam,an hominis figura immanitatem gerat beluæ.Qui ſi omnia recta & honeſta negligūt,dummodo potentiam conſequuntur,nonne immanitatem beluæ gerūt? Quid ſi tyrannidem occupare,ſi patriam prodere conabitur pater, ſilebit ne filius? Imò uero obſecra-bit patrem filius,ne id faciat:ſi nihil proficiet,accuſabit,minabitur etiam ad extremum,ſi ad perniciem patriæ res ſpectabit,patriæ ſalutem ſaluti patris anteponet.

Pacta & promiſſa ſemper ſeruanda ſunt, quæ nec ui nec dolo malo (ut prætores dicere ſo-lent) facta ſunt.

Neq; ſemper depoſita reddenda ſunt.Si gladium quis ſana mente apud te depoſuerit, & repetat inſanus,reddere peccatum,officium non reddere. Quod ſi quis qui apud te pecuniam depo-ſuerit,bellum inferat patriæ,pactum ne reddes depoſitum? non credo. facies enim contra rem pub.quæ debet eſſe chariſsima.Sic multa quæ honeſta uidentur natura,temporibus fiunt non honeſta.Facere promiſſa,ſtare conuentis,reddere depoſita commutata utilitate fiunt non honeſta.

Peruertunt homines ea quæ ſunt fundamenta naturæ,cum utilitatem ab honeſtate ſeiungūt. Omnes enim expetimus utilitatem,ad eamq; rapimur:nec facere aliter ullo modo poſſumus. Nam quis eſt qui utilia fugiat,aut quis potius eſt qui ea non ſtudioſiſsimè proſequatur? ſed quia non poſſumus niſi laude,decore,honeſtate utilia reperire,propterea illa & prima & ſumma ha-bemus. Vtilitatis uerò nomen non tam ſplendidum quàm neceſſarium putamus,unde omnium regula una eſt,quam tibi cupio eſſe notiſsimam:Aut illud quod utile eſſe uidetur,ne turpe ſit:aut ſi turpe,ne uideatur eſſe utile.

Eſt enim iuſiurandum, affirmatio religioſa:quod autem affirmando quaſi Deo teſte promiſe-ris,id ſeruandum eſt.Non enim falſum iurare,periurare eſt:ſed quod animi tui ſententiam iura-ueris, ſicut uerbis concipitur in ore noſtro,id non facere, periurium eſt.nam nullum uinculum adſtringendam fidem iure iurando noſtri maiores eſſe arctius uoluerint.Eſt autem ius etiam bellicum fideſq; iuriſiurandi ſæpè cum hoſte ſeruanda.

Non debet ratum eſſe,quod actum eſt per uim,quaſi uerò forti uiro uis nō poſsit adhiberi.Et hæc ex libris Officiorum M.T.C.Sequitur nunc de amicitia eiuſdem.

Ex M.T.Ciceronis libro de Amicitia.

EXISTIMARE debes hominum oculos in te eſſe coniectos,unum te ſapientem & appellant & exiſtimant,non ſolum natura & moribus,ſed etiam ſtudio & doctrina:neq; ſicuti uulgus,ſed ut eruditi ſolent appellare ſapientem.hanc eſſe ſapienti-am in te exiſtimant,quod omnia tua in te poſita eſſe ducas,humanosq; caſus uirtu te inferiores putes.

Tu autem quod mihi tantum attribui dicis, quātū ego nec agnoſco nec poſtulo,facis amice.

Nullo caſu arbitror hoc cōſtanti homini poſſe contingere,ut ulla intermiſsio fiat officij.

Suis incommodis grauiter angi,non amicum,ſed ſeipſum amantis eſt.

Quid dicam de moribus facillimis,de pietate in matrem, libertate in ſorores,bonitate in ſu-os,iuſtitia in omnes:hæc omnia nota ſunt nobis.

Quam autem hic ciuitati charus fuit,mœrore funeris iudicatum eſt.Quid ergo paucorum annorum acceſsio hunc iuuare potuiſſet. Quamobrem uita quidem talis fuit uel fortuna uel glo-ria,ut nihil ultra poſſet accedere,moriendi autem ſenſum celeritas abſtulit.

Ego uerò uos hortari tantum poſſum,ut amicitiam omnibus rebus humanis anteponatis.Nihil eſt tam naturæ aptum,tamq; conueniens ad res uel ſecundas uel aduerſas; ſed hoc in primis cenſeo,niſi inter bonos amicitiam eſſe non poſſe.

Nos autē ea quæ ſunt in uſu uitaq; cōmuni,nō ea quæ fingũtur aut optãtur ſpectare debemus.

Agamus igitur pingui(ut aiunt)mineruа,qui ita ſe gerunt,ita uiuunt,ut eorum probetur fides,integritas,æquabilitas,liberalitas:nec ſit in eis ulla cupiditas,libido,auaritia,ſitq; magna cōſtantia:hos uiros bonos ut habiti ſunt,ſic etiam appellandos putemus, qui aſſequantur quantū homines poſſunt naturam optimam bene uiuendi ducere.

Sic enim perſpicere uideor mihi,ita natos eſſe nos,ut inter omnes ſocietas quędam ſit maior, aut ut quiſq; proxime accedit,itaq; ciues potiores quàm peregrini,propinqui quàm alieni. cum iis enim natura ipſa peperit amicitiam,ſed ea nihil non habet firmitatis.Namq; hoc præſtat amicitia propinquitati,quod ex propinquitate beneuolentia tolli poteſt, ex amicitia nō poteſt: ſublata enim beneuolentia,amicitiæ nomen tollitur,propinquitatis manet.

Quanta autem uis amicitiæ ſit,ex hoc intelligi poteſt maxime,quòd ex infinita ſocietate humani generis,quam conciliauit ipſa natura,ita contracta res eſt,in anguſtumq; deducta, ut omnis charitas aut inter duos aut paucos coniungeretur.

Eſt enim amicitia nihil aliud,niſi omnium diuinarum humanarumq; rerum cum beneuolentia & charitate conſenſio.Qua,quod haud ſcio an excepta ſapientia quicquam melius ſit hominibus à dijs immortalibus datum.diuitias alij præponunt,bonam alij ualetudinem, alij potentiã, alij honores,alij quidem uoluptates corporis. Beluarum hoc quidem extremum eſt, illa autem ſuperiora & caduca & incerta,ſunt poſita non tam in noſtris conſilijs quàm in fortunæ temeritate.Qui autem in uirtute ſummum bonum ponunt,illi quidem præclare agunt: ſed hæc ipſa uirtus amicitiam & gignit & continet,quia nec ſine uirtute amicitia ullo pacto eſſe poteſt. Tales igitur inter uiros amicitia tantas oportunitates habet, quantas uix queo dicere. Principio qui poteſt eſſe uita uitalis,ut ait Ennius,qui non in amici mutua beneuolentia conquieſcat? Quid dulcius quàm habere qui cum omnia audeas ſic loqui ut tecum? Quis eſſet tantus fructus in proſperis rebus,niſi haberes qui illis æque ac tu ipſe gauderet? Aduerſas uerò res ferre, difficile eſſet ſine illo qui grauius etiam quàm tu ferret.Deniq; cæteræ res quæ expetuntur,opportunę ſunt ſingulę rebus fere ſingulis.Diuitiæ ut utare,opes ut colare,honores ut laudere,uoluptate ut gaudeas,ualetudo ut dolore careas,& muneribus fungare corporis. Amicitia res plurimas continet,quocunq; te uerteris præſto eſt,nullo modo,nullo loco excluditur: nunquam intempeſtiua, nunquam moleſta eſt.itaq; non aqua,non igne (ut aiunt)locis pluribus magis utimur quàm amicitia.Neq; ego de uulgari aut de mediocri,quæ tamen & ipſa delectat & prodeſt: ſed de uera & perfecta loquor,qualis eorum qui pauci nominantur,fuit.Nam & ſecundas res ſplendidiores facit amicitia, & aduerſas patiens communicansq; leuiores. Cumq; plurimas & maximas commoditates amicitia contineat,tamen illa nimirum præſtat omnibus,quòd bonam ſpem prælucet in poſterum,nec debilitari animos aut cadere patitur:uerumetiam amicum qui intuetur, tanq̃ exemplar aliquod intuetur ſui. Quocirca & abſentes adſunt,& egentes abundant,& imbecilles ualent:& quod difficilius eſt dictu,mortui uiuunt.Tantos eos honos memoria deſiderium proſequitur amicorum,ex quo illorum beata mors uidetur,horum uita laudabilis. Quod ſi exemeris ex rerum natura beneuolentiæ coniunctionem,nec domus ulla,nec urbs ſtare poterit,nec agricultura permanebit.Id ſi minus intelligitur,quanta uis amicitiæ concordiæq; ſit, ex diſſenſionibus atq; diſcordijs percipi poteſt.Quæ enim domus tam ſtabilis,quę tam firma ciuitas eſt,quę non odijs & diſsidijs funditus poſsit euerti: ex quo quantum boni ſit in amicitia, iudicari poteſt.

Amor enim ex quo amicitia nominata eſt, princeps eſt, ad beneuolentiam coniungendam. Nam utilitates quidem etiam ab his percipiuntur ſæpe, qui ſimulatione amicitiæ coluntur, & obſeruantur temporis cauſa.

In amicitia autem nihil fictum eſt, nihil ſimulatum,& quicquid eſt id, uerum eſt & uoluntarium.Quapropter à natura mihi uidetur potius quàm ab indigentia orta amicitia, applicatione magis animi cum quodam ſenſu amandi,quàm cogitatione quantum illa res utilitatis eſſet habitura.Quod quidem quale ſit,etiam in beſtijs quibuſdam animaduerti poteſt, quæ ex ſe natos ita amant ad tempus,ab eiſq; amantur,ut facile earum ſenſus appareat, quod in homine eſt multo euidentius.Primum ex ea charitate,quæ eſt inter natos & parentes, quæ dirimi niſi deteſtabili ſcelere non poteſt.deinde conſimilis ſenſus extitit amoris,ſi aliquem nacti ſumus, cuius & moribus & natura coniugamus ,ita quod in eo quaſi lumen aliquid probitatis & uirtutis perſpicere uideamur.

Nihil enim eſt uirtute amabilius,nihil quod magis alliciat ad diligendum,quippe cum propter uirtutem & probitatē etiam eos quos nunquã uidimus,quodam modo diligamus. Quod ſi tanta uis probitatis eſt, ut eam uel eos quos nunquam uidimus (uel quod magis eſt etiam) in hoſte diligamus,quid mirum eſt, animi hominũ moueantur cum eorũ quibuſcum uſu cõiuncti eſſe poſſunt,uirtutē & probitatē conſpicere uideãtur. quanq̃ confirmatur amor & beneficio accepto,& ſtudio perſpecto,& conſuetudine adiuncta.quibus rebus ad illum primum motũ animi & amoris adhibitis,admirabilis quædam exardeſcit beneuolentiæ magnitudo. quam ſi qui putant ab imbecillitate proficiſci,ut res ſit per quam aſſequatur quod quiſq; deſideret, humilem ſaſſe relinquunt & minime generoſum (ut ita dicam) ortum amicitiæ, quam ex inopia atque indigentia notam uolunt.

Vt enim

Vt enim benefici liberalesq́ ſumus,non ut exigamus gratiam (neq; enim beneficium fœneramur) ſcilicet natura propenſi ad liberalitatem ſumus:ſic amicitiam nō ſpe mercedis adducti, ſed quod eius omnis fructus in ipſo amore ineſt, expetendam putamus.Nam ſi utilitas amicitiā conglutinaret,eadem commutata diſſolueret:ſed quia natura mutari non poteſt, idcirco ueræ amicitiæ ſempiternæ ſunt.Scipio nihil difficilius eſſe dicebat quàm amicitiam, uſq; ad extremum uitæ diem permanere.mutari etiam mores hominum ſępe dicebat:aliàs ex diuerſis rebus,aliàs ætate ingraueſcente,atq; earum rerum exemplum ex ſimilitudine ineuntis ætatis capiebat, quod ſummi puerorum amores ſæpe unà cum prætexta uel toga deponerentur. Sin autem longius in adoleſcentiam produxiſſent,dirimi tum interdum contentione uel luxurie, uel conditionis uel commodi alicuius,quod idem adipiſci uterq; non poſſet.Quod ſi qui longius in amicitia prouecti eſſent,tamen ſæpe labefactari,ſi in honoris contentionem incidiſſent.peſtem enim nullā maiorem eſſe in amicitijs, quàm in pleriſq; pecuniæ cupiditatem in optimis quibuſq; honoris certamen & gloriæ,ex quo inimicitias maximas ſæpe inter amiciſsimos extitiſſe:magna etiam diſsidia plerunq; iuxta naſci dicebat,cum aliquid ab amicis quod rectum non eſſet,poſtularetur, ut aut libidinis miniſtri,aut adiutores eſſent ad iniuriam.quod qui recuſarent quamuis honeſte id facerent,ius tamen amicitiæ deſerere arguerentur ab his quibus obſequi nollent. Illos autē qui quiduis ab amico auderent poſtulare,poſtulatione ipſa profiteri omnia ſe amici cauſa eſſe facturos eorum querela inueterata,nō modò familiaritates extingui ſolere,ſed etiam odia gigni ſempiterna,item dicebat Scipio.

Nulla enim excuſatio peccati ſi amici cauſa peccaueris.nam cum conciliatrix amicitiæ uirtutis opinio fuerit,difficile eſt amicitias permanere,ſi à uirtute deflexeris.Quod ſi rectum ſtatuerimus uel concedere amicis quicquid uelint,uel impetrare ab his quicquid uelimus,perfecta quidem ſapientia ſumus ſi nihil habeat res uicij.Hæc igitur in amicitia lex ſanciatur,ut neque rogemus res turpes,neq; faciamus rogati.Turpis enim excuſatio eſt & minimè accipienda, cum in cæteris peccatis,tum ſi quis contra rempub.ſe amici cauſa feciſſe fateatur.

Mihi non minori curæ eſt qualis reſpublica poſt mortem meam futura ſit,q̃ qualis ſit hodie.

Hæc igitur prima lex in amicitia ſanciatur,ut ab amicis honeſta petamus, & amicorum cauſa honeſta faciamus:nec expectemus quidem dum rogemur, ſtudiū ſemper adſit, cunctatio abſit:conſilium uerum dare gaudeamus liberè.Plurimum in amicitia amicorum bene ſuadentium ualet autoritas,eaq; adhibeatur ad monendum non modò apertè, ſed etiam acriter ſi res poſtulabit,& adhibitæ pareatur.

Solem enim è mundo tollere uidentur,qui amicitiam de uita tollunt,qua nihil à dijs immortalibus melius habemus,nihil iucundius.

Videas rebus iniuſtis iuſtos maximè dolere, imbecillibus fortes, flagitioſis modeſtos. ergo hoc proprium eſt animi bene conſtituti,& lętari bonis rebus,& dolere contrarijs.Quamobrem ſi cadit in ſapientem animi dolor, qui profectò cadit niſi ex eius animo extirpetur, humanitatem arbitramur, qui cauſa eſt cur amicitiam funditus tollamus è uita, ne aliquas propter eam ſuſcipiamus moleſtias.

Quid enim tam abſurdum eſt quàm delectari multis rebus inanibus, ut honore, ut gloria, ut ædificio,ut ueſtitu cultuq; corporis,animo autem uirtute prædito,atq; eo uel qui amare, uel ut ita dicam,remunerari poſsit non admodum delectari.Nihil eſt enim remuneratione beneuolentiæ,nihil uicisſitudine ſtudiorum officiorumq; iucundius,quod ſi etiam illud addimus, quod rectè addi poteſt,nihil eſſe quod ad rem ſe ullam tam alliciat & tam attrahat, quàm ad amicitiam ſimilitudo.Conceditur profectò uerum eſſe, ut bonos boni diligant, accerſentq; ſibi quaſi propinquitate coniunctos atq; natura.

Nam quis eſt proh deorum atq; hominum fidem,qui uelit ut neq; diligat quēquam, neq; ipſe diligatur ab ullo,circumfluere omnibus copijs,atq; in omni rerum abundantia pauperrimè uiuere.Nec enim in tyrannorum uita,in qua nulla fides, nulla charitas, nulla ſtabilis poteſt beneuolentiæ eſſe fiducia,omnia ſemper ſuſpecta atq; ſolicita ſunt,nullus amicitiæ locus.Quis enim aut eum diligat quem metuat,aut eum à quo ſe metui putat. Coluntur tamen ſimulatione duntaxat ad tempus:quod ſi forte (ut fit plerunq;) ceciderint,tū intelligunt quàm fuerint inopes amicorū.

Non ſolum ipſa fortuna cæca eſt,ſed eos etiam plerunq; cæcos efficit,quos complexa eſt. Itaque illi efferuntur ferè faſtidio & contumacia,nec quicquam inſipiente fortunato intolerabilius fieri poteſt.Quid autem ſtultius quàm cum plurimis copijs,facultatibus, opibus poſsint cætera parare,quæ parantur pecunia,equos,famulos,ueſtem egregiam,uaſa precioſa: amicos uerò parare optimam & pulcherrimam uitæ(ut ita dicam) ſupellectilem. Etenim cætera cum parant cui parantur neſciunt,nec cuius cauſa laborant.Eius enim eſt iſtorum quodq; qui uincit uiribus. Amicitiarum ſua cuique permanet ſtabilis & firma poſſeſsio, ut etiamſi illa maneant, quæ ſunt quaſi dona fortunæ,tamen uita inculta & deſerta ab amicis non poſsit eſſe iucunda.

Quàm multa enim quæ noſtri cauſa nunquam faceremus, amicorum cauſa facimus: precari pro amico indigno,ſupplicare,tum in aliquem acerbius inuehi,inſectariq; uehementius,quæ in noſtris rebus non ſatis honeſtæ,in amicorum ſunt honeſtiſsimæ. Multæq; ſunt res in quibus de ſuis commodis uiri boni multa detrahunt, detrahiq; patiuntur, ut his amici potius quàm ipſi

fruantur.

fruantur. Beneuolentiam ciuium blandicijs & aſſentando colligere turpe eſt, uirtus quam ſequatur charitas minimè repudianda eſt.

Sunt igitur firmi & ſtabiles & conſtantes eligendi, quos amicitiam idoneos iudicamus, cuius generis eſt magna penuria, & iudicare difficile eſt ſanè, niſi prius ſit expertum. Experiendum eſt autem in ipſa amicitia, ita præcurrit amicitia iudicium, tollitq; experiendi poteſtatem.

Vbi eos inueniemus qui honores, magiſtratus, imperia, poteſtates, opes, amicitiæ non anteponant: ut cũ ex altera parte propoſita hæc ſint, ex altera uis amicitiæ nõ multi illa malint. Imbecilla eſt enim natura ad contẽnendum potentiam. Vbi enim iſtum inuenies qui honorem amici anteponat ſuo? Itaq; uerè amicitiæ difficilimè reperiuntur in his qui in honoribus reipub. uerſantur. Qui omni in re grauem, conſtantem, ſtabilem ſe in amicitia præſtiterit, hunc maximè ex raro hominum genere debemus iudicare, & penè diuino. Firmamentum autem ſtabilitatis conſtantiæq; eius quàm in amicitia quærimus, fides eſt. Nihil enim ſtabile, quod infidum eſt. Simplicem præterea & communem & conſentientem, qui rebus eiſdem moueatur, elegi par eſt: quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Neq; enim fidum poteſt eſſe multiplex ingenium & tortoſum.

Neq; uerò qui non eiſdem rebus mouetur, naturæ conſentit aut ſtabilis aut fidus eſſe poteſt. Addendum eodem eſt, ut ne criminibus aut inferendis delectetur amicus, aut credat oblatis, quę omnia pertinent ad eam quam dudum tracto conſtantiam: ita fit uerum illum quod dicitur, amicitiam niſi inter bonos eſſe non poſſe. Eſt enim boni uiri, quem eandem ſapientem licet dicere, hæc duo tenere in amicitia. primum ne quid fictum ſit, ne ue ſimulatum. Apertè enim amare uel odiſſe magis ingenuum eſt, quam fronte occultare ſententiam. Deinde non ſolum illatas ab aliquo criminationes repellere, ſed ne ipſum quidem eſſe ſuſpicioſum, ſemper aliquid exiſtimantẽ ab amico fuiſſe uiolatum. Accedat huc ſuauitas quædam ſermonum oportet, atq; morum haud quoq; mediocre condimentum amicitiæ. Triſtitia quidem & in omni re ſeueritas abſit: habent illa quidem grauitatem, ſed amicitia remiſsior eſſe debet & liberior & dulcior, & ad omnem comitatem facilitatemq; procliuior. Non enim debent eſſe amicitiarum ſicut aliarum rerum ſocietates. Veterrima quæq; ut uina quæ uetuſtatem ferunt, eſſe debent ſuauiſsima. Verum illud eſt quod dicitur, multos modios ſalis ſimul edendos eſſe, ut amicitiæ munus expleatur. Nouitates autem ſi ſpeciem offerant, ut tanquam in herbis non fallacibus fructus appareat, non ſunt illę quidem repudiandæ, uetuſtas tamen ſuo loco conſeruanda eſt.

Maxima enim uis eſt conſuetudinis, atqui in ipſo equo ſi nulla res impediat, nemo eſt qui nõ eo quo conſueuit libentius utatur quàm intacto & nouo. Nec uerò in hoc quod eſt animal, ſed in his etiam quæ ſunt in animata, cõſuetudo ualet cũ locis ipſis delectemur mõtuoſis & ſylueſtribus, in quibus diutius commorati ſumus. Sed maximũ eſt in amicitia ſuperiorẽ eſſe inferiori.

Fructus enim ingenij & uirtutis, omniſq; præſtantiæ tum maximus capitur, cum in proximum quemq; confertur. Vt igitur qui ſunt in amicitiæ coniunctioniſq; neceſsitudine ſuperiores, exæquare ſe cum inferioribus debẽt: ſic inferiores non dolere ſe à ſuis amicis aut ingenio, aut fortuna, aut dignitate ſuperari. Odioſum ſanè genus hominum officia exprobrantium, quæ meminiſſe debet is potius in quem collata ſunt, non commemorare qui contulit.

Diſpares mores diſparia ſtudia ſequuntur, quorum diſsimilitudo ſeparat amicitias: nec ob aliam cauſam ullam boni improbis, improbi bonis amici eſſe non poſſunt, niſi quod tanta eſt inter eos, quanta maximè poteſt eſſe morum ſtudiorumq; diſtantia.

In omni re conſiderandum eſt, & quod poſtules ab amico, & quod patiare à te impetrari.

Nihil eſt enim turpius quàm cum eo bellũ gerere quo cũ familiariter uixeris. Quamobrẽ primum danda eſt opera, ne qua amicorum diſsidia fiant, tumq; etiam cauendum eſt, ne in graues inimicias amicitiæ ſe conuertant ex quibus iurgia, maledicta contumeliæq; giguntur: quæ tamẽ ſi tollerabiles fuerint, ferendæ erunt, & is honos ueteri amicitiæ tribuendus eſt, ut is in culpa ſit qui faciat, non is qui patiatur iniuriam. Omnino omnium uicorum horum atq; incommodorum una cautio eſt atq; una prouiſio, ut ne nimis citò diligere incipiant, ne ue non dignos. digni autẽ amicitia ſunt, quibus in ipſis ineſt cauſa cur diligantur. Charum genus equidem omnia præclara rara, nec quicquam difficilius quàm reperire quod ſit ex omni parte in ſuo genere perfectũ. Sed pleriq; neq; in rebus humanis quicquam bonum norunt, niſi quod fructuoſum eſt, & amicos tãquam pecudes eos potiſsimum diligunt, à quibus ſperant ſe maximos fructus eſſe capturos. Itaque pulcherrima illa & naturali maximè carent amicitia per ſe & propter ſe expetenda, nec ipſi ſibi exemplo ſunt. Verus igitur amicus nunquam reperitur. Eſt enim is quidam tanquam alter idem, qui & ſe ipſe diligat, & alterum acquirat, cuius animum ita cum ſuo miſceat, ut efficiat penè unum ex duobus. Sed pleriq; peruerſæ, ne dicam imprudenter, talem amicum uolunt, quales ipſi eſſe non poſſunt, quæq; ipſi non tribuunt amicis, hæc ab ipſis deſiderant. Par eſt autem primum ipſum eſſe uirum bonum, tum alterum ſimilem ſui quærere. In talibus enim ſtabilitas amicitiæ confirmari poteſt, cum homines beneuolentia cõiuncti primum cupiditatibus his quibus cæteri ſeruiunt, imperabunt: deinde æquitate iuſtitiaq; gaudebunt, omniaq; alter pro altero ſuſcipiet, nec quicquam unquam niſi honeſtum & rectum alter ab altero poſtulabit, neque ſolum colent inter ſe ac diligent, ſed etiam uerebuntur. Nam maximum ornamentum amicitiæ tollit, qui ex ea tollit uerecundiam; itaque pernicioſus error eſt in his, qui exiſtimant libidinum

pecca-

peccatorumq́ omnium patere in amicitia licentiam. Virtutum amicitia adiutrix à natura data eſt, non uiciorum comes, ut quoniam ſolitaria non poſſit uirtus ad ea quæ ſumma ſunt perueni-re, coniuncta & conſociata cum altera perueniret.

Cum iudicaueris, diligere oportet: non cum dilexeris, iudicare.

Multi diuitias deſpiciunt, quos paruo contentos tenuis uictus cultusq́ delectat: honores ue-rò, quorum cupiditate quidam inflammantur, quam multi ita cõtemnunt, ut nihil minus, nihilq́ eſſe leuius exiſtiment. Itemq́ cætera quæ quibuſdam admirabilia uidentur, permulti ſunt qui pro nihilo putent. De amicitia omnes ad unum idem ſentiunt. & hi qui ad rempub. ſe contule-runt. & hi qui in rerum cognitione doctrinaq́ delectantur, & hi qui ſuum negocium gerunt ocio ſi: poſtremo hi qui ſe totos uoluptatibus tradiderunt, ſine amicitia uitam eſſe nullam ſentiunt, ſi modò aliqua uelint ex parte liberaliter uiuere. Serpit enim neſcio per omnium uitas amicitia, nec ullam ætatis degendæ rationem patitur eſſe expertem ſui, quinetiam ſi aſperitate ea eſt ali-quis, & inhumanitate naturę, ut cõgreſſus hominum fugiat atq́ oderit, tum is pati nõ poſſet, quin noſcet aliquem, apud quem ſpiritum ſuæ acerbitatis euomeret.

Natura nihil ſolitarium amat.

Eſt enim uarius & multiplex uſus amicitiæ, multæq́ cauſæ ſuſpicionum offenſionumq́ dan-tur, quas tum euitare, tum eleuare eum uelle ferre, ſapientis eſt. Vna illa ſubleuanda eſt offenſio, ut & utilitas in amicitia & fides retineatur.

Nam & monendi amici ſæpè ſunt & obiurgãdi: & hæc accipiẽda ſunt amicè, cũ beneuolè fiũt.

Sed neſcio quomodo uerum eſt, quod in Andria meus familiaris dixit: Obſequium amicos, ueritas odium parit. Moleſta eſt enim ueritas, ſiquidem ex ea naſcatur odium, quod eſt uenenũ amicitiæ: ſed obſequium multo moleſtius, quod peccatis indulgens, præcipitem animum ferri ſi-nit: maxima autem culpa in eo qui & ueritatem aſpernatur, & in fraudem obſequio impellitur. Omni igitur hac in re habenda eſt ratio & diligentia, primum ut monitio acerbitate, deinde ob iurgatio contumelia careat.

In obſequio autem communitas adſit, aſſentatio uiciorum adiutrix procul amoueatur: quæ non modò amico, ſed ne libero quidem digna eſt. Aliter enim cum tyranno, aliter cum amico ui uitur. Cuius autem aures ueritati clauſæ ſunt, ut ab amico uerum audire nequeat, huius ſalus de ſperanda eſt. Scitum enim eſt illud prouerbium Catonis: multo melius acerbos inimicos de qui buſdam mereri, quàm eos amicos qui dulces uideantur. Illos uerum ſæpè dicere, hos nunquam: atq́ illud abſurdum eſt, quod dum mouentur, eam moleſtiam capiant, qua debent uacare. pec-caſſe enim ſe non anguntur, obiurgari moleſtè ferunt, quod contrà oporteret: ut igitur & mone re & moneri proprium eſt ueræ amicitiæ, & quidem alterum liberè facere, non aſperè: alterum patienter accipere non repugnanter. ſic habendum eſt nullam in amicitijs peſtem eſſe maiorem, quàm adulationem, blanditiam & aſſentationem.

Cum autem omnium rerum ſimulatio uicioſa eſt (tollit enim iudicium ueri, idq́ adulterari) tum amicitiæ repugnat maximè. delet enim ueritatem, ſine qua nomen amicitiæ manere nõ po-teſt. Nam cum amicitiæ uis ſit in eo, ut unus quaſi animus fiat ex pluribus, quomodo id fieri po-terit, ſi non in unoquoq́ unus animus erit, idq́ ſemper: ſed uarius, commutabilis & multiplex. Quid enim poteſt eſſe tam flexibile, tamq́ deuium, quàm animus eius qui ad alterius non modò ſenſum atq́ uoluntatem, ſed etiam uultum atq́ nutum conuertitur. Negat quis, nego: ait, & aio: poſtremò imperaui egomet mihi, omnia aſſentari, ut Terentius ait.

Secerni autem blandus amicus à uero, & internoſci tam poteſt adhibita diligentia, quàm om-nia fucata & ſimulata à ſinceris atq́ ueris.

Aſſentatio quanquam pernicioſa ſit, nocere tamen nemini poteſt niſi ei qui eam recipit, atq́ in illa delectatur. Virtute enim ipſa non tam multi præditi eſſe quàm uideri uolunt, hos delectat aſſentationis uictus: ad eorum uoluntatem ſermo cum adhibetur, orationem illam uanam teſti-monium eſſe laudum ſuarum putant. Nulla eſt igitur hæc amicitia, cum alter uerum audire non uult, alter ad mentiendum paratus eſt. Nec paraſitorum nobis aſſentatio in comœdijs faceta cõ-mendaretur, niſi eſſent milites glorioſi. Semper enim auget aſſentator id, quod is ad cuius uolun tatem dicitur, uult eſſe magnum. Quamobrem quanquam iſta blanda uanitas apud eos ualeat, qui ipſi illam allectant & inuitant: tamen etiam grauiores conſtantioresq́ admonendi ſunt, ut animaduertant ne callida aſſentatione capiantur. Apertè enim adulantem nemo non uidet, niſi qui admodum eſt excors. Callidus ille & occultus adulator, ne ſe inſinuet, ſtudioſe cauendũ eſt: nec enim faciliter agnoſcitur, quippe qui etiã aſſentando ſępè aduerſetur, & litigare ſe ſimulans blanditur, atq́ ad extremum det manus, uinciq́ ſe patiatur, ut is qui illuſus ſit, plus uiciſſe uidea-tur. quid autem turpius quàm illudi, quod ne accidat, magis cauendum eſt.

Virtus & conciliat amicitias, & conſeruat. In ea eſt enim rerum & morum conuenientia, in ea eſt ſtabilitas, in ea conſtantia, quæ cum ſe extulit & oſtendit ſuum lumen, & idem aſpexit & agnouit in alio, ad id ſe admouet, uiciſsimq́ accipit illud quod in altero eſt, ex quo exardeſcit ſi-ue amor ſiue amicitia. utrunq́ enim ab amando dictum eſt. Amare enim nihil aliud eſt, niſi eum ipſum diligere, quem amas nulla utilitate quæſita: hac nos adoleſcentes beneuolentia ſenes dile ximus, hæc etiam magis elucet inter æquales. Sed quoniam res humanæ fragiles caducæ ſunt,

Omnia breuia tolerabilia eſſe debent, etiam ſi magna ſint.

Vos autem hortor, ut ita uirtutem locetis, ſine qua amicitia eſſe non poteſt: ut ea excepta, nihil amicitia præſtabilius putetis. Et hæc ſufficiant de Amicitia, ſequitur de Senectute.

Ex M. T. Ciceronis libro de Senectute.

NVNQVAM ſatis dignè laudari philoſophia poterit, cui qui pareat, omne tempus ætatis ſuæ ſine moleſtia poſsit degere. Quibus enim nihil eſt in ipſis opis ad bene beateq́ uiuendum, his omnis ætas grauis eſt.

Qui aũt omnia bona à ſeipſis petũt, ijs nihil poteſt malũ uideri, quod naturæ neceſſitas afferat. quo in genere in primis eſt ſenectus, quam ut adipiſcantur omnes optant, eandem accuſant adeptam. tanta eſt inconſtantia, ſtulticia atq́ peruerſitas. Obrepere quidem eam aiunt, & citius quàm putauiſſent.

Pares cum paribus ueteri prouerbio, facillimè congregantur.

Moderati enim & non difficiles, nec inhumani ſenes tolerabilem agunt ſenectutem.

Importunitas autem & inhumanitas omni ætati moleſta eſt.

Propter opes & copiam & dignitatem tolerabiliorem ſenectutem uideri, aiunt nonnulli. Neque enim in ſumma inopia leuis eſſe ſenectus poteſt, nec ſapiẽti quidem, nec inſipienti ſenectus in ſumma quoq́ copia nõ grauis. Aptiſsima omnino nõ ſunt arma ſenectutis, artes ſcilicet exercitationesq́ uirtutum, quæ in omni ætate cultæ, cum diu multumq́ uixeris, mirificos afferunt fructus: non ſolum quia nunquam deſerunt, ne in extremo quidem ætatis tempore (quanquam id quidem maximum eſt) uerumetiam quia conſcientia bene actæ uitæ, multorumq́ beneficiorũ recordatio iucundiſsima eſt.

Non omnes poſſunt eſſe Scipiones aut Maximi, ut urbium expugnatores, ut pedeſtres nauales ue pugnas, ut bella à ſe geſta, ut triumphos recordentur. Eſt etiam quietè & purè atq́ eleganter actæ ætatis, placida ac leuis ſenectus, qualem accepimus Platonis, qui uno & octuageſimo anno ſcribens, mortuus eſt. qualem Iſocratis, qui eum librum qui Panathenaicus inſcribitur, quarto & nonageſimo anno ſcripſiſſe dicitur. uixitq́ quinquennium poſtea. cuius magiſter Leontinus Gorgias centum & ſeptem compleuit annos, neq́ unquam in ſtudio ſuo atq́ opere ceſſauit. Qui cum ex eo quæreretur, cur tam diu uelit eſſe in uita, nihil habeo, inquit, quod accuſem ſenectutem. præclarum reſponſum, & docto homine dignum. Sua enim uicia inſipientes, & ſuam culpam quam in ſenectutem conferũt. Ennius iam annos LXX. natus, ita ferebat duo quæ putantur maxima onera paupertatem & ſenectutem, ut eis penè delectari uideretur.

Etenim cum complector animo quatuor cauſas reperio, cur ſenectus miſera uideatur. Vnã, quod auocet à rebus gerendis: alteram, quod corpus faciat infirmius: tertiam, quod priuet ferè omnibus uoluptatibus: quartam, quod haud procul abſit à morte. A rebus gerendis ſenectus abſtrahit: à quibus? an his quæ geruntur in iuuentute & uiribus? Nullæ ne igitur res ſunt ſeniles, quæ uel infirmis corporibus, animo tamen adminiſtrentur? Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda ceſſare ſenectutem negant. ſimiles ſunt, ut ſi qui gubernatorem in nauigando nihil agere dicant, cum alij malos ſcandunt, alij per fores curſent, alij ſentinam exhauriant: ille autẽ manu clauum tenens, ſedeat quietus in puppi. Non facit ea quæ iuuenes, at uerò multa maiora & meliora facit. Non uiribus, aut uelocitate, aut celeritate corporum res magnæ geruntur: ſed conſilio, auctoritate, ſententia: quibus non modò orbari, ſed etiam augeri ſenectus ſolet.

Nam manet memoria ſenibus, modò permaneat ſtudium & induſtria. memoria enim minuitur, niſi eam exerceas.

Nemo eſt tam ſenex, qui ſe annum non putet uiuere poſſe: ſed idem in his elaborant, quæ ſciũt omnino nihil ad ſe pertinere. ſerunt arbores, quæ alteri ſeculo proſunt, ut ait Statius noſter in Senephebis. Aedepol ſenectus ſi nihil aliud quicquam uicij apportet ſecum cum aduenit, unum id ſatis eſt, quod diu uiuendo multa quæ non uult, uidet.

Vt enim adoleſcentibus bona indole præditis ſapientes ſenes delectant, leuiorq́ fit ſenectus eorum qui à iuuentute coluntur & diliguntur: ſic adoleſcentes ſenum præceptis gaudent, quibus iuuenes ad uirtutum ſtudia ducuntur.

Solonem uerſibus gloriantem uidimus, qui ſe quotidie aliquid addiſcentem dicit ſenẽ fieri.

Nec hunc quidem uires. is enim erat locus alter de uicijs ſenectutis, plus quàm adoleſcens uires tauri aut elephantis deſiderabã. quicquid eſt, eo uti decet: & quicquid agas, agere pro uirib.

Nec ulli bonarum artium magiſtri non beati putandi, quamuis conſenuerunt uires, atq́ defecerunt. & ſi ipſa iſta deflexio uirium adoleſcentiæ uicijs ſæpius efficitur quàm ſenectutis. libidinoſa etenim & intemperans adoleſcentia effœtum corpus tradit ſenectuti.

Curſus eſt certus ætatis & una uia naturæ; eaq́ ſimplex, ſuaq́ propria. Cuiq́ parti tẽpeſtiuitas eſt data, ut eſt infirmitas puerorum, & ferocitas iuuenum, & grauitas iam conſtantis ætatis: ſic & ſenectutis maturitas naturale ſibi quidem habet, quod ſuo tempore percipi debeat.

Poteſt

Poteſt exercitatio & temperantia etiam in ſenectute conſeruare aliquid priſtini roboris. Nō ſunt in ſenectute uires, nec poſtulantur quidem uires à ſenectute. Ergo & legibus ſcriptis & inſti tutis uacat ætas ſenum, & muneribus his quæ poſſunt ſine uiribus ſuſtineri. Itaq; nō modo quod non poſſumus, ſed ne quantum poſſumus quidem cogimur. Atq; ita multi ſunt imbecilles ſenes, ut ullum officium omnino aut munus exequi poſſunt, ad id quidem non proprium eſt uicium ſe nectutis, ſed commune inualetudinis & ſenectutis.

Quid mirum igitur in ſenibus, ſi infirmi ſunt aliquando, cum id nec adoleſcentes quidem effu gere poſsint? Reſiſtendum ſenectuti eſt eiuſq; uicia diligentia compenſanda. pugnandum nanq; ſicut contra morbum, ſic contra ſenectutem. habenda eſt ratio ualetudinis: exercitationibus utē dum modicis: tantum cibi & potionis adhibendum, ut reficiantur uires, non opprimātur. nec uerò corpori ſolum ſubueniendum eſt, ſed etiam menti atq; animo multo magis. Nam hæc quo- que niſi tanquam lumini oleum inſtillaris, extinguūtur ſenectute. & corpora quidem defatiga- tione exercitationum ingraueſcunt, animi autem ſe exercendo leuantur. Senilis iſta ſtulticia, quæ deliratio appellari ſolet, ſenum leuium eſt, non omnium. Nam quatuor filios robuſtos, & quinq; filias tantam domum, & tantas clientelas Appius regebat & ſenex & cęcus. Intentum ei animum tanquam arcum habebat, nec langueſcens ſuccumbebat ſenectuti. Tenebat non ſolum authoritatem, ſed & imperium in ſuos, metuebant ſerui, reuerebantur liberi: charum omnes ha bebant, uigebat in ea domo mos patrius & diſciplina. Itaq; ſenectus honeſta eſt, ſi ſeipſam defen dit, ſi ius ſuum retinet, ſi ſine uicio, ſi nulli mancipata eſt, ſi uſq; ad extremum ſpiritum domina- tur in ſuos. Vt enim adoleſcentem, in quo ſenile aliquid: ſic ſenem in quo aliquid adoleſcentiæ ſit probo. quod ſi ſequetur, ſenex eſſe corpore poterit, animo nunquam erit. hæ ſunt exercitatio- nes ingenij, hæc mentis curricula, in his deſundans atq; laborans corporis uires non magnope- re deſiderat. neq; intelligit, quando obrepat ſenectus.

Senectutem uituperant quidam. & hæc quidem tertia obiurgatio ſenectutis, quod eam care- re dicunt uoluptatibus: ſed ò præclarum munus ætatis, ſi quidem id aufert nobis, quod eſt in ado leſcentia uicioſiſsimum. Archyta enim Tarentinus nullam capitaliorem peſtem quàm uolupta tem corporis hominibus dicebat à natura datam, cuius uoluptatibus auidæ libidines temerè & effrenatè ad potiendum incitarent. hinc patrię proditiones, hinc rerum publicarum euerſiones, hinc cum hoſtibus clādeſtina colloquia naſci dicebat. Nullum deniq; ſcelus, nullū malū facinus eſſe, ad quod ſuſcipiendum non libido uoluptatis impelleret. Stupra uerò & adulteria & omne tale flagitiū nullis alijs illecebris incitari niſi uoluptatibus. Cumq; homini ſiue natura ſiue quis Deus nihil mente præſtabilius dediſſet, huic diuino muneri ac dono nihil eſſe tā inimicū quàm uoluptatem. Neq; enim libidine dominante temperantiæ locum eſſe, neq; omnino in uolupta- tis regno uirtutem poſſe conſiſtere. Quod quo magis intelligi poſſet, fingere animo iubebat tan ta incitatum aliquem uoluptate corporis, quanta percipi poſſet maxima, nemini cenſebat fore dubium, quin tamdiu dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione con ſequi poſſet. Quocirca nihil eſſe tam deteſtabile, tamq; peſtiferum, quàm uoluptatem, ſiquidem ea cum maior eſſet atq; longior, omne animi lumen extingueret. impedit autem conſilium uolu ptas rationi inimica, ac mentis (ut ita dicam) perſtringit oculos, nec habet ullum cum uirtute commercium. Quorſum igitur tam multa de uoluptate, quia non modò uituperatio ulla, ſed etiā ſumma laus ſenectutis eſt, quod eas uoluptates nullas magnopere deſiderat & caret epulis, ex- tructiſq; menſis & frequentibus poculis. Caret ergo uinolentia, cruditate & inſomnijs.

Quanquam autem immoderatis caret epulis ſenectus, modicis tamen conuiuijs delectari po- teſt. Neq; ipſorum conuiuiorum delectationem uoluptatibus corporis magis quàm cœtu ami- corum & ſermonibus metiri debemus.

Si uerò ſenectus habet aliquid tanquam pabulum ſtudij atque doctrinæ, nihil eſt ocioſa ſene- ctute iucundius.

Quæ ſunt igitur epularum, aut ludorum, aut ſcortorum uoluptates cum his uoluptatibus cō- parandæ: atq; hæc quidem ſtudia doctrinæ, quæ prudentibus & bene inſtitutis pariter cum æta- te creſcunt: qua uoluptate animi nulla certè maior eſſe poteſt.

Voluptates agricolarum, quibus maximè delector, nulla impediuntur ſenectute, & mihi ad ſapientis uitam proximè uidentur accedere. habent enim rationem cum terra, quæ nunquam ſi- ne uſura reddit quod accepit: quanquam me quidem non fructus modò, ſed etiam ipſius terræ uis ac natura delectat. neq; uerò ſegetibus ſolum, & pratis, & uineis, & arbuſtis res ruſticæ lætæ ſunt, ſed hortis etiam & pomarijs: tum pecudum paſtu, tum apum examinibus, & florum omniū uarietate. Agro nanq; bene culto nihil poteſt nec uſu eſſe uberius, nec ſpecie ornatius, nec natu ra pulchrius, ad quem fruendum non modò retardat, uerumetiam inuitat atq; oblectat ſenectus. Mea quidem ſententia haud ſcio an ulla uita poſſit eſſe beatior. Neq; ſolum quidem officio ho- minum cultura agrorum eſt ſalutaris, ſed delectatione & ſaturitate copiaq; rerum omnium quæ ad uitam hominum: ad cultum etiam deorū pertinent. hac igitur fortuna ſenibus frui licet, nec eos impedit, quo minus & cæterarum rerum ſtudia teneant, uſq; ad tempus ultimū ſenectutis.

Curio ad focum ſedenti, magnum auri pondus Samnites cum attuliſſent, repudiati ſunt. Non enim aurum habere præclarum duxit ſibi uideri, ſed aurum habentibus imperare. poteratne

tantu

tantus animus iucundam non efficere ſenectutem.

Extrema ætas hoc beatior eſt, quam media, quòd autoritatis habeat plus minus ue laboris.

Apex eſt autem ſenectutis authoritas, habet præſertim ſenectus honorata tantam authoritatē, ut eà pluris ſit quàm omnes adoleſcentiæ uoluptates. Sed in omni oratione mementote me eam ſenectutem laudare, quæ fundamentis adoleſcentiæ conſtituta ſit. Ex quo illud efficitur, miſeram eſſe ſenectutem, quæ ſe oratione defendit. Non cani non rugæ repentè authoritatē eripere poſſunt, ſed honeſtè acta ſuperior ætas fructus capit authoritatis extremos. hæc enim ipſa ſunt honorabiliora, quæ uidentur leuia atq; communia, ſcilicet ſalutari, appeti, decedi, aſſurgi, deduci, reduci, conſuli: quæ & apud nos & in alijs ciuitatibus, ut quæq; res optimè morata eſt, ita diligētiſsimè obſeruatur.

In fragili corpore odioſa omnis offenſio eſt.

Vt enim non omne uinum, ſic non omnis ætas naturæ uetuſtate coaceſcit.

Auaricia ſenilis quid ſibi uelit non intelligo. poteſt enim quicquam eſſe abſurdius, quā quo minus uiæ reſtat, eo plus uiatici quærere. Quarta reſtat cauſa, quæ maximè angere, atq; ſolicitā habere noſtram ætatem uidetur, appropinquatio mortis, quæ à ſenectute non poteſt longè abeſſe.

O miſerum ſenem, qui mortem contemnendam eſſe in tam longa ætate non uiderit, quæ aut planè negligenda eſt, ſi extinguit omnino animū: aut etiam optanda multo magis, ſi aliquò eum deducit, ubi ſit futurus æternus. atqui certè tertium nihil inueniri poteſt. Quid igitur timeam, ſi aut non miſer poſt mortem, aut beatus etiam futurus ſim. Quanquā quis eſt tam ſtultus, tam ſui fidens, quamuis adoleſcens, cui ſit exploratum ſe ad ueſperum eſſe uicturum: quin etiam ætas illa multo plures quam noſtra mortis caſus habet. facilius in morbos incidunt adoleſcentes, grauius ægrotant, triſtius curantur. Itaque perpauci ueniunt ad ſenectutem, quod accideret, ſi melius & prudentius uiuerent. Mens enim & ratio & conſiliū in ſenibus eſt. Omni inquit Scipio ætati mortem eſſe communem. At ſperat adoleſcens diu ſe eſſe uicturum, quod ſperare idem ſenex nō poteſt, inſipienter ſperat. Quid enim ſtultius quā incerta pro certis habere, falſa pro ueris? At ſenex ne quidem habet quod ſperat. at eſt eo meliore conditione, quā adoleſcens, cum id quod ille ſperat ſit conſecutus: ille uult diu uiuere, hic diu uixit. quanquam ò dij boni, quid eſt in uita hominis diu.

Mihi quidem nec diuturnum quicquam uidetur, in quo eſt aliquod extremum. cum enim id aduenit, tum illud quod præterit effluxit, tantum remanet, quantum uirtute & benefactis conſecutus ſis. Horæ quidem cedunt & dies & menſes & anni, nec præteritum tempus unquam reuertitur. nec quid ſequatur ſciri poteſt. quod cuiq; tēporis ad uiuendū datur, eo debet eſſe cōtentus.

Breue enim tēpus ætatis ſatis longum eſt ad bene honeſteq; uiuendum: ſin proceſſeris lōgius, nō magis dolendū quā agricolæ dolēt præterita uerni temporis ſuauitate, æſtatem autumnūq; ueniſſe. Ver enim tanquam adoleſcentiam ſignificat oſtenditq; fructus futuros. Reliqua autem tempora demetendis fructibus & percipiendis accommodata ſunt. fructus autem ſenectutis eſt ante partorū bonorū copia & memoria. Omnia uerò quę ſecundum naturā fiunt, ſunt habēda in bonis. quid eſt aūt tam ſecundū naturam, quā ſenibus emori? quòd idem cōtingit adoleſcentibus aduerſante ac repugnante natura. Itaq; adoleſcētes mori mihi ſic uidentur, ut cum aquæ multitudine flāmę uis opprimitur. Senes autem ſic cū ſua ſponte nulla ui adhibita conſumptus ignis extinguitur. Et quaſi poma ex arboribus cruda ſi ſint, ui auelluntur, ſi matura & decocta, decidunt: ſic uitam adoleſcentibus uis aufert, ſenibus maturitas, quę iam mihi tam iucunda eſt, quo propius ad mortem accedam, quaſi terram uideri uidear, & aliquando in portum ex longa nauigatione uenturus. Senectutis autem nullus certus eſt terminus, recteq; in ea uiuitur, quoad minus officij exequi poſsis & tueri, & tuto mortem contemnere, ex quo fit, ut animoſior etiam ſit ſenectus, quam adoleſcentia & fortior.

Sed uiuendi eſt finis optimus, cum integra mente certiſq; ſenſibus opus ipſa ſuum eadem quę conglutinauit natura, diſſoluit, ut nauem & ædificium facillimè idē deſtruit, qui cōſtruxit: ſic hominem eadem optimè quæ compoſuit natura, diſſoluit. iam omnis cōglutinatio recens ægrè, inueterata facillimè diſſoluitur. Ita fit ut facile illud breue uitæ reliquum nec auidè appetendum ſenibus, nec ſine cauſa differēdum ſit: uetatq; Pythagoras iniuſſu imperatoris, hoc eſt Dei de pręſidio & ſtatione uitæ diſcedere.

Solonis quidem ſapiētis eulogium eſt, quo ſe negat uelle ſuam mortem dolore amicorum, & lamentis uacare. Sed haud ſcio, an melius Ennius: Nemo me lachrymis decoret neq; funera fletu, Faxit cur uolito uiuus per ora uirum. non cenſet lugendam eſſe mortem, quam immortalitas conſequatur.

Hoc præmeditatum ab adoleſcentia debet eſſe, mortem ut negligamus, ſine qua meditatione tranquillo eſſe animo nemo poteſt. Moriendum enim certum eſt, & incertū an hoc ipſo die. mortem igitur horis ſingulis impendentem metuens, quis poterit animo ſecuro conſiſtere?

Dum ſumus incluſi in his compagibus corporis, munere quodam neceſsitatis & graui opere perfungimur. Eſt enim cœleſtis animus ex altiſsimo domicilio depreſſus & quaſi demerſus in terram, obtinens diuinæ naturæ locum æternitatiq; contrarium. Sed credo deos immortales ſparſiſſe animos in corpora humana, ut eſſent qui terras tuerentur, quiq; cœleſtium ordinem con-

templantes imitarentur eum,uitæ modo atq; conſtantia. Nec me ratio impulit ut ita crederem, ſed diſputatio etiam & autoritas ueterum & nobilium philoſophorum,& in primis Pythagoræ, qui ex uniuerſa mente diuina delibatos nos animos habere demõſtrauit. præterea Socratis,qui ſupremo uitæ die de immortalitate amicorum diſſeruit. Quid multa? ſic perſuaſi mihi,ſic ſentio, cum tanta celebritas animorum ſit,tanta memoria præteritorum,futurorumq; prudentia,tot artes,tantæ ſcientiæ,tot inuenta:non poſſe eam naturam quæ res tantas contineret,eſſe mortalem. Plato etiam noſter apud Xenophontem moriens hæc dixit:Nolite arbitrari ò mihi chariſsimi filij,cum à uobis diſceſſero,me nuſquã aut nullum fore.Nec enim dum eram uobiſcum,eũ uidebatis animum,qui hos artus regebat:ſed eſſe eum in hoc corpore ex his rebus quas gerebam,intelligebatis:eundem igitur eſſe creditote,etiam ſi nullum uidebitis.Mihi quidem perſuaderi nunquã poterat,animos dum in corporibus eſſent mortalib.uiuere:cũ exiſſent ex eis,mori. Nec uerò eum animum eſſe inſipientem,cum ex inſipienti corpore euaſiſſet:ſed cum admixtione corporis liberatus,purus & integer eſſe cepiſſet,tunc eſſe ſapientẽ.atq; etiam cũ natura hominis morte diſſoluitur,cæterarũ rerum perſpicuum eſt,quo neq; diſcedãt.Abeunt enim illuc omnia,unde orta ſunt.Animus aũt ſolus,nec cũ adeſt,nec cũ diſcedit,apparet.Iam uerò uidetis nihil eſſe morte ſimilius quã ſomnum,atq; dormientium animi maximè declarant diuinitatẽ ſuam:ex quo intelligitur facile,quales futuri ſint,cum ſe planè uinculis corporũ relaxauerint.nõ enim multi præſtantes uiri, quos numerare non eſt neceſſe , tanta eſſent conati,quæ ad poſteritatis memoriam pertinerent.niſi iudicaſſent animos immortales poſt defunctum corpus exiſtere. Nõne melius multo fuiſſet ocioſam ætatem & quietam ſine ullo labore maximo & contentione traducere? Quod quidem niſi ita ſe haberet ut animi immortales eſſent, non optimi cuiuſq; animus maximè ad immortalitatis gloriam niteret. Quid?quod ſapientiſsimus quiſq; æquiſsimo animo moritur.ſtultiſsimus iniquiſsimo? Nonne uidetur uobis is qui plus cernit,& longius uidet,noſſe ſe ad meliora proficiſci? Ille aũt,cuius obtuſior ſit acies,non uidere? Non libet enim mihi deplorare uitam,quod multi indocti ſæpe fecerunt:neq; me uixiſſe pœnitet,quoniam ita uixi,ut nõ fruſtra me natum exiſtimẽ:& è uita ita diſcedo tanquam ex hoſpitio,non tanquã è domo.Commorandi enim natura diuerſorium nobis,nõ habitandi dedit.O præclarũ diem,cũ ad illud diuinorũ animorũ conciliũ cœtumq; proficiſcar. Et ſi quis Deus mihi largiať,ut ex hac ætate repueraſcã, nec uerò uelim quaſi decurſo ſpatio à calce iterũ ad carceres reuocari.Quid enim habet uita cõmodi? quid nõ potius laboris?Leuis eſt ſenectus,nec ſolum non moleſta,ſed etiã iucunda.Quod ſi non ſumus immortales futuri,tamẽ extingui homini ſuo tẽpore optabile eſt. Nã habet natura, ut aliarũ omnium rerum,ſic uiuendi modum.Senectus autem ætatis eſt peractio tanquã fabulæ, cuius defatigationem fugere debemus,præſertim adiuncta ſocietate.

Et hæc de ſenectute,ad quã utinã perueniamus,ut ea quæ dicta ſunt,re experti probare poſſimus.Sequitur de Paradoxis eiuſdem Marci Tullij Ciceronis.

Ex M. T. Ciceronis libro de Paradoxis.

NIHIL eſt tam incredibile,quòd non dicendo fiat probabile: nihil tam horridũ,nihil tam incultum,quod non ſplendeſcat oratione.

Nunquã mehercule neq; pecunias,neq; tecta magnifica,neq; opes,neque imperia,neq; uoluptates in bonis rebus expetendis eſſe duxi.

Poteſt ne bonũ cuiq; malo eſſe , aut poteſt quiſq; in abũdãtia bonorũ ipſe eſſe bonus.

Irrideat ſi quis uult,plus apud me uera ratio ualebit,quã uulgi opinio. Neq; ego unquã dicam illum bona perdidiſſe,ſi quis pecus aut ſupellectilem amiſerit.Nec non ſæpè laudabo illũ ſapientem Biantem,cuius cum patriam Prienen cepiſſet hoſtis,cæteriq; ita fugerẽt,ut multa de ſuis rebus ſecum aſportarent , cũ eſſet admonitus à quodã,ut ipſe idem faceret . Ego uerò inquit, facio. Nam omnia mea mecum porto.ille hæc ludibria fortunæ nec ſua quidem putauit,quæ nos etiam appellamus bona.

Quid eſt igitur (quæret aliquis) bonum? Si quid rectè fit,& honeſtè,& cum uirtute,id ſolũ opinor bonum.Illud arctè quidam tenent,accurateq; defendunt,uoluptatem eſſe ſummũ bonum: quæ quidem mihi uox pecudum uidetur eſſe,non hominum. Tu cũ tibi ſiue Deus ſiue mater (ut ita dicam) omniũ rerum natura dederit animũ, quo nihil eſt præſtantius neq; diuinius, ſic te ipſe abijcies atq; proſternes,ut nihil inter te & quadrupedẽ putes intereſſe?ut enim quiſq; maximè eſt boni perticeps,ita & laudabilis maximè. Neq; eſt ullũ bonũ,de quo is qui id habeat, honeſtè nõ poſsit gloriari. Quid nam horum eſt in uoluptate, meliorẽ ne efficit, aut laudabiliorem uirum, an quiſquam in potiundis uoluptatibus gloriando in prædicatione ſe efferet? Atque ſi uoluptas, quæ plurimum patrocinijs defenditur,modo in rebus bonis habenda non eſt:eaq; quo maior eſt, eo magis mentem ex ſua ſede & ſtatu dimouet: profectò nihil eſt aliud bene & beatè uiuere,niſi honeſtè & rectè uiuere,

Nemo

Nemo poteſt non beatiſsimus eſſe, quiq; in ſe uno ſua ponit omnia. Cui ſpes omnis & ratio & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil poteſt eſſe certi, nihilq; quod exploratum habeat per mã ſurum ſibi unum diem.

Mors terribilis his quorum cum uita omnia extinguuntur, non his quorũ emori laus non poteſt. Exilium terribile illis quibus quaſi circumſcriptus eſt habitandi locus, non his qui omnem orbem terrarum unam orbem eſſe dicunt.

Vt peccata non rerum euentu, ſed uicijs hominum metienda ſunt.

Quæ uis eſt quæ magis arceat homines ab omni improbitate, quàm ſi ſenſerint nullum eſſe in delictis diſcrimen.

Modum rerum fingere non poſſumus, animorum modum tenere poſſumus.

Nihil neq; meum eſt neq; cuiuſpiam, quod auferri, quod eripi, quod amitti poteſt.

Quomodo igitur & cui tãdem hic libero imperabit, qui nõ poteſt ſuis cupiditatib. imparare? Refrenet primũ libidines, ſpernat uoluptates, iracundiã teneat, coerceat auaritiã, & cęteras animi labes repellat. Tunc incipiet alijs imperare, cũ ipſe improbiſsimis dominis dedecori aut turpitudini parere deſierit: dũ qdẽ his obediet, nõ modo imperator, ſed liber omnino habẽdus nõ erit.

Dictum eſt ab eruditiſsimis, niſi ſapientẽ liberum eſſe neminẽ. Quid eſt enim libertas, niſi poteſtas uiuendi ut uelis. Quis igitur uiuit ut uult, niſi qui recta ſequitur: qui gaudet officijs, cui uiuendi uia conſiderata atq; prouiſa eſt, qui legibus quidẽ niſi propter metũ paret, ſed eas ſequitur atq; tollit, id ꝙ ſalutare maximè iudicat eſſe. Qui nihil facit, nihil dicit, nihil cogitat deniq;, niſi libenter ac liberè, cuius oĩa conſilia resq; oẽs quas gerit ab ipſo proficiſcãtur, eodemq; feruntur. Nec eſt ulla res quæ plus aqud eũ polleat, ꝙ̃ ipſius uolũtas atq; iudiciũ. cui etiã qui uim maximã habere dicitur, fortuna cedit ipſa Sicut ſapiens dicit poeta, Suis quiſq; fingitur morib. Soli igit̃ hoc contingit ſapienti, ut nihil faciat inuitus, nihil dolens, nihil coactus. Vnde illud breue cõtẽdũ eſt, niſi qui ita effectus ſit, eſſe liberũ neminẽ. Serui igitur improbi omnes, nec hoc tã re eſt ꝙ̃ dictu inopinatũ atq; mirabile. Nõ enim ita dicũt eos eſſe ſeruos ut mãcipia, quæ ſunt dominorũ facta nexu aut aliquo iure ciuili: ſed ſic ſeruitus ſit, ſicut eſt obedientia fracti animi atq; abiecti, & arbitrio carentis ſuo. Quis neget, licet reges oẽs leues, oẽs cupidos, omnes deniq; improbos eſſe ſeruos. An ille mihi liber uidetur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præſcribit, uetat, iubet quod uidetur? qui nihil imperanti negare poteſt, nihil recuſare audet? ſi poſcit, dandum eſt: ſi uocat, ueniendum eſt. eijcit abeuntem, minatur extimeſcendum. Ego uerò non iſtum modo ſeruũ, ſed nequiſsimum ſeruum, etiamſi in ampliſsima familia natus ſit, appellandum puto. An etiam eorum ſeruitus dubia eſt, qui peculij cupiditate nullam conditionem recuſant duriſsimæ ſeruitutis? hæreditatis ſpes quòd iniquitatis in ſeruiendo non ſuſcipit, quẽ nutum locupletis orbi ſe uis non obſeruat. loquitur ad eius uoluntatem, quicquid denunciatũ ſit, facit, aſſentatur, aſsidet, inuitat. Quid horũ eſt liberi, quid deniq; ſerui nõ inertis? Quid iam illa cupiditas, quæ uidetur eſſe liberalior honoris & imperij prouinciarum, ꝙ̃ dura eſt domina, quã imperioſa, quã uehemens? Iudex uerò quantũ habet dominatum, quo timore nocentes afficit, an non eſt omnis metus ſeruitus? Omnis animi debilitas, & humilitas & fracti timiditas ſeruitus eſt.

Nihil quiſquã debet, niſi quòd eſt turpe non reddere. Quã enim intelligimus diuitem, at hoc uerbũ in quo homine ponimus? Opinor in eo, cui tanta poſſeſsio eſt, ut & liberaliter uiuendum facilè cõtentus ſit. Qui nihil quærat, nihil appetat, nihil optet, animus oportet tuus ſe iudicet diuitẽ, non hominũ ſermo. neq; poſſeſsiones tuæ: qui nihil deeſſe ſibi putet, nihil curet amplius, ſaciatus eſt, aut contentus etiã pecunia, concedo diues eſt. Sin aũt propter auiditatem pecunię nullum quæſtum turpẽ putas, cum iſti ordini nõ honeſtus quidẽ poſsit eſſe ullus, ſi quotidie fraudas, decipis, poſcis, paciſceris, aufers, rapis, ſi ſocios ſpolias, ęrarium expilas, ſi teſtamenta amicorum expectas quidem, atq; te ipſe ſupponis: hęc utrum abundantis, an egentis ſigna ſunt? Animus hominis diues, non arca appellari ſolet, quamuis illa ſit plena, dum te inanem uidebo, diuitem non putabo. Etenim ex eo quantum cuiq; ſatis eſt metiuntur homines diuitiarum modum. Filiam quis habet, pecunia opus eſt. duas, maiore: ſi plures, maiore etiã. At ſi (ut aiunt) Danai quinquaginta ſint filiæ alicui, tot dotes magnã quærunt pecuniam. quantũ enim cuiquã opus eſt ad id accõmodatur, ut ante dixi: diuitiarum modus. Qui igitur non filias plures, ſed innumerabiles cupiditates habet, quæ breui tempore magnas copias exhaurire poſsint: hunc ego quomodo appellabo diuitem, cum ipſe egere ſe ſentiat? Etenim diuitiarum fructus in copia eſt, copiam aũt declarat ſacietas rerum, atq; abundantia. Quis igitur (ſiquidẽ ut quiſq; quod plurimi ſit poſsideat, ita ditiſsimus ſit habẽdus) dubitet, quoniã in uirtute diuitiæ ſint, quoniam nulla poſſeſsio, nulla uis auri & argenti pluris quã uirtus ęſtimanda eſt.

O dij immortales, non intelligunt homines quàm magnum uectigal ſit parſimonia. Vter igitur eſt ditior, cui deeſt an cui ſuperat, qui eget an qui abũdat: cui poſſeſsio quo maior eſt, eo plus requirit ad ſe tuendam, an qui ſuis uiribus ſe ſuſtinet. Non æſtimatio ne cenſus, uerum uictu atq; cultų terminatur pecuniæ modus. Non eſſe cupidum pecuniæ, non eſſe tenacem uectigalis, contentum uerò ſuis eſſe rebus, maximè ſunt certiſsimęq; diuitiæ. Etenim ſi iſti callidi rerum æſtimatores prata & areas quaſdam magni æſtimant, quòd ei generi poſſeſsionum minimè quaſi noceri poſsit: quã eſt æſtimanda uirtus, quæ nec eripi nec ſurripi poteſt, neq; naufragio neq; incendio

amittitur,nec tempeſtatum nec temporũ perturbatione mutatur: qua præditi qui ſunt, ſoli ſunt diuites.ſoli enim poſsidẽt res & fructuoſas & ſempiternas,ſoliq́; quod eſt proprium diuitiarum, contenti ſunt rebus ſuis:ſatis eſſe putant quod eſt,nihil appetunt, nulla re egent,nihil ſibi deeſſe ſentiunt, nihil requirunt. Improbi autem & auari quoniam incertas atq; caſu poſitas poſſeſsiones habent,& plus ſemper appetunt,nec eorum quiſquã adhuc inuentus eſt,cui quod habet ſatis eſt:non modo non copioſi ac diuites,ſed etiam inopes ac pauperes æſtimandi ſunt. Et hæc de Paradoxis,ſequitur nunc de quæſtionibus Tuſculanis.

Ex primo libro Tuſculanarum quæſtionum M.T.Ciceronis.

FACILE eſt uincere non repugnantes.bonos alit artes omnesq́; incẽdimur ad ſtudia gloria laudis,iãcẽtq́; ea ſemper quæ apud quos improbantur.

Hominis eſt intemperantis,abutentis & ocio & literis.

Moriendum eſt omnibus. Quæ enim nobis in uita poteſt eſſe iocunditas, cum dies & noctes cogitandũ ſit iamiã eſſe moriẽdũ. Antiquitas quo propius aberat ab ortu & diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe quæ erant uera cernebat.

Nulla gens tam fera,nemo hominum tam immanis,cuius mẽtem non imbuerit deorũ opinio. Multi de dijs praua ſentiunt.id enim uicioſo more effici ſolet. Omnes nõ eſſe uim & naturã diuinã arbitrantur:nec uerò id colluuio hominũ aut conſenſus efficit:non inſtitutis opinio eſt confirmata,non legibus.Omni autem in re conſenſu omnium gentium lex naturę putanda eſt.

Quæ eſt melior in hominum genere natura,quã eorum qui ſe natos ad homines iuuandos,tutandos,conſeruandos arbitrantur. Abijt ad deos Hercules, nunquam abijſſet niſi cum inter homines eſſet,eam ſibi uiam muniuiſſet.

Nemo unquã ſine magna ſpe immortalitatis ſe offeret pro patria ad mortem.

Magni autem eſt ingenij,reuocare mentem à ſenſibus, & cogitationẽ cõſuetudine abducere.

Quam quiſq; norit artem,in hac ſe exerceat.

Nihil eſt animo uelocius,nulla eſt celeritas quæ poſsit cũ animi celeritate cõtendere: q ſi permanet incorruptus,ſuiq́; ſimilis,neceſſe eſt ita feratur,ut penetret & diuidat omne cœlum:à quo quidẽ animo philoſophia,tanquã ab oculis caliginẽ diſpulit,ut omnia ſupera,infera,prima,media,ultima uideremus.prorſus hæc diuina mihi uidetur uis,quæ tot res efficiat,& tantas.

Nec uerò Deus ipſe qui intelligitur à nobis,alio modo intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quædã & libera ſegregatione ab omni concretione mortali.

Socrates cum pene in manu iã mortiferũ illud teneret poculũ,locutus ita eſt,ut non ad mortẽ trudi:uerũ in cœlũ uideretur aſcendere.ita enim cenſebat, itaq; diſſeruit duas eſſe uias duplicesq́; curſus animarum corpore excedentiũ. Nam qui ſe humanis uitijs cõtaminaſſent,& ſe totos libidinib. dedidiſſent,quibus cęcati uel domeſticis uitijs atq; flagitijs ſe inquinauiſſent, uel in republica uiolanda fraudes inexpiabiles cõcepiſſent, ijs deuiũ quoddã iter eſſe ſecluſum à cõcilio deorum. Qui autem ſe integros caſtosq́; ſeruauiſſent,quibus fuiſſet minima cũ corporibus cõtagio,ſeſeq́; ab his ſemper reuocaſſent,eſſentq́; in corporibus humanis uitam imitati deorũ, his ad illos à quibus eſſent profecti,reditum facile patere.

Cato autem ſic abijt è uita,ut cauſam moriendi nactum ſe eſſe gauderet. Tota enim philoſophorum uita,cõmentatio mortis eſt.Nam quid aliud agimus cũ à uoluptate,id eſt à corpore,cũ à re familiari,quę eſt miniſtra & famula corporis,cũ à repub.cũ à negotio omni reuocamus animũ, quid inquã,tum agimus? niſi animũ ad ſeipſum aduocamus, ſecũ eſſe cogimus,maximeq́; à corpore ſeducimus? ſecernere aũt à corpore animũ,nec quicquã eſt aliud,niſi emori diſcere. Quare hoc cõmentemur mihi crede, diſiũgamusq́; nos à corporibus,id eſt cõſueſcamus mori. hoc & dũ erimus in terris, erit illi cœleſti uitæ ſimile: & cũ illuc ex his uinculis emiſsi feremur,minus tardabitur curſus animorum. Quò cum uenerimus,tum deniq; uiuemus. Nam hæc quidẽ uita mors eſt,quã lamentari poſſes ſi liberet.

Tanta charitas eſt patriæ,ut eam non ſenſu noſtro,ſed ſalute ipſius metiamur. Itaq; non deterret ſapientẽ mors,quæ propter incertos caſus quotidie imminet, & propter breuitatẽ uitæ nunquam poteſt longè abeſſe,quo minus in omne tempus reipubl.ſuisq́; conſulat,& poſteritatem ipſam cuius ſenſum habiturus non ſit,ad ſe putet pertinere.

Natura ſic ſe habet,ut quomodo initium nobis omnium rerum ortus noſter affert, ſic exitum mors:quæ ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, ſic nihil poſt mortem ad nos pertinebit.

Quæ uerò ętas lõga eſt,aut qd omnino homini longũ? Nõne modò pueros,modò adoleſcẽtes in curſu à tergo inſequẽs,nec opinãtes aſſecuta eſt ſenectus? Sed quia nihil ultra habem⁹,hoc lõgũ dicimus,omnia iſta perinde ut cuiq; data ſunt,pro rata parte à uita lõga aut breuis dicuntur.

Si expactãdo & deſiderãdo pendemus animis & cruciamur & angimur,proh dij immortales, q̃ optabiliter illud iter ineũdũ eſſe debet,q̃ cõfecto nulla reliqua cura,nulla ſolicitudo ſit futura?

Non miſerabiliter uir clarus emoritur. Nec enim unquam bono quicquã mali euenire poteſt, nec uiuo nec mortuo, nec unquam eius res à dijs immortalibus negligentur. Nos autem teneamus, ut nihil cenſeamus eſſe malum, quòd ſit à natura datũ omnibus, intelligamusq; ſi mors malum ſit, eſſe malum ſempiternũ. Nam uitæ miſeræ mors finis eſſe uidetur. Mors ſi eſt miſera, finis nullus eſſe poteſt.

Quanquam ſenſus abierit, tamen ſummis & proprijs bonis laudis & gloriæ, quamuis non ſentiant, mortui non carebunt.

Non enim tam cumulus bonorum iucundus eſſe poteſt, quã moleſta diſceſsio.

Homines mortem uel optare incipiant, uel timere deſiſtant. Nam ſi ſumnus ille dies nõ extinctionem, ſed cõmutationem affert loci, quid optabilius? ſin autem perimit & delet omnino, quid melius quã in medijs uitæ laboribus obdormiſcere, & ita conueniente ſomno conſopiri ſempiterno. Quod ſi fiat, melior eſt Ennij quã Solonis oratio. hic enim noſter: Nemo me lachrimis decoret, inquit, nec funera fletu, Faxit. At uerò ille ſapiẽs: Mors mea ne careat lachrimis, linquamus amicis Mœrorem, ut celebrẽt funera cum gemitu. Nos uerò ſi quid tale acciderit, ut à Deo denũciatum uideatur, ut exeamus è uita læti, & agentes gratias pareamus, emittiq; nos è cuſtodia & leuari uinculis arbitremur, ut aut in æternam & planè in noſtram domum remigremus, aut omni ſenſu moleſtiaq; careamus. Sin autem nihil denunciabitur, eo tamen ſimus animo, ut illũ horribilem diem alijs nobis fauſtum putemus, nihilq; in malis ducamus, quod ſit uel à dijs immortalibus uel à natura parente omnium conſtitutum. Non enim temerè nec fortuitò facti & creati ſumus. Portum itaq; nobis paratum & profugium putemus, quo utinã uelis paſsis peruehi liceat. Si enim reflantibus uentis reijciemur, tamẽ eodem paulo tardius referamur neceſſe eſt. Quod autem omnibus neceſſe eſt, id ne miſerum uni eſſe poteſt.

Agamus ea potiſsimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatũ, qui in omni philoſophia eſt fructus uberrimus.

Ex libro ſecundo Tuſculanarum quæſtionum M. T. Ciceronis.

DIFFICILE eſt enim in philoſophia pauca eſſe ei nota, cui nõ ſint aut pleraq; aut omnia. Nam nec pauca niſi è multis eligi poſſunt, nec qui pauca percepit, non idẽ reliqua eodem ſtudio perſequetur.

Nam qui id quod uitari nõ poteſt metuit, is uiuere animo quieto nullo modo poteſt. Sed qui non modo quia neceſſe eſt mori, uerum etiam quia nihil habet mors quod ſit horrendum, mortem non timet, magnum is ſibi præſidium ad beatam uitam comparat.

Effectus eloquentiæ eſt audientium approbatio.

Efficit hoc philoſophia, ſcilicet medetur animis, inanes ſolicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. fortes enim non modo fortuna adiuuat, ut eſt in ueteri prouerbio, ſed multo magis ratio, quæ quibuſdam quaſi præceptis confirmat uim fortitudinis.

Nam ut ager quãuis fertilis ſine cultura fructuoſus eſſe nõ poteſt, ſic ſine doctrina animus. Cultura autẽ animi philoſophia eſt, hæc extrahit uera radicitus, & præparat animos ad ſata ſuſcipiẽda: eaq; mandat his, & ut ita dicam, ſerit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.

Firmandus eſt animus ad dolorem ferendum.

Sine prudentia ne intelligi quidem ulla uirtus, nedum eſſe poteſt.

Temperantia non ſinet te quicquam immoderatè facere.

Conſuetudo enim laborum, perpeſsionem dolorum efficit faciliorẽ. Nam ferre laborẽ, contẽnere uulnus conſuetudo docet. Cõſuetudinis enim magna uis eſt. Qui bene inſtituti ſunt, accipere plagam malunt quàm turpiter uitare.

Appellata eſt à uiro uirtus: uiri autem proprium maximè eſt fortitudo, cuius munera ſunt maxima duo, ſcilicet mortis dolorisq; contemptio. Vtendum eſt igitur ijs ſi uirtutis cõpotes, uel potius ſi uiri uolumus eſſe: quoniam à uiris uirtus nomen eſt mutuata.

Nihil habet natura præſtantius, nihil quòd magis expetat, quã honeſtatem, quàm laudem, quàm dignitatem, quàm decus.

Nos ſi pes condoluit, ſi dens, ſed fac totũ dolere corpus ferre non poſſumus. Opinio eſt quædam effeminata ac leuis, nec in dolore magis quã eadem in uoluptate. Hoc enim maximè in dolore eſt prouidendum, ne quid abiectè, ne quid timidè, ne quid ignauè, ne quid ſeruiliter muliebriterq; faciamus. Ingemiſcere nonnunquam uiro conceſſum eſt, idq; rarò: eiulatus ne mulieri quidem. Nec uerò unquam ingemiſcit uir fortis ac ſapiens, niſi fortè ut intendat ſe ad firmitatem, ut in ſtadio curſores exclamant quã maximè poſſunt. faciunt idem cum exercentur athletæ. pugiles uerò etiã cũ feriunt aduerſariũ in iactãdis ceſtib. ingemiſcunt, nõ quod doleãt animo ne ſuccũbant, ſed quia pro fundẽda uoce omne corpus intẽditur, uenitq; plaga uehemẽtior. Cũ autẽ nihil imminuat doloris, cur fruſtra turpes eſſe uolumus? Quid etiam eſt fletu muliebri uiro turpius?

Sæpe enim multi qui aut propter uictoriæ cupiditatē, aut propter gloriæ amorem, aut etiā ut ius ſuum & libertatem tenerent, uulnera exceperunt fortiter, & tulerunt: ijdem ꝑmiſſa cōtentione, dolorem morbi ferre non poſſunt. neq; enim illum quē facile tulerant, ratione aut ſapiētia tulerant, ſed ſtudio potius & gloria. Si omnia fugienda turpitudinis, adipiſcendæq; honeſtatis cauſa faciamus, non modo ſtimulos doloris, ſed etiam fulmina fortunæ contemnamus.

Ex libro tertio Tuſculanarum quæſtionum M.T. Ciceronis.

SVNT enim ingenijs noſtris ſemina innata uirtutum, quæ ſi adoleſcere liceret, ipſa nos ad beatam uitam natura perduceret. Nunc autem ſimulatque editi in lucem & ſuſcepti ſumus, in omni continuò prauitate, & in ſumma opinionum peruerſitate uerſamur, ut penè cum lacte nutricis errorem ſuxiſſe uideamur: cum uerò parentibus redditi, deinde magiſtris traditi ſumus, tum ita uarijs imbuimur erroribus, ut uanitati ueritas, & opinioni confirmatæ natura ipſa cedat.

Animus æger, ut ait Ennius, ſemper errat, neq; pati neq; perpeti poteſt: cupere nunquam deſinit, profectò animi medicina, eſt philoſophia. Non autem omnes qui curare paſsi ſe ſunt, continuo etiam conualeſcunt: animi autem qui ſe ſanari uoluerunt, præceptisq; parētum paruerint, ſapientum ſine ulla dubitatione ſanātur. Et niſi ſanatus ſit animus, quod ſine philoſophia fieri nō poteſt, finis miſeriarum nullus eſt.

Munus animi eſt, ratiōe bene uti: & ſapiētis animus ita ſemꝑ affectus eſt, ut ratiōe optimè utat.

Videntur enim omnia repentina grauiora.

Pręmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ uenientia longè ante uideris.

Anaxagoram ferunt nunciata morte filij dixiſſe, Sciebā me genuiſſe mortalē. quę uox declarat ijs eſſe hæc acerba, à quibus non fuerant cogitata.

Ergo id quidem non dubiū, quin omnia quæ mala putentur, ſint improuiſa grauiora. Multū itaq; poſſunt prouiſio animi, & præparatio ad minuendū dolorem. Nihil enim eſt quod tam obtundat eleuetq; ęgritudinē, quā perpetua in omni uita cogitatio, nihil eſſe ꝙ accidere nō poſſit, quam meditatio conditionis humanæ, quàm uitę lex commētatioq; parendi, quę non hoc affert, ut ſemper mœreamus, ſed ut nunquam. neq; enim qui rerum naturam, qui uitę uarietatem, qui imbecillitatē generis humani cogitat, mœret cum hæc cogitat: ſed facilius fert, cū accidit quod poſſe accidere diu cogitauerit: quæ cogitatio una maximè moleſtias omnes extenuat & diluit.

Quid eſt aut nequius aut turpius effœminato uiro?

Hoſtium repentinus aduentus magis aliquando conturbat, quàm expectatus: & maris ſubita tēpeſtas, ꝙ̄ ante prouiſa terret nauigātes uehemētius, & eiuſmodi ſunt pleraq;. Sed cū diligēter nec opinatorum naturā conſideres, nihil aliud reperies niſi quidem oīa ſubita uideri maiora.

Senſim enim & pedetentim progrediens extenuat dolor, nō quo ipſa res immutari ſoleat aut poſsit, ſed id quod ratio debuerat, uſus docet minora eſſe, quæ ſint uiſa maiora.

Tolerabilius feret incōmodum, qui cognouerit neceſſe eſſe homini tale quid accidere.

Ea enim lege nati ſumus, ut nemo in perpetuum eſſe poſſet expers mali. Nam mortalis nemo eſt, quem non attingit dolor morbusq;.

Acta ætas honeſtè ac ſplendidè tantam affert conſolationē, ut eas qui ita uixerint, aut non attingat ægritudo, aut leuiter pungat animi aut dolor.

Pueros uerò & matres & magiſtri etiam caſtigare ſolent, nec uerbis ſolum, ſed etiam uerberibus, ſi quid in domeſtico luctu hilarius ab ijs factum eſt aut dictum, plorare cogunt.

Theophraſtus moriens, accuſaſſe naturā dicitur, quòd ceruis & cornicibus uitam diuturnā, quorū id nihil intereſſet: hominib. quorū maximè interfuiſſet, tam exiguam uitā dediſſet. Quorum ſi ætas potuiſſet eſſe longinquior, futurū fuiſſe ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominū uita erudiretur. Querebatur igitur ſe tunc, cum illa uidere cœpiſſet, extingui.

Præclarum illud eſt, & ſi quæris, rectum quoq; & uerum, ut eos qui nobis chariſsimi eſſe debeant, æquè ac noſmetipſos amemus: at uerò plus fieri nullo pacto poteſt. Ne optandum quidē eſt in amicitia, ut me ille plus quā ſe amet, & ego illum plus quàm me. Perturbatio enim uitę, ſi ita ſit, atq; officiorum omnium conſequetur.

Eſt enim proprium ſtultitiæ aliorum uicia cernere, obliuiſci ſuorum.

Hęc officia ſunt conſolantium, tollere ægritudinem funditus, aut ſedare aut detrahere quā plurimum, aut ſupprimere: nec pati manare longius, aut ad alia traducere. Sumendum tempus eſt non minus in animorum morbis quàm in corporum.

Quid autem præclarum, non idem arduum? Hæc ex tertio Thuſc. ſequuntur ex quarto.

Ex libro quarto Tuſculanarum quæſtionum M.T.Ciceronis.

VT bona natura appetimus,ſic à malis natura declinamus.Omnium perturbationū natura fontem eſſe dicunt intemperantiam, quæ eſt à tota mēte & à recta ratione defectio.Nam quemadmodum temperantia ſedat appetitiones omnes,& efficit ut hæc rectę rationi pareant,conſumatcꝫ conſiderata iudicia mentis: ſic huic inimica intemperantia omnem animi ſtatum inflammat, conturbat, incitat.Itacꝫ & ægritudines & metus & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea.

Omnibus enim quorum mens abhorret à ratione, ſemper aliquis alijs dolor,alijs terror impēdet.Homo frugi omnia recte facit.

Quid enim uideatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis totiuscꝫ mundi nota ſit magnitudo.Nam quid aut in ſtudijs humanis aut in tam exigua breuitate uitę magnum ſapiēti uideri poteſt,qui ſemper animo ſic excubat,ut ei nihil improuiſum accidere poſsit,nihil inopinatum,nihil omnino nouum? atcꝫ idem acerrimam in omnes partes aciem intēdit,ut ſemper uideat ſedem ſibi ac locum ſine moleſtia,atcꝫ angore uiuendi,ut quemcuncꝫ caſum fortuna inuexērit,hunc apte & quiete ferat.quòd qui faciet,non ægritudine ſolum uacabit,ſed etiam perturbationibus omnibus reliquis.his autem uacans animus perfecte atcꝫ abſolute beatos efficit:idemcꝫ concitatus & abſtractus ab integra certacꝫ ratione, non conſtantiam ſolum amittit,uerumetiam ſanitatem.

Impunitas peccatorum data uidetur eis qui & ignominiam & infamiam ferunt ſine dolore. morderi eſt melius conſcientia.

In omnibus fere rebus mediocritatem eſſe optimam exiſtimant.

Necꝫ eſt enim ulla fortitudo,quæ rationis eſt expers. Cōtemnendæ ſunt humanæ res,negligēda mors eſt,patibiles & labores & dolores putandi.hæc cum conſtituta ſint iudicio atcꝫ conſtanti ſententia,tamen eſt robuſta illa & ſtabilis fortitudo.

Vtile eſt enim uti motu animi,qui uti ratione non poteſt.

Non enim ſuſcipere ipſi ægritudines propter alios debemus,ſed alios ſi poſſumus leuare egritudine.

Adhibita ratio cernit quid optimum ſit,neglecta multis implicatur erroribus.

Eſt autem utilis ad perſuadendum ea quæ acciderunt ferri & poſſe & oportere, enumeratio eorum qui tulerunt.

Sint ſane iſta bona quæ putantur,honores,diuitiæ,uoluptates cæteracꝫ:tamen in eis ipſis potiendis exultans geſtienſcꝫ lætitia turpis eſt. Vt ſi irridere conceſſum ſit,uituperetur tamen cachinnatio.Eodem enim uicio eſt effuſio animi in lętitia, quo in dolore contractio:eademcꝫ leuitate cupiditas eſt in appetēdo,qua lętitia in fruēdo. & ut nimis afflicti moleſtia,ſic animi elati lęticia iure iudicantur leues.Et ut turpes ſunt qui efferunt ſe lætitia,tum cum fruuntur uenereis uoluptatibus:ſic flagitioſi qui eas inflammato animo concupiſcunt. Hæc ex quarto,ſequuntur nūc ex quinto & ultimo libro.

Ex libro quinto Tuſculanarum quæſtionum M.T.Ciceronis.

OMNIVM uiciorum peccatorumcꝫ noſtrorum omnis à philoſophia petenda correctio eſt,cuius in ſinum cū à primis temporib. ætatis noſtræ uoluntas ſtudiūcꝫ cōpuliſſet,his grauiſsimis caſibus in eundē portū ex ꝙ eramus egreſsi, magna iactati tēpeſtate confugimus. O uitę philoſophia dux, o uirtutis indagatrix, expultrixcꝫ uiciorū. Quid non modò nos, ſed omnino uita hominum ſine te eſſe potuiſſet? tu urbes peperiſti, tu diſsipatos homines in ſocietatem uitæ conuocaſti, tu eos inter ſe primò domicilijs,deinde coniugijs,tū literarum & uocū communione iunxiſti:tu inuentrix legum:tu magiſtra morum & diſciplinę fuiſti.Ad te confugimus,à te opem petimus: tibi nos ut antea,magna ex parte ſic nunc penitus totoscꝫ tradimus.Eſt autem unus dies bene & ex præceptis tuis actus, pene toti immortalitati anteponēdus.Cuius igitur potius opibus utamur ꝙ tuis, quæ & uitę trāquillitatem largita nobis es,& terrorem mortis ſuſtuliſti.Caue enim putes ullam in philoſophia uocem emiſſam clariorem,ullum'ue eſſe philoſophiæ promiſſum uberius aut maius,quā hęc uox eſt,uirtutem ſatis poſſe ad beate uiuendum.

Motus turbulenti iactationescꝫ animorū incitatæ,& impetu inconſiderato elatæ rationē omnium repellentes,uitæ beatæ nullā partem relinquunt. Quis enim poſt mortē aut dolorem metuens,quorū alterum ſemper adeſt,alterū ſemper impendet, eſſe non miſer? Quod ſi idem quod plerumcꝫ fit,paupertatē,ignominiā,infamiā timet,ſi debilitatē,cæcitatē, ſi denicꝫ quod nō ſingu-

lis hominibus,ſed potentibus populis ſæpe contingit ſeruitutem? Poteſt ea timens eſſe quiſquã beatus? Quid qui non modò ea futura timet,uerumetiam fert ſuſtinetq; præſentia? adde eodem exilia,luctus,orbitates,qui rebus his fractus ægritudine etiam eliditur,poteſt tandem eſſe nõ miſerrimus? Quid uerò illum quem libidinibus inflammatum & furentem uidemus, omnia rapide appetẽtem cum inexplebili cupiditate,quoq; affluentius uoluptates undiq; hauriat, eo grauius ardentiusq; ſitientem,nonne rectè miſerrimum dixeris? Quid elatus ille leuitate, inaniq; lætitia exultans,& temerè geſtiens,nonne tanto miſerior,quanto ſibi uidetur beatior? Ergo ut hi miſeri,ſic contrà illi beati,quos nulli metus terrent,nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant,nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt uoluptatibus. Quod ſi eſt qui uim fortunæ, qui omnia humana, quæ cuiq; accidere poſſunt, tolerabilia ducat,ex quo nec timor eum, nec angor attingat,idemq; ſi nihil concupiſcet,ſi nulla efferatur animi inani uoluptate, quid eſt cur beatus non ſit? Et ſi hæc uirtute efficiuntur,quid eſt cur uirtus ipſa per ſe non efficiat beatos?

Neq; enim finem unquam inuenit libido.

Acutè diſputantis illud eſt,non quid quiſq; dicat,ſed quid cuique dicendum ſit,uidere.

Omnibus enim uirtutibus inſtructos & ornatos,tum ſapientes,tum uiros bonos dicimus.

Non ex ſingulis uocibus philoſophi ſpectandi ſunt,ſed ex perpetuitate atq; conſtantia.

Rem enim opinor ſpectari oportere,non uerba.

Nam cui uiro ex ſe ipſo apta ſunt omnia,quę ad beatè uiuendum ferũt, nec ſuſpenſa aliorum aut bono caſu aut contrario pendere ex alterius euentis,& errare coguntur, huic optimè uiuendi ratio comparata eſt. Neq; enim lætabitur unquã nec mœrebit nimis,qui ſemper in ſe ipſo omnem ſpem reponit ſui.

Humanus animus decerptus ex mẽte diuina cum alio nullo,niſi cum ipſo Deo, ſi hoc fas eſt dictu,comparari poteſt. Hic igitur ſi eſt excultus,& ſi eius acies curata ita eſt,ut ne cæcaretur erroribus,fit perfecta mens,id eſt abſoluta ratio,quæ idem eſt quod uirtus. Et ſi omne beatũ eſt cui nihil deeſt,& quod in ſuo genere expletum atq; cumulatum eſt,id uirtus eſt proprium, certè omnes uirtutis compotes beatæ ſunt.

Quid enim deeſt ad bene beateq; uiuendum ei,qui confidit ſuis bonis, aut qui diffidit, beatus eſſe quis poteſt? Volumus enim eum qui beatus ſit,tutum eſſe,inexpugnabilem, ſeptum atq; munitum:non ut paruo metu præditus ſit,ſed ut nullo.

Non ſunt bona dicenda nec habenda,quibus abundantem licet eſſe miſerrimum. An dubitas quin præſtans ualetudine,uiribus,forma,acerrimis integerrimisq; ſenſibus: adde etiã ſi libet,pernicitatem & uelocitatem,da diuitias,honores,imperia,opes, gloriã: ſi fuerit is qui hęc habet, iniuſtus,intemperans,timidus,hebeti ingenio atq; nullo,dubitabis ne tu eum miſerrimum dicere?

Sic princeps ille philoſophiæ diſſerebat,qualis cuiuſq; effectus eſſet,talem eſſe hominem: qualis autem homo ipſe eſſet,talem eſſe eius orationem: orationi autem facta ſimillima,factis uita. Affectus aũt animi in bono uiro laudabilis,& uita igitur laudabilis boni uiri & honeſti, ex quibus bonorum beatam uitam eſſe concluditur.

Vir temperatus,conſtans,ſine metu,ſine ægritudine, ſine alacritate ulla, ſine libidine, nonne beatus? Beata uita laudabilis, nec quicquam ſine uirtute laudabile. Beata igitur ita uita uirtute conficitur.

Etenim ut ſtultitia,etſi adepta eſt quod concupiuit, nunquam ſe tamen ſatis conſecutam putat:ſic ſapientia ſemper eo contẽta eſt,quod adeſt,neq; eum unquam ſui pœnitet. Sic ſe res habet. te tua, me delectant mea.

Nunquam naturam mos uincit.eſt enim ea ſemper inuicta.

Sapientis eſt enim proprium,nihil quod pœnitere poſsit facere: nihil inuitum,ſplendidè,conſtanter,grauiter,honeſtè omnia: nihil ita expectare quaſi certò futurum:nihil cum acciderit,admirari,ut inopinatum aut nouum accidiſſe uideatur: omnia ad ſuum arbitriũ referre, ſuis ſtare iudicijs: quo quid ſit beatius,mihi certè in mentem uenire non poteſt. Ne mente quidẽ uti poſſumus,multo cibo & potione repleti,nec unquam mihi placuit bis in die ſaturum fieri.

Quomodo iocunda uita eſſe poteſt,à qua abſit prudentia,abſit moderatio?

Dies deficiet,ſi uelim paupertatis cauſam defendere:aperta enim res eſt,& quotidie nos ipſa natura admonet,quã paucis,quã paruis rebus egeat,quãue uilibus. Num igitur ignobilitas aut humilitas aut etiam popularis offenſio ſapientem beatũ eſſe prohibebit? uide ne plus cõmendatio in uulgus,& hæc quæ expetitur gloria, moleſtiæ habeat,quàm uoluptatis.

An tibicines hiq; qui fidibus utuntur, ſuo non multitudinis arbitrio, cantus numerosq; moderantur:uir ſapiens multo maiore arte præditus, non quid uerisſimum ſit, ſed quid uelit uulgus exquiret.

Iniurias fortunę quas ferre nequeas,diffugiendo relinquas. Et hæc ſufficiant ex quæſtionibus Tuſculanis Marci Tullij Ciceronis.

Ex libro ſexto De republica M. T Ciceronis.

IT enim ſæpe fere ut cogitationes ſermonesq́ noſtri pariãt aliquid in ſomno, qualem de Homero ſcribit Ennius, de quo uidelicet ſæpiſsime uigilans ſolebat cogitare & loqui.

Omnibus qui patriam cõſeruauerint, adiuuerint, auxerint, certum eſſe in cœlo diffinitum locũ, ubi beati ſempiterno æuo fruantur. nihil eſt enim illi principi Deo, qui omnẽ mundum regit, ꝙ quidem in terris fiat acceptius, ꝙ̃ conſilia cœtusq́ hominum iure ſociati, quæ ciuitates appellantur, harum rectores & cõſeruatores hinc profecti huc reuertentur.

Hi uiuunt q̃ e corporũ uinculis tanq̃ e carcere euolauerũt, ueſtra uero quæ dicĩt uita, mors eſt.

Niſi enim Deus is cuius hoc templum eſt omne quod conſpicis, iſtis te corporis cuſtodijs liberauerit, huc tibi aditus patere non poteſt. homines enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quẽ in hoc templo medium uides quę terra dicitur, hiſq́ animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quę ſidera & ſtellas uocatis, quę rotundæ & globoſæ, diuinis animatę mentibus, circulos ſuos orbesq́ cõficiũt celeritate mirabili. Quare tibi Publi & pijs omnibus retinẽdus animus eſt in cuſtodia corporis, nec iniuſſu eius à quo ille eſt nobis datus, ex hominis uita migrandum eſt, ne munus humanum aſſignatum à deo defugiſſe uideamini. Sed ſic Scipio iuſtitiam cole, & pietatem quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima eſt, ea uita uia eſt in cœlum.

Hęc cęleſtia ſemper ſpectato, illa humana cõtemnito. Tu enim quam celebritatem ſermonis hominum, aut quã expetẽdam conſequi gloriam potes, uides habitari raris & anguſtis in locis, & in ipſis quaſi maculis, ubi habitatur, uaſtas ſolitudines interiectas, hosq́ qui incolunt nõ modo interruptos ita eſſe, ut nihil inter ipſos ab alijs ad alios manere poſsit: ſed partim obliquos, partim tranſuerſos, partim omnes aduerſos ſtare uobis, à quibus ſpectare gloriam certe nullam poteſtis.

Non modo non æternam, ſed ne diuturnam quidem gloriam aſſequi poſſumus.

Igitur alte ſpectare, ſi uoles atq́ hanc ſedem & æternam domum contueri, neq́ te ſermonibus uulgi dederis, nec in prĕmijs humanis ſpẽ poſueris rerum tuarum, ſuis te illecebris oportet ipſa uirtus trahat ad uerum decus. Quod de te alij loquantur, ipſi uideant, ſed loquentur tamen. Sermo enim ille omnis & anguſtijs cingitur his regionum, quas uides. Nec unquã de ullo perennis fuit, obruitur hominum interitu, obliuione poſteritatis extinguitur.

Cum pateat igitur id ęternum eſſe quod à ſe ipſo moueatur, quis eſt qui hanc naturam animis eſſe tributum neget? Inanimatum uel inanimum autem eſt omne, quod pulſu agitatur externo. Quod enim eſt animal, id motu cietur interiore & ſuo. nam hæc eſt propria natura animæ atque uis, quæ ſi eſt una ex omnibus quæ ſeſe moueat, neq́ nata certe eſt & æterna eſt: hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt autem hæ optimæ curæ de ſalute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus uelocius in hanc ſedem & domum ſuam peruolabit. Idq́ ocius faciet, ſi iam tum cum incluſus erit in corpore, eminebit foras, ut ea quæ extra erunt contemplans, quàm maxime ſe à corpore extrahat. Namq́ eorum animi qui ſe uoluptatibus corporis dediderunt, earumq́ ſe quaſi miniſtras præbuerunt, impulſuq́ libidinum uoluptatibus obedientium, deorum & hominum iura uiolauerunt, corporibus elapſi circum terram ipſam uolutantur. Nec hunc in locum, niſi multis exagitati ſeclis reuertuntur.

QVAM ATROX M. T. CICERONIS FVERIT MORS, HIS *uerbis Valerius Maximus de ingratis docet.*

MArcus Cicero Gneum Pompilium Lenatem Picenæ regionis, rogatu Marci Cælij non minori cura quã elegantia defendit, eumq́ cauſa admodum dubia fluctuantem, ſaluum ad penates ſuos remiſit. hic Popilius poſtea nec re nec uerbo à Cicerone læſus, ultro Marcum Antonium rogauit, ut ad illum proſcriptum mitteretur perſequendum & iugulandum. Impetratisq́ deteſtabilis miniſterij partibus gaudio exultans Caietam cucurrit, & uirum, omitto quod amplißimę dignitatis certe ſalubri ſtudio & præſtantis officij priuatim ſibi uenerandum, iugulum præbere iuſsit. ac protinus caput Romanæ eloquentię & pacis clariſsimam dexteram per ſummum & ſecurum ocium amputauit, eaq́ ſarcina tanquam opimis ſpolijs alacer in urbem reuerſus eſt. Neque ei ſceleſtum portanti onus ſuccurrit illud ſe caput ferre, quod pro capite eius quondam perorauerat, inualide ad hoc monſtrum ſugillandum literę, quãobrem qui talem caſum Ciceronis ſatis digne deplorari queat, alius Cicero non extat.

EPITAPHIVM M. T. C. QVOD STATVA EIVS PERplexum eſt, in æde magni Iouis apud Tullorum monumentum.

Hic iacet Arpinas manibus tumulatus amici,
Qui fuit orator ſummus & eximius:
Quem nece crudeli mactauit ciuis & hoſtis,
Nil agis Antoni ſcripta diſerta manent.
Vulnere nempe uno Ciceronem conficis, at te
Tullius æternis uulneribus lacerat.

Corpus in hoc tumulo magni Ciceronis humatum
Contegitur, claro qui fuit ingenio:
Quiq; malis grauis erat, tutorq; bonorum,
Quo pene indigne conſule Roma perit.
Sed uigili cura detectis hoſtibus, urbem
Suppliciodq; datis, præſtitit incolumen.

Eloquij princeps magnis mirabilis actis,
Tullius indigna cæde peremptus obit:
Sed terras omnes impleuit nomine claro,
Ingenium cæſo corpore morte caret.
Viuit, & ingenij pollet uirtute per orbem,
Cuius in hoc tumulo membra ſepulta iacent.

SENTENTIARVM CICERONIS, FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri Prouerbiorum liber.

PROLOGVS.

CVM *nuper illa quæ dicuntur Senecæ Prouerbia per alphabeti ordinem diſtincta legiſſem, primo quidem mirabar tantam cuiquam infidelium prudentiam ineſſe potuiſſe, quanta in quibuſdam eorundem prouerbiorum dictis reperitur. deinde non parum incitabar ad hoc, ut eum aliquo ſimili ſtudio imitarer, colligendo ſcilicet tam ex ſecularibus quam ex ſacris literis, tum etiam ex noſtris prouerbia aliqua ad ædificationem fidelium congrua. Si enim idem Seneca nullam fidē uel ſpem pro æterna uita obtinenda habens, ſed tantummodo in hac uita morum probitate delectatur, ſtuduit & ſe corrigere, & alios ad correctionem inſtruere: quanto magis ego qui credo Deum ubiq; eſſe præſentem, æternamq; uitam diligentib. ſe promittētem, quiq; ſcio omnibus dictum, qui audit dicat, Veni. &c, Clama ne ceſſes, &c. Annuncia populo meo ſcelera eorum. & iuxta Euangelicam parabolam alij quidem quinq; talenta ad uſuram data, alij uero duo, alij autem unum, patreſfamilias dicente, Negociamini dum uenio. aliquos per conceſſa ſcientiæ dona ad ædificationem trahere debeo? Et quā iocundum ac ſuaue uideri debet unicuiq;, ut aliqua ſentētiæ breuiſſimæ uerbula, per quæ emendari ualeat in mente memoriaq; ſua iugiter teneat, quandoquidem ſceleratum latronem paucis uerbis Domino ſupplicā tem & dicentem, Memento mei domine, dum ueneris in regnum tuum: ſcimus omnium ueniam peccatorum ſuorum impetraſſe. Quem rogo intelligentiæ donum à Deo poſtulantem edocere non poteſt, qualiter hoc obtineat, ſi illum uerſiculum ſæpius ſecum ruminat, Intellectus bonus omnibus facientibus eum? Certè ſi tantummodo ſenſum eorundem uerborum ſciat, ueritatemq; in his eſſe credat, ſufficere ei poſſunt ad ſalutem. Docent namq; illum, quòd ſi id bonum quod iam intelligit faciat, amplior ei intellectus ueniat. Nōne huiuſmodi doctrina & promiſſio amplectēda eſt omni modo? Similis quoq; doctrina poteſt inueniri in multis ſententijs, quas hic poſui. Sed*

prædictam

prædictam ſententiolam in hoc Prologo ſolummodo expoſui, ut lectoris animum ad legenda non ſolum iſta quæ hic collegi, ſed etiam ad omnia ſacræ ſcripturæ dicta incitarem. Nulli enim ad ſalutem ſufficit, quòd ſacra uerba ſine intẽtione cordis audit, uel legit. Vnde & Dominus noſter in Euangelio auditores ſuos ſæpius admonet dicens: Qui habet aures audiendi, audiat. Acſi diceret: Qui habet uoluntatem & intentionem illam, ut præceptis diuinis obediens, bona quæ intelligit faciat, docentem me audiat. alioquin nihil ei prodeſt uerba mea audire. Prouerbiorũ autem hic collectorũ dictis paruuli quilibet ſcholaſtici, ſi ita cuiquam uideatur, poſſunt poſt Pſalterij lectionem aptè inſtrui. Sunt enim multo breuioris & planioris ſententiæ, quã illa fabuloſa Aniani dicta: ſed & utiliora quã quædam Catonis uerba, quæ utraq; omnes penè magiſtri legère ſolent ad prima puerorum documenta, non attendentes quòd tam paruulis quam ſenioribus Chriſti fidelibus ſacra potius quã gentilia rudimenta primitus ſint exhibenda, ut in his aliquatenus inſtructi, poſtea ſeculares literas arti Grammaticæ congruas ſecurius diſcant. Nam licet paruuli minus capaces ſint diſcernere inter bonum & malum, facilius tamen & tenacius eis inhærere ſolet malum quã bonum. Ideoq; qui ſtudioſi eſſe uelint pro bono inſtruendorum paruulorum exitu, ſtudeant etiam aliquid pro bono eorum introitu, ſciantq; quia difficillimũ eſt homini recedere à malo, quod uſu comprehendit diuturno. Præterea attendendum eſt, quia cũ Deus proſpicit ſuper filios hominum, ut uideat ſi eſt intelligens aut requirens Deum: cernit etiam quæ ſit cura uel intentio magiſtrorum in doctrina diſcipulorum, utrum eos doceant pro appetẽda gloria ſeculari an pro ſpirituali. Hæc uos diſcipuli, pariterq; notate magiſtri.

Prouerbia.

ADIVTORIVM noſtrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram.
Alleuat Dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes eliſos.
Apud Dominum greſſus hominis dirigitur, & uiam eius uolet.
Apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio.
Apprehendite diſciplinam, nequando iraſcatur Dominus, & pereatis de uia iuſta.
Arta & anguſta uia eſt, quæ ducit ad uitam.
Anima quæ peccauerit, ipſa morietur.
Anima iuſti, ſedes eſt ſapientiæ.
Audiens ſapiens ſapientior erit.
Auerſio paruulorum interficiet eos, & proſperitas ſtultorum perdet illos.
Argentum electum lingua iuſti.
Amicus ſtultorum efficietur ſimilis.
Ambulans recto itinere, & timens Deum, deſpicitur ab eo qui infami graditur uia.
Agnum quocunq; ierit ſequi, ſpecialiter congruit uirginitati.
Auarus non impletur pecunia, & qui amat diuitias fructum non capit ex eis.
Accedens ad ſeruitutẽ Dei, ſta in iuſtitia & timore Chriſti, & præpara animã tuã ad tentationẽ.
Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur.
Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem.
Animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei.
Abel eſſe renuit, quem Cain malitia non exercet.
Amor Dei nunquam eſt ocioſus.
Abijciens diſciplinam, citò ſentiet ruinam.
Amicus in neceſsitate probatur.
Amor ſeculi contemptus eſt Dei.
Amor ſeculi theſaurizat morti.
Alia percuſsio eſt qua peccator quilibet corrigitur, alia qua condemnatur.
Ad magna gaudia peruenire non poteſt, niſi per magnos labores.
Ad mortem properat, qui citò de quoquam iudicat.
Amare filiorum, timere eſt ſeruorum.
Apud homines cor ex uerbis, apud Deum uerò uerba penſantur ex corde.
Aqua nobis in uinũ uertitur, quando ſacra hiſtoria in ſpiritualẽ nobis intelligentiã cõmutatur.
Auarus proprie cauſa eſt miſeriæ, ingerens ſibi ſitim auaritiæ.
Amicum res ſecundæ parant, aduerſæ probant.
Auarus nihil recte facit, niſi quod moritur.
Auaro tam deeſt quòd habet, quam quod non habet.
Auaritia ſemper odioſos, largitas claros facit.

Auaritia deſideratis opibus non extinguitur, ſed augetur.
Ante conuerſionem præcedit turba peccatorum, poſt conuerſionẽ ſequitur turba tentationum.
Alterius uirtutis ope uirtus indiget omnis.
Amare recta non poteris, niſi pro Chriſto humilieris.
Ad humilitatem non potes peruenire, niſi magna utriusq; hominis contritione.
Ardua fides robuſtos exigit annos.
Affectus carnis niſi mentis iure demantur, unumquemq; hominem ducunt ad perditionem.
Ardua res nimium famulari poſt dominatum.
A Domino cuncta bona ſunt omnino petenda.
Actio uirtutum conſtat perfectio morum.
Ante Dei uultum nil praui conſtat inultum.
Apertius & melius per opera quam per uerba inſinuatur uia uitæ.
Ambitio multos mortales falſos fieri coegit.

B

Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.
Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui facit mirabilia ſolus.
Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Deus.
Beatus qui tenebit & allidet paruulos ſuos ad petram.
Brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iuſtos Deus.
Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis.
Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur.
Benedictus uir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius.
Beatus uir qui inuentus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non ambulat, nec ſperauit in pecunia (& theſauris.
Beatus homo qui ſemper eſt pauidus: qui uerò mentis eſt duræ, corruet in malum.
Bene conſurgit diluculo, qui bona quærit.
Bonum eſt uiro cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua.
Bonus eſt Dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum.
Breuis omnis malitia ſuper malitiam mulieris.
Beatus qui habet partem in reſurrectione prima.
Beatus uir qui ſuffert tentationẽ, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ.
Bene loqui & male uiuere, nihil eſt aliud niſi ſeipſum damnare.
Bonum intellectum habet, qui quod recte intelligit, facit.
Beneficium qui dare neſcit, iniuſte petit.
Bonorum mens quo duriora pro ueritate tolerat, eo certius æternitatis prĕmia ſperat.
Beatius eſt dare quam accipere.
Bonum ſi facere nequeas, non tamen culpes uel prohibeas.
Bona conſcientia in tenebris ſplendorem proprium tenet.
Breuitas uitæ prĕſentis penſanda eſt ab uniuerſis.
Bellum optimum agitur, cùm ſpiritus carni aduerſatur.
Bellator fortis qui ſe poterit ſuperare.
Bis gratum tribuit, qui quod debet citò reddit.
Blandus manſuetis ſis, diſtrictusq; ſuperbis.
Beſtia crudelis eſt, cor prauæ mulieris.
Bibere & manducare nulli conceſſum eſt ad gulā explendā, ſed ad famem ſitimq; reſtringĕdam.
Bonus non eſt, quem malorum improbitas non probauit.

C

Coeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.
Cum electo electus eris, & cum peruerſo peruerteris.
Cor contritum & humiliatum Deus non deſpiciet.
Conſiderat peccator iuſtum, & quærit mortificum eum.
Calix in manu Domini uini meri plenus mixto.
Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.
Cum dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas Domini.
Cuſtodit Deus omnes diligentes ſe, & omnes peccatores diſperdet.
Cum facis eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextra tua.
Cœlum & terra tranſibunt, uerba autem Dei non tranſibunt.
Cæcus ſi cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt.
Cogitatio humani cordis prona eſt in malum ab adoleſcentia ſua.
Curatio ceſſare facit peccata maxima.
Cum placuerint Domino uiæ hominis, inimici quoq; eius conuertentur ad pacem.

Cogitationes iuſtorum iudicia.
Cor regis in manu Dei,ubicunq; uoluerit inclinat illud.
Conſidera opera Dei,quod nemo poſsit eum corrigere,quē ille deſpexerit.
Circulus aureus in naribus ſuis,mulier pulchra & fatua.
Cor hominis diſponit uiam ſuam,ſed Domini eſt dirigere greſſus eius.
Cor ſapientium ubi triſtitia eſt,& cor ſtultorum ubi lętitia.
Cor quod nouit amaritudinē animę ſuę,in gaudio eius non miſcebitur extraneus.
Conuertere ad Dominum,& relinque peccata tua.
Cani ſunt ſenſus hominis,& ætas ſenectutis uita immaculata.
Cui multum datur,multum ab eo exigitur.
Confortamini in Domino,& in potentia uirtus eius.
Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſsio fit ad ſalutem.
Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum,ſpiritus autem aduerſus carnem.
Corpus quod corrumpitur,aggrauat animam,& deprimit ſenſum multa cogitantem.
Corrumpunt mores bonos colloquia mala.
Confitemini alterutrum peccata ueſtra,& orate pro inuicem ut ſaluemini.
Cum Deus omnia facere poſsit, malum tamen quia nihil eſt,facere non poteſt.
Credens Deum omnia poſſe præſtare,petita citius meretur obtinere.
Contra Deum conſilium nec magnum nec minimum.
Cauſa quæ non præuidetur, non permittit quenquam ad meliora proficere.
Coactum ſeruitium Deus non quærit.
Cuſtos caſtitatis eſt uirtus humilitatis.
Cito in crimina maiora corruit,qui parua pro nihilo ducit.
Caput eſt diſcordiæ,qui ex communibus propria ſtudet facere.
Continentia non corporis,ſed animi eſt uirtus.
Conſilio opus eſt facto.
Concordia paruę res creſcunt,diſcordia maximæ dilabuntur.
Commoda quæq; cum habentur,parua uidentur:cum uerò deſuerint,apparent quāta fuerunt.
Carnis uirginitas quamuis ſit cœlica uirtus,non prodeſt cuiquam ſine mentis uirginitate.
Conſuetudo mala uix aut nunquam ſuperatur.
Cœlum non animum mutant,qui trans mare currunt.
Creſcit amor nummi,quantum ipſa pecunia creſcit.
Confer opem miſeris quamcunq; uales,& egenis.
Copia uirtutum conſtat corpus uelut unum.
Crimen æquale committunt,& is qui alicui detrahit,& qui detrahentem libenter audit.
Cum dolore abſcindēda ſunt,quæ leuiter ſanari non poſſunt.
Cuius quiſq; facit opera,eius uocatur filius.
Cui gratum ſit uocari filius Dei,ueneretur Deum ut patrem,faciens eius uoluntatem.
Captiuitas eſt maxima,ubi animæ captiuæ ducuntur.
Cadens apertos oculos habet, qui recte quidem loqui ſcit,ſed recte uiuere contemnit.
Cupiens agnoſcere quanta Dei gratia ſit circa ſe, inſpiciat alios:& quantiſcunq; plus habere ſe ſenſerit in ſopitate uel intelligentia uel in poſſeſsione alicuius rei,tantis ſciat ſe eſſe ditiorem in gratia Dei.
Communis morbus communiter eſt abigendus.
Corrige te primum,qui rector ſis aliorum.
Conueniens quid ſit perpendere conuenit omni.
Compatitur nulli qui non ſibi ſcit misereri.
Cum caput ægrotat,corpus ſimul omne laborat.

D

Dominus de cœlo proſpicit ſuper filios hominū,ut uideat ſi eſt intelligens aut requirēs Deū.
Dominus interrogat iuſtum & impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam.
Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa.
Dominus uirtutem populo ſuo dabit.Dominus benedicit populo ſuo in pace.
Dominus ſcit cogitationes hominum,quoniam uanæ ſunt.
Dulcis & rectus Dominus,propter hoc legem dabit delinquentibus in uia.
Deus iudex iuſtus,fortis & patiens.
Dominus uirtutum ipſe eſt rex gloriæ.
Deus manifeſte ueniet,& non ſilebit.
Diuites eguerunt & eſurierunt:inquirentes autem Dominum,non minuentur omni bono.
Delectare in Domino,& dabit tibi petitiones cordis tui.
Declina à malo,& fac bonum.
Date & dabitur uobis.

Dimittite & dimittetur uobis.
Deus non eſt mortuorum, ſed uiuentium.
Dignus eſt operarius mercede ſua.
Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo & ex tota anima tua, & proximum tuum ſicut teipſum.
Deus fidelis & abſq; ulla iniquitate.
Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & ſublimat.
Dominus mortificat & uiuificat, deducit ad inferos, & reducit.
Deum time, & mandata eius obſerua, hoc eſt omnis homo.
Diſciplinam Domini ne abijcias, nec deficias cum ab eo corriperis.
Diligite iuſticiam qui iudicatis terram.
Diuitiæ ſalutis ſapientia & ſcientia.
Doctrina uiri per patientiam noſcitur.
Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.
Deus charitas eſt, & qui manet in Charitate, in Deo manet, & Deus in eo.
Deum nemo uidit unquam.
Dilectio proximi malum non operatur.
Dies Domini ſicut fur in nocte ita ueniet.
Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.
Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei.
Deum quærens, gaudium quærit.
Diſcretio eſt mater uirtutum.
Diſciplina uel miſericordia multum deſtituitur, ſi una ſine altera teneatur.
Difficile corrigitur nequitia, quam concipit quis in pueritia.
Deo nihil mali eſt imputandum, quandoquidem ipſo malo utitur ad bonum.
Difficile eſt cuiquam agnoſcere ſanitatis gratiam, niſi per infirmitatis diſciplinam.
Deliciæ & epularum uarietas, fomenta ſunt luxuriæ.
Dolentem non poteſt conſolari, qui non concordat dolori.
Duplici reatu conſtringitur, qui & in ſe ipſo praua committit, & alios prauitate ſua corrumpit.
Diu iacens in peccatis, diu quoq; ſi cōuerti uoluerit, diabolicæ tentationis moleſtias ſuſtinebit.
Deus ideo dicitur creans mala, quia & pro peccatis noſtris immittit flagella.
Diuinus ſermo ſicut myſterijs prudentes exercet, ita ſuperficie ſimplices refouet.
Deo magis placet, qui ſibi puras quam qui plenas manus præbet.
Difficilius arrogantia, quam auro & gemmis caremus.
Duplicis peccati reatus eſt, & non eſſe ſanctus quod crederis, & ſimulare quod ſanctus ſis.
Dum iniuſti ſęuiunt, iuſti purgantur.
Difficillimum eſt hominem ſeipſum uincere.
Diuturna quies uitijs alimenta miniſtrat.
Dapſilis & largus cunctis placet mortalibus.
Dimidium facti perfectum dicere noli.
Diſcere ſemper habet, qui Chriſtum uult imitari.
Doctrinæ uerba paucis proſunt ſine factis.
De rebus dubijs noli contendere uerbis.
Diſcordes reuoca, fautor merentibus inſta.
Diuitię uerę ſunt uirtutum bona quæq;.
Diues dicendus cui paruus ſuppetit uſus.

E

EXcelſus ſuper omnes gentes Dominus, & ſuper cœlos gloria eius.
Expecta Dominum, uiriliter age, & confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum.
Ecce quam bonum & quam iocundum habitare fratres in unum.
Ex abundantia cordis os loquitur.
Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.
Eſtote miſericordes, ſicut & pater ueſter miſericors eſt.
Ex uerbis tuis iuſtificaberis, & ex uerbis tuis condemnaberis.
Eadem menſura qua menſi fueritis, remetietur uobis.
Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes.
Execratio peccatori cultura Dei.
Egeſtas & ignominia ei qui deſerit diſciplinam, qui autem acquieſcit arguenti, glorificabitur.
Eſt uia quæ uidetur homini iuſta, nouiſsima autem eius deducunt ad mortem.
Equus paratur ad bellum, ſed à Domino uictoria datur.
Ex ſtudijs ſuis agnoſcitur puer.
Eſt confuſio adducens peccatum, & eſt confuſio adducens gloriam.

Eſto fidelis uſq; ad mortem, & dabo tibi coronam uitę, dicit Deus omnipotens.
Emendemus in melius, quod ignoranter peccauimus.
Ebrietas & crapula omni Chriſtiano eſt deteſtanda.
Eſcarum copia carnem incendit ad deſideria noxia.
Eleemoſynam illam Deus execratur, quæ ex rapina præbetur.
Erubeſcere malum ſapientiæ eſt, erubeſcere uerò bonum fatuitatis.
Errat facillimè, qui non curat quo rectius pergat.
Egens ęquè eſt is qui non ſatis habet, & is cui copia nulla ſufficit.
Eadem uelle & eadem nolle, ea demum firma amicitia eſt.
Eo tempore quiſq; incipit malus eſſe, quo poteſt bonus fieri.
Ex alieno periculo ſapiens ſe corrigit & emendat.
Effectum precibus tribuit pro uita precantis.
Egregius doctor faciens bona, quę docet ipſe.
Eloquium ſanctum precioſum fit ſuper aurum.
Eſſe Deo proprium cunctis eſt iure ſciendum.
Expers doctrinæ tenebras patietur ubiq;.
Electi pauci, multi ſunt uerò uocati.
Eſt quaſi uas uacuum, cui cura deeſt animarum.

F

Fidelis Dominus in omnibus uerbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.
Firmamentum eſt Dominus timentibus eum.
Flumen Dei repletum eſt aquis.
Filius hominis non uenit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animã ſuam redemptionẽ pro multis.
Filij huius ſeculi prudentiores filijs lucis in generatione ſua ſunt.
Facilius eſt camelum per foramen acus intrare, quam diuitem intrare in regnum Dei.
Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula.
Fur non uenit niſi ut furetur & mactet & perdat.
Frange eſurienti panem tuum, & egenos uagosq; induc in domum tuam.
Fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum.
Fauus ſtillãs labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius, nouiſsima aũt illius amara quaſi abſinthium.
Fallax gratia & uana eſt pulchritudo, mulier timens Deum, ipſa laudabitur.
Flagellat Deus omnem filium quem recipit.
Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis.
Fugit impius nemine perſequente, iuſtus autem quaſi leo confidens abſq; terrore erit.
Fiducia magna erit coram Deo eleemoſyna omnibus facientibus eam.
Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus.
Fidelis ſermo & omni acceptione dignus, quod Chriſtus Ieſus uenit in hunc mundum peccatores ſaluos facere.
Fides ſperandarum ſubſtantia eſt rerum, argumentum non apparentium.
Fides ſine operibus mortua eſt.
Fornicatores & adulteros iudicabit Deus.
Frater ſi fratrem adiuuat, ambo conſolabuntur.
Febris corporis calor, febris uerò animi eſt auaritia & libido.
Fortiſsimum ieiunium eſt panis & aqua.
Flagellum Dei tunc diluit culpam, cum mutauerit uitam.
Fraudem Deo facere uidetur, qui propoſito ſpiritualis uitæ relicto ad ſeculum reuertitur.
Futura prouidere ſpecialiter pertinet ad illos, quibus cura commiſſa eſt ſuper alios.
Frigus & fames ſimplici ueſtitu ciboq; expelli poteſt.
Fidelibus nox in diem mutatur, infidelibus autem ipſa etiam lux tenebroſa efficitur.
Formam mulieris non animus prius quam corporis oculus concupiſcit.
Frequenter ſuperantur proſperitate, qui ſuperari non poterant aduerſitate.
Fortitudo iuſtorum eſt carnem uincere, delectationem uitæ pręſentis extinguere.
Fortitudo reproborum eſt, tranſitoria ſine ceſſatione diligere, contra flagella conditoris inſenſibiliter perdurare.
Formidari diabolus non debet, qui nihil niſi permiſſus ualet.
Fruſtra niti, nec aliud ſe fatigando, niſi odium quęrere, extremę dementiæ eſt.
Fruſtra pro ſalute corporis laboratur, niſi ſalus animæ obtineatur.
Facilius ſacculos, quam noſmetipſos abnegamus.
Fidelius & gratius obſequium eſt, quod amore magis quam metu geritur.
Ferreas mentes libido domat.

Flammæ inextinguibili quandoque tradetur, qui hic auaritię & malitiæ ſuę incendia extingue-(re neglexit.
Facilis uenia huic eſt danda, qui non peccat ex induſtria.
Fortior eſt qui cupiditates, quàm qui hoſtes ſubijcit.
Ferox atque inquietus linguam ſemper litigijs exercens cani comparatur.
Fornicamur à Domino, quando adulterinis cogitationibus ab eius amore caſto deuiamus.
Fœdis immundisque libidinibus deditus, ſordidę ſuis uoluptatem imitatur.
Facile offendit qui non optimis, ſed peſsimis placere cupit.
Fortia geſta tuæ ne demonſtres citò uitæ.
Felix qui requiem poterit captare perennem.
Felices oculi qui cernunt gaudia cœli.
Ferrea mens dictis crebrò ſuperatur iniquis.
Fructibus ex proprijs arbor cognoſcitur omnis.
Finis præcepti conſtat dilectio Chriſti.

G

GVſtate & uidete quoniam ſuauis eſt Dominus: beatus uir qui ſperat in eo.
Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei.
Gratiam & gloriam dabit Dominus.
Generatio rectorum benedicetur.
Gaudium erit in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, quã ſuper nonaginta nouẽ iu-ſtis, qui non indigent pœnitentia.
Graue eſt ſaxum & oneroſa harena, ſed ira ſtulti utroque grauior.
Gloria patris filius ſapiens eſt.
Gloria & honor & pax omni operanti bonum, Iudęo primum & Græco.
Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.
Gemina dilectio homines facit próximos Deo.
Grandis offenſa nolle placare, quem offenderis.
Grandis eccleſiæ deſtructio neglecta cœnobiorum prouiſio.
Geſtu corporis habitus demonſtratur mentis.
Gladius utraque parte acutus eſt uerbum Dei, penetrans animam & corpus.
Grauiſsimum inimicitiæ genus, labijs benedicere, & corde maledicere.
Gloriari & ſuperbire pro temporalibus commodis, indicium eſt animi inſipientis.
Glorioſius eſt iniuriam tacendo tolerare quam reſpondendo uindicare.
Gaudia integra nuſquam ſunt in terra.
Gulæ & luxuriæ deditus, comparatur iumentis inſipientibus.
Gratis à Deo data, gratis etiam ſunt hominibus danda.
Grauis animus dubiam non habet ſententiam.
Graue eſt peccatum, unde aliquis peccandi ſumit exemplum.
Generalia commoda nemo facere debet ſibi propria.
Grata Deo dona fert, qui frangit mala uota.
Gaudens in Domino, guſtat ſuauiſsima mella.
Grande ſcelus grandi ſtudio debet ſuperari.
Gloria mundana nullis eſt prorſus amanda.
Gratia ſola Dei quos uult facit alta mereri.

H

HOmo ſicut fœnum, dies eius tanquam flos agri.
Homo cum in honore eſſet, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.
Homo uanitati ſimilis factus eſt: dies eius ſicut umbra prætereunt.
Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo.
Homo uidet in facie, Deus autem intuetur cor.
Hæreditas ad quam feſtinatur in principio, in nouiſsimo benedictione carebit.
Honora Dominum de tua ſubſtantia, & de primitijs frugum tuarum da pauperibus.
Humiliamini ſub potenti manu Dei, ut uos exaltet in tempore uiſitationis.
Hilarem datorem diligit Deus.
Hora eſt iam nos de ſomno ſurgere.
Homo naſcitur ad laborem, auis ad uolatum.
Hæreticum hominem poſt unam & ſecundam correptionem deuita.
Horrendum eſt incidere in manus Dei.
Humanum eſt peccare, diabolicum uerò eſt perſeuerare.
Hoc ſtudio conuerti quiſque debet ad bona, quo operatus eſt mala.
Hęrebat iugiter in malis, conuerſus faciat idem in bonis.
Honeſtas & ſobrietas in cunctis rebus ſunt appetendæ.

Honor Deo exhibitus, exhibentes æterna gloria dignos facit.
Honorem & imperium ſi uis habere, dabo tibi magnum, impera tibi.
Honorare parentes, ad omnes pertinet homines.
Humilibus & fidelibus diuinæ legis myſteria patent, ſuperbis autem & infidelibus latent.
Hoc eſt funditus à malo recedere, ex amore Dei iam nolle peccare.
Homines pluſquam Deum timere, non eſt religionis Chriſtianæ.
Hæres & propinquus eſt ſpiritualis amicus.
Hactenus extremi fiunt ſæpiſsimè primi.
Hos quos læſiſti, citius placare memento.
Horrida bella gerit, qui pacis fœdera ſpernit.
Hoſtem per Dominum, ſed & in ſe dilige charum.
Heu quam rara fides reperitur nunc apud omnes.

I

INitium ſapientiæ timor Domini.
Intellectus bonus omnibus facientibus eum.
Iuxta eſt Dominus his qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit.
In circuitu impij ambulant.
Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet.
In Deo faciemus uirtutem, & ipſe ad nihilum deducet inimicos noſtros.
Immittit angelos Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.
Iudicia Domini uera iuſtificata in ſemetipſa.
Iuſtus ut palma florebit, ut cedrus libani multiplicabitur.
In memoria æterna erit iuſtus, ab auditione mala non timebit.
Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum.
In patientia ueſtra poſsidebitis animas ueſtras.
Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit uſq; ad perfectam diem.
Iudicium duriſsimum in his qui præſunt fiet.
Impius cum in profundum peccatorum uenerit, contemnet.
In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis.
Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum.
Infernus & perditio coram Domino, quanto magis corda filiorum hominum.
Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt, qui autem cuncta agunt conſilio, reguntur ſapientia.
In omnibus operibus tuis memorare nouiſsima, & in æternum non peccabis.
Iuſtus ex fide uiuit.
In fine hominis denudatio operum eius.
In die bonorum ne immemor ſis malorum.
Initium omnis peccati ſuperbia.
In deſiderijs eſt omnis ocioſus.
In multiloquio non deerit peccatum.
In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos.
In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros.
In hoc ipſo peccat homo, quod peccare uellet, ſi inultè potuiſſet.
Intenta ſupplicatio dormire cor mundum uetat.
Inuocandus eſt Deus iugiter, ut uoluntatem ſimul & facultatem bene agendi nobis præſta-re dignetur.
Ideo omnes diabolicæ tentationis moleſtias pati permittimur, ut omnibus eaſdem moleſtias pa-tientibus compati & condolere ſciamus.
Iter longum agentes maiori prouidentia indigent, quàm propè proficiſcentes.
Ita & monachi iugiter Deo ſeruientes, magis egent prouideri, quàm cæteri liberè uiuentes.
Infinito labori finitus quantuſcunq; ſit comparari nequit.
Inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur.
Infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia.
Initium bonorum confeſsio eſt malorum.
Incaſſum caro affligitur, ſi mens uoluptatibus non reluctatur.
Iuſti uocabulum non amittit, qui per pœnitentiam ſemper reſurgit.
Innocentia uera eſt, quæ nec ſibi nec alijs nocet.
Ieiunium non eſt perfecta uirtus, ſed multarum uirtutum fundamentum.
Iuſtitia humana tã fragilis eſt, ut potius remiſsione peccatorũ cõſtet, quã perfectione uirtutum.
Iracundus cum iraſci deſierit, tunc ſibi met maximè iraſcitur.
Iracundus etiamſi mortuum ſuſcitet, nulli placet.
Infeliciores ſunt mali cum cupita perfecerint, quam ſi ea quæ cupiunt implere non poſſent.
Infeliciores ſunt qui faciunt, quam qui patiuntur iniuriam.

Ignis concupiſcentiæ carnalis quanto diutius ardere permittitur, tanto difficilius extinguitur.
Ingratus unus multis miſeris nocet.
Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter.
Inopię parua, auaritiæ deſunt omnia.
Inimicos diligere graue quidem eſt præceptum, ſed grande pręmium.
Improuidus miles fortem ſe in pace gloriatur.
Illis dimittuntur minima, qui maiora diſtricte fleuerunt peccata.
Iugiter attendendum, quanta Dei gratia ſic nobiſcum.
In malis ſperare bona, nemo niſi innocens ſolet.
In multis fruſtra laborat, qui ſua magis quam ſe ipſum Deo offerre ſtudet.
In uanum laborat, qui cæcum honorat.
Iniuriam magnam creatori facit, qui creaturam ullam plus quàm illum diligit.
Imperat aut ſeruit collecta pecunia cuiq;.
Inuidus alterius marceſcit rebus opimis.
Impedit ira animum ne poſsit cernere uerum.
Impia quęq; ſtudens, nequit in Chriſto fore prudens.
Inuidiæ plenum ſuper omnes conſtat egenus.
Indurare Dei nihil aliud eſt, niſi non miſereri.
Incraſſata caro guſtat cœleſtia rarò.
Inter epulas difficile ſeruatur caſtitas.
Infirmi pene omnes ſe quidem ab aliјs tolerari uolunt, ipſi uerò alios tolerare renuunt.
Infirmitas carnis ſi patienter ſuſtineatur, eſt quaſi purgatorius ignis.
Illos expectat gloria, qui laborioſa gerunt certamina.

K

Karitas non eſt ab ullo extorquenda, ſed cum beneficiјs exquirenda.
Karitas patiens eſt, benigna eſt.
Karitas operit multitudinem peccatorum.
Karos nemo ſuos Chriſtò præponere debet.

L

Laetetur cor quærentium Dominum.
Lex Domini immaculata, conuertens animas.
Lætabitur iuſtus in Domino, & ſperabit in Domino, & laudabuntur omnes recti corde.
Lux orta eſt iuſto, & rectis corde lætitia.
Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli.
Labores manuum tuarũ qui manducabis, beatus es & bene tibi erit.
Lata & ſpacioſa uia eſt, quę ducit ad mortem.
Luceat lux ueſtra coram hominibus, ut uideant opera ueſtra bona, & glorificent patrem ueſtrũ qui in cœlis eſt.
Lex per Moyſen data eſt, gratia & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.
Leuemus corda noſtra cum manibus ad Deum.
Leo rugiens & rurſus eſuriens princeps impius ſuper populum pauperem.
Lingua ſapientium ornat ſcientiam.
Lampas contempta apud cogitationes diuitum parata eſt ad tempus ſtatutum.
Lingua placabilis lignum uitæ.
Litera occidit, ſpiritus autem uiuificat.
Laudet te alienus, & non os tuum.
Loquimini ueritatem unuſquiſq; cum proximo ſuo, quoniam ſumus inuicem membra.
Lingua ſi non reſtringitur, nequaquam ubi cecidit iacet, ſed ſemper ad deteriora labitur.
Lupus adueniens indicat, quo animo quilibet paſtor ſuper gregis cuſtodiam ſtabat.
Lucerna corporis eſt oculus, lux autem mentis ſapientia ſpiritualis.
Lachrymæ ueniam non poſtulant, ſed merentur.
Laudis humanæ auidus, diuinæ retributionis reſpuit munus.
Labor improbus omnia uincit.
Læta magis quam triſtia quoſdam homines corrumpunt.
Labor aſsiduus carnales deprimit æſtus.
Liber eſt dicendus, in quo nullum regnat uitium.
Longo uſu diſcendum eſt, quid cuiq; loqui uel tacere conueniat.
Lucrum turpe ut diſpendium fugito.
Leuis atq; inconſtans nihil auibus differt.
Licet multis uita tua placeat, tibi placere non debet.

Lucrum ſine damno alterius fieri non poteſt.
Libidinis impetus abſtinentiæ expellit uirtus.
Latentem ſuperbiam nil magis cōprimit, quã culpa patens.
Laſciuus iuuenis eget, ut crebrò moneatur.
Leges antiquas ne tranſgrediendo reſoluas.
Laudat rite Deum, qui uere diligit illum.
Laude manet dignus, qui nititur eſſe benignus.
Lumbos præcingit, qui carnis uota reſtringit.
Languor inſolitus inſolitum etiam quærit medicinę genus.

M

MAgnus Dominus noſter, & magna uirtus eius, & ſapientiæ eius non eſt numerus.
Mirabilis Deus in ſanctis ſuis.
Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis.
Miſericordia Domini plena eſt terra.
Magna opera Domini, exquiſita in omnes uoluntates eius.
Miſericordia Domini ab æterno, & uſq; in æternum ſuper timentes eum.
Mutuabitur peccator, & non ſoluet: iuſtus autem miſeretur, & tribuet.
Miſericordiam & ueritatem diligit Deus.
Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus.
Multa flagella peccatoris, ſperantem autem in Domino miſericordia circumdabit.
Miſerator & miſericors Deus, patiens & multum miſericors.
Mors peccatorum peſsima: & qui oderunt iuſtum, delinquent.
Melius eſt modicum iuſto ſuper diuitias peccatorum multas.
Maiorem charitatem nemo habet, quam ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.
Mercenarius uidet lupum uenientem, & dimittit oues, & fugit.
Melior eſt obedientia, quam uictimæ.
Meliora ſunt uulnera diligentis, quam fraudulenta oſcula odientis.
Melior eſt patiens uiro forte: & qui dominatur animo ſuo, expugnatore urbium.
Melior eſt buccella ſicca cum gaudio, quam domus plena uictimis cum iurgio.
Muſica in luctu, importuna narratio.
Melior eſt iniquitas uiri quam benefaciens mulier.
Melius eſt humiliari cum mitibus, quam diuidere ſpolia cum ſuperbis.
Melius eſt ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij.
Melius eſt à ſapiente corripi, quam ſtultorum adulatione decipi.
Memoria iuſti cum laudibus, & nomen impiorum putreſcet.
Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ.
Militia eſt uita hominis ſuper terram, & ſicut dies mercenarij dies eius.
Mors & uita in manibus linguę.
Multum ualet deprecatio iuſti aſsidua.
Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.
Mundus tranſit, & concupiſcentia eius: qui autem facit uoluntatem Dei, manet in æternum.
Melius eſt non habere quod tribuas, quam impudenter petere quod des.
Melius eſt bene uinci, quam male uincere.
Melius eſt prius facere quod euenit, quam poſtea mali facti pœnitearis.
Mendacium non eſt, cum de rebus inſenſibilibus quaſi de ſenſibilibus myſticè loquimur.
Mirandum ſimul & dolendũ, quod plures quaſi religioſi à cibis quibuſdã abſtinentes, mox quaſi ſcelerati peſsima quæq; agere omni modo ſtudent.
Mirandum dolendumq; nihilominus & illud, quod plurimi ſimulantes ſe pro peccatorum uenia uiſitare ſancta & procul poſita loca, cum fuerint reuerſi multo peiores fiunt quam antea.
Mores & ſtudia rectorum & ſubiectorum qualitate inſpiciuntur.
Maiora crimina & tardè credenda ſunt cũ audiũtur, & citius puniẽda cũ ueraciter agnoſcũtur.
Melius eſt ruſticitatem habere ſanctam, quam eloquentiam peccatricem.
Mollis & diſſolutus non uir, ſed mulier eſt dicendus.
Mulier dans operam uirtuti, uir poteſt dici.
Melius eſt facere diuortium cum homine, quam cum Deo.
Manus pauperis, gazophylacium Chriſti eſt.
Male ſabbatum celebrat, qui à bonis operibus uacat.
Magna pars intelligentiæ ſcire quid neſcias.
Magna ſecuritas eſt cordis, aliena non appetere.
Militis cuilibet fortitudo non agnoſcitur, niſi in bello.
Mala mors putanda non eſt, quam bona uita præceſsit.
Malus ubi ſe ſimulat bonum, ibi eſt peſsimus.

Male imperando ſummum imperium amittitur.
Mala conſcientia nuſquam requieſcit ſecura.
Mortuus huic mundo, nil ſcit niſi uiuere Chriſto.
Magnum certamen iuuenilem uincere carnem.
Maxima fit peſtis, cum paſtor erit puerilis.
Mens leuis ac fragilis cito perfert ſcandala carnis.
Mens aſſueta malis, uix eripietur ab illis.
Mors & perditio dicenda eſt cæca libido.
Maximè quærendum, quod ſemper erit retinendum

N

NOuit Dominus uiam iuſtorum, & iter impiorum peribit.
Noli ęmulari in eo, qui proſperatur in uia ſua, in homine faciente iniuſticias.
Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus.
Nolite ſperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiſcere.
Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat qui cuſtodit eam.
Non ſaluatur rex per multam uirtutem.
Nolite confidere in principibus, in filijs hominum, in quibus non eſt ſalus.
Nemo bonus niſi ſolus Deus.
Non in ſolo pane uiuet homo, ſed in omni uerbo quod procedit de ore Dei.
Non eſt opus ſanis medicus, ſed malè habentibus.
Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei.
Nemo poteſt duobus dominis ſeruire.
Non poteſt arbor bona fructus malos facere, neq; arbor mala fructus bonos facere.
Neceſſe eſt ut ueniant ſcandala, uæ autem homini illi per quem ſcandalum uenit.
Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum.
Nihil opertum, quod non reueletur: & occultum, quod non ſciatur.
Nemo mittens manum ſuam ad aratrum, & aſpiciens retro aptus eſt regno Dei.
Ne tardes conuerti ad Dominum.
Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris.
Noli negligere diſciplinam Domini, & ne fatigeris cum ab eo argueris.
Noli arguere deriſorē, ne oderit te: argue ſapientem, & diligit te.
Non eſt homo iuſtus ſuper terrā, qui facit bonum, & non peccet.
Nouit iuſtus animas iumentorum ſuorum, uiſcera autem impiorum crudelia.
Non agnoſcitur in bonis amicus, nec abſconditur in malis inimicus.
Ne coram cęco ponas offendiculum.
Non uult Deus mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat.
Nihil in terra fit ſine cauſa.
Nouit Dominus qui ſunt eius.
Non ſolum rei ſunt qui faciunt mala, ſed qui conſentiunt facientibus.
Nemo coronabitur, niſi qui legitimè certauerit.
Noli uinci à malo, ſed uince in bono malum.
Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo ſunt.
Nolite mirari ſi odit uos mundus.
Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius tantummodo.
Non diligamus uerbo neq; lingua, ſed opere & ueritate.
Non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente qui timet Deum, & operatur iuſticiam, acceptus eſt illi.
Nihil infelicius felicitate peccantium.
Nitens cutis ſordidum demonſtrat animum.
Non eſt ſecura lætitia in diuinis paginis multa cognoſcere, ſed cognita cuſtodire.
Noſſe & poſſe bona prius incognita atq; impoſsibilia, demonſtrat gratię ſupernę dona.
Nil eſt tam facile, quod non fiat difficile, ſi inuitus facias.
Nemo in alium priuſquam in ſe ipſum peccat.
Nunquam Deus mentem deſerit, quæ peccata ſua ueraciter agnoſcit.
Neſcit penè quid labor ſit, qui nunquam circa ſpirituales nequitias certare ſtuduit.
Negligentia & ocioſitas hominem trahunt ad interitum.
Niſi quis in fide & ſpe fundatus fuerit, ad charitatis uerę cultum non aſcendit.
Nulli uel male uel bene contingit propter ſe ſolum, ſed ut ſimul alij corrigantur aut conſolentur per illum.
Nequitia diaboli qualis in Iob fuiſſe legitur, talis in omnes homines erit, ſi tantum permittatur.
Nemo in eccleſia amplius nocet, quam qui peruerſe agens regimen tenet,

Non multitudo peccatorum, ſed impietas hominem ducit ad deſperationem.
Non eſt in hominis poteſtate uita illius.
Nil enim quam proderit æſtimari ſanctus, cum non ſit.
Nil petas quod negaturus es.
Nimis dolenda præſumptio, quod ea mala facere præſumunt Chriſtiani, quæ execrãtur pagani.
Nam Chriſtiani Dei ſui ſanctorum'que ſuorum deſtruunt monaſteria, pagani autem ſua uenerantur idola.
Non uiuas aliter in ſolitudine, aliter in foro.
Nil ſcire uel curare, hoc eſt mortuum uiuere.
Negat ſibi ipſe, qui quod difficile eſt petit.
Nulli imponas, quod ipſe pati non poſsis.
Nemo periculoſius peccat quam qui peccata defendit.
Nemo nobilis niſi quem nobilitat uirtus.
Niſi quis timorem amoremq; Dei ante ſe iugiter ponat, citò in aliquod peccatum labitur.
Nemo ſe ſatis metiri præualet, niſi alterum conſideret.
Nil magnum eſt in rebus humanis niſi animus magna deſpiciens.
Non homo non aurum poterunt dare quæq; beatum, Sed uirtute Dei conſiſtit uita beati.
Nil peccant oculi, ſi mens uelit his dominari.
Non poterit dici quam multa ſit ars inimici.
Nil credas actum, cum quicquam reſtat agendum.
Nil prodeſt didiciſſe bonum, niſi feceris illud.
Ne tardare uelis, ſi quem conuertere poſsis.
Non eſt multa ſciens laudandus, ſed bene uiuens.
Niſus ſtultorum par ſemper amat ſociorum.

O

OCuli Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum.
Os iuſti meditabitur ſapientiam, & lingua eius loquetur iudicium.
Obſeruabit peccator iuſtum, & ſtridebit ſuper eum dentibus ſuis.
Omnia quæcunq; uoluit Dominus fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyſsis.
Omne regnum in ſeipſo diuiſum deſolabitur.
Omnis plantatio quam non plantabit pater cœleſtis, eradicabitur.
Omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati.
Omnis qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit, & pulſanti aperietur.
Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur.
Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.
Omni habenti dabitur, ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo.
Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autẽ blaſphemia non remittetur.
Orate ne fuga ueſtra fiat hyeme uel ſabbato.
Omnia poſsibilia ſunt credenti.
Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo ut uias tuas dirigat.
Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ex ipſo uita procedit.
Omni negotio tempus eſt, & opportunitas.
Omnia fac cum conſilio, & poſt factum non pœnitebis.
Omnis ſapientia à Domino Deo eſt, & cum illo fuit ſemper.
Odium ſuſcitat rixas, & uniuerſa delicta operit charitas.
Omnia operatur unus atq; idem ſpiritus, diuidens ſingulis pro ut uult.
Omne quodcunq; facitis in uerbo aut in opere, omnia in nomine Domini Ieſu, gratias agentes Deo & patri per ipſum.
Omnes unanimes in oratione eſtote, compatientes, fraternitatis amatores, miſericordes, modeſti, humiles.
Omne gaudium exiſtimate cum in tentationes uarias incideritis.
Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt.
Obedire oportet Deo magis quàm hominibus.
Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum.
Oculus non uidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe.
Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum.
Omnia licent, ſed non omnia expediunt.
Omnis infidelium uita, peccatum eſt.
Ocioſitas inimica eſt animæ.
Omnis dies uelut ultimus tractandus eſt.
Ocioſum uerbum eſt, quod aut ratione iuſtę neceſsitatis, aut intentione pię utilitatis caret.

Obſequium

Obſequium amicos, ueritas odium parit.
Occaſiones deeſſe non poſſunt perituris.
Omnino errat, qui per pacem & ocium ſe aſſequi triumphum putat.
Omnis diuina percuſsio aut purgatio eſt uitæ pręſentis, aut initium pœnę ſequentis.
Oratione continua ſuperantur uitia.
Opere melius quam uerbis Deus laudatur & prędicatur.
Oculi petulantes cordis luxurioſi ſunt proditores.
Occultæ & iugiter perpetratæ culpæ merentur, ut reges paſtoresq; peruerſi conſtituantur.
Omnia fidei argumenta à pręteritis rebus ſunt aſſumenda.
Omne quod eſt iuſtum, merito dici ualet unum.
Orandum ſemper, ne ſeducamur ab hoſte.
Omni prælato ſubiectus ſis quaſi Chriſto.
O quantis curis mens indiget omnibus horis.
Os quod mentitur, animam iugulare refertur.

P

PRope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum in ueritate.
Precioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius.
Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.
Patientia pauperum non peribit in finem.
Petite, & dabitur uobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur uobis.
Perfectus omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter eius.
Potens eſt Deus de lapidibus ſuſcitare filios Abrahæ.
Percute filium tuum uirga, & liberabis animam eius à morte.
Plus proficit correptio apud prudentem, quã centum plagę apud ſtultum.
Peruerſi difficile corriguntur.
Princeps qui libenter audit uerba mendacij, omnes miniſtros habet impios.
Per quæ quis peccat, per hæc & torquetur.
Pondus & pondus, menſura & menſura: utrunq; abominabile eſt ante Deum.
Probata uirtus corripit inſipientes.
Propter peccata populi regnare facit Dominus hypocritam.
Peccator uel puer centum annorum maledictus erit.
Pugnabit orbis terrarum contra inſenſatos.
Poſt concupiſcentias tuas non eas.
Probate ſpiritus, ſi ex Deo ſint.
Prudentia carnis, mors eſt: prudentia autem ſpiritus, uita & pax.
Petitis, & non accipitis, eo quòd male petatis.
Plenitudo legis eſt dilectio.
Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.
Peccantes coram omnibus arguantur, ut cæteri metum habeant.
Poſiti in delicijs attendere nequeunt, quanta ſit pœna perennnis.
Pax uera eſt dicenda, cum ſpiritus & caro conueniunt omni modo.
Pacificus homo filius Dei meretur uocari.
Parentes in tantum diligendi ſunt & honorandi, quantum illi ſubiecti ſunt ſummo patri.
Prælatis ac ſenioribus ſuis inobediens, meretur ut ſi ipſe prælatus fuerit aliquibus, ab eis eadem patiatur.
Paſtor quilibet fugit, cum ſubiectis ſolacium ſubtrahit, aut iniuſticiam uidens non contradicit.
Par ſupplicium ſubibunt, qui pariter peccauerunt.
Pœnitentia uera eſt & perpetrata mala plangere, & plangenda non perpetrare.
Publica culpa, publica etiam indiget pœnitentia.
Pœnas grauiſsimas quandoq; ſunt paſſuri, qui nõ pro ſceleribus ſuis renuunt parua flagella pati.
Plenus uenter facile diſputat de ieiunijs.
Perfectum odium eſt, quod nec iuſticia nec ratione caret.
Peccatum peccato adijcitur, cum id quod nequiter geſtum eſt, nequiter etiam defenditur.
Probatio bonæ uoluntatis, nolle peccare cum poſsis.
Prouidendũ eſt cunctis pro Dei amore licita relinquentib⁹. ne tepide uiuẽtes ad illicita corruãt.
Pro qualitate audientium formari debet ſermo doctorum.
Prauis moribus ſemper grauis eſt uita bonorum.
Peccata quædam animam polluunt, quædam uerò extinguunt.
Priuſquam promittas delibera, ne poſt promiſſa minimè expleta mendax dicaris.
Periculum nunquam ſine periculo uincitur.
Prudentia rerum exitus metitur.

Plus

Plus ſunt laudandi benefacientes quàm benedicentes.
Pecunia tunc fit preciosa, cum pro Dei amore translata in alios deſinit poſsideri.
Plurimi infamiam, pauci uerò uerentur reatus conſcientiam.
Pacem cum hominibus habeas, bellum cum uitijs.
Pecuniæ imperare oportet, non ſeruire.
Paupertas animæ maior quam corporis extat.
Peccans quotidie ſtudeat mox ſe reparare.
Perfectus miles penſat ſæpiſsimè uires.
Peruerſæ menti ſua culpa eſt maxima pœna.
Præceps ad riſum, preceps quoq; fertur ad iram.
Promptus uel facilis ad riſus ſchemata ne ſis.
Pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus.
Præſens uita breuis, ſed uita futura perennis.

Q

QVàm bonus Iſrael Deus his qui recto ſunt corde.
Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem eius ſemper.
Quærite Dominum, & uiuet anima ueſtra.
Qui timetis Dominum, laudate eum.
Qui diligitis Dominum, odite malum.
Quomodo miſeretur pater, filiorum, miſertus eſt Dominus timentibus ſe, quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum.
Qui non accepit in uano animam ſuam, nec iurauit in dolo proximo ſuo, hic accipiet benedictionem à Domino.
Quis ſicut Dominus Deus noſter, qui in altis habitat, & humilia reſpicit in cœlo & in terra.
Qui ſeminant in lachrymis, in exultatione metent.
Quærite primum regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hęc omnia adijcientur uobis.
Qui perſeuerauerit uſq; in finem, hic ſaluus erit.
Quæ impoſsibilia ſunt apud homines, poſsibilia ſunt apud Deum.
Qui eſt ex Deo, uerba Dei audit.
Quid prodeſt homini, ſi uniuerſum mundum lucretur, animæ uerò ſuæ detrimentum patiatur.
Quam dabit homo commutationem pro anima ſua.
Qui dixerit fratri ſuo Fatue, reus erit gehennę ignis.
Qui odit animam ſuam in hoc mundo, in uitam æternã cuſtodit eam.
Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet.
Qui infidelis eſt in minimo, & in maiori infidelis eſt.
Quaſi ſcelus idolatriæ eſt, Deo nolle acquieſcere.
Quærite Dominum dum inueniri poteſt, inuocate eum dum prope eſt.
Qui ſequitur iuſtitiam, diligitur à Domino.
Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur: qui autem confeſſus fuerit & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur.
Qui diligit diſciplinam, diligit & ſapientiam.
Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperis, quaſi qui uictimat filium in conſpectu patris ſui.
Qui auertit aurem ſuam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.
Quaſi tempeſtas impius pertranſit.
Quæ non congregas in iuuentute, quomodo ea habere poteris in ſenectute.
Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur.
Qui fratri ſuo parat foueam, ipſe incidet in illam.
Qui modica ſpernit paulatim decidet.
Qui ſibi nequam eſt, cui bonus erit.
Quodcunq; poteſt manus tua facere, inſtãter operare: quia nec opus nec ratio nec ſapientia erũt apud inferos, quo tu properas.
Qui parcit uirgæ, odit filium.
Qui timent Deum, non erunt incredibiles uerbo illius.
Qui mollis & diſſolutus eſt opere ſuo, frater eſt ſua opera diſsipantis.
Quod timet impius, ueniet ſuper eum.
Qualis rector eſt ciuitatis, tales inhabitantes.
Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit & animam ſuam.
Qui obdurat aurem ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietur.
Qui docet fatuum, quaſi qui glutinat teſtam.
Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.
Qui in uno offendit, multa bona perdit.
Quanto magnus es, humilia te in omnibus.

Qui timet pruinam, ueniet ſuper eos nix.
Qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed unus accipit brauium.
Quicunque uoluerit amicus eſſe ſeculi huius, inimicus Dei conſtituitur.
Qui ſe exiſtimat ſtare, uideat ne cadat.
Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat eccleſiis.
Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uiæ ſuæ, ſaluabit animam eius à morte.
Qui non manducat, manducantem non iudicet.
Qui ſuorum & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.
Quicunque ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei.
Qui uiderit fratrem ſuum neceſsitatem patientē, & clauſerit uiſcera ſua, quomodo charitas Dei manet in eo.
Qui parcè ſeminat, parcè & metet.
Qui gloriatur, in Domino glorietur.
Quanto altior gradus, tanto profundior caſus.
Quod tibi non uis fieri, alij ne feceris.
Qui ignorat, ignorabitur.
Qualis ſit quilibet paſtor, lupus aduenìens indicat.
Qualis apud ſe quiſque lateat, illata contumelia probat.
Quam laudem merebimur de pallore ieiunij, ſi inuidia ſumus liuidi.
Quid uirtutis habet uinum non bibere, & ira atque odio inebriari.
Quid prodeſt attenuari corpus abſtinentia, ſi animus intumeſcat ſuperbia.
Quaſi in ſacculum pertuſum res ſuas ingerit, qui & bona aliqua agit, & tamē nulla prauitatis ſolitæ ſtudia deſerit.
Qui ſe meminit illicita plurima perpetraſſe, debet etiam pro pœnitentia à licitis abſtinere.
Quiſquis cogitat quid Deo uoueat, ſe ipſum uoueat & reddat.
Quantum bonum habeat ſanitas, oſtendit infirmitas.
Qui ſuccurrere perituro poteſt, ſi non ſuccurrat, reus mortis eius erit.
Qui uerbis lenibus poteſt corrigi, non debet increpatione exaſperari.
Qui caſti perſeuerant & uirgines, angelis Dei efficiuntur æquales.
Quiſquis iugiter tractat ut bona aliqua faciat, ſine intermiſsione orat.
Quæcunque menſuram excedunt, dæmonia ſuggerunt.
Quantum quis in humilitate & caſtitate profecerit, tantum Deo appropinquabit.
Quod omni modo neceſſe eſt pati, patienter ſuſtine.
Quæ facere turpe eſt, etiam dicere turpe eſt.
Quanto mens fit diuiſa ad multa opera, fit minor ad ſingula.
Quæ modo quiſque legit, hæc habiturus erit, Seu bona ſiue mala ſemper habebit ea.
Quouſque homini non diſplicent mala à ſe facta, regnant in eo uitia.
Qui nunquam didicit ſubeſſe, nulli poteſt ritè præeſſe.
Quid infelicius quam conſpecta felicitate aliorum affici.
Quod unuſquiſque non expertus eſt in ſemetipſo, difficile credit in alio.
Quis diues? qui nil cupit. & quis pauper? auarus.
Quod ſatis eſt cui contingit, nihil amplius optet.
Quid ſtulti proprium? non poſſe & uelle nocere.
Quod prudentis opus? cum poſsit nolle nocere.
Quam prope ſit litus, in corde maris labyrinthus.
Quantum plus ualeas, tantum ſummittere Chriſto.
Qui tibi dat multum, de te quoque quærit idipſum.
Quam bonus eſt Dominus cunctis quærentibus illum.
Quam tenebroſus amor quo lucis ſpernitur auctor.

R

REgnum tuum Domine, regnum omnium ſeculorum.
Rectos decet laudatio.
Redimet Dominus animas ſeruorum ſuorum, & non delinquet omnes qui ſperant in eo.
Reuela Domino uiam tuam, & ſpera in eum, & ipſe faciet.
Rectè iudicate filij hominum.
Regnum cœlorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud.
Riſus dolore miſcetur, & extrema gaudij luctus occupat.
Reſponſio mollis frangit iram.
Regnantibus impijs ruina hominum erit.
Rex qui ſedet in ſolio iudicij, diſsipat omne malum intuitu ſuo.
Rex qui iudicat in ueritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur.

Rex

Rex iuſtus erigit terram, uir auarus deſtruet eam.
Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſticias.
Renouamini ſpiritu mentis ueſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundum Deū creatus eſt in iuſticia & ſanctitate ueritatis.
Religio munda & immaculata apud Deum patrem hæc eſt: uiſitare pupillos & uiduas in tribulatione eorum.
Radix omnium malorum, cupiditas.
Religioſus homo, ſi citò iraſcitur, facilè etiam ad pœnitentiam mouetur.
Rectè iudicare aliena merita non ualet, cui conſcientia innocentiæ propriȩ nullam iudicij regulam præbet.
Rectius ſequūtur agnum coniugati humiles, quam uirgines ſuperbientes.
Robuſti corpore niſi Deo, à quo uires habent, deuotè famulentur, pro hoc pœnas patientur.
Referendum eſt pietati diuinæ, quicquid homo iumentis amplius habet.
Regnum Dei tantum ualet, quantum habes.
Ruina populi, ſacerdotes mali.
Ratio humana quot peruerſis cogitationib. renititur, tot coronas cœleſtes promeretur.
Regimen animarum ars eſt artium.
Raptores alienarum rerum, ipſi quandoq; rapientur ad interitum.
Repentinus furor nil rationis recipit.
Rebelles diuinæ pietati tradentur diabolicæ poteſtati.
Res quælibet obſcura per ſimilitudinem eſt explananda.
Remiſsio & lenitas nimia coram Deo reputatur pro crudelitate magna.
Reprobi & in hoc ſeculo fatigantur deſiderijs, & in futuro tormentis.
Ruſtica lingua uiri manſuetum cor retinentis, Gratior eſt Domino quam lingua perita ſuperbi.
Rara fides homini tribuenda eſt prò dolor omni.
Rex pius & iuſtus ſtudet hoc quod dicitur eſſe.
Regis enim nomen monet ut commiſſa regantur.
Rebus in aduerſis ne motus deſtituaris.

S

SEruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.
Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus.
Sit gloria Domini in ſeculum ſeculi.
Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc & uſq; in ſeculum.
Salus iuſtorum à Domino, & protector eorum in tempore tribulationis.
Suauis Dominus uniuerſis, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius.
Spiritus ubi uult ſpirat, & uocem eius audis: ſed non ſcis unde ueniat, & quo uadat.
Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum, in ſpiritu & ueritate oportet adorare.
Si manus tua uel pes tuus ſcandalizet te, abſcinde illum & proijce abs te.
Sic Deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipſum, non pereat, ſed habeat uitam æternam.
Si peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipſum ſolum.
Sanctus ſpiritus diſciplinæ fugiet fictū, & aufert ſe à cogitationib. quæ ſunt ſine intellectu.
Sapientis oculi in capite eius.
Sentite de Domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum.
Stultus uerbis non corrigitur.
Sapiens cor & intelligibile abſtinet ſe à peccatis.
Stultitia colligata eſt in corde pueri, & uirga diſciplinæ fugabit eam.
Statera doloſa abominatio eſt apud Deum, & pondus ȩquum uoluntas eius.
Sapiens ut ſol permanet, ſtultus autem ut luna mutatur.
Semel loquitur Deus, & ſecundo non repetit.
Sapientiam omnium antiquorum exquirit ſapiens.
Sapientia abſcondita & theſaurus inuiſus, quæ utilitas in utriſq;?
Sapiens uerbis innoteſcit paucis.
Septies cadit iuſtus, & reſurget: impij autem corruent in malum.
Sermo durus ſuſcitat furorem.
Somnia extollunt imprudentes.
Secura mens quaſi iuge conuiuium.
Secreta regis celare, bonum eſt: magnalia autem Dei reuelare, honorificum eſt.
Stultus in riſu exaltat uocem ſuam.
Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta eſt.
Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt.

Spiritualis homo dijudicat omnia,& ipſe à nemine iudicatur.
Sicut in Adam omnes moriuntur,ita & in Chriſto omnes uiuificabuntur.
Sapientia huius mundi,ſtultitia eſt apud Deum.
Sine pœnitentia ſunt dona & uocatio Dei.
Scientia inflat,charitas ædificat.
Si uiuimus ſpiritu,ſpiritu & ambulemus.
Siue uiuimus ſiue morimur,Domini ſumus.
Sic diligendi ſunt homines,ut eorum non diligantur errores.
Speculator aſtat deſuper,qui nos diebus omnibus actusq; noſtros proſpicit.
Scire Dei,approbare eſt:neſcire uerò,reprobare.
Summa apud Deum eſt nobilitas,clarum eſſe uirtutibus.
Subiectorum uitia aliquando ſunt diſsimulanda,ſed poſt hæc quia diſsimulabantur indicanda.
Sataną inſidias euadere,non eſt uolentis neq; currentis,ſed miſerentis Dei.
Simulatores & callidi prouocant iram Dei.
Solitudinem quærit,qui cum innocentibus uiuere cupit.
Similitudines rerum uariarum ad ædificationem noſtram iugiter proponendæ ſunt.
Sicut canis reuertit aduomitum ſuum,ſic imprudens ſtultitiam ſuam iterat.
Sicut aqua extinguit ignem,ita eleemoſyna peccatum.
Sanctitatis nomen habere ſine operibus,nulli prodeſt.
Sapiens eſt,qui factis plus quàm uerbis alios docet.
Salus eſt diuitum,ſubuenire neceſsitatibus pauperum.
Sagittas contumeliæ uirtus repellit patientiæ.
Scorpiones dici poſſunt,qui bonis quidē in facie nō reſiſtunt, ſed mox cum receſſerint detrahūt.
Semetipſum abnegat,qui relicto carnalis uitæ homine, induit ſpirituale̅ & nouū homine̅, id eſt (Chriſtum.
Stultum ualde eſt,ſi his placere quærimus,quos non placere Deo ſcimus.
Sufficit unicuiq; ſic diſputare uel dictare,ut intelligatur.
Superfluitas tam uerborum quam rerum uitanda eſt.
Sicut ex uarijs floribus colliguntur mella, ita ex uarijs hominib. uirtus quælibet eſt colligenda.
Secularibus literis intentus,ſacræ ſcripturæ arcana capere non poteſt.
Scripturam ſacram legens attendere debet quid myſticè uel iuxta literā, quid pro parte uel pro toto dictum ſit.
Scripturæ ſacræ meditatio mentem retrahit à cogitatu noxio.
Sicut plurimi cibi nihil proſunt abſq; ſale,ita omnes uirtutes abſq; charitate.
Sicut fiſtula abſq; inſpirante nullum reddit ſonum,ita & cor hominis abſque inſpiratione diuina nullum recipit bonum.
Sicut equi cuiuslibet curſus in loco ſpacioſo, ita & hominis uoluntas probatur in arbitrio dato.
Sicut oculi omnium in capite,ita etiam in Chriſto conſiſtere debet omnis intentio fidelium.
Sine fine cruciari meretur,qui nullum peccandi finem in corde ſuo ſtatuit.
Summi principis miniſtri in primis ſunt prouidendi.
Sic alijs ignoſce,ut tu tibi peccanti illos ignoſcere cupis.
Sanguis ſanguinem tangit,cum peccata peccatis adijciuntur.
Superbia ſola corrumpit omnia bona.
Stulta uota frangenda ſunt.
Sine doctrina uita eſt quaſi mortis imago.
Si ames dici pater & princeps,nomen cum honore ſerua,moribus imple.
Sæpius uentis agitatur ingens pinus,& celſæ turres grauiore caſu decidunt.
Stantibus & lapſis par ſollicitudo tenenda eſt,his ne retrò cadant,illis ut concite ſurgant.
Sermo datur multis,animi ſapientia paucis.
Si nequeas plures,uel te ſolummodo cures.
Si quid uouiſti Domino,ne reddere tardes.
Solius eſt Domini bona de prauis operari.
Semper auarus eget,hunc nulla pecunia replet.
Si uis ſaluari,nil huic præpone ſaluti.
Spiritus eſt uita,mors carnis philoſophia.

T

TE decet hymnus Deus in Syon,& tibi reddetur uotum in Hieruſalem.
Teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis.
Tibi Domine derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor.
Timete Dominum omnes ſancti eius,quoniam non eſt inopia timentibus eum.
Theſaurizate uobis theſauros in cœlo,ubi nec ærugo neq; tinea demolitur,& ubi fures nō effodiunt nec furantur.

Timor

Timor Domini expellit peccatum.
Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus, ſapiens autem differt & reſeruat in poſterum.
Tempus omni rei ſub cœlo.
Turris fortiſsima nomen Domini, ad ipſum currit iuſtus, & exaltabitur.
Theſaurus deſiderabilis requieſcit in ore ſapientis.
Timenti Deum, bene erit in extremis.
Triplex funiculus difficile rumpitur.
Teſtis falſus non erit impunitus.
Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem.
Turpe eſt, ut qui neſcit tenere moderamina uitæ ſuæ, iudex fiat alienę.
Tanto ſubtilius quiſq; de tenebris iudicat, quanto eum uerius claritas lucis illuſtrat.
Tentator peruigil hos acrioribus pulſat inſidijs, quos maxime uiderit abſtinere à peccatis.
Tenax & prodigus nimium, ambo in unum nimietatis confluunt uitium.
Timendus eſt præ cunctis, cuius poteſtas eſt ſuper omnes.
Tenerę nimis mentes aſperioribus formandę ſunt ſtudijs.
Temperatum omne tam Deo quam hominibus eſt acceptabile.
Tormenta quorundam alijs proſunt ad correctionem.
Tantum quiſq; proximum portat, quantum amat.
Tanto peiora ſunt uitia, quanto uirtutum ſpecie celantur.
Tamdiu quis errat in fide, quouſq; omnia à Deo inſpici & regi diffidit.
Tecta odia peiora ſunt, quam apta.
Tale genus eſt uitiorum, ut niſi præteritum celeri pœnitentia deleatur, alia exinde oriantur.
Tales ſimus intus, quales nos foris oſtendimus.
Tacere qui neſcit, neſcit & loqui.
Tacentib. difficile ſubuenitur, confitẽtes aũt languoris ſui qualitatẽ, facilius recipiẽt ſanitatem.
Turpe eſt doctori, cum culpa redarguit ipſum.
Tunc te lapſurum formida, cum ruit alter.
Tutus erit nunquam, qui ſuſpicione laborat.
Triſtantur facile, quorum ſpes extat in imis.
Tempeſtas grandis eſt indignatio regis.
Teſtis ueridicus uero regi manet aptus.
Totus ubiq; manens, tota eſt uirtute colendus.
Timor Dei & oratio aſsidua, hominem uolare faciunt ad cœleſtia.
Tolerabilius mundi mala ſuſcipimus, ſi contra hæc præſcientiæ clypeo munimur.
Tepide uiuentes Chriſtiani, difficilius corriguntur quam pagani.

V

VNiuerſæ uiæ Dñi miſericordia & ueritas requirentib. teſtamentum eius, & teſtimonia eius.
Vultus Domini ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.
Veritatem requiret Dominus, & retribuet abundanter facientibus ſuperbiam.
Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis uirtus eorum.
Vox exultationis & ſalutis in tabernaculis iuſtorum.
Vana ſalus hominis.
Viriliter agite, & conſortetur cor ueſtrum omnes qui ſperatis in Domino.
Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos.
Vir linguoſus non dirigetur in terra.
Virum iniuſtum mala capient in interitu.
Vę uobis qui decimatis mentam & anetũ, & cuminum, & quæ maiora ſunt reliquiſtis, id eſt miſericordiam & iudicium.
Vigilate & orate ne intretis in tentationem.
Vigilate omni tempore, orantes ut digni habeamini fugere, quæ uentura ſunt.
Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum.
Vnaquæq; arbor ex fructu ſuo cognoſcitur.
Verba ſapientium quaſi ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi.
Vani ſunt omnes homines, in quibus non eſt ſcientia Dei.
Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis.
Vinum apoſtatare facit etiam ſapientes.
Væ ciuitati cuius rex iuuenis eſt, & cuius principes mane comedunt.
Vbi fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia.
Vir iracundus prouocat rixas: qui autem patiens eſt, mitigat ſuſcitatas.
Væ ſoli, quia cum ceciderit, non habet ſubleuantem ſe.
Væ qui dicunt bonum malum, & malum bonum.
Virum ſtultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia.

Via impiorum tenebroſa, neſciunt ubi corruant.
Vita carnium, ſanitas cordis: putredo oſsium, inuidia.
Via uitæ cuſtodienti diſciplinam, qui autem increpationes relinquit, errat.
Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis.
Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos.
Vnus Dominus, una fides, unum baptiſma, unus Deus & pater omnium.
Vnuſquiſq; propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem.
Vnicuiq; datur manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem.
Virtus in infirmitate perficitur.
Verbum bonum ſuper datum optimum.
Vir duplex animo, inconſtans eſt in omnibus uijs ſuis.
Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas.
Vbi eſt charitas & dilectio, ibi ſanctorum congregatio.
Voluntas integra benefaciendi, à Deo reputabitur pro opere beneficij.
Vera diſcretio non niſi uera humilitate acquiritur.
Voluptas omnis ad inſtar apum, ubi grata mella ſudit, morſu corda ferit.
Vehementior eſt animi quam corporis febris.
Virtutis fructum ſapiens in conſcientia, minus perfectus ponit in gloria.
Vigilat qui ad aſpectum ueri luminis mentis oculos apertos tenet.
Victus ab uno quolibet uitio citò labitur in alia.
Virtus ſemper inuidiæ patet.
Vanæ gloriæ ſectator ei qui ſemina ſua uento diſpergenda committit, aſsimilatur.
Valens retinere ſanitatem, nullius deſpiciat uel irrideat infirmitatem.
Vitanda eſt ſuperbia, quæ & angelos decepit, & uirtutes omnes deſtruit.
Vitia prius extirpanda ſunt in homine, deinde uirtutes inſerendæ.
Virgines & monachi ſic temperent ieiunium, ut ſemper fortes ſint ad Dei ſeruitium.
Voluptas habet pœnam, & neceſsitas parit coronam.
Vnaquæq; uirtus tanto minor eſt, quanto deſunt cęteræ.
Vbi non eſt timor Dei, ibi regnum peccati.
Vnde bonus proficit, inde inuidus tabeſcit.
Vitijs dediti, non poſſunt uirtutibus ditari.
Vt uolunt reges, ita ualent leges.
Valde imperitus eſt medicus, qui nulla niſi lenia medicamina dare nouit.
Vltra modum ſunt delicati, qui nulla aduerſa uolunt pati.
Verecundiam abijciens, omnes ſimul uirtutes abiecit.
Vix quiſquam in bonum tranſit, niſi ex malo.
Variam dant ocia mentem.
Vilius argentum eſt auro, uirtutibus aurum.
Viuere ſi recte neſcis, decede peritis.
Vtilitatis amor citò ſuadet, quid ſit agendum.
Vtilitas grandis latet in rebus quoq; paruis.
Virtutes uariæ pariter poſſunt habitare.
Virtus eſt grandis, benedicere pro maledictis.
Vt lapis omnis homo, niſi mollis agatur ab alto.
Vis ingens animi, nullius laude moueri.

PROVERBIORVM LIBRI, FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri De ſubſtantiis libellus.

PROLOGVS.

SANCTAE *eccleſiæ munuſculum aliquod offerre cupiens, ſed in manu mea nil reperiens præter paruam dictandi atq; ſcribendi notitiam, hanc ipſam in eius ſeruitium uolo coaptare, quantum Dominus dignatur adiuuare. Scribere enim geſtio pro admonitione cunctorum fidelium admonitione duntaxat indigẽtium, diuidẽs eos in duas perſonas clericorum & laicorum, aſsumensq; ad hoc utriq;*

utriq; perſonæ congrua monita, per quæ à carnalibus ad ſpiritualia, à uiſibilibus ad inuiſibilia poßint animum ſuſpendere, & ſuperna conſpicere, ſicut & Apoſtolus dicit: Inuiſibilia enim Dei per ea quæ facta ſunt, intellecta cōſpiciuntur. Cuius ſtudij oblatio precor ne cui indigna uideatur, quia ut legitur ad templum Domini quondā inter inſignia & precioſiſſima dona offerebantur etiam uiles pili caprarum: & duo minuta uiduæ paupérculæ oblata Deo ipſius Domini noſtri Ieſu Chriſti teſtimonio approbantur. Precor & illud ut ſi quiſquam in his quæ dicam uel melius ſentiat, uel aptius eadem proferre ualeat, non idcirco ruſticitatis meæ uerbula citò reprehendat: quia ut quidam ſapiens dicit, Non omnia poſſumus omnes. Nam ſi ille eandem ſententiam iuxta ingenij ſui uires melius quam ego proferre poſſet, forſitā & alter aliquis illo ſapientior excellentius proferre noſſet. Vnuſquiſq; ergo in ſuo ſenſu abūdet, tanto maiores Deo agens gratias, quanto excellentioris ſcientiæ talentum ab eo accepit: ſimulq; attēdat, quia Deo magis placent ruſtica humilium dicta, quam eximia uerboſitas arrogantium, & in ſecularis literaturæ pompa gloriantium.

De ſubſtantiis.

SVBSTANTIA igitur, quæ per ſe ſine ullius adminiculo ſubſiſtere ualet, Deus ſolummodo eſt. Illa autem ſubſtantia, cuius totum eſſe in alterius conſiſtit poteſtate, creatura profectò eſſe probatur. Sed ſicut diuina ſubſtantia in tribus conſtat perſonis, patris, & filij & ſpiritus ſancti: ita & creatura omnis in tribus diſtat differentijs. Aut enim eſt rationalis, ut angelici ſpiritus & homo: aut animalis, ut omnia quæ flatu uitali ſine ratione potiuntur: aut neutrum eſt, habens tantummodo eſſe, ut arbores & lapides. Vnde omnino patet, quia omnis creatura Deo, à quo omne quod eſt habet, ſe quoq; ſubdere debet. Cuius nimirum ſubiectionis ratio & obſeruantia ad ſolam rationalem creaturam pertinet, id eſt ad angelos & homines. Sicut enim hi ſoli cæteris creaturis excellentiores ſunt conditi, ita etiam ab his ſolis exigitur ſubiectio & cultura Dei, & aut pro ſubiectionis ſtudio remunerantur, aut pro repugnantia atq; ſuperbia puniūtur. Sed quia huiuſmodi iudicium in angelicis ſpiritib. iam factum eſt. nā quidā eorum pro obedientiæ ſuæ meritis ita ſempiternæ beatitudini ſunt deputati, ut nihil aliud quā bonū uelle poſsint: quidam uerò pro ſuperbia in æternas pœnas proiecti, ad nulla niſi ad mala rationem datā flectere queunt: ſoli homines adhuc reſtāt, qui conceſſam rationis & arbitrij facultatem ad utrunq; diuertere ualeant. Vnde & ipſi ſolummodo inſtruendi & admonendi ſunt, ut ſibi iugiter proponentes utroſq;, bonos ſcilicet & malos ſpiritus eligant potius bonorum merita ſequi, præceptis diuinis obediendo, quam malorum pœnis aſſociari ei reſiſtendo, ſine quo nemo poteſt ſaluari. Hoc igitur ſit primū, quod omnes homines hortamur, intentione maxima conſiderare. Sanæ nanq; menti integræq; rationi ipſum ſolum ſufficere poſſet, etiamſi nulla alia tremendi iudicij exempla noſſet. Sed quia aduerſarius noſter diabolus tanquam leo rugiens circuit iugiter, quærens quem deuoret, pluresq; inter tot milia hominum prò dolor fragiles quam fortes contra eundem aduerſarium modo inueniuntur: opus eſt cunctis fidelibus ut & ipſi circueuntes quærenteſq; qualiter tanto reſiſtant aduerſario, inuicem ſe uarijs modis inſtruant & admoneant, ne eccleſia ſancta ſub temporis præteriti patribus bene fundata & ſuffulta, penitus deſtruatur ſub temporibus noſtris, in quibus mille annis impletis iuxta prophetiam in Apocalypſi prędictam, ſatanas ſolutus eſſe uidetur. Non enim ſolummodo occultis ut antea inſidijs quoſq; decipit, ſed etiā apertè prorumpit peritiſsimos ſubuertens, & ad peſsima quęque inſtigans. Quid rogo peius eſſe poterit, quam monaſteria ad laudem Dei ſanctorumq; ſuorum uenerandam memoriam ab antiquis principibus conſtructa, nunc ob inexplebilem quorūdam auaritiam deſtruere? Quis namq; fidelium religioſorum attendens, quanta modo cum omnia diuina præcepta & miracula ſanctorumq; patrum documenta ſint plurimis notiſsima, cœnobiorum deſtructio fiat non ſolum à laicis geſtientibus & rapientibus prædia eorum: ſed etiam à clericis ipſiſq; abbatibus ultrò offerentibus quaſi quædam uenalia ſibimet commiſſa bona, unde alendi forent non ſolum monachi, ſed etiam familia commiſſa, nec non pauperes & peregrini aduenientes, non ſtatim poſsit cōijcere deſtructionem ſanctæ eccleſię, non ſtatim doleat quòd hoſtis antiquus tantam malitiam & perſecutionem potuerit exercere in Chriſtianos per alios Chriſtianos, & per eos maximè qui cōſtituti ſunt paſtores eccleſiæ? Nā ſi talis deſtructio locorū ſanctorum à barbaris ageretur, Chriſtiannorum bello eſſent reprimendi, ſi aliter nequirent corrigi. Sed prò dolor tanta pax & concordia in huiuſmodi habetur nequitia, ut paucisſimis exceptis non inueniantur, qui de tantę perſecutionis curent miſeria, quaſi Chriſtianæ religionis ignari, & tanquam hoc quod monaſteria cuncta pro Chriſti ſanctorumq; honore conſtructa ſint obliti. Quod dico miſerabile quidem eſt dictu, ſed multo miſerabilius actu, cum hi qui ad hoc ſpecialiter electi ſunt ut in cœnobijs ſub religione diſciplinaq; ſpirituali uiuentes, Deo ſeruirēt, & pro

eorum ſalute quia ſecularibus pompis adhuc ſe continere nequeunt, iugiter intercederent, ſubſtantia qua ad quotidianum uictum ueſtitumq; indigerent priuantur. quãto enim quis poſſeſsiones proprias pro Dei amore contempſerit, tanto magis ex communi ſtatu cœnobij, quo cõfugerit neceſſaria quæq; ſibimet dari indiget: quia quandiu in præſenti uita ſubſiſtit, nullus homo uictu & ueſtitu quotidiano carere poterit. Vnde qui cœnobitis aufert prædia unde ſunt procurandi, & diuini ſeruitij & totius monaſticæ religiõis deſtructor eſſe cõuincitur. Ad hæc etiã reus efficitur, quia abſtulit unde pauperes, peregrini & hoſpites ſancta loca uiſitantes, recreandi forent iuxta ſancti Benedicti ſtatutum, immò iuxta ipſius Domini noſtri præceptum dicentis, Date eleemoſynam, & omnia munda ſunt uobis. Ipſe quoq; his qui nunc eum in pauperibus & hoſpitibus ſuſcipiunt, in extremo iudicio dicturus eſt: Hoſpes fui, & ſuſcepiſtis me.

Hęc igitur de illo ſolo peccato, quod in deſtructione cœnobiorum agitur, breuiter commemoraui. Si quis uerò diligenter conſiderare uoluerit cætera Chriſtianæ religionis ſtatuta, inueniet ex eis plurima pari Chriſtianorum perſecutione deſtructa. Quis enim locus eſt modo ſine rapina aut bello? Vbi ſunt iura Chriſtianę legis, & protectio metuendi regis? Vbi quæſo ſunt paſtores & defenſores eccleſiarum, qui reſiſtant deuaſtatoribus pauperum & uiduarum? quin immò ipſi qui dicuntur paſtores & defenſores, quiq; animam ſuam dare deberent pro cõmiſsis ouibus, facti ſunt perſecutores, nulli parcentes, dummodo ipſi in delicijs uiuant, diuitijsq; affluant. Nonne hæc atq; his ſimilia perſecutionis ſunt ſtudia? Quam uidelicet miſerandam perſecutionem ergo infimus iugiter audiens & dolens, cum non poſſem aliquos ſermone communi corrigere, tractaui uel ſcriptis eos admonere talibus, quorum ſententiam tam laici quã clerici poſsint agnoſcere. Nõne ſolem aliaq; elementa aliquo ſenſu capere, & quid officij gerãt omnes ſimul agnoſcũt? Ipſe profectò corporali uiſu priuatus nequit ſe excuſare à ſolis agnitione. Si enim non illius ſplẽdorem, certè uel eius calorem ſentire ualet. Præterea cum aliquos audierit de ſplendoris ſolaris immenſitate loquentes, poteſt utiq; aduertere interiori uiſu ſimul & auditu. Ipſe enim ab homine nullo poterit euelli, dummodo huiuſmodi aciem & auditum malicia nulla impediat. Vnde & Dominus noſter auditores ſuos admonet dicens: Qui habet aures audiendi audiat. Et Ioannes in Apocalypſi: Qui habet, inquit, aures, audiat quid ſpiritus dicat eccleſiis. Sed huiuſmodi uerba ideo more prologi præmittimus, ut quia de carnalibus ſpiritualia, de uiſibilibus inuiſibilia colligere ſcribendo uolumus: lectorum ſimul & auditorum aures ſpirituales ad attendenda eadem aliquantulum excitemus.

Primo igitur dicendum, quod & in primis credere, & præ omnibus noſſe debemus, in quo ſcilicet elemento ſanctæ trinitatis & unitatis myſterium contemplari poſsimus. Deniq; ut mihi uidetur, in nulla ſcriptura apertius quam in ſole edoceri poſſumus, qualiter ſanctæ trinitatis fidem attendere debeamus. In ſole nanq; tria inſeparabilia ineſſe ſcimus: hoc eſt ipſum corpus uel rotã ſolis, & ſplendorem atq; calorem. In rota quippe ipſius, quam in firmamento cœli ſemper poſitã nouimus, perſonam patris: in ſplẽdore uerò, perſonam filij. quia & Apoſtolus de Chriſto Dei filio dicit, Qui cum ſit ſplendor gloriæ, &c. in calore autem, perſonam ſpiritus ſancti ſignificari credo. Moxq; etiam illud ſubiungo, unde talia credo. Sicut enim rotam ſolis nunquã uidimus uel audiuimus de cœlo in terram demiſſam, ſed ſplendorem qui in ipſo eſt, & ab ipſo ſemper ortus emittitur ſuper omnem terram: demitti calorem etiam qui tam ab ipſa ſolis rota, quam à ſpleneore eius procedit, licet in omni loco & tempore non æqualiter ſentiamus, ab utroq; tamen æqualiter procedentem in quibuſdam prouincijs maius, in quibuſdam uerò minus feruere propter aliquã occultam diuini iudicij diſpoſitionem ſcimus. ita & de ſingulis perſonis ſanctæ trinitatis credo. de Deo patre quidem, quia nunquam miſſus uenerit in terram, ſed ſplendorem eius, id eſt filium ad quoslibet illuminandos mittat. de Deo autem Dei filio, quod ſicut ſplendor ſolis in quælibet corporalia mittatur, uiſibilis fiat: ita & ipſe incarnatus, uiſibilis apparuerit, & ſuper omnem terram doctrinæ eius claritas illuxerit. ut de eo legitur: Exortum eſt in tenebris lumẽ rectis. De ſpiritu ſancto etiam, quòd ſicut terra à ſplendore ſolis illuſtrata tantum, nõ autem calore eius penetrata nullũ fructũ dare ſolet: ita & quiſq; licet diuini uerbi notitia illuminatus ſit, cunctaq; Dei miracula uel legendo uel audiendo agnouerit, tamen niſi calorem, id eſt amorem bene agendi ab ipſius dono percipiat, fruſtra totius ſcientiæ lumine perfruatur. Quod profectò ita eſſe non ſolũ fide percipi, ſed etiam experimento ipſo poteſt probari. Nam nonnullos ſapientes, & in lege diuina omnimodo inſtructos frequenter uidemus, in quorum actione ſi quam diuinæ ſcientiæ notitiam habeant, uel ſi quid de æternis gaudijs & ſupplicijs credant parumper agnoſcere ualemus. Quid itaq; de talibus exiſtimandum eſt, niſi quia ſplendore, id eſt uerbo Domini noſtri ſatis quidem illuminati ſunt, ſed ſpiritus ſancti calorem minimè ſenſerunt? Si enim cum ſplendore calor pariter ſpiritualis eis aduenieſſet, nequaquam ita tepidos & negligentes illos reliquiſſet.

Vt autem caloris tanti myſterium non ſolum ex coniectura propria, uerum etiam ſacræ ſcripturæ teſtimonio approbem, nonne ſpiritus ſanctus in igne ſuper Apoſtolos ueniſſe, eosq; tanto feruore accendiſſe legitur, ut nullam ſeculi potentiam, nulla humanę ſeuitiæ tormenta formidarent? De eodem calore & igne credo Dominum dixiſſe, Ignem ueni mittere, & quid uolo niſi ut ardeat? Sed & hoc quod Dominus dicit, Ecce ſto ad oſtium, & pulſo, &c. in quolibet homine ſolis ſplendore circundato myſticè intueri ualemus. Sicut enim ſplendor ſolis omnem ad lucis ſuę

radios

radios uenientem non repellit, ſed illuſtrat: ita Saluator noſter omnes ad ſe uenientes clemẽter ſuſcipit. Vnde ad ſe uenire hortatur dicẽs: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Item, ſicut ſplendor ſolis exteriores cuiuslibet domus parietes undiq; illuſtrãs, nequit in eos qui interius ſunt clauſi lucem ſuam immittere, oſtio autem aperto mox in eos effundit: ita etiam Dominus noſter per diuinitatis ſuæ potentiam iugiter reſpiciens ſuper filios hominum, ut uideat ſi eſt intelligens aut requirens Deum, quærit quaſi pulſans, quis ei ianuam cordis aperiat. Ianua autem cordis, mens eſt. Vbi ego Dominus ianuam clauſam, id eſt mentem infidelem & indeuotam ad totius religionis ſtudium inuenit, dolens inde recedit. dolens uidelicet per humanitatem ſuſceptam: ſicut & in Euangelio legitur, quia cum appropinquaret Hieruſalẽ, fleuit ſuper illam. Nam diuinitati nullus dolor accidit. Vbi autem ianuam apertam, mẽtem ſcilicet fidelem & deuotam ad implenda diuinæ inſtitutionis præcepta inuenit, mox intrat, & cum hoſpitij ipſius habitatore cœnat, infundens ei per inſpirationem ſpiritus ſancti cõpunctionem atq; pœnitentiam peccatorum ſuorum, ſeu ei reſerans ſacræ ſcripturæ arcana: uel etiam, quia eius cibus eſt, ut faciat uoluntatem patris ſui, cœnat cum eo, faciens illum contemnere cuncta caduca, & ſola perennis uitæ deſiderare gaudia. Huiuſmodi ergo conuiuiũ agit Dominus nobiſcum, quãdo eum permittimus intrare ad cor noſtrũ. Poteſt etiam per idem ſolis myſterium illud aliquatenus inſpici, quod Dominus dicit: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum ueniemus, & manſionem apud eum faciemus. Vbicunq; enim ſolis ſplẽdor apparet, ſol pariter cum eo lucens manet: quia indiuidua eſt utriuſq; operatio. Ad hæc etiã ſi calor ex utroq; procedens, ſine cuius aduentu fruſtra quilibet illuminatur, ſimul adeſſe ſentitur, tũc ibi tria pariter in una operatione habentur. quod nimirum in prædictis Domini uerbis nõ diſsimiliter poſſe intelligi credo. Si enim duæ perſonæ intelliguntur in patre & filio, qui adueniunt, tertia perſona (ut mihi uidetur) in illius qui diligit cooperatore, & ad hoc ut diligeret quaſi pręuio incentore intelligi poteſt.

Deniq; in multis ſacræ ſcripturę locis hoc inuenitur, quòd bona aliqua non ſolum non facere, ſed nec uerbum bonum proferre poſsimus abſq; ſpiritus ſancti dono. ut eſt illud: Nemo poteſt dicere Dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. &, Omnia operatur unus atq; idẽ ſpiritus, diuidens ſingulis pro ut uult. Vt autem tanti myſterij profunditas facilius intelligatur, libet adhuc in ſole illius ſimilitudinem quærere. Scimus namq; omnes quoniam in æſtate, quãdo calor ſolis magnus terram occupare ſolet, ſæpiſsimè non ſolum in die, qua ſol pariterq; eius ſplendor uidetur, ſed etiam in nocte cũ neuter apparet, tantũ calorem ab utroq; procedentem ſentimus, ut uix eum ſuſtineamus. Quapropter quia tantus calor longè prius quã ipſe ſol ſplendorq; eius appareat ſentitur, præcedere eum dici poteſt, licet ab illo nunquam recedat. eadem de aromatum quorũlibet odorifera ſuauitate ſentiri ualent. Vbicunq; enim incenditur thus uel myrrha uel alia huiuſmodi ſpecies, eorum qui procul abſunt nares prius quam uiſum dulci odore contingit, nec tamẽ ab incenſus ſui ſubſtãtia recedit. Si ergo tãta uis eſt utriuſq;, caloris uidelicet & odoris, ut præcedẽtes aduentũ eorum, à quibus procedunt, demulcẽteſq; ſenſus eorũ quibus ingerũtur, ſubſtantiã propriam non relinquant: cur non multo magis credenda eſt uirtus ſancti ſpiritus quoslibet illuſtrare, & præcedendo eorum corda aduentui diuino præparare, nunquã tamen ab eſſentia propria recedẽs? Qui enim totus eſt ubiq;, locus eſſe nequit ubi deſit, niſi quo tenebris malitiæ & inſipientię fugatur, ſicut ſcriptum eſt: Sanctus enim ſpiritus diſciplinæ fugiet fictum, & aufert ſe à cogitationib. quæ ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniente iniquitate. Vbi aũt idẽ ſpiritus requieſcat, Dominus per prophetam indicat dicens: Super quem requieſcit ſpiritus meus, niſi ſuper humilem & quietum, & trementem ſermones meos?

Libet adhuc per propoſitum ſolis myſterium aſcendere, & illa Euãgelica uerba conſiderare: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Omnes namq; ſere nam aciem habentes intueri aliquo modo, quantum reuerberatus uiſus permittit, poſſunt: quia ipſe ſolis ſplendor, qui terram totam ambit, nunquam ſolem relinquit, ſed in illo ſemper eſt lumen de lumine micans. Si tanta facultas in creatura oculis corporalibus uideri poteſt, multo magis in creatore & omnipotẽte Deo ineſſe credenda eſt. Sicut nãq; ſolis ſplendor ſemper in eodẽ ſole eſt, & quorſum micando tendat, ſemper apud eum perſeuerat: ita ſemper in principio, id eſt in patre erat uerbum, & uerbum erat apud Deum: ſemper ſcilicet Dei filius in patre manẽs, ſemper Deus de Deo, lumen de lumine ſplendens. Sed nec ipſa rotũda ſpecies ſolis à myſterio uacare uidetur. Omne enim rotundũ nec finẽ habet, nec initium. Idẽ de Deo omnipotẽte credere edocemur: quia dum illo nihil ſuperius, nihil inferius, nihil latius inuenitur, nullo termino cõcluditur. Prolato itaq; illo quòd in ſole tantummodo reperitur ſanctæ trinitatis myſterio, libet adhuc duo proferre, ut hi qui ſubtilia quæq; de ſanctæ trinitatis fide dicta uel ſcripta nequeunt intelligere, doceantur in quibuſdam elementis eandem fidem inueſtigare. In aqua igitur, quam tribus perſonis appellare ſolemus, dicentes ille fons, ille riuus, illud ſtagnum trinitas, ſed unius elementi ſubſtantia ineſſe comprobatur. Licet enim in perſonis fons & riuus atq; ſtagnum differant, in una tamen ſubſtantia conueniunt. Vbi quiddam quod & de ſole dixi, poteſt inueniri. Nullus deniq; riuus abſq; fontis ſui ſubſtantia defluit, quo uſq; fons ebulliendo ſubſiſtit. Cæterũ ſi fons exiccatur, & fontis perſona priuatur. Sed & ſtagnũ ſatis cõuenit perſonę ſpiritus ſancti, quoniã ſicut

fons & riuus in ſtagnum confluentes, unius elementi ſubſtantiam habent: ita & pater & filius in unitate ſpiritus ſancti conuenientes, unum ſunt, & unam ſubſtantiã efficiunt. In accenſa quoq; candela inueniri poteſt (ut reor) idem ſanctæ trinitatis myſterium. Nam cum ardens elementis conſtet tribus, id eſt ſtuppa, cera, igne: perſonarum trium figuram tenet, ſed unam ſubſtantiam. Et ſicut nulla candelæ utilitas in ſtuppæ & ceræ confectione abſq; incenſione erit: ita etiã illi qui in patrem & filium credẽs, ſpiritus ſancti ignem ab eis ſeparat, nil proderit huiuſmodi fides. His igitur exemplis de ſancta trinitate prolatis, quæ ut arbitror omnib. plana ſunt, iam cupio alia exempla ad moralem ſenſum pertinentia, ſparſim colligere, primo quidẽ de parabolis quibuſdam, quæ in Euãgelio ipſius Domini noſtri ore leguntur prolatæ: per has ſcilicet clericos ſpecialiter admonens, ut tantæ doctrinæ uerba legentes uel audientes, mentẽ aliquatenus ab illecebris & pompis ſecularib. retrahant. Deinde uerò ex uarijs rebus quæ in hoc ſeculo per uiſum uel auditũ tam à laicis quã clericis ſentiri poſſunt, ut apium defloratio in uarijs locis, ut immenſus ſolis ſplẽdor, ut ornatus & pulchritudo facturæ, ipſaq; uilitas quę in humana natura cõſiſtit, ut facultas & difficultas operandi in quibuſdam tẽporibus, ut neceſsitas quotidiani eſus, ut abundantia & penuria ſubſtantiæ uictualis. Ex his ergo omnib. laicos ſpecialiter admonendos eſſe decerno, quia ſi ſemel eis quid ſignificent reſeratur, poſtea coram Deo nullam habent excuſationem pro ignorantia literarum, dum quotidie ab his quæ poſsident, & cum quibus uerſantur, ad creatoris noticiam inſtruantur.

Sed his interim omiſsis ad clericos, quos ꝑ ſcripturam ſanctiſsimã Euãgelicę lectionis inſtruere ſtatui, prius admonendos aggredior. Apoſtolus namq; dicit: Quæcunq; ſcripta ſunt, ad noſtrã doctrinã ſcripta ſunt. Quæ nimirum uerba ad eos ſpecialiter pertinent, qui literarum noticiam habentes, in eis iugiter agnoſcere poſſunt, qualiter & ſe & commiſſos regere debeant. Vnde etiam clericis opus eſt, ut ſummopere attendentes, quod ſcriptũ eſt, Cui plus committitur, plus ab eo exigitur: ſtudeant perceptæ ſcientiæ talentum non in terra fodere, hoc eſt, in terrenis curis expendere, ſed in eius ſeruitium, à quo ſibimet conſtat tributum. Recolant nihilominus & illud, quia quanto maiori ſcientia ſunt ditati, tanto nequioribus ſpiritibus iudicio diuino permittuntur impugnari. Eſca namq; diaboli, ut legitur, electa eſt: quo ſignificatur, quia peritos & ſanctos quoſq; maximè impugnans, eos uentre malitiæ ſuæ nititur deuorare. Huiuſmodi autẽ impugnatio iugiter præoccupanda eſt lectione librorum illorũ, in quibus detegantur fraudes inimici, maximeq; Euangelij, ubi à Domino unũquodq; uitium uel uirtus prænunciatur per parabolas. Quapropter ex Euangelica lectione breue cõmonitorium hic facere uolo, ut in prõptu habeatur quę cuilibet uitio opponenda ſit lectio.

Cum igitur in animo doctoris aſsidua diuinę inſtitutionis negligentia ſentiatur, legat parabolam illam, Exijt qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum: quia in eadem ipſo Domino diſſerente, & per hoc etiam omnes doctores ad parabolarum cæterarum ſolutionem inſtruente memorantur omnia, quorum effectu diuini uerbi negligentia oritur. Quod enim homines plurimi ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt, quodq; à ſolicitudinibus, & diuitijs & uoluptatib. uitæ huius ſuffocantur, ſeu quolibet modo impediuntur ne diuini uerbi referant fructum: hoc maximè ex illa negligentia euenit, qua timorem amoremq; Dei ſpernentes, credunt ſe temporalia & æterna bona uno dilectionis genere poſſe adipiſci: ſeu ideo, quia cum pro certo ſciant utraq; diſcernenda eſſe in dilectione, proponunt ſibi longum uitæ ſpacium, diuinamq; pietatem, quæ cunctis ad ſe licet ſero conuerſis ueniam promittit: & hac promiſsione abutentes, credendo ſcilicet, quia quandocunq; uoluerint, cito conuerti poſsint: quaſi cõuerſionis tempus in poteſtate ſua habeant, interim toto niſu terrenis ſolũmodo curis & uoluptatibus occupantur. Cũq; de die in diẽ, de menſe in menſem, de anno in annum cõuerſionis tempus differtur, aut uix demũ conuertũtur, aut quaſi catenati à conſuetudine peſsima ſine conuerſione moriuntur. Nam ex peccati pœna, quã in longa conuerſionis dilatione promeruerunt, uidetur eis quãdoq; impoſsibile, quod quondam uiſum fuerat facile. Ad expellendam ego tam periculoſam tamq; tremendam negligentiã, ſatis iuuat, ſi parabola iam cõmemorata, eiuſq; expoſitio ſępius intenteq; legatur. ſi tamen ſimul adſit cura oratioq; iugis, ut expellatur. Ipſam enim diuinorum uerborum lectionem & intentionem nimium formidans diabolus fugit à legentibus & meditantibus diuina.

Item ſi quis ex ſuperflua tenacitate nimioq; precioſarum ueſtium uel ciborum appetitu laborare ſe ſenſerit, attendat iugiter parabolã de diuite. qui pro eo quòd indutus eſt purpura & byſſo, & epulabatur quotidie ſplẽdide, quodq; de ſubſtantia ſua nec micas de mẽſa ſua lapſas mendicãti Lazaro dare uoluit, in inferno ſepultus eſt, & proculdubio ab hoc uitio aliquantum abſtinens efficitur. Vt autem quibuſlibet lapſis cõpatiens, & ſuper eorum emendatione doctor diſcretus eſſe poſsit, attendat parabolam de illo referentem, qui ab Hieruſalem in Hiericho deſcendens, incidit in latrones, & ab eis uulneratus relinquitur ſemiuiuus. Cumq; à prætereuntibus quibuſdã minimè uiſitaretur, Samaritanus quidam iter faciens ſuſcepit eum ſanandum, infundensq; oleũ & uinum reddidit ſanum. Infuſio enim olei & uini neceſſariam pietatis & ſeueritatis cõmixtionem ſignificat, ſine qua nullus peccatorum uulnerib. plenus ſanari poterit. Hinc ergo doctores uniuerſi poſſunt ſatis inſtrui, quia nec pietas ſine ſeueritate, nec ſeueritas ſine pietate in peccatoribus curandis tenenda eſt. Quòd uerò neceſſarium ſit cunctis fidelibus ſubſtantiam terrenam

poſsiden-

poſsidentibus æterna gaudia mercari & exquirere, cum tẽporalibus bonis, ſatis indicatur per
parabolam illam, Homo quidam erat diues, qui habebat uillicum: quia in fine lectionis ejus, cur
illam protulerit Dominus manifeſtat dicẽs, Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, &c.
In qua etiam parabola Dominus argumentum à contrario ſumens de uillico fraudem faciente,
innuit nobis quia tam à contrarijs quam à conſequentibus rebus poſsint exempla ædificationis
proponi. Fraus enim res eſt contraria omni Chriſtiano, & ideo hanc facere licet nulli, ſed tamen
àliquo modo poſſumus exinde ædificari, attendentes ſcilicet, quia ſi aliquis ſecularium per frau-
dem ſuæ utilitati proſpexit in futurum: multo magis nos debemus per eleemoſynam iuſtè acqui
ſitam prouidere, quæ nobis in futura uita expediunt. Cui nimirum exemplo ſimile eſt, ſi aliquis
religioſus uidẽs meretricem, omni modo ornatam amatoribus ſuis, mox optet dicens, Vtinam
ego ita ſtuderem placere Chriſto, ſicut iſta meretrix ſtudet placere mundo. uel ſi quis ſpiritualis
doctor diſcipulos ſuos admoneat dicens, Sicut multi ſtudioſi ſunt ad obtinendam prudentiã car
nis: ita & uos ſtudete ut ſpiritualem prudentiam obtineatis, cum neutrum bonum ſit uel mere-
trix uel prudentia ſecularis. Ex quibus colligitur, quia peſsima quæque ad ædificationem aſſu-
mi poſſunt.

Rurſum ne propter aliqua opera bona humanæ laudis appetitu impulſus ſuperetur, attendat
illam parabolam: Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro, &c. Niſi enim actio
bona interdum abſcondatur, à malignis ſpiritibus uelut à latronib. pecunia oſtenſa aufertur. Itẽ
ne durus & immitis ſit erga eos qui in eum aliquo modo peccant, attendat illã parabolam: Simi
le eſt regnum cœlorum homini regi, qui uoluit rationẽ ponere cum ſeruis ſuis, &c. In qua ſatis
apertè monſtratur, qualiter debeamus eſſe clementes erga debitores noſtros, ſi uolumus nobis
relaxari à Domino debita noſtra. Superbia quoq; quæ oẽs uirtutes deſtruere nititur, ne in quoli-
bet dominetur; attendat illàs duas ſimilitudines, quarum quidem una eſt, Duo homines aſcende
runt in templũ ut orarent: altera uerò, Cũ inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouiſsimo lo
co. Ex utraq; ergo poſſunt omnes edoceri, quanta ruina uel confuſio ſuperbiam ſoleat ſequi. V-
traq; etiam una eademq; ſententia terminatur, quia ſcilicet omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: &
qui ſe humiliat, exaltabitur. Item ne conceſsis & licitis rebus intemperanter utamur, ſeu in eis
plus quam liceat innitamur, attendenda eſt iugiter illa parabola: Homo quidam fecit cœnã ma
gnám, & uocauit multos. Quod enim ibi dicitur cœna magna facta, & uocati multi, ſed quidam
propter uillæ emptæ, quidã propter agrorum emptorum probationem, quidã uerò propter uxo
rem nouiter ductam ſe excuſántes uenire noluerũt: ſignificat maximam quidem multitudinem
fidelium ad ſuperna gaudia à Domino inuitatam, ſed dum plurimi nimiæ poſſeſsionum obtinen
darum ambitioni, multi autem coniugio licito intemperãter dediti inueniuntur, pauci ſunt qui
uocationi diuinæ obedientes ad regna cœlorum perueniant. Verũtamen eo plus metuenda eſt
huius parabolæ ſententia, quo minus à multis timetur, qui quotidie non ſolũ ob nimiam uillarũ
& agrorum precio condigno acquirendorum ambitionem, & propter intemperatam uxoris di
lectionem: ſed etiam ob eos agros, quos fraude aliqua acquirere uel auferre ſtudent de locis ſan-
ctis ſeu pauperibus, & propter meretricis inductionem ſe conãtur excuſare à uocatione diuina.
Si enim hi qui rebus iuſtè acquiſitis, & à Deo conceſsis intemperanter utuntur, à regno cœleſti
excluduntur: quid credendum eſt de illis qui per uim & fraudem aliquã aliena rapientes, & me-
retricibus ſemet iungentes, in his uſq; ad finẽ uitæ perſeuerãt? Hinc credat quiſq; quòd uelit, ego
credo quia cœlum & terra tranſibunt, uerba autem diuina non tranſibunt, niſi ut impleantur ſi-
cut prædicta ſunt. Hæc igitur pauca exhortationis uerba ad clerum dicta, idcirco ex ſanctiſsimo
Euangeliorum libro proferre decreui: quia talis liber clericis penè omnibus notiſsimus eſt, ut-
pote qui ſæpius legitur & auditur ab eis.

Poſſunt etiam ſtudioſi quilibet clericorum ex uaria ſcriptura tam ueteris quã Noui teſtamen
ti ſatis inſtrui: & non ſolum ex bonis, ſed etiam ex malis ædificari. Si enim attendere ſtuduerint
Abel iuſtitiam, Iob patientiam, uenerandã Abrahæ, Iſaac & Iacob benedictionem, à Deo ſibi fa-
ctam: Dauid humilitatem, Danielis & trium puerorũ conſtantiã, Suſannę caſtitatẽ, utriuſq; To-
bię, patris ſcilicet & filij religionẽ, aliorumq; patrũ in ueteri Teſtamento perfectionẽ: ſi inquã at
tendere uoluerint talium uirorum exempla, ædificari omni modo poſſunt. Rurſum ſi è cõtra ma
lorum geſta replicare uoluerint, quantam uidelicet malitiam Cain in fratrem ſuũ egerit. pro qui
bus peccatis Sodomitæ ſubuerſi ſint: qualiter Nabuchodonoſor Holoferniq; ſuperbia cõtrita ſit,
quam uarijs modis murmurantes filij Iſrael afflicti ſunt, quid Heli ſacerdotis filij peccantes pertu
lerint, quomodo Salomon ſapientiſsimus ceciderit, quantãq; ruinam Abſalon & duo iudices cõ
tra Suſannam inſanientes meruerunt: quã fruſtra Herodis & Iudæorũ dolus in Chriſtum inſanie
rit, quanta malitia Symon magus obcęcatus perierit: quid aliud per tãta mala innuitur, niſi ut au
dientes timeant, & timentes caueant, ne in ſimilia cadant? Plurimi namq; niſi timore cõpelleren
tur, nullo modo ad ſalutem traherentur. Patet igitur quia tam per mala quã per bona ædificari
poſſumus, ſi ea ita ut à Domino ordinantur, penſamus. Nam ut Deum amemus, per bona trahi-
mur: ſed ut eum timeamus, per mala aliqua compellimur. Vnde quæſo, ut & ea quæ iam protuli,
& alia his ſimilia in Euangelijs ſcripta intentione ſumma legantur, & quæ nobis ſunt facienda,
ex eorũ lectione aliquatenus inſpiciãtur. Deinde exhortans & laicos non eos ad ullius ſcripturę
lectionem,

lectionem,quia illis ignota eſt, adduco: ſed ut à clericis quædam pro quotidianis experimentis cognitæ ſimilitudines aperiantur obſecro. Dicatur itaq; eis, Ne pro eo quod literas neſcitis, excuſationem aliquã coram Deo uos habere credatis: intimamus uobis quædam, in quibus uelut in libris quotidie legendo agnoſcere poteſtis, quid agere debeatis. Sicut igitur apes in uarijs locis & in uarijs floribus mellis liquorem colligere ſolent: ita & uos colligere debetis cuiuslibet uirtutis dulcedinem. Ab alio enim colligenda eſt humilitas, ab alio charitas: ab alio fides, ab alio patientia: ab alio largitas, ab alio caſtitas: ab alio diſcretio, ab alio eleemoſynarum ſtudia, pauperumq; cura: ab alio alia quælibet uirtus. Quæ dum ſic collectæ in unius hominis mentẽ ueniunt, quaſi in unum aluearium ex uarijs floribus excerpta mella congeruntur. Non ſolum autem ex hominib. ſed etiam ex quibuslibet creaturis quas quotidie uel uidetis uel auditis, & de rebus quas aliquo modo ſentitis, mella uirtutum colligere debetis. Nam fidem, quæ fundamentum eſt uirtutũ omnium, primo colligere & ponere debetis in aluearium cordis ueſtri: credẽtes ſcilicet Deum omnipotentem ubiq; eſſe præſentem, & omnium quæ à nobis geruntur uel etiam cogitantur inſpectorem. Hanc aũt fidem hoc modo colligere debetis: Attẽdite igitur in ſolem, qui cũ uniuerſum mundum ſplendore ſuo circundans illuſtret, tamen quia creatura eſt, & omnis creatura nimis inferior eſt creatore, exinde inſtructi facile poteſtis credere ſolem longe minus ſplendere quã creatorem. Nam ſol duntaxat tantum poteſt ſplendere, quantũ permittitur obſtaculo terræ uel alicuius rei: creatoris uerò ſplendor eſt incomprehenſibilis & inuiſibilis eius intuitus, quo omnia præterita, præſentia & futura ſimul quaſi uno ictu oculi comprehẽdit: quo etiam reſpicit ſuper filios hominum, ut uideat ſi eſt intelligens aut requirens Deum. Qui ſcilicet ſplẽdor non niſi toto cordis affectu credi uel agnoſci ualet, eiuſq; lucis tanto quiſq; capax erit, quanto in fide & dilectione Dei profecerit, ipſiuſq; iuſticiæ eſuries ac ſitis eum accenderit. Vnde de his tribus in Euangelio Dominus dicit: de fide quidẽ, Omnia inquit, poſsibilia ſunt credenti: de dilectione aũt, Qui diligit me, diliget à patre meo, & ego diligã eũ, & manifeſtabo ei me ipſum. de eſurie uerò & ſiti: Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Huic etiam ſimile quid quotidianis experimentis colligere poteſtis. Quis enim agricola agriculturã exerceat, niſi aliquatenus profectuoſum ſibi fore ſperet & credat? Aut quomodo aliquod ſtudium poteſt exerceri, niſi cœperit amari? Aut quis ſine tædio ipſum uictum corporalem cunctis uiuentib. neceſſarium percipere ualet, niſi aliqua eſurie ac ſiti ad hoc incitetur? Sed nec ipſe ſomnus niſi cum delectamento aliquo percipitur. Cum ergo hæc omnia ita corporaliter eſſe ſciatis, petite intima intẽtione Dominum, ut uobis ea ſpiritualiter imitari cõcedat. primo quidem, ut in eum recte credatis: deinde, ut eum tota uirtute, tota mente diligatis: poſtremo, ut iugiter teneatis eſuriem ſitimq; uerbi diuini, ſine qua uemo poteſt iuſtitiam ullam amare. Qui autem non amat iuſticiam, animæ illius ſalus deſperatur: ſicut etiam corporis eius ſalus, qui cibi carnalis faſtidium patitur. Nã de utroq; ſpiritali, uidelicet & corporali cibo Dominus dicit: Nõ in ſolo pane uiuet homo, ſed in omni uerbo, quod procedit de ore Dei. Si igitur imitãtes eſuriem ſitimq; corporalem, ſpirituałẽ quoq; obtinueritis, nunquam à bona uoluntate uacabitis, colligentes inſtar apum undiq; alicuius uirtutis & ſapientiæ mel: ſicut & de immenſo ſolis ſplendore, de quo interim diſputamus, diuinæ præſentiæ immenſitatem colligendam eſſe diximus.

Ergo quotieſcunq; eundẽ ſolis ſplendorem tam immenſum inſpexeritis, mox reminiſcentes diuinæ pręſentiæ & ſcietię, toto mẽtis affectu inuocate Dominũ, ut aliquod lumẽ ſapiẽtię ſuæ cordibus ueſtris infundere dignetur. His igitur dictis de ſole, qui licet unus flos uideatur, uariarum tamen uirtutum mella inde colligenda eſſe iam audiſtis: audite etiam qualiter aliunde eadẽ mella deflorare debeatis. Neq; enim unquã deſunt illa prata, illi flores, unde poſsint colligi huiuſmodi mella, ſi tantummodo ſint qui colligant. Attendite ergo nunc generaliter in totius mundi ornatum, quomodo omnia inuicem conueniant & temperentur, calida ſcilicet frigidis, frigida calidis: tempora diurna nocturnis, æſtiua hyemalib. Dehinc ſpecialiter in ſingula quęq;, in ornatum uidelicet cœli & terrę. cœli quidem per ſolem, lunam & ſtellas: terræ uerò per uarios flores amœnos, & herbas atq; arbores & fructus, unde humanum genus alimenta ſuſcipit, pulchritudinem quoq; precioſorum lapidum, uarias picturas tam in pallijs quã in cæteris precioſis pannis delectabiliter intextas, uarioſq; colores quibus conficiuntur. dulcem cantilenã cordarũ atq; organorum, nitorem auri & argenti cæteriq; metalli: amœnos decurſus aquarum, qui neceſſarij ſunt tã ad naues deferendas, quã ad molas præparandas: myrrham aromatum fragrantiã, poſtremo etiã decoros hominum quorundam uultus. Cumq; hæc omnia miro quodam & ineffabili ornatu compoſita exterius perſpexeritis, attendite etiã quantum ornatum interius, id eſt ſpiritualiter habeant, & quid nos per ſignificationem admoneant. Significant enim præcipua quædã, unde uos magnę uirtutis & ſapientię mella colligere ualetis. Deniq; omnis ornatus & pulchritudo creaturæ, quæ in pręſenti uita nobis famulatur, hoc nos inſtruit, hoc nos admonet, ut attendamus: quia ſi temporalia bona tam delectabilia uiſu uel auditu conſiſtunt, multo delectabiliora & pulchriora eſſe æterna probantur.

Eſt & aliud quod in temporalium bonorum pulchritudine debemus attendere. Quoniã enim omnis homo probandus eſt in hac uita, utrum Deum magis diligat quã creaturam decoram, uel æterna potius quã temporalia bona; opponitur ei iugiter aliqua ſpecies decora & delectabilis

uel

uel mulierum uel ueſtium uel metallorum ſeu aliarum rerum, ut in eis tentatus experimentũ ſui capiat, qualiter ſcilicet Deum timeat & diligat. Nemo quippe certus eſſe ualet quis ſit, niſi in huiuſmodi tentatione probatus fuerit. Cuius nimirum rei exemplum notiſsimum in unoquoq; milite poteſtis agnoſcere. Militis nanq; cuiuslibet peritia & fortitudo non agnoſcitur niſi in bello. Si enim ibi omnia cautè egerit, ſe ipſum muniens, aduerſarios uerò cędens, tunc demum meritò laudatur, fortisq; miles prædicatur. Bellum quoq; nõ incongruè uocatur ille conflictus, quẽ iugiter agere debemus contra diabolum, ſalutis noſtræ inuidum. Ipſe enim non ceſſat nos ad hoc illicere tentando, ut temporalia magis quam æterna bona diligamus, & ut ſpem noſtram in caducis ſolummodo rebus ponamus: ſed nos memores æternæ uitæ, ad quam conditi, redempti & inuitati ſumus, debemus reſiſtere illecebris & concupiſcentijs, quas in corda noſtra mittit, attendentes quod ſcriptum eſt: Poſt concupiſcentias tuas non eas. Et iterum alia ſcriptura indicat, quãta corona per tentationis pugnam proueniat dicens: Beatus uir qui ſuffert tentationem, quoniã cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ. Si igitur hæc duo quæ iam diximus de pulchritudine temporaliũ uiſibiliumq; rerum intelligenda, qualiter ſcilicet per eam conſiderare debeamus æternorum bonorum qualitatem, quodq; per eandem tentandi ſimus, utrum Deum pluſquã ſpecioſa quæq; carnalia diligamus: ſi inquam hæc utraq; ſedulò recolitis & tractatis, magnã uariarũ uirtutum dulcedinem omni corporali melle ſuauiorem colligere poteritis.

Ad hæc etiam ſciendum, & pro ſpirituali melle in uaſcula cordium ueſtrorum recondendum: quia quæcunq; in creaturis aduerſitas, uel in ipſa humana natura habetur uilitas, ex hominũ primorũ præuaricatione accidit. Poſtquã enim illi præceptum diuinum cõtempſerũt, mox & in ſemetipſis & in omni creatura ſibimet contraria habere meruerunt. In ſemetipſis quidem, quia illa honeſtiſsima beatæ immortalitatis gloria, in qua & ipſi conditi ſunt, & quam omnes electi quandoq; recepturi ſunt, exuti: in honeſta quædam uerecundæ carnis indicia in ſe ſenſerunt, unde & nudos ſe eſſe erubuerunt: in creaturis uerò tot aduerſa, quot ipſe ſunt creaturæ. Nulla quippe inuenitur creatura, quæ peccãti homini per aliqua nequeat obſiſtere aduerſa. Sed hæc omnia Deus omnipotens in aliquã utilitatem conuertit. Aut enim caſtigat per hæc homines, ut à prauitatibus ſuis conuertantur: ſicut ſæpè agitur per aeris intemperiem, per peſtilentiam & famem, nec non per alia flagella. aut in his occaſionẽ dat unicuiq;, ut habeat unde qualitas eius probetur: ſicut ſæpè contingit per hos qui diuitijs & potentia abutuntur, ſeu in quarundam beſtiarum ferocitate demonſtrat diaboli malitiam, ut in leone & lupo. Nonne in cunctis aduerſitatibus iam cõmemoratis utilitas magna habetur? Nunquid utile non erit, ut homines per proſpera quæq; deprauati, per aduerſa aliqua corrigantur? Nunquid utile non erit, quòd latentes eccleſiæ hoſtes ideo accepta poteſtate permittuntur dominari, ut & hoc appareat quales ipſi ſint, & alios perſecutione ſua uelut aurum in fornace probatos efficiant? Nunquid utile non erit, quòd hoſtis inuiſibilis ferocitas & malitia per aliquas beſtias feroces demonſtratur? Sicut enim leo & lupus uiſibiliter inſidiãtur animalium gregibus: ita & diabolus quærens quem deuoret, & ad perditionem trahat, inuiſibiliter inſidiatur cunctis fidelibus. Et quomodo uos qui libros neſcitis, aliter malitiã diaboli inuiſibilis agnoſcere poſſetis, niſi in aliqua creatura uiſibili, uobiſq; cognita doceremini? Talia ergo de elementorum cunctorum aduerſitate credentes, ſentite de Domino (ut ſcriptum eſt) in bonitate, qui tam aduerſa quàm proſpera cuncta pro alicuius utilitatis uel pietatis diſpoſitione decernit, fieri in mundo. Quæcunq; uerò uilitas humanę naturæ ex parentib. primis accidit, in tantum bonum uerſa eſt à Deo, ut omnis ſuperbię morbus, qui hominibus inſtar angelicæ naturę poſſet oriri, ex hac comprimeretur. Deniq; opus omne præcedẽs inſinuat factori ſuo, quomodo facere debeat ſequens. Sic & Deo omnipotenti angelicæ dignitatis factura ex parte per ſuperbiam lapſa, & per hoc quaſi quoddam figuli uas in terram cadens fracta: oſtẽdit alio modo aliud uas eſſe fingendum, non quaſi ignaro tantæ fracturæ, ſed ut nobis nota fierent quæ facta ſunt. Ipſe quippe prænoſcens omnia antequã fiant, inſinuat nobis ex præcedentibus qualiter futura penſare debeamus. Quòd enim uel angelos quoſdam uel homines primos cadere permiſit, ad cautelam noſtri fecit, ut per hoc nos inſtructi nihil de nobis præſumamus. Fecit ergo Deus in homine lapſo, ſicut aliquis peritiſsimus medicus facere ſolet in ægroto. Si enim languoris eius qualitatem agnoſcens ſperauerit eum poſſe ſanari, ſuſcipit eum ſanandũ. Tunc ſi infirmitas exigit, imponit illi emplaſtra, materia quadam uiliſsima interdum confecta, adeò ut de animalium uel auium ſtercore miſceantur, carnibus quoq; canum uel uulturum ſeu ſerpentium agãtur. Præterea ſi opus eſt aduſtionem medicus addit, quod ſcilicet medicamen quamuis ad ſanitatem carnis, ſicut hi qui experti ſunt teſtantur, utiliſsimum ſentiatur, cauſa tamen fœtoris & uilitatis ſuæ contegitur.

Quo etiam nos myſticè inſtruimur, ut omnẽ uilitatẽ qua circundati ſumus, ſimiliter contegamus: quia non omnia utilia conſtant honeſta. Vtrunq; igitur medicamen corporale, emplaſtri uidelicet & aduſtionis quamuis uiliſsimum uideatur, magnum tamen in ſe habet argumentum ſpiritualis medicinæ, unde neceſſaria imitandæ moralitatis mella colligere poteſtis. Nihil enim, ut ait Scriptura in terris ſit ſine cauſa: & quæ carnaliter uidentur uilia, cõſtant ex ſignificatione precioſa. Nam ſi per ſordidum uel fœtidum medicamen corpora ſanantur, nec qualitas medicaminis, ſed ſanitas exinde procedens penſatur: cur mirũ uel incongruũ uideatur, ſi Deus omnipotẽs

præſcius

præſcius omnium futurorum, medicus & ſaluator omnium in ſe credentium ſimile aliquid in ægrotis animabus fecit, ſanans eas, uel potius præueniens earum languorem, ut quidam ſapientes medici agunt cũ aliquo ignobili antidoto. Quod tamen nos decet contegere, ſicut & primi parẽtes leguntur feciſſe, quando ſe nudos eſſe erubuerunt, ne uel nobis confuſionem, uel conditori noſtro qui per huiuſmodi uilitatem humiliare nos decreuit, uideamur iniuriã facere, & ſecreta cogitatione eum per hoc incuſare, quòd nos potentia ſua magis quã ex iuſticia tam uiles fieri pmiſerit. Talia autem de Deo cogitare, eſt aliquatenus contra eum ſuperbire. Quicquid enim illud eſt, quod uel parentes primos peccare permiſit, uel nos per eorum præuaricationem uilitate aliqua circundedit, hoc totum pro ſalutis noſtræ cauſa feciſſe credendus eſt. Et licet in hoc diuinæ ſapientiæ profunditas nequeat penitus inueſtigari, quærenda ſunt tamen aliqua uiſibilium rerum argumenta, quibus eidem diuinæ ſapientiæ intellectus noſter doceatur concordare. Vnde & ea quæ iam diximus de uiliſsimo genere medendi, in argumentũ ſumpſimus huius rei.

Si ergo ex medicina uili poteſt acquiri ulla ſanitas corporalis, credenda eſt etiam eodẽ modo prouenire ſanitas ſpiritualis. Omnis namq; decor carnalis facile humana corda illicit ad elationem, ſed uilitas reprimit ad humilitatem. Ideoq; placuit Deo, ut hominem qui in maximũ ſuperbiæ languorem ex conditionis ſuæ decore incurrit, impoſita ſibi cauſa remedij aliqua uilitate perduceret ad humilitatis ſanitatem. Sanitas enim ſpiritalis, non niſi remedio acquiritur humilitatis: humilitas autem humana, non obtinetur niſi contritione aliqua.

Ex quibus omnibus apertè poteſtis intelligere, quia ut ſcriptum eſt, fidelis Dominus in omnibus uerbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis, qui talibus remedijs ſuperbiam humanam præuidit eſſe reprimendam, quiq; remedia ſpiritualia, quæ multis ſunt incognita, ex corporalib. figuris & exemplis, quæ omnibus penè ſunt nota, docet eſſe quærenda. Sed ſatis hinc dictum, iam progrediamur & ultra, ad ea ſcilicet quæ poſthæc proximè dicẽda propoſuimus. Illud enim propoſitus ordo exigit, ut iam dicamus uobis quid ſignificet uarietas temporum, quę aliquando congrua ſunt ad quælibet operanda ut uer, æſtas, autumnus: nunc uerò incongrua ut hyems. Tria namq; priora in quibus facilius operari poſſumus, ſignificat omne præſentis uitæ tempus ad obtinendam ueniam conceſſum. De quo & Apoſtolus dicit: Ecce nunc tẽpus acceptabile, ecce nũc dies ſalutis. Hyems autem, quæ maximè inepta eſt ad operandum, ſignificat extremi iudicij tẽpus, quo nulla fructuoſæ pœnitentiæ opera exerceri poſſunt. Vnde & Dominus in Euangelio admonet dicens: Orate ne fuga ueſtra fiat hyeme uel ſabbato. Quaſi diceret: Eſtote ſemper ſolliciti, ne conceſſum tempus ueniæ perdentes, tunc cum nullus locus eſt ueniæ eã fruſtra quæratis. Eundem quoq; ſenſum alibi apertius profert dicens: Vigilate itaq; omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere quæ uentura ſunt uobis. Pro eiuſdem tẽporis cura adhibenda Eſaias propheta admonet dicens: Quærite Dominum, dum inueniri poteſt: inuocate eum, dũ prope eſt. Quaſi enim procul aberit, cum nullius peccatoris preces exaudit. Sabbatũ autem quod additũ eſt hyemi, quia apud Iudæos feſtiuus eſt dies, quo homines quã maximè gaudere ſolent: ſignificat ociũ quodlibet inutile, uel tempus incongruæ lætitiæ. Quamobrem Dominus admonet ne in ſabbato fuga noſtra fiat: hoc eſt, ne in præſentis uitæ delicijs poſiti futura gaudia poſtponamus.

Quia igitur audiſtis per hyemem quibuſdam laboribus incongruam iudicij extremi tempus præſignari, attendite quod modo faciendum ſit uobis, dum bene poſsitis, & uitæ lumen habetis. Neq; enim uobis excuſatio reſtat ulla pro literarum ignorantia, cum in hyeme notiſsima legere ualeatis, quæ ſunt uobis facienda. Deinde uerò dicendum, quid quotidiani eſus neceſsitas uobis innuat agendum. Vndiq; enim illos flores habetis, ex quibus alicuius ædificationis mel colligere ualetis. Quod ergo cogimur quotidie corpus reficere, ut robuſtiores ſimus ad quæq; coporalia ſtudia: ſignificat nobis quotidie opus eſſe refici cibo ſpirituali, id eſt doctrina cœleſti, ne deficiamus in labore, quem iugiter ſuſtinere debemus, & pro ſeruitute diuina, & pro peccatorũ noſtrorum indulgentia. Niſi enim Deus omnipotẽs cũ refectione carnali ſpiritualẽ uellet ſignificari, decreuiſſet utiq; in præſenti uita idẽ fore, quod & in futura. Ibi namq; nullus inuenitur, qui corporalis cibi refectione paſcatur. Adhuc dicendum reſtat, quid copia & penuria ſubſtantiæ corporalis innuat. Nam per utrãq; magna & neceſſaria cunctis doctrina monſtratur. Et copia quidem hoc edocet, quia ſicut ipſa lætitiam uitæ præſentis auget, ſolicitudinem minuit: ita & ſpirituales diuitiæ, id eſt uirtutes animæ omnem futuræ calamitatis & miſeriæ ſolicitudinem minuunt, æternęq; beatitudinis augent gaudia. Penuria uerò hoc indicat, quia ſicut ipſa patientibus eam mœrorem ingerit multiplicem, utpote qui ignorant unde ſibi uictum quærãt, ſine quo uiuere nequeunt: ita ſpiritualis uitæ damna æternę damnationis præfigurant lamenta. Cum igitur uobis ò fratres chariſsimi uarijs modis dictum ſit qualiter ſine literis religioſæ uitæ tramitem exquirere, & in ea incedere ualeatis: attendite iugiter ad ſingula quæ iam diximus, & ea in cordibus ueſtris ſedula tractate cura.

Vt autem eadem facilius recolatis, & tenacius inhæreant cordib. ueſtris, libet ipſa breuiter repetere. In primis namq; diximus uobis, quomodo ſtudia apum imitari debeatis, colligentes ex uarijs hominibus uel rebus uelut ex floribus dulcedinem uirtutum. Deinde quid immenſus ſolis ſplendor ſignificet: deinde diximus de trifaria intelligentia in rebus uiſibilibus retinenda. Prima quidem eſt, quę ex temporalium bonorum pulchritudine docet nos cõſiderare, quã ſpecioſa

ſint æterna bona,ſecunda inſinuat ex eadem pulchritudine probandos eſſe homines,utrum Deũ diligant plus quã terrena quælibet,tertia indicat quod creaturæ totius aduerſitas,ipſaq; humanæ naturæ uilitas ex hominum primorum præuaricatione euenerit,ſed eandem aduerſitatem & uilitatem Deus in aliquam utilitatem hominis conuerterit. Deinde etiam quid hyemale tẽpus ad opera quædam ineptum,& quid quotidiani eſus neceſsitas: quid ꝗ copia & penuria corporalis ſubſtantiæ ſignificent,protulimus. Quæ nimirum omnia, quia ex quotidianis experimentis poſſunt uobis eſſe notiſsima, attendite iugiter quantam ædificationem exinde poſsitis capere, imitantes ſcilicet opus apum in collectione uirtutum. Iam enim nulla excuſatio remanet uobis pro literarum ignorantia,quandoquidem in his rebus quas quotidie uidetis ſeu auditis,uel aliquo modo ſentitis,diuinæ religionis notitiam uelut in libris agnoſcere ualetis.

Hæc quidem monita ad laicos ſpecialiter dicta ſint. Deinde uerò tam clericos quàm laicos admonens precor, ut attendentes continuam aeris intemperiem, quæ peccatis noſtris exigentib. ita per annos iam multos imminebat, ut aut immenſum frigus uel immenſa pluuia uel intemperata ſiccitas fructus terræ corrumpens, famẽ miſerandam efficeret:atq; formidantes ne corrupta iniquitate terra neceſſaria alimẽta penitus deneget,uel aliquos homines abſorbeat,ſicut in quibuſdam locis prò dolor,nouiter eueniſſe dicitur,abſtineant ſe aliquatenus à ſolita auaritia & rapina,nec non laſciuia,multiplicibusq; nugis,quas ſtolidiſsimi quidam ab exteris nationibus in has regiones per inſolitam raſuram & monſtruoſum ueſtitum detulerunt. Niſi ergo huiuſmodi ſtultitia relinquatur,non ſolum in eos qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt, diuinitus uindicatur.

DE SVBSTANTIIS, FINIS.

VENERABILIS BEDAE presbyteri περὶ διδάξεων, ſiue elementorum philoſophiæ, libri quatuor.

PROOEMIVM.

VT AIT *Tullius in Prologo Rhetoricorum: Eloquentia ſine ſapiẽtia nocet,ſapientia uerò ſine eloquentia etſi parum, tamẽ aliquid,cum eloquentia tamen maximè prodeſt. Errant qui poſt poſito proficiente & non nocente, adhærent nocenti, & non proficienti. Id namq; agere, eſt Mercurij & Philologiæ coniugium,tanta cura uirtutis & Apollinis quæſitum omni conuentu deorum probatum ſoluere. Idẽ etiam eſt gladium ſemper acuere,ſed nunquã in bello percutere. Multos tamen nomen magiſtri ſibi uſurpantes,non ſolum hoc agentes,ſed etiam alijs ſic eſſe agendum iurantes.nihil quippe de philoſophia ſcientes, aliquid ſe neſcire confiteri erubeſcẽtes,ſiue imperitiæ ſolatium quærentes,ea quæ neſciunt eſſe utilitatis minus charius prædicant. Sed quia,ut ait Terentius, Non eſt mirum ſi mulier meretrix impudenter agit.impudentia illorum poſtpoſita,de philoſophia aliquid dicere propoſuimus, ut diligentius ipſam pro poſſe noſtro perficiamus, non diligentes ad diligentiam excitemus. Incipientes igitur à prima creatione rerum,uſq; ad hominem continuabimus,tractando de ipſo homine multa dicẽtes: illud ante principium dictionis petentes,ut ſi aliquid in hoc opere imperfectũ inueniatur:humanæ imperfectioni deputent,nec ideo quod in eo utile erit,uituperent. Neq; enim propter unum maledictũ,bona ſunt uituperanda: neq; propter unũ benedictum, mala laudanda. Quandoq; enim uigilat Therſites, & dormit Vlyſſes, & longo operi fas eſt obrepere ſomnũ. De philoſophia igitur tractare incipientes,quid ſit philoſophia dicamus.*

Catalogus Libri I.

QVID *ſit philoſophia.*
Quæ ſunt, & non uidentur.
Quæ ſunt, & uidentur.
Quid ſit & perfectè aliquid cognoſcere.
Quid perfectè ignorare.
De dæmonibus.

Quibus rationibus probetur quod ſit Deus.
Quare potentia diuina dicatur pater.
Quare ſapientia filius.
Quare uoluntas ſpiritus ſanctus.
Vtrum ſint corpora uel ſpiritus.
Qualiter ſpiritus ſanctus ab utroq; procedat.
Quare quædã opera uni de perſonis attribuãtur, cum una ſine alia nihil operetur.
Quare filio attribuatur incarnatio.
Quare ſpiritui ſancto peccatorum remiſsio.
De anima mundi.
Quid ſit cœleſte animal.
Quid æthereum.
Quid aëreum.
Quid humectum.
Qualiter filius à patre genitus, & tamen illi coæternus.
De elementis.

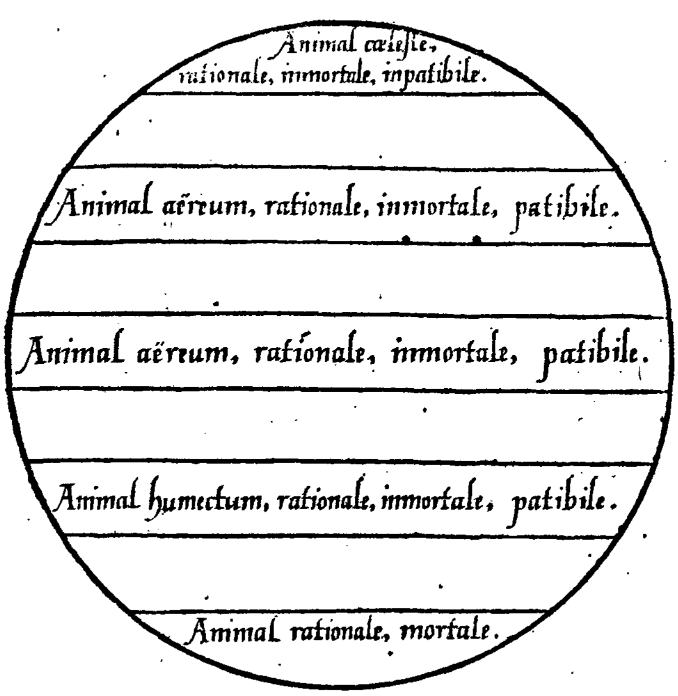
Liber primus.

PHILOSOPHIA eſt eorum quæ ſunt, & non uidentur: & eorum quæ ſunt & uidentur, uera comprehenſio. Sunt & eſſe non uidentur incorporalia. Senſus enim extra ſubiectam materiam nihil poteſt. Sunt & eſſe uidentur corporalia, ſeu diuinũ ſeu caducum habeant corpus. corpora namq; ſubiacent ſenſui. Cum ergo in utrorumq; cognitione conſtet philoſophia, de utriſq; diſſeramus, ab eis quæ ſunt & nõ uidentur, inchoantes. Sunt autem hæc: creator, anima mũdi, dæmones, animæ hominum: quibus omnibus quia creator prior eſt. omnia enim ab ipſo habent exiſtere, ſed ipſe à nullo, ab ipſo incipiamus. Sed quia dicunt ſancti, Deum in hac uita non poſſe perfectè cognoſci, quid ſit perfectè aliquid cognoſcere oſtendamus, ut quare creator in hac uita perfectè non poſsit cognoſci innoteſcat. Vndecim ſunt quæ quæruntur circa unumquodq;: An ſit, quid ſit, quantum ſit, ad quid ſit, quale ſit, quid agat, quid in ipſum agatur, ubi ſit, qualiter in loco ſitum ſit, quãdo ſit, quid habeat. Perfectè ergo aliquid cognoſcere, eſt iſta undecim de illo ſcire. Sed quamuis ſciamus Deum eſſe, quid tamen ſit, perfectè non comprehendimus. Quãtitas uerò eiuſdem qui omnia implet, anguſtias noſtri pectoris excedit, relationi illius explicandæ humana ſapientia non ſufficit, qualitates non comprehendit: actionibus eius enarrandis infinitæ linguę non ſufficiunt. Quid in ipſum agatur, nõ potentia facientis, ſed permiſsione patiẽtis. Vbi ſit qui ſupra omnia, infra omnia, totus eſt & integer. Qualiter in loco ſit, qui localis nõ eſt. De tẽpore illius, qui ante omne eſt tẽpus. Quid habeat, qui palmo omnia continet, nullus perfectè explicare poteſt. Nec ergo illũ omnino ignoramus, quẽ eſſe ſcimus: nec perfectè ſcimus, de q̃ hæc omnia ignoramus, & quẽ diximus in hac uita ſciri Deũ eſſe, rationes quibus etiã incredulis hoc poſsit ꝓbari aperiamus, ſcilicet & per mundi creationẽ, & quotidianam diſpoſitionẽ. Cum enim mundus ex contrarijs factus ſit elementis calido, frigido, humido, ſicco: uel natura operante, uel caſu, uel aliquo artifice, in cõpoſitione mundi cõiuncta ſunt. Sed proprium eſt naturæ, contraria fugere, & ſimile appetere, nõ ergo natura cõtraria cõiunxit elementa: caſu uerò coniuncta nõ ſunt. Si enim caſus mundũ operatus eſſet, quare domũ uel aliquid tale quod leuius eſt, non faceret? Iterũ ſi operatus eſſet mundũ, aliquę cauſę pręceſsiſſent, quarũ cõcurſus operaretur caſum. Eſt enim caſus inopinatus euentus, ex cauſis confluentib. Cũ ergo nihil præter creatorẽ præceſsit mundũ, ergo caſu nõ eſt factus. igitur aliquo artifice. Artifex uerò ille uel homo uel angelus, uel Deus fuit. Ante uerò mũdus factus eſt quã homo: angelus uerò cũ mundo. Ergo Deus ſolus mundũ creauit. Per quotidianã diſpoſitionẽ ſic probatur: Ea quæ diſponũtur, ſapiẽter diſponuntur. ergo aliqua ſapiẽtia. nihil enim ſine ſapientia ſapiẽter diſponitur. Eſt igitur ſapiẽtia qua omnia diſponũtur. Sapientia uerò illa uel humana uel angelica uel diuina. Humana uerò nõ eſt, quę res facit uiuere & loqui. Cũq; ſuã humana ſapientia formã, ſcilicet hominis uel alterius animalis operetur, motũ illi & uitã cõferre nõ poteſt. Angelica uerò ſapientia, quomodo angelos ipſos diſponeret? Diuina ergo eſt ſapientia, quę hoc agit. Omnis uerò ſapiẽtia eſt alicuius ſapiẽtia. Eſt igitur cuius ſapientia illa eſt, nec idẽ homo eſt, nec angelus. Deus ergo. Sic ꝑ quotidinnã diſpoſitionẽ peruenitur ad diuinã ſapientiã: ꝑ ſapiẽtiã ad diuinã ſubſtantiã. Vnde diuina ſapientia dicitur ſignaculũ & imago diuinitatis. In hac diuinitate, omniũ cõditrice & oĩa gubernante, dixerunt philoſophi eſſe potentiã operãdi ſapientiã, uoluntatẽ. Si enim nõ potuit & neſciunt, quomodo tam pulchrũ fecit? Si iterũ fecit & noluit, uel ignorans uel coactus hoc egit. Sed q̃d ignoraret, qui etiã nouit hominũ cogitationes? Quis iterũ illũ cogeret, qui oĩa poteſt? Eſt igitur in diuinitate potentia, ſapientia, uoluntas. Quas ſancti tres perſonas uocant, uocabula illis à uulgari per quandam affinitatem transferentes, dicentes potentiam diuinam, patrem: ſapientiam filium: uoluntatem, ſpiritum ſanctum. Potentia dicitur pater, qua cuncta creat, & paterno affectu diſponit. Sapientia uerò dicitur filius, à patre ante ſecula genitus, & tamen illi coæternus: quia ut filius temporaliter eſt à patre, ita ſapientia æternaliter & cõſubſtantialiter eſt à potentia. Sed diximus filium gigni à patre, & tamen illi coæternũ eſſe, de illa genitura aliquid dicamus, illud ante orantes, ne illud quod inuenitur, Generationẽ

eius quis enarrabit: putent nobis officere. Illud enim dictum eſt, non quia impoſsibile ſit, ſed quia difficile. Pater ergo genuit filium: id eſt, diuina potentia ſapientiam, quando prouidit qualiter res crearet, & creatas diſponeret: & quia ante ſecula hoc prouidit, ante ſecula filium, id eſt, ſapientiam genuit, & hoc ex ſe non ex alio: quia neq; alicuius doctrina neq; uſus experientia, ſed ex propria natura hoc ſcire habuit. Ex quo aũt fuit (ſi fas eſt dicere) de æterno: ex quo hæc ſciuit, nec fuit qui iſta ſciret. Si ergo æternus eſt, & ſapientia eius æterna eſt. hic pater genuit filium coæternum ſibi, & conſubſtantialẽ. Voluntas uerò diuina dicitur ſpiritus. Eſt autem propriè ſpiritus, anhelitus, in quo ſæpè uoluntas hominis perpẽditur. Aliter enim ſpirat lætus, aliter iratus: ideo diuinam uoluntatem translatiuè dixerunt ſpiritum, ſed antonomaſicè ſanctũ. Spiritus iſte à patre & filio procedit, quia uoluntas diuina & bonitas, inde quòd ita potens & ſapiẽs eſt Deus, effectu oſtenditur. Nihil enim aliud eſt ſpiritum ſanctum à patre & filio procedere, quàm diuinã uoluntatem ex potentia & ſapientia uſq; ad creationem & gubernationẽ rerum extendere. Hęc bonitas & uoluntas patri eſt coæterna, & filio. nõ enim fuit potens & ſapiẽs, ꝙ non eſſet bonus, & creare uolens: quia idẽ eſt Deo eſſe, & bonũ eſſe: & ante tempora uoluit quod fecit, quia nulla in eo mutabilitas. Coæterna eſt itaq; prędicta uolũtas & bonitas diuina. Sed hęc perſonarũ trinitas eſt, eſſentiæ unitas. Vna enim ſubſtantia eſt potẽtia diuina, ſapiẽtia & bonitas. Quæ trinitas quamuis in omnibus cooperetur, nunquam quippe agit aliquid potenter & non ſapienter & benignè: nec ſapienter & non potenter, uel benignè: nec benignè, & nõ ſapiẽter uel potenter, tñ quędã opera referuntur potentiæ, & ſic patri: quædam ſapientię, & ideo filio: quædã bonitati & uoluntati, & ideo ſpiritui ſancto. Attribuitur potentię, id eſt, patri filij miſsio, quã tamẽ operata eſt ſapientia & uoluntas: attribuitur ſapiẽtię, id eſt, filio, incarnatio, ꝙ tamen operata eſt potẽtia & uolũtas. Et meritò ſapiẽtię attribuitur. Cũ enim tã potens eſſet, qui de poteſtate diaboli humanũ genus ſola uolũtate liberare poſſet, maluit tñ diuinitatẽ coniũgere humanitati, ut qui Deum & hominẽ reconciliaret in ſe, qui hominis eſt, & Dei haberet. Si enim tantum Deus eſſet, nunquam diabolus in eum manus mitteret. quippe quomodo ſeruus in filium potentis domini cognitum manum mitteret? Vnde ſcriptum eſt: Si cognouiſſent, nunquã filium Dei crucifixiſſent. Si iterum tantum homo eſſet, quomodo captiuus captiuum liberaret? omnes enim peccauerũt, & egent gratia Dei. Redẽptor igitur noſter Deus fuit, & homo, & adhuc eſt, ut ex diuinitate ſaluare poſſet, & ex humanitate diabolum lateret: ut cum pręter ius & fas innocentem inuaderet, poteſtatem ſibi ſuper nocentem à Deo commiſſam iuſtè amitteret. Voluntati uerò & bonitati diuinę remiſsio peccatorum attribuitur, quia ex bonitate & uoluntate condonat, quod ex potẽtia & ſapientia quã citò factum eſt, punire poſſet. Sed quia dum de diuinitate loquimur, anguſtias noſtræ ſcientiæ tranſgreſsi ſumus, de ea iterum tacentes, ad reliqua tranſeamus, illud orantes, ne ſi aliquid quod alibi ſcriptum non ſit, hic reperiatur, hæreſis iudicetur. Non enim quia ſcriptum non eſt, hęreſis eſt, ſed ſi contra fidem. In partitione ſuperiori de eis quæ ſunt & non uidentur, primum creatorem: deinde de anima mundi poſuimus. Finito igitur de creatore tractatu, de anima mundi dicamus.

Anima igitur mundi, ſecundũ quoſdã ſpiritus ſanctus eſt. diuina enim uoluntate & bonitate, quæ ſpiritus ſanctus eſt, ut prędiximus, oĩa uiuunt, quę in mundo uiuũt. Alij dicunt animã mundi eſſe naturalẽ uigorem, rebus à Deo inſitum, quo quędã uiuunt tantũ, quædã uiuunt, nec ſentiunt: quædam uiuunt, ſentiunt & diſcernunt. Nec enim eſt aliquid quod uiuat & ſentiat uel diſcernat, in quo non ſit ille naturalis uigor. Tertij dicunt animam mundi eſſe quandam incorporeã ſubſtantiam, quę tota eſt in ſingulis corporibus, quamuis propter quorundam corporum tarditatẽ, non idẽ in omnibns operetur, quod uolens ſignificare Virgilius ait: Quantũ non noxia corpora tardant. In homine ergo propria & mundi anima, ſi quis cõcludat: igitur in homine ſunt duę animę. Dicimus eñ, quia nõ dicimus animã mũdi eſſe animã, ſicut nec caput mũdi eſſe caput. Hãc dicit Plato eſſe excogitatã ex diuina & indiuidua ſubſtãtia, ex eadẽ natura & diuerſa, cuius exponere ſi quis quærat, in alijs noſtris ſcriptis illã inueniet. Tertiũ genus de his quæ ſunt, & nõ uidentur, diximus eſſe dęmones, de quibus tractare incipiẽtes, dicamus quot illorũ ſint ordines, & quare uocati ſint dęmones. Tres igitur dęmonũ ordines uoluit Plato eſſe, à ſuperiori uſq; ad imũ nihil ſine rationali creatura eſſe affirmãs. Dicit enim, in firmamẽto eſſe quoddam animal rationale, quod ita definit: Animal rationale, cœleſte, immortale, impatibile, ſtellas uidelicet, de quibus in loco ſuo dicemus. ſunt eñ de his quę ſunt & uidentur. Deinde dixit eſſe in ęthere q̃ddã genus inuiſibilis animalis, à firmamẽto uſq; ad lunã primũ ordinẽ dęmonũ, quod ita definitur, Animal rationale, immortale, patibile æthereũ: cuius dicit eſſe officiũ ſoli diuinæ contẽplationi uacare, & de eius contẽplatione delectari. in inferiori uerò loco. i. circa ſuperiorẽ partẽ aeris uicinę lunę dicit eſſe aliud genus, cuius eſt diffinitio, Animal rationale, immortale, patibile, diligentiã omnibus impartiẽs. cuius eſt ſecundũ eundẽ officium, deferre preces homini, nõ Deo, & uolũtatẽ Dei hominib. uel per ſomnia, uel per ſigna, uel per intimã aſpirationẽ, uel uocalẽ admonitionẽ. Quod dicitur patibile, quia diligit bonos, congaudet illorũ proſperitati, cõpatitur aduerſitati. Tertius ordo eſt in hac humecta parte aeris, ꝙ ita definitur: Animal humectũ, rationale, immortale, patibile. Cuius eſt officiũ humanitati inuidere, ex inuidia inſidiari, quia unde deſcẽdit per ſuperbiã, aſcẽdit humanitas per humilitatẽ. Eſt etiam ita luxurioſum, ꝙ aliquando cõmiſcet ſe mulieribus, & ali-

& aliquos generat: unde & incubi, quia ſic cõcumbunt, dicuntur: qui ab alijs differunt dęmonib: quia duo primi ordines dicuntur cacodęmones: id eſt, bonũ ſcientes. καλὸν bonum, δαίμων ſciens dicitur. Iſti uerò dicuntur cacodæmones, id eſt malum ſcientes. κακὸν enim malum eſt, & non abhorreas nominis communitatem, qua & illi & iſti dicuntur dæmones, quaſi ſcientes, cum & iſti & illi angeli dicantur. unde dicitur malus angelus. Inferiorem partẽ mundi homo habitat, id eſt, terram, animal rationale, mortale. de quo in ſuo loco dicemus. De prædictis dæmonib. quæritur, utrũ corpora habeant, an non, cũ ſint animalia, & omne animal corpus dicatur, an ſint ſpiritus, ut ait propheta: Qui facit angelos ſuos ſpiritus. Inde dicũt quidã quòd corpora ſint, tñ ita ſubtilia, ꝙ ſenſu percipi nõ poſſunt. Vnde reſpectu noſtrorum corporũ, quæ ſpiſſa ſunt & groſſa, ſpiritus dicuntur. quemadmodũ aer quãuis corpus ſit, tñ propter ſubtilitatẽ ſui ſpiritus uocatur. quod cõfirmat beatus Gregorius, qui in Moralibus loquens de angelis ait, Comparatione noſtrorũ corporũ ſpiritus ſunt, ſed cõparatione illius ſummi & incircumſpecti ſpiritus, corpora ſunt dicenda. Hoc iterũ probant autoritate beati Auguſtini, qui in Enchiridio quoddã ponit capitulũ, qualia corpora angeli habeant. Alij dicunt illos nõ eſſe corpora, ſed ſpiritus ſcilicet, quia ubiq; nõ ſunt, de loco ad locũ mouẽtur, cõparatione ſummi ſpiritus, q ubiq; totus eſt & integer. à beato Gregorio corpora dicti ſunt, nec inde ſequit ꝙ corpora ſint. ſicut illud eſt, Sapientia huius mũdi ſtultitia eſt apud Deũ. non ꝙ Deus ſapientia huius mũdi ſtultitiã reputet: ſed ꝙ ad cõparationẽ diuinę ſapientiæ ſtultitia eſt, nec inde ſequitur ꝙ ſit ſtultitia. De illo uerò capitulo beati Auguſtini, qualia corpora angeli habeant, dicunt beatũ Auguſtinum ibi loqui de corporib. quę aſſumunt, quando hominib. apparent, utrum uera ſint corpora an non, nec tñ dicit illos eſſe corpora. Nos aũt plus illorũ ſententię concedimus, qui dicunt illos eſſe ſpiritus: nec uideatur alicui eſſe inconueniens, quod Plato duo genera dicit eſſe cacodęmonum, cum diuina ſcriptura nouem dicat eſſe ordines angelorum. Plato enim diuiſit ſecundum loca, ſed diuina pagina iuxta officia. In duobus igitur illis generibus continentur nouem ordines, & econuerſo.

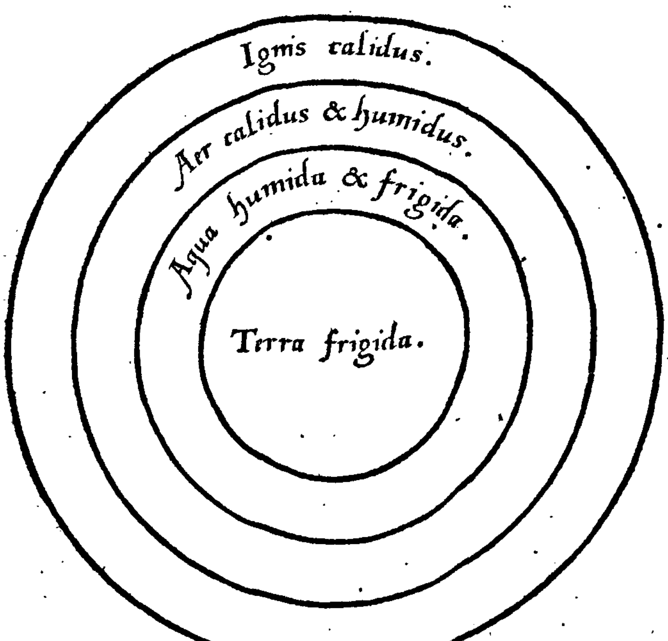
Poſt tractatum de creatore & anima mũdi & dæmonibus reſtat tractare de anima hominis. Sed qa de homine locuti ſumus uſq; ad illũ locũ, loqui de eius anima differamus, ut ſit unus & cõtinuus de homine tractatus. Hactenus de illis quę ſunt, & nõ uidentur, noſtra diſſeruit oratio, nunc ad ea quę uidẽtur, ſtylus cõuertatur. Sed antequã initiũ loquẽdi de illis faciamus, petimus, ut ſi loquentes de uiſibilibus aliquid probabile, & nõ neceſſariũ dicimus, uel neceſſarium, & non probabile ponimus, non inde uituperemur, ut phyſici enim tantum probabile ponimus: ut uerò philoſophi probabile, & ſi nõ neceſſariũ adiungimus, ſed illud uideatur ſi aliquid probabilius inter modernos inde tractauerint. Tractaturi igitur de eis quæ ſunt & uidentur, quòd illa corpora ſunt, & omnia corpora ex elementis conſtant: ab elementis ſumamus exordium, oſtendendo quid ſit elementum, quare quatuor ſint elementa, nec pauciora, quod fuit chaos elementorum, qualiter ſolutum.

Elementum uerò ut definiunt philoſophi, eſt ſimpla & minima alicuius corporis particula: ſimpla ad qualitatem, minima ad quantitatem. Cuius exemplum tale eſt: Elementum eſt pars ſimpla, id eſt cuius non ſunt contrariæ qualitates. Sed quia hoc totum uidetur habere oſſa & ſimilia, ut remoueat illa, addit minima: id eſt, quæ ita eſt pars alicuius, quod nihil eſt pars eiuſdẽ. unde literæ per ſimile dicuntur elementa, quia ſunt partes ſimillimæ, ita quòd nihil eſt pars illarum. Volunt autem philoſophi ex elementis quatuor conſtare humores, ex humoribus partes tam homiomeras, id eſt conſimiles, ut eſt caro & oſſa, quàm organicas, id eſt officiales, ut ſunt manus & pedes, & cætera. Ex utriſque uerò partibus humana conſtare corpora. Ergo ſecundum eum nullum ex his quatuor quæ uidentur, & à quibuſdã elementa reputata ſunt, eſt elementum ſimplum uidelicet, nec terra nec aqua, nec aer, nec ignis. Nullum quippe eorum eſt ſimplum qualitate, nec minimum quantitate: & ut in terra aliquid eſt calidi, aliquid frigidi, aliquid ſicci, aliquid humidi: quod quia cuilibet eſt patens, probationem illius prætermittamus. Neque enim apertè uera, neque apertè falſa ſunt probanda, ſed de quibus eſt aliqua dubitatio. Non eſt ergo terra ſimpla qualitate, nec minima quantitate, cum ex tam magnis partibus conſtet. ſunt enim quatuor illius partes uel quinque zonæ, nec ergo eſt elementum. Similiter de aqua

& igne & aere probari poteſt. Elementa ergo ſunt ſimplæ & minimæ particulæ, quibus hæc quatuor conſtant quæ uidemus. Hæc elementa nunquam uidentur, ſed ratione diuiſionis intelliguntur. Diuiditur enim ut figuraliter dicatur humanum corpus in organica, ut in manus, &c. organica in homiomera, id eſt, conſimiles, ſcilicet in partes carnis & oſſa. Homiomera autẽ in humores, melancholiam, &c. humores autẽ in elemẽta, id eſt in ſimplas & minimas particulas. Cuius diuiſionis pars actu, pars ſola ratione & cogitatione fieri poteſt. Corpus enim humanũ in membra, mẽbra in homiomera actu diuidere poteſt, ſed homiomera in humores, humores in elemẽta ſolus intellectus diuidere poteſt: quia ut ait Boethius in commẽto ſuper Porphyrium, Vis eſt intellectus coniuncta diuidere, & diuiſa coniungere. Sed quæret aliquis, ubi ſunt elementa? Nos dicimus in compoſitione humani corporis & aliorum, ſicut litera in compoſitione ſyllabæ, & ſi non per ſe. Sed quidam ſunt, qui ut ruſtici neſciunt aliquid eſſe, niſi ſenſu illud poſsint comprehẽdere: quia animal nõ percipit quæ ſunt ſpiritus, cũ ſapienti plus inquirenda ſint inſenſibilia, quã ſenſibilia. Cum ergo ſimplæ & minimæ particulæ ſint elementa, quæ ſunt frigidæ & ſiccæ, dicunt terra. Quæ frigidę & humidæ, aqua: quæ calidę & humidę, aer: quę calidæ & ſiccę, ignis. Cũ autẽ hæc quatuor quæ uidentur, ex illis cõpoſita ſint, illud de his in quo duæ particulæ frigidę & ſiccę dominãtur, nomine illarum dicitur terra: in quo frigidę & humidę, aqua: in quo calidę & humidę, aer: in quo calidæ & ſiccę, ignis. Si ergo illis digna uelimus imponere nomina particulas prędictas, dicamus elementa iſta quatuor, quę uidentur elementata. Sunt quidã qui neq; philoſophorũ ſcripta, nec phyſicorũ unquã legerunt, ex ſuperbia ab aliquo diſcere dedignantes, ex arrogantia, quę neſciunt confingentes, nõnnihil dicere uideantur, dicunt eſſe iſtorũ quatuor, quę uidentur qualitates: calorẽ, frigiditatẽ, humiditatem, ſiccitatem. Sed iſtis phyſicam uelut & partẽ pede detrahentibus, reclamat eodem ore Platonis, uocantes elementa materias, cum nullę qualitates materia alicuius eſſe põſsint. Eſt enim materia, quæ accepta forma tranſit in aliud. Reclamat item ore illius philoſophi, qui in iſagogis ſuis ait: aliud eſſe elementa, aliud eorum cõmixtiones, quæ ſunt calidæ & ſiccæ, & ſic de alijs. Iterum reclamat ore Macrobij dicentis: Cũ in ſingulis elementis diuerſę eſſent qualitates, talẽ unicuiq; dedit, ut in eo cui adhæret, cognatam & ſimilẽ reperiret, ut aqua cũ terra frigiditatẽ, aer cũ aqua humiditatẽ, ignis cũ aere calorẽ. Vide ubi dixit elementa non eſſe qualitates, ſed qualitates in elementis. Si ergo quod alicui ineſt, diuerſum eſt ab eo cui ineſt, nõ eſt ipſum quod eſt, ipſum cui ineſt. Sunt alij qui dicunt, iſta quæ uidentur eſſe elementa, authoritate Iuuenalis hoc probantes, qui de guloſis ait, Guſtus per omnia elementa quærunt: in terra uenationes, in aqua piſces, in aere aues. quæ ſententia quia uera eſt, nec ſententiæ philoſophorum contraria, qualiter cum iſta ſtare poſsit exponam. Philoſophus igitur tanq; phyſicus de naturis corporum tractans, ſimplas illarũ & minimas particulas elementa quaſi prima principia uocauit. Philoſophi uerò de creatione mundi agentes, non de ſingulorũ corporum naturis, iſta quatuor quæ uidentur, elemẽta mundi eſſe dixerunt, quia ex iſtis cõſtant: & iſta primũ creata ſunt, deinde ex his ut ex elementis cętera omnia facta ſunt, ut in ſequentib. oſtẽdetur. Nulla eſt ergo inter eos cõtrarietas. ſed dicunt contrà, Nullũ iſtorum elementum eſt, quia nullũ eſt eorum quod ex quatuor elementis factum non ſit. quod ſic probant: In terra eſt aliquid de aqua, quia aliquid humiditatis uidemus exire. In eadem eſt aliquid aeris, quod probat fumus inde euaporans, & aliquid caloris, quod tactu percipimus. Similiter de alijs probant hoc idẽ authoritate Platonis dicentis: Cum terra tranſeat in aquã, & aqua in terram, quare magis dicatur aqua q; terra. Nos uerò contradicimus in unoquoq; illorum de alijs aliquid eſſe, nec tamen ea inde eſſe facta, quia non ſubſtantialiter, ſed accidentialiter ineſt. Cum enim terra poroſa ſit, & aquis circũdata, aliquid humoris aquæ ſubintrat, & aliquid aeris. Cum ergo in medio mundi ſit, & ignis ab omni parte æqualiter diſtet terræ, quid mirũ ſi aliquid caloris inde recipiat? Inſunt igitur iſta terræ accidentaliter, non natutaliter, nec ex iſtis cõſtat. Similiter de alijs licet probare, ſed quia breuitatẽ in hoc opere ſectamur, quid in alijs de alijs ſit, & qualiter in eis accidat, ingenijs aliorum inquirere dimittamus. Etenim principiũ à magiſtro, perfectio autẽ debet eſſe ab ingenio & ſtudio. Quoniam iterum Platonem dicunt quæſiſſe, quare magis dicatur aqua q; terra, uel è cõuerſo cũ ſic diſſoluantur. ſic intelligimus illum loqui nõ de elemento ibi, ſed de parte elementi, quæ ſic diſſoluitur. Nunquã enim totum diſſoluitur elementum. Dicit enim id q; diſſoluitur non eſſe terrã, ſed terreum, id eſt partem terræ. ſed quod remanet retinens proprietatẽ terræ, dicit terram & elementũ. Sed de hoc Deo annuente uitã ſatis dicemus. Sunt ergo elemẽta prædictorũ corporum particulæ, ut dicunt philoſophi. Sunt aũt elementa mundi, ut dicunt philoſophi, quæ uidentur. de quibus huiuſmodi tractatus habendus erit.

Quare unumquodq; factum ſit, quare quatuor nec pauciora. ſed quia firmior eſt ſententia, quę autoritate ſapientis utitur, quid inde Plato ſenſerit dicamus. Diuini inquit decoris ratio poſtulabat talem fieri mundum, quæ & uiſum pateretur & tactum. Ac ſi diceret: Cum Deus ſola bonitate non indigentia, quippe qui perfectum & ſummum bonum eſt, mundum creauit, talem uoluit illum fieri, qui uideretur & tangeretur, ut homo etiam oculis in rerum creatione & gubernatione diuinam potentiam & bonitatem percipiens, potentiam timeret, ſapientiã ueneraretur, bonitatem imitaretur. Deinde ſubiungit: Conſtabat aũt nihil poſſe uideri niſi ignis beneficio, neq; tangi ſine ſolido, nec ſolidũ eſſe ſine terra. Quomodo uiſus non poſsit eſſe ſine igne, nec tãgibile

ſine terra,loquentes de ſenſibus corporis oſtendemus.Poſtea addit:Idcirco fecit Deus quaſi fundamenta ignem & terram.Sed quoniam in eis ſunt contrariæ qualitates,quippe terra eſt corpulenta,obtuſa,immobilis.Ignis ſubtilis,acutus,mobilis:uidit Deus ſine medio ea iungi non poſſe, ideoq; inter ea medium creauit,de quorum coniunctione quia fecimus mentionem,dicamus qd ſit coniunctio,quid commixtio contrariorum.Cōmixtio ergo contrariorum eſt,quando ex duobus ita fit unum,ut neutrū remaneat,id quod ante fuerat:ut ſi calidiſsimum frigidiſsimo miſceatur,fit tepidum,neq; frigidiſsimo neq; calidiſsimo remanente: coniunctio uerò contrariorū eſt, quando ex duobus ita fit unum,quod utrunq; remanet id quod antè. Quod in contrarijs habentibus agentes qualitates ſine medio eſſe non poſſunt.Sunt autem agentes qualitates,calor, frigiditas.ſed quare? loquentes de homine dicemus. Si enim alterum alteri adponatur, repugnant,& alterum ab altero diſſoluitur:ut ergo ſubſiſtāt,oportet medium eſſe.Id ſi tale fuerit, quod plus ad unum quā ad aliud ſe habeat,paulatim in illud ad quod ſe plus habet, trāſibit,ſicq; illa cōiunctio diſſoluetur: ueluti ſi inter calidiſsimum & frigidiſsimum aliquid plus habens ſe ad calidum quā ad frigidum ponatur,illo in naturam calidi tranſeunte,& frigiditate pereunte,diſſoluetur illa cōiunctio.Sin autem tale fuerit medium,quod ad utrunq; ſe æqualiter habeat,non plus in naturam unius quàm alterius tranſiens,illorum obſeruabis coniunctionem.Volens ergo prædicta duo elementa non cōmiſceri,ſed coniungere, ut utrunq; id quod eſt remanet, medium inter illa creauit,non unum tamen,ſed duo,aquā ſcilicet & aera. Si enim ſolam aquam inter ea poſuiſſet,tum plus ad terram quàm ad ignem ſe haberet.habet enim cōmune cum terra corpulētiam,obtuſitatem,cum igne mobilitatem:coniunctio illa non duraret. Similiter ſi ſolum aera. habet enim commune ſubtilitatem & mobilitatem cum igne,cū terra obtuſitatem. Sed dicet aliquis: Et ſi unum iſtorum non ſufficit,potuit tamen Deus facere aliud quod ſufficeret. Ad quod dicimus, nos non ponere rerminū diuinæ potentiæ.ſed dicimus nullum de his quę ſunt,potuiſſe ſufficere,nec iuxta rerum poſſe eſſe aliquid quod ſufficeret. Oſtenſo igitur quòd unum de iſtis ſolum non ſufficeret, quòd nullum aliud quod ad hoc ſufficeret,eſſe non poſſet,aperiamus. Cum igitur inter aliqua duo,duæ ſunt contrariæ qualitates,quia binarius in duo æqua diuidi non poteſt,aliquid inter illa poni poteſt,quod unam ab unoquoq; proprietatem recipiens, inter illa ſufficiat: ut cū terra & aer duas contrarias habeant qualitates. Eſt enim terra frigida & ſicca,aer calidus & humidus, aqua habens commune cum terra frigiditatem,cum aere humiditatem,inter illa ſola ſufficit. Similiter ignis & aqua contrarias habent qualitates. eſt quippe ignis calidus & ſiccus,aqua frigida & humida. Sed quia aer habet commune cum aqua humiditatem,cum igne calorem,inter utrūq; ſolus ſufficit. Si uerò inter aliqua ſunt tres cōtrariæ qualitates, ſicut nec ternarius in duo æqua diuidi poteſt,nec mediū quod ad ea æqualiter ſe habeat,poteſt inueniri. Oportet enim quòd de uno accipiat unam,duas de altero. ſic enim nec aliter poteſt in integrum diuidi ternarius.

Qualitas uerò per media nō diuiditur, nō ergo inter ea poteſt eſſe medium,niſi participās una & duabus. Iterū dicet aliquis: Et ſi ſecundum hanc ſyzygiā in tribus qualitatibus unum medium, quod ab utroq; unam acciperet,eſſe non potuit, ſecundū illam quæ fit in duabus, illud habere potuerunt. Si enim inter ignem & aquā eſt aer,qui una unius,altera alterius participat:quare inter ignem & terram in ſyzygia duarum qualitatum unum medium, quod ab utroq; unam acciperet, eſſe non potuit. Eſt enim calidus & ſiccus,terra frigida & ſicca. Nos uerò dicimus, nec ſecūdum hunc medium fuiſſe neceſſarium, cū in aliquo conueniant, ſed in ſiccitate nec eſſe potuit. Si enim aliquod tale medium eſſet, quod ab utroq; aliqd acciperet, uel acciperet ab igne calorem,à terra ſiccitatē,idemq; eſſet quod ignis, uel à terra frigiditatem, ab igne ſiccitatem,& ſic idem eſſet quod terra: uel ab igne calorem,à terra frigiditatem,præter hæc (ut opinor) nihil poteſt confingi. Sed impoſsibile eſt aliquid eſſe calidum & frigidum. Cum enim ſint quatuor elementa & quotuor illorum cōplexiones,inde fiunt ſex complexiones, quarum quatuor ſunt poſsibiles,duę impoſsibiles. Sunt autem quatuor poſsibiles,calidum & ſiccum,calidum & humidum,frigidum & humidum,frigidum & ſiccum. Duę uerò impoſsibiles,calidum & frigidum,humidum & ſiccum. Duo igitur elementa creator in medio poſuit,quia unum prędictis rationibus non ſufficeret. Elementorum uerò talis eſt diſpoſitio, quod inferiorē locū obtinet terra,deinde eſt aqua,poſtea aer,ſuperior eſt ignis. Si enim aliquid

inferius

inferius terra eſſet, quia naturaliter grauis eſt, ad illud tenderet. grauia enim naturaliter deorſum tendunt. Si uerò aliquid ſupra ignem eſſet, ex leuitate ſua ad illud tenderet, & diſſolui ab alijs cõ tenderet. Iuxta terram poſita eſt aqua, quia naturaliter grauis eſt, & ſi non quantum terra, & ſecũdum locum obtinere debuit. deinde eſt aer grauior igne, & leuior aqua, meritò inter utrunq; ponitur. Et quoniã quid ſit elemẽtum docuimus, & quot ſint, & quare plura non ſint, & cauſam ordinationis ſignificauimus, de Chao, quod in principio mundi fuit, dicamus, cõmunem ſententiam præponentes, deinde illam improbantes, ad ultimũ noſtram rationib. confirmantes. Dicunt oẽs fere, Elementa in prima creatione certa loca non obtinuiſſe, imò in unã maſſam mixta fuiſſe, in qua erant grauia & leuia, modò aſcendebant, modo deſcendebant. Subiungunt etiam rationem, quare tanta confuſio rerum foret, niſi ſua potentia, ſapientia & bonitas res ordinaret. Deinde hoc probant authoritate Platonis, qui in Timęo ait, Deum ex inordinata iactatione elementa redegiſſe in ordinem. Nos uerò dicimus falſam eſſe quam proponunt, nec conuenientem eſſe rationem, quam inducunt, nec bene eſſe intellectã authoritatem quam prætẽdunt. Prius ergo probemus ſententiam eſſe falſam, poſtea rationem non eſſe conuenientẽ, deinde non bene eſſe intellectã authoritatem. Dic ergo quiſquis hoc affirmas: Maſſa illa quæ conſtabat ex quatuor elemẽtis, maior erat uel minor uel æqualis elementis, quæ modo ſunt. Si maior erat, nõ ergo omne corporeum in quatuor elementis continetur, uel aliquid de ea perijt. Si minor, tunc creator poſt eã aliquã nouam materiam creauit, ex qua elementa augmentauit. Si æqualis, omnem locum, quę illa modò implent, implebat. non igitur quò aſcenderet uel deſcenderet, habebat. Falſa eſt ergo ſententia. Inconueniens eſt ratio quã inducunt, ſcilicet Deum ad hoc feciſſe, ut oſtenderet quanta confuſio rerum foret, niſi ſua bonitas eas ordinaret. Cui oſtenderet? Angelo? Sed angelus ex natura & gratia naturas rerum cognoſcit. Homini? Sed nondum erat homo, & ſi ut homini oſtenderetur, facta eſſet, uſq; ad hominem ſeruaretur. Sed ante hominis creationẽ ordinata ſunt elementa. Authoritas Platonis non bene eſt ab his intellecta. Cũ enim dicit Plato, ex inordinata iactatione Deum elementa reduxiſſe in ordinem: non ideo dicit, quòd unquam inordinatè iactarentur. Quis enim ullus locus relictus eſſet inordinationi, Deo cuncta diſponente? Sed quia eſſent niſi ſic, ut nunc ſunt, à Deo eſſent ordinata. Cum enim terra naturaliter deorſum tendat, ignisq; ſurſum, niſi illa inferiorem locum obtineret, ille uerò ſuperiorem: hæc ſemper quæreret inferiorem, hic ſuperiorem, & ſic eſſet inordinata iactatio. hanc redegit creator in ordinem, cõferendo terræ locum, ſcilicet inferiorem, igni ſuperiorem: ut hæc non haberet quò deſcenderet, neq; hic quò aſcenderet. Ex inordinata igitur iactatione, nõn quæ fuit, ſed quæ eſſe potuit, Deus elementa in ordinem redegit: ueluti ſi monitu alicuius noſtri amici aliquid quod contingeret, niſi ipſe moneret fugiamus, dicimus, Iſte liberauit nos ab hoc malo: non quia hoc malum prius fuiſſet, & poſtea nos inde liberaſſet: ſed quia niſi iſte fuiſſet, nobis accidiſſet. Fuerunt igitur in prima creatione, ubi nunc ſunt elementa, ſed non qualia nunc ſunt. Etenim terra omnino erat cooperta aquis, aqua uerò ſpiſſior quàm modo ſit, & ad magnam partem aeris eleuata. Aer autem ſpiſſior quàm modo ſit, & obſcurus: quippe cum neque ſol neque luna, neque aliæ ſtellæ eſſent, quibus illuminaretur. Ignis ſimiliter ſpiſſior erat, quàm modò ſit. Id autem quod terra erat omnino aquis cooperta, nec aliquo lumine illuſtrata, nec ædificijs diſtincta, nec ſuis animalibus repleta, quòd aqua & aer ſpiſſi & obſcuri erant, quòd in ſuperioribus ſtellæ non apparebant, chaos, id eſt confuſionem elementorum uocauerunt. Vnde Moſes: Terra erat inanis & uacua, & tenebrę erant ſuper faciem abyſſi. hoc chaos ſic diſſolutum eſt, cum aqua uſque ad maximam partẽ aeris eſſet eleuata: aer uerò ſpiſſus, & ignis ſimiliter in illa ſpiſſitudine aliquid terreæ & aqueæ ſubſtãtiæ inerat, quę ex calore ignis, & ſiccitate coagulata & durata, corpora ſtellarum uiſibilia & lucida creauit. Quod autem in cõpoſitione ſtellarum & de inferioribus & de ſuperioribus elementis eſt, dominante tamẽ ſupremo, ex hoc poteſt probari, quòd uiſibilia ſunt & ſplendida & mobilia. Quod enim uiſibilia ſunt, ex inuiſibili uel uiſibili habent: at ex inuiſibili nihil poteſt eſſe uiſibile. unde Lucretius: Ex inſenſibili ne credas ſenſibile naſci. & Macrobius: Omnis qualitas geminata creſcit, nunquã contrarium operatur. Non ergo ex igne uel aere habent quod uiſibilia ſunt: hæc quippe ſunt inuiſibilia. Ex uiſibili ergo, id eſt ex terra & aqua. Similiter quòd ſplendida ſunt & mobilia, ex obſcuro & immobili non habent: ergo ex ſplendido & mobili, ſcilicet aere & igne. Facta ſunt ergo ex quatuor elementis, ſcilicet de inferiorib. dominatur in eis aqua, de ſuperioribus ignis, quod effectu probari poteſt. Calorẽ enim terris cõferunt, & ad nutrimentũ ſui humorẽ attrahunt. Similia namq; ſimilibus congaudent. Hic ſubijciet aliquis: Cũ in aere ſit humor ſpiſſior quàm in igne, & calor quamuis non tantus, quare in aere corpora ſtellarũ facta non ſunt? Nos uerò dicimus, quòd quamuis aer ſit calidus, eſt tamen & humidus: nõ ergo potuit deſiccando ſpiſſare, & ſic corpus lucidũ & uiſibile creare. ueluti ſi aqua ſpiſſa ſuperponatur igni, ſpiſſatur, & in lapideam ſæpe tranſit ſubſtantiam: ſin autẽ alicui calido & humido ſuperponatur, ut aquæ bullienti, ita ut ab illo ſolo calorẽ recipiat, nõ ſpiſſabitur. uel ſecundum Conſtantinũ: Cum in uno de iſtis quatuor duæ ſint qualitates, ſingillatim unam habet ex ſe, alterã ex alio. Ignis ex ſe calidus eſt, ſiccus ex motu uel ex terra. Aer eſt humidus ex ſe, calid' ex igne. Aqua humida ex aere, frigida ex ſe. Terra uerò ex ſe ſicca eſt, ſed frigida ex aqua. Qđ uerò in unoquoq; eſt ex ſe, pl' in eo ualet, quã q́ ex alio. Cũ ergo in aere humiditas ſit ex ſe, calor ex igne, ꝓualuit in eo

humiditas,nec potuit deſiccando corpora ſtellarum creare.Iterũ quod maius eſt,non fuit diuina uoluntas ſtellas eſſe in aere. Cum enim aer terrę ſit uicinus, ſi in eo eſſent ſtellæ,ex uicinitate ſua terram incenderent,nec aliquid in ea uiuere poſſet. Corporibus ſtellarum ſic creatis, quia igneę ſunt naturæ,cœperunt ſe mouere,& ex motu ſubditum aera calefacere.Quo mediãte aqua calefacta eſt,ex aqua calefacta & ſpiſſata,diuerſa genera animaliũ ſunt creata:quorum quædam quæ plus habuerunt ſuperiorum elemẽtorum,aues ſunt. Vnde aues modò ſunt in aere ex leuitate ſuperiorum,modo deſcendunt in terram ex grauedine inferiorũ. Alia uerò quæ plus aquæ habuerunt,piſces ſunt,inde eſt quòd in hoc ſolo elemento uiuere poſſunt. Sic igitur aues & piſces ex aqua creati ſunt.unde ſcriptum eſt:Magnæ Deus potentiæ, qui ex aquis ortum genus partim remittis gurgiti,partim leuas in aera.Iſtis ſic creatis ex aqua effectu ſuperiorum,ubi aqua tenuior fuit:ex calore & creatione prædictorum deſiccata eſt.Apparētq; in terra quaſi quędam maculę, in quibus homines & alia animalia habitabant. Sed cum terra ex ſuperpoſita aqua eſſet lutoſa, ex calore bulliens,ex ſe diuerſa genera animalium creauit, & ſi in aliqua parte terræ abundauit ignis,cholerica nata ſunt animalia,ut leo. Si terra molãcholica,ut bos & aſinus. Si aqua,phlegmatica,ut porcus. Ex quadam uerò parte, in qua elementorum qualitates, æqualiter conuenerunt, humanum corpus factum eſt. Et hoc eſt quòd diuina pagina dicit, Deum feciſſe hominẽ ex limo terræ. Non enim credimus animam,quæ ſpiritus eſt, & leuis & munda, ex limo eſſe factam,ſed à Deo homini inſpiratam. unde ait ſcriptura: Formauit Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum uitæ. Vnde cum diuerſa melancholica animalia creata ſunt,infinita phlegmatica & cholerica. Vnus ſolus homo creatus eſt:quia ut ait Boetius,Omnis æqualitas pauca eſt & finita:inæqualitas uerò numeroſa & multiplex. Sed quoniam eſt proximum temperato,& ſi minus,tamen aliquanto eſt temperatum: ex uicino limo corpus mulieris eſſe creatum, uerisimile quibuſdã uidetur,& ideo nec penitus idem eſt quod homo,nec penitus diuerſum, nec ita temperata:quia calidiſsima frigidior eſt frigidiſsimo uiro. Et hoc eſt quòd diuina pagina dicit Deum feciſſe feminam ex latere Adæ. Non enim ad literam uolumus Deum primũ hominẽ ex coſta eſſe. Sed dicet aliquis,eadem ratione plures homines & fœminas tũc poſſe creari,& adhuc poſſe. Nos dicimus uerum eſſe, ſi diuina uoluntas eſſet: quia ut aliquid fit natura operante, neceſſe eſt diuinam uoluntatem præcedere. Iterum dicet,hoc eſſe diuinæ poteſtati derogare,ſic eſſe factum hominem dicere. Quibus reſpondemus è contrario: Immò id eſt ei conferre, quia ei attribuimus,& talem rebus naturam dediſſe,& ſic per naturam operantem humidũ corpus creaſſe. nam in quo diuinæ ſcripturæ contrarij ſumus, ſi quod illa dicit factũ, nos qualiter factum ſit explicemus. Si enim modò unus ſapiens dicat aliquid eſſe factum,& non explicet qualiter: alter uerò hoc idem dicat & exponat,quæ in hoc eſt contrarietas? Sed quoniã ipſi neſciunt uires naturæ,ut ignorantiæ ſuæ omnes ſocios habeant,nolunt aliquẽ eas inquirere, ſed ut ruſticos nos credere,nec rationem quærere. ut iam illud propheticũ impleatur: Erit ſacerdos ſicut populus. Nos autem dicimus in omnibus rationem eſſe quærendam, ſi poteſt inueniri. Si enim alicui deficiat, quod diuina pagina affirmat,ſpiritui ſancto & fidei eſt mãdandũ. Non enim ait Moſes, Si agnus non poteſt comedi,ſtatim igni comburatur: ſed prius conuocet uicinum,qui coniunctus eſt domui ſuæ,& ſi nec ita ſufficiunt ad eſum agni,tunc demum igni comburatur: quia cum de diuinitate aliquid quærimus,ſi ad illud comprehendendum non ſufficimus,uicinum domui noſtrę conuocemus,id eſt manentem in eadem fide catholica inquiramus. Sin autem nos neq; ille ad id comprehendendum ſufficimus,tunc illud igne fidei comburamus. Sed iſti multos habentes uicinos domui ſuæ coniunctos,ex ſuperbia nolunt aliquem cõuocare,maluntq; neſcire quã ab alio quęrere:& ſi aliquem inquirentem ſciant, illum eſſe hæreticum clamant, plus de ſuo caputio præſumentes,quàm ſapientiæ ſuæ confidentes. Sed quęſo ne habitui credas. iam enim in eis impletum eſt, quod ait Satyricus: Fronti nulla fides. quis enim nõ uicus abundat, Triſtibus obſcœnis. & iterum: Rarus ſermo eſt ille,& magna libido tacendi, Atq; ſupercilio breuior coma. Et quoniam de prima creatione rerum fecimus mentionem,quam diuerſi diuerſis temporibus dicunt eſſe factã,doceamus in quo tẽpore & quibus rationibus dicũt eſſe factam. Hebræi ergo & latini dicũt in uere principium mundi fuiſſe. Vnde Virgilius de diebus ueris loquens ait: Non alios crediderim prima origine mundi, Illuxiſſe dies,aliumue habuiſſe tenorem. deinde ſubiungit: Ver illud erat,uer tempus agebat. Horum talis eſt ratio: Quicquid creatur,æqualitate proportionum creatur: ſed nullum tempus præter uer temperatum eſt: in uere ergo creatio mundi facta eſt. Aegyptij uerò in Iulio illam eſſe factam dicunt. Quos ſecutus Macrobius, dicit in natali die mundi cãcrum geſtaſſe lunam,leonem ſolem. Quorum hæc eſt ratio: In prima creatione tãtus fuit humor, quod terra erat aquis circundata, tantus uerò humor ſine mixto calore temperari non potuit. Ergo in tempore anni,in quo maximus calor eſt,id eſt in æſtate,creatio mundi facta eſt.

LIBRI PRIMI,
FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri περὶ διδάξεων, ſiue elementorum philoſophiæ, Liber II.

PROOEMIVM.

IN ſuperiore particula de eis quæ ſunt & non uidentur, & elementis, quæ quidem uiſibilia, quidam inuiſibilia docuerunt, pro paruitate noſtri ingenij ſummatim perſtrinximus: nunc uerò de unoquoq; & eius ornatu dicere ſatagamus. Sed quamuis multos ornatũ uerborum quærere, paucos ueritatem, ſcientiæ cognoſcamus, nihil tamẽ de multitudine, ſed de paucorum probitate gloriantes, ſoli ueritati inſudamus. Maluimus enim nudam ueritatem prætendere, quam palliatam falſitatem. Sed quis nam eſt, cui ariditas noſtri ſermonis diſpliceat, ſi noſtri animi occupationes cognouerit, ornatum ſermonis non quæſierit, ſed de illo quod agimus ſtupebit. Quis enim ullus reliquus locus poteſt eſſe ornatui, cũ oporteat quid & qualiter legamus cogitare: deinde legendo exponere, in diſputationibus contra falſa declamare, de aliorum inuentis iudicare, contra inuidorum detractiones linguam acuere: ut iam impletum ſit in nobis illud de filijs Iſraël, qui reædificantes templum, in una manu gladium, in altera lapidem habebant. Sed hæc hactenus. Nunc de ſingulis elementorum & uniuſcuiuſq; ornatu dicamus, à ſuperiori, id eſt ab igne incipientes.

Catalogus Libri II.

QVID ſit æther.
Vnde aquæ congelatæ ſint ſuper æthera.
Quod non eſt bona ratio dicere hoc, quia Deus facere poteſt.
Quid ſit quòd in modũ pellis extẽſæ uidetur.
Quot modis fiat ſermo de ſuperioribus.
Quare ignis dicatur firmamentum.
De infixis ſtellis.
Quot circuli dicantur eſſe in firmamento.
Qui uiſibiles: qui item inuiſibiles.
Vnde incipiat galaxias, & quomodo extendatur.
Qualiter zodiacus diſtendatur, & quare ſic ſit nominatus.
Quomodo in zodiaco ſint ſigna diſpoſita.
De quinq; parallelis.
De duobus coluris.
De horizonte & meridiano circulo.
De motu firmamenti.
De Saturno.
Quare aliqua ſtella dicatur frigida.
Quare non omne igneum ſit calidum.
Quot modis nomina qualitatum rebus attribuant.
De Ioue.
De Marte.
De Venere.
Quomodo eadem ſtella dicatur lucifer & heſperus.
De Mercurio.
De ſole.
Quare retrogradæ & ſtationariæ uideatur.
Vnde uiſum ſit quibuſdam quòd ſol ſit quartus, quibuſdam quòd ſecundus à luna.
Quæ ſententia magis inde ſit ſequenda.
Vtrum moueatur ſol cum firmamento, uel contrà.
Quæ neceſſitas fuit, ut ſol obliquè moueretur.
Quas diuerſitates operatur aſcendẽdo uel deſcendendo.
Quæ ſint qualitates temporum, & quibus elementis quibus ætatibus conſimilia ſint.
Quare citius moriantur infirmi in uere & autumno.
Quid ſit naturalis dies, & de eius partibus.
Quid ſit dies uſualis.
Vnde inæqualitas & æqualitas dierum.
Vnde eclypſis ſolis.
Quare in ſingulis non contingat.
De luna.
Quare luna non habeat proprium ſplendorem & calorem.
Quare ſplendor in luna creſcat & decreſcat.

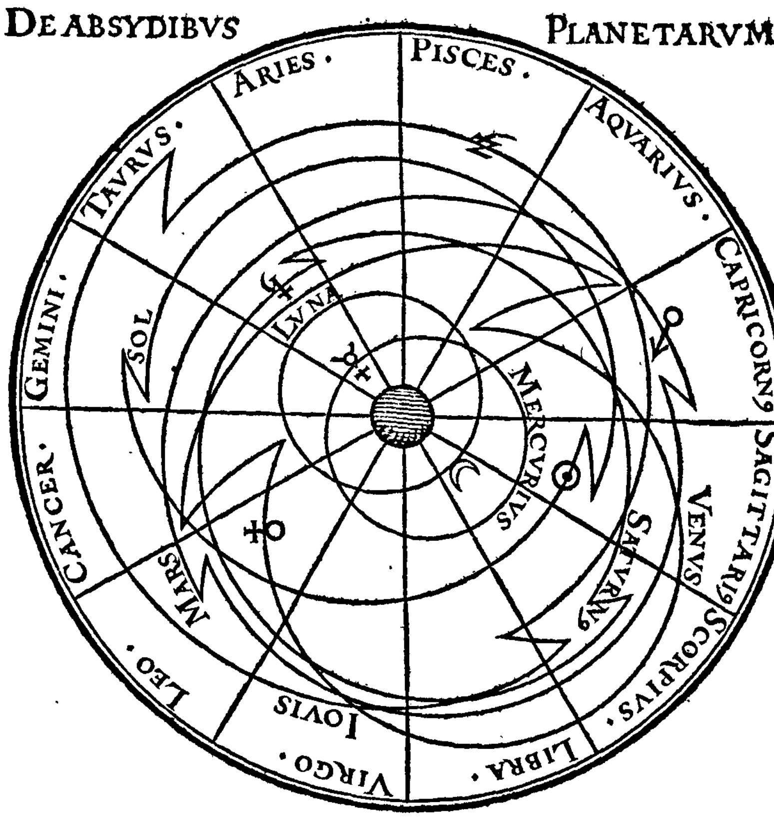
De eclypſi lunæ.
Quare ſingulis menſibus non contingat.
Quæ ſit umbra conoides.
Quæ cylindroides?
Quæ calathoides.
Quid ſit umbroſum quod in medio lunæ apparet.

Liber ſecundus.

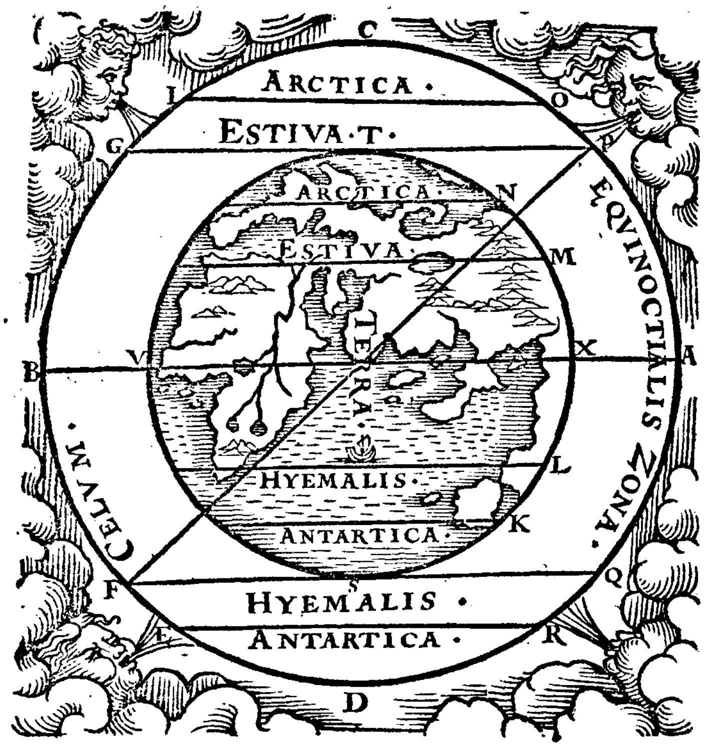
IGNIS eſt ſpacium à luna ſurſum, quod idem æther dicitur, cuius ornatus eſt, quicquid ſuper lunam uidetur, ſcilicet ſtellæ tam infixæ quàm erraticæ. Sed quæret aliquis: Eſt'ne ſuper lunam niſi æther & ſtellæ & prætaxati ſpiritus, an ibi ſunt aquæ congelatæ, ſupra quas ſunt aliæ? Dicunt inde quidam ſuper æthera eſſe aquas congelatas, quæ in modum pellis extenſæ oculis noſtris occurrunt, ſuper quas ſunt aquæ, authoritate diuinæ paginæ hoc confirmantes, quę ait: Poſuit Deus firmamentum in medio aquarum. & iterum: Diuiſit aquas quę erāt ſub firmamento, ab his quæ ſunt ſuper firmamentū. Sed quoniam iſtud contra rationem eſt, quare ſic eſſe non poſsit oſtendamus, & qualiter diuina pagina in prædictis intelligenda ſit. Si ibi ſunt aquæ congelatæ, ergo aliquid ponderoſum & graue. Sed proprius locus ponderoſorum & grauium terra eſt. Si iterum ſunt ibi aquæ congelatæ, coniunctæ ſunt igni, uel non. Si igni coniunctæ ſunt, cum ignis calidus ſit & ſiccus, aqua uerò cōgelata, frigida & humida, contrarium ſuo contrario ſub medio eſt coniunctum: nunquam ergo ibi cōcordia, ſed contrariorū eſt repugnantia amplius. Si aqua congelata coniuncta eſt igni, uel diſſoluitur igne, uel extinguit ignem. Cum ergo ignis & firmamentum maneant, non ſunt aquæ congelatæ igni. Si non ſunt igni coniunctæ, eſt aliquid inter eas & ignem. Sed quid erit? Elementum. Sed nullum eſt ſuperius igne, factum ex elementis. Viſibile ergo. Vnde igitur non uidentur? Reſtat igitur, ibi non eſſe aquas congelatas. Sed ſcio quid dicet: Nos neſcimus qualiter hoc ſit, ſed ſcimus Deum hoc poſſe facere. Miſeri, quid miſerius, quàm dicere iſtud eſt, quia Deus illud facere poteſt, nec oſtendere rationem, quare hoc ſit: nec utilitatem, ad quam hoc ſit. Non enim quicquid Deus facere poteſt, facit. Vt enim uerbis ruſtici utar, Potens eſt Deus de trunco facere uitulum. Fecit ne unquam? Vel igitur oſtendat rationem, quare hoc ſit, uel utilitatem, ad quam hoc ſit, uel deſinat iudicare ſic eſſe. Si ergo nec aquæ congelatæ ibi ſunt, nec ſuper eas ſunt aliæ. Cum autem diuina pagina dicit, Diuiſit aquas quæ ſunt ſub firmamento, ab his quæ erant ſuper firmamentum: Aera firmamentum uocauit, quia firmat & temperat terrena. Super hunc ſunt aquæ uaporaliter, in nubibus ſuſpenſæ, quemadmodum in ſequentibus oſtendetur, quæ diuerſæ ſunt ab his quæ ſunt ſub aere. Similiter exponatur, Poſuit firmamentum in medio aquarū. Quāuis hoc plus allegoricè, quā ad literam dictum eſſe credamus. Iterum dicatur: Quid eſt quòd ibi uidemus ſpiſſum, & aquei coloris? ignis enim non eſt. Si enim aer ex nimia ſui ſubtilitate uideri non poteſt, multo minus ignis, qui eſt ſubtilior. deinde talis color igneorum non eſt. Ad quod dicimus, nihil ibi uideri, ſed uiſum ibi deficere, & ex defectu uiſus, hominem ibi quoddam ſpiſſū confingere. Cum enim radius ille interior qui uiſum operatur, ad ſuperiora dirigitur, nec eſt ibi obſtaculum, quo repercutiatur, deficit, deficiendoque ſpiſſatur. Sed quia per oculum, in quo eſt aqueus humor, & criſtalleidos tranſit, quod de compoſitione oculi loquentes oſtendemus: cū deficit, nec alius color ſibi occurrit, talem, id eſt aqueum ſibi confingit. Hic ſubijcient: Si nihil ibi uidetur, imò uiſus ibi deficit, quomodo dictum eſt, Cœlum tegit omnia, ſtellas eſſe infixas in firmamento, in eodem undecim eſſe circulos, in uno quorum duodecim ſunt ſigna. dicemus ne eis? tarde reſpondeamus. Tribus igitur modis loquitur authoritas de ſuperioribus fabuloſe, aſtrologice, aſtronomice. Fabuloſe loquitur inde, Nemroth, Higinus, Aratus, taurum illuc eſſe tranſlatū, & in ſignum mutatum dicentes, & ſic de alijs. Quod genus tractandi maxime eſt neceſſariū. Nō enim ſcimus de unoquoque ſigno, in qua parte cœli ſit, & quot ſtellæ in eo ſint, & qualiter diſpoſitæ. Aſtrologicè uerò tractare, eſt ea quæ uidentur in ſuperioribus dicere, ſiue ita ſit, ſiue non. Multa enim ibi uidentur eſſe, quę nō ſunt: quia uiſus fallitur, ſic tractat Marcianus, Hipparchus. Aſtronomicè tractat Iulius Firmicus, Ptolemeus. Cum ergo dictum eſt, Cœlum tetigit omnia. Aſtrologicum eſt, quia ſic uidetur: uel æther dicitur cœlum, quia eſt diuerſis ſtellis cælatum. Dicitur firmamentum, quia ſuo effectu & calore ſtellarum, quæ in eo ſunt, firmat & temperat ſubdita. Cœlum igitur tegit omnia, quia in æthere & ſub æthere omnia cōtinentur. In hoc dicuntur ſtellæ infixæ, non ut gemma in auro: ſed quia in illo exiſtentes, ſemper in eadem parte illius uidentur. & quoniam de infixis fecimus mentionem, quæramus utrum moueantur, an omnino careant motu: & ſi mouentur, qualiter moueantur. Sunt qui eas non moueri aſſerunt, ſed à firmamento, & in eo fixas ad ortum & occaſum referri. Alij dicunt eas proprio motu moueri, quia igneæ ſunt naturæ, neque aliquid in æthere uel in aere ſine motu poſſe ſuſtentari, ſed ſemper in eodem loco & circum ſe moueri. Tertij dicunt eas etiam de loco ad locum moueri, nullum tamen earum motum oculis noſtris ſentire: quia tantum ſpacij in peragratione ſui circuli conſumunt, quod uita humana quæ breuis eſt, etiam ad breue punctum tam tardæ acceſsionis comprehendendę non ſufficit. Quamuis uerò huic ſententiæ quod de loco ad locum moueantur conſentimus, aliam tamē rationem

tionem quare motus earum non ſentiatur prætendimus: quæ talis eſt, Omnis motus diſcernitur per immobile,uel per minus mobile. Cum enim aliquid mouetur,ſi aliquid immobile uel minus mobile uideatur,cum aliquid præterire uel propinquare uidemus,motum ſentimus. Sin autem aliquid moueatur,neq; aliquid extra ipſum,uel immobile uel minus mobile uideatur,motus nõ ſentitur. Quod per nauem currentem in mari probari poteſt. Motus ergo ſtellarum per immobile uel minus mobile ſuperpoſitum,ſentitur,nunquam ſuperpoſitum, ut per ſigna motum planetarum diſcernimus: quia modò ſub hoc ſigno,modò ſub alio uidentur. Super prædictas autem ſtellas nihil eſt uiſibile,nec ideo eſt quo motus earum diſcerni poſsit. Mouentur ergo,ſed infixæ dicuntur,quia motus earum non ſentitur. In eodem firmamẽto undecim dixerunt eſse circulos, quorũ duo ſunt uiſibiles,alij inuiſibiles. de uiſibilibus ergo prius,deinde de inuiſibilibus diſseramus. Duo ergo uiſibiles,galaxias,id eſt lacteus circulus. Gala enĩ lac, χίος circulus, & zodiacus: & incipit galaxias iuxta ſeptemtrionem ex parte orientis, & ab obliquo per cancrum & capricornũ tranſiens,ad idem reuertitur principium. Dicitur autem ſic propter notabilem ſui claritatem. Si quis uerò,unde ſit ille in illa parte cœli notabilis ſplendor,ſcire deſiderat,Macrobium legat. Zodiacus uerò à capricorno per arietem ad cancrum aſcendens,de cancro per libram ad cãpricornum deſcendit. Deſcendere uerò & aſcendere iuxta noſtrũ ſitum, intellige hic duodecim æquas partes,ut refert Macrobius,per fluxum aquæ diuiſus eſt,quarum unaquæq; dicitur ſignũ, quia eis ſignamus in qua parte cœli ſit ſol & alij planetæ & ad quam exierint, & ad quam debeant peruenire. Quæ ſigna quia nominibus animalium titulata ſunt,ut aries,taurus,&c. Circulus qui ea continet,zodiacus dicitur. ζῶν enim eſt animal. Si quis autem cauſas nominum quærat,Helpericum legat. Signorum uerò talis eſt diſpoſitio,quòd propinquus nobis eſt cancer,ſcilicet in confinio noſtræ habitabilis & torridæ. Deinde leo obliquando deſcendit uerſus orientem, poſt uirgo: deinde libra,in medio torridæ zonæ exiſtens: ultra quam eſt ſcorpius,deinde ſagittarius: poſt quem eſt capricornus, à nobis remotiſsimus: deinde obliquè deſcendendo eſt aquarius,poſtea piſces: deinde aries,in medio torridæ zonæ libræ ſuppoſitus. ſupra eſt taurus,poſtea gemini, deinde cancer.

DE ABSYDIBUS PLANETARUM.

Hanc

Hanc figuram ſubijciemus, non ut obliquitatẽ ſignorum uel aſcenſum uel deſcenſum, uel remotionẽ uel propinquitatẽ notaremus: ſed ut diſpoſitionem illorum, & quod cuius planetæ primum ſecundarum uel ſolum domiciliũ dicatur, manifeſtaremus: quod ſignum cuius menſis ſit, & quare, tractando de ſole dicemus. Nouem alij circuli inuiſibiles ſunt, quorũ quinq; ſunt paralleli: unus quorum ęquinoctialis dicitur, hic eſt qui per medium torridæ zonæ uadens per arietem & libram, in duo hemiſphæria cœlum diuidit. Dictus æquinoctialis, quia quando ſol ad ipſum uel aſcendendo uel deſcendendo peruenit, dies & noctes æquat, de quo in ſequentibus docebimus. Alter de parallelis dicitur coniunctio noſtræ habitabilis & torridę. Tertius coniunctio eiuſdem & frigidus. Quartus ex altera parte, coniunctio torridæ & alterius habitabilis. Quintus eiuſdem cõiunctio & frigidus ut hic apparet. Sed quia authoritas dicit quinq; zonas eſſe in cœlo, utrum in æthere uel in aere ſint, tractantes de aere dicemus. Iſti circuli paralleli, id eſt æqui diſtantes dicũtur, quia à medio, id eſt æquinoctiali æqualiter diſtant. Tantum enim diſtant coniunctio noſtræ habitabilis & frigidæ alterius. Poſt hos ſunt duo coluri, quorum principiũ in medio ſeptentrionis eſt, ſed alter inde aſcendit per cancrũ, & deſcendens per capricornum, ad idem redit principium. Alter inde per orientem reuertitur, per occidẽtem & libram, ad idem principium: & ita in ſummo ſeptentrionis ſe interſecãt, & cœlum in quatuor quadrantes diuidunt. Dicuntur autem coluri, quaſi colon uri: id eſt, membrum bouis ſylueſtris. Colon enim eſt membrum, urus bos ſylueſtris: dicti ſic propter inperfectionem, non quia in ſe ſint imperfecti, ſed quia illa pars alterius poli quam interſecant, nonquã à nobis uidetur. Duo qui ad prædictum numerum ſuperſunt, meridianus eſt & horizon. Meridianus uerò circulus eſt linea intelligibilis, illam partem cœli deſignans, in qua ſol exiſtens æqualiter ab ortu & occaſu diſtat. Horizon uerò ubi uidetur cœlum, cum terra iungi: dictus horizon, quaſi limitans. Iſti duo ultimi non ſcribuntur in ſphęra, quia pro diuerſitate habitantium, uel circumſpicientiũ uariãtur. Motus uerò ætheris uel ignis, quòd prædictis rationibus dicitur firmamentum uel cœlum, talis eſt. Cum ignis naturaliter ſit in motu, nec ſupra ipſum ſit, quo aſcendat, ut oſtendimus: nec deſcẽdere potuit, quia hoc contra ſuam naturam eſt, & omnia inferiora loca ab inferioribus elementis occupata erant. Iterum inutile fuit illum deſcendere, deſcendẽdo nẽpe terram incẽderet, nec aliquid in ea uiuere poſſet. Ergo in quo poteſt & habet mouetur, id eſt, in circuitu, & eſt in circuitu, non occupãdo diuerſa loca ſe mouere eſt, partes aliter ſuas in eodem loco habere. Sic uerò in circuitu ſe uertendo, ab ortu per occaſum, ad ortum refert ſecum ſtellas tam erraticas quàm infixas. Quamuis tamen ſic ſuper terram uoluatur non recto modo, ſed obliquè circa noſtram habitabilem mouetur, quod per polos uideri poteſt. Eſt autem polus ſtella immobilis, una in hoc capite, altera in alio. Axis uerò eſt linea intelligibilis, de polo ad polum per medium terræ directa, circa quam uoluitur firmamentum. Si ergo recto modo uolueretur firmamentum, unus de polis recto modo eſſet ſuper terram, & alter ſub terra, uel in lateribus terræ. Cum igitur unus ſit inter medium cœli, & latus ex noſtra parte, & ſimiliter alter ex alia linea, quæ dicitur axis obliquata eſt, & circa ipſam obliquè uoluitur firmamentum. Et quoniam falſam ſententiam quorundã de firmamento ſatis improbauimus, noſtram uerò ponẽtes probauimus, & de ſtellis fixis in eo, & de circulis & motu eiuſdem non tacuimus, de planetis dicere incipiamus: & quia à ſummo elementorum incepimus, à ſummo planetarum incipiamus.

Summus itaq; planetarũ Saturnus dicitur in peragratione zodiaci, ferè triginta annos conſumens, unde in fabulis ſenex fingitur. Hæc ſtella frigida & nociua dicitur eſſe, de cuius frigiditate primùm, deinde de nocinitate diſſeramus. Stellam iſtam eſſe frigidam ſic antiqui aſtrologi probauerunt: cum ſcirent ſolem exiſtentem in cancro terras adurere, uidebant in aliquo anno hoc minus contingere: ſcientes autem ex natura ſolis hoc non eſſe, quæſierunt quis planeta eſſet in eodẽ ſigno cum ſole, reperientesq; Saturnum, dixerunt in eo cauſam frigiditatis eſſe. At dicet aliquis: Cum omne corpus ſtellarum igneæ ſit naturæ, quod probat motus & ſplendor, unde una ſtella dicitur frigida & alia calida. Non enim illam probamus rationem, qua dicunt quidam ex uicinitate aquæ & terræ. Probauimus enim aquas congelatas in ſuperioribus eſſe non poſſe. Sunt qui inde dicunt plures eſſe qualitates ignis, quæ in quibuſdam corporib. ſunt coniunctæ, in quibuſdã diuiſæ. Vt igitur eſt quoddam igneum & calidum, & nõ ſplendidum: ita eſt quoddam ſplendidũ,

& non

& non calidum. Dicunt quòd ignea non ſunt calida, niſi quæ alicui ſpiſſæ & humidæ materiæ, quam in ſui ſubſtantiam tranſmutent ſunt uicina. Vnde ſi alicui igneo deſit uicinitas ſpiſsi humoris, in eo calor deficit. hoc uerò per ſolē probāt, qui in conuallibus, ubi aer ſpiſsior eſt, magnū exercet calorem. in altiſsimis uerò montibus propter aeris ſubtilitatem non exercet. Cuius rei ſunt indicium niues perpetuo ibi exiſtentes, de quo loquentes de ſitu terrę, ſatis dicemus Volūt etiam iſti ſuper lunam nullum feruorem eſſe, præ nimia aeris ſubtilitate. Nos uerò dicimus nomina qualitatum tribus modis rebus attribui, uel propter effectum: ut uinū dicitur calidum, quia calorem efficit, & ſi frigidus ſentiatur: uel propter ſenſum, ut cū dicimus aquā bullientem eſſe calidam, & ſi naturaliter ſit frigida: uel propter ſignum, ut cum dicimus, Sanum eſt bene dormire, ſine difficultate ſpirare. Cum igitur aliqua ſtella dicitur frigida, effectui deputetur. Quamuis ergo in ſe calida ſit, ſi efficiat frigus, dicitur frigida. Inde quia Saturnus iūctus ſoli, minuit calorem, propter effectum dicitur frigidus, & ſi in ſe ſit calidus. Sed dicet aliquis: Si corpora ſtellarum ſunt ignea, unde accidit quòd quædā de illis frigus efficiunt? Omnes non in omnibus poſſe inueniri rationē, ſed in quibuſdam recurrendum eſſe ad creatorem, quāuis poſsimus hanc inde rationem reddere, ꝙ diuerſa ignea ex propinquitate & remotione magis & minus calefaciūt. Vnde Saturnus, quia à nobis eſt remotior nō calefacit terrā. Sol uerò quia eſt terrę ꝓpinquus, magis eā incēdit. Vel dicamus, quod quāuis aliqua ſtella ſit calida, ſunt in ea aliquæ qualitates nobis ignotæ, propter quas calor non poteſt deſcēdere: ſed quia in medio quęſtionē propoſuimus, nec oīa poſſumus omnes, erit ingenij uniuſcuiuſq; inquirere, quid pro ſoluenda hac quęſtione poſsit inueniri. Hæc eadem ſtella ex frigiditate dicitur nociua, maximè quando eſt retrograda. Inde in fabulis falcem deferre dicitur. Deferens enim falcem, plus nocet recedendo quàm accedendo.

Poſt Saturnū eſt Iupiter in peragratione zodiaci, duodecim annos conſumens. Hæc ſtella eſt beneuola, quippe ut tēperata in qualitatib. quod per coniunctionē eius cū ſolę probatū eſt. Sed quoniā inter Saturnū & Martē eſt media, ſi in ſuperiori uel inferiori abſide ſui circuli exiſtat, tēperatur eorū nociuitas, ſed minoratur eius beneuolentia. Inde eſt quod in fabulis dicitur, Iouem patrē Saturnū regno expuliſſe, quia Saturno uicinior factus, naturalē aufert ei nociuitatē. Dicit etiam adulterando diuerſos genuiſſe, quia coniungendo ſe prædictis, diuerſa in terrenis efficit.

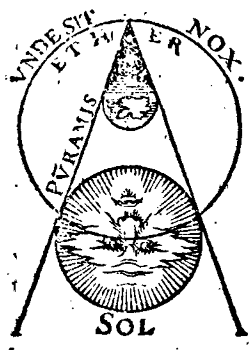
Tertius eſt Mars, ſtella ſcilicet calida & ſicca, & inde nociua in biennio zodiacū peragrās: ſed inter Iouem & Venerem poſitus, quę ſtellæ ſunt beneuolæ, ex eorum uicinitate ſuam minuit nociuitatē, & illorum beneuolentiam. In prælijs dicitur dominari, quia calorem & ſiccitatē, ex quibus eſt animoſitas, confert. calidi enim & ſicci ſunt animoſi.

Quartus autem ſecūdum Platonicos eſt Venus, ſtella calida & humida: & inde beneuola, in anno ferè zodiacum circuiens. Dicitur adulterata cum Marte, quia in ſuperiore abſide ſui circuli exiſtens, facta uicina Marti, minus eſt beneuola. Dicitur dea luxuriæ eſſe, quia confert calorē & humorem ex quibus eſt luxuria. Vt enim propter Venerē breuiter dicamus ꝙ prolixius loquētes de homine exponemus: calidi & ſicci multum appetūt ex calore luxuriam: ſed ex ſiccitate nō ſuſtinent effectum. Frigidi uerò & ſicci nec appetitum, nec effectum habent, niſi raro: & ſi faciūt, maximè eis nocet. Frigidi uerò & humidi è contrario malè appetunt, ſed ſuſtinent effectū: calidi uerò & humidi appetitū & effectū habent, maximeq; corporibus illorum prodeſt. Hæc eadē ſtella lucifer & heſperus dicitur. Sed lucifer tantum in mane ante ſolem uidetur: heſperus quādoq; poteſt in ueſpere. Vnde eſt quęſtio, An in eodē anni tēpore poſsit eſſe lucifer & heſperus. Dicūt quidā hoc eſſe nō poſſe. Cū enim paris eſt uelocitatis cū ſole, & ferè in eodē ſpacio tēporis curſū ſuū perficiēs, quomodo in una eademq; nocte, in ueſpere ſequetur ſolē, & in mane pręcedet? In uno igitur tēpore anni præcedet ſolē, & tunc eſt lucifer: in altero ſequetur, & tūc eſt heſperus. Alij dicunt illū ante ſolis ortum uideri, & poſt occaſum eiuſdē, non tamen illū pręcedere & ſubſeq. hoc nāq; impoſsibile eſt. Dicunt aūt ſtellā illā altiorē eſſe ſole, unde diutius uidetur in ueſpere: & ſi nō ſequatur ſolem, citius in mane, & ſi non præcedat. In eodem igitur tempore anni lucifer & heſperus dicitur, non quia præcedat ſolē, & ſubſequatur ſolem: ſed quia ante ipſum, & poſt ex ſui altitudine uidetur. Tertij dicunt Venerē & Mercuriū eſſe fere eiuſdē coloris & quātitatis, ſemperq; ſolē comitari. Cū ergo ſic illū comitantur, ꝙ altera præcedit & altera ſequitur, pręcedēs in ueſpere propter ſplendorem ſolis nō uidetur, ſed ſubſequens poſt eius occaſum apparet. Cōtra aūt eſt in mane. præcedens etenim uidetur, ſed ſequens ſplendore diei occulitur: ſed quia unius coloris ſunt & quantitatis, una & eadem ſtella reputatæ ſunt.

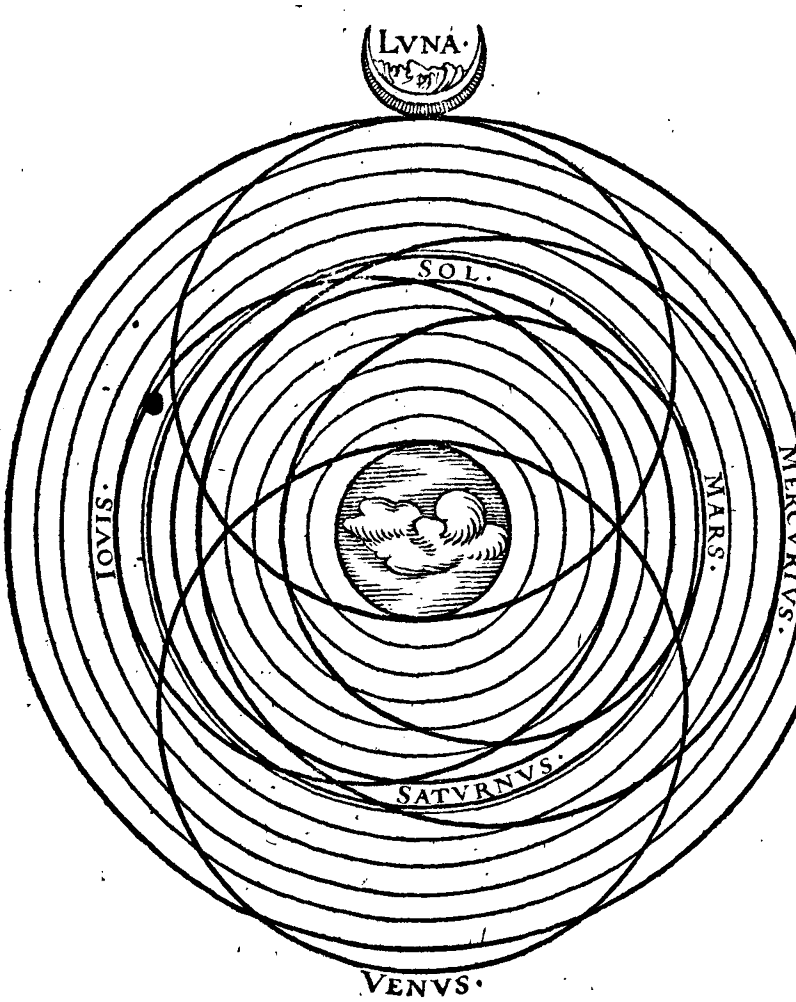
Quintus eſt Mercurius, ferè in anno ſimiliter curſum ſuū perficiens, cū quo Venus adulterata dicitur: quia quando eſt in inferiori abſide ſui circuli, qualitatibus illius ſe commiſcet.

Sextus eſt ſol, ſed antequā de eo dicamus, de ſtatu & retrogradatiōe omniū prędictorū doceamus: deinde cū Chaldęi & eorum ſequaces dixerint ſolē eſſe in medio planetarū, ſuper Venerē & Mercurium: Aegyptij uerò, quos ſecutus eſt Plato, eundē ſextum dixerunt, Mercurioq; & Veneri ſuppoſitum. Dicunt igitur quidam ſolem eſſe attractiuæ naturæ. Si igitur illæ præcedant ſolem, ſi propinquæ ſunt, attrahit eas ad ſe: ſi autem remotæ, ſaltem cogit eas ſtare, donec eas tranſierit: quod oſtendunt per ſimilitudinem adamantis & ferri. Alij dicunt eas nunquam ſtare, ſed tamen uideri quod ſtent: quia cum ſint igneæ naturæ, neceſſe eſt quòd ſemper ſint in motu. Videntur tamen aliquando ex arſi & theſi ſtare. Conſtat enim inter omnes Aſtrologos,

unumqueq; de prædictis planetis plus ſolito remoueri à terra, & tunc eleuatur. Aliquando plus ſolito uerſus terram deſcendere, quod primi dicimus. Cum ergo eleuantur & deprimuntur, ſi recto modo hoc fiat: quia dum eleuantur, ſub eadem parte ſigni uidentur, & ſtare credunt: ſin autē retrò obliquando, retrò ire uidentur.

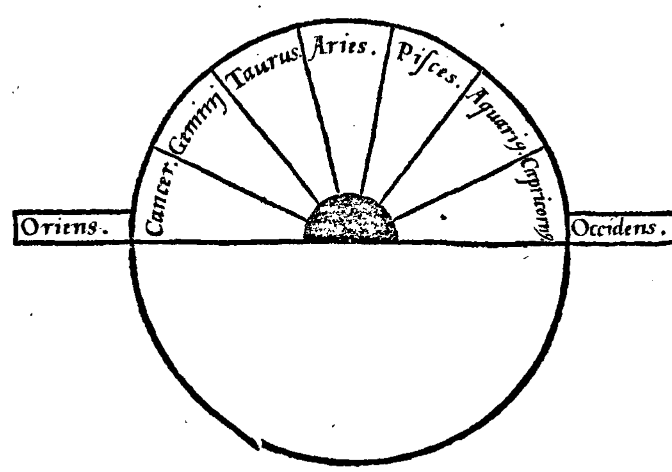
Huius eleuationis & depreſsionis cauſa eſt ſol. Cum enim ſit fons totius caloris, aliquando plus ſolito deſiccat ſuperiora & inferiora. Vnde corpora ſtellarum deſiccata, plus ſolito leuia aſcendunt. Si iterum ad nutrimentum ſui plus ſolito attrahant humorem, plus ſolito humida & grauia reddit ea, unde plus ſolito deſcendunt. Quod ergo dicuntur ſtare, Aſtrologicum eſt, quia ſic uidetur. Deinde dicendum eſt, cur Chaldei dicant ſolem quartum, Aegyptij uerò & Plato ſextum. Verum eſt ſolem eſſe ſub Venere & Mercurio iuxta lunam. Cum enim luna ſit frigida & humida, neceſſe fuit, ut ſol qui eſt calidus & ſiccus, eſſet ei uicinus, quatenus ex calore ſolis, frigiditas lunæ, & ex ſiccitate humiditas temperaretur: ne cum uicina ſit terræ, & inde magis ei dominans, ſi diſtemperata ad eam ueniret, diſtēperatā eam redderet. Iterum cum luna proprio careat ſplendore (ut oſtendimus) & à ſole accipiat, neceſſe fuit ut fonti ſui luminis, ſine medio ſit ſubiecta. Sed quamuis hoc ita eſſe uerum ſit, Chaldeis tamen aliter uiſum eſt, ex hoc quod dicemus. Sol & Mercurius & Venus ita coniūcti ſint, quod ferè in eodem ſpacio temporis ſuos perficiunt curſus, ſcilicet in anno. Ferè ergo æquales ſunt circuli eorum, ſi iuxta quantitatem circulorum planetæ breuius uel prolixius tēpus in peragratione zodiaci conſumunt. Cum ergo ferè æquales ſint, unus ab alio totus non continetur. Interſecant ergo ſeſe ita, quod circulus Veneris in inferiori ſui parte interſecat ſuperiores partes circulorum Mercurij & Solis, plus comprehendens de Mercuriali quā de ſolari. Circulus uerò Mercurij ſuperiori parte ſui interſecat Venereū, inferiori ſolarem. Circulus autem ſolis ſuperiori parte ſui interſecat Mercurialem & Venereum, plus Mercurialem, minus Venereum. Sed quia facilius elabitur animo, oculis ſubiecta deſcriptione, interſecationem illā oſtendimus, circulos aliorū planetarum, & zodiacū adiungentes, hos omnes in duodecim partes diuidēdos, ut appareat cum ſigna ſint eiuſdem quantitatis, quare plus moueatur ſol in geminis quā in alijs.

Cum igitur circulus ſolis in ſuperioribus partibus illorum circulorum ambiatur, iuſtè inferior illis dicitur. Sed quia contingit aliquando ſolē per ſuperiora ſui circuli currere, illas uerò ſtellas per inferiora ſuorum, & tunc liberius apparent. Sol enim non tantū obſcurat ſubiecta, quātū ſuperpoſita reputatus eſt illis ſuperior. Sed iam tractatum ad ſolem trāſferamus. Sed quoniam

cæteri

cæteri planetæ,quemadmodum ſol mouentur,de motu ſolis dicamus,ut de alijs ſimilia intelligãtur.Generalis ergo ſententia ferè omnium philoſophorum fuit, firmamentum ab ortu ad occaſum uolui:ſolem uerò & alios planetas contrario motu ab occaſu ad ortum moueri, quod oſtendunt oculis per ſignorum diſpoſitionem.Cũ enim aries ſic ſit poſitus,quòd quando in medio cœli eſt,inter illum & orientem eſt taurus, deinde gemini, pòſt cancer.Inter eundem & occidentẽ ſunt piſces,pòſt aquarius,deinde capricornus,ut in hac figura apparet.

Si ergo ſol uerſus occidentem tẽderet de ariete in ſignum uerſus occidentem poſitum, id eſt in piſces, tranſiret, deinde in cætera. Cũ ergo ſol in ſigna uerſus orientem poſita,ſcilicet in taurum,&c.de ariete tranſeat, ſine dubio de occidẽte in orientem moueretur.Subnectunt etiam rationem,quare ſit neceſſe ſic eſſe.Cum firmamentum ab ortu in occaſum uoluitur, ſi planetę ſimiliter mouerẽtur, tantus eſſet impetus, quòd in terra nihil ſtare nec uiuere poſſet. Vt ergo rapido motui firmamenti obuiarent,impetumq; illius tẽperarent,in cõtrarietatẽ motu retorti ſunt. Sed quamuis contra firmamentum deferantur, firmamentũ tamen refert eos ſecum ad ortum & occaſum:ut ſi aliquis exiſtens in naui, contra quam nauis currat, ſe moueat:tamẽ à naui quocũq; uadit,refertur, nõ ideo à cõtrario motu quieſcẽs. Ergo quod paulatim uadit ad orientem, naturalis eſt motus:quod quotidie ad ortum & occaſum,ex firmamenti impetu. Quidam tamen aiunt hoc eſſe non poſſe.Cũ enim ſol nõ ſit de infixis ſtellis in firmamento,qualiter refertur ab ipſo? Si enim aliquis extra nauem eſt,qualiter à naui defertur? De eo uerò quod dicunt,ſolem ad ſigna aduerſus occidentem poſita tranſire:dicit ſic uideri,non tamen ita eſſe. Cum enim ait firmamentũ & ſol naturali motu ab ortu ad occaſum tendant,ita quòd ſol eſt ſub prima parte arietis, quia firmamentũ aliquãto uelocius eſt ſole,tranſit eũ in triceſima parte unius ſigni. Cũ igitur ſol uenit ad ortum, nõ illa pars ſigni, quæ antè uidebatur ſuper ſolem uidetur,ſed poſterior, & ita per ſingulos dies tranſeundo uidetur, ꝙ ad ſigna poſteriora eat, cùm tamen non eat. Quod per ſimile lunę probari poteſt. Cum enim certum ſit,lunam ad ſeptentrionem non currere, ſi ſuper ipſam nubes currant, quando tranſeũt lunam, uidetur contra nubes ad ſeptentrionem currere. Sed quia priori ſententiæ doctiſsimus omnium philoſophorum conſentit,& uera eſt,illi concedamus: contraq; hoc quod ille dicit ſolem à firmamento non poſſe referri,cum in eo non ſit.Et ſi poſſumus dicere,quod eſt in firmamẽto iuxta noſtram ſententiam,qua dicimus æthera firmamentum uocari:tamen dicimus, & ſi nõ ſit in firmamento,poſſe referri ab eo. Vt enim in eodem exemplo de naui perſiſtamus, ſi aliquid leue iuxta nauem ſit,impetu illius refertur, & ſi in ea non ſit. Ergo ſol cum leuis, & igneæ ſit naturæ,à firmamento & ſi in eo non ſit,poteſt referri.Mouetur ergo ſol & alij planetæ ab occidente in orientem non recto modo,ſed obliquando, ſed modo deſcendendo ad auſtralia, modo ad noſtram habitabilem, aſcendendo iuxta prædictam ſignorum diſpoſitionem. Sed dicet aliquis, Quæ neceſsitas fuit quòd ſol obliquando, & non recto modo uolueretur.

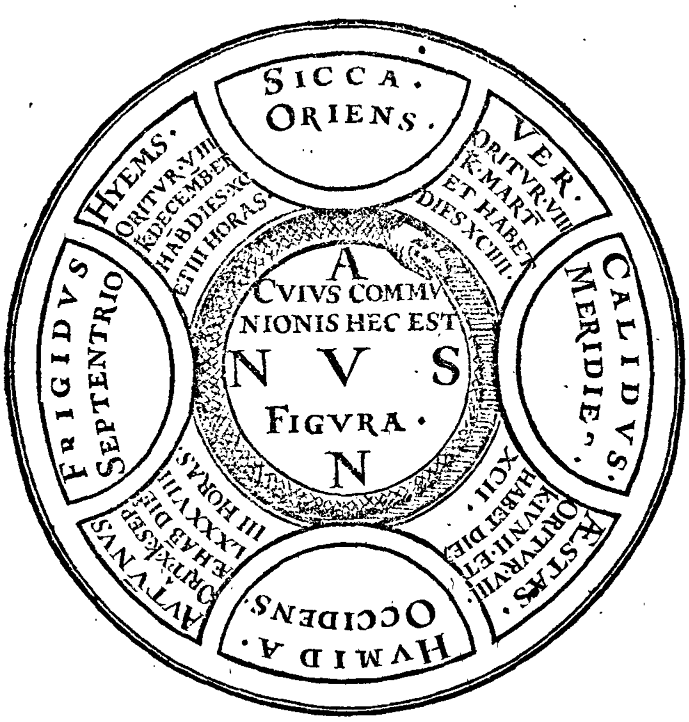
Reſponſio.Magna,quam ut oſtendamus,prædoceamus quas diuerſitates obliquè meando operetur,à remotiori,id eſt à capricorno incipientes. Cum ergo ſol intrat capricornum,quod in medio Decembris contingit. Semper enim ſol in medio menſis intrat ſignum, & in medio ſequentis menſis exit,eiq; menſi attribuitur,in quo ſol illud intrat,quia tunc remotiſsimus eſt à nobis,& noſtra habitabilis frigore aſtringitur. Terra enim & aqua naturaliter ſunt frigida,niſi à ſole calefiant.Iterum cum non ſit quo areſcat aer,ſpiſſatur in nubes,quæ in pluuias diſſoluuntur,inde fit quædam anni uarietas,quæ hyems uocatur.Eſt autẽ hyems frigida & humida,extenditurq; donec ſol tranſeat aquarium & piſces,quorum primum intrat medio Ianuarij, ſecundum medio Februarij:conſtat ergo in tribus menſibus.& hoc eſt uerum de quatuor anni temporibus.In hoc conſtringuntur pori ſuperficiei terræ, nec poteſt calor euaporare, qui remanens nutrit radices herbarum & arborum,uicemq; matris pręgnantis obtinet,crementum aũt non confert:quia nec calor nec humor,ex quibus eſt augmentum,poteſt aſcendere propter frigoris conſtrictionẽ.Sed unde gelu,unde niues,unde grandines,unde pluuiæ, unde tonitrua & fulmina contingant,tractantes de aere dicemus. Huic tempori conſimilia ſunt, aqua,phlegma, decrepita ætas.hæc etenim frigida ſunt & humida.In eodem ſe melius habent cholerici, peius phlegmatici: melius iuuenes,peius decrepiti. Peſsima eſt infirmitas, quæ eſt ex phlegmate, ut febris quotidiana mi-

nus mala,quæ eſt ex cholera,ut tertiana. Vtile eſt in eodem augmentare cibum. pori enim hu-
mani corporis ex frigiditate conſtringuntur,nec poteſt calor euaporare,qui intus remanēs plus
conſumit:contra igitur interiorem decoctionem neceſſe eſt infundere exteriorem refectionem.
Inde eſt quòd apud antiquos Deus hyemis pinguis uentre pingebatur,& ab immundicia palu-
dis Spurius appellabatur. In eodem bonum eſt uti calidis & ſiccis.

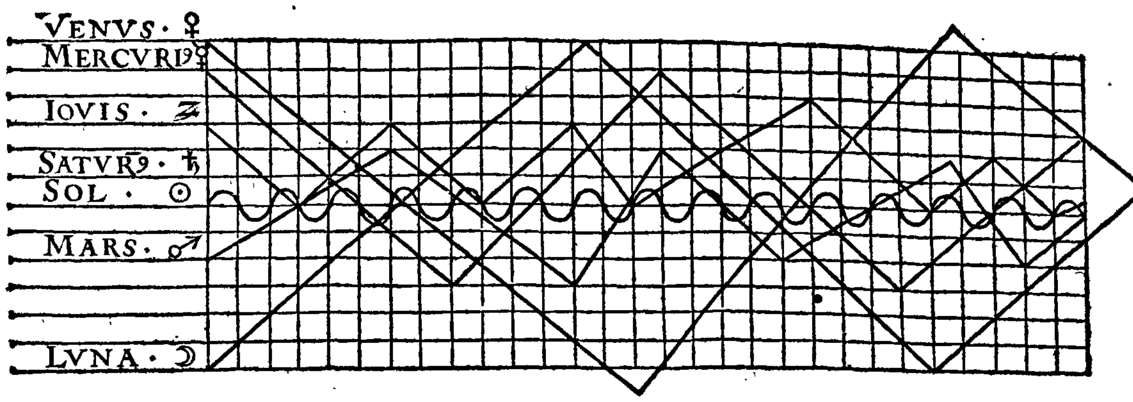
Tunc igitur ſol aſcendendo uſq; ad arietem peruenit,qui in medio Martij intrat,nec nimis re
motus,nec propinquus,utpote in medio torridæ zonæ poſitus. Vnde aer noſtræ habitabilis nec
nimis calidus eſt,nec frigidus,nec nimis humidus,nec ſiccus:ſed inter quatuor qualitates tempe
ratus. Ex qua temperie pori aperiuntur,euaporatq; fumus humidus,per radices herbarum & ar
borum conſcendens,confert eis augmentum & uegetationem. Vnde quidam menſis huius tem
poris dicitur Aprilis,quaſi aperilis:quia tunc terra aperitur in flores. Eſtq; proprium eius,quòd
inconſtans ſit,modò ſcilicet pluuioſum ex uicinitate hyemis,modò ſiccum ex uicinitate æſtatis:
modò eadem ratione calidus modò frigidus. Inde eſt quòd in Martio ſæpe infirmātur homines,
quia cum corpora humana modò aperta ſunt ex calore,ſtatim corrumpūtur ſubito frigore. Sed
ſi quis in hoc tempore ſe conſeruaret tardius, prius in illo quàm in alijs infirmitatem incurreret.
Hic ſubijciet aliquis: Vnde ergo eſt,quòd ſi aliquis intret hyemem cum aliqua infirmitate, non
tam ſæpe moritur in hyeme quàm in uere? Cum infirmitates oriuntur ex malo humore,per mē-
bra ſe diffundente,ex frigiditate hyemis conſtringuntur humores,nec poſſunt diffluere:ex calo
re autem ueris idem diſſoluuntur,quibus diſcurrentibus per membra ſuccumbit homo, & mori
tur. Hæc temperies ab ariete incipiens,extenditur dum ſol eſt in tauro,& in geminis primū,quo
rum intrat medio Aprilis,ſecundū medio Maij. Huic tempori conſimiles ſunt aer, ſanguis,pue-
ritia:quia calidi & humidi ſunt. In eodem melius habent melancholici, peius ſanguinei:melius
ſenes,peius pueri. Peſſima eſt infirmitas, quæ uenit ex ſanguine,ut ſynoca:minus mala quæ eſt
ex melancholia,ut quartana. In eodem eſt conueniens uti frigidis & ſiccis.

Cum autem ſol uſq; ad cancrum aſcendit,ex propinquitate ſui terram incēdit & deſiccat. Vn
de eſt æſtas calida & ſicca,quæ incipiens in medio Iunij, quando ſol intrat cancrum,extenditur
dum ſol eſt in leone, quem medio Iulij intrat: dumq; eſt in uirgine, quam intrat medio Auguſti.
Huius temporis eſt herbarum & arborum radices deſiccare. Conſimile eſt igni,choleræ,iuuentu
ti. hæc etenim calida & ſicca ſunt. In eo ſe melius habēt phlegmatici,peius cholerici:melius decre
piti,peius iuuenes. Peſſima eſt infirmitas,quæ uenit ex cholera,ut tertiana:minus mala,quæ eſt
ex phlegmate. In eodem utile eſt uti frigidis & humidis. Augmentandus eſt potus,cibus minuē
dus. Etenim ex calore aperti ſunt pori corporis, euaporat calor naturalis: unde nōn ita cibus di
geritur. Sed quia potus citò tranſit in ſanguinem,augmentandus eſt. Hic oritur quæſtio: Cū iſtæ
diuerſitates in prædictis temporib. ex propinquitate & remotione ſolis habeant contingere, ſol
uerò exiſtens in leone tantum diſtat à noſtra habitabili,quantum exiſtens in geminis:in uirgine
quantum in tauro,in libra quantum in ariete:quare in illis temporibus operetur calorem & hu-
morem,in duobus iſtorum calorem & ſiccitatem,in tertio frigiditatem & ſiccitatem? Cui reſpō
dendum eſt,quòd exiſtens in tribus uernalibus,ex quo propinquus eſt operatur calorem,ex ui-
cinitate hyemis præcedentis humorem. Cum uerò eſt in leone & uirgine,ex propinquitate ope
ratur calorem: ſed quoniam ex calore ueris & æſtatis iam eſt humor deſiccatus, non eſt quo tem
peretur calor,nec eſt unde ſit humiditas:unde eſt tempus calidū & ſiccū. Cū uerò eſt in libra,quia
iam omnino deſiccatus eſt humor, & extinctus calor,oritur autumnus frigidus & ſiccus, in quo
fructus intus habentes humorem,ut racemi,ex gemina ſiccitate, ſcilicet autumni, maturi colli-
guntur. Incipit autem autumnus medio Septembris ſole intrante libram, durans dum ſol eſt in
ſcorpione & ſagittario, primum quorum intrat medio octobris, ſecundum medio Nouembris.
Aſsimilatur huic tempori terra,melācholia,ſenectus:quia frigidæ & ſiccæ ſunt. In eo ſe mèlius
habent ſanguinei,peius melācholici:pueri melius,peius ſenes. Peſsima eſt infirmitas,quæ naſci
tur ex melancholia: minus mala, quæ ex ſanguine. Vt enim generaliter dicamus, in omni tem-
pore anni peſsima eſt infirmitas,quæ fit ex humore ſimili tempori. Qualitatibus enim temporis
augetur materia morbi. Minus eſt mala,quæ fit ex humore contrario tempori. minuitur nempe
qualitate tēporis materia morbi. In eodem eſt utile, uti calidis & humidis. Inæquale eſt hoc tem-
pus ex uicinitate præcedentis æſtatis,& ſubſequentis hyemis. Ex quo & ex ſuccis fructuum tūc
abundantiū,periclitantur indiſcreti homines. Hic oritur quæſtio ſimilis præcendenti: Cum ſol
exiſtens in ſcorpione, tantum diſtet à nobis,quantum in piſcibus:in ſagittario,quantum in aqua
rio:quare alias in iſtis operetur qualitates,alias in iſtis? Huius facilis eſt ſolutio. In præcedentib.
id eſt in ſcorpione & ſagittario,quia ex æſtate deſiccatus eſt humor, iamq; ſol mediū torridæ trā
ſiit,eſt frigus & ſiccitas. In alijs ſimiliter remotus eſt,ex quo eſt frigiditas: ſed quia iam dudū de-
fecit calor,qui aera deſiccat,pauliſper ſpiſſatur aer in nubes,fitq; tempus humidum. Quamuis er
go,ut prædictum eſt,hyems ſit frigida nimis & humida, in fine magis humida, minus frigida,in
medio æqualiter. Ver autem in principio magis humidum,minus calidum:in fine magis calidū,
minus humidum,in medio æqualiter. Notandum uerò eſt,quòd quamuis iſtæ ſint quatuor tem-
porum proprietates ex accidente, tamen uariantur: ut ſi cum ſole in hyemalib. ſignis ſit ali-
quis calidus & ſiccus planeta,ut Mars, eſt præter naturam cálida & ſicca: ſimiliter ſi in æſtate ſit

aliquis frigidus & humidus cum ſole, id eſt præter naturam frigida & humida. Ideo prudẽti phyſico ſemper prouidendum eſt, quæ ſigna obtineat ſol, & quis planeta cum eo ſit in eodem ſigno, ut ſciat qualis futura ſit æſtas, uel alia tempora, ut contra futuram qualitatem præſto ſit medicamen. Cum igitur has diuerſitates operetur ſol oblique aſcendendo & deſcendendo, uideamus quid mali ſequeretur, ſi ſemper recto modo uolueretur. Sed de hoc nullus dubitat, quòd ſi ſemper ita propinquus nobis uolueretur, ut eſt in æſtate, ſemper ęſtum haberemus, nec aliquid creſcere poſſet. Similiter ſi ſemper remotus, ut eſt in hyeme, rigor frigoris ſemper eſſet, nec ex terra fructus & herbæ naſcerentur. Sed dicit aliquis: Si ita ſe moueret, ut eſt in ariete, quòd æqualiter ſemper à nobis diſtaret: ſemper temperiem ueris faceret, nec aliquid mali inde proueniret. Nos uerò contra dicimus, peſsimum malum inde prouenire. nunquã enim terra intus conciperet, quod agit in hyeme: neq; fructus ſi aliqui naſcerentur, ad maturitatẽ tenderent, ſine quibus nullus animantium uiuere poſſet. Sed quia diximus elementa, tempora anni, humores, complexiones, ætates ſimiles eſſe, ſub oculis in figura, quòd cui ſit ſimile, oſtendamus.

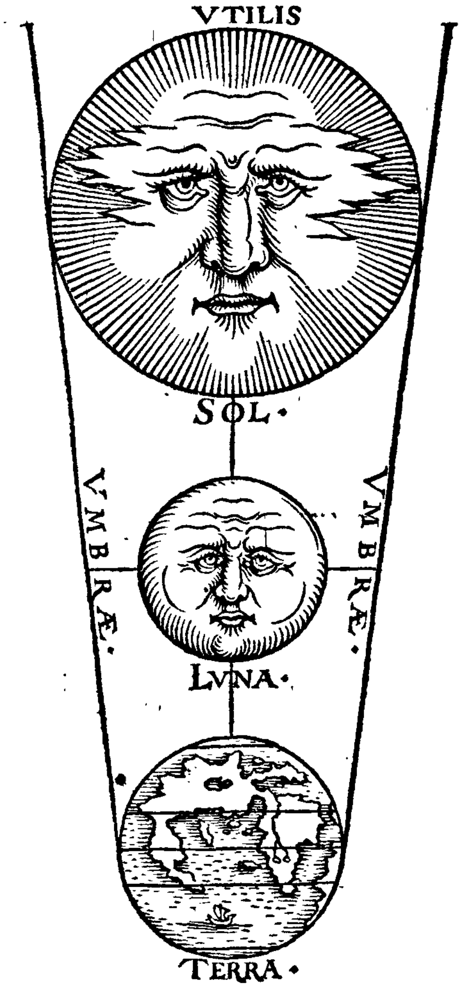

Quoniã de naturali motu ſolis & de eis quòd agit obliquè aſcẽdẽdo & deſcẽdẽdo, ſatis docuimus: cõſequẽs eſt, quatenus de eis q̃ agit relatus à firmamento dicamus. Cũ igitur ſol naturali motu ab occidente in oriẽtem contra firmamentnm nitatur, quotidie tamen à firmamento ad occaſum refertur, exiſtensq; ſuper terrã, agit ſplendorem, qui dicitur dies. Eodem uerò exiſtente ſub terra, in ſuperiori parte eſt obſcuritas, quæ nox uocatur. Attendendumq; eſt, quòd dies alius naturalis, alius uſualis: de naturali ergo prius, deinde de uſuali diſſeramus. Naturalis uerò dies eſt ſpacium uiginti quatuor horarum, continens uſualem diem & noctem. Vnde dicimus triginta dies in menſe, cũ in eo ſint dies & noctes. Hunc philoſophi in quatuor diuiſerunt, à nona parte noctis uſq; ad tertiã diei uſualis, calidum & humidũ dicentes: à tertia diei uſualis uſque ad nonam calidum & ſiccum: à nona eiuſdem uſque ad tertiam noctis, frigidum & ſiccum: à tertia noctis uſque ad nonam, frigidum & humidum. Inde contingit quòd quædam infirmitates in diuerſis partibus eiuſdem peius & melius ſecundum prædictam rationem de temporibus, ſe habent. Vſualis uerò dies eſt ſpacium, quo ſol ab ortu ad occaſum refertur: hunc uerò naturalem in quatuor diuiſerunt. Prima enim parte illius ſol rubet, deinde ſplendet, poſtea calet, ad ultimum deſcendit & temperatur. Inde eſt quòd in fabulis quatuor equi phœbo attribuuntur, nomina prædictis proprietatibus conuenientia obtinentes. Primus nempe Erytheus, id eſt rubeus dicitur: ſecundus Actæus, id eſt ſplendens: tertius lampas, id eſt ardens: quartus Philogeus, id eſt amans terram. In iſtis uſualib. diebus tres in anno cõtingunt diuerſitates. Aliquando namque ſunt æquales noctibus, aliquando prolixiores, aliquando breuiores, quarum diuerſitatum hæc eſt cauſa. Cum ſol eſt in hyemalib. ſignis tumor terræ, qui eſt in medio torridæ zonæ inter nos & ipſum poſitus, aufert nobis illum, ne citò uideamus, & cauſa eſt, quare citò ab oculis noſtris auferatur: inde breuis eſt ſplendor apud nos ſuper terram, & ſic dies breuis: umbra prolixa, & ſic nox. Sed quando eſt in cancro & in alijs æſtiualibus ſignis: quia citra tumorem naſcitur, citò in mane uidetur, & tarde ab oculis noſtris aufertur. Inde prolixus eſt ſplendor ſuper terram, & breuis umbra. Eodẽ uerò in ariete uel libra exiſtente, quia æqualiter diſtat à nobis, æqualiter ſuper terram & ſub terra eſt. Inde æqualis eſt ſplendor, & æqualis obſcuritas. Enumeratis effectibus ſolis tam ex naturali quàm ex accidentali motu, de eclypſi eiuſdem dicamus, unde & quoquo tempore contingat: ad cuius euidentiam prædicamus, quòd quemadmodum longitudo zodiaci in duodecim partes, quæ ſigna dicuntur, diuiſa eſt, ita & latitudo in duodecim, quæ dicuntur euagi-
nationes. has duodecim partes latitudinis tangit luna, ſol uerò per me-
dium tranſit, ut monſtrat ſubiecta deſcriptio.

Cum ergo ſol per medium latitudinis ſemper currat, ſi in die coniunctionalis gradus hoc contingat, luna ſit in medietate eiuſdem latitudinis, tunc eſt, ſi recto modo poſita inter terram & ſolē: quòd ſi linea à terra dirigeretur, & per mediū lunaris & ſolaris corporis iret, ut in hac figura.

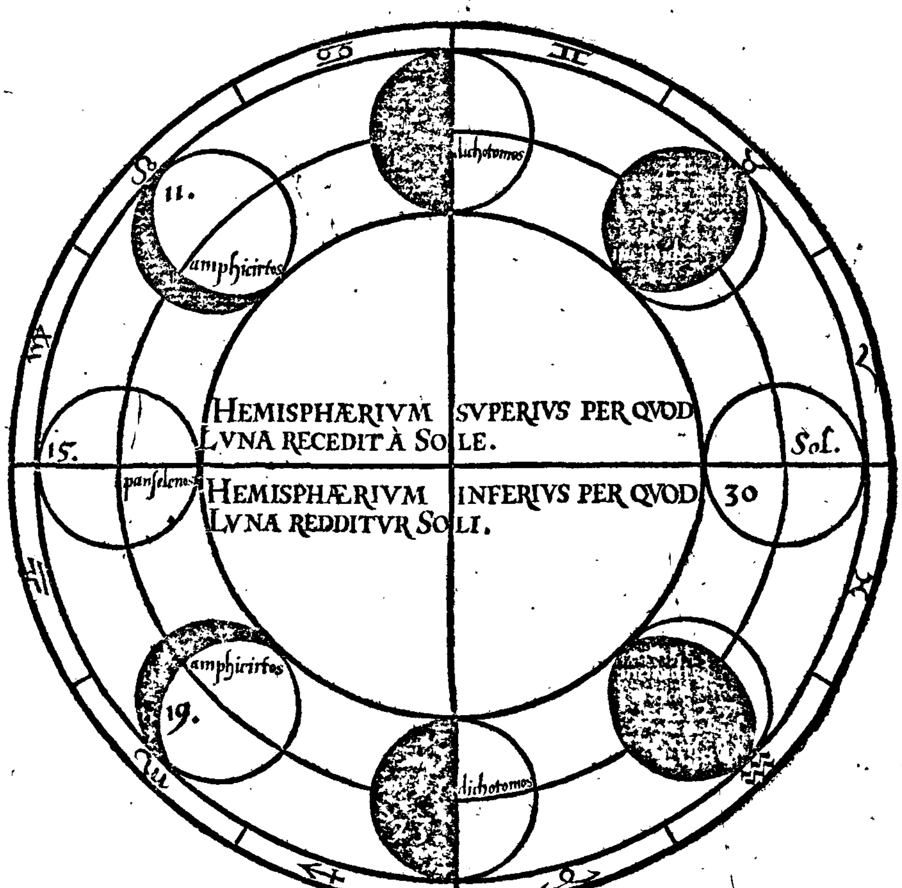
DE ECLYPSI SOLIS FIGVRA VTILIS

Sic igitur luna interpoſita facit radios ſolis elidi, quod obiectu eiuſdem ad terram non poſſunt deſcendere. Inde eſt quòd nunqaam niſi in triceſima luna, uel uigeſima nona hoc cōtingit, quia alia die non eſt cum ſole in coniunctionali gradu, non tamen in omni triceſima uel uigeſima nona hoc contingit: ſed quando fit, in eis contingit. Si enim inde coniunctionali luna non ſit in medio latitudinis zodiaci, ſed citra uel ultra (ut mōſtrat ſubiecta deſcriptio) non poteſt luna uiſum uel deſcenſum radiorum nobis auferre. Sed quia de ſole pro poſſe noſtro diſſeruimus, deinceps de luna diſſeramus.

Luna igitur ex propinquitate aquæ & terræ ſpiſsius habet corpus quā cęterę ſtellæ: unde nō habet proprium ſplendorem neq; calorem, ſed à ſole accenditur. Si enim proprium haberet calorem, cū uicina ſit terræ, & per ſingulos menſes aſcendat ad cancrum, deſcendatq; ad capricornum: per ſingulos menſes æſtum caloris & frigus hyemis in terram ageret, tamq; continuis inæqualitatib. nihil uiuere poſſet. Caruit ergo ſplendore & calore: à ſole tamen ſuperpoſito illuſtratur, non tamen ſemper æqualiter, quantū ad nos: ſed modò eſt nouilunium, modò pleniluniū, modò interlunium. Vnde ergo hoc contingat uideamus. Quidā dicunt, quòd quando eſt ſuppoſita ſoli in eodē ſigno, prę nimio ſplendore ſolis eam obſcurari, nec poſſe apparere: ſed quando elongatur à ſole, in parte incipit ſplendor apparere. Vnde cū plus remouet̄ à ſole, maior in ea ſplēdor apparet:

apparet:quãto illi propinquior,eſt minor. Sed ſi inde,quia propinquior eſt ſoli, minor in ea ſplẽdor apparet:quanto remotior,maior in parte oppoſita ſoli prius apparet ſplendor. Cũ ergo primum appareat ex parte ſolis,falſa uidetur illorum ſententia. Nobis uerò uidetur,quod omne luminoſum corpus ſuppoſito aliquo obſcuro,in oppoſita parte ſui iacit umbram,in parte ſui ſplendorem. Cũ ergo luna,quę (ut prędiximus) naturaliter eſt obſcura, ſoli eſt ſuppoſita in parte ſui: id eſt,ſupraponit ſol ſplẽdorem in oppoſita parte,id eſt uerſus terrã iacit umbram, unde à nobis non uidetur luna. Sed quando elõgatur à ſole,incipit parum ſplendoris ad modũ gracilis cornu apparere,diciturq́; monoides:quãto plus elongatur à ſole,plus ſplendor deſcendit,ita ꝗ ſeptimo die dichotomos,id eſt diuiſa per medium uidetur. & notandum eſt, quod quantũ ſplendor deſcẽdit,tantum umbra aſcendit,& è conuerſo. Poſt ſeptimã uerò diem uſq; ad decimã quartam eſt amphicirtus,id eſt minor plena,maior dimidia. Quartadecima uerò die,quia per diametrum remota eſt à ſole,quod poteſt probari ex hoc,quod ſole occidente illa oritur,iam tota umbra aſcendit, totusq́; ſplendor deſcẽdit,eſtq́; panſelinos,id eſt plenilunium. Poſtea uerò incipit ſoli propinquare,& umbra deſcendere,ſplẽdorq́; aſcendere: & fit primũ deſcendendo amphicirtos, deinde dichotomos,deinde monoides. Hæc omnia apertiora erunt tali figura poſita ante oculos.

Eclypſis lunę talis eſt ratio. Sole & luna in p̄dicta eclyptica linea ſic diſpoſitis,quod ſol eſt in inferiori hemiſphærio,luna in ſuperiori,terra in medio ſic: quòd ſi dirigeretur linea à medio lunaris corporis, trãſiret per mediũ terrę & ſolaris corporis ad hunc modum,tunc tumor terrę interpoſitus alicuius dirigeret umbrã, ſcilicet uſq; ad ipſam lunã: unde ſolis radij eam non poſſunt accẽdere,patiturq́; eclypſim donec mouendo ſe, tumorẽ tranſierit,ſplendorq́; in ea apparere cœperit. Inde eſt quod nõ deficit, niſi decima quinta uel 14. luna: quia tunc ſoli opponitur, non tamen in omni quintadecima hoc contingit, ſed quando fit, in ea cõtingit. Vnde ergo in omni non cõtingat, doceamus. Sed hoc contingit ex figura umbræ terræ. De figuris umbrarũ,quæ ex aliquo rotundo corpore oppoſito ſplendido eiuſdem quantitatis fiunt, prædoceamus.

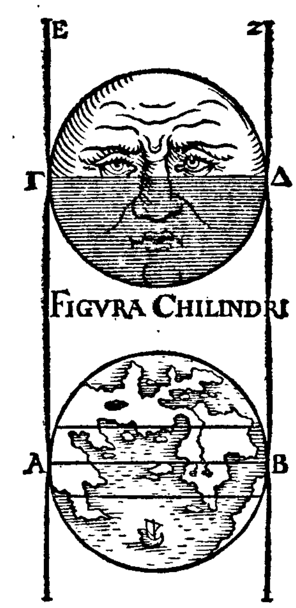
Omnis ergo talis umbra corporis, uel eſt cylindroides, uel calathoides uel conoides. Et eſt cylindrus, figura longa uel teres, æqualiter creſcens,neq; lineas in ſummũ contingens. Inde dicitur cylindroides umbra, quę talis eſt figuræ: quę fit, quotiẽs luminoſum corpus & obſcurum eiuſdem quantitatis ad hunc modum.

DE ECLYPSI LVNE

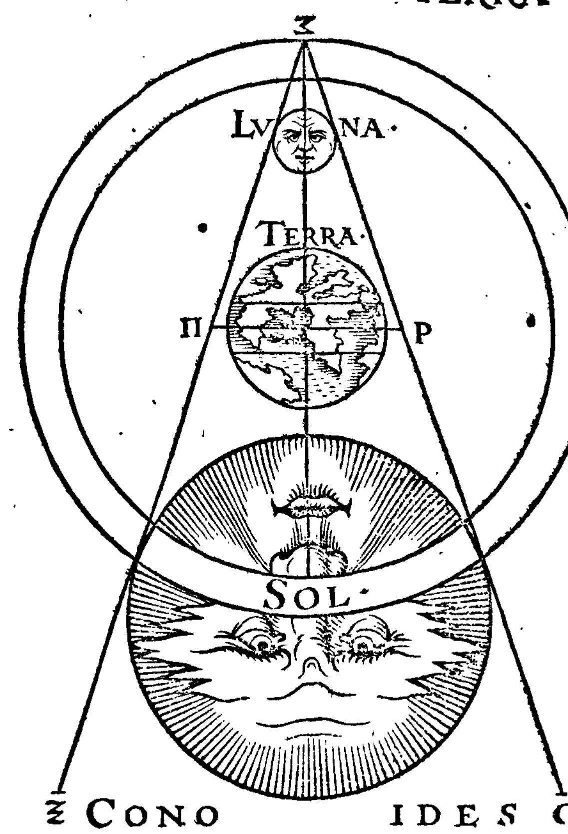

Cum ergo corpus & luna æqualia non ſint,quippe cum ſol octies maior ſit terra,umbra terræ cylindroides eſſe non poteſt. Calatus uerò eſt figura,ab acuto in latum tendẽs. unde calathoides dicitur huiuſmodi figuræ umbra: hæc fit,quando luminoſum corpus minus eſt obſcuro ſic figura umbræ terræ calathoides eſſe non poteſt: quia ut probat Macrobius, ſol eſt maior terra. Conus uerò eſt figura,à lato in acutum tendens,cõtraria calato. Conoides uerò umbra dicitur,quæ ex lato in acutũ tendit: quæ fit,quãdo luminoſum corpus maius eſt obſcuro ſic. Ergo quia ſolare corpus maius eſt terra,umbra illius eſt conoides. Cũ ergo ſol & luna,ut prædiximus,ſunt diſpoſita:conus umbræ terræ, recto modo ad lunam tendit, eamq́; inficit,nec radios à ſole recipit, donec conum umbrę terræ tranſierit. Si aũt quintadecima luna nõ ſic ſit diſpoſita,ſed alterũ ſit aliquantulũ uerſus ſeptentrionẽ,alterum uerſus auſtrum:conus umbrę non recto modo ad lunam dirigitur,nec eam inficit,ſed iuxta illã eſt in hunc modum.

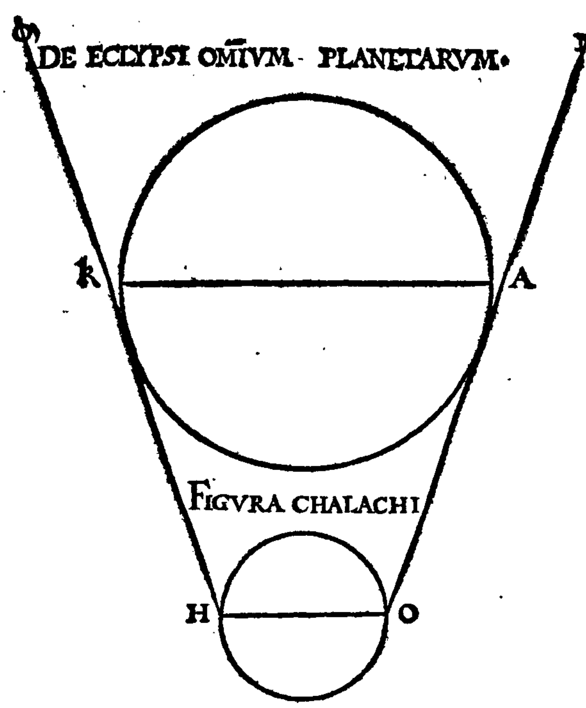
De Eclypsi Lvne

De Lvna Sole Et terra

De eclypsi omivm planetarvm.

Viſo unde eclypſis lunæ contingat, & quare non in ſingulis menſibus de umbra, quę ſemper in medio eius uidetur: quid nobis inde uideatur, dicamus. Quamuis corpus lunę naturaliter ſit obſcurum, tamen in quibuſdam partibus ſuis eſt tunſum & politum ad modū ſpeculi: in quibuſdā ſcabroſum & rubiginoſum. Vbi igitur politum eſt, ex radijs ſolis ſplendet: ſed ubi ſcabroſum, naturalem obſcuritatem retinet.

SECVNDI LIBRI, FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri περὶ διδάξεων, ſiue elementorum philoſophiæ, Liber III.

PROOEMIVM.

ETSI ſtudijs docendi occupati parum ſpacij ad ſcribendū habeamus, quoniam tamen multos ueſtes philoſophiæ abſcindentes, & cum panniculis arreptis, totā ſibi eam ceſsiſſe credentes, abijſſe cognoſcimus. Voce ipſius reclamantis excitati ne nuda remaneat particulas abſciſſas ſtylo noſtræ paruitatis conſuimus: non ignari morſibus inuidiæ nos ſubiacere, quia hodie eſt periculum & noſſe & habere. ſed quoniam, ut ait quidam, Iuſtius inuidia nihil eſt quæ protinus ipſum Actorem rodit, excrucians animum & horum. Inuidia Siculi non inuenere tyranni, Tormentum maius. de tormento illorum certi, & ſi de multis morſibus uenenatorum non dubitantes, quaſi Catonem per æſtum Lybiæ, ueritatem ſectantes, rationibus diuerſis, ut linguis puſillorum muniti, ad ſequentia tranſeamus. Et quoniam de æthere, & ornatu

eius

eiuſdem ſatis docuimus, de aere illi coniuncto & ſubdito doceamus, quæ & unde in illo contingant oſtendentes.

Catalogus Libri III.

De aere.
Quare quinq; zonæ ſint in aere, & non in æthere.
Quare ſuperior ignis non ſit feruens.
Vnde ſint pluuiæ.
Quare ſol calefaciat terrã, ignis ſuperior non.
Qualiter ſurſum eleuet humorem.
Vnde uideatur quòd ſanguis pluat.
De arcu cœli.
Vnde grando.
Vnde nix.
Quare niues in æſtate non contingant, ſed grando.
De tonitruis & fulminibus.
Quare in æſtate contingant fulmina.
De hoc quòd ſtellæ uidentur cadere.
De cometa.
De ſitu aquæ.
De refluxionibus oceani.
Vnde fluctus maris.
De ortu uentorum.
Vnde quædam aqua dulcis, quædam ſalſa.
Vnde ſint fontes.
Vnde putei.
Vnde aqua putei & fontis ſit in æſtate frigida, in hyeme non.
Vnde exuſtio.
Vnde diluuium.
Vnde ſit ꝙ in lunatione creſcunt humores, & decreſcunt.

Liber tertius.

AER igitur eſt à luna uſq; ad terram, qui quanto eſt terræ propinquior, tanto humidior & ſpiſsior: quanto remotior, ſiccior & ſplendidior. Hic cum ſit ſuppoſitus ſoli, ex eo calorem & lucem accipit. Sed quoniam ſol terminos torridæ zonæ nunquã excedit, illam partẽ aeris ex uicinitate ſui accendit: remotas uerò expertes ſui feruoris relinquit, fiuntq; ex uicinitate aquæ & terræ frigidæ. Poſitæ uerò in medio, ex utraq; parte intemperie hinc & illinc temperantur. Sunt ergo in aere quinq; diuerſitates, quę ab antiquis quinq; zonæ dictæ ſunt, non ut quidam æſtimãt, ſuper lunam. ibi nempe ſunt oĩa immutabilia, quia ibi nulla eſt cõtrarietas. Cum enim ibi ſit æther, qui ignis dicitur, corporaq; ſtellarum ignea, unde in aliqua parte erit frigus? Sed ſcio iſtos ex uerbis philoſophorum erraſſe, qui quinq; zonas in cœlo eſſe pronunciat. ut Virgilius: Quinq; tenent cœlum zonæ. Contra hæc geminam habemus defenſionem. Prima eſt, quòd aer ſępe uocatur cœlum. unde dicitur, Aues cœli. Secunda eſt, quod quinq; partes ætheris, quinq; partibus aeris ſuperpoſitæ ſunt, uocaturq; pars ętheris, nòmine partis aeris ſibi ſuppoſitæ, diciturq; pars ſuppoſita frigidæ, frigida: quamuis in ea nullum ſit frigus. Pars ſuperpoſita torridæ, torrida: non quia in æthere ſit aliquis feruor caloris. Eſt enim ſuperior tam ſubtilis, quòd accendere aliquid non poteſt, donec humido ſe miſceat & ſpiſſo. Iſtę eędẽ diuerſitates ex aere ſuppoſito in terra ſunt, qualitas quippe aeris terram inficit. Sunt ergo quinq; in terra, quinq; zonæ in aere, de aere igitur noſtræ habitabili ſuperpoſito diſſeramus, oſtendentes quæ in eo & unde ſint diuerſitates, à pluuia quæ omni tempori eſt communis incipientes.

Pluuiarum igitur diuerſæ ſunt cauſæ. aliquando namq; ſpiſſus fumus euaporat, & humidus, qui ut aſcendit, minutiſsimæ guttæ ſe inuoluunt, quæ groſsiores & graues factæ cadunt, fitq; pluuia. Aliquando uerò aer ex frigiditate terræ & aquæ ſpiſſatur, trãſitq; in aqueam ſubſtantiã, quæ calore ſolis ut glacies igne diſſoluta, per minutas cadit particulas. Aliquando ad nutrimentũ ſui, ſolem attrahere humorem contingit, & quod in eo liquidius eſt, in igneam tranſit ſubſtantiam: quod uerò grauius, deorſum cadit. Vnde poſt acutiſsimum calorem, uidemus contingere pluuię inundationem. Habetur autem quæſtio: cum ſit proprium ignis tendere ſurſum, unde ſit quod radij ſolis, & calor ad terram tendunt. Ad quod dicimus, quòd ſol igneæ naturæ, non quia ex ſolo igne conſtet, ſed quia in eo dominatur. Prædocuimus enim corpora ſtellarum ex quatuor elementis facta, dominante tamen igne. Cum ergo ex quatuor conſtent elementis, quamuis igne dominante, quod in eo ex aqua & terra eſt, ad ſimile tendit. Sed quia à caloris fonte procedit, ſecum defert aliquid caloris, quo terra & aqua calefiunt: & quoniam natura eſt caloris aſcendere, calor qui prædictò modo deſcenderat, reuertens aliquid humoris ſecum trahit, quod bulliendo in ſui ſubſtantiam tranſmutat. Si ergo propriè uelimus loqui, dicemus quod ſol humorẽ ſurſum eleuat, non attrahit. ideoq; fons dicitur caloris, quia ſic ſubdita calefacit: ignis uerò ſuperior nõ.

Cum

Cum enim ſit elementum non ex elementis factum,nihil eſt in eo quod ad inferiora deſcendat.in
de uerò eſt,quòd pars aeris & terræ ſoli ſubdita,eſt feruida:remotæ autem frigidæ,& ſi ſint æthe/
ri ſubiectæ.Sed dicet aliquis:Nonne ignis ubicunq; eſt,calidus eſt?cui dicimus,non niſi ſpiſſo &
humido mixtus. Quamuis igitur ſuper lunam ſit ignis,non eſt inferior. deficit enim humida &
ſpiſſa materia qua ignis accendatur,neq; frigus neq; obſcuritas,ſed unus & continuus ſplendor,
neq; aliqua mutabilitas.Sed dicent quod Ariſtoteles,impoſsibile eſt ignem non calere.Dicimus
Ariſtotelem ibi locutum eſſe de hoc inferiori igne,qui ſemper alicui ſpiſſæ materiæ mixtus,nun
quam calere deſinit. Vel dicamus,quod dicit ignē calere non actu,ſed natura. Quarta cauſa plu
uiarum,eſt uentus eleuans humorem de ſtagnis & fluuijs & lacubus. inde eſt quòd ranunculi &
piſces à multis uiſi ſunt de aere cadere.Cum enim ut prædiximus, aqua uento ſuſtollatur,contin
git quòd ranunculos & piſces ſecum eleuat,quibus ex naturali grauedine deſcendentibus, ſtu-
pent ignorantes.Nullum ergo tēpus anni immune eſt à pluuia.In omni nāq; uel fumus humidus
euaporat,uel aer ex frigiditate ſpiſſatur,uel humor calore,uel uento eleuantur.Hæc pluuia quan/
doq; plus ſolito ſpiſſata,& ex nimio calore incenſa,fit admodum ſanguinis rubea & ſpiſſa:quod
uidentes,phyſicam ignorantes,dicunt ſanguinem pluere. Inde ueriſimile dictum eſt, quòd ante
finem huius ſeculi guttæ ſanguinis cadent: quia cum debeat exuſtione finiri,ut teſtatur ſcriptu/
ra,quæ dicit,Ignis in conſpectu exardeſcet. Aqua enim ex calore in nubibus ſuſpenſa ex feruore
ſpiſſabitur,quæ incenſa rubeaq; effecta ad ſimilitudinem ſanguinis cadet:& quoniam in pluuio/
ſo tempore arcus diſcolor in nubibus apparet,unde exiſtat, & unde tot in eo appareant colores
doceamus. Cum diximus calor ſolis humorem eleuat,uel fumus humidus euaporat,aqua in nu/
be illuſtrata ut in uitreo uaſe ex ſplendore ſolis, ubi eſt tenuior & calidior, rubeum oſtendit co-
lorem:ubi ſpiſsior,purpureum uel nigrum. Inde eſt,quòd arcus ille nunquā niſi in oppoſita par-
te ſolis relucet.Aer enim uicinus ſoli ex eius ſplendore ita irradiatur, quod diuerſi colores in eo
non apparent. Viſis ergo pluuiarum cauſis,& arcus cœleſtis, de grandinibus diſſeramus. Cum
ergo prædicto modo humor eleuetur,contingit ſæpe in ſuperioribus eſſe uentum frigidum & ſic
cum,qui guttas aquæ ex ſiccitate & frigiditate congelās, tranſmutat eas in lapideam ſubſtantiā:
& quia guttæ rotundæ ſunt,quod poteſt probari per rotunda foramina,quæ agunt in lapide aſsi
duitate cadendi,grando rotunda deſcendit. Niues uerò fiunt,ſi prædictæ guttæ,antequā groſſæ
ſint,ſpiſſantur & congelantur. Hic ſubijcient:Cum in æſtate grando ſępe contingat,quare in ea-
dem circa inferiora montium nunquam niues contingunt? Contra hoc dicimus,in æſtate humo
rem ex calore alterius eleuari,eleuandoq; guttas inuolui,quæ groſsiores factæ,frigoreq; conge/
latæ grandinem gignunt.In hyeme uerò frigus circa terram eſt, & contingit guttas aquæ anteq;
groſſæ factæ ſint,ex frigiditate temporis aſtringi,& in niuem tranſmutari:in æſtate uerò quia fri/
gus circa terram non eſt,donec eleuatę in altum groſſæ & ſpiſſæ fiant,non congelantur. Nunquā
ergo nix eſt in æſtate,licet in ea ſæpe ſint grandines.De tonitruis & fulminibus,unde & qualiter
contingant, diſſeramus. Fumo ergo humido,ut prædiximus, ad ſuperiora aſcendente, cum ad
ſummum aeris peruenit,ex ponderatione humoris mouetur ſummitas aeris, cuius particulæ ad
modum undarum aquę ſibi occurrentes fragorem tonitrui faciunt.Ex motu uerò aer calefactus,
in igneam tranſit ſubſtantiam,fitq; coruſcatio: quæ quamuis cum fragore fiat,citius ad nos per/
uenit,quia uiſus uelocior eſt auditu. Cum igitur fit prædictarum particularum occurſus, genera
tur impetus,qui ſi aſcenderit ſurſum,eſt fragor ſine fulmine: ſin autem impetus ille deorſum ten/
dat,tamen tantus non ſit,quod uſq; ad obſtaculum perueniat,nondum eſt fulmen:cū uerò ad ob/
ſtaculum peruenit,obſtantia findit. Sed quia proprium eſt motus aeris tendere ſurſum, nulla ma
teria exire uetante,reuertitur,ſparſosq; recolligit ignes. Si uerò in hac inferiori parte aeris mul/
tus ſit humor,aer exiſtens in illo impetu,urere non poteſt, fitq; fulmen findens & non urens. Eſt
ergo fulmen,pars aeris aliqua colliſione uſq; ad obſtaculum cū impetu ueniens.Tonitruum ue/
rò eſt partium aeris diuerſa incurſio. Non eſt ergo fulmen lapidea ſubſtantia,ut quidam aſſerūt.
Si enim lapidea eſſet ſubſtantia,non huc & illuc diſcurreret,nec ſurſum reuerteretur,& cum ali
quid feriret,carnem & oſſa comminueret.Ideo fulmen ſæpius alta ſternit, quia cum oblique ali
quando deſcendit,citius alta repetit.Sed quia quorundam eſt ſententia,quoddam fulmen lapi/
deam eſſe ſubſtantiam,ne ex ignorantia uel inuidia uideamur eam uituperaſſe uel tacuiſſe,bre/
uiter eam ponemus.Aiunt iſti quòd cum fumus humidus ad ſuperiora aſcendit, cum eo eleuatur
aliquid terrenæ ſubſtantiæ,quod ex calore ſolis in lapideam ſpiſſatur ſubſtantiam,contineturq;
in nubium concauitate,donec impetu aliquo nubes diuiditur,unde lapis ille impulſus, altum a-
liquid percutit.Hic dicit aliquis: Cum in omni tempore anni fumus humidus, ut prædiximus,
aſcendat, quare in omni non contingunt fulmina & tonitrua? Cui dicimus:Etſi ex humido fumo
aſcendente habeant fieri,non fiunt tamen inde,donec ad ſummum aeris perueniunt:quod per ſi-
mile maris probari poteſt.Cū enim mari ex fumo terræ aſcendente in fundo remouetur ex ſpiſ/
ſitudine,tamen non poteſt huc & illuc impelli:ſed cū uſq; ſummū commotio illa peruenerit, huc
& illuc undæ impelluntur, fitq; tempeſtas. Quòd uerò à fundo maris tempeſtas incipiat,ex hoc
poteſt probari,quod phocas undas agitātes ante uidemus. Vt enim ait Plinius,naturæ ſunt dor/
mitoriæ, fumo tamen ut prædiximus fundum maris commouente, excitati ad ſummum aſcen/
dunt:quod uidentes nautæ experimento certi, & ſi de phyſica incerti, tempeſtatem futurā præ/
dicunt,

dicunt, quippe iam incipit tempeſtas in fundo. ſimile uerò eſt in aere. Dum enim aëris inferiores partes obtinet fumus, ex ſpiſsitudine non poteſt huc & illuc impellere aera, ſed cum ad ſummum peruenit, huc & illuc ex labilitate eius impellit, fiūtq; tonitrua & fulmina. In hyeme uerò etſi aer ſpiſſus ſit, non eſt tantus calor, quia ſpiſſus fumus uſq; ad ſummum poſsit erigi, nec etiam in uere. Remanens ergo in ſuperiori parte aeris, uentos & pluuias gignit. In æſtate uerò cū maximus eſt feruor, uſq; ad ſummum eleuatur, fitq; partium aeris diuerſa incurſio, unde contingunt tonitrua & fulmina. In autumno uerò, quia frigidus & ſiccus, neque humor eſt qui eleuetur, neque calor qui eleuet.

In eodem aere uidentur ſtellæ cadere, nulla cadente. Cum enim igneæ ſint naturæ, & prius locus ſtellarum ſit æther, nunquam ad terram deſcendunt. Iterum cum maximę ſint, etſi ex remotione paruæ uideantur, ſi aliqua ex illis caderet, totam terram, uel maximam partem eiuſdem occuparet. Non cadunt ergo, ſed cadere uidentur. Sæpe etenim in ſuperioribus partibus aeris eſt uētus & commotio, etſi non ſit in inferioribus, ex qua commotione aer ignitus & ſplendens per aera diſcurrit: qui cum iuxta aliquam ſtellam ſplendere incipit, ſplendore ſuo uiſum illius ſtellæ nobis aufert, uideturq; quòd ſtella ceciderit. Sed dicet aliquis: Vnde ergo quòd poſtea ſtellā ipſam non uidemus? Huic dicimus, ſtellam eandem poſtea à nobis uideri, ſed eam eſſe neſciri. Cum enim, ut prædiximus, aer ignitus decurrat, aer ſpiſsior, & inde tardè ſubſequitur, qui inter nos & ſtellam illam poſitus, uiſum eiuſdem nobis aufert: ſed antè tranſeat ſtella illa, & appareat firmamentum, quod ſemper ad occaſum tendit, & ſtellam illam ad ulteriora ſecum detulit, cumq; apparet, quia in alio loco quàm ante eſſet, uidetur, alia ſtella putatur.

De cometa uerò, quæ in mutatione imperij apparet, hoc ſentimus, quòd ſtella non eſt, quia neque de infixis eſt, neq; aliquis planeta: quod uerò de infixis non eſt, ex hoc apparet, quòd motus illius ſentitur. Planeta uerò non eſt, cum extra zodiacum ſæpè uidetur, nec motum planetarum ſequitur. Si iterum ſtella eſſet, in aliquo hemiſphærio eſſet. Cum ergo ſtellæ eiuſdem hemiſphęrij apparent, unde iſta quæ maior uidetur, non apparet? Non eſt ergo ſtella, ſed ignis iuxta uoluntatem creatoris accenſus, ad aliquid deſignandum.

Quoniam de aere, & his quæ in aere contingunt, pro affectata breuitate tranſcurrimus, de aqua & ſitu eiuſdem dicere incipiamus. Sapientia igitur diuina nihil poſſe uiuere ſine calore & humore percipiens, terram & aquam frigidas eſſe, ut aliquid in eis uiuere poſſet, fontem totius caloris, id eſt ſolem, ut æqualiter hinc & illinc terrā calefaceret, ſuper mediū terræ poſuit: ſed quia ex ſolo calore nihil uiuere poſſet, in medio eiuſdem fonti caloris, fontem humoris ſuppoſuit, ex quibus hinc & illinc terra temperatur. Eſt ergo fons humoris in medio torridæ zonæ in modum æquinoctialis circuli terram circundans, uerumq; mare appellatur: hoc uerò mare cum ad occidentem uenerit, duas refluxiones ibi agit: quarum una ad auſtrum, altera ad ſeptentrionem uergit, latera terræ ſequentes. Similiter in oriente facit duas ad prædicta ſe uergentes: cum uerò hęc occidentalis refluxio, & illa orientalis ad ſeptentrionem ſe uergentes ſibimet occurrunt, ex repercuſsione ingurgitatur mare retrò, fitq; famoſa acceſsio & receſsio oceani, quæ fluctus maris dicitur. Similiter aliæ duæ in alio capite terrę ſibi occurrentes. Sunt alij qui dicunt, fluctus maris cauſam eſſe montes ſubditos mari. Cum enim uſq; ad ipſos mare peruenit, retrò cadit, & ingurgitatur, impleturq; retrò alueus, ſed ante expletur: cum iterum reuertitur, expletur retrò, ſed impletur antè. Prædicta occidentalis refluxio ad ſeptentrionem uergens, cum iuxta latera terræ, tāgens Africam: ad finem eius peruenit, inter Calpen & Atlanta uſq; Hieruſalē mediterraneū mare uocatur, diuerſa ex diuerſis regionibus nomina accipiens. Qualiter uerò aſcendat & deſcendat, ſi quis ſcire deſiderat, & quæ nomina ex quibus regionibus contrahat, mappam mundi conſulat. Sed quia facilius illabitur animo, oculis ſubiecta deſcriptione (id quod dicimus) ſubijciamus.

Prædicta occidentalis refluxio ad ſeptentrionem ſe uergens, ex Atlante monte adiacente, uocatur Atlanticum mare, in qua eſt Anglia, & uicinæ inſulæ. Ex orientali refluxione ad ſeptētrionem ſe uergente naſcitur Indicum mare, ſimiliter in alijs refluxionibus ad auſtrum ſe uergentibus, credendum eſt diuerſa maria naſci: ſed hæc deſcribi noſtra atteſtatione non debuerunt, quia per torridam interiectam ſitus illarum nobis incognitus perſeuerat. Et quia noſtra ſententia eſt, ex illis refluxionibus uentos naſci, de ortu uentorum diſſeramus tam cardinalium quàm collateralium. Cum igitur (ut prædiximus) in occidente ex fonte totius humoris duę refluxiones: una ad auſtrū, altera ad ſeptentrionē diuidantur, illa ſeparatione aquarū mouetur aer: ſed ſi tātus fuerit impulſus, quod uſq; ad nos peruenerit, generat uentum, qui zephyrus appellatur. Duæ uerò orientales ſua diuiſione & motu, generant uentum, qui eurus nominatur. Cum uerò orietālis & occidentalis ad auſtrum uergentes, in medio ſibi occurrunt, mouetur aer, fitq; uentus ſeptentrionalis, qui Boreas dicitur, qui ideo frigidus eſt, quia in frigida zona oritur: ſiccus uerò, quia nubes de hoc angulo terræ ad medium fugat: eſtq; inde pluuioſus, iuxta fines torridæ zonæ. Cum uerò tranſit torridam zonam, calefit: & ſi nobis ſit frigidus, ibi tamen eſt calidus. Similiter cū duæ uergentes ad auſtrum, in medio ſibi occurrunt, auſter generatur, qui etſi ultra torridam zonā frigidus & ſiccus, ut apud nos Boreas: quippe cum in frigida zona oriatur, quia tamen per torridam zonam tranſit, calefactus ad nos peruenit calidus: fugandoq; ante ſe nubes uſq; ad angulum terræ, in quo habitamus, generat nobis pluuias; eſtq; nobis ex accidente calidus & humidus, etſi in

ſua

ſua regione frigidus & ſiccus. Viſo unde quatuor cardinales uenti oriantur, uideamus unde ſint quatuor collaterales. Si in duabus prædictis refluxionibus ad ſeptentrionem uergentibus, boreamq́ prędicto modo generantib. hoc contingat, quòd orientalis ex aliquo accidente uelocior, ultra medium ſeptentrionis occidentali occurrit, naſcitur uentus collateralis inter boreã & zephyrum. Si uerò occidentalis ultra medium, modo hinc modo illinc ſibi occurrant, duos collaterales uentos generant: unum inter eurum & auſtrum, alterum inter eurum & zephyrum. Sed quia oculis ſubijciendo figuram, minuemus laborem, unam ſimilem pręcedenti faciamus, in qua non in medio refluxiones ſibi occurrant, ut in illa cardinales, ex hac collaterales intelligamus. Sed quia non in una figura plus quàm duos potuimus oſtendere, per ſimile iſtorum de alijs intelligatur. Quare ſi ex prædictis contingant uenti, cum quotidie refluxiones diuidantur, ſibiq́ occurrant: quod teſtãtur quotidiani fluctus maris, quare quotidie uenti non contingant. Cui dicimus, Quod etſi quotidie contingant, non tamen impetum faciunt, quod uſq́ ad nos perueniat. Sæpe uerò contingit, quod non putamus uentum eſſe, cum in alijs regionibus uel in ſuperiorib. aeris partibus ſit, non tamen à nobis ſentitur. Sunt qui dicunt, cauernas cauſas eſſe uentorum. cũ enim eas ſubintrant, partes aeris ex labilitate una intrante, alia nititur exire: fitq́ conflictus, quo aer commotus generat uentum. Inde eſt, quod Aeolia, quæ cauernoſa eſt, regio uentorum dicitur. Alij dicunt fumum humidum aſcendentem, ex ponderatione ſua aera mouere, uentumq́ generare: nos uerò & ſecundum & primum & tertium, cauſam eſſe uentorum dicimus.

Poſtquam de fonte totius humoris, & ortu uentorũ docuimus, unde aqua ſalſa ſit doceamus. Naturaliter ergo ſapor aquæ inſipidus eſt, unde naturale phlegma inſipidum eſt, ex accidẽte tamen fit ſalſum. Cuius ratio talis eſt: Cum mare, ut prædiximus, torridæ zonæ ſit ſuppoſitũ, ex calore ſpiſſatur, fitq́ ſalſum. certum nempe eſt, per ebullitionem aquam trãſire in ſalem. Sed dicet aliquis: Cum hoc principio ſalſo naſcantur omnes aquæ, & ad id reuertãtur, teſtante Salomone, qui ait, Ad loca unde exeunt, aquæ reuertuntur. neq́ enim annihilari credendum eſt aquas, ſed circulariter reuerti. Vnde eſt quòd quædam aquæ ſunt dulces, quædam ſalſæ. Huius hæc eſt ſolutio: Cum terra cauernoſa ſit, aqua ex labilitate ſua ſubintrat, quæ per catarrhactas tranſiens, colatur & tenuatur, ſalſumq́ amittit ſaporem, quæ ad terræ ſuperficiem erumpẽs, fontes & riuulos dulcis ſaporis gignit.

Sed de puteis unde humorem habeant, diſſenſio eſt. Si enim à catarrhactis haberẽt principiũ, implerentur & decurrerent. Contra quod dicimus: Etſi à catarrhactis habeant principium, nõ implentur tamen. contingit enim catarrhactas ibi non finiri, ſed hinc & illinc eſſe. Vnde ultra trãſit aqua putei, ſed non ſurſum ebullit. Vbi uerò eſt fons, finitur catarrhacta. inde aqua putei propter ſpiſsitudinem terræ non ualens ultrà defluere, cogitur ſuperebullire. Sunt alij qui dicunt nõ eſſe ex catarrhactis principium putei, ſed ex ſudoribus terræ. Cum enim terra aliquid humoris contineat, ſi perforata eſt, deſcendunt guttæ aquæ ad modum ſudoris hominis: inde eſt aqua putei. Nobis uerò uidetur ex utroq́ eſſe cauſam putei: quod enim ex catarrhactis ſint, ex hoc probatur, quod iuxta flumina ſtatim reperitur aqua putei, & quod ſæpè contingit uno puteo poſt alterum facto, aquam de primo auferri. Quod uerò ex ſudoribus terræ ſint probatur, quòd in ſiccis & editis locis aqua putei reperitur.

Quòd uerò aqua putei & fontis in hyeme ſit calida, in æſtate frigida, ſic contingit. Cũ hyems naturaliter ſit frigida, ex frigiditate pori terræ conſtringuntur, nec poteſt calor euaporare: qui remanens intus, terram calefacit, & aquam. In ęſtate uerò poris ſuperficiei terræ ex calore apertis, fumus euaporat, minuiturq́ calor. inde aqua abintus erumpens exit frigida. Eſt ergo aqua putei in æſtate frigidiſsima, aqua uerò fontis, quia propinquior calido aeri, minus eſt frigida: minus adhuc aqua fluuiorum, minus pluuiarũ. Si ergo dulcis aqua colando per catarrhactas terræ fit, ſed aquæ illæ quæ prædicto humoris fonte exeunt per ſuperficiem terræ, non per catarrhactas, ſpiſſæ ſunt & ſalſæ, mariaq́ uocantur.

Et quoniam communis fuit ſententia philoſophorum, terrena modò diluuio, modò exuſtione finiri, unde utrunq́ contingat uideamus. Cum aqua, ut prædiximus, fonti caloris ſit ſuppoſita, contingit humorem pauliſper creſcere, caloremq́ ſuperare, donec ad id creuerit, quod nullis litoribus detentus per terram ſe diffundens, terrena ſubmergit. Qui cum ex calore ſolis & ſiccitate terræ deſiccatus ſit, cõtingit calorem pauliſper creſcere, humoremq́ ſuperare, donec ad id creuerit, quòd per terras diffuſus eas adurat. Sunt qui dicunt ex communi planetarũ eleuatione uel depreſsione hoc contingere. Si enim omnes planetæ ſimul eleuentur, plus ſolito à terra remoti, minus de humore conſumunt. unde humor creſcens per terras ſe diffundit, fitq́ diluuium. ſed ſi unus uel duo uel tres ſine alijs eleuentur, non tamen humor excreſcit. quod enim creſcit ex iſtorũ eleuatione, deſiccatur ex aliorum propinquitate. Si uerò omnes ſimul deprimantur, ex uicinitate adurunt terras, fitq́ exuſtio: quia quod iſti ex propinquitate magis faciunt, alij remoti minus.

Et eſt attendendum, quòd diluuium aliud commune, aliud particulare. Commune uerò continuum eſſe non poteſt, aliud eſſe poteſt, ſicq́ alternatim pereunt temporalia. Vnde quia in tempore Noe per diluuium fuit mundi deſtructio, per exuſtionem mundus iſte finietur.

Sed quoniam in fine huius uoluminis de mari habitus eſt tractatus, unde in primis ſeptẽ diebus lunationis fluctus illius decreſcant, in alijs ſeptem creſcant, in tertia ſeptimana decreſcant, in

quarta

quarta creſcant, uideamus. Cum ergo interlunium eſt, quia totus ſplendor ſolis qui eam accendit eſt ſuper aera, ſubditum non poteſt attenuare neq; humorem deſiccare: eſt ergo tunc plenus fluctus, ſed cum ſplendor incipit deſcendere, accenditur luna, deſiccatq; aera, minuitq; humorem: quantoq; plus deſcendit ſplendor, deſiccatur humor. & hoc uſq; ad ſeptimum diem: ſeptimo uero die quia tota medietate accenſa eſt, mediante aere calefacit humorem, qui bulliens ſuper eleuatur, & ſic uſq; ad decimamquartam diem creſcit fluctus: ſed quia in tertia hebdomada calor eleuans in ea minuitur, fluctus maris minoratur: in quarta uerò quia ſplendore aſcendente calor deficit, ſpiſſatur aer, humorq; creſcit, & inde fluctus maris uſq; ad nouilunium.

LIBRI TERTII, FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri περὶ διδάξεων, ſiue elementorum philoſophiæ, Liber IIII.

PROOEMIVM.

SVPERIORVM *uoluminum ſeries à prima cauſa rerum orta uſq; ad terram fluxit, pruritum aurium non continens, ſed utilitati legentium deſeruiens, atq; ideo animis ſtultorum minus cedens. Iam enim illud Apoſtoli impletum eſt, Erit cum ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad deſideria ſua coaceruabũt ſibi magiſtros prurientes auribus. Quæ igitur ſtudij reliqua libertas poteſt, cum magiſtros diſcipulorum palpones, diſcipulos magiſtrorum iudices, legemq; loquendi & tacendi imponentes cognoſcamus. In paucis enim frontẽ magiſtri, ſed adulantis uultum & uoces percipies, & ſi ſit aliquis qui magiſtri ſeueritatem ſequatur, ut inſanus à meretricibus ſcholarium fugitur, crudelis & inhumanus uocatur, ut iam uerbis Vmbecij poßit uti. Atq; ideo nulli comes ex eo tãquam mancus extinctæ corpus non utile dexteræ. Vnde ergo deberentur diligi, fugiuntur magiſtri, ſecũdum illud Ouidij: Per quas nos petitis ſæpè fugatis opes. Sed quoniam probi eſt animum ad peiora non flectere, ſed melioribus conformare, remoto animo à peioribus, conformatoq; melioribus, ad cætera trãſcurramus: & quia in alijs elementis & ornatu illorum ſectãtes compẽdia ſatis diximus, de terra & eius ornatu dicere incipiamus.*

Catalogus Libri IIII.

De *terra Aphricæ.*
De *habitatoribus eius.*
De *diuerſis qualitatibus terræ.*
De *terminis Aſiæ & Europæ.*
V*nde in quibuſdam montibus ſint perpetuæ niues.*
Q*uas qualitates contrahat terra ex diuerſis uentis.*
De *inſertis arboribus.*
De *ſpermate.*
De *tempore conueniente coitui.*
De *matrice.*
De *cauſa ſterilitatis.*
V*trum uirile ſperma ſolũ cõceptioni ſufficiat.*
De *menſtruo.*
V*nde cum animalia ex quo nata ſunt, uadant: homo uerò non.*
V*bi concipiatur maſculus, ubi fœmina.*
De *operationibus.*
Q*ualiter puer paſcatur in utero.*
De *natiuitate.*
Q*uare nati in ſeptimo menſe uiuant, in octauo non.*
De *infantia.*
De *naturali uirtute.*
De *ſpirituali uirtute.*
De *animali uirtute.*
V*nde ſit incrementum.*
De *ſomno.*
V*nde ſomnia.*
De *capite.*
De *cerebro.*

De oculis.
Qualiter uiſus fiat.
De contuitione.
De intuitione.
De detuitione.
De auditu.
Quid ſit anima.
Quæ actiones ſint animæ: quæ item corporis.
Qualiter anima ſit in compoſitione hominis.
De uirtutibus illius.
De tempore coniunctionis eius cum corpore
Quare puer non diſcernat & intelligat.
De iuuentute.
De ſenectute.
De ſenio.
Qualiter quærendus ſit magiſter.
Qualiter diſcipulus.
Quæ complexio, cuius doctrinæ: quæ ætas.
Quis ordo diſcendi.

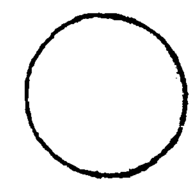
Liber quartus.

EST ergo terra elementum in medio mundi poſitum, atq; ideo infimum. mundus nempe ad ſimilitudinem oui diſpoſitus eſt. Namq; terra eſt in medio, ut medituliū eſt in ouo: circa hanc eſt aqua, ut circa meditulium eſt albumen: circa quam eſt aer, ut panniculus continens albumen. Extra uerò cætera concludens eſt ignis, ad modum teſtæ oui. Hæc terra in medio mundi ſic poſita, & inde omnia recipiens pondera: & ſi naturaliter ſit frigida & ſicca in diuerſis partib. ſuis, ex accidēte diuerſas continet qualitates. Pars enī illius torridæ parti aeris ſubiecta, ex feruore ſolis torrida eſt, & inhabitabilis: ſed duo eiuſdem capita duabus frigidis partibus ſubdita, frigida ſunt, & inhabitabilia. pars uerò temperatæ parti aeris ſubiecta, temperata eſt & habitabilis. Sed quia ut prædiximus, duæ partes illius tēperatæ ſunt, duæ in terra ſunt temperatæ, & habitationes patientes. Vna citra torridam zonam, altera ultra: ſed quamuis ſint habitabiles, unam tamen tantum ab hominibus habitari credimus, ſed tamen nec totam. Sed quia philoſophi de habitatoribus utriuſque non quia ibi ſint, ſed quia eſſe poſsint, loquuntur, de illis quos nos credimus eſſe per intellectum lectionis philoſophicę dicamus.

Pars ergo terræ habitabilis, in qua ſumus, in duo diuiditur. Cum enim temperies aeris ex omni parte terræ ſit, ex omni parte terræ quædam pars temperata eſt & habitabilis. ſed quoniam refluxiones oceani, latera terræ iuxta quantitatem horizontis cingunt, in duo illam diuidunt. Cuius ſuperiorem inhabitamus partem, antipodes noſtri inferiorem: nullus tamen noſtrum ad illos, neq; illorum ad nos peruenire poteſt. Ex parte enim ſeptentrionis frigus & refluxiones tranſitum perhibent: ex parte uerò orientis & occidentis ſolę refluxiones. Similiter alia habitabilis in duo diuiditur. ſuperius quorum obtinent noſtri anthei, & antipodes illorū inferius. Sunt ergo in duabus habitabilibus quatuor habitationes, quarū habitatores alij cum alijs, in quibuſdam tēporibus conueniunt, in quibuſdam differunt. nos enim & noſtri antipodes ſimul habemus æſtatem & hyemem, & alia anni tempora: ſed quando habemus diem, & illi noctem, & è conuerſo. Si enim ex propinquitate ſolis eſt æſtas, ex remotione hyems, ex mediocri diſtantia uer & autūnus. Signa uerò nobis æqualiter & illis diſtant, quippe terram ſeruantia naturalem locum obeuntia, in quocunq; ſigno ſit ſol, æqualiter nobis erit, & illis, idq; efficiet. Merito ergo habemus ſimul anni diuerſitates, non tamen ſimul diem & noctem. Cum enim ex ſplendore ſolis ſit dies, ex umbra terræ nox. umbra uerò ſemper eſt in parte ſplendori ſolis oppoſita, cū in inferiori parte terræ eſt ſplendor diei, in ſuperiori umbra: & cum in ſuperiori eſt ſplendor, in inferiori eſt umbra. Nulla eſt ergo hora, qua in aliqua parte terræ non ſit dies, & in aliqua nox. Sed quare ſi nos & ipſi ſimul habeamus æſtatem ſimul hyemem, ſed quando nos diem, & ipſi noctem. In æſtate uerò dies nobis ſunt longiſsimi, breues autem noctes. habebunt ergo ipſi ſua æſtate dies breues & noctes longas, quod contra naturam æſtatis eſt. Contra quod dicimus, Et ſi quādo nos habemus diem & ipſi noctem, non tamen quàm cito habemus diem, illi noctem, imò in quodam tēpore dies eſt nobis & illis communis. ſed alteri in ueſpere, alteri in mane. Cum enim ſol eſt nobis in ortu, adhuc eſt illis in occaſu: habemuſq; mane & illi ueſpere, ut circa primam nondum eis ſit nox. Similiter in occaſu poſtquam ſol incipit nobis deſcendere, & incipit illis apparere, & tunc eſt illis mane, & nobis ueſpere. Inde eſt ergo quod habemus & nos & illi dies æquales & noctes, & ſi non ſimul. Similiter & in hyeme, ſed qualiter hoc ſit, ingenijs legentium diſcutiendum permittimus. Nos uerò & anthei, ſimul habemus ſplendorem, ſimul umbram: ſed quando ſol eſt nobis propinquus, illis eſt remotus: quando nos habemus æſtatem, & illi hyemem, & ècōuerſo. Sed hic oritur quæſtio ſimilis priori, ad quam ſi quis ſuperioribus inſtructus acceſſerit, illius ſolutionem facile inueniet. Nos uerò & antipodes antheorum neq; ſimul æſtatem neq; hyemē, neq; diem uel noctem habemus. Anthetici uerò & ſui antipodes ſe habēt ut nos & noſtri anthei, & noſtri antipodes ut nos & ſui. Et quoniam de tribus habitationibus, & eorū habitatorib.

ſatis

ſatis docuimus,de noſtra dicere incipiamus. Noſtra ergo habitatio ab oriente ad occidentem, à meridie ad ſeptentrionem extenditur. Quamuis temperata dicatur,non æqualiter tamen in omnibus ſuis partibus temperata eſt. Pars enim torridæ zonæ propinquior eſt libra,Aethiopia calida eſt & ſicca. uicina frigidæ,frigida eſt,& humida: orientalis uerò calida & humida.occidentalis frigida & ſicca.Aequaliter uerò diſtãs,æqualiter eſt temperata. Huius iterum tres ſunt partes principales,Aſia,Aphrica,Europa:& incipit Aſia ab oriẽte,extẽditurq́ lateraliter uſq; ad ſeptentrionem,& uſq; ad torridam zonam,terminaturq́ Tanai & Nilo, mediam partem habitabilis obtinens. Europa uerò & Aphrica duas alias obtinent. Sunt autem termini Africæ,Nilus ex parte orientis,à meridie torrida zona,à ſeptentrione mediterraneũ mare,ab occidente refluxio, à ſeptentrione frigida zona hoc modo.

In hac igitur ſunt montes, in quorũ ſummitatibus ſunt perpetuę niues, in conuallibus maximus calor. Sed quare cum calor ſit ex ſole & ſuperioribus, montes uerò qui ſunt illi propinquiores,quã ſuę conualles:quare in ſuperioribus illorum ſunt niues,in conuallibus non? Contra hoc dicimus,quod in ſuperioribus breuiter tetigimus, quod quamuis ex ſole ſit calor,qui idẽ eſt calidę naturę,donec tamẽ humido,quod in ſui naturã tranſmutet,ſe cõmiſceat, nihil calefacere poteſt.unde in prædictis mõtib.quia aer ſubtilis eſt ex remotione à terra, à ſole non poteſt accendi:ſed ex ſui leuitate huc & illuc impulſus, frigidus efficitur. In conuallibus uerò quia aer eſt ſpiſſus,& inde fertur immobilis, cito incenditur & calefit: quod per hanc ſimilitudinẽ poteſt probari,quia ſi aer in æſtate ſit immobilis,accenditur,& eſt calidus: ſed ſi uentus ueniat,qui illum moueat,frigidus ſentitur.Hic oritur quæſtio: Si aer in ſuperiorib. montium eſt ita ſubtilis,unde ergo ſpiſſatur in nubes & in niues? Nos uerò dicimus,quod ille nõ ſpiſſatur,ſed fumus humidus,qui ex conuallibus aſcendit, ex frigiditate ſuperiorum ſpiſſatur in nubes,& cõſtringitur in niues. Hęc eadẽ habitabilis diuerſis uentis expoſita,diuerſas contrahit qualitates.Si enim aliqua pars eiuſdẽ montibus oppoſitis orienti,ſeptentrioni clauſa ſit,& occidenti,expoſita uerò meridiei,eſt calida & ſicca. In hyeme habitationi bona,in ęſtate peſſima.Si uerò ex cõtrario,in hyeme mala,in ęſtate bona:pars uerò oriẽti expoſita,& alijs clauſa,eſt calida & humida,& inde bona.Ecõtrario frigida & ſicca, in autũno mala,in uere bona. Quod uerò de partibus terræ dicimus,probari poteſt per feneſtras domus. Auſtrinæ namq; in æſtate ſunt malę, in hyeme bonę: ſeptẽtrionales ecõtrario. Inde erat quòd antiqui inter limina auſtralia & borealia faciebant,ut in auſtrali in hyeme,in boreali æſtate diſcumberent.Et quoniam de hoc elemento & partibus ſuis ſatis diximus, de herbis & fructibus arborum conſequens eſt ut dicamus: ſed quoniã Macer & Dioſcorides ſatis de illis apertè docent,de illis taceamus,unam ſolam quæſtionem cum ſua ſolutione de incertis ponentes,quæ talis eſt. Cum alterius ſit truncus,alterius ſurculus,cauſaq́ creſcendi de terra per radices & truncum aſcendit,quomodo tranſeunt in naturam ſurculi,rami & fructus? Huius talis eſt ſolutio: Ex terra fumus calidus & humidus aſcendit per poros radicis,ſecum aliquid terreæ naturæ & aquę ſubſtãtiæ trahens,cauſamq́ uiuendi, augmẽtandi fructusq́ conferens. Hic per truncum aſcendit, truncus quod ſuæ naturæ eſt,conguum retinet,naturaliq́ calore illud digerens,in medullam truncum & corticem tranſmutat:quod uerò ad ſurculum aſcendit, ſimiliter in ſui naturam digerit. Reſtat ergo ut de terreno animali dicamus,quod cum omne ſit mortale,quoddam tamen rationale, quoddam irrationale. Sed quoniã irrationalia infinita ſunt, nec lectioni philoſophorum multum pertinentia, de naturis illorum, & unde quædam ruminent,quædam non: quædam mugiant, quædam nõ,dicere poſtponamus. & de rationali & mortali ſcilicet homine,quod dignius eſt diſſeramus:quod ex duobus,id eſt,anima & corpore conſtat.prius de humano corpore, quod prius cogitationi noſtræ occurrit,deinde de anima,& eius uirtutibus doceamus. Sed quoniam de compoſitione primi hominis & fœminę, qualiter ex limo terræ homo factus ſit,in primo uolumine docuimus,de quotidiana hominis creatione,formatione,natiuitate,ætatibus,membris, de officijs & utilitatibus membrorũ doceamus. Cum igitur ex ſpermate conceptio hominis fiat,de ipſo aliquid dicamus.

Sperma igitur eſt uirile ſemen,ex ipſa ſubſtantia omnium membrorum compoſitum. Quòd uerò ex ſubſtantia omnium membrorum illud ſit compoſitum, ex hoc apparet,quòd omnia mẽbra inde formantur, naturaq́ eſt ut ſimilia ex ſimilibus naſcantur. Aliud ad hoc argumentum: quòd ſi pater in aliquo membro aliquam incurabilem infirmitatem obtineat, ut chiragram uel podagram, filius in eodem membro eandem obtinebit infirmitatem: & quia de ſpermate fecimus mentionem,quod in matrice recipitur pro tempore conueniente coitui, & de matrice parum dicamus. A decimoquarto anno tempus coitus incipit. Sed quare cum ex calore & humore ſperma cauſam contrahat, pueritia uerò calida ſit & humida, quare in ea coitus non contingat, Cui dicimus, quòd in illa ætate ſtricti ſunt pori meatus, huic ad hoc deſeruientes,unde ſperma exire non poteſt: in alijs uerò aperti ſunt, & apti coitui. In ſenectute uerò & ſenio coitus uix contingit propter frigiditatem. Poſt comeſtionem uerò ante ſomnum,moleſtum eſt,& minuitur hoc opus. Minuitur enim calor naturalis, qui cibum debet digerere: poſt ſomnum uerò, quia cibus digeſtus eſt in ſanguinem, tempus illius eſt. quæ uerò complexio huic operi conueniat,ſecunda particula quæratur.

Matrix uerò eſt ciſta ſeminis ſuſceptrix, intus uilloſa, ut melius ſemen recipiat, ſeptem obtinens cellulas, humana figura ut moneta impreſſa ſunt. Inde eſt quòd ſeptem nec unquam plures mulier uno lecto parere poteſt. Et quia ex matrice aliquando cauſa ſterilitatis contingit, de illa aliquid dicamus. Cauſa ergo ſterilitatis eſt nimia ſiccitas, nimia humiditas, nimius calor, nimium frigus. Cum enim ſperma ex temperato, id eſt ex ſanguine conſtet, ut inde aliquid ſit conſimile, requirit. Aliquando nimia pinguedo eſt cauſa, quare nihil concipiatur. ex ea enim omnes folliculi obtruduntur, ne ſemẽ intrare poſsit. Vnde Virgilius dicit in tempore coitus equas macie eſſe extenuandas. deinde ſubiungit phyſicam, ne pinguior uſus ſulcos oblimet inhærentes. Iterum frequentia coitus, eiuſdem rei cauſa eſt. Delinitur enim matrix intus, ad modumq́ marmoris iuncti, nihil poteſt retinere. Si uerò in muliere nulla ſit cauſa ſterilitatis, ueniatq́ ſperma geniture conueniens in matricem, clauditur ſtatim matrix, ita ut dicat Hippocrates, quòd nec etiam acus poſſet iungi, facta eſt conceptio. Ideo conueniens geniture diximus, quia ſi minus ſit frigidum uel calidum uel ſiccum uel humidum, non eſt aptum geniture. Sed quæritur ſi ſolum ſperma ſit utile ſi nõ muliebri ac geniture ſufficiat. Dicunt quidam illud ſolũ ſufficere, cuius rei hæc eſt probatio: quòd ſæpe homo aliquis cum aliqua nolente concumbit, eaq́ flente aliquando gignit, ubi nullum ſemen mulieris poteſt eſſe. Non eſt enim ſine uoluntate ſeminis emiſsio. Nos uerò dicimus etiã muliebre in conceptione eſſe, quod per infirmitatem, ꝙ puer contrahit in ſimili membro à matre probari poteſt. Quod uerò dicunt, aliqua nolẽte puerũ concipi, dicimus quòd ſi in principio diſplicet, in fine tamẽ ex carnis concupiſcentialis fragilitate placet. Sed quia facta conceptione menſtruum ceſſare ſolet, unde contingat, & quare tunc ceſſet ediſſeramus. Cum mulier omnis calidiſsima naturaliter ſit, frigidior frigidiſsimo uiro, cibũ non bene poteſt digerere, remanẽt ſuperfluitates, quę per ſingulos menſes purgantur, menſtruũq́ inde uocatur: conceptione uerò facta geminatur calor ex fœtu. Vnde melius cibus digeritur, nec tantæ ſuperfluitates oriuntur. Iterũ quia ex ſanguine matris nutritur fœtus, nõ indiget purgatione. Inde eſt ꝙ cætera animalia ex quo nata ſunt gradiuntur, homo nõ graditur, quia ex ſanguine mẽſtruato in utero nutritur. Sed unde mulieres poſt conceptionem feruentiores ſunt libidine, bruta uerò animalia omnino ab ea ceſſant. Vnde cum mulieres ſunt frigidiores uiris, luxurioſiores tamen illis ſunt. Vnde poſt coitum leproſi mulier non læditur, antecedens uerò uir leproſus efficiatur, dicere propoſuimus, ne corda religioſorum ſi forte hoc opus noſtrũ in manus acceperint, diu loquendo de tali re offendamus, omittimus. Spermate igitur in matrice locato, oreq́ clauſo, eiuſdẽ ſi in dextera parte maneat, quia epar eſt in dextera parte matrici uicinũ, meliori & calido ſanguine nutritur fœtus, maſculusq́ efficitur: ſi autem in ſiniſtra, quæ à fonte caloris eſt remota. i. ab epate, eſt fœmina. Si uerò non bene in ſiniſtra, ſed aliquantulũ uerſus dexteram mulier eſt uirilis. Cum igitur in una prædictarum trium partium ſemen eſt locatum, incipit uirtus digeſtiua operari, quæ calefaciendo à calore matris illud ſpiſſat, ſed ex ſiccitate folliculum intra ſe continẽtem conceptum creat, ne aliquæ ſuperfluitates illi ſe commiſcentes illũ corrumpant. Hic folliculus cum puero creſcit & oritur. Septimo die conceptus, ut refert Macrobius, guttæ ſanguinis in ſuꝑficie folliculi incipiunt apparere, tertia ſeptimana ad ipſum cõceptionis humorẽ demergũt, quarta in quadã liquida ſoliditate, uelut inter carnẽ & ſanguinẽ, coagulatur. quinta ſi puer ſeptimo menſe naſci debeat, ſin aũt in nona ſeptimana incipit uirtus formatiua, cuius eſt officiũ humanam figurã conferre: hãc ſequitur uirtus aſsimilatiua, cuius eſt officium, ꝙ frigidũ & ſiccũ eſt, in frigida & ſicca membra mutare, ut ſunt oſſa: quod frigidum & humidũ in phlegmatica, ut eſt pulmo: quod eſt calidum & ſiccũ, in cholerica, ut eſt cor: quod calidum & humidum in ſanguinea, ut eſt epar. Deinde ſequitur uirtus cõcauatiua. huius eſt manus cõcauare, nares perforare, &c. Formatis uerò mẽbris aſsimilatis & concauatis, incipit fumus humidus per uenas & arterias diſcurrere, motumq́ & uitam conferre. Hi motus ſeptuageſimo die à conceptu incipit, ſi puer ſeptimo menſe naſci debeat: ſi in nono, nonageſimo. Sed quia omnia quæ temporaliter uiuunt, indigent cibo aliquo, ſequitur ultimo paſcuatiua, quę uſq́ ad mortẽ extẽditur. Sed quęritur quomodo puer in utero paſcatur. Dicimus quod quidã nerui qui in umbilico ſunt, matrici coniunguntur, per quos puro ſanguine ab epate matris deſcendẽte nutritur puer, & creſcit. Vnde quia digeſtũ recipit, nõ indiget egeſtiõe ſuperfluitatis. Has prędictas uirtutes ſequitur natiuitas, cuius duo termini ſunt, ſeptimus mẽſis & nonus. Quæritur cur ante ſeptimũ mẽſem puer natus uiuere nõ poteſt, & cur in ſeptimo menſe natus uiuat, in 8. non. Dicunt inde phyſici, quòd ante ſeptimũ mẽſem nõ eſt in puero tãtus motus: ꝙ ſi naſceretur, uiuere poſſet. In VII. eſt motus uitæ ſufficiẽs, unde puer ſe mouens, ſi debiles neruos, quibus matrici coniungitur habeat, frãgens illos naſcitur uitæ idoneus. In VIII. mẽſe motu ſeptimi debilitatꝰ, ſi naſcitur, uiuere nõ poteſt, donec refectus, & in parte noni incipit moueri, rumpensq́ neruos idoneos uitæ naſcitur: & quia in calido & humido nutritus eſt, naſcens & ad diſsimile prodiens, cõtrarietatẽ ſentit, uocẽq́ ululationis emittit. & ideo prima hominis uox eſt doloris. A natiuitate uerò uſq́ ad VII. annũ eſt infantia, quia in quadã parte illius fari nõ poteſt: in altera uerò ſi loquitur, imperfectè loquitur. In hac ætate ſenſum habere poteſt, rationẽ tñ atq́ intellectũ non. De ſenſu igitur aliquid dicamus. De ratione uerò atq́ intellectu qualiter in tali ætate habere non poſſunt, quia ſunt de uirtutibus, deinde loquendo de anima oſtendemus; & quia ex animali uirtute, quam præcedit naturalis & ſpiritalis ſenſus, habet

principium, de iſtis uirtutibus, à naturali quę prior eſt, inchoando aliquid prælibemus. Cũ igitur homo ex quatuor conſtet elementis, ex calore & humiditate, contingit fumum humidum naſci & calidum, qui diffuſus per membra, mouens illa, trinam digeſtionem operatur, uirtusq; naturalis uocatur. Et quia de tribus digeſtionibus facta eſt mẽtio, inquiramus quid ſit & ubi ſit, & qualiter fiat digeſtio. Digeſtio igitur eſt alicuius rei per ebullitionem facta mutatio. Prima uerò digeſtio fit in ſtomacho, ſecunda in epate, tertia in omnibus membris. ergo de prima primùm dicamus. Cum humanum corpus incremento indigeat in quadam ætate, in omni uerò reſtauratione, quippe interiore & exteriore calore uel frigore deuaſtantibus, neceſſe fuit cibum & potum, ex quibus eſſet nutritio & incrementum ſubintrare. Sed quia cibus groſſus eſt, neceſſe fuit ut priuſquam intraret ſtomachum, tenuis & delicatus redderetur. Ad hoc enim dentes parati ſunt, nati ex phlegmate per gingiuas deſcendente, ex frigiditate ſpiſſato & durato, ut cibũ conterant. Lingua uerò ut ad modum manus molendinarij illum uertat, & ſub dentes reducat: quæ ad hoc ſpongioſa eſt, ut cibi ſuccum recipiens ſaporem diſcernat. Fit ergo mola quadam iſtius comminutionis cõparatio: cibus uerò ſic præparatus cum potu per æſophagũ in ſtomachum, per portam cuius amplius eſt os, motus deſcendit, ibiq; decoquitur, & in ſpeciem ptiſanæ tranſmutatur. & hæc eſt prima digeſtio. De ſtomacho uerò utrum ſit calidæ naturæ, eſt quæſtio. Aiunt quidã, Oportet quòd calidæ ſit naturæ: aliter enim cibum nõ poſſet cõcoquere: cũ ergo cibum coquat & trãſmutet, calidus eſt. Nos uerò dicimus ſtomachum frigidum eſſe naturaliter, calidũ accidentaliter. eſt enim neruoſę naturæ, ut quando nimis ſolito homo comedat, extendatur: quando minus, contrahatur. Iterũ neceſſe fuit, quòd eſſet neruoſæ naturæ, ne cum aliquid durum nec cõmaſticatũ reciperet, læderetur. Cum igitur omne neruoſum frigidæ ſit naturæ, ergo & ſtomachus: ſed ut melius cibum retineat, & idonee decoquatur, intus eſt uilloſus: quamuis tamen naturaliter ſit frigidus, ex accidente tñ calefit. ſuppoſitus eſt enim epati, ita quòd ferè totus ab eo includitur. Ex dextera uerò parte eiuſdem eſt fel, ex ſiniſtra cor, quę calida ſunt & ſicca, & inde fit calidus ſtomachus, ut igne ſuppoſito coquitur cibus. Si ergo propriè uelimus loqui, in ſtomacho, non à ſtomacho cibum dicamus coqui. Cibus igitur ſic in modum ptiſanæ mutatus per inferius foramen, quod porta dicitur, exiens intrat duodecimũ inteſtinum, ſic dictum, quòd quantitatem duodecim digitorum, quales ſunt digiti eiuſdem in unoquoq; obtinet. Relicto uerò in eo quod eius naturæ uel nutriturę eſt cõueniens, tranſit in aliud, quod ieiunum dicitur, quod nihil inde retinet. Huic ieiuno uenæ quædam ab epate uenientes ſeſe coniungunt, per quas quod liquidius eſt, tranſit in infima epatis, meſeraicæ, quia ſuccum mittunt dictæ: quòd uerò feculentum eſt in longitudinem, id eſt, in ſeceſſum deſcendit, & primæ ſuperfluitates digeſtionis. Illud uerò liquidùm quod in infima epatis tranſit, calore eiuſdem digeritur: quod quia in eo calidum & ſiccum eſt, trãſit in choleram, & per quaſdam uenas ad ciſtã fellis trãſmittitur. & hæc eſt ſedes choleræ. Inde quædam pars ad confortandam uim appetitiuam in ſtomachũ tranſit. Quod uerò frigidum & ſiccum eſt, in melãcholiam tranſit, & ad ſplenem ſedem melancholiæ deſcendit: ſed quædam pars ad ſtomachum aſcendit, ad uim retentiuam confortandã. Quod frigidum & humidum in phlegma mutatur, & ad pulmonem ſedem phlegmatis tranſit, quadã parte expulſiua ui in ſtomachum tranſmiſſa: q̃ uerò calidum & humidum in ſanguinẽ uerſum remanet in epate, quę ſedes eſt ſanguinis. In epate ergo quatuor gignũtur humores proprias ſedes habitantes. Cholera fel, melancholia ſplenẽ, ſanguis epar, phlegma pulmonem: quamuis dicant quidã, phlegma propriam ſedem non habere, ſed cum ſanguine ut melius poſsit per membra diſcurrere, remanere. & hæc eſt ſecunda digeſtio. Quod ibi ſuperfluũ eſt, per ilim uenam, quæ ſpleni adiacet, ad renes deſcendit: quod ibi liquidum eſt, ad ſui nutrimentum retinentes, reliquũ per uritides poros ad ueſicam tranſmittunt. Idẽ per uirile membrum exiens, urina dicitur, & hæc eſt ſuperfluitas ſecũdę digeſtionis: ſed quia pueri habẽt poros uritides ſtrictos, quod ibi ſpiſſum eſt, in lapideã tranſit ſubſtantiã. In alijs uerò ętatibus quia pori aperti ſunt, non generatur ibi lapis, ſed circa renes. ergo pueris naſcitur lapis in collo ueſicæ, ſenib. circa renes. Sãguine uerò prædicto modo in epate generato, per uenas ad omnia tranſit membra, calore quorum digeſtus, in eorum ſimilitudinẽ tranſit: ſuperfluitas uerò partim per ſudorem exit, alia uerò pars ad epar reuertitur, ibi decocta cũ urina exit deſcendens, ſedimenq; uocatur: ſed ſi in fundo ſit urinæ, dicitur hypoſtaſis: ſi in medio, eneortim: ſi in ſummo, nephile. Sed quid ſignificat, & in diuerſis locis exiſtens, quid quando eſt continuũ, quando diuulſum quid ex ſubſtantia & calore, dicere nõ eſt noſtrũ. Si quis uerò hoc ſcire deſiderat, Galenum de urinis legat. Huius iterum naturalis uirtutis eſt augmentum conferre, quod contingit ex humore & calore. Quod enim aliquando aſcendit, eſt caloris: quod uerò ſpiſſatur, humoris. Sed dicent: Si ex calido & humido eſt incrementum, unde cholerici & melancholici, quorũ alteri frigidi ſunt & ſicci, & alteri calidi & ſicci, tantũ creſcunt? Nos uerò dicimus, nullum eſſe hominem, q̃ calidus non ſit & humidus: ſed tamen quidam plus, quidam minus. Verbi gratia, homo naturaliter eſt calidus & humidus, & in quatuor qualitates temperatus: ſed quia corrumpitur natura, contingit illas in aliquo intendi & remitti: ſi uerò in aliquo intendatur calor, & remittatur humiditas, dicitur cholericus, id eſt calidus & ſiccus, non tamen eſt ſine humiditate. Si uerò in aliquo intenſus ſit humor, & remiſſus calor, dicitur phlegmaticus: ſi autem intenſa ſit ſiccitas, remiſſus calor, dicitur melancholicus: ſi uerò æqualiter inſunt, dicitur ſanguineus. Sunt ergo omnes natu

raliter calidi & humidi,ſed propter diuerſas qualitates intenſas & remiſſas,incipiunt inter ſe,& nomen cōtrarij remiſſe.In omni ergo cōplexione poteſt homo creſcere,plus tñ in una,minus in alia:in quadā in longū,in quadam in latū. Cholerici namq; graciles & lōgi ſunt: lōgi ex calore, cuius eſt aſcēdere,graciles ex ſiccitate.Sanguinei uerò lōgi propter calorē, pingues propter humiditatem:phlegmatici uerò propter frigiditatē parui,propter humiditatē pingues. Melācholici uerò propter frigiditatem parui,propter ſiccitatem graciles. ſæpè tñ naturales proprietates ex accidēte uariantur. Nam cholerici & melancholici ex ocio uel comeſtione ſunt pingues: ſanguinei & phlegmatici ex abſtinētia & labore graciles.Qđ uerò ſanguinei & phlegmatici, &c. præter naturā breues ſunt,ex paruitate matricis uel ſpermatis cōtingit. Hęc naturalis uirtus habet quędā principalia mēbra,quędam deſeruientia & adiuuātia:quędam alterum, quędam neutrum. Sed quia hoc à phyſico in iſagogis ſatis dictum eſt,illo poſtpoſito,ad ſomnum, qui ad naturalem uirtutem pertinet,transeamus.

Somnus eſt quies animalium uirtutum,cum intenſione naturaliū.Contingit aūt ſic.Fumo humido ad ſuperiora aſcendente implentur nerui, quibus animalis uirtus ſolet deſcendere. Deſinit ergo animal uidere, audire,&c. donec naturali calore illo deſiccato, naturalis ſpiritus incipiat deſcendere, & ad aliquid ſenſum animalis excitari. Somnia uerò ex reliquijs cogitationū, ex cibo & potu & tēpore, ex cōplexione, ex iacēdi qualitate,habent exiſtere,& hæc nihil ſignificāt. Alia ex miniſterio angelorū,alia ex mundi cauſa & libertate animę:quorū omnium prolationes in prōptu habemus.Sed quoniam hoc noſtro propoſito multum nō attinet, ad finem uoluminis tendimus, illo prætermiſſo ad ſplenis uirtutem tranſeamus. Prædictus igitur fumus per diuerſa foramina tranſeundo,ſubtilior ad cor ueniens, attrahendum aera illud dilatat, ut interior calor temperetur:ad expellendas uerò ſuperfluitates,idem cōſtringit,& tunc dicitur ſpiritalis uirtus, cui arteriæ deſeruiunt: ſed ad animalem uirtutem ueniamus. Prædictus ergo fumus per neruos aſcendens,colando efficitur ita ſubtilis, quod perueniēs ad cerebrum ſpiritus dicitur: deſcēdens per diuerſa inſtrumenta,diuerſas animales uirtutes operatur,ut oſtendemus. Quæq; à cerebro prodeunt,de ipſo ante dicamus:deinde qualiter ſenſus inde prodeant,& quoniam in capite continetur, de illo exordiamur.

Caput eſt quædam ſphærica ſubſtantia,quæ in duobus digitis ante & retrò eſt expreſſa.Rotūda,ut melius in ea cerebrum moueatur,& ne ſuperfluitates in angulis ſibi remanentes, illud corrumpant. Ante & retro expreſſa per neruos inde procedentes,quorū priores ſenſus operantur, poſteriores uerò motum corporis uoluntarium.In eius exteriori parte ex cranunculis pelliculæ adhærent capilli,& ex fumo aſcendente,& per poros exeunte nati. Fumus etenim ille exiēs ex frigiditate ſicci aeris conſtringitur,& in corpulentā ſubſtantiam tranſit. Alio uerò fumo exeunte impellitur ſurſum,& ſic creſcunt capilli. Sed quia naturale eſt ponderum deſcendere,curuantur & deſcendunt. Vnde quia nulli ætati deſunt ſuperfluitates, neq; alicui capillorū deeſt incrementum,neq; unguium,quia ex ſuperfluitatibus cordis,per digitorum ſummitates exeuntibus, à frigiditate durati fiunt.Sed pili barbæ & pectoris cuidam ętati deſunt,barbæ uerò fœmineo ſexui. Cum enim barba ex calore habeat exiſtere in homine,propter geminum calorem cordis & teſticulorum poteſt eſſe.In muliere uerò propter frigiditatē eſſe non poteſt, niſi ſit aliqua præter naturam calida.Eadem ratione non eſt barba in ſpadonib. In pueritia uerò eſſe non poteſt propter ſtrictitatē pororum,& quoniam ex fumo aſcendente fiunt capilli,iuxta cōplexiones uniuſcuiuſq; diuerſi contrahuntur colores. De quibus quia in phyſica ſatis dicitur,ad cætera transeamus.Sub cranio duæ ſunt pelliculæ mineæ dictæ,quarum prior cerebro durior eſt,duraq; mater dicitur. Quæ propinquior uerò cerebro,ne lædat ipſum, tenuior eſt,diciturq; pia mater.Sub iſtis eſt cerebrum,cuius talis à Conſtantino dicitur definitio: Cerebrum eſt liquida & alba ſubſtantia, ſine ſanguine.de quo quęritur,an ſit frigidum an calidum. Dicimus quòd naturaliter eſt frigidū, ne continuo motu deſiccetur.Huius in capite tres ſunt cellulæ:in prora,in medio,in puppe.Prima uerò cellula eſt calida & ſicca,diciturq; phantaſtica,id eſt uiſualis: quia in ea eſt uis uidendi & intelligendi. Hæc calida & ſicca eſt,ut formas rerum & colores attrahat. Media uerò dicitur logiſtica,id eſt rationalis:quia in ea eſt uis diſcernendi.Quod enim phantaſtica attrahit,ad hanc trāſit,ibiq; anima diſcernit,eſtq; calida & humida, ut melius diſcernendo proprietatib. rerum ſe conformet. Tertia uerò memoriales dicitur,quia in ea eſt uis retinendi memoriā. Quod enim in logiſtica cella diſcretum eſt,tranſit ad memorialem per quoddā foramen, quod claudit quidam panniculus,donec aperiatur, quando aliquid tradere memoriæ uel ad memoriā uolumus reducere.Iſta eſt frigida & ſicca,ut melius retineat.frigidi enim & ſicci eſt cōſtringere.Sed dicēt:Quo modo hoc unquam potuit probari? Dicimus,per uulnera in illis partib. accepta. Cū enim aliqs eſſet bonæ memoriæ,rationis & intelligentiæ,uiderunt phyſici,quod accepto uulnere in aliqua illarum cellularum,uim illius amittebat,uires aliarum retinens. Vnde Solinus in polyhiſtorijs narrat de quodam,qui accepto uulnere in occipitio, ad tantā deuenit ignorantiam, q; neſciebat ſe habuiſſe nomen.Ergo meritò antiqui dixerunt in capite ſedem eſſe ſapientiæ. In capite enim habent ſedem,quæ faciunt hominem ſapientem,ſcilicet intellectus,ratio,memoria.Ab hoc cerebro prodeunt nerui ad oculos,per quos animalis ſpiritus exiens, uiſum operatur, ut oſtēdimus: ſed prius de ſubſtantia oculorum aliquid dicamus. Oculus igitur eſt quędam orbiculata & clara

ſubſtantia,ſed in ſuperficie aliquantulum plana, ex tribus humoribus & ſeptē tunicis conſtans. Orbiculata eſt,ut huc & illuc uerti poſsit.In ſuperficie plana,ut melius formas rerum in ſe poſsit recipere.Lucēs,ex humorib.conſtans,ut à uiſuali ſpiritu poſsit penetrari.Ex tunicis ſeptē,ut ſuperfluitates expellat, ne illū lædant. Sed ſi quis nomen humorū & tunicarum diſpoſitiones ſcire deſiderat,Galenum legat.Duos uerò oculos conſtituit natura,ut ſi unus lęderetur,alter remaneret. Deinde de uiſu dicamus. Cum igitur animalis ſpiritus, per neruos à cerebro prodeuntes, & ad oculos uſq; peruenerit,exiens ſi aliquem exteriorem ſplendorem uel ſolis uel alterius receperit,uſq; ad obſtaculum dirigitur,quod offendens per ipſum ſe diffundit,formiſq; illius & coloribus informatur per oculos,& per phantaſticam cellā ad logiſticam cellam tranſit, uiſuſq; efficitur.Inde eſt quòd uiſu figuras & colores rerum diſcernimus.Stoici tamen dicunt uiſualem ſpiritum uſq; ad rem non peruenire,ſed oculum figuras rerum in ſe recipere,ad quas perueniens ille radius,ſimiliterq; informatus uiſum operatur.Sunt alij qui dicunt, neq; illum uſq; ad obſtaculum peruenire,neq; oculo informari,ſed medium aera inter uidentem & obſtaculum, formis & coloribus informari,ad quem radius perueniens,informatuſq; reuertēs uiſum operatur. Nobis uerò illa placet ſententia, ꝙ uiſualis ſpiritus uſq; ad rem perueniat. Cuius rei hęc eſt probatio, ꝙ ex uiſu lippientis alicuius ſæpe eandem cōtrahimus infirmitatem. & unde hoc,niſi quòd uiſuali ſpiritu ad corruptum oculum perueniente corrumpitur,reuertenſq; oculos corrumpit.Eiuſdem rei probatio eſt,quod ſic contingit: Cum homines ſint contrariarum complexionum. alij enim ſunt frigidi,alij calidi,alij humidi,alij ſicci,uiſualis ſpiritus ab aliquo exiens,qualitates illius ſecum trahens,diffuſus per faciem alterius cōplexionis contrariæ,illum corrumpit. Cōtraria nãq; contrarijs læduntur.Inde eſt quod uetulæ lingentes faciem,& expuentes illo curantur.Quod em̄ eſt ibi nociuum,expuunt. Vt igitur uiſus efficiatur,tria ſunt neceſſaria: interior radius, exterior ſplendor,obſtaculum rei. His igitur concurrentibus eſt uiſus: aliquo autem iſtorum deficiente, deficit. Viſus autem ſpecies ſint tres: detuitio,contuitio,intuitio.Et eſt intuitio,quando aliquid uidemus in eo occurrente ſimulachro. ſed oſtendentes qualiter uiſus fiat,de ea ſatis diximus.Cōtuitio eſt,quando aliquid uidemus,in cuius ſuperficie aliquod occurrit ſimulachrum. Detuitio eſt,quando non in ſuperficie,ſed in ꝓfundo apparet,ut in aqua:diciturq; detuitio, quaſi deorſum tuitio.Reſtat ergo de intuitione, & detuitione dicere,quarum quia eadem eſt cauſa, de intuitione diſputemus,ut quod de ea oſtēderimus, de tuitione intelligatur. Cum igitur uiſualis ſpiritus ad aliquid uidendum dirigitur, ex labilitate huc & illuc impellitur, informatuſq; formis circunſtantium,ſi ad aliquid obſcurum peruenerit,ex ſui ſubtilitate uideri non poteſt. Si autem ad aliquod radioſum,ex ſplēdore illius apparet.Ariſtoteles uerò dixit,nullū ibi apparere ſimulachrū, ſed hominē ſe & poſteriora uidere tali modo:Cum prędictus ſpiritus aliquod radioſum offendat, radijs illius eliſus repercutitur, reuerſuſq; ad faciem uidentis, ipſum & poſteriora percipit.Sed quia mediante ſpeculo hoc contingit,uidetur hoc in ſpeculo apparere. Sunt qui dicunt aera inter hominem & ſpeculum diuerſis formis inſignitum & coloribus, unde ſi aliquid opponatur, ſplendidum appareat,ſine contrario non. Contingit autem ſic auditus:Cum aer naturalibus inſtrumentis percuſſus,formam uocis acceperit,exiens primam partem aeris quam reperit,ſimili informat forma,& illa aliam,donec ad aures perueniatur ad modum tympani ſicci & concaui: cui reſonanti excitatur ille ſpiritus animalis, deſcendenſq; ad aures per quoſdam neruos informat ſe ſimili forma,ſicq; informatus ad logiſticam cellam reuertens,auditum operatur.Similiter alijs ſenſus fiunt eodem animali ſpiritu ad illorum inſtrumenta,per neruos à cerebro deſcendente. His itaq; perceptis, de anima,& eius uirtutibus tempus eſt diſſerere.

Anima eſt quidam ſpiritus coniunctus corpori,idoneitatem diſcernendi & intelligendi conferens. Quod enim ex anima ſit diſcernere & intelligere, ſic probatur:quod creſcente cura corporis,oriuntur illæ uirtutes:decreſcente illa & creſcente cura animæ,creſcūt illæ. Si enim ex natura corporis eſſent,creſcente cura corporis creſcerent. Augmentata namq; cura,augmentatur effectus.Iterum cum omnis creatura corporea uel ſpiritus ſit, conueniens fuit, ut homo ex corpore & ſpiritu conſtaret,ut cum utroq; aliquam affinitatem haberet.Habet enim cum corporib. uita carentibus,commune exiſtere,cum herbis & arboribus uiuere, cum brutis animalibus ſentire,cum ſpiritus diſcernere.Inde eſt quod in diuina pagina dicitur homo omnis creatura.Cū ergo ex corpore & anima conſtet homo,dominante tamen,anima in qua quippe ſimilis eſt creatori,inconueniens eſſet,ſi hominis corpus ſuas haberet actiones,anima uerò nō.Sed dicet aliquis: Quomodo diſcernam quæ actiones in homine debeant iudicari animæ,quę corporis? Dicimus ꝙ illæ actiones,quæ ſunt communes homini cum bruto animali, uel corporibus uita carentib. etſi illas in homine anima operetur, non debent dici animæ,ſed corporis:quæ uerò inueniūtur in homine,& in nullo alio corpore eſſe poſſunt,animæ ſunt.Diſcernere ergo & intelligere,animę eſt: ſentire uerò,& ſimilia,corporis.Sed dicet aliquis:Si actiones animæ non ſunt, debent ne dici uel uirtutes uel uitia animæ, & quare propter illa damnatur uel remuneratur anima? Nos uerò dicimus,etſi illius non ſunt actiones,eius poſſunt eſſe uitia.Cum enim ad hoc ſit homini anima data,ut illicitos motus corporis corrigat,ignorantia uel negligentia eius cōtingit.Sicut ergo diſcipulus uel ſeruus negligentia doctoris uel domini peccet, magiſter & dominus extra culpā non eſt;ſic nec anima illis contingentibus non eſt extra culpam,etſi illius actiones non ſint. Cū igitur

homo

homo ex anima & corpore conſtet, quæritur an ſit appoſita corpori, an concreta, an cōmixta, an coniuncta. Vni quippe iſtorum inſunt, quæ inſunt in alicuius compoſitione. Appoſita non eſt, quia tunc extra corpus anima eſſet, nec æqualiter illud moueret. Omne enim appoſitum extra illud eſt, cui eſt appoſitum, & maiores uires habet in proximo, ut ignis alicui appoſitus. Concreta non eſt: concretum eſt id quod ex ſua ſubſtantia tranſit in alterius ſubſtantiam, ut aqua per ebullitionem in ſalem. Cum ergo anima non trāſeat in corporis ſubſtantiā, ſed ſemper ſpiritus ſit, concreta illi non eſt. Commixta non eſt illi: nullum enim commixtorum eſſe ſuum retinet, non ſunt ergo commixta corpus & anima. Ergo ſunt coniuncta, ſed ita quòd tota anima in omnibus corporis partibus eſt eſſe ſuum retinens, tota & integra. Hic ſubijciunt: Si in omnib. partibus tota eſt, abſciſſa una parte corporis, ablata eſt tota anima à corpore. Nos uerò dicimus, animā non eſſe in aliqua parte corporis, niſi dum eſt coniuncta corpori idoneo uitæ. Separata igitur à corporis parte, remanet anima in alijs partibus, in quibus ante tota erat. Iterum quæritur, an anima & corpus ſint ex eodem an ex alio? Nos uerò dicimus, nullā eſſe illius cauſam, præter ſolū creatorem, qui omnibus dat eſſe. Vnde Plato omnium philoſophorum doctiſsimus dicit Deum creatorē ſtellis à ſe creatis & ſpiritibus, cauſam formandi hominem inieciſſe, ipſum uerò animam feciſſe & illi tradidiſſe: quia miniſterio ſpirituum, & effectu ſtellarum humana corpora exiſtunt & creſcunt, ſed ſola uoluntate creatoris anima exiſtit. Iterum quæritur, an anima humana ante exiſtat, quàm corpus, & quando illi coniungatur. Dicimus illam nō antè exiſtere, quod probari poteſt ratione & autoritate. Si enim antè eſſet, uel in miſeria uel in beatitudine eſſet, nullo præcedēte merito. Authoritate beati Auguſtini hoc probatur, qui dicit, Quotidie creat Deus nouas animas, tempus uerò coniunctionis illius cum corpore, à nullo definitur. Nobis tamen poſt operationem formatiuæ & concauatiuę uirtutis uidetur: tunc non naturalis uirtus per umbram poteſt diſcurrere, ſine qua uita non poteſt eſſe, nec anima in corpore. Huius autem diuerſæ ſunt potentiæ intelligentia, ratio, memoria. Et eſt intelligentia, uis animę, qua percipit homo corporalia cū certa ratione, quare ita ſit. Ratio uerò eſt quædam uis animæ, qua percipit homo quid ſit res, & in quo conueniat cum alijs, & in quo differat. Memoria uerò eſt uis, qua firmè retinet homo antè cognita. Sed quæritur cū iſtę ſint proprietates animæ, quare infans, in quo eſt anima, nō diſcernit, &c. Ad hoc dicimus, quod anima hominis à creatore habēs principium, ex quo eſt perfecta in ſuo genere, ſciret quæ ab homine ſciri poſſunt, niſi grauitas carnis eſſet, quod per primū hominem qui ante corruptionem humanitatis, ex quo fuit, perfectam habuit ſcientiam humanā, probari poteſt. Sed modo corrupta humanitate, ex quo coniungitur corrupto, corrūpitur: nec proprietates ſuas poteſt exercere, donec uſus experientia, uel alicuius doctrina excitata incipit diſcernere. uelut cum aliquis ſubtili acie oculorum, tenebroſo carceri deputatur, uidere tamen nō poteſt niſi aſſueſcat tenebris, uel lumen accendatur. unde Virgilius: Quantum non noxia corpora tardant. In prima uerò ætate nec præceſsit uſus experientia, nec eſt tempus doctrinæ cōueniens. Cum enim illa ætas calida ſit & humida tantū, ſtatim cibum digerit & appetit: unde frequēti influxione indiget & effluxione, ſpiſſusq; fumus generatur, qui aſcendens cerebrū, in quo eſt uis diſcernendi & intelligendi, turbat. Hanc ætatē ſequitur iuuentus, quæ eſt calida & ſicca. Deſiccatus eſt enim ille naturalis humor, quem cōtrahit homo ex matris utero. unde non ita ſpiſſus fumus generatur, neq; cerebrum ita turbatur, eſtq; ætas conueniens ad diſcendum, & maximè, ſi lampas diligentis doctrinæ accendatur. Sequitur ſenectus frigida & ſicca. Extinctus eſt enim ille naturalis calor. unde in hac ætate uiget memoria, ſed uires corporis deficiūt. ex ſiccitate enim & frigiditate, cuius eſt conſtringere, eſt memoria. Ex calore, cuius eſt impetum facere, uires corporis eo deficiente deficiunt: hanc ſequitur ſenium, frigidum & humidū. Extincto enim naturali calore creſcit frigidū phlegma. unde in illa ætate deficit memoria, fiuntq; homines pueriles. Eſt enim à phlegmate uis expulſiua, hanc ſequitur animę & corporis diſſolutio. Non enim extincto naturali calore diu poteſt uiuere homo. Et quia de homine ſatis diximus, cuius eſt doceri dicamus, quales ut doceant, quærendi ſint, quales ut doceantur, qualis cōplexio cōueniens ſit doctrinæ, in qua ætate ſint incipienda, & quando finienda, quis ſit ordo diſcendi. Talis igitur ut doceat quærendus eſt, qui neq; cauſa laudis, nec ſpe tēporalis indumenti, ſed ſolo amore ſapere doceat. Si enim propriam laudem diligit, nunquā diſcipulū ad ſui perfectionē uenire uolet. Subtrahit enim doctrinam, ne in eo quòd plus diligit, æquetur uel ſuperetur. Si iterum temporalis cōmodi ſpè inductus doceat, non curabit quid dicat, dum nimium extorqueat. Sæpè enim placent nugæ magis quàm utilia. Sed ſi amore ſcientiæ ad docendum acceſſerit, nec propter inuidiam doctrinam ſubtrahet: nec ut aliquid extorqueat, ueritatem cognitam fugiet: nec ſi deficiat multitudo ſociorum, deficiet, ſed ad inſtructionem ſui & aliorum uigil & diligens fiet. Vt doceatur ergo, talis deligendus eſt, qui non ſit doctrinæ ſtrepens, nec ſuperbus, ne uideatur aliquid eſſe, cum nihil ſit: qui magiſtrum ut patrem diligat, uel etiam plus patre. A quo enim maiora & digniora accipimus, magis diligere debemus. A patre enim rudes eſſe cœpimus, à magiſtro uerò eſſe ſapientes, quod maius eſt & dignius. plus ergo diligendi ſunt boni doctores quàm parentes, nec tamen eſt iuſtum quod magis diligantur doctores, ſed utile, ut ſcientiæ illius uerba nobis placeant: quia in eo quem non diligimus, ſæpè etiam nobis bona diſplicent, illaq; fugimus, dum ſtudemus non imitari illos quos non diligimus. Quamuis enim ſanguinea complexio habilis ſit ad doctrinam,

quippe

quippe in omnibus temperata,tamen in omni aliquis perfectus eſſe poteſt, etſi cum labore: quia ut narrat Pamphilus:Labor improbus omnia uincit. Principium uerò doctrinæ ab adoleſcentia eſt conueniens,quia ut ait Plato: Aetas hominis ſimilis eſt ceræ, quæ ſi nimis mollis ſit, nec figuram recipit:nec retinet,ſimiliter ſi ſit dura. Ergo nec nimis tenera,nec nimis dura,cõueniens eſt doctrinæ. Terminus doctrinæ eſt mors.unde quidam ſapiens, cum ab eo ſic quæreretur, ubi eſt terminus diſcendi? Reſpondet, ubi & uitæ. Quidam philoſophus cũ nonagenarius moreretur, & quæſitus à quodam diſcipulo ſuo,ſi de morte doleret? ſic interroganti reſpõdet: quia nunc incipiebat dicere. Ordo uerò diſcendi talis eſt,ut quia per eloquẽtiam omnis fit doctrina, prius inſtruantur in eloquentia. Cuius tres ſunt partes: rectè ſcribere,& rectè ſcripta pronunciare,probare id quod eſt probandum,quod docet Dialectica.ornare uerba & ſententias,quod tradit Rhetorica: Initiãdi ergo ſumus in Grammatica,deinde in Dialectica,poſtea in Rhetorica. Quibus inſtructi ut armis,ad ſtudium philoſophiæ debemus accedere. Cuius hic eſt ordo, ut prius in quadruuio & in ipſo prius in Arithmetica, ſecundo in Muſica, tertio in Geometria,quarto in Aſtronomia. deinde in diuina pagina,quippe ut per cognitionem creaturæ,ad cognitionem creatoris perueniamus.

τῷ δὲ διδάξεων, Finis.

VENERABILIS BEDAE presbyteri de Paſchæ celebratione liber,ſiue de æquinoctio uernali iuxta Anatholium,Epiſtola.

REVERENDISSIMO AC SANCTISSIMO FRATRI VVICRHEDAE PRESBYTERO, BEDA optabilem in Domino, Salutem.

LIBENTER accepi literas tuæ benignitatis,amantiſsime in Chriſto frater,& capitula quæ rogaſti promptus deſcribere, ac tibi dirigere acceleraui,memor familiaritatis ac dulcedinis,qua cum illo adueni rem,me ſuſcepiſti. Sed & quęſtionem illam meritò famoſam de hiſtoria eccleſiaſtica,ſuper qua me interrogaſti præſentem, cui tunc breuiter ut potui reſpondi,nunc latius explanare etiã ſtudui,hoc eſt,de ęqnoctio uerno, quod in libro præfato Anatholius antiſtes reuerendiſsimus,in undecimo Calend.April.die annotaſſe perhibetur,cum cæteri Aegyptiorum magiſtri hoc magis in duodecimo Calendarum earundem die annotandum eſſe decernãt. Dicit nanq; ſanctus Proterius Alexandriæ antiſtes eccleſiæ, ad beatiſsimum papam Leonem ſcribens de paſcha, & manifeſtè quidem ſecundum curſum ſolis, XXV. die menſis Famenoth,qui etiam XII. Calendas April. æquinoctium eſſe cognoſcitur. Sed non oportet ab hoc æquinoctio primi menſis exordium iuxta curſum lunæ prorſus affigere, alioquin per omnia ſolis circulo lunæ diſcurſus concordare debuerat. Dicit & ſanctus Cyrillus eiuſdem pręſul eccleſię: Sol enim ipſe quotidie terra mariq; & clauditur in fine diei,& in diei initio aperitur,& finit ſol curſum totius anni, in duodecimo Calend. Aprilis. Vnde te meritò,ſicut & cæteros,mouet ſtudioſos, quomodo Anatholius cum ſit & ipſe eruditione ac genere Aegyptius,quaſi contrarius Aegypti doctoribus,ſcribat æquinoctium idẽ in undecimo Calendas Apriles occurrere ſolere. Eſt ergo,inquiens,in primo anno initium primi menſis,quando eſt decimo,& IX. annorum circuli initium,ſecundum Aegyptios quidem mẽſis famenoth uigeſimoſexto die,ſecundum Romanos uerò undecimo Calendas Aprilis, in qua die inuenitur ſol non ſolum conſcendiſſe primam partem, uerum etiam quartam iam in eadem die habere,id eſt,in prima ex duodecim partibus. Hæc autem particula,uernale eſt æquinoctiũ & ipſa eſt initium menſium,& caput circuli,& abſolutio curſus ſtellarum,quæ πλάναι, id eſt, uagæ dicuntur,ac finis duodecimę particulæ,& totius circuli terminus. Sed facillime ratione poſſe credo doceri,non eum cæteris Aegypti & orientis præceptoribus in hoc eſſe contrarium. Facit enim ratio quadrantis (quem biſſextum uocant) ut ſol æquinoctialem ſui curſus locum in ſignifero circulo, nunc in primo exortu ſuo, nunc in meridie, nunc in occaſu,nunc media nocte comprehendat, & quotiens mane uel meridie fieri æquinoctium contigerit,ad duodecimũ Calendarum Aprilium: quotiens autem ueſperi, uel media nocte, ad undecimũ Calendarum earundem diem pertinet. Abſq; enim contradictione nox omnis ex quo Dominus à mortuis reſur

rexit,ſequentis diei temporibus anteponitur,non autem præcedentis apponitur. Vnde conſul‑te Anatholius non uetat in undecimũ,ſed ante XI. Calendarum Aprilium paſcha celebrari, cũ ipſe in eodem libro diligenter ex antiquorum pariter & nouorum patrum ſcriptis affirmet, ante tranſcenſum æquinoctij paſcha agi non poſſe.Ipſe enim ſibi teſtis erat,quòd ſcribens non prima ſedis æquinoctialis tempora,ſed ultima ſignauit, hoc eſt, ea à quibus paſchę celebrationem incipere poſſe nouerat. Cum enim ſecundo uel tertio anno poſt biſſextum paſchæ dies Dominicus in undecimo Calendarum Aprilium occurrerit, conſtat nimirum, quòd cum æquinoctio paſchæ tempus inchoatur. Cuius ceremoniæ partes celebrantur eiuſdem prima noctis: quamuis illa mediante,uel etiam inchoante perfici æquinoctiũ nullus ambigit: eo quòd profecto Dominicæ ipſam reſurrectionis ritè celebrari horam,quæ diluculo facta eſt. Et ut patenter animaduertas,quòd Anatholius ueſpertinum ſpecialiter ęquinoctium ſcribat,à quo paſcha incipere poteſt,quodq; ad duodecimũ Calendarum Aprilium regulariter reſpicit. Attende quid in ſequentibus ex antiquorum ſententia patrum annotat. Cùm enim ſint duo æquinoctia ueris & autumni æquis ſpacijs dirempta,& decimoquarto die primi menſis ſit ſtatuta ſolẽnitas poſt ueſperam, quando luna ſoli appoſita e regione deprehenditur, ſicut etiam oculis probare licet: inuenitur utiq; uernalis æquinoctij partem ſol obtinens,luna uerò autumnalis. Quid ergo mirandum ſi in XI. Calendarum Aprilium æquinoctium fieri dicat, cum de illa loqui ſe hora declaret, quando occidente ad ueſperam ſole, luna econtrariò ſuum attollit exortum. Vbi pariter intuendum, quòd æquinoctia ueris & autumni æquis ſpacijs dixit eſſe dirępta.Et inde colligendum, quòd ab ęquinoctio ad æquinoctium dimidium anni computare debeamus,atq; autumnale XIII.Calendarum Octob.annotare,centum uidelicet & octoginta duobus diebus à uernali diſcretũ.Quod eſſe ueriſsimum etiam horologica docet inſpectio, maximè cum hanc æquiſsimam anni inter æquinoctiorum diremptionem antiquiſsimi & eruditiſsimi doctoris Ariſtęi uerbis aſtruat,qui fuit unus ex illis LXX. illuſtribus ſcripturæ ſacræ interpretibus. Quod autem idem ait Anatholius, in qua die inuenitur ſol,non ſolum conſcendiſſe primam partem, uerumetiam quartam iam habere in ea die,id eſt,in prima & duodecim partibus, XII. partes XII. ſigna horoſcopi nominat, quæ tricenis diebus & paucis inſuper horis ſolem ſingula tenent.Vnde & Maro de ijſdem dicit, Idcirco certis dimenſum partibus orbem, Per duodena regit mundi ſol aureus aſtra.quarum uidelicet partium prima iuxta naturam à loci æquinoctij uernalis incipit.Hæc autẽ prima ex duodecima uernale eſt æquinoctium, quia nimirum partis eiuſdem initium, ſcilicet ubi ſol primo poſitus eſt,ipſum tenet æquinoctium,rectè præmittit ſolem in ea die non ſolum conſcendiſſe primã partem,uerumetiam quadram iam in ea die habere:quia quotiens ęquinoctiale tempus iuxta rationem præfatam in undecimũ Calendarum Aprilium incidit,totiens in ipſo temporis momento illa quarta pars diei,quæ annuatim accreſcere ſolet, ſecundum naturam perfecta eſſe dignoſcitur.Nam cum duodecimo Calendarum earundem die contingit æquinoctium,tum in ipſo æque die,& in ipſa æquinoctiali hora quadrans idem expletur.Ideo autem addimus Naturaliter, quia conſuetudinis eſt humanæ,uarijs illum temporibus anni prout cuilibet generi placuit inſerere.Naturalis uerò eſt rationis in completione & circulis ſolis adijci,quam Cyrillus ſignauit in ea,quam ut ſupra propoſuimus ſententia,dicens: Et finit ſol curſum totius anni, in duodecimo Calendarum Aprilium.& ne quis forte nos non contendat in hac Anatholij ſententia,hoc quod ipſe ſenſit intelligere potuiſſe,libet pauca annectere quę de ijſdem partibus & æquinoctio uir doctiſsimus Victor Capuanæ urbis antiſtes deſcribebat.Cœleſtis,inquit,circulus,per quẽ ſol & luna & ſtellæ, quæ planetæ appellantur, contra impetum totius cœli proprio motu feruntur, per duodecim partes,iudicio eſt ſapientiæ diſtributus.Quibus peractis CCCLXV.die,quo toto tempore annus expletur,dum ſol repetierit circuli ſupradicti primæ partis initium,oritur anni principium,quod fit à duodecimo Calendarum Aprilium die uſque ad undecimũ.Sæpè enim ueſpere,interdum nocte,nonnunquam ipſa Calendarum XI.Aprilium die prouenire deprehenditur. Viceſima igitur ſexta die Martij menſis ſecundũ Alexandrinos,hoc eſt,iuxta Latinos duodecimo uel undecimo Calendarum Apriliũ die fit,iuxta ſolis curſum primi menſis initium. Ne quis autem nos inconſtantiæ uelit arguere, quod uelut ſub ambiguo fluctuantes diem primi mẽſis minimè definiamus,huiuſmodi obiurgator aut potius inquiſitor ſciat, quod ſolertiſsimè à ſeptima diei hora,horam primam alterius diei docet incipere,& cum ſit XXV. dies Martij menſis, XII. Calendarum Aprilium, ſi ueſpere eiuſdem diei ſol ſpacium primæ partis illuſtret, iam XXVI. aſſcribitur,Aegyptiaca ut diximus traditione ſubtili, & ſine dubitatione probabili,& poſt pauca:Igitur luna,inquit,ſi XIIII. reperitur,ſole in prima parte ſui circuli conſtituto,iure primi mẽſis aſſcribitur. Si uerò prius XIIII. luna hoc pleno lumine orbis effulſerit, quam ſol memoratã primam partem circuli ſui contigerit, XII. menſis eſſe reperitur uel reputabitur. Et quotiẽs ita contigit,ſolennitas differtur ad alterum plenilunium,quam uenire neceſſe eſt adhuc ſole in prima parte de duodecim circuli partibus conſtituto. Hæc de uerbis beati Victoris aſſumere placuit,quatenus ſentẽtia ſancti patris Anatholij,quę & in ipſius opere paſchali,& in hiſtoria eccleſiaſtica pleriſque obſcura eſt,per eius tibi dicta clarior redderetur.Sed neq; hoc prætereundum, quod ſunt qui contendunt Anatholium in hac ſententia nequaquam undecimum, ſed octauum Calendarum Aprilium diem poſuiſſe, dicentes; cum hanc ſententiam in hiſtoria eccleſiaſtica

poneret

poneret diem pro die mutaſſe,& Euſebium quod cætera bene ac philoſophicè poſita uideret, uno uerbo corrigere uoluiſſe, quod in ea minus perfectè dictum conſpexerit, ne illum uidelicet quem laudare propoſuerat,palam notabilem monſtraret,ſi eius pura uerba & ut ipſe ſcripſerat ſuis inderet hiſtorijs.Sed mirum ſi Euſebius tam circunſpectus ſermone,& ſenſu ſcriptor,in tantum laudis aliorum potuit eſſe cupidus,ut eorum ſcripturis deflagrans,ea quę non dixerant illos dixiſſe finxerit,nec formidaret argui,poſtquam lectores ſui integra eorum opuſcula perſcrutarētur,atque quæ ipſe de his aſſumpſerat,aliter in ſuis authoribus poſita offendiſſent. Mirum ſi Victorem,cuius dicta poſuimus, uirum æquè eruditionis eximiæ talis impoſtura latuit, qui in alio opere ſcribens de paſcha,hanc eandem ſententiā Anatholij de hiſtoria eccleſiaſtica, quaſi iure laudabilem ac memorabilem aſſumens,ubi opportunum reprobatur inſeruit, & ipſe undecimū in ea non octauum Calendarum Aprilium ſcribens diem. Sed & Dionyſius cognomento Exiguus,ſcientia præcipuus,mirum quare uel ipſe in epiſtolis ſuis paſchalibus Anatholij ſuffragiū de hiſtoria eccleſiaſtica flagitaret,ſi eius ibi dicta ſciret falſata,quem ut Græcę etiam linguæ peritiſsimum, qualiter hæc ſint primo ædita, latere non potuit attentio. Sed quia menſis hic unde ſumat exordium,uel ubi terminetur,euidenter in Moyſi ſcriptis non colligitur:præfati uenerabiles CCCXVIII.pontifices antiqui moris obſeruātiam,& exinde à ſancto Moyſe traditam, ſicut in ſeptimo libro eccleſiaſticæ hiſtoriæ fertur ſolertius inueſtigantes,ab VIII. Iduum Martiarum uſq; in diem nonarum Aprilium natam lunam facere dixerunt primi menſis initium, & à duodecimo Calendarum Aprilium uſq; ad XIIII.Calend.Mai. lunam XIIII. ſolertius inquirēdam.Itaq; ueriſimile uidetur, Euſebium quidem quod in Græca authoritate inuenerat, fideliter ſuis indidiſſe hiſtorijs. Ipſum uerò libellum Anatholij poſtmodum in aliquibus Latinorum exemplaribus eſſe corruptum,eorum nimirum fraude, qui paſchæ uerum tempus ignorantes errorem ſuum tanti patris autoritate defendere geſtirent. Sed quærunt illi qui Euſebium magis unam emendaſſe ſententiam,quam alios quoslibet totum Anatholij putant infalſaſſe libellum, quomodò in illo libello ſit ſcriptum. Sed quid mirum,ſi in undecima luna errauerint qui III.dies addiderunt ante æquinoctium,in quibus paſcha immolari poſſe definiunt, quod certum omnimodis putari abſurdum. Quibus reſpondendum, quia Anatholius potuerit noſſe plurimos, qui ſic uel ſic de paſcha ſenſerint,nec tamen ad noſtram notitiam peruenerint.Et econtrà quęrendum ab eis,quomodo in ipſo libello ſit ſcriptum: Eſt ergo in primo anno initium primi menſis, quod eſt XIX. annorum circuli initium,ſecundum Aegyptios quidē menſis Faminoth XXVII. die,iuxta Macedones uerò Diſtri menſis XXII. Secundum Romanos uerò Martis menſis XXV. die, id eſt, VIII. Calendas Aprilis, cum XXVI. dies menſis Aegyptiorum Faminoth, & XXII.dies menſis Macedonum Diſtri non ſit VIII. Calendarum Aprilium,ſed IX. Calend. April. Nonne ueriſimilimum apparet,quàm ſit falſata ſententia,ubi ipſe qui VIII.Calend.pro IX. Calend.April. mutauit,oblitus eſt etiam Aegyptiorum uel Græcorum menſium ſtatum mutare. Sed his quæ minus nota erant manere permiſsis ut fuerunt,illud ſolummodo quod ſuis ſibiq; uſibile erat mutauit.Quid ſane horum ſit uerius,illi potius qui Anatholium græcum legunt,uideāt. Verum ſiue Euſebius unam ſentētiam ſeu quilibet totum ipſum libellum à ſuo ſtatu mutauerit, conſtat abſq; ulla dubietate,quamuis plurima uerterit æquinoctium octaua Calendarum Aprilium die nequaquam poſſe reperiri. Quod in conſpectione horologica ex aperta ratione probabitur. Regula enim tenet eccleſiaſticæ obſeruationis, quæ & edictis patrum priorum & clarius eſt Niceno probata concilio,ut paſchæ dies Dominicus ab XI.Calendarū Aprilium uſq; in VII. Calendarum Maiarum diem quæratur.Item catholicæ inſtitutionis regula præcipit,ut ante uernalis æquinoctij tranſcenſum paſcha non celebretur.Qui ergo VIII.Calendarum Aprilium putat eſſe æquinoctium,neceſſe eſt idem aut ante æquinoctium paſcha celebrari licitum dicat,aut ante VII.Calēdarum diem paſcha celebrari licitum neget.Ipſum quoq; paſcha quod Dominus pridie quàm pateretur,cum diſcipulis fecit,aut nona Calendarū Aprilium die non fuiſſe, aut ante æquinoctium fuiſſe confirmet.

Primo anno circuli decennoueualis XXX.eſt luna in XI. Calendarum Aprilium,eodemq; anno luna XIIII.quinta die Calendarum Aprilium,id eſt,Nonas Apriles:iungeq; ad XXX. & ſume regulares menſis Aprilis,eo anno quo XIIII.luna Aprilem incurrat.Eo uerò quo mēſe Martis luna XIIII. incurrit,tardè Martis regulares trigintaſex. Ex epactis utique agnoſcis facillime,utrum in Martium an in Aprilem, luna decimoquarta eueniat. Si enim plus XV. aut minus V. epactis habes, Aprili luna XIIII.computatur. Tene ergo regulares in Aprili trigeſimoquinta,& ſubtrahe epactas ſemper eius anni,& quod remanſerit,ipſa eſt dies lunæ decimoquarta,utputa tertio anno circuli decennouenalis XXII.erunt epactæ,tolle XXII. de XXXV.& remanent XIII. tertiadecima die menſis Aprilis, id eſt, Idus Aprilis luna decimoquarta occurrit. Si uerò feriam quæras XIIII. lunæ, adde concurrentes anni illius numero,qui relictus eſt,utputa iſtis tredecim qui in præſenti ſunt, in Aprili quoque regulares VII. Hæc omnia collige & poſtea diuide per ſeptenarium,& quod remanſerit ipſa eſt feria lunæ decimaquarta, & ſic facillime ad diem Dominicum peruenies. Menſe autem Martis tene regulares triginta ſex ſubtrahe epactas anni illius,uerbi gratia, ſecundo anno circuli decennouenalis undecimo fiunt XXV. die menſis eiuſdem, XIIII. luna aderit,id eſt,octauo. Calendarum Aprilium. Si uerò

feriam eiuſdem diei requiras,adde numero præſcripto cõcurrentes anni illius & regulares quatuor in Martio.Iis quoq; in unum collectis partitoq; per ſeptenarium, & quod remãſerit ipſe eſt dies lunæ decimaquarta,ſi nihil remanſerit VII.feria eſt. Igitur ſi detractis epactis triginta, remanent tamen quodcunq; ſuper eſt,ipſe eſt dies menſis, in quo XIIII. lunam reperies,ut eo anno quo quatuor epactę fiunt,abſume IIII.de XXXV.& remanent triginta unum. Tolle XXX. & remanent I. Prima die menſis XIIII. luna occurrit,id eſt, Calendas Apriles. Si deductis epactis XXX. tantum remanent XIIII. die menſis luna XIIII.euenit, quod ſemel intra XIX. accidit annos,quando VI. epactę aſſcribuntur,& III. Calendarum Aprilium XIIII.luna prouenit. Vt te exemplis ad inueniendam inſtruam feriam,qua XIIII.occurrat luna,utputa anno præſenti Dominicæ incarnationis DCCLXXVI. ſume epactas huius anni XXVI. detractisq; eiuſdem XXXV. regularibus & remanent IX. & ecce IX. die menſis XIIII. luna erit,id eſt, V. Idus April.Iunge etiam concurrentes anni præſentis,id eſt,I. ad IX. & fiunt X.& his adde VII.& fiunt XVII.hos partire p VII.bis VII.XIIII.& remanẽt III. tertia feria erit. Luna XIIII. IIII. XIIII. V.XVI.VI.XVII.VII.XVIII.I.XIX.qui eſt dies paſchę V.Idus April.XIIII.luna IIII.Idus XV. III. Idus XVI. II. Idus XVII. Idus XV. IIII. XVIII. Calendas Maias XIX. Secundo anno poſt hunc VII.quia plus V.ſunt & minus XV.ad Martiũ pertinet XIIII.luna quam ſic requires. Sume regulares Martis menſis XXXVI.detrahe ab eis VII.& remanẽt XXIX.uiceſimonono Martis menſis,id eſt,IIII.Calendarum April.decimaquarta tibi luna occurrit. Ad inueniendã feriã, ſume eaſdem XXIX.& adde eis concurrentes anni illius,id eſt,II.fiunt XXXI. In his quoq; adijce regulares quatuor,& erit oĩs ſumma XXXV.partire per VII.Quinquies ẽm VII.fiũt XXXV. & nihil remanet,qa ſeptima feria erit luna decimoquarta,quarto Calẽd.April.& XV.tertio Calend.April.ipſe eſt dies Dominicus paſchæ,etiã per ſingulos circuli decennouenales annos.Sẽper his regularibus & hac ratione annuis epactarum detractis diebus, decimãquartã ſine errore reperies lunam,& illis regularib concurrente numero præſcripto iunctis. Feriam quoq; decimã quartã lunæ reperies, & ſic computatis ferijs,quæ ſuperſunt ſeptimanæ illius, lunæ quoq; ætatẽ creſcentis ſingulis appone dieb.& tũ ſimul locũ lunæ,& ætatem certiſsime inuenies.Hęc dilecte comes proprio argumenta labore deſcripſi tibimet, tu dic quo munere mecum certares hodie dum talia do tibi feſſus.

Enarratio dodrantis & ſemunciæ in partibus horarum,per quas lunaris luminis ratio cõputatur apud ſcriptores.

FRAGMENTVM.

VNius ſemper horæ dodrante & ſemuncia tranſmiſſa, id eſt, diuiſio unius horæ ſpacio,in uigintiquatuor ſemuncias, quia tot ſunt ſemunciæ in libra plena:iterumq; diuide uigintiquatuor in quatuor,hoc eſt quater ſex,& ter VI. dodrans dicitur, ſemel uerò quadrans, & hoc eſt qꝓ ait unius horæ dodrante,id eſt,tribus partibus x. & octo ſemuncijs.Quod uerò & ſemiuntia ſex reliquarum ſemiuntiarum, ad quadrantem pertinentiũ unam uoluit adiungi dodranti, ut eſſent XIX. ſemunciæ,quo æſtus oceani quotidie tardius ueniret,tardiusq; recederet.

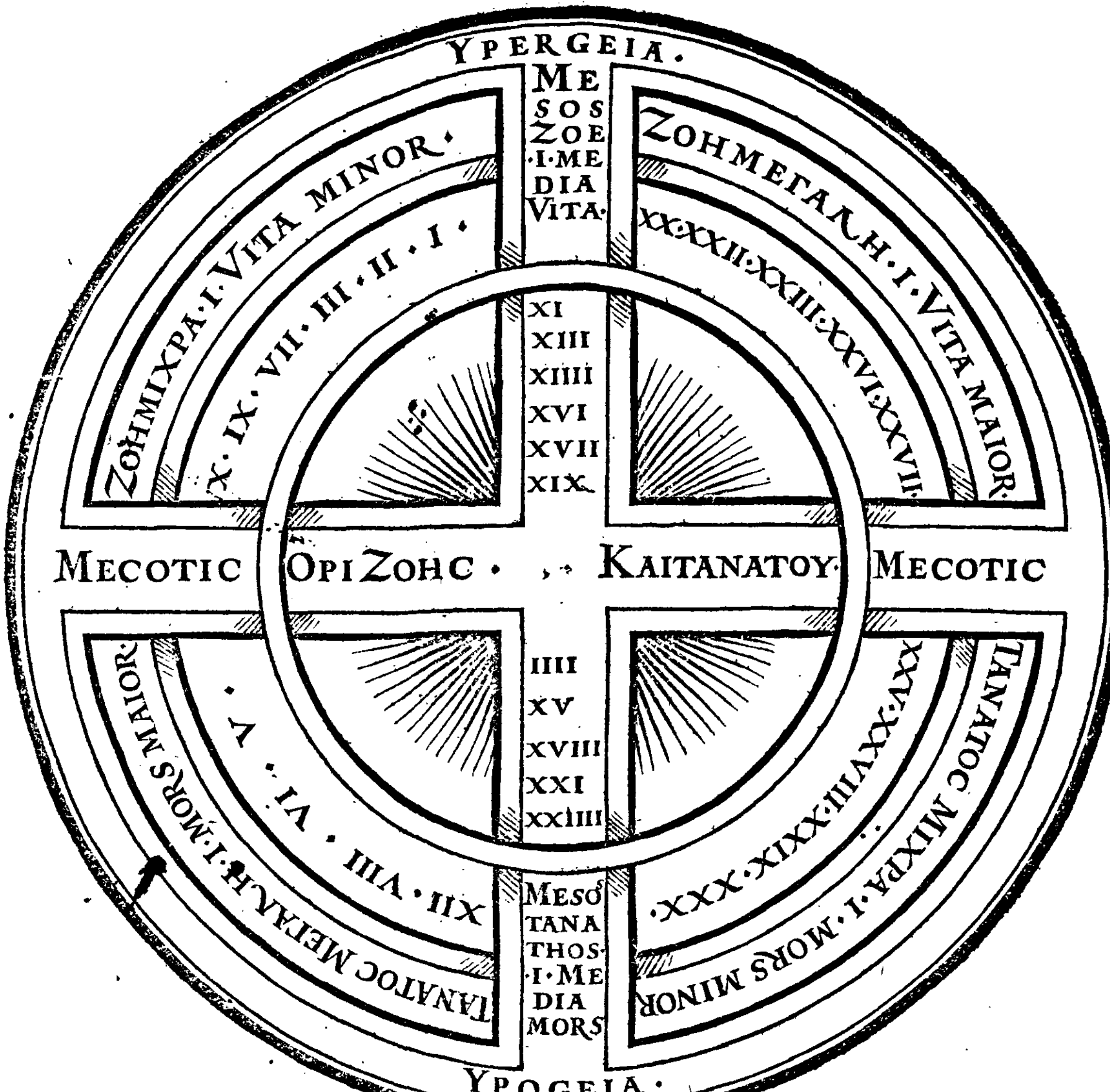
DE ORDINATIONE FERIARVM PASCHALIVM PER THEOphilum Epiſcopum Cæſarienſem ac reliquorum Epiſcoporum,Synodum.

POST reſurrectionem uel aſcenſionem Domini ſaluatoris, Apoſtoli quomodo paſcha deberent obſeruare,nihil ordinare potuerunt,quia diſperſi erant per uniuerſum mundum,& ad prædicandum occupati. Sed quacunq; die decimaquarta luna menſe Martio fuiſſet,paſcha celebrabant.Poſt tranſitum ergo de hoc mundo omnium Apoſtolorum,per ſingulas prouincias diuerſa tenebant ieiunia. Nam Galli quacunq; die octauo Calendarum Aprilium fuiſſet,quando Chriſti reſurrectio tradebatur,ſemper paſcha celebrabant:in Italia uerò alij XX.dies ieiunabant,alij ſeptem. Orientales uerò ſicut Apoſtolos uiderunt,ut ſuprà dictum eſt, decimaquarta luna,menſe Martis paſcha tenebant. Cum ergo hæ tales obſeruationes per ſingulas prouincias tenerentur,unde mœror erat ſacerdotibus,eo quòd à quibus una fides recte tenebatur,eorum diſſentirent ieiunia. Tunc papa Victor,Romanæq; urbis epiſcopus direxit autoritorem ad Theophilum Cæſarienſis Paleſtinæq; antiſtitem,ut quomodo paſcha recto iure à cunctis catholicis celebraretur eccleſiis,inibi fieret ordinatio , ubi Dominus & ſaluator mundi fuerat in carne uerſatus.Percepta itaq; autoritate prædictus epiſcopus non ſolum de ſua prouincia,ſed etiã de diuerſis regionib.omnes epiſcopos euocauit. Vbi cum illa multitudo ſacerdotum conuenit, tunc Theophilus epiſcopus protulit autoritatem ad ſe miſſam Victoris papæ, & quid ſibi operis fuiſſet iniunctum oſtendit. Tunc pariter omnes dixerunt epiſcopi, Niſi prius quomodo mundus fuerit à principio inueſtigatus,nihil poteſt de obſeruantia paſchæ ſalubriter ordinari.Dixerunt ergo epiſcopi: Quem credimus factum fuiſſe in mundo primum, niſi Dominicum diem? Theophilus epiſcopus dixit: Probate quod dicitis. Reſponderunt Epiſcopi; Secundum ſcripturæ autoritatem factum eſt ueſpere & mane dies primus.

Deinde ſecundus,tertius,quartus,quintus, ſextus, ſeptimus. In quo ſeptimo requieuit Deus ab omnibus operibus ſuis, quem diem ſabbatum appellauit. Ergo cum nouiſsimum diem ſignet ſabbatum,quis poteſt eſſe primus,niſi dominicus dies? Theophilus epiſcopus dixit:Ecce de die dominico,quia primus ſit probaſtis, de tempore enim quid dicitis? Quatuor enim mundi tem pora accipiuntur: uer, æſtas,autumnus,hyems. Quod ergo tempus primum factum in mundo? Epiſcopi reſponderunt,uernum. Theophilus Epiſcopus dixit, Probate quod dicitis. Et illi reſponderunt, Scriptum eſt: Germinet terra fœni herbam ſecundum genus ſuum & lignum fructiferum,ferens fructum ſuum.Hæc autem temporibus ueris accipitur. Theophilus epiſcopus dixit,In quo loco caput mundi eſſe creditis? In principio temporis, an in medio tempore, aut in fine? Epiſcopi reſponderunt, In æquinoctio octauo Calendarum Aprilium. Theophilus Epiſcopus dixit,Probate quod dicitis. Et illi reſponderunt: Scriptũ eſt quia fecit Deus lucẽ,& uocauit Deus lucem diem,& fecit Deus tenebras, & uocauit tenebras noctem, & diuiſit inter lucem & tenebras æquas partes. Theophilus dixit: Ecce de die uel tempore probaſtis, de luna quid uobis uidetur? Vtrum creſcentem ac iam plenam,an imminutam à deo fuiſſe conſecratam. Epiſcopi reſponderunt,plenam. Et ille, Probate quod dicitis:Reſponderunt,Et fecit duo luminaria magna,& poſuit ea in firmamento cœli ut luceant ſuper terram. Luminare maius in inchoationẽ diei,luminare minus in inchoationem noctis,non poterat aliter niſi eſſet plena. Nunc ergo inueſtigauimus,quomodo in principio factus fuerit mundus,id eſt,die dominico. Verno tempore in æquinoctio, quod eſt octauo Calendarum Aprilium, luna plena per ipſum tantummodo tempus & elementa reſurgunt. Theophilus dixit:Nunc igitur agendum eſt de ordinatione,quo modo debeamus paſcha tenere. Epiſcopi dixerunt, Nunquid poteſt dies dominicus præteriri, ut in eo paſcha minime celebretur, qui tot & talibus benedictionibus ſanctificatus eſt? Theophilus dixit: Dicite ergo quibus & qualibus benedictionibus eum eſſe ſanctificatum aſſeritis,ut ſcribere poſsimus. Epiſcopi dixerunt,Prima illi benedictio eſt,quia in ipſo tenebræ ſunt remotę, & lux apparuit. Secunda eſt illi benedictio,quod de terra Aegypti uelut de tenebris peccatorũ quaſi per fontem baptiſmi per mare rubrum populus fuiſſet liberatus. Tertia illi benedictio eſt, quia in eodem die cœleſtis cibus manna hominib. datus eſt. Quarta illi benedictio eſt,qua Moyſes mandat ad populum:Sit uobis obſeruatus dies primus & nouiſsimus. Quinta illi benedictio eſt,ut in CXVII. Pſalmo dicit: Circundederunt me ſicut apes, & exarſerunt ſicut ignis in ſpinis. De reſurrectione autem domini dicit:Hæc eſt dies quã fecit Dominus, exultemus & lętemur in ea, uſque ad cornu altaris. Sexta illi benedictio eſt quod in ipſa Dominus reſurrexit. Vides ergo quia dies reſurrectionis dominicus ſingulariter in paſcha teneri poſsit. Theophilus dicit, De tẽpore autem ad Moyſen mandatum eſt à Deo. Hic menſis erit uobis initium menſium,paſcha facite in eo. Omnes ergo triginta dies à Domino conſecrati ſunt. Epiſcopi dixerunt, Iam ſuperius dedimus reſponſum, principium mundi eſſe æquinoctium octauo. Calendarum Aprilium. Et ab octauo Calendarum April. uſque in octauũ Calendas Maias,legimus eſſe conſecratos. Theophilus dixit:Ecce impium non eſt,ut paſsio Dominica,tantum ſacramẽti myſterium, extra limitem excludatur. Paſſus namque Dominus ab undecimo Calendarum Aprilium,qua nocte à Iudæis traditus eſt, & ab ſeptimo Calend. reſurrexit, quomodo ergo tres dies extra terminum excluduntur? Omnes Epiſcopi dixerunt,Nulla ratione fieri debet,ut tantum ſacramentum extra limitem excludatur,ſed hi tres dies intra terminum inducantur, & de ſubter retrahere conſtitutum eſt. Ergo in illa ſynoda ab undecimo Calendarum Aprilium uſque in undecimo Calendarum Maiarum,paſcha debent ſeruare,& nec ante nec poſtea cuicunque conſtitutum limitem tranſgredi liceat. Similiter & de luna præceptum diuinum teneatur. Mandatum eſt per Moyſen:Sit uobis obſeruatum à decimaquarta luna uſque XXI. Has ergo VII. lunas ſimiliter in paſcha tenendo cõſtat fuiſſe,conſecrata ſunt. Quando ergo fit intra ſuum limitem ab undecimo Calendarum aprilium uſque in undecimo Calendarum Maiarum,dies Dominicus, & luna ex illis octaua ſanctificata, Paſcha nobis uiſum eſt celebrare. Omnis paſchalis luna cuiuſcunque ætatis eſt, ſi detrahis ab ea ſeptem,fiet tibi ætas lunæ, quæ fit in initio quadrageſimę. Verbi gratia: Si decimaquinta luna eſt paſchalis,tolle de quindecim duodecim,& remanent centum & undecim. Tertia eſt luna in initio quadrageſimæ, eo anno quo decimaquinta luna eſt die Dominico paſchæ, & cætera ſimiliter. Memento quod anno biſſextili lunæ Februarij menſis triginta dies, & tamen luna Martij menſis triginta dies habeat, ſicut ſemper habet,ne paſchalis lunæ ratio uacillet.

DE AEQVINOCTIO VERNALI, FINIS.

De diuinatione mortis & uitæ, Petoſyris ad Necepſum regem Aegypti Epiſtola.

DE his quæ à me ad humanæ uitæ cautelam inuenta ſunt, unumquodque me tibi mittere non piguit. Supereſt ut tu in his per inſpiratam tibi diuinitus prudentiam, operando laborem impendas, certus quod decumbentium uel ſugitiuorum uel monomachorum, uel aliorum ſimilium euentibus, non fallacem poteris capere præſcientiam. Si argumentum regulare quod huic ſcripturæ ſubieci diligenter inſpexeris, conſulturus igitur ſic facito: Sume nomen uel decumbẽtis, uel in fugam lapſi, uel depugnaturi, uel alterius cuiuslibet de quo inquiris, & collige numerum eius, deinde lunam conſidera, quota fuerit ea die, qua uel ęger decubuit, uel fugitiuus elapſus eſt, uel quota futura ſit cum monomachus depugnaturus eſt, & cætera huiuſmodi: numerumq; regularem qui ei lunæ aſſcriptus eſt, numero nominis adiunge. Tũ ſummã quæ ex his cõficitur, per uigintinouem diuide, & numerum qui ſuperfuerit collige, inſpectaq; figura, quo in loco idem numerus ſit poſitus inquire. Si eum inueneris in ζωῆ μεγάλῃ, & de ægro agitur, cito conualeſcet: ſi de fugitiuo, citò reuertitur: ſi de gladiatore, uincet. Si autem in μέσῃ ζωῆ, omnia hæc difficilius euenient: ſi autem in ζωῆ μικρᾷ licet proſperum, difficilem tamẽ exitum habitura: quod ſi in eo loco fuerit in quo θάνατος μεγάλῃ inſcriptum eſt, æger poſt longã infirmitatẽ morietur: fugitiuus diu quæſitus non inuenietur, gladiator tamen difficile ſuperabitur. Eadem in μέσῳ θανάτῳ celeriora fient, & in μικρῷ θανάτῳ celerrima. Ponatur exempli gratia, pugna Hectoris & Achillis luna erit decimaſeptima, quæ habet numerum regularem. DCCC.XC.III. Achillei nomen habet. M.CC.LXXVI. qui ſimul iuncti, faciunt M.M.C.LX.IX. Hos partire per XXIX. & quod ſuperfuerit, id eſt, uiginti tria, quære in forma regulari, & inuenies illud in eo loco ubi ſcribitur ζωὴ μεγάλῃ. Si idem de Hectore feceris, inuenies reſiduum numerum in μικρῷ θανάτῳ, quæ

poſitio

poſitio numerorum, uictorem Achillem, & Hectorem uictum ſignificat abſq; ambiguitate. Eſt & alius modus: Si numerus lunæ fuerit in ἀπογείῳ, & numerus hominis in περιγείῳ, periclitabitur quidem homo, euadet tamen. E contrario, ſi hominis numerus in ἀπογείῳ, lunæ uero fuerit in περιγείῳ, ſub ſpecie proſperorum, aduerſa cõtingent. At uero ſi uterq; numerus, hominis uidelicet ac lunæ, ſupra horizontem fuerit inuentus, proculdubio proſpera pollicentur: ſed ſi ambos infra horizontem eſſe conſtiterit, aduerſa omnia prouenient.

DIES LVNAE	CVM NVMERIS DIVISIO.	EIVSDEM NVMERI diuiſio per xxix.
Luna 1.	M.D.LXXXIX.	xxiij.
Luna 2.	M.C.XVI.	xiiij.
Luna 3.	M.C.XIX.	xvij.
Luna 4.	M.CCC.XV.	x.
Luna 5.	DCCC.XVIII.	vi.
Luna 6.	DC.XXIIII.	xv.
Luna 7.	CCCC.IIII.	xxvij.
Luna 8.	DCCC.LXX.	xxix.
Luna 9.	DC.LXVI.	xxviij.
Luna 10.	DC.XXXIX.	i.
Luna 11.	DC.XCIIII.	xxvij.
Luna 12.	M.CCCC.XLIII.	xxij.
Luna 13.	M.DCCC.LXXX.	xxiiij.
Luna 14.	M.DC.LXXXIIII.	ij.
Luna 15.	M.CX.	viij.
Luna 16.	D.XXXV.	xiij.
Luna 17.	DCCC.XCIII.	xxiij.
Luna 18.	M.DC.XCVII.	xv.
Luna 19.	DC.XIX.	x.
Luna 20.	M.D.LXVI.	xxix.
Luna 21.	M.M.XXXIX.	xxviij.
Luna 22.	M.D.LXVI.	xxix.
Luna 23.	M.CCCC.LXVIII.	[illegible]
Luna 24.	M.DCC.LXI.	xxi.
Luna 25.	M.CC.LXIIII.	xvij.
Luna 26.	M.C.IIII.	ij.
Luna 27.	DCCC.LXXX.	x.
Luna 28.	DCCCC.XVI.	xvij.
Luna 29.	M.C.XV.	xiij.

ITEM DIVISIO PER XXIX.

In L. ſemel ſunt XXIX. & remanent XXI.
In C. remanent XXVIII.
In CC. remanent XXVII.
In CCC. remanent X.
In CCCC. remanent XXIII.
In D. remanent VII.
In DC. remanent XX.
In DCC. remanent VIII.
In DCCC. remanent XVII.
In DCCCC. remanent I.
In Ī. remanent [illegible]
In ĪĪ. remanent XVIII.
In ĪĪĪ. remanent XIII.
In ĪĪĪĪ. remanent XVI.
In V̄. remanent XII.
In V̄Ī. remanent XXVI.
In V̄ĪĪ. remanent XI.

DE DIVINATIONE, FINIS.

SIMILITVDO ARCAE NOAE.

Latitudo arcę quinquaginta cubitorũ.

Altitudo arcæ triginta cubitorũ: lõgitudo, trecentorum cubitorum.

Arca Noę ſine dubio eccleſiæ typum tenuit, quia ſicut illa ſuper fluctus diluuij huc atq; illuc fatigata ferebatur, ita eccleſia in procelloſo mundo diuerſis tẽpeſtatibus & calamitatib. huius ſeculi quatitur: & ſicut in Arca Noe non ſolum munda, ſed etiã immunda animalia fuerunt (habuit enim homines, habuit & ſerpẽtes) ita & in domo magna, id eſt Chriſti eccleſia uaſa diuerſa ſunt, alia quidem in honorem, alia in contumeliam.

BEDAE PRESBYTERI DE LINguis gentium tractatus.

Linguarum diuerſitas exorta eſt in ædificatione turris poſt diluuium. Priuſquã ſuperbia turris illius in diuerſos ſignorum ſonos, humanam diuiſit ſocietatem, una omnium nationũ lingua fuit, quæ Hebręa uocatur, qua patriarchæ & prophetæ uſi ſunt non ſolum in ſermonib. ſuis, uerũ etiam in literis ſacris. Initio autem quod gentes ſunt, tot linguæ fuerũt. Deinde plures gentes q̃ linguæ, quia ex una lingna multæ ſunt gentes exortæ: linguę autem dictę in hoc loco pro uerbis. quæ quia per linguam fiunt genere locutionis illo, quia his efficit, per id quod efficitur nominatur: ſicut os dici ſolet pro uerbis, ſicut manus pro literis. Tres ſunt autem linguæ ſacrę. Hebræa, Græca, Latina, quę toto orbe maximè excellunt. His enim tribus linguis ſuper crucem Domini à Pilato fuit cauſa eius ſcripta. Vnde & propter obſcuritatem ſanctarũ ſcripturarum harũ triũ linguarum cognitio neceſſaria eſt, ut ad alterã recurratur, dum ſi quam dubitationẽ nominis uel interpretationis ſermo unius linguæ attulerit. Græca autem lingua inter cæteras gentium clarior habetur. Eſt enim & latinis & omnibus linguis ſonantior, cuius uarietas in quinq; partibus diſcernitur. Quarum prima dicitur κοινὸς, id eſt mixta ſiue communis, quia omnes utuntur. Secunda Attica eſt, uidelicet Athenienſis, qua uſi ſunt omnes Græciæ authores. Tertia Dorica, quã habent Aegyptij, & Syri. Quarta Ionica. Quinta Aeolica, qua ſe Aeoliſti locutos dixerunt, & ſunt in obſeruatione Gręcę linguæ eius modi certa diſcrimina. Sermo enim eorum ita eſt diſpertitus. Latinas autem linguas quatuor eſſe quidam dixerunt, id eſt, priſcam, Latinã, Romanam, mixtã. Priſca eſt, qua uetuſtiſsimi Italiæ ſub Iano & Saturno ſunt uſi incondita, ut ſe habent carmina aliorum. Latina quã ſub Latino & regibus Tuſciæ cæteri in Latio ſunt locuti. Ex qua XII. tabulę fuerunt ſcriptę. Romana, quæ poſt reges exactos à populo Romano geſta eſt, qua Neuius, Plautus, Ennius, Virgilius poetæ: Et ex oratorib. Gręcus Cato & Cicero uel cæteri effuderunt. Mixta, quę poſt imperium latius promoto ſimul cum moribus & hominib. in Romanam ciuitatem irrupit integritatem uerbi per ſolœciſmos & barbariſmos corrumpens. Omnes autem orientis gentes in gutture linguam & uerba collidunt, ſicut Hebræi & Syri. Omnes mediterraneę gentes in palato ſermones feriunt, ſicut Græci & Aſiani. Omnes occidentales uerba in dentibus frangunt, ſicut Itali & Hiſpani. Syrus & Chaldęus uicinus Hebræo eſt ſermone, conſonãs in pleriſq; & literarum ſono. Quidam autẽ arbitrantur linguã ipſam eſſe Chaldęam, quia Abrahã de Chaldæis fuit. Quod ſi hoc recipitur, quomodo in Daniele Hebræi pueri linguam quã non nouerant, doceri iubentur. Omnem autem linguam unuſquiſq; hominũ ſiue Græcam ſiue Latinã ſiue cęterarum gentium, aut audiendo poteſt tenere, aut legendo ex præceptore accipere. Cum aũt omnium linguarum ſcientia difficilis ſit cuiquam, nemo tam deſidioſus eſt ut in ſua gente poſitus ſuę gentis linguam neſciat. Nam quid aliud putandum eſt, niſi animalium brutorum deterior?

Illa enim propriè uocis clamorem exprimunt, iſte deterior qui propriæ linguæ caret noticia. Cuiuſmodi autem lingua locutus eſt Deus in principio mundi, dum diceret, Fiat lux: inuenire difficile eſt: nondum enim erant linguę. Item qua lingua inſonuit poſtea exteriorib. hominum auribus. Maximum ad primum hominem loquens, uel ad prophetas uel dũ corporaliter ſonuit uox dicentis Dei: Tu es filius meus dilectus. Vbi à quibuſdam creditur illa lingua una & ſola, quę fuit antequam eſſet linguarum diuiſio. In diuerſis quippe gentib. creditur ꝙ eadem lingua illis Deus loquatur, qua ipſi homines utuntur ut ab eis intelligatur. Loquitur aũt Deus hominibus nõ per ſubſtantiam inuiſibilem, ſed per creaturam corporalem per quã etiã & hominibus apparere uoluit, quando locutus eſt. Dicit enim Apoſtolus: Si linguis hominũ loquar & angelorũ, ubi quęritur qua lingua angeli loquantur. Non quod angelorum aliquę linguæ ſint, ſed hoc per exaggerationẽ & aceruationem dicitur. Item quęritur, qua lingua in futurum homines loquantur. Nuſquam reperitur. Nam dicit Apoſtolus, Siue linguæ ceſſabunt. FINIS.

VENERABILI BEDAE PRESBYTERO, ETIAM HAEC SIBYLLINARVM VERBORVM INTERPRAETATIO ADSCRIbitur à nonnullis, quam ne deſideraretur, adpoſuimus.

SIbyllæ generaliter omnes fœminæ dicuntur prophetantes, quæ ob diuinã uoluntatẽ, omnibus interpretari, & uentura pronunciare ſolebant. Tradunt aũt doctiſsimi authores, decem fuiſſe Sibyllas. Quarũ prima, Perſis: Secunda Libyca: Tertia Delphica eſt, q̃ ante Troiana bella uaticinata eſt: Quarta Cumea, in Italia: Quinta, Erictea, in Babylonia orta, dicta Erythrea, ab inſula, in qua eius dicta ſunt carmina. Sexta, Samiana, à Samo flumine Beneuentano uocata. Septima Almiteia, uel Cumana: Octaua, Helleſpontica: Nona, Phrygia: Decima, Tiburtina Grecè, Albunea Latinè uocatur: ex cuius carminibus multa de Deo & Chriſto ſcripta continentur. Fuit igitur hęc Sibylla, Priamidis regis filia, & ex matre Hecuba procreata. Vocata eſt aũt in Græco Tiburtina: Latinè uerò Albunea nomine, uel Caſſandra: & illa circuiens diuerſas prouincias ac partes orbis, prędicauit Aſiã, Macedoniam, Eroſtachiam, Agagus deam, Ciliciã, Pamphiliã, & Galatiã. Quumq; mũdi partes uaticinijs ſuis repleſſet, inde uenit Aegyptũ, Aethiopiã, Bragadã, Babyloniam, Aphricã, Libyam, Pentapolim, Mauritaniã, & Palarinũ. In oẽs has prouincias prædicauit, & ſpiritu prophetiæ repleta, prophetauit bonis bona, malis mala. Scimus nãq; quę in præconijs ſuis annunciauit, & quę in nouiſsimis erant uentura prædixit. Audientes igitur famã eius Romani, ſtatim nunciauerunt in cõſpectu Senatorũ. Mittentes ergo ſenatores legatos ad eam, fecerunt ipſam cum magno honore deduci Romam. Centũ igitur uiri ex ſenatu Romano, ſomniũ in una nocte uiderunt ſinguli. Videbant ſinguli quaſi nouem ſoles eſſe in cœlo, qui ſigillatim diuiſi, diuiſas in ſe figuras habebant. Primus ſol erat ſplendidus & fulgens ſuper omnem terrã. Secundus ſol ſplendidior & magnus, æthercam habẽs claritatẽ. Tertius ſol ſanguineo colore flãmiger, igneus & terribilis, ac demũ ſplendidus ſatis. Quartus ſol, quarta generatio eſt tẽpore Chriſti. Quintus ſol erat tenebroſus, ſanguineus & lãpas, ſicut in tonitruo tenebroſo. Sextus ſol tenebroſus nimis, habebat aculeũ ſtimulum ſcorpionis. Septimus uerò ſol terribilis erat, & ſanguineum iterũ habens in medio gladium. Octauus autem ſol erat effuſus ſanguineum habens colorem in medio. Nonus aũt ſol erat nimis tenebroſus, unum tamen habens radium fulgentem. Quumq; Romam ingreſſa eſſet Sibylla, uidentes eam ciues Romani, admirabantur nimiã pulchritudinẽ eius: erat enim uenuſto aſpectu, decora uultu, eloquens in uerbis: atq; Dei pulchritudine ſatis bene cõpoſita, ſuis auditorib. dulce præbebat eloquium. Venientes autem uiri, qui ſomnia uiderant, dicunt ad eã, Magiſtra & domina, q̃ ad magnũ decorem eſt corpus tuũ, qualẽ nunq; in fœminis, præter te uidimus. Precamur ut ſomniũ, ꝙ oẽs nos in una nocte uidimus, quid futurũ præmonſtret aperias. Reſpondẽs Sibylla dixit ad eos: Non eſt æquũ in hoc loco ſtercorib. pleno, & diuerſis cõtaminationibus polluto, ſacramentũ huius uiſionis detegere. Sed uenite aſcẽdamus, ad Apenninũ montẽ, & ibi adnuncio uobis, quæ uentura ſunt ciuibus Romanis. Et fecerunt, ut dixit. Quos interrogauit: & illi uiſionem quã uiderant, narrauerunt ei. At illa dixit ad eos, Nouem ſoles quos uidiſtis, oẽs futuras generationes præſignant. Quod uerò diſsimiles eos uidiſtis, diſsimilis erit uita in filijs hominũ. Primus aũt ſol, prima generatio eſt: erunt homines ſimplices & clari, amantes libertatẽ, ueraces, manſueti, benigniſsimi, amantes cõſolationes pauperum, & ſatis ſapientes. Secundus autẽ ſol, ſecunda generatio eſt: erunt homines ſplẽdide uiuentes, creſcentes multũ, Deũ colentes, ſine malicia cõuerſantes in terra. Tertius uerò ſol, tertia generatio eſt: exurget gens cõtra gentẽ, & erunt pugnæ multę in Roma. Quartus aũt ſol, quarta generatio eſt: erunt homines, ꝙ uerum eſt abnegantes: & in diebus illis exurget mulier de ſtirpe Hebræorum nomine Maria, habens ſponſum nomine Ioſeph, & procreabunt ex ea ſine cõmixtione uiri, de Spiritu ſancto, nomine Ieſus: & ipſa erit uirgo ante partũ, & uirgo poſt partum: qui ergo ex ea naſcetur, erit uerus homo, ſicut oẽs Prophetæ prędicauerunt: adimplebitq; legẽ Hebręorũ, & adiunget ſua propria inſimul, & permanebit regnũ eius in ſecula ſeculorũ: naſcente aũt eo, exercitus angelorũ à dextris & à ſiniſtris erunt, dicentes, Gloria in excelſi Deo, & in terra pax hominib. bonę uolũtatis. Veniet nãq; uox ſuper eum, dicẽs, Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite. Erãt ibi ex ſacerdotib. Hebræorũ, qui audientes hæc uerba, indignati dixerunt ad eã: Iſta uerba, terribilia ſunt: ſileat hęc regina. Reſpõ

dens Sibylla dixit eis: O Iudæi, neceſſe eſt iſta fieri, ſed uos nõ credetis in eum. Dixeruntq;, Nos
non credemus, quia uerbũ & teſtamentũ dedit Deus patribus noſtris, & non auferet manũ ſuã
à nobis. Reſpondit eis iterũ: Deus cœli ſibi generaturus eſt filiũ, ut ſcriptũ eſt: qui ſimilis erit pa-
tri ſuo, & poſtea ut infans per ætates creſcet, & inſurgẽt reges in eum & principes terræ. In die-
bus illis erit Cæſari Auguſto celebre nomen, & regnabit in Roma, & ſubijciet oẽm terrã ſibi. Nõ
multi, uel nõ pauci: non tres, neq; duo ſunt dij, ſed unus Deus, ſolus & immenſus, qui fecit cœlũ,
ſolem, ſtellas & lunam, frugiferamq; terrã & mare. Qui aũt illũ honorant, æternã uitã hæredita-
bunt, perpetuũ cuius ipſi hæreditabunt paradiſum. Mortuorũ uerò ſimul reſurrectio erir, & clau
dorum curſus uelociſsimus erit: ſurdi audient, & cæci uidebũt: nõ loquentes, loquẽtur. ex quinq;
panibus, quinq; millia hominum ſaturabit, & colligentur reliquiæ fragminũ duodecim cophini,
exinde replebunt in ſpecie populorũ. Ventos cõpeſcens uerbo, mare calcans, ambulans ſuper
undas, infirmitates omnib. ſoluet: ſurgere faciet mortuos, repellens multos dolores: & de pane
uno, ſaturatio erit uiuorũ. Sed quũ oĩa fuerint perfecta quæ dixi, in ipſo oĩs reſoluetur lex, & im-
pias manꝰ infideliũ poſtea inueniet. Poſt hęc cõuenĩet ſacerdotes Hebręorũ cõtra Ieſũ, ꝗa multa
ſigna faciet cõprehẽdẽtq; eũ, dabũt Deo alapas manib. inceſtis, & in uultu ſacro expuẽt uenenata
ſputa. Dabit uerò ad uerbera ſãctũ dorſũ ſimpliciter, & colaphos accipiet: tacebit, ne ꝗs agnoſcat
unde uerbũ uenit: corona ſpinea coronabitur: ad cibũ aũt fel, & ad ſitim acetũ dabunt, & ſuſpen
dent eũ in ligno, & occident. Tẽpli uerò uelum ſcindetur in medium, & dies erit tenebroſus per
horas ſex, & ſortẽ mortis finiet tribus diebus ſomno ſuſcepto, & tũc ab inferis regreſſus ad lucẽ
ueniet. Et nihil ualebit eis, quia die tertia reſurget, & oſtẽdet ſe diſcipulis ſuis, & ipſis uidentibus
in cœlũ aſcẽdet, & regni eius nõ erit finis. Dicunt me Iudęi inſanã & mendacẽ Sibyllã: quũ autẽ
facta fuerint oĩa, tunc demũ reminiſcentur mei, & nullus poſtea me dicet inſanã, ſed Dei magnã
Sibyllã. Dixitq; principib. Romanorũ, Quintus aũt ſol ꝗnta generatio eſt: eliget ſibi Ieſus duos
piſcatores de Galilea, & leges ſuas docebit eos, dicens: Ite, & doctrinã ꝗ accepiſtis à me, docete
oẽs gentes, & per ſeptuaginta & duas linguas ſubijcientur oẽs nationes. Sextus aũt ſol ſexta ge
neratio eſt, & expugnabunt iſtã ciuitatẽ annos tres & menſes ſex. Septimus uerò ſol, ſeptima ge
neratio eſt: & exurgent duo reges, & multas facient perſequutiones in terra Hebręorũ, propter
Dñm. Octauus aũt ſol octaua erit generatio, & in deſertatione erit Roma, & præpugnãtes ulula
bunt in tribulationib. & dolorib. dicẽtes, Putas'ne periemus. Nonus aũt ſol, nona generatio eſt:
& exurgent Principes Romani in perditione multorũ. Tunc exurgẽt duo reges de Syria, & ex
ercitus eorũ innumerabilis ſicut arena maris, & obtinebunt ciuitates & regiones Romanorũ
uſq; ad Chalcedoniã. Et tunc multa erit ſanguinis effuſio. Omnia hęc quũ reminiſcunt̃, ciuitas &
gens cõtremiſcunt in eis, & diſperdẽt Orientes. Et poſt hęc ſurgẽt duo reges de Aegypto, & ex-
pugnabunt quatuor reges, & occidẽt eos, & omnẽ exercitũ eorũ, & regnabunt annos tres & mẽ
ſes ſex. Et poſt eos alius rex per C literã nomine, potens in prælio, qui regnabit annis triginta, &
ædificabit templũ Deo, & implebit legẽ, & faciet iudiciũ ꝓpter Deũ interea. Et poſt eũ ſurget a-
lius rex, qui regnabit paucis tẽporib. & expugnabunt & occident eũ. Poſt hæc uerò erit rex ꝑ B
nomine, & de B ꝓcedet rex Audon, & de Audõ egrediatur A, & de A ꝓcedet A, & de hoc genera
bitur A: & ipſe ſecundus A, erit bellicoſus nimis & præliator. Et de ipſo A naſcetur rex ꝑ R nomi-
ne, & de R naſcetur L, & poteſtatẽ habebit ſuper decẽ & nouẽ reges. Et poſt hæc ſurget rex Sali
cus de Frãcia, per k nomine: ipſe erit magnus & pijſſimus, potẽs & miſericors, & faciẽs iuſtitiam
pauperib. Tanta eñ erit in eo uirtutis gratia, ut per uiã gradientẽ arborũ, cõtra eũ inclinẽtur ca-
cumina. Aqua eñ occurrens, minimè curſum eius tardabit. Similis aũt imperio Romanorũ rex
antè non fuit, nec poſt eũ futurus eſt. Et ueniet Rex poſt eũ per L nomine, & poſt hoc regnabit L,
& poſt L triginta, & de L egredietur A, & ipſe A erit nimis bellicoſus & fortis in prælio, & mul-
tus erit per terrã ſiue per aquas, & nõ dabitur in manib. inimicorũ, & morietur exul extra regnũ,
& in manu Dei anima eius erit. Tunc exurget rex per V nomine, & ex una parte Salicus & alia
Lõgobardus, & ipſe habebit in terra poteſtatẽ cõtra pugnãtes, & cõtra oẽs inimicos. Et in dieb.
illis ꝓcedet rex ꝑ O nomine, & erit potentiſsimus & fortis & bonus, & faciet iuſtitiã pauperib.
& rectè iudicabit, & de ipſo procedet alius O potẽtiſsimus, & erunt ſub eo pugnę inter paganos
& Chriſtianos, & ſanguis Græcorũ eorũ effundetur, & cor eius in manu Dei, & regnabit annis
ſeptẽ, & de ipſa muliere naſcetur rex ꝑ O nomine: hic erit ſanguinarius & facinoroſus, & ſine fide
& ueritate, & per ipſum multa erit malitia in terra, & multa ſanguinis effuſio, & deſtructæ erũt
Eccleſię in ipſius poteſtate. In alijs nanq; regionib. tribulationes erũt multæ & prębia. Tũc ſurget
gens cõtra gentẽ in Cappadociã, & Pãphiliã captiuabũt in illo tẽpore, eo ꝙ nõ intrauit per oſtiũ
in ouile: hic nanq; rex regnabit per annos quatuor. Et poſt eũ ſurget rex ꝑ H nomine, & in diebus
eius pugnæ multæ erunt, Syriã expugnabunt, & Pentapolim captiuabunt. Ipſe enim rex erit ex
genere Lõgobardorũ. Tũc exurget alius rex Salicus per C nomine, & expugnabit Lõgobardos
& erũt prælia & pugnæ. Ipſe aũt Salicus erit fortis & potens, & paucis tẽporib. erit regnũ eius.
Tunc exurgent Agareni, & tyranni, & captiuabũt Tarentũ & Barro, & multæ ciuitates depræ-
dabuntur. Et etiã uolentes uenire Romã, & nõ eſt qui reſiſtat eis, niſi Deus deorũ, & Dñs domi-
norũ. Tunc ueniẽtes Armeni Perſidẽ diſperdẽt, ita ut nõ recuperẽtur ciuitates, quas deprędabũt,
& accurrentes ipſi ponent foſſas iuxta Orientẽ, & expugnabunt Romanos, & obtinebunt pacẽ
aliquãtiſper. Et intrabit rex Græcorũ, uir belligerator in Aepolim, deſtruet tẽpla idolorũ: & ue-

niet lo-

niet locuſta & bruchus,& comedent oẽs fructus Cappadociæ & Ciliciæ, ac fame cruciabuntur, & poſtea non erit amplius.Et conſurget rex Salicus alius,ſcilicet H,uir fortis & belligerator, & indignabuntur cõtra eũ multi uicini & parẽtes.In diebus illis tradet frater fratrẽ,& cũ ſorore cõmiſcebit,& multa nephãda hominũ erũt in terra.Senes cũ uirginib.cubabũt,& ſacerdotes mali cũ deceptis puellis.Epiſcopi malefactorũ ſectatores erunt,& fiet effuſio ſanguinis in terra,& tẽpla ſanctorũ polluẽt.Et erũt in populo fornicatiões,immundiciæ,& Sodomiticũ ſcelus, ita ut uiſio ipſorũ in cõtumelia eius appareat.Et erũt hoĩes raptores,cõtumelioſi,odiẽtes iuſtitiã & amãtes falſitatẽ,& iudices Roma immutabũtur.Si hodie ad iudicãdũ admittunt,alio die mutabũtur, ꝓpter pecuniã accipiendã,& nõ iudicabũt rectũ,ſed falſum.Et erũt in illis dieb.hoĩes rapaces,cupidi,& periuri,& amãtes falſitatẽ,& deſtruetur lex & ueritas,& fiet terræmotus per loca diuerſa,& inſulares ciuitates,& regiones dimergẽtur. Et erunt per loca peſtilẽtiæ hominũ, & terra ab inimicis deſolabitur, & nõ ꝑualebit cõſolari eos uanitas deorũ. Poſtea exurget rex ꝑ L nomine. Et erũt ſub illo bella & 12.annis regnabit.Et poſt hũc ſurget rex ꝑ F noĩe,& ueniẽs obtinebit, & regnabit aliquãto tẽpore,& ueniet Romã,& captiuabit eã,& nõ mortificabitur anima eius in manu inimicorũ ullis diebus uitę ſuę.Sed erit bonus & magnus, & faciet iuſticiã pauperib. & ipſe uiuet multo tẽpore.Poſt hæc uerò ſurget alius rex ꝑ H,nomine:& de ipſo H,ꝓcedẽt duodecim H & erit de genere Lõgobardorũ & Teuthonicorũ,& regnabit ꝑ annos centũ. Tũc poſt eũ exurget rex H nomine,Salicus de Frãcia. Tunc initiũ dolorũ erit,qualis nõ fuit ab initio ſeculi.Et erũt in diebus ipſius multę pugnæ & tribulationes multorũ & ſanguinis effuſio,& terręmotus ꝑ ciuitates & regiones,& terræ multę captiuabũtur, & nõ erit q inimicis reſiſtat,qa Dñs iratus erit in terra.Roma in perſecutione & gladio expugnabitur,& erit deprehẽſa in manu ipſius regis. Et erũt hoĩes rapaces,cupidi,tyrãni,odiẽtes pauperes, opprimẽtes inſontes, & ſaluãtes noxios. Eruntq; iniuſti & neqſsimi, & dominatores exterminij captiuabuntur:& nõ eſt in terra, q pro eis reſiſtat & eruat eos,ꝓpter malitias eorũ & cupiditates. Et tũc exurget rex nomine H animo cõſtãs.H ille idẽ,cõſtãs erit rex Rom.& Græcorũ,hic ſtatura grãdis,aſpectu decorus,uultu ſplẽdidus,atq; ꝑ ſingula mẽbrorũ lineamẽta decẽter cõpoſitus,& ipſius regnũ 122. annis terminabitur. In illis ergo diebus erũt diuitiæ magnę,& terra abundãter dabit fructũ ſuũ,ita ut tritici modiũ denario uno uenũdetur,modiũ uini denario uno,modiũ olei denario uno. Et ipſe rex Scripturã habebit ante oculos,dicentẽ:Rex Rom.omne ſibi uẽdicat regnũ Chriſtianorũ.Oẽs ergo inſulas & ciuitates paganorũ deuaſtabit, & uniuerſa idolorũ tẽpla deſtruet, & oẽs paganos ad baptiſmũ cõuocabit,& per oĩa tẽpla crux Chriſti Ieſu erigetur. Tũc nãq; præueniet Aegyptus Aethiopiã munus dare Deo. Qui uerò crucẽ Ieſu Chriſti nõ adorauerint,gladio puniẽtur.Et cũ cõpleti fuerũt 122.anni,Iudæi cõuertẽtur ad Dñm,& erit ab omnib. ſepulchrũ eius glorioſum.In diebus illis ſaluabitur Iſrael,& habitabit cõſidenter.In illo tẽpore ſurget princeps iniquitatis de tribu Dan, qui uocabitur Antichriſtus. Hic erit filius perditionis,caput ſuperbiæ, magiſter erroris,plenitudo malitiæ,qui ſubuertet orbẽ,& faciet ꝓdigia & ſigna magna ꝑ falſas ſimulationes:deludet aũt per artẽ magicã multos,ita ut ignis de cœlo deſcẽdere uideatur. Et minuẽtur anni ſicut menſes, & mẽſes ſicut ſeptimana,& ſeptimana ſicut dies,& dies ſicut hora.Et exurgẽt ab Aqlonę ſpurciſſimæ gẽtes,quas Alexãder rex incluſit,Goth uidelicet & Magoth.Hæc duodecim regna, quorũ numerus eſt ſicut arena maris. Cũ aũt audietur hęc rex Roman.cõuocato exercitu debellabitur eos,atq; ꝓſternet uſq; ad internecionẽ.Et poſtea rex ueniet Hieruſalẽ,& ibi depoſito capitis diademate,& omni habitu regali,regnũ Chriſtianorũ Deo Patri relinquet,& filio eiꝰ Ieſu Chriſto. Et quũ ceſſauerit imperiũ Romanũ,tũc reuelabitur manifeſtè Antichriſtus, & ſedebit in domo Dñi in Hieruſalẽ.Regnãte aũt eo,egrediẽtur duo clariſsimi uiri,Helias,& Enoch,ad annũciãdũ aduentũ Dñi:& Antichriſtus occidet eos,& poſt dies tres à Dño reſuſcitabũtur. Tũc erit perſequutio magna,qualis nõ fuit antea,nec poſtea ſubſequetur. Abbreuiabit aũt Dñs dies illos,propter electos,& occidetur uirtute Domini Antichriſtus à Michaele archãgelo in monte Oliueti. Quumq; hęc Sibylla & alia multa Romanis prędiceret futura, quibus etiam ſignis adiudicandũ Dominus uenturus eſt,uaticinando,uerſus intonuit,dicens:

VERSVS SIBYLLINI DE CHRISTO.

IVDICII ſignum, tellus ſudore madeſcet,
E cœlo rex aduenier per ſecla futurus,
Scilicet in carne præſens,ut iudicet orbem:
Vnde Deum cernent,incredulus atq; fidelis,
Celſum cum ſanctis iam terminus extat in ipſo,
Sic animæ cum carne aderunt, quas iudicat ipſe,
Cum iacet incultus denſis in uepribus orbis,
Reijcient ſimulachra uiri cunctam quoq; gazam,
Exuret terras ignis pontumq; polumque:
Inquirens tetri portas effringet Auerni,
Sanctorum ſed enim cunctæ lux libera carni,
Tradentur ſontes,æternaque flamma cremabit.
Occultos actus manifeſtans quiſq; loquetur,
Secreta atque Deus reſerabit pectora lucis,
Tunc erit & luctus,ſtridebunt dentibus omnes.
Eripitur ſolis iubar, & chorus interit aſtris,
Voluetur cœlum,lunaris ſplendor obibit,
Deijciet colles,ualles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum ſublime uel altum,
Iam æquantur campis montes & cærula ponti,
Omnia ceſſabunt,tellus confracta peribit:
Sic pariter fontes torrentur fluminaq; igni,
Sed tuba per ſonitum triſtem dimittet ab alto,
Orbe genus facinus miſerum uariosq; labores,
Tartareumq; chaos,monſtrabit terra dehiſcens,
Et coram hoc Domino reges ſiſtentur ad unum,
Recidet è cœlis ignisq; & ſulphuris amnis.

Tunc iudicabit Dominus ſecundum uniuſcuiuſq; opus,& ibunt impij in gehennã ignis æterni:iuſti uerò,uitæ æternæ præmium recipient,& cœlum nouum,& terram nouam:& mare iam non erit. Et regnabit Dominus cum ſanctis in ſecula ſeculorum, Amen.

TOMI SECVNDI, FINIS.

00059386

Digitized with financial assistance from
Observer Research Foundation
on 17 May, 2019